

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI**

**HARF DEVRİMİ'NDEN KÖY ENSTİTÜLERİNE TÜRKİYE'DE
İLKÖĞRETİM (1928-1940)**

DOKTORA TEZİ

**Erhan KANBOLAT
2902060005**

Tez Danışmanı:Doç.Dr. Aynur Soydan Erdemir

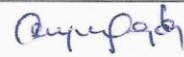
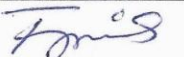

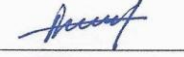
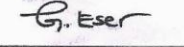
İstanbul 2015

EK-3

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ Bilim Dalında 2902060005 numaralı Erhan KANBOLAT'ın hazırladığı **HARF DEVRİMİNDEN KÖY ENSTİTÜLERİNE TÜRKİYE'DE İLKÖĞRETİM (1928-1940)** konulu **DOKTORA TEZİ** ile ilgili Tez Savunma Sınavı, İ.Ü. Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 10./28. Maddesi uyarınca 04 Kasım 2015 günü saat 11:00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda aday tezinin **KABULÜNE OYBİRLİĞİ** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Doç.Dr.Aynur SOYDAN ERDEMİR (Danışman)		KABUL
2-Prof.Dr. Fatmagül DEMİREL (YTÜ)		KABUL
3-Yrd.Doç.Dr. Hüseyin Cevahir KAYAM		KABUL
4-Yrd.Doç.Dr. Betül BATIR		KABUL
5-Yrd.Doç.Dr. Gülşah ESER (Harran Üniv.)		KABUL

Yemin Metni

“Doktora/Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum **“Harf Devriminden Köy Enstitülerine Türkiye’de İlköğretim (1928-1940)”** adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.”

12.11.2015


Erhan KANBOLAT

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10100182
Yazar Adı / Soyadı	ERHAN KANBOLAT
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 67159140520
Telefon	5053841926
E-Posta	ekanbolat@yahoo.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	HARF DEVRİMİ'NDEN KÖY ENSTİTÜLERİNE TÜRKİYE'DE İLKÖĞRETİM (1928-1940)
Tezin Tercümesi	Primary School Education in Turkey From The Alphabet Revolution to the Village Institutes (1928-1940)
Konu	Eğitim ve Öğretim = Education and Training ; Tarih = History ; Türk İnkılap Tarihi = History of Turkish Revolution
Üniversite	İstanbul Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Anabilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı
Tez Türü	Doktora
Yılı	2015
Sayfa	685
Tez Danışmanları	DOÇ. DR. AYNUR SOYDAN ERDEMİR 28678867350
Dizin Terimleri	Türk inkılap tarihi=Turkish revolution history ; Türk eğitim tarihi=Turkish education history ; Atatürk inkılapları=Atatürk reforms
Önerilen Dizin Terimleri	Eğitim tarihi ilköğretim harf devrimi köy enstitüleri ilkokul müfredat programları 1928 1940
Kısıtlama	Yok

Yukarıda bilgileri kayıtlı olan tezinin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine ve internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.

26.01.2016
İmza:.....


Özet

Eğitim sisteminin toplumun ve ulus-devletin ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir biçime dönüştürülmesi için, Cumhuriyet'in kuruluşunun hemen ardından Tevhid-i Tedrisat Kanunu ıkarılmıştır. Bu düzenlemeyle eğitim sistemi dağınık yapısından kurtarılarak merkezileştirilmiş ve reformlara hazır hale getirilmiştir. 1928 yılında gerçekleştirilen Harf Devrimi de okuma yazma oğretiminde önemli bir dönüm noktası olmuş, modern ilköğretim anlayışının yaygınlaştırılması için zemin oluşturmuştur.

Bu dönemde biçimlendirilen yönetim anlayışıyla, modernleşmenin eğitim yoluyla topluma benimsetilmesi hedeflenmiş; bu hedef doğrultusunda mevzuat, ders kitapları, müfredat programları, oğretim yöntemleri, ders dışı etkinlikler ve çocuklara verilen değer bakımından modern eğitim uygulamaları yaygınlaştırmaya çalışılmıştır. Bu yönleriyle 1928-1940 arası dönem, etkileri günümüze ulaşan modern ilköğretim sisteminin temellerinin atıldığı dönem olmuştur.

Niteliksel açıdan parlak bir dönem olan 1928-1940 yılları arasında özellikle 1929 ekonomik krizinin de etkileriyle okullaşma oranlarında öngörüldüğü lde ilerleme sağlanamamıştır. Ekonomik realitelerin baskısıyla oğretmen istihdamında tasarruf yapılmış, ilköğretimin finansmanı merkezi bte içine alınamamış, Hususi İdareler tarafından eğitime yeterince kaynak ayrılamamıştır. şehirlerde kısmen ilerleme kaydedilmekle birlikte, ilköğretim hizmetinin ülke genelinde dağılımında orantısızlıklar oluşmuştur. Ayrıca, az nüfuslu dağınık köy modelinin yaygınlığı nedeniyle köylerde oğretmen istihdamında da sorunlar yaşanmıştır. Bu durum, nüfusun çoğunluğunu oluşturan köylere eğitim hizmetinin götürülmesini geciktirse de köylerde nasıl bir eğitim sistemi kurulması gerektiği tartışmalarının da yapıldığı bir arayış dönemi olmuştur. Bu arayışın sonucu olarak, 1940 yılında, eğitim tarihimizin ne çıkan atılımlarından biri olan Köy Enstitüleri kurulmuştur.

Özet (Abstract)

With the Law on the Unification of Education brought out in order to convert education to meet the needs of society and the nation-state immediately following the establishment of the Republic, the fragmented structure of the education system was centralized and made ready for reforms. The Alphabet Revolution of 1928 was a turning point in literacy, and formed the foundation for the promotion of modern elementary school understanding.

The management philosophy formed in this period, the adoption of modernization by society through education has been the objective; in line with this objective, modern education applications have been attempted to be expanded through legislation, school books, curriculum programs, teaching methods, extracurricular activities and the value given to children. In this respect, the period of 1928-1940, the subject of this study, has been the period in which the foundations of the modern primary school education system reaching today were laid.

In the period of 1928-1940, a bright period in terms of quality, with the impact in particular of the 1929 economic crisis, the expected significant improvement has not been possible in enrolment rates. With the pressure of economic realities, savings have been made in the employment of teachers, the financing of primary school education has not been included in the central budget, and local administrations were unable to provide sufficient resources. Despite partial progress being made in the cities, a disproportionality has occurred in the distribution of primary school education through the country. Problems were also experienced in employment of teachers in villages due to the prevalence of sparsely populated scattered villages. While this situation has led to a delay in bringing education services to villages which formed the majority of the population, it has been a period of searching for what sort of education system should be established in villages. As a result of this search, in 1940, one of the leading developments of our education history, the Village Institutes were established.

İçindekiler

Özet	v
Özet (Abstract)	vi
Önsöz	x
Tablo Listesi	xii
Kısaltmalar	xiv
GİRİŞ	1
Eğitim ve Toplum	2
Eğitim ve Devlet.....	6
Eğitim ve İdeoloji	8
Türkiye’de İlköğretim Alanındaki Gelişmeler	12
BİRİNCİ BÖLÜM.....	18
İLKÖĞRETİM POLİTİKALARI VE YÖNETİMİ (1928-1940).....	18
1.1. Dönemin İlköğretim Politikalarının Düşünsel Altyapısı.....	18
1.1.1. Batılılaşma ve Uluslaşma Politikaları.....	18
1.1.2. Eğitim Felsefesi.....	25
1.1.3. Çocuk Algısındaki Değişim.....	28
1.1.4. Kalkınma ve Eğitim İlişkisi	30
1.1.5. Devrimlerin Halka Benimsetilmesi	32
1.2. İlköğretim Politikalarını Belirleyen Aktörler	38
1.2.1. Mustafa Kemal Atatürk.....	38
1.2.2. Hükümet Programları	43
1.2.3. Milli Eğitim Bakanları ve Bakanlık Bürokrasisi	47
1.2.4. Birinci Maarif Şurası	64
1.2.5. Cumhuriyet Halk Partisi.....	70
1.2.6. Türkiye Büyük Millet Meclisi	76
1.2.7. Yabancı Uzmanlar.....	82
İKİNCİ BÖLÜM	99
İLKÖĞRETİM ALANINDAKİ MEVZUAT DÜZENLEMELERİ	99
2.1. Harf Devrimi ve İlköğretime Yansıması	99
2.1.1. Harf Devrimi	99
2.1.2. Millet Mektepleri	104
2.1.3. Harf Devriminin İlköğretim ve Öğretmenlere Yansıması	111
2.2. İlköğretim Mevzuatı ve Müfredat Programları.....	126
2.2.1. Anayasa	127
2.2.2. Milli Eğitim Teşkilat Kanunu	127
2.2.3. Tedrisatı İptidaiye Kanunu Muvakkati.....	128

2.2.4.	1929 İlkmektepler Talimatnamesi.....	130
2.3.	İlköğretim Müfredat Programları.....	134
2.3.1.	1926 İlkmektep Müfredat Programı	134
2.3.2.	1936 İlkokul Programı	138
2.3.3.	1927 Köy Mektepleri Programı.....	155
2.3.4.	1939 Köy Okulları Müfredat Programı	157
2.3.5.	Programlarla İlgili Tartışmalar ve Programların Uygulanışı.....	161
2.3.6.	Din ve Ahlak Eğitimi Meselesi	168
2.3.6.1.	Din Dersleri	168
2.3.6.2.	Ahlak Eğitimi ve Tartışmalar.....	172
2.3.7.	Ders Kitapları	177
2.4	İlköğretim Alanındaki Kavramsal Değişim	189
2.4.1	Öz Türkçe Hareketi	189
2.4.2	Okul İsimleri	197
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		207
İLKÖĞRETİM ALANINDAKİ NİTELİKSEL GELİŞMELER		207
3.1.	Öğretim Yöntemlerindeki Gelişmeler ve Yenilikçi Uygulamalar	207
3.1.1.	Sergiler	224
3.1.2.	Gezi ve Gözlem Faaliyetleri	228
3.1.3.	Çocuk Kütüphaneleri.....	231
3.1.4.	Deneyler	232
3.1.5.	Ders Araçları	233
3.1.6.	Ölçme ve Değerlendirme.....	239
3.1.7.	Disiplin Uygulamaları	250
3.1.8.	Öğrenci Kılık Kıyafetleri.....	261
3.2.	Törenselle Uygulamalar ve Ders Dışı Faaliyetler	266
3.2.1.	Milli Günler ve Törenselle Uygulamalar.....	266
3.2.1.1.	23 Nisan Çocuk Bayramı	268
3.2.1.2.	Cumhuriyet Bayramı	277
3.2.1.3.	Mektepliler Bayramı ve 19 Mayıs Spor Bayramı.....	279
3.2.1.4.	Bayrak Törenleri, İstiklal Marşı ve Öğrenci Andı.....	282
3.2.1.5.	Atatürk ve 10 Kasım Törenleri.....	288
3.2.1.6.	Tasarruf ve Yerli Malı Haftası.....	290
3.2.1.7.	Diğer Törenselle Uygulamalar.....	294
3.2.2.	Okullardaki Ders Dışı Faaliyetler	296
3.2.2.1.	Müsamereler	296
3.2.2.2.	Çocuk Kampları	299
3.2.2.3.	Okullarda Sosyal Faaliyetler.....	303

3.2.2.4. Okullarda Çocukları Koruma İşleri.....	306
3.2.2.5. Okullarda Sağlık Sorunları ve Önlemler	309
3.2.2.6. Okullarda Sivil Savunma Önlemleri	312
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	315
İLKÖĞRETİMDE PERSONEL POLİTİKALARI.....	315
4.1. Öğretmen Yetiştirme Sorunu.....	315
4.2. Eğitimciler ve Köy Eğitimi Sorunu.....	322
4.2.1. Köy Eğitimine Dair Arayışlar	322
4.2.2. Köy Eğitimcileri Uygulaması	342
4.3. Öğretmen İstihdam Politikaları	351
4.3.1. Öğretmenlerin Menşei.....	351
4.3.2. Öğretmen Kadrosunda Tasfiyeler ve Gençleştirme Politikası	356
4.3.3. Öğretmenlerin Cinsiyet İtibariyle Durumu	363
4.3.4. Öğretmene Bıçılan Misyon ve İdealist Öğretmen Arayışları	366
4.4. Öğretmen Birlikleri	372
4.5. Öğretmenlerin Sosyal ve Özlük Hakları.....	379
4.6. Öğretmenlerin Teftişi.....	389
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	402
İLKÖĞRETİMDE NİCELİKSEL GELİŞMELER.....	402
5.1. İlköğretime Dair Sayısal Veriler	402
5.1.1. Sayısal Veriler Işığında Öğretmen Okulları.....	402
5.1.2. Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları.....	414
5.1.2.1. İlköğretimin Zorunluluğu Tartışmaları ve Çözüm Arayışları	431
5.2. Vilayet Hususi İdareleri ve İlköğretimin Finansmanı	453
5.2.1. Vilayet Hususi İdareleri	453
5.2.1.1. Vilayet Hususi İdarelerin Lağvedilmesi Tartışmaları	454
5.2.1.2. Vilayet Hususi İdarelerinin Gelirleri	463
5.2.1.3. Vilayet Hususi İdareleri Giderlerinin Düzenleme Çalışmaları.....	465
5.2.2. Vilayet Umum Meclisleri ve İlköğretime Dair Kararları	473
5.2.3. İlköğretimin Finansmanı Sorunu.....	485
5.2.3.1. Öğretmen Maaşları Sorunu	502
5.2.3.2. Meslekten Ayrılan Öğretmenler Sorunu.....	524
5.2.3.3. Köylerde İlköğretimin Finansmanı ve Okul Yapımı Sorunu.....	529
5.2.3.4. Şehirlerde Okul Binası Sorunu	539
Sonuç	556
Kaynakça.....	568
Ekler	645
Özgeçmiş	671

Önsöz

İlköğretim; bireylerin doğumlarından yaşamlarının sonuna dek içinde buldukları toplumsal süreç olarak da tanımlanan eğitimin ilk temel kurumsallaşma aşamasıdır. Bir toplumun tüm bireylerinde bulunması istenen temel kültür, bilgi, beceri, donanım ve değerlerin sistematik biçimde aktarılması ilköğretimin hedefleri arasındadır. Günümüz eğitim ve buna bağlı olarak ilköğretim sistemimizin temelleri Cumhuriyet'in kuruluşundan hemen sonra başlatılan reformlarla oluşturulmuş olmakla birlikte halen gündemde olan yeniden düzenleme çabaları bu alanda yaygın tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Bu tartışmaların bir boyutu da bugünü anlayabilmek, geleceğe dönük politikalar oluşturulmasına katkıda bulunmak amacıyla eğitime, eğitim tarihine ilişkin akademik çalışmaların yoğunlaşmasıyla karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma da ülkemizdeki ilköğretim sisteminin verili koşullarının biçimlenme ve gelişim sürecini ortaya koyarak yeni çalışma ve tartışmalara zemin oluşturmayı hedeflemektedir.

“Harf Devrimi'nden Köy Enstitülerine Türkiye'de İlköğretim (1928-1940)” başlıklı doktora tez çalışmasında belirtilen dönemde “*ilköğretim*” alanında oluşturulan ilke ve uygulamalar geniş bir çerçeve içerisinde ele alınmıştır. Bilindiği gibi eğitim sistemimiz Cumhuriyet'in kuruluşundan hemen sonra yapılan reformlarla biçimlendirilmeye başlanmıştır. Özellikle 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve 1928 yılındaki Harf Devrimiyle birlikte bu alanda önemli niteliksel değişimler yaşanmıştır. 1928'den sonra ise yapılan reformların ve benimsenen modern eğitim anlayışının uygulama sahasına yansıtılmasına ve yaygınlaştırılmasına çalışılmıştır. Bu değişimler özellikle ilköğretim alanını derinden etkilemiştir.

Tez çalışması öncesinde gerçekleştirilen ön araştırma safhasında 1928 sonrasında ilköğretim alanında yaşanan değişimlerin ve bu değişimlere dair detayların günümüz eğitim tartışmalarına ışık tutabileceği anlaşılmış, çalışmada ayrıntılar üzerinde yoğunlaşmanın gerekli olduğu ortaya çıkmıştır. Bu gerekçeyle tezimizde bugüne değin yapılan eğitim tarihi çalışmalarından farklı olarak detaylara dikkat çekilmiş, geniş çerçeveli bir tablo ortaya konmaya çalışılmıştır.

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde ilköğretim üzerine Betül Batır tarafından “*II. Meşrutiyet'ten Tevhid-i Tedrisat'a Türkiye'de İlköğretim (1908-1924)*” ve Hayrunisa Alp tarafından “*Tevhid-i Tedrisat'tan Harf İnkılabına İlköğretim (1924-1928)*” konulu tezler yapılmıştır. “*Harf Devriminden Köy Enstitülerine Türkiye'de İlköğretim 1928-1940*” konulu bu tezin ise diğerlerinin devamı ve tamamlayıcısı niteliğinde olacağı düşünülmüştür.

1928 yılında kanunlaşan Harf Devrimi ve yine 1940 yılında Köy Enstitüleri'nin açılmış olması bu iki tarihi ilköğretim açısından önemli dönüm noktaları yapmaktadır. Böyle olunca araştırmamızın alanını bu iki tarihle sınırlandırmanın uygun olacağı düşünülmüştür.

Bu araştırmada, 1928-1940 yılları arasında ilköğretim alanında yapılan reformlar, uygulamalar ve tartışmalara dair bilgiler aktarılmıştır. İlköğretim alanındaki gelişmeler kategorize edildikten sonra alt başlıklarda dönem içinde yapılan uygulamalara ve bu uygulamalar eksenindeki değerlendirmelere dair çok sayıda örnek verilmiştir. Genel mevzuat düzenlemeleri ile sınırlı kalınmayarak okullardaki uygulamaların da ortaya konması sağlanmıştır. Böylelikle, 1928-1940 arası dönemde ilköğretime dair genel bir resmin ortaya çıkması amaçlanmıştır.

Araştırmamda; 1928-1940 arası dönemde ilköğretim politikalarını belirleyen başlıca unsurların neler olduğu, politika belirleyici aktörlerin kimler olduğu ve ne yönde etki ettikleri, yapılan reformların uygulama sahasındaki yansımaları, köy eğitimi sorununa dair tartışmalar ve ilköğretimin finansmanı sorunları ele alınmıştır. Genel olarak bu dönemdeki gelişmeler niteliksel ve niceliksel olarak iki ana başlıkta değerlendirilmiştir. Niteliksel gelişmelerden kasıt; ilköğretim alanındaki mevzuat düzenlemeleri ve bu düzenlemelerin uygulama sahasındaki yansımalarıdır. Niceliksel gelişmeler ise; okullaşma oranları, ilköğretimin finansmanı gibi konularda karşılaşılan sorunlar ve bu sorunlara dair çözüm arayışlarıdır.

Tezimde ele aldığım konulara dair bilgi ve belgeler çoğunlukla dönem kaynaklarından elde edilmiştir. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, gazete koleksiyonları, TBMM Zabıtları ve kütüphanelerde bulunan döneme ait diğer süreli yayınların neredeyse tamamı taranmış ve elde edilen bilgiler değerlendirilmiştir. Böylelikle ortaya çıkan eserin eğitim tarihi alanına katkı sağlayacak ve yeni çalışmalara kaynak oluşturacak özgün bir çalışma olmasına çalışılmıştır.

Amacına ulaşmasından memnuniyet duyacağım çalışmamda bana destek olan danışman hocam Doç.Dr.Aynur Soydan Erdemir'e, tez izleme komitesi üyeleri Yrd.Doç.Dr. Hüseyin Cevahir Kayam'a ve Yrd.Doç.Dr. Betül Batır'a katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Erhan KANBOLAT
İstanbul-2015

Tablo Listesi

Tablo 1: 1923-1940 Arası Dönemde İktidardaki Hükümetler:	43
Tablo 2: Bakanlık Görevinde Bulunanlar ve Görev Süreleri:	47
Tablo 3: TBMM Görüşmelerinde Söz Alan Milletvekillerinin İlköğretim İlgili Temas Ettikleri Konu Başlıklarının Dağılımı (1928-1940):.....	77
Tablo 4: Millet Mekteplerinde Görev Alan Öğretmen Sayıları:	123
Tablo 5: 1926 İlkmektep Müfredat Programı Ders Cetveli :	136
Tablo 6: 1936 İlkokul Programı Ders Cetveli :	143
Tablo 7 : 1927 Köy İlkmektepleri Ders Cetveli:.....	156
Tablo 8: 1939 Köy Okulları Programı Ders Cetveli:.....	160
Tablo 9 : 45 Vilayetteki İlkokul İsimlerine Ait İstatistik (1928-1940)	203
Tablo 10 : İkinci Meşrutiyet Dönemi ve Cumhuriyet Dönemlerinin Eğitim ve Öğretim Yöntemleri Açısından Karşılaştırması:	210
Tablo 11: 1940-41 Öğretim Yılı İlkokullarda Sınıf Geçme Durumu	242
Tablo 12: İlköğretmen Okulları 1932 Yılı Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi:	319
Tablo 13: İlköğretmen Okulları 1938 Yılı Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi :	320
Tablo 14: Asil Öğretmenlerin Menşeleri İtibariyle Görev Yerleri:	352
Tablo 15: 1935 Yılı İtibariyle Öğretmenlerin Öğrenim Durumları:	352
Tablo 16: Resmi İlkokullarda Çalışan Asil Öğretmenlerin Menşeleri (1940-41):	353
Tablo 17: 1933-1934 Yılı İtibariyle Öğretmenlerin Yaş Durumları:	356
Tablo 18: Asil Öğretmenlerin Hizmet Süreleri İtibariyle Sayıları (1934-1938):.....	357
Tablo 19: İlkokul Öğretmenlerinin Cinsiyet İtibariyle Dağılımı:.....	363
Tablo 20: Resmi İlkokul Öğretmenlerinin Nakil Edilme Sebepleri 1934-1938	381
Tablo 21: 1923-1938 Arası İlk Öğretmen Okullarının Sayısal Durumu:	403
Tablo 22: Vilayet Bütçelerinden Merkezi Bütçeye Aktarılan Miktarlar (1926-31):...406	
Tablo 23: Yüzde Onlar Hesabından Öğretmen Okulları İçin Yapılan Harcamalar:407	
Tablo 24: Öğretmen Okulları Mezun Öğrenci Sayıları:.....	409
Tablo 25: Asil Öğretmenlerin Menşeleri İtibariyle Görev Yerleri:	410
Tablo 26: 1940-41 Öğretim Yılı İtibariyle Vilayetlerdeki Eğitimci Sayıları:	412
Tablo 27: 1923-1940 Yılları Arası İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrenci Sayıları:	415
Tablo 28: Resmi ve Özel Okul ve Öğretmen Sayıları:	416
Tablo 29: 1933-1934 Öğretim Yılı Vilayetlerde Eğitim İstatistikleri:	419
Tablo 30: Öğrenim Çağındaki Nüfus ve Okullaşma Oranları (1940/1941):.....	421

Tablo 31: Öğrenime Devam Etmeyen Çocukların Vilayetlere Göre Dağılımı:.....	422
Tablo 32: Bazı Ülkelere Ait İlköğretim İstatistikleri:.....	424
Tablo 33: Yerleşim Yerine Göre Nüfus Durumu :	438
Tablo 34: Köylerin Nüfusa Göre Dağılımı ve Okul Sayıları-1941	439
Tablo 35: Vilayet Hususi İdareleri Toplam Gelirleri 1933-1941:.....	464
Tablo 36: Vilayet Hususi İdareleri Toplam Gelirleri 1929-1941	465
Tablo 37:1934 Senesi Vilayet Bütçeleri Yardım Fasıllarındaki Miktarlar:	467
Tablo 38: Vilayet Hususi İdareleri Yan Harcamaları ve Kesintiler:.....	469
Tablo 39:1454 Sayılı Kanuna Göre Bazı Vergilere Eklenecek Maarif Hissesi Oranları:	489
Tablo 40:1928-1935 Vilayet Hususi İdareleri Ödeme Tablosu:.....	490
Tablo 41: Vilayet Hususi İdareleri Çeşitli Giderleri 1933-1941	491
Tablo 42: Vilayet Hususi İdareleri Eğitim Bütçesi İnşaat Masrafları:	492
Tablo 43:Vilayet Hususi İdareleri Bütçe ve Maarif Tahsisatı Topamları 1933-41 ..	493
Tablo 44: Vilayet Hususi İdareler Bütçeleri ve Eğitim Bütçesi Oranları:.....	494
Tablo 45: Resmi ve Özel Tüm İlköğretim Harcamalar:	494
Tablo 46: Resmi İlkokullarda Yapılan Harcamaların Dağılımı:.....	495
Tablo 47: Özel İlkokullarda Yapılan Harcamaların Dağılımı:	496
Tablo 48: Eğitim Harcamalarının Bütçe Kaynağına Göre Ayrılışları:	497
Tablo 49: Tüm Eğitim Kademelerine Yapılan Harcamalar (1931-1940):.....	498
Tablo 50:Bazı Ülkelerin Eğitim Harcama İstatistikleri (Milyon Lira):	501
Tablo 51: Vilayet Hususi İdare Bütçesi Memur Maaşlarını Gösterir Cetvel (Lira):.	506
Tablo 52: Vilayet Hususi İdareleri Maaş Ödemeleri 1933-1939.....	507
Tablo 53: Maaş Derecelerine Göre Öğretmen Sayıları:.....	508
Tablo 54: İlkokul Öğretmenlerinin Hizmet Sürelerine Göre Dağılımları 1933-37: ..	509
Tablo 55: Bir Yıl İçerisinde Öğretmenlerin Başlama, Ayrılma, Nakil ve Ceza Durumları:.....	525
Tablo 56: Meslekten Ayrılan Asil Öğretmenler İstatistiği (1934-38)	526
Tablo 57: 1939'a Kadar Cumhuriyet'in 16 Yılında İnşa Edilen Okul Binaları:.....	530
Tablo 58: 1938 Yılı İtibariyle Köy Ürünleri ve İhtiyaç Malzemeleri Fiyatları:.....	538
Tablo 59: Derslik Sayısına Göre İlkokul Sayıları:	540
Tablo 60: Hususi İdare Bütçelerinden Yapılan İnşaat ve Tamirat Giderleri:.....	540
Tablo 61: Çanakkale Merkez ve İlçelerinde Onar Yıllık Periyotlara Göre İlkokul Sayıları:	541
Tablo 62: Ankara'da İnşa Edilen Bazı İlkokulların Maliyetleri:.....	547

Kısaltmalar :

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı Geçen Makale

a.y. : Aynı yer

B.C.A: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Ayr.Bkz: Ayrıca Bakınız

Bkz: Bakınız

Bkz: aş. : Bakınız Aşağı

Bkz: yuk. : Bakınız Yukarı

f: Fon Kodu

k: Kutu No

d: Dosya No

s: Sora No

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

TTK: Türk Tarih Kurumu.

TDK: Türk Dil Kurumu

T.B.M.M.Z.C.: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Tutanakları

İ : İnikat.

C: Cilt

s. : Sayfa.

S: Sayı

yay.: Yayınları.

matb.:Matbaa

v.d. : Ve diğerleri

t.y. :Tarihi yok

y.y. : Yayınevi yok

Çev. : Çeviren

Haz. : Yayına hazırlayan

Der : Derleyen

GİRİŞ

Türkiye’de 1928-1940 tarihleri arasındaki ilköğretimin gelişimine değinmeden önce bu dönemi etkileyen arka plana ışık tutmak gerekmektedir. Modern Türkiye’nin ve modern ilköğretimin temellerinin atıldığı bu dönemin eğitim olaylarını anlayabilmek için Avrupa’da modern eğitim anlayışının gelişimini etkileyen olay ve olguları incelemek yerinde olacaktır. Bu inceleme, araştırmanın konusu olan 1928-1940 arasında Türkiye’de ilköğretim olaylarını nasıl ve ne yönde etkilendiğinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bu bölümde; eğitim ve toplum ilişkisi, eğitim bilimlerinin gelişimi, eğitimin bir kamusal hizmet haline gelmesi ve eğitime dair ideolojik yaklaşımlar ele alınacaktır.

Etimolojik anlamda eğitim; “*igitmek*”, “*ikidmek*”, sözcüklerinden gelmekte ve terbiye etmek, yetiştirmek anlamlarını içermektedir.¹ Eğitimin Latincedeki karşılığı “*educare*” sözcüğü de yine fiziki gelişme, bakım, yetiştirme, besleyip büyütme anlamlarını içermektedir.² Halk arasında “*iyi eğitim görmüş olmak*”, “*mehtep medrese görmüş olmak*”, “*eli kalem tutmak*” ve “*mürekkep yalamış olmak*” deyimleri eğitilmiş insan için kullanılmaktadır.

Eğitimin tanımını yapmak söz konusu olduğunda bugün olduğu gibi geçmişte de pek çok farklı yaklaşım karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşımlar eğitimin odağında yer alan insana, çocuğa ve bilgiye yani gerçeğe ilişkin teorilerin farklılığından kaynaklanmıştır. Diğer deyişle, her felsefi akım eğitimi kendi perspektifi ekseninde tanımlamıştır.³ Bilindiği gibi Hristiyanlık, Ortaçağ’da hayatın bütün alanlarını ve dolayısıyla eğitimi de hegemonyasını altında tutuyordu. İnsanı ve çocuğu “*ilk günah*”ın meyvesi ve her zaman kötülüğe meyledebilecek bir varlık olarak görmekte olan Hristiyanlığın⁴ egemenliği altındaki Ortaçağ Avrupası’nın dini eksenli bir eğitim anlayışından bugünkü modern eğitim anlayışına gelmesinde düşünsel ve siyasi hareketlerin önemli işlevleri olmuştur.

¹ İsmail Güven, **Türk Eğitim Tarihi**, Naturel Yay., Ankara, 2010, s.2

² Necmettin Tozlu, **İnsandan Devlete Eğitim**, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2003. s.158-159

³ Gerald L. Gutek, **Eğitim Felsefesi ve İdeolojik Yaklaşımlar**, Çev:Nesrin Kale, Utobyay yay., Ankara, 2001, s.20

⁴ Hilmi Ziya Ülken, **Eğitim Felsefesi**, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1967, s.33

Hıristiyanlığın toplum hayatındaki hegemonyasına karşı gelişen düşünsel akımlar eğitimi de etkilemiştir. Örneğin, Rönesans bu anlayışa karşı şiddetli tepkiden doğmuştur. İlerleyen süreçte insanın aslındaki tamir kabul etmez kötülük fikrine karşı tepki gösteren ve etkili olan bir düşünür de J.J.Rousseau olmuştur.⁵Rousseau; “doğuştan günahkârlık” öğretisine şiddetle karşı çıkarak “doğuştan masumiyet” ilkesini savunmuştur. 1761’de yayınladığı Emile romanında çocuğa ve onun eğitimine dair fikirleriyle eğitim bilimlerinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.⁶Rousseau’nun öncülüğünü yaptığı bu yeni eğitim anlayışı günümüze kadar gelişerek devam eden pedagoji biliminin diğer bir değişle modern eğitim biliminin doğuşuna neden olmuştur.

Eğitim ve Toplum

Eğitimin şekillenmesinde siyasi olayların etkisi olduğu kadar düşünce akımlarının ve buna paralel gelişen eğitim bilimlerinin de etkisi olmuştur. Felsefi sistemlerin dayandığı bilgi teorisi ve varlık teorisine bağlı olarak dünyada ve ülkemizde eğitimin değişik tanımları yapılagelmektedir. Bu tanımlardaki benzerlikleri göz önünde tutarak, birbirine benzeyenleri bir kümede toplamak suretiyle temelde iki farklı yaklaşım olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan biri toplumsal (sosyolojik) yaklaşım diğeri bireysel (psikolojik) yaklaşımdır.⁷

Sosyolojik görüşe göre eğitim; yetişkinlerce gençler ve çocuklar üzerine uygulanması gereken bir eylemdir ve atalarının birikimini onlara aktarmayı içerir. Bu eylem; gençlere ve çocuklara yaşamlarını sürdürebilmek, topluma daha iyi uyum sağlayabilmeleri için fikirler ve alışkanlıklar kazandırmaktır. Topluma ve toplumsal olgulara öncelik veren sosyolojik görüşe göre bireyin zekâsını da, ahlaki duyarlılığını da toplum biçimlendirir. Gerçeği tanıtmak öğretmene aittir. Öğretmen kitaplara ve metinlere dayanmak suretiyle çeşitli teknikler kullanarak çocuklara gerçeği öğretir. Bu teknikler ise çoğunlukla metinleri okutmak, tekrar ettirmek ve bu bilgilerden sınav yapmaktır.⁸ Bu yaklaşıma göre gerçekler, yani doğrular önceden toplum tarafından belirlenmiştir ve öğretmene düşen bu doğruları çocuğa belletmektir.

Psikolojik görüşe göre; eğitim bireydeki yetenekleri en yüksek derecede geliştirmeli ve bu gelişme onun gelecekteki başarılarını sağlamalıdır. Bu görüşe göre toplumdaki daha ziyade bireyin kendisi öncelenmeli, bireyin yeteneklerini

⁵Ülken, a.g.e., s.33

⁶Colin Heywood, **Baba Bana Top At:Batı’da Çocukluğun Tarihi**, Çev:Esin Hoşsucu, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003, s.32-33

⁷Doğan Ergun, **Sosyoloji ve Eğitim**, İmge Kitabevi, Ankara, 3.bs, 2005, s.39.

⁸A.g.e., s.39-40.

geliştirmesi ve kendini gerçekleştirebilmesi için şans tanınmalıdır.⁹Başka bir deyişle öğretmen, çocuğa gerçekleri dayatmamalı, çocuğun gerçeğe ulaşması yolunda sadece ona rehberlik yapmalıdır. Böyle bir eğitimde öğretmen, ezber ve tekrar yöntemlerinden daha çok yaparak yaşayarak öğrenme tekniklerini kullanacaktır.

Sosyolojik görüşün savunucularından Durkheim'e göre; pedagoji bir bilim olmadığı gibi bir sanat da değildir. Eğitim sanatı demek pedagoji sanatı demek değildir. Bir insanın pedagojik bilgiler konusunda yetersiz olması onun iyi bir öğretmen olmasını engellemez. Buna karşın, iyi bir pedagoğ uygulama düzeyinde beceriksiz olabilir. Bir sınıf dolusu öğrenci ne Montaigne ne de Rousseau'ya emanet edebilir. Durkheim, "*Çocuklarımızın büyük bir çoğunluğu devlet okullarında eğitim görüyorlar. Bu çocuklar bizim ulusal kişiliğimizin kusursuz örnekleri olmak durumundalar*" sözleriyle çocuklara verilecek eğitimin toplumsal gerçeklere göre yapılması gerektiğini ileri sürmektedir.¹⁰ Durkheim, bu görüşleriyle Ziya Gökalp'in "*eğitimde millilik*" prensibine ilham kaynağı olmuştur.

Ziya Gökalp'e göre eğitim bir kültür aktarımı işidir. Ona göre kültür; "*bir milletin vicdanında yaşayan kıymet hükümlerinin toplamına*"; eğitim ise "*Bu kültürü, milletin fertlerinde ruhi melekeler haline getirmektir.*" Öğretim ise; "*bir milletin zihninde yaşayan gerçeklik hükümleri yani teknoloji bilgisini milletin fertlerinde ruhi alışkanlıklar haline getirmektir.*"¹¹

Gökalp'e göre; "*vatan mukaddestir*", "*baba muhteremdir*" gibi düşünce kalıpları kıymet hükümleridir. Burada söz konusu olan bireysel şuur değil, sosyal vicdandır ve bu toplumdan topluma değişir. "*Şeker tatlıdır, gül pembedir, karpuz yuvarlaktır*" gibi bilgiler ise gerçeklik hükümleridir. Burada söz konusu olan mücerret akıldır ve bu bütün toplumlar için aynıdır.¹²

Yine Gökalp'e göre kültür, yani kıymet hükümleri millidir; o halde kültürün çocuklara aktarılmasından ibaret olan eğitim de milli olmalıdır. Gerçeklik hükümlerinin çocuklara aktarılması demek olan öğretimin ise milli olması gerekmez.¹³ Gökalp'in kültür ve eğitim kavramlarına yaklaşımı Türk aydınları tarafında genel kabul görmüştür.

Eğitime toplumcu yaklaşımın sonucu olarak yurttaşlık eğitimi okulların ana işlevi olacaktır. 19.yüzyıldan bu yana Almanya'da eğitim yolu ile yeni nesle şekil

⁹Ergun,A.g.e., s.39-40.

¹⁰ Emile Durkheim, **Ahlak Eğitimi**, Çev:Oğuz Adanır, Dokuz Eylül Yay., İzmir, 2004, s.19-21.

¹¹ Ziya Gökalp, **Milli Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri**, Haz:Rıza Kardeş, MEB yay., İstanbul, 1997, s.27.

¹²A.g.e., s.27.

¹³A.g.e., s.28.

vermek üzerinde durulmuş, bu yüzyılın sonlarına doğru ilkokullarda vatandaşlık eğitimi konusu ciddiyetle ele alınmıştır. Devletin elindeki en geniş eğitim kurumu olan ilkokullarda sağlam bir vatandaşlık eğitimi verilmesinin gerekliliği anlayışı benimsenmiştir.¹⁴

20.yüzyılda Amerika'da ortaya çıkan pragmatist eğitimin öncüsü olarak görülen John Dewey; eğitimin hem tutucu hem yeniden inşacı bir özellik taşıdığını ileri sürer. Dewey'e göre eğitim; toplumun olgunlaşmamış üyeleri olan çocuklara yetişkinlerden kültürel mirasın geçişi ve kültürel bir akışı sağladığı için tutucudur.¹⁵

Dewey, "eğitim her yerde aynıdır ve temelde iyidir" düşüncesini reddeder. Ona göre "çocuğun sonraki yaşam tecrübelerini yönlendirmek", "eğitim hayata hazırlıktır" gibi tanımlamalar eğitim için doğru değildir. Rousseau ve Pestalozi gibi Dewey de çocuğun tamamlanmamış veya küçük bir yetişkin olarak tanımlanmasını reddeder.¹⁶

Çevre, kültür ve okuldan ziyade çocuğun ihtiyaçlarını önceleyen Dewey'e göre; bir anne baba çocukları için neyi isterse bir toplum da bütün çocukları için aynı şeyi istemelidir. Toplumun kendisi için meydana getirdiği bütün değerler onun gelecekteki üyesine okul aracılığıyla verilir. Toplum kendi geleceği için, bu sayede tahakküm imkânı bulacağına inanır.¹⁷

Dewey'e göre toplumsal alandaki değişimdeki anilik ve genellik hayat alışkanlıklarını değiştirir; hatta ahlaki, dini fikir ve alışkanlıklarımızı bile derinden etkiler. Bu değişimlerin eğitimi de derinden etkilememesi düşünülemez. Radikal bir şekilde değişen bu hayat tarzı karşısında eğitim alanında da aynı derecede bir değişim ve bir inkılap gereklidir.¹⁸

Bertrand Russell, "Eğitim iyi bireyler mi yoksa iyi yurttaşlar mı yetiştirmelidir?" sorusuna cevap arar. Uygulamada çocuğu birey olarak gören eğitim, onu geleceğin yurttaşı olarak gören eğitimden çok ayırdır. Bireyin kafasının işlenmesi, yararlı yurttaş yetiştirmekle aynı şey değildir. Örneğin Goethe, James Watt'dan daha az yararlı bir yurttaştı; oysa birey olarak daha üstün sayılmalıdır.¹⁹

Russell'in "insancıl anlayış" olarak adlandırdığı görüşe göre; çocuğun kendine özgü bir doğası vardır ve bu doğanın merkezinde yaratıcı itki yer alır.

¹⁴H.Fikret Kanad, **Pedagoji Tarihi**, Milli Eğitim Basımevi, C:2, İstanbul, 1948, s.V

¹⁵ Gutek, **a.g.e.**, s.110.

¹⁶ **A.g.e.**, s.112-118.

¹⁷ John Dewey, **Mektep ve Cemiyet**, Çev:B.Avni, Devlet Matbbası, İstanbul , 1930, s.3

¹⁸ Dewey, **a.g.e.**, s.

7-10.

¹⁹ BertrandRussell, **Eğitim ve Toplum Düzeni**, Çev.Nail Bezel, Varlık Yayınevi, İstanbul,1969,s.4.

Russell, çocuğu, kutsal, tanımlanamayan, sınırsız, bireysel ve tuhaf biçimde değerli olan bir şey, hayatın büyüme ilkesi, dünyanın kendiliğinden deviniminin cisimleşmiş bir parçası olarak görmekte ve onun eğitiminin “*huşu içinde*” yürütülmesi gerektiğini belirtmektedir.²⁰ Ona göre birey kendi kendine yaşar, oysa yurttaş komşuları ile çevrilmiştir. Aslında Robinson Crusoe dışında hepimiz yurttaşız. Eğitim bu gerçeği göz önünde tutmalıdır. Fakat siyasal hayatın uzlaşma ve kabullenmelerine gelmeden önce birey olarak kendi yeteneklerimizi anlarsak, sonunda daha iyi yurttaşlar olacağımız öne sürülebilir.²¹

Özgürlükçü eğitim teorilerine göre, kendisi için iş gören yeni bir insan doğmadan yeni bir toplumun doğması mümkün değildir. Toplumda başarılı olmuş herhangi bir radikal değişimin bireylerin karakter ve tutumundaki değişimlerden kaynaklandığını ileri sürer.²²

İki karşıt görüş olan özgürlükçü ve toplumcu eğitim düşüncesi birbirine zıt oldukları halde 20.yüzyılda ve hatta günümüzde nasıl tutunabiliyorlar? Hilmi Ziya Ülken'e göre bu durum ikisinin de gerçeğe dokunan tarafları olmasından ileri geliyordu. Yani, insanın doğuştan gelen yetenekleri ve değerleri olmakla birlikte bunların ortaya çıkarılabilmesi için dıştan yardımlara ve onların enerjilerini israf etmemeleri için bazı disiplinlere ihtiyaç vardır.²³

Durkheim'e göre eğitimin karakterindeki bu değişkenliği tenkit etmek doğru değildir. Çünkü bunu zaman ve mekânın şartları gerektirmektedir. Eski Roma kültürü bireyci bir eğitim sistemi geliştirmiş olsaydı eski Roma şehirleri varlıklarını sürdüremezlerdi. Eğitim çağdaş toplumlarda bile farklı karaktere bürünmektedir. Muhafazakar, ihtilalci ve reaksiyoner toplum tiplerinde eğitim farklılıklar arz etmektedir.²⁴

Esasen eğitimcilerin ve düşünürlerin büyük çoğunluğu bireyden yana tavır almış olmalarına rağmen, onların ürettikleri düşüncelerin eğitim uygulamalarında aynı ölçüde yer edinemediği görülmektedir. Yani 20.yüzyılın ortalarına kadar toplumcu bakış açısının bu mücadeleyi kazandığı söylenebilir. Bunun iki temel dış nedeni olarak modern milli devletlerin ve devamında ideolojilerin ortaya çıkmış olması ileri sürülebilir.

²⁰ Noam Chomsky, **Demokrasi ve Eğitim**, Ed:C.P.Otero, Çev: Ender Abadoğlu vd., : Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu, İstanbul, 2007., s.173.

²¹Russell, **a.g.e.** s.6.

²²Joel Spring, **Özgür eğitim**, Çev.Ayşen Ekmekçi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1991, s.7.

²³ Ülken, **a.g.e.**, s.83.

²⁴Amiran Kurtkan Bilgiseven, **Eğitim Sosyolojisi, Kavramlar, Teoriler-Eğitim Yolu İle Kalkınmanın Esasları**, 4.bs., Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı yay., İstanbul, 1987, s.15

Kitlelerin eğitimi pahalı bir işti ve bu işi devletten başkası yapamazdı. Böylece modern devletler eğitim alanını tekelleştirmiş ve bu kurumları yurttaş yetiştirme aleti olarak kullanmışlardır. Diğer yandan, özellikle iki dünya savaşı arasında ortaya çıkan ideolojiler iktidarı ele geçirdikten sonra eğitimin değiştirici ve dönüştürücü etkisini kendi amaçlarına uygun olarak kullanmayı tercih edeceklerdir.

Ayrıca, özgürlükçü eğitim yanlılarının ileri sürdükleri “pedagojik ütopyalar” uygulama alanında başarılı olamamış ve genelleşememiştir. Gerek Avrupa’da gerek Amerika’da bazı eğitimciler kendi okullarını kurmuşlar, ancak bu girişimlerin büyük çoğunluğu hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştır.

Örneğin, kendi kendine sahip olmaya yönelik bir eğitim oluşturmak isteyen Francisco Ferrer, 1890’da kurduğu Modern Okul için hazırlık yaparken, okul kütüphanesi için, içinde dogmatik bilgiler olmayan kitaplar aramış; araştırmalarında büyük bir hayal kırıklığına uğramış ve sonuçta okulu kütüphanesinde tek bir cilt kitap olmadan açılmıştır.²⁵

Sonuç olarak, eğitimin günden güne yaygınlaşması ve kitleleri etkileme gücü ideolojik akımların eğitime dair farklı yaklaşımlar ortaya koymasını sonucunu doğurmuştur. Bireyci ve toplumcu yaklaşım olarak iki ana grupta ele aldığımız bu akımlardan her ikisinin de günümüz eğitim sistemlerinde izlerini bulmak mümkündür. Örneğin, bireyci yaklaşımın ve psikoloji biliminin ortaya koyduğu veriler eğitim süreçlerine olumlu katkılar sunmuşlardır. Özellikle, çocukluk döneminin zihinsel özellikleriyle ilgili psikoloji biliminin ortaya koyduğu veriler öğretim yöntem ve tekniklerinin gelişmesine yardımcı olmuştur. Diğer taraftan eğitimin amacı, içeriği yani müfredat programları, eğitimin yönetim ve denetimi gibi alanlarda daha çok toplumcu ve devletçi bakış açısı hakim olmuştur denilebilir.

Eğitim ve Devlet

Her ne kadar eğitim sistemleri pedagoji ve sosyoloji gibi bilimlerin etkisiyle şekillenmiş olsa da bu sistemlerin oluşumunda bir diğer etken de devletlerdir. Eğitim bilimlerinin gelişmesine paralel olarak modern ulus devletler de eğitim sistemlerinin yönetimini ve denetimini üstlenerek bu yolla yurttaş yetiştirme amacı gütmüşlerdir.

Avrupa’nın pek çok ülkesinde her çocuk için eğitim hakkı olarak ilköğretimin zorunlu hale getirilmesi ve devlet eliyle yapılması düşüncesi 17.yüzyıldan itibaren

²⁵ Spring, a.g.e., s.34.

ortaya çıkmaya başlamıştır.²⁶ 18.yüzyıla gelindiğinde eğitim alanında kilise ve kiliseye bağlı tarikat okulları etkin olmakla birlikte bu yüzyılın sonlarında bu durum sorgulanmaya başlanmıştır. 19.yüzyılda ise artık eğitim sistemleri devlet egemenliğine girmeye başlamış ve okullara yurttaş yetiştirme işlevi yüklenmiştir. “*Milli kimlik*” inşası olarak tanımlanabilecek bu işlev ulus devletlerin eğitimden beklentilerini yansıtmaktadır.²⁷

Batı geleneği içerisinde ortaya çıkan ulus devletler bireyleri eğiterek toplumun bir parçası yapmak ve bu topluluktan bir millet yaratmak istemişlerdir. Ulus devletlerin iki temel özelliği; merkezi bir yapıya sahip olmaları ve anayasaya dayanıyor olmalarıdır. Merkezi özellikleri bireyleri, ülkeyi ve tüm faaliyetleri denetleme ve bilgisi dahilinde tutma ihtiyacının bir yansımasıdır. Anayasalara dayanma, kazanılmış değerlerin kabul edilmesi ve kazanımları elde tutma ihtiyacından doğmaktadır. Bu yolla devletler hem kendilerini meşrulaştırmayı hem de aleyhinde oluşabilecek ihtimalleri önlemeye çalışmışlardır.²⁸

Esasen Antik Yunan’dan beri “*eğitim*” ve “*devlet*” kavramları birlikte ele alınmaktaydı. Fransız İhtilali’nin eğitim anlayışı da bu düşüncüyü “*toplumsal sözleşme*” kuramıyla yeniden uygulamaya koymak olacaktır. Kilisenin eğitim alanındaki otoritesinin yerini bu sefer yeni bir otorite olarak “*devlet*” almaya başlamıştır. Fransız İhtilalinden hemen önce, 1763’de, bu düşüncüyü keskin ifadelerle ortaya koyan La Chalotais; “*Devletin çocukları devletin üyelerinden başkasına teslim edilmeyecektir*” sözüyle bu anlayışın habercisi olmuştur.²⁹

Eğitimin kamusal hizmet olarak devlet eline geçmesi, ilköğretimin zorunlu ve parasız olması yolundaki ilk somut adımlar Fransız İhtilalinden sonra atılabilmektedir. Fransız İhtilali, “*insan hakları*” temel ilkesi başlığı altında “*Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik*” olarak sloganlaştırılan ilkeleri getirmiştir. Bu ilkelerin insanlara daha iyi bir eğitim verilmesiyle hayatiyet kazanabileceği anlayışı söz konusudur. Burada söz konusu olan zümresel bir eğitim değil; genel insan eğitimidir. İhtilal öncesi Fransız eğitim sistemi açıkça zümresel ve klerikal bir düzeni temsil etmekte, geniş halk tabakalarının çocukları için mecburi bir öğrenim yoktur ve ilkokullar kilisenin kontrolü altındadır.³⁰

²⁶Örneğin, Wolfrang Ratke (1571-1635), Almanya’da genel bir öğretim mecburiyetini, kız ve erkek bütün çocukların Alman okullara devam etmesini, hiçbir çocuğun okuma-yazma ve hesap öğrenmeden okuldan alınmamasını savunacaktır. Bkz: Kemal Aytaç, **Avrupa Eğitim Tarihi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, İstanbul, 1992, s.143.

²⁷ Bkz: Tozlu, **a.g.e.**,

²⁸Tozlu, **a.g.e.**, s.258-259.

²⁹Kürşad Bumin, **Batıda Devlet ve Çocuk**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1983.s.6-8

³⁰ Aytaç, **a.g.e.**, s.205.

İhtilali gerçekleştirenler, kurmak istedikleri yeni yapıda eski rejimden gelen geleneksel ayrımları kaldırmak için eğitime güveniyorlardı. Yapılacak iş, Aydınlanma çağından alınan mirasın öğretim yoluyla halka mal edilmesiydi. Yeni rejimi savunacak, onun devamını sağlayacak ateşli Cumhuriyetçiler yetiştirmek ve mutlu bir toplum yaratmanın ön koşuluydu. Deleyre,³¹ Konvansiyon Meclisi'nde yaptığı bir konuşmada; *“ulus için yasa yapıldı; şimdi söz konusu olan bu yasalar için ulus yapmaktır ve bu halk eğitimi ile yapılacaktır. Halkın mutluluğu için bu eğitim zorunludur”* derken girişilecek eğitim seferberliğinin haberini veriyordu. Halkları cehalet ve boş inanç boyunduruğu altında tutmaktan başka amacı olmayan eski öğretim biçimleri ortadan kaldırılmıyordu. *“İnsan Hakları”* niçin geç tanındı sorusunun cevabı; *“çünkü halk okuma bilmiyordu, kendi kendini yetiştiremiyor ve başkaları tarafından kandırılmaya kendini bırakıyordu”* şeklinde verilmekteydi. İyi Hıristiyanlar yetiştirmek görevini üstlenmiş olan okul, devrimle beraber özgür ve mutlu insanlar yaratacak; halka özgürlük, eşitlik ve kardeşlik öğretecekti. Fransız İhtilalinin bu pedagojik ütopyası içinde eğitim öğretim toplumdaki hangi soruna uygulansa, bir sihirli değnek gibi yanlışları doğru, kötülerini erdemli kılacaktı. Eğitim sayesinde kırsal kesimde yoksulluk kaybolacak, elde edilen ürünler iki misli artacaktı.³² Eğitime dair bu yaklaşım Amerika ve diğer Avrupa ülkelerinde de eş zamanlı olarak görülecektir.³³

Sonuç olarak 19.yüzyıla gelindiğinde ulus devletlerin güçlenmesi, siyasi gücün gruplara ve bireylere kadar dağılması; yani egemenliğin millete geçmesi söz konusu olunca bireylerin bu yeni düzene göre eğitilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Böyle olunca devletler, yurttaşlık eğitimine önem vermiş ve eğitimi denetim altına alarak yaygınlaştırmak durumunda kalmışlardır.

Eğitim ve İdeoloji

Eğitim kurumlarının kaçınılmaz olarak devletleşmesi, eğitimin şekillenmesinde bir başka unsur olarak ideolojileri ön plana çıkaracaktır. 20.yüzyılın başlarına gelindiğinde bir yanda Aydınlanmadan başlayıp Russell ve Dewey'e uzanan insancıl anlayış durmakta; diğer yanda ise Adam Smith'in *“insanlığın efendilerinin iğrenç düsturları”* şeklinde ifade ettiği ideolojik doktrinler durmaktadır.³⁴

³¹A.Deleyre: Fransız İhtilalinden sonra anayasa yapmak üzere kurulan Konvansiyon Meclisinin bir üyesidir. Bkz: A.Aulard, **Fransız İnkılabının Siyasi Tarihi**, Çev:Nazım Poroy, C:III, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1987, s.777

³²Bumin, **a.g.e.**, s.56-57.

³³Aytaç, **a.g.e.**, s.143. Güven, **a.g.e.**, s.10.

³⁴Chomsky, **a.g.e.**, s.35-36

İdeolojilerin geniş kitlelere yayımı için gerekli olan unsurların başında propaganda gelmektedir. Yayılması istenen fikirlerin toplumda kalıcı hale gelmesi ve yaygınlaşması için okullar vazgeçilmez kurumlar olagelmıştır.³⁵

Russell'ın eğitim yoluyla ideolojik propagandaya dair görüşleri özetle şöyledir; I.Dünya Savaşı eğitim ve diğer propaganda araçlarıyla kitlelerin yönlendirmesinin sonucudur. Yurtseverlik propagandası olmasaydı milletler bu savaşın gerektirdiği özverilere katlanmazlardı. Eğitim kendisi bir propaganda aracı olmakla kalmamış, onun sağladığı okuyabilme gücü bütün bir toplumu yazılı basının etkisine açmıştır. Bu savaşın önceliklerden daha etkin oluşunun başlıca nedeni bu olmuştur. Yalnız okumayı öğrenmiş insanlar gaddar savaş öyküleri ile etkileniyordu. Oysa önceleri çoğu insanlar ya hiç eğitim görmemiş ya da iyi bir eğitim görmüş olduğu için her iki durumda da büyük kitleler kolayca etkilenemezdi.³⁶

Rejimin adı ne olursa olsun eğitim, rejimin devamı için önemli bir propaganda aracıdır. Gerek totaliter devletler, gerekse liberal devletler eğitimi kitleleri yönlendirmek ve kontrol altında tutmak için kullanmışlardır. Özellikle bir devrim sonucunda iktidara gelen totaliter rejimlerde, geniş halk kitlelerinin yeni rejime uyumunu sağlamak için bütün çocukların elde tutulduğu okullar vazgeçilmez bir propaganda aracıdır.

Önemli bir öngörü olarak William Godwin'in daha 18.yüzyılda kitlesel okul eğitimine karşı eleştirileri dikkate değerdir. Godwin, 1783'de kendi okulunun açılışı için dağıttığı broşürde eğitimin devletin eline verilmesini eleştirir. Eğitimin çok güçlü bir alet olduğuna inanan Godwin'e göre; son derece belirsiz bir organın eline böyle güçlü bir mekanizma vermeden önce, ne yaptığımızı iyice kavramamız gerekmektedir. Hükümet onu çalıştırmaktan, kollarını güçlendirmekten ve kurumlarını sürekli kılmaktan geri durmayacaktır.³⁷ Yani özetle Godwin; eğitimin çok güçlü bir mekanizma olduğunu ve bu işin devlet eliyle yapılmasının ilerde ciddi sorunlar doğuracağını çok erken bir dönemde öngörmüştür. Yakın tarihte yaşanan bazı olayların onu haklı çıkardığını söyleyebiliriz.

Totaliter bir rejim olan Nazi Almanyası Godwin'in 18.yüzyılda belirttiği bütün sakıncalara örnek olmuştur. Nazi Almanyasında okullar özel bir ideolojinin ve toprakların genişletilmesine dayalı bir milliyetçiliğin yayılması, ülke liderlerinin yüceltilmesi için kullanılmıştır.³⁸ Hitler eğitime biçtiği rolü şöyle tanımlamıştır;

³⁵ Russell, **a.g.e.**, s.180-181.

³⁶ **A.g.e.**, s.182.

³⁷ Spring, **a.g.e.**, s.13.

³⁸ Spring, **A.g.e.**, s.16.

*“Bir halk devleti/ulusal bir devlet yeni yetişen nesle yalnızca eğitim yoluyla bilgi aşılamamalı, aynı zamanda gençlerin sağlıklı bedenlere sahip olmasını da hedeflemelidir. Zihinsel yetilerin öğretimi olsa olsa ikinci planda yer alabilir.”*³⁹

Hitler’in de belirttiği gibi totaliter bir rejimde öğrencilerin zihinsel yeteneklerinin geliştirilmesi olsa olsa ikinci planda düşünülebilir. Bireyleri, rejimin askeri yapacak iyi bir beden eğitimi ve gerektiğinde kendileri rejim için feda edebilmelerini sağlayan sağlam bir karakter eğitimi öncelikli hedefler arasında olacaktır.

Eğitimin siyasi amaçlar için kullanımı totaliter rejimlere özgü bir durum değildir. Aynı şiddette olmasa bile liberal rejimlerde de hükümetlerin ıslah etme ve dengeleme gibi işlevlerinin olması gerektiği kabul edilmektedir.⁴⁰ Totaliter rejimleri için yapılan eleştirilerin benzerleri liberal rejimlerin eğitim sistemleri için de yapılmıştır.

Max Stirner “*özgür insan*” ile “*eğitilmiş insan*” arasında bir ayrım yapıyor, bireyin kendi kendine sahip olması için kişiye ne yapılması gerektiğini söyleyen ahlaki buyrukların yani “*kafadaki tekerleklerin*” ortadan kaldırılması gerekir diyordu. Ona göre eğitim insanda, ona kilisenin, devletin ya da insanlığın sahip olmasına izin veren kafadaki bir tekerleğe dönüşüyordu. “*Birisi insanlardaki özgürlük düşüncesini uyandırsa*” diyen Stirner eğitim ve özgürlük arasındaki ilişkiyi şöyle açıklamaktadır:

*“Özgür insanlar aralıksız olarak kendilerini özgürleştirmeye devam edecekler; ancak, bunun tersine birisi onları eğitirse, kendilerini her zaman en eğitilmiş ve en kibar şekilde koşullara uyduracaklar ve kölece sürünen ruhlara dönüşeceklerdir”.*⁴¹

“*Devlet okulu*” olgusuna karşı çıkan eleştirmenlerden biri de 1901’de Barcelona’da “*Modern Okul*”u kuran İspanyol anarşisti ve eğitimcisi Francisco Ferrer’dir. Ferrer ayaklanma başlatmakla suçlanıp idam edildiği 1909’da uluslararası bir üne kavuşmuştu. Hükümetin okul eğitimine verdiği destek konusunda Ferrer; “*İktidarlarının neredeyse tamamen okula dayandığını herkesten daha iyi biliyorlar*” diyordu.⁴²

1920’lerde Amerika’da Upton Sinclair, devlet okullarını gezdikten sonra, bu okulların insanlığın refahını artırmaya yardımcı olmayıp, aslen kapitalistleri iktidarda tutmayı hedeflediklerinden şikayetçi olmuştur. Yine New Jersey’deki Modern Okul’un kurucularından biri 1920’lerde şöyle diyordu:

³⁹ Gutek, a.g.e., s.278.

⁴⁰ A.g.e., s.201.

⁴¹ A.g.e., s.29.

⁴² A.g.e., s.17-18.

“Çocuk, devlet okuluna girdiği andan itibaren otoriteye boyun eğmek, doğal olarak başkalarının isteğini yerine getirmek yönünde eğitilir ve bunun sonucunda yetişkin yaşamda yönetici sınıfın işine yarayan düşünce alışkanlıklarına sahip olur”⁴³

Lenin’e göre de kapitalist toplumlarda okullar burjuvazinin hakimiyetini sağlamak üzere kullanılan bir araç durumuna indirgenmişti. Bu okullarda burjuva kast ruhu egemendi ve okulların amacı kapitalistlere yumuşak başlı uşaklar ve yetenekli işçiler sağlamaktı. Ancak Lenin, *“temel olguların bilgisi herkese gereklidir”* diye düşündüğü için okullardan insanlığın biriktirdiklerinin alınmamasını gerektirmediğini de ifade etmiştir.⁴⁴

20.yüzyıldaki tüm kötülüklerin kaynağını devlet eliyle yapılan siyasi içerikli eğitim de gören Russell’a göre; İyi yetişmiş bir yurttaş bütün yıkıcı öğretilere büyük bir korkuyla bakar, buluş yapamaz; çünkü kendinden yaşlı ve üstün olanlara, geçmiş kuşakların büyüklerine çok saygı duyar. İşte bu yüzden modern devlet zor durumdadır. Çünkü bilim bir güç kaynağıdır, özellikle hükümet gücünün kaynağıdır. Bilimin gelişmesi ise araştırmacıda anarşist bir düşünüş gerektirir. Bilimsel düşünüş ile hükümetin bilimi kullanım biçimi arasında bir çatışma vardır ve bu bir gün bilimsel gelişmeyi durduracaktır.⁴⁵

Russell’ın, eğitimin devletlerin ideolojilerine hizmet eden, toplumlar arasındaki düşmanlığı körükleyen bir yapıdan çıkarılmasını öngören bir dizi önerisi de olmuştur.⁴⁶ Russell bu önerilerini sıraladığında henüz II. Dünya Savaşı başlamamıştı. II. Dünya Savaşı ve sonrasındaki gelişmeler onu haklı çıkarmıştır. Savaştan hemen sonra pek çok ülkede eğitim alanında demokratikleşme çabaları görülecektir. Yine 1946’da 44 ülkenin katılımıyla Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) kurulacaktır.

Devlet ve eğitim ilişkisine dair yukarıda örnekleri verilen radikal görüşler varlığını sürdürmekle birlikte bu eleştirilerde çoğu kez olumsuz örneklerden yola çıkılarak genelleme yapılmış olması dolayısıyla günümüz eğitimi açısından halen kabul gören görüşler olamamıştır. Eğitim, bugün de ağırlıklı olarak devlet eliyle yürütülen bir kamu hizmeti olmaya devam etmektedir.

Sonuç olarak eğitim ve onun kurumsallaşmış hali olan okul, sürekli eleştirilmesine rağmen insanlığın birikiminin aktarıldığı bir yer olduğu, bilgi, beceri, ve kültürel donanım kazandırdığı için toplumlar için vazgeçilmezdir. Eğitim alanında zaman içinde büyük değişim ve dönüşümler yaşanmış, okullar her dönemin

⁴³ Spring, a.g.e., s.17-21.

⁴⁴ İsmail Kaplan, **Türkiye’de Milli Eğitimin İdeolojisi**, İletişim Yay., 2. Bs., İstanbul, 1995, s.89-90.

⁴⁵ Russell, a.g.e., s.14-15

⁴⁶ A.g.e., s.118-119.

şartlarına göre bir kimliğe bürünmüştür. Eğitim ve okul, içinde bulunduğu dönemin siyasi olaylarına, ekonomik ve toplumsal değişimlerine uygun yurttaşlar yetiştirme işlevini sürekli devam ettirmiştir. Bu durum, bütün toplumlar için aynı şekilde gerçekleşmiştir denilebilir.

1908'de Meşrutiyet'in ilanından sonra iktidara gelen İttihat Terakki Cemiyeti ve devamında Cumhuriyet'in kurucuları da Avrupa'daki bu gelişmelere paralel olarak eğitimi, bireyi ve toplumu dönüştürücü bir devlet aygıtı olarak da önemsemişlerdir. Bu tezin inceleme alanı olan 1930'lu yıllar Türkiye'sinde de benzer bir bakış açısı söz konusu olacaktır.

Türkiye'de İlköğretim Alanındaki Gelişmeler

İlköğretim, Avrupa'daki modern düşünce akımlarının toplum ve devlet yapılarında değişikliklere neden olmasıyla birlikte gelişen bir eğitim kademesidir. Osmanlı'da da ilköğretimin zorunluluğu veya geniş halk kitlelerine yaygınlaştırılması hareketleri Avrupa'daki gelişmelere uyum sağlamak amacıyla modernleşme sürecine girilmesiyle başlamıştır.

Osmanlı döneminde ilköğretimin yapıldığı okullar sıbyan mektepleridir. Bu okullar, birçoğunun taş binalardan oluşmasından dolayı "*taş mektep*" olarak bilinmekle beraber halk arasında ve eğitim tarihimize çoğunlukla "*sıbyan mektebi*" olarak tanımlanırlar. Bu mekteplerin Selçukluların Anadolu'ya yerleştikten sonra düzenli bir yönetim kurmaları sonucunda gelişen şehir hayatının bir kurumu olarak ortaya çıktığı bilinmektedir.⁴⁷

Osmanlı döneminde ilköğretim alanındaki ilk önemli gelişme 1824 tarihinde II.Mahmut tarafından ilköğretimin (sıbyan mektepleri) zorunlu kılınmasını öngören bir fermanın yayınlanmasıdır. Bu fermana göre; buluş çağında gelmemiş hiçbir çocuk çalıştırılmayacak, bu çocuklara okullarda Kur'an, Tecvit, İlm-ü Hal ve İslam'ın şartları öğretilecektir. Bunu yapmayanlar ise cezalandırılacaklardır.⁴⁸

İlköğretime dair diğer bir gelişme ise 1847 yılında gerçekleşmiştir. Meclis-i Maarif tarafından 8 Nisan 1847 tarihinde "*Nizamına Tatbiken Etfalin Talim ve Terbiyelerini Ne Vechile İcra Eylemeleri Lazım Geleceğine Dair Sıbyan Mekatibi Hocaları Efendilere İta Olunacak Talimat*" hazırlanmıştır. Bu talimatname, ilkokulları en az dört en çok yedi yıl olmak üzere 7-13 yaşlarındaki kız ve erkek

⁴⁷Hasan Ali Koçer, **Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi**, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1991, s.7.

⁴⁸Betül Batır, **İkinci Meşrutiyet'ten Tevhid-i Tedrisat'a Türkiye'de İlköğretim (1908-1924)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2007, İstanbul, s.1

çocuklarına öğrenim veren okullar olarak tanımlamakta ve ayrıca bu okulların programlarını da düzenlemektedir. Yine bu talimatnameye göre; Türkçe derslerine önem verilmekte, taş levha ile divit okullara sokulmakta ve falaka yasaklanmaktaydı.⁴⁹

19. yüzyılda devlete yönelik sadakatin sağlanmasında en güçlü araçlardan biri olan ilköğretimin zorunlu hale getirilmesi ve eğitim işlerini yönetecek merkezi bir birim kurulması Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya, Rusya, Avusturya, Prusya ve Osmanlı İmparatorluğu'nda birbirine yakın yıllarda gerçekleştirilmiş ve birbiriyle etkileşim içinde olmuştur. Ancak, Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitim sistemi konusunda uzun yıllar bir istikrar sağlanamamıştır.⁵⁰

Esasen Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitim işlerine bakacak bir dairenin sonra da bakanlığın kurulması da çağdaşlarına oranla geç değil, hatta birçoğundan öncedir. Merkezi yönetim içinde eğitimle ilgili bir dairenin kurulması düşüncesi 1838 yılından itibaren gündeme gelmiş, bugünkü anlamda eğitim bakanlığı Maarif-i Umumiye Nezareti adıyla 1857 yılında kurulmuştur. Yine, eğitimi düzenlemek ve istikrarlı bir programa bağlamak amacıyla 1869 yılında 198 maddeden oluşan Maarifi Umumiye Nizamnamesi hazırlanmıştır.⁵¹

Bu nizamnameyle birlikte "İbtidai" adı altında yeni yöntemlerle öğretim yapan ve bugünkü "İlkokul" un karşılığı olan okullar açılmaya başlanmıştır. İbtidai Mektepler için Din, Ahlak, Tarih, Coğrafya ve Malumat-ı Nafia gibi ders kitaplarının nasıl hazırlanacağı belirlenmiştir. Ancak sıbyan mektepleri eski yöntemlerle öğretime devam etmiş, ilköğretim alanında bu ikilik uzun yıllar sürmüştür.⁵²

İlköğretim alanındaki diğer bir önemli gelişme ise eğitim alanında yapılacak reformları tespit etmek üzere Meclis-i Kebir-i Maarif tarafından dört kişilik bir komisyon kurulmasıdır. Bu komisyonda görev alan ve Türkiye'de ilk eğitim bilimcilerinden kabul edilen Selim Sabit Efendi'nin Maarife sunduğu rapor "Rehnumai Muallimini Sıbyan" adıyla yayınlanmıştır.⁵³ "İlkokul Öğretmenlerine Rehber" anlamına gelen bu eser ilköğretim okullarının programını ve öğretim

⁴⁹ Hayrunisa Alp, "Tevhidi Tedrisat'tan Harf İnkılabına İlköğretim", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2009, İstanbul, s.8

⁵⁰ Mehmet Ö. Alkan, **Terakki Vakfı ve Terakki Okulları 1877-2000**, İstanbul, Terakki Vakfı Yayınları, 2003. s.1

⁵¹ **A.g.e.**, s.1

⁵² Bayram Kodaman, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988, s.63.

⁵³ Batır, **a.g.e.**, s.5

yöntemlerini belirlemesi açısından ilköğretim tarihimizin önemli belgelerinden biridir.⁵⁴

İlköğretim alanındaki diğer önemli gelişme ise 1876 tarihinde yürürlüğe giren Kanuni Esasi'de “*Osmanlı efradının kâffesince tahsil-i maarifin birinci mertebesi mecburi olacak ve derecatı ve teferruatı nizam-ı mahsus ile tayin kılınacaktır*” maddesiyle ilköğretim zorunluğu kayıt altına alınmasıdır. Avrupa ülkelerinde de aynı tarihlerde ilköğretim zorunluluğunun anayasalara girdiği görülmektedir⁵⁵.

1876 Kanun-ı Esasisi'nde eğitimle ilgili maddeler şöyledir,⁵⁶

Madde 15: Eğitim serbesttir. Kanunlara uymak şartıyla Osmanlı tebaasından olan herkes resmi veya özel okullarda eğitim alabilir.

Madde 16: Bütün okullar devletin kontrolündedir. Osmanlı tebaasının eğitim öğretimi bir düzen içinde olması için gerekli düzenlemeler yapılacak ve muhtelif milletlerin inançlarına müteallik olan eğitim usulüne hanel getirilmeyecektir.

Madde 110: Vilayet Umumi Meclisleri halkın eğitim ve öğretimin gelişmesiyle ilgili kararları almakta yetkilidir.

Madde 114: İlköğretim mecburidir ve bunun teferruatı bir kanunla belirlenir.

İlköğretim 1876 Kanuni Esasi ile anayasal bir temele dayandırıldıktan sonra 1879'da Maarif Nezareti bünyesinde “Mekatip-i Sıbyaniye Dairesi” kurulmasıyla, devlet, ilköğretimi ciddi olarak ele almıştır. Yine bu dönemde, ilköğretim kurumları iki kısma ayrılmış, birincisi “Mekatib-i Sıbyaniye” olup bu okullar “usul-u atika” denilen eski yöntemlerle eğitime devam etmiş, ikincisi ise “Mekatib-i İbtidaiye” olup “usul-u cedide” denilen yeni yöntemlerle eğitim yapan okullardır. Bu okullar, Tanzimatçıların, eskisini yok etmeyip yanına yenisini yapmak siyasetinin bir ürünüydü. Bu şekilde, ilköğretimde görünüşte “*sıbyan mektebi*” ve “*ibtidai mektep*” olarak, temelde ise “*usulü atika*” ve “*usulü cedide*” olarak uzun bir süre ikilik devam etmiştir.⁵⁷ 1882'den sonra Maarif Nezareti bu ikiliği kaldırmak için ibtidai mekteplere ağırlık vermiş, bu tarihten sonra sık sık “*ibtidai*” adının resmi belgelerde geçtiği görülmüştür. Bundan sonra, sıbyan mekteplerinin “usul-ü cedide”ye dönüştürülmesi hızlandırılmış ve 1909'a kadar pek çok okulda “usul-ü cedide” uygulanır hale gelmiştir.⁵⁸

⁵⁴ A.g.e., s.5

⁵⁵ A.g.e., s.67.

⁵⁶ Osmanlı Anayasası: Kanun-ı Esasi, Haz: Filiz Karaca, Doğu Yay., İstanbul, 2009

⁵⁷ Kodaman, a.g.e., s.67-68.

⁵⁸ Kodaman, a.g.e., s.69

Meşrutiyet döneminde devlete bağlı ibtidai mekteplerinin sayıları artırılmaya çalışılmıştır. Ülke genelinde 1908 öncesinde gayrimüslimler hariç 1.270 adet resmi ibtidai mektep varken, 1908'den sonra 2.632 mektep açılarak, ülke genelinde toplam resmi ibtidai mektebi sayısı 4.486'ya ulaşmıştır.⁵⁹

İlköğretim okullarına öğretmen yetiştiren okul ilk defa 1868 yılında “*Darulmuallimini Sıbyan*” adıyla İstanbul'da açılmıştır. Dönemin Maarif Nazırı Saffet Paşa'nın girişimleriyle açılan bu okulda “*usulü cedide*” yani modern yöntemlere göre öğretme yetiştirilmeye çalışılmıştır. Ancak, bu okul bazı çevrelerin karşıt propagandalarına maruz kalarak 1871 yılında kapanmış; ancak 1872'de Cevdet Paşa'nın girişimleriyle tekrar açılmıştır. Yine 1870 yılında öğretmen yetiştirme adına önemli bir adım daha atılarak kadın öğretmen yetiştirmek amacıyla “*Darulmauallimat*” açılmıştır.⁶⁰

II. Meşrutiyet döneminde Maarif Nazırı Emrullah Efendi'nin girişimleriyle çok sayıda ibtidai mektep açılmış ve öğretmen okullarının sayısı artırılmıştır. Yine bu dönemde ilköğretim alanında yapılan en somut adımlardan biri olarak 1913 tarihli “*Tedrisatı İbtidaiye Kanunu Muvakkati*” adını taşıyan ilköğretim kanunudur. Bu kanun, bu alanda yapılan ilk kapsayıcı yasal düzenleme olması ve Cumhuriyet döneminde de yürürlükte kalması açısından önemlidir.

I.Dünya Savaşı'nın ardından gerçekleştirilen Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasıyla kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde mevcut eğitim altyapı açısından durum pek iç acıcı değildir. Uzun süren savaşlardan sonra geriye kalan eğitim altyapısı itibarıyla 1923–24 senesi verilerine göre ülke genelinde; millete yani devlete ait 2.503, vakıflara ait 91, şahıslara ait 41 ve diğer diğerleri de 25 olmak üzere toplam 2.660 okul bulunmaktadır. Okul olarak inşa edilmeyip okul olarak kullanılan bina sayısı ise; devlete ait 1.070, vâkıfa ait 137, şahsa ait 765 ve diğer cihetlere ait 128 olmak üzere toplam 2.100'dür. Bu rakamlara göre ülke genelinde toplam 4.760 adet okul mevcuttur.⁶¹

Yine verilen bilgilere göre 2.749 okul binası elverişli olarak belirlenirken, 2.011 okul binası ise elverişsizdir. Ancak verilen bilgiler arasında neye göre elverişli olup olmadığı belirtilmemiştir. Dönemin çeşitli belgelerinden elde ettiğimiz bilgilere göre okulların temizlik, sağlık durumları yönünden bu tanımlamayı verdiklerini düşünmekteyiz.⁶² Bu binaların okul olarak kullanılmasına uygun görülenler 1.971

⁵⁹ Batır, a.g.e., s.44-45

⁶⁰ A.g.e., s.10-11

⁶¹ A.g.e., s.59

⁶² Batır, a.g.e., s.59

adet iken, 2.789 tanesi okul olarak kullanılmaya elverişli değildir. Yine 1.483 adet okulun bahçesi bulunmaktadır. Bahçesi olmayan okulların 867'sinde bahçe yapılabilir alan mevcutken 2.410 adet okulda bahçe yapılacak bir alan bulunmamaktadır⁶³. Binaların yapısı hakkında verilen bilgilerden de şu rakamlar ortaya çıkmaktadır: 1.135 adet okul tuğla veya taş, 1.69'u ahşap, 777'si yarı kargir, 1.145'i kerpiçten yapılmıştır.⁶⁴

Görüldüğü gibi Cumhuriyet'in devraldığı eğitim, altyapısı itibarıyla, bütün vatandaşlarına ilköğretim hizmeti verebilecek bir kapasitede değildir. Finansmanı yerel bütçelerle karşılanan ilköğretim hizmetlerine ayrılan bütçelere baktığımızda daha uzun yıllar bu açığın kapatılamayacağı anlaşılmaktadır.

1923–1924 ders yılı itibarıyla ülke genelinde okul sayılarında 1913 verilerine göre azalmalar görülmüştür. Bunda en büyük etken bilindiği üzere Birinci Dünya Savaşı ve ardından yaşanan Kurtuluş Savaşı'nın etkileridir. Okul sayılarında görülen azalmalarda ikinci etken ise 1913 tarihli Tedrisât-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati ile rüştiyelerin kapatılarak ibtidailere ilave edilmesidir. Birçok vilayette rüştiyeler kapatılmış ve ibtidailerle birleştirilmek suretiyle ilköğretim süresi altı yıla çıkarılmıştır.⁶⁵

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde eğitim alanındaki ve ilköğretimi de yakından ilgilendiren önemli yasal düzenleme Tevhid-i Tedrisat Kanunu'dur. Bu kanun ile birlikte ülke genelindeki bütün eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanıp, bakanlığın denetimi dışındaki gayri resmi eğitim ilköğretim kurumları olan sıbyan mektepleri de kapatılacaktır.

Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun kabulünden sonra, Maarif Vekâleti tarafından Maarif Müdürlüklerine kanun suretleri gönderilmiş, ayrıca bu kanunun uygulanmasına dair altı maddelik bir genelge yayımlanmıştır. Bu genelgeye göre;

- 1- İlköğretim hizmetinin ancak devlet okullarından alınabileceği, medreselerin ilk kısımlarını oluşturan ibtidai ve sıbyan mekteplerinin kapatıldığı,
- 2- Vilayet, kaza ve köylerdeki bütün medrese ve benzeri eğitim kurumlarının yasaklandığı,
- 3- Bu kurumlardaki mevcut ilkokul seviyesindeki öğrencilerin o mahaldeki ibtidai mekteplere nakil olacağı,

⁶³ A.g.e, s.59

⁶⁴ A.g.e, s.59

⁶⁵ A.g.e, s.67-68

4- Bu kurumlarda çalışan öğretmenlerin (müdürrislerin) istemeleri halinde devlet okullarında din dersi öğretmeni olarak çalışabilecekleri bildirilmektedir.⁶⁶

Buna dair bir gazetenin haberinde; İstanbul Maarif Müdürlüğü tarafından yapılan tebligatta yasanın uygulanmasıyla ilgili olarak; mahallelerdeki imamlar tarafından idare edilen sıbyan mekteplerinin kapatıldığı, buralardaki çocukların gerekli belgelerle birlikte en yakın ibtidai mektebe kayıtlarının yapılması istenmektedir.⁶⁷

Yine 9 Eylül 1924 tarihinde Maarif Vekâleti tarafından yapılan tebligatta medreselerin binalarının elverişli olanların okula dönüştürülmesi kararı alındığı bildirilmektedir.⁶⁸ Ancak bu kararın uygulanmasında bazı sıkıntılar yaşandığı görülmektedir. Bu konuya tezin ilerleyen bölümlerinde yer verilecektir.

Görülüşü gibi Tevhidi Tedrisat Kanunu, diğer eğitim kurumlarıyla birlikte ilköğretim kurumlarını da tamamen devletin uhdesine almakta, eski rejimden kalan eğitim kurumları lağvedilerek bu kurumların kalıntılarından kullanılabilir olan bina altyapısı bakanlığa devredilmektedir.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eski eğitim sistemi tasfiye edilirken diğer yandan da 1926 yılında yapılan Maarif Teşkilatına Dair Kanun ile yeni eğitim sistemin temelleri atılmıştır. Bu kanun bir taraftan bakanlığın yapısını düzenlerken diğer yandan eğitim sistemi içerisindeki okullara dair yeni düzenlemeler getirmiştir. İncelenen dönemin ilköğretim sistemini doğrudan etkileyen bu kanuna araştırmamızın ilgili bölümlerinde ayrıntılı olarak yer verilecektir.

Özetlemek gerekirse 1928'e gelindiğinde Türkiye'de ilköğretim hizmetinin devlet tarafından yürütülen, yeni devletin vatandaşlarını yetiştirecek kurumlar olarak yapılanmasını sağlayacak makro düzeyde reformlar bitmiştir. Bu yıllardan itibaren ise niteliksel olarak modern bir ilköğretimin yapılandırılması ve yaygınlaştırılması çalışmaları söz konusu olacaktır.

⁶⁶Batr, a.g.e, s.150-151

⁶⁷A.g.e, s.151

⁶⁸A.g.e, s.153-154

BİRİNCİ BÖLÜM

İLKÖĞRETİM POLİTİKALARI VE YÖNETİMİ (1928-1940)

1.1. Dönemin İlköğretim Politikalarının Düşünsel Altyapısı

1.1.1. Batılılaşma ve Uluslaşma Politikaları

Cumhuriyet döneminin politikalarını belirleyen aktörlerin yüzünün Batı'ya dönük olduğu bilinmektedir. Başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere yeni devleti yönetenler İslamcılık, Türkçülük, Osmanlılık ve Batıcılık akımlarının mücadelesinden zaferle çıkan Batıcılık ve Türkçülük akımlarının etkin olduğu Meşrutiyet döneminde yetişen kadrolardır. Bu nedenle de muasır medeniyete, bu medeniyetin temsilcisi olarak gördükleri Batı'nın düzeyine ulaşmak için Batılı toplumların geçtiği yolu izlemek gerektiği konusunda bazı kararsızlıklar olmakla birlikte hemfikirdirler. Yönetici kadroların bu yolda en önemli araçlardan biri laikleşmek ve yanı sıra millileşmek olacaktır. Laikleşme çabasının ilk somut örneği de Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulüyle eğitim alanında gerçekleşecektir. Eğitimin dinsel etkiden arındırılması olarak da düşünülen ve bir yanıyla Batı'nın örnek alındığı laiklik reformlarının başlamasında "*Osmanlı İslamının modernitenin meydan okumalarına yetersiz kaldığı*" ve "*İslam ülkelerinin siyasal, toplumsal, kültürel çöküşün en uç noktalarına vardığı*" gerçeğinin etkisi olduğu açıktır.¹ İçinde bulunulan dönemde Batı uygarlığı zafer kazanmış ve İslam her yerde bu uygarlığın egemenliği altına girmiştir.² 1930'lu yıllarda Kemalizm kavramıyla sistemleştirilmeye çalışılan dönemin kurucu felsefesi, Batı'ya karşı verilen büyük bir mücadele sonucunda kurgulanmış olsa da, sözü edilen gelişmelerin de etkisiyle Batı'dan yüz çevirmemiştir. Diğer deyişle Kemalizm Batı yayılcılığına karşı olmakla birlikte Batı medeniyetinin düzeyine ulaşmak için yüzünü gene Batı'ya çevirmek durumunda kalmıştır.

Aynı zamanda bir ulus-devlet projesi olan Kemalizme göre bu dönemde okullar Batılı kültürel formlara sahip yurttaşlar yetiştirmelidir. Osmanlı

¹ François Geogon, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)*, Çev:Ali Berktaş, YKY, İstanbul, 2006, s.15.

² A.g.y., s.16.

modernleşmesinden farklı olarak Kemalist modernleşme düşüncesinde Batı'yı taklit etmekten daha öte Batılı düşünce tarzının benimsenmesi öne çıkacaktır. Bu ideolojik formülasyon özellikle 1930'larda başta ders kitapları olmak üzere eğitim sisteminin bütün alanlarında kendini hissettirecektir.³

Cumhuriyet'in başlarında Batılılaşma, uluslaşma ve eğitimi bu amaçlara yönelik olarak kullanma konusunda kararsızlıklar yaşandığı da görülmektedir. 1924'e gelene kadar yönetici kadrolar ve eğitimciler arasında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Örneğin Hasan Ali (Yücel) 1924 yılında yazdığı bir makalede Batılılaşma konusundaki tereddütlerini dile getirmekte, Batılılaşmadan ne anlaşıldığının net olmadığını ileri sürmektedir. Yücel'e göre; mevcut eğitim sistemi yeni nesle millet olma şuurunu aktarabilecek durumda değildir. Ona göre bunu yapabilmek için öncelikle ülke şartlarının iyi incelenmesi gerekir. Yücel, ülkenin coğrafi, sosyolojik ve tarihine dair yeterli bilginin olmadığını ve bunlara dair özgün çalışmalarında bulunmadığını belirtmekte; böyle olunca da kendimize özgü eğitim ve kültür politikaları yürütmenin zorluğuna işaret etmektedir.⁴

Ülkenin kendine özgü şartlarının araştırılması ve yapılacak reformların bu araştırmalara dayandırılması gerekliliğini ileri süren Yücel'in görüşleri Ziya Gökalp'in görüşlerine de yakın bir görüştür. Zira Gökalp'e göre "hars" yani kültür milli olduğu halde "medeniyet" uluslararasıdır. Gökalp; "tahsil" yani öğretimin konusu olan bilgileri ithal edilebilir görürken "terbiye" yani eğitim açısından daha gelenekçidir. Başka bir deyişle Gökalp; Batının sadece medeniyetini, yani bilgi üretme yöntemini almayı tavsiye etmektedir.⁵

Diğer taraftan Zira Gökalp'in dilde Türkçeleştirme ve Türkleşmek konusundaki yazdıklarına bakıldığında ne Harf Devrimi ne de devamındaki dil

³ İsmet Parlak, **Kemalist İdeoloji'de Eğitim: Erken Cumhuriyet Dönemi Tarih ve Yurt Bilgisi ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme**, Turhan Ktabevi, Ankara, 2005, s.132-136

⁴ "...Bu gün yani kurulmuş bir şekli devletle tahkiki ahs amelimiz olan bir mefkürenin devamını istiyorsak peşinen kabul etmeliyizki maarif müessiatımız mustakbel nesle bu ruhu verebilecek halde değildir. Bizde mektep turfanda meyve yetiştirmekte olan bir sera dır. Coğrafya okuturuz, memleketimizi bilmeden, tarih okuturuz kendi tarihimiz henüz meçhüldür, edebiyat okuturuz esersiz, kimya okuturuz tatbikatsız, nebatat okuturuz , maydanozu tanıtamayı, hayvanat okuturuz evmizdeki kedinin kaç sene yaşadığını bilmeyiz..ilh...

Talim hususunda hal böyle de terbiye meselesi daha mı düzgün? Bu gün irfan memleketi idare selahiyetini fiilen, fikren, kalimen kendisinde görenlerin kaç, muayyen bir terbiye mefküresinin (daussulasını) duyuyor. Garb medeniyetini temessülü lazım geldiğini söyleyenler acaba tayin etmişler mi ki? Almanlar gibi İngilizler gibi Fransızlar gibi mi olacağız yahut bunların hiç birisine benzemeyeceğiz? Ancak kendimiz gibi olacağız" O halde kendimiz nedir ? Bu gün Anadolunun Etnografyasını bilmiyoruz, Tarihi meçhül, hele milletimizin ruhiyat ve içtimaiyatı hakkında fkrimiz yok! Bilinmeyen bir şeyinietin islahına imkan var mıdır?...", Hasan Ali, "İlim Düşmanları", **Mihrab**; 1 Nisan 1340, S:10, s.308-310

⁵ Bkz: Gökalp, **a.g.e.**

devriminin izlerini tam olarak görmek mümkün değildir.⁶ Dönemin eğitimcilerinden Sadrettin Antel'e göre Cumhuriyet döneminde yapılan eğitim reformlarının Gökalp'in ortaya attığı prensiplere göre şekillendiğini söylemek imkansızdır. Antel'e göre; Gökalp'in fikirleri doğrultusunda hareket edilmiş olsaydı, laiklik esası, Latin harfleri, medrese ve tekkelerin kapatılması ve şapka kanunu kabul edilmez, bu dönemde yapılan inkılaplar asırlarca sürerdi.⁷

Cumhuriyet döneminde hedef olarak ortaya konan medeniyet seviyesine ulaşma veya bir başka deyişle Batılılaşma yolunda en etkin rol okullara ve öğretmenlere verilecektir. Dönemin önemli dergilerinden Hayat Mecmuası'nda çıkan bir makalede Türk yenileşme tarihinde Askeri okulların oynadığı role değinilmekte ve sivil okulların özellikle de öğretmen okullarının bu alanda başarısız olduğuna dikkat çekilerek şu tespitler yapılmaktadır:

“Harbiye ve Sultani mekteplerinin gayretlerinin yanında birde Muallim Mektepleri'nin gayreti olsaydı bugünkü Türk toplumunun medeniyet seviyesi daha yukarıda olurdu.”⁸

Batılılaşmak bir tercih değil, bir zorunluluk olarak görülmekteydi. Meşrutiyet dönemindeki “medrese, mektep” ikilemi artık ortadan kalkmış, 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla bütün okullar modern eğitim vermek üzere tek bir bakanlık altında toplanmış, dini bir eğimden laik bir eğitime geçilmiştir.

Eğitimde laikleşme ve bu bağlamda din derslerinin kaldırılmasında ünlü Fransız düşünür Emille Durkheim'in etkisi olduğu ifade edilmektedir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'na göre Cumhuriyet aydınlarının fikirlerini en çok etkileyen düşünür Durkheim'dir.⁹ Durkheim, dini ahlak yerine laik ahlakın tesis edilmesini savunmaktadır.¹⁰ Nitekim eğitimde laikleşme ve din derslerinin kaldırılmasına gerekçe olarak dini ahlakın yerine laik ahlakın tercih edilmesi gösterilmiştir.¹¹

Eğitim sisteminin medeni seviyeye ulaşmaya hizmet etmesi gerektiği yönünde resmi sayılabilecek bir belge olarak 1927 yılında Maarif Vekaleti'nin emri ile hazırlanan bir raporda; eğitimin amacının halkın kültürel seviyesini yükseltmek olduğu, burada kastedilen kültürel ve medeni seviyenin de Avrupa medeniyeti olduğu açıkça dile getirilmektedir. Raporda Türk halkının biran evvel Avrupa yaşam tarzını öğrenmesi gerektiği belirtilmektedir. Bunun için kullanılacak araçların ise; birincisi “okutmak” yani örgün eğitim kurumları olan okullar, diğeri ise “göstermek”

⁶ Bkz: Gökalp, a.g.e.

⁷ Sadrettin Celal Antel, **Maarifimiz ve Meseleleri**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1939, s.142-145

⁸ H.M., “Muallimin Rolü”, **Hayat Mecmuası**, 15 Teşrinisani 1928, C:4, S:103, S.1

⁹ İsmail Hakkı, **Mürebbilere**, Suhulet Yay., İstanbul, 1932, s.71

¹⁰ Bkz: Durkheim, a.g.e.

¹¹ Bkz: a.ş., s.168-175

yani halk eğitimi kurumlarıyla yetişkinlere uygulamalı eğitimler yapmak olduğu, diğer bir araç olarak ise “yaşatmak” yani halka fiilen medeni yaşamı uygulamak çarelerinin bulunması gerektiği belirtilmektedir.¹²

Falih Rıfki (Atay) da Batılı yeni Türk halkının yaratılması görevini okullardan beklemektedir. Atay, 1932’de yazdığı bir makalede görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir:

“Yeni mekteplerden çıkacak Avrupalı Türk, bütün Türkiye kasaba ve köylerinin dükkanını, tarlasını, evini, kulübesini, bahçesini Avrupalılaştıracaktır.... bütün müesseselerin garplileşmesini, garpli yeni Türk mektebinin şahadetnamelerinden bekliyoruz. ...Hayat eski hayat, olan muhitte mektep, imtihan dan dönmüş sayılmalıdır. Talebe mektebinde hocasına, mektep ise kendi muhitinde Türk inkılabına imtihan verecektir....”¹³

Mehmet Saffet Ergin ise medeniyetler arasındaki farklara değindiği makalesinde Batı medeniyetini doğuran, Batıyı skolastik zihniyetten kurtaran unsurlara değinmekte ve “...Bu evrensel hakikati kabul ettiğimiz takdirde, Türk terbiyesindeki büyük inkılabı başaracağız” demektedir.¹⁴

Yakup Kadri, eğitimin amacını “Mazi ile hiçbir alakası olmayan” nesiller yetiştirmek olarak tanımlamakta, “...çorak Asiyayı hatırlatacak tek bir iz, tek bir gölge” kalmaması için kağıt üzerinde yapılan devrimlerin hayata geçirilmesi gerektiğini, bunun da en etkin yolunun “milli eğitimden” geçtiğini vurgulamaktadır.¹⁵

Eğitim yoluyla Batılılaşmanın mümkün olduğu konusunda dönemin aydınları arasında bir fikir birliği vardır. Aydınlar, neredeyse her konuda yapılacak yeniliklerde konuyu okullarda verilecek eğitime getirmektedir. Baltacıoğlu ise 1932’de yayınlanan “Mürebblere” isimli eserinde kadınların modernleşmesi konusunu ele aldığı bölümde bu görüşe şu ifadelerle karşı çıkmaktadır.

“...Bu inkılabı kim yapacak, mektep mi? Mektep her şey değildir; sadece mekteptir: Fikir ve tahsil yeridir, o kadar. Her kusuru, her vazifeyi ona yüklemek, mektebin asıl vazifesini anlamamaktır. ...Kadınlara yeni kudretler, yeni itiyatlar kazandıracak olan halik kimdir?..Muhittir: Edebiyatı, ticareti, sanayii, kanunları, matbuatıyla...bütün şiddetiyle bu halik muhittir.”¹⁶

Dönemin aydınlarının büyük bir çoğunluğu eğitime ve ilköğretime, toplumu dönüştürücü bir rol vermektedir. Baltacıoğlu ise, meseleyi daha gerçekçi bir açıdan

¹² “Halk Mektepleri Hakkında Layihalar”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, Kanunievvel 1927, S:14,s.298

¹³ Falih Rıfki, “Taşra”, **Hakimiyeti Milliye**, 27 Haziran 1932, S:3932, s.1

¹⁴ M.Saffet Ergin, “İnkılap Terbiyesi: Şark ve Garp Medeniyeti Arasındaki Farklar”, **Cumhuriyet**, 26 İkinciteşrin 1936, S:4505, s.5

¹⁵ “Yakup Kadri, “Yeni İnsan”, **İkdam**, 18 Eylül 1929, S:11637, s.1

¹⁶ İsmail Hakkı, **Mürebblere**, a.g.e., s.143

ele almaktadır. Dönemin eğitimcilerinden Mehmet Ali Şevki de Baltacıoğlu gibi, Türk toplumunun realitelerine göre eğitime rol biçilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Mehmet Ali Şevki “*Yanlız Vaz’edilen Meselelerden Biri İlk Tahsil*” isimli eserinde ilköğretim meselesinin Batıdaki gelişimini ele almakta, Anglo-Sakson ve İskandinav ülkelerinde devletin eğitime daha az müdahale ettiğine dikkat çekmektedir. Fransa ve Almanya’da ise, devletin eğitimi tekelleştirmesinin arkasındaki kliseve devlet arasındaki güç mücadelesine dikkat çeken Şevki; Türkiye’nin de Fransa ve Almanya örneklerinden etkilendiğini belirtmektedir.¹⁷

Şevki’ye göre; okulun siyasi bir amaç için kullanılması, etkisini aile içine kadar nüfuz ettirecek şekilde düzenlenmesi ihtiyacı özellikle Fransa deneyiminden ileri gelmektedir. Şevki, modern bir devlet ve modern bir toplumun ölçütü olarak Fransa örneğinin alınmasını eleştirmekte, eğitimi tamamen devlet tekeline almamış olan Anglo-Sakson ve İskandinav ülkelerinin göz ardı edildiğini vurgulamaktadır.¹⁸

Mehmet Ali Şevki ve Baltacıoğlu; devlet tarafından belirlenmiş ve tek yönlü bir ilerleme teorisine karşı çıkmakta, eğitimin toplumu dönüştürmekteki etkisinin zannedildiği gibi olmayacağını, hali hazırda yaşanmakta olan hayatın da okula ve eğitime etki ettiği gerçeğinin gözardı edilmemesini istemektedirler.

Esasen bu dönemde, hayatın kendisini kanunlar ve kurumlar vasıtasıyla yeniden şekillendirme işi de ihmal edilmemiştir. Yapılan inkılaplar, sadece okul ve eğitimde değil hayatın bütün alanlarında ve kanun gücüyle yapılmıştır. Bu bağlamda, dönemin politika belirleyicilerinin batı medeniyeti seviyesine ulaşma idealini geniş çaplı ele aldıkları söylenebilir.

Batılılaşma politikaları uluslaşma politikalarıyla paralel yürümektedir. Eğitim sisteminin bütün unsurlarında Türklük vurgusu dönemin başlarından itibaren görülmektedir. Dönemin eğitimcileri de uluslaşma konusunda hemfikirdirler ve bu iş

¹⁷Mehmet Ali Şevki, eğitimin rolüyle ilgili düşüncelerini şöyle temellendirmektedir: “*Bugünün, medeniyeti ilerlemiş cemiyetlerinde ailenin, hususi heyetlerin terbiyevi rollerini kaybettiğini iddia ederek mektebi- terbiye eden yegane müessesese halinde- görmek isteyenler, mektebin kendi simasına uygun bir cemiyet çıkaracağını zannedenlerdir.*

Halbuki, cemiyet mektebi daima kendi simasına göre yağurmakta ve mektep işini (içtimai teşekkül) ününden gelen tesirler istikametinde sevk ve idare eylemektedir.

Tek istikametli tekamül nazariyesine bağlanarak spekülâtif bir felsefe hareketi halinde kalan sosyoloji, içtimai tezahüratı bir hamlede ileri sürülen nazariyeler çerçevesini sokmaya çalışmakla iktifa ediyor; içtimai anketlere, vakaları kavrayan muhik bir terkibe varmak için sahih ve sıkı bir tahlil ile uğraşmayı lüzumsuz sayıyordu.

Bunun için (tecrübü sosyoloji) nin terakkisini takip etmek- yalnız müşahit olarak takip etmek değil- bu terakkiye hizmet etmek içtimai meseleleri gündün güne artan Türkiyemiz için kat’i bir ihtiyaçtır.”, Mehmet Ali Şevki, **Yanlız Vaz’edilen Meselelerden Biri İlk Tahsil**, Türkiye Matbaası,

İstanbul, 1934, s.1-15

¹⁸A.g.e., s.1-15

eğitim yolu ile olacaktır. Dönemin eğitimcilerinden Mehmet Emin Bey, 1925 yılında Doğu vilayetlerinde çıkan dini ve etnik içerikli isyanlar dolayısıyla yazdığı bir yazıda; Türk kitesine dayanılarak bir inkılap yapıldığını; ancak Doğu'da etnik olarak farklı ve cahil bir kitle bulunduğunu, etnik unsurların Türkleştirilmesi, Türk gibi düşünmesi ve Türk gibi inanması gerektiğini belirtmektedir.¹⁹

Türkleştirme ve Türklük vurgusunu dönemin eğitim politikalarının her alanında görmek mümkündür. Müfredat programları, yönetmelikler, ders kitapları ve ders dışı faaliyetlerde Türklük vurgusu ön plandadır. Ancak, söz konusu Türklük vurgusunun bütün halkı "*Türk vatandaşlığı*" çatısı altında toplamak, birlik ve bütünlüğü sağlamak amacıyla yapıldığı anlaşılmaktadır. Demografik açıdan bir etnik unsuru azaltmak veya yok etmekten bahsedilmemekte, eğitim yoluyla dil ve kültür birliği amaçlanmaktadır.

Eğitimden beklenen uluslaştırma işlevi İsmet İnönü'nün 1925 yılında Muallimler Birliği'nde öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmasında da görülmektedir. İnönü; bu topraklarda Türk çoğunluğu olduğunu, ancak içinde yabancı kültürler olduğundan henüz yekpare bir millet manzarası göstermediğini ve bu kitleyi "*Milli Terbiye*" ile tek bir potada eritip yekpare bir millet yapabilmek için öğretmenlerden beklentinin büyük olduğunu belirtmektedir.²⁰

Diğer yandan Türkcülük, Osmanlılığa bir tepki, hayıflanma ve ona ait olanları göz ardı etme şeklinde kendini gösterecektir. Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'ya göre; Osmanlı Devleti gittiği yerlerde Türkleşme politikası gütseydi Türkiye'nin sınırları hala Tuna nehrinden başlıyor olacaktı. Kaya, bazı vatandaşlara Kürt Mehmet, Çerkes Hasan, Laz Ali diye hitap edilmesini eleştirmekte ve bu unsurların okullarda verilecek eğitimle Türkleşeceğini belirtmektedir.²¹

Ancak, eğitim yoluyla uluslaşma politikasında Doğu'daki farklı etnik unsurlar konusunda bazı kararsızlıklar yaşandığı anlaşılmaktadır. Gerek Atatürk'ün ve gerekse İsmet İnönü'nün yurt gezilerine dair notlarında bu tereddüdü dile getirdikleri görülmektedir. Atatürk'ün 1931 yılında yaptığı yurt gezisine dair notlarında da; karşılaştığı Kürt kökenli bir öğretmenin etnik ayrımcılık içeren düşünceleri karşısında "*Türkten gayri öğretmen kullanmak doğru mudur*" sorusu yer almıştır.²²

¹⁹ Mehmet Emin, "İrtica Karşısında Gençlik", *Anadolu Mecmuası*, Mayıs 1341, S:9-10-11, s.356-358

²⁰ **İsmet İnönü: Eğitim Öğretim Üzerine**, Haz: İlhan Turan, Türk Eğitim Derneği-İnönü Vakfı, Aralık 2002 – Ankara www.ismetinonu.org.tr

²¹ **T.B.M.M.Z.C.**, İ:71, 21.6.1934, C:1, s.245-249

²² **Atatürk'ün Bütün Eserleri**

Benzeri ifadelere İnönü'nün Doğu Raporunda da rastlamak mümkündür. Eğitim yoluyla uluslaşma gayesi güdüldürken bunun pratikteki bazı sonuçlarından da endişe edilmekte olduğu anlaşılmaktadır.²³ Yine, 1939 Maarif Şurasında ana dili Türkçe olmayan köylere öğretmen gönderilmesi için bu bölgelerde kapsamlı bir araştırma yapılması ve ardından bu yönde bir politika belirlenmesi için karar alındığı görülmektedir.²⁴ Özetle, uluslaşma politikalarında Kürt nüfusun yoğun yaşadığı bölgeler söz konusu olduğunda izlenecek yöntem konusunda bir kararsızlık yaşanmıştır. Esasen bu kararsızlık ülke genelindeki dağınık köy yapısı dolayısıyla köy eğitimi konusunda da yaşanmıştır. Asıl sorun, köylülere nasıl bir eğitim verileceği meselesidir. Kendine has bir kültürü olan köy yaşamı içerisinde, özellikle de dağınık yapılanmış Doğu köylerinde öğretmenlerin etkili olamayacağı düşüncesi söz konusudur. Bu konuda yaşanan kararsızlığın etnik veya sınıfsal bir ayrımcılıktan kaynaklandığını iddia etmek oldukça güçtür. Zira, öğretmen göndermemenin söz konusu köylüler için bir ceza değil; aksine, okul yapımı masraflarından kurtulacakları ve çocuklarını işgücü olarak kullanabilecekleri için bir nevi ödül olduğu da söylenebilir.

Uluslaşma politikasının bir ayağı da yabancı ve azınlık okullarında Türkçe eğitime önem verilmesidir. Türkçenin yanı sıra azınlık ilkokullarında Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi derslerinin müfredatı ve öğretmenleri bakanlık tarafından belirlenmektedir²⁵ İstanbul Maarif Emni 1928'de verdiği bir beyanatında; azınlık okullarında Türkçe öğretildiğini, azınlık çocuklarının Türk okullarına kabul edildiğini belirtmektedir.²⁶ Bu beyanattan da anlaşılacağı gibi azınlıklar da dahil olmak üzere bütün etnik unsurların aynı çatı altında eğitim almaları hedeflenmiştir. Bu amaca uygun olarak 1931 yılında Türk vatandaşı çocukların ilköğretimi yalnızca Türk okullarında yapmaları kanuna bağlanacaktır.²⁷

İlköğretimin uluslaşma aracı olarak kullanılmasına bir örnek olarak 1938 tarihli bir arşiv belgesinde Seyhan CHP il başkanlığında kurulan Hars Komitesinin çalışmaları örnek gösterilebilir. Belgede; Tarsus'daki Alevi köylerinde yapılan çalışmaların bizzat CHP Hars Komitesi tarafından planlandığı ve yürütüldüğü, ilkokul öğretmenleri aracılığıyla yapılan bu çalışmalar için bakanlıktan onay alındığı görülmektedir. Yine, Tarsus'da Alevi vatandaşların oturduğu mahallede bir ilkokul

: (26 Ocak 1931-28 Eylül 1932),Kaynak Yay.,İstanbul, 2009, s.38

²³ Bkz: Saygı Öztürk, **İsmet Paşa'nın Kürt Raporu**, Doğan Yay., İstanbul, 2007,

²⁴ **Bkz: aş.**,s.64-70

²⁵ **Azınlık ve Yabancı Okullarında Kültür Dersleri**, Türkiye Basımevi, İstanbul, 1938, s.14

²⁶ "Gece Dershaneleri: Okuma Yazma Bilmeyenler İçin Devam Mecburiyeti Var", **Cumhuriyet**, 4 Şubat 1928, S:1345, s.1

²⁷ **Bkz: aş.**, s.489

yapılması çalışmalarının başladığı, Seyhan ve İçel vilayetindeki “*Eti Türklerinden*” oldukları söylenen Alevi vatandaşlarının Türk dili ve kültürüne bağlanmaları için yapılan çalışmaların iyi sonuçlar verdiği, özellikle gençler üzerinde yapılacak çalışmalarla bu kitlenin büyük kitleye bağlanması gerektiği belirtilmektedir. Yine bu unsurların konuştukları dili terk etmeleri ve unuttukları Türk dilini konuşmaları için yapılan çalışmalara raporda detaylı yer verilmektedir.²⁸

Özetlenecek olursa; Batı medeniyeti seviyesine ulaşma hem evrensel hem de ulusal kültür değerlerinin bütünleşmesiyle gerçekleşeceği için bu süreçte izlenen Türklük çatısı altında yekpare bir ulus olma politikası dönemin eğitim politikalarına da yansiyacaktır.

1.1.2. Eğitim Felsefesi

Ülke koşullarının somut gerekliliklerinden kaynaklanan, Batı dünyasının da eğitim ve kültür ürünlerinden yararlanarak oluşturulan Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarına²⁹ve uygulamalara dair detaylar incelendiğinde pragmatizm başta olmak üzere realizm ve idealizm akımlarının izlerini görmek mümkündür.

1924'ten sonra belli aralıklarla Türkiye'ye çağrılan eğitim uzmanı John Dewey etkisi dolayısıyla Cumhuriyet dönemin ilköğretim politikalarını etkileyen felsefi akımların başında pragmatizmin geldiği genel kabul görmektedir. Diğer taraftan Avrupa İş Okulu kuramcılarında Kerschensteiner, Pestalozzi, Frobel çizgisiyle, entellektüalizm ve aydınlanmacı pozitivist felsefenin de dönemin eğitim düşüncesine etkisi yadsınamaz. Cumhuriyet sonrasında eğitim düşüncesinde sıklıkla kullanılan “*üretkenlik*”, “*yaşama uygunluk*”, “*bilginin pratik yönü*”³⁰ gibi eğitimin bireyin yaşamını düzenlemesini kolaylaştırması gerektiğini ifade eden kavramlar, bireyle hayatı uyumlulaştırma ekseninde pragmatist bakış açısının yansıması olarak değerlendirilebilir. Örneğin Atatürk'ün daha Cumhuriyet'in ilk yıllarında söylediği ve öğretimde izlenecek yöntemle ilgili olarak; bilgiyi bir süs ve estetik olarak gören eğitim sistemleri yerine hayatta başarılı olmaya yarayan bir eğitim sistemini tercih ettiklerini belirtmesi bu yaklaşımın ürünüdür.³¹Hasan Ali Yücel de 1924'de kaleme aldığı bir yazıda Atatürk'le benzer bir yaklaşımla, pratik

²⁸B.C.A.,f:490.01, k:584, d:13, s:1

²⁹Gürsen Topses, “Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Gelişimi”, **75 Yılda Eğitim**, Ed: Fatma Gök, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1998, s.13-14.

³⁰A.g.e., s.10.

³¹Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri, Maarif Vekâleti Yayınevi, 1939, s. 13.

hayatta işe yaramayan ilme düşman olduğunu; ilmin, olayların arkasındaki düzeni keşfetmek ve varlıklara tesir etmek olduğunu dile getirmektedir.³²

Eğitimde bu pragmatist anlayış sadece söylem düzeyinde kalmamıştır. Bu yaklaşımın sonucu olarak ilkokullarda öğretim yöntemleri öğrencinin aktif faaliyetlerine dayandırılmaya çalışılacaktır. Dönemin eğitim anlayışında pragmatist yaklaşımın ürünü olarak, pratik, faydalı bilgi ve becerilerin verilmesinden yana bir tavır olsa da, bazı realiteler buna engeldir. Zira Harf Devrimi, ardından Dil ve Tarih Devrimi ile eğitim alanına yeni giren bilgiler vardır. Özellikle dil devrimi, okullarda pratik bilgidен ziyade kelime öğrenmeyi gerektirmektedir.³³

Görüldüğü gibi, Hasan Ali Yücel'in savunduğu "*hadiseleri görebilmek, aralarındaki kanunları keşfetmek*" şeklinde ifade ettiği araştırmaya ve keşfetmeye dayalı eğitim sistemini uygulamakta zorluklarla da karşılaşmıştır. Zira ilk ve ortaokullarda öğrenciler, devrimlerin getirdiği yeni tarih ve dil bilgilerini öğrenmekle meşgul olmak durumundadırlar. Bu ve buna benzer nedenlerle dönemin eğitim politikalarında realist ve idealist yaklaşımları da bir arada görmek mümkündür.

Gerald L. Gutek'e göre realist eğitim; insanın en önemli gücü olarak aklını, yani zihnini geliştirmeyi, aklını kullanarak yeteneklerini geliştirme, kendini ifade edebilmeyi, düzene göre benimseyecekleri amaç ve rollerini belirlemeyi öğretir.³⁴ Realist bir okul; onu temel amaçlarından uzaklaştırabilecek dış girişimlere karşı korumak amacıyla, belirlenen politikaları bütün açıklığı ve netliği ile ortaya koyar. Öğretilecek konuları yani müfredatı sistematik olarak düzenlenmiş, birbiri ile bağlantılı disiplinler olarak ortaya koyar.³⁵

Dönemin ilkokullarında, yukarıdaki tanımlara uyan unsurlar bulmak mümkündür. Örneğin, eğitim ve okulun amacı net olarak belirlenmiş ve dış etkilerden uzaklaştırılmıştır. Müfredat programları yukarıda belirtildiği gibi, 1926'dan itibaren disiplinler arası bir yaklaşımla sistemleştirilmiş, okullarda ders içi ve ders dışı faaliyetler bütün detaylarına kadar belirlenmiştir. Yine öğretmen istihdamı politikalarında da niteliğe önem veren bu realist yaklaşımı görmek mümkündür.

Bu realist yaklaşıma daha somut bir örnek olarak; CHF 1931 kongresinde Besim Atalay Bey; teorik dersler veren ve tüketici insan tipi ve memur yetiştiren okullar yerine meslek okulları açılmasını önermiş; buna karşın Maarif Vekili Esat

³²Hasan Ali, "İlim Düşmanları", **a.g.e.**, s.308-310

³³Bu duruma işaret eden Şebinkarahisar mebusu Sadri Maksudi; dil devriminin getirdiği sonuçlardan olarak çocukların okullarda kelime öğrenmek için çok zaman harcadığını belirtmektedir, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:58, 27.5.1934, C:2, s.308-322

³⁴Gutek, **a.g.m.**

³⁵**A.y.**

Bey; ilim olmayınca meslek de olmayacağını, ilkokuldan başlayarak meslekler hakkında mümkün olduğu kadar bilgi verileceğini belirterek realist bir yaklaşımla teorik bir eğitimi savunmuştur.³⁶

Dönemin eğitim politikalarında idealizm akımının da etkilerini görmek mümkündür. Dönemin başlarında Eyüp Hamdi Bey; idealizm, klasisizm ve realizm eleştirisi yaptıktan sonra, dönemin ruhuna en uygun politikayı “*faal idealizm*” olarak tespit etmekte ve gerekçesini şöyle açıklamaktadır: Savaşın bütün dünyada eğitim reformlarını etkileyen düşünce “*faal idealizm*” olmuştur. Bütün eğitimcilerimiz Türk gençliğini faal idealizm esasına göre milliyetçi, cumhuriyetçi ve idealist olarak yetiştirmeyi en ulvi bir borç bilmelidir. Eğitimde kişilikler amaç olamaz, Türk yavrularını bütün insani kudretlerini şahsı, milleti ve beşeriyeti uğrunda ideal bir surette kullanacak iktidarda yetiştirmek mecburiyetindeyiz.³⁷

İncelenen dönemin İlköğretim Genel Müdürlerinden İsmail Hakkı Tonguç, bir mektubunda realizm ve idealizm meselelerine değinerek, yapılmak istenen şeyin bu ikisinden bir hamur yapmak olduğunu şu ifadelerle dile getiriyor:

*“Kardeşim Ferit;**

Mektubunu aldım. İdealizm meselesinde sana tamamen hak veririm. O lüzum ve ihtiyacı ben de senin kadar kuvvetli bir şekilde hissettiğim için, bu kış kurs işleri biraz durulduktan sonra geceyi gündüze katarak, birçok öğretmen ve ispekte arkadaşların kıymetli yardımlarından da istifade ederek Köyde Eğitim adlı bir kitap yazdım. Nisan içinde basılıp kurslara dağıtılması için uğraşıyorum...

(Köyde Eğitim) ..Reel köyü tanımak, ona göre terbiye şekilleri bulmak, bu şekilleri tahakkuk ettirebilecek yeni insan tipini yaratmak kitabın hem metni hem de gayesidir. İdealizme meftun olduğumu daha başka nasıl anlatayım. İdealizmle realizmden bir hamur yapmak lazım.

Ferit, bu memlekette iş görmek isteyenlerin çoğunun başı realist olmamalarından yenmiş. Eğitimci yetiştirme işinin azametini, ne kadar ağır bir yük olduğunu bütün ince noktalarına kadar hesaplıyorum. İcap ederse bu iş için canını verecek öğretmen ve eğitimci yetiştirmek lazım geldiğini de biliyorum.

Yalnız para için işe sarılacak gibi görünenlerin jestlerine hiç kıymet vermiyorum. Fakat istediğimiz gibi insan toplu ve hazır bir şekilde bir tarafta mevcut değil. Olsa, onları kandırmaya çalışırdık. Aradığımız adamları, hayatta, kurslarda yoğurmak suretiyle elde edebileceğiz. Henüz hamur yoğurma devrindeyiz.”³⁸

³⁶ C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931 , s.144-145

³⁷ Eyüp Hamdi, “Mektep ve İdeal”, *Yeni Fikir*, 12 Eylül 1928, S:39, s.33-34,

* Ferit Oğuz Bayır: Mektubun yazıldığı sıralarda ilköğretim müfettişidir.1939-1946 yılları arasında Tonguç’un İlköğretim Genel Müdürlüğü döneminde şube müdürü olarak görev yapacaktır.Bkz:**Ferit Oğuz Bayır’a Saygı**, Haz:Mustafa Aydoğan, Zeliha Kanalcı, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay., Ankara, 2003

³⁸ İ.Hakkı Tonguç, **Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları (1935-1946)**,Haz:Engin Tonguç, Çağdaş Yay., İstanbul, 1976, s.15-16

Görüldüğü gibi Cumhuriyet'in ilköğretim politikalarına ülke gerçeklerine duyarlı, toplumsal ihtiyaçları göz ardı etmeyen, eğitimle hayat arasındaki ilişkiyi yeniden kurgulayan realist ve pragmatist anlayış hakimdir. Bu anlayışın bir boyutu da eğitimde yeni bakış açıları oluşturacak, verili politikaları hayata geçirecek, idealist nitelikte yeni insan tipi yaratma çabasıdır.

1.1.3. Çocuk Algısındaki Değişim

İncelenen dönemin eğitim politikalarının düşünsel temeli olarak Batılılaşma olgusunun başat unsur olduğunu belirledikten sonra, Batıda çocuk algısındaki gelişmelere de bakmak yerinde olacaktır. Zira ilköğretim meselesi aynı zamanda bir çocuk meselesidir. Toplumun veya politikaları belirleyen yönetici kadronun çocuk algısının ilköğretim politikalarını da etkilemesi doğal bir sonuçtur.

Hıristiyanlığın egemen olduğu Ortaçağ Avrupa'sında çocuğa bakış açısında onu yetişkinlerden, hatta gençlerden ayıran özgün doğası gözardı edilmekteydi. Bazı araştırmacılara göre ortaçağda, bebeklik ve yetişkinlik arasında bir ara dönem bir geçiş döneminin varlığı bilinmiyor, çocuklar küçük yetişkinler olarak görülüyordu.³⁹ Bu yaklaşım, insanın asıl mayasının cennetten kovulan "*ilk günah*" ile bozulduğunu ve Hz. İsa'nın bir kurtarıcı olarak gönderilmesiyle bu günahla savaş başlatıldığını iddia eder. Bu "*ilk günah*" fikri Hıristiyanlıkta insana dair çok kötümser bir bakış açısı getirecek ve bu günaha karşı savaş, günah çıkarma tarihi olarak kendini gösterecektir. Bunun eğitim alanındaki yansıması ise manastır eğitimi olarak kurumsallaşması olmuştur.⁴⁰

18.yüzyıla gelindiğinde çocuğa bakış açısında radikal bir değişim olarak Rousseau ve Locke gibi erken romantik aydınlanmacıların görüşleri öne çıkmaktadır. Bu düşünürler, çocukların artık "*kusurlu yetişkinler*" değil önemli birer varlık olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁴¹

İslam dünyasında ise Gazali ve Farabi gibi ilim adamları da çocuğa bakışta Rousseau'dan farklı değildiler.⁴² İslam inancında çocuk Hıristiyanlıkta olduğu gibi "*ilk günahın meyvesi*" olarak görülmemekte, doğuştan saf ve temiz olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte Osmanlı toplumunda çocuk daha çok bir iş gücü aracı olarak görülmüştür.

³⁹ Heywood, s.17.

⁴⁰ Ülken, a.g.e., s.33

⁴¹ Heywood, a.g.e., s.31

⁴² Tozlu, a.g.e., s.177,

Avrupa'da ardı ardına gelen düşünce hareketleri çocuğa bakış açısında ve ona verilecek eğitim konusunda radikal değişikliklere sebep olacaktır. Fransız İhtilalinin de etkisiyle ortaya çıkan ulus devletler bunun önemini kavrayıp çocuğa sahip çıkacaklardır. Doğuştan günahkar olarak görülen çocuk, artık, iktidar sahipleri tarafından paylaşılamayan "çocuk hazretleri" olacaktır. Bu yaklaşım modernleşme dönemindeki Türkiye'yi de etkileyecektir. İbrahim Alaaddin Bey bir makalesinde çocuklara verilen önemi medeniyet ölçüsü olarak görmekte ve halk egemenliğine dayalı rejimlerde "çocuk hazretleri" tabirinin çocuk hakkındaki kanaati ortaya koyduğunu belirtmektedir.⁴³

Bu yaklaşım tarzı dönemin politikacıları ve eğitimcilerinin söylemlerinde yaygın olarak görülmektedir. Örneğin, Atatürk'ün çocuklara hitaben yaptığı şu konuşmada da görmek mümkündür:

*"Küçük hanımlar, küçük beyler! Sizler hepiniz geleceğin bir gülü, yıldızı ve ikbal ışığısınız. Memleketi asıl ışığa boğacak olan sizsiniz. Kendinizin ne kadar önemli, değerli olduğunuzu düşünerek ona göre çalışınız. Sizlerden çok şey bekliyoruz."*⁴⁴

Yine çocukların üzerindeki aile baskısını işaret eden bir sözünde Atatürk; "Çoğu ailelerde öteden beri çok kötü bir alışkanlık var: Çocuklarını söyletmez ve dinlemezler, zavallılar lafa karışınca, "sen büyüklerin konuşmasına karışma" der, sustururlar. Ne kadar yanlış, hatta zararlı bir hareket..." demiştir.⁴⁵

Başbakan İsmet İnönü'nün de 1929'da Çocuk Haftası dolayısıyla kaleme aldığı "Çocuk Sevgisi" isimli makalesinde de çocuğa dair bu yeni yaklaşımın izlerini görmek mümkündür. İnönü, çocukların "şen", "gürbüz" ve "pervasız" olmaları gerektiğini belirtmekte ve "Ne mutlu anlayışı ve duygusu böyle olan cemiyetlere!" demektedir.⁴⁶

Bununla birlikte 1930'ların ortalarına doğru çocuğa dair bakış açısında farklı görüşler de ileri sürülmüştür. Örneğin Kazım Nami, "Çocuk Devletindir" başlıklı makalesinde çocuk üzerinde her türlü tasarruf yetkisinin devletin uhdesinde olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre devlet, çocukları okul adı verilen potada eriterek kendine yaracak bir biçime sokmalı; anne babalar ise çocuğu bu değişim sürecinden uzaklaştırmamalıdır.⁴⁷

⁴³ İbrahim Alaaddin, "Medeniyet Miyarı Çocuk", **İkdam**, 18 Nisan 1928, S:11131, s.1

⁴⁴ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, C. II, Ankara, 1997, s. 45-46

⁴⁵ Hasan Rıza Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar-I**, Yapı Kredi Bankası A.Ş.Yay., İstanbul, 1973, s.61

⁴⁶ **İsmet İnönü Eğitim-Öğretim Üzerine**, a.g.e.

⁴⁷ Kazım Nami, "Çocuk Devletindir", **Cumhuriyet**, 26 Nisan 1932, S:2861 s.3

1930'lu yıllar boyunca zaman zaman bu türden görüşler ileri sürülse de ilköğretim alanında dönemin başlarında yapılan ve çocuğu merkez alan reformlar yerini korumaya devam edecektir.

Özetle bu dönemde, Batıdaki gelişmelere paralel olarak Türkiye'de de çocuk algısında radikal sayılabilecek değişimler olmuştur. Bu değişimin, Çocuk Bayramı gibi genel uygulamalara ve özelde de ilköğretim uygulamalarına yansımaları araştırmamızın ilerleyen bölümlerinde ele alınmaktadır.

1.1.4. Kalkınma ve Eğitim İlişkisi

Gerek Meşrutiyet döneminde ve gerekse Cumhuriyet döneminde eğitim ve kalkınma arasında doğrudan bir ilişki kurulmuş, geriliğin eğitim sisteminden kaynaklandığı sık sık vurgulanmıştır. Atatürk Temmuz 1921'de Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'nde, öğretmenlere hitaben Türk eğitim tarihinin en önemli teşhislerinden birini yapmıştır:

"Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin, milletimizin gerileme tarihinde en mühim bir amil (etkili sebep) olduğu kanaatindeyim".⁴⁸

Yine Atatürk, Eylül 1924'te Samsun'da öğretmenlerle yaptığı konuşmada şu çok önemli teşhis ve tespitte bulunmuştur:

"Terbiyedir ki bir milleti ya hür, müstakil, şanlı, ali bir heyeti içtimaiye halinde yaşatır, ya bir milleti esaret ve sefaletle terkeder".

(...) Yeryüzünde üç yüz milyondan fazla İslâm vardır. Bunlar ana, baba, hoca terbiyesiyle terbiye ve ahlâk almaktadırlar. Fakat, maalesef hakikati hadise şudur ki, bütün bu milyonlarca insan kütleleri, şunun veya bunun esaret ve zillet zincirleri altındadır. Aldıkları manevî terbiye ve ahlâk onlara bu esaret zincirlerini kırabilecek meziyeti insaniyeyi vermemiştir, veremiyor. Çünkü hedefi terbiyeleri millî değildir".⁴⁹

Atatürk 1923 yılında yaptığı bir yurt gezisi sırasında halk karşısındaki konuşmasında devletin nasıl bir eğitim programı izleyeceğini şu cümlelerle belirtmiştir:

"Mesela maarif programımız ne olacaktır? Maarif programımız şu olacak ki, onu takip eden insanlar, güzel çiftçi, kunduracı, fabrikacı, tüccar olacak. Amelî, nafi, müsmir adam olacak. Bunları öğreten programların, bunları öğreten memleketlerin ve müessesatın heyet-i umûmîyesi maarif olacaktır!...

Efendiler, bir maarif programı çizmek istemem. Fakat şu noktaları ifade edeyim ki, iptidai tahsil ve orta tahsil behemehal insanlığın ve medeniyetin icap ettirdiği ilmî ve fennî

⁴⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri-II, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Türk Tarih Kurumu Bas., Ankara, 1959, s.16

⁴⁹ A.g.e. s.198

versin. Fakat o kadar amelî bir tarzda versin ki çocuk mektepten çıktığı zaman aç kalmaya mahkûm olmadığına emin olsun. ...⁵⁰

Dönemin aydınları da eğitim ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişki konusunda hemfikirdirler. *Ruşen Zeki* 1927'de kaleme aldığı bir makalede; Birinci Dünya Savaşından sonra büyük devletlerin bile bütün eğitim sistemlerini kalkınmaya yönelik olarak düzenlediklerini belirtmekte, Türkiye'de de ilkel üretim sisteminden kurtulmak için eğitim yoluyla modern üretim sistemlerini benimseyecek nesiller yetiştirmekten başka çare olmadığını vurgulamaktadır.⁵¹

Ruşen Zeki, aynı yazısında ekonomik kalkınma meselesinin ilköğretime bakan yönü hakkında şunları söylemektedir:

*"İlk mekteplerin yeni programı çocukları şeniyetlere temas ettirirken tabii madde ve kuvvetleri terkip, istimal ve onlardan istifade esaslarını takip ediyor. ... Bugün terbiyenin yegane vasıtası iştigallerdir. ...Mektep hem iştigaller terbiyesi verecek hem de iştigal ile çocukları terbiye edecektir."*⁵²

1930'ların ortalarına gelindiğinde Cavid Oral, eğitim sistemindeki bu değişimin olumlu sonuçlarının ortaya çıktığını özetle şöyle izah etmektedir: Osmanlı döneminde her şeyin azınlıklar tarafından yapılmakta, Türkler ise sadece tarımla uğraşmaktaydı; ancak bugün aynı milletin torunları her işini kendi görmektedir. Aradaki bu fark, eğitim sistemindeki değişmeden kaynaklanmaktadır.⁵³

İsmail Hakkı Tonguç'un Rauf İnan'a yazdığı 22.05.1935 tarihli mektubunda "eğitmen" uygulamasının amacını anlatırken eğitim ve kalkınma arasındaki ilişki şöyle ifade edilmektedir:

*"...nüfusları 150'den aşığı köyler için öğretmen verebileceğimiz zamana kadar o köyün en kuvvetli adamını sosyal ve kültürel işlerde rol sahibi yapmak istiyoruz. Fakat bütün bu teşebbüsün gayesi ve mesnedi köyde istihsali çoğaltmak, teknikleştirmek, olabildiği kadar rasyonalize etmektir..."*⁵⁴

Görüldüğü gibi eğitim ve üretim sistemi arasında bir bağ kurulmakta, eğitim sistemleri üretimi artırmaya yönelik olarak şekillendirilmek istenmektedir. Gerek köy kalkınması ve gerekse genel olarak modern üretim istemlerinin yaygınlaştırılması eğitimden ve eğitimcilerden beklenmektedir. Bu beklenti teorik planda yani mevzuatta yerini bulduğu gibi yapılan uygulamalarda da görülecektir.

Dönemin eğitimcilerinden Mehmet Ali Şevki; eğitim ve kalkınma arasında kurulan bu ilişkiyi sorunlu görmektedir. Şevki iddiasını şöyle temellendirmektedir;

⁵⁰ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, C. II, Ankara, 1997, s.19-20

⁵¹ Ruşen Zeki, "İktisadi Terbiye", **Duygu ve Düşünce**, 1 Şubat 1927, C:1 S:1,s.5-8

⁵² **A.g.m.**,s.5-8

⁵³ Cavid Oral, "Rejimlerde Terbiye", **Zaman**, 4 Nisan 1936, S:645-36, s.4

⁵⁴ İ.Hakkı Tonguç, **Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları a.g.e.**, s.9-10

ilkokul programları çocukları çevresine faydalı ve üretken vatandaşlar yetiştirmeyi hedeflemekle birlikte, bunun gerçek hayatta amacına ulaşmasından emin olmamak gerekir. Zira, yaşanmakta olan sivil hayat çocuk üzerinde daha etkili ve daha gerçekçidir. Örneğin, bir çiftçi ailesi ve köy çevresinin veya bir esnaf ailesinin ve çevresinin çocuk üzerindeki eğitici sultasını ilkokulun etkisini hiçe sayacak kadar kuvvetlidir. Mevcut ilkokul programları toprağı yeni ihtiyaçlara göre işleyebilecek, yeni üretim teknolojilerine ayak uydurabilecek, dünya piyasalarıyla rekabet edilebilecek bir iş dünyasında ve bu tür iş adamlarıyla birlikte çalışabilmesi durumunda başarılı olabilir.⁵⁵

Mehmet Ali Şevki ve Baltacıoğlu gibi eğitimcilerin eleştirdiğı eğitim ve kalkınma arasında tek yönlü bir ilişki teorisi, gerek aydınlar arasında ve gerekse yönetim kademelerinde genel kabul görecek ve dönem boyunca etkisini sürdürmeye devam edecektir.

1.1.5. Devrimlerin Halka Benimsetilmesi

1928'e gelindiğinde pek çoğu radikal sayılabilecek bir dizi devrim yapılmış, bu tarihten sonra ise "*üst yapı devrimleri*" olarak tanımlanan bu devrimlerin halka benimsetilmesi ve yeni rejimin temellerinin sağlamlaştırılması gündeme gelmiştir. Eğitim kurumlarının bu aşamada önemli bir enstrüman olarak işlev görmesi kaçınılmaz olacaktır. Zira, devletin elinde halk tabanında en fazla yaygınlaşmış kurumlar olarak ilköğretim kurumları vardır. Eğitim kurumları ve öğretmenler halka ulaşmanın en etkili yolu olarak görülecektir.

1924'de yapılan Tevhid-i Tedrisat yasası ile bütün ilköğretim kurumları devlet kontrolüne geçmiş, devletin kontrolü dışındaki mahalle mektepleri de ortadan kaldırılmıştı. 1928 Harf Devrimi ile Arap harfleri tasfiye edilmiş, mahalle mekteplerinde izinsiz eğitim yapmak yasaklanmış ve yapanlar hakkında cezai işlem yapılmıştır.

Kıyafet, yazı ve soyadı devrimleri gibi halkın gündelik yaşamı etkilemesi beklenen devrimler yapılmış; ancak bunlar halk tabanında yaygınlaşması gerekmektedir. Bu bağlamda devrimlerin eğitim yolu ile halka benimsetilmesinde her türlü fırsattan yararlanmak gerektiğini belirtenler "*evvela terbiye, sonra tahsil*" diyerek birinci planda bilgi öğrenme değil modern hayat tarzının benimsetilmesini

⁵⁵ Şevki, a.g.e., s.17-26

istiyorlardı. Öyleki, Millet Mekteplerine okuma öğrenmek için gelen vatandaşlara modern kıyafetin benimsetilmesi düşünülmektedir.⁵⁶

CHP'nin "Altı Ok" olarak tanımladığı ve "Kemalizm" ideolojisi olarak genel çerçevesi çizilen devrimlerin halka maledilmesi düşüncesi eğitim sistemini de derinden etkilemesi kaçınılmaz bir sonuç olarak ortay çıkacaktır. Eğitim sisteminin genelini etkilemekle birlikte özellikle Tarih ve Yurt Bilgisi gibi dersler ilkokullarda devrimlerin çocuklara benimsetilmesinde öne çıkan dersler olacaktır. Özellikle 1930'ların ikinci yarısından itibaren Kemalizm, eğitimde diğer yan uygulamaları etkilemesinin yanı sıra ders kitaplarının içeriğini de belirleyen temel ideoloji olmuştur.⁵⁷

Eğitim yoluyla Devrimlerin halka benimsetilmesi düşüncesi öncelikle rejimin niteliğine uymayan bazı ilkokul öğretmenlerinin 1928'e gelene kadar önemli oranda tasfiyesine neden olacaktır. Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey 1929'da bir beyanatında; "*Muallimleri tasfiye ettik. Medreselerden çıkanlardan ancak yüzde ikisi kalmıştır*"⁵⁸ demektedir. Bu tasfiyenin çeşitli şekillerde 1930'lu yılların ortalarına kadar azalan bir oranda devam ettiği görülmektedir.⁵⁹

İçine girilen uluslaşma sürecinde "*milletin birlik ve bütünlüğü*" kavramı önem kazanacaktır. Esasen bu durum dönemin Türkiye'sine özel bir durum değildir. Özellikle Avrupa'da olmak üzere neredeyse bütün dünyada bireyden daha çok toplumun menfaatlerinin öne alınması söz konusudur.

Tam bu noktada 1932 yılında Son Posta gazetesinin bir haberine dikkat çekmek yerinde olacaktır. Dönemin önde gelen eğitimcilerinden Winetka yönteminin kurucusu E. Washburne 1931'de Avrupa, Çin ve Rusya'da yaptığı anket son derece ilginçtir. Gazetede, ankette sorulan "*Fert mi? Memleket mi?*" gibi sorulara verilen cevaplarda "*evvela memleket*" cevabının verildiği, hemen her yerde eğitimin cemiyetin ihtiyaçlarına göre şekillenmesi gerektiği kabul edildiği haber yapılmaktadır.⁶⁰

Medreseler ve mahalle mektepleri kapatılmış, din adamları eğitim alanından uzaklaştırılmıştır. Ancak yerlerine yeni Cumhuriyet'in temsilcilerinin geçmesi uzun zaman alacaktır. Falih Rıfkı bu soruna dikkat çektiği yazısında şunları vurgulamaktadır:

⁵⁶ Raşit, "Terbiye ve Kıyafet", **Yeni Adana**, 7 Teşrinisani 1929, S:2346, s.1

⁵⁷ Bkz: İsmet Parlak, **Kemalist İdeoloji'de Eğitim**, a.g.e.

⁵⁸ "Maarifimiz :Matin Muhabiri İle Bir Mulakat", **İkdam**, 18 Ağustos 1929, S:11606, s.1

⁵⁹ **Bkz: aş.**, s.358-365

⁶⁰ "Terbiye Nereye Gidiyor", **Son Posta**, 25 Şubat 1932, S:570, Muallim Sayfası

“Köyde şeriat rejimin adamı olan hocanın vazifesi yalnız çocuk okutmak değildir. Köyün muallimi, imamı, müşşidi, yol göstericisi, ..., köylü ile Allah, padişah ve hükümet arasında bağlantı kuran bir varlıktır.Fakat , asıl rolü en yeni İhtilallerde halka yeni hayatı, yeni tekniği, yeni zamanın hakikatlerini öğretmek için kullanılan terbiyecisi rolü idi.

Şimdi köy hocasının yeri boştur. Köy kimsesizdir. Köy memur ile idare olunabilir fakat terbiye edilemez. Köy terbiyecisi, türk köylüsüne okumayı yazmayı, yemeyi içmeyi, oturup kalkmağı, temizlenmeyi ve sıhhi yaşamayı, ağaç sevgisini, bulunduğu köy hangi işi yapıyorsa o işin ziraat ve iktisat müesseselerinin lüzum gösterdiği yeni çalışma usullerini öğretecektir.hangi tarzda olursa olsun, köy terbiyecisi, türk köyünde inkılabın gözü, kulağı ve kolu olacaktır.”⁶¹

Rejimi koruma endişesini en bariz bir şekilde müfredat programlarında görmek mümkündür. Müfredat programlarında Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurt bilgisi gibi dersler ağırlıkta olmak üzere neredeyse bütün derslerde Cumhuriyetçi, laik ve rejime sadık vatandaşlar yetiştirmek amacı güdülmüştür.

Okullardan beklenen amaç yeni Türk toplumuna uyum sağlamış ve Cumhuriyet için canını feda edecek kadar sadık vatandaşlar yetiştirmek olduğu Son Posta gazetesinin “Muallim” sayfasında çıkan bir yazıda şöyle açıklanmaktadır:

“İlmektepler talimatnamesinin 21. ve 22. Maddeleri ... Bu maddelerin istinat ettiği nokta evvela milli cemiyettir. “Mili cemiyet” ten murat nedir? Lisani Türk, harsı Türk, vicdanı Türk olan cemiyettir; tam istiklale kıymet veren ve bu uğurda ölmeyi bilen cemiyettir. Cumhuriyet idaresini can metayı edinen cemiyettir. Başka nasıl cemiyet olabilir!

Binaenaleyh mektep, çocuklarımızı milli hayatımıza intibak ettirmek gibi terbiyevi bir gayeye hadim bulunacak ...”⁶²

Yeni dönemin etkin isimlerinden Mahmut Esat (Bozkurt)’a göre de “inkılabı vatandaşlarının ruhunda yaşatacak kuvvet milli terbiye ve milli kültür” dür.⁶³ Bu yaklaşım tarzının kaynağını yeni devletin kurucu önderi Atatürk’ün “Türkiye Cumhuriyetinin temeli kültürdür” ve “Öğretmenler, yeni nesil sizlerin eseri olacaktır” gibi pek çok vecizesinde aramak mümkündür.

Rejimi benimsetme amacıyla müfredat dışında kalan ders dışı törensel uygulamalara da önem verildiği; yeni rejimi, cumhuriyeti, yöneticileri benimsetme ve hatta Cumhuriyet Halk Partisine karşı sempati oluşturma amacı güdüldüğü görülmektedir.

Diğer bir unsur olan ders kitapları ise 1930’lu yılların başından itibaren devlet tekeline alınacak ve “tek kitap” uygulaması başlatılacaktır. Ülkenin her tarafında devlet tarafından hazırlanmış ve bastırılmış kitabın okutulması “tek mektep”

⁶¹ Falih Rıfkı, “Köy Hocasının Yeri Boştur”, **Hakimiyeti Milliye**, 27 İncikanun 1932, S:3787, s.1

⁶² “Milli Hayata İntibak”, **Son Posta**, 25 Şubat 1932, S:570, Muallim Sayfası

⁶³ “Milli Terbiye ve Milli Tarih Yolunda Gazi”, **Milliyet**, 8 Temmuz 1932, S:2301, s.1

anlayışlarına paralel gelişen bir uygulamadır. Dönemin önemli eğitimcilerinden Kazım Nami, “tek mektep” teorisini şu şekilde izah etmektedir:

“Biz varlık mücadelesi yaparken, umumi harpten yeni çıkmış milletler ortaya “tek mektep” nazariyesini attılar. Bilhassa Ruslar, tek mektebi fiilen tatbika başlamıştı. Tek mektep sistemi tam manasıyla demokrat bir devlet idaresinin prensiplerine dayanıyordu. Çünkü çeşitli sosyal sınıflar arasında büyük savaşın getirdiği anlaşma ve kaynaşmanın yeni bir eğitim sistemiyle esaslaştırılması zaruri görülüyordu.”⁶⁴

Yine dönemin eğitimcilerinden Zeki Mesut ise, liberal sistemlerin eğitimde tekelsel anlayışı kabul etmediğini; ancak “*mefkûre birliğini*” kurmak isteyen Türkiye gibi inkılap yapan ülkelerde durumun böyle olamayacağını belirtmektedir. Zeki Mesut’a göre inkılap; bir hayat tarzından başka bir hayat tarzına geçişi ifade eder ve devrimi yapan otorite bu alanda en büyük silahı olan eğitim alanında itiraz ve rekabet kabul edemez.⁶⁵

Okulun, toplumların kaynaşması ve birlik şuuru içinde bir millet olması yolunda önemli işlevi olduğu dönemin eğitimcileri ve yöneticileri tarafından tartışmasız kabul görmektedir. Cevdet Kerim Bey okulun bu işlevini şöyle açıklamaktadır: Türkiye toplumunun birlik ve beraberliği için mektepler hayati öneme sahiptir. Çocukta dil ve kültür birliği mekteple başlar. Bugün bazı ihtiyaçlarımızı zamana bırakmak mümkündür; ancak eğitim, durum ne kadar kötü olursa olsun ihmal edilemez.⁶⁶

Rejimi koruma endişesi Şeyh Sait isyanı gibi bazı siyasi olaylardan da kaynaklanmaktadır. “*İç düşman*” veya “*fesat*” kavramları ile ifade edilen bu olayların yarattığı endişe eğitim politikalarının her alanına yansımaktır. Örneğin halk eğitim merkezleri olarak tanımlayacağımız Millet Mekteplerinin öncüsü olan Halk Dershaneleri için elifba ve kıraat kitabı yazdırmak için Maarif Vekaleti’nin verdiği 26.02.1928 tarihli ilanda bu kitaplarla ilgili şartnamede bu “*fesadi hadiselere*” şöyle dikkat çekilmektedir:

“Kıraat kitabına konacak parçalar, ibret verici olacak ve geçirdiğimiz inkılabın manasını kavratacak, bilhassa Balkan harbi, Umumi harb, ve istiklal harbine dair canlı parçalar, Cumhuriyet idaresinin vatandaşlara temin etmiş olduğu hizmetler, diğer idare şekillerine karşı üstünlüklerinin sebepleri, vatandaşlık hak ve görevlerinden, fesadi hadiseler ve ifsadi müesseseler hakkında malumat, ...”⁶⁷

Rejimi koruma endişesi Menemen olayları ve Serbest Fırka olayları sonrası had safhaya çıkacaktır. Bu olaylar halkın yaşayış tarzının eski düzende olduğu gibi

⁶⁴Kazım Nami, “Maarif Sistemimiz”, **Hakimiyeti Milliye**, 9 Nisan 1930, S:3140, s.2,

⁶⁵ Zeki Mesut, “Tahsil ve Terbiye”, **Milliyet**, 9 Teşrinievvel 1929, S:1314, s.1

⁶⁶ Cevdet Kerim, “Cemiyet ve Maarif”, **Çankaya**, 1 Mayıs 1928, S:1, s.11-12

⁶⁷ “Maarif Vekaletinden:”, **Cumhuriyet**, 26 Şubat 1928, S:1367, s.5

devam ettiği, eski medrese hocalarının hala halk arasında etkin olduğu ve irticai mahiyetteki muhalif hareketlerin halk tabanında geniş yer bulacağı endişelerine yol açmıştır. Falih Rıfkı Atay'a göre rejimi ayakta tutabilecek en güçlü araç eğitimidir. *"Rejimi yürütmek ve yerleştirmek için inzıbattan daha önce maarif akla gelir"* diyen Atay, rejimi koruyacak elit bir zümrenin yetiştirilmesi gerektiğini belirtmektedir.⁶⁸

Atay, yine aynı günlerde bu konuya dikkat çektiği *"Mektep ve Medrese"* isimli makalesinde eski hocaların halk arasında hala etkili olduğunu yeni okulların çevrelerinde etkinlik gösteremediğini belirtmektedir.⁶⁹ Atay'ın bu yazısına eleştiri olarak Serbest Fırkaya yakın olan Hür Adam gazetesi başmakalesinde; dikkat çekilen tehlikenin varlığına katılmakla beraber, aydınların son irtica olayı ile tekrar hatırladıkları realitelere karşı duyarsız oldukları, ara sıra *"dostlar alışverişte görsün kabilinde"* yazılar yazmakla yetindikleri iddia ediliyor ve dönemin eğitim sisteminin halka inmekte başarısız olduğu vurgulanıyor.⁷⁰ Bu eleştirilerden de anlaşılacağı gibi kısa süreli çok partili dönemde muhalefeti destekleyen aydınlar da eğitimi bir modernleştirme aracı olarak görmektedirler.

Eğitimcileri ve eğitim kurumlarını yeni rejimin misyonerlik teşkilatı gibi görme eğilimine dair ilginç bir makalesinde Burhan Asaf; Cumhuriyeti bir *"iman rejimi"* olarak tanımladıktan sonra Maarif Vekili Reşit Galip Bey'in beyanlarına dayanarak eğitim politikalarında amacın *"Köy hocasını inkılabın mümessili yapmak"* ve *"maarif teşkilatına inkılap fikirlerini yaydırmak"* olduğunu ifade etmektedir.⁷¹ Yine Burhan Asaf, Maarif Vekili Reşit Galip'le yaptığı mülakattan izlenimlerini aktardığı yazısında; *"Anladım ki,...(maarif için maarif) formülü hıfz'a sevkedilmiştir"* demektedir.⁷² Burhan Asaf bu konuşmayı, dönemin eğitim politikalarının ağırlıklı olarak devlet menfaati çerçevesinde belirlendiği biçiminde yorumlamıştır.

1930'ların başlarındaki bu siyasi olaylar dikkatleri ülkedeki *"iç düşmanlar"* a çevirmiş ve bu iç düşmanların nasıl bertaraf edileceğine dair düşünceler çoğu zaman eğitime odaklanmıştır. Genel kanaate göre, eski rejimin kalıntısı olan iç düşmanları bertaraf etmenin yolu eğitimden geçmektedir. Bu düşmanı yenebilecek olan ordu da *"maarif ordusu"*dur. Bu *"iç düşmanlar"* tezini Meclis görüşmelerinde Süleyman Fikri Bey şöyle dile getirmiştir:

"İçteki düşmanla çarpışmak bilgi ile, maarif ordusu ile kabildir..., içte her zaman mevcut olan ve zaman zaman, engerek yılanı gibi başını kaldırmak isteyen en büyük"

⁶⁸ Falih Rıfkı, "Maarifimizle Anlaşalım", **Hakimiyeti Milliye**, 8 Kanunisanı 1931, S:3409, s.1

⁶⁹ Falih Rıfkı, "Medrese ve Mektep", **Hakimiyeti Milliye**, 6 Kanunisanı 1931, S:3407, s.1

⁷⁰ Hür Adam, "Memurcu Maarif", **Hür Adam**, 6 Kanunisanı 1931, S:37 s.1

⁷¹ Burhan Asaf, "Maarif Hareketlerimiz", **Hakimiyeti Milliye**, 21 Haziran 1933, S:4283,s.1

⁷² Burhan Asaf, "İnkılap Maarifinde Bilgi Ve Duygu", **Vakit**, 6 Mart 1933, S:5444, s.8

düşmanımız - bilgisizlik - ve onun doğurduğu taassupla, çok kuvvetli olarak, çarpışmak ve onu mutlaka yenmek, yok etmek mecburiyetinde ve mevkiindeyiz.

Bu da irfan ordumuzu, tıpkı müdafaa kuvvetlerimize verdiğimiz ehemmiyeti vererek takviye etmekle kabil olacaktır. ...”⁷³

Maarif Vekili Esat Bey 13.12.1931 tarihli genelgesinde eğitimin amacını; “*her Türk çocuğunu rejimin psikolojisi ve ideolojisini tamamiyle kavramış*” ve Cumhuriyet için fedakarlık yapacak unsurlar olarak yetiştirmek olarak tanımlamakta ve öğretmenlerin de bu hayati gayeyi unutmaması gerektiğini vurgulamaktadır.⁷⁴

Yine dönemin Maarif Vekillerinden Abidin Özmen’e göre de okulun ve öğretmenin vazifesi rejimi korumaktır. Özmen öğretmenlerin vazifesini şöyle tanımlamaktadır:

“Cumhuriyetin ve Cumhuriyet devrinin muallimlerinin en mühim vazifelerinden, vasıflarından birisi, talebelerine lâyük ve Cumhuriyete lâyük telkinatı vermeleridir. Her zaman bunun üzerinde durmaktayız”⁷⁵

1930’ların ikinci yarısına gelindiğinde iç politikadaki siyasi değişimlere paralel olarak eğitime ve öğretmene biçilen rol değişmemekle birlikte, yapılan tanımlamalara yeni unsurlar eklenecektir. Örneğin, 1935 yılında Cumhuriyet Halk Partisi’nin devletle bütünleşerek Parti Devleti haline gelinmesiyle öğretmene verilen görevler arasında vatandaşları partiye bağlamak da eklenecektir. Bu değişimin hemen ardından yapılan 1936 İlkokul Programı’nda Parti ve Kemalizm vurgusu ön plana çıkmıştır. Yine, Falih Rıfkı Atay’a göre köy eğitiminde asıl mesele köylüyü partiye ve hükümete bağlayacak rehberler yetiştirmektir.⁷⁶

1940 yılında yazdığı bir makalede Agah Sırrı Levent, meseleyi biraz daha farklı ele almakta, milletin birlik ve bütünlüğü meselesinde, Ziya Gökalp’in “*Fert yok cemiyet var*” düsturunun yanlış tefsir edildiğini ve bireyden hem kendisine hem de topluma faydalı olmasının beklendiğini savunmaktadır. Levent, Türkiye’de eğitimin amaçlarını şöyle açıklamaktadır;

“Milli terbiye, devletin siyasi karakterile içinde bulunduğu şartlara ve milletin içtimai bünyesine uygun olacaktır. ...

Siyasi sahada taşgın emeller besleyen bir devlet için kuvvet her şeyden üstündür. Yüksek bilgi ve bu bilginin temin edeceği şahsiyet fark pek aranmaz. Ferdden istenen en ileri vasıf, disiplin ve emre itaattir. ... Böyle bir milletin terbiye sistemi, ...sert ve haşin olacaktır...

Fertlerin toplum içindeki mevki, açıklıkla tayin edilmiş, fertleri de cemiyeti aynı kıymet verilmiştir. Ziya Gökalp’in “Fert yok cemiyet var” düsturu yanlış tefsir edilmemelidir.

⁷³“Maarif Vekâleti Bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ: 60, 29.5.1934, C:2, s.438-446

⁷⁴**B.C.A.**, f:180.09, k:57, d:285, s:1-32

⁷⁵“Maarif Vekâleti Bütçesi”,**T.B.M.M.Z.C.**,İ:29, 25.5.1935, C:1, s.252-261

⁷⁶ Falih Rıfkı Atay, “Köy Terbiyecileri”, **Ulus**, 19 Senteşrin 1936, S:5502, s.1

Ferdi makine halinde cemiyetin içinde eritmek değil, belki, ferdi şahsi hodgamlıktan uzak bulundurmaktır. Fert, bir taraftan toplum için fedakarlık yapmayı bilecek, diğer yandan da, icabında kollarını sıvayıp, kendi başına iş yapabilen, enerjisini ortaya koyabilen bir şahsiyet olacaktır”⁷⁷

Levent'in de belirttiği gibi siyasi alanda büyük hedefleri olan yeni Türkiye Cumhuriyeti incelenen dönem boyunca giderek artan bir oranda eğitime siyasi bir misyon yüklemiştir. Bu siyasi misyon en yaygın eğitim kurumu olan ilkokullara ve ilkokul öğretmenlerine sürekli hatırlatılan amaç olacaktır.

1.2. İlköğretim Politikalarını Belirleyen Aktörler

1.2.1. Mustafa Kemal Atatürk

Dönemin ilköğretim politikalarını belirleyen aktörlerin başında Mustafa Kemal Atatürk'ü saymak gerekir. Cumhuriyet'in kurucu lideri olarak diğer tüm alanlarda olduğu gibi eğitim ve ilköğretim alanında da politika belirleyici bir aktör olarak yer almıştır. Atatürk, çeşitli zamanlarda yaptığı konuşmalarda ilköğretim ve eğitim meselesine geniş yer ayırmıştır. Bunlardan en fazla dikkate değer olanı ve dönem boyunca ve sonrasında en çok atıf yapılan sözü şudur :

“Türkiye maarifinin hedefi, malumatı insan için fazla bir süs, bir vasıtai tahakküm veyahut medeni zevkten ziyade maddi hayatta muvaffak olmayı temin eden ameli ve kabili istimal bir cihaz haline getirmektir”⁷⁸

Atatürk'ün eğitim ve öğretimle ilgili söylediği bu sözler dönem boyunca eğitim yöneticilerinin atıf yaptığı sözlerin başında gelmiştir. Atatürk'ün eğitime dair görüşleri Dewey'in savunduğu eğitim anlayışıyla da paralellik göstermektedir. İncelenen dönem itibariyle modern eğitim biliminin ana esasları olan ve Atatürk tarafından tavsiye edilen bu yaklaşım 1926 ve 1936 programlarının hazırlanmasında etkili olmuştur.

Yine, 1927 yılında İstanbul'da öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmada kabul edilmiş olan bilimsel gerçeklere dayalı modern eğitim anlayışının sonuca ulaşmasını şu sözlerle istemektedir;

“Eski hocalar nasıl dini esastan hakim olmuşlarsa, muallimler de ilim esasından kazanmaya başladıkları hakimiyeti nihayete erdirmelidirler. Bununla muallimlik mesleği hakiki inkişaf devrine dahil olacaklardır.”⁷⁹

⁷⁷ Agah Sırrı Levend, “Milli Terbiyemizin Esasları”, **Cumhuriyet**, 21 Şubat 1940,S:5666, s.2

⁷⁸ **T.B.M.M.Z.C.**, İ:51, 12.4.1927 C:1, s.82-92

⁷⁹ Yahya Akyüz, “Atatürk Öğretmenlere Dedi ki”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 1981, C:14, s:1-2, s.9-15

Yine Mustafa Kemal Atatürk 1931 yurt gezisi notlarında eğitimde izlenecek yöntemlere dair şu ayrıntılı görüşleri paylaşmaktadır:

“... kitapların cansız teorileriyle karşı karşıya gelen genç zihinler öğrendikleriyle memleketin hakiki vaziyet ve menfaatleri arasında irtibat yapamıyorlar. Yazarların ve teorisyenlerin bir taraflı dinleyicisi vaziyetinde kalan Türkiye'nin çocukları hayata çıktıkları zaman bu irtibatsızlık ve intibaksızlık yüzünden tenkitçi, kötümser, milli şuur ve disipline riayetsiz kitleler teşkil ederler. Bu noktanın bir devlet prensibi, bir Fırka vazifesi olarak tespiti için Maarif Vekaleti'nin hazırlık yapması uyun olur.”⁸⁰

Bu görüşler gerek eğitim bilimlerinin çağdaş prensiplerini yansıtması ve gerekse dönemin ilkokullarında uygulama alanı bulmuş olması bakımından önemlidir. Dönemin ilkokul müfredat programları ve uygulanan öğretim yöntemlerine bakıldığında bu sözlerin yansımalarını açıkça görmek mümkündür.

Diğer taraftan, dönem boyunca göreve gelen Maarif Vekilleri onun tarafından belirlenmiş ve bu bakanlar göreve gelir gelmez ilk beyanatlarında Atatürk'ün emir ve görüşleri doğrultusunda politika yürüteceklerine dair ifadeler kullanmışlardır.⁸¹ Atatürk'ün eğitim politikalarına yön veren düşüncelerini TBMM açılış konuşmalarında da görmek mümkündür.

Bu konuşmalar analiz edildiğinde; 1925 yılında; eğitimde devletin yanı sıra özel teşebbüsleri de vatandaşlara tavsiye etmekte, eğitimde disiplinin esas olduğunu ve eğitim sisteminin hayatın ihtiyaçlarını ve çevre şartlarını dikkate alması gerektiğine değinmektedir.⁸²

1926 yılı açılış konuşmasında; ilkokullara nitelikli öğretmen yetiştirmek için donanımlı öğretmen okulları açılmasının gereğine değinmiştir ki bu tarihlere bakanlık vilayetlerdeki öğretmen okullarını kapatarak, merkezi yerlerde tam donanımlı büyük öğretmen okulları açma girişimi vardır ve bunlardan ilki 1928 yılında Ankara'da açılan Gazi Öğretmen Okuludur.⁸³

1928 yılı açılış konuşmasında; eğitim alanında radikal tedbirler alabilecek bir seviyeye gelindiğini ve *“ilk tahsilin fiilen umumi ve mecburi olmasını”* hedeflendiğini, bunun içinde hususi ve merkezi idarelerin harcadığı paralar verimli kullanılırsa daha hızlı gelişip, daha kısa zamanda hedefe varılacağını belirtmektedir.⁸⁴ Bu ifadeler, 1929 yılının hemen başında yaşamını yitiren Maarif Vekili Mustafa Necati'nin aynı tarihlere, ilköğretimin yaygınlaştırılması ve

⁸⁰ **Atatürk'ün Bütün Eserleri: (26 Ocak 1931-28 Eylül 1932)**, Kaynak Yay., İstanbul, 2009, s.38

⁸¹ Bkz: “Maarif Vekili Vasif Bey Dün Makamına Geldi”, **İkdam**, 28.02.1929, S:11441, s.2,

⁸² “Reisicumhur Gazi Paşa Hazretlerinin Nutku”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:1, 1.11.1341, C:1, s.8-10

⁸³ “Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Nutku İftitahileri”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:1,

1.11.1926, C:1, s.2-5

⁸⁴ “Reisicumhur Gazi Hazretlerinin nutukları”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:1, 1.11.1928, C:1, s.4-5

finansmanının merkezileştirilmesi yönünde bir plan hazırladığı bilgisi ile örtüşmektedir.

1929 yılı açılış konuşmasında; Hususi İdarelerdeki ödemelerin düzensizliğine değinmiş ve vilayet bütçelerinin hayalden uzak gerçekçi bir temelde yapılmasını istemiştir. Bu ifadelerden, ilköğretimin merkezileştirilmesinden vazgeçildiği anlaşılmaktadır. Bu tarihten sonra, bazı kanuni düzenlemelerle Hususi İdarelerin bütçeleri dengeli yapılmasına çalışılacaktır. Ancak, 1930'lu yıllarda öğretmen maaşları konusunda birçok vilayette sıkıntılar devam edecektir.⁸⁵

1930-1935 yılları arasında yaptığı Meclis açılış nutuklarında eğitim meselesine neredeyse hiç değinmemiş, daha çok dil ve tarih alanında yapılan çalışmalara ağırlık vermiştir.⁸⁶ Bu tarihlerde, kültür politikaları daha çok dil ve tarih alanında yapılmıştır. Bunların eğitim alanına yansıyan boyutları olmuş, ders kitaplarındaki terimler değiştirilmiş ve bakanlık merkez teşkilatı ve eğitim kurumlarında kullanılan kurumsal adlar değiştirilmiştir.

1936 yılı açılış konuşmasında; ilköğretimin yaygınlaştırılması için basit ve pratik yollar bulunması zorunluluğuna, aralıksız olarak belirli bir yöntemle çalışmak gerektiğine değinmiştir.⁸⁷ Bu nutkunda değindiği "*ilk tahsilde sade ve pratik yollar*" ifadesi aynı yıl başlayan "*eğitmen*" uygulaması ile örtüşmektedir.

1937 ve 1938 yılı açılış konuşmasında ise ilköğretim alanında eğitmen uygulamasının başarılı neticeler verdiğine vurgu yaparak bu politikayı desteklemeye devam etmiştir.⁸⁸ 1938 yılı konuşmasında ayrıca; ilk ve orta okullarda eğitimin öz Türkçe ile yapılmaya başlamasını eğitim hayatı açısından önemli bir olay olduğuna vurgu yapmıştır.⁸⁹

Yukarıda da görüldüğü gibi Atatürk'ün gerek Meclis konuşmalarında ve gerekse diğer konuşmalarında üzerinde durduğu eğitime dair düşüncelerinde ilköğretim politikalarının ana hatlarını görmek mümkündür.

Dönemin politikacıları da eğitim politikalarını savunurken sık sık Atatürk'ün sözlerine başvurmuşlardır. Örneğin, Maarif Vekili Mustafa Necati Bey 1927 yılı Meclis bütçe görüşmelerinde yaptığı konuşmada Atatürk'ün bu sözünün düstur olarak görüldüğünü açıkça belirtmiştir. Aynı konuşmasında "*Mektep Vergisi*"

⁸⁵ "Reisicumhur Gazi Hazretlerinin nutukları", **T.B.M.M.Z.C.**, İ:1, 1.11.1929, C:1, s.3

⁸⁶ "Reisicumhur Hazretlerinin Nutukları", **T.B.M.M.Z.C.**, İ: 1, 1.11.1934, C.1, s.3-5,

"Reisicumhurun nutku", **T.B.M.M.Z.C.**, İ:1, 1.11.1935,C:1, s.2-3

⁸⁷ "Reisicumhurun nutku",**T.B.M.M.Z.C.**, İ:1, 1.11.1936, C:1, s.6

⁸⁸ "Reisicumhurun nutku", **T.B.M.M.Z.C.**, İ:1, 1.11.1937, C:1, s.6-7,

⁸⁹ "Reisicumhurun nutku", **T.B.M.M.Z.C.**, İ:1,1.11.1938, C:1, s.6

kanununda yapılacak değişiklik için Atatürk'ün 1.11.1926 tarihli konuşmasına atıf yaparak Meclisten destek isteyecektir.⁹⁰

Dönemin bakanları günümüzde olduğundan farklı olarak Cumhurbaşkanı Atatürk'le doğrudan temas halinde ve onun emirlerini uygular durumdadırlar. Örneğin Yakup Kadri, Mustafa Necati'nin çalışma prensibini şöyle anlatmaktadır:

"...Gazi aşkı onda adeta bir din haline girmişti, Gazi ne istiyor, ne düşünüyor. Emr-ü iradesi hangi hedefi işaret ediyor, işte buna doğru yürümek, buna doğru hareket etmek, bunun için didinip durmak".⁹¹

Atatürk'ün Çankaya köşkündeki akşam davetlerinde Maarif Vekilleriyle eğitime dair konuların tartışıldığı bilinmektedir.⁹² Pek çoğu Atatürk tarafından göreve getirilen bakanlar, ilk demeçlerinde veya genelgelerinde mutlaka Atatürk'e atıf yapmışlar, onun emir ve görüşlerini uygulayacaklarını belirtmişlerdir.⁹³

Atatürk, çalışmasını beğenmediği bakanlardan hesap sormakta ve gerektiğinde görevden almaktadır. Örneğin, Dolmabahçe Sarayında bir davet esnasında dönemin bakanı Esat Bey'e şu ifadelerle hesap sormuştur:

"Hocam, Maarif işleri hala düzelmedi. Aradan hayli zaman geçtiği halde ben sizde bunu düzeltecek ve Maarif'te gerekli yenilikleri yapacak bir faaliyet görmüyorum".⁹⁴

Esat Bey'in; *"Bütçe beni çok sıkıyor, bu yüzden iş çıkarmak mümkün olmuyor efendim"* cevabını yeterli bulmayan Atatürk, Esat Bey'in istifasını istemiş ve yerine Reşit Galip beyi atamıştır.⁹⁵

Atatürk'ün eğitim politikaları üzerindeki etkisini gösteren başka bir bilgi de dönemin önde gelen aydınlarından Şevket Süreyya Aydemir'in kitabında aktardığı bir bilgidir. Aydemir, Reşit Galip Bey'in bakanlığı döneminde bakanlıkta kurulan ve köy eğitimini ele alan komisyonda görevlendirilmiştir. Aydemir, komisyon çalışmalarını şu ifadelerle anlatmaktadır:

"...biliyorumdum ki, Çankaya'da oturan insanın gözleri sanki her dakika üzerimizdedir. Ve bizden hizmet beklemektedir. Hakikaten de her günkü çalışmalar, hemen her akşam oraya ulaştırılıyor ve her gün, yeni bir hava ile kendimizi işimize veriyorduk".⁹⁶

⁹⁰ T.B.M.M.Z.C., İ:51, 12.4.1927 C:1, s.82-92

⁹¹ Yakup Kadri, "Bir Facia", **Milliyet**, 5 Kanunisanı 1929, S:1042,s.1

⁹² **Kazım Özalp Anılar-Belgeler**, Der:Atilla Oral, Demkar Yay., İstanbul, 2011, s.292-293

⁹³ Bkz: "Maarif Vekili Vasif Bey Dün Makamına Geldi", **İkdam**, 28.02.1929, S:11441, s.2, "Maarif Vekili Esat Bey Bir Nutuk Söyledi", **Yarın**, 12 Temmuz 1931, S:559, s.3., Sadri Ertem, "Bay Saffet Arıkanla Önemli Bir Görüşme:"**Kurun**, 1 Ağustos 1935, S:6308-248,s.3

⁹⁴ **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, Haz:Hulusi Turgut, Türkiye İş Bank. Yay., İstanbul, 2005, s.295

⁹⁵ **A.g.e.**295-296

⁹⁶ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam(İsmet İnönü)**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1967, s.375

Köy öğretmenleri fikrinin de Atatürk'e ait olduğu belirtilmektedir. Dönemin Kültür Bakanı Saffet Arıkan, öğretmen sıkıntısını anlattığında Atatürk'ün kendisine ordudan terhis edilmiş çavuş ve onbaşıardan faydalanabileceği fikrini aktardığı söylenmektedir.⁹⁷ Ayrıca, Saffet Arıkan'ın kendi el yazısıyla tuttuğu 1937 yılına ait "Atanın Emirleri" başlıklı notlarda Atatürk'ün eğitimin niteliğine dair verdiği direktifler mevcuttur. Bu direktiflerden ilköğretimi ilgilendiren kısımlar şöyledir;

"1. Türk çocuğunun kafasını fitri yaratılışında dikkat ve itina ile tekevvün ettirmek. Bu, Türk çocuğunun hayatıyla meşgul büyük bir vekalet teveccüh eder.

2. Kültür Bakanlığı, güzel muhafaza edilmiş bu Türk çocuğu kafalarını ve zekalarını açmak, yaymak, genişletmek, sonra bu müstait Türk çocuğu kafalarına müspet ilim ve maddi teknik mevhumlarını, yalnız nazari olarak değil, pratik vasıtalarla yerleştirmek.

3. İşte bu mesai arasında Türk çocuğunun kafalarındaki temerküzleri, karakterlerindeki sağlamlıkları, duygularındaki yükseliş ve genişlikleri, onurları, olduğu gibi, natürel bir şekle alıştırmak. İşte bu sayede şu olacaktır ki, Türk çocuğu konuşurken onun beyanı, onun beyanındaki üslubu, kendini dinleyenleri ve dinleyeceklerin hepsini peşine katarak yüksek Türk ülküsüne ulaştıracaklardır."⁹⁸

Görüldüğü gibi Atatürk, dönemin eğitim bakanlarına eğitimin niteliğine dair ayrıntılı emirler vermektedir. Bu emirler arasında; teorik eğitimden daha ziyade pratik eğitim verilmesi, Türklük eğitimi ve yeni Türkçe kelimelerin öğretilmesi de vardır. Bu emirler dönemin eğitim politikalarının başlıca konuları olmuştur.

Bunların yanı sıra Atatürk'ün, yurt gezilerinde gittiği vilayetlerdeki eğitim durumuna dair incelemelere büyük yer ayırdığı görülmektedir. Gerek hükümete çektiği telgraflar ve gerekse gezi raporlarına bakıldığında özellikle ilköğretimde daha fazla öğrenci okutulması, öğretmenlerin nitelikleri, taşra teşkilatındaki yetkililerin durumları hakkında ayrıntılı emir ve tavsiyelere yer verildiği görülmektedir.⁹⁹

Sonuç olarak, Mustafa Kemal Atatürk'ün her alanda yapılan reformlarda olduğu gibi eğitim politikalarında da etkin rolü olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu etki hem teorik alanda hem de uygulamaya dair alanlarda kendisini göstermektedir.

⁹⁷ A.g.e., s.177

⁹⁸ Binbaşoğlu, a.g.e, s.531-532

⁹⁹ Bkz: "İnceleme Gezisi Raporları-II", **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, C:25, s21

1.2.2. Hükümet Programları

Teorik anlamda eğitim politikalarını etkileyen pek çok aktörden bahsedilebilir. Ancak, belirlenen bu politikalar devletlerin yürütme organı olan hükümetler tarafından yürütülecektir. Bu bağlamda, incelenen dönemin hükümetlerine değinmek gerekmektedir. Bu dönemde iktidarda olan hükümetler tarih aralıklarına göre aşağıda sıralanmıştır:

Tablo 1: 1923-1940 Arası Dönemde İktidardaki Hükümetler:

Tarih Aralığı		Hükümetler
29.10.1923	06.03.1924	1. İsmet İnönü Hükümeti
06.03.1924	22.11.1924	2. İsmet İnönü Hükümeti
22.11.1924	04.03.1925	Ali Fethi Okyar Hükümeti
04.03.1925	01.11.1927	3. İsmet İnönü Hükümeti
01.11.1927	27.09.1930	4. İsmet İnönü Hükümeti
27.09.1930	04.05.1931	5. İsmet İnönü Hükümeti
04.05.1931	01.03.1935	6. İsmet İnönü Hükümeti
01.03.1935	25.10.1937	7. İsmet İnönü Hükümeti
25.10.1937	11.11.1938	1. Celal Bayar Hükümeti
11.11.1938	25.01.1939	2. Celal Bayar Hükümeti
25.01.1939	03.04.1939	1. Refik Saydam Hükümeti
03.04.1939	09.07.1942	1. Refik Saydam Hükümeti

<http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/pCabinetRoot.aspx>

Görüldüğü gibi, 1928-1940 yılları arasında ağırlıklı olarak İsmet İnönü hükümetleri iktidardadır. Bu 13 yılın yaklaşık 10 yılında İnönü, 1 yıl 3 ay süre ile Celal Bayar, geri kalan yaklaşık 2 yılında da Refik Saydam hükümetleri iktidar olmuşlardır.

İsmet İnönü hükümetleri programlarında ilköğretime ilişkin herhangi bir politika beyan edilmemiştir. İlköğretim meselesine ilk defa programında yer veren hükümet, 1937'de 1. Celal Bayar hükümeti olacaktır.

İnönü hükümetleri döneminde ilköğretimi doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen önemli değişimler yaşanmıştır. Tevhidi Tedrisat Yasası, Harf Devrimi gibi önemli inkılapların yanı sıra 1926 ve 1936 ilkokul müfredat programları, 1929 İlkmeçtepler Talimatnamesi gibi mevzuat değişiklikleri bu dönemde yapılmıştır.

İnönü hükümetleri döneminde ilköğretimin ülke genelinde yayılmasını sağlamak üzere bazı girişimlerde bulunulmuşsa da bunda başarılı olunamamıştır. Dönemin başlarında vilayetlerdeki bazı öğretmen okulları kapatılmış, merkezi

yerlerde büyük ve donanımlı okullar açma politikası güdülmüştür. Bu amaçla vilayet bütçelerinden % 10 kesintiyle oluşturulan 14 milyon liralık bütçe ile sınırlı sayıda öğretmen okulu açılabilmiş, bu okulların da kontenjanları sadece ilköğretim öğretmenliğine ayrılmadığı için yeterli öğretmen yetiştirilememiştir. Yine köy öğretmeni yetiştirmek üzere iki adet Köy Öğretmen Okulu açılmış; fakat, bu okullar da kısa süre sonra kapatılmış ve dönem boyunca köye öğretmen gönderememe sorunu yaşanmıştır.

Bu hükümetler döneminde siyasi gerginliklere sahne olan ülkenin doğusu ile ilgili eğitim ve kültür politikalarında bir istikrarsızlık göze çarpmaktadır. Eğitim kurumlarının siyasi fonksiyonu önemsenmekle birlikte Doğu vilayetlerinde okullaşma oranları dönem boyunca çok düşük kalmıştır.

Başbakan İsmet İnönü'nün ilköğretim politikalarını görebilmek açısından önemli bir belge olarak "Şark Raporu" olarak bilinen 1935 tarihinde yaptığı geziye dair raporda eğitim politikalarına ilişkin olarak çıkan sonuçlar şöyle özetlenebilir; Eğitim bir rejim ve uluslaştırma meselesi olarak görülmekle birlikte, mevcut imkânların kıtlığı nedeniyle eğitim yatırımlarının hangi merkezlere yapılacağı konusunda kararsızlık yaşanmaktadır. Kürt köylerine hemen öğretmen göndermenin faydalı olup olmayacağı konusunda bir kararsızlık yaşanmaktadır. Diğer yandan, vilayetlerdeki subaylar ve diğer memurların çocuklarının eğitim ihtiyaçlarının da dikkate alınarak Halkevlerine önem verildiği ve merkezden finans desteği sağlandığı görülmektedir.¹⁰⁰

Raporda, mevcut durumun iç açıcı olmadığı itiraf edilmekte ve bunun başlıca nedeni olarak başta Valiler olmak üzere devlet memurlarının verimsiz çalışması görülmektedir. İnönü'nün bu seyahatinden sonra Doğu vilayetlerinde izlenecek eğitim ve kültür politikaları konusunda bir hareketlenme gözlenmektedir. Seyahatten sonra Bakanlar Kurulunun Atatürk'ün başkanlığında İstanbul'da toplandığına, raporda belirtilen eksikleri gidermek amacıyla bir planlama yapılmasının kararlaştırıldığına dair bilgiler mevcuttur. Gazetelere yansıyan haberlere göre; Doğu vilayetlerinin Cumhuriyet'in getirilerinden faydalanması için eğitim, ekonomi ve bayındırlık hizmetleri için beş yıllık plan yapılacaktır.¹⁰¹

1939-1940 yıllarında CHP Genel Sekreterliğine sunulan bir raporda; Kürtlerin ve diğer etnik mezhepsel grupların entegrasyonu için Türk dilinin öğretilmesi

¹⁰⁰ Bkz: Saygı Öztürk, **İsmet Paşa'nın Kürt Raporu**, Doğan Yay., İstanbul, 2007, Ayr.Bkz: İsmet İnönü, "Şark Seyahati Raporu", **İleri**, 27 Ekim 2005, S:27, <http://www.turksolu.com.tr/ileri/27/index.htm>

¹⁰¹ "Doğu İllerimiz İçin Bir Program Yapılıyor", **Tan**, 23 Ağustos 1935, S:123-3426,s.1,

gerektiğinin bilinen bir şey olduğu, bu amaç için şimdye kadar güdülen eğitim politikasının dışına çıkılarak özel bir program yapılması gerektiği, ilköğretimin finansmanı için devletin yardım etmesi gerektiği belirtilmektedir. Raporda ayrıca; şimdye kadar okul bulunmayan köylerde Türk kökenlilerin Kürtleştiği belirtilerek yeni yapılacak okulların öncelikle etnik olarak heterojen köylere yapılması önerilmektedir. Raporda verilen örnekte; Hınıs'ın okulu olan Ovaçevirme köyünde Kürt ve Türk bütün çocuklar Türkçe konuşurken, okulu olmayan Haramvi köyündeki Türk çocukları da Kürtçe konuşmaktadır. Ayrıca, atanacak öğretmenlerin ana dilinin Türkçe olmasına dikkat edilmesi de raporda yer alan öneriler arasındadır.¹⁰²

Aslında, Doğu vilayetlerindeki eğitim eksikliği erken Cumhuriyet döneminde Meclis'te de sık sık dile getirilmiştir. Örneğin Kastamonu mebusu Halit Bey, Doğu ve Batı vilayetleri arasındaki okullaşma farkına değindiği konuşmasında; isyanların okulsuzluktan kaynaklandığına dikkat çekmekte, hükümetin demiryollarına verdiği önemi eğitim yatırımlarına vermediğini, halkın cahil kalması durumunda bu tür yatırımların faydasız olacağını vurgulamaktadır.¹⁰³

Doğu ve Batı vilayetleri arasındaki okullaşma farkı bilinmekle beraber bu mesele daha ciddi olarak 1935 yılında İsmet Paşa'nın yurt gezisinden sonra hükümet nezdinde gündeme gelecektir. Gazetelerde bu tarihten sonra Doğu vilayetlerine ilgi göstermeye başlamıştır.¹⁰⁴

Taşra olarak tanımlayabileceğimiz, özellikle Doğu bölgesi olmak üzere Anadolu'da okullaşmanın düşüklüğü 1930'lu yılların ortalarından itibaren aydınlar tarafından ilgi çeken konular arasında olmuştur. Ancak bu ilginin, daha çok belirli aralıklarla nükseden bir romantizm şeklinde kendini gösterdiğine dair eleştiriler mevcuttur. Örneğin Yeni Mersin gazetesinde Rıza Atilla, dönem aydınlarının taşraya ve onun eğitim ihtiyaçlarına bakışının, içinde herhangi bir icraat unsuru taşımayan, romantik bir yaklaşım olduğunu belirtmektedir.¹⁰⁵

İnönü hükümetleri döneminde ilköğretime önem vermekle beraber, bu eğitim hizmetinin halk kitlelerinin tamamına yayılması konusunda istenen düzeyde bir ilerleme sağlanamamıştır. Ülke çocuklarının sadece 1/3'ünün ilkokula devam edebildiği sık sık tekrarlanmış; ancak 1936'da başlayan deneme amaçlı "eğitmen" uygulaması dışında bunun tamamlanması için somut adımlar atılamamıştır. Mevcut

¹⁰² Faik Bulut, **Kürt Sorununa Çözüm Arayışları-Devlet ve Parti Raporları Yerli ve Yabancı Öneriler (1920-1997)**, Ozan Yay., İstanbul, 1998, s.166-191

¹⁰³ **T.B.M.M.Z.C.**, İ:74, 20.3.1926, C:1, s.265-281

¹⁰⁴ Bkz: "Doğu İlleri Programı", **Son Posta**, 23 Ağustos 1935, S:1816, s.1, "Doğu İlllerimiz İçin Beş Yıllık Bir Program Yapılıyor", **Tan**, 25 Ağustos 1935, S:125-3428, "B. Tahsin Üzerin Beyanata", **Akşam**, 9 Teşrinisani 1936, S:6489, s.1

¹⁰⁵ Rıza Atilla, "Şark-Garp", **Yeni Mersin**, 24 Haziran 1936, S:2419, s.1

imkanlarla elden geldiğince daha çok çocuğun okumasına gayret gösterilmiş ve öğrenci sayılarının yıldan yıla belirli bir oranda artmasıyla yetinilmek zorunda kalınmıştır.

İlköğretim meselesine ilk defa programında yer veren hükümet, 1937’de 1. Celal Bayar hükümeti olmuştur. Celal Bayar tarafından Mecliste okunan hükümet programında ilköğretim politikaları şöyle ifade edilmektedir;

“...İlköğretim her bakımdan üzerinde en çok duracağımız ve en çok ehemmiyet vereceğimiz mevzudur. Aile ocağından sonra milli kültür ile ilk temas ilk okullarda başlıyor. Bu genç vatandaşın karakterinin teşekkülüne mani olur ve hatta bozabilir bunun içindir ki ilk öğretime en çok ehemmiyet vereceğiz en kıymetli, en iyi yetişmiş ve en kuvvetli elamanlarımızı bu iste ve bu is için adam yetiştirmekte kullanacağız. (Alkışlar) İyi bir ilk okul öğretmenini en yüksek bir okul öğretmeninden, mahiyet itibarile daha az mühim bir vazife almış saymıyoruz. (Alkışlar) ve kendilerinin hayata refahlarla ve bu mühim vazifeyi başarış kabiliyetlerle en yakından alakadar olmakta devam edeceğiz. (Bravo sesleri)...

Mecburi ilk öğretimin gayesi, vatandaşlara konuştukları dilin kaidelerini ve mensub oldukları milletin tarih ve rejimini öğretmek ve hayatta daha ileri adımları bakımından zaruri ilk bilgiyi kendilerine vermektir.

İlk tahsili bitirenlerin hepsini, istidad ve kabiliyetleri neden ibaret olursa olsun Üniversiteye dayanan bir mekanizma karşısında bırakmak istemiyoruz...

Kemalist rejimde okul yalnız (mecburi ahkam) değildir. Büyük tarihimiz büyük milletimizin her ihtisas sahasında en büyük adamları yetiştirmiş olduğunu gösteriyor. Bu kabiliyet kanı damarlarımızdadır.”¹⁰⁶

Görüldüğü gibi Celal Bayar hükümeti, programında, ilköğretime daha çok önem vereceğini vadedmekte ve önceki politikanın devamı olarak ulusal kimlik oluşturulması ekseninde dil ve tarih eğitime vurgu yapmaktadır. Bu hükümet döneminde, eğitim uygulamasına hız verildiğini ve Köy Enstitüleri’nin başlangıcı sayılan Köy Öğretmen Okullarının açıldığını belirtmek gerekir.

Hükümetler açısından bakıldığında, iktidardaki kabinelerin tamamı tek parti olan CHP’nin içinden çıkmış olduğu ve istikrarlı bir dönem olduğu görülmektedir. Parti içinde ve dışında güçlü bir muhalefetin olmadığı da dikkate alınırsa icraat yapma açısından güçlü hükümetler dönemi olduğu bir gerçektir. Tek partili otoriter bir dönem olmasına rağmen, bütün bu hükümetler döneminde ilköğretime dair sorunların pek çoğu açıklıkla tartışılabilmiştir. Bununla birlikte, bu hükümetler döneminde, herkes tarafından sorunun kaynağı olarak görülen ilköğretimin yerel bütçelerden finanse edilmesi uygulamasına son verilememiştir. 1928 yılı itibariyle Maarif Vekili Mustafa Necati tarafından hükümet nezdinde gündeme getirilen Hususi İdarelerin lağvedilmesi ve tüm eğitim kademelerinin finansmanının genel bütçeden

¹⁰⁶ “Celal Bayar’ın Teşkil Ettiği İcra Vekilleri Heyetinin Programı”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:3, 8.11.1937, C:1, s.32-33

yapılması fikri dönem boyunca uygulama alanı bulamayacaktır.¹⁰⁷İlköğretimin finansmanı sorunu dönemin Başbakanı İsmet İnönü tarafından 1934 yılında da CHP grubunda ele alınmış ve bu konuda çalışma yapmak üzere bir komisyon kurulmuştur.¹⁰⁸

Sonuç olarak, 1928-1940 yılları arasında görev başında olan hükümetler döneminde, ilköğretimde önemli niteliksel gelişmeler sağlanmış olmakla 1929 ekonomik krizinin etkisiyle ilköğretimin finansmanı konusunda bazı ıslah çalışmaları dışında devrimci bir icraat yapılamamıştır.

1.2.3. Milli Eğitim Bakanları ve Bakanlık Bürokrasisi

1928'e kadar yapılan reformlarla eğitim sistemi merkezileşmiş, bütün yetkiler Maarif Vekaletinde toplanmıştır. Ancak, finansmanı yerel bütçelerden yapılan ilköğretim açısından bu merkezileşme tam olarak gerçekleştirilememiştir. Bu durumun Maarif Vekaleti'nin belirlediği politikaların uygulanmasında önemli bir engel olduğu görülmektedir.

Bu dönemde bakanlık yapan devlet adamları ve görev süreleri sırası ile aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: Bakanlık Görevinde Bulunanlar ve Görev Süreleri:

	Bakan	Görev Yaptığı Tarih Aralığı	Görev Süresi		
1	Mustafa Necati	20.12.1925 - 01.01.1929	3 yıl		11 gün
2	İsmet İnönü	01.01.1929 - 27.02.1929		1 ay	26 gün
3	Hüseyin Vasıf Çınar	28.02.1929 - 07.04.1929		1 ay	7 gün
4	Cemal Hüsnü Taray	10.04.1929 - 15.09.1930	1 yıl	5 ay	5 gün
5	Esat Sagay	27.09.1930 - 18.09.1932	1 yıl	11 ay	1 gün
6	Reşit Galip	19.09.1932 - 13.08.1933		10 ay	25 gün
7	Refik Saydam	14.08.1933- 26.10.1933 (Vekil)		2 ay	24 gün
8	Yusuf Hikmet Bayur	27.10.1933 - 08.07.1934		8 ay	11 gün
9	Zeynel Abidin Özmen	09.07.1934 - 09.06.1935		11 ay	
10	Saffet Arıkan	10.06.1935 - 28.12.1938	3 yıl	6 ay	18 gün
11	Hasan Ali Yücel	28.12.1938 - 05.08.1946	6 yıl	7 ay	7 gün

<http://www.meb.gov.tr/meb/index3.html>

Görüldüğü gibi incelenen 13 yıllık dönemde 11 farklı bakan görev yapmıştır. Yuvarlak hesapla neredeyse her yıla bir bakan düşmektedir. 1928-1940 tarihleri

¹⁰⁷ Bkz: "Gazinin Nutukları:Maarif İdaresinde Islahat", **Milliyet**, 25 Teşrinievvel 1928, N:971, s.1, Yunus Nadi, "İdari Islahat", **Cumhuriyet**, 28 Nisan 1928, S:1426, s.1, İbrahim Alaaddin, "İlk Tahsil", **İkdam**, 10.05.1928 11153 s.1, "Hususi İdareler", **Milliyet**, 24 Kanunievvel 1928, S:1028, s.4
¹⁰⁸ **Bkz: a.ş.**, s.73-74

arasında bakanlık koltuğunda en fazla 3 yıl 6 ay süre ile oturan Saffet Arıkan'dır. Bakanların sık sık değişmesi, dönem içerisinde eğitime dair en çok eleştirilen konular arasında olmuştur.

Mustafa Necati Bey'in ölümü ve Vasıf Çınar'ın istifası dışında bakanların pek çoğu idari tasarruf olarak değiştirilmiştir. Yine bakan değişikliklerinde Cumhurbaşkanı Atatürk'ün büyük rolü olduğu görülmektedir. Bu listedeki bazı bakanlar bizzat Atatürk tarafından göreve getirilmiştir. Örneğin, Reşit Galip Bey başbakan İsmet İnönü'nün bilgisi dışında Atatürk tarafından atanmıştır.¹⁰⁹Yine, dönemin bakanları arasında sadece Vasıf Bey'in kendi tasarrufu ile istifa ettiği görülmektedir.¹¹⁰

Bakanları tek tek inceleyecek olursak Mustafa Necati Bey döneminin önemli icraatların yapıldığı parlak bir dönem olduğu söylenebilir. Öyle ki, Mustafa Necati Bey, eğitimciler ve öğretmenler arasında sürekli olumlu hatırlanmıştır. Özellikle, öğretmenlerin özlük hakları açısından önemli kazanımların sağlandığı bir dönemdir. Yine bu dönemde, bakanlık teşkilatı düzenlenmiş, Dil Heyeti ve Talim Terbiye Dairesi gibi ilerde önemli işlevler görececek kurumlar oluşturulmuştur. Ayrıca, yeni öğretmen okulları açılması yönünde bir planlama yapılmış ve Ankara, ve Balıkesir'de iki yeni öğretmen okulunun temeli atılmıştır.

Yine bu dönemde, bütün öğretim kademelerinde 1928-1929 öğretim yılı itibarıyla, hızlı bir şekilde Yeni Türk Harfleri ile eğitime geçilmiştir. Ayrıca, ülkenin her yerinde açılan Millet Mektepleri ile hızlı bir okuma yazma seferberliği başlatılmıştır.

Mustafa Necati Bey döneminde yapılan işler eğitimi daha çok nitelik yönünden düzenlemiştir. Ona göre, kalitesiz çok sayıda okul olması yerine az sayıdaki kaliteli okul daha faydalıdır. Öğretmen okulları politikası bu ilkeden hareketle yürütülmüş, Anadolu'daki okullar kapatılarak merkezlerde büyük öğretmen okulları açılmıştır. Necati Bey, eğitimde günöbirlik kararlar yerine uzman kadrolar tarafından yapılacak bilimsel çalışmaların neticesinde politikalar belirlemeyi düşünmüştür.¹¹¹Yine, onun döneminde yapılan reformlara bakıldığında John Dewey'in raporunda belirtilen tavsiyelerin dikkate alındığı anlaşılmaktadır.

Mustafa Necati Bey yaptığı kanuni düzenlemelerle eğitim sistemini merkezileştirmiştir. Bu politikasında da Dewey'in görüşlerini dikkate aldığını bizzat

¹⁰⁹Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, A.g.e..295-296

¹¹⁰“Vasıf Bey İstifa Etti”, İkdam, 09.04.1929, S:11479 s.1

¹¹¹“Maarif Vekâleti Bütçesi”, T.B.M.M.Z.C., İ:51, 12.4.1927, C:1, s.82-94, Ayr.Bkz:“Maarif Vekâleti Bütçesi”, T.B.M.M.Zabıt Cerdesi, I:64, 22.4.1928 C:1, s.201-213

kendisi belirtmektedir. Ancak, Dewey'in bakanlığın politika belirleyici olarak merkezi bir rol üstlenerek fikri önderlik yapmasını, diğer yetkilerin ise yerel idarelere bırakılmasını istemektedir. Bu dönemde ise, eğitimle ilgili neredeyse bütün yetkiler bakanlık bünyesinde toplanmıştır.¹¹²

Adana Maarif Emni İsmail Habip Bey öğretmenlere hitaben yaptığı bir konuşmada Mustafa Necati'yi Türk eğitim sistemini derleyip toparlayan kişi olarak tanımlamaktadır. Necati, eğitim teşkilatını yeni baştan düzenleyen, öğretmenliği bir meslek getiren ve statüsünü güçlendiren bir bakan olarak görülmektedir.¹¹³

Mustafa Necati, öğretmenlerle ilgili kanuni düzenlemelerin yayında, onların moral ve motivasyonlarını yüksek tutmak, yalnız olmadıklarını hissettirmek amacıyla onlara mektuplar yazmış, farklı bir iletişim yöntemi benimsemiştir. Bu mektuplarda, öğretmenlere bir meslektaş gibi hitap ettiği görülmektedir.¹¹⁴

Mustafa Necati Bey'in eğitim teşkilatında yaptığı yeniliklerden biri de Maarif Eminlikleri'dir. Ülkenin 12 farklı bölgesinde birkaç vilayeti kapsayan bu Maarif Eminlikleri'yle bakanlığın bölgelerde temsil edilmesi amaçlanıyordu. Ancak, kendisinin ölümünden sonra bu eminlikler kaldırılmıştır.

Bundan başka Mustafa Necati Bey, ilköğretimin bütün halk kitlesine yaygınlaşması için de uğraş sarf ettiği, o dönemde tartışma konusu olan Hususi İdarelerin lağvedilerek ilköğretimin merkezden finanse edilmesi konusunda girişimlerde bulunduğu görülmektedir. Ancak, Dahiliye Vekaletinin karşı çıktığı bu düşünce dönem boyunca uygulama alanı bulamayacaktır.¹¹⁵

Harf Devriminin en zor döneminde görev başında olan Mustafa Necati, 01.01.1929 günü, yani Millet Mekteplerinin resmi açılış merasimlerinin yapılacağı gün ani bir apandisit rahatsızlığı dolayısıyla hayatını kaybetmiştir. Ölümü, üzüntüyle karşılanmış ve uzun yıllar her vesile ile hatırlanmış bir bakandır. Ölümünden sonra Necati Bey'in icraatlarına dair beyanatlarda; öğretmen okullarında "keyfiyet" bakımından önemli çalışmalar yaptığı ve öğretmenlere bir idealizm kazandırdığı belirtilmekte, öğretmenlerin özlük haklarındaki iyileştirmeler ise "Muallimlerin karnı her zamankinden fazla doyuyor" ifadeleri ile anlatılmaktadır.¹¹⁶

Bakanlığa, İsmet İnönü'nün kısa süreli vekilliğinden sonra Vasıf Çınar getirilmiştir. Vasıf Bey kısa bakanlık döneminde, ilköğretim meselesi ile yakından

¹¹² İlhan Başgöz, **Türkiye'nin Eğitim Çıkması ve Atatürk**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1999, s.99

¹¹³ "Muallimler İçtimamında", **Adana Mıntıkası Maarif Mecmuası**, 15 Teşrinisani 1928, S:12, s.1-6

¹¹⁴ "Maarif Vekilinin Genç Muallimlere Bir Mektubu", **İkdam**, 18.09.1928,S:11281,s.2

¹¹⁵ **Bkz: aş.**, s.458

¹¹⁶ "İlk Tedrisat Mecburiyeti", **İkdam**, 05.01.1929, S:11389, s.1

ilgilenmiştir. Vasıf Bey de selefi gibi Hususi İdarelerin lağvı, ilköğretimin merkezden finanse edilmesini yönündeki girişimleri önce bakanlar kurulunda kabul görmüş; ancak daha sonraki görüşmelerde bu idarelerin kaldırılmasının CHP prensiplerine uymayacağı gerekçesiyle uygulanamamıştır.¹¹⁷ Bu durumun, Vasıf Bey'in istifasına neden olduğu dönemin basınında ayrıntılarıyla yer almıştır.¹¹⁸

Ardından bakanlık makamına getirilen Cemal Hüsnü Bey, Harf Devrimi ve laiklik vurgusu yaptığı ilk genelgesinde; Atatürk'ün işaret ettiği hedefte, Cumhuriyetçi, şuurlu demokrat ve şuurlu laik vatandaşlar yetiştirme amaçladığını belirtmektedir.¹¹⁹ Öğretmenlerin maaşlarını ve zamlarını düzenli alamadıkları bu dönemde Cemal Hüsnü Bey; yeni atanan öğretmenlere gönderdiği mektupta aza kanaat etmeleri gerektiğine, müreffeh bir ülke yaratmak için öğretmenlerin kendilerini bu mücadeleye vakfetmelerinin zorunlu olduğunu vurgulamaktadır.¹²⁰

Cemal Hüsnü Bey'in ardından göreve gelen Esat (Sagay) Bey'in bakanlığı döneminde genel politikalarda herhangi bir değişiklik yapılmamış ve yeni bir icraata imza atılamamıştır. Görev yaptığı yılların ekonomik realiteleri gereği yeni bir atılım yapmak yerine Atatürk'ün kendisine telkin ettiği şekliyle ilk genelgesinden itibaren ahlak ve disiplin konularına yer vermiştir.¹²¹

Esat Bey'in bakanlığa atanma kararı bizzat Atatürk tarafından verilmiştir. Esat Bey Atatürk'ün kendisine "*Hocam., üçyüz kişi arasından ben seni seçtim... Sen bilirsin ben ahlak isterim*" dediğini belirtmektedir. Bakan olmak isteyen Reşit Galip Bey'in; kendisi hakkında başarısız olduğu ve yavaş çalıştığı yönünde aleyhte propaganda yaptığını; fakat kendisinin eldeki bütçe ile ancak mevcut okulların sayısını düşürmemeyi hedeflediğini, bunu da Parti gurubunda ifade ettiğini belirtmektedir.¹²²

Bu dönemde yeni okullar açılmadığı gibi mevcut okulların bazıları da kapanmaktadır. Bu nedenle öğretmen fazlalığı ortaya çıktığı ve bazı öğretmenlerin tasfiye edildiği görülmektedir.¹²³ Esat Bey'in Mecliste sık sık cevap vermek zorunda kaldığı eleştirilerin başında tasfiyeye uğrayan öğretmenler konusu gelmektedir.

¹¹⁷ "Cemal Hüsnü Beyin Vekalet Tayini Kararnamesi Derdesttir", **İkdam**, 10.04.1929, S:11480, s.1,

¹¹⁸ "Vasıf Bey İstifa Etti", **İkdam**, 09.04.1929, S:11479, s.1

¹¹⁹ "Maarif Vekili Cemal Hüsnü B. İşe Başlarken Şayanı Dikkat Bir Tamim Neşretti", **İkdam**, 12.04.1929 11482 s.1

¹²⁰ "Muallimlere Mektuplar", **İkdam**, 14 Eylül 1929, S:11633, s.1

¹²¹ Bkz: "Maarif Vekili Esat Bey Bir Nutuk Söyledi", **Yarın**, 12 Temmuz 1931, S:559, s.3, "Talebeyi Mütaleaya Teşvik", **Terbiye**, Nisan 1931, S:34, s.161-163, "Talebeyi Eyi Eserler Okumağa Teşvik", **Hakimiyeti Milliye**, 20 Mart 1931, S:3477, s.1

¹²² "**Hocam**" **Maarif Vekili Esat Sagay'ın Hatıraları**, Haz: Eren Sagay, YKY Yay., İstanbul, 2012, s.62-64

¹²³ "Maarif vekâleti bütçesi", **T.B.M.M.Z.C.**, İ:70, 25.6.1932, C:2, s.313-325

Bunun dışında öğretmen maaşları, öğretmenlerin emeklilik hakları, öğretmensiz okullar gibi güncel sorunlarla ilgilenmiştir.¹²⁴

19.09.1932 tarihinde göreve gelen Reşit Galip Bey “*Köycülüğü*” ile tanınmaktadır. Göreve geldiğinde, basında hakkında övgüyle bahsedilmiş ve büyük umutlar bağlanmıştır.¹²⁵ Reşit Galip Bey, bakanlıkta kurulan komisyonlarla eğitim sistemini belli konu başlıklarında ele almış ve uzun süren bazı çalışmalar yapmıştır. Altı farklı ıslahat komisyonunda yapılan çalışmalardan biri de köy okulları hakkındadır. Bu çalışmalar basında da ilgi görmüştür.¹²⁶

Reşit Galip Bey’in göreve gelmesiyle eğitim camiasında ve basında köye ilgi artmıştır. Köy okullarının nasıl olması gerektiği konusunda pek çok kişi bir takım görüşler ileri sürmüşlerdir. Bütün bu görüşlerin sonuç olarak gelip bağlandığı nokta ise daima köy öğretmeni olmaktadır. Reşit Galip Beyde köy öğretmeninden çok şey beklemektedir.

Gazetelerde kendisini destekleyen çok sayıda haber ve makale çıktığı görülmektedir. Bunlardan birinde Burhan Asaf Bey, kendisi ile yaptığı uzun bir mülakattan sonra Reşit Galip Bey’in, “*Nefes alma kolaylığı ile çalıştığı*”nı ve öğle yemeklerini bile bakanlığa evden getirdiğini belirtmektedir.¹²⁷

Anadolu Ajansına verdiği mülakatta Reşit Galip Bey; “*Köy hocasını inkılabın mümessili yapmak*” ve “*inkılap fikirlerini yaydırmak*” istediğini belirtmektedir. Reşit Galip Bey, eğitimde Batı örneklerinden kopya edilerek yapılan reformlara karşıdır. Ona göre; medeniyet toptan nakledilemez, kendimize özgü bir medenileşme ve buna paralel olarak yine kendimize özgü bir eğitim reformu yapılmalıdır.¹²⁸Bu düşünceleriyle bakanlık bünyesinde topladığı komisyonlarla Türkiye şartlarına uygun reformlar tasarlayarak yeni tipte bir köy okulu ve köy öğretmeni düşünmektedir.¹²⁹

Reşit Galip Bey, bakanlığı döneminde göze çarpan bir yenilik olarak “*tek kitap*” uygulaması görülmektedir. Ders kitaplarının bakanlık tarafından yayınlanıp bastırılması ve bütün okullarda aynı kitabın okunması esasına dayanan bu uygulama her ne kadar basında ve Mecliste tartışma konusu olmuş, kitapçıların

¹²⁴“Maarif Vekâleti bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, I: 29 16.7.1931, C:1, s.143-152

¹²⁵ Bkz: “Terbiye Sisteminde Mühim Kararlar Verilmek Üzere”, **Son Posta**, 7 Kanunuevvel 1932, S:852, s.3, Ayr.Bkz:Falih Rıfki, “Fikir ve Terbiye İşleri”, **Hakimiyeti Milliye**, 18 Nisan 1933, S:4217,s.1, Nusret Kemal, “Maarif Vekili ve Köy Terbiyesi”, **Hakimiyeti Milliye**, 25 Mayıs 1933, S:4254,s.3

¹²⁶ “Maarifte Islahat”, **Vakit**, 3 Mart 1933, S:5441, s.2

¹²⁷ Asaf, “İnkılap Maarifinde Bilgi Ve Duygu”, **a.g.e.**, s.8

¹²⁸ Burhan Asaf, “Maarif Hareketlerimiz”, **a.g.m.**,s.1

¹²⁹ Asaf, “İnkılap Maarifinde Bilgi Ve Duygu”, **a.g.e.** s.8

itirazıyla karşılaşmışsa da pratik olarak okullardaki kitap anarşisini çözmeye dönük devrimci bir adım olarak görülebilir.¹³⁰

Reşit Galip Bey'in üzerinde durduğu konulardan biri de yatılı köy okulları uygulamasıdır. Bu yönde bazı mevzuat düzenlemeleri yapmış, valilikleri yatılı köy okulu açmak yönünde teşvik etmiştir. Ayrıca, okulsuz köy çocuklarının okulu bulunan merkezdeki bir köy evinde toplanması ve yatılı olarak kalmasını öngören pratik bir sistem başlatılmış; ancak bu uygulama yaygınlaştırılamamıştır.¹³¹

Yine Reşit Galip Bey döneminde başlatılan yenilikçi uygulamalardan biri de “*Seyyar Terbiye Sergisi*”dir. Getirilen yabancı uzmanların tavsiye ettiği bu uygulama ile ülkenin değişik bölgelerindeki öğretmenlere eğitimdeki yeniliklerin somut örneklerini göstermek ve bir nevi hizmet içi eğitim yapmak amacı güdülmüştür. Bu sergiler demiryollarının geçtiği istasyonlarda durarak o bölge öğretmenlerine sergilenecek, sinema ve projeksiyon gibi çeşitli araçlarla örnek ders uygulamaları yapılacaktır.¹³²

Reşit Galip Bey'in başlattığı uygulamalardan biri de ilkokullarda “*Andımız*” adlı yemin metninin öğrencilere her gün okutturulmasıdır. Günümüze kadar gelmiş olan bu uygulama 1933 yılının 23 Nisan törenleri sırasında Ankara’da Reşit Galip Bey'in çocuklara hitaben yaptığı bir konuşmada binlerce çocuğa hep bir ağızdan okutmasıyla başlamıştır.¹³³

Reşit Galip Bey'in bakanlık görevi her ne kadar kısa sürmüş olsa da, kendisi Türk eğitiminin önemli kilometre taşlarında bir olarak görülmektedir. Rauf İnan, 1935'te yazdığı bir makalesinde Vasıf Bey, Mustafa Necati Bey ve Reşit Galip beyi “*Üç dönemin başında üç adam*” olarak tanımlamakta ve Türkiye’de, “*tek millet*”, “*tek mektep*”, “*tek terbiye*” ideallerinin gerçekleşmesinde bu üç ismin önemine dikkat çekmektedir.¹³⁴

Reşit Galip Bey'in bakanlıktan ayrılmasından sonra Refik Saydam yaklaşık 3 ay süreyle vekaleten bu görevi yürütmüştür. 27.10.1933 tarihinde göreve getirilen Yusuf Hikmet (Bayur) döneminde ekonomik kriz dolayısıyla öğretmen maaşları verilemediği için bazı okulları kapatmak zorunda kalacaktır. Yusuf Hikmet Bey,

¹³⁰ Bkz: aş., s.177

¹³¹ Bkz: aş., s.324

¹³² “Seyyar Terbiye Sergisi”, **Vakit**, 29 Mart 1933, S:5467, s.6

¹³³ “23 Nisan ve Çocuk Bayramları”, **Cumhuriyet**, 24 Nisan 1933, S:3218, s.6

¹³⁴ M.Rauf İnan, “İnkılapçı Türkiye Mektepçiliğinde Reşit Galip”, **Fikirler**, 15 Mart 1935, S:124, s.1-2

kendisine sorulduğunda bu realiteyi kabul etmiş ve eldeki öğretmen sayısına göre okul kalacağını, gerekmedikçe yeni okul açılmayacağını söylemiştir.¹³⁵

Bu dönemde, Reşit Galip Bey döneminde başlatılan reform çalışmalarının askıya alındığını veya yavaşlatıldığını söyleyebiliriz. Bunun dışında, Yusuf Hikmet Bey'in gazetelere verdiği beyanattan; köy ilkokulların verimini ölçmek için, geçmiş yıllarda ilkokullardan mezun olanlar arasında bir seviye yoklaması yapıldığı anlaşılmaktadır.¹³⁶ İlköğretim müfettişleri tarafından yapılan bu yoklamanın sonuçlarına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Yusuf Hikmet Bey'in Meclisteki beyanlarına baktığımızda; sorunlu bir alan olan ilköğretim meselesi ile ilgilenmekten ziyade "*daha çabuk semere verecek bir işe*" yani üniversite reformuyla ilgilenmeyi tercih ettiği anlaşılmaktadır. Ona göre reformlara yukarıdan yani üniversiteden başlanması lazımdır. Genel bir eğitim programı yapmak için ise henüz şartların oluşmadığı kanaatindedir.¹³⁷

Yusuf Hikmet Bey 08.07.1934 tarihinde görevinden istifa etmiştir. İstifa gerekçesi olarak tarih araştırmalarına ağırlık verebilmek olduğu açıklansa da gazetelerde CHP grubunun ilköğretimin finansmanı ile ilgili aldığı kararların bu istifaya neden olduğu yazılmıştır. Öğretmen okullarının finansmanı için ayrılan %10 kesintilerin bir kısmını ödemeyen vilayetlerin borçlarının affına Yusuf Hikmet Bey'in karşı olduğu için istifa ettiği söylenmektedir.¹³⁸ Esasen, istifa edeceği söylentisi bir hafta önceden gazetelerde yer almıştır.¹³⁹

Ardından 09.07.1934 tarihinde göreve gelen Zeynel Abidin Özmen, ilk beyanatında; "*işe başladım. Mevcut program dahilinde yürüyeceğim*"¹⁴⁰ demektedir. Gazeteler bakan değişikliği dolayısıyla eğitimde istikrarsızlığa tekrar vurgu yapacaklar ve yeni bakanın çok tanınmış bir kişi olmadığını yazacaklardır.¹⁴¹ Yeni bakan da selefi gibi ekonomik krizin getirdiği handikapları yaşamış ve yeni bir atılım yapmamıştır. Reşit Galip döneminde başlatılan reform çalışmalarının bu dönemde de askıya alındığı ve geciktirildiğine dair eleştirilere maruz kalınmıştır.¹⁴²

Bu yıllarda, özellikle ilköğretimde yeni bir atılım yapılmadığı gibi, okulsuzluk ve öğretmensizlik eleştirileri de artacaktır. Zeynel Abidin Bey, özellikle okullaşma

¹³⁵ "Muallime Göre Mektep" **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1934, S:3599, s.1

¹³⁶ "Maarif Islahatı", **Hakimiyeti Milliye**, 8 Nisan 1934, S:4563, s.3

¹³⁷ "Maarif Vekâleti Bütçesi", **T.B.M.M.Z.C.**, İ:60, 29.5.1934, C:2, s.438-446

¹³⁸ Mecdi Sadrettin, "Maarif Vekaleti", **Milliyet**, 12 Temmuz 1934, S:3024, s.2

¹³⁹ Ebuzziya Zade, "Maarif Sisteminde İstikrar Lazım!", **Zaman**, 3 Temmuz 1934, S:23, s.1

¹⁴⁰ "Maarif Vekilliği: Hikmet Bey Çekildi.Vekalet Abidin Bey Getirildi", **Vakit**, 10 Temmuz 1934,S:5928,s.1

¹⁴¹ "Maarif Vekili Değişti", **Zaman**, 10 Temmuz 1934, S:30, s.1

¹⁴² "İslahat Programları Niçin Geciktiriliyor", **Muallim Sesi**, 15 Teşrinievvel 1934, S:3, s. 1

konusunda pek sıkıntı yaşanmayan İstanbul ve İzmir gibi vilayetlerle daha çok ilgilenmektedir.¹⁴³ Gezdiği yerlerdeki eğitim durumundan memnun olduğunu dile getirse de¹⁴⁴ görev yaptığı dönemde okulsuzluk ve öğretmen sıkıntısı had safhadadır. Anadolu'da pek çok vilayette okullaşmada değil artış, mevcut durum bile korunamamaktadır. Bu sorunun kısmen az hissedildiği İzmir gibi şehirlerden bile eleştirel sesler yükselmektedir.¹⁴⁵Bakanın "*Biz mekteplerin boş kalmasından korkarız. Dolup taşması memnuniyeti mucip bir haldir*" sözü basında alaycı bir üslupla eleştirilmiştir.¹⁴⁶

Zeynel Abidin Özmen'in eğitim politikalarına dair düşünceleri ise selefi Yusuf Hikmet Bey'den farklıdır. Ona göre; eğitim reformlarına ilköğretimden başlanmalıdır. Bu meseleyle ise o sıralarda CHP grubunda kurulan komisyon ilgilenmektedir. Bakan, Meclisteki sorular üzere konunun Parti gurubuna havale edildiğini ve planlamanın burada oluşturulan bir komisyon tarafından yapılacağını belirtmiştir.¹⁴⁷Yine basına yaptığı açıklamalarda, eğitimle ilgili meselelere Maarif Şurasında müzakere edildikten sonra kesin kararlar verileceğini¹⁴⁸ söylese de Maarif Şurası ancak 1939 yılında toplanabilecektir.

Zeynel Abidin Bey, bakanların sık sık değişmesinden dolayı eğitimde bir istikrarsızlık olduğu eleştirilerine karşı; eğitim politikalarının liderler tarafından yani Atatürk ve İnönü tarafından biçimlendirildiğini, bakanların değişmesiyle politikaların değişmeyeceğini belirtmektedir.¹⁴⁹

10.06.1935 tarihinde göreve gelen Saffet Arıkan göreve geldiği ilk günden itibaren basında açık destek görmüştür. Yabancı dil bilen, yüksek kültürlü ve yönetim işlerini iyi bilen biri olduğu belirtilmektedir.¹⁵⁰

Arıkan, ilk beyanatlarından birinde nasıl bir politika izleyeceğine dair açıklamasında; geniş kapsamlı bir çalışma yapıldığını, devlet kurumlarına ve diğer bakanlıklara görüşleri sorulduğunu, araştırmanın sonunda Atatürk ve İsmet İnönü'nün de görüşleri alındıktan sonra açıklama yapılacağını belirtmektedir. Arıkan, ayrıca Talim Terbiye Kurulu'nun iki açık üyeliğine genç eğitimcileri getirmeyi düşündüğünü, bunun için gerekirse kanun değişikliği yapılabileceğini, bakanlığa

¹⁴³ Bkz: "Kültür Bakanı Abidin Özmen", **Cumhuriyet**, 24 İkincikanun 1935, S:3841, s.2

¹⁴⁴ "Maarif Vekili Zeynelabidin Bey Denizli'de", **Anadolu**, 15 Teşrinievvel 1934, S:6039, s.3

¹⁴⁵ İsmail Hakkı, "İzmir'in Maarif Bakımından Hususi Bir Ehemmiyeti Var", **Yeni Asır**, 12 Teşrinievvel 1934, S:8771, s.1

¹⁴⁶ Rıza Atilla, "Mektepsiz Kalan Talebe", **Yeni Mersin**, 4.11.1934, S:1924, s.1

¹⁴⁷ "Maarif vekâleti bütçesi", **T.B.M.M.Z.C.**, İ:29 25.5.1935, C : 1, s.252-261

¹⁴⁸ "Maarif İşleri Hakkında Verilen Yeni Kararlar", **Zaman**, 26 Temmuz 1934, S:46, s.1

¹⁴⁹ "Maarif Vekili ile Mulakat", **Zaman**, 16 Ağustos 1934, S:67, s.1-7

¹⁵⁰ Asım Us, "Yeni Kültür Bakanı Saffet Arıkan", **Kurun**, 12 Haziran 1935, S:6258-198, s.1

geldiğinden beri eğitim işlerini bir programa ve sisteme bağlamak üzere aldığı direktifleri uygulamaya çalıştığını belirttiikten sonra bu çalışmalarının sonuçlarıyla ilgili olarak “O zaman söyleyebileceklerim, kültür işlerinde bütün yurttaki geniş ilgiyi tatmin ederse ne mutlu..” demektedir.¹⁵¹

Arıkan'ın ilk yaptığı işlerden biri bakanlık kadrolarında önemli değişiklikler yapmış olmasıdır. Talim ve Terbiye Kurulu üyeleri ve birçok genel müdürlükte değişiklikler yapmıştır. Örneğin, İlk Tedrisat Genel Müdürlüğü'ne daha sonraki yıllarda Köy Enstitüleri'nin kuruluşuyla anılacak olan İsmail Hakkı Tonguç getirilmiştir.¹⁵²

Bu değişiklikler basında sevinç ve takdirle karşılanmıştır. Örneğin, sık sık bakanlığı eleştiren Peyami Safa; bakanlıktaki statükonun değişmesine destek veriyor, eski kadronun eğitim işlerini çorbaya çevirdiğini belirttiikten sonra desteğini “Arıkan'a şapka çıkarıyor ve teşekkür ediyorum”¹⁵³ şeklinde ifade etmektedir. Safa; başka bir yazısında da bakanlık teşkilatındaki bu değişimi “devrim” olarak nitelendirmektedir.¹⁵⁴

Arıkan, aldığı emirler doğrultusunda köy okulları meselesine bakanlığa geldiği ilk günlerden itibaren el atmıştır. Göreve geldikten kısa bir süre sonra, 23.09.1935 tarihinde Cumhuriyet gazetesinden Ahmet Ağaoğlu'na verdiği mülakatta; kendisinin eğitimci olmadığını, bakanlık görevini Atatürk'ün emri üzerine aldığı ve köy okulları meselesine yoğunlaştığını, köy öğretmen okullarının mutlaka köy muhiti içinde kurulması gerektiği ve ayrıca zeki köy çocuklarına burs verilerek öğrenimlerine devam etmeleri gerektiğini belirtmektedir.¹⁵⁵Buna dair yazısında Ahmet Ağaoğlu; bakanın fikirlerinin çok derli toplu ve gerçekçi olduğunu, eğer böyle bir planın 25 yıl önce yapılsaydı köylerimiz şimdi bambaşka olacağını belirttiikten sonra “Geç olsun da güç olmasın” demektedir.¹⁵⁶

Saffet Arıkan, okullaşma sorunundaki realiteyi görmektedir. Realitelerden hareket eden Arıkan, 1936 yılında eğitim tarihimizde önemli bir yeri olan “eğitmen” uygulamasını başlatacaktır. Eğitmen uygulamasının yanı sıra iki adet Köy Öğretmen Okulu da açılacaktır ki bunlar 1940'da açılacak Köy Enstitüleri'nin başlangıcı sayılmaktadır. Hıfzırrahman Raşit Öymen, bir makalesinde; Köy Enstitüleri'nin Hasan Ali Yücel'e atfedilmesinin yanlış olduğunu, bu işi ilk başlatanın 1936-1937

¹⁵¹ Sadri Ertem, “Bay Saffet Arıkanla Önemli Bir Görüşme:”**Kurun**, 1 Ağustos 1935, S:6308-248,s.3

¹⁵² “Kültür Bakanlığında Yeni Değişiklikler”, **Tan**, 27 Temmuz 1935, S:96-3399,s.1

¹⁵³ Peyami Safa, “Teşekkür”, **Tan**, 2 Ağustos 1935, S:102-3405,s.2

¹⁵⁴ Peyami Sefa, “Talim ve Terbiyeye Dair Bir Haber”, **Tan**, 27 Temmuz 1935, S:96-3399,s.2

¹⁵⁵ Ahmed Ağaoğlu, “Kültür Bakanı İle Bir Mülakat”, **Cumhuriyet**, 23 Eylül 1935, S:4080, s.1

¹⁵⁶ **A.g.m.** s.1

öğretim yılında Saffet Arıkan olduğunu belirtmektedir.¹⁵⁷ 1940 yılında Köy Enstitüleri Kanunu Mecliste görüşülürken, bu enstitülerin mimarının Saffet Arıkan olduğu bazı milletvekilleri tarafından da dile getirilmiştir. Bu görüşmelerde Emin Sazak eğitmen uygulamasını “*mucize gibi bir şey*” olarak tanımlarken bu buluşun mucidinin Saffet Arıkan olduğunu, dolayısıyla Enstitü teşkilatına onun adının verilmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁵⁸

Yine Arıkan döneminde, ilköğretimle ilgili ilginç bir girişim olarak ilkokulların ve ortaokulların birleştirilerek sekiz yıla çıkarılmasının düşünüldüğü görülmektedir.¹⁵⁹ Her ne kadar sadece düşünce safhasında kalmış olsa da, dönemin şartları göz önüne alınacak olursa, ilköğretimin sekiz yıla çıkarılması düşüncesi incelemeye değer bir konudur.¹⁶⁰

Arıkan döneminde eğitimde yeni bir arayış içine girildiği gözlemlenmektedir. Eğitimle ilgilenen herkes eğitim sistemine ilişkin pek çok görüş açıklanmaktadır. Bunlardan birinde, Alman Lisesi öğretmenlerinin eğitimde Alman sistemini öneren bir rapor hazırlayarak bakanlığa sunduğuna dair haberlere dair Saffet Arıkan'ın cevabı şöyledir;

“... Şimdiye kadar böyle bir rapor almadığım gibi, böyle bir rapor geleceğini de zannetmem. Çünkü müspet ilimler müstesna; kültür işleri sırf milli bir iştir. Türkiyede ise, Büyük Şefimiz Atatürkün bütün millete aşladığı yüksek kültür heyecanında Atatürk sisteminden başka yabancı bir sistem asla düşünülemez..”¹⁶¹

Arıkan'ın, kendisinden önceki bakanlardan farklı bir çalışma tarzı içine girdiği görülmektedir. Bunun bir göstergesi olarak, önceki bakanların pek yapmadığı bir iş olarak Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük Batı illerinin dışına çıkarak Anadolu vilayetlerine de ziyaretler yapmaktadır. Bu seyahatlerden birinde neredeyse bütün Doğu vilayetlerini gezerek incelemeler yapmıştır. Bu seyahat yaklaşık bir ay sürmüştür.¹⁶²

Saffet Arıkan, 28.12.1938 tarihinde sağlık sorunları gerekçesiyle istifa edince yerine İzmir milletvekili Hasan Ali Yücel göreve getirilmiştir.¹⁶³ Hasan Ali Yücel bakanlığa atandığında, eğitim camiası tarafından tanınan ve sevilen bir isimdir.

¹⁵⁷ Hızırrahman Raşit Öymen, “Köy Enstitüleri-Köy Öğretmenler Okulu-Köy Kolejleri”, **Eğitim Hareketleri**, Temmuz-Ağustos 1959, S:55-56, s.1-4

¹⁵⁸ “Köy Enstitüleri Teşkili Hakkında Kanun Lâyihası”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:41, 17.04.1940, C:1, s.70-92

¹⁵⁹ “İlk Tedrisat İşleri”, **Kurun**, 16 İkinciteşrin 1935, S:353,s.3

¹⁶⁰ Bkz: Bölüm 2.3.5. Programlarla İlgili Tartışmalar

¹⁶¹ “Mekteplerimizde Ne Alman, Ne Fransız Sistemi:Atatürk Sistemi”,**Haber**,10.03.1937, S:1848, s.2

¹⁶² “Maarif Vekili Diyarbakıra Gitti”, **Kurun**, 1 Temmuz 1938, S:7353-1443,s.6, “Saffet Arıkan Erzincanda Kültür Vaziyetimiz Hakkında Beyanatta Bulundu”, **Kurun**, 18 Temmuz 1938, S:7370-1460,s.4

¹⁶³ “Maarif ve İktisat Vekilleri İstifa Ettiler”, **Akşam**, 29 Kanunievvel 1938, S:7257, s.1

Basın, onun göreve getirilmesini, ilk defa eğitimci bir bakanın atanmış olması dolayısıyla sevinçle karşılamıştır. İlk günlerde, neredeyse bir ittifak halinde basın tarafından desteklenmiştir.

Örneğin Yusuf Ziya Ortaç, Yücel'in bakanlığa atanmasını "*On beş yıl geciken müjde*" olarak nitelemektedir.¹⁶⁴Eğitim hakkında sık sık eleştirel yazıları ile öne çıkan Va-Nü (Vala Nurettin) ise, "*tam ehli bulundu*" ve "*idare kadrosuna bir sonraki nesillerden kıymetli bir uzuv ilave edildi*" olarak nitelemekte ve Yücel'in hükümet arkadaşlarını eğitime daha fazla para ayırmaya ikna edebilmesi durumunda başarılı olabileceğini belirttiği yazısını şöyle bitirmektedir; "*Kırkbin köyün otuzyedibininde mektep yok... Bunları beherini başarmak bir vekilin namını ebedileştirmeye kafidir.*"¹⁶⁵

Ümitle karşılanmış olmasına rağmen Hasan Ali Yücel, çok talihsiz bir dönemde bakanlığa gelmiştir. Kendisine kadar, eğitime dair niceliksel sorunları hep ertelenmiş ve birikmiştir. Kamuoyunda da eğitime dair sorunlara ilişkin bir muhalefet birikimi vardır. Eğitimci olarak bakanlığa gelmesi ilk günlerde herkesi sevindirmiş ve umutlandırmış olmakla birlikte kısa bir süre sonra yoğun bir eleştiri de kendisini beklemektedir.

Kendi ifadesiyle "*yılların mesuliyetini*" üzerine alan Yücel, bu eleştirileri ilk başlarda olumlu karşılamış, hatta "*Matbuatın ikaz ve irşatlarını bekliyorum*" sözleriyle kamuoyunun görüşlerini dikkate alacağını belirtmiştir. Ancak, gittikçe yoğunlaşan eleştiriler onu bezdirmiş olacak ki göreve gelmesinden yaklaşık bir yıl sonra 04.12.1939 tarihinde bir genelge yayınlamak üzere öğretmenlerin gazete ve mecmualarda eleştirel beyanat vermesini yasaklamıştır. Eleştiriye kısıtlayıcı ve yasaklayıcı olan bu genelgede 1929 yılında yayınlanan aynı konudaki genelgeye de atıf yapılmıştır.¹⁶⁶

Son Telgraf gazetesinden Reşat Fevzi; Yücel'in görevinin ilk günlerindeki bir sözünü hatırlatarak, eleştiri hakkının kısıtlanmasını eleştirmekte ve bunun bir zaaf eseri olduğunu belirtmektedir.¹⁶⁷

Eğitime dair eleştirilerin baş aktörleri arasında Peyami Safa, Necip Fazıl Kısakürek, Necmettin Sadak, İsmail Habip, Vala Nurettin gelmektedir. Bütün bu

¹⁶⁴ Yusuf Ziya Ortaç, "Mekteplerimiz", **İkdam**, 17 İkincikanun 1939, S:6, s.2

¹⁶⁵ Va-Nü, "Yeni Maarif Vekili Hasan Ali Yücel", **Akşam**, 31 Kanunisanı 1938, S:7259, s.3, Ayr.Bkz: A.Baha Gököğlü, "Hasan Ali Yücel", **Yeni Sabah**, 2 Kanunisanı 1939, S:240, s.4

¹⁶⁶ **Tebliğler Dergisi**, 4 Birincikanun 1939, S:49, s.92

¹⁶⁷ Reşat Fevzi, "Tenkit ve Tahammül", **Son Telgraf**, 3 İkincikanun 1939, S:656, s.3

eleştirileri özetleyen bir yazıda muhalif bir yayın olarak Öğretmen Sesi dergisinin eleştirileri şunlardır;¹⁶⁸

1. Eğitim sistemimizin acıklı hali, eğitimci olmayan yazarların bile dikkatini çekmektedir.
2. Bakanlık teşkilatında bürokratik zihniyet hakimdir. Kırtasiyecilik, günlük rutin işlerin bile düzenli yapılmasını engellemektedir. Ders kitapları sorunu ve öğretmen atamaları sorunu her yıl yaşanan sorunlardır.
3. Öğrenci sayıları gittikçe arttığı halde, öğretmen ve okul sayıları aynı oranda artmamaktadır.
4. İlköğretim mecburiyetini uygulamak için 17.000 öğretmene ihtiyaç olduğu halde bunu karşılamak için ciddi bir tedbir alınmamaktadır.
5. Birkaç aylık eğitimden sonra görev yapan “eğitmenler” bu işi başaramazlar.

Eleştiriler, genel itibariyle sistem eleştirileri olmakla beraber Yücel'i doğrudan hedef alanlar da vardır. Bunların başında Peyami Safa gelmektedir. Safa, “*Maarif Davamız*” başlıklı seri halindeki yazılarında, eğitim sorunlarını dile getirmekte, öğretmen mektuplarına yer vermekte ve yıllardır birikmiş sorunların hesabını henüz bir yıldır görevde olan Yücel'den sormaktadır.¹⁶⁹

Peyami Safa, başka bir yazısında; İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun bir gazetecinin soruna karşı sarf ettiği “*Cumhuriyet maarifi 17 seneden beri kendini aramak yolundadır*” sözüne atıf yapmakta, “*Demek on yedi seneden beri kendisini kaybetmiş, hala bulamamış, kararsız ve şaşkın bir maarifimiz var*” diyerek şiddetli eleştirilerine devam etmekte ve 17 yılın eksikliklerini Yücel'den birkaç yılda tamamlamasını beklemektedir.¹⁷⁰

Selami İzzet Sedes, Peyami Safa'nın bu haksız hücumlarının kişisel çıkarlardan kaynaklandığını, Yücel'in şahsına karşı kin duygusu beslediğini, kendisine görev verilmediğinden dolayı eleştirmeye başladığını belirtmektedir. Ayrıca, amcası Ali Kami Akyüz'ün ve Nevzat Ayas'ın bakanlığa aday olduklarını ima etmekte, altı asırdan beri yapılamayanların hesabını Yücel'den sormanın haksızlık olduğunu belirtmektedir.¹⁷¹

Yaşar Nabi de Yücel'e karşı başlayan bu yoğun eleştirileri şaşkınlıkla karşılamaktadır. Nabi, bu şiddetli eleştirilerin “*meslekten yetişme ilk vekil*” olarak tanımladığı Yücel'e yönelmesine dikkat çekerek “*Bugünden yarına bir sihirli*

¹⁶⁸ “Maarifimizin Acıklı Durumu”, *Öğretmen Sesi*, 15.12.1939, S:37-91, s.67-69

¹⁶⁹ Peyami Safa, “Yazıklar Olsun!: Hulasa ve Netice”, *Cumhuriyet*, 19 İKincikanun 1940, S:5636, s.3

¹⁷⁰ Peyami Safa, “Maarif Vecizeleri”, *Cumhuriyet*, 1 Ağustos 1940, S:5828, s.2

¹⁷¹ Selami İzzet Sedes, “Bir Maarif Davasının Gülünç Neticesi: Yazıklar Olsun!”, *İkdam*, 20 İKincikanun 1940, S:159, s.2

*değnekle dokunulmuş gibi bir şeyin düzelmesini beklemek beyhudedir*¹⁷² ifadeleriyle destek vermektedir:

Hüseyin Cahit Yalçın da eğitim politikalarını eleştirenler arasındadır. Yalçın'a göre eğitim sisteminin her yönü ile şikayete davet eden bir hali vardır ve bunun nedenini teoriye fazla meyledilmesi ve realitenin gözardı edilmesinin son zamanlarda "kokusunun çıkması" olarak görmektedir.¹⁷³

Kendimize özgü bir eğitim sistemi geliştirmemiz gerektiğine inanan Necip Fazıl Kısakürek; hedefleri daha somut olan diğer bakanlıklara göre hedefleri soyut olan Maarif Vekaleti'nin başarısızlığına dikkat çekmekte ve Yücel de dahil olmak üzere dönem boyunca işbaşına gelen bakanları şu ifadelerle eleştirmektedir

*"Kök davası tamamen müşahhas olan öbür vekaletler arasında, kök davası tamamen mücerret olan Maarif Vekaleti, ya rejimin yüzünü güldürücü bir kahramana, yahut da işi onlara bağlayıcı bir vurdumduymazcıya muhtaçtı....Nitekim seri halinde ikinci soydan mümessillere sahip olmuş ve becerikli vekaletler zümresi içinde ikinci cinsi temsil edegelmıştır."*¹⁷⁴

Görüldüğü gibi Hasan Ali Yücel, bakanlığının ilk yıllarında, yakın geçmişin bir birikimi olan sorunlarıyla karşı karşıya kalmış, bütün eksikler ve kusurlar onun döneminde ortaya dökülmek ve onun omuzlarına yüklenmek istenmiştir. Özellikle ilköğretimin yaygınlaştırılmasında görülen eksikler bakanlığı oldukça meşgul edecektir. 1939 CHP Kurultayında, ilköğretimin genel bütçeye alınması taleplerine cevap veren Yücel ; *"Bu iş onuncu yıl bayramından beri meclisi, hükümeti ..işgal eden bir mesele..."* olduğunu vurgulamakta ve buna dair çalışmalar yapıldığını belirtmektedir. Yücel, eğitim sorunlarına dair mevcut durumu şöyle ifade etmektedir;

*"Ben ve benden önceki vekiller göğsünde sütleri az birer ana gibi çocuklarını gönüllerinin istediği kadar emzirememek ızdırabını çekmişlerdir. Mamafih, bizler ızdıraba başeğecek insanlar değiliz. Ben ve benden sonraki vekiller maarif hayatımızdaki bütün eksikleri tamamlayacaklardır."*¹⁷⁵

Yücel'in de belirttiği gibi ilköğretimdeki sorunlar Cumhuriyet'in 10.yılına denk gelen yıllarda fark edilmiş; ancak bu meseleyi halledecek ve bütün halk kitlelerine ilköğretim hizmetlerini götürecek bir yola girilememiştir. Yücel, bu eksikliklerin farkında olduklarını, bütün zorluklara katlanarak bu meseleyi halledeceklerini belirtmektedir. Bu vaadini de kısmen yerine getireceği Köy Enstitüleri uygulamasıyla görülecektir.

¹⁷² Yaşar Nabi, "Maarif Meselesi", **Varlık**, 1.12.1939, S:154, s.260-261

¹⁷³ Hüseyin Cahit Yalçın, "Maarif Şurasına Hazırlık", **Yeni Sabah**, 13 Mart 1939, S:307, s.1

¹⁷⁴ Necip Fazıl Kısakürek, "Maarif Meselemiz-2", **Son Telgraf**, 17 İkcinciteşrin 1939, s:969, s.1

¹⁷⁵ "Kurultay Dilek Encümeninde Maarif Meseleleri", **İlköğretim**, 3 Haziran 1939, S:16, s.246-247

Yücel, kendisinden önceki bakanlardan farklı olarak sadece eğitim personelinin değil çocukları ve ebeveynleri de muhatap alarak zaman zaman onlara bazı mesajlar vermiştir. Yeni bir uygulama olarak okulların açıldığı günlerde, radyodan ebeveynlere hitaben yaptığı konuşmada; eğitimin temel sorunlarından olan ve sürekli tartışma konusu olan imtihanlar, memur zihniyeti, öğretmene saygı gibi konuları ebeveynlerle paylaşmakta ve düşüncelerini açık yüreklilikle ortaya koymaktadır.¹⁷⁶

Yücel'in bu yeni uygulaması basında ilgi ve destek görmüştür. Örneğin, Sadri Ertem, Yücel'in bu konuşmasını memnuniyet verici bulmakta ve okulların açıldığı günün "*mektep bayramı*" olarak kutlanmasını istemektedir.¹⁷⁷ Bu teklif daha sonraki yıllarda hayat bulacak ve günümüze kadar gelen bir uygulama olarak okulların açıldığı ilk hafta "İlköğretim Haftası" olarak kutlanmaya devam etmiştir.

Yücel'in bakanlığı döneminde yapılan işlerden biri de bakanlık genelgelerinin ve diğer mevzuatın teşkilat mensuplarına derli toplu bir şekilde ulaştırılması amacıyla "*Tebliğler Dergisi*"¹⁷⁸ yayınlanmaya başlanmıştır ki bu uygulama 2000'li yıllara kadar devam eden bir uygulama olacaktır. Yine ilköğretim öğretmenlerinin mesleki gelişmelerini sağlamak, onlara öğretimde rehber olmak üzere zengin içerikli bir yayın olarak "*İlköğretim*" dergisi bu dönemde yayınlanmaya başlamıştır.

Sonuç olarak Yücel'in bakanlığı dönemi, gerek eğitim sorunlarının açıkça tartışılması açısından ve gerekse bu sorunlara somut çözümlerin üretilmesi açısından verimli bir dönem olacaktır. Hasan Ali Yücel, bakanlığa geldiği günlerde kendisine gösterilen ilginin ve beklentilerin karşılığı olarak kendisinden önceki bakanlardan farklı bir çalışma performansı gösterecektir. 1946 yılına kadar devam eden bakanlığı döneminde ilköğretim meselesinde eğitim tarihine geçecek en kayda değer çalışma olan Köy Enstitüleri uygulaması bu icraatların başında yer almaktadır.

İncelenen 1928-1940 yılları arasında Maarif Vekaleti kurumunu genel bir değerlendirmeye tabi tutmak gerekirse en başla göz çarpan hususun bakanların sık sık değişmesi olduğu görülmektedir. Bu durum, eğitimde istikrarsızlığın en başta gelen nedeni olarak sık sık dile getirilmiştir.¹⁷⁹ Bu dönem eğitimde "*kararsızlık*", "*istikrarsızlık*" gibi ifadelerle anılmış, göreceli olarak başarısız bir dönem olarak nitelendirilmiştir. Buna dair eleştirel söyleme bir çok örnek vermek mümkündür.

¹⁷⁶ "Mektepler Açılırken: Maarif Vekilinin Konuşması", **Vakit**, 1 Birinciteşrin 1940, S:8164, s.1-3

¹⁷⁷ Sadri Ertem, "Velilerin İnkılapçı Mektepteki Rolü", **Vakit**, 4 Birinciteşrin 1940, S:8167, s.3

¹⁷⁸ **Tebliğler Dergisi**, 9 İkincikanun 1939, S:1, s.1

¹⁷⁹ Sadri Ertem, "17inci Maarif Vekili", **Vakit**, 1 İkincikanun 1939, S:7535, s.2

Örneğin Sadri Ertem, eğitim yönetiminde bir “*idarei maslahatçılık*” ruhunun varlığına ve planlı bir eğitim hizmetinin yokluğuna dikkat çekmektedir.¹⁸⁰ Ertem’in “*idarei maslahatçılık*” eleştirisine benzer şekilde Zaman gazetesinde L. rumuzuyla çıkan bir yazıda, bakanların aynı zamanda siyasetçi olduğu ve siyasetçilerin bir şey konuşur gibi görünüp de bir şey söylememek konusunda becerikli oldukları belirtiliyor ve bakanların bir siyasetçi gibi değil bir “*maarifçi*” gibi konuşarak halka merak ettiği konularda daha açık bilgi vermesi isteniyordu.¹⁸¹

İsmail Hakkı Tonguç’un 1935’ yılında Rauf İnan’a yazdığı mektupta bakanlık teşkilatındaki hakim ruhu; “*hareketsiz*”, “*uyuşuk*”, “*statik*” kelimeleriyle nitelendirmektedir.¹⁸² Nitekim, bu dönemde bakanlık teşkilatı “eğitmen” uygulaması dışında devrimci bir hareket gösterememiştir. Devrimci bir uygulama için 1940 yılını ve Köy Enstitülerini beklemek gerekecektir.

Bu hareketsizlik ve sükunet, dönem boyunca pek çok aydın tarafından dile getirilmiştir. Bu durumu “*idare makinemiz işlemiyor*” “*İhtiyaçlarımıza uygun bir sistem kuramadık*” ifadeleriyle eleştiren Cevat Nizami; mevcut idare sisteminde hakim anlayışın “*Rationalisation*” olduğunu; yani, en az masrafla mümkün olan en iyi verimi almak olduğunu belirtmektedir.¹⁸³

Cemal M. Kaynak isimli bir yazar ise bir yerel gazetede yazdığı makalesinde dönemin yönetim anlayışını eleştirirken; merkezden alınan kararların merkezden uzaklaştıkça bir mum ışığı gibi etkisini yitirdiğini, bol bol yeni kararlar verilip heyecanla başlandığını; ancak zamanla bu kararların unutulduğunu vurgulamaktadır.¹⁸⁴

Bakanlık bürokrasisine ve özellikle de Talim Terbiye Kurulu’na en şiddetli eleştirileri yönelten Peyami Safa, eğitimdeki aksaklıklardan sorumlu tuttuğu bu kurulu “*Reji gurubu*”na benzetmektedir. Birbirlerine fikren değil şahsi ilişkileri ile bağlı bu grubun her bakanı sıkı çemberi içine aldığı, yıllardan beri verdikleri kararların yanlış ve birbirleri ile çelişik olduğunu, eğitimin bu grubun elinden kurtarılması gerektiğini belirtmektedir.¹⁸⁵

Akşam gazetesinde yayınlanan bir eleştirideyse; eğitim bürokrasini dışardan bakıldığında “*bir demir fabrikası, süratle giden bir yük arabası gibi sürekli gürültüler*

¹⁸⁰ Sadri Ertem, “Planlı Maarif”, **Vakit**, 12 Şubat 1939, S:7574, s.2

¹⁸¹ L., “Maarif Vekili Diyor ki:”, **Zaman**, 29 Temmuz 1934, S:49, s.3

¹⁸² İ.Hakkı Tonguç, **Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları a.g.e.** s.9-10

¹⁸³ Cevat Nizami, “İdare Makinemiz İşlemiyor”, **Akşam**, 8 Nisan 1932, S:4848, s.1-2

¹⁸⁴ Cemal M.Kaynak, “Bol Bol Karar”, **Çağ**, 23 Şubat 1935, S:36, s.1

¹⁸⁵ Peyami Sefa, “Kütür Mütarifeleri”, **Tan**, 14 Haziran 1935, S:53-3356, s.2

çıkaran”, sürekli faaliyet halinde bir teşkilat zannedileceğini; ancak böyle bir dinamizmin olmadığını ileri sürülmektedir.¹⁸⁶

Dönemin basını, göreve gelen bakanlar genellikle ümitle karşılamış, genelde olumlu haber ve yorumlara yer verilmiş; ancak, görevden ayrıldıktan sonra eleştiriler yöneltmiştir. Bu eleştiriler genellikle Mustafa Necati Bey ve Reşit Galip Bey döneminde başlatılan çalışmaların ilerlemediği şeklinde olmuştur. Örneğin bir gazete, Reşit Galip Bey’in bakanlığı döneminde başlatılan reform çalışmalarını gündeme getirirken¹⁸⁷ bir başkası ise Mustafa Necati Bey’in ölümünden sonra eğitim işlerinin bir türlü yoluna girmediği, eğitim işlerinde “*bir ters talihin*” varlığından bahsetmekte, program ve kitapların sürekli değiştirilmesinden şikayet etmektedir.¹⁸⁸ 1928 yılına kadar bakanlık yapan Mustafa Necati Bey ve dönemi ilerleyen yıllarda eğitimdeki aksaklıklar ve eksikler gündeme geldikçe “*bunlar Necati (Bey) zamanında olmuyordu*” şeklinde cümlelerle hatırlanacaktır.¹⁸⁹

Bakan değişiklikleri genelde, basının önceden haberdar olduğu; ancak mevcut bakan tarafından yalanlanan haberler arasındadır. Fakat gazetelerdeki bu tür rivayetlerin kısa süre sonra gerçekleştiği görülecektir. Örneğin Yeni Asır gazetesi bakan değişikliğine dair haberlerin yalanlandığı, fakat beş gün sonra gerçekleştiğini belirterek, istifa gerekçelerinin de resmi ifadelerde olduğundan başka sebepler olabileceğini belirtmektedir.¹⁹⁰ Bir istikrarsızlık göstergesi olarak gösterilen bu değişiklikleri eleştiren Zaman gazetesi bakanların hepsinin CHP mensubu olduğunu; ancak “*her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır*” atasözünden hareketle sık sık bakan değişmesinin öğrencileri mağdur ettiğini belirtmektedir.¹⁹¹

Dönem boyunca iktidarda parti olarak tek CHP olmasına ve bütün bakanların bu partiye mensup olmasına rağmen, yoğun bir şekilde eğitimde istikrarsızlık eleştirilerinin dile getirilmesi ilginç ve kayda değer bir noktadır. Eğitimin niteliğini geliştirmek açısından gösterilen bir modernleşme çabası ve bu çabanın gereği olarak uygulamaya başlanan yeni programlar ve yeni yöntemlerin oturmamış olması bu eleştirilere yol açıyordu. Ayrıca, eğitim yoluyla ülkeyi kalkındıracak nitelikli elemanlar yetiştirme hedefine varılıp varılmadığı konusundaki şüpheler böyle bir eleştirinin kaynağı olmaktadır. İsmet İnönü’nün “*Yarım adam değil tam adam*

¹⁸⁶ Akşamcı, “Maarif Teşkilatı”, **Akşam**, 20 Kanunusani 1935, S:5839, s.3

¹⁸⁷ “İslahat Programları Niçin Geciktiriliyor”, **Muallim Sesi**, 15 Teşrinievvel 1934, S:3, s. 1

¹⁸⁸ “Kültür İşleri”, **Tan**, 3 Ağustos 1935, S:103-3406,s.2

¹⁸⁹ “Maarifimiz İslaha Muhtaçtır!”, **Haber**, 4 Mayıs 1938, S:2256, s.3

¹⁹⁰ İsmail Hakkı, “Maarif Siyasetimiz İstikrara Çok Muhtaçtır”, **Yeni Asır**, 12 Temmuz 1934,S:8693, s.1, “Maarif Vekili Değişti”, **Zaman**, 10 Temmuz 1934, S:30, s.1

¹⁹¹ Ebuzziya Zade, “Maarif Sisteminde İstikrar Lazım!”, **Zaman**, 3 Temmuz 1934, S:23, s.1

*yetiştirmek*¹⁹² şeklinde ifade ettiği nitelikli vatandaşın ne dereceye kadar yetiştirilebildiği hep tartişılmış, modern oğretim yontemleri ve yeni disiplin anlayişı şupheyle karşılanmıştır.¹⁹³

Orneğin Hikmet Ertez; eğitimdeki sorunların temelinde *“haddinden fazla modernleşme”* olduğunu ileri sũrmektedir. Eğitimde laikleşme, oğretim yontemlerinin zenginleşmesi, yeni harfler gibi gelişmelerin nitelik yonũnde bir başarı olduğunu; ancak toplumun bu hızlı değişime ayak uyduramadığını belirtmektedir.¹⁹⁴

Ertez'in Tũrk aile yapısına uymayan *“haddinden fazla modernleşme”* eleştirisine karşı olarak Sadrettin Celal Antel, *“Biz eklektik olmak mecburiyetindeyiz”* diyerek eğitimin bir bilim olduğunu ve Avrupa eğitim sistemlerini ornek almanın normal ve zorunlu olduğunu dile getirmekteydi.¹⁹⁵

Tũrk eğitimcilerindeki genel anlayişını yansıtan Antel'in bu gorusũne rağmen donemin sonlarına doğru *“Tũrk tipi bir eğitim”* arayişı ve talebi ortaya ıkıacaktır. Milletin kendi ihtiyaçlarından doğacak Tũrk tipi bir eğitim sistemi arayişı zaman zaman yetkililer tarafından da dile getirilmiştir.¹⁹⁶

Eğitimdeki bu yeni arayişlar eğitim bilimlerinin Tũrkiye'de gelişmemiş olduğu gerçeğini de gündeme getirmiştir. Kazım Nami Duru, Emrullah Efendi'nin *“Tuba Ağacı”* teorisini gündeme getirerek, bu teorisinin haklı olduğunun anlaşıldığını ileri sũrmektedir. Duru'ya gore her tũrlũ sorun bilimsel yontemle ozũlmelidir; buna karşın Tũrkiye'de Üniversite iyi çalışmamakta ve bilim uretmemektedir.¹⁹⁷

Donem boyunca, diş politika sorunlarından sonra gazetelerde en fazla tartişılan konu eğitim sorunları olmuştur.¹⁹⁸1939 yılının sonuna gelindiğinde şiddetlenen bu tartişma daha çok ilköğretim meselesinde kendini gosterecektir. Zira, okullaşma oranındaki dũřuklũk, her yerden yũkselen oğretmen ve okul talepleri, oğretmen maaşları sorunu konusunda donem boyunca somut bir adım atılmamış ve ozũm yoluna girilememiştir. Ethem İzzet Benice, *“Herşey oldu zannettiğimiz bir anda, hiçbir şey yapmamışız..”* dediği yazısında, 1939 sonrasının her şeyi daha iyi yapma ve *“olgunlaştırma devri”* olacağını belirtmektedir.¹⁹⁹

¹⁹² Reşat Fevzi, “Tam Adam Yetiştirmek Lazım”, **Son Telgraf**, 20 Mart 1939, S:729, s.3

¹⁹³ Bkz: Bölũm 3.1. Ayr.Bkz: Bölũm 2.3.5

¹⁹⁴ Hikmet Ertez, “Terbiye Sistemimizin Islahı Bir Zarurettir”, **Cumhuriyet**, 7 şubat 1938, S:4935, s.3

¹⁹⁵ “Terbiye Sistemlerimiz Değiştirilebilir Mi?”, **Kurun**, 6 Mart 1937, S:6876-996, s.3

¹⁹⁶ Va-Nũ, “Tũrk Tipi Maarif”, **Akşam**, 19 Haziran 1939, S:7420, s.3, Ayr.Bkz: “Terbiye Sistemi Hazır Elbisemidir?”, **Haber**, 3 Mart 1937, S:1841, s.3

¹⁹⁷ Kazım Nami Duru, “Tuba Ağacı”, **Cumhuriyet**, 29 Mart 1938, S:4982, s.5

¹⁹⁸ “İşte Biz Buna Muarızız”, **İkdam**, 17 İkinçiteşin 1939, S:94-212 s.1

¹⁹⁹ Etem İzzet Benice, “Her şey Bitirdiğimiz Naktada Yeniden Başlıyor”, **Son Telgraf**, 25 İkinçikanun 1939, S:678, s.1

Eğitimdeki aksaklıkları acıklı bir durum olarak tanımlayan Necmettin Sadak ise bu karmaşık durumu geçirilen devrimlere ve bu devrimlerin eğitimle ilişkisine bağlamaktadır.²⁰⁰

Bakanlık teşkilatının başını ağrıtan sorunlardan biri de ders kitapları meselesi olmuştur. Her öğretim yılının başında ders kitaplarında gecikmeler yaşanmış ve bu gecikmeler bazen eğitim öğretimi aksatacak düzeyde olmuştur. Gazetelerde, ders kitaplarının geciktiğine, öğrencilerin kitapsız kaldığına dair çok sayıda habere rastlamak mümkündür. 1933 yılında “*tek kitap*” uygulamasına, yani ders kitaplarının devlet tarafından yayınlanıp bastırılması uygulamasına geçilmesine rağmen bu sorun 1940'lara kadar devam etmiştir.

Yine her öğretim yılının başında nükseden sorunlardan biri de öğretmen kadrolarının gecikmesinden kaynaklanan derslerin boş geçmesi sorunudur. Atamaların doğrudan bakanlık tarafından yapılması nedeniyle tayin ve nakil işlemleri sürekli gecikmiş ve eğitim öğretim aksamıştır.

Ders kitapları ve öğretmen kadrolarının her yıl sorun olmasını bakanlık bürokrasinin iyi çalışmamasına bağlayan Zaman gazetesinden Ebuzziya Zade, bakanlık bürokrasinin çalışma şeklini şu alaycı ifadelerle eleştirmektedir:

*“Galiba, vekaletteki yetkililerde mekteplerle birlikte tatile çıkıyor ve ancak tatil bittikten sonra mektepler açılırken işe başlıyorlar.”*²⁰¹

Sonuç olarak, dönem boyunca göreve gelen bakanlar ve bakanlık bürokrasisi eleştirilerin odağı olmuşlardır. İncelenen dönem boyunca bakanlık kadrolarıyla ilgili olarak istikrarsızlık ve idare-i maslahatçılık eleştirileri yaygındır.

1.2.4. Birinci Maarif Şurası

Eğitim politikalarına dair karar alma mekanizmalarından biri de Maarif Şurasıdır. Maarif Şurası ile ilgili ilk mevzuat düzenlemesi 1926 yılında yapılmıştır. 15.10.1926 tarihli Tebliğler Mecmuasında yayınlanan Maarif Şurası Hakkında Talimatnameye göre; bakanlık bürokrasisi, üniversite öğretim üyeleri, ilk ve ortaöğretim öğretmenleri ve çeşitli uzmanların katılımıyla oluşan şura Talim Terbiye Kurulu'nun eğitime dair her türlü mevzuat düzenlemesi konularını görüşmek üzere Maarif Vekilinin veya Talim Terbiye Heyetinin gerekli gördüğü zamanlarda toplanır.²⁰²

²⁰⁰ Necmettin Sadak, “Maarif İşleri”, **Akşam**, 17 Teşrinisani 1939, S:7569, s.1

²⁰¹ Ebuzziya Zade, “Yine Maarif İşleri”, **Zaman**, 20 Ağustos 1934, S:71, s.1-2

²⁰² **TebliğlerMecmuası**, 15 Teşrinevvel 1926, S:9, s.4

10.06.1933 tarih ve 2287 sayılı kanun değişikliğiyle Maarif Şurası bakanlığın teşkilatı yapısı içine konmuştur. Kanunun gerekçesinde; Cumhuriyet'in ilk yıllarında 1921 ve 1924 tarihli toplantıları Maarif Şuralarının başlangıcı olarak kabul etmekte ve 1933 yılından itibaren bunu kanunlaştırarak her üç yılda bir toplanmasını öngörülmektedir.²⁰³ İlgili kanuna göre Şura'nın amacı şöyle ifade edilmektedir;

“Madde 3 — Maarif şûrası Cumhuriyet maarifinin terbiye ve tedrisata taallûk eden işlerinde talim ve terbiye dairesince hazırlanacak nizamname, talimatname, program ve esaslarla şûra azası tarafından bu mevzular etrafında yapılacak teklifleri tetkik ederek bir karara bağlar. Maarif şûrasının kararları Maarif Vekilinin tasdikile katilesir.”²⁰⁴

Kanun, Şura'da alınacak kararları bakanın onayına bağlamakla birlikte, eğitimle ilgili bütün mevzuat değişikliklerini yapmakla tek yetkili organ olarak Maarif Şurasını görmektedir. 1933 yılından itibaren bakanların beyanatlarında, eğitime dair meseleler hakkında, toplanacak Maarif Şurasında karar verileceği belirtilmektedir.²⁰⁵ Ancak, 1933 yılında çıkan bu kanuna rağmen 1939 yılına kadar yapılan bütün mevzuat değişiklikleri bakanlar ve ona bağlı olarak çalışan Talim ve Terbiye Heyeti tarafından yapılmıştır. Her üç yılda bir toplanması öngörülen Şura'nın neden toplanmadığına dair sorular dile getirilmiştir. İlgili bakanlar, yapılması gereken hazırlıkların henüz bitmediği yönünde cevaplar vermişlerdir.²⁰⁶

Nihayet 3.1.1938 tarihli kanunla 1939 Temmuzunda toplanmasına karar verilen Maarif Şurası için hazırlıklar özellikle Hasan Ali Yücel döneminde hız kazanmıştır. Yücel, görevinin ilk aylarında gazetecilere verdiği mülakatta eğitim politikalarına ilişkin olarak; Şura'ya hazırlık olarak Atatürk'ün ve İsmet Paşa'nın eğitime dair direktiflerinin cilt halinde toplandığını, yabancı uzman raporlarının ayrı ayrı kitaplar halinde yayınlanacağını, yerli eğitimcilerin çeşitli konulardaki görüşlerinin de yayınlanacağını belirtmektedir.²⁰⁷

Maarif Şurası'nın yapıldığı 1939 yılı, geçmiş dönemin eleştirilerinin yapıldığı, eksik ve kusurların görülmeye başlandığı bir yıl olmuştur. Ethem İzzet Benice, bu dönemi; *“kalkınma ve organizasyon devri bu suretle fiilen açılmış bulunuyor”* ifadeleriyle değerlendirmiştir.²⁰⁸

²⁰³“Maarif vekâleti merkez teşkilât ve vazifeleri hakkında 1/611 numaralı kanun lâyihası ve Maarif ve Bütçe encümenleri mazbataları:Sıra No:286”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:68 10-6-1933, C:1

²⁰⁴“Maarif Vekâleti Merkez Teşkilâtı ve Vazifeleri Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 22 Haziran 1933, S:2434,

²⁰⁵ “Maarif Vekili Abidin Beyin Basına Beyanâtı.”, **Zaman**, 26 Temmuz 1934, S:46, s.1

²⁰⁶**Bkz:** “Maarif şûrasının 1939 yılına tehirine dair kanun lâyihası ve Maarif encümeni mazbatası”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:23 3.1.1938 C:1, s.5-6, Ay.Bkz:“Maarif vekâleti bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:67 26.5.1938, C:1, s.214-224

²⁰⁷ “Maarif Vekili ile Hasbihal.”, **İkdam**, 5 Şubat 1939, S:22, s.1-3

²⁰⁸ Etem İzzet Benice, “Partinin Kalkınması”, **Son Telgraf**, 8 Temmuz 1939, S:39 s.1

Öğretmenlerin toplantılar yaparak Şura'da görüşülmesini istedikleri konularda raporlar hazırladıkları görülmektedir.²⁰⁹ Ayrıca, yabancı ve azınlık ilkokulları öğretmenlerinin de toplantılar yaparak dilek ve şikayetlerini şuraya gönderdiklerini görülmektedir.²¹⁰

İstanbul İlkokul öğretmenleri Beyoğlu 13.İlkokul salonunda toplanarak Şura'ya gönderecekleri raporu hazırlamışlardır. Kendilerini ilköğretim sorunlarının çözümü konusunda realitenin temsilcisi olarak gören ilkokul öğretmenlerinin raporlarında dile getirdikleri taleplere bakıldığında dönem boyunca ilköğretim alanında yaşanan sorunların özetlendiği görülmektedir. Dile getirilen talepler; mevzuat sorunları, öğretmenlerin özlük hakları, öğretime dair sorunlar olarak ayrı ayrı başlıklar halinde sıralanmıştır.²¹¹

Şura'nın toplanmasına yakın bir dönemde artan eleştiri ortamında neredeyse bütün sorunlar dile getirilmiş, birikmiş sorunların çözüm yoluna sokulacağına dair beklentiler yükselmiştir. Ulus gazetesi yaptığı bir haberde; eğitimde birçok eksiklikler olduğunu kabul etmekle birlikte, kamuoyunu daha gerçekçi olmaya davet etmekte ve yapıcı eleştirilerin ön plana çıkmasını istemektedir.²¹²

Dönemin basınından edindiğimiz izlenime göre Maarif Şurası'ndan beklentilerin başında öğretmen maaşları sorununun halledilmesi olduğu görülmektedir. Öğretmen maaşlarının genel bütçeye alınacağı konusunda genel bir kanaat vardır.²¹³

17-29 Temmuz 1939 tarihlerinde toplanan ve 52 üye ve 86 uzmanın danışman olarak katıldığı Maarif Şurası komisyonlar halinde çalışmış, komisyonların hazırladıkları raporlar genel kurulda görüşülerek karara bağlanmıştır.²¹⁴

Hasan Ali Yücel, Maarif Şurası açılış konuşmasında; ilkokuldan üniversite kademesine kadar eğitim sistemindeki aksaklıklar ve şikayetlerin varlığını dile getirdikten sonra şu ifadeleri kullanmaktadır;

"Bu devre, batıl bir devir midir, değil midir? Onu burada münakaşa etmeyeceğim. Yalnız böyle bir şikayet halkasının mevcudiyetini ve onun manasını belirteceğim. ..."

²⁰⁹ "Maarif Şurası Hazırlığı", **Son Telgraf**, 13 Şubat 1939, S:694, s.3, Ay.Bkz: "Anket: Maarif Şurasında Neler Konuşulmalı", **Vakit**, 24 Şubat 1939, S:7586, s.1, Celalettin İzmirli, "Anket: Maarif Şurasında Neler Konuşulmalı", **Vakit**, 6 Mart 1939, S:7596, s.5

²¹⁰ "Maarif Şurası", **Cumhuriyet**, 14 Mart 1939, S:5327, s.1

²¹¹ "İlkokul Muallimlerinin Maarif Şurasından Talepleri", **Yeni Sabah**, 13 Mart 1939, S:307, s.1-5

²¹² "Maarifte Yapılan ve Yapılacak İşler", **Ulus**, 25 Senteşrin 1939, S: ,s.1

²¹³ "Muallimlerin Vaziyetleri", **Son Telgraf**, 2 İkincikanun 1939, S:655, s.3

²¹⁴ Bkz:**Birinci Maarif Şurası (17-29 Temmuz 1939)**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991,

*...on beş senelik Cumhuriyet idaresinin şehirlerde ilköğretim meselesini mühim bir kısmı halletmiş olduğunu... köylerde ilköğretim işine gelince mesele büsbütün başka bir vaziyet arz etmektedir. ...*²¹⁵

Görüldüğü gibi Yücel; ilköğretim meselesinin şehirlerde halledildiğini; ancak geniş halk tabanına yaygınlaştırılmadığı kabul etmektedir. Ayrıca Yücel; vergi gelirleri az olan vilayetlerde halkın eğitim hizmetinden yararlanamadığını, ilköğretimi yalnız Hususi İdare bütçelerinden idare eden ülke kalmadığını, halkçılık prensibi gereği olarak Batı ülkelerinde olduğu gibi genel bütçeden ilköğretim bütçesine destek olmak gerektiğini belirtmektedir. Yücel bu sorunun birkaç yıldan beri Parti grubunda çeşitli bakanlıkların temsilcilerinden oluşan bir komisyon tarafından ele alındığını belirttikten sonra Maarif Şurası'nda da bu meselenin ele alınmasını ve görüş bildirilmesini istemektedir.²¹⁶

Şura'nın ana tartışma konularından biri olan köy eğitimi ve köy öğretmeni yetiştirilmesi görüşülürken, eğitimde köy ve şehir ayrımı yapılmasının doğru olup olmayacağı tartışılmıştır. Esasen eğitmen uygulamasıyla bu yönde bir politika belirlenmiş olmakla birlikte, köy okullarının beş yıla çıkarılması gündem başlığının görüşmeleri sırasında bazı üyelerin köy şehir ayrımına dikkat çektiği görülmektedir. Plan Komisyonu başkanı Mehmet Emin Erişirgil, ilköğretimin yaygınlaşması için bakanlığın izlediği politikayı; nüfusu 400'den az olan köylere eğitmen göndermek, 400'den fazla olan köylerde ise beş sınıflı okullar açmak ve bu okulları da öğretmen göndermek şeklinde özetlemiştir.²¹⁷

Plan Komisyonunun raporundaki ilginç bir ayrıntı ve bu konudaki tartışmalar dikkat çekmektedir. Anadili Türkçe olmayan köylere eğitmen gönderilmesi konusu tartışılmıştır. Plan komisyonu başkanı Erişirgil'in komisyonda yaptığı izahata bakıldığında bu soruna dair resmi görüş özetle şöyledir: Eğitmenler, ilk aşamada anadili Türkçe olan köylere gönderilecektir. Ana dili Türkçe olmayan köylere eğitmen gönderilmesi içinse bazı araştırmalara ihtiyaç vardır. Bölgenin iktisadi, tarımsal, coğrafi, kültür ve iskan bakımlarından çok detaylı bir etüde tabi tutulması, bu çalışmanın sonuçlarından devletçe uygun görülenlerinin yayınlanması, gizli kalması gereken bilgilerin resmi makamlara rapor edilmesi ve bunların sonuçlarına göre bir politika belirlenmesi düşünülmektedir.²¹⁸

Mehmet Emin Erişirgil'in düşüncelerine cevap olarak Emin Ali Çavlı; anadili Türkçe olmayan insanlara eğitim hizmeti verilmemesi gerektiğini, bu köylülere eğitim

²¹⁵Birinci Maarif Şurası (17-29 Temmuz 1939), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s.5

²¹⁶A.g.e. s.9-10

²¹⁷A.g.e., s.333-334

²¹⁸A.g.e., s.333-334

verilirse faydalı unsurlar olmak yerine geçmişte olduğu gibi ihanet edebileceklerini ileri sürmektedir.²¹⁹

Reşat Şemsettin Sırer ise; Cumhuriyet'in nimetlerinden ülkenin her yerindeki vatandaşların aynı derecede yararlanıp yararlanmadığı düşüncesinin yersiz olduğunu, nüfusu fazla olan yerleşim yerlerine okul yapımında öncelik tanınmasının normal olduğunu belirtmiştir.²²⁰

Şevket Süreyya Aytaç ise bu konuda farklı düşünmektedir. Aytaç; anadili Türkçe olmayanlara eğitim verilmemesi fikrine katılmadığını, ülkenin Doğu bölgesinin de Cumhuriyet'in ışığından istifade etmesi gerektiğini, iyi bir eğitim verilmesi durumunda bu insanların faydalı unsurlar haline geleceğini belirtmiştir. Aytaç, gerekçelerini şöyle izah etmiştir;

*"İlk tedrisatı Şark vilayetlerimizde ilmi bir surette tetkik ve tatbik etmek çok mühim ve yerinde bir tekliftir. Fakat bu on sene meselesidir. Bu müddet zarfında 10 sene 20 sene memleketin bir tarafını haliyle terketmek yerinde değildir. ... Memleketin bu tarafında da mesela Elazığ'da bir eğitmen okulu açmak mümkündür. ...Eğer biz buradaki vatandaşlarımızı uzunca bir müddet ihmal eder ve Türkçeden gayri bir dil konuşmalarına meydan verirsek kendi aleyhimize ve ayrı bir kanaatte bir vatan parçasının mevcut olmasına müsaade ediyoruz demektir. Hiç şüphesiz ki yüksek şura böyle bir karar almayacaktır."*²²¹

Ferit Oğuz Bayır da Aytaç'ın bu tespitlerine katıldığını belirterek; Çerkez, Pomak gibi etnik kökenden gelen eğitmenlerin köylerinde faydalı işler yaptığını, Türkçenin köyde yayılmasını sağladıklarını örnek olarak göstermiş; farklı etnik grupları Türklüğe bağlı kılmak gerektiğini vurgulamıştır.²²²

Plan Komisyon Raporunda, bu konudaki karşıt görüşlerin dikkate alınmayarak eğitmenlerin anadili Türkçe olan köylere gönderilmesine karar verilmiştir. Anadili Türkçe olmayan köylere ise daha sonra yapılacak geniş kapsamlı bir inceleme sonucunda ne yapılacağına karar verilmesi önerilmektedir.

Şura'da tartışılan konulardan biri de 1933 yılından itibaren uygulanan ders kitaplarının bakanlık tarafından basılması, yani tek kitap uygulamasıdır. Ali Fuat Başgil, Vehbi Sarıdal gibi isimler tek kitap usulüne karşı görüşler ileri sürmüşse de bu uygulamaya devam edilmesine karar verilmiştir.²²³

Maarif Şurası'nda görüşülüp karara bağlanan konulardan biri de kazalardaki Maarif Memurlarının sadece ilkokullardan sorumlu olması, kazada bulunan ilkokulların başöğretmenliğini ve aynı zamanda maarif memurluğu görevini

²¹⁹A.g.e., s.339

²²⁰A.g.e., s.340-341

²²¹A.g.e., s.340-341

²²²A.g.e., s.352-353

²²³A.g.e., s.139-193

yürütenlerin makam tahsisatı olarak almaları öngörülen paranın 20 lirayla sınırlanmaması, 12 saatten fazla ders okutmamasıdır.²²⁴

Dikkat çeken konulardan biri de okul binalarının yapımıyla ilgili alınan karardır. Buna göre, köy okulları binaları yine köylü tarafından yapılmaya devam edecektir. Şehir okullarının yapımı ise; mahallerde oluşturulacak Maarif heyetleri tarafından yürütülecek ve gereken para halktan toplanacaktır. Plan komisyonu başkanı Mehmet Emin Erişirgil, okul yapımıyla ilgili maddelerin gerekçelerini; şehirlerde yapılan binaların pahalıya mal olduğunu, diğer taraftan şehir halkına da okul binasını kendisi yaptırmak zevkini vermenin gerekli olduğunu, köylü kendi okulunu yaptığı gibi şehirlielerin de kendi okul binalarının yapımına yardım etmesi gerektiğini belirtmiştir.²²⁵

Görüşmeler sonunda kabul edilen rapora göre; öğretmen maaşlarının genel bütçeye alınması, vilayet bütçelerindeki ilköğretimin karşılığı olan vergi gelirlerinin genel bütçeye aktarılması, okul yapımı ve diğer altyapı finansmanı için vilayetlere okul vergisi ihdas edilerek mahalli idarelerde kalması kararlaştırılmıştır.²²⁶

İlköğretimin yaygınlaştırılmasını için plan komisyonu raporunda özetle şu tavsiyelerde bulunmaktadır;²²⁷

1. Nüfusu 400'den aşağı köylere eğitmen gönderilmesine devam edilmeli, 400'den yukarı köylerde ise beş yıllık ilkokullar açılarak öğretmen gönderilmeli,
2. Üç yıllık köy okullarını bitirenler yatılı okullarda eğitimini tamamlamalı,
3. Türk dili konuşmayan köylere eğitmen gönderilmemeli. Diyarbakır'da açılacak bir enstitü bu köylerde sosyal ve ekonomik araştırmalar yapmalı ve bu araştırmaların sonucuna göre politika belirlenmeli,
4. Köy çocuklarına, köye hayatına uygun bir eğitim verebilecek öğretmenler yetiştirmek üzere köy öğretmen okulları artırılmalı,
5. Şehirlerde okul yapımı için köylerde olduğu gibi halkın yardımına başvurulması için vilayetlerde yeni bir yapılanmaya gidilmeli,
6. Köylerde okul yapımı için, köy bütçelerinin her yıl dörtte biri kadar kesinti yapılarak ortak bir fon oluşturmak için bankaya yatırılmalı ve bu fondan köylere sırasıyla okul yapılmalı,

²²⁴ **A.g.e.**, s.639-641

²²⁵ **A.g.e.**, s.334-337

²²⁶ “Lahika 31: İlköğretimin Gelir Kaynakları Meselesi”, **A.g.e.**, s.645

²²⁷ “Lahika 39: Plan Komisyonu Raporu”, **A.g.e.**, s.670

7. İlkokul öğretmenlerinin maaşları karşılığı olarak bina ve arazi vergileri genel bütçeye aktarılmalı ve öğretmen maaşları bakanlık tarafından ödenmeli, ilköğretimin diğer masrafları ise mahalline bırakılmalı,
8. Köy öğretmenlerinin gittikleri yerlerde verimli çalışabilmeleri için gerekli araç gereç ve kalacak yer temin edilmelidir.

Plan komisyonu tarafından hazırlanan ilköğretimin beş yıllık ve 15 yıllık kalkınma planına göre; 15 Bölge Öğretmen Okulu açılması ve toplam 17000 öğretmen yetiştirilmesi, bunun için 15 yıl zarfında 27.086.500 lira harcanması, inşaat için 7.500.000 lira harcanacak beş yılda 14.000 öğretmen mezun edilmesi öngörülmekte ve bu öğretmenlerin maaşlarının 12.600.000 lira tutacağı hesaplanmaktadır.²²⁸

Sonuç olarak Maarif Şuras'ında dönem boyunca yapılan tartışmalara konu olan "*plansızlık*" eleştirisinin gereği olarak ilk defa ilköğretimin yaygınlaştırılması için derli toplu bir plan yapılmış, ilköğretimle ilgili önemli tavsiye kararları alınmıştır.

1.2.5. Cumhuriyet Halk Partisi

CHP, 1931 yılından itibaren parti programlarında eğitim politikalarına geniş yer vermiştir. Genel itibariyle bu programlarda büyük değişiklikler olmadığı görülmektedir. Parti programının ortaya koyduğu prensiplerin dönemin eğitim politikalarına yön veren temel kaynaklar arasında olduğu, yapılan icraatlara bakıldığında parti programının dışına çıkılmadığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca, dönemin eğitim yöneticileri yaptıkları ve yapacakları icraatları açıklarken sık sık parti programına atıf yapmışlardır. Göreve başlayan bakanların ilk açıklamalarında ve Meclis görüşmelerinde sık sık başvurdukları bir politika belgesi olarak parti programları önemli bir yere sahiptir.

Tek partili siyasi hayatın bir sonucu olarak, giderek bir parti devleti haline gelen Türkiye'de, eğitim sisteminin de partinin politikalarına hizmet etmesi düşüncesi hakim olmaya başlamıştır. Gerek Avrupa'da ve gerekse Sovyet Rusya'da hakim olan partiler dönemin aydınları tarafından yakından takip edilmektedir. Örneğin, Falih Rıfki Atay 1931 yılında yayınladığı "Yeni Rusya" adlı eserinde şu gözleme yer vermektedir;

*"Rusya'da çocuk devletidir. O halde çocuk komünisttir, fırkanındır. En küçük yaşta çocuklara politika terbiyesi verilir."*²²⁹

²²⁸ "Lahika 31: İlköğretimin Gelir Kaynakları Meselesi", **A.g.e.**, s.645

²²⁹ Falih Rıfki, **Yeni Rusya**, Ankara, 1931, s.106

Atay, bu bilgiyi verdikten sonra Atatürk'ün "*Daha küçük yaşta gençler Halk Fırkasının namzet azalarıdır*" sözüne yer vermekte ve bahsin sonunda şu öneriyi yapmaktadır;

*"Halk fırkasının namzet azalarını terbiye eden mektep ve müesseselerde Türk Ocağı şubelerini açmak: Mektep talebelerinin spor, eğlence, gezinti, oyun, ders dışındaki bütün hareketlerini bu şubeler tanzim edecek bütün faaliyetlerin merkezi bu şubeler olacaktır."*²³⁰

Atay, bu öneriyi yaptığında henüz Türk Ocakları kapanmamış ve Halkevleri açılmamıştır. Halkevleri açıldıktan sonra Atay'ın da önerdiği gibi eğitim ve kültür faaliyetlerinin odağı bu kuruluşlar olacaktır. Bunun dışında, gerek yerel ve gerekse merkezi karar alma mekanizmalarına etkisi bakımında CHP, eğitim politikalarında başat unsurlardan biridir.

1931, 1935 ve 1939 CHP Programlarında eğitim politikalarında genel bir değişiklik olmamakla birlikte eğitime ve özel olarak ilköğretime gittikçe daha ayrıntılı yer verildiği görülmektedir. Bu programlara bakıldığında CHP'nin eğitim politikalarına ilişkin şu tespitleri yapmak mümkündür;²³¹

- 1- İdeolojik açıdan eğitimden CHP'nin ilkeleri olan cumhuriyetçi, laik, milliyetçi, halkçı, devletçi ve inkılapçı vatandaşlar yetiştirmesi beklenmektedir,
- 2- Türklük vurgusu ön planda tutulmakta ve eğitim yoluyla uluslaşma hedefine varılması düşünülmektedir.
- 3- Eğitim yöntemi olarak, bireylerin serbest girişimlerine dayalı modern öğretim yöntemleriyle vatandaşların hayatlarında faydalı ve hurafeden uzak bilgiler öğretilmesi hedeflenmektedir.
- 4- İlköğretim açısından, ilkokulların beş yıl olduğu kabul edilmekte; ancak köylerin ekonomik ve nüfus durumlarına üç veya beş yıllık okul tipleri kabul edilmektedir. 1939 programı ile köy okulları konusunda belirsizlik giderilmiş, şehir veya köyler bütün ilkokulların beş yıl olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca, köy okulları için ayrı bir müfredat ve farklı tipte öğretmen esasları da kabul edilmiştir.

Dönem boyunca yapılan icraatlara bakıldığında CHP programına paralellik arz ettiği görülmektedir. Şehir okulları ile ilgili genel bir değişiklik olmamakla birlikte köy okulları konusundaki politikanın kısmen 1935 ve özellikle 1939 programında

²³⁰ A.g.m.

²³¹ Bkz: **Cumhuriyet Halk Partisi Programı**, Ulus Basımevi, Ankara, 1939, Ayr.Bkz: **Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi ve Programı**, T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1931, s.35-36, **C.H.F. Programı**, Ankara, Ulus Basımevi, 1935, s.32-43,

belirginleşmesiyle eğitim ve Köy Enstitüsü uygulamasının hız kazandığı görülmektedir.

Yine ilköğretim müfredat programlarına bakıldığında; özellikle 1936 yılında yenilenen ilköğretim programındaki hedefler bölümü CHP programındaki eğitim hedefleri üzerine oturtulmuştur. Esasen 1936 ilköğretim programının 1926 programından teknik olarak önemli bir farkı yoktur. En büyük değişiklik “*İlköğretim Hedefleri*” başlığını taşıyan bölüm CHP programındaki milli eğitim prensiplerini aynen almak suretiyle oluşturulmasıdır.²³²

Bunun yanında CHP grup görüşmeleri, kurultayları ve vilayet kongrelerinde de eğitim ana gündem maddelerinden biri olmuştur. Bu toplantılarda, genel eğitim politikasının dışında eğitimde aksayan yönlerle ilişkin şikayet ve öneriler de dile getirilmiştir. Şikayet ve taleplere dönemin Milli Eğitim Bakanlarının cevap verdikleri, bu yolla partiye hesap verdikleri görülmektedir.

Örneğin, 1931 kongresinde Çanakkale parti murahhası Veli Bey, köylere öğretmen göndermenin uzun yıllar süreceğinden dolayı öğretmensiz köyler için köylünün kendi öğretmenini kendisinin istihdam etmesi yönünde yazılı teklif vermiştir. Maarif Vekili Esat Bey’in ilk başta sıcak baktığı bu teklif söz alan diğer partililer tarafından uygun görülmemiş ve eğitimde geriye gidiş olacağı gerekçesiyle bu yönde bir karar alınamamıştır. Bunun üzerine Esat Bey tekrar söz alarak; öğretmenlerin ancak Maarif Müdürlükleri tarafından seçilip atanacağına vurgu yaparak sözlerine açıklık getirmek zorunda kalmıştır.²³³

İlköğretimde niceliğe değil niteliğe önem atfedildiğinin bir kanıtı da 1934 yılında CHP grubundaki gelişmelerdir. İnönü’nün gurupta yaptığı konuşmada; ilköğretim meselesinin bir hükümet meselesi olmaktan ziyade bir devlet ve parti meselesi olduğunu vurgulamıştır. Bu görüşmelerde İsmet İnönü; ilköğretim meselesinde politika belirleme işini partiye havale etmiş ve ilköğretim konusundaki “*eksik tarafları ve acı hakikatleri*” olduğu gibi ele alarak belirsizliklerin ortadan kaldırılmasını istemiştir.²³⁴

İsmet İnönü’nün bu tespitinden birkaç ay önce Yunus Nadi bir yazısında; ilköğretimin pahalıya mal olduğunu, ilköğretimin günün birinde mutlaka

²³² **İlköğretim Programı**, Maarif Vekaleti, Devlet Kitapları, İstanbul, 1936, s.5

²³³ **C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931 s.141-146

²³⁴ “İlk Tedrisat Hakkında İsmet Paşa’nın Fırkada Beyanatı”, **Milliyet**, 14 Mart 1934, S:2907, s.1

yaygınlaşacağını; ancak mevcut durumda niceliğe değil niteliğe önem verilmesi gerektiğini belirtmektedir.²³⁵

Parti bünyesinde ilköğretimin ele alındığı bu görüşmelerden hemen sonra kurulan bir komisyon²³⁶; köy ve kasabalarda üç sınıflı ve beş sınıflı okullardan 3, 5 ve 8 sene önce mezun olmuş olan vatandaşların bilgi seviyesinin ölçülmesi için genel bir yoklama yapılması kararı alınmıştır. Sözü edilen yoklama imtihanları yapıldığına dair basında çok sayıda haber mevcuttur. Ancak sonuçlarına dair herhangi bilgi veya belgeye ulaşılamamıştır. Genel kanaat mevcut köy okullarının verimsiz olduğu ve halihazırda harcanan 13 milyon lirayla mümkün olan en yüksek verim için gereken tedbirlerin alınması yönündedir.²³⁷

Yunus Nadi, partinin bu işi ele almış olmasıyla *“inkılapçı yeni usuller”* bulunarak bu meselenin halledileceğine inanmaktadır.²³⁸ Nadi, bir başka yazısında; *“yeni rejimin, maarifi de ihmal etmemiş olmakla beraber şeflerin(Atatürk ve İsmet Paşa) nazarında büyük bir hamle yapılamadığına dair teessürlerine şahit olunduğunu”* belirterek ilköğretimde beklenen devrimci gelişmenin sağlanamadığına işaret etmektedir.²³⁹ Burhan Cahit ise *“Tapon Nesil”* başlıklı yazısında İnönü'nün gizli bir yarayı deştiğini ve böyle yapmakla da iyi ettiğini, köylü çocuklarının okumadığını veya okulda öğrendiklerini unuttuklarını belirtmektedir.²⁴⁰

İlköğretim meselesinin parti grubunda bu şekilde gündeme gelmesi, bu konudaki eleştirel düşüncelerin daha net ve cesaretle dile getirilmesinin de önünü açmıştır.²⁴¹ Bu eleştirilerden birinde *“ya hep ya hiç”* diyerek söze başlayan Feridun Vecdi; ilköğretimin devrimin gerektirdiği gelişmeyi göstermediğini belirtmekte ve *“Köy mektepleri üç senelik kalacaksa, yoktur diyip çıkmak daha doğrudur...”* sözleriyle yazısını bitirmektedir.²⁴²

Guruptaki bu görüşmelerden sonra 28 kişilik bir çalışma gurubu oluşturulmuştur.²⁴³ İktedrisat Encümeni veya İlköğretim Komisyonu adı verilen bu komisyon yaptığı çalışmaların sonunda kamuoyunun beklentilerine cevap verecek bir reform önermemiş, bunun yerine vilayet bütçelerinde bazı tasarruflar ve

²³⁵ Yunus Nadi, “İlk Tedrisat ve Onun Hocaları”, **Cumhuriyet**, 4 Kanunisanı 1934, S:3473, s.1

²³⁶ “Fırka Komisyonu Dün Çalışmağa Başladı”, **Cumhuriyet**, 15 Mart 1934, S:3541, s.1

²³⁷ “İlk Tahsil Seviyesi”, **Milliyet**, 5 Nisan 1934, S:2926, s.3

²³⁸ Yunus Nadi, “Memleketin Küçüklerinin Büyük İşi”, **Cumhuriyet**, 15 Mart 1934, S:3541, s.1

²³⁹ Yunus Nadi, “İlk Tedrisat ve Umumi Okutma”, **Cumhuriyet**, 11 Mart 1934, S:3537, s.1

²⁴⁰ Burhan Cahit, “Tapon Nesil”, **Milliyet**, 25 Mart 1934, S:2918, s.3

²⁴¹ M. Selahattin, “Bu Derde Çare Nedir?”, **Milliyet**, 16 Mart 1934, S:2909, s.1-5, Burhan Cahit, “Haklı Bir Endişe”, **Milliyet**, 16 Mart 1934, S:2909, s.3, Ahmet Şükrü, “İlk Tahsil”, **Milliyet**, 15 Mart 1934, S:2908, s.1

²⁴² Feridun Osman, “Bizde Köy Maarifi Milli Müdafaa Meselesidir” **Cumhuriyet**, 9 Haziran 1934, S:3624, s.5

²⁴³ “Cumhuriyet Halk Fırkası Grubunda”, **Hakimiyeti Milliye**, 15 Mart 1934, S:4543, s.2

düzenlemeler yapılmasını tavsiye eden raporlar hazırlamıştır. Bu komisyonların 1930'lu yılların sonlarına kadar benzer raporlar hazırlamıştır.²⁴⁴

CHP programlarında genel olarak "*tek tip*" bir eğitim anlayışı kendini göstermektedir. Ahmet Ağaoğlu'nun değerlendirmesiyle "*teklerin menfaatlerini topluluğun menfaatine barıştırmağa ve uygunlaştırma*"²⁴⁵; yani, fertlerden bir millet yaratmak gayreti olarak nitelenebilecek bu anlayış 1939'a kadar köy okullarıyla ilgili kesin bir karar alınamamasına neden olmuştur. Köy okulları programı ve öğretmen niteliği açısından farklı bir uygulamaya gidilememiştir. 1927 yılında açılan köy öğretmen okulları kısa süre sonra kapatılmıştır. Parti'nin vatandaşlar arasında bir sınıflama yapması, köy ve şehirde farklı eğitim yapılmasının doğru olmayacağı görüşü bu uygulamanın gerekçesi olmuştur.²⁴⁶

Dönemin başlarında beliren "*tek mektep*" anlayışı gereği köy ve şehir okulları program ve öğretmen bakımından ayrı ayrı bir sistem uygun görülmemiştir. Köy okulları konusunda yaşanan bu kararsızlık 1939 parti programında giderilmiş ve köy okulları için eğitimli ve beş yıl süreli öğretim esas kabul edilmiştir.

Dönem içinde yapılan CHP kurultayları da ilköğretim meselesinin tartışma platformlarından biri olmuştur. Kurultay dolayısıyla, gerek resmi gerekse gayri resmi kurum ve şahıslar eğitime dair görüşlerini ilgili makamlara duyurma fırsatı bulmuşlardır. Vilayetlerden düzenli olarak toplanan dileklerin yanı sıra basın yayında da kurultaya duyurulmak üzere dilek ve görüşlerin dile getirildiği görülmektedir.²⁴⁷

CHP kurultaylarında, vilayetlerden gelen okul ve öğretmen taleplerinin Dilek Komisyonunda tartışılmakta ve Maarif Vekaleti'nin bu talepler hakkındaki cevabı istenmektedir. Kongreler bu yönüyle eğitim politikalarının ve uygulamadaki aksaklıkların gündeme geldiği bir hesap verme platformu olarak işlev gördüğü anlaşılmaktadır.²⁴⁸

CHP, ilköğretimin finansmanının vilayetlerden alınıp genel bütçeye konulması konusunda ciddi bir adım atmamakla birlikte ilköğretimin niteliksel yönüyle ilgili hemen her konuya müdahil olmuştur. Örneğin yatı okulları, köy

²⁴⁴ Bkz: a.ş., s.468-470

²⁴⁵ Ağaoğlu Ahm.ed, "Cumhuriyet Halk Partisi Programı Etrafında", **Cumhuriyet**, 18 Mayıs 1935, .S:3952, s.2

²⁴⁶ İ. Hakkı Baltacıoğlu, "Halk Partisinin Yeni Programı Üzerine", **Yeni Adam**, 16.5.1935, S:72, s.2

²⁴⁷ Bkz: "C.H.P. Kamutayından Beklediklerimiz", **Muallimler Sesi**, 9 Mayıs 1935, S:17, s.1,

Ayr.Bkz: "İzmir Muallimlerinin İçtimaları", **Muallimler Sesi**, 9 Mayıs 1935, S:17, s.2

²⁴⁸ Bkz: **C.H.P. Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları**, Ulus Basımevi, Ankara, 1939,

okullarının beş seneye çıkarılması, eğitmen yetiştirilmesi, Köy Enstitüleri gibi önemli önemli kararların parti kongrelerinde alındığı veya onaylandığı görülmektedir.²⁴⁹

Yine, müfredat programları ve ders kitapları değişikliklerinde taslakların incelenmek üzere Partiyeye gönderildiği ve parti tarafından görevlendirilen bir bilirkişi heyetinin onayı alındıktan sonra son şeklinin verildiği görülmektedir.²⁵⁰

Ayrıca CHP vilayetlerden gelen dilek ve şikayetlerin merkeze iletilmesinde de rol oynamaktadır. CHP vilayet kongrelerini takip etmek üzere görevlendirilen milletvekilleri burada gündeme gelen talepleri genel merkeze aktarmaktadır ve buradan da ilgili bakanlığa yada ilgili kuruma aktarılmaktadır.²⁵¹ Bu talepler genel merkeze iletildikten sonra, bunlara dair Maarif Vekaletinin cevaplarının da CHP evrakları arasında olduğu görülmektedir.²⁵²

CHP'nin bazı durumlarda kendi kararlarını vilayetlere tebliğ ederek bir yürütme organı gibi çalıştığı da olmuştur. Örneğin, 1935 yılında parti grubunda kurulan komisyon tarafından Hususi İdarelerin mali durumlarını düzeltmek için alınan tasarruf kararları, bununla ilgili kanunun Meclisten çıkması beklenmeden valilere tebliğ edilmiştir. Bu kararlara uyan bazı vilayetler başöğretmenlerin makam tahsisatlarını kaldırarak bütçelerinde tasarruf yapmışlardır. Gelen itirazlar üzerine dönemin Milli Eğitim Bakanı Abidin Özmen Mecliste yaptığı açıklamada; bu sorunun ilköğretim işinin partide oluşturulan komisyona havale edilmesinden kaynaklandığını belirtmek durumunda kalmıştır.²⁵³

Yine Vilayet Meclisleri tutanakları incelendiğinde, CHP vilayet yönetiminden gelen taleplerin dikkate alındığını anlaşılmaktadır. İlköğretimle ilgili vilayet bazında alınan önemli kararlarda da CHP'nin etkisi görülmektedir. Örneğin, 1928 yılında İstanbul Vilayeti Umum Meclisi'nde kararlaştırılmayan ve tartışma konusu olan Mektep Vergisinin hangi oranda alınacağına dair karar CHP vilayet yönetiminde toplantı yapıldıktan sonra alınabilmiştir.²⁵⁴ Parti vilayet kongrelerinde de ilköğretime dair detay sayılabilecek bazı kararların alındığı görülmektedir.²⁵⁵

CHP, zaman zaman, vilayetlerdeki bazı eğitim ve kültür faaliyetlerini bizzat organize etmiştir. 26.05.1938 tarihli bir arşiv belgesinde partinin Adana teşkilatına

²⁴⁹ **C.H.P. Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları**, Ulus Basımevi, Ankara, 1939,s.29

²⁵⁰ **B.C.A.**, f:490.01, k:501, d:2012, s:1

²⁵¹ Bkz: **B.C.A.**, f:490.01, k:500, d:2010, s:2-2

²⁵² **B.C.A.**, f:490.01, k:501, d:2012, s:1

²⁵³ "Maarif vekâleti bütçesi", **T.B.M.M.Z.C.**,İ:29 25.5.1935, C:1, s.252-261

²⁵⁴ "Tedrisat vergisinin Tezyidi", **Cumhuriyet**, 27 Nisan 1928, S:1425, s.2, Ayr.Bkz:"Tedrisat Vergisi kazanç Vergisinin Yüzde Ellisine İbلاغ Edildi", **Cumhuriyet**, 20 Nisan 1928, S:1418, s.1

²⁵⁵ Halk Fıkrası İstanbul Vilayeti Kongresi, **İkdam**, 21.10.1928 11315 s.1, Ayrıca Bknz: Vilayet Kongreleri

bağlı Hars Komitesinin bölgedeki ilkokul öğretmenleri aracılığıyla Alevi köylerinde halk eğitimi çalışmalar yapıldığı, bölge okullarında partinin bu politikaları yönünde tavsiye ve telkinler yapılması istendiği ve bu uygulamaya bakanlığın onay verdiği görülmektedir.²⁵⁶

İlköğretimde CHP etkisi, sadece politika belirleme açısından değil, aynı zamanda eğitimin içeriği bakımından da görülmektedir. Örneğin, 1936 yılında ilkokul müfredat programı CHP programı esas alınarak hazırlanmıştır.²⁵⁷ Bunun yanında, gerekli görüldüğünde gündemdeki siyasi olaylarında eğitim alanına yansıtıldığı ve okullarda siyasi eğitime önem verildiği görülmektedir. Yapılan bu siyasi eğitime örnek olarak, 1939 yılında seçimler dolayısıyla okullara gönderdiği bir genelgede Hasan Ali Yücel; çocuklara seçim, seçmen ve ikinci seçmen konularından bilgi verilmesi, CHP ilkeleri ve bu ilkelerin inkılap yolunda ülkeye kazandırdıkları konularının işlenmesini istemektedir.²⁵⁸

Sonuç olarak Cumhuriyet Halk Partisi, dönemin ilköğretim politikalarında politika belirleyici unsurlar arasındadır. Partinin, dönem boyunca, hemen her konuya müdahil olduğuna dair araştırmanın ilgili bölümlerinde daha fazla örnek mevcuttur.

1.2.6. Türkiye Büyük Millet Meclisi

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde dönem boyunca çıkardığı kanunlar ilköğretim politikalarını belirleyici unsurlar arasındaki yerini almaktadır. Mecliste dönemin başlarından itibaren ilköğretim alanını düzenleyen pek çok kanun çıkartılmış olmakla birlikte, bu kanunların uygulamasından doğan sıkıntılar nedeniyle ilgili kanunlarda sık sık değişiklikler yapılmıştır. Bunlar arasında, Maarif Eminliklerinin kurulduktan kısa bir süre sonra kaldırılması, Maarif Şurası'nın toplanmasını öngören yasanın 1939 yılına kadar uygulanmamış olması, öğretmenlere tanınmış olan ev kirası hakkının her iki senede bir ertelenmesi ve yine başöğretmenlerin makam tahsisatlarının vilayet bütçelerinin durumuna göre vilayetlerin yetkisine bırakılması gibi istikrarsızlıklar göze çarpmaktadır.

Meclisin eğitim ve ilköğretim alanında yaptığı düzenlemelere baktığımızda dönemin hemen başlarında 1926 ve 1929 yılları arasında önemli yasal düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Bu yasal düzenlemelere baktığımızda, bugün de halen devam eden, bu günkü eğitim sistemimizin temelini bu dönemde atıldığını söyleyebiliriz.

²⁵⁶B.C.A., f:490.0.01 k:000, d:584, s:13-1

²⁵⁷Bkz: 1936 İlkokul Programı, a.g.e.

²⁵⁸Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, A.Ü.Eğitim Fakültesi Yay., Ankara, 1982, s.207

Özellikle, 1926 Maarif Teşkilatına dair kanun ve ilerleyen yıllarda bu kanunda yapılan değişiklikler bugünkü eğitim sistemimizin temelini oluşturmuştur. Her ne kadar uygulamada istikrarsızlar yaşansa da, öğretmenlerin diğer memurlar gibi özlük haklarına sahip olması bu dönemin icraatlarından. Yine öğretmenlerin terfi ve cezalandırılma sistemini belirleyen 1930 tarih 1702 sayılı kanun günümüze kadar uygulanagelmış bir yasal düzenlemedir. Bugünkü eğitim sistemimizdeki Talim ve Terbiye Kurulu, Maarif Şurası, teftiş sistemi, atama ve tayinler, mecburi hizmet uygulaması gibi yasal düzenlemeler incelenen dönemde başlamış ve günümüze kadar devam edegelmiş uygulamalardır.

İlköğretim alanıyla ilgili olarak Meclis görüşmelerini bir analize tabi tutmak için tutanaklarda bir inceleme yaptığımızda, bu alanla ilgili temel tartışma konularının, çözüm bekleyen sorunların bu görüşmelere de yansıdığı görülmektedir.

Aşağıda, Mecliste söz alarak ilköğretime dair konularda fikir beyan eden milletvekillerinin yaptıkları konuşmalara dair bir istatistik çıkarılmıştır. Tutanakların tamamı incelenerek tespit edilen ilköğretime dair fikir beyan eden konuşmalarda temas edilen konu başlıkları aşağıdaki gibidir;

Tablo 3: TBMM Görüşmelerinde Söz Alan Milletvekillerinin İlköğretim İlgili Temas Ettikleri Konu Başlıklarının Dağılımı (1928-1940):

Mecliste Fikir Beyan Edilen Konular	Genel	Eleştirel	Toplam
Eğitimin Niteliği (Programlar, İmtihanlar, Disiplin ve Ahlak, Kılık Kıyafet, Öğretmenlerin Niteliği)	52	60	112
Genel Eğitim Siyaseti ve Bakanlık Teşkilatı	24	23	47
Ders Kitapları Sorunu	14	14	28
Köy Eğitimi Meselesi	30	19	49
İlköğretimin Finansmanı Sorunu	56	27	83
Okullaşma Oranları, Okul ve Öğretmen Sayıları	64	67	131
Öğretmenlerin Maaş ve Özlük Hakları Sorunu	58	45	103
Toplam	298	255	553

*İstatistik TBMM Zabıt Ceridesinin ilgili sayılarının anahtar kelimeler yardımıyla elektronik ortamda taranarak, eğitime dair beyanatların sınıflandırılması yapılarak oluşturulmuştur. Tarama esnasında doğrudan eğitime ve ilköğretime dair derli toplu fikir içeren beyanlar esas alınmıştır. Bkz:https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/tutanak_sorgu.html

İstatistik incelendiğinde, dönemin ilköğretim sorunlarının da neler olduğuna dair bir tablo ortaya çıkmaktadır. Görüleceği gibi, ilköğretimin nicelik yönüne denk gelen finansman, öğretmenlerin maaşları, okullaşma oranları gibi konular ağırlıklı olarak ele alınmış ve en çok eleştiri bu konularda yapılmıştır. Araştırmanın beşinci bölümünde de görüleceği gibi, incelenen dönemin en temel sorunu ilköğretimin

finansmanı, okul ve öğretmen yetersizliği gibi konulardır. Meclis görüşmelerine dair bu istatistik de bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Yine istatistikte öne çıkan konu başlıklarından olan köy eğitiminin niteliği ve köye uygun bir eğitim sistemi konusu da dönemin temel tartışma konularından olmuştur. İncelenen dönemde köy eğitimi konusunda bir kararsızlık yaşanmış; ancak dönemin sonların doğru ciddi adımlar atılabilmektedir.

Meclis tutanaklarına bakıldığında, ilköğretime dair fikir beyan eden milletvekilleri ve söz alma sayıları sırasıyla şöyledir: Hüsnü Kitapçı (Muğla) 12 kez, Ziya Gevher Etili (Çanakkale) 11 kez, İbrahim Alaeddin Gövsa (İstanbul) 20 kez, Refik Şevket B. (Manisa) 10 kez, Reşit B. (Gaziantep) 8 kez, Süleyman Sırrı B. (Yozgat) 8 kez, Mazhar Müfid Kansu (Denizli) 7 kez, Hakkı Kılıçoğlu (Muş) 7 kez, Kazım Nami Duru (Manisa) 7 kez ilköğretime dair konuşma yapmıştır.²⁵⁹

Bazı milletvekillerinin Meclis konuşmalarında belirli konulara odaklandıklarını ve ele aldığı konuyu etraflı bir şekilde dile getirdikleri görülmektedir. Örneğin Hüsnü Kitapçı, sık sık söz alarak, ders kitaplarının devlet tarafından basılıp dağıtılmasına muhalefet etmiş, bu uygulamanın yayınevlerini mali açıdan zor durumda bırakacağını dile getirmiştir. Hüsnü Kitapçı, ayrıca öğretmenlerin maaş ve özlük haklarıyla da ilgili eleştiriler dile getirmiştir.

İncelenen dönemin Meclis tutanaklarında, sık sık söz almamış olmakla birlikte, en dikkat çeken isimlerin başında Fazıl Ahmet Bey (Elaziz) gelmektedir. Fazıl Ahmet Bey'in yaptığı uzun konuşmalarda eğitim ve ilköğretim meselesine dair derin analizler yaptığı görülmektedir. Fazıl Ahmet Bey, dönem boyunca ilköğretimle ilgili olarak 1932, 1933, 1935 yıllarında üç kez söz almış, üçünde de eğitimin milliği konusuna temas etmiş ve bundan ne anlaşıldığını sorgulamıştır.

Fazıl Ahmet Bey, milli eğitimden ne anlaşıldığını yetkililere sorduğunu, net bir cevap alamadığını ve aldığı cevabın kendisini tatmin etmediğini belirtmiş; ayrıca bu konuya bir açıklık getirilmediği sürece eğitimden verim alınamayacağını vurgulamıştır.²⁶⁰

Fazıl Ahmet Bey, milli eğitim kavramından, Batının eğitim tekniklerini almak ve bu teknikleri kullanmak suretiyle sentez yaparak Türk milletinin kendi milli bünyesine uygun bir sistem geliştirmeyi anlamaktadır. Ona göre, mevcut eğitim

²⁵⁹ Parantez içindeki sayı ilgili milletvekilinin dönem içinde ilköğretime dair kaç kez söz aldığını göstermektedir.

²⁶⁰“Maarif vekâleti bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:29, 25.5.1935, C:1, s.252-261

sisteminde, çocukların yalnız aklına hitap edilmektedir ki bunda da eksikler vardır, buna karşın ahlak eğitimi noktasında ise büyük bir açık bulunmaktadır.²⁶¹

İsmail Hakkı Baltacıoğlu da milli eğitimi tanımlarken benzer bir noktaya temas etmektedir. Baltacıoğlu'na göre milli eğitim denildiğinde; çocukların, gerçekte yaşanmakta olan toplum hayatına; yani o toplumun hukuk, ahlak, sanat, dil ve felsefe gibi sosyal kurumlarına uyum sağlaması ve bu toplumun milli idealini benimseyen insanlar olarak yetiştirilmesi anlaşılmalıdır.²⁶²

Mazhar Müfit Kansu da “*milli eğitim*” kavramından ne anlaşıldığı konusunda tereddütleri olanlardandır. Kansu, bu tereddüdünü şöyle ifade etmiştir;

*“Maarif vekili Beyefendiden bir ricam var, anlamadığım bir mesele var, millî terbiye. millî terbiye diyoruz. Millî terbiye nedir, bunun esas ve anasırı nedir, rica ederim anlatsınlar. Binaenaleyh bunun bir anasırı, bir esası olacak bu nedir sorarım? Maatteessüf bu gün benim gördüğüm bir şey var ki her mektepte müttehit bir terbiye yoktur”*²⁶³

Dönemin bakanları genelde bu sorulara kısa cevaplar vermekle yetinmişlerdir. Örneğin, dönemin bakanlarından Esat Bey, verdiği bir cevapta; konuyla ilgili yeterince söz söylendiğini ve yazıldığını, söz söylemenin zamanının çoktan geçtiğini belirterek milli eğitim kavramının “*medeni bir devlet, medeni bir millet*” olmak bağlamında ele alınması gerektiğini vurgulamıştır.²⁶⁴

Milli Eğitim Bakanları sık sık disiplin ve ahlak konusunda eleştirilere cevap vermek zorunda kalmışlardır. Bunlardan birinde İbrahim Bey (Kocaeli) okullarda çocukları sadece ilmen değil ahlaken de eğitmek gerektiğini, buna dair bir eğitim politikasının var olup olmadığını sormuştur. Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey ise cevabında, ahlak anlayışının değiştiğini belirtmiş ve “*laik ahlak*” vurgusu yapmıştır.²⁶⁵

Yine, Yusuf Akçuraoğlu'nun (İstanbul) yeni yetişen gençlerin bireycilik konusunda fazla ileri gittiğini, gençlerde maddiyatçılığın baş gösterdiği eleştirilerine karşı Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey; maddiyatçılık ve bireyciliğin yalnız Türk gençliğine ait bir sorun olmadığını, tüm dünyanın sorunu olduğunu belirtmiştir.²⁶⁶

Mecliste öne çıkan tartışma konularından biri de ilköğretimin finansmanı konusu olmuştur. Okul yapımı, öğretmen yetiştirilmesi ve öğretmen maaşları sık sık gündeme gelen konulardır. Örneğin, İbrahim Alâeddin Gövsa, yaptığı uzun ve

²⁶¹ A.y

²⁶² İsmail Hakkı Baltacıoğlu, **Toplu Tedris**, Sebât Basımevi, İstanbul, 1938, s.9

²⁶³ “Maarif vekâleti bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ: 70 25-6-1932 C : 2, s.313-325

²⁶⁴ “Maarif vekâleti bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ: 70 25-6-1932 C : 2, s.313-325

²⁶⁵ “Maarif Vekâleti bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:60 18.5.1930 C:1 , s,104-112

²⁶⁶ A.y.

eleştirel konuşmalardan birinde, ilköğretim mecburiyetinin sağlanabilmesi için devlet bütçesinden daha fazla kaynak ayrılması gerektiğini, Namık Kemal'in "...*maarifin terakkisini servetin tezayüdünden beklemek, validenin kerimeden doğmasına intizar hükmünde kalmaz mı?*" sözlerine atıf yaparak eğitimin yaygınlaştırılması için devlet bütçesinin zenginleşmesini beklemenin geçersiz bir bahane olduğunu vurgulamıştır.²⁶⁷

Yine bir diğer tartışma konusu da köy eğitimi meselesi yani köye uygun bir eğitim ve öğretmen yetiştirilmesi olmuştur. Bu talebin geri planındaki nedenlerden biride ekonomik sıkıntılardır. Emin Sazak(Eskişehir)'a göre Avrupa ülkelerine öykünerek hayal kurmak yerine kendi imkanlarımıza göre lükse kaçmadan, eldeki mevcut finans kaynaklarıyla, daha ucuz yoldan daha fazla öğretmen yetiştirilmesi ve köy hayatına uygun bir eğitim verilmesi gerekir.²⁶⁸ Sazak'ın eleştirilerinden de anlaşılacağı gibi, eğitimde "*keyfiyet*" yani nitelikten ödün vermemek uğruna şehir ve köy için aynı tipte ve beş yıllık öğretmen okulu mezunu öğretmen yetiştirmek lüks olarak görülmektedir.

Mecliste, Meşrutiyet dönemi ve Cumhuriyet dönemi karşılaştırmalarına da rastlanmaktadır. Meşrutiyet döneminden boş bir eğitim sistemi alındığı yönündeki düşünceler dile getirilirken bazı vekiller buna karşı çıkarak Meşrutiyet dönemi eğitim atılımlarını savunmuşlardır. Bunlardan birinde, Rahmi Bey (Sivas)'ın itirazına cevaben Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey; yanlış anlaşıldığını ifade etmiş ve Meşrutiyet devrinin eğitimcilerinin ve öğretmenlerinin her zaman İnkılabın destekçisi olduğunu belirtmiştir. Tekrar söz alan Rahmi Bey; Cumhuriyet döneminde eğitimin yalnız "*keyfiyeten*" değil "*kemiyyeten*" de yani niceliksel olarak da farklılık arz etmesini görmek istediklerini belirtmiştir.²⁶⁹

Yukarıda belirtildiği gibi bu tartışmalar, daha çok ilköğretimin yaygınlaştırılamamış olması gerçeğine temas etme fırsatı doğurmuştur. Örneğin, 1940 yılında İbrahim Alaaddin Gövsa bir konuşmasında; ilköğretim meselesinin 100 senelik bir mesele olduğunu, gerek Meşrutiyet ve gerekse imparatorluk devrinde köylerde o dönemin devlet idealine uygun bir eğitim sisteminin yani sıbyan mekteplerinin mevcut olduğunu; ancak Cumhuriyet devrinin bu sistemin yerine yenisinin henüz kurulamadığını ileri sürmüştür.²⁷⁰

²⁶⁷“Maarif vekâleti bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:70 25.6.1932, C:2, s.313-325

²⁶⁸“Maarif Vekâleti Bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:64 22.4.1928, C:1, s.201-216

²⁶⁹“Maarif Vekâleti bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:60 18.5.1930 C:1, s,104-112

²⁷⁰“Köy enstitüleri teşkili hakkında kanun lâiyhası ...”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:41 17.04.1940, c:1, s.70-92

Yine,1939 yılı bütçe görüşmelerinde Fuad Gökbudak; eskiden pek çok kazada rüşdiye mevcutken bugün bu kazalarda sadece bir ilkokul bulunduğu, ilkokulların altı seneden beş seneye indirildiği ve dolayısıyla niceliksel olarak geriye gidiş olduğunu iddia etmiştir. Buna karşın Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, “*biraz sertçe olursa mazur görsünler*” ifadesiyle başladığı cevabında eski eğitim sistemi ile bugünkünün karşılaştırılmasının haksızlık olacağını belirtmiştir. Fuad Gökbudak buna karşın; niceliksel karşılaştırma yaptığını, o günkü okullarla bugünkü okulların nitelik itibariyle elbette karşılaştırılmayacağını; ancak eskiden rüştiye bulunan mahallerde bugün yalnız ilkokul bulunduğunu iddia etmiştir.²⁷¹

Dönem boyunca ilgili bakanlar, eğitimle ilgili eleştirilere cevap verirken devralınan mirasa atıf yapmayı uygun görmüşler; ancak yukarıda da görüldüğü gibi zaman zaman itirazlarla karşılaşmışlardır. 1939 bütçe görüşmelerinde Hasip Ahmet Aytuna, eski ve yeni tartışmasında sürekli eskiyi eleştirerek ve yeni ile kıyaslayarak bir yere varılamayacağını ve planlı bir şekilde ileriye yürümek gerektiğini vurgulamıştır.²⁷²

İlköğretim konusu 1930’daki kısa süreli çok partili demokrasi denemesi sırasında da Meclisin gündem konularındandır. CHP’liler; SCF’nin ilkokullara kadar propaganda yaptığını, bunun öğretmenlere de yansıdığını, medreselerin açılacağı ve okullarda Kur’an okutulacağı yönünde propaganda yaptığından şikayet etmişlerdir.²⁷³

Mecliste ilköğretim politikalarına dair yapılan faaliyetleri değerlendirmek gerekirse; dönem boyunca muhalif görüşler dile getirilmiş olmakla birlikte, Hasan Ali Yücel’den önce görev yapan bakanların Meclis görüşmelerinde zorlanmadıklarını, eleştirel söylemlerin 1939 ve 1940 yılı itibariyle arttığını, aynı zamanda bu yıllarda temel sorunlara ilişkin somut adımların da atıldığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşının kapıya dayandığı 1940 yılı itibariyle Köy Enstitüleri Kanununun çıkmış olması ve bu kanunla hükümetin ilk defa büyük miktarda bir finansmanı gözden çıkardığı görülmektedir.

Bu çıkarıma bir destek mahiyetinde olarak Hasan Ali Yücel’in kendisinden önceki dönemi “*araştırma devresi*” olarak nitelendirdiğini belirtmek gerekir. Yücel, bu dönemde verilen emeklerin boşa gitmediğini; ancak mevcut durumda, geçen on beş

²⁷¹“Maarif vekaleti bütçesi”, T.B.M.M.Z.C., İ:17,25.5.1939, C:1, s.245-273

²⁷²A.y.

²⁷³T.B.M.M.Z.C., I:5, 15.11.1930, C:2, s.42-43

yıllık dönemin bir muhasebesinin yapılarak yeni bir planlamayla ileriye doğru yürüneceğini belirtmektedir.²⁷⁴

Özetle, incelenen dönemin Meclis görüşmelerinde eğitimin yönetim boyutunda ciddi eleştiriler dile getirilmiş ve bu eleştiriler yöneticileri yeni politikalar belirlemeye ve sorunlara yeni çözüm arayışlarına yöneltmiştir denilebilir.

1.2.7. Yabancı Uzmanlar

İncelenen dönemin ilköğretim politikalarına etki eden unsurlar arasında yabancı uzmanların verdiği raporları da göz ardı etmemek gerekir. 1924 yılından 1939 yılına kadar yabancı uzmanlar tarafından bakanlığa verilen raporlar mevcuttur. Bunların başında, incelenen dönemi de etkilediği konusunda genel kabul gören 1924 tarihli John Dewey raporu gelmektedir.

Dünyaca tanınan ve modern eğitimin öncülerinden olduğu kabul edilen Dewey; Kopernik'in astronomide yaptığı devrime benzer şekilde tamamen dinleme esasına dayalı eski eğitim anlayışını yıkarak, çocuğu merkez alan eğitim anlayışını savunmuştur. Dewey'e göre okul; çocuk için, içinde yaşadığı hayatın denemelerinin yapılacağı bir yerdir. Çocuk okulda önce hayatı yaşayacak, sonra hayatla ilişki kurarak öğretim görecektir. Bu bağlamda Atatürk'ün eğitime dair görüşlerinin de Dewey'in savunduğu eğitim anlayışına paralellik gösterdiği görülmektedir.²⁷⁵

Maarif Vekaletinin daveti üzerine 1924 yılında Türkiye'ye gelerek iki ay kadar incelemelerde bulunan Kolombiya Üniversitesi profesörlerinden John Dewey'in bakanlığa sunduğu bu rapor 1939 yılında yapılacak olan Maarif Şurasına hazırlıklar kapsamında "*Maarif Vekilliği Ana Programı Hazırlıklar B serisi*" kitapları arasında yayınlanmıştır. Raporla özetle şu tavsiyelerde bulunmaktadır;²⁷⁶

1. Türk eğitim sistemi özel bir reformdan ziyade yıldan yıla gelişecek bir programa ihtiyaç duymaktadır. Yapılmak istenen reformları alelacele yapmaktansa, layıkıyla incelemeler yapmak ve uygulayıcı uzman kadrolar yetişinceye kadar ertelemek yerinde olacaktır. Önümüzdeki 8-12 sene için hazırlanacak bir plan Meclis tarafından onaylanmalı ve bu plan eğitimin değişmez anayasası hükmünde olmalıdır. Bu planın yapılması için gelişmiş ülkelere eğitimciler gönderilmeli ve uzman kadrolar yetişinceye kadar genel planı yapma işi ertelenmelidir.

²⁷⁴“Maarif vekaleti bütçesi”, T.B.M.M.Z.C., İ:17,25.5.1939, C:1, s.245-273

²⁷⁵ Cavit Binbaşoğlu, *Yeni Köy Okulu*, İzmir Matb., İstanbul, 1959, s.32

²⁷⁶John Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1939

2. Bakanlık bünyesinde Neşriyat Dairesi kurulmalı, öğretmenler için Seyyar Kütüphaneler ve Seyyar Sergiler oluşturularak hizmet içi eğitimleri sağlanmalıdır.
3. Bakanlık bünyesinde bir İnşaat Bürosu kurulmalı ve okul planları bu birim tarafından yapılmalıdır.
4. Köy hayatına uygun bir eğitim sistemi ve köye uygun öğretmen yetiştirmek için Köy Öğretmen Okulları açılmalıdır.
5. Öğretmenlerin özlük hakları düzenlenmelidir.
6. Bakanlık idari teferruatları mahalli idarelere bırakılmalıdır. “*Vahdet*” ile “*Yeknesaklık*” arasında fark olduğu unutulmamalı, yeknesaklıktan kaçınılmalıdır.

Toplam altı madde olarak özetlediğimiz raporun ilk beş maddesi denilebilir ki harfi harfine uygulamaya konmuştur. Dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, giriştiği reform hareketlerinde Dewey raporundan önemli ölçüde yararlanmış ve yaptığı pek çok konuşmada da bu raporu kaynak olarak göstermiştir.²⁷⁷ İncelenen döneme damga vuran pek çok yenilik de bu dönemde başlatılmış uygulamalar olacaktır.

Dewey'in pragmatist ve pozitivist yönü yeni Türkiye'nin lideri Atatürk'le aralarında bir benzerlik oluşturmaktadır. Ayrıca, Cumhuriyet devrinin geneline yansıyan pragmatist ve pozitivist felsefeye de uygun düşmektedir. Pragmatizmin eğitime yansması olan “*progressivizm*” yani ilerlemecilik; eğitimin yaşanan gerçekliğe uygun bir şekilde değişmesini öngörmektedir. Bu anlayışın ürünü olan “iş eğitimi” akımı eğitimin ekonomik süreçlere uygunluğunu ve üretkenliğini savunmaktadır. Dönemin müfredat programlarına ve uygulamalarına bakıldığında “iş eğitimi” prensibinin bu döneme damga vurduğu görülecektir.²⁷⁸

Diğer yandan altıncı maddede belirtilen “*yeknesaklık*” yani tek tip bir eğitim sisteminden kaçınılması ve idari teferruatların mahalli idarelere bırakılması prensibinden vazgeçilmiştir. 1930'lu yılların başından itibaren Maarif Eminlikleri kaldırılmış, ilköğretime dair her türlü karar merkezden alınmaya başlanmış, mahalli idarelere ise sadece ilköğretimi finanse etme görevi verilmiştir.

Dewey'in Türkiye'ye gelmesiyle Türk eğitimcilerin Amerikan eğitim sistemine olan ilgisi artmıştır. Bu tarihten sonra Türk basınında Amerikan eğitim sistemi ve

²⁷⁷ A.g.e., S.67

²⁷⁸ İhsan Bal, **1924 Raporunun Türk Eğitimine Etkileri ve J.Dewey'in Eğitim Felsefesi**, Aydınlar Bas., 1991, s.66

John Dewey'e dair pek çok makaleye rastlamak mümkündür.²⁷⁹ Ayrıca, Dewey'in eserleri de Türkçeye çevrilmiştir. 1930'lu yılların sonlarına kadar Dewey'in bu raporu zaman zaman tekrar gündeme gelecektir.²⁸⁰ Nitekim, 1939 Maarif Şurasının hazırlık dokümanları arasında Dewey'in raporu da bakanlık tarafından yayınlanan eserler arasındadır.

Dewey'in raporuna Türk eğitimcilerinin önem verdiği görülmektedir. Mustafa Necati'nin ölümünden sonra bir kenara bırakılmış gibi görünse de eğitim camiası dönem içinde zaman zaman bu raporu gündeme getirmiştir. Örneğin "*Dewey 9 Yıl Evvel Neler Söyledi*" başlıklı bir yazıda Muallimler Birliğinde yapılan bir toplantıda Dewey raporunun gündeme getirilmekte, raporun halen tazeliğini koruduğu, Türk eğitiminin başlıca meselelerinin bu rapor çerçevesinde ele alınması gerektiği, ilköğretimin finansmanının öncelikle halledilmesi gerektiği belirtilmektedir.²⁸¹ Yine, Muallim Sesi dergisinin CHF kongresine sunduğu dilekler listesinde de John Dewey'e atıf yapılmıştır.²⁸²

Türk eğitimindeki Amerikan etkisi Dewey'den sonra da devam etmiştir. 1933-1934 yıllarında İktisat Vekaleti tarafından davet edilip Türkiye'de iktisadi bir inceleme yapan Amerikan Heyeti raporunda eğitime de yer vermiştir. Raporda eğitime ve ilköğretime dair başlıca tespit ve görüşler şunlardır:²⁸³

1. Dokuz sene önce John Dewey tarafından sunulan rapor bugün de geçerlidir. Yapılacak eğitim planında bu rapor dikkate alınmalıdır. İlk ve orta okullarda yapılan reformların kökleştirilmesi zamanı gelmiştir.
2. Eğitime ayrılan mevcut ödenek daha verimli bir şekilde kullanılmalıdır. Üç yıllık köy okulları verimsizdir. 1929'dan beri köy okullarına başlayan çocukların çok az bir kısmı mezun olabilmektedir. Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin 11 mart 1934 tarihli nutkunda belirttiği gibi eğitime harcanan para ile elde edilen sonuç yetersizdir. Çocuk başına 180 lira harcanmaktadır. Ancak, beş sınıflı okullardan mezun olanlar dikkate alındığında öğrenci başına harcanan miktar 701.30 liradır.
3. Ülkenin her yerinde, şehir ve köylerinde aynı tip eğitimin verilmesi teşebbüsü başarılı olamamıştır. Hali hazırdaki durum itibarıyla her çocuk için tek tip bir

²⁷⁹ Eyüp Hamdi, "Amerika'da Yeni Terbiye Sistemleri", **Duygu ve Düşünce**, 1 Şubat 1927, C:1 S:1,s.12, Ayr.Bkz: Yunus Nadi, "İlk Tedrisat ve Onun Hocaları", **Cumhuriyet**, 4 Kanunisanı 1934, S:3473, s.1

²⁸⁰ Nadi, **a.g.m.**

²⁸¹"John Dewey 9 Yıl Evvel Neler Söyledi?",**Muallimler Mecmuası**, Birinciteşrin 1932,S:31,s.21-23

²⁸² "C.H.P. Kamutayından Beklediklerimiz", **Muallimler Sesi**, 9 Mayıs 1935, S:17, s..1

²⁸³ **Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri**, Devlet Matbası, İstanbul, 1939,

eğitim imkanı sağlamak imkansızdır. Bu politikadan vazgeçilmeli, köy ve şehir için farklı yöntemler benimsenmelidir. Köy öğretmeninden köylülere zirai eğitim alanında faydalanılmalı ve köy okulları için ayrı bir müfredat programı yapılmalıdır.

4. Her köye bir okul yapmaktansa, merkezi köylerde yatılı köy okulları yapmak daha uygun olacaktır. Bu şekilde iki yada daha fazla öğretmenler yatılı olarak verilecek eğitim, çocuğun düşünme, davranış geliştirme açısından daha faydalı olacaktır. Kara ve demiryolunun geçtiği bölgelerde ise Bölge Yatılı Okulları açılmalıdır.
5. Öğretmen okullarında, “*kemiyetten*” ziyade “*keyfiyete*” önem verilmesine dair mevcut politika ikinci 10 sene zarfında da devam etmelidir. Adet itibariyle değil, kalite itibariyle daha iyi öğretmenler yetiştirmek amaçlanmalıdır.
6. Kapatılan köy öğretmen okulları yerine, köy öğretmeni yetiştirmek için başka yöntemler bulunmalıdır. Köy öğretmenlerine ziraat eğitimi verilmeli, köylüye faydalı kılmak için en az iki yıl eğitimden geçmelidir. Yarım yamalak bir eğitimdense bu daha faydalı olacaktır.
7. İlköğretimin finansmanının vilayetlere bırakılması, fakir vilayetlerde okullaşma oranları bakımından bir eşitsizlik meydana getirmiştir. Bu durumun devam etmesine izin verilmemelidir. Her vilayetin, ilköğretim bütçesine adil bir şekilde yardım için fon oluşturulmalıdır.

Yine Amerikalı eğitim uzmanı Beryl Parker, Ankara Maarif Cemiyeti Mektebinde bir yıl müdürlük yaptıktan sonra 1934’de bakanlık tarafından görevlendirilerek okullarda incelemeler yapmış ve bir rapor sunmuştur. Parker’in bir yıl içerisinde Ankara’daki bütün ilkokulları gezdiği, daha sonra İstanbul ilkokullarında da incelemeler yaptığı ve bu arada bir miktar Türkçe de öğrendiği bilinmektedir.²⁸⁴ Ayrıca, İzmir’e de giderek öğretmenlere konferanslar vermiştir.²⁸⁵

Beryl Parker, giriş kısmında John Dewey’e minnettarlığını ifade ettiği raporunda başlıca şu tespit ve görüşlere yer vermektedir;²⁸⁶

1. Türkiye’de ilköğretim iki mesele ile karşı karşıya kalmıştır. Kemiyet ve keyfiyet meselesidir. Öğrenim çağındakilerin ancak 1/3 ü okutulabiliyor ve bununda önemli bir bölümü üç sınıflı okullardadır. Gelişmekte olan 24 ülkeden oluşan bir listeye göre Türkiye, Mısır ve İran’ın hemen üstünde

²⁸⁴ “Amerikalı Terbiye Mütahhasısın Tetkikatı”, **Milliyet**, 3 Kanunisani 1934, S:2839, s.3

²⁸⁵ “Terbiye Mütahhasısı İzmir’e Gitti”, **Milliyet**, 25 Mart 1934, S:2918, s.3

²⁸⁶ Beryl Parker, **Türkiyede İlk Tahsil Hakkında Rapor**, Maarif Vekaleti, 1939

sondan üçüncü sıradadır. Diğer ülkelerde ilköğretim %70 ile %100 oranında gerçekleştirilmişken Türkiye’de henüz 1/3 oranındadır. Okullaşma oranlarında son 10 senede gösterilen artışlarla yetinmeyip, diğer ülkelerle karşılaştırmak daha doğru olur.

2. Ülke çocuklarının ilköğretimden yararlanıp yararlanmamalarını tesadüfler belirliyor. Vilayetlerde, herhangi bir çocuğun okulu olan bir köyde doğmuş olması bir tesadüf ve şans meselesidir. Demokrasilerde her çocuğun ilköğretim hizmeti alması bir haktır. Ancak, kısa bir süreliğine Türkiye’de bu “*herkes için eşit eğitim*” yerine “*herkesin kabiliyetlerine göre eğitim*” imkanları verilmesi şeklinde anlaşılması ve okullara kabiliyetli çocukların seçim usulü ile öğrenci alınması yerinde olur.
3. Okulların öğrenim sürelerini kısaltarak daha fazla çocuğa bu hizmeti vermek te düşünülebilir.
4. Merkezi yerlerde daha ucuza malolacak ve büyük okul binaları yapmak gerekir. İhtiyaç dolayısıyla eski binaların birçoğu kullanılmakta olup daha bir müddet bunlara lüzum görülecektir
5. Türkiye için bireyci yöntemler gereksizdir. Buna karşı “*ictimai metodlar*” yani grup usulü daha ekonomiktir. Siyasi ve sosyal felsefe de grup halinde yapılacak eğitimi takdir eder. Ülkenin büyükleri, öğrencilerin birlikte çalışma ruhunu kazanmalarını okullardan beklemektedir.
6. İlkokullardaki modernleşme şayanı dikkattir. İlköğretimin genel amacı, inkılabın çizdiği prensiplere uygun bir istikamette ilerlemektedir. Bu alanda yeni bir reforma gerek yoktur. Okul binaları, araç gereç, kayıt kabul işleri, öğretim personeli kriterleri gelişmekte olan diğer ülkelerden yüksek değilse de aynı derecededir. Öğretmen ve müfettişlerin çalışmaları okulları devamlı surette geliştirmek için ümit verici durumdadır. Bu gelişmeleri ülke geneline yaymak gerekir. Ders araç gereçleri bakımından birçok ilkokulda öğretmen ve öğrenciler tarafından yapılmış ders araçları mevcuttur. Bu öğretim açısından faydalıdır. Sergiler, kütüphaneler ve okul müzeleri iyi tertip edilmiş ve faydalı işler görmektedir.
7. Modern öğretim yöntemleri henüz iyice anlaşılmiş değildir. Öğretmen ve müfettişler modern eğitimi kabullenmişler; ancak henüz uygulamada bazı sıkıntılar vardır. Öğrenme faaliyetleri henüz öğrencinin kendi faaliyetine dayandırılmış değildir. Bazı sınıflarda, hala, öğrenci öğretmeni takip eder görünmektedir.

8. Vatandaşlık terbiyesi milli ruhu çocuğa aşılacaktır. Ancak, sivil eğitimde önemli bir yeri olan takım çalışmaları yaygınlaştırılamamıştır. Eski öğretmen merkezi öğretim yöntemlerinin uygulandığına sık sık rastlanmaktadır.
9. Tarih, Coğrafya, Matematik, Türkçe gibi derslerde kültür aktarımını temin eden araçlar mevcuttur. Ancak, resim, müzik, dram, dans, elişleri ve oyun gibi konuların öğrenci layığıyla kazandırılmasında güçlükler var. Belki de irtica endişesinden dolayı eski olan her şeye karşı olunmasından ileri gelmektedir.
10. İlköğretim okulları Cumhuriyet'in prensiplerine ve ihtiyaçlarına uygun olarak teşkilatlanmış ve uygulamaya geçmiştir. Bazı semtlerde eski uygulamaların devam ettiği anlaşılmış (sıbyan mekteplerini kastediyor E.K.) ve kaldırılması yönünde adımlar atılmıştır.
11. Köy Eğitimi Açısından: Ülkelerin insan kaynaklarının bir bölümü köylerde yaşamaktadır. Eğitim faaliyetlerini köylere yaymak ve köylerin insan kaynağından yararlanmak önemlidir. Fakat, Türkiye'de daha uzun seneler köylere eğitimi yaygınlaştırmak mümkün olmayacaktır. Türkiye'nin şartları dikkate alındığında, köy eğitimi konusunda Meksika örnek alınabilir. Meksika'da birkaç sene içinde basit araçlarla köylere kadar eğitim götürmede önemli mesafeler kat edilmiştir. Alman köylerinde de okullar, öğretmenlere tahsis edilen küçük bir çiftlik evi şeklinde düzenlenmiştir. Türkiye'de köy yatırımları artırılmalıdır. Böylece ailesinden ayrılan köy çocuğuna verilecek davranış eğitimi daha verimli olacaktır.
12. Vatandaşlık eğitimi açısından: Vatandaşlık eğitimi başka ülkelerden ithal edilemez. Şimdiye kadar, Batılılaşma programı çerçevesinde yabancı etkisi mazur görülse de, şimdiden sonra Türkiye'nin realitelerine uygun olarak düzenlenmelidir.
13. Üniversite ve öğretmen okulları saha araştırmaları yapmalıdır. Altı vilayet pilot uygulama bölgesi olarak seçilmeli ve burada yapılacak saha araştırmaları neticesinde ikinci 10 senelik program yapılmalıdır.

Görüldüğü gibi gerek Amerikan Heyeti ve gerekse Parker'ın raporunda eğitim sistemindeki aksaklıkları tespit edilmekte ve bazı alanlarda politika değişikliği önerilmektedir. En dikkat çeken öneri ise, tek tip eğitimden vazgeçilerek köyler için farklı bir sisteme gidilmesidir. Bu önerilerin, ilerleyen yıllarda dikkate alındığı görülmektedir.

Resmi kayıtlara geçmiş olan John Dewey, Amerikan Heyeti ve Beryl Parker raporu olmak üzere bu üç rapordan başka yabancı uzmanların da ülkemize geldiği ve görüş bildirmişlerdir.

Dönemin başlarındaki Amerikan ilgisinin 1930'lu yılların ortalarına kadar devam ettiği görülmektedir. Yeni Mersin gazetesinin haberine göre eğitim sistemi hakkında incelemelerden bulunmak üzere Çin, Hindistan ve Japonya'dan sonra Ankara'ya da gelen Amerikalı eğitimci Hugh Vernon, Türkiye'nin kendisine ait özellikleri olduğunu ve pek tanınmadığını belirtmiş, Türk eğitim sistemi hakkındaki görüşlerini de şöyle ifade etmiştir;

"...yabancı nüfus ve hakimiyetinden kurtulmuş olarak gördüğüm ilk memleket Türkiyedir. ...Yeni Türkiye'nin devletçiliği ve milliyetçiliği bahsinde diğer devletlerin haklarına riayet hususiyeti bilhassa takdire şayandır. Halkın menfaatlerinin ön plana alınması CHP nin en kuvvetli kozlarındandır.

*...Amerikan terbiye teşkilatının programile Türkiye programı arasında pek çok müşterek noktalar vardır. Bunlar arasında hiç tereddüt etmeden laikliği dahi sayabilirim."*²⁸⁷

1926 yılında Almanya'dan Prof. Frey ve Prof.G.Stiehler getirilmiştir. Prof. G.Stiehler, ilkokullardaki El İşleri ve Resim dersleri uygulamaları için kurs düzenlemiş; ayrıca tabiat incelemeleri, tarih, coğrafya, geometri gibi derslerin resim aracılığıyla öğretimini anlatmış ve Mektep Müzesi atelyelerinde yapılan ders araçları ve gereçlerini incelemiştir. Prof. Frey ise; matematik ve tabiat derslerinin resim ve elişleriyle desteklenmesi için kurslar vermiş; giderken de bakanlığa "*El İşleri, İş Mektebi ve Tedrisatı Hakkında Rapor*" adlı kısa bir rapor vermiştir.²⁸⁸

Yine bir Amerikalı eğitimci olarak Newyork Üniversitesi profesörlerinden Thrasher, Ağustos 1930'da Ankara Türk Ocağı'nda konferans vermiştir. Türkiye'ye eğitim alanında yardım etmek arzusuyla, John Dewey, Amiral Bristol gibi nüfuslu şahsiyetlerden oluşan Amerika'da Türk Dostları Cemiyeti'nin katibi umumisi sıfatıyla Türkiye'de bulunduğunu belirterek başladığı konferansında, demokrasi ve eğitim konularına ağırlık vermiştir.²⁸⁹

Yine dönemin basınındaki yer alan bilgilere göre; iki Amerikalı eğitimci Himaye-i Etfal cemiyeti tarafından açılacak anaokulunda uzman olarak çalıştırılmak üzere 1929 Ekim ayında Türkiye'ye getirilmiştir.²⁹⁰

²⁸⁷ "Amerikalı Gözüyle Türkiye", **Yeni Mersin**, 16 Mayıs 1936, S:2386, s.1

²⁸⁸ Mustafa Ergün, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Yay., Ankara, 1982, s.113-14

²⁸⁹ "Demokraside Terbiye", **Hakimiyeti Milliye**, 3 Ağustos 1930, S.3253, s.4

²⁹⁰ "Ankara'da Yapılan Çocuk Bahçesine Amerikalı İki Muallim Geliyor", **Yeni Adana**, 29 Teşrinievvel 1929, S:2336, s.1

Bunlardan başka, Amerika San Fransisko Öğretmen Okulu Müdürü Prof. E.Washburne, Asya ülkelerindeki bir dizi araştırma gezisinden sonra Türkiye'ye de gelerek 1931 yılında İstanbul ilkokul öğretmenlerine hitaben Muallimler Birliğinde verdiği konferansta “*Bireysel Eğitim*” konusunu ele almıştır.²⁹¹ Washburne'ün bu ziyaretinde öğretmenlere bir de anket yaptığı bilinmektedir. Asya ülkelerinde yaptığı anketin devamı olarak yaptığı ankette, eğitimin siyasi amaçlara mı, yoksa bireyin amaçlarına mı hizmet etmesi gerektiği konusunda öğretmenlerin eğilimlerini araştırmıştır.²⁹² Washburne, birkaç gün Türkiye'de kaldıktan sonra araştırmalarına devam etmek için İstanbul'dan Rusya'ya geçmiştir.²⁹³ Washburne'ün bu araştırmalarının sonuçlarının da Türk basınında yer aldığı görülmektedir. Buna göre, Türkiye, Rusya, Japonya gibi ülkelerde öğretmenlerin, eğitimin toplumun menfaatleri doğrultusunda şekillenmesi gerektiğini düşündükleri, devlet ve ülke menfaatlerini öncelikledikleri görülmektedir.²⁹⁴

İncelenen kaynaklarda Türkiye'ye gelerek eğitim sistemini inceleyip konferans veren ve görüş bildiren uzmanlar arasında Mis. Fibs, ve Dr. Roman adında iki Amerikalıya daha rastlanmaktadır. Bu iki uzmanın Türk eğitime dair görüşlerine ulaşılammış olmakla birlikte; bir soru üzerine, gezdikleri ülkeler arasında eğitim sistemlerini kendi bünyelerine uygun olarak düzenleyen ülkeler arasında İskandinav ülkelerini saydıkları bilinmektedir.²⁹⁵

Tan gazetesinin haberine göre; İstanbul'daki Robert Kolejde müdür olarak 1935-935 tarihlerinde görev yapan Amerikalı eğitimci Poul Monroe Ankara'ya gelerek yetkililerle görüşmüş ve eğitim hakkındaki görüşlerini aktarmıştır. Peyami Safa'nın bir makalesinde belirttiğine göre Monroe ilköğretimle ilgili olarak; çocuklara az ve öz bilgiler verilmesi, tek tip eğitim verilmemesi ve sınav sistemlerinin değiştirilmesi gibi tavsiyelerde bulunmuştur.²⁹⁶

Amerikalı eğitimci ve uzmanlardan başka Avrupalı uzmanlarda zaman zaman Türkiye'ye gelerek incelemelerde bulunmuş, raporlar vermiş veya konferanslar yapmıştır. Bunlardan, İsveç Jan Jak Ruosseau Eğitim Enstitüsü profesörlerinden Adolphe Ferriere, Ekim 1928'de, İzmir Maarif Emini Mustafa Rahmi Bey'in davetiyle gelerek İzmir, Manisa, Aydın, Balıkesir'de konferanslar vermiş, ayrıca Maarif Vekilinin davetiyle İstanbul'da da incelemelerden

²⁹¹ “Yeni Terbiye Sistemi”, **Cumhuriyet**, 19 Mayıs 1931, S:2524, s.1.

²⁹² “Terbiye Nereye Gidiyor”, **a.g.m.**

²⁹³ “Amerikalı Terbiye Mütahassısı”, **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1931, S:2525, s2

²⁹⁴ “Terbiye Nereye Gidiyor”, **a.g.m.**

²⁹⁵ “Terbiye Sistemimize Tetkike Gelen İki Amerikalı”, **Açık Söz**, 25 Temmuz 1937, S:453-139, s.1

²⁹⁶ Peyami Sefa, “Bir Amerikalı Terbiyecisi”, **Tan**, 24 Haziran 1935, S:63-3366, s.2

bulunmuştur.²⁹⁷ Ayrıca Ferriere, yazdığı “*Faal Usuller ve Yeni Türkiye Mektepleri*” adlı kitabında Türkiye’deki ilköğretimin gelişimine yer vermiştir.²⁹⁸ Ferriere, Türkiye’deki konferanslarında toplu öğretim, faal öğretim yöntemleri, karma eğitim konularını ele almıştır.²⁹⁹

Yine, İzmir Maarif Eminiği tarafından davet edilen Cenevre Jean Jacques Rousseau Enstitüsü Müdürü olan Pierre Bovet, Nisan 1930’da 15 gün boyunca İzmir bölgesinde konferanslar vermiş ve incelemelerde bulunmuştur. Bovet’in konferansları ilgiyle takip edilmiş ve ayrıca Mektep ve Aile dergisinde yayınlanmıştır.³⁰⁰ Bovet, İstanbul Muallimler Birliği tarafından İstanbul’a da davet edilmiş ve burada da iki gün boyunca öğretmenlere konferanslar vermiştir.³⁰¹

İzmir ve yöresinde öğretmenlere verdiği konferanslarda genellikle modern öğretim yöntemleri üzerinde duran Bovet, ülkesinde döndüğünde Türk eğitimi hakkında izlenimleri ve bazı tavsiyelerinde; Türkiye’deki az sayıda öğretmen okulunun kalitesine hayran kalmış; ancak bu okulların müfredatının son derece yüklü olması dolayısıyla zamanla kendi toplumunu beğenmeyen insanlar yetiştirme tehlikesi olabileceğini belirtmektedir. Ayrıca, Türk eğitimcilerin kendisine din eğitimi hakkında sorularından ve görüşlerinden devletin din düşüncesini kökünden kazımayı düşünmediğini gördüğünü ve Türk öğretmenlerin asla materyalist olmadığını belirtmektedir.³⁰²

Gerek Adolphe Ferriere gerekse Pierre Bovet’in İzmir’e daveti bir rastlantı değildir. Her iki uzman da İzmir’de öğretmenlik yapan Mustafa Rahmi Bey’in Jean Jacques Rousseau Enstitüsü’nden öğretmenidir.³⁰³

Yine resmi kayıtlarda rastlanmayan bir yabancı uzman raporunu da dönemin Akşam gazetesinden öğrenmekteyiz. Gazete, 1933’de gelerek bakanlığa bir rapor veren Alman Dr.Karl Dimm’in raporunu tesadüfen ele geçirdiğini belirtmektedir. Raporda, yetkililerin kendisinden Türkiye’nin 10 senelik yenileşme dönemindeki

²⁹⁷ “İsveçli Terbiye Profesörü Mösyö Ferriere Dün Geldi”, **İkdam**, 31.10.1928,S:11323,s.2

²⁹⁸ Adolphe Ferriere, **Faal Usuller ve Yeni Türkiye Mektepleri**, Remzi Kitaphanesi, İstanbul : 1932.

²⁹⁹ “İsveçli Terbiye Profesörü Mösyö Ferriere Dün Geldi”, **İkdam**, 31.10.1928,S:11323,s.2

³⁰⁰ Mustafa Şahin, “Pierre Bovet’in Ege Konferansları ve Türk Eğitimine İlişkin Düşünceleri”,

Atatürk Dil ve Tarih Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-61/pierre-bovetin-ege-konferanslari-ve-turk-egitimine-iliskin-dusunceleri>, 14.02.2014

³⁰¹ Tahsin Demiray, “Türkiye Cumhuriyetinin 10 Yıllık Maarif İşleri ve İlköğretim Muallimlerinin Maddi Vaziyetlerinin Takip Ettiği Seyir”, **Muallimler Mecmuası**, 1932, Fevkalade Sayı, s.257-295

³⁰² Şahin, **a.g.m.**

³⁰³ Şahin, **a.g.m.**

eğitim reformlarını incelemesini istediğini belirtmekte ve ilköğretime dair kısmında Beden Eğitime dair görüşlere yer verildiği görülmektedir.³⁰⁴

Yine Cumhuriyet'in 10. yılına denk gelen tarihlerde Türkiye'ye gelen İngiliz eğitimci Prof. Stanley'in, bakanlık yetkilisi Hıfzırrahman Raşit Bey'in refakatinde ilkokulları gezmiş ve rapor yazarak bakanlığa sunmuştur.³⁰⁵ Söz konusu rapora ulaşılamamış olmakla birlikte, gazetelerdeki haberlerde 10 gün kadar incelemelerde bulunan Stanley'in ilkokulları beğendiği, hatta dayanın ilkokullardan kaldırılmış olmasını hayretle karşıladığı, kendi ülkesinde bile bazı okullarda hala dayak cezasının uygulandığını belirtmiştir.³⁰⁶

Yukarıda belirtilenlerden başka, bizzat eğitim sistemi içerisinde görevlendirilen uzmanlar da mevcuttur. Bunlardan, W.Peters, 1937'de kurulan Pedagoji Enstitüsü Müdürlüğüne getirilmiş ve Türk eğitimcilerle birlikte eğitim bilimleri alanında araştırmalar yapmıştır. Sadrettin Celal Antel'le birlikte ilköğretimle ilgili olarak İstanbul 44.İlkokulda deneysel çalışmalar da yapılmıştır.³⁰⁷ Örneğin, Aile Bilgisi dersiyle ilgili olarak yapılan çalışmaların neticesinde, bu dersin Türk aile yapısına uygun olup olmadığına dair bir rapor hazırlanarak bakanlığa sunulduğu bilinmektedir.³⁰⁸

Yine dönemin başlarında Viyana'dan getirilen mimar Prof. Ernest Egli, Mustafa Necati döneminde 1927'de bakanlık bünyesinde görevlendirilmiş, yeni öğretmen okulları ve ilkokullar için hazırlanan okul tip projelerini hazırlamıştır.³⁰⁹ Ayrıca, dönemin sonlarına doğru 1938'de yine okul binaları için mimar Shutten'in bakanlık bünyesinde istihdam edildiği bilinmektedir.³¹⁰İlköğretime dair bazı teferruat konularda da yabancıların uzmanlığına başvurulmuştur. Örneğin, ilkokullarda müzik eğitim için Almanya'dan Zukkerman adlı bir uzman getirilmiştir.³¹¹Yine, okul müzelerini ve öğretim materyalleri geliştirmek için öğretmenlere hizmet içi eğitimler vermek üzere Viyana'dan Jozeph Kabin'le sözleşme yapılmıştır. Kabin, ilkokul öğretmenlerine okul müzelerine konulmak üzere hayvan numuneleri hazırlama kursu vermiştir.³¹²

³⁰⁴ "Doktor Karl Dimm'in Raporu", **Akşam**, 4 Teşrinisani 1936, S:6484, s.3

³⁰⁵ "Mekteplerde Tetkikat", **Cumhuriyet**, 2 Kanunusani 1934, S:3471, s.2

³⁰⁶ "Tedris ve Terbiyede Dayak Fayda Eder mi?", **Cumhuriyet**, 12 Kanunusani 1934, S:3481, s.3

³⁰⁷ Bkz: **Pedagoji Enstitüsü Psikoloji ve Pedagoji Çalışmaları**. Haz. W. Peters, İstanbul Üniversitesi, 1940. C:1

³⁰⁸ "Aile Bilgisi Dersi İçin Esaslı Tetkikler Yapılıyor", **Son Posta**, 11 Mart 1937, S:2372, s.4

³⁰⁹ "Maarif Vekâleti Bütçesi", **T.B.M.M.Z.C.**, İ:64, 22.4.1928, C:1, s.201

³¹⁰ "Mektep Binaları Cinslerine Göre Aynı Tipte Olacak", **Haber**, 14 İkinciteşrin 1938, S:2434,s.2

³¹¹ "Koro Heyetleri", **Akşam**, 31 Temmuz 1935, S:6028, s.5, Ayr.Bkz:"İzmir İlk Mekteplerinde Koro Teşkilatı İçin Almanyadan Uzman Getiriliyor", **Yeni Asır**, 27 Temmuz 1935, S:9003, s.2

³¹² "Viyana'dan Mühassıs Geliyor", **Milliyet**, 3 Şubat 1929, S:1071,s.2

Bundan başka, Brüksel’de bir sanayi okulunun müdürü olan Bayan Boccard, 1927’de Türkiye’ye gelerek üç yıl boyunca bakanlık bünyesinde görev yapmıştır. Kız Sanayi Mektepleri Genel Müdürlüğü yapan Bayan Boccard, Kız Öğretmen Okulunda ilkokul öğretmenlerine ev işleri kursları düzenlemiş ve bu konuda bakanlığa bir proje sunmuştur.³¹³

Yine, Alman beden eğitimi uzmanı Kurt Dlaynas 1933 yılında Beden Terbiyesi Enstitüsü’nde görevlendirilmiş ve ilkokul öğretmenlerine kurs vermiştir. 30 ilkokul öğrencisiyle uygulamalı olarak kurslar verdiği, yaptığı incelemeler ve uygulamalar sonucunda bakanlığa bir de rapor sunduğu bilinmektedir.³¹⁴

Bir taraftan yabancı uzmanlardan faydalanırken, diğer taraftan bazı Türk eğitimciler de Avrupa veya Amerika’ya gönderilmiş, dönüşlerinde uzmanlıklarından yararlanmışlardır. Avrupa’da gönderilen eğitimcilerin daha çok Viyana’ya gönderildiği göze çarpmaktadır. Uzmanlaşmak amacıyla gönderilen eğitimciler ağırlıklı olarak Avrupa’ya gönderilmiş olmakla beraber, Amerika’ya da öğrenci gönderildiği bilinmektedir. Reşit Galip Bey döneminde köy eğitimi alanında yetiştirilmek üzere Amerika’ya 10 eğitimci gönderilmiş ve Amerika Talebe Müfettişliği kurulmuştur. 1933’de kurulan bu müfettişlik 1938 yılında lağvedilmiştir. Dönemin eğitimcilerinden Ragıp Nurettin Ege; Reşit Galip Bey’in kendisinden önceki “*rutin*” i bozarak Anglo-Sakson eğitim sistemini yerleştirmek için Amerika Terbiye Müfettişliğini kurduğu, ancak kendisinden sonra gelenler bunun önemini anlamadıkları için 1938 yılında bu müfettişliği lağvettiğini belirtmektedir. Ege’ye göre yetkililer, otoriter rejimin hüküm sürdüğü dönemde Almanya’ya savaş şartlarında bile öğrenci gönderirmiş, Türkiye için daha uygun olan Amerikan sistemi yerine Alman sistemlerini tercih etmişlerdir.³¹⁵

Yukarıda da görüleceği gibi eğitimde Amerikan ilişkileri 1930’ların başlarına kadar yoğun denebilecek bir düzeyde devam etmiş; ancak gerek ekonomik ve gerekse siyasi nedenlerle Avrupa ile eğitim ilişkileri daha etkili bir şekilde devam etmiştir.

Bakanlar veya bakanlık bürokratları da zaman zaman Avrupa’da inceleme gezisine çıkmışlardır. Dönemin başında Mustafa Necat Bey’in 1927 yılında Avrupa seyahati bunların başında gelmektedir. Almanya, Fransa, Çekoslovakya, İngiltere ve İtalya’yı kapsayan bu seyahat iki ay sürmüştür. Yapılan reformları, Avrupa’dakilerle

³¹³ Ergün, a.g.e. s.113-14

³¹⁴ “İlk Mekteplerde Beden Terbiyesi Dersleri”, **Cumhuriyet**, 29 Ağustos 1933, S:3345, s.1

³¹⁵ **Dr.Reşit Galip**, Haz: A.Şevket Elman, y.y., Ankara, 1955, s.130-131

kıyaslamak için yapılan bu seyahat neticesinde Mustafa Necati Bey'in Türkiye'de eğitim alanında yapılan işlerin yerinde olduğu kanaatine vardığı bilinmektedir.³¹⁶

Yine İlköğretim Genel Müdürü sıfatıyla Bulgaristan'da inceleme gezisine katılan İsmail Hakkı Tonguç'un özellikle köy eğitimi konusuna ağırlık verdiği görülmektedir. Tonguç, bir Bulgar gazetesine verdiği demeçte; seyahatinin amacını ziraat eğitimi alanında Bulgaristan'ın tecrübelerinden yararlanmak olduğunu açıklamıştır.³¹⁷

Viyana'ya giden eğitimcilerimizden Kız Muallim Mektebi Müdürü Hüviyet Bekir Hanım, bir aylık inceleme gezisinin dönüşünde, bakanlığa Toplu Öğretim yöntemi hakkında bir rapor sunmuş ve bazı deneysel uygulamalar yapmıştır. Bu sistemi incelemek üzere çok sayıda ilköğretim müfettişinin de Viyana gönderildiği bilinmektedir.³¹⁸

Yurtdışında yapılan uluslararası eğitim konferans ve kongrelere de katılım sağlanmıştır. Özellikle Cenevre Beynelmillel Terbiye Bürosu'nun yaptığı kongrelere, uzman eğitimciler ve bakanlık bürokratları nezdinde katılım sağlanmıştır. Bu kongrelerde, temsilcilerin Türk eğitim sistemi hakkında sunduğu bildirimler ve yabancıların kanaatleri dönemin basınında yer almıştır. Bu kongrelere Afet İnan, Sadrettin Celal Antel, Mustafa Rahmi, Hıfzırrahman Raşit Bey, Şefik Bey gibi önde gelen eğitimciler gönderilmiştir.³¹⁹

Genelde bakanlık bürokratları ve müfettişlerinin katıldığı bu kongrelerle ilgili Ali Naci'nin 1929 yılında yaptığı bir eleştiri dikkate değerdir. Ali Naci, Darülfünunu eleştirmekte ve eğitimle ilgili meselelerde kenarda durduğunu iddia etmektedir. Buna delil olarak da uluslararası eğitim kongrelerine genelde o ülkelerin üniversite profesörlerinin katıldığı halde, Türkiye'de Darülfünun'un bu konulara ilgisiz olduğunu ileri sürmektedir.³²⁰

Kongre ve konferansların yanı sıra, uluslararası eğitim sergilerine de katılım sağlandığı görülmektedir. Bunlar arasında; 1929 Bürüksel Çocuk Sergisi, 1936 Paris

³¹⁶ Demiray, "Türkiye Cumhuriyetinin 10 Yıllık Maarif İşleri....", **a.g.m.**

³¹⁷ "İlk Tedrisat Umum Müdürü Bulgaristanda Tetkikat Yapıyor", **Akşam**, 7 Eylül 1938, S:7146, s.4

³¹⁸ "Tatbikat Başladı", **Milliyet**, 12 Şubat 1929, S:1080, s.1

³¹⁹ Bkz: "Terbiye Kongresi", **İkdam**, 14 Ağustos 1929, S:11602 s.4, Ayr.Bkz: "Cenevre Terbiye Kongresi Ne Yaptı", **İkdam**, 28 Ağustos 1929, 11616 s.2, "Beynelmillel Terbiye Bürosu Teşkilatı ve Faaliyeti", **Hakimiyeti Milliye**, 30 Temmuz 1930, S.3249, s.2, "Terbiye Kongresinde Murahhaslarımız", **Milliyet**, 21 Temmuz 1932, S:2314, s.3, "Beynelmillel Bir Kongre ve Biz", **Zaman**, 23 Temmuz 1934, S:43, s.6, "Nansi'deki Tedrisat Birliği Konferansı", **Milliyet**, 27 Teşrinisani 1934, S:3162, s.1

³²⁰ Ali Naci, "Darülfünun", **İkdam**, 10 Teşrinievvel 1929, S:11659, s.1

Sanat Sergisi ve Newyork Eğitim Sergisi gibi uluslararası eğitim sergilerine Türk öğretmen ve öğrencilerin eserleri götürülerek sergilenmiştir.³²¹

Dönemin ortalarına doğru zaman zaman öğretmenler de toplu halde yurtdışı seyahatler yapmışlardır. Bu seyahatlerde ilgili ülkelerin okullarında inceleme ve gözlemler yaptıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca bu seyahatlerin karşılıklı olarak yapıldığı ve yabancı öğretmen gruplarının da zaman zaman Türkiye'ye geldiği görülmektedir.³²²

Yabancı uzmanlar konusu Türk aydınları arasında zaman zaman tartışma konusu olmuştur. Örneğin Yunus Nadi, 1934 yılında bir gazete yazısında, beş altı yıl önce gelen John Dewey'in raporuna dikkat çekmekte, raporun kamuoyuna yansıtılmadığını belirtmekte, raporda belirtilenlerden yararlanıp yararlanılmadığını sorgulamaktadır.³²³ Nadi'nin de belirttiği gibi yabancı uzman raporları ancak 1939 yılında yapılacak Maarif Şurasına hazırlık dolayısıyla bastırılmış; o güne kadar kamuoyuna içeriklerine dair bir bilgi verilmemiştir.

Akşam gazetesi ise, bu raporların neden yayınlanmadığını sormakta ve bunlar arasında yazıldıkları tarih itibarıyla gizli tutulması gereken konular olabileceğini; ancak aradan geçen bunca zaman sonra artık bunların yayınlanması gerektiğini, bu raporlar için para ödendiğini ve ülkenin malı olduğunu belirtmekte ve raporların raflarda tozlu evraklar arasında kaldığını ileri sürmektedir.³²⁴

Sadrettin Kaynakçı ise, 1923 Lozan Antlaşmasından beri ülkemizde çeşitli alanlarda yabancı uzmanların çalıştırıldığını, bunların yerini artık Türk uzmanların alması gerektiğini belirttikten sonra sözü John Dewey'in raporuna getirmektedir. Kaynakçı, Dewey hakkında şu itirazlarını dile getirmektedir;

"Bir müddet evvel Amerikadan Con Dovi isminde bir terbiye mütehassısı getirilmişti. Usule müteallik aksamını istisna edecek olursak, terbiyenin cemiyete aid en mahrem ve en millî bir müessese olduğuna asla şüphe yoktur. Kalbi dolar için çarpan bir Amerikalının, Türk cemiyetinin temayüllerini ve bu temayüllere müteallik vasıfları bir Türk kadar anlayıp Amerikan terbiye usullerini tatbik etmesine imkan var mı?"³²⁵

³²¹ Bkz: "Brüksel'de Açılacak Çocuk Sergisi", **Cumhuriyet**, 17 Nisan 1928, S:1415, s.3, Ayr.Bkz: "Bürüksel El İşleri Sergisine Hazırlık", **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 1928, S:1433, s.4, "937 Sanat Sergisine Bizde İştirak Ediyoruz", **Kurun**, 24 Mayıs 1936, S:6597-537, s.3, "Öğretmenler ve Okul Direktörleri", **Vakit**, 23 Haziran 1939, S:7705, s.2

³²² Bkz: "Muallimlerin Seyahati", **Kurun**, 5 Haziran 1936, S:6609-549, s.3, Ayr.Bkz: "Muallimlerimiz Odesada", **Ulus**, 5 Sonteyrin 1936, S:5488, s.5, "Amerikalı Öğretmenler Şehrimizde", **Kurun**, 21 Temmuz 1938, S:7373-1463, s.5

³²³ Yunus Nadi, "İlk Tedrisat ve Onun Hocaları", **Cumhuriyet**, 4 Kanunisanı 1934, S:3473, s.1

³²⁴ Akşamcı, "Mütehassıs Raporları", **Akşam**, 24 Temmuz 1936, S:6381, s.2

³²⁵ Safaeddin Karanakçı, "Mütehassıs Meselesi", **Cumhuriyet**, 5 Haziran 1939, S:5410, s.7

“Mütehassıslardan Bıktık” diyen Son Posta gazetesi ise, savaştan sonra bütün ülkelerin başına musallat olan bu uzmanların adeta dünyayı idare ettiğini, gerçek hayatın realitelerini bilmediklerini, bu günkü sorunların asıl sorumlusunun da bu uzmanlar olduğunu iddia etmektedir.³²⁶

Celal Nuri ise yabancı uzmanlarla ilgili endişelerini şu şekilde ifade etmektedir; Batılılaşmak isteyen Ruslar, Japonlar, Bulgarlar gibi Türkiye’de yabancı uzmanlar getirmektedir. Nuri’ye göre; bu uzmanları seçerken gerçek ilim sahiplerini seçmek, yanlarına yerli uzmanları da vermek ve mümkünse bir heyet halinde yabancı uzmanlardan yararlanmak gerekir.³²⁷

Yeni bir uzman getirileceği haberine karşılık “Bu kaçınıcı mütehassıs?” sorusunu soran Ebuzziya Tefik, Meşrutiyetten beri son 26 yıldır sürekli yabancı uzmanlar getirildiğini belirtmekte ve faydaları konusunda şüphelerini dile getirmektedir.³²⁸

Yabancı uzmanlar konusunun yanı sıra Türk basınında zaman zaman eğitimde Amerikan sistemi, Alman sistemi veya Fransız sistemi tartışmaları da yapılmıştır. Örneğin, Falih Rıfkı’ya göre sonuç odaklı çalışan Amerikan sistemi daha kapalı olan Fransız sistemine göre daha üstündür. Ona göre, köylere öğretmen yerine Amerikalılar gibi “mürebbi” göndermek gerekir.³²⁹

H.Ciritli ise; John Dewey’in iyi anlaşılmadığını, ona bir bütün olarak bakmak yerine taklit edilmeye çalışıldığını, bunda da başarısız olduğunu belirtmektedir. Türk eğitimcisindeki “okul” anlayışının Amerikanlaştığını ancak Amerikan okullarıyla Türk okulları arasında büyük bir fark olduğunu, bu farkında taklit etmedeki başarısızlıktan kaynaklandığını belirterek yabancı uzmanlar hakkındaki fikirlerini şöyle ifade etmektedir;

“Dışardan aldığımız şey memleketimiz için ideal değil, ancak bir vasıta sayılmalıdır. Türk olan bir şeye erişmek için Türk olan bir şeyden başlamak zorundayız. Sonra, gövdemiz Türkiye’de kafamız Avrupa’da yaşayamayız.

John Dewey, hayat şartlarımızı bizim kadar anlamadıkça bize yardım edemez. O, sadece kendi kültürel meselelerimiz üzerindeki kendi anlayışımızı temine yarayan bir vasıta olabilir. ...”³³⁰

³²⁶ “Mütehassıslardan Bıktık Artık”, **Son Posta**, 29 Şubat 1932, S:574, s.3

³²⁷ C.N., “Mütehassıslardan İstifade” **İkdam**, 21 Temmuz 1929, s.3

³²⁸ Ebuzziya Zade, “Bu Kaçınıcı Mütehassıs”, **Zaman**, 1 Ağustos 1934, S:52, s.1

³²⁹ “Sabah Gazeteleri Ne Diyor?”, **Haber**, 11 Mart 1937, S:1849, s.3

³³⁰ H.Ciritli, “John Dewey’in Tecrübe Okulu”, **Yeni Adam**, 27.5.1937, S:178, s. 8-9

Hakkı Süha Gezgin, “*Sonu Nereye Varacak?*” başlıklı makalesinde Türk eğitimindeki sistem arayışları özetlemekte ve kendimize özgü bir sistem bulmamız gerektiğini şu cümlelerle ifade etmektedir.

“...*Falakaların şakladığı okullarda “Self govenment” gibi çok ileri usulleri sınağa kalkışanlar oldu. Alman, Fransız, İngiliz örnekleri yetmedi eğitimde Amerikanizme gönül verenler yetişti. Ribo, Fransız ve İngiliz eğitimlerindeki geniş ayrılığın bu uluslardaki psikoloji ayrılığından doğduğunu bağıra bağıra söylerken bizim nazariyecilerimiz, bol bol hazır urba taşdılar ve sonunda çıplak kaldık...*”³³¹

Dönemin ortalarında, eğitimdeki sistem eleştirisi ve yabancı etkisinin tartışıldığı ve farklı fikirlerin de dile getirildiği görülmektedir. Bunlardan birinde, Alman Lisesi öğretmenlerinin bir rapor hazırlayarak bakanlığa sunmak istediğine dair haber üzerine Akşam gazetesinin görüşüne başvurduğu Sadrettin Celal Antel; Pedagoji Enstitüsünün yeni sistem arayışlarında aktif rol oynayacağını, yakında bu meseleleri görüşmek üzere Maarif Şurasının toplanacağını haber vermektedir.³³² Antel’e göre yabancı sistemlerden faydalı teknikleri almanın bir mahsuru yoktur. Örneğin, ilkokul müfredat programı Avusturya’dan alınmış ve başarılı da olmuştur.³³³

Rıza Atilla ise, her sene bakanlığın yerli ve yabancı uzmanların raporlarının incelenerek yeni reformlar yapacağına dair haber çıktığını, ancak, şimdiye kadar üniversite reformu dışında esaslı bir reform yapılamadığını belirtmektedir. Ona göre, devletin diğer alanlarında hızlı bir ilerlemenin kaydedilmesine rağmen eğitim alanında tatmin edici bir ilerleme kaydedilememiştir.³³⁴

Kazım Nami (Duru) ise, 1931’de yazdığı bir yazıda eğitimde geleneğe bağlı kalınamayacağını, askeri konularda olduğu gibi eğitimde de Batı örnekleri alınarak başarılı olunabileceğini belirtirken, 1932’de yazdığı bir makalede ise bunun zıddına vurgu yapıp, “*Avrupai sistemleri aynen alamayız. Bize mahsus bir sistem bulmak mevkiindeyiz*” demektedir. Ancak, Duru’ya göre, medeni ülkelerde eğitim yukarıdan aşağıya, yani üniversiteden başlamakta ve aşağı doğru zamanla değişerek gelişen bir sistem ortaya çıkmaktadır. Tuğba Ağacı teorisini akla getiren Duru’nun bu tespitine göre kendimize özgü bir sistem kuracak bilimsel potansiyelimiz olmadığından Avrupa sistemlerini taklit etmeliyiz. Duru’ya göre; Avrupa’dan alınan ilköğretim sistemimi yerindedir ve müfredat programlarında yeni değişiklikler

³³¹ S.Geşgin, “*Sonu Nereye Varacak?*”, **Kurun**, 3 Birinciteşrin 1935, S:309,s.3

³³² “*Mekteplerimizde Tedris Usulünde Değişiklik Yapılacak mı?*”, **Akşam**, 6 Mart 1937, S:6601, s.1

³³³ “*Terbiye Sistemlerimiz Değiştirilebilir Mi?*”, **Kurun**, 6 Mart 1937, S:6876-996, s.3

³³⁴ Rıza Atilla, “*Herşeyden Evvel Program*”, **Yeni Mersin**, 18.7.1934, S:1833, s.1

yapmaya gerek yoktur.³³⁵ Ali Naci Karacan ise, Avrupa ilkokullarını aynen alıp Türk köylerine koymak yerine, daha radikal bir çözüm olarak kitle eğitimi yapmak suretiyle köylüyü ve kasabalıyı toptan Avrupalılaştırmaktan yanadır.³³⁶ Kitle eğitimi, diğer adıyla “*yığın terbiyesi*” olarak ifade edilen bu yaklaşıma göre; kanun zoruyla halkın yaşam biçimini medenileştirmek en kestirme yoldur. 1928’de Falih Rıfki Atay’ında Rusya’dan örnekler vererek dile getirdiği bu görüş dönemin başlarından itibaren zaman zaman dillendirilen bir görüştür.³³⁷ 1935 yılında yayınlanan Köycülüğümüzün Temelleri adlı eserde modernleşme sürecinde öncelikle “*yerli bilgi*” nin üretilmesi gerektiği belirtilmekte ve Avrupa’nı taklit edilmesi eleştirilmektedir.³³⁸

Görüldüğü gibi yabancı uzmanlar ve yabancı eğitim sistemleri meselesi aynı zamanda “*nasıl medenileşeceğiz?*” sorusuna verilen cevapla paralel yürüyen bir tartışmadır. Medenileşmek konusunda hemen hemen bütün Türk aydınları hemfikirdirler; ancak, “*nasıl?*” sorusuna dönem içinde farklı farklı cevaplar vermektedirler.

Örneğin Vala Nureddin (Va-Nü), yazılarında sık sık Avrupa eğitim sistemlerinin bizim bünyemize uymayacağını vurgulamakta³³⁹; ancak diğer yandan zaman zaman Türk toplumunun medenileşmesi gündeme geldiğinde Avrupalılaşmak için kesin çözüm olarak Deli Pedro örneğini vermektedir.³⁴⁰

Dönemin sonlarına kadar süren bu tartışma, eğitim sistemindeki yabancı etkisinin giderek daha fazla eleştirilmesine neden olacaktır. Okullardaki disiplin ve ahlak bozukluğundan, ilkokullarda öğrencilerin sıkı bir eğitimden geçmedikleri ve gevşek bir eğitim sisteminden hep şikayet edilmiştir.³⁴¹

Yabancı uzmanların Türk eğitim sistemine etkileri tartışmaya açık olmakla birlikte, ilköğretim açısından, özellikle 1924’de John Dewey, 1933’de Amerikan Heyeti ve 1934’de yine bir Amerikalı olan Beryl Parker’in raporlarının dikkat çekici olduğu görülmektedir. Özellikle Dewey raporunun dönemin bakanı Mustafa Necati Bey tarafından aynen uygulandığını söylemek abartılı olmayacaktır. Yine Amerikalı iktisat uzmanlarının, ilköğretimde harcanan paranın daha verimli harcanması

³³⁵ Kazım Nami, “Bize Nasıl Bir Mektep Sistemi Lazım”, **Muallimler Mecmuası**, Şubat-Mart 1932, S:226-27, s.188-193

³³⁶ Ali Naci Karacan, “Çoban Oluyorlar”, **Tan**, 7 Eylül 1935, S:138, s.1

³³⁷ Falih Rıfki, “Terbiye Kadrosu”, **Hakimiyeti Milliye**, 28 Mayıs 1931, S:3442, s.3

³³⁸ **Köycülüğümüzün Temelleri**, Haz: Suat Hüsnü, Tahsin Tola vd., Sebat Matb., İstanbul, 1935, s.9-12

³³⁹ Va-Nü, “Gevşek Terbiyeyi Münevverlerimiz Tenkit Ediyor”, **Akşam**, 14 Eylül 1940, S:7868, s.3

³⁴⁰ Va-Nü, “Kasaba Kadınları Hala Umacı Kılığında!”, **Haber**, 18 İkincikanun 1937, S:1799, s.3

³⁴¹ Bkz:Bölüm 3.1.1.7 Disiplin Uygulamaları

gerektiğine yönelik tavsiyeleri dönemin başbakanı İsmet Paşa'nın 1934 yılı söylemleriyle paralellik göstermektedir.³⁴²

Genel politikadaki Amerikan etkisinin yanı sıra, ilköğretimde yöntem ve içerik bakımından Avrupa ilkokul sistemlerinin daha etkili olduğunu belirtmeliyiz. Zira, uzmanlaşmak üzere Avrupa'ya, özellikle de Viyana'ya gönderilen eğitimcilerimiz ilkokul programlarının Avrupalılaşmasını sağlamışlardır. Özellikle ilkokul müfredat programının Viyana'da uygulanan müfredat programları ve öğretim yöntemlerinin aktarılmasıyla oluşturulduğu düşüncesi genel olarak kabul görmektedir.

³⁴² Bkz: Bölüm 5.2. Vilayet Hususi İdareleri ve İlköğretimin Finansmanı Sorunu

İKİNCİ BÖLÜM

İLKÖĞRETİM ALANINDAKİ MEVZUAT DÜZENLEMELERİ

2.1. Harf Devrimi ve İlköğretime Yansıması

2.1.1. Harf Devrimi

Harf Devrimi, eğitimi ve özellikle de ilköğretimi doğrudan ilgilendiren bir konu olması dolayısıyla 1928 tarihi ilköğretim tarihimiz açısından bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Harflerin değiştirilmesi meselesi, Türkiye’de Meşrutiyet döneminden beri tartışılan, taraftarları olduğu gibi şiddetli karşıtları bulunan bir meseledir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında da bu konu gündeme gelmiş ve belirli aralıklarla tartışılmıştır.

1926 yılında Türk eğitimi hakkında bir rapor veren Dr. Kühne yazı konusuna da değinmiş, okuyup yazma öğretmek için uzun zaman harcadığını, Macar ve Fin dillerinde yapıldığı gibi Türklerin de bir yazı değişimi yaparak Batı uygarlığına katılma işini kolaylaştırabileceğini belirtmiştir.¹

1927 Ağustos’unda ilk defa TBMM Başkan yardımcısı Hasan Bey, yeni Türk harflerinin tespiti çalışmalarının başlatıldığını resmen açıklamıştır. Ekim 1927 yılında da ise hükümet, bizzat Başbakan İsmet İnönü’nün ağzından bu kampanyayı kamuoyuna duyurmuştur.²1928 yılı başlarında artık Latin harflerinin kabul edileceği neredeyse kesindir ve basın bu konuya daha geniş yer ayırmaktadır. Aynı tarihlerde dış basında da bu değişime kesin gözüyle bakılmaktadır. Örneğin, 17 Nisan 1928 tarihli Cumhuriyet gazetesinin Times gazetesinden aktardığı bir haberde meseleyi etraflı bir şekilde ele almakta ve harflerin değiştirileceğinin kesin olduğunu, yakında bir komisyon kurulacağını, Türk eğitimcilerinin buna taraftar olduğunu bildirerek Arap harflerinin ilköğretimi gereksiz yere uzattığı yönündeki görüşün genel kabul gördüğünü belirtmektedir.³

¹ Bilal N. Şimşir, **Türk Yazı Devrimi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara : 1992, s.74

² İsmail Parlatır, “Yeni Türk Harflerinin Kabulü ve Uygulamada Türk Basınının Rolü”, **Ankara Üniversitesi’nin 60.Kuruluş Yılı Armağanı, Atatürk ve Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Eğitimi ve Türk Kültürü Konusunda Seçme Yazılar**, Ed: Doğan Atılgan, Ankara,2006, s.130-135

³ “Türkiye Şayan-ı Hayret Bir Süratle Değişiyor”, **Cumhuriyet**, 17 Nisan 1928, S:1415, s.4

İkdam gazetesinin 3 Mayıs 1928 tarihli haberine göre karar kesinleşmiştir; ancak, yeni harfler 15 yıllık bir süreçte tatbik edilecektir.⁴Yine Celal Nuri'ye göre yetişkinlerde bir alışkanlık yapmış olan Arap harflerinden sonra Latin harflerinin öğrenilmesi uzun zaman alacak; ancak, çocuklar bu harfleri en kısa sürede öğreneceklerdir. Celal Nuri, yeni harflerin bir çocuğun öğretim hayatıyla, yani ilkokuldan lise son sınıfa kadar 12 yıl içerisinde kökleşeceğini ve tüm halkın toptan okur yazar hale geleceğini belirtmektedir.⁵

Aynı günlerde Harf Devriminin habercisi niteliğinde olan uluslar arası rakam sisteminin kabul edildiği görülmektedir. 20 Mayıs 1928 tarihli kanunun görüşmelerinde Mustafa Necati, bu değişimi Batı medeniyeti içinde yer alma çabalarının bir safhası olduğunu ve bu rakamların zaten okullarda öğretildiğini, eğitim kurumlarının bu yeniliğe uyum sağlamakta zorlanmayacağını belirtmektedir.⁶

Bakanlar Kurulunun 23 Mayıs 1928 tarih ve 6645 sayılı kararıyla, Latin harflerinin değiştirilmesinin mümkün olup olmadığını incelemek üzere "*Dil Heyeti*" adlı bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyonun hazırladığı "*Gramer Hakkında Rapor*" ve "*Elifba Raporu*" Ağustos 1928'de Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya sunulmuştur. Bu raporlar, Yeni Türk alfabesi konusunda ilk resmi ve bilimsel çalışma özelliği taşımaktadır.⁷

Alfabe raporunun kendisine sunulduğu sırada Atatürk, heyet üyelerinden Falih Rıfkı'nın yeni harflerin tatbiki için 15 yıllık bir geçiş süresi düşündüğünü belirtmesi üzerine; "*Bu ya üç ayda olur ya hiç olmaz*" diyerek kararlılığını göstermiştir.⁸ Atatürk, bu değişimin en kısa sürede olmasını istemektedir ve bizzat kendisi de harekete geçerek yeni harfleri tanıtmaya başlayacaktır. Latin harflerle ilgili olarak bir dönüm noktası olan 9 Ağustos 1928 günü akşamı, CHP'nin Sarayburnu Parkı'nda düzenlediği ziyafette yeni harflerin müjdesini vermiş ve küçük bir parçayı okutturmuştur. Gazeteler, Atatürk'ün bu konuşmasını birinci sayfadan vereceklerdir.⁹

Atatürk'ün 9 Ağustos'ta yeni harfleri müjdeleyen konuşmasından sonra, bütün ülkede yeni harfleri öğrenme konusunda bir hareketlenme başlamıştır.

⁴ "Latin Harflerini Kabul ediyoruz", **İkdam**, 03.Mayıs 1928, S:11146, s.1

⁵ Celal Nuri, "Türk İnkılabının Yeni Bir Safhası: Latin Harfleri Meselesi", **İkdam**, 07.Mayıs 1928, S:11150, s.2

⁶ "Erzincan Mebusu Saffet Bey ve rüfekasının, beynelmilel erkamın kabulü hakkında..."

T.B.M.M.Z.C., İ:78, 20.05.1928, C:2, s.203-207

⁷⁷ Neriman Tongul, "Türk Harf İnkılabı", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi** S 33-34, Mayıs-Kasım 2004, s. 103-130

⁸ **A.g.m.**

⁹ "Gazi hazretleri Evvelki gece teşrif buyurdıkları Gülhane Parkında...", **İkdam**, 11 Ağustos 1928, S:11243, s.1

Dönemin gazeteleri, yeni harfleri öğreten sütunlar yayınlamakta, diğer yandan da çeşitli kurum ve kuruluşlar kurs açma çalışmalarına başlamıştır.¹⁰

Örneğin, 17 Ağustos 1928 tarihli bir haberde Cumhuriyet Halk Fırkasının her mahallede yeni harfler kursu açmayı kararlaştırdığı bildirilmektedir.¹¹ Diğer yandan, gazeteler, halkın açılan kurslara hücum ettiğini haber yapmakta ve en kısa sürede yeni harflerin yerleşeceğini ilan etmektedirler.¹² Yine gazeteler, yeni harflerin kolayca öğrenilebileceği yönünde teşvik edici haberler yaparak halkın kurslara katılımını artırmaya çalışmaktadır.¹³ Örneğin Celal Nuri; yeni harflerin kolay öğrenildiğine dair, ihtiyar bir vatandaşın yeni harfleri gözlüğe benzettiğini ve okuma gözlüğünün sağladığı gibi hemen okumayı sağladığını söylemesini köşesine taşımaktadır.¹⁴

Gazeteler, bir taraftan da yanlış yazımlarına dikkat çekerek değişime öncülük etmekte, eski harfleri kullananları uyarmaktadır.¹⁵ Gazetelerin, bunun gibi bazı ayrıntılara girerek bir çeşit öğretmenlik yaptıkları görülmektedir. Bireysel olarak bu sürece katılan vatandaşlar da söz konusudur. Ücretli olarak evlerde ders verebileceğine dair gazetelere ilan verenler olmaktadır.¹⁶ Bunun yanında, ücretsiz olarak yeni harfleri öğretmek isteyenler de vardır.¹⁷ Yine, eski kitap ve evrakların yeni yazıya çevrilmesi için ilan verenler de vardır.¹⁸ Harf Devrimiyle aydın tabakada bazıları için yeni bir gelir kapısı açıldığı da anlaşılmaktadır.

Eylül ayına gelindiğinde Maarif Vekaletinde de bir hareketlenme başlamıştır. Bakanlık, bir taraftan kendi personeline yeni harfleri öğretmek için kurslar açarken diğer taraftan da halk dershanelerinde okutulacak yeni elifba kitaplarının hazırlıklarına başlamıştır.¹⁹ Bakanlık gazetelere verdiği beyanatta; Talim ve Terbiye dairesi tarafından kabul ve tetkik olunmadıkça hiçbir elifbanın resmi ve gayri resmi kurslarda okutulmayacağını bildirmektedir.²⁰ Dil Encümeni ise, piyasada okutulmakta olan elifbaların tamamının yanlış olduğunu, komisyonun yeni elifbayı 3-4 güne kadar belirleyeceğini belirtmektedir.²¹

Yeni harflerin öğretimi çalışmalarının önemli bir ayağını da Atatürk'ün Anadolu seyahatinde yaptığı çalışmalar teşkil etmektedir. Atatürk, yeni Türk

¹⁰ "Yeni Harfler İçin Kurslar", **İkdam**, 11.08.1928, s: 11243,s.1

¹¹ "Her mahallede Yeni Harfler İçin Serbest Dersler Verilecektir", **İkdam**, 17.08.1928, S:11249, s.1

¹² "Göreceksiniz Neler Olacak", **İkdam**, 10.09.1928 11273 s.1

¹³ "Latin Harfleri ve Mavunacılar", **İkdam**, 17.08.1928, S:11249, s.1

¹⁴ C.N. , "Pek Güzel BiR Fıkra", **İkdam**, 18.10.1928, S:11311, s.1

¹⁵ "Dikkat Dikkat!", **İkdam**, 9 .09.1928 11272 s.1

¹⁶ "Kari sutunu :Yeni Harflerle Okumak Yazmak İsteyenler", **İkdam**, 24.08.1928, S:11256, s.3

¹⁷ "Meccanen ve ... Latin Harflerini Öğreteceğim", **İkdam**, 15.08.1928, S:11247,s.7

¹⁸ "Arab Harfli Kitapları Yeni Yazıya Çeviriyorum.", **İkdam**, 16.11.1928 S:11339, s.3

¹⁹ "Yeni Harfler", **İkdam**, 17.08.1928 , S:11249, s.2

²⁰ "Maarif Vekaletinden" **İkdam**, 12 Eylül 1928, S: 11275 s.7

²¹ "Yeni Türkçe Elifbalar":**İkdam**, 17.08.1928, S:11249, s.2

harflerini halka öğretmek için Tekirdağ'dan başlayarak Bursa, Çanakkale, Sinop, Samsun, Amasya, Turhal, Tokat, Sivas, Şarkışla, Kayseri gibi kentlerde sürdürdüğü çalışmalarda, her gittiği yerde, halka açık bir meydanda tahta başında bizzat öğretim yapmıştır. Bu seyahat, basın tarafından dikkatle takip edilmiştir.²²

Bu sıralarda basında, yeni harflerin uygulama safhasının kaç yıl olacağı konusunda da 10-15 yıl gibi tahminler ileri sürülmektedir. Ancak Atatürk, bizzat yaptığı uygulamalarda aldığı verimli sonuçların verdiği cesaretle bu işin çok daha kısa bir zaman zarfında gerçekleştirilmesi gerektiği düşünmektedir. Örneğin, 15 Eylül 1928'de Sinop'ta bir okulun bahçesinde halka kara tahtada verdiği derse 50 yaşlarında vatandaşa bazı harfleri ve kelimeleri öğrettikten sonra memnuniyetini belirtmiş ve *"Bu millet üç ay içinde okuyacak ve yazacak"* demiştir.²³

Atatürk, yaptığı uygulamalar ve basında çıkan yeni yazı örneklerine dair gözlemlerinden yola çıkarak, Dil Encümenine verdiği direktiflerde bir takım imla kuralları hakkında düzeltmeler yapmıştır ki bu kuralların günümüzde de halen geçerli olduğu görülmektedir.²⁴

Bu arada yine Atatürk'ün emriyle, Cumhurbaşkanlığı Orkestrası şefi Zeki Bey yeni Türk harfleri için bir marş yazmış ve bestelemiştir. Okullarda, orduda ve halk dersanelerinde yeni harflere öğretmek için kullanılması düşünülen marşın güftesi alfabenin 29 harfinin sırası ile okunmasından ibarettir.²⁵

Atatürk'ün yurt gezisinde, kara tahta başına geçerek halka yeni harfleri öğretmesi ve bütün yurttaki bir harf seferberliği başlatılması yabancı basının ilgi odağı olmuştur. Örneğin, Fransız L'illustration gazetesi Atatürk'ün kara tahta başında bir resmini *"Mektep Hocalığı Eden Bir Devlet Reisi!"* resim altı yazısı ile vererek harf değişimiyle ülkedeki hareketliliği haber yapmaktadır.²⁶ Yine, Amerikan Sunday gazetesi; Türkiye'yi uzun zamandır nadasa bırakılmış verimli bir tarlaya benzettiği yazısında gözlemlerini okuyucularına aktarmaktadır.²⁷ New York Times gazetesi ise; Türkiye'nin dış politikadaki barışsever tutumuna paralel olarak Harf Devrimiyle

²² "Reisicumhur Hazretlerinin Seyehati", **İkdam**, 21.09.1928 11284 s.1

²³ Yahya Akyüz, "Atatürk'ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri", **Ankara Üniversitesi'nin 60.Kuruluş Yılı Armağanı**, Ed: Doğan Atılgan, Ankara, 2006, s.186-204

²⁴ "Gazi Hazretlerinin Yeni Harfler Hakkında Başvekalete Mühim Bir Mektubu", **İkdam**, . 22.09.1928, S:11285, s.1

²⁵ "Riyaseti Cumhuriyet Orkestra Şefi Zeki Bey Yeni Harfler İçin Marş Yazdı.", **İkdam**, 29.09.1928, S:11292 s.1

²⁶ "Fransızca İlisturasyon Gazinin Şayanı Dikkat Bir Resmini Neşrediyor Ediyor ve Diyor ki.", **İkdam**, 16.10.1928, S:11309, s.1

²⁷ "Ekilemeyen Tarla", **İkdam**, 17.10.1928, S:11310, s.1

Batılılaşmak istediğini gösterdiğini, dış politikadaki bazı gelişmelerle birlikte ele aldığı bu devrimin okullaşmaya da vesile olacağını belirtmektedir.²⁸

Kasım ayı başlarına kadar ve aslında henüz kanun çıkmadan, gayri resmi olarak devam eden yeni harfleri öğrenme seferberliği bundan sonra yeni bir döneme girecektir. Meclisin açıldığı ilk gün olan 1 Kasım 1928 tarihinde kabul edilen “*Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki hakkında Kanun*”ve ardından yapılacak “*Millet Mektepleri Talimatnamesi*”ile harf seferberliğine hız verilecektir.

Kanunun kabul edildiği 1 Kasım 1928 tarihli Meclisin açılış nutkunda Mustafa Kemal Atatürk; harf değişimini halka “*kolay bir okuma yazma anahtarı vermek*” ifadeleriyle tanımlamış ve Türk milletinin tamamına okuyup yazma öğretmek için herkesi göreve davet etmiştir.²⁹Başvekil İsmet (İnönü) Paşada yaptığı konuşmada; harf değişiminin bu yönüne temas ederek, halkın biran önce okuyup yazmak ve cehaletten kurtulmak için derin bir arzu taşıdığını, vatandaşlarının çok kısa bir sürede bu harfleri öğrenebildiğini vurgulamıştır.³⁰Kabul edilen kanun metninin eğitimi ilgilendiren maddeleri şunlardır:

“Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun:

Madde 1. — Şimdiye kadar Türkçeyi yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Lâtin esasından alınan ve merbut cetvelde şekilleri gösterilen harfler (Türk harfleri) unvan ve hukuku ile kabul edilmiştir....

Madde 5. — 1929 Kânunusaniisi iptidasından itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleri ile basılması mecburîdir.

Madde 9. — Bütün mekteplerin Türkçe yapılan tedrisatında Türk harfleri kullanılır. Eski harflerle matbu kitaplarla tedrisat icrası memnudur.”³¹

Kanunun başvekalet tarafından kaleme alınan gerekçesinde; Arap harflerinin Türkçenin yapısına uymadığı, çocukların okuma yazma için uzun zaman harcamak zorunda kaldığı ve bu zorlukların Türk matbaacılığını ve yayıncılığını da olumsuz etkilediği belirtilmektedir.

Kanunun metninden de anlaşılacağı gibi 1 Kasım 1928 tarihinden itibaren bütün okullarda yapılacak eğitim öğretim yeni harflerle yapılacak ve ders kitapları da yeni harflerle yazılacaktır. Burada ilginç olan, kanun yayınlanmadan yaklaşık bir ay kadar evvel eğitim öğretim başlamıştır ve yeni harflerle yapılmaktadır.

²⁸ “Türkiye Yeni Islahatıyla Avrupaya Bir Hayli Yaklaştı”, **İkdam**, 06.11.1928, S:11329, s.1

²⁹“Reisicumhur Gazi Hazretlerinin nutukları: **T.B.M.M.Z.C.**, İ:1, 1.11.1928, C:1, s.4-5

³⁰“Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki hakkında Başvekâletten mevruk (1/266) numaralı Kanun Layihası ve Muvakkat Encümen Mazbatası”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:1, 1.11.1928, C:2, s.7-1

³¹**A.y.**, s.7-1

Bu gerekçelerle kabul edilen kanun gereğince yeni harfleri halka öğretmek için ise mevcut Halk Dershaneleri ülke genelinde yaygınlaştırılarak Millet Mektepleri haline dönüştürülmüş, bir okuma yazma seferberliği başlatılmıştır.

2.1.2. Millet Mektepleri

Millet Mektepleri kavramı ile 1 Kasım 1928 tarihinde kabul edilen Latin harflerinden oluşan yeni Türk harflerinin öğretilmesi için 1 Ocak 1929 tarihinden itibaren ülkenin her yerinde açılan halk eğitim kursları anlaşılmaktadır. Esasen bu tür kurslar bu tarihten önce de yapılmıyordu. Halk Dershaneleri adı altında eski harflerle yetişkinlere okuma yazma kursları devam etmekteydi. Maarif Vekaleti bu dershanelerde okuma yazmanın yanı sıra Tarih, Coğrafya ve vatandaşlık bilgisi de öğretilmek için ders kitapları bastırılmıştı.³² Bakanlık tarafından hazırlanan bir rapora göre, halka modern yaşamı benimsetmek için bir politika olarak benimsenen bu kursların yaygınlaştırılmasının planlandığı görülmektedir.³³ Nitekim aynı tarihlerde, halk dershanelerine önem verildiğine dair İstanbul Maarif Emininin bir gazeteye verdiği beyanatta; polis vasıtasıyla bütün mahallelere tebligat yaparak halkı okuma yazma kurslarına davet edildiği, şehrin çeşitli mahallerine halk dershaneleri açılacağı ve okuma yazma bilmeyenlerin öğrenmeye mecbur tutulacağı belirtilmektedir.³⁴

Yetişkinlere okuma yazma eğitimi ordu bünyesinde de yapılmaktadır. Askerlik görevini yapmakta olan imamların, okuma bilmeyen askerlere okuma yazma öğretiminde kullanıldığı görülmektedir. Müdafai Milliye Vekaleti'nin Maarif Vekaleti ile işbirliği yaparak ordudaki tabur imamlarını öğretim metotları kursundan geçirilmektedir. Örneğin, İstanbul Erkek Muallim Mektebinde altı aylık kursa tabi tutulan 24 tabur imamına, uygulamalı olarak yeni öğretim metotlarının yanı sıra malumatı vataniye, hesap, hendese, tarih ve coğrafya dersleri de verilmektedir.³⁵

Halk dershaneleri 1 Ocak 1929 tarihi itibarıyla Millet Mekteplerine dönüşecektir. 1928 Temmuzundan itibaren gayri resmi olarak yürütülen yeni harfleri öğretim faaliyetleri 1 Kasım 1928 Türk harflerinin kabulü kanunu ve arkasından Kasım 1928 tarihli Millet Mektepleri Talimatnamesi ile yasal bir zemine oturacak ve

³² "Maarif Vekaletinden:", **Cumhuriyet**, 26 Şubat 1928, S:1367, s.5

³³ "Halk Mektepleri Hakkında Layihalar", **a.g.e.**, s.298

³⁴ "Gece Dershaneleri: Okuma Yazma Bilmeyenler İçin Devam Mecburiyeti Var", **Cumhuriyet**, 4 Şubat 1928, S:1345, s.1

³⁵ "Tabur İmamları Kursu", **Cumhuriyet**, 21 Kanunisanı 1928, S:1331, s.2, Ayr.Bkz:"Askerlerimiz Okutulacak", **Cumhuriyet**, 3 Teşrinievvel 1927, s.2, "Tabur İmamlarının Kursu", **Cumhuriyet**, 17 Nisan 1928, S:1415, s.3

hız kazanacaktır. Millet Mektepleri Talimatnamesi bakanlar kurulunun 22.9.1929 tarihli toplantısında yeniden düzenlenmiştir.³⁶

Talimatnameye göre Millet Mekteplerinde mevcut okulların öğretim yapmadıkları gündüz veya gece saatlerinde 16-45 yaş arası yetişkinlere kurs açılacak, A kursunda 4 ay okuma yazma, B kursunda 4 ay temel vatandaşlık bilgileri öğretilenektir. Mevcut ilkokul öğretmenleri bu kurslarda 4 ay süre ile 50 lira ücretle görev alacaklardır.³⁷

Talimatnamenin 29 maddesinde belirtildiği gibi 1 Ocak 1929 tarihinde her yerde Millet Mekteplerinin açılış töreni gerçekleştirilmiştir. Maarif Vekaleti de ayrıca vilayetlere tebliğ göndererek bu açılışların parlak olmasını, okulların süslenmesini, istiklal marşı ve nutuklar söylenmesini istemiştir.³⁸

Gazetelerdeki haberlere göre İstanbul'da açılış töreni ile ilgili gerekli hazırlıkların yapıldığı, zaten devam etmekte olan kurslarda 1 Ocak günü dershanelerin merasimle açılacağı, öğretmenlerin gramofonla Atatürk'ün nutuklarını dinletecekleri ve ayrıca başarılı olan kursiyerlere Atatürk'ün imzaladığı Anayasa kitapçığının hediye edileceği bildirilmektedir.³⁹ Nitekim, başında "*Millet mektebinden çıkan Efendiye tarafımdan hediyedir. Mustafa Kemal*" ibaresinin bulunduğu bu Anayasa kitapçıkları 1929 Ağustosunda vilayetlere gönderilmiş ve Millet Mekteplerini bitirenlere hediye edilmiştir.⁴⁰ Diğer bir haberde, Vilayette toplanan komisyonların mahallelerde okuma bilmeyen yetişkinleri tespit etmek için çalışma başlattığı, hazırlanan listelerin polise verileceği, kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı dershaneler açıldığı bildirilmektedir.⁴¹

Millet Mekteplerinin açıldığı gün yapılan kutlamalar ve halkın rağbeti gazetelerde geniş yer bulmuştur. Haberlerde, açılan dershanelerin yeterli gelmediği, 50 kişinin oturması gereken dershaneye 100 kişinin kabul edildiğini,⁴² kayıt olmak için başvuranların yer olmadığından geri döndükleri, ilkokul binaları yetmediğinden diğer okullarda da dersane açılmasına karar verildiğini belirtilmektedir.⁴³ Bir haberde ise; bir kadının mektebe girmek için başvurusunun yersizlikten dolayı

³⁶ "Millet Mektepleri Talimatnamesinin Bir Senelik Tecrübeye Göre Tadil Edilen Yeni Şekline Ait...", **Resmi Gazete**, 16.10.1929, S:1321

³⁷ **A.y.**,

³⁸ "1 Kanunisanı Büyük Şenlik Günü Olacak", **Milliyet**, 25 Kanunievvel 1928, S:1029, s.2

³⁹ "Millet mektepleri", **İkdam**, 10.12.1928, S:11363 S.1

⁴⁰ "Millet Mektepleri Başmualliminin Talebesine Hediyesi", **Cumhuriyet**, 13Ağustos1929, S:1890, s.1

⁴¹ "Herkes Öğrenecek", **İkdam**, 19.12.1928, S:11372, s.1

⁴² "Mektep Yetişmiyor", **İkdam**, 06.01.1929, S:11390, s.3

⁴³ "Millet Mektepleri Taşıyor", **Cumhuriyet**, 4 Kanunisanı 1929, s.1

reddedildiğini, bunun üzerine zorla dershaneye girdiğini yazmaktadır.⁴⁴ Yine, bu okullara daha çok kadınların rağbet ettiği de bildirilmektedir.⁴⁵

Yunus Nadi, bu manzarayı dair; *“Halkın millet mekteplerine hücumu emsalsiz manzaralar oluşturdu. Bir imtiyaz meselesi olan okuyup yazma işi kolaylaştırılmış oldu”* demektedir ve devamında bu mekteplerde okuma yazmanın yanı sıra kooperatifçilik gibi faydalı bilgilerde verilmesi gerektiğini, meseleyi iktisadi yönden de düşünmek gerektiğini belirtmektedir.⁴⁶

İlginç bir uygulama örneği olarak vapurlarda da Millet Mektebi açıldığı görülmektedir. Maarif İdaresi, Seyrüsafain idaresinden Adalar vapurunda dersane açılmasını talep etmiş, bunun üzerine vapurun kamaralarına yazı tahtası konarak, haftada üç defa ders okutulması için bir öğretmen tayin edilmiştir.⁴⁷

Millet Mekteplerinin açıldığı ilk aylarda halkın rağbeti ve basının ilgisi had safhadadır. Ancak, bu ilgili yazıya doğru azalacak ve ikinci yıldan itibaren ise yine azalmaya devam edecektir. Bir gazete, geçen yıl yaz aylarına denk geldiğinden dolayı kursların verimli olmadığını belirtirken,⁴⁸ bir başka haberde *“Bütün temennimiz söylenen şeylerin sözde kalmaması ve bu hayati işin bu sene olsun ciddi tutulmasıdır”* diyerek temennilerini dile getirmektedir.⁴⁹

Maarif Vekaleti, ikinci yılın başlarında vilayetlere tebligatlarda bulunarak işin sıkı tutulmasını istemiştir. Halk Fırkası ve Türk Ocakları binalarında da dersane açılacağı⁵⁰ polis vasıtasıyla bütün mahallere tebligat yapıldığı, geçen sene vesika almayan ve bu sene devam etmeyenlerin cezalandırılacağı gazeteler aracılığı ile duyurulmaktadır.⁵¹ Yine CHP'nin, bütün teşkilatına emir göndererek halkın teşvik edilmesini, davullarla mahallelerde duyurular yapılmasını istediği görülmektedir.⁵² Yine açılışın ilk günü olan 1 Kasım günü CHF mensuplarının dershaneleri dolaşarak halka okumanın faydalarını anlattıkları basında yer alan haberler arasındadır.⁵³

Talep azlığına dikkat çeken gazeteler halkı kurslara teşvik etmek için çeşitli haberler yapmaktadırlar. Örneğin, İkdam gazetesinde *“Vatandaşlar!”* hitabıyla

⁴⁴ “Mektepler insan almıyor! Dün bir kadın yer olmayan dershaneye zorla girdi”, **İkdam**, 10.01.1929 S:11393 s.1

⁴⁵ “Bu sene 250 Bin Kişi Okuma Öğrenecek”, **Cumhuriyet**, 10 Kanunisanı 1929, S:1680, s.1

⁴⁶ Yunus Nadi, “Halk Mektepleri”, **Cumhuriyet**, 5 Kanunisanı 1929, S:1675, s.1

⁴⁷ “Vapurda Mektep”, **İkdam**, 09.01.1929, S:11393, s.1

⁴⁸ “Millet Mektepleri”, **İkdam**, 18 Eylül 1929, S:11637, s.1

⁴⁹ “Millet Mektepleri: Bari Bu sene Ciddi Tutulsa!”, **İkdam**, 24 Teşrinievvel 1929, S:11675, s.2

⁵⁰ “Millet Mektepleri”, **İkdam**, 16 Teşrinievvel 1929, S:11667, s.2

⁵¹ “Millet Mektepleri”, **İkdam**, 28 Teşrinievvel 1929, S:11677, s.1

⁵² “Halk Fırkası Bütün Teşkilatına Bir Tamim Göndererek Millet Mektepleri İçin Hareket Geçmelerini Tavsiye Etti”, **İkdam**, 28 Teşrinievvel 1929, S:11677, s.1

⁵³ “Millet Mektepleri Dün Açıldı”, **İkdam**, 2 Teşrinisanı 1929, s:1

başlayan yazıda okuma yazma bilmeyen vatandaşların Millet Mekteplerine teşvik edilmesinin vatan borcu olduğu belirtiliyor.⁵⁴

Yine maarif idarelerinin sıkı teftiş yapacağı, yapılan ilanlara rağmen gelmeyenlerin cezalandırılacağı⁵⁵, kaydolup da devam etmeyenlerin tespit edildiği ve haklarında adli işlem yapılacağı basında yer almaktadır.⁵⁶ İlginç bir haberde ise; mahkemede derdini anlatamayan bir sanığın okuma yazma bilmediği ve millet mekteplerine gitmediği için hakimden “yediği fırça” anlatılmaktadır.⁵⁷

Gazeteler buna benzer haberler yaparak talebi artırmaya çalışmıştır. 20 Mayıs 1931 tarihli bir haberde; Haziran ayından itibaren hamal, tayfa, kapıcı, odacı, bekçi ve emsali işlerde çalışanlardan Millet Mektebi şahadetnamesi olmayanların işlerine son verileceği ve bunların ay sonuna kadar Maarif İdarelerinde imtihan vermeleri gerektiği belirtilmektedir.⁵⁸

Akşam gazetesinden Vala Nurettin'e göre; Harf Devriminin asıl amacı halkın okuma yazmasını artırmak ve kolaylaştırmaktır, klasik tedbirlerin yanı sıra “*orijinal*” tedbirler de almak gereklidir ve bunlar henüz yapılmamıştır.⁵⁹ Hür Adam gazetesi, 5 Kanunisini 1931 tarihli haberinde; halkın okuma konusunda “*lakayd*” olduğu ve bu lakaytlık olduğu sürece dünyanın en kolay alfabesi olsa dahi fayda etmeyeceğini belirtmekte ve halkın neden okuma istemediğini sorgulayarak sitem etmektedir. Devamında ise, harfleri değiştirmekle sorunun hallolmayacağı, halkı okutmak için yapılması gereken daha çok iş olduğu vurgulanmaktadır.⁶⁰

Bazı vilayetlerde halkın talebini artırmak için ciddi tedbirlere başvurulduğu görülmektedir. Örneğin, Aksaray vilayetinde kurs birincilerine 50 lira, ikincilerine 30 lira gibi ödüller verildiği ve diğer vilayetlere göre bu vilayette Millet Mektepleri faaliyetlerinin daha verimli olduğu gazetelerde çıkan haberler arasındadır.⁶¹

Millet Mekteplerinin finansmanı Vilayet Hususi İdareleri tarafından yapılmıştır. 1934 yılına gelindiğinde Hususi İdarelerin artık bütçelerine bu tahsisatı koymadıkları görülmektedir. Örneğin, en zengin vilayet olan İstanbul'da bütçe darlığı dolayısıyla tahsisat konulamadığı ve Millet Mektebi açılmayacağı; fakat, İstanbul Maarif Müdürlüğü'nün gönüllü ilkokul öğretmenleriyle 60 kadar dershanede kurs

⁵⁴ “Vatandaşlar!”, **İkdam**, 22 Teşrinisani 1929, S:11701, s.1

⁵⁵ “Halk Dershaneleri”, **Hür Adam**, 6 Kanunievvel 1930, S:6, s.3

⁵⁶ “Ceza Başladı”, **Yeni Adana**, 20 Kanunisani 1930, S:2408, s.2

⁵⁷ “Millet Mekteplerine Gitmek Lazımdır”, **Akşam**, 6 Kanunievvel 1929, S:4005, s.3

⁵⁸ “Okuma Bilmeyenlere İş Verilmeyecek”, **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1931, S:2525, S.2

⁵⁹ Va-Nü, “Yeni Harflerin Taammümüne Dair”, **Akşam**, 5 Kanunievvel 1929, S:4004, s.3

⁶⁰ “Neden Okumak İstemiyoruz? Kurunu Vusataya mı Dönmek Niyetindeyiz?”, **Hür Adam**, 5 Kanunisani 1931, S:36 s.1

⁶¹ O.Z., “Aksarayda Okuma Yazma Öğrenenlere Para Veriliyor”, **Son Posta**, 4 Nisan 1932, S:609, s.3

açmaya çalışacağı gazetelere yansımaktadır.⁶² Yine aynı şekilde Antep ve Samsun gibi vilayetlerde de öğretmenlerin 1934 yılından itibaren millet mekteplerinde gönüllü olarak çalıştıkları görülmektedir.⁶³

1928'de 881.508 lira olan Millet Mektepleri ödeneği, 1929'da 754.251 lira, 1930'da 542.424 lira, 1931'de 252.012 lira, 1932'de 122.976 lira, 1933'de 51.560 lira ve 1934'de ise 14.708 liraya kadar düşmüştür.⁶⁴ 1940 yılına gelindiğinde, Millet Mektepleri faaliyetleri için 16 vilayette sadece 6.278 lira harcanmakta, diğer tüm vilayetlerde ise gönüllülük esasına göre yürümektedir.⁶⁵

Bütçe ayrılmadığından dolayı fazla sayıda dersane açılmamaktadır ve bazı Maarif İdareleri bölgelerindeki fabrika ve büyük işyerlerine yazılı emir göndererek talimatnamenin 45 ve 47. Maddeleri gereğince 20'den fazla işçi çalıştıran kuruluşların dersane açılması için muallim tahsisatı ayırmaları istenmektedir. Örneğin, İzmir ve Samsun gibi vilayetlerin bu yöntemle başvurdukları görülmektedir.⁶⁶

Dönemin sonlarına doğru, okuma yazma seferberliğinin yeteri kadar önemsenmediğine dair eleştiriler yapılacaktır.⁶⁷ Bu eleştirilerin nedeni beklentilerin karşılanamamış olmasından ileri gelmektedir. Harf Devriminin yapıldığı yıllarda, sadece bir alfabe değişimi değil, aynı zamanda bir eğitim seferberliği iddiasıyla yola çıkmıştı. Okuma yazma kolaylaşacak, halk cehaletten kurtarılacak ve okuma yazma bilmeyen tek bir Türk kalmayacaktı. Eski harflerle okuma yazma bilenler, başlatılan seferberlikle hızla yeni harfleri öğrenmişler, ancak ikinci aşama olan geniş halk tabakalarının cehaletten kurtarılması işi yıllar geçtikçe önemsenmemeye başlamıştır.

1930'lu yıllar boyunca Arap harflerinin hala kullanıldığına dair şikayet niteliğinde onlarca haber makaleyi gazetelerde görmek mümkündür. Bu şikayetler genelde, resmi ve özel dairelerde hala Arap harflerinin kullanıldığı, bazı memurların yeni harflere uyum sağlayamadığı, Arap harflerinin hala muteber olduğu ve bu

⁶² "Millet Mektepleri", **Milliyet**, 24 Haziran 1934, S:3006, s.3

⁶³ "Ulus Okulları Açıldı", **Samsun**, 13 İkinciteşrin 1936, S:670, s.2, "Antepte Maarif ve Sıhhat İşleri", **Son Posta**, 21 İkincikanun 1935, S:1605, s.4,

⁶⁴ **Maarif 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyet İstatistiği**, Başvekalet İstatistik Umum Müd., İstanbul, 1935

⁶⁵ Bkz: **Maarif İstatistiği 1940-1941**, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943 s.186

⁶⁶ "Millet Mektepleri", **Yeni Asır**, 14 Teşrinievvel 1934, S:8772, s.2, "Ulus Okulları Açıldı", **Samsun**, 13 İkinciteşrin 1936, S:670, s.2,

⁶⁷ Bkz: Kazım Nami Duru, "Millet Mektepleri ve Halk Okuma Odaları", **Cumhuriyet**, 13 İkincikanun 1939, S:5270, s.5, Ayr.Bkz: "Harf İnkılabı Karşısında Kusurlarımız", **Akşam**, 2 Kanunievvel 1938, S:7230, s.1

harflerle okuma yazma bilmeyenlerin işe alınmadığı yönündedir.⁶⁸ Bakanlıkların da sık sık kendi teşkilatlarına Arap harflerinin kullanılmaması yönünde uyarı yazıları gönderdikleri görülmektedir.⁶⁹ Bu tür resmi yazışmalar devrimden 10 yıl sonra 1939 yılında dahi yapılacaktır.⁷⁰

Harf Devriminden sonra yeterince kitap yayınlanmadığı, yeni neslin kitaplığının boş olduğu, okuyacak kitap bulunamadığı yönünde eleştiriler gittikçe artmış ve dönemin sonuna doğru Arap harflerinin öğretilmesi gerektiği iddia edilmiş ve tartışma konusu olmuştur.⁷¹ Bu iddiaları dile getirenler Latin harflerine karşı olmadıklarını, ancak yeni neslin okuyacak kitap bulamadığı, eski kitapların kütüphanelerde çürümeye sevk edildiğini ve çocuklara Latin harflerinin yanı sıra Arap harflerinin de öğretilmesi gerektiğini, aksi takdirde yeni neslin cahil kalacağını iler sürmüşlerdir.⁷²

Okullarda Latin harflerinin yanında Arap harflerinin de öğretilmesi talebi şiddetli bir itirazla karşılanacaktır. Örneğin, Reşat Feyzi; ilkokullarda dahil olmak üzere Osmanlıcanın da isteyenlere yeni Cumhuriyet'in temelini Batı medeniyeti olduğunu, Osmanlıca ve Arapçayı değil olsa olsa Yunan ve Latin dillerini öğretmeyi konuşmalıyız diyerek karşı çıkmıştır.⁷³

Necmettin Sadak ise itirazını ;“*çocuklara Arap harfleri öğretmek hem faydasız hem de tehlikelidir...halledilmiş bir davayı bir inkılabı bu şekilde kurcalamak, halkın basit hislerinin kabarmasına neden olur*” şeklinde ifade etmektedir. Sadak; Safa'nın yeni harflere çevrilmediğini belirttiği 45 bin eserin değerli birer kültür kaynağı olmadığını, asırlardır ilkokullarda elifba okumuş

⁶⁸ Burhan Cahid, “Tahrir Dersleri”, **Son Posta**, 26 Şubat 1938, S:2719, s.1, “Yanlış Yazan Memurlar”, **İkdam**, 29 Temmuz 1929, s.2, “Maarif Vekili ile Mülakat”, **Zaman**, 16 Ağustos 1934, S:67, s.1-7, İsmail Müştak Mayakon, “Öz Türkçe Yazı Örnekleri: Bir Buyruktu”, **Milliyet**, 6 Kanunievvel 1934,S:3171, s.3, “Zararı Kendilerine”, **Vakit**, 7 Ağustos 1934,S:5955, s.3, Tevfik, “Halk Okuyor mu”, **Yeni Adana**, 4 Şubat 1930, S:2416, s.1, **Peyami Safa**, “Arap Harfleri”, **Cumhuriyet**, 24 İkincikanun 1940, S:5638, s.3, Selam İzzet Sedes, “Arap Harflerini Öğretmenli miyiz?”, **İkdam**, 25 İkincikanun 1940, S:161, s.2

⁶⁹ Bkz:“Mühim Bir Tamim”, **Yeni Adana**, 29 Teşrinisani 1929, S:2365, s.1, Ayr.Bkz:“Dikkat . Arap Harfleriyle Yapılan Müracaatlar Okunmayacak”, **Yeni Adana**, 25 Kanunievvel 1929, S:2389, s.2, “Devairde Arap Harfleri Kullananlar”, **Milliyet**, 5 Ağustos 1932, S:2329, s.3, “Dahiliye Vekâletinden:”, **Resmi Gazete**, 15 Şubat 1930 S:1424, s.8713, “Maarif Vekili ile Mülakat”, **Zaman**, 16 Ağustos 1934, S:67, s.1-7

⁷⁰ “Maarif Vekilinin Bir Tamimi”, **İkdam**, 13 Şubat 1939, S:30, s.2

⁷¹ Bkz:“Okumak İstiyoruz, Fakat!”, **Tan**, 30 İkinciteşrin 1938,S:1197, s.3, Ayr.Bkz:Halit Fahri Ozansoy, “Kitap mı Yok, Yoksa Onu Okuyan Halk Kitlesi mi?”, **Son Posta**, 29 Birinciteşrin 1937, S:2604, s.3 M.S. Çapan, “Okuyanlarımız Atıyor mu?”, **Zaman**, 28 Mart 1936, S:637-28, s.3, , Orhan Selim, “200 Kişiyse Bir Kitap”, **Akşam**, 21 Mart 1936, S:6257, s.3, **Peyami Safa**, “Arap Harfleri”, **Cumhuriyet**, 24 İkincikanun 1940, S:5638, s.3

⁷² Bkz:Peyami Safa, “Latin Harfi Neslinin İstikbalı”, **Cumhuriyet**, 11 Haziran 1939, S:5416,s.2, Ayr.Bkz: Payami Safa, “Kitap Yetiştiriniz!”, **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1939, S:5400,s.5

⁷³ Reşat Feyzi, “Osmanlıca İsteyenler”, **Son Telgraf**, 27 İkincikanun 1940, S:1037, s.2

insanların çok azının bu eski kültür kaynağı eserleri okuyup anlayabildiğini, bu tarihten sonra elifba öğrenecek gençlerin bu eserleri hiç anlayamıcağını ileri sürmüştür.⁷⁴

Selami İzzet Sedes, konuya biraz daha farklı yaklaşmaktadır. Sedes'e göre; eski harfleri hortlatmaktansa yabancı dil olarak Arapça ve Farsça öğretmek daha doğrudur.⁷⁵ Hüsamettin Bozok da "*Arap Harflerini Hortlatmayacağız*" diyenlerdendir. Peyami Safa'nın eski eserlerin heba olduğu tezine karşı Bozok; eski eserlerin bir öneminin olmadığını, bunları okumanın yeni nesle bir şey kazandırmayacağını ileri sürmektedir.⁷⁶

Eski harflerin kısmen de olsa serbest bırakılmasına karşı bir muhalefet olduğu görülmektedir. Özellikle adli kurumlar eski harfleri kullananlar veya bu harflerle eğitim yapanlar hakkında gereken idari işlemleri yapmaktadırlar. Örneğin, bir vilayet merkezinde vergi tahsiline gelen bir memurun defterlerinde eski harfleri kullandığını gören bir savcının deftere el koyması ve soruşturma başlatması gazetelerde haber olarak yer almıştır.⁷⁷

Diğer yandan, aynı yıllarda Latin alfabesini ıslah etmek gerektiğini de savunanlar olmuştur. Maarif Vekaleti'nin alfabede değişiklik yapmak için hazırlık yaptığına dair haberler çıkmıştır. Maarif Kütüphanesinin sahibi Naci Kasım, Sabah gazetesindeki yazısında eski Arap harflerinin bazı seslerin karşılıklarını oluşturmaya çalışmış, "Q" harfinin de geri getirilmesini istemiş ve teklif ettiği sembolleri yayınlamıştır. Ancak, bu teklif şiddetli bir itirazla karşılaşılacak ve "*gaflet*" olarak nitelendirilecektir. Maarif Vekaleti de bir tekzip yayınlamak zorunda kalacaktır.⁷⁸

Va-Nü, "*Türk Harfleri Tadil Edilemez*" başlıklı yazısında "*Hasan Ali Yücel'den böyle bir şey sadır olmaz*" diyerek itirazını dile getirmektedir.⁷⁹ Va-Nü, "*Türk Harfleri ve Mukaddes Muhafazakarlık*" başlıklı bir başka yazısında; ıslahın gerekmediğini, gerekse bile kabul edilemez olduğunu, Atatürk inkılaplarına karşı muhafazakar olmak gerektiğini belirtmektedir.⁸⁰

Bütün bu tartışmalara rağmen Harf Devrimi tarihimize başarılı bir inkılap olarak geçmiştir. 1 Ocak 1929'da açılan Millet Mektepleriyle çok sayıda vatandaş yeni harfleri hızla öğrenmiş, geçiş süreci zannedildiği kadar sancılı olmamıştır. Eski

⁷⁴ Necmettin Sadak, "Elifbe İle Kültür Elde Edilir mi?", **Akşam**, 25 Kanunisanı 1940, S:7635, s.1

⁷⁵ Selam İzzet Sedes, "Arap Harflerini Öğretmeli miyiz?", **İkdam**, 25 İkincikanun 1940, S:161, s.2

⁷⁶ Hüsamettin Bozok, "Arap Harflerini Hortlatmayacağız", **Yeni Adam**, 15.2.1940, S:268, s.8

⁷⁷ "Eski Yazı Kullanan Memur", **Yeni Adam**, 7.1.1937, S:158, s.7

⁷⁸ Reşat Feyzi, "Gaflet, Tabii Tekzip Edilecekti", **Son Telgraf**, 28 Haziran 1939, S:829, s.3

⁷⁹ Va-Nü, "Türk Alfabesi Tadil Edilemez", **Akşam**, 22 Haziran 1939, S:7423, s.3

⁸⁰ Va-Nü, "Türk Harfleri ve Mukaddes Muhafazakarlık", **Akşam**, 24 Haziran 1939, S:7425, s.3

harflerle okuma yazma bilenler yeni harfleri kısa sürede öğrendiği gibi, kasaba ve köylere kadar daha önce hiç okuma yazma bilmeyen çok sayıda vatandaşın da yeni harflerle okur yazar olduğu bilinmektedir.

1928-1929 öğretim yılında Millet Mekteplerinde 16.922 öğretmen görev almış, 597 vatandaş başarılı olarak okur yazar belgesi almıştır. Sonraki yıllarda sayılar giderek azalmış, 1940-1941 öğretim yılında 890 öğretmenin görev aldığı kurslarda 24.920 vatandaş başarılı olarak belge almıştır. Toplamda ise 1928-1941 arası dönemde 1.529.287 vatandaşa okur yazarlık belgesi verilmiştir.⁸¹

Harf Devriminin sonucu olarak; 1927 yılında kadınlarda %4 olan okuma yazma oranı 1935'de %10.5'e, erkeklerde % 17.4 olan bu oran 1935'de % 29.3'e çıkmıştır. Türkiye ortalaması ise 1927'de % 10.7 iken 1935'de % 19.9 olmuştur.1927 yılı Türkiye'sinde okuma yazma bilenlerin sayısı 1.100.000 kişi olarak tahmin edilmektedir. 1936 yılına gelindiğinde ise bu rakam 3.000.000'a çıkmıştır. Millet Mektepleri istatistiğine bakıldığında bu 3.000.000 kişinin en az 1.000.000'u millet mektepleri dershanesinde okuma yazma öğrenmiştir.⁸²

Sonuç olarak Harf Devrimi Cumhuriyet tarihinde eğitim hayatında önemli bir safhayı teşkil ettiğini istatistiki rakamlar göstermektedir. Harf Devrimiyle başlayan okuma yazma seferberliği sayesinde o tarihe kadar eski harflerle okuma yazma bilenlerin tamamı yeni harfleri öğrenmiş, ayrıca bu seferberlik sayesinde 1.000.000'u aşkın vatandaş ilk defa okuma yazma öğrenmiştir. 1928 yılından 1936 yılına gelindiğinde okuma yazma bilenlerin oranı da belirgin bir şekilde arttığı görülmektedir.

2.1.3. Harf Devriminin İlköğretim ve Öğretmenlere Yansıması

Harf Devrimi, eğitim camiasında büyük bir sevinç ve heyecanla karşılanmıştır. Esasen, harflerin tümünden değişimi eğitimcileri zora sokacak bir gelişme olmasına rağmen bu camiada ciddi bir muhalefetle karşılanmadığı gibi, heyecanla karşılanmıştır denilebilir.

Dil heyetinin en devrimci üyeleri bile bu sürecin en az beş yıl süreceğini ve ilkokullarda ilk yıllarda iki alfabenin birlikte okunmasını öngörmektedir. Buna karşın

⁸¹Maarif İstatistiği 1940-1941, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943,s.XI

⁸²Şimşir, a.g.e., s.244

Atatürk ise; “*Ya üç ayda, ya da hiçbir zaman!*” diyerek bu işin kısa bir sürede bitirilmesini istemiştir.⁸³

Görüldüğü gibi, Atatürk’ün emir ve iradesiyle yazı değişimin çok kısa bir sürede gerçekleşmesi gerekiyordu. Harf Devrimi gibi eğitimi ve özellikle de ilköğretimi doğrudan ilgilendiren bir konuda Maarif teşkilatı başat rol üstlenmesi kaçınılmazdır. İstanbul’da yapılan Dolmabahçe Kurultayından bizzat Atatürk’ün el yazısı ile taslak olarak kaleme aldığı “*Umumi Program*”a göre bu süreç Maarif Vekili tarafından yürütülecektir. Bu notlarda “*Umumi idare maariftedir. Her teşkilat maarife muavindir*” denilmektedir. Programda; devlet memurları, ordu, okullar şeklinde bütün devlet kurumlarının yeni harflere uyum süreci planlanmıştır.⁸⁴

Programın üçüncü bölümünde; en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün okulların ilk yıldan itibaren yeni harflerle eğitim yapacağı belirtilmekte, ilk yıl bütün sınıf seviyelerinde önce yeni harflerin öğretilmesi, sonrasında ise derslere başlanması, bu sırada da yeni harflerle basılacak kitapların yetiştirileceği belirtilmektedir.⁸⁵

Bütün devlet memurlarına yeni harflerin öğretilmesiyle işe başlanacaktır. Bunun için gerekli öğretmenler Maarif Vekilliği tarafından görevlendirilecektir. Bakanlık, öncelikle kendi personeline bu yeni harfleri öğretmekle işe başlamış, devamında da öğretmenler bu yeni harfleri öğretmek üzere kurslardan geçirilecektir.

Esasen, eğitim teşkilatında Latin harfleri ve rakamlarının çok daha erken gündeme geldiği görülmektedir. Henüz, Talim ve Terbiye Dairesi kurulmadan önce 14.1.1926 tarihli Müdürler Encümeni kararıyla bakanlık yeni yazılacak Riyaziye kitaplarında Latin rakamlarının kullanılması uygulamasına kısmen başlamıştır.⁸⁶

20 Mayıs 1928 tarihli kanunun görüşmelerinde Mustafa Necati Bey bu değişimi Batı medeniyeti içinde yer alma çabalarının bir safhası olarak yorumlamış ve bu rakamların zaten okullarda öğretildiğini, eğitim kurumlarının bu yeniliğe uyum sağlamakta zorlanmayacağını belirtmektedir.⁸⁷

Öğretmenlerin bu değişimi nasıl karşılayacağı burada önem kazanmaktadır. 1924 yılında, dönemin bakanı Vasıf Çınar tarafından Latin harflerine geçiş konusunda öğretmenler arasında yapılan ankette öğretmenlerin bu değişikliğe %96

⁸³ **A.g.e.**, s.77

⁸⁴ “Yeni Harflere Geçerken”, **Tarih Vesikaları**, Haziran 1941, S:1, s.17

⁸⁵ **A.g.m.**

⁸⁶ **TebliğlerMecmuası**, 15 Mart 1926, S:2, s.4

⁸⁷ Erzincan Mebusu Saffet Bey ve rüfekasının, beynelmilel erkamın kabulü hakkında (2/66) numaralı Teklifi Kanunisi ...” **T.B.M.M.Z.C.**, İ:78, 20.5.1928, C:2, s.203-207

oranında karşı oldukları görülmektedir.⁸⁸ Ancak, 1928 yılına gelindiğinde öğretmenlerin bu değişime direnç gösterdiğine dair hiçbir bilgi olmadığı gibi, eldeki bilgiler bu değişimi heyecanla karşıladıklarını göstermektedir. Eğitim camiası, bu devrimi sadece bir değişim olarak değil aynı zamanda bir “*maarif seferberliği*” olarak algılamıştır. Mehmet Emin Bey, Hayat Mecmuasındaki yazısında; Harf Devriminin bir eğitim seferberliği olduğunu ve öğretmenler için bu seferberlikte görev almanın bir zevk olacağını belirtmektedir.⁸⁹

Eğitimciler bu değişime baştan beri inanmıştır ve bunun gerçekleşeceği konusunda şüpheleri yoktur. Daha kanun çıkmadan Adana bölgesi Maarif Emni İsmail Habib Bey eski harflere sitem dolu şu sözlerle veda etmektedir:

*“Çöller ve Nebiler diyarından kalkarak tam on asır evvel, ... bizim içimize girdin. Hem de bir eve bir misafir girer gibi değil,Bu bin sene içinde Türk dehası sana nelerini vermedi ve sen onun nelerini almadın?.....”*⁹⁰

Yine Elazığ Maarif Müdürü Celil Bey, Maarif Vekili Mustafa Necati'ye çektiği telgrafta yeni harflerin kabul edilmesi kararına dair hissiyatını şu ifadelerle dile getirmektedir;

*“Benliğimizi istila eden Arap harflerinden kurtulmak bin üç yüz senelik secdeden başımızı kaldırmak demektir. Yeni harflerimizin inkılabımızı tehvic ettiği kadar Türk milliyetperverleri de sizi tebci ediyor. Muvaffakiyetle. Ebedi saadetler diler ellerinizden öperim.”*⁹¹

Eğitim camiasının bu değişime verdiği desteğin en bariz örneği Muallimler Birliği Kongresinde ortaya çıkacaktır. 24 Ağustos 1928 tarihinde yapılan Türkiye Muallimler Birliği Dördüncü Umum Kongresinde, Harf Devrimine destek mahiyetinde bir jest olarak kongre tutanaklarının Latin harfleriyle yazılması ve eski harflerle verilecek takrirlerin dikkate alınmaması kararlaştırılmıştır.⁹²

Bu kongrede, Orta Tedrisat Müdürü Umumi Cevat Bey konuşmasında; yeni harflerle yabancı kelimelerin Türkçeleşeceğini, eğitimin halk tabanına yayılmasının kolaylaşacağını, gerçek demokrasinin mümkün olacağını, bu süreçte en büyük görevin öğretmenlere düştüğünü belirttiği konuşmasını “*arkadaşlar iş başına!*” diyerek bitirmiştir.⁹³

⁸⁸ Şimşir, **a.g.e.**, s.69

⁸⁹ Mehmet Emin., “Harf İnkılabıMaarif Seferberliğidir”, **Hayat Mecmuası**, S:90, C:4, Ankara, 16 Ağustos 1928, s.225

⁹⁰ İsmail Habib, “Eski Harflere Veda”, **Adana MıntıkasıMaarif Mecmuası**, 29 Teşrinisani 1928, S:13, s.1-3

⁹¹**B.C.A.**, f:30.0.18.01.02, k:58, d:74, s:003,

⁹² “Türkiye muallimler Birliği”, **İkdam**, 26 Ağustos 1928, S:11258, s. 4

⁹³**A.g.m.**

Kongrenin yeni harfler karşısında duyduğu heyecanı Latin harfleriyle yazılmış telgrafta dile getirilmiştir. Telgrafta; “*Türkü okutuncaya kadar büyük rehberlerinden aldıkları azim ve imanla çalışmağa ahdettiler*” ifadesiyle öğretmenler adına Atatürk’e söz verilmektedir.⁹⁴

Maarif Vekili Necati Bey ise kongrede yaptığı konuşmada Atatürk’ün bu inkılapdaki rolüne vurgu yapmış, Harf Devriminin bir “*umumi harp*” gibi düşünülmesini ve bu savaşta öğretmenlerin bir subay gibi görev almasını istemiştir. Necati Bey’in konuşması şiddetli alkışlarla karşılanmıştır.⁹⁵Necati Bey, kongre adına Atatürk’e çekilen telgrafta; öğretmenlerin Harf Devrimi konusundaki heyecanını iletmiş, Atatürk ise cevabi telgrafında bu durum karşısında duyduğu memnuniyeti belirtmiştir. Necati Bey bu telgraf metinlerini Maarif Eminliklere göndererek eğitim teşkilatını haberdar etmiştir.⁹⁶

Muallimler Birliği, o tarihlerde bir sivil toplum kuruluşu olarak Türk Ocaklarından sonra en fazla örgütlü olan bir birliktir. Devlet yetkilileri, Harf Devriminin başından itibaren bu birliğin yeni harflerin öğretimi açısından önemini fark etmişler ve yakın ilişki içinde olmuşlardır. Devlet yetkililerinin bu birlikle yakın işbirliği yaptığı, öğretmenlere ilgi gösterdiği ve bazı vaatlerde bulunduğu görülmektedir. Örneğin, Afyon Muallimler Birliğinin bir çay ziyafetine katılan mebuslardan Ali Bey konuşmasında; öğretmenlere düşen görevlere temas etmiş ve milletvekili olarak kendilerinin de öğretmenlerin refahı için Mecliste çalışacaklarını belirtmiştir.⁹⁷

Muallimler Birliği Kongresinde oluşan heyecan ülke çapında eğitimciler arasında etkili olmuştur. Eğitimciler açısından Harf Devriminin başarılabacağı konusunda hiçbir şüphe yoktur. Adana Mıntıkası Maarif Emni İsmail Habib Bey, kendisi ile yapılan bir mülakatta kanaati sorulduğunda; “*Ne kanaati yahu, böyle suale mahal ve münasebet var mı?*” karşılığını vererek kararlılığını göstermekte ve “*...Gazi, hangi iş olacak dedi de olmadı. Onun olacak demesi oldu demektir*” diyerek Atatürk’ün emirleri doğrultusunda yeni harflerin en kısa sürede okullarda yaygınlaşacağını belirtmektedir.⁹⁸

İlköğretimde her yıl Ekim ayının ilk haftası başlayan eğitim öğretim yılı, 1928 yılında Harf Devrimi dolayısıyla 15 gün geciktirilerek 15 Ekimde başlatılacaktır. Eylül

⁹⁴ **A.g.m.**

⁹⁵ “Necati Beyin Nutku”, **İkdam**, 27.08.1928, S:11259,s.1

⁹⁶ “Harf Seferberliği”, **İkdam**, 29.08.1928, S:11261, s. 4

⁹⁷“Muallimler Birliği Mebuslara Mükellef Bir Ziyafet Verdi”, **İkdam**, 05.10.1928,S:11298, s.1

⁹⁸ “Maarif Emni ile Mülakat: Yeni Harflerimiz”, **Adana MıntıkasıMaarif Mecmuası**, 31 Ağustos 1928, S:9, s.1-2

başından Kasım ortasına kadar yaklaşık 1,5 ay içerisinde bütün hazırlıkların tamamlanması gerekmektedir. Bakanlığın bu hazırlık planını ortaya koyan genelgesindeki ana başlıklar özetle şunlardır:

- 1 Eylül 1928 tarihinden başlanarak tüm merkezlerde öğretmenler için Latin harfleri kursu açılacak. Kursta elifba ve gramer gösterilecek. Öğretmenler yeni harflerle eğitim öğretim yapabilir hale getirilecektir.
- Yeni harflerle okunaklı ve güzel yazı yazmaya önem verilecektir.
- Kurs bitiminde yapılacak sınavda başarılı olanlar, elifba ve imla öğretiminde görevlendirilecekler. Bazı okullarda yeni harflerle öğretim yapabilecek öğretmen bulunmaması durumunda diğer okullardan görevlendirme yapılabilecektir.
- Okullarda, sınıf usulünden vazgeçilerek elifba ve imla derslerine liyakatli muallimler girecek. Ancak, bu bir defaya mahsus bir uygulamadır, yeni harfler öğretildikten sonra sınıf usulüne dönecektir.
- Eğitim öğretim 15 Ekim 1928'de başlayacak, öğretmenler yeni harfleri öğrenene ve yeni harfli kitaplar hazır oluncaya kadar elifba ve Türkçe dersleri okutulmayacak, bunların yerine resim, el işleri gibi dersler yapılacaktır.
- Orta okul ve liselerde, öğrencilere ve öğretmenlere kurs açılarak yeni harflerin öğrenilmesi sağlanacak. Bu kurslarda Fransızca öğretmenlerinden yararlanılabilecektir.⁹⁹

Eylül 1928'den itibaren ülkenin her yerinde açılan kurslarda öğretmenler yeni harfleri öğrenmeye başlamıştır. Yaz tatili dolayısıyla görev yerlerine uzak olan öğretmenler buldukları ilde kursa girmelerine izin verilmiştir. Örneğin, İstanbul'da açılan kurslarda çok sayıda taşra öğretmenlerinin olduğu bildirilmektedir.¹⁰⁰ İstanbul'da açılan kurslarda bir aylık eğitimden sonra öğretmenler, müfettişler tarafından sınava tabi tutulmuşlar, ancak, Maarif Vekaleti bu sınavlar geçersiz sayarak, ülkedeki bütün öğretmenlerin yeniden sınava tabi tutulmalarını istemiştir.¹⁰¹

Bakanlığın, vilayetlere gönderdiği talimatnameye göre öğretmenler; üç kişilik mümeyyiz heyeti huzurunda 20'şer satır yazı yazdırılarak ve okuma parçası okutturularak sınavdan geçirilecektir. Başarısız olanlar ikinci bir kurs ve sınav hakkı verilecek, yine başarısız olanlar görevden alınacaktır. Birinci imtihanda başarılı

⁹⁹ "Mekteplerde Yeni Harfler", **İkdam**, 24.08.1928, S:11256, s.2, Ayr.Bkz:"Mekteplerin Açılma Tarihi", **İkdam**, 23.09.1928 11288 s.2

¹⁰⁰ "Yeni harfler", **İkdam**, 18.09.1928, S:11281, s.2

¹⁰¹ "Muallimler ve Yeni Harfler", **İkdam**, 29.09.1928, S:11292, s.2

olanlara 1.sınıf, 2. İmtihanda başarılı olanlara 2. sınıf ehliyetname verilecek, ehliyetnamesi olmayan öğretmenler eğitim öğretimden men edileceklerdir.¹⁰² Bu tarihe kadar, bazı öğretmenlerin kurslara gitmedikleri için yukarıda belirtilen talimatname gereği imtihan zorunluluğu gelince zor durumda kalmışlardır. Ancak, meşru mazeretleri dolayısıyla kurslara katılmadıklarını beyan edenlere imtihanlara girme izni verilmiştir.¹⁰³

İstanbul Maarif Emini Behçet Bey gazeteye verdiği beyanatta; öğretmenlere yeni harflerin öğretilmesi işini ciddiyetle takip ettiklerini, yeni harflerle öğretime ne derece hazır olduklarını teftiş ve imtihanlarla kontrol ettiklerini belirtmekte, başarısız görülen öğretmenlerin tasfiye edileceğini bildirmektedir.¹⁰⁴

Gazetelerde öğretmen kurslarının sonunda İstanbul'da yapılan sınavlarda bir çoğunun başarılı olduğu, ilk sınavda başarısız olanların %5 olduğu¹⁰⁵, açılan ikinci sınavda başarısız olanların sadece %1 olduğu yönünde haberler yapılmaktadır.¹⁰⁶ Ancak, bakanlığın yazılı beyanlarına bakıldığında diğer vilayetlerde durumun böyle olmadığı görülmektedir. Bakanlık, yayınladığı genelgede; sınavlarda iyi sonuçların alınmadığını, örneğin Adana'da sınava giren öğretmenlerin sadece %30'unun başarılı olduğunu, başarısız olanların tekrar kursa alınacağı ve bu uygulamanın sadece ilkokul öğretmenleri için geçerli olduğu, orta ve lise öğretmenlerine ise sınav yapılmayacağını açıklamaktadır.¹⁰⁷

Diğer yandan, yeni harflerin kabulü ile birlikte imla kurallarında da değişiklikler yapıldığından bütün okullarda gramer kitapların yeniden yazılarak Talim Terbiye Dairesine onaylatılması gerektiği ilanlarla bildirilmektedir.¹⁰⁸

Maarif Vekili Mustafa Necati, Muallim Mekteplerinden yeni mezun olarak görev yerlerine atanan öğretmenlere yazdığı bir mektupla onları motive etmekte ve yeni harfleri çabucak öğrenip herkese öğretmesini istemektedir. Mektubun Harf Devrimiyle ilgili kısmı şöyledir; .

"Muallim arkadaş,

...Bilhassa bu sene yeni Türk harflerini taammüm gibi şerefli bir vazifen daha vardır. Bütün memleket evlatlarını biran evvel yeni harflerle okutarak Türkiyede okuma yazma bilmeyen bir fert bırakmayacak kadar geniş bir azimle çalışmak mecburiyetindedir.

¹⁰² "Muallimler ve Yeni Harfler", **İkdam**, 29.09.1928, S:11292,s.2

¹⁰³ "Kurslara Girmeyen Muallimler", **İkdam**, 3.10.1928, S:11296,s.2

¹⁰⁴ "Maarif Emininin İzahatı", **Milliyet**, 11.9.1928, S:927, s.1

¹⁰⁵ "Muallimlerin İmtihanı", **Milliyet**, 10.10.1928,S:955,s.2

¹⁰⁶ "İkinci Defa İmtihan Edilen Muallimler", 14.10.1928, **İkdam**,S:11307, s.2

¹⁰⁷ "Maarif Vekaleti Mekteplerin Açılacağı Zamanı Bildirdi", **İkdam**, 28.09.1928,S:11291,s.1

¹⁰⁸ "Maarif Vekaletinden", **İkdam**, 18.09.1928, S:11281, s.2

Bunun için yeni Türk harflerin çabuk öğren ve hemen herkese öğretmeğe başla. Bu hedefe varmak için , mektep lazım değildir. Her gördüğüne kadın, erkek, fakir, zengin, çiftçi, tacir, köylü ve şehirli tefrik etmeyerek derhal öğreteceksin. Milletimize yen bir teali sahası yaratacak olan büyük zaferi kısa bir zamanda kazanacağına mutmain olarak vazifelerinde muvaffakiyet diler ve işe mübaşeret haberine intizar eylerim aziz meslektaşım.”¹⁰⁹

Maarif Vekaleti tarafından yeni Türk harfleri konusunda Maarif Eminliklerine gönderilen tamimde; öğretmenler ve eğitim teşkilatı yapılan inkılabın önemini idrak etmeye çağrılıyor ve şu noktalara temas ediliyordu:

“Maarif eminliklerine

Yeni harfler kanunu kabul edildi. Tedrisatta sadece yeni harfler kullanılacaktır. ... yeni harflerin süratle tatbiki ancak muallimlerimizin kuvvetle faaliyetleri sayesinde olacaktır . Bunun için muallim beylerin herhangi dersi okuturlarsa okutsunlar aşağıdaki hususata itina etmeleri lazımdır:

- 1. Çocuklarımızı Türk harfleriyle yazılan eserleri süratle okuyup anlayabilecek ve süratle iyi yazabilecek bir hale bir an evvel getirmek ve bunun için eserleri talebeye tavsiye etmek iktiza eder. Her mektep kütüphanesinde yeni harflerle basılan ve o mektebin seviyesine uygun gelen kitap ve mecmualar bulunacak ve talebe müsaid zamanlarda bunları okuyacaklar.*
- 2. ..tedrisatın kıymetini muhafaza edilmesine itina etmek bütün muallimlerimiz için bir vazifedir. Bazı ders kitaplarının yetişmemesi dolayısıyla programların çizdiği hedefe varabilecek şekilde devam edilmesi, muallimlerimizin yapılan inkılabın kıymetini müdrik olarak gösterecekleri gayret ve takib edecekleri iyi usul sayesinde talebeye verilecek bilgi derecesi azaltılmış olmamalıdır.*
- 3. Yeni harflerin kabulü hakikatte cehaletle mücadele demektir. ..muallimler Maarif Vekaletinin yaptığı ve yapacağı talimatlar dairesinde mektep haricinde kalan vatandaşları da okutmak ve bunların seviyelerini yükseltmek için kuvvetlerini sarf eyleyeceğinden şüphe edilemez. baş vekil hazretlerinin mecliste irad buyurdıkları nutuklarında söyledikleri gibi kıymetli muallimlerimiz şimdiye kadar gösterdikleri kuvvet ve himayeyi yeni harfler içinde açılan nurlu yolun semeresini çok kısa bir zamanda idrak edeceğimize şüphe bırakmıyor.”¹¹⁰*

15 ekim tarihine kadar öğretmenlerin eğitimleri bitmiş ve bu tarihten itibaren okullar açılmıştır. Üç ay boyunca bütün sınıflarda sadece yeni harfler öğretilmiştir. Maarif Vekaletinin genelgesine göre ilkokulların üç aylık mesai programı ana hatlarıyla şu şekildedir:

- 1. 1.ve 2. sınıflar mesailerine yeni harflerle devam edecek.*
- 2. 3.sınıflar 12 saat yeni harflerle Elifba ve Kıraat , 4 saat resim ve el işi, 2 şer saat musiki ve bedeni terbiye , 3 saat hayat bilgisi , 3 saat hesap ve hendese,*
- 3. 4.Sınıf 12 saat yeni harflerle Elifba ve Kıraat , 3 saat resim ve el işleri, 2 şer saat musiki ve bedeni terbiye , 3 saat hesap ve hendese, 1 er saat tarih ve coğrafya, tabiat tetkiki ve yurd bilgisi,*
- 4. 5.Ssınıf 12 saat yeni harflerle Elifba ve Kıraat , 3 saat resim ve el işleri, 1 şer saat musiki ve bedeni terbiye , 3 saat hesap ve hendese, 1 er saat tarih ve coğrafya, tabiat tetkiki ve yurd bilgisi , 2 saat eşya dersi.*

¹⁰⁹“Maarif Vekilinin Genç Muallimlere Bir Mektubu”, a.g.e.

¹¹⁰“Maarif Vekâletinin Yeni Bir Tamimi”, İkdâm, 17.11.1928, S:11340,s.2

5. Resim, el işleri, musiki, bedeni terbiye dersleri müfredat programı vechile takip olunur.

6. 4. Ve 5. Sınıflarda çocukların yeni harflerle okuyup yazmağa başladıklarına kail olduktan sonra tarih ve coğrafya ve yurt bilgisi derslerinde , bu derslere aid mevzular üzerinde yeni harflerle emsali dikteler yaptırılır ve vazifeler ihtimamla tashih olunur.

7. İkinci planda dersler usulü dairesinde ve müfredat programına tevfikân azar azar okutulacak ve her ders nihayetinde yeni harflerle kısa hûlasalar yazılacak ve bu hulasalar badeltashih talebeye iade olunacaktır.

8. Hesap ve hendese derslerinde beynelmilel rakamlar kullanılacaktır.

9. Vazifeler daima defterlere ve temiz olarak geçirilecek ve alakadarlar tarafından her fırsatta teftiş edilecektir.

10. Yeni harflerle çıkan kitaplar hitamında derhal gönderilecektir. bu kitaplar gönderilinceye kadar dersler şifahi okutulacak ve eski kitaplar katiyen okunmayacaktır.

11. Orta ve liselerde 1 Teşrinievvel de ilk mekteplerde 15 inde açılacak. Bu husustaki emir katidir."¹¹¹

Yapılan bu programa göre öğretime başlayan okullarda gidişatı görmek için sık sık teftişler yapılmıştır.¹¹² Bir takım yanlış uygulamaları önlemek için zaman zaman yazılı bilgilendirmeler de yapılmıştır. Örneğin, okullara gönderilen genelgede; yeni kitaplar yetişmediğinden derslerin not tutturularak yapılacağı, hiçbir surette hiçbir sınıfta eski kitapların kullanılmayacağı, kanunun sarîh olduğu ve ilkokulların dördüncü sınıflarından itibaren eski kitapların kullanılabilceği haberlerinin asılsız olduğunu bildirmektedir.¹¹³

Yeni harflerin öğretilmesinden sonra mevcut müfredat programına göre eğitim öğretim devam edecektir. Bu programın nasıl yapılacağı konusunda da bakanlık bünyesinde hazırlıklar yapılmıştır. Bakanlık, ilköğretim müfettişlerini Kasım ayının başında Ankara'ya çağırarak 15 gün kadar süren toplantılar yapılmıştır. Bu toplantılarda; bir taraftan halka yeni harflerin nasıl öğretilceği diğer taraftan yeni harflerle okullarda eğitimin nasıl yapılacağı hakkında görüşmeler yapılmış, alınan kararlar bakanlığa rapor halinde iletilmiştir.¹¹⁴

Bu programın uygulanmasıyla ilgili olarak dönemin ilkokul öğretmenlerinden Fehmi Yavuz'un hatıraları ışık tutucu olmaktadır. Yavuz, öğretmenliğinin ilk yılına rastlayan Harf Devriminin okullarda nasıl uygulandığını şöyle anlatmaktadır:

"1927-28 ders yılının sonunda Isparta Ortaokulunu bitirdim. Diplomam eski harflerledir. Yeni harfleri, belki adı bile konmayan gönüllülerin izlediği bir kursta öğretmenlerimizle birlikte söktük.

¹¹¹"İlk Mekteplerde Üç Aylık Program", **İkdam**, 25.09.1928,S:11288,s.2

¹¹² "Teftiş!", **Milliyet**, 4.12.1928,S:1009,s.3

¹¹³ "Yeni Harf Tatbikatı", **Milliyet**, 4.11.1928, S:980, s.5

¹¹⁴ "Yeni Harfler Ne Suretle Taammüm Edilecek", **Milliyet**, 16.10.1928, S:962,s.5

O yılın 18 Ekiminde, Muğla'nın Yatağan ilçesine bağlı, Turgut bucağında, ilkokul öğretmeni (muallim muavini) olarak göreve başladım. Başöğretmenimiz bana 2. Ve 3.sınıfları verdi. ...Hepimiz eskiyi bırakıp yeni harfleri öğretmek zorunda idik. Çarpıcı olması gereken bu değişikliği hiç kimsenin yadırgamadığını çok iyi anımsıyorum. Yılbaşına kadar çocuklar okuma yazmayı eksiksiz öğrendiler. Onların başarısını gördükçe sık sık kendime şu soruyu soruyorum: "Ya eski harfler sürüp gitse idi halim nice olurdu, çocuklara bunu nasıl öğrettirdim."

Çünkü iki yılı medresede olmak üzere, 10 yıl eski harflerle öğrenim gören, üstelik birazda Arapça ve Farsça okuyan ben, 1 sayfalık yazıda en az 10-15 yanlış yapıyordum...

Tatil dönüşü, ilk derste karalamaları çizerken...sayfaları sayıyor ve 8, 10,15 sayfa yazanlara "Aferin" diyordum. Bu arada yüzü kızaranlar, gözü parlayanlar... dikkatimi çekmeğe başladı. Rekoru 35 sayfa yazan kazandı. 32 sayfa yazan D.'nin ağlamamak için kendisini zor tuttuğu belli idi...."¹¹⁵

Görüldüğü gibi ilkokullarda yeni harflere geçiş öğrenciler açısından zor olmamıştır. Ancak, ilkokullar için öngörülen üç aylık programın uygulamasında bazı sıkıntılarla karşılaşıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin Malatya Maarif Müdürlüğü, bu programın üç sınıflı ve bir derslikli köy okullarında nasıl uygulanacağını bakanlığa sormuş; Talim Terbiye Heyeti tarafından verilen cevapta, bu üç aylık planın aynen uygulanması gerektiğini ve köy okulları için ayrı plan yapmaya gerek olmadığını belirtmiştir.¹¹⁶

Bakanlık ayrıca okullara genelge göndererek; öğrencilere derslerde not tutturulmamasını ve derslerin kitaptan işlenmesini istemektedir. Bu isteğin nedeni olarak, Latin harflerini yeni öğrenen çocukların not tutma konusunda sıkıntı yaşayacağı düşünülebilir.¹¹⁷ Zira, kimi öğrencilerin notları yetiştirebilmek için eski yazıyla not tuttuğu görülmektedir.¹¹⁸

Devrimin ilk yılında, okullarda ciddi eksiklikler ve sıkıntılar yaşanmaktadır. Yeni harflerle basılmış kitaplar yetişmemekte, öğrencilere not tutturularak eğitim yapılmaktadır.¹¹⁹ Okul kütüphanelerinde kitap yoktur ve bazı öğretmenler görevine halen başlamamıştır.¹²⁰

Vekaletin okullara gönderdiği bir genelgede ilk sene olmasından dolayı bazı eksiklikler olduğu kabul ediliyor; buna karşın, Harf Devriminin cehaletle mücadele demek olduğunu ve öğretmenlerin yapılan bu devrimin kıymetine müdrük olduklarını

¹¹⁵ Şimşir, a.g.e., s.155-156

¹¹⁶ B.C.A., f:180.09, k:127, d:608, s:1

¹¹⁷ "Talebeye Derslerde Not Tutturulmayacak", **Cumhuriyet**, 14 Kanunisanı 1928, S:1324, s.4

¹¹⁸ Şimşir, a.g.e., s.156

¹¹⁹ "Yeni Harflerin Kabulü Cehaletle Mücadelesi Demektir", **Milliyet**, 28 Teşrinievvel 1928, s.1

¹²⁰ "Vazifelerine Başlamayan Muallimler", **İkdam**, 27.10.1928, S: 11320, s.2

göstermeleri tavsiye edilmekte ve onlardan okul dışında da cehaletle mücadele ederek halkın seviyesinin yükseltilmesi istenmektedir.¹²¹

Arşiv belgelerine bakıldığında; Maarif Vekaleti'nin okulların ve eğitimcilerin yeni harflere büyük oranda uyum sağladığı görülmektedir. Örneğin Ayaş Bünyamin ilkokulu Öğretmenler Kurulu Karar Defterinde eski harflerle yazılan son tutanağın 1 Aralık 1928 tarihli olduğu görülmektedir.¹²²Yine 2.10.1928 tarihli bir dilekçe ile kendisinin öğretmen okuluna kabulünü isteyen bir vatandaşın, 10 gün sonra 11.10.1928 tarihli ikinci dilekçesini yeni harflerle yazdığı görülmektedir.¹²³

Bununla birlikte eğitim camiasında kısmen de olsa yeni harflere direnenlerin olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, İzmir'de yeni harfler aleyhinde oldukları gerekçesiyle iki öğretmenin tutuklandıklarına dair haber 19.02.1929 tarihli gazetelerde yer almaktadır.¹²⁴Yine ruhsatsız sıbyan mektebi tarzında eski harflerle eğitim yapanlarla ilgili hukuki işlemler yapıldığı görülmektedir.¹²⁵

Maarif Vekaleti, teşkilatına yaptığı uyarılardan birinde; müfettişlerin teftişlerinde bazı öğretmenlerin hala eski harflerle eğitim öğretim yaptıklarının tespit edildiğini belirtmekte ve bunu devam ettirenleri görevlerine son verileceğini bildirmektedir.¹²⁶

Bütün bu eksikliklere rağmen gerek merkez teşkilatında ve gerek taşra teşkilatında yoğun bir çalışma içinde olduğu da gözden kaçmamaktadır. Vekalet bir taraftan Millet Mektepleri faaliyetlerini organize etmekte, kendi personelini yeni harfleri öğretmeye ve okullarda eğitim öğretimin yeni harflerle yapılmasını sağlamaya çalışmaktadır.

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, Aralık sonlarında verdiği bir beyanatta ilk dört aylık faaliyetlerin neticesini olarak; öğrencilerin ilk aydan itibaren yeni harfleri öğrendiğini, 1500 öğretmene yeni harfleri öğretmek üzere kurs verildiğini, ilkokul kitaplarının yenilenmesinin büyük ölçüde bitirildiğini belirtmektedir.¹²⁷

Harf Devriminin, ilköğretim açısından en önemli sorunlardan biri; okullarda okuma yazma öğretiminin nasıl yapılacağıdır. Harflerin değişmesiyle okuma ve özellikle de yazma konusunda öğretmenleri ilgilendiren önemli değişiklikler olacaktır.

¹²¹ “Yeni Harflerin Kabulü Cehaletle Mücadelesi Demektir”, **Milliyet**, 28 Teşrinievvel 1928,? s.1

¹²² **Ayaş ve Bünyamin Ayaşı (Tarihten Günümüze Ayaş ve Bünyamin Ayaşı Sempozyumu) Bildiriler**, Ayaş Belediyesi Yay., Aralık, 1993, s.124

¹²³ **B.C.A.**, f:180.09, k:74, d:368, s:1.91, 02.10.1928 ve 11.10.1928 tarihli dilekçe.

¹²⁴ “İrtica: Harf Aleyhtarlarının Mahkemesi Başladı” **Son Saat**, 19 Şubat 1929, S:1410, s.2

¹²⁵ “Hala Arap Harfleri mi?”, **Son Saat**, 25 Ağustos 1929, s:1592, s.2, “Kısa Kültür Haberleri”, **Yeni Adam**,9 Mart 1939, S:219, s.9

¹²⁶ “Tedrisat Behemehâl Yeni Harflerle Yapılacak”, **İkdam**, 21.10.1928, S:11315 s.2

¹²⁷ “İrfanda Maarif”, **Milliyet**, 21 Kanunievvel 1928, S:1025, s.1

Taşra teşkilatının yaptığı toplantılarla öğretmenlere bu konularda hizmet içi eğitimler verdiği görülmektedir. Okuma yazma öğretiminin hangi yöntemle yapılacağı hususunda Adana Maarif Encümeni'nin öğretmenlere beyanatı şöyledir:

“..en mühim hadise olan yeni harfler meselesini mahsus en sona bıraktım. Bu iş artık kanuni safhaya giriyor. Mektepleri teftiş ettiğimde gördüğüm en büyük hata... Kaligrafi meselesi, harflerin okunaklı yazılması, hayati bir ehemmiyete haizdir. Eskiden böyle değildi. Biz harfleri değil harflerden oluşan kelimeleri şekillendiriyorduk.

Bir kelimeden bir harf düşmesi bile ara sıra farkına varamaz, kelimeyi doğru okurduk. Halbuki şimdi şekilleri bellemiyoruz. Kelimenin bütün harflerini okuyoruz. Şimdiki imlamız hep sada üzerine tesis. Çocuklarımıza harfleri beynelmilel eşkal ve kavaide mutabık olarak gayet ..belletmeye mecburuz. Lakin bunun için de evvel hepimiz bütün muallimlerin yeni yazıyı doğru yazması lazım. Mektepte muallimin meclisleri yapılacak. Muallimler yazılarını tevhid edecekler. Ta ki her muallim talebeye aynı şekilde yazı gösterebilir. Madem ki bu yeni harfe yeni başlıyoruz, çocuk hatalı öğrenir ve bunu itiyat yaparsa bu hatayı mezara kadar taşıyacak, bunu yapan muallim günahkardır. O günahı yapan muallimi görmezsem bende günahkar olurum. Hulasa hepimiz, her şeyden evvel, iyi, doğru öğreneceğiz, ta ki iyi doğru öğretilim.”¹²⁸

Okuma yazmanın nasıl öğretileceğinin bir süre tartışma konusu olduğu ve bir kaos yaşandığı görülmektedir. Bir kısım eğitimciler, yeni harflerin “kelime usulü” ile öğretilmesi gerektiğini savunurken, bazıları ise Türkçe'nin İngilizceye benzemediği gerekçesiyle bu yönetime karşı çıkmışlardır.¹²⁹

Latin harfleriyle birlikte başlarda okullarda birleşik eğik yazı kullanılmaya başlanmış, daha sonra kitap harfleri ile yazı yazdırılmıştır. Ancak dönemin sonlarına doğru birleşik eğik yazıya tekrar dönüldüğü görülmektedir.¹³⁰

Görüldüğü gibi, yeni harflerin yazımında ciddi sıkıntılar vardır. En başta, öğretmenler bu yazıyı yeni öğrenmişlerdir ve kaligrafik açıdan tamamen farklı olan Latin harflerine uyum sağlamakta zorlanmışlardır. Okuldan okula veya öğretmenden öğretmene farklı yazım şekilleri göze çarpmaktadır. İlerleyen yıllarda bu eksikleri gidermek için, güzel yazı tekniklerinde öğretmenlere yönelik çok fazla sayıda hizmet içi eğitim verilecektir.

Bahsedilen bu sıkıntılara rağmen gazete haberlerinde; öğrencilerin bu yeni harfleri öğrenmekte sıkıntı çekmedikleri ve iki ay gibi kısa bir süre içerisinde uyum sağladığı belirtilmektedir.¹³¹ Örneğin, bir gazete haberinde; okullarda yapılan teftiş

¹²⁸ “Muallimler İçtimainda”, **a.g.e.** s.1-6

¹²⁹ B.Avni, “Yeni Yazı ve Alfabe”, **Terbiye**, Kanunusani 1929, S:11, s.1, Ayr.Bkz: “Alfabe Tedrisatı Hakkında Anket”, **Muallimler Mecmuası**, 15 Şubat 931, S:16, s.161-165

¹³⁰ “Kültür Hayatımızda Dikkate Değer Noktalar”, **Öğretmen Sesi**, 1 Nisan 1938, S:37-67,s.395

¹³¹ “Müfettişlerin Raporları”, **İkdam**, 14.12.1928 S:11367, s.2

neticesinde öğrencilerin yeni harfleri kolayca öğrendiği ve Aralık başlarından itibaren normal programa başlanacağı belirtilmektedir.¹³²

Devrimin yapıldığı ilk yılda ilköğretim açısından bu yeniliğe ayak uydurmanın en önemli noktası okuma yazma öğretimi olmakla birlikte bu değişimin getirdiği bazı tali meselelerde olacaktır. Örneğin, okullardaki tabela ve levhaların da yeni harflerle yeniden düzenlenmesi gerekecektir. Bazı yerlerde bu işlerin Maarif Emanetleri tarafından organize edildiği ve okullara dağıtıldığı, bazı yerlerde de okulların kendi imkanlarıyla yaptığı görülmektedir. Örneğin, İstanbul Maarif Emaneti, köy ve şehir ilkokulları için yeni elifba levhaları yaptırarak okullara dağıtmıştır.¹³³

Yine senenin başlarında yayınlanan bir genelge ile; okullardaki tabela, sınıf levhası, öğrenci kasketleri üzerindeki armaların süratle değiştirilmesi istenmekte¹³⁴, başka bir genelgede ise okul kapısı, sınıf ve diğer odaların kapılarındaki levhaların yeni harflerle ve tek tip olması istenmektedir.¹³⁵

Eğitim öğretim yılının sonuna gelindiğinde, ilkokullarda imtihanlar gündeme gelecektir. 1928-29 öğretim yılında öğretim yeni harflerle yapıldığı için sene sonu imtihanlarında istisnai düzenlemelere gidildiği görülmektedir. Normal şartlarda ilkokulların sadece son sınıflarına bitirme sınavı yapılır ve diğer sınıflarda yapılmazken, bu yıl istisnai olarak geçici bir düzenleme yapılarak bütün okullarda tüm sınıflara sene sonu bitirme sınavının yapılması hükmü getirilmiştir.¹³⁶

Yine gazetelerdeki haberlere göre; sene sonu itibarıyla bitirme sınavlarından önce teftişler yapılacağı ve öğrencilerin yeni harfleri ne kadar sürede öğrendiklerinin tespit edileceği bildirilmektedir.¹³⁷

Öğretmenler bir taraftan kendi okullarında çalışırken diğer taraftan iki üç yerde birden Millet Mekteplerinde ders vereceklerdir. Mustafa Necati Bey'in ani ölümünden sonra bakanlığı vekaleten devralan İsmet İnönü Millet Mekteplerinde görev alan öğretmenlere 01.02.1929 tarihli bir genelge göndererek onlara bu görevin önemini vurgulamaktadır. Genelgede; bu görevin sadece harf öğretmek değil; aynı zamanda cahil vatandaşlara muaşeret kaidelerini, temizliği de öğretmek olduğunu belirtiyor, dersanelerdeki kalabalığı muhafaza etmeleri isteniyordu.¹³⁸

¹³² “Mekteplerin Müfredat Programı”, **İkdam**, 29.11.1928, S:11352, s.2

¹³³ “İlkmekteplerde Elifba Levhaları”, **İkdam**, 19.10.1928 S:11312 s.2

¹³⁴ “Mekteplerdeki Eski Tabelalar”, **İkdam**, 8.11.1928, S: 11331, s.2

¹³⁵ “Mektep Levhaları”, **İkdam**, 17.03.1929, S: 11456 s.2

¹³⁶ “İlk Mektepler Talimatnamesinde Bir Madde”, **İkdam**, 27.10.1928, S:11320, s.2

¹³⁷ “Mekteplerde İmtihanlar”, **İkdam**, 25.05.1929, S:11522 s.2

¹³⁸ **İsmet İnönü Eğitim-Öğretim Üzerine, a.g.e.**

1928-1932 yılları arasında Millet Mektepleri faaliyetlerini gösteren bir istatistik tablosunda bu dersanelerde görev alan öğretmenlerin sayısı şöyledir;

Tablo 4: Millet Mekteplerinde Görev Alan Öğretmen Sayıları:

Yıllar	Dershane	Öğretmen
1928/1929	20.489	16.922
1929/1930	12.937	11.307
1930/1931	9.602	8.940
1931/1932	5.915	5.437
1932/1933	5.107	4.084

Bilal N. Şimşir, **Türk Yazı Devrimi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara : 1992, s.244

Görüldüğü gibi dönemin başlarında ülkede mevcut bütün öğretmenler bu dersanelerde görev almışlardır. Bu öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunu ise ilkokul öğretmenleri oluşturmaktadır.

Başlarda ücret karşılığı yapılan bu hizmet 1930'ların ortalarından itibaren ise bütçe ayrılmadığı için gönüllü olarak yapılacaktır. 1934 yılında okullara gönderilen bir genelgede; öğretmenlerin gönüllü olarak çalışması istenmiş ve bu öğretmenlere takdirname verileceği belirtilmiştir.¹³⁹ Öğretmenlerin gönüllü olarak çalıştığına dair dönem sonuna kadar örnekler mevcuttur. Örneğin 1939 yılında öğretmenlerin Ağrı, Balıkesir ve Bingöl'de ücretsiz okuma yazma eğitimi veren 49 öğretmen takdirname ile ödüllendirilmiştir.¹⁴⁰Yine 11.4.1940 tarihli bir bakanlık tebliğinde Erzurum ilkokullarında görevli 31 öğretmenin Millet Mekteplerinde ücretsiz çalıştıklarından dolayı takdirname ile ödüllendirildikleri bildirilmektedir.¹⁴¹

İlköğretim açısından çok yoğun bir değişim gerektiren Harf Devrimi, beraberinde bazı sorunları da getirmiştir. Genele şamil olmamakla birlikte eğitim personelinin yeni harflere uyum sağlamakta uzun süre zorluk çektiğini gösteren bazı bulgular mevcuttur. Dönemin başlarından itibaren, öğretmenlere eski harfleri kullanmaması yönünde yapılan uyarıların dönem boyunca devam ettiği görülmektedir. Örneğin, Maarif Vekili Kasım 1929 tarihli bir genelgesinde "*Kaleminizden çıkan her eski harf inkılap imanımızı kemiren bir düşmandır*" ifadesiyle öğretmenleri uyarmakta ve bu "*cürmü*" işleyenlerin cezalandırılacağını belirtmektedir.¹⁴² Temmuz 1934'de ise Başvekaletin Anadolu Ajansına gönderdiği bir tebliğde; hala eski harfli resmi yazışmalar yapıldığı, bu tür yazıların okunmayıp

¹³⁹ "Millet Mektepleri", **Anadolu**, 13 Teşrinisani 1934, S:6065, s.2

¹⁴⁰ "Halkı Parasız Okutanlar", **Son Telgraf**, 14 Nisan 1939, S:754, s.2

¹⁴¹ **Tebliğler Dergisi**, 13.5.1939, S:70, s.198

¹⁴² "Mühim Bir Tamim", **Yeni Adana**, 29 Teşrinisani 1929, S:2365, s.1

yırtılıp atılacağı bildiriliyor.¹⁴³ Aynı uyarının Kasım 1934'de tekrar yapıldığı görülmektedir.¹⁴⁴

Yine,1936 yılında yapılan teftişlerde bazı öğretmenlerin özel notlarını eski harflerle tuttukları ve eski harflerle yazılmış kitapları bulduklarının tespit edildiği, gerekirse bu öğretmenlere ceza verilmesi yoluna gidileceği yazılı emirle bildirilmektedir.¹⁴⁵Yine, Harf Devriminden 11 yıl sonra Hasan Ali Yücel'in 6.11.1939 tarihli bir genelgesinde kullandığı şu ifadeler bazı öğretmenlerin yeni harflere uyum sağlamadaki zorluğunu açıkça ortaya koymaktadır:

*"Teşkilatımız mensuplarından veya dışarıdan eski harflerle yazılmış mektuplar almaktayım. Kimden gelirse gelsin ve neden bahsederse etsin bunları okumuyacağım. Alakası olanlara bildiririm."*¹⁴⁶

Öğrenciler ve velileri açısından bakıldığında, eski harflerin yasaklanmasının getirdiği sorunlar daha önemli bir mesele olarak öne çıkmaktadır. Bazı mahallelerde gayri resmi olarak "*mahalle mektebi*" olarak adlandırılan eski tip eğitim faaliyetlerinin yapıldığına dair bilgiler mevcuttur. Bunun ne kadar yaygın olduğunu ortaya koymak güç olmakla birlikte, gazetelerde yer alan bazı haberler mahalle mektebi uygulamasının kısmen devam ettiğini göstermektedir. Örneğin, 16 Ağustos 1931 tarihli Yeni Adana gazetesindeki bir yazıda; "*Anlaşıyor ki, hala tekirli falakalı mektepler henüz tarihe karışmış değil*" denilmekte ve "*kaçak mahalle mekteplerinin*" gizli gizli faaliyetlerine devam ettiği, sokaklarda boynunda çantalı çocuklar mahalle mektebine giderken görüldüğü haber yapılmaktadır.¹⁴⁷

17 Ağustos 1939 tarihli İdam gazetesi "*Kapanması Gereken Bir Yara*" başlığı ile verdiği haberinde, şehirlerde bir iki yobazın Arap harflerini öğretmeye yeltenmesinin basit bir zabıta vakası olmadığı, özellikle okulsuz köylerde bu uygulamanın yaygın olduğu belirtilmekte, Maarif Vekaleti ve Dahiliye Vekaleti'nin üzerine düşeni yapıp ülkenin bütün çocuklarını okula kavuşturması istenmektedir.¹⁴⁸

Bu tür faaliyetler, her ne kadar kanunla yasaklansa da, bu konuda yeni bir kanuni düzenleme yapılarak Türk Ceza Kanununun 526. Maddesine cezai bir müeyyide konmuştur.¹⁴⁹ Maarif Vekaleti tarafından hazırlanan ve Başvekalet tarafından ilgili tüm makamlara duyurulan "*Arap harflerile tedrisat yapmak için gizli*

¹⁴³ B.C.A., f:30.10., k:15., d:84., s:2-3

¹⁴⁴ B.C.A., f:30.10., k:15., d:84., s:2-1

¹⁴⁵ "Arap Harfleri Kullanan Öğretmenler", **Kurun**, 14 Birinciteşrin 1936, S:1188, s.1

¹⁴⁶ **Tebliğler Dergisi**, 30 İkincikanun 1939, S:4, s.1

¹⁴⁷ Açık Göz, "Mahalle Mektebi", **Yeni Adana**, 16 Ağustos 1931, S:2874, s.1

¹⁴⁸ "Kapanması Gereken Bir Yara", **İdam Sabah Postası**, 17 Ağustos 1939, S:4-213, s.1

¹⁴⁹ "Mühim Bir Talimatname", **Hakimiyeti Milliye**, 4 İkincikanun 1932, S:3764, s.1

veya aleni derslane açanlara dair talimatname” ile Ceza Kanunu’nun 526. Maddesine göre işlem yapılması istenmektedir.¹⁵⁰

“Arap harfleri ile tedrisat” olarak adlandırılan kaçak Kur’an kursları veya mahalle mektepleri faaliyetlerinin uzun süre gizli olarak devam ettiğine dair başka bir bulgu olarak Adıyla Vekaletinin teşkilatına gönderdiği 14 Mart 1939 tarihli genelgede; bu tür faaliyetleri yapanlara uygulanacak yaptırımlar hakkında detaylı açıklamalar yapılmıştır. Açıklamada; 1353 sayılı kanunda okul olarak kabul edilen mekanlarda Arap harfli eğitimin yasaklandığı, bu sebeple okul dışındaki “derslane” tabir edilen evlerde Arap harfli eğitim yapanlar hakkında sadece 561. Maddeye göre işlem yapılması uygun olacağı belirtilmektedir. Ayrıca, gerek yeni harflerle ve gerekse eski harflerle yapılan ruhsatsız eğitimlerin, inkıpların icap ettirdiği yeni zihniyetin gençlerin zihinlerinde yerleşmesini engelleyeceği için Maarif Vekaletinin denetiminde olmayan her türlü eğitimin engellenmesi istenmektedir.¹⁵¹ Bu genelge, gazeteler aracılığı ile de kamuoyunda duyurulmuştur.¹⁵²

Bunun yanı sıra Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılan Kur’an kurslarına da bir sınırlama getirildiği anlaşılmaktadır. 13.08.1941 tarihli bir arşiv belgesinde Maarif Vekaleti; çeşitli vilayetlerdeki Kur’an kurslarında ilköğrenim çağında çocukların kabul edildiğini, bunun kabul edilemeyeceğini ve keyfiyetin ilgililere bildirilmesini Başvekaletten istemektedir. Bunun üzerine Başvekalet Diyanet İşleri Başkanlığı’na bir yazı göndererek bu yaştaki çocukların kurslara kabul edilmemesini istemiştir.¹⁵³

Eğitim alanında eski harfler konusunda bir hassasiyet olmakla birlikte, aradan 11 sene geçmiş olmasına rağmen yeni harflerle basılmış kitapların azlığının eğitim öğretimi olumsuz etkilediği de anlaşılmaktadır. Bu eksikliği gidermek için, Hasan Ali Yücel döneminde T.B.M.M. tarafından 1939 yılında alınan bir kararla eski harfli eserlerin okul kütüphanelerinde bulundurulmasına izin verilmiştir.¹⁵⁴ İlkokullar dahil olmak üzere bütün okullarda eski harfli kitapların etüt kitabı olarak kullanılabilmesine izin veren bu karar, ilk bakışta Harf Devriminin ruhuna aykırı görülmektedir. Kararın çıktığı Meclis oturumunda buna itirazlar yükselmiş, özellikle ilkokullarda bunun sakıncalı olacağı belirtilmiştir. Ziya Cevher Etili (Çanakkale)’nin “İlk mekteplerde de mi?” sorusuna “Evet, ilk mektepler de...” cevabını veren Hasan Ali Yücel, gerekçesini şöyle izah etmiştir:

¹⁵⁰ “Arap Harflerle Tedrisat Yapmak İçin Gizli veya Aleni Derslane Açanlara Dair Talimatname”, **Resmi Gazete**, Kanunisanı1932, S:1993, Sayfa: 1111

¹⁵¹ “Adliye Vekâletinden:”, **Resmi Gazete**, 31 Mart 1939,S: 4171s.11504

¹⁵² “Arap Harfleriyle Tedrisat Yapanlar Şiddetle Cezalandırılacak”, **Vakit**, 1 Nisan 1939, S:7622 s.6

¹⁵³ **B.C.A.**, f:30.0.10, k:26, d:151, s:15

¹⁵⁴ “Eski Harflerle Basılmış Kitapların ...”, **Resmi Gazete**, 16 Mayıs 1939,S:4209, s.11755

“Hasan Ali Yücel (İzmir): Kelime oyunu, bilmiyorum, var mıdır, yok mudur? Fakat kelime vardır ve kelimelerin de manaları vardır. Eskiden mekteb, şimdi okul dediğimiz şey; içinde okutanlarla okuyanların bulunduğu yerdir. Binaenaleyh üniversite de bu umumî şeyin içerisinde dahildir.

O halde okul, ilk mektebden en yüksek derecelere kadar bütün tahsil müesseselerini içine alan yerdir.

Ziya Cevher Etili (Çanakkale) : — İlk mekteplerde de mi?

Hasan Ali Yücel (İzmir): —Evet ilk mektepler de... Kitaplar meselesine gelince : ilk okullarda, orta okullarda ve liselerde okul kütüphanelerine alınacak kitapların listesini Maarif vekâletiniz bu mekteplere gönderir. Binaenaleyh falan ilk okuldaki baş öğretmen arzu ettiğine göre kitab alıb çocuklara veremez. Eğer böyle yapmış olsa Maarif vekâletinizin yapması lâzmgelen murakabe vazifesi yapılmamış olur.bir baş öğretmen ilk okula (Keşfizunun) u alırsa biz onu tecziye ederiz...¹⁵⁵

Görüldüğü gibi ilkokullarda dahil, okullarda eski harflerle yazılmış kitaplara ihtiyaç duyulmuş, bazı milletvekilleri buna itiraz etmiş, eski harflerin yasak olmasına rağmen halen gizli olarak okutulduğu, özellikle ilkokullarda bunu yapmanın inkılaplardan taviz vermek olacağı yönünde eleştiriler dile getirmiştir. Bütün bu ciddi itirazlara rağmen Hasan Ali Yücel bu kararın çıkmasını sağlamıştır.

Bu durum da göstermektedir ki, Harf Devrimi başarılı bir değişim hareketi olmakla birlikte, özellikle ilköğretim alanında, öğretmen , öğrenci ve okutulacak kitaplar konusunda ciddi zorlukları da beraberinde getirmiştir.

Ancak, bütün bu zorluklara rağmen, Harf Devrimi ilköğretim alanını, gerek içerik ve gerekse öğretim birliği ve laiklik açısından radikal bir değişimin içine sokmuş ve bu değişim zorluklarına rağmen başarılıdır.

2.2. İlköğretim Mevzuatı ve Müfredat Programları

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra başta Anayasa olmak üzere ilköğretimin yasal çerçevesinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Milli Eğitim Teşkilat Kanunu, İlköğretim Kanunu, İlkokul Talimatnamesi ve müfredat programları ya değiştirilmiş yada yeniden yazılmıştır.

Eğitime dair bu düzenlemelerin pek çoğu 1928'den önce yapılmış olmakla birlikte incelenen dönemde yürürlükte olan mevzuat olmaları dolayısıyla 1928-1940 dönemi ilköğretim olaylarını anlayabilmek için bunlara dair bazı ayrıntılara değinmek gerekmektedir.

¹⁵⁵T.B.M.M.Z.C., İ:10, 10.5.1939, C:1, s.38-41

2.2.1. Anayasa

1924 Anayasasında ilköğretimle ilgili yasal düzenleme şu şekildedir:

“Madde 80.- Hükümetin nezaret ve murakabesi altında ve kanun dairesinde her türlü tedrisat serbesttir.

Madde 87.- İptidai tahsil bütün Türkler için mecburi Devlet mekteplerinde meccanidir.”¹⁵⁶

Görüldüğü gibi Anayasa; ilköğretimi her Türk vatandaşı için zorunlu ve parasız olarak devlet tarafından verilmesi gereken bir kamu hizmeti olarak tanımlamaktadır. Osmanlı döneminin anayasası olan Kanuni Esasi’de de ilköğretim zorunlu olarak tanımlanmış olmakla birlikte uygulamada ilköğretim büyük oranda devlet okullarının dışındaki sıbyan mekteplerinde yapılmaktadır ki bu okullar denetimden uzak kurumlardır. Cumhuriyet döneminde, eskisinden farklı olarak Anayasa’daki maddelerde belirtilen zorunlu ve parasız ilköğretimin gerçekleştirilmesi için çıkarılan kanunlarla bu alan yeniden düzenlenmiş ve sıbyan mektepleri kaldırılarak tam anlamıyla ilköğretim hizmeti verebilecek ilkokullarda devlet denetimi altına alınmıştır.

2.2.2. Milli Eğitim Teşkilat Kanunu

3.4.1926 tarih 338 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 789 sayılı Maarif Teşkilâtına Dair Kanun eğitim sistemine bazı yeni kurumlar getirmektedir. Kanunun birinci maddesinde; Türk dili alanına yapılacak reformlara hazırlık yapılması amacıyla bir Dil Heyeti kurulmasını öngörmektedir.¹⁵⁷

Yine bu kanunun ikinci maddesiyle; Eğitim öğretim işleri ile ilgili bilimsel çalışmalar yapmak üzere Talim Terbiye Dairesi kurulmuştur. Bu daire, yaptığı çalışmalarla sonraki yıllarda müfredat programlarından ders kitaplarına kadar eğitim sisteminin niteliğini belirleyen unsurların belirlenmesinde önemli işlev görmüştür. Aynı kanunun altıncı maddesinde; her türlü ilköğretim kurumunun açılması, denetimi, müfredat programları ve öğretim yöntemlerinin belirlenmesini bakanlığın yetkisine vermektedir.

Bu kanuna göre ilkokullar; şehir ve kasaba gündüz, şehir ve kasaba yatılı, köy gündüz ve köy yatılı ilkokulları olmak üzere dört farklı kategoride sınıflandırılmaktadır. Gündüz ilkokulları ve köy yatılı ilkokullarının vilayet

¹⁵⁶ **Maarifle İlgili Kanunlar**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s.11

¹⁵⁷ “Maarif Teşkilâtına Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 3 Nisan 1926, S:338, s.522-526

bütçelerinden idare edilmesi; buna karşın kimsesiz çocuklara mahsus olan şehir yatı okullarının ise bakanlık bütçesinden idare edilmesi öngörülmektedir.

Kanuna göre; köy okullarında öğrenim süresini üç yıl olmasını ve bu okullarda görev yapacak köy öğretmenlerinin çocukları köy hayatından soğutmayacak bir yöntemle eğitim yapmaları öngörülmektedir.

Kanun, ilkokul öğretmeni yetiştirecek kurumları İlköğretmen Okulları ve Köy öğretmen Okulları olarak lise seviyesinde eğitim veren kurumlar arasına almaktadır. Yine, bu okullardan mezun olan öğretmenlerin sekiz yıl zorunlu hizmet yapmaları gerekmektedir.

Kanunun getirdiği önemli yeniliklerden biri de öğretmen maaşlarıyla yeni ve ileri bir düzenleme yapılmış olmasıdır. Buna göre; ilkokul öğretmenleri en az 15 lira ila göreve başlayıp her üç yılda bir %15 terfi zammı, 5-10 lira arasında ev kirası yardımı ve ayrıca ilkokul başmuallimleri de 10-20 lira arasında makam tahsisatı alacaklardır. Bunun yanı sıra göreve başladıklarında 80 lira ödenek alacaklardır. Bu düzenleme dönemin şartlarına göre son derece ileri bir düzenlemedir. İlerleyen yıllarda ilkokul öğretmenleri kendilerine bu hakkı tanıyan Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'i hayırla anmışlardır.¹⁵⁸

Bu kanuna göre; eğitim teşkilatı birkaç vilayetten oluşan bölgelere ayrılmış ve bu bölgelerde bakanlığı temsilen birer Maarif Eminliği bulunması öngörülmüştür. Ancak, Maarif Eminlikleri kendilerinden beklenen faydanın görülemediği gerekçesiyle 1930 yılında kapatılmıştır.

Yine bu kanun, okul binaların bakanlığın hazırlayacağı plana göre yapılması ve okullarda birer okul müzesi kurulması gibi yenilikler getirmiştir.

Görüldüğü gibi kanun eğitim teşkilatını yeniden düzenlemekte ve eski kaotik durumundan kurtarmaktadır. Bunun yanı sıra, neredeyse bütün yetkilerin bakanlıkta toplanması suretiyle bu kanun eğitim sistemini merkezileştirilmesinde önemli bir adım olmuştur.

2.2.3. Tedrisatı İptidaiye Kanunu Muvakkati

İkinci Meşrutiyet döneminde Maarif Nazırı Emrullah Efendi tarafından hazırlanarak 23 Eylül 1913 yılında kabul edilen Tedrisatı İptidaiye Kanunu Muvakkati 101 maddeden oluşmaktadır. İlköğretim alanını ilk defa yapılan geniş

¹⁵⁸ Ayr.Bkz: Bölüm 5.2.4 Öğretmen Maaşları Sorunu

kapsamlı bir düzenleme olan bu kanun incelenen 1928-1940 arası dönemde de yürürlükte olması bakımından ayrı bir başlık olarak ele alınması uygun görülmüştür.

Kanun, ilköğretimin amacı, müfredat programında yer alan dersleri, okulların yapısını, okulların iş ve işleyişini, personel yapısını, ilköğretimin finansmanını ve yönetimini ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Bu haliyle kanun aynı zamanda günümüzde İlköğretim Kurumları Yönetmeliği olarak adlandırılan ve okullardaki iç işleyişi düzenleyen yönetmeliğin işlevini de görmektedir.¹⁵⁹

Kanun, ilköğretim okullarını; 7-14 yaş arası çocukların 6 (altı) yıl süreyle zorunlu ve parasız olarak öğrenim gördüğü herkese lazım olan bilgileri çocuklara öğreten okullar olarak tanımlamaktadır. Kanunda ayrıca 5-6 yaşındaki çocuklar için “*sıbyan mektepleri*” açılacağı belirtilmektedir.¹⁶⁰

İlköğretimin vilayet bütçelerinden finanse edilmesini öngören kanunda bundan başka; ilkokulların yıllık öğrenim süresinin 42 hafta olması, sınıf mevcutlarının 50’den fazla olamayacağı gibi ilköğretim okullarının iç işleyişine dair kurallar da yer almaktadır.¹⁶¹

İlköğretim sisteminin teşkilat yapısı, finansmanı ve diğer pek çok detayıyla ilgili geniş bir düzenleme olan kanun bu yönüyle bir ilk olması ve uzun süre yürürlükte kalmış olması dolayısıyla da eğitim tarihimiz açısından önemli bir yere sahiptir.

Bu kanun, Osmanlı döneminden kalma bir kanun olması ve adından da anlaşılacağı üzere geçici bir kanun olması dolayısıyla zaman zaman tartışma konusu olmuştur. 1928 yılında dönemin bakanı Mustafa Necati Bey, bu kanunun yerine yeni bir İlköğretim Kanunu yapılacağını vadetse de bu vaat yerine getirilememiştir.¹⁶²

Yayınlandığı 1913 tarihinden itibaren, incelenen 1928-1940 dönemini de içine alan 50 yıl boyunca yürürlükte kalan Tedrisatı İbtidaiye Kanunu Muvakkati 1961 tarihli 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu madde 89’la yürürlükten kaldırılmıştır.¹⁶³

Yine, Cumhuriyet’in ilk yıllarında kabul edilen 13.4.1341 tarih 616 sayılı Mektep Vergisi Kanunu, 18.7.1927 tarih 1130 Maarif Vergisi Kanunu 8.4.1339 tarih

¹⁵⁹ **Kültür Düsturu**, Haz: A.Bedri Edis, Resimli Ay Basımevi, 1938-1939, İstanbul, s.5-32

¹⁶⁰ **A.g.e.**, s.5-32

¹⁶¹ **A.g.e.**, s.5-32

¹⁶² Bkz: **T.B.M.M.Z.C.**, İ:33 27.3.1933, C:4, s.51-52, Ayr.Bkz: **T.B.M.M.Z.C.**, İ.64, 16.6.1932, C:1, s.147-151

¹⁶³ “İlköğretim ve Eğitim Kanunu”, <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/24.html>, 05.02.2014

326 sayılı İdarei Vilâyat Kanunu ile Tedrisatı İptidaiye Kararnamesinin Tadiline Dair Kanun da 1988 yılında 3488 numaralı “Uygulanma İmkânı Kalmamış Olan Kanunların Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun” la yürürlükten kaldırılmıştır.¹⁶⁴

2.2.4. 1929 İlkemektepler Talimatnamesi

Cumhuriyet’in başlarında ilkokullar II.Meşrutiyet döneminde yapılan talimatname ile yönetilmektedir. 1915 tarihli Mekatibi İbtidaiyei Umumiye Talimatnamesinde 1924 yılında bazı küçük değişiklikler yapılmış, Cumhuriyet rejimini ilgilendiren bazı kavramlar eklenmiştir.

Bu talimatnameye göre ilköğretimin amacı; “*mütedeyyin*” ve “*vatanperver*” vatandaşlar yetiştirmek olarak tanımlanmakta, din derslerine ve dini eğitime özel bir önem verileceği belirtilmektedir.¹⁶⁵ 1924 yılında yapılan değişiklikte din eğitimine verilen önem yerini korumuş, yine dini günlerin okullarda kutlanması uygulaması devam etmiştir.¹⁶⁶ Aynı talimatnamenin 1927 yılında yayınlanan yeni halinde de ciddi bir değişiklik olmadığı, din eğitime verilen önem, milli ve dini günlerin kutlanmasının aynen yerini koruduğu görülmektedir. 1927 değişikliğinde, okullarda kutlanacak milli günlere Cumhuriyet’in ilanı, 23 Nisan Milli Bayramı ve 30 Ağustos Zafer Bayramı eklenirken, II. Meşrutiyet döneminden kalan diğer milli günler aynen kalmıştır. Ayrıca, ilkokullarda Rebiyülevvel ayının 12. Günü Mevlidi Şerif okunması ve Kur’an-ı Kerimi hatmeden öğrenciler için Hatim Duası okunması öngörülmektedir.¹⁶⁷

Görüldüğü gibi, 1929 yılına kadar yürürlükte kalan talimatnameye göre din eksenli bir eğitim öngörülmektedir. 1928 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile devletin laikleşmesinin hemen ardından, 1929 yılında yeniden yapılan İlkemektepler Talimatnamesiyle ilköğretim alanında radikal bir değişiklik yapılmış, talimatnamedeki dini vurgular tamamen çıkarılmıştır.

1929 tarihli talimatnamede; ilköğretimin kendine özgü amaçları, kurum içi işleyiş, öğrenci işleri, derslerin dağılımı, imtihanlar, ödül ve cezalar gibi uygulamalar ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Bu talimatnameye göre ilköğretimin amacı şöyle tanımlanmaktadır¹⁶⁸

¹⁶⁴“Uygulama İmkânı Kalmamış Olan Kanunların Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 8.11.1988, S:19983,

¹⁶⁵ Batır, a.g.e., S.118

¹⁶⁶**İlk Tedrisat Talimatnamesi**, Matbaa-i Amire, İstanbul ,1339-1342

¹⁶⁷ “Mekatibi İbtidaiye Umumiye Talimatnamesi”, **Maarif Düsturu**, C:1, Milli Matbaa, İstanbul, 1927, s.279-310, Ayr.Bkz: **İlk Tedrisat Talimatnamesi**, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1339-1342

¹⁶⁸ “İlkemektepler Talimatnamesi”, **Kültür Düsturu**, a.g.e., s.499-545

“1.İlktahsil çağında bulunan çocukların bedence ve ruhça en salim itiyatlara sahip olmalarını temin edecek bir muhit içinde en lüzumlu bilgileri ve maharetleri kazandırmaları.

2. Genç neslin mektebe ilk girdiği günden itibaren içtimai kudret ve kabiliyetçe müterakki bir inkişafı yetişerek milli cemiyete ve Türk Cumhuriyetine ruhen ve beden en faydalı bir tarzda intibak etmeğe azami ehliyet kazanması.”¹⁶⁹

Esasen bu talimatnamenin okulların işleyişiyle ilgili bazı maddeleri bu tarihlerde halen yürürlükte olan Tedrisatı İbtidaiye Kanunu Muvakkatı ile çelişmektedir. İlkokulların öğrenim süresi ve öğrenime başlama yaşıyla ilgili kanun maddeleri değiştirilmeden yönetmelikle düzenleme yapılmıştır. Talimatname ilköğretim okullarıyla ilgili başlıca şu hükümleri getirmektedir:

1- İlkokullara zorunlu eğitim çağında olan 7-16 yaşlarındaki çocuklar kabul edilir. Ruh ve bedence anormal çocuklar kabul edilmez.

2- Öğrenim süresi şehirlerde 40, köylerde 30 haftadan az olamaz. Okulların tatil olduğu günler: Hafta sonu (Cumartesi, Pazar), Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Milli Egemenlik Bayramı, Bahar Bayramı (Mayısın birinci günü), Mahalli Kurtuluş Bayramı, Yılbaşı Tatili (31 Aralık-3 Ocak) Şeker Bayramı (3 gün), Kurban Bayramı (4 gün), Zafer Bayramı (30 Ağustos günü)

3- Her gün beş ders yapılır. Sabah en erken saat 8’de en geç 9’da derse başlanır, ders süresi 40 dakika, teneffüs 20 dakika, öğle tatili 90 dakikadır. Pazartesi ve Perşembe günü öğleden sonra serbesttir. Pazartesi öğleden sonra gezinti, konser ve konferanslar yapılır. Perşembe öğleden sonra çocuklar serbest bırakılır.

4- İlkokullarda eğitimin amacı; çocukların milli hayata uyum sağlamalarıdır. Bunun için okullarla milli cemiyet arasında sıkı bir bağ ve birlik olmalıdır. Okul hayatında, öğrenci öğretmen ilişkilerinde milli hayatın sosyal prensipleri esastır.

5- Cumhuriyet okullarında disiplinin mihreri sevgi ve saygıya dayanır, demokratiktir. Emir ve yasaklara zaruret miktarınca yer verilir. Öğrenci kılık kıyafet, hal ve davranışlarında laubaliliğe yer verilmemelidir. Öğrencilerde meydana getirilecek davranışlar öğüt, nutuk tarzından ziyade yapılacak uygun faaliyetlerle kazandırılmalıdır.

6- Öğrenci kıyafetleri tek tip olmak zorunda değildir. Velilere maddi yük getirmemek şartıyla, erkekler için kısa pantolon, gömlek, kışın ceket, hafif bir kasket, iskarpin; Kızlarda, pantolon yerine eteklik, kasket yerine bere, koyu renkli bir göğüslük olabilir. Okul kıyafeti yerli mallardan yapılmış olmalıdır.

¹⁶⁹Kültür Düsturu, a.g.e., s.499-545

7- Öğrenciye daima milli iktisat hakkında bilgi verilmeli, tasarrufa alıştırmalıdır. Öğretimde Türklük ve Türk vatani esas mihveri teşkil etmelidir. Milli duygu ve düşüncenin beslenmesi için her fırsattan istifade edilmelidir.

8- Türk inkılabının nimetleri, bu nimete erişmek için yapılan mücadeleler benimsetilmelidir. Cumhuriyet ve 23 Nisan bayramı gibi milli günlerden istifa edilmelidir. Öğrenci bayrağı sevmeli ve hürmet etmelidir. Haftanın ilk günü sabahleyin ve son günü öğleden sonra bayrak töreni yapılır.

9- Öğretimde sınıf usulü tercih edilir. Bir sınıfın bütün dersleri bir öğretmen tarafından verilir. Yalnız musiki ve jimnastik dersleri branş öğretmeni tarafından verilebilir. Öğretim terbiyevi olmalı; çocuğun ruhuna, karakterine hizmet etmeyen ders ders değildir. Öğrenci kazandığı bilgiyi kullanabilmeli, hayatta karşılaşacağı herhangi bir sorunu çözebilmelidir.

10- Dersler öğrencinin zihni eğitiminin yanı sıra, hissi ve idari eğitime tesir edecek şekilde işlenmelidir. Hayat bilgisi, Türkçe, Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi derslerinde milliyet ve vatan terbiyesi verilir.

11- Dersler müfredat programlarında ve irtibat cetvellerinde gösterilen konulara göre ve mahalli şartlar dikkate alınarak işlenir. Okul dışı gezi ve gözlem faaliyetlerine önem verilir. Gereksiz tekrarlardan, ezber yönteminden kaçınılmalı, öğretim ameli olmalıdır.

12- İlkokullarda maddi ödül ve cezalar yoktur. Öğrencinin başarısını "takdir" yeterli bir ödüldür. Cezalar sırasıyla: sözlü uyarı, yazılı uyarı, gezilerden menetme, 6 güne kadar teneffüslerde oyundan menetme, başmuallim tarafından öğretmen ve öğrencilerin önünde tevbih ve veliye yazılı ihtar ve başka bir okula nakildir. Okullarda herhangi şekilde olursa olsun cismani ceza yasaktır.

13- İlkokullarda sadece beşinci sınıfı bitiren öğrenci imtihana tabi tutulur. Diğer sınıflarda imtihan yoktur. Üç senelik köy okullarında 3. sınıfın sonunda imtihan yapılır. 1-4. sınıflarda öğrenciler ders yılı içindeki yoklamalardan aldığı notlara göre sınıfı geçer veya tekrar eder.

14- Her öğrenci için Aralık, Mart ve Mayıs aylarında üç kez kanaat notu verilir, bu notların ortalaması sınıf geçme derecesini belirler. Kanaat notu verilebilmesi için en az üç defa derse kaldırmış olması gerekir. Beşinci sınıfta öğrenciye Aralık ve Mart aylarında kanaat notları verilir. Bu notların neticesi ne olursa olsun öğrenci yıl sonunda bitirme imtihanına girer.

15- Beşinci sınıf sonunda "ilkmektebi bitirme imtihanı" yapılır. İmtihanlar bir mümeyyiz heyeti önünde sözlü olarak yapılır. Türkçe dersi için ayrıca yazılı

imtihan yapılır. Mümeyyiz huzurunda yapılan imtihanlarda not takdirinde mümeyyizle öğretmenlerin ortak rey vermeleri lazımdır. Maarif müdürleri ve müfettişler imtihanda öğrenciye soru sorabilir, ancak not takdirinde bulunamaz. Not takdirinde ihtilaf olursa ayrı ayrı verilen notların ortalaması dikkate alınır.

16- İlk mektebi bitirme imtihanında Türkçe dersinden “iyi” den aşağı not alan öğrenci sınıfı geçemez ve diploma alamaz. Yaşı uygun ise beşinci sınıfı tekrar eder, değilse gelecek yılın imtihanına girer.

17- Okulun yönetim, eğitim öğretim, temizlik ve düzeninden başmuallimler sorumludur. Başmuallim, okulu, kanunlar, müfredat programları ve Maarif Vekaletinin prensiplerine uygun olarak yönetir. Başmuallimler haftada 6-12 saat arası ders okutmakla mükelleftirler.

18- Okul çocuklar için küçük bir sosyal toplumdur. Öğrenci yalnız dersleri öğrenmekle değil, kendi teşebbüsleriyle bazı faaliyetlerde bulunması gerekir. Dördüncü ve beşinci sınıf öğrencileri arasından dört kişilik “Haysiyet Divanı” teşkil edilir, öğrenciler arasında meydana gelen olayları görüşür ve başmuallime bilgi verir.

19- Koleksiyonculuk, tasarruf sandığı, Hilali Ahmer, Himayei Etfal'e yardım, hayvanların, ağaçların, bahçenin korunması gibi küçük cemiyetler teşkil edilir.

20- Diğer okullar ve başka vilayetlerdeki öğrenciler arasında kartpostal teatisi yapılır. Duvar Gazetesi teşkil edilir. Oyun ve spor faaliyetleri, yarışmalar yapılır ancak futbol yasaktır.

21- Okul salonlarında bulunması gereken eşyalar: Gazi Mustafa Kemal hazretlerinin büyük kıta resimleri, Türk büyüklerinin resimleri, Türk tarihinin büyük olaylarına, Türk vatanının önemli yerlerine ait resimler.

Buraya aldığımız maddelerinden de anlaşılacağı gibi; 1929 İlmektepler Talimatnamesi ilköğretim açısından dönemin önemli mevzuat çalışmalarındandır. 169 maddeden oluşan talimatname ilköğretim okullarını, eğitim öğretim ve idari bakımdan şekillendirmektedir. Bu talimatnamenin, ana çerçeve itibariyle günümüze kadar uygulanan talimatnamelere öncülük ettiğini söyleyebiliriz. Talimatnamedeki pek çok uygulamanın günümüze kadar devam ettiği görülmektedir. Söz konusu yönetmelik okul içi işleyiş, ders dışı faaliyetler, öğrencilere verilecek cezalar ve ödüller bakımından günümüzde uygulanmakta olan İlköğretim Kurumları Yönetmeliğine benzerlik göstermektedir.

2.3. İlköğretim Müfredat Programları

2.3.1. 1926 İlköğretim Müfredat Programı

Cumhuriyet döneminde ilköğretim müfredat programında ilk değişiklik 1924 yılında yapılmıştır. Bu değişiklik, programın yeni kurulan rejime şekilsel uygunluğunun sağlanmasıyla sınırlı kalmıştır. Bazı derslerin kaldırılması, yerlerine yenilerinin konulması ve içeriğinde imparatorluk dönemine ait kavram ve isimlerin kaldırılmasından ibarettir.

1924 programıyla uzun süredir yer alan bazı dersler kaldırılmış, yerlerine yeni dersler konmuştu. Örneğin, Lisani Osmani yerine Türkçe, Muhasebatı Ahlakiye dersleri yerine Malumatı Vataniye, Malumatı Diniye yerine Din Dersleri adı verilmiştir. Ayrıca Eşya ve Talimi Asker dersleri de kaldırılmıştır.

1926 yılına gelindiğinde yeni Cumhuriyet'in ana prensipleri belirlenmiş, Halifelik kaldırılmış, 1924 Tevhidi Tedrisat Kanunu'yla öğretim birleştirilmiş ve laikleştirilme çalışmaları başlamıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan 1924 İlköğretim Programının da yenilenmesi gerekmektedir.

1926 yılında kurulan Talim ve Terbiye Dairesi'nin yaptığı çalışmalarda, aşağıda değineceğimiz bir karar örneğinden de anlaşılacağı üzere, Avrupa ülkelerinden tercüme ettirilen programların incelenmesi ve bu yönde modern bir program hazırlanması çalışmaları 1926 programının şekillenmesine katkısı olmuştur. Bu kurulun üyeleri olan İhsan (Sungu), Ali Haydar (Taner), Mehmet Emin (Erişirgil) ve Zeki Mesut Batıdaki gelişmeleri yakından takip etmişler ve yaptıkları mevzuat çalışmalarında bu incelemelerinden yararlanmışlardır. Bu inceleme yazıları Muallimler Birliği Mecmuasından yayınlanmıştır.¹⁷⁰

Maarif Vekaleti, bu kurulun üyelerine Batıdaki gelişmeleri takip edebilmesi için her türlü desteği vermiştir. Örneğin, İhsan (Sungu)'nun, "*Türkiye'de ve Batı'da İlköğretimin Gelişmesi*" adlı bir çalışması için Maarif Vekaleti tarafından izin verilmiştir. Yine kurul üyelerinden Avni Bey'in, altı ay süreyle New York Kolombiya Üniversitesine gönderilmiştir.¹⁷¹

¹⁷⁰ Erhan Kanbolat, **Hazırlanışı ve Uygulanması Açısından Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İlköğretim Programları (1913-1968)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2005, s.95

¹⁷¹ Kanbolat, **A.g.e.**, s.93

20 Mart 1926'da Mecliste yaptığı konuşmada Mustafa Necati Bey; Talim ve Terbiye Heyeti'nin mevzuat çalışmalarını yaparken Avrupa ülkelerini yakından takip edeceğini ve yabancı uzmanlardan yararlanacağını belirtmektedir.¹⁷²

Talim Terbiye Kurulu 11 Mart 1926 Perşembe günü yaptığı ilk toplantısında ilkokulların müfredat programının değiştirilmesi konusunu ele almıştır. Mehmet Emin (Erişirgil) başkanlığında, Ali Haydar (Taner), Avni (Basman) ve Zeki Mesut (Alsan)'ın üyeliğiyle toplanan Talim Terbiye Heyeti bu ilk toplantısında ilköğretim programıyla ilgili şu kararı almıştır :

“İlk mektepler programlarına dair muhtelif Avrupa hükümetlerinden celb edilerek tercüme ettirilen kısımlar tetkik edilmek üzere aza arasında taksim olunmuştur. Elde edilecek neticeye göre Türkiye ilk mektepler programlarını tebdil veya tadili icap edip etmeyeceği Pazartesi günü akdedilecek içtimada kararlaştırılacaktır.”¹⁷³

Bu kurulun üyelerinden Zeki Mesut, Muallimler Birliği Mecmuasında “*Milli Eğitim*” başlıklı makalesinde Avrupa ülkelerinin eğitim sistemleriyle ilgili incelemelerinin neticesinde bu ülkelerde eğitimi yönlendiren ana unsurun “*milli eğitim*” anlayışı olduğunu vurgulamaktadır.¹⁷⁴

Ayrıca Zeki Mesut; yeni eğitim sisteminin Avrupa ülkelerinden kotarılarak ve kopya edilerek alınmasının doğru olmayacağını, çünkü bu ülkelerin eğitim sistemlerinin ortak yanları olmakla birlikte Türk inkılabının gösterdiği mefkureye uygun bir eğitim anlayışı belirlenmesi gerektiğini belirtmektedir. Yine, yeni eğitimin amacını belirlemenin bir sosyoloji meselesi olduğunu, pedagoji ve psikoloji biliminin ise sadece uygulama alanında dikkate alınabileceğini, eğitimde amaçlar belirlenirken, toplumsal, siyasi ve iktisadi ihtiyaçlarımızdan yola çıkılması gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁷⁵

Yeni eğitimin amacını Zeki Mesut, başka bir makalesinde şöyle açıklamaktadır: Yeni eğitimde amaç, bireylerin şahsi gelişmeleri ve bireylerden oluşan toplumun gelişmesi arasında bir denge kurmaktan ibarettir. Yeni eğitim, bireylerin yeteneklerini azami ölçüde geliştirmekle beraber onları topluma faydalı olarak yetiştirmektir. Bir milletin en önemli dayanağı olan toplumsal düzen ancak böyle sağlanabilir.¹⁷⁶

Talim ve Terbiye Heyeti, daha önce hazırlanan 1924 İlkokul Programının kısa bir sürede hazırlandığını ve üyelerin karışıklığı yüzünden mahzurlu olarak

¹⁷²A.g.e., s.93

¹⁷³A.g.e., s.101

¹⁷⁴A.g.e., s.101

¹⁷⁵A.g.e., s.101

¹⁷⁶A.g.e., s.102

çıkıldığını belirterek; Cumhuriyet prensiplerine göre yeni öğretim metotlarıyla, Fransız, Rus, İtalyan, Yunan, Bulgar, Alman ilköğretim müfredat programlarından da yararlanarak ilköğretim müfredat programı hazırlama çalışmalarını yürütmüştür. Altı ay süren çalışmalar sonunda hazırlanan ilköğretim müfredat programı seçilen birkaç ilköğretimde denenmiş, alınan sonuçlara göre bazı değişiklikler yapılarak 1927 yılında bütün ilköğretimde uygulanmaya başlamıştır.¹⁷⁷

Tablo 5: 1926 İlköğretim Müfredat Programı Ders Cetveli :

Dersler		1.Devre			2.Devre	
		1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf
Türkçe	Elifba	12				
	Kıraat		4	4	2	2
	İmla		3	2	1	1
	Tahrir		2	2	2	2
	Kavaid				1	1
	Yazı		3	2	1	1
Din Dersi				1	1	1
Hayat Bilgisi		4	4	4		
Hesab Hendese		2	2	3	3	3
Tarih					2	2
Coğrafya					2	2
Tabiat Dersleri					2	2
Eşya Dersleri						2
Yurt Bilgisi					2	1
Resim-Elişi		4	4	4	2	2
Musiki		2	2	2	1	1
Jimnastik		2	2	2	2	1
Ev İdaresi*					1	1
Dikiş*					1	1
Toplam Ders Saati		26	26	26	26	26

İlk Mekteplerin Müfredat Programı, Milli Matbaa, İstanbul, 1926

* Din dersleri, Bakanlığın bir genelgesiyle 1930 yılında programdan çıkartılarak isteğe bağlı hale getirilmiş, Perşembe öğleden sonra yarım saat 5. Sınıflara konferans şeklinde düzenlenmiştir.¹⁷⁸

** Ev idaresi ve Dikiş dersleri kız öğrenciler içindir.

Tablodan da anlaşılacağı gibi bütün sınıflarda Türkçe derslerine daha fazla süre ayrılmakta, ilk üç sınıfta Tarih, Coğrafya, Tabiat, Eşya ve Yurt Bilgisi gibi ağır derslere yer verilmeyip Resim, Musiki ve Jimnastik derslerine ağırlık verilmektedir. Genel çerçevesi itibariyle yakın dönemlere kadarki beş yıllık ilköğretim programlarına benzediği görülmektedir.

¹⁷⁷ A.g.e., s.102

¹⁷⁸ Mustafa Öcal, "Cumhuriyet Döneminde İlk, Orta ve Yüksek Öğretimde Din Eğitimi", **Cumhuriyet'in 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlimi Toplantısı-Tebliğler**, Haz:Fahri Unan, Yücel Hacaloğlu, Ankara, 1999, s.313.

Ayrıca, kız öğrencilere mahsus olmak üzere Ev İdaresi ve Dikiş gibi dersler konulmak suretiyle onları hayata hazırlama amacı güdülmüştür. Kız öğrenciler için bu derslerin uygun görülmesi dönemin aile yapısıyla doğrudan ilintilidir. Zira, incelenen dönem itibariye kadınların iş hayatına atılmaları yönünde bazı gelişmeler olmakla birlikte toplumda kadına biçilen rol hala ev kadınlığı olarak genel kabul görmektedir.

Yine tabloda dikkat çeken bir unsur ise; Din Derslerinin 1924 programında Kur'an-ı Kerim ve Din Dersleri adı altında ikinci sınıftan itibaren ikişer saatten toplam sekiz saat yer alırken 1926 programında üçüncü sınıftan itibaren birer saatten toplam üç saat verilerek ağırlığının azaltılmış olmasıdır. Bu dersler, 1929 yılı itibariyle isteğe bağlı hale getirilecek, devamında ise fiilen kaldırılacaktır.

Programın girişinde, ilkokulda öğretimin amacı tek cümleyle şöyle belirtilmektedir: *"İlkmektebin başlıca maksadı, genç nesli muhitine faal bir halde intibak ettirmek suretiyle iyi vatandaşlar yetiştirmektir."*¹⁷⁹

1924 programının yenilenmesinin gerekçeleri ve yeni programın getirdiği yenilikler olarak, toplu öğretim prensibi, iş prensibi, yakın yurt prensibi gösterilmiştir.¹⁸⁰Söz konusu müfredat programında yer alan derslerin amaçlarıysa şöyle özetlenebilir:

Tarih Dersi : *"Türk milletinin mazisi hakkında malumat verip onlarda milli şuur uyandırmak. Büyük şahısların hayat ve hareketleri tasvir edilerek çocuklara imtisale sayan numuneler göstermek."*¹⁸¹

Coğrafya Dersi : *"Türk vatanını sevdirmek,. Vatanın muhtelif yerlerinde yaşayan insanları birbirine tanıtmak, her birinin maişet tarzlarını ve ihtiyaçlarını öğretmek ve aralarındaki rabıta ve irtibatı artırmak. Diğer memleketlerdeki milletleri tanıtmak."*¹⁸²

Yurt Bilgisi Dersi : *"Gençleri mensup oldukları vatan ve millete intibak ettirerek iyi vatandaşlar yetiştirmek"*¹⁸³

Tabiat Dersi: *"Tabiatı bütün canlı safhalarıyla birlikte tetkik ettirmek, çocuklara tabiat sevgisi vermek."*¹⁸⁴

¹⁷⁹İlk Mekteplerin Müfredat Programı, İstanbul, Milli Matbaa,1926, s.2.

¹⁸⁰A.g.e., s.2-3.

¹⁸¹İlkmektep Müfredat Programı, Maarif Vekaleti Yayınları, İstanbul, 1930 baskısı, s.67

¹⁸²A.g.e., s.71

¹⁸³A.g.e., s.78

¹⁸⁴A.g.e., s.89

Din Dersleri : *“İslam dinin esasları: Kimsenin dinine, inancına karışmamak. İslam dini taassubu men eder. Batıl ve aklın kabul etmediği şeylere inanmak İslam dinine aykırıdır. Dünya islerini kanunlar tayin eder. Bu islerin dinle ilgisi yoktur. İslam dini, insani islerde aklın ve ilmin hakimiyetini kabul eder. İslam dini Araplara mahsus olmadığı için her millet Allah'ına kendi dili ile hitap eder, şükür dualarını kendi diliyle eda ederse daha tesirli olur.”*¹⁸⁵

Din dersleri programın 1930 yılı baskısında, 5.sınıflara velisinin isteğiyle, program dışı olarak, haftada yarım saat konferans seklinde verilmek üzere dersin konuları basitleştirilerek azaltılmıştır.¹⁸⁶

1926 programı genel çerçevede değerlendirilecek olunursa; bu program Cumhuriyet döneminin ruhunu yansıtan ilk müfredat programı olduğu söylenebilir. Gerek derslerin içerikleri ve gerekse derslerin haftalık programa dağılımı açısından öncekilerden farklılıklar içermektedir. Ayrıca bu program sonraki yıllarda yapılacak olan programlara da temel teşkil etmiştir.

2.3.2. 1936 İlkokul Programı

1926 programı yenilikçi bir program olarak uygulamaya girdikten sonra gerek siyasi ve gerekse toplumsal hayatta ciddi değişimler yaşanmıştır. 1928 yılında kanunlaşan Harf Devrimi, aynı Anayasa'da laikleşme adımının atılması, Dil ve Tarih alanındaki çalışmalar ilköğretim okullarında yapılan eğitimi doğrudan etkilemiştir. Ayrıca siyasi alanda da pek çok belirsizlik ortadan kalkarak CHP tarafından temsil edilen rejim yerini sağlamlaştırmıştır. 1930'ların ortalarına gelindiğinde yaşanan bu değişimlere paralel olarak ilkokul programlarında değişiklik yapma isteğini öne çıkarmıştır.

Bu programın hazırlık sürecinde öncekilere kıyasla farklı uygulamalar görülmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ilköğretim programlarının hazırlanışında Heyet-i İlmîyeler ve Talim Terbiye Kurulu gibi bilimsel kuruluşlar aracılığı ile yapılmıştır. Bu kurumlar, çalışmalarını yaparken Batıdaki modern örnekleri inceleyerek yapmışlardır.

Bu dönemde etkili olan devletçi politikaların bir sonucu olarak bakanlık, programların hazırlanışında devletin bütün kurumlarının görüşlerine de başvurma yolunu seçmiştir. Maarif Vekaleti 5 Kasım 1933 tarihinde diğer tüm bakanlıklara,

¹⁸⁵ A.g.e., s.230-231

¹⁸⁶ A.g.e., s.230

okullarda öğrencilere kazandırılacak bilgi ve davranışların neler olması gerektiği konusunda görüşlerini almak üzere aşağıdaki yazıyı gönderir:

“Mekteplerimizin yetiştireceği fertlerin Vekaleti Celilelerince öğrenmeleri zaruri görülen bilgilerle, almaları faydalı telakki buyurulan itiyatlarının ana hatlarının Vekaletimize bildirilmesine müsaade devletlerini rica ederim. Maksat çocuklara küçük yaşlarından itibaren bunları telkin olunduğundan cevabınızda Vekâleti Celilerini alakadar eden işlere müteallik umumi ve esaslı noktaların tebarüz ettirmekle iktifa olunmasını rica ederim.”¹⁸⁷

Maarif Vekaleti'nin bu isteğine cevap olarak diğer bakanlıkların cevaplarında ilkokullarda çocuklara kazandırılması gereken davranışlar hakkında özetle aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur.

Büyük Erkanı Harbiye Reisliği :Vatan, millet, ordu ve askerlik sevgisi, milli tarih bilgisi verilmelidir. Cesur, azimli ve irade sahibi olma, disiplinli ve teşkilatçı olma özellikleri kazandırılmalı.

Adliye Vekaleti : İlk ve orta okular da ahlak eğitime önem verilmeli. Hak ve hakikat asığı olmak öğretilmeli.

Nafia Vekaleti: Öğrenmek arzusu ve azmi, gözlem, ölçme kabiliyeti, sorumluluk duygusu, disipline uyma alışkanlıkları kazandırılmalı.

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti: İlkokullarda basit sağlık bilgileri verilmeli. Temizlik, spor sağlığı bilgileri verilmeli.

Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti: Okullarda öğretilmek üzere, Türkiye'deki ithal ve ihraç malları hakkında bilgi verilmeli.

Ziraat Vekaleti :Ziraatla ilgili mesleklere okullarda önem verilmeli. Özellikle köy okullarında, uygulamalı ziraat bilgileri, ormancılık, hayvancılıkla ilgili bilgiler verilmesi. Ziraat, okullarda müstakil bir ders haline getirilmeli.

Kültür Bakanlığı, bu görüşleri de aldıktan sonra 1935 yılının Ağustos ayında bir komisyon oluşturmuştur. Bu komisyonun ilk çalışmalarında ülkenin farklı bölgelerinin özelliklerine göre ayrı ayrı program hazırlanmasının düşünüldüğü bildirilmektedir.¹⁸⁸ Ancak bu düşünce gerçekleşmeyecektir.

Komisyon aldığı direktifler çerçevesinde ve CHP programını, yeni pedagojik gelişmeleri ve ortaokul müfredat programını göz önünde bulundurarak çalışmalarına başlamıştır.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Kanbolat, **a.g.e.**, s.128

¹⁸⁸ “Müfredat Programlarında Esaslı Değişmeler Yapılmasına Başlandı”, **Kurun**, 6 Eylül 1935,S:6342-282, s.3

¹⁸⁹ Kanbolat, **a.g.e.**, s.129

Bu direktiflere göre incelemelere başlayan komisyon, her şeyden önce, 1926'dan beri ülkede her alanda meydana gelen değişimleri ve parti programında hedef olarak belirlenen prensiplerin yeni hazırlanacak olan programda yer almasını amaçlamıştır. Komisyon, 1926 İlkokul Programının değiştirilmesinin gerekçelerini şöyle tespit etmiştir: ¹⁹⁰

1. İlkokulun, gittikçe geniş halk kitlelerine kültür verecek bir şekilde yaygınlaşmakta olduğu gerçeğinden hareketle ortaöğretim yapamayacak olan çocukların yeteri derecede bilgili vatandaşlar olarak yetiştirilmesi gerekmektedir.

2. 1926 programında, ilkokulun amaçları ve prensipler bölümü iyi düzenlenmemiş olduğundan bu eksiklikleri gidermek gerekmektedir. Her şeyden önce çocuk, okulda, "yakın yurt" realiteleri içinde hareket etmek mecburiyetinde olduğundan yakın yurttaki cereyan etmekte olan ve son yıllar içinde meydana gelen sosyal, doğal ve teknik değişikliklerin de yapılacak programa eklenmesi gerekliydi.

Komisyon, 1926 programının değiştirilme gerekçelerini bu şekilde açıkladıktan sonra, yaptığı düzenlemeleri özetle şöyle belirtmektedir: ¹⁹¹

1. İlkokulun hedef ve prensipleri, parti (CHP) programıyla ortaya konan yeni değerleri, ülke gerçekleri ve dünya pedagoji hareketlerindeki ilerlemeler göz önünde tutularak açık, kesin ve ayrıntılı olarak tespit edilmiştir. Bu surette Türk eğitim ve öğretim programlarında hakim olması gereken, "Cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve inkılapçı" karakter açıkça belirtilmiştir.

2. 1926 programının senelerce uygulanmasının verdiği tecrübelerle dayanarak her ders grubundan bazı ders konuları çıkarılmış ve yerlerine daha gerekli konular konulmuş, bazı dersler de bir isim altında birleştirilmiştir.

3. 1926 programında göze çarpan, öğrencileri sıkıntıya sokan ve öğretmenlerin itirazına sebep olan bir nokta da, birinci ve ikinci devre arasındaki bağlantısızlıktı. Bunun giderilmesine çalışılmış ve bu amaçla üçüncü sınıfın hayat bilgisi dersi dördüncü sınıfa hazırlık olacak şekilde düzenlenmiştir.

4. Yeni eğitim ve öğretim tekniklerine ait prensipler de programa ilave edilmiş ve bu suretle öğretmenleri bir çok dağıntık pedagojik yayınlar arasında bocalamaktan kurtarmak amacı güdülmüştür.

Kültür Bakanlığının emriyle Ağustos 1936'da toplanan bu komisyon, yukarıda bahsedilen değişiklikleri yaptıktan sonra çalışmalarını tamamlamış ve 1936 İlkokul

¹⁹⁰A.g.e., s.129

¹⁹¹A.g.e., s.129

Programı meydana getirilmiştir. 1936-1937 öğretim yılında uygulamaya konulan bu program şehir ilkokullarında uygulanmıştır.¹⁹²

1936 İlkokul Programının “İlkokulun Hedefleri” başlığıyla verilen amaçlar kısmı yukarıda açıkladığımız CHP'nin milli eğitim prensiplerini aynen almak suretiyle oluşturulmuştur. Bu amaçlar şöyledir:

“1. Eğitim siyasamızın temel taşı, bilimsizliği gidermektir.

2. Kuvvetli Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci yurttaş yetiştirmek bütün öğretim derecelerinde yüküm ve özen noktasıdır. Türk ulusunu, Kamutayı ve Türk Devletini saygın tutmak ve tutturmak, bütün yurttaşlara bir ödev olarak aşılacaktır.

3. Fikri olduğu kadar, bedeni gelişmeğe de önem vermek ve hele ırayı ulusal derin tarihimizin gösterdiği yüksek derecelere çıkarmak.

4. Eğitim ve öğretimde güdülen yöntem, bilgiyi, yurttaşa maddi hayatta başarı elde ettiren bir cihaz haline getirmek.

5. Eğitimin her türlü hurafelerden, yad ve yabancı fikirlerden uzak üstün, laiklik ruhuna ve ilmi zihniyete uygun geri değil ileri amaçları göz önünde tutmasına, ulusal ve Yurtçu olmasına önem verilecektir.

6. Talebenin girişim kapasitesini kırmamağa, sergenlik ve okşayıyla, onları içten bir ahlak anlayışına alıştırmak.

7. Türkün derin tarihini bilen, Büyük Şefin bütün yaptıklarını ve istikbalde yapacaklarını Türk milletinin refahı ve saadeti için zaruri olduğunu bilen Türk devrimine içten bağlı ve hayran vatandaşlar yetiştirmek.

8. Her öğretmen, Atatürk'ün yüksek himayelerinde çalışan Türk Dil Kurumunun ilmi tetkikler sonu vardığı kanaatleri ve yaymak istediklerini talebeye yaymanın kendisi için bir ödev olduğunu bilmelidir.¹⁹³

Ayrıca eğitim ve öğretim prensipleri başlığı altında özetle şu esaslara yer verilmektedir;¹⁹⁴

1. Geçtiğimiz asırda, sanayi devrimi, savaşlar, iktisadi hayatta meydana gelen gelişmeler, halkçılık akımının yaygınlaşması, çocuk ruhu ve eğitim öğretimdeki bilimsel gelişmeler gibi bazı meydana gelmiştir. Bu gelişmeler ilkokullarda verilecek eğitimi, öğretim yöntemlerini ve disiplin anlayışlarında değişikliklere yol açmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti ve rejiminin korunması için ilkokul programı ve bu programla verilecek eğitimin niteliği önem kazanmaktadır.

2. Yurt bilgisi dersinde öğretmenin görevi sadece milli kurumları tanıtmak değil, bu kurumlara karşı çocuklarda sevgi, saygı ve bağlılık oluşturmaktır.

3. Coğrafya dersinde öğrenci yurdunu daha çok sevecek, imparatorluk devrinde ihmal edilmiş ülkenin Cumhuriyet devrinde nasıl ümran, refah ve saadete

¹⁹² A.g.e., s.130

¹⁹³ İlkokul Programı, Maarif Vekaleti, Devlet Kitapları, İstanbul, 1936, s.6-16.

¹⁹⁴ A.g.e., s.19-21.

kavuştuğunu öğrenecek ve kendisine düşen görevlerin kıymetini daha iyi takdir edecektir.

4. Türkçe derslerinde büyük şeflerin (Atatürk, İsmet İnönü) güzel ve manzum parçaları öğrenciye okutularak bu parçalar üzerinden düşünmeleri sağlanacak, milli heyecan verilecektir.

5. Hesap dersinde öğretmen, sadece sayı kavramını kavratmak değil, çeşitli milli olayları, hükümetin icraatlarına dair sayısal işlemler yaptırılarak bunlar üzerinde öğrencinin düşünmesi sağlanacaktır.

Özetle programın bu bölümündeki açıklamalarda, bütün derslerin Cumhuriyet rejimini ve liderlerini sevdirmek, bağlılığı artırmak için birer vasıta olarak kullanılması istenmektedir. 1936 İlkokul Programında derslerin amaçları da ayrı ayrı belirtilmiştir. Bu derslerden bazılarının amaçları şöyledir:

“Türkçe : Türk Dil inkılabının ilkokulun payına düşen gayelerini tahakkuk ettirmek. Çocuklara Türk dilini sevdirmek ve onlara yaş ve seviyelerine göre ..okuma için devamlı ilgi uyandırmak. Türk dilini kullanışta güven kazandırmak...”

Tarih:Türk çocuklarına Türk inkılabının manasını, şumulünü ve tarihi önemini kavratmak. İnsanlığın ve bilhassa Türk milletinin tarihte almış olduğu ileri adımlara çocukların dikkatini çekmek ve bugünkü kültürün nasıl uzun bir mazinin eseri olduğunu belirtmek.

Türk Irkının Orta Asyada Kültürü nasıl kurduğunu, dünyanın dört bucağına bu kültür ve dilini nasıl yaydığını çocuklara kavratarak...Türk milletine karşı içten bir sevgi ve derin bir saygı yasadmak, onları Türk milletinin ülkülerini tahakkuk ettirmek için her fedakârlığı göze alacak bir karakterde yetiştirmek. Türk şahsiyetlerinin yaptıkları işler üzerinde durarak çocuklara ibret dersi vermek, ..., bilhassa Atatürk'ün Türk milleti ve bütün dünya için açtığı geniş ufukları tebarüz ettirmek.

Tarih derslerinde Türk Tarih Kurumunun tezine istinat edilecektir. İlkokullarda Tarih dersinin temeli Türk Tarihi olacaktır.

Yurt Bilgisi : Millet mevhumunu ve Türk Milletinin karakterini, ululuğunu, kudretini çocuklara kavratmak, Türk milletini sevdirmek, saydırmak, Türk askerini ve Türk ordusunu sevdirmek, saydırmak, bizim için askerliğin önemini kavratmak.

Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet rejiminin mahiyetini, Türkiye'de nasıl kurulduğunu, bu rejimin başka rejimlere üstünlüğünü ...talebeye kavratmak, onları Cumhuriyet rejimi için sadık ve fedakar birer yurttaş olarak yetiştirmek. Türk inkılabının manasını, ..., talebeye kavratmak, onları Atatürk inkılabının fedakar birer unsuru olarak yetiştirmek.

Aile Bilgisi : Erkek ve kadının aile ocağındaki vazife ve rollerini iyice kavratmak. Yeni Türk ailesinde tasarruf fikrini iman haline getirmek. Türk ailesindeki yuvaya bağlılık, saadeti yuvada buluş duygusunu ... kavratmak.

Hayat Bilgisi : Çocuğun muhit ve yasama şartlarını, coğrafya bakımından tetkik ettirmek. Önemli tarihi vak'alara dikkatlerini çekmek, tarihi oluşu kavratmağa temel hazırlamak. Yurt ve Millet severlik için temel vazifesini görecek olan, yakın yurda ve halka karşı bağlılık duygu ve şuurunu uyandırıp beslemek.”¹⁹⁵

¹⁹⁵ A.g.e., s.6-16.

Programa göre ilkokullarda derslerin haftalık dağılımı ve ders saatleri şöyledir:

Tablo 6: 1936 İlkokul Programı Ders Cetveli :

Dersler	1.Devre			2.Devre	
	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf
Türkçe	10	7	7	6	6
Tarih				2	2
Coğrafya				2	2
Yurt Bilgisi				2	1
Tabiat Bilgisi				2	3
Aile Bilgisi				3	2
Hayat Bilgisi	5	6	7		
Hesap Hendese	4	4	4	4	5
Resim-İş	4	4	4	2	2
Yazı		2	1	1	1
Müzik	1	1	1	1	1
Jimnastik	2	2	2	1	1
Toplam Ders Saati	26	26	26	26	26

İlkokul Programı, Maarif Vekaleti, Devlet Kitapları, İstanbul, 1936, s.36

Tabloya bakıldığında; haftalık ders dağılımında 1926 programına kıyasla Türkçe dersinin ağırlığının önemli oranda azaltıldığı görülmektedir. Bu durumun nedeni olarak; Arap harflerinin getirdiği zorlukların ortadan kalkması gösterilebilir.

Buna paralel olarak Hayat Bilgisi ve Hesap-Hendese derslerinin de haftalık ders saatinin artırıldığı görülmektedir.

Yine, 1926 programında kız öğrencilere mahsus olarak konulan Ev İdaresi ve Dikiş dersleri birleştirilerek Aile Bilgisi adı altında bu sefer hem kız hem de erkek öğrencilere zorunlu tutulmuştur.

1926 ve 1936 programları arasındaki temel farklılık şunlardır; 1926 programında amaç: “Genç nesli muhitine faal bir halde intibah ettirmek” iken 1936 programında “Milli birliğin, milli bünyenin kuvvetli ve sağlam bir halde bulunmasını ve Türk devletinin muasır milletler arasında layık olduğu en yüksek mevkii almasını temin etmek” olarak belirlenmiştir. Ayrıca dil ve tarih devrimlerinin halka mal edilmesi de değişikliğin temel amaçlarından¹⁹⁶.

Programın uygulamaya konulmasından sonra öğretmenlerden her üç ayda bir rapor alınarak değerlendirme yapıldığı ve bu değerlendirmenin beş yıl boyunca

¹⁹⁶ Latif Erenel, “Yeni Kültür Programı”, **Açık Söz**, 30 Eylül 1936, S:164, s.1

yapılacağı bildirilmektedir. Basın yayın organlarında rastladığımız bazı bilgiler bu değerlendirmelerin rutin olarak yapıldığını göstermektedir.¹⁹⁷

Araştırmanın ilgili bölümlerinde de değinildiği gibi, bu dönemde müfredat programları dönemin siyasi, ekonomik ve sosyal ihtiyaçları çerçevesinde düzenlendiğini belirtmek gerekir. 1936 programı yapıldıktan sonraki yıllarda programa yeni dersler eklenmesinin gündeme geldiği görülmektedir. 1930'lu yılların ekonomik şartları gereği olarak ilkokullarda "iktisat" dersinin okutulmasının gündeme gelmesi bunlardan biridir. Gazete haberlerine göre, 1937 yılında gündeme gelen bu ders için bakanlık tarafından oluşturulan bir komisyonun Ticaret Odalarının da görüşünü alarak¹⁹⁸ 1938 yılında bir müfredat programı hazırlandığı ve haftada bir saat olmak üzere sınıf öğretmenleri tarafından okutulacağı bildirilmektedir.¹⁹⁹ Ancak, ilerleyen yıllarda ilkokul programına bu dersin eklendiğine dair bir bilgiye rastlanmamaktadır. Muhtemelen iktisat bilgisinin okullarda uygulanmakta olan Tasarruf Haftasıyla ilişkilendirilerek mevcut derslerin konuları arasında verildiği söylenebilir.

Yine dönemin siyasi ve sosyal ihtiyaçları çerçevesinde gündeme gelen bir başka ders ise "Havacılık Dersi"dir. 1937 yılında ilkokullara bu dersin ekleneceğine dair pek çok habere rastlanmaktadır.²⁰⁰ İlerde konulması düşünülen bu ders için öğretmenlere kurslar açıldığı, mevcut ders kitaplarına havacılıkla ilgili konular eklendiği, derslerde uçak modelleri ve paraşüt modelleri üzerinden havacılık uygulamalarının başladığına dair bilgilere rastlanmaktadır.²⁰¹ Haftada bir saat konulması düşünülen Havacılık dersinin 1940 yılına kadar gündemde olduğu görülmektedir.²⁰² Ancak, Havacılık dersinin müstakil bir ders olarak konulduğuna dair bir bilgiye rastlanmaktadır. Diğer derslerle ilişkili olarak bazı havacılık uygulamalarına ilkokullarda rastlanmaktadır.

1936 programında Alfabe ve Türkçe gurubu ders saatlerinin azaltıldığı görülmektedir. Bunun değişikliğin nedeni olarak Latin harfleriyle Türkçe okuma yazmanın kolaylaşmış olduğu yorumu yapılmıştır.²⁰³

¹⁹⁷ "İlkokul Müfredat Programı: İki yıllık Neticeler Gözden Geçirilecek", **Kurun**, 15 İkincikanun 1938, S:7189-1279, s.3, Fahri Dal, "Yeni İlkokul Programı", **Yeni Adam**, 5.11.1936, S:149, s.8

¹⁹⁸ "Mekteplerde İktisat Bilgisi", **Son Posta**, 15 İkincikanun 1937, S:2320, s.4, "İlkokullarda İktisat Ders de Okutulacak", **Kurun**, 1 Şubat 1937, S:6846-786, s.3

¹⁹⁹ "İktisat Dersi İçin Müfredat Programı", **Tan**, 15 İkinciteşrin 1938,S:1184, s.2

²⁰⁰ "İlkokullarda Yeni Bir Ders", **Son Posta**, 12 Birincikanun 1937, S:2646, s.4

²⁰¹ "Mekteplerde Talebeyi Havacılığa Alıştırmak İçin ..", **Haber**, 28 Nisan 1937, S:1897,s.3

²⁰² "Havacılık Dersleri İçin", **Tan**, 14 İkinciteşrin 1938,S:1183, s.3, "Mektep Programlarına Havacılık Dersi İlave Ediliyor", **Ekekon**, 22 Temmuz 1939, S:534-582, s.2, "Mektep Programlarına Havacılık Dersi İlave Ediliyor", **Ekekon**, 22 Temmuz 1939, S:534-582, s.2

²⁰³ Fahri Dal, "Yeni İlkokul Programı", **Yeni Adam**, 5.11.1936, S:149, s.8

1936 programında okuma yazma yöntemi olarak bu programda öncekinden farklı olarak “kelime usulü” seçildiği ve bunun okumayı öğrenmeyi kolaylaştıracağı düşünülmektedir. 1926 programında okuma ve yazmaya harflerden başlanması tavsiye ediyordu.²⁰⁴ Nitekim, programın uygulamaya konmasında sonra öğretmenlerden her üç ayda bir rapor alındığı²⁰⁵ ve bu raporlara göre programın iyi neticeler verdiği, okuma yazmanın kolaylaştığı bildirilmektedir.²⁰⁶

Türkçe dersinin uygulanışı programla ilgili tartışılan konulardan biridir. Bu tartışma daha çok, müfredat programının hafif olduğu, gramer öğretilmediği, öğrencilerin çok az bir bilgi birikimiyle ortaokula geçtiği ve burada da sorunlar yaşandığına dair tespitlerdir. Kurun gazetesinde A.İsmet Ulukut buna dair görüşlerini şöyle dile getirmektedir;

“Bizde, bir çocuğun Türkçeyi okuyup yazmayı ve anlaması kafi görülüyor. Bir dil bu kadar basit bir tarzda öğretilemez. Bunu yapmak, ilkokulların işini ortalara kadar sürüklemek demektir. Bunun için ; “Çocuk Türkçeyi pek güzel yazıyor” diyerek bu işe ehemmiyet vermeyenler çoktur.”²⁰⁷

Esasen Türkçe dersleriyle ilgili asıl sorun, Harf Devriminden sonraya bırakılan yeni Türkçe gramer hazırlama çalışmalarının bitmemiş olmasıdır. Dönemin başlarından itibaren gündeme gelen gramer kuralları tespit edilememiş, bu konuyla ilgili tartışmalar devam etmektedir. Gazete haberlerinde gramer çalışmalarının devam ettiği ve bittiğinde okul müfredat programlarının ciddi şekilde değişeceğine dair bilgiler mevcut olsa da dönemin ortalarına kadar bu çalışmaların bitmediği anlaşılmaktadır.²⁰⁸ Örneğin, 1935 yılı itibarıyla dahi kelimenin sonlarındaki “b”, “d”, “c” harflerinin “p”, “t”, “ç” olarak yazılıp yazılmamasına dair bir karara varılamamıştır. Bir gazete haberinde, bu harflerin bu şekilde yazılacağına dair haberlerin yanlış olduğu, Kültür Bakanlığının bu konuda bir tebligatının olmadığı bildirilmektedir.²⁰⁹

1938 tarihli bir gazete haberinde, Harf Devriminden sonra gramer sisteminin kurulamaması dolayısıyla altı senedir ilkokullarda gramer öğretilmediği, bakanlığın okullara bir tebligat yaparak bunun Kıraat kitaplarından temrinli bir şekilde öğretilmesini istediği bildirilmektedir.²¹⁰ Nurullah Ataç ise bir an önce bir gramer kitabının hazırlanması için çalışmaların hızlandırılması gerektiğini belirtmekte ve

²⁰⁴ “Yeni İlkokul Müfredat Programı”, **Kültür Bakanlığı Dergisi**, Sonkanun 1937, S:20-1, s.3-197

²⁰⁵ “İlkmektepler Müfredat Programında Mühim Değişiklikler Yapıldı”, **Yeni Adana**, 29 Eylül 1936, S:4072, s.1

²⁰⁶ “Yeni Programın Tatbiki İyi Netice Veriyor”, **Akşam**, 4 Kanunusani 1937, S:6543, s.3

²⁰⁷ A.İsmet Ulukut, “Türkçe Programları Zaruri Bir Değişikliğe Muhtaçtır”, **Kurun**, 6 Mayıs 1937, S:6937-1057,s.3

²⁰⁸ “Yeni Türkçe Gramer”, **Cumhuriyet**, 1 Kanunusani 1930, S:2030, s.2

²⁰⁹ “İmla İçin Bir Tebligat Yok”, **Cumhuriyet**, 3 Mart 1935, S:3879, s.2

²¹⁰ “Bütün Mekteplerde Gramer Tedrisatına Devam Edilecek”, **Tan**, 29 İlkkanun 1938,S:1226, s.2, “Mekteplerde Tekrar Gramer Okutulacak”, **Haber Akşam Postası**, 29 Birincikanun 1938, S:2478, s.2

“Türk çocuğu dilini gramer kitabından değil, hayattan öğrenir” anlayışının doğru ancak, eksik olduğunu, gramer derslerinin matematik dersleri kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.²¹¹

Bu tartışmanın dönemin sonlarına kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Son Telgraf gazetesi ilkokullardaki Türkçe imla ve gramer öğretimiyle ilgili sorunu şöyle haberleştirmektedir;

“İmla kurallarında bir anarşi var. ... Cumhuriyet, Cumhuriyet... Bu korkunç anarşiye bir son verilmeyecek olursa mekteplerde çocuklarımıza dilimizi öğretmeye imkan kalmıyacak. Bir ilkokul talebesi “ihtiyacın”, Ahmed’in”, “ihtiyatın” sonlarındaki harfleri nasıl yazacaklardır?”²¹²

Türkçe dersiyle ilgili bir başka sorunsu yeni Türkçe terimlerle ilgilidir. Harf Devriminden sonra başlayan Arapça ve Farsça kelimelerin yerine Türkçe kelimelerin ikame edilmesi çabalarında da bir anarşi mevcut olduğu sık sık şikayetlere konu olmaktadır. Bu çalışmalar ders kitaplarının sık sık değişmesine neden olmakta ve bu kelimelerin çocuklar tarafından anlaşılmadığına dair şikayetler gündeme gelmektedir.²¹³

Türkçe dersinin öğretilmesiyle ilgili bir tartışma konusu da “eğik el yazısı” meselesidir. İlkokullarda eğik el yazısı öğretilen çocukların ortaokullarda sorun yaşadığı, öğretilen yazı tipi konusunda farklı okullarda farklı uygulamalar olduğu anlaşılmaktadır. İlköğretim müfettişlerinden Tefvik Uyanık’ın ifadelerine göre, dönemin sonlarına doğru ilkokullarda eğik el yazısının öğretilmesi istendiği, ancak, bazı okullarda bakanlığın talimatına uyulmadığı anlaşılmaktadır.²¹⁴

Bu konuda yapılan tartışmalara bakıldığında okullardaki yazı öğretimiyle ilgili sorunların devam ettiği anlaşılmaktadır. Her ne kadar, bakanlık, 1936 programından sonra yazı öğretimiyle ilgili kaosa son vermek için öğretmenlere kurslar açmışsa da dönemin sonlarına kadar bu kaotik durumun devam ettiği anlaşılmaktadır. Eleştirilen konuların başında ilkokullarda eğik el yazısına alışamayan öğrencilerin ortaokula geçtikten sonra Fransız kaligrafisine göre kullanılan yazıya alışamaması gelmektedir.²¹⁵

Dönemin başlarında alfabe öğretim metotlarında bazı vilayetlerin kendi kararlarını kendilerinin aldıkları görülmektedir. Örneğin Manisa’da Valinin de katıldığı bir kongrede alfabe öğretim yöntemi konusunun ele alındığı ve belirlenen yöntemin

²¹¹ Nurullah Ataç, “Gramer”, **Haber** Akşam Postası, 30 Birincikanun 1938, S:2479, s.3

²¹² “İmlada Anarşi”, **Son Telgraf**, 4 Temmuz 1939, S:35 s.7

²¹³ Bkz: Bölüm 2.4.1. Öz Türkçe Hareketi, Ayr.Bkz: Bölüm 2.3.7. Ders Kitapları

²¹⁴ “İlk ve Orta Okullarda Yazı Vahdeti”, **Kurun**, 2 İkincikanun 1938, S:7176-1266, s.2

²¹⁵ H.Bedrettin Ülgen, “Okullarda Yazı Karışıklığının Önüne Geçilmeli”, **Vakit**, 25 Mayıs 1939, S:7676, s.3, Ayr.Bkz: Baha Dürder, “Okullarda Yazı Dersleri”, **Yeni Sabah**, 20 Nisan 1939, S:345, s.4

vilayetin her yerinde uygulanmasının kararlaştırıldığı görülmektedir.²¹⁶ Bu durum, merkezi yönetimin dışında bazı vilayetlerin kendi kararlarını alabildiklerinin bir göstergesi olmakla birlikte Türkçe öğretimi açısından bir belirsizliğin de göstergesidir.

Yine, 1931 yılında yapılan İzmir İlk Tedrisat Müfettişleri kongresinde; birinci ve ikinci sınıflarda kitap harfleriyle yazdırılması, üçüncü sınıftan itibaren eğik el yazısı öğretilmesi kararlaştırıldığı görülmektedir.²¹⁷

Türkçe dersinin hedeflerinden biri olarak güzel yazı yazma kabiliyetinin geliştirilmesi için öğretmenlere “*hüsnühat*” kursları açıldığı,²¹⁸ öğrencilerin güzel yazı yazabilmeleri için çizgili defterler üretildiği görülmektedir.²¹⁹ Ayrıca, okuma becerilerinin geliştirilmesi açısından güzel okuma yarışmalarının yapıldığına dair çok sayıda bilgiye rastlanmaktadır.²²⁰

Türkçe öğretimiyle ilgili çalışmalardan biri de çocuk kitaplarının yenilenmesi, yeni müfredata uygun olmayanların elenmesi, uygun olanların teşvik edilmesiyle ilgilidir.²²¹ Bakanlık, zaman zaman kurduğu komisyonlarla müfredata uygun olan çocuk kitaplarını tespit etmiş ve okullara tebliğ etmiştir. 1931 yılı itibariyle okullara gönderilen genelgede; okutulacak kitapların “*vatani ve milli mefküreyi*” aşılması ve öğrencilerde istenmeyen olumsuz tesirler bırakmamasına dikkat edilmesi istenmektedir.²²²

Yukarıda verilen bilgilerden yola çıkarak ilkokullarda Türkçe öğretimiyle ilgili gerek gramer ve gerekse yazı tipi konusunda dönem boyunca bir belirsizlik yaşandığı, bu belirsizliğin Harf Devrimi ve devamında Türkçeleştirme çalışmalarında yaşanan gecikmelerden kaynaklandığı söylenebilir. Ancak, Türkçe dersinin verimli bir şekilde işlenmesi için yapılan bazı uygulamalara bakıldığında günümüzde de yapılan uygulamalara öncülük ettiğini söyleyebiliriz.

Dönemin ilkokul müfredat programlarının eskisine oranla öne çıkan özelliklerinden biri de Matematik dersleriyle ilgilidir. Hesap ve Hendese adı altında verilen derslerin müfredatının 1936 programıyla birlikte hafifletildiği görülmektedir. Eski müfredattaki birleşik faiz gibi konular ve eski ölçü birimleri çıkartılmış, kesirler

²¹⁶ “Alfabe Tedrisi”, **Akşam**, 11 Şubat 1932, S:4791, s.5

²¹⁷ **İzmir İlk Tedrisat Müfettişleri 1931 Kongresi Zabıtnamesi**, Hafız Ali Matb., İzmir, 1931, s.20

²¹⁸ “İstanbuldaki 44. ilkmektepe ...”, **Tan**, 9 İkincikanun 1936, S:260-3563, s.3

²¹⁹ “Maarif Cemiyetinin Defterleri”, **İkdam**, 4 Eylül 1929, S: 11653, s.2

²²⁰ “Halkevinde Küçüklerin Güzel Okuma Müsabakaları Yapıldı”, **Son Posta**, 29 Nisan 1936, S:2061, s.4

²²¹ “Bütün Çocuk Kitapları Gözden Geçiriliyor”, **Kurun**, 20 Mart 1937, S:6890-1010, s.3

²²² “Talebeyi Eyi Eserler Okumağa Teşvik”, **Hakimiyeti Milliye**, 20 Mart 1931, S:3477, s.1

konusu da basitleştirilmiştir. Ayrıca, Hendese dersi konuları arasına Türk Bayrağının ölçüleri ve özellikleri konusunun eklendiği görülmektedir.²²³

Dönemin Maarif Vekili Saffet Arıkan da gazetelere verdiği beyanatta 1936 programının öne çıkan yönlerinden olarak Matematik müfredatının hafifletilmiş olmasına dikkat çekmektedir.²²⁴ İlkokullarda öne çıkan, az ama faydalı bilgi öğretme idealinin burada kendini gösterdiği görülmektedir. Esasen, ilkokullarda çok az şey öğretildiğine dair şikayetlere sık sık rastlanmaktadır. Örneğin Peyami Sefa, ilkokullarla ilgili bir öğrenci velisinin şikayetlerini dile getirdiği bir yazısında ilkokullarda hesap namına çok az şey öğretildiğini, sadece basit kesirlere kadar öğretildiğini belirtmektedir.²²⁵

Matematik dersiyle ilgili önemli bir değişiklik te, 1931 yılında yapılan ölçü ve tartılarda değişiklik yapan kanunla gelmiştir. Yeni kanuna göre belirlenen “kilo”, “metre” gibi ölçü ve tartı kavramları 1933-1934 öğretim yılından itibaren okullarda öğretilmeye başlanmıştır. Ancak, bakanlık ilkokullarda gönderdiği bir genelgeyle bu yeni kavramların eskileriyle birlikte öğretilmesini istemiştir.²²⁶ Bu değişiklikle ilgili okullarda bir zorluk yaşandığına dair bilgi mevcut değildir.

Bu dersle ilgili en radikal değişiklik Harf Devriminden hemen önce rakamların değişmesiyle başlamıştır. 20 Mayıs 1928 yapılan bu değişikliğe, harf değişikliğinden daha kolay uyum sağlandığına dair bilgiler mevcuttur. Dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati, bu rakamların okullarda zaten öğretilmekte olduğunu ve yapılan bu değişikliğe okulların çabuk uyum sağlayacağını belirtmiştir.²²⁷

Yine bu programda önemli bir değişiklik olarak kızlara mahsus olan Dikiş ve Ev İdaresi dersleri kaldırılarak erkek öğrencilerinde katılacağı Aile Bilgisi dersinin eklendiği görülmektedir. Bu değişiklik, kadına bakış açısındaki değişim ve yeni bir aile yapısı oluşturma gayretleriyle ilişkilendirilebilir.

Bu dersin içeriğine bakıldığında, modern bir aile yaşamında ev işlerinin öğretildiği görülmektedir. İlerleyen yıllarda Aile Bilgisi dersinin okullarda bulunan kadın öğretmenler tarafından okutulması için bakanlık tarafından bir genelge gönderilmiştir.²²⁸

²²³ “Yeni İlkokul Müfredat Programı”, **a.g.m.**

²²⁴ “Kültür Bakanının Beyanatı”, **Yeni Mersin**, 23 Eylül 1936, S:2496, s.1

²²⁵ Peyami Sefa, “Kitap ve Program”, **Tan**, 19 Şubat 1936, S:301-3604, s.2

²²⁶ “İlkmekteplerde Ölçü ve Tartı Dersleri”, **Cumhuriyet**, 9 Mart 1934, S:3535, s.2

²²⁷ Erzincan Mebusu Saffet Bey ve rüfekasının, beynelmilel erkamın kabulü hakkında (2/66) numaralı Teklifi Kanunisi...”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:78, 20.5.1928, C:2, s.203-207

²²⁸ **Tebliğler Dergisi**, 27 Mart 1939, S:7, s.51

1936 ilkokul programıyla müfredata giren Aile Bilgisi dersine önem verildiği ve bu dersin sınıflarda uygulamalı olarak öğretildiği anlaşılmaktadır. Önceki müfredat programında da mevcut olan bazı dersler vasıtasıyla öğrencilere yeme içme ve temizlik alışkanlığı kazandırmak konusuna özel bir önem verilmektedir.²²⁹ Özellikle kızların “*mükemmel bir ev kadını*” olarak yetiştirilmek istendiği, daha önce Kız Sanat Okullarında ağırlık verilen ev işleri dersine 1936 yılından itibaren tüm ilkokullarda da ağırlık verildiği anlaşılmaktadır.²³⁰ Bu dersin 1936 programıyla birlikte hem kız hem de erkek öğrenciler için zorunlu tutulmuş olması önemli bir yeniliktir.

Bu dersin müfredata konulması ve erkek öğrencilere de zorunlu tutulması dönemin basınında da ilgi uyandırmıştır. 1 Nisan 1937 tarihli bir gazete haberinde Aile Bilgisi dersinin nasıl uygulandığını incelemek için derslere giren bir gazetecinin aktarımları şöyledir;

“Modern bir ilkokul olan İstanbul 44. Okulun bir sınıfında Aile bilgisi dersine girdim...

Sınıfın orta yerinde bir masa ..., üzerinde çay tabakları, çatal, bıçak çiçekler! ..

Masanın etrafından önlerine bayağı göğüslükler takmış mini mini çocuklar dolaşüyor. Masanın noksanlarını tamamlamakla meşguller. Sağ tarafta büyük bir semaver! Fıkır fıkır kaynıyor.

Öğretmen:

- *Dersimizin mevzuu “Sofra hazırlamak” tır. Dedi.*
- *Çocuklarından birine sordu:*
- *Söyle bakalım Suat bir sofrada neler bulunur?*
- *Efendim bir sofrada toplu olarak şunlar vardır: çiçeklikler, çatal, kaşık, tabak, fincan ve masada yenecek olan bisküvi, saire..*
- *Diğer çocuk,*
- *Evvla masaya örtü konur. Onsan sonra masanın ortasına ve muhtelif yerlerine çiçek vazoları yerleştirilir.*
- *Öğretmen sordu:*
- *Çiçeğin faydası nedir?*
- *Sofraya güzellik verir efendim. Çiçekler konduktan sonra, fincan ve tabaklar yerleştirilir....Şekerliklerin içinden şekeri almak için maşa vardır. Bu temizlik için muhakkak lazım olan bir şeydir.*
- *Çay nasıl içilir?*
- *Masa yanına yaklaşılır, fakat dayanılmaz. Biraz yan tarafa doğru dönülür...*
- *Bu sefer yine Aile Bilgisi verilen başka bir sınıfa girdik; ... çocukların ellerine baktım birer bez parçası üzerinde bir şeyler dikmek ve sökmekle meşgul.*

Sen ne dikiyorsun bakalım küçük? Dedim.

Düğme deliği açıyorum efendim

Peki düğme deliği nasıl açılır?

Evvla bir düğme deliği açmak için orası kesilir; sonra...

Kenarlarını dikmesen olmaz mı?

²²⁹ “Mekteplerde Talebeye Hayat Terbiyesi Verilecek”, **Son Posta**, 26 Mart 1932, S:600, s.1

²³⁰ “Kız Talebeye Yemek Pişirmesi Öğretilecek”, **Son Telgraf**, 23 Nisan 1937, S:51, s.3

- O zaman çözümler bozulur efendim.²³¹

Bu dersle ilgili gazete haberlerine bakıldığında Aile Bilgisi dersi vasıtasıyla modern aile tipinin oluşturulması için bilimsel faaliyetler yapılmaktadır. Bu haberlere göre Aile Bilgisi dersi için İstanbul 44. İlmektepe Pedagoji Enstitüsü profesörü Peters ve Sadrettin Celal Ante'in deneme çalışmaları yaptığı bilinmekte, bu okula devam eden talebelerin fakir, orta, zengin şeklinde ayrıldığı, profesörlerin bu ailelerle görüşerek yaşayış tarzlarını, ihtiyaçlarını, çocukların ev içindeki vaziyetlerini araştırdığı, yeni uygulamaya konulan Aile Bilgisi dersinin Türk aile yapısına uygun olup olmadığı hakkında rapor hazırlanarak Vekaletle bildirileceği belirtilmektedir.²³²

Bu dersle ilgili öğretim araç ve gereçleri olarak mutfak aletleri, dikiş makineleri ve buna benzer ev gereçlerinin bakanlık tarafından sağlanacağı ve okullara dağıtılacağı elde edilen bilgiler arasındadır.²³³ Bunun yanında dönemin basını da bu derse ilgi göstermiş, bu dersle ilgili yazılı ve görsel bilgilerin gazete sayfalarına taşındığı görülmektedir. Örneğin öğrencilerin sofraya kurarken ve bulaşık yıkarken çekilen resimleri gazetelerde yer almıştır.²³⁴ Ancak, bu dersi garip bulanlar da vardır. Akşam gazetesinden Va-Nü bu dersle ilgili bir şu anekdotu paylaşmaktadır;

“Aile Bilgisi dersi için Turşu kurması gereken öğrenci annesi evin dadısına sorar;

- *Kuzum kalfacığım!..Turşuyu nasıl kurarsın?..Mektepte ders diye lazımmiş ta çocuğa öğreteceğiz.*
- *Utandırmıyosun ayo?...alay ediyosun. Mektepte turşu dersi olur mu aaa!..*

*Fakat hakikat: okulda öğretmenler, yeni terbiye gereği çocuklara turşu, reçel, salamura, tatlı yapmayı öğretiyorlar.*²³⁵

Bazı veliler ise bu derste çocuklara yaptırılan ev işlerinden şikayetçidirler. Bazı ilkokullarda öğrencilerin evlerine geç gittikleri görülmüş, Aile Bilgisi dersinde okulun temizliğinin çocuklara yaptırıldığı, sınıfların süpürüldüğü ve çocukların evlerine geç vakitte yorgun olarak geldiklerinden şikayet eden öğrenci velileri bakanlığa mektup yazarak şikayetçi olmaktadır.²³⁶ Yine benzer bir şikayetin okullarda uygulanmakta olan “*talebe kooperatifleri*” hakkında olduğu, bu

²³¹ “Yeni Müfredat Programı Mekteplerimizde Nasıl Tatbik Ediliyor?”, **Kurun**, 1 Nisan 1937, S:6900-1020,s.5

²³² “Aile Bilgisi Dersi İçin Esaslı Tetkikler Yapılıyor”, **Son Posta**, 11 Mart 1937, S:2372, s.4

²³³ “Mekteplerin Tedris Levazımı Tamamlanacak”, **Son Posta**, 2 Mayıs 1937, S:2424, s.4

²³⁴ “Bulaşık Nasıl Yıkılır”, **Vakit**, 30 İkincikanun 1939, S:7564, s.2

²³⁵ Va-Nü, “İyi bir Sistem Amma, Bize Göre Değil!”, **Akşam**, 24 Şubat 1940, S:7665, s.3

²³⁶ “Çocuk Babaları Maarif Vekiline Mektup Gönderdi?”, **Son Telgraf**, 13 Mart 1937, S:10, s.3, “Çocuklara Öğretilen Süpürge Faslı”, **Cumhuriyet**, 12 Mart 1937, S:4606, s.2

kooperatiflerde görev verilen ve çalıştırılan öğrencilerin velilerinin bu uygulamadan şikayetçi oldukları gazetelere yansımaktadır.²³⁷

1926 programı yapıldıktan sonra siyasi ve toplumsal hayatta meydana gelen değişiklikler ve özellikle dil ve tarih devrimlerine dair değişiklikler ders kitaplarını yeni konular eklenerek programdaki eksiklikler giderilmekteydi. 1936 programıyla bu konular müfredat programındaki yerini bulmuştur.²³⁸

Dönem içinde yapılan devrimler ve siyasi olaylar bu derslere yansıtılmıştır. Örneğin, Menemen hadisesinden sonra Yurt Bilgisi ve Tarih dersleri müfredatına yeni konular eklenmiştir. 1931 tarihli bir gazete haberinde, bu derslerin konuları arasında “*Türk tarihinde yenilik*”, “*İnkılap aleyhinde tertip edilen irtica hareketlerinin mahiyet*” gibi konuların eklendiği bildirilmektedir.²³⁹

Ayrıca, yeni programda eskisinden farklı olarak önce Türkiye coğrafyası ve tarihi hakkında bilgiler verildikten sonra dünya tarihi ve coğrafyası hakkında bilgiler verilmektedir. Burada , yakın yurt ve yakın zaman ilkesinden hareket edilmektedir.²⁴⁰ Ancak, Avrupa, Amerika ve Asya coğrafyası ve tarihine dair bilgilerle birlikte programın son derece bilgi yüklü olduğu görülmektedir.

Dil ve Tarih inkılapları okullarda verilen eğitimi nitelik olarak değiştirmektedir. Ancak, bu değişikliklerin okullarda bir kavram anarşisine de yol açtığı yönünde eleştiriler yapılacaktır. Dil devrimi dolayısıyla yeni kavramlar ve Tarih devriminin getirdiği yeni bilgiler de öğretim hayatının içine girecektir. Vala Nurettin, okullardaki bu anarşiyi şöyle anlatmaktadır;

“Orta Asyadan kalkan Türkler...diye başladı; Birekisefal ırk.. Dolikosefal ırk..Etiler..ilh..ilh.. Oh maşallah su gibi....

Eski neslin kültürü, mukaddes tarih zaviyesindendi.. Yeni nesil ise, Tarih inkılabından sonraki yöntem üzerine yetişmiş ve onun kendine göre bir tarih algısı var. Anlaşmazlık burdan ileri geliyor...

Milli noktai nazara göre tarih?..Evet.. Fakat tarihin, eski telakkilerine nasıl sırtımızı dönebiliriz? VeleVKi, tenkidkar bir şekilde olsun eskilerin bildiğini yenilere öğretmek mecburiyetinde değil miyiz?...

Dil inkılabımız çok müfrit bir devir geçirdikten sonra mutedilleşti. Acaba, mekteplerde bugün okunan tarih kitapları tarih inkılabının en müfrit devrinin mahsulü değil midir? Tarih inkılabımızı da bir itidal devri takip etmek gerekmez miydi?”²⁴¹

²³⁷ “Hadememi Bakkal mı?”, **Son Telgraf**, 27 İkincikanun 1940, S:1037, s.2

²³⁸ “Yeni İlkokul Müfredat Programı”, **a.g.m.**

²³⁹ “Yurt Bilgisi: Bu Dersin Programı Tevsi Ediliyor”, **Halk Dostu**, 4.1.1931, S:32,s.2

²⁴⁰ “Yeni İlkokul Müfredat Programı”, **a.g.m.**

²⁴¹ Va-Nü, “Üç Nesil Üç Tarih Telakkisi”, **Akşam**, 22 Temmuz 1940, S:7814, s.3

Görüldüğü gibi öğretim hayatının içine giren yeni bilgiler eskilerin yerini almaktadır. Ancak, eskinin toptan ortadan kaldırılmasından yana olmayan aydınlar zaman zaman bu durumu eleştirmektedir.

1926 programındaki Tabiat ve Eşya dersleri birleştirilerek Tabiat Bilgisi adı altında 1936 programında yer almıştır. Bu değişikliğin ortaokul programına uyum sağlama amacıyla yapıldığı söylenmektedir. Ayrıca, bu dersin konuları da hafifletilmiş, konular birbirine bağlanarak çocuğu yakından ilgilendiren üniteler haline sokulmuştur.²⁴²

İstenilen ölçüde iyi vatandaş yetiştirmek için Resim, Müzik ve Jimnastik derslerine önem vermek gerektiği konusunda gerek resmi makamlarda ve gerekse kamuoyunda bir genel kabulün mevcut olduğu anlaşılıyor.²⁴³ Zira, bu dersler Batılı anlamda modern vatandaşın yaşam tarzlarını doğrudan etkileyecek derslerdir.

1936 programında Resim-İş dersinde yapılacak çalışmaların malzemelerinin seçiminde yerel şartlara göre öğretmene serbestlik tanınmıştır. Resim yaptırmanın dışında özellikle son sınıflarda kroki, makine şemaları eşya modelleri taslağı çizmek gibi yeni konular eklenmiştir.²⁴⁴

Müzik dersinde ise eskisinden farklı olarak, öğretmenlere yol göstermek amacıyla geniş açıklamalar eklenmiş, ayrıca eskisinde sadece tavsiye edilen nota bilgisi konusu da genişletilmiştir.²⁴⁵

İlkokullarda müzik dersinin amaçlarından biri de, resmi ideolojinin öngördüğü bir milli musiki anlayışının benimsetilmesidir. 1933 yılında Maarif Vekaleti yaptığı bir çalışmayla, ilköğretim müfettişleri tarafından çocuklara öğretilecek şarkıların tespiti ve uygun görülen güftelerin bestelenmesine başlamıştır.²⁴⁶ Bu çalışmaların sonraki yıllarda da devam ettiği anlaşılmaktadır.²⁴⁷

Uygun görülen bu şarkıların benimsetilmesi için okullarda “koro” çalışmalarına ayrı bir önem verildiği görülmektedir. Maarif Müdürlüklerinin isteği doğrultusunda her okulda bir çocuk korusu kurulması sağlanmaktadır.²⁴⁸ Ayrıca,

²⁴² “Yeni İlkokul Müfredat Programı”, **a.g.m.**

²⁴³ “Müzik ve Resim”, **Son Telgraf**, 19 Mart 1939, S:728, s.3

²⁴⁴ “Yeni İlkokul Müfredat Programı”, **a.g.m.**

²⁴⁵ “Yeni İlkokul Müfredat Programı”, **a.g.m.**

²⁴⁶ “Talebeye Söylenen Şarkılar”, **Cumhuriyet**, 26 Haziran 1933, S:3281,s.2

²⁴⁷ “Ulusal Musikimizi Yaratmaya Çalışıyoruz”, **Yeni Asır**, 30 Teşrinisani 1934,S:8813, s.3

²⁴⁸ “İlkokul Çocuklarından Koro”, **Kurun**, 28 İkincikanun 1938, S:7202-1292, s.3, “Çocuk Otkestrası”, **Kurun**, 8 Mayıs 1937, S:6939-1059,s.3

sadece öğrenciler arasında değil öğretmenler tarafından oluşturulan korolara da rastlanmaktadır.²⁴⁹

Jimnastik dersinin müfredatı 1926 programında gösterilmeyip, sadece rehber olarak kitap tavsiye edilmekteydi. 1936 programında ise rehberlere ihtiyaç bırakmayacak şekilde tafsilatlı açıklamalar mevcuttur. Ayrıca yeni program, kumanda ile yapılan el, kol ve bacak hareketlerinden ziyade çocuk ruhuna uygun oyunlardan oluşmaktadır. Yine bu dersin konuları diğer derslerle ve özellikle Hayat Bilgisi dersiyle irtibatlandırılmıştır.²⁵⁰

Jimnastik dersleriyle ilgili olarak müfredatın dışında Selim Sırrı Tarcan'ın ilgili eserinden esinlenerek hazırlan 1932 tarihli bir talimatnamede; 7-14 yaşlarındaki ilkökul çocukların ağır spor hareketleri gerektiren müsabakalar ve futbol gibi sporlar yasaklanırken bunların yerine eğitsel oyunlar ve jimnastik hareketleri önerilmektedir. Bu ders için önerilen oyunlar; denge, dikkat, çeviklik, konuşma ve top oyunlarıdır. Ayrıca çeşitli aletli ve atlamalı jimnastik hareketleri de önerilmektedir. Bu jimnastik hareketlerinin salonu olmayan okullarda uygun bir zeminde yapılması, yoksa çocukların altında paspas gibi malzemelerle desteklenmesi istenmektedir. Talimatnamede ilkökul öğrencisinin neşeli olduğu kadar disiplinli de olması gerektiği de hatırlatılmaktadır.²⁵¹

Yine 1936 yılında Jimnastik dersleri için ilkökul öğretmenlerine kılavuzluk etmek üzere "*Jimnastik ve Oyun*" isminde bir kitap bastırılarak bütün ilkökul öğretmenlerine dağıtılmıştır.²⁵²

Bu derslerde yaptırılan jimnastik hareketleri için dönemin başlarında Alman ve İsveç yöntemlerinin benimsendiği görülmektedir. Sonraki yıllarda Maarif Vekaleti tarafından "Türk usulü" bir jimnastik arayışlarının da olduğu görülmeğe de bunun uygulamaya konduğuna dair bir bilgi mevcut değildir.²⁵³

İsveç usulü jimnastiğin Türkiye'de savunucularından olan Selim Sırrı Tarcan, Türk usulü jimnastik fikrine karşı çıkmaktadır. Jimnastiğin milliyeti yoktur görüşünü savunan Tarcan İsveç jimnastiğini neden Türkiye'ye getirdiğini ve neden önemsedini şu ifadelerle izah etmektedir;

²⁴⁹ "Muallimler Koro Heyeti Seçiliyor", **Son Posta**, 22 Nisan 1937, S:2414, s.4

²⁵⁰ "Yeni İlkokul Müfredat Programı", **a.g.m.**

²⁵¹ **Kültür Düsturu**, **a.g.e.**, s.1015-1017

²⁵² "10 Milyon Kitap Basıldı", **Kurun**, 2 ikinciteşrin1936, S:699,s.3, "Bu Sene Beden Dersleri Nasıl Verilecek", **Kurun**, 10 Temmuz 1936, S:584, s.3

²⁵³ "Mekteplerimiz İçin Beden Terbiyesinde Yeni Bir Sistem", **Son Posta**, 18 Birincikanun 1937, S:2652, s.4

“İsveç jimnastiği, hesap gibi, fizik gibi kimya gibi tahlili mahiyette ve beynelmilel bir ilimdir... İlimde milliyet yoktur. .. İsveç jimnastiklerinin de milliyeti yoktur...”

Bu kıymetli usulü bir asırdır tatbik eden fikir ve ahlak sahasında dünyaya örnek olan İsveçlilerin ulaştıkları olgunluk derecesini gördüğüm için ve Türk çocuklarının sağlam, gürbüz, becerikli ve uzun ömürlü olmasını dilediğim için ilim yolunda giden bu sağlık vasıtasını memlekete getirdim...Fikirlerimde isabet var mı yok mu bunu zaman gösterecek.”²⁵⁴

Tarcan, ilkokuldan üniversiteye bütün okullarda fikir eğitimi veren diğer derslerin yanı sıra Beden Eğitimi dersine de aynı önemin verilmesini “*Gençlerin kafasını terbiye etmenin yanı sıra o kafayı taşıyan vücudu da terbiye etmek lazımdır*” ifadeleriyle dillendirmektedir.²⁵⁵

Avrupa’da olduğu gibi savaşa ön hazırlık olarak düşünülen bu derslere 1930’ların ikinci yarısından itibaren daha fazla önem verildiği, Ankara’da oluşturulan bir komisyonun ilkokullarda yaptığı incelemede bilhassa bu dersin eksikliklerinin giderilmesi gerektiğinin tespitini yaptığı,²⁵⁶ müfredatının yenilendiği, araç ve gereç teminine önem verildiği görülmektedir.²⁵⁷ Hatta Bakanlığın bu yıldan itibaren ilkokullarda da bu dersin imtihanlarının heyet önünde yapılmasını düşündüğü, bu ders vasıtasıyla çocukların vücut gelişimlerinin sağlanması amaçlandığı basına yansıyan bilgiler arasındadır.²⁵⁸

Yine, 1938 yılından itibaren daha önce ortaöğretim okullarında olduğu gibi Askerlik derslerine benzer bir biçimde ilkokullarda da ders dışı saatlerde eğitimler vermeye başlandığı anlaşılmaktadır. Bir gazete haberinde ilkokul öğrencilerine haftanın belli günlerinde askerlik konferansları verileceği, konferansta görsel öğelerinde kullanılarak çocukların askerliğe dair bilgi ve ilgilerinin artırılmasının hedeflendiği bildirilmektedir.²⁵⁹

1930’ların sonlarına kadar ilkokullarda bu dersin öğretmenler tarafından fazla önemsenmediğine dair bilgiler mevcuttur. Esasen günümüz ilkokullarının da sorunu olan bu duruma dair öğrenci velilerinin şikayetlerinin basına yansıdığı görülmektedir. Örneğin bir öğrenci velisinin, öğretmenlerin bu derste çocuklarla ilgilenmediği ve çocukların futbol oynamaya terkedildiğine dair aşağıdaki şikayeti bu dersin uygulanışıyla ve velilerin ilkokullardan beklentilerini yansıtmaları açısından ilginçtir.

“Çocuğum ilkokula gidiyor. Bilmem kimin teşviki ile futbola dadandı. Sorduğumuz zaman “mektepte oynuyoruz” diyor....Biz çocuğumuzu okulun öğretmenlerine, idaresine

²⁵⁴ Selim Sırrı Tarcan, “İsveç Mektebi Nedir?”, **Cumhuriyet**, 8 Mart 1936, S:4242, s.5

²⁵⁵ Selim Sırrı Tarcan, “(Pedagogie)nin Yeni Temayülleri”, **Cumhuriyet**, 10 Mart 1936, S:4244, s.5

²⁵⁶ “Mekteplerde Tetkik”, **Akşam**, 3 Mayıs 1936, S:6300, s.3

²⁵⁷ “Mekteplerde Yeni Beden Terbiyesi Programları”, **Kurun**, 28 Ağustos 1938, S:112, s.4

²⁵⁸ “Beden Terbiyesi Dersleri”, **Haber**, 22 Haziran 1938, S:2301, s.4

²⁵⁹ “İlkokul Talebelerine Askerlik Konferansları Verilecek”, **Kurun**, 12 Haziran 1938, S:7334-1424 s.3

*emanet ederken biliyoruz ki çocuğumuzun dimağ teşekkülünü adım adım takip edecekleri gibi onu sıhhat kayguları da bir ana ve baba kadar itina ve ihtimamla göz önünde bulundurulacaktır.*²⁶⁰

Görüldüğü gibi, 1926 yılından itibaren yapılan değişikliklerle ilkokul programları pedagojik açıdan modern bir görünüm almıştır. Bununla birlikte, siyasi alandaki değişimler programları önemli ölçüde etkilediği gibi, özellikle de 1936 programındaki hedeflerin CHP programına paralel olarak tespit edilerek siyasi bir özellik kazandığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, programların pedagojik yönünün ve kabul edilen öğretim yöntemlerinin son derece modern olduğu görülmektedir.

2.3.3. 1927 Köy Mektepleri Programı

Köylerin büyük bir çoğunluğunda üç yıl süreli okullar mevcuttur. Beş yıl süreli köy okullarında ise şehir okullarındaki müfredatın aynısı uygulanmaktadır. 1927 yılında üç yıllık köy ilkokulları için ayrı bir program düzenlenmiş ve bunun gerekçesi programın giriş kısmında şöyle belirtilmiştir:

*“Bu müfredat programı köy mektepleri için tertip edilmiştir. Köy mektepleri tedrisatının umumi mekteplerden büsbütün ayrı mahiyet arz etmesi ne caizdir ne de doğrudur. Ancak, aynı program dahilinde okutmakta ilk tahsilin en mühim maksatlarından biri olan gençleri muhitlerine faal bir surette intibak ettirmek esasına muhalif düşer. İşte bunun içindir ki, umumi ilkmekteplerin müfredat programlarına sadık kalmak üzere köy mektepleri için köy çocuklarının ihtiyaç ve alakaları ile münasebettar yeni bir müfredat programı izhar edilmiştir.”*²⁶¹

Programda eğitimin amaçları şöyle belirtilmiştir:

“Tedrisattan maksat sadece malumat vermek değildir; belki çocuğun, evinde ve muhitinde ve bütün hayatında, isine yarayacak bilgiye ve itiyatlara sahip olmasını temin etmektir.

Köy çocuğunu köy hayatı dahilinde ve hayata merbut olarak milli, medeni ve insani fikir ve hislere sahip bir hale getirmek köy mualliminin en büyük mefkuresi olmalıdır.

Köylerde hayat şeraitini bugünkü insanlığın yüksek miyarlarile mütenasip bir dereceye çıkarmak için, bilhassa köy kızlarının, ev ve aile hayatını daha sıhhi, daha iyi ve daha mesut bir hale getirecek bilgi ve itiyatlara sahip olarak yetişmeleri lazımdır

Yurtseverlik en yakın muhite duyulan derin ve samimi alakadan baslar; binaenaleyh köy çocuklarının en yakın muhitleri olan kendi köyleri hakkında en lüzumlu bilgilere sahip olmaları ve daima köylerin refah ve saadetine hadim olmak mefkuresi ile yetiştirilmeleri lazımdır.

Köy çocukları da Türk Cumhuriyetinin küçük vatandaşlarıdır. Muallimler mektebin idaresinde, çocuklarla münasebetlerinde daima bu noktayı göz önünde tutmalı ve her

²⁶⁰ “On Yaşında Bir Çocuk Futbol Oynar mı?”, **Son Telgraf**, 27 Mart 1937, S:24, s.6

²⁶¹ **Köy İlkmektepleri Müfredat Programı**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1930, s.1.

vesileden istifade ederek kendilerine büyük Türk inkılabının mefkurelerini telkin eylemelidir²⁶²

Köy İlkmektepleri programının 1930 yılı basımında din dersi program dışı yarım saat okutulmak suretiyle kalmıştır. Programında din derslerinin amaçları şöyle belirtmiştir:

“Din derslerinin hedefi, çocuklara Cenabı Hakka karşı muhabbet hisleri uyandırmak, onlara İslam dinini sevdirmek ve bütün Müslümanların itikatlarındaki vahdetin faidesini bildirmektir. Din derslerinde fırsat düştükçe, dini mahiyette gösterilmek istenen batıl fikirler, yanlış kanaatler cerhedilecektir.”²⁶³

Tablo 7 : 1927 Köy İlkmektepleri Ders Cetveli:

Dersler		1.Devre		
		1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf
Türkçe	Alfabe	12		
	Kıraat		4	4
	İmla		3	2
	Tahrir		2	2
	Gramer Tatbikatı			1
	Elyazısı		4	3
Hayat Bilgisi		4	4	3
Hesab Hendese		4	3	3
Yurt Bilgisi				2
Resim-Elişi		4	4	4
Resim-Elişi (Kızlara)		4	1	1
Ev İşleri (Kızlara)			3	3
Toplam Ders Saati		24	24	24

(Köy İlkmektepleri Müfredat Programı, Devlet Matbaası, İstanbul, 1930, s.1)

* Din dersleri, 1930 yılında programdan çıkartılarak, her Perşembe günü öğleden sonra yarım saat olarak düzenlenmiştir.

Görüldüğü gibi program köy okulları için üç yıllık olarak düzenlenmiştir. Şehir okullarında dört ve beşinci sınıfta okutulan Yurt Bilgisi dersi üçüncü sınıf dersleri arasına alınmıştır. Yine, 1927 Köy Mektepleri Programında haftalık 24 ders saatinin yarısı yani 12 ders saati Türkçe öğrenimine ayrılmıştır. Bu durum, köy okullarında genel bir ilköğretim hizmeti olmaktan daha çok köylülere okuma yazma öğretmenin amaçlandığını göstermektedir. Bundan başka günümüzdeki ilköğretim programlarından farklı El İşi ve Ev İdaresi dersleri kız ve erkek çocukları için ayrı ayrı olarak planlanmıştır.

²⁶² A.g.e., s.2-3

²⁶³ A.g.e., s.74

Esasen, 1927 Köy Mektepleri Programı gerek derslerin içeriği itibariyle ve gerekse derslerin dağılımı itibariyle öğretim süresinin farklılığı dışında şehir ilkokulları için yapılan 1926 programında önemli bir farklılık göstermemektedir. Bu durum dönem boyunca eleştiri konusu olacak ve köy okulları için köy şartlarına uygun bir müfredat programı talep edilecektir. Bu talep ancak 1939 yılında yapılan Köy Okulları Müfredat Programı ile yerini bulmuş olacaktır.

2.3.4. 1939 Köy Okulları Müfredat Programı

1927 yılında uygulanmaya başlanan Köy Okulları Programı köy okullarının üç süreli öğrenimi esasına dayanmaktaydı. Ayrıca, dönem boyunca gündeme getirilen köy hayatına uygun bir eğitim talebini de karşılamamaktadır. 1927 programı köy çocuklarını 3 süreyle ağırlıklı olarak okuma yazma becerileri kazandırmayı hedeflemektedir. 1939 yılında köy okullarının beş yıl süreli olması esası kabul edilince bu programın değiştirilmesi zorunluluk haline gelmiştir.

Esasen, çocukları köy hayatından soğutmayacak ve mezun olduktan sonra köyden ayrılmalarına neden olmayacak müfredat programı çalışmaları 1935 yılından itibaren başlatılmıştır. Bakanlık, 1935 yılında köy okulları için program hazırlama isine başlamadan önce diğer bakanlıklara, köy öğretmenlerine ve ilköğretim müfettişlerine köylü vatandaşlara öğretilmesi gerekli olan bilgiler konusunda önerilerini sormuştur.²⁶⁴

Kültür Bakanlığının tarafından diğer bakanlıklara yazılan 20.06.1935 tarihli yazıda Köy İlkokulları Programının içeriğiyle ilgili görüş istenmekte ve buna dair şu açıklama yapılmaktadır:

“Nüfusumuzun ekseriyetini teşkil eden köylüleri ihtiyaçları derecesinde yetiştirmek, ... inkılaba düşman unsurların telkininden korumak, kendilerinde rejime karşı itimat ve sevgi duygularını uyandırmak hususunda tatbik kabiliyetine haiz tedbirler düşünmektedir. Kültür Bakanlığı bu iste en büyük görevin kendisine düştüğünü bilmekle beraber, isin mahiyeti itibariyle diğer Bakanlıkları da alakadar ettiğine kanidir”²⁶⁵

Görüldüğü gibi Kültür Bakanlığı, hazırlanacak olan 1939 Köy İlkokulları Programı için diğer ilgili bakanlıklara da isin önemini ve anlamını izah ettikten sonra köy okulları programının hazırlanmasında göz önünde bulundurmak üzere şu konularda görüşlerini istemiştir.

“1. Bakanlığınız bakımından köy mekteplerinde büyük küçük köylülere neler öğretilmelidir ki Bakanlığınızın yüksek düşünceleri ve istekleri fenni ve ameli surette yerine getirilebilsin?

²⁶⁴Kanbolat, a.g.e., s.121

²⁶⁵B.C.A., f:30.10, k:142, d:10, s:5,

2. Köy mekteplerinde çalışacak muallimlerin, ..., köyde hükümetin isini kolaylaştıracak birer unsur olabilmeleri için daha ne gibi bilgilerle teçhiz edilmeleri icap eder?

3. Köyde tahsil ve köylüyü tenvir isinde Bakanlığınız yönünden nazarı dikkate alınması icap eden ne gibi hususiyetler vardır?²⁶⁶

Bu yazıya gelen cevaplarda, her bakanlık kendi uygulama alanıyla ilgili genel bilgiler vermiş ve hazırlanacak program taslağının incelenmek üzere tekrar gönderilmesi istenmiştir.

1937 yılında bakanlık Köy Okulları Müfredat Programıyla ilgili olarak köy öğretmenlerinin, ilköğretim müfettişlerinin ve vilayetlerdeki Maarif Müdürlüklerinin yazılı görüşlerini istemiştir. Bunun için hazırlanan anketteki sorulardan bazıları şunlardır:²⁶⁷

- 1- Köy eğitimi ve öğretimi bakımından ne gibi noksanlar mevcuttur?
- 2- Köy öğretmenin faydalı olabilmesi için köy realitesi hakkında neler düşünüyorsunuz?
- 3- Pansiyonlar ve gündüzlü okullar nasıl organize edilmeli?
- 4- Köy öğretmeni ne gibi zorluklarla karşılaşılıyor?
- 5- Köy öğretmeni halk eğitimi bakımından ne gibi roller verilebilir?
- 6- Yetişkinlere Parti programında yazılı ve okuma yazma öğretilmesi için neler yapılması gerekir?
- 7- Köy öğretmenin köye bağlılığını be köy halkına kılavuzluk etmeleri için neler yapılmalı?
- 8- Köy okulundan halk nasıl faydalandırılır?
- 9- Köy okulu köylünün hayat ihtiyaçlarını nasıl karşılayabilir?
- 10- Zeki ve başarılı köy çocuklarına yüksek tahsil yollarının açılması için neler yapılmalı?
- 11- Köy çocuklarından ilk ve orta tahsil görenlerin köylerinden ayrılmamaları ve faydalı olmaları için neler yapılmalıdır?

Bakanlık tarafından hazırlanan bu anket sorularına detaylı cevaplar verildiği anlaşılmaktadır. Zira bu tarihe kadar eğitim camiasının köy eğitimi konusunda fikir bakımından bir brikimi vardır. Örneğin İzmir Maarif Müdürlüğü verdiği cevapta; zirai ve iktisadi bakımdan ekme, biçme, satışa arz, ambalaj, kooperatif gibi konuların öğretilmesi tavsiyesinde bulunmuştur.²⁶⁸

²⁶⁶ A.y.

²⁶⁷ “Türk Köylüsü Bilgiye Kavuşuyor”, **Kurun**, 19 Mart 1937, S:6889-1009, s.9

²⁶⁸ “Köylüyü Okutmak İçin”, **Halkın Sesi**, 18 İkincikanun 1937, S:2996, s.1

Bakanlıklardan, öğretmenlerden ve müfettişlerden gelen cevaplar programı hazırlamak üzere oluşturulan komisyona verilmiştir. Bu komisyon, köy öğretmenleri ve ilköğretim müfettişlerinden meydana getirilmişti. Komisyon üyeleri, sık sık köy okullarını ziyaret etmiş ve hazırlanacak programla ilgili incelemeler yapmıştır.

Komisyonun yaptığı çalışmalar sonucunda Köy Okulları Müfredat Program Taslağı meydana getirilmiş ve Kültür Bakanlığı hazırlanan bu taslağı bakanlıklara tekrar göndermiş ve görüş ve önerilerini istemiştir. Bakanlıkların bu taslağı detaylarıyla incelediklerini ve birçok öneriler yaptıkları verilen cevaplardan anlaşılmaktadır. Kültür Bakanlığı Dergisi'nin Ocak 1937 tarihli sayısında Bakanlıkların taslakla ilgi görüş ve önerileri yayınlanmıştır. Bu önerilere bakıldığında, her bakanlığın kendi faaliyet alanıyla ilgili konularda öğretilmesi gereken bilgileri sıraladığı görülmektedir.

Örneğin Tüze (Adalet) Bakanlığı; Medeni Kanun, Köy Kanunu, arazi ve mülkiyet hakları, mahkeme, hakim, polis, jandarma gibi konuların öğretilmesini istemektedir.²⁶⁹

Genel Kurmay Başkanlığı; milli bayramlar, “düşman kimdir?”, “casus nedir?”, Türk bayrağı, İstiklal Marşı, kahramanlık, zehirli gazlar gibi konuların işlenmesini ve köy çocuklarının savaşlarda şehit düşen akrabalarıyla öğünmesi gerektiğinin öğretilmesini istemektedir.²⁷⁰

Finans Bakanlığı; aşar vergisinin kaldırılması, ağaç yetiştirmek gibi konuların öğretilmesini istemektedir. Bayındırlık Bakanlığı ise; modern köy evlerinin nasıl yapılabileceği, haberleşme araçları, ulaşım araçları, elektrik gibi konuların öğretilmesini istemektedir. İçişleri Bakanlığı; Türk Bayrağının her gün göndere çekildiği yerlerden ve hükümetten yeterince bahsedilmesini istemektedir.²⁷¹

Komisyon, bakanlıklardan bu görüş ve önerileri aldıktan sonra köy okullarına giderek inceleme yapan öğretmen ve müfettişlerden oluşan bir komisyonun önerilerini de dikkate alarak 1936 yılında köy okulları için ayrı bir program hazırlanmıştır.²⁷²

Ancak, hazırlanan 1936 Köy Okulları Program Taslağı köy okulları için üç yıllık bir eğitim öngörmektedir. 1939 yılında yapılan Birinci Maarif Şurası köy okullarının öğrenim süresini üç yıldan beş yıla çıkarmaya karar vermiştir. Bu durum köy okulları programının yeniden düzenlenmesi gerektirmiştir. 1939 yılında, 1927 ve

²⁶⁹ Kanbolat, a.g.e., s.130-132

²⁷⁰ A.g.e., s.130-132

²⁷¹ A.g.e., s.130-132

²⁷² A.g.e., s.133

1936 yıllarında hazırlanmış olan köy okulları programlarından daha kapsamlı bir köy okulu programı “Köy Okulları Program Projesi” başlığı altında hazırlanarak uygulamaya konulmuştur.²⁷³

Tablo 8: 1939 Köy Okulları Programı Ders Cetveli:

Dersler	1.Devre			2.Devre	
	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf
Hayat Bilgisi	3	3	4		
Türkçe	10	9	8	5	5
Tarih				2	2
Coğrafya				2	2
Yurt Bilgisi				1	1
Tabiat Bilgisi				2	2
Aile Bilgisi				1	1
Aritmetik (Geometri)	4	4	4	3	3
Resim	1	1	1	1	1
Yazı		1	1	1	1
Toplam Ders Saati	26	26	26	26	26

Süleyman Çelenk, Neşe Tertemiz, Nurdan Kalaycı, **İlköğretim Programları ve Gelişmeler**, Ankara: Nobel, 2000, s.59

Tabloda görüldüğü gibi programda yer alan dersler genel itibarıyla şehir ilkokullar programıyla aynıdır. Ancak, bu programın köy hayatına uygun yöntemlerle uygulanması öngörülmektedir. Köylerde görevlendirilecek eğitimci, aldıkları eğitim ve kendilerine verilen kılavuz kitaplarla köy hayatına uygun bir eğitim yapacaklardır. Programın, şehir okullarından farklı yanı “Terbiye ve Tedrisatta Daima Göz önünde Tutulacak Hedefler” başlığı altında şöyle belirtilmiştir:

“1. Öğretim ameli ve ayanı olmalıdır.

2. Öğretimin gayesi, çocuğa sadece gelişigüzel bilgi vermek değil, onun evinde ve muhitinde ve bütün hayatında, isine yarayacak bilgiye ve itiyatlara sahip olmasını temin etmektir

3. Köy çocuğunu köy hayatı içinde ve o hayata bağlı olarak milli, medeni ve insani fikir ve hislere sahip bir hale getirmek köy öğretmenin en büyük ideali olmalıdır.

4. Köylerde hayat şartlarını bugünkü insanlığın yüksek miyarlar ile mütenasip bir dereceye çıkarmak için, bilhassa köy kızlarının, ev ve aile hayatını daha sıhhi, daha iyi ve daha mesut bir hale getirecek bilgi ve itiyatlara sahip olarak yetişmeleri lazımdır

5. Yurtseverlik en yakın muhite duyulan derin ve samimi alakadan baslar; binaenaleyh köy çocuklarının en yakın muhitleri olan kendi köyleri hakkında en lüzumlu bilgilere sahip olmaları ve daima köylerin refah ve saadetine hadim olmak mefkûresiyle yetiştirilmeleri lazımdır.

6. Köy çocukları da Türk Cumhuriyetinin küçük vatandaşlarıdır. Öğretmenler okulun idaresinde, çocuklarla münasebetlerinde daima bu noktayı göz önünde tutmalı ve her

²⁷³ A.g.e., s.134

vesileden istifade ederek kendilerine büyük Türk inkılabının mefkurelerini telkin eylemelidir.²⁷⁴

Ayrıca, bu programın uygulanmasıyla ilgili “Köy İlkokulu Programının Tatbikine Dair Rehber” adı altında tek öğretmenli, iki öğretmenli ve iki derslikli köy okullarında nasıl uygulanacağına dair bir rehber yayınlanmıştır.²⁷⁵

Köy eğitimi ve köy okulları müfredat programları konusuna araştırmaların ilerleyen bölümlerinde tekrar değinileceği üzere, Türkiye’de köy okullarına ayrı bir eğitim sistemi ve müfredat programı ancak 1936 yılından itibaren ciddi olarak ele alınmış ve 1939 yılında bir köy okulları programı ve buna paralel olarak ayrı tipte köy öğretmenleri yetiştirilmeye başlanmıştır.

2.3.5. Programlarla İlgili Tartışmalar ve Programların Uygulanışı

Programların hazırlandıkları dönemdeki siyasi ve sosyal ortamın özelliklerini yansıttıklarını söyleyebiliriz. Örneğin 1926 programı, ülkede birtakım devrimlerin yapıldığı; ancak henüz tek parti rejiminin kurulmadığı, kısmen fikir hürriyetinin, demokratik ve liberal fikirlerin yaygın olduğu bir dönemde yapılmıştır. Dönemin ileri gelen eğitimcilerinden Eyüp Hamdi bir makalesinde; “hür iradeli”, “hür düşünceli” çocuklar yetiştirmeliyiz demektedir ve “Demokratik cumhuri hayata hazırlamak için, mekteplerde çocuklara serbest çalışma usulünü öğretmeliyiz” cümlesiyle dönemin liberal demokratik düşüncesini yansıtmaktadır.²⁷⁶

Ruşen Zeki ise, 1926 programını eğitimin ekonomik sonuçları yönünden ele almakta ve programın çağın gerektirdiği üretim biçimini yaygınlaştırmayı hedeflediğini, “yaparak öğrenmeye” daha fazla yer verdiğini, bunun da çağın ekonomik anlayışı gereği olduğunu vurgulamaktadır.²⁷⁷

1926 programı genel itibari ile beğeni kazanmış, Avrupa’daki emsalleriyle eşdeğerde görülen bir programdır. Programın faal vatandaş yetiştirmeyi amaçladığı ve uygulamada da önemli gelişmeler olduğu genel kabul görmektedir. Buna karşın ortaokul programları ciddi eleştiri almaktadır.²⁷⁸

Eğitim politikalarını şekillendiren yetkililer yeni bir Türk toplumu hayali kurmuşlardır. Yeni bir yaşam tarzı ve paralelinde yeni bir üretim tarzı öngörülen bu toplum hayali, hali hazırda var olmayan ancak gelecekte olması istenen bir şeydi.

²⁷⁴ A.g.e., s.136-137

²⁷⁵ Tebliğler Dergisi, 2 Birinciteşrin 1939, S:40, s.41

²⁷⁶ Eyüp Hamdi, “Mekteplerimizde İnkılap”, *Duygu ve Düşünce*, 1 Mart 1927, C:1,S:3, s.2-4

²⁷⁷ Ruşen Zeki, “İktisadi Terbiye”, *Duygu ve Düşünce*, 1 Şubat 1927, C:1 S:1,s.5-8

²⁷⁸ Hıfzırahman Raşit, “Gençliğimizin Vatandaşlık Terbiyesi İçin”, *Resimli Şark*, Teşrinisani 1931, S:11, s.2-3

İşte, gelecekte olması öngörülen bu yeni toplumun bireylerini eğitim yoluyla yetiştirmek yeni dönemin en başta gelen hedeflerindendi. Bu bağlamda, müfredat programları önem arz etmektedir. 1926 ilkokul programını hazırlayan Talim ve Terbiye Dairesinin Başkanı Mehmet Emin (Erişirgil) bir beyanatında bu durumu şöyle dillendirmektedir;

“Bu günün çocukları yarın yaşayacakları muhit için lazım olan malumatı öğreniyorlar. Bu malumatı vermeye müsait bir mektep muhitinden kendileri aldığı için ondan hayatlarında istifade etmek yolunda görüyor ve anlıyor.

*...Hiçbir fırsat yoktur ki Türkiye muallimleri ondan istifade ederek yarınki nesle inkılabın istediği bir Türkiye muhitini telkine çalışmasın. Zaten ellerindeki program bunu emrediyor.*²⁷⁹

1926 ilkokul programının önemli özelliklerinden biri de “millilik” prensibidir. “Milli eğitim” parolasıyla yola çıkan politika belirleyicileri özellikle 1926 programından itibaren yapılan bütün mevzuat çalışmalarında bu konuya önem vermişlerdir. Milli eğitim yani, çocuğa milliyetçilik ve vatanseverlik duygularının aşılması konusu zaman zaman genelgelerle ve bazı yan uygulamalarla da desteklenmiştir. Geçen zaman içinde 1926 programındaki “millilik” yeterli görülmemiş olacak ki, okullara “Milli, Vatani ve Terbiyevi Meseleler” başlığı altında yapılması gerekenler liste halinde bir genelge ekinde gönderilmiştir. “Vatandaş İçin Medeni Bilgiler” adlı kitaptan esinlenerek hazırlandığı belirtilen 1932 yılında Maarif Vekili Esat Bey tarafından gönderilen bu genelgede belirtilenlerin okullarda Muallim Meclisinde görüşülmesi ve zabıt tutulması istenmektedir.²⁸⁰

Dönemin siyasi etkisini de yansıtan bu genelgeyle ilgili Son Posta gazetesinin “Milli İlmihâ” tabirini kullanmış olması dikkat çekicidir. Gazetede yazıda, “millilik” adeta kutsal bir kavram olarak ele alınmakta, genelgedeki emirlerin birer “nas” olarak kabul edilmesi ve “ezan” gibi gerekirse günde beş kere tekrar edilmesi gerektiği gibi dini argümanlarla yorumlanmaktadır. Esasen bu kutsallaştırma genelgede belirtilen hususların Atatürk tarafından yazdırılan “Vatandaş İçin Medeni Bilgiler” den esinlenmiş olmasından ileri gelmektedir.²⁸¹

Genel itibarıyla 1926 İlkokul Programı modern eğitim bilimleri açısından son derece ileri bir program olduğu genel kabul görmektedir. 1930’da yapılan Adana mıntıkası İlköğretim Müfettişleri kongresinde Maarif Emni İsmail Habip Bey; programın öğretmenlerden ileri olduğunu, bu durumun bakanlık tarafından da

²⁷⁹ “Muallimler Vazifelerine Alakadar Bulunuyorlar”, **İkdam**, 6 Kanunisani 1928, s.2

²⁸⁰ “Muallimler Meclisi Nasıl Çalışacaklar”, **Hakimiyeti Milliye**, 2 Nisan 1932, S:3850, s.2

²⁸¹ T., “Bir Tamime Dair”, **Son Posta**, 11 Nisan 1932, S:616, s.3

bilindiğini, ancak, öğretmenlerin her yıl bu ideal programa uyum sağlamak konusunda ilerleyeceğini belirtmektedir.²⁸²

1926 programı yapıldıktan sonra gelişen bazı olaylar bu programın değişmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. 1929 ekonomik krizi, devamında liberal sistemden daha devletçi bir ekonomik sisteme geçiş 1930'ların ortalarına doğru ortaya çıkan tek parti rejimi mevcut müfredat programlarındaki “*millilik*” kavramının daha da güçlendirilmesi ve “devletçilik” kavramlarının eklenmesini gerekli kılmıştır.

Nitekim, 1936 yılında yapılacak olan ilkokul programı tek parti rejiminin dominant unsuru olan CHP'nin benimsediği prensipler yani “*Kemalizm*” ideolojisi çerçevesinde hazırlanmıştır. 1936 programına bakıldığında CHP ve Kemalizm kavramlarının sık sık kullanıldığı görülmektedir.

Hasan Ali Yücel, ilkokul programlarının dönem boyunca geçirdiği safhaları anlatırken 1936 program değişikliğinin CHP programının eğitime tatbik edilmesi için yapıldığını belirtmektedir.²⁸³

Latif Erenel, 1936 programının öncekinden farkını anlatırken şu iki hususa işaret etmektedir: 1926 programında amaç; “*Genç nesli muhitine faal bir halde itibak ettirmek*” iken 1936 programında; “*Milli birliğin, milli bünyenin kuvvetli ve sağlam bir halde bulunmasını ve Türk devletinin muasır milletler arasında layık olduğu en yüksek mevki almasını temin etmek*” şeklinde siyasi bir içerik kazanmıştır.²⁸⁴

Erenel'in de belirttiği gibi 1936 programı devlet ideolojisinden yola çıkan bir programdır. CHP prensiplerini ve “*Milli Rönesans*” olarak kabul edilen Dil ve Tarih Kurumu çalışmalarının halka mal edilmesi için yapılmıştır. Çığır dergisinde çıkan bir makalede ise; 1932 tarihinin milli kültür hayatımızın bir Rönesans tarihi olduğunu, eğitimin ise okul ve öğretmenden ibaret olmadığı belirtilmekte ve Dil ve Tarih Kurumları ile eğitim politikaları arasındaki bağlantı dile getirilmektedir.²⁸⁵

1936 İlkokul Programındaki bu aşırı siyasallaşma ve ideolojik vurguya rağmen dönemin süreli yayınlarında programla ilgili olumsuz eleştirilere rastlamak pek mümkün değildir. Tek partili otoriter dönemin özelliği olarak yapılan işleri eleştirmek yerine bu işlerin açıklaması ve tanıtılması hedef tutulmuş gibi görünmektedir. 1936 Programını “*Radikal ve inkılapçı bir program*” olarak

²⁸² “Mıntika Müfettişler Kongresi”, **Çukurovada Memleket**, 15 Teşrinisani 1930, S:19-32, s.1-15

²⁸³ **T.B.M.M.Z.C.**, I:10 6.12.1939 C:1, s.30-34

²⁸⁴ Latif Erenel, “Yeni Kültür Programı”, **Açık Söz**, 30 Eylül 1936, S:164, s.1, Latif Erenel, “Yeni Kültür Programı”, **Açık Söz**, 1 Birinciteşrin 1936, S:165, s.2

²⁸⁵ H.Ö., “1932 Rönesansı ve Milli Maarif”, **Çığır**, 1 İkincikanun 1933, S:1, s.11

tanımlayan “Okul ve Öğretmen” dergisi, “*mektep herhangi bir hükümet veya kilise siyasetinin hizmetçisi olmamalı*” prensibinin doğru olduğunu; ancak CHP’yi bunun dışında düşünmek gerektiğini, CHP’nin diğerlerinden farklı olarak Cumhuriyet’in temeli olduğunu ve ilkokul programında CHP etkisinin normal olduğunu belirtmektedir.²⁸⁶

Hıfzırâhman Râşit Öymen ise, programın, inkılap Türkiye’sinin taşıdığı kıymetlerle içten ve samimi bir birliktelik halinde olduğunu, devrimin ruhundan doğduğunu ifade etmektedir.²⁸⁷

1936 programında “*millilik*” vurgusu yapılmış olmakla birlikte “*millilik*” tartışmaları da devam etmiştir. Baltacıoğlu, “*milli eğitim*” kavramının içinin somut uygulamalarla doldurulması, bunun halen yaşanmakta olan toplumun realitelerine göre şekillenmesi gerektiğini, programdaki “*milli eğitim*” hedefinin soyut kaldığını ve bu yolla milli bir eğitim yapılamayacağını ileri sürmektedir.²⁸⁸

Baltacıoğlu; programdaki “*iş prensibinin*” de yanlış anlaşıldığını, okulda yaptırılacak iş faaliyetlerinin demircilik, marangozluk, bahçıvanlık gibi gerçek hayatta yer alan faaliyetler olması gerektiğini belirtmekte ve programı yapanların hayali bir toplum tasavvurundan hareket ettiğini, böyle bir hayatın gerçekte değil, yalnızca programı yapanların zihninde olduğunu belirtmektedir.²⁸⁹

İncelenen dönemin ilkokul programlarıyla ilgili en önemli tartışma konularının birisi programların sık sık değiştirilmesi olmuştur. Bu değişmelerin eğitim politikalarında istikrarsızlığın göstergesi olduğu dile getirilmiştir. Bu eleştirilere karşı Hasan Ali Yücel; “*Yeni kurulmuş bir rejimin yeni hayatı, Maarifinde de elbette yenilikler doğuracaktır. Doğurmasaydı gayri tabii olurdu...*” sözleriyle cevap vermiştir.²⁹⁰

Programların sık sık değişiminin yeni kurulan rejimin bir arayış çabası olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bir arayış çabasının yanı sıra, dönem içindeki siyasi ve sosyal değişimlerin de etkisinin olduğu açıktır.

Programlarda dikkat çeken başka bir husus da bazı derslerin bilgi yönünden yüklü olmalarıdır. Elbette bunun nedenleri arasında; ilkokul eğitiminden sonra çocukların büyük bir bölümünün eğitime devam edemeyeceği düşünülmesi ve gerekli olduğu düşünülen bilgilerin ilkokulda verilmesinin gerekliliği başlıca nedendir.

²⁸⁶ Kanbolat, **a.g.e.**, 138

²⁸⁷ **A.g.e.**, 138

²⁸⁸ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “İlkokul Programının Tenkidi-1: Milli Terbiye Böyle Verilemez”, **Yeni Adam**, 1.4.1937, S:170, s.8-9

²⁸⁹ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, **Toplu Tedris**, Sebât Yay., İstanbul, 1938, s.208

²⁹⁰ Kanbolat, **A.g.e.**, s. 138

Bununla birlikte programlardaki bilgi yükünün diğer nedenleri arasında Tarih ve Coğrafya derslerinde hem Türk tarihi ve coğrafyasına ait bilgilerin hem de Avrupa tarihi ve coğrafyasına ait bilgilerin varlığı yer almaktadır. Bunun nedenini Eğitim Hareketleri dergisinde 1955 yılında çıkan bir makalede özetle şöyle açıklanmaktadır: Programların yüklü olmasının nedeni; Batı ülkelerinden yararlanırken maddeciliğe fazla kapılmış olmaktan ileri gelmektedir. Yabancı müfredat programları taklit edilirken bu milletlerin tarihinin neredeyse kopya eder gibi alınmış olmasıdır.²⁹¹

Zaman zaman programların hafifletileceğine dair beyanlara rastlanmaktadır.²⁹² Ancak, Tarih ve Coğrafya dersleri müfredatının ağır olmasının yeni rejimin bir gerekliliği olarak ortaya çıkan yeni bilgilerin çocuklara öğretilmesi zorunluluğundan kaynaklandığı söylenebilir.

Dönemin eğitimcilerinden Reşat Fevzi, Tarih dersi müfredatının yüklü olmasına olumlu bakanlardandır. Osmanlı döneminde çocuklara tarih bilgisi adına çok az şey öğretildiğini, padişahların hayatını ezberlemekten ibaret olduğunu, Cumhuriyet okullarında ise çocukların çok şeyler öğrendiğini ve tarihi sosyal bir bilim olarak ele alındığını *“Bugün tarih dersine başlamış bir ilköğretim yavrusu, size tarihin ilmi tarifini yapabilir”* ifadeleriyle dile getirmektedir.²⁹³

Bu eleştiriler neticesinde olacak ki Tarih dersinin müfredatında 1939 yılında yeniden bir değişiklik yapılmış, kısmen hafifletilmiştir. Ancak, hafifletilmiş haliyle bile ilköğretim dört ve beşinci sınıf Tarih dersi müfredatının o yaşlardaki çocukların kavrayamayacağı kadar ağır olduğu görülmektedir. Yapılan değişikliklerle, ilköğretimde ilk çağlardan başlayarak insanlık tarihi, Orta Asya Türk devletleri, göçler, Selçuklular, Osmanlılar, Mondros Mütarekesi, Atatürk, Kurtuluş Savaşı, İsmet İnönü, Lozan ve inkılaplar konularının ayrıntılı olarak yer aldığı görülmektedir.²⁹⁴ Bütün bu konuların ilköğretim 4. ve 5. sınıflarda iki yıla sıkıştırıldığı düşünüldüğünde Tarih müfredatının çocuklarının seviyesine göre ne kadar ağır olduğu anlaşılacaktır.

Tarih dersi müfredatının ağır olduğu yönünde eleştiriler olmakla birlikte dönemin ilköğretimde yapılan eğitimin yenilikçi yönü herkes tarafından kabul edilmektedir. Eğitime dair eleştirileriyle ön plana çıkan İsmail Hakkı Baltacıoğlu da ilköğretim yöntemleri bakımından ortaokul ve liselerden daha ileride olduğunu kabul etmektedir.²⁹⁵

²⁹¹ “Müfredat Programlarımız Neden Yüklüdür”, **Eğitim Hareketleri**, 1 Mart 1955, S:3, s.26-27

²⁹² “Fırka Grubunda Müzakereler”, **Akşam**, 4 Kanunievvel 1932, S:5084, s.3,

²⁹³ Reşat Fevzi, “Yeniler, Eskiler Davası”, **Son Telgraf**, 14 Mart 1939, S:723, s.3

²⁹⁴ “İlkokullarda Tarih Müfredat Programlarında Değişiklik Yapıldı”, **Babalık**, 25 Şubat 1939, S:5254

,s.1

²⁹⁵ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, **Öğretmen**, Kültür Basımevi, 1944,s.75

İlkokul eğitimiyle ilgili olarak sık sık gündeme gelen bir eleştiri; ilkokullardaki eğitimle ortaokullardaki eğitimin uyumsuz olduğu, bunun da öğretim yöntemlerinden kaynaklandığına ilişkindir. İlkokul eğitiminin hafif kaldığı, mezun olup ortaokula geçen öğrencilerin teorik ağırlıklı eğitim veren bu okullarda zorlandığı ve sınıfta kalan öğrencilerin sayısının arttığı dile getirilmiştir. Esasen bu eleştiriler dönemin başlarından itibaren gündemdedir. Bir ara ortaokullara öğrencilerin imtihanla alınması da gündeme gelmiştir.²⁹⁶

İlkokullarla ortaokulların bu uyumsuzluğu beraberinde çeşitli arayışları da gündeme getirdiği anlaşılmaktadır. 1937 yılı itibariyle gerçekleşmeyecek olmakla birlikte ilkokulların öğrenim süresinin altı yıla çıkarılmasının düşünüldüğüne dair haberler de gazetelere yansımıştır.²⁹⁷

Ayrıca, günümüzde de tartışma konusu olan ve 1997 yılında Milli Güvenlik Kurulu kararları gereği olarak başlayan sekiz yıllık kesintisiz eğitim uygulamasının bundan tam 60 yıl evvel neredeyse aynı şekilde gündeme geldiği görülmektedir. Ocak 1935 tarihli bir haberde, İstanbul Maarif Müdürü Tefik Kut kaynak olarak gösterilerek; ilkokullara bu yıldan itibaren 6. Sınıfın ekleneceği, gelecek yıllarda kademeli olarak 7. ve 8. sınıfların eklenerek ilköğretimin sekiz yıla çıkarılacağı, bu şekilde ilkokul binalarından faydalanmak suretiyle ortaokul ihtiyacının da karşılanmış olacağı, İstanbul Maarif Müdürlüğü'nün bu uygulamayla ilgili olarak ilkokul binalarını inceledikten sonra bakanlığa bir rapor sunacağı belirtilmektedir.²⁹⁸

Resmi makamlarca doğrulanmasa da bu yönde haberlerin 1935, 1936 ve 1937 yılı itibariyle gazetelerde sık sık gündeme getirildiği görülmektedir.²⁹⁹ Bunlardan birinde; bakanlığın sekiz yıllık bir ilköğretim müfredatı hazırladığını, görüşlerinin alınmak üzere Maarif Müdürlüklerine gönderildiğini, İstanbul'daki 44. İlkokulda da bu projeye ilgili pilot uygulama yapılacağı haber verilmektedir.³⁰⁰ Dönemin eğitimcilerinden Sadri Ertem'de bir makalesinde bu haberleri

²⁹⁶ “İlk mekteplerden Çıkan Talebe”, **İkdam**, 2 Nisan 1928, S:11115, s.2

²⁹⁷ “İlkmekteplerin Tahsil Hedefi”, **Son Telgraf**, 16 İkciteşrin 1937, S:261, s.13,

²⁹⁸ “İlkokullar Önümüzdeki Seneden İtibaren Ortaokullarla Birleştirilecek”, **Kurun**, 19 Birincikanun 1935, S:385,s.3

²⁹⁹ Bkz:“İlk Tedrisat İşleri”, **Kurun**, 16 İkciteşrin 1935, S:353,s.3 , Ayr.Bkz:“Yeni Teşkilatla İlk ve Orta Mektepler Birleştiriliyor”, **Son Posta**, 26 Birincikanun 1937, S:2660, s.3, “Orta ve İlk Mektepler Birleştiriliyor”, **Zaman**, 20 Birincikanun 1935, S:535, s.3, “Liselerin Yerine İhtisas Mektepleri”, **Tan**, 28 Eylül 1937, S:878, s.2, “İlk Tahsilin Beş Seneden Sekiz Seneye Çıkarılacağı Söyleniyor”, **Akşam**, 28 Eylül 1937, S:6807, s.5, “İlk Mekteplerin 8 Seneye Çıkarılması İçin Proje Hazırlanıyor”, **Sinob**, 17 Şubat 1938, S:1086, s.1, “İlkokullar Sekiz Sene”, **Kurun**, 15 Şubat 1938, S:7217-1307, s.4, “İlk Tahsilin Sekiz Yıla Çıkarılması Takarrür Ediyor”, **Kurun**, 6 Nisan 1938, S:7267-1357, s.2, “İlkokullar Sekiz Sene”, **Kurun**, 15 Şubat 1938, S:7217-1307, s.4, “İlk Tahsilin Sekiz Yıla Çıkarılması Takarrür Ediyor”, **Kurun**, 6 Nisan 1938, S:7267-1357, s.2

³⁰⁰ “Sekiz Senelik Bir Müfredat Programı Yapıldı”, **Kurun**, 16 Eylül 1936, S:651, s.3

doğrulamakta, eğitim seviyesinin ortaokul seviyesine çıkarılmasının öneminden bahsetmektedir.³⁰¹

İsmail Hakkı Baltacıoğlu sekiz yıllık kesintisiz eğitim düşüncesini desteklemekte ve ortaokulun gereksiz bir eğitim kademesi olduğunu belirtmektedir.³⁰² İstanbul Üniversitesi Pedagoji Enstitüsü müdürü Profesör Peters ise bu düşünceye karşıdır, mevcut ortaokulların sayısı az olmakla birlikte kalmasından yanadır.³⁰³ Eğitimcilerden Darüşşafaka Müdürü Ali Kami Bey ise ilk ve ortaokulların pek çok ülkede birleştirildiğini, bunun faydalı olacağını ancak, nihayetinde bir bütçe meselesi olduğunu belirterek konuya biraz daha gerçekçi yaklaşmaktadır.³⁰⁴

Söz konusu haberlerine bakıldığında; 1935 yılından itibaren ve özellikle 1937 yılında artan bir yoğunlukta gündeme gelen sekiz yıllık kesintisiz ilköğretim meselesinin bakanlıkta ciddi olarak ele alındığı, özellikle ortaokul için bina ve öğretmen sıkıntısının bu yolla çözülmesinin düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Ancak, bunun düşünce aşamasında kaldığı, yapılan araştırmalar neticesinde uygulanmasının mümkün olmadığı görülmüş ve gündemden düşmüştür.³⁰⁵

1939 yılı CHP kurultayında Yozgat delegesi Rifat Kozan'ın parti programına ilkokulların beş yıl olduğuna dair bir sınırlama konmaması gerektiğine dair görüşlerine karşılık Hasan Ali Yücel; ilkokulların sekiz yıla çıkarılmasının bir ideal olduğunu ancak, bunun bir zaman meselesi olduğunu belirtmektedir.³⁰⁶ Yücel'in 1939 yılı itibarıyla "...*daha uzun seneler sonra düşünülecek idealdir...*" şeklinde ifade ettiği sekiz yıllık kesintisiz ilköğretim bundan tam 60 yıl sonra 1997'de Türkiye gündemine gelebilecek ve kanunlaşacaktır.

İncelenen dönemin ilkokul programları her ne kadar zaman zaman eleştirilse de modern eğitim bilimin unsurlarını içinde barındıran, özellikle kabul edilen öğretim yöntemleri açısından son derece ileri ve yenilikçi programlardır.

³⁰¹ Sadri Ertem, "Köy Rehberleri", **Kurun**, 1 Şubat 1936, S:427, s.3

³⁰² İsmail Hakkı Baltacıoğlu, "Tedisat Sitemi Niçin Değişiyor?", **Yeni Adam**, 7.10.1937, S:197, s. 2

³⁰³ "Ortamekteplerin Lağvı Kararı", **Son Posta**, 29 Eylül 1937, S:2574, s.4

³⁰⁴ "İlkokulların Sekiz Seneye Çıkarılması Etrafında", **Kurun**, 18 Nisan 1938, S:7279-1369, s.3,

³⁰⁵ Bu konu Yücel dergisinde bir karikatüre de konu olmuştur. Karikatürde, ilkokulların sekiz yıla çıkarılmasıyla okullarda yaşı geçmiş öğrencilerin sorun olacağı anlatılmaktadır. Bkz: Ek-9,s.701, Ayr.Bkz: "İlk Tahsil 8 Seneye Çıkarılırsa", **Yücel**, Eylül 1938, S:43, s.33

³⁰⁶ **C.H.P. Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları**, Ulus Basımevi, Ankara, 1939,, s.100

2.3.6. Din ve Ahlak Eğitimi Meselesi

2.3.6.1. Din Dersleri

İncelenen dönemin müfredat programlarında en radikal değişiklik din derslerinin kaldırılmış olmasıdır. 1926 programında yer alan din derslerinin programın 1930 yılı baskısında ana dersler arasından kaldırılarak Perşembe günleri öğleden sonra isteğe bağlı olarak okutulacağı belirtilmektedir.

Eğitimin laikleşmesi ve din dersleriyle ilgili ilk gelişmeler 1924 Tevhidi Tedrisat kanunuyla başlamakla beraber müfredat programlarında bu ders zorunlu olarak okutulmaya devam etmiştir.

Din derslerinin zorunlu olmaktan çıkartılıp, isteğe bağlı hale getirilmesiyle ilgili ilk gelişmeye 1927 yılında çıkarılan İmroz ve Bozcaada mahalli idareleriyle ilgili kanunda rastlamaktayız. Lozan Antlaşması gereği bu adaların yönetiminin bir çeşit özerkleştirilmesi için çıkartılan kanunda, eğitimin Türkçe ve “*ladin*” olduğu, dini eğitimin cemaatlere ait olduğu ve velilerin istemesi halinde program dışı olarak okullarda din dersi verilebileceği belirtilmektedir.³⁰⁷

Bu uygulama 1928 tarihli değişiklikle Anayasa’dan resmi din hükmünün çıkartılmasından da önceye rastlaması açısından önemlidir. Türkiye’nin genelinde ise din derslerinin zorunlu olmaktan çıkarılması 1929 yılından itibaren başlayan gelişmelerle ortaya çıkacaktır. Araştırmalardan edinilen bilgilere göre din derslerinin kaldırılması süreci şöyledir:

- 1924 ilkokul programında 2.,3.,4., ve 5. Sınıflarda Kur’an-ı Kerim ve Din Dersleri adı altında haftada ikişer saat verilmektedir.
- 1926’da hazırlanan ilkokul programıyla birlikte din dersleri beş yıllık ilkokulları için, 1927-1928 öğretim yılının başında 3., 4., ve 5. Sınıflarda haftada 1 saate düşürülmüş, dersin müfredatından Kur’an öğretimi çıkarılmıştır.
- 1928 yılında Anayasa’dan resmi din hükmünün kaldırılmasıyla birlikte bu dersler vicdan hürriyetine aykırı olduğu gerekçesiyle, Talim ve Terbiye Heyeti’nin 30.11.1929 tarih 153 sayılı kararıyla “*din derslerinin okutulacağı, fakat imtihana tabi tutulmayacağı*” bildirilmiştir.³⁰⁸

³⁰⁷“Bozca, İmroz adalarının mahallî idareleri hakkında (1/1107) numaralı kanun lâyihası ve Hariciye ve Dahiliye Encümenleri mazbataları”, **T.B.M.M.Z.C.**,İ:82, 25.6.1927, C:1, s.726-734

³⁰⁸ Kazım Nami, **Muallimin Meslek Ahlakı**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934, s.41

- Müfredatın 1930 yılı basımında din derslerine yer verilmemekle birlikte, 28.10.1930 tarihli genelgeyle “*Din derslerinin ilkmektep programlarında münderiz müfredatın arzu eden talebeye Perşembe günleri öğleden sonra tdris edilmesini*” bildirilmiştir.³⁰⁹
- Üç yıllık köy okulları için hazırlanan programın 1930 yılı baskısında üçüncü sınıflarda Perşembe öğleden sonra yarım saat okutulacağı belirtilmekle birlikte, dersin müfredatının verildiği ikinci kısımda haftada 1 saat okutulabileceği belirtilmiştir.³¹⁰

Din derslerinin ilkokullardan kaldırılmasıyla ilgili yazılı kaynaklarda birbiri ile çelişen bilgiler mevcuttur. Yapılan araştırmalar neticesinde genel kabul gören bilgiler yukarıda belirtilmiştir. Bu derslerin kaldırılmasına dair yazılı bir belge bulunmamakla beraber Talim ve Terbiye Kurulunun bu yönde aldığı kararların tarihi ve sayısı yukarıda belirtilmiştir.

Dönem kaynakları incelendiğinde, bu derslerin 1928-1929 öğretim yılı sonuna kadar sınavlı olarak okutulduğu anlaşılmaktadır. 9.6.1929 tarihli Yeni Adana gazetesinin bir haberinde ilkokulların sene sonu sınavlarının bittiği belirtilmekte ve sınavı yapılan bu dersler arasında din dersinin de olduğu görülmektedir.³¹¹ Yine arşiv belgelerinde 1929 yılı Haziran ilkokullara ait sınav takviminde din dersleri için de sınav günü belirlendiği ve mümeyyiz tayin edildiği görülmektedir.³¹²

Ayrıca, Maarif Vekaleti tarafından hazırlanan 07.09.1929 tarihli genelge ekinde gönderilen okutulacak kitaplar listesinde üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıflarda din dersleri için altı farklı kitap belirtildiği görülmektedir.³¹³ Yani, 1929-30 öğretim yılı başı itibariyle henüz din dersleri zorunlu olmaktan çıkarılmamıştır.

Bu dersle ilgili ilk somut gelişme olarak Talim ve Terbiye Kurulu'nun 30.11.1929 tarih 153 sayılı kararıyla “*din derslerinin okutulacağı, fakat imtihana tabi tutulmayacağı*” bildirilmiştir.³¹⁴ Bu genelgeden bu dersin zorunlu fakat, imtihansız bir

³⁰⁹ Nami, **a.g.e.**, s.41, Ayr.Bkz: “Mekteplerde Din Dersleri”, **Hür Adam**, 31 Kanunievvel 1930, S:31 s.3, http://ttkb.meb.gov.tr/kurulkararlari/fihristler/fihrist_1929.pdf

³¹⁰ Salih Zeki Zengin, “Osmanlıdan Cumhuriyete Mekteplerde Din Dersleri ve Programlardaki Gelişmeler”, **Türkiyede Okullarda Din Öğretimi**, Ed:Recep Kaymakcan vd., Dem Yay., 2011, s.153-174

³¹¹ “İlkmekteplerde Umumi İmtihanlar Devam Etmektedir”, **Yeni Adana**, 9 Haziran 1929, S:2218, s.1

³¹² **B.C.A.**, f:180.09, k:125, d:601, s:1-62

³¹³ **B.C.A.**, f:180.09, k:114, d:553, s:1-1103

³¹⁴ Nami, **a.g.e.**, s41

ders haline geldiği anlaşılmaktadır. 28.10.1930 tarihli genelgeyle ise bu derslerin seçmeli olarak okutulacağı bildirilmektedir.³¹⁵

Her ne kadar isteğe bağlı olarak okutulacağı bildirilse de bu konuda farklı uygulamalar olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, 25.06.1930 tarihinde toplanan İlktehisat Müfettişleri Kongresinde haftalık ders çizelgesinin müzakere edildiği sırada, 4. ve 5. sınıflarda Cumartesi günü 4. saatin karşısına “*Din dersleri yerine Vekaletin emrinde yazılı dersler konacaktır*” ibaresine yer verildiği görülmektedir.³¹⁶

1931-1932 öğretim yılında ise din derslerinin isteyenlere Perşembe öğleden sonra konferans şeklinde verilmesi sadece tavsiye ediliyordu.³¹⁷ Kağıt üzerinde, köy ilkokullarında din dersleri 1939 yılına kadar devam ettiği görülmekte ise de fiilen bu derslerin yapılıp yapılmadığına dair kesin bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bu dönemde köy okullarında okutulan “*Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri*” adlı ders kitabının en son 1931 yılında basılmıştır.³¹⁸

1.6.1935 tarihli Muallim Sesi dergisinde yer verilen bir öğretmenin mektubunda; İlkmektepler Talimatnamesinin 16. maddesinde Perşembe öğleden sonra ders yapılmayacağı yazılı iken köy okulları müfredat programında isteğe bağlı ders (Din dersi (E.K.))verilir yazılmakta olduğu, bu derslerin verilip verilmeyeceği hakkında belirsizlik yaşandığı dile getirilmektedir.³¹⁹

1924 yılında başlayan eğitimde laikleşme hareketi; 1926 programında Din dersinin saatlerinin azaltılması, 1929 yılında isteğe bağlı hale getirilmesi ve sonrasında ise tamamen kaldırılması şeklinde gelişmiştir. Ancak, bu gelişmelere dair basında ve dönemin kaynaklarında olumlu yada olumsuz herhangi bir tartışmaya rastlanmamaktadır. Eğitimle ilgili en küçük gelişmeler bile gazetelerde haber ve makalelere konu olurken din dersiyle ilgili gelişmelerin basında yer almadığı görülmektedir. Bunun nedeni olarak, 1924 yılında Tevhidi Tedrisat kanunuyla birlikte bu tartışmanın zaten geniş bir çerçevede yapılmış olması ve laikleşmenin kamuoyunca kabul edilmiş olmasının da etkisi olmakla birlikte incelenen dönemin yönetim anlayışının otoriter eğilimler barındırıyor olmasının etkisi de gözardı edilemez.

³¹⁵ A.g.e., s.41, Bkz: Dipnot 306,

Ayr.Bkz:http://ttkb.meb.gov.tr/kurulkararlari/fihristler/fihrist_1929.pdf

³¹⁶ İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresi Zabıtnamesi ve Kararları, İzmir Maarif Eminliği, İzmir, 1931, s.29

³¹⁷ Abdullah Akın, Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi, Ensar Yay., İstanbul, 2011, s.204

³¹⁸ Bkz: Muallim Abdalbaki, Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri, Tefeyyüz Mat., İstanbul, 1930-1931

³¹⁹ “Okuyucu Mektubu: Talimatname Üzerine”, Muallimler Sesi, 1 Haziran 1935, S:18, s.3

Sonuç itibariyle din dersleri zorunluk olmaktan çıkartılmak suretiyle ilköğretimde 1929-1930 öğretim yılının laikleşmenin tamamlandığı yıllar olduğu söylenebilir. 1936 ve 1939 programlarında ise bu dersler hiçbir şekilde yer almamıştır. Ayrıca, dönemin tanıklarının anlatımlarına bakıldığında; öğretmenlerin genel itibariyle dini konularda tarafsız kaldığı, dindar öğretmenlerin olduğu gibi dine karşı mesafeli öğretmenlerin de olduğu görülmektedir. Bu tanıklıklar anlatımlarından; ilkokul eğitiminde bir laikleşmeyi göstermekle birlikte dine karşı çok katı bir tutumun olmadığı, hatta bazı istisnai durumlarla öğretmenlerin dini yönlendirme de yapabildiği, öğretmenlerin kendi kişisel yaşamlarında dindar olabildikleri anlaşılmaktadır. Genel itibariyle dini eğitimin anne babalara bırakıldığı ve çocukların dini bilgilerini okullar tatil olduğunda imamlardan öğrendikleri anlaşılmaktadır.³²⁰

1930 yılında İzmir okullarında incelemeler yapan ve öğretmenlerle görüşen Pierre Bovet'in din eğitimi konusunda sorularla karşılaştığını belirtmekte ve Türkiye'deki eğitimde laiklik uygulamasını şöyle değerlendirmektedir;

“Kezalik milliyet terbiyesi ile enternasyonal idealin nasıl uzlaştırılacağını soruyorlardı. Dini terbiye hakkında pek çok kimselerin sualleri karşısında kalmam pek şayanı dikkatti. Anlatıldığına göre mektebi laikleştirirken Türk Cumhuriyeti din hissini kökünden söküp atmamak istememiş veyahut bu his lüzumsuzdur dememiş. Muallimler dahi asla materyalist olmayıp idealizm yollar aramaktadırlar.”³²¹

Kazım Nami, 1934 yılında yazdığı Muallimin Mesleki Ahlakı adlı eserinde bu derslerin kaldırılma gerekçesini, Laiklik prensibine göre bu derslerin vicdan hürriyetine aykırı olmasını göstermektedir.³²² Derslerin programlardan çıkarılması 1928 yılında Anayasa'daki “devletin dini İslamdır” ibaresinin kaldırılarak laikleştirilmesinden hemen sonraya rastlaması bu tezi doğrulamaktadır.

Kazım Nami, öğretmenlere hitaben yazdığı eserinde; Türkiye'de de öğretmenlerin laik olması gerektiğini, yani din işleriyle alakasının olmaması gerektiğini, dinsiz olabileceği gibi dindar da olabileceğini, ancak, vatandaşın dini inanışlarına karışmaması gerektiğini telkin etmektedir.³²³

1931 yılı CHP kongresinde laiklik ilkesi programına almıştır. Aynı yıl yayınlanan Cumhuriyet Tarihi eserinde din eğitiminin bireylere ve ailelere bırakıldığı vurgulanmaktadır.³²⁴

³²⁰ Bkz: Mustafa Öcal, **Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat-III**, Ensar Yay., İstanbul, 2008

³²¹ Mustafa Şahin, “Pierre Bovet'in Ege Konferansları ...”, **a.g.m.**

³²² Nami, **a.g.e.**, s.41

³²³ **A.g.e.**, s.130-131

³²⁴ Akın, **a.g.e.**, s.204

Dönemin yayınlarında din eğitime dair az sayıda yazı ve görüş bulunmaktadır. Bunlardan birinde Muallimler Mecmuasında 1931 yılında çıkan “*Maarifte Islahat*” başlıklı yazıda; eğitim alanında yapılacak yenilikler için tavsiyeler sıralanmakta, bu arada din dersleriyle ilgili olarak “*Mekteplerde laik ahlakın istinat edeceği esasları tespit ederek din tedrisatına layik bir devletin icap ettirdiği mevki vermek*” gerektiği belirtilmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi eğitim camiasında laiklik anlayışı çerçevesinde din derslerinin de verilebileceğini düşünenler vardır.³²⁵

Din dersinin tekrar müfredata konmasına dair 1931 gibi erken bir dönemde Muallimler Mecmuasında çıkan bu yazıda belirtilen talebin başka bir örneğine dönem boyunca rastlanmamaktadır.

2.3.6.2. Ahlak Eğitimi ve Tartışmalar

Eğitimde laikleşme düşüncesine paralel olarak ahlak eğitimi de tartışılan konular arasında olmuştur. Henüz din dersleri müfredat programlarından kaldırılmadan birkaç yıl evvel gündeme gelen ahlak eğitimi tartışmalarına baktığımızda, dine dayalı bir ahlak eğitimi yerine modern ahlaki eğitimin tartışıldığı görülmektedir.

Dönemin laik eğitim anlayışını göstermesi açısından Halkevleri dergisi olan *Ülkü*'de çıkan “*İnkılap Terbiyesi*” başlıklı makalesinde Mehmet Saffet Bey laik eğitimi şöyle tanımlamaktadır:

*“Dinden hiç bahsetmemek en iyi laiklik terbiyesi vermek demektir. Sorulan sorulara vicdan hürriyetinin manası anlatılarak cevap verilir.”*³²⁶

Görüldüğü gibi dönemin okullarında dinden tamamen soyutlanmış laik ahlak verilmek istenmektedir. Bu görüş, Emile Durkheim'in öncülüğünü yaptığı dini kaynaklarından tamamen soyutlanmış “*laik ahlak*” arayışlarının Türkiye'de yansımasıdır. Durkheim'e göre; yeni oluşturulacak ahlak eğitiminde sahip olduğu dayanakları uzun süre önce yitirmiş olan geleneksel sistemden artık yararlanılamaz. Geçmişe özgü esinlenme biçimi yerine yenisi konmalıdır. Ona göre eğitimde, ahlak eğitiminin temel kaynağı olan dini etki kaldırılmış; ancak, onun yerine henüz bir şey konulabilmiş değildir ve bu tehlikeli bir durumdur.³²⁷

Bu bağlamda, dönemin Talim ve Terbiye Heyeti Başkanı Mehmet Emin Bey'in 1928 tarihli bir makalesinde John Dewey ve Durkheim'in eserlerine atıf yapılarak modern ahlak arayışlarına değinilmiştir. Mehmet Emin Bey'e göre; dini

³²⁵ “Maarifte Islahat”, **Muallimler Mecmuası**, 15.02.1931, S:15, s.131-139

³²⁶ Mehmet Saffet, “İnkılap Terbiyesi”, **Ülkü**, Eylül 1933, S:8, s.105-114

³²⁷ Durkheim, **a.g.e.**, s..25-29

ahlak anlayışını ortadan kaldırmadan evvel yerine ikame edilecek olan yeni anlayışın iyi tespit edilmesi gerekmektedir. Mehmet Emin Bey; Durkheim'in Fransa için işaret ettiği tehlikelerin hepsinin fazlasıyla Türkiye'de de yeni nesil için söz konusu olduğunu ve laikleştirilen okullardan yetişen yeni neslin ahlaki bir boşluğa düşebileceğini belirtmektedir.³²⁸ Ona göre, yeni ahlak eğitiminde John Dewey'in Demokrasi ve Terbiye kitabı bu açıdan önemlidir. Mehmet Emin Bey makalesini şu ifadelerle bitirmektedir;

*"Mamafi asıl ehemmiyetli cihet bugünkü nesil değildir, mektep neslidir. Bir kerre gelecek nesillerde bizi besleyen terbiye izleri mevcut değildir. Onların terbiye ve ahlakları üzerine resmi mektepler müessir olacaktır. ...Bu mekteplerde ise terbiye esaslarını layik olarak ilan eyledik. Eğer layik terbiyenin icap eylediği terbiye esasları üzerinde düşünmek ihtiyacını duymazsak Durkheim Fransa için ortaya koyduğu tehlikelerin hepsi fazlasıyla varit olmaz mı?"*³²⁹

Bu görüşe paralel olarak Sivas Lisesi öğretmenlerinden Ruhi Bey, Duygu ve Düşünce dergisinde yayınladığı makalesinde; her milletin kendine özgü ahlak anlayışı olduğunu, maddiyatçı ve bireyci toplumlarda gelişmenin bir süre sonra duracağını ve bu anlayışın çeşitli toplumsal hastalıklara neden olacağını ileri sürmektedir.³³⁰

1928 yılı itibarıyla laik ahlak konusunda yazıların ve faaliyetlerin arttığı görülmektedir. Örneğin, İstanbul öğretmenlerine verilen konferanslarda yeni eğitim hareketleri konularının yanı sıra "*dini idealizm ve laiklik*" konularının da ele alındığı görülmektedir.³³¹

Yine aynı yıl, Sivas milletvekili İbrahim Alaaddin Bey'in "*Sivas Muallimleriyle Hasbihal*" başlığı ile yazdığı makalesinde; siyasi ve sosyal alanda yapılan inkılaplara paralel olarak dini ahlak yerine modern bir ahlak eğitiminin kaçınılmaz olduğunu, okullarda dini bilgi verilse bile çocuklara "*şuna inanınız, buna inanmayınız!*" denilemeyeceğini, öğretmenlerin tarafsız olması gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak, İbrahim Alaaddin Bey de; bahsedilen modern ahlak düşüncesinin altının nasıl doldurulacağı konusunda endişelidir.³³²

Görüldüğü gibi, henüz din dersleri programlardan kaldırılmadan önce kabul edilmiş ve kararlaştırılmış olan dinden arındırılmış bir ahlak eğitimi arayışı vardır. Ancak, yine İbrahim Alaaddin'in de belirttiği gibi bu yeni ahlak eğitiminin dayanakları

³²⁸ Mehmet Emin, "İki Kitap Bir Netice", **Hayat Mecmuası**, 20 Kanunevvel 1928, S:108, s.4-6,

³²⁹ **A.g.m.**

³³⁰ Ruhi, "Ahlaki Mebdeler", **Duygu ve Düşünce**, 15 Şubat 1927, C:1 S:2,s.2-4

³³¹ "Erkek Muallim Mektebinde Konferanslar", **İkdam**, 05.05.1928 11148 s.3

³³² İbrahim Alaaddin, "Duygu Terbiyesine Dair- Sivas Muallimleriyle Hasbihal-1", **Duygu ve Düşünce**,20 Kanunisani 1928, C:1,S:12, s.12

ve çerçevesi çizilmemiştir. Yukarıda yer verdiğimiz Mehmet Emin Bey'in fikirleri de bu yöndedir.

Bununla birlikte, Temmuz 1930'da yapılan Maarif Eminleri toplantısında yaptığı konuşmada Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey'in din derslerinin kaldırılmış olmasına değinmeden *"laik ahlak"* meselesine değindiği görülmektedir. Cemal Hüsnü Bey, eminlerden ve müfettişlerden laik eğitim konusunda hassasiyet göstermelerini; öğretmenlerde de çocuklara akla ve vicdana dayalı olarak iyiliği, güzelliği, dürüstlüğü, çalışkanlığı aşulamalarını istemekte ve bir yönüyle *"laik ahlak"* eğitiminin çerçevesini çizmektedir.³³³

Özetle, eğitimin laikleştirilmesi, dine dayalı ahlaki eğitimin ortadan kaldırılması konusunda bir kararlılık vardır. Bununla birlikte terkedilen bu eski anlayışının yerinin doldurulamadığı konusunda da şikayetler de dile getirilecektir.³³⁴

Ahlak eğitimine dair eleştiriler dönemin sonunda yoğunlaşmakla birlikte bu eleştiriler daha çok okullarda baş gösteren disiplinsizliğe dair olaylara atıf yapılmak suretiyle öne çıkarılan talepler olarak kendisini göstermektedir. Bu tür şikayetlere cevap veren Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey'in gazetelere verdiği beyanat şöyledir;

*"Mektepli gençlerin ahlaki temayüllerinden ve daha çok maddi olmalarından şikayet ediliyor. Şikayet edenler, bir kısım çocukların kendileri gibi düşünmemesini ve hareket etmemesini anormal gösterebiliyorlar. Halbuki eski neslin yetiştiği muhitte yeni neslin yetiştiği mühit arasında çok fark vardır. Bu şikayetlere ehemmiyet verilmemelidir..."*³³⁵

Görüldüğü gibi Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey; zamanın değiştiğini, ahlak anlayışının da değişeceğini ve dolayısıyla bu tür şikayetlerin haksız olduğunu dile getirmektedir.

Akşam gazetesinden Va-Nü, bu konudaki gelişmeleri değerlendirirken, ilkokul müfredat programlarının manevi yönünün zayıf olduğunu ileri sürmekte ve kitaplarda ahlaka dair parçaların olmadığından şikayet etmektedir.³³⁶

Yine İsmail Hakkı Baltacıoğlu *"Değer Buhranı"* başlıklı yazısında; Abdülhamit devrinin okullarında disiplinsizlik, değer buhranı ve ruhlarda anarşi diye bir şeyin olmadığını, Cumhuriyet devrinde ise Avrupalılaşmak için yapılan reformlar neticesinde İslam medeniyetinden tamamen kopulduğunu belirtmektedir. Baltacıoğlu; Ziya Gökalp'in ortaya attığı *"medeniyet"* ve *"kültür"* tanımlarını yeniden

³³³ "Maarif Eminleri", **Hakimiyeti Milliye**, 31 Temmuz 1930, S.3250, s.1

³³⁴ Bkz: "Maarifte Islahat", **Muallimler Mecmuası**, 15.02.1931, S:15, s.131-139

³³⁵ "Maarif Siyasetimiz", **Akşam**, 3 Haziran 1930, S:4181 s.1

³³⁶ Va-Nü, "İlkmektepe Ahlak ve Muaşeret", **Akşam**, 13 Şubat 1939, S:7300, s.3

gündeme getirmekte ve maneviyata ait konuların devrim konusu olamayacağını ileri sürmektedir.³³⁷

Yine 1930'ların sonlarına doğru bir makalesinde Hikmet Ertez, eğitimde laikleşmenin bir başarı olduğunu ancak, doğan boşluğun doldurulmadığını ve "*haddinden fazla maddileşmenin*" doğurduğu toplumsal sorunlarla karşı karşıya olduğu dile getirmekte ve eğitim sisteminde yeni bir düzenlemenin zorunluluğuna işaret etmektedir.³³⁸

Muhittin Birgen'de CHP ilkeleri çerçevesinde yeni bir maneviyat ve ahlak anlayışı geliştirilmesi gerektiğini düşünenlerdendir. Birgen; eski hayat felsefesinin yıkıldığını, ancak bu seferde felsefesiz kalındığını, "*ferdiyetçi*" ve "*maddiyatçı*" bir ruhun yayıldığını düşünmektedir. Birgen, çözüm olarak ise: "*Okullara yeni bir hayat felsefesi, öğrencilerin vicdanlarına tek ve müşterek bir akide ve ahlak sistemi meydana getirmeye muhtacız*" demektedir.³³⁹

Halk Filozofu rumuzuyla yazılan bir yazıda ise, ahlak eğitiminin yalnız okulda halledilecek bir mesele olmadığını belirtmekle birlikte eskiden okutulan "*Musahabatı Ahlakıye*" adlı dersin yerinin doldurulmadığı da hatırlatmaktadır.³⁴⁰

Ahlak eğitimi meselesi zaman zaman Mecliste de gündeme gelmektedir. Afyon Mebusu Berç Türker, ilkokullarda ahlak eğitimine dair hiçbir dersin olmadığına dikkat çekmekte ve bakanlığın bu konuda tedbirler alıp almadığını sormaktadır.³⁴¹

Peyami Safa, "*Din Ahlakından Dünya Ahlakına*" başlıklı makalesinde; okullardaki disiplinsizliğin ahlak eğitimi eksikliğinden kaynaklandığını ileri sürmekte, bakanlığın bu meseleye ilgisizliğini eleştirmekte, Batıda hala "*laik ahlak*" kavramının tartışılmakta olduğunu belirtmekte ve Fransız Devriminden itibaren bu alandaki gelişmeleri özetledikten sonra eleştirisini şu ifadelerle dile getirmektedir; "*Biz bu işin birinci safhasını başardık. Din terbiyesini mektepten ayırdık; fakat onun boş kalan yerini kuvvetli bir ahlaki tedris ve telkinle doldurmayı unuttuk.*"³⁴²

Eğitim politikalarına dair eleştirilerin Hasan Ali Yücel döneminde yeni bir boyut kazandığı görülmektedir. Eskiden dile getirilemeyen ve rejimin hassas olduğu konulara dair eleştiriler ve öneriler dönem sonu itibarıyla artık açık açık dile getirilmeye başlanmıştır.

³³⁷ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, "Değer Buhranı", **Yeni Adam**, 17 Şubat 1940, S:373, s.2

³³⁸ Hikmet Ertez, "Terbiye Sistemimizin İslahı Bir Zarurettir", **Cumhuriyet**, 7 Şubat 1938, S:4935, s.3

³³⁹ Muhittin Birgen, "Bir inkılap İlmihaline İhtiyaç Var", **Son Posta**, 27 Birincikanun 1940, S:3742, s.2, Muhittin Birgen, "Ahlaki Bir Tasfiyeye İhtiyacı", **Son Posta**, 30 Birincikanun 1940, S:3745, s.2

³⁴⁰ H.F. "Ahlak Meselesi", **Son Telgraf**, 20 Şubat 1938, S:343, s.3

³⁴¹ "Maarif vekâleti bütçesi", **T.B.M.M.Z.C.**, İ:67, 26.5.1938 C:1, s.214-224

³⁴² Peyami Safa, "Din Ahlakından Dünya Ahlakına", **Cumhuriyet**, 10 Şubat 1938, S:4938, s.3

Örneğin, kapağında eski Basra mebusu ve eğitimci olduğu belirtilen M.Hilmi Algün tarafından yazılan “*Maarif Hakkında Dilekler*” adlı eserde Maarif Vekili Hasan Ali Yücel’e ilginç tavsiyelerde bulunmaktadır. Algün; ders kitaplarında yer verilen evrim teorisinin yanlış olduğu bunun yerine yaratılış teorisinin öğretilmesi gerektiği, dünyanın yuvarlak olduğunun ilk defa Müslümanlar tarafından bulunduğu, uçmayı başaran ilk insanın bir Türk olduğu gibi bilgilerin kitaplara eklenmesi gerektiğini belirtmektedir. Yine, ilkokullarda maddi ve manevi eğitimin birlikte verilmesini köyün kalkınabilmesi için imamlardan yararlanılmasını önermektedir. Ayrıca, Köy Enstitüleri’nde dini eğitimde verilmesi ve buradan mezun olacakların köyün imamlığını da yapmasını tavsiye etmekte ve bu şekilde köy eğitimi sorununun kısa sürede çözülebileceğini ileri sürmektedir.³⁴³

Osman Nuri Ergin 1943 yılında yazdığı Türkiye Maarif Tarihi adlı eserinde Peyami Safa’nın makalesinde ileri sürdüğü görüşlere destek vermekte ve Anayasa’daki laikleşmenin gereği olarak kaldırılan din derslerinin yerine hiçbir şey konulmadığını ve gençler arasında bir ahlak buhranı doğduğunu kabul etmektedir. Ergin, M.V. Hasan Ali Yücel’in de bu sorunu gördüğünü ve 1943 Maarif Şurası’nda gündeme aldığını belirtmektedir.³⁴⁴

Görüldüğü gibi, dönemin sonlarına kadar devam eden tartışmada, eğitimde laikleşme adına din derslerinin kaldırıldığı; ancak, bunun yerini dolduracak bir ahlak eğitimin ortaya konmadığı ve doğan boşluktan dolayı çocuklarda ahlaki zafiyetin baş gösterdiği yönünde genel bir kanaat mevcuttur.

Esasen, dönemin yetkililerinin de bu boşluğun farkında olduğu ve bazı önlemler alma çabasına girildiğine dair örnekler mevcuttur. Örneğin, Maarif Vekili Esat Bey’in Mart 1931’e teşkilata gönderdiği genelgede ahlaki konulara şöyle dikkat çekilmektedir;

“Son zamanlarda talebede ahlaki hisleri zayıflatacak, gençleri cinsi temayülleri fena bir mecraya çevirecek ve milli vatani hislere az çok zarar verecek eserlerle mecmualarına matbuat aleminde sık sık tesadüf edilmesi.... Tedbirler almağı bizi sevkedecek bir vakıadır...

Cumhuriyet hakimleri (bu konuda)... ciddi tatbikatta bulunurken Mekteplerimizde bu eserlere karşı ehemmiyetli tedbirler alması lazımdır.”³⁴⁵

Yine dönemin sonlarına doğru, okullarda “*adabı muaşeret kaidelerinin*” öğretilmesi konusunda büyük bir hassasiyet gösterildiği ve genelgelerle bu konuda okulların uyarıldığı görülmektedir.³⁴⁶Yine öğretilecek adabı muaşeret kaidelerinin

³⁴³ M.Hilmi Algün, **Maarif Hakkında Dilekler**, y.y.,İstanbul, 1940

³⁴⁴ Osman Nuri Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi**, Osmanbey Matb., C:5, İstanbul, 1943, s.1411-1413

³⁴⁵ “Talebeyi Eyi Eserler Okumağa Teşvik”, **Hakimiyeti Milliye**, 20 Mart 1931, S:3477, s.1

³⁴⁶ “Okullarda Muaşeret Kaideleri Öğretilecek”, **Babalık**, 17 Mart 1939, S:5263 ,s.2

tespiti için vilayetlerde birer komisyon kurulduğuna dair bilgiler mevcuttur.³⁴⁷ Son Telgraf gazetesinden Reşat Fevzi, bu gelişmeleri olumlu karşıladığını, son zamanlarda öğrenciler arasında bir “*laubalilik*” meydana geldiğini belirtmektedir.³⁴⁸Yine, öğrencinin okul dışındaki hayatının da kontrol altına alınması, öğretmenlerin sokaklarda çocukları takip etmesi, sinemanın belirli bir yaş altındaki çocuklara yasaklanması gibi önlemler alınmıştır. Ayrıca, 25.11.1939 tarihli bakanlık genelgesiyle öğrencilerin okul dışı zamanlarının bir programa bağlanması istenmiştir.³⁴⁹

Görüldüğü gibi dönemin sonlarına doğru öğrencilerin okul içi ve okul dışı yaşantılarını şekillendirmeye dönük bazı önlemler alınmıştır. Bununla birlikte ahlak eğitimi ve dolayısıyla din eğitimi tartışmaları devam edecek ve 1946 yılında çok partili siyasi hayatın başlamasıyla daha da somutlaşacaktır. Nitekim bu tartışma, 1949 yılında bizzat CHP tarafından ilkokullara din derslerinin eklenmesiyle sonuçlanacaktır.³⁵⁰

2.3.7. Ders Kitapları

Müfredat programları, eğitim sisteminde, verilecek eğitimin niteliğini yani hangi bilgilerin öğretileceğini ve hangi yöntemle öğretileceğini tespit etmektedir. Ders kitapları ise; müfredat programlarının belirlediği hedefleri konuları itibariyle öğrenciye yansıtan unsurlardır. Yani, öğrenciler müfredat programıyla doğrudan doğruya muhatap olmayıp; bu müfredatın ders kitaplarına yansımış haliyle muhataptırlar. Bu yönüyle ders kitapları uygulama alanında eğitimin niteliğini belirleyen başlıca unsurlardandır.

Esasen, yeni rejime ve yeni eğitim politikalarına uygun kitapların basılması için 1925 yılında Mektep Kitapları Talimatnamesi yayınlanmıştı. Bu talimatnamenin “*İlk Mekteplere Mahsus Kitaplar*” bölümünde ilkokul ders kitaplarının şekil ve içerik açısından nasıl olması gerektiği bir takım kurallara bağlanmıştı.³⁵¹

1928 Harf Devrimi ve devamında gelecek dil devrimlerinden sonra ders kitapları işi yeni rejim açısından daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Zira ders kitapları eğitimin en temel araçlarından birisidir.

³⁴⁷ “Talebeye Öğretilecek Adabı Muaşeret Kaideleri”, **Cumhuriyet**, 21 Mart 1939, S:5334,s.3

³⁴⁸ Reşat Fevzi, “Bizdeki Laubalilik”, **Son Telgraf**, 21 Mart 1939, S:730, s.3

³⁴⁹ “Talebenin Okul Haricindeki Boş Zamanlarını Ne Yolda Geçirecekleri H.”, **Tebliğler Dergisi**, 06.03.1939, S:8, s.34-36

³⁵⁰ Kanbolat, **a.g.e.**, s.158

³⁵¹ Hayrunnisa Alp, **Tevhidi Tedrisattan Harf İnkılabına İlköğretim (1924-1928)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Dan: Sabahattin Özel, İstanbul, 2009, s.124

Bakanlık kitapları içerik yönünden Talim ve Terbiye Kurulu aracılığı ile sürekli kontrol altında tutmaktadır. Ayrıca zaman zaman dışardan uzmanlar davet edilerek oluşturulan komisyonlar aracılığıyla da genel bir incelemeye tabi tuttuğu görülmektedir.³⁵²

Bakanlığın önerdiği kitapları okutmayan öğretmenler de uyarılmaktadır. Örneğin Maarif Vekili Necati Bey 1928 yılında okullara gönderdiği bir genelgede; bazı öğretmenlerin kitapları beğenmeyip öğrenciye not tutturarak ders yaptırdıklarını haber aldıklarını, öğretmenin kitapları takip etmeye mecbur olduğunu belirttikten sonra öğretmenlere şu çağırıyor: *“Herhangi bir kitabı beğenmeyen muallim, yeni kitap yazarak vekaletle göndermekte serbesttir.”*³⁵³

1928 Harf Devriminden sonra kitap yayını ve basımı işlerinde bazı sorunlar yaşanmıştır.³⁵⁴ Okulların açılma zamanı yaklaştıkça kitap sorunu kendini göstermeye başlamıştır. Basında sık sık şikayetler dile getirilmektedir. İkdam’dan Celal Nuri; yeni harflerin kabulünden sonra çok az sayıda kitap basıldığını ve bu işte son derece geri kaldığını, yarım milyon öğrenci için en az 2.500.000 kitap basılması gerektiğini ve bu işin özel teşebbüs tarafından başarılabilceğini belirtmektedir.³⁵⁵

İstanbul’daki kitapçıların Harf Devriminden sonra stoklarında kalan kitapları satmaları yasaklandığından dolayı zarar ettikleri ve bu zararlarının giderilmesi için bazı girişimlerde buldukları görülmektedir. Şark Kitaphanesi ve Maarif Kitaphanesi sahibi Naci Bey’in *“Matbuat Buhranı”* adındaki risalede; bakanlığın 1928 yılında kabul ettiği ve okullara gönderdiği listede olduğu halde daha sonra yasakladığı kitapların ellerinde kaldığı ve zarar ettiklerini belirtmektedir. Ayrıca, bir kısım yayınevleri bakanlığı dava etmek istemektedirler.³⁵⁶

Bakanlık bu sorunu görüşmek üzere İstanbul’daki belli başlı yedi yayınevi sahibini Ankara’ya davet etmiştir.³⁵⁷ Yapılan görüşmelerde alınan karara göre; Harf Devriminden dolayı zarar eden yayınevlerine devlet bankalarından toplam 40.000 liralık kredi açılacak, ucuz kitap temini için kitap fiyatlarında standartlar belirlenecek,

³⁵² “İlk Mektep Kitapları”, **İkdam**, 2 Nisan 1928, S:11115, s.2

³⁵³ “Mekteplerde”, **İkdam**, 13 Kanunısani 1928, S:11038, s.3

³⁵⁴ “Mektep Kitapları”, **Akşam**, 17 Haziran 1929, S:3834, s.3

³⁵⁵ C.N. “Kitap İstihsalı”, **İkdam**, 5 Ağustos 1929, S:11594 s.3

³⁵⁶ “Kitap Buhranı”, **İkdam**, 23.06.1929, S:11551, s.2

³⁵⁷ “Maarif Vekaleti Kitapçıları Ankara’ya Çağırıldı”, **İkdam**, 28 Haziran 1929, S:11556, s.1

bakanlık müfredat programları değişmeden en az bir yıl evvel yayınevlerini haberdar edecektir.³⁵⁸ Ancak, bu görüşmelerle sorunların çözülemediği anlaşılmaktadır.

İstanbul kitapçılarının bu mücadelesinin 1933 yılına kadar sürdüğü görülmektedir. Harf Devriminden sonra çıkarları zedelene kitapçıların bakanlıkla aralarında geçen bu süreç 1930'ların başlarında demokratik yollardan çözüm arayışı örneğini yansıtmaktadır.³⁵⁹ Resimli Şark gazetesinde D.M.N. rumuzuyla çıkan bir yazıda; Mustafa Necati döneminde kitapçılara 120.000 liralık bir yardım vaat edildiği, onun vefatından sonra bu sözün yerine getirilmeyip onun yerine banka kredisi teklif edildiği, bunun üzerine kitapçılardan birisinin bakanlık aleyhine dava açtığı ve “*Türkiyede hakimler var*” diyebilme ümidinde olduklarını belirtmektedir.³⁶⁰

İncelenen dönem ders kitaplarının devletleştirilmesi dönemi olacaktır. Harf Devriminden sonra başlayan kitap sorunu 1933'de çıkarılan bir yasayla devletin tekeline alınacaktır.

Harf Devriminin sıkıntılı geçen ilk yıllarında bakanlık bir taraftan özel yayınevleri üzerinde fiyat kontrolü, diğer taraftan da kitapların içerik kontrolünü yapmaya devam etmiştir.³⁶¹ Örneğin, 1930-1931 öğretim yılında okutulacak kitaplar için yapılan tebligatta; bakanlığın belirlediklerinin dışında kitap okutulamayacağı, belirlenen satış fiyatlarının üzerine çıkılamayacağı, listedeki kitaplardan okutulacak kitapların öğretmenler tarafından seçileceği ve öğretmenlere bu seçimde baskı yapılamayacağı belirtilmektedir.³⁶²

Bu düzenlemelere rağmen ders kitapları işi rayına girmemiştir. Bakanlık bazı kitapları kendisi bastırma yoluna gitmiş, bu da yayınevleriyle bakanlık arasındaki sorunların devam etmesine yol açmıştır.³⁶³

Kamuoyunda, ders kitapları sorunun çözülmesi yönünde bir talep vardır. Örneğin, Meclis görüşmelerinde Besim Atalay “*Kitapçılığı, ...hiç olmazsa kitapçılığı Yahudi ve Ermeni tasallutundan kurtarınız*” ifadelerine karşılık olarak Maarif Vekili Esat Bey; ders kitaplarını “*devlet kitabı*” haline getirmek istediğini belirtmektedir.³⁶⁴

³⁵⁸ “Maarif Vekaleti Kitapçılara Kırk Bin Lira Kredi Açmayı Kabul Etti”, **İkdam**, 5 Temmuz 1929, 11563, s.1

³⁵⁹ Bkz:“İstanbul Kitapçıları”, **Cumhuriyet**, 30 Mart 1932, S:2837, s.2, Ayr.Bkz:“İlkmekteplerde Tek Kitap”, **Cumhuriyet**, 13 Şubat 1933, S:3151, s.2 “Kitapçılar Heyeti Gidiyor”, **Cumhuriyet**, 1 Nisan 1932, S:2839, s.2, “Tek Kitap”, **Milliyet**, 30 Mart 1933, S:2563, s.3

³⁶⁰ D.M.N,“Harf İnkılabı ve İstanbul Kitapçılığının Perişan Hali”, **Resimli Şark**, Ağustos 1931, S:8, s.15-17

³⁶¹ “Maarif Vekaletinden”, **Hakimiyeti Milliye**, 14 Nisan 1930, S:3145, s.2,

³⁶² “Yeni Ders Senesi Münasebetiyle”, **Hakimiyeti Milliye**, 26 Eylül 1930, S.3307, s.2

³⁶³ “Mektep Kitapları”, **Son Posta**, 29 Mart 1932, S:603, s.3

³⁶⁴“Maarif vekâleti bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:70, 25-6-1932, C:2, s.313-325

Nitekim, 1932 yılının Aralık ayında CHP gurup toplantılarında ders kitaplarının devlet tarafından basılması kararlaştırılmıştır.³⁶⁵Bu tarihe kadar kısmen devlet eliyle yürütülen ders kitaplarının yazımı ve basımı işleri 1933 yılında çıkarılan bir kanunla tamamen devletleştirmiştir. 3.06.1933 tarih ve 2259 sayılı kanunla ders kitabı basımı ve dağıtımı Maarif Vekaleti tarafından yürütülen bir hizmet haline getirilmiştir. Aynı kanunla bu işin yürütülmesi için bir sandık teşkil edilmiştir. İlkokul kitapların satışından %8 oranında kar elde edilecek kitap gelirlerinin telif ücretlerinin ödenmesine ve artan miktarında okul kütüphanelerinin takviye edilmesine kullanılacağı belirtilmektedir. Yapılacak yarışmalarda beğenilerek ilk beşe giren kitap yazarlarına derecesine göre nakdi ödeme yapılmaktadır.³⁶⁶

“*Tek Kitap*” düzenlemesi olarak anılan bu kanun ve ilgili talimatname gereği olarak 1933-1934 öğretim yılında okutulacak kitaplar özellikle ilkokul kitapları bakanlık tarafından yayın ve basımına başlanmıştır.³⁶⁷ Diğer taraftan da bakanlığın yayınladığı kitaplar dışında kitap satan kitapçılara kanuni yaptırım uygulanacağı bildirilmiştir.³⁶⁸

Buna karşın yayınevleri, kazançlı bir iş olan ders kitabı basma işinin ellerinden alınmasından dolayı şikayetçidirler. 1928 Harf Devriminin getirdiği zararın yanı sıra, 1933 yılı itibariyle okul kitabı basım işinden de mahrum kaldıkları ve bu zararın diğer alanlardaki kitap yayın işlerini de olumsuz etkilediği yönünde şikayetler sürekli gündemde olacaktır.³⁶⁹

Basında yayınevlerine karşı olumsuz bir hava esmektedir. Ders kitabı işinin ticari olmaktan çıkarılmasına taraftar olanlar yayınevlerinin bu şikayetlerine hak vermemektedir. Örneğin, Hakimiyeti Milliye gazetesinde Halit Fahri makalesinde İstanbul Babıali'deki yayınevlerini, sadece karlı bir iş olan ders kitaplarıyla ilgilendiklerini, ancak, Harf Devrimine ayak uyduramadıklarını ileri sürmektedir.³⁷⁰

Kitapçıların sorunlarını Meclis'te sık sık dile getiren Hüsnü Kitapçı (İzmir); Devlet Matbaasının kitapları asla zamanında yetiştiremeyeceğini ileri sürmüş, ayrıca kitapçıların fazla kazandıkları iddiasının da doğru olmadığını, zaten Harf

³⁶⁵ “Fırka Grubunda Alınan Kararlar”, **Akşam**, 15 Kanunievvel 1932, S:5095, s.2,

³⁶⁶ “Maarif Vekilliğine bağlı mekteplerde okutulacak ders kitaplarının basılması ve dağıtılmasile bu maksat için kurulacak mektep kitapları sandığı hakkında kanun”, **Resmi Gazete**, 13 Haziran 1933, S:2426, S. 2683

³⁶⁷ “Mektep Kitapları İş”, **Vakit**, 24 Mart 1933, S:5462, s.9

³⁶⁸ “Mekteplerde Okutulmayan Kitapları Satanlar Ceza Görecekler”, **Kurun**, 27 Birinciteşrin 1936, S:693, s.3

³⁶⁹ “Mekteplerde Tek Kitap”, **Vakit**, 10 Mart 1933, S:5448, s.3

³⁷⁰ Halit Fahri, “Yüzü Gülmez Adam”, **Hakimiyeti Milliye**, 13 Nisan 1933, S:4212, s.5

Devriminden sonra kitap okuyanların sayısının çok azaldığını, bu uygulamanın bu durumu daha da kötüye götüreceğini ileri sürmüştür.³⁷¹

Hüsnü Bey'in itirazlarına karşı Meclis'te bu kanunu destekleyenler devletin bu işi üzerine alması gerektiğini savunmuşlardır. Hüsnü Bey'in kitapçılardan yana itirazlarına karşı çıkanlar meseleye daha çok devletçi ve siyasi açıdan yaklaşmaktadır. Örneğin Aka Gündüz Bey; Babıali'deki yayınevlerinin feda edilebileceğini, inkılap Türkiye'sinde yeni yayınevi merkezinin Ankara'da bizzat Maarif Vekaleti tarafından kurulması gerektiğini belirtmektedir.³⁷²

Hüsnü Kitapçı, Aka Gündüz Bey'in Babıali aleyhinde konuşmalarına karşı "...*Bu adamlar Türktür*" ifadesiyle karşılık vermiş, İstanbul'daki kitapçılarla bir mücadelenin doğru olmadığını, bunun Fırka prensiplerine de uygun olarak kitap yayın işinin serbest bırakılması gerektiğini savunmuştur.³⁷³

"*Tek kitap*" uygulamasına ilerleyen yıllarda da muhalefet etmeye devam eden Hüsnü Kitapçı (İzmir) 1934 yılında Meclis'te söz alarak; devlet Matbaasına bütçeden sürekli yardım edilmesini eleştirmiş, bu işin ticari bir zihniyetle yürümesi gerektiğini, bu uygulamanın "iktisadi devletçilik" anlayışına ters olduğunu ileri sürmüştür.³⁷⁴

Tek kitap uygulamasıyla ilgili kanunun gerekçesi özetle şöyledir; Ders kitaplarının hem içerik kontrolü hem de ticari açıdan esaslı bir kontrol altında bulundurmak Maarif Vekaletinin birinci derecede görevidir. Şimdiye kadar alınan tedbirler netice vermemiştir. Şimdiye kadar bakanlık sadece kitapların içeriklerini kontrol ediyordu. Buna rağmen görülmüştür ki, her sene fark farklı birçok kitabın okutulması eğitim öğretimin bütünlük içinde yürütmesine zarar vermektedir. Ayrıca bütün kontrollere rağmen kitapçılar, kalitesiz ve pahalı kitap satışına devam etmektedirler. İnkılap yapan diğer pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de eğitim öğretimin en başlıca aracı olan ders kitaplarını daha sıkı bir kontrol altına almak, devletin eğitim siyasetine en uygun şekilde hazırlamak amaçlanmıştır.³⁷⁵

Peyami Safa, eski Maarif Nazırı Haşim Paşa'nın "*mektepler olmasa maarifi ıslah ederdim*" sözüne karşı dönemin bakanlığının da "*Maarif olmasa mektepleri ıslah ederdim*" veya "*Kitaplar olmasa mektepleri ıslah ederdim*" anlayışında olduğunu iddia etmekte ve eleştirisini şöyle devam ettirmektedir;

³⁷¹“Mektep kitapları için açılacak hesabı cari hakkında 1/498 numaralı kanun lâyihası ve Maarif ve Bütçe encümenleri mazbataları”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:35, 4.4.1933, C:14, s. 6-14

³⁷²**A.g.e.**

³⁷³**A.g.e.**

³⁷⁴“Maarif vekâleti bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ : 60, 29.5.1934, C:2, s.438-446

³⁷⁵**T.B.M.M. Z.C.**, İ:65, 3.6.1933, C:1, Sıra No:253

“...Şöyle ki eskiden mekteplerde kitap okunur, diploma aldıktan sonra hayatta tatbikat yapılırdı; şimdi ise mektepte yalnız tatbikat yapılacak ve diploma alındıktan sonra kitap okunacak...Devlet matbaası mekteplerdeki yeni pedagojik tezini tatbik ediyor.”³⁷⁶

Tek tip kitap uygulamasına karşı liberal yaklaşımlarla eleştiriler de olmuştur. Örneğin, P.S. rumuzuyla çıkan bir yazıda; bu uygulamanın Anayasaya aykırı olduğu, kitap basım işinin tekel altına alınmasının doğru olmayacağı ve bunun kitapların kalitesini düşüreceği belirtilmektedir.³⁷⁷

Agah Sırrı Levent de tek kitap sisteminin iyi sonuç vermeyeceğini savunanlardandır. Bu yöntemde, kitap yazan eğitimcilerin azalacağını, sonuçta bu işin yabancı ülke ders kitaplarından uyarlamaya varacağını iddia etmiştir.³⁷⁸

Kendisi de bir kitap yazarı olan Peyami Sefa, ders kitabı işinin devletleştirilmesine ve tek kitap usulüne karşıdır. Sefa, Talim ve Terbiye Kurulu'na ve Devlet Matbaasına güvenmemektedir.³⁷⁹

Tıp Fakültesi Kimya doçenti Dr. Saip Ragıp Bey, “Ruhların hepsini bir kalıptan çıkarılmasına imkan yoktur” diyerek bu tekelci uygulamaya karşı çıkmakta ve bakanlığın kitap yazma işini üniversite hocalarına bırakması gerektiğini savunmaktadır.³⁸⁰

Tek kitap fikrine destek veren Hıfzırrahman Raşit Öymen, meseleyi siyasi açıdan ele alarak şöyle gerekçelendirmektedir:

“Kültürel liberalizm 18. Asırda her tarafa ışık verirken bu gün sönmeye yüz tutmuştur... İtalya ve Rusya mekteplere en çok müdahale eden memleketler... Bazı gazetecilerin ileri sürdüğü gibi bizim için Amerika'yı örnek almak doğru olmaz, orada halk mektep ve terbiye ihtiyacını kendi kendine duyuyor ve temin ediyorsa, devletin bu işte o kadar endişe etmesine gerek kalmaz,

Fakat bu durumda bile devlet, mektep teşkilatına ait talimatnameleri ve bu talimatnamelerin tatbikini sağlamaya mecburdur... Kütlesinde büyük bir durgunluk ve gerilik olan yerlerde ise devlet terbiye meselesine doğrudan doğruya müdahale etmek ve mektep işlerini eline almaya mecburdur.”³⁸¹

³⁷⁶ Peyami Sefa, “Hayat Karşısında Mektep ve Kitap”, **Tan**, 7İkinciteşrin 1935, S:199-3502,s.2

³⁷⁷ P.S., “Yanlış Bir Karar”, **Son Posta**, 24 Mart 1932, S:598, s.3

³⁷⁸ “Maarif İşleri Nasıl Düzelir”, **Zaman**, 25 Ağustos 1934, S:76, s.1

³⁷⁹ “Maarif İşleri Nasıl Düzelir:”, **Zaman**, 26 Ağustos 1934, S:77, s.1-7

³⁸⁰ “Maarif İşleri Nasıl Düzelir: Bize Mahsus Yeni Bir İlk Mektep Sistemi Lazım”, **Zaman**, 28 Ağustos 1934, S:79, s.1-7

³⁸¹ Hıfzırrahman Raşit, “Devlet Gözile İlk Mektep Kitapları”, **Vakit**, 15 Nisan 1933, S:5481, s.4, Ay.Bkz: Hıfzırrahman Raşit, “Okuma Terbiyesi-1”, **Vakit**, 20 Nisan 1933, S:5486, s.9

İsmail Hakkı Baltacıoğlu ise bu tartişmaların gereksiz olduğunu, okul kitabının bir "*kamus*" olmadığını, sadece oğretime yardımcı bir unsur olduğunu dile getirmiştir.³⁸²

Ders kitabı basma işini üzerine alan Devlet Matbaası okullara zamanında kitap yetiştirme işini başaramamış, bazı yıllarda özel matbaalara da ihale ile kitap basma işi verilmiştir.³⁸³

Kanunun Meclis görüşmelerinde Maarif Vekili Reşit Galip Bey; ders kitaplarının zamanında okullara ulaşmadığı gerekçesini ileri sürmekle beraber³⁸⁴ bu kanuna rağmen kitap sıkıntısı takip eden yıllarda da devam etmiştir. Öyle ki, her yıl yetkili makamların kitapların yetiştirileceğine dair beyanatlarına rağmen aynı şikayetlerin gazete sütunlarını doldurduğu görülmektedir.³⁸⁵ Örneğin İkdam gazetesinde isimsiz bir veli mektubuna yer verildikten sonra şöyle bir yorum yapılmaktadır: "*Bu hikaye İstanbul'a aittir. Sivasta, Erzurumda bu hikayenin bir roman haline gelmiyeceğini temin edebilir misiniz?*"³⁸⁶

Zaman gazetesi ise sorunu biraz alaycı bir tavırla ele aldığı haberinde; ilkokulların kitap listelerinin bütün okullara gönderildiği yönündeki haberlerin tarihinin "Aralık" ayında çıkmasına dikkat çekmekte, iki aylık gecikmenin sebeplerini sorgulamaktadır.³⁸⁷

1930'ların ortalarında baş gösteren bu kitap yetiştirememe sorunu Mecliste de sık sık gündeme gelmiştir.³⁸⁸ 1938 yılından itibaren bakanlık bu kitap sorununa çözüm bulmak için dağıtım işini üzerine alarak Diyarbakır, Erzurum'da depolar açmış, buralardan toptan ve perakende satış yapmaya başlamıştır. Ayrıca okul

³⁸² İsmail Hakkı Baltacıoğlu, "Maarif İşleri Nasıl Düzelir:", **Zaman**, 27 Ağustos 1934, S:78, s.1-7

³⁸³ "İlkokul Birinci Sınıf Okuma Kitabı Hakkında İlan", **Akşam**, 10 Haziran 1936, S:6337, s.11

³⁸⁴ "Mektep kitapları için açılacak hesabı cari hakkında 1/498 numaralı kanun lâyihası ve Maarif ve Bütçe encümenleri mazbataları", **T.B.M.M.Z.C.**, İ:35, 4.4.1933, C:14, s. 6-14

³⁸⁵ Bkz: "Mektep Kitapları", **Aydın**, 10 Birinciteşrin 1934, S:283, s.1, Ayr.Bkz: "Mektep Kitapları", **Akşam**, 2 şubat 1936, S:6212, s.2, "Mekteplerde Kitapsızlık", **Milliyet**, 8 Teşrinisani 1934, S:3143, s.5, "Mektep Kitapları Yetiştirilecek", **Tan**, 2 İkinciteşrin 1935, S:194-3497, s.2, "Karamanda Talebe Hala Kitap Sıkıntısında", **Son Posta**, 10 şubat 1936, S:1985, s.5, "Gene Kitapsızlıktan şikayet Ediliyor", **Cumhuriyet**, 8 İkincikanun 1937, S:4546, s.2, "Hala Kitapsız Mektep Var!", **Cumhuriyet**, 16 şubat 1937, S:4585, s.3, "Hala Kitapsız Mektep Var mı?", **Cumhuriyet**, 7 Nisan 1937, S:4632, s.7, "Ders Yılıının 4 üncü Ayındayız Kitapsız Kalan Mektepler Hala Var", **Haber**, 9 İkincikanun 1937, S:1790, s.3, "Bu sene Mektep Kitapları Vaktinde Mahallerine Gönderilecek", **Haber**, 27 Mayıs 1938, S:2278, s.8, "Önümüzdeki Ders Yılı Mektep Kitapları", **Kurun**, 20 Temmuz 1938, S:7372-1462, s.3, "Mektep Kitapları İşi Halledilmeli!", **Son Telgraf**, 16 Nisan 1939, S:756, s.3, "Kitap İhtiyacı Karşılanmıyor", **İkdam** Sabah Postası, 29 Eylül 1939, S:47-212, s.2, "Mekteplerde Kitapsızlık Uzun Sürececek mi?", **Son Telgraf**, 7 Birinciteşrin 1937, S:213, s.1

³⁸⁶ "Bütün Seneler Gibi Yine Kitap Derdi", **İkdam** Sabah Postası, 1 Birinciteşrin 1939, S:49-212, s.2

³⁸⁷ "Kitap Listeleri!", **Zaman**, 2 Birincikanun 1935, S:525, s.3

³⁸⁸ "Maarif Vekaleti Bütçesi", **T.B.M.M.Z.C.**, İ:68 26.5.1936 C:2, s.238-246

kitapları için posta ücretleri azaltılmıştır.³⁸⁹ Bu önlemler sayesinde 1940'a gelindiğinde kağıt sıkıntısına rağmen kitap sorununun kısmen çözüldüğü görülmektedir.³⁹⁰

Ders kitaplarıyla ilgili bir diğer şikayet de pahalılık olmuştur. Ekonomik krizin had safhada olduğu dönemlerde bu sorunun çözümü için farklı öneriler dile getirilmiştir. Örneğin, 1933 yılında Prof. Suphi Nuri Bey; komünist ve faşist rejimlerde olduğu gibi Türkiye'de de okul kitaplarının öğrencilere bedava verilmesi gerektiğini savunmuş, gerekçesini ise şöyle ifade etmiştir:

*"Faşistler 4 yaşından itibaren, komünistler doğar doğmaz talebeyi asker gibi millete mal ediyorlar, biz bunu niye yapmıyalım? ...Cumhuriyeti yaşatmak istiyorsak Cumhuriyetin çocuklarını başıboş bırakmamalıyız."*³⁹¹

Kitapların devlet tarafından basılıp satılması kitapların ucuzlamasına neden olmuştur. Her ne kadar zaman zaman pahalılıktan şikayet edilse de bakanlığın bastığı kitapların serbest piyasadaki kitaplardan hem kalite yönünden hem fiyat yönünden avantajlı olduğu genel kabul görmektedir.³⁹² Ancak, dönemin ekonomik şartları gereği kitap masrafı velilere ağır gelmektedir.³⁹³

Hüseyin Cahit Yalçın'a göre bu soruna kağıttan alının gümrük vergisinin yüksekliği neden olmaktadır. Yalçın, bir ilkokul öğrencisinin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye yazdığı bir mektuptaki şu ifadeyi okuyucularıyla paylaşmaktadır: "Ya mektep kitaplarını ucuzlatsınlar, ya babamın aldığı ücrete zam etsinler."³⁹⁴

Aynı makalede İnönü'nün bu mektubu dikkate alarak bu meselenin tetkik edilmesini istediği söylenmektedir.³⁹⁵ Ancak, sorun ithal mamul olan kağıdın savaş şartları dolayısıyla fiyatının artmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bakanlık, bu yüzden kitap basımını sürekli sübvansede etmektedir.³⁹⁶ Ayrıca, kitapların ucuza

³⁸⁹ "Mektep Kitapları", **Kurun**, 18 Eylül 1938, S:7432-1532,s.3, Ayr.Bkz:"Mektep Kitapları Satışını Vekalet Üzerine Alıyor", **Tan**, 16 İlkkanun 1938,S:1213, s.2, "Mektep Kitaplarının Alım Satımı Hakkında Bir Tebliğ", **Ekekon**, 19 Birinciteşrin 1939, S:1192, s.3

³⁹⁰ Bkz:"Kitap Buhranının Önüne Geçildi", **Vakit**, 17 Birinciteşrin 1940, S:8180, s.5, Ayr.Bkz:"İstanbulda Mektep Kitabı İhtiyacının İçyüzü", **Vakit**, 13 Birinciteşrin 1940, S:8176, s.3, ³⁹¹ "Maarif İşleri Nasıl Düzelir", **Zaman**, 24.08.934, S:75, s.2

³⁹² "Mektep Kitapları Pahalı Değil mi!", **İkdam** Sabah Postası, 1 Birinciteşrin 1939, S:49-212, s.2

³⁹³ "Mektep Kitapları Yolsuzluğu-3", **Akşam**, 18 Teşrinievvel 1936, S:6467, s.3, "İster İnan İster İnanma", **Son Posta**, 7 Kanunuevvel 1932, S:852, s.3, "Mektep Kitapları: Talebe Velileri Pahalılıktan Şikayet Ediyor", **Akşam**, 30 Eylül 1932, S:5020, s.3,Salahaddin Enis, "Mektep Kitaplarının Fietlerini Kontrol", **Milliyet**, 13 Mayıs 1934, S:2964, s.3

³⁹⁴ Hüseyin Cahit Yalçın, "Mektep Kitaplarından Vergi", **Yeni Sabah**, 1 Mart 1939, S:295, s.1

³⁹⁵ **A.g.m.**

³⁹⁶ "Ucuz Kitapların Fiyat Açığını Vekalet Ödeyecek", **Cumhuriyet**, 04 Nisan 1940, S:5709, s.2

maledilmesi için bütün ilkokul kitaplarının tek ciltte toplanması gibi önlemlere başvurulmuştur.³⁹⁷

Diğer taraftan da okullarda “Himaye Heyetleri” aracılığıyla fakir öğrencilerin ders kitabı ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır.³⁹⁸ Bunun yanında İstanbul ve İzmir gibi bazı vilayetler bütçelerine fakir öğrencilerin kitap masrafına karşılık ödenek koydukları görülmektedir.³⁹⁹

1940’a kadar devam eden bu sorunların esasen öğrenci sayısının çok yüksek olmadığı halde çözülememesi ekonomik sorunların yanı sıra yönetsel sorunlarda da kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Her yıl yetkililer açıklamalarında; bu öğretim yılında öğrencilerin ders kitabı ihtiyacının zamanında karşılanacağını, bunun için önlemler alındığını beyan etseler de yine bu sorunların yaşandığı görülmektedir.⁴⁰⁰

Ders kitaplarıyla ilgili bir diğer gelişme de içerik yönünde yapılan değişikliklerdir. 1933 yılında “*Tek Mektep, Tek Terbiye*”⁴⁰¹ idealinin bir yansıması olarak başlayan “*tek kitap*” uygulamasının gerekçeleri arasında, çok sayıda birbirinden farklı kitabın öğretim birliğini bozduğu iddiası da gelmektedir.

Bu tartışmalara rağmen 1933’de kanunlaşarak başlayan tek kitap yöntemiyle bakanlık okullarda okutulacak kitaplar için ayrı ayrı yarışmalar düzenlemekte, bu yarışmaların şartnamelerini basın yoluyla duyurarak azami katılımı hedeflemektedir.⁴⁰²

İlanlara bakıldığında başvuru şartları taşrada görev yapan öğretmenler için çok zor değildir. Kitapların yarışmayla seçilmesi usulü öğretmenler açısından yararlı olduğu, bu yarışmalara çok sayıda öğretmenin eser gönderdiği ve dereceye girenlerin para ödülü kazandığı görülmektedir.⁴⁰³

Örneğin 1937 yılına ait bir kitap müsabakası ilanında; üç yıl okutulmak üzere ilkokul Tabiat Bilgisi kitabının yarışmaya konduğu, birinciliği kazanana her yıl için

³⁹⁷ “Yeni Ders Yılı Hazırlıkları”, **Ekekon**, 14 Temmuz 1939, S:534-575, s.2

³⁹⁸ Bkz: Bölüm 2.4.2.4: Okullarda Çocukları Koruma İşleri, s.316

³⁹⁹ “Fakir Mektepliler Kitap”, **Anadolu**, 21 Birincikanun 1935, S:6404, s.3, Ay.Bkz: “Fakir Talebeye Kitap”, **Tan**, 7 İkinciteşrin 1935, S:199-3502,s.2

⁴⁰⁰ “Mektepler Kitapsız Kalmayacak”, **Son Posta**, 9 Birinciteşrin 1937, S:2584, s.4

⁴⁰¹ Bkz: Hikmet Feridun, 1933 yılı Ankara Maarif Sergisinde rastladığı en dikkat çekici eserin “Tek Mektep, Tek Terbiye” yazan bir levha olduğunu söylüyor. Hikmet Feridun “Tek Mektep, Tek Terbiye”, **Akşam**, 8 Teşrinisani 1933, S:5418, s.3;

⁴⁰² Bkz: “Kültür Bakanlığından”, **Akşam**, 8 Ağustos 1935, S:6036, s.15, “Kültür Bakanlığından”, **Haber**, 7 Şubat 1937, S:1819, s.3, “Kültür Bakanlığından”, **Akşam**, 17 Şubat 1938, S:6944, s.8

⁴⁰³ Bkz:“Alfabe Müsabakasını Kazananlar”, **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1936, S:4316, s.3, Ayr.Bkz: “Maarif Vekaleti Şehir ve Köylerde Okunacak Alfabenin Ayrı Ayrı Tabii İçin Yapılan Müsabaka”, **İnci**, 23 Eylül 1936, S:337, s.1,

1.000 lira, ikinci seçilen kitap yazarına bir defaya mahsus 1.000 lira, üçüncü, dördüncü ve beşinciye ise 400'er lira ödül verileceği belirtilmektedir.⁴⁰⁴

Bu yarışmalara katılacaklara kitaplarda bulunması gereken nitelikleri belirten ayrıntılı bir şartname verilmektedir. Örneğin, 1939'da yarışmaya açılan Kıraat Kitapları şartnamesinde bulunması gereken okuma parçaları olarak şunlar belirtilmiştir: Çocuk ve aile hayatına ait parçalar, masallar, meraklı sergüzeşter, muhtelif keşif ve ihracata ait meraklı yazılar, çocuklarda alaka uyandıracak fenni yazılar, İstiklal savaşı ve inkılaplara ait parçalar, aile, yurt ve milliyet aşkını uyandıracak parçalar, çeşitli alanlarda başarı göstermiş önemli kişilikler, fedakarlık kahramanlık menkıbeleri, denizcilik, havacılık ve askerlik mesleğini sevdirecek parçalar, bayrağa hürmet, avcılığa ve spor hayatına ilişkin yazılar, milli menfaatleri her menfaatin üstünde tutmayı telkin eden yazılar.⁴⁰⁵

Yine aynı yıl açılan yarışmada ilkokul Tarih kitaplarında bulunması gereken konular ayrıntılı olarak belirtilmiş ve kitapta olması gereken nitelikler şunlardır: Programa ilave edilen hedef ve direktifler göz önünde bulundurulacak, Çocukların seviyesine uygun olacak, tarihler ve isimlere fazla yer verilmeyecek, tarihin seyrinde önemli rolü olan hadiseler anlatılacak ve dil bilgisi kurallarına dikkat edilecektir.⁴⁰⁶

Zaman zaman bakanlık yarışmayla değil komisyon marifetiyle bazı kitapları yazdırma yoluna gitmektedir. Örneğin 1936 yılında ilkokul Tabiat kitabını komisyona yazdıracağı duyulunca, öğretmenler bu şartın kaldırılması ve başvuru süresinin uzatılmasını istemişlerdir.⁴⁰⁷

Öyle anlaşılmaktadır ki, daha önce İstanbul'da bir grup aydın ve kitapçı için karlı bir iş olan ders kitabı işi artık öğretmenler için aynı şekilde karlı bir iş haline gelmiştir. Buna karşın ders kitabı yazmanın bir uzmanlık işi olduğunu düşünen ve öğretmenlerin kitap yazmasına karşı olanlar da vardır.⁴⁰⁸

Ders kitaplarını etkileyen bir diğer gelişme de dil ve tarih alanında yapılan çalışmalardır. Türk Tarih Kurumunun yaptığı çalışmalar ışığında ilk defa lise derecesinde tarih kitapları yeniden yazılmış, 1936 yılında ise bu değişiklik ilkokul Tarih kitaplarına da yansımıştır.

Lise tarih kitabının özetlenmiş hali olan ilkokul Tarih kitabına dair ilk eleştirileri yapan öğretmen Ahmet Halit Yaşaroğlu bu yapıları "*bir süt çocuğuna bir*

⁴⁰⁴ "Kültür Bakanlığında", **Haber**, 7 Şubat 1937, S:1819, s.3

⁴⁰⁵ "İlkokulların Okuma Kitapları", **İlköğretim**, 18 Şubat 1939, S:1, s.32

⁴⁰⁶ **Tebliğler Dergisi**, 13 Şubat 1939, S:5, s.2

⁴⁰⁷ "Tabiat Bilgisi de Tek Kitaptan Okutulacak", **Son Posta**, 4 Mart 1937, S:2365, s.4,

"İlkmekteplerde Okutulacak Tabiat Bilgisi", **Cumhuriyet**, 26 Mart 1937, S:4620, s.2

⁴⁰⁸ "Mektep Kitapları Böyle Yazılmaz", **Tan**, 18 Mart 1940, S:1662, s.5

tabak pirzola arasından bir tek pirzola vermeğe” benzetmekteydi. Kitabın, alelacele yazıldığını, yazan komisyonda pedagog bulunmadığını, uzun u felsefi cümleleri ve aynı şekilde Yurt Bilgisi kitaplarındaki vatan, millet, istiklal gibi konuların çocukların anlayamayacağı düzeyde olduğunu vurgulamış ve yetkilileri “*Yeni nesli papağan gibi ezberci mi yetiştirmek istiyorsunuz?*” ifadesiyle eleştirilmiştir.⁴⁰⁹

Yeni Adam dergisi ise; köy okullarında okutulmakta olan bir ilkokul Kıraat kitabındaki “*Şüphesiz evinizdeki buz dolabında siz de tecrübe ettiniz*” ifadesinden yola çıkarak bu kitabın bir Amerikan kitabından çeviri olduğunu belirtmekte ve şu ilginç yorumu yapmaktadır: “*insan bu tenkidi okuyunca şunu sormaktan kendini alamıyor: İlkokul kitabını yapan heyetler gerçekten bu derece gafil midirler?*”⁴¹⁰

Cumhuriyet gazetesinin yer verdiği mektupta bir öğrenci velisi; ilkokul dördüncü sınıf Hendese kitabında bir mutfak içinde “*murabba*” örneği verilmesinin istendiği, oysaki çocukların yaşadığı evde mutfak bulunmadığı belirtilmektedir. Ayrıca, Süleymaniye Camii örneğini İstanbul’u hiç görmemiş çocukların anlayamayacağı gibi bazı eleştiriler sıralanmaktadır. Aynı yazıda, halen okutulmakta olan bazı ilkokul kitaplarının Fransızcadan çeviri olduğu da bakanlığın dikkatine sunulmaktadır.⁴¹¹

Ders kitaplarındaki bu durumu anlatan başka bir örnek olay 1931 doğumlu Emin Özdemir’in ilkokul yıllarına ait bir hatırasında yer almaktadır. Özdemir, kendisinin öğrencilik yıllarındaki ilkokul kitaplarına dair gözlemleri şöyledir;

*“Alfabedeki, okuma kitabımdaki çocuklara bakar bakar şaşardım. Bunlar hiç benzemezlerdi bize. Kısa pantolonlu, tombul, güleç yüzlü, ışıl ışıl çocuklardı bunlar. Bunların bizim dünyamızın çocukları olduğuna inanmazdım...”*⁴¹²

Ders kitapları açısından diğer bir gelişme de terimlerin (istilahlar) öz Türkçeleştirilmesi sürecidir. 1932 yılından itibaren başlayan bu çalışmalar dönemin sonuna kadar devam edecek,⁴¹³sürece yayılan Türkçeleştirme dolayısıyla öğrencilerin dersleri anlamadığı eleştirileri de yapılacaktır.⁴¹⁴ 1936’da yapılan bu eleştiriler 1939’da da devam etmektedir. Kitaplardaki “*Solunum*”, “*Samak*”, “*Oput*”, “*Açı*”, “*Dikey Açı*”, “*ikizkenar Üçken*”, “*Akyuvar*”, “*Kas*” gibi yeni Türkçe terimlerin

⁴⁰⁹ Ahmet Halit Yaşaroğlu, “İlk Mekteplerde Değişecek Kitaplar”, **Tan**, 4 Şubat 1936, S:3589, s.7

⁴¹⁰ “Konfor”, **Yeni Adam**, 7.1.1937, S:158, s.8

⁴¹¹ “Mektep Kitapları: Kültür Bakanına Açık Mektup”, **Cumhuriyet**, 6 Mart 1937, S:4600, s.1

⁴¹² Seyda, **a.g.e.**, s.222

⁴¹³ Bkz:“Mektep Kitapları Öztürkçe Hazırlanıyor”, **Yeni Asır**, 28 Kanunuevvel 1934,S:8837, s.3, “Okuma Kitaplarında Yapılacak Son Tadilat”, **Tan**, 14 Şubat 1936, S:296-3599, s.2, “İlkokul Tarih Kitapları Yeniden Yazıldı”, **Kurun**, 4 Haziran 1936, S:6608-548, s.3

⁴¹⁴ “İlkokullarda Kitaplar”, **Tan**, 3 İkinciteşrin 1935, S:195-3498,s.2

anlaşılması kolay olmakla birlikte çocukların bu terimleri okul dışı hayatlarında duymadıkları için bocaladıkları iddia edilmiştir.⁴¹⁵

Türkçeleştirme faaliyetleri arasında önemli bir çalışma olarak ilk ve ortaöğretim terimlerinin broşürler halinde yayınlanması görülmektedir. Türk Dil Kurumu tarafından yapılan bu çalışmada ilk anda tespit edilen 4.062 adet yeni terim yayınlanmış ve öğretimde kullanılmaya başlanmıştır. Bu broşürler basında beğeniyle karşılanmıştır.⁴¹⁶

Buna paralel olarak bütün ilkokul kitapları yeni Türkçe terimlerle yeniden yazılmıştır. Ancak, terim tartışması dönemin sonuna kadar devam edecektir. Örneğin, İkdam gazetesinde çıkan bir yazıda 1935 yılından beri ilkokul kitapları yazım işi her sene aceleye getirildiği için pek çok hatalar içerdiği şu örneklerle dile getirilmektedir: Yine, kitaplarda yer alan “*hakyeri*” yerine “*mahkeme*” , “*onarma*” yerine “*tanzim*” “*hükümen*” yerine “*hakim*” gibi düzeltilmeler sık sık yapılmakta, bu suretle kitapların genel olarak düzeni bozulmaktadır.⁴¹⁷

Ders kitaplarının pedagojik yönü de eleştirilerden nasibini almıştır. Zaman zaman buna dair bilimsel eleştirilerin de yapıldığı görülmektedir.⁴¹⁸ 1939 yılında patlak veren bir tartışma ders kitaplarını yeniden gündeme getirmiştir. Önce, lise kitaplarında başlayan bu tartışmanın hemen ardından ilkokul kitapları da mercek altına alınmıştır. Kitaplarda çok sayıda bilgi hatasının olduğu, çocuk seviyesine de uygun olmadığı yönünde eleştirel yazılar yayınlanmıştır.⁴¹⁹

“*Hepsini Yakmak Yeniden Yapmak*” başlıklı makalesinde ders kitapları için en iyi çözümün hepsini yakarak, yeniden yazmak olduğunu dile getiren Etem İzzet Benice;o güne kadar sorunların açık açık konuşulmaması nedeniyle çözüm bulunamadığını belirtmektedir.⁴²⁰

⁴¹⁵ Kemalist, “Mektep Kitaplarında İstilahlar”, **İkdam** Sabah Postası, 6 Şubat 1939, S:23 s.1

⁴¹⁶ Bkz: Va-Nü, “Kültür Hayatımız İçin Mühim Bir Hadise”, **Akşam**, 3 Teşrinisani 1938, S:7203,s.3, “Mektep Kitapları Hazırlandı”, **Kurun**, 12 Eylül 1938, S:7426-1526,s.1

⁴¹⁷ “İlkokul Okuma Kitapları”, **İkdam**, 16 İkinciteşrin 1939, S:93-212 s.2

⁴¹⁸ Bkz: “En Büyük Dert: İlk Mektep Kitapları”, **Muallim Sesi**, 15 Mart 1935, S:13, s. 1, Sami Eğilmez, “İlkokul Programı-İlkokul Geometri Kitapları”, **Öğretmen Sesi**, 1 İkincikanun 1939, S.37-78, s.201

⁴¹⁹ Bkz: “İlkmektep Kitaplarında Hata”, **Akşam**, 22 Şubat 1939, S:7309, s.3, “Yanlı Kitap Davası Dalbudak Salıyor”, **İkdam** Sabah Postası, 19 İkinciteşrin 1939, S:96-212 s.1, “Yanlı Kitaplar Meselesi Büyüyor.”, **Son Telgraf**, 18 İkinciteşrin 1939, s:970, s.1

⁴²⁰ Etem İzzet Benice, “Hepsini Yakmak Yeniden Yapmak”, **İkdam**, 19 İkinciteşrin 1939, S:96-212 s.1

Reşat Feyzide sorunların açık açık konuşulmadığını, bakanlıktaki yetkililerin bugüne kadar “*idarei maslahatçılık*” yaptığını, eleştiri kabul etmediklerini ve eleştirenleri sindirdiklerini ileri sürmektedir.⁴²¹

Nurullah Ataç ise, ilkokul kitaplarındaki çocuk şiirlerinin içler acısı halde olduğunu belirterek “*Ah bir akademimiz olsa. Okuma kitapları o akademinin onayından geçse*” demektedir.⁴²² Bu talep, 1933’de tek kitap tartışmalarında Tıp Fakültesi Kimya doçenti Dr. Saip Ragıp Bey, bakanlığın bu işin üniversite hocalarına bırakılması yolundaki talebini hatırlatmaktadır.⁴²³ Eleştirilerden de anlaşılacağı gibi üniversite bu eğitim alanında yapılan reformlarda saf dışı kalmıştır.

1940 yılına gelindiğinde ders kitaplarının dağıtımıyla ilgili sorunlar kısmen çözülsün de kitapların içerikleri ve nitelikleriyle ilgili tartışmalar devam etmiştir. Özellikle, 1932’de Türkçeleştirme tartışması devam etmektedir. Türkçeleştirmenin yani eski dilin tasfiyesinin bir “anarşiye” döndüğü düşüncesi hakimdir.⁴²⁴ Ayrıca kitaplardaki bu sürekli değişim, incelenen dönemin bir “*kararsızlık*” dönemi olarak değerlendirilmesine neden olacaktır.⁴²⁵

Dönemin bakanı Hasan Ali Yücel, sorunu ele almış ve bir dizi çalışma içine girmiş, kendi ifadesiyle “*sümmendedarik*” iş yapmamak, yöntemli çalışmak için gerek ilkokul öğretmenleriyle ve gerekse üniversite öğretim üyeleriyle işbirliği yoluna gitmiştir.⁴²⁶

2.4 İlköğretim Alanındaki Kavramsal Değişim

2.4.1 Öz Türkçe Hareketi

İncelenen dönemin ilköğretim alanındaki başlıca niteliksel gelişmelerden biri de eğitim ve öğretim alanında kullanılan kavramlardaki değişimdir. 1930’ların başlarında başlayan ve ortalarına doğru hız kazanan Türkçeleştirme hareketi

⁴²¹ Reşat Feyzi, “Serhat ve Açıklık”, **Son Telgraf**, 20 İkinciteşrin 1939, s:972, s.2, Reşat Feyzi, “Yangından Mal Kaçırır Gibi”, **Son Telgraf**, 21 İkinciteşrin 1939, s:973, s.2

⁴²² Nurullah Ataç, “Çocuk Şiirleri”, **Haber**, 23 Nisan 1938, S:2245, s.3

⁴²³ “Maarif İşleri Nasıl Düzelir: Bize Mahsus Yeni Bir İlk Mektep Sistemi Lazım”, **Zaman**, 28 Ağustos 1934, S:79, s.1-7

⁴²⁴ Muhittin Birgen, “Usulsüz Dilli Mektep Kitapları”, **Son Posta**, 9 İkinciteşrin 1940, S:3694, s.3, Muhittin Birgen, “Şavul, Şakül, Çekül”, **Son Posta**, 9 İkinciteşrin 1940, S:3694, s.3

⁴²⁵ Burhan Cahid, “15 Yıllık Maarif”, **Son Posta**, 19 İkinciteşrin 1939, S:3343, s.1

⁴²⁶ Bkz: “Maarif Vekili Burada Yaptığı Son Tetkiklerle Dair İzahat Verdi”, **Tan**, 10 Şubat 1940, S:1625, s.6, “Çocuklarımızın Eline Vereceğimiz Kitaplar”, **Tan**, 15 Şubat 1940, S:1630, s.5, “12 İlk Mektep Kitabı Beğenilmedi”, **Son Telgraf**, 3 Şubat 1940, S:1044, s.2, “Ders Kitapları Tetkik Ediliyor”, **Son Telgraf**, 9 Mart 1940, S:1078, s.2

ilköğretim alanını da önemli ölçüde etkilemiştir. Eğitim alanında, “okul”, “öğrenci”, “öğretmen” gibi temel kavramların yanı sıra ders kitaplarındaki bütün bilimsel terimlerin de Türkçeleştirilmesi söz konusudur.

1928 yılı itibarıyla, Harf Devrimiyle birlikte kurulan Dil Heyeti tarafından terimlerin Türkçeleştirilmesi çalışması başlatılmıştır. Bakanlık çatısı altında çalışan bu heyet, vilayetlere gönderdiği genelgeyle öğretmenlerin komisyonlar halinde çalışarak söz derleme faaliyetlerine başlamasını istemiştir.⁴²⁷ Bu çalışmalar, okul kitaplarının Türkçeleştirilmesinde bir başlangıç oluşturmuştur. 1929 tarihli Dil Heyeti talimatnamesine göre heyet, okul kitaplarının Türkçeleştirilmesine dair Maarif Vekaleti'ne görüş bildirmekle görevlidir.⁴²⁸ Bu çalışmalar 1932'de kurulan Türk Dil Kurumu ile daha kapsamlı ve bilimsel bir sürece girmiştir. Bu kurumun koordinasyonunda ülkenin her yanında saha çalışmaları yapılarak halk arasında kullanılan “*İstılahlar*” yani Türkçe terimler toplanmaya başlanmıştır. 1932 tarihli “*Söz Derleme Talimatnamesi*”ne göre ülkedeki bütün öğretmenler bu faaliyetlerde görevlidir ve bütün okullar birer “*söz derleme ocağı*”dır.⁴²⁹ Öğretmenler, görev yaptıkları bölgelerdeki köyleri gezerek halkın kullandığı Türkçe kelimeleri derleyerek Türk Dil Kurumu'na göndermişlerdir.⁴³⁰ Bu çalışmaların ilk sonucu olarak 1934 yılında “*Osmanlıcadan Türkçeye Kelime Karşılıkları Tarama Dergisi*” yayınlanmıştır.⁴³¹

Yine Türk Dil Kurumu 1936 yılında aciliyet gerektirdiği için ilk ve ortaokullarda kullanılacak terimlere karar vermiş ve bunları Maarif Vekaleti'ne göndermiştir.⁴³² Bakanlık bunları 1937 yılında matematik, mekanik, fizik, kimya, biyoloji, botanik ve jeoloji terimleri olmak üzere ayrı ayrı kılavuzlar halinde yayınlanmıştır.⁴³³ Hasan Ali Yücel döneminde ise tekrar gözden geçirilmek üzere bu terimlerle ilgili öğretmenler arasında anket yapılmış ve onların görüşleri alındıktan sonra 1939 yılında tekrar yayınlanmıştır.⁴³⁴

1932 yılında Türk Dil Kurumu kurulana kadar ilköğretim alanındaki “*mektep*”, “*talebe*”, “*maarif*”, “*muallim*”, “*tedris*” gibi temel kavramların dahi Türkçeleşmesi

⁴²⁷ “Köylerde Derleme”, **İkdam**, 06.11.1928 S:11329 s.1

⁴²⁸ “Dil Heyetinin Vazifeleri Hakkında Talimatname”, **Resmi Gazete**, 12 Kânunusani 1929, S:1090

⁴²⁹ “Söz Derleme Talimatnamesi”, **Resmi Gazete**, 4 Kaunuevvel 1932 S:2268, s:2039-2040

⁴³⁰ “100.000 Derleme Fiş”, **Hakimiyeti Milliye**, 18 Haziran 1933, S:4278,s.1, Ayr.Bkz: “Söz

Derleme Faaliyeti Başladı”, **Milliyet**, 14 Teşrinisani 1934,S:3149, s.3

⁴³¹ **Terimlerin Türkçeleştirilmesi Bakımından Profesör Ragıp Özerdim'in Muhturası Hakkında Rapor**, T.D.K., Yay., Ankara, 1941, s.12-15

⁴³² **A.g.e.**, s.13

⁴³³ **İlk veOrtaÖğretim Matematik Terimleri : Türkçe-Osmanlıca, Osmanlıca-Türkçe, Fransızca-Türkçe**, Kültür Bakanlığı, Ankara ,1937.

⁴³⁴ **İlk veOrtaÖğretim Matematik Terimleri : Türkçe-Osmanlıca, Osmanlıca-Türkçe, Fransızca-Türkçe**, Maarif Vekilliği, İstanbul,1939.

gündemde değildir. Örneğin Kazım Nami, 1931 yılındaki bir makalesinde; Maarif Vekili Esat Bey'in "muallim" yerine "mürebbi" demeyi tercih ettiğini, kendisinin de bunu doğru bulduğunu belirtmektedir.⁴³⁵ Henüz temel kavramlarda öz Türkçe kelimeleri kullanması fikri oluşmamıştır. 1933 yılında ise bu kavramların yerine yavaş yavaş yeni kavramlar almaya başlayacaktır. Örneğin, yeni yetiştirilecek köy öğretmenleri için Bakanlık tarafından Dil Heyetine görüş sorduğunda, "danişman" veya "öğütçü" terimleri önerilmiştir.⁴³⁶ Rahmi Balaban ise yeni köy öğretmenlerine "köyaçarı" demeyi doğru bulmaktadır.⁴³⁷ Nitekim, 1936'da bu iş için görevlendirilecek olanlar "eğitmen" olarak adlandırılacaktır.

Bakanlığın, ilk başlarda öz Türkçe konusunda temkinli davranmış olduğu görülmektedir. Nisan 1933'de Maarif Vekili başkanlığında öğretmenlerle yapılan bir toplantıda; yeni terimlerin her sene değiştirilmesi yerine bu terimler üzerinde bir karar kılındıktan sonra bu değişikliğin yapılması taraftarı olduğu vurgulanmıştır.⁴³⁸

Diğer yandan, basında öz Türkçe yazı örnekleri yayınlanmaya başlamıştır. Henüz dil kurumu tarafından kesin kararlar verilmeden yazılan bu yazılar bir kaos oluşturmaktadır. Örneğin bu yazı örneklerinden birinde öğretmenlerin teftiş notlarına göre terfi almalarıyla ilgili bir haber şöyle verilmektedir;

*"Yumuşlarındaki başarımlarına göre yücelmeleri gerekli olan muallimlerin yücelme cetveli vekaletçe onaylanmıştır"*⁴³⁹

1933 ve özellikle 1934 yıllarında Öz Türkçe çalışmaları için ilk hazırlık devresi diyebileceğimiz bu devrede gazete ve dergilerdeki bazı yazılarda eğitimle ilgili kavramların yerine çok farklı kavramların kullanıldığı görülmektedir. Örneğin; "maarif" yerine "okutma işi"; "muallim" yerine "okutucu", "açarı", "okutan", "öğretici"; ders yerine "öğrence"; "talebe" yerine "öğrencek", "okuyucu"; "mektep" yerine "okula", "okunak", "okul"; "sınıf" yerine "kur", ilkmektep yerine "halk okulu", millet mektepleri yerine "ulusokulları", "kitap" yerine "biti" kavramları kullanılmaya başlanmış ve bu alanda kısa dönemli bir karışıklık ta meydana gelmiştir.⁴⁴⁰ Bu

⁴³⁵ Kazım Nami, "Mürebbi", **Muallimler Mecmuası**, 15 Şubat 1931, S:16, s.177-179

⁴³⁶ "Köy Muallimleri", **Milliyet**, 15 Şubat 1933, S:2520, s.3

⁴³⁷ Rahmi Balaban, "Köyü Kültürleştirme Yolları", **Anadolu**, 5 Kanunuevvel 1934, S:6082, s.1

⁴³⁸ "Muallimlerin Toplantısında", **Hakimiyeti Milliye**, 10 Nisan 1933, S:4209, s.4

⁴³⁹ "Denizli'de Kültür İşleri ve Terfi Eden Muallimler", **Anadolu**, 30 Kanunuevvel 1934, S:6104, s.2

⁴⁴⁰ Bkz: Kiraz Ali Oğlu, "Bursa Civarında Okutma İşlerinin, Okuyucuların Gözden Geçirilmesi", **Vakit**, 9 Nisan 1933, S:5475, s.11, Ayr.Bkz: "Köy Kültüründe Hazırlanan Devrim", **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1935, S:4069, s.3, "Okunak Bitileri", **Muallimler Sesi**, 1 Kanunuevvel 1934, S:6, s. 1, "Orta Okullar ve Açarı İşleri", **Anadolu**, 11 Kanunuevvel 1934, S:6087, s.2, "Köy Okutmanı Köyün Önderi Olmalıdır", **Muallimler Sesi**, 1 Mart 1935, S:12, s.1, Vahit Özgüven, "Ulus Okulları", **Anadolu**, 5 Kanunuevvel 1934, S:6082, s.2, "Anlaşılmaz İşler", **Muallimler Sesi**, 1 Kanunusani 1935, S:8, s. 1

kavramlar, bazı yazılı metinlerde kullanılmaya başlanmakla birlikte genel anlamda eski terimler gerek kamu alanında ve gerekse özel alanda hala yaygındır.

Okullarda öğretilen öz Türkçe kelimelerin hayatta karşılığı olmadığı, yeni neslin eskilerle anlaşamadığı gibi eleştiriler dile getirilmeye başlamıştır. 25.05.1934 tarihli bir yazısında Selami İzzet Sedes, “*Yarıncı nesil, kimseye “arzi hürmet” etmeyecektir, saygıdeğer kimselere “saygılarını sunacaktır”*” şeklinde öz Türkçe ifadelerle bu eleştirilere karşı çıkmaktadır.⁴⁴¹

Öğretmenler bir taraftan öz Türkçe kelimeleri derlerken, bir taraftan da bu kelimeleri günlük hayatta kullanmaya ve yaymaya başlayacaklardır.⁴⁴² Bakanlık zaman zaman okullara yazı göndererek öğretmenleri uyarmakta, TDK tarafından hazırlanmakta olan Büyük Türkçe Sözlük yayınlanmadan öz Türkçe ile ders yapılmamasını istemektedir.⁴⁴³ Ancak, bundan kısa bir süre sonra Mayıs 1935’de gönderilen başka bir yazıda; öğretmenlerin öz Türkçe kelime öğretimine önem vermelerini, kitaplardaki eski kelimelerin üstünün çizilerek yenilerinin yazdırılmasını ve bu yeni kelimeleri cümle içinde kullanarak öğrencilere belletilmesi istenmektedir.⁴⁴⁴

Nitekim bakanlık, kendisi de 1937’de ilk ve ortaokullar için her ders için ayrı ayrı terimler kılavuzları yayınlamak üzere okullara göndermiştir. TDK tarafından hazırlanan bu kılavuzlar çerçevesinde ders kitapları hızla değiştirilmiş, bu değişim işi 1939 yılına kadar devam etmiştir.

Bakanlığın 1935 yılındaki okullara gönderdiği genelgeden sonra öz Türkçeleştirme hız kazanmıştır. Buna paralel olarak TDK, kararlaştırılan öz Türkçe terimleri gazetelerde listeler halinde yayınlamaya başlamıştır.⁴⁴⁵ Bu durum terim karmaşasına kısmen son vermiştir. Bugün kullanılan “*öğrenci*”, “*öğretmen*” “*okul*”, “*sınav*”, “*eğitim*” gibi sözcüklerin düzenli bir biçimde ilk kez kullanıldığı yazı örnekleri 1935 yılı sonlarına doğru yayınlamaya başlandığı görülmektedir.⁴⁴⁶ Okullarda dahu sözcüklerin 1936 yılı başından itibaren yerleştiği anlaşılmaktadır. Örneğin, Ayaş Bünyamin İlkokuluna ait öğretmenler kurulu karar defterinde bu terimlerin ilk defa 08.01.1936 tarihli tutanakta kullanıldığı görülmektedir.⁴⁴⁷ Araştırmamıza konu olan

⁴⁴¹ Selami İzzet, “Öz Türkçe”, **Vakit**, 28 Mayıs 1934, S:5885, s.3

⁴⁴² “Hoca ve Talebe Arasında Öz Türkçe Konuşanlar”, **Vakit**, 3 Mart 1933, S:5441, s.5

⁴⁴³ “Öz Türkçe Dersler”, **Cumhuriyet**, 21 Şubat 1935, S:3869, s.2

⁴⁴⁴ “Talebeye Dil Öğretimi”, **Anadolu**, 3 Mayıs 1935, S:6202, s.3

⁴⁴⁵ “Resmi Makam ve Dairelerin Öz Türkçe Adları”, **Yeni Mersin**, 10 Temmuz 1935, S:2128, s.2

⁴⁴⁶ Sıtkı Can, “Okullar Açılırken”, **Çoruh**, 10 Teşrinvevvel 1935, S:214, s.1

⁴⁴⁷ **Ayaş ve Bünyamin Ayaşı, a.g.e.**, s.124

“ilkokul” ve “ilkokul öğretmeni” ifadelerine ise Resmi Gazete’de ilk defa 02.08.1935 tarihli bir genelgede rastlanmaktadır.⁴⁴⁸

Bununla birlikte eğitimle ilgili kavramlara dair farklı öneriler getirenler de vardır. İsmail Hakkı Baltacıoğlu; “öğretmen” yerine “evrimmen” kelimesini önermektedir. Ona göre, “muallim” yerine “okutan” ve sonra da “öğretmen”i koyarak önemli bir adım atılmış; “öğretmen” yerine “evrimmen” kelimesinin koyulması durumunda ikinci büyük ideal devrimi gerçekleşmiş olunacaktır.⁴⁴⁹ “Okutan, Öğretmen, Evrimmen” başlıklı makalesinde “okutmak” fiilinin ortaçağın, “öğretmek” fiilinin ise 17. Yüzyılın eğitim anlayışının ürünü olduğunu, Kemalist Türkiye’de insanların en büyük özelliğinin “okuma” ve “öğrenme” değil “yaratmak” olduğunu, bunun için de “evrimmen”in en doğru kavram olacağını ileri sürmektedir.⁴⁵⁰

Öz Türkçe hareketinin dönemin okul hayatına büyük ölçüde yayıldığı, buna karşın okul dışındaki hayatın buna ayak uyduramadığı anlaşılmaktadır. 1935 yılında okullara gönderilen emirle, mevcut eğitim terimlerinin yerine yenilerinin kullanılmasına başlanmıştır. 1937 yılında yayınlanan her derse ait terimler kılavuzlarında toplam 4.062 yeni terim ilk ve ortaokullarda eğitim alanındaki yerini almıştır.1938 yılına gelindiğin artık okullardaki tüm kitaplar öz Türkçe terimle yazılmış olarak okutulmaya başlanacaktır.

Atatürk, 1938 yılı Meclis konuşmasında “*Bu yıl okullarımızda tedrisatın Türkçe terimlerle yazılmış kitaplarla başlamış olmasını kültür hayatımız için mühim bir hadise olarak kaydetmek isterim*” sözleriyle bu gelişmeleri desteklemektedir.⁴⁵¹

Vala Nurettin, ilk ve ortaokullardaki öz Türkçeleşmedeki bu hıza atıf yaparak, “*demode*” kalmamak için buna ayak uydurmak gerektiğini belirtmektedir.⁴⁵² Asım Us ise bu gelişmeyi “*Bu yıl, kültür hayatımızda sessiz sedasız bir inkılap başladı*” ifadeleriyle desteklemektedir.⁴⁵³

Hasan Ali Yücel’in bakanlığa geldiği 1939 yılında ise öz Türkçe terimlerle ilgili tartışmalar artmıştır. Yeni terimlerin eğitimde bir kaosa neden olduğu ileri sürülmektedir. Eleştirenlerin başında gelen Peyami Safa; “*Terim Rezaleti*” başlıklı yazısında öz Türkçeleşme adı altında Yunanca kelimelerin aktarıldığını ve bunun bir

⁴⁴⁸ “Maarif Vekaletinden;” **Resmi Gazete**, 2 Ağustos 1935, S:3070

⁴⁴⁹ İsmail Hakkı, “Çocuğun Terbiyesi Ancak, Yaşanarak Kazanılır”, **Tan**, 18 Mayıs 1937, S:748, s.5

⁴⁵⁰ İ.Hakkı Baltacıoğlu, “Okutan, Öğretmen, Evrimmen”, **Yeni Mersin**, 28 Nisan 1936, S:2370, s.2,

İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “Okutan, Öğretmen, Evrimmen”, **Yeni Adam**, 23.4.1936, S:121, s.3

⁴⁵¹ “Reisicumhurun nutku”, **T.B.M.M. Z.C.**,İ:1,1.11.1938, C:1, s.6

⁴⁵² Va-Nü, “Kültür Hayatımız İçin Mühim Bir Hadise”, **Akşam**, 3 Teşrinisani 1938, S:7203, s.3

⁴⁵³ Asım Us, “Yeni Terimler”, **Kurun**, 14 İkincikanun 1938, S:7188-1278, s.1

kaosa neden olduğunu, okullarda öğretilenle günlük hayattaki dil arasında bir uçurum oluştuğunu vurgulamaktadır. Safa itirazını şu ifadelerle dile getirmektedir;

“Eğer terimler öz türkçe olacaksa bütün o “organik” lere, “gozmogoni” lere lüzum ne? Yunanca ve latince olacaksa o “yaşalabeti”, “Tünel iki aç”, “dolaykutupsal” maskaralıkları ne?”⁴⁵⁴

Bir başka yazısında Safa; *“zibidi kelimeler”* tabiriyle ifade ettiği bazı kelimelerin tutmadığını, *“bakan”* sözcüğünün de bunlardan bir olduğunu ileri sürmektedir. Safa; *“Hasan Ali Yücel’in ilk işi, “Kültür Bakanlığı” tabirine arka kapıyı göstermek oldu”* diyerek Yücel’in 1934’den beri kullanılan *“Kültür Bakanlığı”* yerine *“Maarif Vekaleti”* ifadesini kullanmayı tercih etmesine destek vermekte ve onun bu kaosa son vermesini beklemektedir.⁴⁵⁵

İkdam gazetesinin başyazısında ise *“Aferin Vekillere!”* başlığı ile bazı bakanlıkların eski kurumsal isimlerini kullanmaya başlamalarını ve özellikle Yücel’in terim kaosuna son vermek yönündeki çalışmalarını desteklemektedir. Aynı yazıda; Yücel’in teşkilata bir emir göndererek; *“Kültür Müdürlüğü”* ifadesi yerine eskisi gibi *“Maarif Müdürlüğü”* ibaresinin kullanılmasını istediği belirtilmektedir. Yazıda öz Türkçe hareketi şu ifadelerle eleştirilmektedir;

“Maarif Müdürlüğü gibi Anadolu çocuğunun anlayabileceği kelimeler yerine “Kültür Müdürlüğü” gibi sakil duran kelimelerin ikame edilmesi aklın ve mantığın kabul edebileceği yenilikler değildir. ... sadelik cerayarı teşkil edeyim derken, kaş yapayım derken göz çıkarmamak lazımdır.”⁴⁵⁶

Selahaddin Güngör ise, bu yeni terimlerin kimseye sorulmadan uluorta belirlendiğini, bunlardan bir kısmı yerleşirken bazılarının ise yerleşmediğini, henüz okullarda okutulacak bir Gramer kitabının dahi hazırlanmadığını vurgulamaktadır.⁴⁵⁷

Reşat Fevzi ise, *“Çocuğun dimağı yazar bozar tahtası değildir”* şeklinde itiraz ettiği terim meselesinde istikrarsızlık olduğunu, üç dört defa değişen terimler olduğunu ve çocukların şaşkına döndüğünü vurgulamakta, terimlerin son şeklini almadan okul kitaplarına konmasının yanlış olduğunu belirtmektedir.⁴⁵⁸ Öğretmen Sami Eğilmez ise, okul kitaplarıyla müfredat programı arasındaki terim farklılıklarına dikkat çekmektedir.⁴⁵⁹

⁴⁵⁴ Peyami Safa, “Terim Rezaleti” **Cumhuriyet**, 15 Birincikanun 1939, S:5601, s.3

⁴⁵⁵ Peyami Safa, “Falih Rıfkının İhtidası”, **Cumhuriyet**, 26 İkincikanun 1939, S:5283, s.3

⁴⁵⁶ “Aferin Vekillere!”, **İkdam Sabah Postası**, 18 Ağustos 1939, S:5-212, s.1

⁴⁵⁷ Salahaddin Güngör, “Gramer Zarureti” **Cumhuriyet**, 3 İkinciteşrin 1939, S:5561 s.2

⁴⁵⁸ Reşat Fevzi, “Terim Meselesinde İstikrar Lazım”, **Son Telgraf**, 29 Haziran 1939, S:830, s.3

⁴⁵⁹ Sami Eğilmez, “İlkokul Programı-İlkokul Geometri Kitapları”, **Öğretmen Sesi**, 1 İkincikanun 1939, S.37-78, s.201

Muhittin Birgen ise, halka mal olmuş kelimeler yerine uydurma kelimelere karşıdır. Birgen, Arapça ve Farsça kökenli olup Türkçeleşmiş kelimelerin atılarak yerlerine uydurma kelimeler yerleştirilen okul kitaplarını “*düzmece mektep dili*” ifadesiyle eleştirmektedir.⁴⁶⁰

Neriman Hikmet ise, İstanbul 44. İlkokulunda yaptığı gözlemlere dayanarak, çocukların bu yeni terimleri kolay kavradığını, asıl sorunun eski neslin bu terimlere yabancı kalması olduğu yolunda görüşünü şöyle ifade etmektedir:

*“Küçük bir Babil kulesinin içindeyiz. Bu işin içinde nasıl çıkacağız. Yeni nesil bambaşka bir dil, bambaşka tabirler kullanıyor”*⁴⁶¹

Hasan Ali Yücel bu tartışmalara son vermek için, göreve geldikten sonra terimler meselesini ele almış ve öğretmenler arasında bir anket yaparak onların bu konudaki görüşlerini açık bir şekilde yazmalarını istemiştir.⁴⁶² Bakanlık, bu ankette öğrencilerin bu yeni kelimeleri anlayıp anlayamadıklarını merak etmektedir.⁴⁶³

Yücel, Vakit gazetesine verdiği mülakatta, yaptığı araştırmalarda özellikle ilkokullarda öğrencilerin bu yeni terimleri büyük ölçüde anlayabildiğini belirlemekte, eski terimlere “*demir bilyeler*” benzetmesi yaparak çocuklar tarafından anlaşılmadığını vurgulamaktadır. Yücel, okullardaki gözlemlerini şöyle aktarmaktadır;

“Enternasyonal bir benlik kazanmamış kelimelerin, terim olarak karşılığını Türkçede buluyoruz, çocuklarımıza veriyoruz. Ve onlar, birçoklarının zannı hilafına, bunları gayet güzel öğreniyorlar.

*Vekil olduktan sonra sık sık dolaştığım ilk ve orta mekteplerde çocuklara hissettirmeksizin yaptığım anketler, bana bu intibai verdi. İlkokulun son veya bir evvelki sınıfında bir Türk çocuğu için müesses, murabba, muhammes, züerbaatüladla, hiçbir tedai imkanı vermediği için hazmedilmemiş demir bilyeler gibi onun dimağında kalıyor. halbuki: (birle, dörtle, beşle, çokla) yapılmış terimleri esasen bunları bildiği için kolayca kavıyor ve anlıyor.”*⁴⁶⁴

Bununla birlikte Yücel döneminde yapılan araştırmalar neticesinde ders kitaplarındaki bu yeni terimlerden bazılarının değiştirilmesine ve yerine eskilerin kabul edilmesine karar verildiği görülmektedir.⁴⁶⁵ Yapılan bu değişikliklerle birlikte

⁴⁶⁰ Muhittin Birgen, “İki Dil: Hayat Dili, Mektep Dili”, **Son Posta**, 19 Birincikanun 1940, S:3734, s.3

⁴⁶¹ Neriman Hikmet, “Küçük Bir Babil Kulesinin İçindeyiz”, **Vatan**, 2 Birincikanun 1940, S:104, s.2

⁴⁶² “Öz Türkçe İstilahlar İçin Muallimlerin Düşünceleri Soruldu”, **Son Telgraf**, 22 İkincikanun 1939, S:675, s.3, Ayr.Bkz: “Maarif Vekaleti Yeni Terimleri Değiştirdi”, **Son Telgraf**, 20 Mart 1939, S:729, s.2

⁴⁶³ “Maarif Vekilinin Dil İçin Bir Sual”, **İkdam**, 23 İkincikanun 1939, S:12, s.1

⁴⁶⁴ “Maarif Vekilimizle Bir Mülakat”, **Vakit**, 6 Haziran 1939, S:7688, s.3

⁴⁶⁵ “Ders Kitaplarındaki Terimler”, **Son Dakika**, 1 İkincikanun 1940, S:121, s.2, Burhan Cevad, “Yeni Terimler”, **Son Telgraf**, 21 Mart 1939, S:730, s.3

ilk ve ortaokullarda kullanılacak terimler için kılavuzlar yeniden yayınlanmıştır.⁴⁶⁶ 1939'da yayınlanan bu kılavuzlara göre ilk ve ortaokullardaki yeni terimlerden bazıları Osmanlıca karşılıklarıyla birlikte şunlardır:⁴⁶⁷ *Adet (sayı), aşari (ondalık), amudi (dikey), amut (dikme), amali erbaa (dört işlem), baki (kalan), beyzi (oval), buut (boyut), cezri murabba (karekök), dahili zaviye (iç açı), dil'i kaim (dik kenar), düstur (formül), ehram (pramit), emsal (katsayı), gaye (limit), gayri musavaat (eşitsizlik), hakiki adet (gerçel sayı), hal neticesi (çözüm), hat (çizgi), ihtisar (sadeleştirme), kabiliyeti taksim (bölünebilme), kaim (dikgen), kaim şibih münharif (dik yamuk), kerat cetveli (çarpım taplosu), kesri adi (bayağı kesir), hendesi (geometrik), mahrut (koni), mazrup (çarpan), menfi (negatif), mikap (küp), mikyasa (ölçek), mudalla (çokken), muhammes (beşgen), muhiti daire (çember), münassıf (açıortay), murabba (kare), müseddes (altıgen), muvazi hatlar (paraleller), müselles (üçgen), müsellesi münferücüz zaviye (geniş açılı üçgen), müstakim (doğru), nakıs (eksi), riyaziye (matematik), şaküli (düşey), tarh çıkarma, karasal (berri), vadi (derey), taraverten (pamuktaş), hareketi arz (yer sarsıntısı), arazi (yerey), istilaktit (sarkıt), bünye (yapı),⁴⁶⁸ fevki zebehan (aşırı ergime), havayı nemisi (atmosfer), cevvi (atmosferik), aydınlanma (tenevvür), izafi (bağıl), tazyik (basınç), tülani (boyuna), cazibe (çekim), mütecanis (homojen), ısı (hararet), nakliyet (iletkenlik), tacil (ivme), manivela (kaldıraç), sulp (katı), emsal (katsayı), menba (kaynak), şimal (kuzey), rutubet (nem), şey (nesne), tabii (normal), mihrak (odak), tatbikat (uygulama), cazibei arz (yer çekimi),⁴⁶⁹ secer (ağaç), tufeyli (asalak), nebat (bitki), zevil hayat (canlı), ilkah (döllenme), kadid (iskelet), sem (ışıtme), cenah (kanat).⁴⁷⁰*

Maarif Vekaleti bu kavramların yanı sıra eğitim alanında kullanılan bazı ifadelerle de müdahale etmiştir. Örneğin, Şubat 1935'de gönderdiği emirle öğrencilerin yoklamalarda "efendim, namevcut" demeleri yerine "buradayım, varım" demeleri istenmiştir.⁴⁷¹ Yine Mart 1937'de öğrenci ve öğretmenlerin kendi aralarındaki iletişimlerinde "Bey", "hanım", "muallim bey", "muallim hanım", "hocam" gibi ifadelerin kullanılmasını yasaklamıştır.⁴⁷²

⁴⁶⁶ Terimlerin Türkçeleştirilmesi Bakımından ..., a.g.e., s.13

⁴⁶⁷ Bkz: İlk veOrtaÖğretim Matematik Terimleri..., a.g.e.,

⁴⁶⁸ Bkz: İlk veOrtaÖğretim Jeoloji Terimleri : Türkçe-Osmanlıca, Osmanlıca-Türkçe, Fransızca-Türkçe, Maarif Vekilliği, İstanbul, 1939.

⁴⁶⁹ Bkz: İlk veOrtaÖğretim Fizik Terimleri : Türkçe-Osmanlıca, Osmanlıca-Türkçe, Fransızca-Türkçe, Maarif Vekilliği, İstanbul, 1939.

⁴⁷⁰ Bkz: İlk veOrtaÖğretim Botanik Terimleri : Türkçe-Osmanlıca, Osmanlıca-Türkçe, Fransızca-Türkçe, Maarif Vekilliği, İstanbul, 1939.,

⁴⁷¹ "Namevcut Yok!", Cumhuriyet, 4 Şubat 1935, S:3852, s.2

⁴⁷² "Maarif Müdürlüğünün Bir Tamimi", Akşam, 12 Mart 1937, S:6607, s.3

Sonuç itibariyle, incelenen 1928-1940 dönemi eğitim alanında bazı karışıklıklara neden olsa da öz Türkçe hareketinin önemli ilerlemeler kaydettiği bir dönem olmuştur. Kısa bir süre kaotik bir durum oluşturan bu hareket dönemin sonuna doğru rayına girmiştir. Günümüzde halen kullandığımız, “okul”, “öğretmen”, “öğrenci” gibi pek çok kavram eğitim alanına bu dönemde girmiştir.

2.4.2 Okul İsimleri

Cumhuriyet dönemi eğitim kurumlarının isimlendirilmesi açısından da önceki dönemden ayrılmaktadır. Özellikle ilkokullara verilen isimlerin dönemin siyasi özelliklerini yansıtmakta olduğu, bu isimlerin çoğunluğunun Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'e ve Başbakan İsmet İnönü'ye atfedildiği görülmektedir.

Okullara isim verilmesiyle ilgili ilk mevzuat düzenlemesi 29.08.1341 (1925) tarihidir. Henüz Talim ve Terbiye Heyeti kurulmadan önce Maarif Vekaleti içinde görev yapan Müdürler Encümeni tarafından bir talimatname hazırlanmıştır. Talimatnamede; o tarihe kadar okullara isim verilmesiyle ilgili bir mevzuatın olmadığı, son zamanlarda okul isimlerinin seçiminde bazı itilaflar olduğu belirtildikten sonra okullara isim verilmesiyle ilgili şu kurallar ortaya konmaktadır:⁴⁷³

- 1- Bir mahalde tek bir okul varsa bulunduğu şehrin, kasabanın veya mahallenin ismi,
- 2- Birden çok okul varsa her birine,
 - A. Türk tarihinden ilim ve faziletleriyle tanınan zatların isimleri,
 - B. Tarihimizde, Sakarya gibi büyük zaferlerin kazanıldığı mahallere delalet eden isimler,
 - C. Cumhuriyet'in ilanı gibi tarihi hadiselerin zamanına işaret eden isimler,
 - D. Büyük şehirlerde okullara numaralarla isim verilebilir.

Yazının devamında vilayetlerdeki İlk Tedrisat Meclislerinin yukarıdaki esaslar dahilinde okullar için yeni isimler belirlemesi ve bu isimleri bir çizelge yaparak bakanlığa göndermesi istenmektedir.⁴⁷⁴

1927 yılına gelindiğinde ise yeni bir talimatname hazırlanması gereği duyulduğu anlaşılmaktadır. Talim ve Terbiye Dairesi tarafından tespit edildiği anlaşılan okullara isim verilmesiyle ilgili kuralları gösteren 02.07.1927 tarihli yazıda;

⁴⁷³B.C.A., f:180.09, k:92, d:449, s:1-23

⁴⁷⁴B.C.A., f:180.09, k:92, d:449, s:1-23

okullara verilmekte olan isimlerle ilgili birçok karışıklıklar yaşandığı belirtilmekte ve şu kurallar getirilmektedir:⁴⁷⁵

“Mekteplere verilmekte olan isimlerin muayyen esaslar dairesinde tespiti ve bir çok karışıklıklara sebebiyet veren ... (okunmuyor) mektep isimlerinin tebdili takarrür etmiş ve mektep isimleri hakkında atideki mükerrerat ittihaz olunmuştur:

1. Numaralarla yad olunan mektepler müstesna olmak üzere elyevm mevcut mektepler isimlerini aynen muhafaza edilecektir.
2. Numaralı mekteplerle yeniden açılacak mektepler, buldukları şehir, kasaba ve semte izafeten tesmiye edileceklerdir.
3. Orta mekteplerle, Muallim Mektepleri buldukları şehir, kasaba veya semte izafe olunacaklardır.
4. İlk, orta, muallim mekteplerinin vatana büyük hizmet etmiş olan veya mektep yaptırmış bir zata izafeten... ancak Maarif Eminliklerinin teklifi üzerine Vekaletçe yapılabilir.
5. Liselerimizin elyevm hayatta bulunmayan Namık Kemal, Ziya Gökalp, Emrullah Efendi, Salih Zeki, Vidinli Paşa, İshak Hoca, Katip Çelebi, Fuzuli, Şinasi, Süleyman Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Selim Sabit Efendi, ... gibi nispet olundukları mektebe şeref ve iftihar unvanı olabilecek zevatın isimleriyle tevsimi muvafıktır.
6. Beşinci madde mucibince liselere verilecek isimler Mıntika Maarif Eminliklerinin teklifiyle Orta Tedrisat dairesince tespit edilir.”⁴⁷⁶

Görüldüğü gibi okullara isim verilmesinde son onay makamı Maarif Vekaleti olmuştur. Eski talimatnamede, “*ilim ve faziletleriyle*” tanınan isimler iken bu sefer “*vatana büyük hizmet etmiş olan*” veya “*mektepe yaptırmış olan*” kişilerin isimlerinin okullara verilmesi istenmektedir.

Talimatnamenin ilk maddesinde her ne kadar numaralı okullara isim verilmesi istense de İstanbul’daki ilkokullar numaralandırılmış olarak (1. Mektep, 32. Mektep gibi) kalmıştır. İstanbul dışındaki diğer vilayetlerde ise ülkeye büyük hizmetleri olan siyasi liderlerin isimleri verilmiştir.

Osmanlı döneminde ilkokullara ve sıbyan mekteplerine genellikle kurucusunun adı veya bir padişahın adı verilmektedir. İkinci Meşrutiyet döneminde yapılan yeni ilkokullara dönemin siyasi özelliklerini yansıtan isimler verilmiştir. “*İttihat ve Terakkî*”, “*Rehberi Hürriyet*”, “*Burhanı Terakkî*” gibi isimler bu dönemde öne çıkmaktadır.⁴⁷⁷ Ancak, dönemin siyasi liderlerinin isimlerinin kullanıldığına dair bir bilgiye rastlanmamıştır.

Cumhuriyet döneminde, pek çok alanda yapıldığı gibi bu alanda da bir yenilik yapılmış, Osmanlıyı çağrıştıran okul isimleri kaldırılarak yerine Cumhuriyet’i çağrıştıran isimler verilmiştir. Örneğin İstanbul’daki Cumhuriyet öncesinden kalan

⁴⁷⁵ B.C.A.,f:180.09, k:92, d:449, s:1-22

⁴⁷⁶ B.C.A.,f:180.09, k:92, d:449, s:1-22

⁴⁷⁷ Mehmet Önder, **Mevlana Şehri Konya**, Yeni Kitap Bas., Konya, 1962

ilkokul isimleri “Reşadiye”, “Kanuni Sultan Süleyman”, “Süleyman Şah”, “Sultan Abdulaziz”, “Selim-i Salis”, “Rüstem Paşa”, “Rumi Mehmet Paşa”, “Mihrimah Sultan”, “Gülfem Hatun”, “Debbağ Mahmut”, “Zühtü Paşa”, “Sipahiler Ağası”, “Kapı Ağası” gibi okulun kurucusunun veya açıldığı dönemdeki önemli bir devlet adamının ismini taşımaktadır.⁴⁷⁸ Bu okullar 1925’den sonra numaralandırılmıştır. Örneğin, ismini kurucusu Darphane Amiri Haciselimağa’dan alan Haciselimağa Mektebi’nin ismi değiştirilerek Üsküdar 15. Mektep adını almıştır. Bunun gibi, İstanbul’daki bütün okulların isimleri değiştirilmiştir. Bu değişikliğin 1925’den sonra yapıldığı anlaşılrsa da, birkaç yıl iki isim birlikte kullanıldığı da anlaşılmaktadır. Örneğin, 1926 tarihli resmi bir belgede “Sarıyer 31. İlk Süleyman Şah Mektebi” gibi, eski ve yeni ismin birlikte kullanıldığı görülmektedir.⁴⁷⁹ Ancak, 1928’den sonra bu eski isimlerin kullanıldığı görülmemektedir.

İncelenen dönem kaynaklarında okul isimlerinin bir tartışma konusu olduğuna dair bir bilgi mevcut değildir. Ancak, dönemin sonlarına doğru bir okuyucu gazeteye yazdığı mektupta şu itirazı dile getirmektedir;

“İlktahsilimi Eyüpteki Reşadiye mektebinde bitirmiştım. Bu mektebin şimdilerde bilmem kaçınıcı mektep suretinde tesmiye edildiğini görüyor ve işitiyorum. ...yüzlerce müessesat yapan padişahların isimleri durur ve kullanılırken beşinci Mehmed Reşadın iyi bir eseri olan ve dindar bir adam olması dolayısıyla haram parayla değil, hakikaten kendi muhassasatından yaptırdığı bir mektepten isminin alınması biraz tuhaf olmuyor mu?

Beşinci Mehmed ki saflığıle Osmanlı padişahları arasında en zararsızı olmuştur. Bence ya hep ya hiç olmalı.... Mehmed Reşadın kabahati ne?”⁴⁸⁰

İstisnai bir örnek olan bu itirazdan başka okul isimleriyle ilgili bir eleştiriye rastlanmamıştır. Ancak, çok partili döneme gelindiğinde bu okullardan bazılarında Cumhuriyet öncesine ait isimleri tekrar verilmiştir. Örneğin, 1791’de kurulan Üsküdar Selim-i Salis Mektebi incelenen dönemde 19. İlkmektep olarak isimlendirilirken çok partili dönemde tekrar eski adına atfen III.Selim İlkokulu olmuştur.⁴⁸¹

Aziz Nesin, öğrenim gördüğü İstanbul Kanuni Sultan Süleyman İlkokulunun isminin değiştirilerek 7. İlkokul isminin verildiğini anlattığı anılarında; okul isimlerindeki bu değişimin dönemin gereksiz aşırılıklarından olduğunu, Cumhuriyet’in tarihten bir kopuş olduğu sanılarak bu tür değişikliklere gidildiğini belirtmektedir.⁴⁸²

⁴⁷⁸ **Mektepten Okula, Talebeden Öğrenciye Üsküdar**, Haz: Seyfettin Ünlü, Üsküdar Belediye Başk. Yay., İstanbul, 2001

⁴⁷⁹ **TebliğlerMecmuası**, 15 Mart 1926, S:2, s.6

⁴⁸⁰ M.Gözalan, “Müesseselerdeki Padişah İsimleri ”, **Akşam**, 21 Teşrinievvel 1939, S:7544, s.3

⁴⁸¹ **Mektepten Okula, Talebeden Öğrenciye, a.g.e.**

⁴⁸² **Cumhuriyette Çocuktular, a.g.e.**, s.54-55

Okullara isim verilmeyip numaralandırmasının istisnai olarak sadece İstanbul'da uygulandığı anlaşılmaktadır. Şehir merkezinde çok sayıda okul olması ve eski isimlerin kaldırılmasına gerekçe olarak yapıldığı söylenebilir. İstanbul dışında, 1936 yılında Zonguldak Vilayet Umum Meclisinin de okulları numara ile isimlendirmek üzere karar aldığına dair bir bilgi mevcuttur. Ancak, bunun uygulamaya geçtiğine dair bilgi mevcut değildir.⁴⁸³

İstanbul'daki numaralandırma sistemi ilerleyen yıllarda ortaokullarda da uygulanmaya başlanmıştır. 1935 yılına ait bir habere göre, Bakanlık Kadıköy'deki ortaokulların isimlerini kaldırarak numaralandırdığı, ancak istisnai olarak Ortaköy'deki ortaokula "İnönü" ismini verdiği, "Gaziosmanpaşa Ortaokulu" isminin ise değiştirilmediği belirtilmektedir.⁴⁸⁴

Anadolu'da da pek çok eski isim değiştirilerek yerlerine yeni rejimi çağrıştıran isimler verilmiştir. Ancak bu durumun birkaç istisnası olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, 20.04.1935 tarihli bir gazete haberinde, Edirne'nin Uzunköprü ilçesindeki ilkokullarda Gazi Mahmut, Mimar Hayrettin, Şehsuvar, Şinasi gibi isimlerin korunduğu görülmektedir. Gazete, bunlardan Gazi Mahmut isminin kaynağının tartışmalı olduğunu, önemli bir tarihi şahsiyet olmadığını belirtmektedir.⁴⁸⁵ Bu okulun ismi değiştirilmeden günümüze kadar geldiği anlaşılmaktadır.⁴⁸⁶ Yine Şinasi İlkokulu da ismini korumuştur.⁴⁸⁷ Yine ismini koruyan az sayıda okullardan, *Hacıilbey (Tekirdağ)*, "*Camiikebir*" (*Niksar*)⁴⁸⁸, "*Sabihahatun*" (*Adapazarı*),⁴⁸⁹ "*Derviş Paşa*", "*Lala Hüseyin Paşa*", "*Barbaros*" (*Kütahya*)⁴⁹⁰, "*Mithatpaşa*" (*Zonguldak*)⁴⁹¹ gibi isimlere rastlanmaktadır. Bunun yanı sıra, okul yaptıran hayırseverlerin isimleri de okul ismi olarak kabul edilmiştir. Örneğin, Mersin'de köyüne okul yaptıran bir hayırseverin babasının ismine atfen okulun ismi "*Hacı Yakup Mektebi*" olarak tespit edilmiş ve bu kişinin bir resminin okul duvarlarına asılması uygun görülmüştür.⁴⁹²

⁴⁸³ "İl Genel Kurulu Dağıldı", *Zonguldak*, 25Nisan 1936, S:496, s.3

⁴⁸⁴ "İsmi Değişen Mektepler", *Kurun*, 26 İkinciteşrin 1935, S:363,s.4

⁴⁸⁵ "Gazi Mahmut Kimdir, Belli Değil", *Son Posta*, 20 Nisan 1935, S:1691, s.4

⁴⁸⁶ Okulumuz, Tarihçe,

http://gazimahmutilkokulu.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/22/08/717734/icerikler/tarihce_127847.html?CHK=45d642296dca91d840813cf83bc34157, 20.11.2013

⁴⁸⁷ Okulumuz, Tarihçe, <http://www.sinasiilkogretimokulu.k12.tr/?SyfNmb=2&pt=Tarihçe>, 20.11.2013

⁴⁸⁸ "Karaman ve Tekirdağında Tasarruf Haftası Tezahüratı", *Son Posta*, 21 Birincikanun

1935,S:1936, s.5

⁴⁸⁹ "Çocuk Müsamereleri", *Akşam*, 12 Mayıs 1938, S:2794 ,s.5

⁴⁹⁰ "Kütahyanın Yeni Valisi Kültür İşlerine Çok Ehemmiyet Veriyor", *Son Posta*, 5 İkincikanun 1935, S:1591, s.4

⁴⁹¹ "İl Genel Kurulu Dağıldı", *Zonguldak*, 25Nisan 1936, S:496, s.3

⁴⁹² "Maarif Seven Bir Köylü Genci", *Yeni Mersin*, 3.9.1934, S:1873, s.2

1934 yılında özel okulların isimlerinde de bazı değişiklikler yapıldığı görülmektedir. Örneğin, uzun bir geçmişi olan İstanbul Fevziye Lisesi'nin adı öz Türkçe bir isim olan "*Işık Lisesi*" olarak değiştirilmiştir.⁴⁹³ Buna benzer değişikliklerin devletin kararı doğrultusunda yapıldığı anlaşılmaktadır. Aynı günlerdeki başka bir haberde Şemsulmekatip, Feyziati gibi özel okulların isimlerinin bakanlık tarafından değiştirilmesi kararının alındığı belirtilmektedir.⁴⁹⁴

Galatasaray Lisesi'nin isminin de değiştirilmesi gündeme gelmiştir. Yunus Nadi, bu isimdeki "saray" ifadesinin demokrasiye aykırı olduğu gerekçesiyle değiştirilmesi için bir milletvekilinin teklif vermesini eleştiriyor ve önemli olanın isim veya numara olmadığını, bir kurumun içinde barındırdığı ruh olduğunu belirterek şu itirazı dile getiriyordu:

"Millet tarafından seçilip, haklarımızı korusun diye meclise gönderilen bir mebus Maarif Bütçesi gibi büyük ve ehemmiyetli bir mesele görüşülürken fikir namına bula bula bir mektep isminin değiştirilmesini buluyor ve vazifesini yapmış bir adam rahatlığı içinde yerine çekiliyor. ...

Bir milletin hayatı akan devam eden bir şey olduğuna göre onu koparmak, ikiye bölmek, akışın ahengini bozmaktan başka hiçbir netice vermez..."⁴⁹⁵

İlkokullara isim verilmesi veya değiştirilmesi İlk Tedrisat Meclisinin teklifi ve bakanlığın onayıyla yapılmaktadır. Bununla birlikte bazı durumlarda Vilayet Genel Meclislerinin de okul isimlerini değiştirme kararı aldığı görülmektedir.⁴⁹⁶ Yeni açılan bazı okulların isimlerine ise doğrudan Maarif Vekili tarafından karar verilebilmektedir. Örneğin, 1939 yılında Diyarbakır'daki bir okula "*İnönü İlkokulu*" adını veren Hasan Ali Yücel'in bununla ilgili beyanı şöyledir;

"...Bu mektebin adını Milli Şefimizin adlariyle, İnönü ile tevsim etmeyi uygun gördük. Çok temenni ederim ki, burada okuyan memleket çocukları da Milli Şefimiz gibi memleketsever yetişsin"⁴⁹⁷

Okul isimleriyle ilgili bir başka gelişmede ise bazı vilayetlerde "*Gazi Paşa*", "*İsmet Paşa*", "*Fevzi Paşa*" gibi okul isimlerindeki "*Paşa*" unvanının kaldırılmasının gerekip gerekmediğinin bakanlığa sorulmuştur. Bakanlık verdiği cevapta, bu isimlerin olduğu gibi kalmasını istemiştir.⁴⁹⁸ Yine soyadı kanunundan sonra 1935

⁴⁹³ "Elli Yıllık Bilgi Yurdu", **Milliyet**, 14 Kanunuevvel 1934,S:3179, s.5, Ayr.Bkz:

<http://www.fmv.edu.tr/hakkimizda/fevziye-mektepleri-vakfi>, 26.11.2014

⁴⁹⁴ "Yabancı Mektep İsimleri", **Milliyet**, 29 Teşrinisani 1934,S:3164, s.3

⁴⁹⁵ Nadir Nadi, "İnkılabı Anlamıyanlar", **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1939, S:5401,s.1

⁴⁹⁶ "Vilayet Genel Kurulunun 15/3/937 İçtimar", **Resmîİsparta** , 21 Temmuz 1937, S:732, s.3

⁴⁹⁷ "Maarif Vekili Antebe Gitti",**Akşam**, 25 Kanunuevvel 1939, S:7607, s.2

⁴⁹⁸ "Mektep Adları", **Zaman**, 18 Kanunisani 1935, S:210, s.4

yılından itibaren “Atatürk” adının da bazı okullara verilmeye başlandığı görülmektedir.⁴⁹⁹

Okul isimleri arasında İsmet İnönü dışındaki başbakanların adına rastlanmamaktadır. Ancak, 1937’den sonra Başbakan olan Celal Bayar’ın da isminin bazı okullara verildiği anlaşılmaktadır. Kastamonu valisi, 16.03.1938 tarihli yazıyla başbakanlığa başvurarak “*Mensup olduğunuz Büyük Türk ulusuna yaptığınız değerli hizmetlerin samimi ve temiz bir şükran mukabelesi*” olarak yeni açılan Köy Yatı Okuluna “Celal Bayar” adını vermek istediklerini bildirmektedir.⁵⁰⁰

Okul isimleriyle ilgili bir diğer gelişme de okul tabelalarıdır. 1928 yılında Harf Devrimiyle birlikte bir talimatname yapılarak okul tabelalarının yeni harflerle nasıl yazılacağı belirlenmiştir. Buna göre ilkokullara; okulun belirli bir ismi varsa, örneğin “GAZİ İLKMEKTEBİ” şeklinde, yoksa mahalle veya şehrin ismi yazılmadan “İLKMEKTEP” şeklinde bitişik yazılacağı belirlenmiştir. İlkokullarda “kız” veya “erkek” kaydı konulmayacağı, . 50*100 cm ebadında bir sac, mermer, meşe veya pirinçten yapılmış levha üzerine, siyah zemin üzerine altın sarısı yazıyla yazılacağı tespit edilmiştir.⁵⁰¹

İncelenen dönemin okul isimleri hakkında bir fikir vermesi açısından döneme ait çeşitli kaynaklardan elde ettiğimiz 45 vilayette isim verilmiş 317 ilkokulun isimlerinin dağılımı şöyledir:

⁴⁹⁹ “Okullarımızda Müsamere”, **Kars** , 25 Nisan 1935, S:374, s.1, Ayr.Bkz: “Kütahyanın Yeni Valisi Kültür İşlerine Çok Ehemmiyet Veriyor”, **Son Posta**, 5 İkcincikanun 1935, S:1591, s.4

⁵⁰⁰ **B.C.A.**, f:30.0.10, k:144, d:29, s:1

⁵⁰¹ **Kültür Düsturu, a.g.e.**, s.648

Tablo 9 :45 Vilayetteki İlkokul İsimlerine Ait İstatistik (1928-1940)

Okul Adı	Sayı	Okul Adı	Sayı	Okul Adı	Sayı	Okul Adı	Sayı
Gazi/Gazi Paşa	42	Azmi Milli	2	Fadıl Kadı	1	Müdafai Hukuk	1
Atatürk	2	Çankaya	2	Falaka	1	Nedime Hanım	1
Kemal Paşa	2	Duatepe	2	Fatma Hanım	1	Numunei İrfan	1
Cumhuriyet	40	Sarıkamış	2	Fırat	1	Nusret Bey	1
İsmet Paşa	28	Türk Birliği	2	Gülbahar	1	Plevne	1
İnönü	23	8 Eylül	1	Hacı İl Bey	1	Sabihahatun	1
Sakarya	21	9 Eylül	1	Hakimiyeti Milliye	1	Selim Sabit	1
Dumlupınar	16	11 Eylül	1	Halide Hatun	1	Süleyman Paşa	1
İstiklal	14	14 Eylül	1	Halitbey	1	Şehit Sadık	1
Kurtuluş	9	10.Yıl	1	Hilal	1	Şehitfazılbey	1
Namık Kemal	7	19 Mayıs	1	İlterkin Bey	1	Şehitfethibey	1
Fevzi Paşa	7	29 Teşrinievvel	1	İskender Paşa	1	Şehitkemal Bey	1
İnkılap	5	5 Kakanunisani	1	Kara Mustafa Paşa	1	Şehsuvar	1
Necatibey	5	6-7 Eylül	1	Kubilay	1	Şinasi	1
Zafer	5	7 Kanunisani	1	Lala Hüseyin Paşa	1	Umit	1
Misakı milli	4	Akşemseddin	1	Meçhul Asker	1	Ülkü	1
Kazım Paşa	3	Alsancak	1	Mimar Hayrettin	1	Vatan	1
Tevfik Fikret	3	Ankara	1	Mimar Kemal	1	Yedi Eylül	1
Turan	3	Barbaros	1	Mithatpaşa	1	Yeni Yıl	1
Ziya Gökalp	3	Cudibey	1	Mudafai Milli	1	Yeni Hayat	1
23 Nisan	2	Çağlayan	1	Muhtar Paşa	1	Yıldırım Kemal Bey	1
Albayrak	2	Derviş paşa	1	Muzafferiyet	1	Zübeyde Hanım	1

Tabloda belirtilen isimlerin büyük çoğunluğu vilayetlerdeki okul isimlerinin listelendiği bazı arşiv belgelerinden elde edilmiştir. Bunun dışında 1928-1940 arası süreli yayınlarından toplanan okul isimleri de eklenerek 45 vilayette isim verilmiş ilkokullara ait bir istatistik oluşturulmuştur.⁵⁰²

⁵⁰² Bkz: **B.C.A.**, f:180.09, k:142, d:681, s:1, 5.5.1928 Tarihli Bazı Vilayetlerdeki Okulların İsimlerini Gösteren Belge, **B.C.A.**, f:30.0.10, k:143, d:28, s:9 08.02.1933 Tarihli İzmir'deki Tüm Okulları Gösteren Belge, **B.C.A.**, f:180.09, k:141, d:679, s:1, 1928 tarihli Bolu Vilayetine Ait Teftiş Raporları, Hüseyin Albayrak, **Trabzon Milli Eğitim Tarihi-1**, Trabzon İl Milli Eğitim Müd.Yay., Trabzon, 2008, "Çankırıda Son Hafta", **Hakimiyeti Milliye**, 12 Mayıs 1929,, S:2816,s.2, "İlkmektep Kadroları ", **Yeni Mersin**, 30.9.1934, S:1896, s.1
<http://www.selcukuygun.com/site/wp-content/uploads/2010/09/%C3%A7anakkale-e%C4%9Fitim-tarihi-son-23042009.pdf>, "Okullarımızda Müsamere", **Kars**, 25 Nisan 1935, S:374, s.1, **Zonguldak**, 29 Mayıs 1929, S:244, s.2, "Zonguldak Mektepleri", **Zaman**, 20 Teşrinievvel 1934, S:132, s.3, F.A., "Mersinden Mut'a-5", **Yeni Mersin**,6 Haziran 1936, S:2404, s.7, "20 Öğretmenimiz Takdirname İle Ödüllendirildi", **Yeni Mersin**, 7 Mayıs 1936, S:2377, s.2, "551 Muallim Takdirname Aldı", **Tasvirî Efkar**, 14 Mayıs 1940, S:13,s.4, "Takdirname Alan İlk Mektep Okutanları", **Fırat**, 31 İkincikanun 1935, S:216, s.2, "Ezineliler Maariften ve Belediyeden Himmet Bekliyorlar", **Son Posta**, 21 Ağustos 1937, S:2535, s.4, Tahsin Günöz, "Okulda Atatürk Günü", **İlköğretim**, 4 Birincikanun 1939, S:28, s.148, "Toruldaki İlkokul Binasının Vaziyeti Çok Acıklıdır", **Doğu**, 4 İkincikanun 1938, S:29, s.2, "Onbirinci Cumhuriyet Bayramı Kutlama Programı", **Aydın**, 15 Birinciteşrin 1934, S:287, s.1, "Okulların Müsamereleleri", **Çoruh**, 30 Nisan 1935, S:191, s.1, "Kütahyanın Yeni Valisi Kültür

Görüldüğü gibi okullara isim vermek söz konusu olduğunda öncelikle Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Başbakan İsmet İnönü'nün ismi tercih edilmiştir. Neredeyse her vilayette iki büyük liderin ismini taşıyan birden fazla okul vardır. Bunların yanı sıra, görevi başında hayatını kaybeden Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in isminin de bazı okullara verildiği, ancak diğer bakanların isimlerinin tercih edilmediği görülmektedir. Yine dönemin devlet adamlarından olarak Milli Müdafaa Vekili Fevzi Paşa'nın isminin de çok sayıda okula verildiği anlaşılmaktadır. Dönemin valileri arasında ismi verilen tek kişi ise İzmir Valisi Kazım Paşa'dır.

Bunun yanında Cumhuriyet ve İstiklal gibi rejimin niteliğini yansıtan, Sakarya ve Dumlupınar gibi Kurtuluş Savaşını hatırlatan isimler öncelikle tercih edilmiştir. Cumhuriyet öncesinden kalan Mithat Paşa, İskender Paşa, Kara Mustafa Paşa, Selim Sabit gibi devlet adamlarının ismini taşıyan birer okulun isminin değiştirilmediği görülmektedir.

İncelenen dönemde isim değişikliğine en ilginç örneklerden biri Maarif Vekaleti adının yerine 1935 yılından sonra Kültür Bakanlığı adının verilmesidir. CHP'nin 1935 yılı kurultayında alınan karar gereğince kurum isimleri Türkçeleştirilmiş ve Maarif Vekaleti yerine Kültür Bakanlığı denilmeye başlanmıştır. Bu kurultaydan yaklaşık bir ay sonra 1935 tarihli Maarif Vekaleti Merkez Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında 2287 sayılı kanunda değişiklik yapılmış, yeni adıyla Kültür Bakanlığı Merkez Örgütleri ve Ödevleri Hakkında kanunla bakanlığın ismiyle birlikte bağlı 16 dairenin ismi de öz Türkçeleştirilmiştir.⁵⁰³ Örneğin, Talim ve Terbiye Kurulu'nun adı "*Kültür Kurulu*", İlk Tedrisat Umum Müdürlüğü'nün yeni adı ise "*İlköğretim Genel Müdürlüğü*" olmuştur. Kanundaki değişikliğe rağmen Meclis görüşme tutanaklarında Maarif Vekaleti kavramına sık sık rastlanmaktadır. Bakanlık

İşlerine Çok Ehemmiyet Veriyor", **Son Posta**, 5 İncikicanun 1935, S:1591, s.4, "Biga Mekteplerinin Bu Seneki Mezunları", **Son Posta**, 15 Haziran 1937, S:2468, s.5, "Yurtta Kültür Hareketleri", **Son Posta**, 8 Haziran 1937, S:2461, s.5, "Yurt Mekteplerinde Müsamereleler", **Akşam**, 8 Mayıs 1938, S:2790 ,s.5, "Çocuk Müsamereleleri", **Akşam**, 12 Mayıs 1938, S:2794 ,s.5, "Kültürde Çalışma", **Maraş**, 29 Mart 1939, S:?, s.2, "Çocuk Bayramı Yurdun her Yanında Emsalsiz Tezahüratla Kutlandı", **Son Posta**, 29 Nisan 1937, S:2421, s.8, "Şehrimiz İlkokul Öğretmenleri Arasında Değişiklikler", **Yeni Adana**, 8 Teşrinievvel 1936, S:4076, s.1, "Silifkede Mektep Çalışmaları", **Tan**, 7 Haziran 1937, S:768, s.8, Vilayet Maarifi On Cumhuriyet Yılında Ne Yaptı?", **Hakimiyeti Milliye**, 11 Nisan 1934, S:4566, s.3, "23 Nisan", **Hakimiyeti Milliye**, 22 Nisan 1934, S:4577, s.5, Hikmet Çevik, **Tekirdağ Tarihi Araştırmaları**, Ahmet Sait Bas., İstanbul, 1949, s.85, "Bayramda Mekteplerin Sıraları", **Anadolu**, 27 Birinciteşrin 1935, S:6353, s.3

⁵⁰³ Ahmet Demirel, "1930'lu Yıllarda Bir İsim Değişikliği: Maarif Vekaleti/Kültür Bakanlığı", **Tarih ve Toplum**, Haziran 2003, S:234, s.31-37

bütçesinin görüşme tutanaklarında “*Maarif Vekaleti Bütçesi*” olarak geçmektedir. Ayrıca, bu kavram kargaşasının tartışmalara neden olduğu da görülmektedir.⁵⁰⁴

Hasan Ali Yücel’in göreve gelmesiyle birlikte Kültür Bakanlığı isminden vazgeçilerek yeniden Maarif Vekaleti olarak anılmaya başlanacaktır. Bu tür yeni isimlendirmelerin tutmadığını belirten İbrahim Alaaddin Gövsa Yücel’in yaptığı bu değişikliği takdirle karşılıyor ve Kültür Bakanlığı gibi ifadelerin halk arasında garip bir tesir uyandırdığını ve resmi evraklar dışında hiçbir yerde kullanılmadığını belirtiyor.⁵⁰⁵

1938, 1939 yıllarında her iki kavramında kullanıldığı, 1940 yılından itibaren ise Kültür Bakanlığı kavramının kullanılmadığı görülmektedir. 22.09.1941 tarihinde kanuni değişiklikle eski ifadesi olan Maarif Vekaleti tekrar yerini bulmuştur.⁵⁰⁶

Bakanlık ve okul isimlerindeki değişmelerin yanı sıra soyadı kanunundan sonra öğretmenlerin, bu kanunun uygulanmasında kullanıldığı görülmektedir. Bakanlık, zaman zaman okullara emir göndererek öğretmenlerin nüfus memurlarına yardım etmelerini ve soyadı alma işinin bir an önce bitirilmesini istemektedir.⁵⁰⁷ Ayrıca, yine okullara gönderilen emirlerde sınav ve kayıt evraklarında öğrencilerin soyadlarını kullanmadığı görüldüğünden öğretmenler uyarılmaktadır.⁵⁰⁸

Ayrıca, bazı okullarda öğretmenlerin öğrencilerinin isimlerini yeni öz Türkçe isimlerle değiştirilmesine ön ayak oldukları görülmektedir. Örneğin, 23.02.1935 tarihli bir haberde, Çeşme’de bir ilkokul öğrencilerinin öğretmenleriyle birlikte nüfus memurluğuna giderek eski Arapça isimlerini değiştirerek öz Türkçe isimler aldıkları bildirilmektedir.⁵⁰⁹ Yine Zonguldak’ta bir ilkokul öğrencilerinin isimlerini “*Terlan*”, “*Erol*”, “*Ülkü*”, “*Ege*”, “*Yılmaz*”, “*Gültekin*”, “*Teoman*”, “*Turan*”, “*Erhan*” gibi öz Türkçe yeni isimlerle değiştirdikleri bildirilmektedir.⁵¹⁰

Yine İstanbul 45.İlkokul öğrencilerinden Türk ve Musevi asıllı 44 öğrencinin isimlerini öz Türkçe isimlerle değiştirdiklerine dair bir haberde; öğretmen Oğuz Bey’in öğrenci velilerini tek tek ziyaret edip isim değiştirmeyi kabul edip etmediklerini sorduğunu ve öğrencilere “*Ayten*”, “*Yıldız*”, “*Atila*” ve “*Gündüz*” gibi isimler verildiğini bildirmektedir.⁵¹¹

⁵⁰⁴ **T.B.M.M.Z.C.**, İ:74, 11.6.1937, C:1, s.207

⁵⁰⁵ İbrahim Alaettin Gövsa, “Bakanlıktan Vekalet”, **İkdam**, 14 İkincikanun 1939, S:3, s.3

⁵⁰⁶ Demirel, **a.g.m.**

⁵⁰⁷ “Soyadı Almıyanlar Ceza Görecek”, **Son Posta**, 7 Haziran 1936, S:2100, s.4

⁵⁰⁸ “Soyadları İçin Maarif Vekaletinin Tamimi”, **Cumhuriyet**, 9 İkincikanun 1937, S:4547, s.2

⁵⁰⁹ “Toplu Halde Ad Değiştirme”, **Akşam**, 23 Şubat 1935, S:5873, s.5

⁵¹⁰ “Mekteplerde Türkçe Ad”, **Zonguldak**, 4 Mart 1934, S:388, s.2

⁵¹¹ “İsimlerini Türkçeye Çeviren Küçük Mektepliler”, **Vakit**, 26 Mart 1933, S:5464, s.1

Görüldüğü gibi, incelenen dönemin ilköğretim alanında yeni rejimin niteliklerine uygun olarak isimler ve kavramlar ciddi bir değişime uğramıştır. Bu değişim, çeşitli istisnaları barındırmakla birlikte dönemin başından 1930'ların sonlarına kadar devam etmiş ve incelenen bu dönem halen bugün eğitim alanında kullandığımız öz Türkçe kavramların belirlendiği dönem olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İLKÖĞRETİM ALANINDAKİ NİTELİKSEL GELİŞMELER

3.1. Öğretim Yöntemlerindeki Gelişmeler ve Yenilikçi Uygulamalar

İncelenen dönemin ilköğretim alanındaki gelişmelerden en belirgin olanı eğitim öğretimde yöntem ve tekniklerdeki değişimdir. Esasen, II. Meşrutiyet döneminde öğretim yöntemlerindeki yenileşme hareketinde önemli mesafeler katılmakla birlikte bu yöntemleri yaygınlaştırma ve uygulamada başarılı olunamamıştır.

Cumhuriyet döneminde, özellikle 1926 ilkokul müfredat programıyla başlayan reformlar eğitim öğretim yöntemlerinde de çığır açmıştır. 1926 programıyla getirilen bir yenilik olarak “*Toplu Öğretim*” prensibi öğretmenleri bu yeni yöntemleri kullanmaya zorlamaktadır. Bu tarihe kadar, modern yöntemler daha çok öğretmenlere tavsiye ve telkin edilmekteyken, bu programla birlikte öğretmenler açısından bir zorunluluk olacaktır.

Kabul edilen “*Toplu öğretim*” ilkesinin dayanağı şudur: 1926 öncesinde ilkokullarında Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi konuları birbiri ile irtibatsız olarak ayrı ayrı verilmekteydi. Ancak bunun doğru bir yöntem olmadığı anlaşılmıştı. Buna göre çocuklar olayları böyle bir tasnife göre değil, buldukları ve meydana geldikleri çevre içinde ve o çevreyle bağlılıklarıyla birlikte toplu bir halde görür, eşya ve hadiseleri birer bütün olarak kavrarlar ve ancak tecrübeleri arttıkça bu tasnifi yapabilirler.¹ Bu nedenle, ilkokulun ilk üç sınıfında, yani birinci devresinde toplu öğretim ilkesi kabul edilerek bu derslere ait konuların Hayat Bilgisi adı altında birbiriyle bağlantılı olarak verilmesi kabul edilmiştir.

1926 ilkokul programında sonra başlayan modern öğretim yöntemlerinin yaygınlaştırılması kapsamında çıkarılan Terbiye Mecmuasında öğretmenlere kılavuzluk etmek amacıyla ders anlatım örnekleri yayınlanmıştır. Bu dergi bir süre sonra yayınlarına son vermiş, ancak böyle bir yayının eksikliği hissedilir olmuştur. Bu boşluğu doldurmak amacıyla bazı gazetelerde ve dergilerde ders anlatım örneklerinin yayınlandığı görülmektedir. Örneğin, Muallimler Mecmuası

¹ “Yeni İlkokul Müfredat Programı”, a.g.m.

öğretmenlerin yararlandığı yayınlardandır. Yine Son Posta gazetesi düzenli olarak “Muallim Sayfası” yayınlamakta ve sayfanın yayınlanma nedeni olarak öğretmenlere kılavuzluk yapacak dergilerin azlığı gösterilmektedir.²

Zaman içinde inceleme yapmak üzere Avrupa’ya uzman eğitimciler de gönderilmeye devam edilecektir. Örneğin, 1928 yılında altı eğitimci Viyana’ya Toplu Öğretim sistemi hakkında eğitim almak üzere gönderilmiştir.³ Yine arşiv belgelerinde, 1933 yılında bu yöntemi incelemek üzere Viyana’ya eğitimciler gönderildiği görülmektedir.⁴

1930’ların başlarından itibaren öğretmenlere kılavuzluk edecek, modern öğretim yöntemlerini araştırarak ve yayınlayacak bir kuruma olan ihtiyaç hissedilmeye başlanacaktır. Akşam gazetesinden İzzettin Fahreddin bir yazısında; Viyana ve Amerika’da olduğu gibi Türkiye’de de Pedagoji Enstitüsü kurulması, burada deneysel çalışmaların yapılması ve öğretmenlere kılavuzluk etmesi gerektiğini belirtmektedir.⁵

Nitekim, İstanbul Üniversitesi bünyesinde önce 1933’de “Ruhiyat ve Terbiye” kürsüsü, 1936 yılında ise Pedagoji Enstitüsü kurulmuştur. Bu enstitünün Profesör Wilhelm Peters, yardımcı olarak da Sadrettin Celal Antel getirilmiştir. Ayrıca 1939 yılında Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi’nde de bir pedagoji kürsüsü kurulmuştur.⁶

İncelenen 1928-1940 döneminde ilköğretimde prensip olarak kabul edilen yöntem anlayışlarından bir diğeri de “faal mektep” ya da “iş okulu” prensibidir. Bu anlayış, eğitimde hürriyet ve bireysel çalışma anlayışını da beraberinde getirecektir. Dönemin başlarında yetiştirilmek istenen ideal insan tipi Batı toplumlarında olduğu gibi üretken ve özgür bir insan tipidir. Bu anlayış öğretim yöntemlerine yansıdığı gibi okullarda disiplin anlayışına da yansımaları olacaktır. 1928’deki bir makalesinden Eyüp Hamdi; serbest faaliyetlere dayanan müfredat programları sayesinde ideal vatandaş yetiştirilebileceğini belirtmekte, okullarda “hürriyet” anlayışının yanlış anlaşılması gerektiğini, bu prensibin okulda yapılacak öğretimin bireysel serbest faaliyetlere dayandırılması olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.⁷

² “Hayat Bilgisi Tatbikatı”, **Son Posta**, 31 Mart 1932, S:605, Muallim Sayfası

³ “Toplu Tedrisat:Viyana’ya Gidecekler”, **Milliyet**, 17.12.1928, S:1021, s.3

⁴ **B.C.A.**, f:30.18.01.02, k:41, d:87, s:10, Ayr.Bkz: **B.C.A.**, f:30.18.1.2, k:12, d:42, s:13,

⁵ İskender Fahreddin, “Muallimlerin Fikirleri.”, **Akşam**, 19 Mayıs 1932, S:4886, s.7

⁶ <http://hayef.istanbul.edu.tr/?p=6286>

⁷ Eyüp Hamdi, “Terbiyede Hakiki Hürriyet”, **Yeni Fikir**, 30 Nisan 1928, S:35, s.11-15,

1926 ilkokul müfredat programıyla başlayan Toplu ğretim yöntemi yakın zamanlara kadar uygulanmıştır. Ayrıca, günümüze kadar gelen ğrenci merkezli ve etkinlik temelli program geliştirme anlayışının da temelini oluşturmaktadır.

Öğretim yöntemlerindeki reformist yaklaşımın bir sonucu olarak ortaya çıkan 1926 programıyla birlikte yeni bir dönem açılmıştır. Bakanlık tarafından ıkarılan Terbiye dergisinin Teşrinievvel 1927 tarihli sayısında yayınlanan bir makalede yöntem konusunda eski ve yeninin karşılaştırması aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir.

Tablo 10 : İkinci Meşrutiyet Dönemi ve Cumhuriyet Dönemlerinin Eğitim ve Öğretim Yöntemleri Açısından Karşılaştırması:

TALEBE	
Eski Mektepler	Yeni Mektepler
Sun'i alakalar	Tabii alakalar
Amaçsız angaryalar	Tabii faaliyetler
Hareketsiz tur	Hareketli tur
Gayr-i içtimai hareket (Sosyal beceriler)	İçtimai hareket (sosyal beceriler)
Zorunlu çalışma	İsteyerek çalışma
Ezberleme	Düşünme
Aldığı dersi iade	Düşünmeyi ifade
Tabiiyet (Bağımlılık)	İstiklal (Bağımsız)
Tepeden inme irade	Kendi kendine irade
Kıymetlere vukufsuzluk	Kıymetlere vukuf
MUALLİM	
Eski Mektepler	Yeni Mektepler
Sun'i yollardan ders veriş	Tabii muhitini izhar (doğal çevrenin içinde)
Muallimin gayesine istihsale icbar (öğretmen merkezli)	Çocuğun gayelerinden istifade (öğrenci merkezli)
Sun'i cehde icbar	Tabii faaliyetlere rehberlik
Bütün malumatı aktaracak bir mürebbi (Sunuş yöntemi)	Talebe ile birlikte tetkik edecek bir unsur (Buluş yöntemi)
En ziyade mevzu'a karşı alaka	En ziyade çocuğa karşı alaka
Mevzu'a dikkat	Müfid gayelere dikkat (faydalı bilgilere dikkat)
TEDRİS VE TERBİYE	
Eski Mektepler	Yeni Mektepler
Bilinmeyen istikbale izhar gayesi (soyut öğrenme)	İçtimai müsemmeriyet gayesi (somut öğrenme)
İstikbalde husulü mümkün ihtiyaçları mülahaza	Bugünkü ihtiyaçları nazar-ı dikkate almak
Sunilerştirilmiş derslane muhiti	Çocuğun tabii muhiti
Şeklen öğrenme	Tabii surette intibah
Sun'i surette malumatı arz	Hakiki hayat tecrübelerine sevk
Cansız ve anormal cihet	Normal ve tabii faaliyetler
Ders kitabı	Müracaat kitabı
Mevzunun bizzat gaye olması (konu amaçtır)	Mevzuunun vasıta olarak kullanılması (konu araçtır)
Ders	Münakaşa
Dağınık mesai (derslerdeki uyumsuzluk)	Mesainin tevhidî (derslerdeki konu)
Mantiki tertip	Psikolojik tertip
Mevzular, malumat verme, maharet	Tur, maharet, ihtiyatlar, malumat alma

"Eski Mektep ile Yeni Mektep Arasındaki Farklar", **Terbiye**, c:II, sayı:6, Teşrin-i evvel 1927, s.7-8. Aktaran : Betül Batır, **a.g.e**, s.276-277

Çizelgeden de anlaşılacağı gibi 1927 tarihli bu makalede yöntem konusu geniş çerçevede ele alınmakta ve yeni öğretim yöntemlerinin eskisiyle kıyaslaması yapılmaktadır. Tabloların sağdaki sütunlarında belirtilen öğretim yöntem ve prensipler bugünde halen geçerliliği olan ve modern eğitimin genel kabul görmüş

prensipleridir. 1927 yılı itibariyle bir ideal olarak kabul edilmiş bu prensiplerin uygulamaya ne kadar yansıdığını dönemin yazılı kaynaklarından aktarılacak bilgilerle anlamaya çalışacağız.

Söz konusu modern öğretim yöntemlerinin Türkiye’de gündeme gelmesi Cumhuriyet öncesine dayanmakla birlikte bir eğitim politikası olarak ilk kez 1926 ilkokul programından sonra kabul edilmiş ve yaygınlaşması için çalışmalar yapılmıştır. 1936 programında ise esasen 1926 programında belirlenmiş olan eğitim öğretim prensipleri aynen devam ettirilmiştir. Kültür Bakanlığı Dergisinde programı tanıtan uzun bir inceleme yazısından bu iki programdaki ortak yönler ve farklar öğretim prensipleri açısından şöyle ele alınmıştır:⁸

1. Milli Eğitim Prensibi; 1926 programı sadece Hayat Bilgisi konuları arasında yeri geldikçe milli eğitim prensibine yer verirken, bu prensip 1936 programının geneline yayılmıştır. Ayrıca, dil ve tarih devrimlerine ve milli bayramların kutlanmasın geniş bir yer verilmiştir.

2. Çocuktan Hareket Prensibi; 1926 programı çocukların kendiliğinden doğan ilgilerinden istifade etmeyi öğretmenin zeka ve dirayetine bırakırken, 1936 programında çocukların büyüklerin küçük bir modeli olmadığı, ayrı birer varlık olduğu ve ayrıca çocukların kendi aralarında da kabiliyetleri, ilgileri ve cinsiyetleri yönünde farklar olduğuna dikkat çekilmiştir.

3. Yakın Yurt ve Yakın Zaman Prensibi; Her iki programda da kabul edilen bu prensibe göre öğretime çocuğun yakın çevresinden başlanır. Başlangıçta çocuğun yurdu evi, okulu ve yakın çevresidir. Çocuğun ilk zamanlarda dikkatini çeken olaylar yakın çevresindeki günlük hadiselerdir.

4. İş Prensibi: Her iki programında kabul ettiği “iş prensibi” çocukların bireysel ve müşterek faaliyetleri yoluyla öğretimi esas almaktadır. Sınıfların dinleyici salonları halinden çıkararak beraberce iş yapılan bir çalışma yeri haline getirilmesi hedeflenmektedir. 1936 programı “iş” i sadece elle yapılan faaliyet olarak değil, aynı zamanda zihinsel bir faaliyet olarak yapılacak faaliyetin planlanması, hedeflerin belirlenmesi, sonuçlarının değerlendirilmesi kısmında da çocuğa yer verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

5. Pratik Bilgi ve Beceriler Kazandırma Prensibi; Çocuklara dağınık ve teorik bilgi yükünden ziyade hayatta işlerine yarayacak pratik beceriler kazandırmayı hedeflemektedir.

⁸ “Köy Eğitimi”, **Kültür Bakanlığı Dergisi**, Sonkanun 1937, S:20-1, s.43-122

6. Milli Ekonomi ve Tasarruf Prensibi; 1926 programında yer verilmeyen çocuklarda ekonomiyi kavrayış ve tasarruf bilinci 1936 programında geniş yer bulmuştur.

7. Toplu Öğretim Prensibi; Her iki programda bu prensip etrafında şekillenmiştir. 1926 programında esas olarak birinci devrede Hayat Bilgisi dersi için düşünülen bu prensip ikinci devredeki Tarih, Yurt Bilgisi gibi dersler de konular arasında bağ kurulmasını tavsiye etmektedir. 1936 programında ise ikinci devredeki dersleri ayrı ayrı ele almakta ve bu ders konularının şahsiyetlerini kazanması gerektiği vurgulanmaktadır.

1926 İlkokul Müfredat Programı ve 1929 İlkokullar Talimatnamesini 39-51. maddeler arası bölümde yer alan öğretimde takip edilecek prensipleri birlikte ele aldığımızda ilkokullarda uygulanacak öğretim yöntemlerinin üç ana temele oturtulduğu görülür:

- Toplu öğretim
- Yakın yurt ve yakın zaman ilkesi
- İş ilkesi (Uygulamalı eğitim)

Yapılan en radikal değişiklik olarak Toplu Öğretim yönteminin bütün müfredat programına şamil kılınması gelmektedir. Bu uygulama son yıllara kadar gelmiş bir uygulama olması açısından kabul edildiği 1926 yılı itibariyle son derece yenilikçi ve radikal bir değişimdir.

Bu tarihlerde Türk öğretmenleri için yeni olan bu yöntemin anlaşılması zaman alacaktır. Öğretmenlere rehber olmak üzere bu yöneme dair çeşitli kitaplar ve makaleler yayınlanmıştır.⁹ Uygulama alanında da şekilde zaman zaman siyasi ve sosyal hayattaki olay ve olguların bir fırsat eğitimi olarak okullarda ders konusu olarak ele alındığına dair örnekler vermek mümkündür.¹⁰

⁹ Örneğin, İhsan Sungu, 1 Haziran 1927 tarihli Terbiye Mecmuasında yayınladığı Toplu Öğretim yöntemiyle hazırlanan örnek bir ders planında; öğretmenlere rehber olmak üzere bir dersin nasıl işleneceğini somut olarak göstermiş ve bu makalesi eğitimciler arasında geniş yankı bulmuştur. Bu ders planına göre; 1927 yılında yapılacak olan Nüfus Sayımı olayı dersin mihranı olarak ele alınmakta ve bu olayın etrafında Hayat Bilgisi, Türkçe, Yurt Bilgisi, Hesap derslerinde amaçlanan hedef bilgi ve davranışların öğrenciye kazandırılması amaçlanmaktadır. Ayrıca, konu işlenirken diğer derslerde öğrendiği bilgi ve becerileri de kullanması sağlanmaktadır. Öğrenciler, nüfus konusunu işlerken ailesindeki bireyleri saymakla başlamakta ve ilerleyen derslerde nüfus sayımı, seçimler, şehirleşme konularıyla bağlantılı olarak konu kavratılmaya çalışılmaktadır. **Bkz:** Miyase Koyuncu Kaya, “Aktif Öğrenme ve Öğrenci Merkezli Ders İşlenişine Tarihimizden Bir Örnek:Tahrir-i Nüfus Mihverinde Dersler”, **International Conference on New Trends in Education and Their Implications** 11-13 November 2010, <http://www.iconte.org/FileUpload/ks59689/File/216.pdf>

¹⁰Örneğin, 20 Mart 1939 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanan bir genelgede 1939 Milletvekili seçimlerinin okullarda ders olarak işlenmesi, Cumhuriyetin feyizleri, CHP ilkeleri, bu ilkelerin etkileri ve faydaları, seçime katılmanın her vatandaşın sorumluluğu olduğunun öğretilmesi istenmektedir. **Bkz: Tebliğler Dergisi**, 20 Mart 1939, S:6, s.44

Dönem boyunca toplu öğretim yönteminin anlaşılacağı yönünde eleştiriler devam edecektir. Toplu öğretim yöntemiyle nasıl ders işleneceğini göstermek adına ilk örnekleri yayınlayan Kazım Nami 1930 yılındaki bir yazısında bu yöntemin hala anlaşılmadığını belirtmektedir. Bunun nedeni olarak mevcut öğretmenler arasında halen medrese menşeli öğretmenler olduğunu, bunların bu sisteme ayak uydurmasının mümkün olmadığını belirtmektedir.¹¹

Son Posta gazetesi ilkokullardaki bu yenilik karşısında öğretmenlerin durumunu şu ifadelerle dile getirmektedir:

“1927 ilkmektep programı tatbik olunmaya başlandığında, bir çoklarımız bu yenilik karşısında şüphe ettik, ilk üç senede kıraat kitabından başka bir şey yoktu, mektepte bütün faaliyet Hayat Bilgisi dersi etrafından toplanıyordu, Muallimler gün geçtikçe programı daha iyi anlamaya ve uygulamaya başladılar, çocuklar hayata daha iyi hazırlanıyorlar, ancak, ilkmektepten mezun olarak ortamektebe geçtiklerinde zorlukla karşılaşıyorlar.”¹²

Eski müfettişlerden Ahmet Halit Bey; ilkokullardaki öğrencilerin edindikleri az bilgiyle ortaokula geçtiklerinde zorlandıkları yönündeki eleştirilere karşı çıkmakta ve *“Mesele hiç de öyle değildir. Daha ikinci sınıfta okuyan çocuğum hayat bilgisinde öğrendiklerini biz idadide bile öğrenmemiştik”* demektedir.¹³

İlkokul müfredatı esasen bilgi yükü açısından hafif bir program değildir. Ancak, göze çarpan farklılık öğretim yöntemlerindedir. Bu öğretim yöntemini garipseyen kimi aydınlar ilkokullarda bir şey öğretilmediği, boşa vakit geçirildiği eleştirilerini dile getirmektedirler. Dönemin gazeteleri, zaman zaman bu yeni uygulamalara haber değeri vermişlerdir. Örneğin, Cumhuriyet gazetesi *“Çocuklara Hayat Bilgisi!”* başlıklı bir haberinde, ilkokul öğrencilerinin öğretmenleriyle beraber Adliye binasını gezdiğini haber yapmaktadır. Gazete, çocuklara mahkemeler hakkında bilgi vermek için onları Adliye koridorlarında dolaştırmayı doğru bulmadığını da belirtmektedir.¹⁴

Eldeki bilgiler, dönemin öğretmenlerinin de bu yönüme ayak uydurmakta zorluk çektiğini göstermektedir. İlköğretim müfettişlerinden Emin Bey; yeni yöntemin gereği olarak dersler ve konular arasındaki bağlantının çoğunlukla *“eğretî”* kaldığını ve tatmin edici bir sonuç elde edilemediğini belirtmektedir.¹⁵

Öğretmenlerin ders planı hazırlamaktaki sıkıntısını çözmek amacıyla, bugünkü uygulamaya benzer şekilde, öğretmenlere kılavuz olarak bazı

¹¹ Kazım Nami, “Muallimlerin İztırabı”, **Muallimler Mecmuası**, 15.11.1930, S:12, s.33-36

¹² “Yeni Orta Mektep Programı ve Ankaradaki Kurslar”, **Son Posta**, 14 Nisan 1932, S:619,

¹³ M. Selahaddin, “Bu Derdin Çaresi Nedir?”, **Milliyet**, 20 Mart 1934, S:2913, s.6

¹⁴ “Çocuklarda Hayat Bilgisi!”, **Cumhuriyet**, 11 Teşrinisani 1931, S:2699, s.2

¹⁵ “İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresinde-17”, **Anadolu**, 1 Teşrinievvel 1934, S:6027, s.4

dokümanların hazırlandığı görülmektedir. Örneğin, İstanbul Kültür Müdürlüğü öğretmenler için ders ve plan örnekleri hazırlayarak dağıtmıştır.¹⁶ İstanbul gibi büyük şehirlerin bu açıdan daha avantajlı olduğu görülmektedir. Dönemin sonlarına doğru öğretmenlerin yeni yöntemlere uyum sağlaması adına daha fazla mesleki yayın yapılmıştır. Öğretmenlere kılavuzluk yapacak bu yayınların bakanlığın çıkardığı Tebliğler dergisinde ilan edilerek tavsiye edilmiştir. Örneğin, 30.1.1939 tarihli Tebliğler dergisinde “*İlkokul Öğretmen Kılavuzları Serisi*” olarak yayınlanan kitaplar liste halinde belirtilmektedir.¹⁷

Öğretmenlerin bu yeni yöntemlere uyum sağlamakta zorluk çektiğine dair pek çok örnek vermek mümkündür. Yeni Yol dergisinde yer verilen bir öğretmen mektubunda; öğretim yöntemleri konusunda yaşanan sıkıntıları şöyle anlatmaktadır:

“Muallim Mekteplerimizde okuduğumuz pedagoji dersleri bize Avrupa’da ileri sürülen fikir ve prensipleri tavsiye ediyor, bir harabe olarak ecdadımızdan miras kalan memleketimizde bu yöntemlerin ne kadar uygulanabilir olduğunu düşünmüyorlardı.

Muallim mekteplerinden çıktığımız zaman, öğrendiğimiz bu yöntemlerle başarılı olamayarak, şöyle itirazlar duyuyorduk;

“Kayseride falan köyünde bir muallim dalton planını tatbik ediyormuş!”

“Konyada bir mektepte, çocuk Cumhuriyeti tesis edilmiş. Orduda bir öğretmen toplu tedris yapacağım diye çocukları köylere göndermiş ve üç gün görünmemiş!...”

“Genç öğretmenleri uğramış oldukları bu güçlükten, kurtarmak lazımdı. İşte bu ihtiyacı karşılamak için ilk defa Bay Sadrettin Celal işe koyuldu. Bu günün şeraiti ve ihtiyacımız uygun bir tedrisat tekniği bulmak lazımdı. İstanbul’da 44 üncü mektepte birçok tecrübeler yapıldı ve bu tecrübelerin neticesi (Sınıf Muallimi) mecmuasında izah edildi. Bunlar çok iyi şeylerdi, fakat devam etmedi!...”¹⁸

Öğretmenin yukarıdaki anlatımlarından da anlaşılacağı gibi programın uygulanışıyla ilgili bazı pedagojik deneysel çalışmaların yapıldığı görülmektedir. İstanbul Üniversitesi bünyesinde kurulan Pedagoji Enstitüsü mevcut durumu daha iyi anlamak için öğretmenlere 40 soruluk bir anket çalışması yaparak, öğrencilerin bilgi düzeyi, ölçme ve değerlendirme yöntemleri gibi konularda onların görüşlerine başvurmuştur.¹⁹

Bu enstitünün çalışmaları kapsamında Sadrettin Celal Antel’in İstanbul 44.İlkokulda yaptığı çalışmalara değinmek gerekir. Antel, İstanbul Maarif Müdürlüğü’nün izniyle 44. İlkokulu bir çeşit pilot uygulama okulu olarak kullanmakta ve burada edinilen tecrübeler “*Sınıf Muallimi*” adlı dergide paylaşılmaktadır. İstanbul

¹⁶ “İlkokul Öğretmenlerinin Ders ve Plan Örnekleri”, **Cumhuriyet**, 12 Mart 1937, S:4606, s.3

¹⁷ **Tebliğler Dergisi**, 30 İncinicanun 1939, S:4, s.2

¹⁸ Öğretmen İ.E.H., “Öğretmenler Toplantısı ve Büyük Gaye”, **Yeni Yol**, 7 Nisan 1937, S:2342, s.1

¹⁹ “Pedagoji Enstitüsü Çalışmaya Başladı”, **Kurun**, 8 Nisan 1937, S:6909-1029,s.3, “Muallimlere Kırk Sual Soruldu”, **Son Telgraf**, 8 Nisan 1937, S:36, s.3

Maarif Müdürlüğü bu çalışmaları desteklemiş ve bu okula özel bir önem vermiştir. Hatta öyle ki, okulun ayrıcalıklı durumuyla ilgili bazı şikayetler de dile getirilmiş, buraya fakir öğrencilerin alınmadığı, sınıf mevcutlarının düşük tutulduğu, fazladan öğretmen bulundurulduğu yolunda şikayetler dile getirilmiştir.²⁰

Bu yenilik çabaları arasında okullarda dersliklerin yeniden düzenlenmesi çalışmaları da söz konusu olmuştur. İstanbul'da bulunan 15 adet ilkokulda sıraların ve öğretmen kürsüsünün kaldırılarak yerine tek kişilik öğrenci masaları konulduğu, öğretmenlerin de kürsüde oturmayarak sürekli öğrencilerle meşgul olması için kürsülerin kaldırıldığı yönünde bilgilere rastlanmaktadır.²¹

Söz konusu uygulamaların yapıldığı tarihler için son derece ileri yenilikler olarak araç gereç ve mekan düzenlemeleri günümüze kadar gelmiş, halen devam eden uygulamalardır.1930'lu yıllara dair okul anılarını anlatanlar da bu duruma dikkat çekmektedir. Örneğin Adil Saraç; *"İlk bu Cumhuriyet okulu açıldığı zaman oldukça memleketimiz tedbirliymiş ki aynı bu şimdiki sıralara yakın sıralarımız vardı"* ifadeleriyle incelenen dönemdeki ders araç gereçlerindeki modernleşmenin boyutlarını ortaya koymaktadır.²²

Dönem boyunca yöntem ve tekniklerde yenilik arayışları devam etmiştir. Örneğin, 1930'ların ortalarında okullarda *"sınıf usulü"* adı verilen yani bir sınıfın bütün derslerine aynı öğretmenin girmesi usulünün yerine *"gurup usulü"* adı verilen, her derse farklı bir branş öğretmenin girmesi gündeme gelmiştir.²³ Bu tartışma, bakanlık bünyesinde kurulan bir komisyonun bazı üyeleri tarafından gündeme getirilmiş; komisyonun bu önerinin uygulanabilirliğini inceleyeceği belirtilmiştir.²⁴

Günümüzde sınıf öğretmenleri birinci sınıftan aldıkları öğrenciyi beşinci sınıfa kadar okuturken, incelenen dönemde öğretmenlerin hep aynı sınıf seviyesinde görev yaptıkları görülmektedir. Yani, bir öğretmenin her sene beşinci sınıfları okutması uygulamasının yaygın olduğu anlaşılmaktadır.²⁵

Basında sıkça yer bulan sınıf usulü uygulaması, yani bir sınıfın bütün derslerinin aynı öğretmen tarafından okutulması, toplu öğretim prensibine de uygun

²⁰ "Örnek Mektepler Dedikodusu Yine Sürüp Gidiyor", **Tan**, 1 İkincikanun 1936, S:254-3557, s.2, "44 üncü İlk Mektep", **Zaman**, 8 İkincikanun 1936, S:560, s.3

²¹ "İlk mekteplerde Talebe Sıraları ve Kürsüler", **Cumhuriyet**, 9 Kanunisani 1934, S:3478, s.4, "Mekteplerde Sıra Yerine Masa", **Cumhuriyet**, 11 Kanunisani 1934, S:3480, s.2

²² **Cumhuriyette Çocuklar**, Haz: Mine Göğüş Tan ve diğerleri, Boğaziçi Üniv. Yay., İstanbul, 2007, s.54-55

²³ "İlkokullar Talimatnamesi Değiştirilecek", **Milliyet**, 29 Kanunuevvel 1934, S:3194, s.3, "Sınıf Hocalığı Usulü Değişiyor", **Cumhuriyet**, 22 İkincikanun 1935, S:3839, s.2

²⁴ "İlkokulların Yeni Müfredat Programları", **Kurun**, 14 Ağustos 1935, S:6321-261, s.4

²⁵ "İlkokullarda Randıman Vaziyeti", **Vakit**, 16 Haziran 1939, S:7698, s.5

düşmekteydi. Buna göre, derslerin birbiri ile bağlantılı olarak tek bir öğretmen tarafından işlenmesi gerekmektedir. Eğitimcilerin büyük çoğunluğu “Toplu Öğretim”in uygulanabilmesinin ancak “sınıf usulü” ile mümkün olacağını düşünmektedir.²⁶ Dönemin eğitimcilerinin büyük bir kısmı, bugün de halen uygulanagelmekte olan “sınıf usulü” yani sınıf öğretmenliği sistemini doğru bulurken, bir kısım eğitimciler ise buna karşı çıkmışlardır.²⁷

Öğretmenlerin pedagojik açıdan eksikleri olmakla birlikte yeni yöntemleri uyguladıklarına dair ipuçlarını da görmek mümkündür. Özellikle büyükşehirlerde bu konuda çok daha yoğun bir çalışmanın olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin İzmir, ilköğretimde yeni yöntemlerin yaygınlaştırılması açısından önemli merkezlerden biridir. Sık sık konferanslar, kongreler yapılmakta, zaman zamanda yabancı uzmanlar davet edilerek tecrübelerinden faydalanılmaktadır.²⁸

İzmir’deki bu gelişmelerin nedenlerinden biri de gerek İzmir Valisi Kazım Paşa ve gerekse Maarif Müdürü Mustafa Rahmi Balaban gibi öncülerini anmak gerekir. Eğitimin yaygınlaştırılması ve kalitesinin artırılması için gayret sarf eden Vali Kazım Paşa bir gazeteye verdiği beyanatta; İzmir ilkokullarında Dekroli sistemini uyguladıklarını,²⁹ ayrıca yabancı uzmanların da katkısıyla öğretmenlerin bu yeni sisteme uyumlu hale getirildiklerini belirtmektedir.³⁰

Valinin beyanatından da anlaşılacağı gibi İzmir’de ilköğretimin modernleşmesi için yabancı uzmanlarla da doğrudan temas edilmekte, kendine özgü deneysel uygulamalara girilmektedir. 1928 yılında İzmir ve bölgesindeki okullarda gözlem yapan Adolphe Ferriere’nin gözlemleri ise özetle şöyledir;

²⁶ Bkz: İskender Fahri, “Muallimlerin Fikirleri: Grup Usulünün Bizde Tatbiki Kabil Değil”, **Akşam**, 12 Mayıs 1932, S:4879, s.7, Ayr.Bkz: İskender Fahreddin, “Muallimlerin Fikirleri: Muallimlere Direktif Veren Bir Terbiye Evi Olmalı”, **Akşam**, 19 Mayıs 1932, S:4886, s.7, Cemil Sena, **Mufassal Umumi Tedris Usulleri**, Suhulet Kütüphanesi, 1935,s.264

²⁷ İskender Fahrettin, “Muallimlerin Fikirleri: Aile Çocuğun Terbiyesile Alakadar Olmalı”, **Akşam**, 5 Mayıs 1932, S:4872, s.10

²⁸ Bkz: “İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresinde-18”, **Anadolu**, 2 Teşrinievvel 1934, S:6028, s.4, “İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresinde-19”, **Anadolu**, 3 Teşrinievvel 1934, S:6029, s.4

²⁹ * Decroly Sistemi (İlgi Merkezleri Yöntemi): Belçikalı Doktor Ovide Decroly tarafından geliştirilmiştir. Bu sisteme göre, öğretimde yapay dersler kaldırılmalı, çocuklar doğanın içinde yaşayarak, gözleyerek, yaparak öğrenmelidir. Sistemin bir ders programı yoktur; çocukların ilgisine göre bir takım konular seçilir. Burada önce gözlem yapılır, sonra kaynak kitaplardan bilgiler toplanır, deneyler yapılır. Toplanan bilgi ve tecrübeler yazı, söz veya resimlerle anlatılır. Burada sınav ve not yoktur. Bu sistemde ders kitabı ve öğretmenin anlatması da yoktur. Çocuklar kendi gözlem, araştırma ve tecrübelerini resim, yazı, model gibi şeylerle kayda geçirerek, âdetâ "kendi ders kitabını kendi yazar". Bkz: Mustafa Ergun, Ali Özdaş. **Öğretim İlke ve Yöntemleri**, İstanbul, 1997, <http://www.egitim.aku.edu.tr/metod02.htm>

³⁰ Z.Doğanoğlu, “İzmir Köylüsü Okumak İstiyor”, **Cumhuriyet**, 4 Teşrinisani 1931, S:2692, s.1

“İzmir’deki Hissi Milli Mektebinde faal usullerin güzel bir tarzda tatbik edilmekte olduğunu gördüm. Gerek prensibin ve gerek tatbikatın iyice anlaşılması olduğunu gördüm. Kumlarda inşaat, siyah tahta üzerinde renkli tebeşirlerle tavuk, ördek...”³¹

Maarif Vekili Esat Bey, 1932’de çıktığı Anadolu gezisinde edindiği izlenimleri paylaşırken özellikle “mekteplerde sosyal faaliyetlerin inkişaf ettiği...nazari ve tatbiki olarak öğrendikleri ilim, fen ve sanat bilgilerinin kendileri ve cumhuriyetimiz kalkınması için ne kadar gerekli olduğunu anlamış olduklarını gördüm” şeklinde ifade ederek gelişmelerden memnuniyetini aktarmaktadır.³²

Anadolu’daki okulları teftişe çıkan Talim Terbiye Heyeti reisi Mehmet Emin Bey de teftişinde okullardaki gelişmelerden memnuniyetini aktarmakta ve öğretmenlerin yeni programın gerektirdiği yöntem ve teknikleri kullanmakta çaba sarf ettiklerini bildirmektedir.³³

Görüldüğü gibi daha erken dönemlerde gerek yerli ve gerekse yabancı uzmanların ilkokullardaki modern yöntemlere dair olumlu gözlemleri mevcuttur. Bu beyanatlarda bahsedilen “faal usuller”, “alaka merkezleri” ve “yakın yurt yakın zaman” ilkeleri modern pedagojinin bugün de üzerinde durduğu konulardır.

1936 programının uygulanmaya başlamasından sonra bakanlığın gönderdiği bir genelgede; ders konularının “yakından uzağa” ilkesine göre; yani, zaman ve mekan olarak önce yakındaki olay ve olgular, sonra sırası ile daha uzaktakiler ele alınarak işlenmesi istenmiştir.³⁴ Bu örnekler, incelenen dönemde başlayan ve günümüze kadar uygulanagelmiş olan prensiplerin temellerinin oluşturulduğunun açık göstergesidir.

İlkokullardaki bu yöntem değişikliği herkesin dikkatini çekmektedir. Basında buna dair pek çok örnek vermek mümkündür. Örneğin, gazeteye gönderdiği mektubunda bir öğrenci velisi; ilkokulda okuyan öğrencisinin “amelî” yani işe dayalı bir eğitim gördüğünü, buna karşın Fransız okulunda okuyan diğer çocuğunun ise “nazari” yani teorik bir eğitim aldığını belirtmektedir.³⁵

Gazetelerin bu konuda açtıkları anketlere katılanlar genellikle, ilkokullarda eğitim öğretimin hafif kaldığı, gereksiz boş uğraşlarla vakit geçirildiği, bilgi seviyesinin düşük olduğu ve bu öğrencilerin ortaokula geçtiklerinde zorluk yaşadıkları belirtmektedirler. Buna karşın ilkokullarda yeni öğretim yöntemlerini

³¹ Adolphe Ferriere, **Faal Usuller ve Yeni Türkiye Mektepleri**, Remzi Kitaphanesi, İstanbul : 1932.

³² “Mekteplerimizde”, **Hakimiyeti Milliye**, 31 İkincikanun 1932, S:3791, s.1

³³ “Muallimler vazifelerine Alakadar Bulunuyorlar”, **İkdam**, 6 Kanunisani 1928, s.2

³⁴ “Tarih Dersleri Yeni Usulle Tedrisata Başlanıyor”, **Akşam**, 3 Teşrinisani 1936, S:6483, s.3

³⁵ “Mekteplerin Nelerinden Şikayetçisiniz?”, **Son Posta**, 24 Mart 1935, S:1664, s.2, Ayr.Bkz: İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “İlkmektepte Öğüt Yerine Teşkilat Lazımdır”, **Tan**, 18 Haziran 1937, S:778, s.5

savunanlar ise yukarıda olduğu gibi ilkokullardaki eğitimin “amel” yani işe dayalı olduğu, asıl sorunun ortaokulların bu yöneme yabancı kaldığı görüşündedirler. İsminin açıklanmasını istemeyen bir öğretmen, bu görüşleri dile getirenlerin daha çok lise ve üniversite hocaları olduğunu, ilkokullarda yaşanmakta olan maddi durumdan bihaber olduklarını, her türlü zorluğa rağmen öğretmenlerin modern yöntemleri uygulamaya çalıştıklarını belirtmektedir.³⁶

Akşam gazetesinde H.F.rumuzuyla yazılan bir yazıda İstanbul Beyoğlu’ndaki bir ilkokulda Hayat Bilgisi dersine dair izlenimler şöyle anlatılmaktadır:

“Hey gidi hey..Nerede bizim kurduğumuz numune mektepleri, nerede bugünkü ilk mektepler...Tahsil baştan başa tamamen değişmiş...Bunu geçen gün bir mektebi gezerken anladım...

Bahçede bir marangozla karşılaştım. Çocuklar muallimleri ile beraber bu marangozun dükkanına gidiyorlar... Bugünün çocukları hayat bilgisini yerinde, marangoz dükkanında, cam fabrikasında, vapurların makine dairesinde, hayatı hayatın içinde görüyorlar..”³⁷

Cumhuriyet gazetesinden M.Turhan Tan dönemin ilkokullarında okuyan çocukları şanslı bulmakta ve kendi çocukluğundaki eğitime dair bir örnek vererek aradaki farka işaret etmektedir. Eski okul anlayışını ve öğretim yöntemlerindeki yeniliklerin ne anlama geldiğini göstermesi açısından M.Turhan Tan’ın öğrencilik yıllarına ait hatırasını buraya alıyoruz:

“Eski not defterlerimi, çocukluğumdan kalma mektep kitaplarını karıştırıyordum...Elime ahlak dersi hocamızın takrirlerini ihtiva eden defter geçti. Gözümün önüne bir sinema şerdi açıldı: Sırtı kara tahtaya çevrili, başı sarıklı, eli tespihli muallim...söyleyen tekbir ağza karşı yine tekleşmiş ikiyüzden fazla kulak. Koca odada ne pat var ne çat. ...

Bu sükut neden, bu dikkat neden? Çünkü hoca, hiçbirimizin anlamadığı bir dersi takrir ediyor ve hulkun bir meleke olup, ondan kolaylıkla beşeri fillerin sudur ettiğini söylüyor. ...

Nefsin üç kuvveti vardır: Nutuk, gazap, şehvet!..Nutkun itidali hikmet, ifratı cerbeze, tefriti gabavettir. Gazabın itidali şecaat, ifratı tehevür, tefriti cübndür. Şehvetin itidali iffet, ifratı fücur, tefriti cemuddur. İfratla tefrit arasındaki meleke “fazilet”, ifrat ve tefrite varan melekelere “rezilet” denilir.....

Fazilet melekelerinden bir takım şubeler ayrılır. Mesela “iffet”in şu kolları vardır: Haya, sabır, nezahat, kanaat, vakar, fıfk, seha!.. Sehadan da ayrıca kollar çıkar:...

Fakat adalet bir isimdir ki bütün faziletleri ihtiva eder: sadakat, ülfet, vefa, ...

...bu sesli hayal filmini temaşa ederken birçok kelimelerini anlamadığımız dersin sonunda sınıfça yağa kalkıp ta bir ağızdan yaptığımız istizanları hatırladım. Hiçbir parlamentoda tesadüf edilmeyen bu yüz ağızlı istizah takriri hocanın vakarını sarsan bir

³⁶ “Maarif İşleri Nasıl Düzelir: İlkmektep Hocalarının İçinde Buldukları Şerait”, **Zaman**, 2 Eylül 1934, S:84, s.5

³⁷ H.F., “Modern Bir İlkmektepte Görülenler”, **Akşam**, 7 Kanunisanı 1936, S:6186, s.7

dalga olurdu ve zavallı cübbesini beline dolayıp kürsünün üzerinde ter ter tepinmeğe ve bize cevap yetiştirmeğe savaşırdı.

O anlatırdı, fakat biz anlar mıydık? Ne gezer? Şimdi onun yaşına ulaşmış bulunduğum halde bu kelimelerden çoğunun taalluk ettiği ahlaki mevzuları ve medlülleri, idrakime gene yabancı bulurum! Anka ve Simürg hikayeleri neyse bu dersler de öyleydi. Bütün o mevzular bize, ismi var, cismi yok şeyler gibi geliyordu. Yazık heder olan çocukluğumuza, yazık anlamadan okuduğumuz derslere!”³⁸

Akşam gazetesinde Hikmet Feridun Es ise ilkokullardaki bu değişimi gündelik yaşamı içinde şahit olduğu iki farklı olayla köşesine şöyle taşımaktadır:

“Liman işleri ve deniz ticaretiyle alakadar bir memurun odasında, siyah önlüklü iki mektep çocuğu, memura sorular soruyor?

- *Bir ay içinde limanınızdan kaç vapur kalkıyor? Kaç vapur geliyor? Bunların kaç ecnebi, kaç bizim vapurumuz? Limandan çıkanlar nereye gidiyor? Neler götürüyor? Gelenler hangi memleketten geliyor? Neler getiriyorlar? Şaşırmıştım, fakat mamur işi anlamış bir tavırlar çocuklara: “*
- *Siz hangi mekteptensiniz bakayım?*
Bilmem kaçınıc ilkmektepten olduklarını söylediler. Sonra ilave ettiler.
- *Bugün tatbikat günü. Talebelere ikişer ikişer işler verildi. Herkes kendi işini inceleyecek. Bize de İstanbul limanı düştü.*
- *Peki çocuğum Size geçen ayın istatistiklerini vereyim .Fakat siz bu istatistiklerden anlayabilecek misiniz.*
- *Anlarız, anlarız..*

Memur onlara büyük bir kağıt vererek köşedeki masayı gösterdi. Çocuklar harp planını tetkik eden iki büyük erkanı har gibi istatistiği masanın üzerine açtılar. ..uzun uzun rakamları kaydettiler. Sonra da;

- *Teşekkür ederiz efendim. Bizim işimiz oldu.. diyerek çıkıp gittiler. Memur onların arkasından:*
- *Hey gidi hey..dedi, bizim bu yaşta dünyadan haberimiz yoktu. Henüz emsile çekmeğe hazırlanıyorduk.*

Bir iki gün sonra bir ahbabımın evinde oturuyordum. Evin ilk mektebe giden çocuğu;

- *Baba ben tatbikata gidiyorum!.. diyerek kalemini kağıdını aldı çıktı, gitti.*

Sonra öğrendim ki, çocuk, civarda inşasına başlanan bir binaya gidiyormuş. 15 günden beri her gün bir kontrol mimarı gibi binanın nasıl inşa olduğunu, işlerin nasıl ilerlediğini günü gününe not ediyormuş. Kalfalar, ustalar, işçiler de bu küçük müdekkike bir ahbap gibi izahat veriyorlarmış.

Yeni nesil hayatın ta içinden yetişiyor. Onlar bizim gibi mektebin kapısından hayata adımını attıkları zaman bocalamayacaklar.”³⁹

Es'in verdiği iki örnekte de görüldüğü gibi modern öğretim yöntemleri sadece mevzuatta kalmamış uygulamaya girmiştir. Örneğimizde, bir ders konusunun işlenmesinde günlük hayatın içindeki olay ve olgulara temas etmek suretiyle kalıcı ve faydalı öğrenmenin amaçlandığı görülmektedir.

³⁸ M. Turhan Tan, “Neler Okumuşuz Neler?”, **Cumhuriyet**, 10 Mart 1937, S:4604, s.5

³⁹ Hikmet Feridun Es, “Bugünün Çocuğu Nasıl Yetiştiriyor?”, **Akşam**, 20 Teşrinievvel 1938, S:7179, s.3

Yine Akşam gazetesinde H.F. rumuzuyla yazılan bir yazıda; bir ilkokul öğrencisinin çantasındaki ders araçları anlatılmaktadır. İlkokul öğrencisinin Alfabe dersi için kullanılan kürdanla harfleri nasıl yaptığını ve fasulyelerle matematik işlemlerin nasıl yaptığını gözlemleyen yazar; “...yeğenim bana mühim bir ders vermişti o zaman bizim okuduğumuz eski mektebin tarihe karıştığını anladım” ifadeleriyle ilkokullardaki yenileşmeyi köşesine taşımaktadır.⁴⁰

Son Posta gazetesinden İsmet Hulusi ise; İlkokulu yirmi beş sene önce okuduğunu, bu günkü okulların eskilerine benzemediğini, öğretmenlerin eski asık yüzlü hocalara benzemediğini, öğrencilerin okula zorla getirilmiş gibi kaçmak için fırsat kollamadığını, eski okullarda okumak bir işkence iken yeni okullarda okumanın bir zevk olduğunu belirtmektedir.⁴¹

İsmet Hulusi; “Burada her şey değişmiş, yalnız değişmemiş olan bir şey var: Mektep binası” diyerek dönemin okullarındaki niteliksel değişimin yanında niceliksel olarak değişen bir şey olmadığına işaret etmektedir.⁴²

Akşam gazetesinden Hikmet Feridun Es, ilkokullarda ezberciliğin azaldığını ileri sürdüğü yazısında eski ve yeni arasındaki farkı şu ifadelerle özetliyordu:

“Yeni ilkmekteplerde eski ibtidailere nazaran ezbercilik azaldı. ...Eskiden, “dersini biliyor musun?” sorusuna “su gibi biliyorum” derdik, yani iyi ezber yapmış olmak dersi iyi bilmek demektir. Ezbercilik yalnız hafızaya istinad eden bir şeydi. Eski çocuğun kafası değil, hafızası işlerdi. Halbuki şimdi çocukların bütün kafa teşkilatını işletmeğe çalışıyoruz.”⁴³

Vakit gazetesi muhabiri ise bir ilkokuldaki gözlemlerinde özetle şu unsurlara dikkat çekmiş: Elişi odasında ilk göze çarpan Gazi köşesi, resim öğretmenin yaptığı yağlı boya tablonun etrafı öğrencilerin yaptığı çalışmalarla süslenmiş köşe, Sevr haritası önünde siyaha boyanmış bayrak, karşıda Lozan’ı temsilen iki öğrenci resmi, Cumhuriyet Türkiye’sini anlatan resimler, kıyafet koleksiyonu, köylüler, kadınlar, peçeli çarşafli kadınlar, sonra modern kıyafetli genç kadın ve erkekler, vesaiti nakliye koleksiyonu ve iş defterleri.⁴⁴

Yukarıdaki gözlemlere benzer şekilde 1930 yılında Türkiye’ye gelen Cenevre Jean Jacques Rousseau Enstitüsü Müdürü Pierre Bovet’nin İzmir bölgesi ilkokullarında uygulanan öğretim yöntemlerine dair gözlemleri şöyledir;

“Beş sınıf, müdür odası, müze hepsi girince insana ferahlık veren büyük bir hole açılıyor. Her mektepte bir oda müzeye tahsis edilmiştir. Burada talebenin topladığı veya bedii

⁴⁰ H.F., “Yeni Mektep”, **Akşam**, 25 Kanunusani 1937, S:6564, s.3

⁴¹ İsmet Hulusi, “İlkmekteb”, **Son Posta**, 18 İkincikanun 1938, S:2683 s.4

⁴² **A.g.m.**,

⁴³ Hikmet Feridun Es, “Ezberciliğe Dair”, **Akşam**, 6 Şubat 1941, S:8008, s.3

⁴⁴ “Beyoğlu 12nci Mektepte Bir Saat!”, **Vakit**, 17 Mayıs 1934, S:5874, s.6

eşya ve koleksiyonlar var; Tedrisatta kullanılıyor. Bundan başka her sınıfta da birer camekan var, bu da sınıfın müzesi. Türkiye’de Dekroli usulü hakim olduğundan bu koleksiyon çok işe yarıyor. Yapılan coğrafya ve teşrih alçı modelleri bilhassa pek dikkate şayan buldum. Birde her çocuğun, derslere ait, resimli, kendine mahsus koleksiyonu var. Bunların bazıları pek zengin olduğunu hayretle düşünürken bana anlattılar ki bunlar, şimdi işe yaramayan eski kitaplardan kesilmiş, ne iyi yerinde kullanılıyor. Sınıfların mobilyası fakir. Bazı mekteplerde çocuklar eski rahlelerde pek sıkışık; defterlerinin kağıtları fena. Fakat her şeyi ıslah etmek için pek derin arzulan var. Kendilerine söylenen her iyi fikri memnuniyetle kabul ediyorlar. Duvarlarda çocukların vezin ve boyunu gösteren liste, sıhhat oyunları tarzındadır... Hava müşahedesi cetvelleri; vesikaları koymak için Dekroli zarfları; küçüklerin sınıflarında kum kasaları. .

.... Fakat şunu söylerim ki dersler pek müşahhas. Bir mektepte avluda çocuklar su boğası ile kara boğasını müşahede ve mukayese ediyorlar, öteki köşede daha küçükler, kuzu müşahedesindedirler. Muallim hanım kuzunun ayağı ile kendi ayakları arasındaki farkı tarassut ettirerek mukayeseler yaptırıyor.* İki ders gördüm ki, bunlardan muallim hanımlar kasaptan gelen şeyleri hiç öğrenmeksizin tetkik ettiriyordu. Göz, ciğerler. Şişirmek için ciğerleri üflüyorlardı, santimetre ile şeflik, saatle de bir dakikadaki teneffüs adedi ölçülüyordu. Teneffüs üzerine olan bu ders hakikaten model bir ders idi.”⁴⁵

Dönemin önde gelen eğitimcilerinden Kazım Nami Duru Ankara’da Necatibey İlkmektebindeki gözlemlerinden sonra “niye şimdi çocuk değilim!” ifadesiyle dönemin çocuklarını kışkırdığını belirterek “eski mektep” ve “yeni mektep” arasındaki farkları köşesine taşımaktadır. Duru’nun anlatımında başvurduğu “buluş”, “yaratıcılık”, “tetkik ve müşahede” gibi kavramlar günümüz eğitim tartışmalarında da sık sık başvurulan kavramlardır.⁴⁶

İlkokullardaki öğretim yöntemleriyle ilgili eleştirilere daha çok ortaokullardaki başarısızlığın sebeplerine dair yapılan yorumlarda rastlamak mümkündür. Basında gündeme getirilen bu konuda genelde ortaokul ve lise öğretmenleri; ilkokullarda eğitimin basitleştirildiği, imtihan yapılmadığı, az miktarla bilgiyle mezun olan öğrencinin ortaokulda ve lisede zorluk yaşadığını iddia etmektedir.⁴⁷ Buna karşın, ilkokul öğretmenleri ise çocuğun ilkokulda aktif bir durumda olduğunu, derslerin yaparak öğrenme yöntemine göre öğretildiğini ve bu yöntemlere alışan çocukların ortaokula geçtiklerinde eski ve teorik bir eğitimle karşılaşınca zorlandıklarını belirtmektedirler.⁴⁸

Eğitimi “basitleştirme” yani mümkün olduğu kadar az bilgiyi “yaparak ve yaşayarak” öğretme olarak tanımlayabileceğimiz bu anlayışa dair eleştirileri kabul etmeyen Agah Sırrı Levend’e göre; en azından şehir ilkokulları modern eğitim veren

⁴⁵ Mustafa Şahin, “Pierre Bovet’in Ege Konferansları ...”, a.g.m.

⁴⁶ Kazım Nami, “Yaratan Çocuklar Sergisi”, **Hakimiyeti Milliye**, 24 Haziran 1934, S:4640, s.3

⁴⁷ “Ortaokullarda Talebe Niçin Muvaffak Olamıyor”, **Kurun**, 26 Mayıs 1937, S:6957-10527,s.3,

“Ortaokullarda Talebe Niçin Muvaffak Olamıyor”, **Kurun**, 27 Mayıs 1937, S:6957-10627,s.3

⁴⁸ A.g.m.

okullar haline gelmişlerdir ve bu okullardan mezun olup ortaokula geçen çocuklar orada eski tip eğitimle karşılaştıklarında zorluk yaşamaktadır.⁴⁹

H.Bedrettin Ülgen ilkokul ve ortaokul arasındaki farka dair görüşleri dönemin ilkokullarındaki bu yönetsel gelişmenin özeti niteliğindedir:

“İlkokullarda çocuk müfredat programı olarak daima faaldir. Dersler, müşahade ve tetkiklere dayanır. Talebe öğrendiğini tetkik ve müşahadelerle tespit etmek, bu suretle benimsemek mecburiyetindedir.

Diğer bir mesele; ilkokullardaki tedris metotları : ilkokulda toplu tedris metotuna göre, şifahi mütalaalara, tetkik ve müşahadelerle göre cereyan eden ... İlkokulun son sınıfı talebeyi ortaokul sistemine göre yetiştirmeli, orta okul öğretmenleri de ilkokul öğretmeni gibi talebeyle alakadar olmalı...”⁵⁰

Sadrettin Celal Antel de ilkokullarda öğrencilere çocuk muamelesi yapıldığı yönünde eleştirilere katılmaktadır. Ona göre ilkokul kitapları ağırlaştırılmalıdır. Çünkü çocukların büyük bir çoğunluğu ilkokuldan sonra eğitim almayacağı için Cumhuriyet’in gerektirdiği temel bilgileri ilkokulda almalıdırlar.⁵¹

Eğitimin basitleştirilmesini en çok eleştirenlerin başında Vala Nüreddin gelmektedir. Akşam gazetesindeki yazılarında sık sık ilkokullardaki yeni öğretim yöntemlerine değinen Va-Nü, “*Tahsili hafifletmeğe, kolaylatmağa, sade sulaştırmağa doğru gidilmemeli...*” demekte, kendi çocukluğundan ve öğrencilik hayatından örnekler vererek, yedi sekiz yaşlarındaki çocuklarında zor kavramları anlayabileceğini ve ilkokullarda öğrenimin basitleştirilmemesi gerektiği, aksine zorlaştırarak çocukların hayat mücadelesinde zorluklara alıştırılması gerektiğini ileri sürmektedir.⁵²

Va-Nü, “*arşimodern*” “*ultramodern*” olarak nitelediği ilkokullardaki bu yeni yöntemlerin bizim toplum yapımıza uymadığını, bazı ilkokul öğrencilerine verilen turşu yapma gibi ödevleri örnek göstererek, bilginin okullardan eve doğru yayılması gerekirken, ödev vererek “*öğren, evinde tatbik et getir*” demenin doğru olmadığını, Türk toplum yapısında bilgi düzeyinin son derece düşük olduğunu belirtmektedir.⁵³

Va-Nü, sokaktaki bazı çocuklara okula neden gitmedikleri sorulduğunda verdikleri cevabın “*Birşey öğretmiyorlar ki... Şarkı öğretiyorlar sade şarkı*” olduğunu, bunun da eskiden “*okulda gavurluk öğretiyorlar*” eleştirisiyle aynı anlama geldiğini ve bundan ders çıkarılması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, çocuğu üzmeden,

⁴⁹ Agah Sırrı Levend, “Çocuk Terbiyesinde Mektebin Rolü”, **Cumhuriyet**, 17 İkincikanun 1940, S:5634, s.3

⁵⁰ H.Bedrettin Ülgen, “Okulların Müfredat Programlarına Dair”, **Vakit**, 18 Haziran 1939, S:7700, s.3

⁵¹ Sadrettin Celal Antel, “Kitaplarda Basitlik Ağırlık Meselesi”, **Tan**, 22 Nisan 1939, S:1337,s.5

⁵² Va-Nü, “Tahsili Basitleştirmemeli:”, **Akşam**, 7 Nisan 1939, S:7353 s.4

⁵³ Va-Nü, “İyi bir Sistem Amma, Bize Göre Değil!”, **Akşam**, 24 Şubat 1940, S:7665, s.3

zorlamadan, kolayca öğretmek sisteminden herkesin şikayetçi olduğunu, bu şikayetlere bakanlığın kulak vermesi gerektiğini de belirtmektedir.⁵⁴

Her ne kadar ilkokullarda eğitimin basitleştirildiği yönünde eleştiriler yapılırsa da sözü edilen basitleştirme daha çok ilkokullardaki öğretim yöntemleriyle ilgilidir. Esasen, özellikle Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi müfredatının yüklü olduğu görülmektedir. 1943 Maarif Şurasında bu konuya değinen Esat Arsebük; Yurt Bilgisi dersinde gösterilen konuların Hukuk Fakültesi seviyesinde olmasının “*tuhaflı*” olduğuna işaret etmektedir.⁵⁵

Yine Akşam gazetesinde çıkan 26.10.1937 tarihli bir haberde konuların ağır olduğuna dikkat çekilmektedir. Haberde, 9 yaşındaki bir ilkokul öğrencisine verilen “*Şehrimizdeki Kurtuluş Savaşı ile ilgili bina ve abidelere ve bunların bağlı olduğu hatıralara ve milli binalara dair bildiklerinizi söyleyiniz?*” biçimindeki ödev eleştirisi konusu olmuştur.⁵⁶ Gazete, ilkokul öğrencisine verilen bu araştırma ödevinin ağır olduğunu, evkaf ve belediye bile bu sorudaki binaların hangisinin tarihi kıymeti olduğunu bilemeyeceğini ileri sürmektedir. Ancak, burada ödevi veren öğretmenin amacı “*yakın yurt*” ilkesinden hareketle öğrencinin tarihle ilgili bir konuyu çevresinde somut varlıklara dayandırarak daha kolay kavramaya ve aynı zamanda araştırarak öğrenmeye alıştırmaktır. Tarih ve Yurt Bilgisi derslerine ait konular yüklü olmakla birlikte ilkokullarda “*faal*” veya yeni ifadesiyle “*yaparak ve yaşayarak*” öğretmenin esas alındığı görülmektedir. Buradan da anlaşıldığı üzere, ilkokullardaki eğitimin niteliğine yönelik eleştiriyapanlardan bazılarının öğretim yöntemleri konusunda bilgi sahibi olmadıkları görülmektedir.

Diğer taraftan Nurullah Ataç ise ilkokullardaki eğitimin basitleştirildiğini ileri sürenlerdendir. Ataç; Va-Nü’yü desteklediğini ve onunla Selami İzzet Sedes’in arasındaki tartışmanın iki kişi arasında kalmamasını temenni ettiğini, ilkokullarda eğitimin bilgi yükü yönünden ağırlaştırılması gerektiğini, o yaştaki çocukların daha fazla bilgiyi öğrenebileceğini iddia etmektedir. Sedes ise bunlara karşın verdiği cevapta o yaştaki çocukların ilkokul kitaplarındaki mevcut bilgileri bile kavrayamayacak yaşta olduğunu belirttikten sonra eleştirisini şu şekilde devam ettirmektedir: “*Dostum Va-Nü ile Nurullah Ataç, bu çocukları bu fani dünyada değil, ancak Eflatun’un Cennetinde bulabilirler.*”⁵⁷

⁵⁴ Va-Nü, “Müstebit Mektep ve Sıkı Mektep”, **Haber**, 18 Mart 1937, S:1856, s.3

⁵⁵ Cemil Öztürk, Arzu M.Nurdoğan, “Millet Mekteplerinde Yurttaşlık Eğitimi: Öğretim Programları ve Ders Kitapları”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, 2001, S:5, s175-202

⁵⁶ “Öğretelim Fakat Basitleştirerek”, **Akşam**, 26 Teşrinievvel 1937, S:6835, s.3

⁵⁷ Selami izzet Sedes, “Basitlik Meselesi”, **Akşam**, 12 Nisan 1939, S:7358 s.3

İlkokullardaki niteliksel yönden gelişmeyi kabul ve takdir eden Hikmet Ertez ise yeni öğretim yöntemlerinin çocukları gün geçtikçe ele avuca sığmaz hale getirdiğini, haddinden fazla maddileşmeye neden olduğunu iddia etmektedir.⁵⁸

Dönemin önde gelen eğitimcilerinden Kazım Nami Duru; kırk yıllık öğretmen olduğunu, ilkokullara yönelen “*sırf moda kabilinden, ayrı ve yabancı usullerin*” benimsendiği fikrini kabul etmediğini belirtmekte ve “*her aklına gelen değil, pedagoğlar konuşsun*” diyerek ilkokullardaki bu değişimi savunmaktadır.⁵⁹

Ancak, dönem sonu itibariyle yükselen bu eleştirilere karşı Maarif Vekili Hasan Ali Yücel’in kısmen hak verdiği görülmektedir. Yücel, ilkokullarda yeni yöntemlerin uygulanması konusunun biraz abartıldığını, bu konuda şikayet edenlerin kısmen haklı olduğunu ancak, bunun nedeninin öğretmenlerin yerel şartları dikkate almamasından kaynaklandığını belirtmektedir.⁶⁰

Bu şikayetler ve resmi makamların beyanları da göstermektedir ki incelenen dönemin ilköğretim alanında öne çıkan unsurlarının başında müfredat programı ve öğretim yöntemlerindeki gelişmeler gelmektedir. Bu durum dönemin başında hedeflenen “*faal mektep*”, “*faal talebe*” yani “*aktif okul*”, “*aktif öğrenci*” anlayışının uygulamaya sokulduğunun göstergesidir. Bu aynı zamanda, dönemin ilkokullarında “*keyfiyete*” yani kaliteye önem verildiğinin de bir göstergesidir.

Her ne kadar bir yöntem karmaşası ve tartışması olsa da incelenen dönemde bu açıdan bir hareketliğin olduğunu ve ilkokullarda modern yöntemler açısından bir zenginleşme olduğuna dair pek çok bilgiye rastlamaktayız. Bundan sonraki kısımda, modern öğretim yöntemlerine paralel olarak okullardaki ders dışı faaliyetlere yer verilecektir.

3.1.1. Sergiler

Dönemin ilkokullarında, öğrencilerin yıl boyunca gördükleri tüm derslerde, özellikle El İşleri dersinde yaptıkları eserlerin yılsonunda okulun bir salonunda sergilenmekte, öğrencilerin, velilerin ve davet edilen diğer ziyaretçilerin görmesi sağlanmaktadır. İncelenen kaynaklarda son derece yaygın olan bu uygulamaya önem verildiği anlaşılmaktadır. Zira, öğrencinin yıl boyunca gördüğü tüm derslerin ve yaptığı çalışmaların bir özeti olan bu sergiler, bir yönüyle okulun yaptığı eğitim öğretim faaliyetlerinin bir değerlendirmesi niteliğindedir. Bu sergiler, genellikle

⁵⁸Hikmet Ertez, “Terbiye Sistemimizin Islahı Bir Zarurettir”, **Cumhuriyet**, 7 Şubat 1938,S:4935, s.3

⁵⁹ Kazım Nami Duru, “Son Münakaşalar”, **Cumhuriyet**, 24 Şubat 1938, S:4949, s.5

⁶⁰ “Maarif Vekâleti Bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:57 27.5.1941 Ö : İ, s.211-224

basının da dikkatini çekmekte ve yapılan haberlerde ayrıntılı olarak yer verilmektedir.

Bir yerel gazetenin Adana'da Namık Kemal İlkmektebi'nin sene sonu sergisine dair gözlemleri şöyledir;

*"...Alçı kalıplarıyla balmumu çocuk oyuncakları, tabaklar, boncuk işeri, kağıttan fenerler, tenekeden gemiler, telden yumurta sepetleri, kuş kafesleri, resimlikler, tahtadan araba ve çiftçi aletleri, hendese şekilleri,...yağlı ve suluboya resimleri grafik ve diyagramlar..."*⁶¹

Şanlıurfa'daki ilkokulların sergisini haber yapan Akşam gazetesi muhabiri Ömer Cemal'in gözlemleri ise şöyledir:

*"Vatan ilkmektebinde , merkezdeki okulların sene boyunca yaptıkları el işleri sergilendi. Mukavvadan yapılmış evler, köşkler, fabrikalar, vapurlar, teyyareler . Ayrıca, dantel ve örme işleri, biçki dikiş örnekleri. Cam serpmelerinden yapılmış Türkiye Haritaları, Gazi hazretlerinin ufak büstleri..."*⁶²

Döneme ait kaynaklarda ilkokullardaki uygulamalara dair en çok haber konusu olan olay bu sergilerdir. Gerek büyük şehirlerde ve gerekse taşra vilayetlerindeki ilkokullarda bu uygulamanın yaygın olduğu anlaşılmaktadır.⁶³

Ayrıca Ankara'da genel sergiler yapılmakta ve bu sergiler eğitim uzmanları tarafından organize edilmektedir. 1933 yılında Cumhuriyet'in 10. Yıldönümü dolayısıyla bakanlık tarafından organize edilen ve Ankara'da açılan Maarif Sergisi'nde eski ve yeni ilkokullar arasındaki farklar görsek öğelerle anlatıldığı öğrenci ve öğretmen tipleri, kıyafetler, öğretim yöntemleri konusundaki gelişmeler göz önüne serilmiştir.⁶⁴Yine 1934 yılı sergisi Viyana'da öğrenim görmüş olan ilköğretim müfettişlerinden Muvaffak Uyanık tarafından organize edilmiş, sergide "eski mektep" ve "yeni mektep" temaları işlenmiştir.⁶⁵ Yine Ankara'da düzenlenen 1935 yılı genel sergisini gezen Akşam gazetesi muhabiri sergiyi şu ifadelerle değerlendiriyor: *"Türkiye'de mektep ve talebe mefhumları tamamile değişmektedir. Eski mektep talebeyi ilme hazırlarken yeni mektep hayata hazırlıyor."*⁶⁶

⁶¹ "Mekteplerde Sergiler", **Yeni Adana**, 12 Haziran 1929, S:2221, s.1

⁶² Ömer Cemal, "Urfada Okuyanlar", **Vakit**, 4 Temmuz 1934, S:5922, s.6

⁶³ Bkz: "Adanada Bir Maarif Teşebbüsü", **İkdam**, 30.06.1928, S:11201, s.4, "Adana'da Bir Mektep Sergisi", **Hakimiyeti Milliye**, 23 Haziran 1930, S.3212, s.2 Hilmi A. Malik, "İlkmektepler Sergisi: Tedris Usulünde Yeni Ufuklar Açıyor", **Hakimiyeti Milliye**, 27 Haziran 1934, S:4643, s.6, "Sivas Mekteplerinde Sergiler", **Milliyet**, 23 Mayıs 1934, S:2974, s.5, "Elişleri Sergileri", **Milliyet**, 3 Haziran1934, S:2985, s.3, "Mektep Sergileri", **Milliyet**, 13 Haziran1934, S:2995, s.3, "ilkokul Sergileri Dün Açıldı", **Yeni Mersin**,3 Haziran 1936, S:2401, s.1, "Yurtta Kültür Hareketleri", **Son Posta**, 8 Haziran 1937, S:2461, s.5, "Sakarya Okulundaki İlkokulların Genel Sergisi...", **Maraş**, 1 Temmuz 1937, S:194-55, s.1, "Sivasta İlkokul Sergileri", **Kurun**, 16 Haziran 1938, S:7338-1428 s.20, "Gazi İlkokulu Sergisi", **Akşam**, 28 Haziran 1939, S:7429, s.4

⁶⁴ **Maarif Sergisi Rehberi**, Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası, İstanbul

⁶⁵ İ. Hakkı, "İlk Mektepler Sergisi", **Hakimiyeti Milliye**, 27 Haziran 1934, S:4643, s.6

⁶⁶ "Okul ve Talebe Mefhumları Tamamile Değişti", **Akşam**, 11 Temmuz 1935, S:6008,s.11

Okullarda açılan bu sergiler o şehrin ileri gelenleri tarafından ilgi görmektedir. Sergileri gezenlerin ilkokullarda verilmekte olan eğitime dair olumlu izlenimler edindikleri görülmektedir. Örneğin Yeni Mersin gazetesi şehirdeki ilkokulların sergilerini gezdikten sonra şu ifadelerle haberleştirmektedir:

“Düne kadar Avrupadan getirilen ders vasıtalarının şimdi talebe tarafından yapılmış olması talebenin kuru nazariyelere değil kendi işine inanmasını temin etmesi ise mekteplerimiz lehine büyük bir kıymettir.”⁶⁷

İlköğretim müfettişlerinin teftişlerinde bu sergilere önem verdikleri, eğitim öğretimin bir parçası olarak gördükleri anlaşılmaktadır. 1929 ve 1930 yıllarında yapılan İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresinde; sergilerin şehir okullarında başarıyla uygulanmakta olduğunu, ancak yaygınlaştırılması ve amaca uygun hale getirilmesi gerektiği belirttikten sonra sergilerde bulunması gereken eserlerle ilgili şu kararlar alınmıştır.⁶⁸

- Çeşitli ders konularının incelenmesine dair raporlar,
- Hazırlanan ders araçları (öğretmen tarafından veya birlikte)
- Deneylerden alınan sonuçlar,
- Harita, model, grafikler,
- Öğrenci faaliyetleri (defterleri, hazırladığı işle vb.)
- Okul faaliyetlerini gösteren fotoğraf albümleri.

İncelenen dönemde, okullarda ayrıca birer Mektep Müzesi yapılmakta, bu müzede çevrede bulunan eski eserlerin yanı sıra, öğrencilerin çalışmalarından seçme eserlere de yer verilmektedir.⁶⁹

Mektep Müzelerine dönemin başlarında daha fazla önem verildiği anlaşılmaktadır. 1926 tarihli Maarif Teşkilatı Kanunu'nda bakanlığın birimleri arasında birde Mektep Müzesi Müdürlüğü'nün bulunması bu konuya verilen önemin göstergesidir.⁷⁰

1928 yılında İstanbul Vali vekili Muhittin Bey Çatalca'da bir ilkokulun müzesini gezerken orada beşinci sınıfta okuyan bir öğrenci tarafından hazırlanmış bir lokomotif modeli görür. Bir öğrencinin bu derece mükemmel bir tasarımı

⁶⁷ “İlkokullar Sergisi Kapandı”, **Yeni Mersin**, 9 Haziran 1936, S:2406, s.1

⁶⁸ **İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresi Zabıtnamesi ve Kararları, a.g.e.**, s.40-42

⁶⁹ F.A., “Mersinden Mut'a-5”, **Yeni Mersin**, 6 Haziran 1936, S:2404, s.7

⁷⁰ “Maarif Vekâleti merkez teşkilâtı ve vazifeleri hakkında kanun”, **Resmi Gazete**, 22 Haziran 1933, S:2434, s.2765-2767

yapabilmiş olması ilgisini çeker ve “*Belki O da Bir Türk Edisonu Olur*” diyerek bu çocuğunun bulunmasını ve eğitimine devam etmesini sağlar.⁷¹

Mektep Müzeleri konusunun müfettiş kongrelerinde de el alınmıştır. 1929 İik Tedrisat Müfettişleri Kongresi’nde bu müzelere konacak olan dondurulmuş hayvan modelleri hazırlamak için kurs açılması kararlaştırılmış ve mektep müzeleriyle ilgili bir de talimatname hazırlanmıştır. Bu kongrede müzeler; öğretmen ve öğrencilerin bireysel veya toplu olarak ders konuları ile ilgili yaptıkları eserler ve araçların sergilendiği yerler biçiminde tarif edilmiştir.⁷²

Yine bu kongrede Mektep Müzelerinde bulunması gereken unsurlar şöyle sıralanmıştır: Devam cetvelleri, koleksiyonlar, sağlık cetveller, doğum ve ölümlere ilişkin grafikler, köy kasaba planları, vazife defterleri, hayvan ve bitki örnekleri, çevrede yapılan incelemelere ilişkin buluntular, mahsul ve maden örnekleri.⁷³

İlkokul sene sonu sergileri uygulamasında Avrupa’dan esinlenildiği anlaşılmaktadır. Zira, Avrupa’da her yıl uluslararası bir el işleri sergisi yapılmakta ve bu sergiye dönemin başlarından itibaren katılım sağlanmaktadır. Örneğin 1928’de Brüksel’de yapılan sergiye Türk ilkokul öğrencilerinin de katıldığını, katılacak eserlerin Maarif Vekaleti tarafından tespit edilip Brüksel’e gönderildiği yönünde bilgiler mevcuttur.⁷⁴Yine bir arşiv belgesine göre; 13.09.1939 tarihli bakanlar kurulu kararnamesiyle Cenevre uluslararası eğitim sergisine daimi olarak katılmak ve Uluslararası Terbiye Bürosuna üye olmak için 5000 İsviçre Frangı ödenek ayrıldığı görülmektedir.⁷⁵

Genelde övgü ve ilgiyle karşılanan okul sergileriyle ilgili bazı eleştirilere de rastlanmaktadır. Fikirler dergisinde bir makalesi çıkan Bornova 9 Eylül İlkokulu öğretmeni Fahriye Hanım; bu faaliyetlerin fazla abartıldığını, sene sonunda öğretmenler arasında bir yarışa dönüştüğünü, eserlerin pek çoğunun öğretmen ve veliler tarafından yapıldığını belirtmektedir. İzmir’deki bir ilkokul sergisinden örnek vererek bu eserlerin ancak yüzde 10’unun öğrenciler tarafından yapıldığını iddia etmektedir.⁷⁶

Sabiha Zekeriya’nın 20.05.1935 tarihli Cumhuriyet gazetesinde “*Fayda mı Gösteriş mi?*” başlıklı yazısında ilkokul sergilerine yönelttiği eleştirilere cevap olarak

⁷¹ “Belki O da Bir Türk Edisonu Olur”, **İkdam**, 13.11.1928, S:11336, s.3

⁷² **İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresi Zabıtnamesi ve Kararları**, a.g.e., s.48

⁷³ **A.g.e.** s.48

⁷⁴ “Bürüksel El İşleri Sergisine Hazırlık”, **Cumhuriyet** , 4 Mayıs 1928, S:1433, s.4

⁷⁵ **B.C.A.**, f:30.18.1.2, k:88, d:90, s:17,

⁷⁶ Fahriye, “Aldanan Kim? Çocuk mu? Çocuk Velisi mi? Öğretmen mi? Buyurman mı? ”, **Fikirler**, 15 Mayıs 1935, S:130, s.6-7

Muallimler Mecmuasında bir makale ile cevap veren ilkököl öğretmenlerinden F.Osman Yalçın; eleştirilerin haksız olduğunu, sergilerin ruhunu anlamayan bazı velilerin masraflı olduğu gerekçesiyle itiraz ettiklerini belirtmektedir. Yalçın, Sabiha Zekeriya'nın okullara ve öğretmenlere yönelik ağır eleştirilerinin altında kendi yazdığı kitapların okullarda satılmamasının yattığını da eklemektedir.⁷⁷

Özetle, 1928-1940 yılları arasındaki bütün yazılı kaynaklarda çok sayıda örneğine rastladığımız bu sergilerin, eğitim öğretimin bir parçası olarak görüldüğü, “*faal mektep*” veya “*işe dönük eğitim*” uygulamasının bir ispatı ve sene sonu değerlendirmesi olarak düşünüldüğü söyleyebilir. Dönemin eğitimcilerinden Sadri Ertem'e göre bu sergiler Cumhuriyet devrinin eğitim alanında açtığı yeni ufku ve aynı zamanda yeni ve eski nesil arasındaki farkı da göstermektedir.⁷⁸

İlkokullarda sene sonu sergileri uygulaması günümüzde halen devam etmektedir. İncelenen döneme ait yukarıda verdiğimiz örneklerdeki çalışmalara bakıldığında eğitsel açıdan günümüz ilkökullarından geri kalmadıkları anlaşılmaktadır.

3.1.2. Gezi ve Gözlem Faaliyetleri

İlkokullarda dikkat çeken bir uygulama da okul dışı gezi ve gözlem faaliyetleridir. Kaynaklarda çok sayıda örneğine rastlanan okul gezileri eğitsel amaçlı ve düzenli olarak yapılmaktadır. 1929 tarihli İlkmektepler Talimatnamesinde 43-46 maddelerinde derslerin yerel şartlara göre yapılacağı belirtilmekte ve okul dışı gezi ve gözlem faaliyetlerine yer verilmektedir.⁷⁹

Müfettiş kongrelerinde de bu faaliyetler gündem maddelerinden biri olmuştur. Bu görüşmelerin içeriğine baktığımızda; öğretim yöntemlerinin ele alındığı, “*faal mektep*” idealinin bir yansıması olarak diğer pek çok faaliyetin yanı sıra gezi ve gözlem faaliyetlerindeki aksamaların ve öğretim yöntemlerinin çeşitlendirilmesi için neler yapılabileceğinin ayrıntılı bir şekilde ele alındığı görülmektedir.⁸⁰

“*Faal Mektep*” idealinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve önemle üzerinde durulan gezi ve gözlem faaliyetlerinde Avrupa'dan esinlendiği anlaşılmaktadır. Selim Sırrı Tarcan, 1935'de yazdığı bir makalesinde yaklaşık 20 sene önce Belçika'da gezi ve gözlem faaliyetlerine dair dinlediği bir konferansta anlatılanları

⁷⁷ F.Osman Yalçın, “Beş Yazıya Bir Cevap”, **Muallimler Mecmuası**, Haziran 1935, S:40, s.261-275

⁷⁸ Sadri Ertem, “Nesillerin Farkı”, **Vakit**, 19 Temmuz 1933, S:5576, s.3,

⁷⁹ **Kültür Düsturu, a.g.e.**, s.499-545

⁸⁰ “İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresinde-18”, **Anadolu**, 2 Teşrinievvel 1934, S:6028, s.4, “İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresinde-19”, **Anadolu**, 3 Teşrinievvel 1934, S:6029, s.4, Ayr.Bkz: **İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresi Zabıtnamesi ve Kararları, a.g.e.**, s.63

aktardıktan sonra, Belçika'ya 1924'de tekrar gittikten sonra ilkokullarında önemli gelişmelere şahit olduğunu anlatmaktadır.⁸¹ Esasen, Tarcan'ın 20 yıl önce dinlediği ve yazısında övgüyle bahsettiği Belçika'daki uygulamaların 1930'lu yılların Türkiye'sinde ilkokullarda yaygınlaştığı görülmektedir.

Gezi gözlem faaliyetleri dönemin sonlarına doğru “*Yakın Yurt İncelemeleri*” şekline dönüşmüştür. Okullara gönderilen bir talimatla; şehir ve kasabalarda, resmi ve özel binaların, tarihi mekanların öğrencilere tanıtılması için sık sık geziler yaparak “*yurt tetkikleri*” yapılması, Hayat Bilgisi dersi çerçevesinde yapılacak bu gezilerde öğrencilere gördükleri yerlerin planlarının da çizdirilmesi istenmiştir.⁸²

Gazetelerde de haber olarak yer alan bu gezilerin Tarih, Yurt Bilgisi, Tabiat Bilgisi gibi derslerin bir parçası olarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, bir gazete haberinde baharın gelmesiyle İstanbul ilkokullarının inceleme gezilerine başladıklarını, Kültür Müdürlüğü, okulları uyararak ders konularıyla ilgisi olmayan gezi yapılmamasını, kazalara mahal verilmemesi için dikkatli olunmasını ve onay alınmasını istemektedir.⁸³

Yine bir gazete haberinde Aksaray İlkokulu öğrencilerinin Niğde ve Bor'a götürülerek orada hükümet konağını, Halkevini, askeri birliği, tren istasyonunu ve kütüphaneyi gezdirildiği bildirilmektedir.⁸⁴ Benzer şekilde, şehir dışı gezilerde, ülkedeki son gelişmelere, özellikle tren istasyonları, fabrikalar, sinemalara gidildiği anlaşılmaktadır.⁸⁵ Bu şehir dışı gezilere sık sık rastlanmaktadır. Dönemin ulaşım ve ekonomik şartları göz önüne alındığında bu gezilere ne kadar önem atfedildiği anlaşılacaktır.⁸⁶

İstanbul'daki bir ilkokulun üçüncü sınıf öğrencileri ise belediye binasına götürülüp orada belediye çalışmaları hakkında bilgi aldıklarını⁸⁷, yine bir başka ilkokulun 80 öğrencisiyle gazete matbaasına inceleme gezisi yaptığını dair haberler gazetelerde yer almıştır.⁸⁸

Bu gezilere önem verildiğine dair başka bir bilgi olarak İstanbul Maarif Müdürlüğü'nün ilkokul öğretmenlerine yaptığı 26 soruluk bir ankette; öğrencilere

⁸¹ Selim Sırrı Tarcan, “Mekteplerde Program Nasıl Hazırlanmalı”, **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1935, S:3957, s.5

⁸² “Talebeye Yurt Tetkikleri Nasıl Yaptırılacak”, **Son Telgraf**, 27 İkinciteşrin 1938, S:619, s.3

⁸³ “Ders Gezintileri”, **Kurun**, 2 Nisan 1936, S:6545-485, s.6

⁸⁴ “Aksaray İlköğretim Talebelerinin Tetkik Seyahati”, **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1935, S:3955, s.2

⁸⁵ “Silifkede Mektep Çalışmaları”, **Tan**, 7 Haziran 1937, S:768, s.8

⁸⁶ “Bozkır İlköğretim Talebelerinin Seyahatleri”, **Cumhuriyet**, 31 Mayıs 1937, S:4686, s.5

⁸⁷ “Hayat Bilgisi Tatbikatı”, **Milliyet**, 10 Teşrinisani 1932, S:2425, s.3

⁸⁸ “Bir Talebe Grubu Matbaamızı Ziyaret Etti”, **Son Posta**, 10 İkinciteşrin 1939, S:3336, s.1

yaptırılan okul dışı inceleme faaliyetlerinin neler olduğu, nerelere gezi yapıldığını ve bu faaliyetlerde zorluk çekip çekmedikleri gibi sorular sorulmuştur.⁸⁹

Dönemin eğitimcilerinden Rauf İnan; 1930'lu yıllardan 1946'lara kadar bu gezi ve gözlem faaliyetlerine çok önem verildiğini, özellikle büyük şehirlerde yetkililerin bu faaliyetleri desteklediğini bildirmektedir. Diğer yandan İnan; bu ders gezilerinin taşrada yaygın olmadığını da belirtmektedir.⁹⁰

Yurt tetkikleri adı altında yapılan bu gezilerde ülkenin tarihi mirasını keşfetmek adına bulunan tarihi veya fosil kalıntılarının okul müzesine konulduğu, Anadolu'daki bazı ilkokullardaki müzelerin bu açıdan zengin olduğuna dair bilgiler mevcuttur.⁹¹ Örneğin, İslahiye İlkokulu başöğretmeni Haluk Atalar Kazdağı Gazibaba mevkiinde öğrencileriyle çıktığı gezide iki önemli Eti anıtını bulmuş ve bu buluşundan dolayı bakanlık tarafından takdirname ile ödüllendirilmiştir.⁹²

Dönemin ekonomik şartlarına göre yapılan gezi ve gözlem faaliyetlerinin okula ve öğrenciye bir yük getireceği gerçeği ortada olmasına rağmen, okulların bu faaliyetleri yapmaktan geri durmadıkları anlaşılmaktadır. Sık sık Avrupa'daki modern eğitim çalışmalarını sayfalarına taşıyan gazetelerde Batı'da "okuyarak değil, yaparak öğrenme" prensibin takip edildiği, okul gezilerine önem verildiği aktarılmaktadır.⁹³

Maarif Vekaleti bu gezilerin daha verimli olması gerektiğini düşünmüş olacak ki 1939 yılında okullara gönderdiği bir emirle; her vilayetteki kütüphanelerin ve tarihi mekanların çocuklara mutlaka gezdirilmesini, bu gezi sonucu izlenimlerin müşahede defterine kaydedilmesi istemektedir.⁹⁴ Bu emirden de anlaşılacağı gibi bakanlık gezilerin daha organize bir şekilde ve müfredat programındaki amaçlara uygun yapılmasını istemektedir.

Özetle, eğitim öğretim faaliyetlerinin okulla sınırlı kalmaması için, incelenen dönemde okul dışı gezi ve gözlem faaliyetlerine önem verildiği ve bu faaliyetlerin özellikle şehir okullarında yaygın olduğu anlaşılmaktadır.

⁸⁹ "Hocalardan 20 Sual", **Milliyet**, 19 Mayıs 1932, S:2251, s.3

⁹⁰ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982'ye Kadar)**, Ankara Üniv.Eğitim Bilimleri Fak.Yay., Ankara, 1982, s.207-208

⁹¹ F.A., "Mersinden Mut'a-5", **Yeni Mersin**, 6 Haziran 1936, S:2404, s.7

⁹² **Tebliğler Dergisi**, 13 Mayıs 1940, S:70, s.197

⁹³ Örneğin Son Posta gazetesinde yer alan isimsiz bir makalede; İngiltere'de bir ilkokulun Lapland adalarına iki vapurla bir ay sürecek olan bir gezi düzenleneceği ve kutuplar hakkında incelemeler yapılacağını bildirmektedir. *, "Çocukların Sehayati", **Son Posta**, 12 Nisan 1936, S:2044, s.2

⁹⁴ "Maarif Vekaletinin Güzel Bir Kararı Daha", **Vakit**, 14 Mayıs 1939, S:7665, s.2

3.1.3. Çocuk Kütüphaneleri

1930'ların ortalarına doğru bazı şehirlerde çocuk kütüphaneleri kurulduğu görülmektedir. İlk olarak İstanbul Maarif Müdürlüğü'nün girişimleriyle Cağaloğlu'nda açılan çocuk kütüphanesi ilkokullarda okuyan öğrencilere tahsis edilmiştir.⁹⁵ Kütüphane, kısa zamanda ilkokul öğrencilerinin okul dışı zamanlarda ders çalıştığı ve kitap okuduğu bir mekan haline gelecektir.⁹⁶ Bu tür kütüphanelerin sayılarının zamanla artırıldığı, bazı eski medrese binalarının çocuk kütüphanesi olarak tahsis edildiği görülmektedir.⁹⁷

Harf Devriminden sonra, kitaba ulaşmakta zorlananlar için çocuk kütüphaneleri, okullardaki kütüphaneler ve seyyar kütüphaneler yoluyla çocukların okuma ihtiyacının karşılanması düşünülmüştür. Taşra ve köyler için bir ara seyyar kütüphaneler uygulaması da yapılmıştır.⁹⁸

Bakanlık, dönemin başlarından itibaren çocuklara okuma alışkanlığı kazandırmak konusunda bir takım çalışmalar yapmıştır. Örneğin, 19.03.1931 tarih ve 502 sayılı genelgeyle; öğrencilerin ahlaki, milli ve vatani açıdan uygun eserler okumaya teşvik etmenin öğretmenin görevi olduğu belirtilmiştir.⁹⁹ Ayrıca ilkokullarda, günümüzde de uygulanan "okuma saati" veya "okuma günü" uygulaması yapılmaktadır. İstanbul Maarif Müdürlüğü ilkokul öğretmenlerine sorduğu sorular arasında şu soru dikkat çekmektedir: Okulda, okuma günlerinde beraberce incelenen yazılardan faydalandınız mı? Toplu okumaların faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?¹⁰⁰

Maarif Vekaleti bir taraftan da çocuk kitaplarının sayısının artırılmasına ve öğrencilere önerilecek kitapların seçimine devam etmiştir. Zaman zaman toplanan komisyonlarla müfredata uygun olmayanların ve faydalı görülen eserlerin tespiti yapılmış, bazıları bakanlık tarafından bastırılarak okullara önerilmiştir.¹⁰¹

Basında sık sık yeni yetişen neslin okumadığı veya okuyacak kitap bulamadığı yönünde eleştirilerin gündeme gelmiştir.¹⁰² Ancak, M.Zekeriya Sertel,

⁹⁵ "İlk Çocuk Kütüphanesi Cağaloğlunda Açılıyor", **Kurun**, 3 Nisan 1936, S:6546-486, s.3

⁹⁶ H.F., "Çocuk Kütüphanesinde Gördüklerim", **Akşam**, 11 Şubat 1937, S:6581, s.3

⁹⁷ "Valinin Riyasetinde Dünkü Mühim Toplantı", **Kurun**, 6 Ağustos 1938, S:7389-1479,s.1, "Altı Medrese Mektep Binası Haline Konacak", **Akşam**, 3 Kanunisanı 1938, S:6902, s.3

⁹⁸ "Seyyar Mektep ve Kütüphaneler", **Cumhuriyet**, 1 Teşrinievvel 1931, S:2659, s.2

⁹⁹ Nami, **a.g.e.**, s.179

¹⁰⁰ "Hocalardan 20 Soru", **Milliyet**, 19 Mayıs 1932, S:2251, s.3

¹⁰¹ "Bütün Çocuk Kitapları Gözden Geçiriliyor", **Kurun**, 20 Mart 1937, S:6890-1010, s.3, "Çocuk Edebiyatı", **Son Telgraf**, 28 Mart 1940, S:1097, s.3

¹⁰² Bkz: Reşat Fevzi, "Çocuklar Okuyacak", **Son Telgraf**, 8 Mart 1939, S:717, s.3, Reşad Feyzi, "Çocuk Kütüphanesi", **Son Telgraf**, 15 Nisan 1939, S:755, s.3, Ayr.Bkz: Suat Derviş, "Kitapçının İthamı Ağır...", **Cumhuriyet**, 7 İkincikanun 1936, S:4184, s.3

bilimsel bir veriye dayanarak yeni neslin okumadığı ve sinemaya düşkün olduğu yönündeki eleştirilere katılmadığını belirtmektedir. Sertel'in makalesinde aktardığına göre; Gazi Terbiye Enstitüsü Psikoloji Doktoru Talat Ziya Çakıl tarafından yapılan bir araştırmada ilkokul ve ortaokul öğrencilerinden 8-18 yaş arası 3.188 çocuğa "Ders kitaplarından başka kitap okuyor musunuz?" sorusu sorulduğunda sadece 161 çocuk yani, %5'i "hiç okumuyorum" cevabını vermiş, diğerleri ise 500 kadar kitap ismi vermişlerdir. Sonuçları sevindirici bulan Sertel'e göre; çocukların okul kitapları arasında sıkışıp kalmadıkları ve okunacak çok sayıda kitap olduğu görülmektedir. Aynı anketin bir diğer sonucuna göre ise; ilkokul öğrencileri daha çok dergi okumaktadır.¹⁰³

1935 yılı itibariyle öğrenciler Mektepli Gazetesinin yaptığı ankette en çok hangi yazarları okuduklarına dair soruya şu cevapları vermişlerdir: Şarlok Holmes, Jule Verne, Arsen Lüpen, M.Sami Karayel, Nusret Sefa Coşkun, Abdullah Ziya, E.Ekrem, Abdullah Ziya, Hüseyin Rahmi.¹⁰⁴

Dönem boyunca çocuk yayınlarının azlığının günlük gazete ve dergilerdeki pek çok gazetenin "Çocuk Sayfası", "İlkokul Sayfası" "Muallim Sayfası" gibi ilkokul öğrencilerine ve öğretmenlerine ayırdığı sayfalarla telafi edilmeye çalışılmıştır.¹⁰⁵

Bundan başka ilkokullarda öğretmenlerin çocuklara okuma alışkanlığı kazandırmak için bir takım faaliyetler yaptıkları, örneğin sınıf veya okul gazetesi çıkarmak, sınıf kütüphanesine dergi ve kitap sağlama kampanyaları gibi çalışmaların içinde oldukları görülmektedir.¹⁰⁶

3.1.4. Deneyler

Çok fazla bilgiye rastlanmamakla birlikte ilkokullarda Tabiat Bilgisi derslerinde deneyler de yapıldığı anlaşılmaktadır. 1936 yılı Kocaeli vilayeti ilköğretim müfettişleri kongresinde bu deneylerin çoğunlukla öğretmenler tarafından yapıldığı, öğrencilerin de bu deneylere katılması gerektiği belirtilmiş ve şu ifadelerle yer verilmiştir:

*"Tarif ve hikaye kılıklı derslere şahit olduk. Çocuk, Arşimet terazisini, teferruatını, balonun tarihçesini ...anlatıyor. Şüphesiz bu da lazımdır. Fakat bu fiziki ve tabii hadiselerin, "niçin" lerini ve hayata tatbiki şekillerini de bilmelidir."*¹⁰⁷

¹⁰³ M. Zekeriya Sertel, "Çocuklar ve Gençler Ne okuyorlar?", **Tan**, 28 İkinciteşrin 1938,S:1195, s.1

¹⁰⁴ "Sorularımıza Cevaplar", **Mektepli**, 11.7.1935, S:147, s.2, "Sorularımıza Cevaplar",**Mektepli**,18.7.1935,S:148, s.2

¹⁰⁵ Bkz: **Vakit**, 23 Birinçkanun 1940, S:8245, s.4,

¹⁰⁶ "Muallimler Arasında", **Yeni Adam**, 9.5.1935, S:71, s.10

¹⁰⁷ **Kocaeli İlköğretim İspekterler Kurultayı Kararları ve Grup Teftiş Sonuçları**, Kocaeli Maarif Müdürlüğü, Resimli Ay Matb., İstanbul, 1936, s.16

Bu deneylerde kullanılan araçların dönemin başlarında Avrupa'dan ithal edilmiş; ancak, dönemin sonlarına doğru bu araçların okulda öğretmenler tarafından yapılabilmesi için kurslar açılmıştır.

Örneğin, 1939 yılında açılan “*Basit Vasıtalarla Deneyler*” kursunda 12 hafta eğitim verilmiş ve deney aletleri hakkında uygulamalar yapılmıştır. Yapımı öğretilen deney aletleri şunlardır: Cam bükme işleri, su barometresi, su fırılacağı, su tesviyesi, sifonlar, fiskiyeler, ispiro lambası, tulumbalar, basit sacayak, tülani inbisat, kadranlı mikyaslar, basit gravzant halkası, okul rasathanesi; cıvalı barometre yapımı, rutubet mikyası yapımı, rüzgar oku, rasat tablosu yapımı, dürbün yapımı, basit sinema, mikroskopun kullanılışı, cep pili, bir dikiş makinesine izoleli tel sararak elektrik mıknatısı yapmak, elektrik zili yapımı, mikrofon yapımı.¹⁰⁸ Aynı kurs devam eden yıllarda da yapılmış, ilkokul programının okullarda tam olarak uygulanabilmesi için öğretmenlere gerekli ders aletlerini temin etme yolları öğretilmesine çalışılmıştır.¹⁰⁹

İlköğrenimini 1930'lu yıllarda İstanbul Üsküdar'da yeni yapılan modern okul binalarından birine sahip olan 19. İlkokulda geçiren Muhsin Batur okul yıllarına ait hatıralarında okuldaki deneysel çalışmalarla ilgili şu bilgileri aktarmaktadır:

“Okulun laboratuvarını hiç unutmam...çeşitli araçlar gereçler vardı... motor, jeneratör, lokomotif,... elektrik bağlantıları, herşey tamamdı ve en önemlisi çoğu yerde olduğu gibi teftişlik ve göstermelik değildi... derslerimizin bazılarını uygulamalı olarak burada yapardık... Ayrıca derslere paralel olarak bize Tıbbiye, Baytar okulunu müzeleri gezdirirlerdi”¹¹⁰

Yine döneme ait ilkokul anılarını anlatan Müzeyyen Cerbay; İzmir'de okuduğu ilkokulda kum masaları olduğunu, yağlı çamurlarla şekiller yaptıklarını, öğretmenlerin kurbağaları keserek iç organlarını gösterdiklerini anlatmaktadır.¹¹¹

Görüldüğü gibi dönemin okullarında günümüzde olduğu gibi Fen Laboratuvarı uygulaması kısmen başlamış, laboratuvarı olmayan okullarda da öğretmen tarafından yapılabilecek basit deneyler için kurslar açılmıştır.

3.1.5. Ders Araçları

İnceleme konusu olan dönemin ilkokullarında öğretmenler çoğunlukla ders araçlarını kendileri yapmaktadırlar. Sınıflarda bulunması gereken okuma fişleri, sayı sayma araçları gibi aletler öğretmenler tarafından yapılmaktadır. Bunun yanı sıra,

¹⁰⁸1939-40 Ders Yılı Konferans ve Kursları, Asri Basımevi, İstanbul, 1939

¹⁰⁹ Hasan Bedrettin Ülgen, “Basit Aletlerle Denemeler Kursu Açıldı”, *Vakit*, 7 Mart 1941, S:8316, s.5

¹¹⁰ Muhsin Batur, *Anılar ve Görüşler: Üç Dönemin Perde Arkası*, Milliyet Yay., İstanbul, 1985, s.16

¹¹¹ *Cumhuriyette Çocuktular*, a.g.e., s.54-55

bakanlık ve Hususi İdarelerin de zaman zaman okullara harita vb. ders araçları temin ettikleri görülmektedir.

Modern öğretim yöntemlerini okullarda yaygınlaştırmak açısından öğretim materyalleri eğitimin vazgeçilmez unsurlarındandır. Dönemin yetkilileri eldeki imkanlar ölçüsünde bu konuya önem vermişlerdir. Ayrıca, dönem boyunca Avrupa'da açılan öğretim materyalleri sergileri de ilgi gösterilmiştir. Örneğin, 1928 yılında Belçika'da yapılan eğitim araçları sergisine katılım sağlandığı görülmektedir.¹¹²

Dönemin zor şartlarına rağmen öğretmenler, özellikle şehir okullarında modern ders araçlarından yararlanmaktadır. Örneğin, yazılı ve görsel bir unsur olan "gazeteler" bir öğretim materyali olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda okuma alışkanlığı kazandırmak amacıyla yapılan bu uygulamanın yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Gazetelerde buna dair pek çok örnek görmek mümkündür.¹¹³

Gazetenin bir öğretim materyali olarak nasıl kullanıldığını Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Kandemir'in bir makalesinde şöyle aktarmaktadır:

"Bu mektebin dördüncü beşinci sınıfındaki talebeler aralarında topladıkları üçer beşer kuruşla her gün her sınıf için birer tane gazete alıyorlar.

Muallimlerin nezaretinde gazeteyi önlerine seren çocuklar o günkü dahili haberleri dikkatle gözden geçiriyorlar ve ittifakla, mühim bulduklarını birer birer kesiyorlar. ... Sırası gelince muallim bu kupürlerden talebeye ders veriyor.

*Son sınıftaki şubeler her gün nöbetleşe bu gazete kupürlerinden seçtiklerini koridorundaki Türkiye Haritasında vilayet isimleri önündeki çengellere sıyor. ... Adanada su baskını var. Bu parça Adana çengeline, Büyük millet meclisi bir içtima haberi, bu kupür Ankara çengeline ..."*¹¹⁴

İlköğretim müfettişlerinin teftişlerinde gündeminde olan gazetelerden yararlanma faaliyetleri dönemin başlarından itibaren öğretmenlerin başvurduğu bu yöntem bazı şikayetlere de neden olmuştur.¹¹⁵ Örneğin Yeni Adana gazetesi; rakibi olan bir başka yerel gazetenin bazı ilkokul öğretmenlerinin sınıfta okunmak üzere öğrencileri bu gazeteyi almaya mecbur tuttuklarını dile getirmiştir. Buna karşın Adana Maarif Müdürlüğü cevabında bunun normal bir uygulama olduğunu, gazetelerin ilkokullarda bir öğretim materyali olarak kullanıldığını belirtmiştir.¹¹⁶

¹¹² "Belçikada Alat Tedrisiye Sergisi", **İkdam**, 05.05.1928, S:11148,s.3

¹¹³ Öğretmen, "Erdemin Mektubu", **Vakit**, 23 Birinçanun 1940, S:8245, s.4

¹¹⁴ Kandemir, "Okuyarak Nesil Yetiştiren Mektep", **Cumhuriyet**, 27 Birinçanun 1936, S:4534, s.8

¹¹⁵ "İlkokul Öğretmenleri Arasında Bir Anket", **Kurun**, 24 Şubat 1938, S:7226-1316, s.2

¹¹⁶ "Çocuklara Ayrı Ayrı Gazete mi Aldırılıyor?", **Yeni Adana**, 12 Mart 1930, S:2443, s.1, Tevfik, "Mektepte Gazete", **Yeni Adana**, 24 Mart 1930, S:2453, s.1

1930 yılına ait gazetelerdeki bu tür şikayetlerin 1940 yılına kadar devam ettiği görülmektedir. Örneğin 1939 yılına ait bir gazete haberinde ilkokulda okuyan üç öğrencisi olduğunu belirten bir öğrenci velisi; okullarda öğrencilere çocuk dergileri almalarının tavsiye edildiğini, bu dergilerin derslerde kullanıldığını belirtmektedir. Veli; *“bir tane iki tane olsa bir şey değil. Fakat her gün bir tane çıktığı için bazısı muallimin tavsiyesi bazısı da merakından alıyormuş”* demektedir ve maddi gücünün her gün bir dergi almaya yetmediğinden şikayet etmektedir.¹¹⁷

Bu tür şikayetlerin artması üzerine bakanlık 1940 yılı itibariyle okullara gönderdiği bir emirde; bazı velilerin okullarda çocuklara zorla gazete ve dergi aldırıldığı yönünde şikayetlerinin olduğunu, öğrencilerin gazete almaya mecbur tutulmamasını istemiştir.¹¹⁸

Akşam gazetesinde H.F. rumuzuyla yazılan bir makalede; ilkokullarda gazetelerin öğretim materyali olarak kullanıldığını, öğrencilerden gazetelerdeki resim ve yazıların kesilip zarfa koyularak sınıfa getirilmesinin istendiğine dair şu ilginç örneği aktarmaktadır:

“Bir muallim arkadaşım, ... kesilmiş kağıtları çıkardı. Okuduk: “Pala Negri- Mazukra” Altında okuyan talebenin adı. Bir kız ismi.”

Başka bir zarfta, Galatasaray-Fenerbahçe, Güneş, Beşiktaş..

Başka bir zarfta “Canlı Film”, “Şirley Temples. Bu kim?.. Meşhur çocuk sinema artisti.

...çoğumuz sinemayı, futbolu çocuklar için adeta zararlı bir şey telakki ederdik. Fakat görüyorsunuz ya, sinemanın, futbolun maarife de hizmeti dokunuyor, çocukların okumalarına yardım ediyor.”¹¹⁹

Ayrıca okul veya sınıf gazetesi çıkaran okullarda vardır.¹²⁰ Peyami Safa'nın aktardığına göre bakanlık okul gazetelerinin eğitsel açıdan makul prensipler dairesinde çıkarılmasını istemektedir. Safa; kendisinde öğrencilik yıllarında okul gazetesinde yazılar yazarak mesleğe başladığını belirterek okul gazeteleri ve dergilerinin önemini vurgulamaktadır.¹²¹

Gazetelerdeki yazılı ve görsel öğelerin çeşitli derslerde öğretim materyali olarak kullanılmasının yanı sıra okuma kitabı yerine de kullanıldığı anlaşılmaktadır. Sık sık değiştirilen kitapların yenilerinin basım ve dağıtım işi öğretim yılının başına yetişmemektedir. Öğretmenler ise bu boşluğu zaman zaman gazete ve dergilerle doldurmaktadır. 1935 yılına ait bir makalesinde Peyami Safa; birçok öğretmenin

¹¹⁷ “Çocuk Mecmuaları”, **Yeni Sabah**, 24 Kanunısani 1939, S:262, s.4

¹¹⁸ “Okullarda Satılan Mecmualar”, **Vakit**, 2 Mayıs 1940, S:8013, s.2

¹¹⁹ H.F., “Ne Okuyorlar?”, **Akşam**, 11 Şubat 1937, S:6581, s.3

¹²⁰ “Muallimler Arasında”, **Yeni Adam**, 9.5.1935, S:71, s.10

¹²¹ Peyami Safa, “Talebelerin Çıkardığı Gazeteler”, **Cumhuriyet**, 24 Mayıs 1937, S:4679, s.2

kitap olmadığı için sınıfta gazete okuttuğunu, yetişkinlerin bile içini sıkan gazetelerin faydalı olamayacağını ve bakanlık tarafından yerin yenileri verileceği vaadiyle eski kitapların yasaklanmasını eleştiriyor.¹²²

İlkokullarda kullanılan ders araçlarına bakıldığında, bunların dönemin başlarından itibaren her ders için ayrı ayrı belirlendiği görülmektedir. İlkokul müfredat programının 1930 tarihli basımında ek liste olarak verilen ders araçları şunlardır:¹²³

Hayat Bilgisi dersi için; baskül, termometre, saat modeli, mihsap, metre, dekametre, terazi, okka ve kilogram takımı, sıvı ölçüleri (litre), yüzey ölçüleri (okulda imal edilebilir), hacim ölçüleri, okulda yapılabilir), pergel, gönye, şakul, geometrik şekiller (okulda yapılabilir).

Tarih dersi için; haritalar, Türk sanat ve medeniyetine ait resimler ve levhalar, Türk büyüklerinin resimleri, İstiklal savaşına ait levhalar, resimler veya belgeler.

Coğrafya dersi için; küre, haritası, beş kıtanın haritaları, Türkiye haritası, Güneş sistemini modeli, pusula, termometre, ülke coğrafyasıyla ilgili resimler ve levhalar, okulun bulunduğu kasaba ve şehrin planı.

Tabiat dersi için; ziraat aletleri (kazma, bel, çapa, kürek, kalbur vb..), kazalara karşı alınacak tedbirleri gösterir levhalar, çeşitli fabrikaları gösteren levha ve resimler, hayvanlara ait resim ve levhalar, insan vücudu modeli, hububat koleksiyonu, ağaç ve tahta numuneleri, yerli taşlar, madenler, yün, pamuk, ipek mahsulat koleksiyonları.

Eşya dersleri için; ispirto lambası, saç ayak, maşa, tüpler, lastik ve cam borular, cam hunileri, fotoğraf makinesi, okul mikroskobu, buhar makinası modeli, dinamo modeli, elektrik çingırağı, mıknatıs çingırağı, üç çeşit tulumba modeli, su cenderesi modeli.

Müzik dersi için: Keman ve diyapazon.

Elişleri dersi için; burgu, keser, çekiç, destere, rende, törpü, kısıkaç, karga burun, teneke makası, büyük çakı, kağıt makası, tutkal kabı, renkli kağıtlar, kartın ve mukavva, tel, çivi, terzi makası, ütü, cetvel, kerpeten.

Görüldüğü gibi derslerde gerekli olan neredeyse bütün ders araç gereçleri sıralanmıştır. Bunların bazılarının da okulda imal edilmesi veya öğretmen tarafından temin edilmesi istenmiştir.

¹²² Peyami Safa, "Sınıfta Gazete", **Tan**, 13 Birinciteşrin 1935, S:174, s.2

¹²³ **İlkokul Müfredat Programı**, Maarif Vekaleti, İstanbul, 1930 baskısı, s.225-228

Okulda imal edilemeyen veya temin edilemeyen ders araç gereçlerinin alımı Hususi İdare bütçelerinden finanse edilmektedir. Ancak, bu bütçelerin yetersiz olduğu ve daha çok öğretmen maaşlarına ayrıldığı için okulların masa sıra gibi ihtiyaçları dışında kalan öğretim araçlarına yeterli bütçe ayıramamıştır.¹²⁴

Bununla birlikte bazı vilayetlerin bütçelerinden pay ayırarak ders araçları satın almışlardır. Dönem itibariyle ülke sınırlarında öğretim materyalleri üretilemediğinden bu malzemeler genellikle Avrupa'dan ithal edilmektedir. Örneğin 1931 yılı itibariyle Mersin vilayetinin ilkokulların ders araçları ihtiyacını karşılamak için Almanya'dan 4.000 liralık malzeme siparişi verdiği görülmektedir.¹²⁵ Benzer bir bilgi de Maarif Sergisi Rehberi isimli eserde bulunmaktadır. İlkokullardaki öğretim materyallerinin sergilendiği Maarif Sergisi için düzenlenmiş bu kılavuzda belirtildiğine göre; 1933 yılına kadar 25 vilayet Hususi İdare bütçelerinden karşılanmak üzere Avrupa'dan modern ders araçları ithal edilmiştir.¹²⁶

Yine, bakanlık da kendi hazırlattığı ders araçlarını okullara dağıtmaktadır. Örneğin, 9.2.1935 tarihli bir arşiv belgesinde; bakanlık tarafından ilk ve orta okullarda tarih öğretiminin verimini artmak amacıyla hazırlanan Kurtuluş Savaşı haritasının Türk Tarih Kurumu tarafından incelendikten sonra Başvekil İsmet Paşa'ya sunulduğu görülmektedir.¹²⁷

1930'ların ortalarından itibaren CHP ve Halkevlerinin de bir takım öğretim materyalleri temin edip köy okullarına dağıttığına dair bilgiler mevcuttur.¹²⁸ Örneğin, 1940 yılı itibariyle yeni açılan köy okullarına gönderilen malzemeler şunlardır: bayrak, bayrak direği, Atatürk fotoğrafları, yazı tahtası, masa, saat, bir kutu tebeşir, bir şişe mürekkep, cam hokka, yazı kalemi, metre şeridi, makas.¹²⁹

Ayrıca, kullanılması istenen modern ders araçlarını tanıtmak amacıyla Mektep Eşyası isimli bir kılavuz yayınlanmıştır. Ders araçları satın almak veya üretmek isteyenlere örnek teşkil etmesi için hazırlandığı belirtilen bu eserde belli başlı ders araçları teknik özellikleriyle tanıtılmaktadır.¹³⁰

Söz konusu kılavuza bakıldığında dönem itibariyle kullanılan en modern ders araçları arasında sinema ve projeksiyon cihazlarıdır. Elektrik ve petrolle çalışan bu cihazlar vasıtasıyla sinema sanatından eğitimde yararlanmak amaçlanmaktadır.

¹²⁴ Bkz: Bölüm 5.2 Vilayet Hususi İdareleri ve İlköğretimin Finansmanı

¹²⁵ "Mersinde Maarif", **Yarın**, 10 Ağustos 1931, S:588, s.4

¹²⁶ **Maarif Sergisi Rehberi**, Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s.

¹²⁷ **B.C.A.**, f:30.10. k:142, d:17, s:10

¹²⁸ "Köy Mekteplerine Verilen Tedris Malzemesi", **Cumhuriyet**, 10 İkincikanun 1937, S:4548, s.2

¹²⁹ "Mekteplerde Bulunacak Malzeme", **Son Telgraf**, 16 Birinciteşrin 1940, S:1299, s.2

¹³⁰ **Mektep Eşyası**, Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası, İkinci bs., 1933,s.1-10.

Bu cihazlardan dönemin okullarında bulunup bulunmadığına dair bir bilgi yoktur. Ancak, sinema teknolojisinden yararlanma konusu 1930'ların ortalarından itibaren sık sık gündeme gelmiştir. Zaman zaman bakanlık tarafından tavsiye edilen filmlerin okullarda izletilmektedir. Örneğin bir gazete haberinde; İzmir ilkokullarında son sınıf öğrencilerine “*Ankara Türkiye'nin Kalbidir*” filminin Yurt bilgisi ders tatbikatı çerçevesinde seyrettirildiği, bakanlığın ilkokullara gönderdiği yazıda bu filmin tüm öğrencilere gösterilmesini emrettiği bildirilmektedir.¹³¹

Yine İstanbul Maarif Müdürlüğü'nün bir Alman firmasından satın aldığı ve bulaşıcı hastalıklardan korunma yöntemlerinin anlatıldığı eğitici film ilkokullarda öğrencilere seyrettirilmiştir. Buna dair haberde Maarif Müdürü'nün nezaretinde İstanbul 1.İlkokulda başlayan film gösteriminin sırayla bütün okullarda yapılacağı bildirilmektedir.¹³²

Sinemanın birçok eğitimci açısından bir eğitim aracı olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Küçük yaştaki çocukların sinemaya gitmelerinin yasaklanmasının gündeme geldiği günlerde bir gazeteye mülakat veren bir ilköğretim müfettişi; bu fikre karşı olduklarını, sinemanın faydalı bir eğitim aracı olduğunu belirtmektedir.¹³³

Falih Rıfki Atay bir makalesinde; yeni bir kanunla sinema salonlarında öğretici filmler gösterilmesinin zorunlu tutulacağını, Avrupa'dan filmler getirilerek Halkevleri, sinema salonlarında ve köylerde bu filmlerin gösterileceğini bildirmekte, ancak bunun bir temenniden ibaret kaldığı anlaşılmaktadır.¹³⁴

Öğretici filmler konusunda her ne kadar olumlu bazı somut gelişmelere rastlanmakta ise de bunun yaygınlaşmadığı ve lokal uygulamalar olarak kaldığı yönünde eleştiriler de vardır. Zaman gazetesinde C.H. rumuzuyla çıkan bir yazıda ise Kültür Bakanlığı'nın okullara bir emir göndererek öğrencilere öğretici filmler seyrettirilmesini istediğini belirttikten sonra, bu tür sözlerin her sene duyulduğunu ancak yokluk içinde kaybolup gittiklerini eklemektedir.¹³⁵

1938'e gelindiğinde öğretici filmler konusu daha sık gündeme gelmiş, şehirlerdeki sinemaların çocuklar için zararlı olduğu, onlar için öğretici filmler hazırlanması gerektiği vurgulanmıştır. Örneğin Niyazi Ahmet yazısında eski Fransız Eğitim Bakanı'nın “*On tane mektebimiz olacağına beş tane fazla sinemamız olsaydı*” sözünü hatırlatarak yerli sinema sanayimizin çocuk filmleri yapmasını

¹³¹ “Mektepliler Dün Film Setrettiler”, **Anadolu**, 25 Teşrinievvel 1934, S:6048, s.3

¹³² “Mekteplerde Hastalıklardan Korunma Filmi Gösterilecek”, **İkdam**, 17 Şubat 1939, S:34, s.2

¹³³ H.Bedrettin Ülgen, “16 Yaşından Küçük Çocukların Sinemanın Yasak Edilmesi...”, **Kurun**, 14 İkincikanun 1938, S:7188-1278, s.3

¹³⁴ F.R.Atay, “Yeni Bir Kanun”, **Ulus**, 19 Son kanun 1936, S:5201, s.1

¹³⁵ C.H., “Mekteplerde Terbiyevi Filmler”, **Zaman**, 1 Şubat 1935, S:224,s.3

istemektedir.¹³⁶ Aynı yıllarda bu yönde çok sayıda yazıda hem öğretim materyali olarak hem de çocukları yetişkinlerin izlediği yabancı filmlerin zararlarından korumak amacıyla öğretici çocuk filmlerinin önemine temas edilmiştir.¹³⁷

1939 yılına gelindiğinde bakanlık okullarda kullanılmak üzere çok sayıda öğretici filmler satın almıştır. Avrupa'dan satın alınan bu filmler arasında sağlık bilgileri, spora teşvik eden bilgiler, Berlin olimpiyatlarını anlatan filmler olduğu ve okullarda sırayla gösterileceği bildirilmektedir.¹³⁸ 1940 yılında ise Maarif Vekaleti'nin bu filmlerin Türkçe olarak hazırlanması ve yerlilerinin yapılması için çeşitli girişimlerde bulunduğu anlaşılmaktadır.¹³⁹

İlerleyen yıllarda Avrupa'dan öğretici filmler alımının arttığı görülmektedir. Bir arşiv belgesine göre 1941 yılında Amerika'dan toplam 700 dolar değerinde 142 adet öğretici film satın alındığı belirtilmektedir. Bu filmler arasında sağlık bilgisi, coğrafi ve tarihi tanıtım, endüstriyel konular, hayvan belgeselleri, bilimsel konular, spor gibi konuların yanı sıra Hansel ve Gratel gibi çocuk filmleri de vardır. Yapılan listede bu filmlerin bazılarının sesli olduğu belirtilmiştir. Sesli filmler arasında Ayın Kraterleri, Dört Mevsim Kereste gibi filmler vardır.¹⁴⁰

Sonuç olarak incelenen dönemde; Avrupa'da kullanılmakta olan en modern eğitim araçları kısıtlı sayıda da olsa temin edilmeye ve kullanılmaya çalışılmıştır. Öğretmenlerin imkanlarıyla yapılabilecek olanlar için ise gerekli eğitimler verilmiş ve modern eğitim araçlarının kullanımı yaygınlaştırılması için gayret gösterilmiştir.

3.1.6. Ölçme ve Değerlendirme

1929 tarihli İlkemektepler Talimatnamesindeki 66 ile 74 maddeler arasında belirtilen esaslar Dönemin ilkokullarında ölçme ve değerlendirme faaliyetler için temel oluşturmaktadır. Bu esaslar özetle şöyledir;

- 1-4. Sınıflarda sınav yoktur. Her öğrenci Aralık, Mart ve Mayıs aylarında verilen kanaat notlarına göre sınıfını geçer veya tekrar eder. Kanaat notu verilebilmesi için en az üç defa derse kaldırılmış olması gerekir.

¹³⁶ Niyazi Ahmet, "Yerli Film Sanayimiz Ne Zaman Çocuk Filmleri Hazırlayacak", **Kurun**, 18 İkincikanun 1938, S:7192-1282, s.6

¹³⁷ İlhami Bekir, "Yerli Çocuk Filmi Geniş Bir Seyirci Kitleyi Bulmağa Namzettir", **Kurun**, 18 İkincikanun 1938, S:7192-1282, s.6, Yekta Ragıp Önen, "Yerli Çocuk Filmi Geniş Bir Seyirci Kitleyi Bulmağa Namzettir", **Kurun**, 19 İkincikanun 1938, S:7193-1283, s.6, Hakkı Süha Gezgin, "Film Sanayimize Düşen Yeni Bir Vazife", **Kurun**, 19 İkincikanun 1938, S:7193-1283, s.6, Nurullah Ataç, "Çocuklara Sinema", **Haber**, 4 Mayıs 1938, S:2256, s.3

¹³⁸ "Mekteplerde Gösterilecek Filmler", **İkdam**, 23 Şubat 1939, S:40, s.2

¹³⁹ "Terbiyevi Çocuk Filmler Hazırlanacak", **Son Posta**, 4 İkincikanun 1940, S:3389, s.4

¹⁴⁰ **B.C.A.**, f:30.10, k:143, d:26, s:09

- 5.Sınıflara Aralık ve Mart aylarında kanaat notları verilir. Bu notların ortalaması ne olursa olsun sene sonunda “*İlkmektebi bitirme imtihanına*” girer.
- Sınıf geçme notu “orta” yani beşlik sistemde “3” dür. Bunun altında notu olan öğrenci bir defaya mahsus ikmal yoklamasına girer.
- Musiki ve Jimnastik (Beden Eğitimi) dersleri sınıf geçmeye etki etmez.
- Resim-Elişi dersleri için sınav yapılmaz, yıl içindeki kanaat notlarına göre sınıf geçirilir.
- Türkçe sınavı yazılı ve sözlü olarak yapılır. Diğer derslerin sınavı sözlü olarak yapılır.
- Türkçe dersinden “iyi” den aşağı not alan sınıfı geçemez ve diploma alamaz. Yaşı uygun ise sınıf tekrarı yapar, değilse gelecek yılın sınavına girer.
- Bitirme sınavı ilkokulun beş yılına ait konuları kapsar.
- Sınavlar bir heyet önünde yapılır. Öğretmen sayısı beş olan okullarda sınavda sınıfın öğretmeni ile birlikte en fazla dört öğretmen bulunur.
- Maarif idareleri sınavlara “mümeyyiz” gönderebilir. Maarif müdürleri ve müfettişlerde imtihanda bulunabilir, soru sorabilir, ancak not takdirinde bulunamaz.
- Yıl içinde verilecek kanaat notları ve bitirme sınavında verilecek notlar; Pek iyi (5), İyi (4), Orta (3), Zayıf (2), Pek zayıf (1)
- Yalnız bir dersten “zayıf” veya “pek zayıf” notu olan öğrenci ikmal sınavına girme şansı verilir.
- Üç yıllık köy okullarında bitirme sınavı 3.sınıfın sonunda yapılır.
- Her öğrenciye her yıl Aralık, Mart ve Mayıs ayı sonlarında üç defa karne verilecektir. Karnede, 1- Devamsızlık 2- Derslerden aldığı takdir dereceleri, 3- Hal ve gidişat, 4- Temizliği, 5- İntizamı, 6- Dişlerine itinası hakkında notlar bulunur.
- Karneler veliler tarafından imzalanıp okula getirilecektir. Mayıs ayı sonunda verilen karnede çocuğun sınıf geçip geçmediği belirtilir.

Görüldüğü gibi ilkokul birinci sınıftan dördüncü sınıfa kadar öğrenciler sene içindeki ders içi performanslarına göre verilen kanaat notlarına göre sınıf terfi etmektedir. Beşinci sınıfın sonunda ise “*İlkmektebi Bitirme İmtihanı*” adı verilen zorlu bir yazılı ve sözlü sınav sürecinden geçtikten sonra diploma alabilmektedirler.

Talimatnameden de anlaşılacağı gibi, öğrencilerin sene içindeki başarıları daha çok sözlü yoklamalara dayanmaktadır. Türkçe dersi dışındaki dersler sözlü yoklama ve sınavlarla değerlendirilmektedir. 1939 yılı itibariyle bakanlığın okullara gönderdiği bir genelgede bu yoklamaların nasıl yapılacağı ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır. Genelgede; öğretmenin sık sık öğrencileri derse kaldırması ve bu

işin tesadüfi bir sırayla yapılması istenmektedir. Ayrıca, dersin gerektirdiği ölçüde ara sıra yazılı yoklamalarda yapılabileceği belirtilmektedir.¹⁴¹

Eldeki bilgilere göre yıl sonu yaklaştığında ilkokul sınavlarıyla ilgili hareketliliğin başladığı görülmektedir. Vilayetlerdeki “*Tedrisat Meclisleri*” Nisan ayında toplanarak ilkokul imtihanlarının başlama ve bitiş tarihlerini belirlemekte ve talimatnamenin belirlediği sınırlar içinde, sınavlarla ilgili bazı yerel kararlar almaktadır. Örneğin, 1940 yılı sınav takvimini belirlemek üzere toplanan İstanbul İlk Tedrisat Meclisi; sınav komisyonlarına başka okullardan öğretmenlerin seçimi için Kaza Maarif Müdürleriyle ve başöğretmenlerle toplantı yaptığı haberi gazetelerde yer almaktadır.¹⁴²

1940 ilkokul bitirme sınavları ile ilgili olarak bakanlığın gönderdiği genelge ve İlk Tedrisat Meclisinin kararlarıyla ilgili bir haberde sınavların nasıl yapılacağına dair detaylı bir düzenleme yapıldığı görülmektedir.¹⁴³ Bu bilgilere göre yıl sonu sınav süreci şöyle işlemektedir; 1-4. Sınıfların bitirme sınavı olmadığından bu sınıflar Haziran ilk haftasında tatile çıkmakta, beşinci sınıflar ise Haziranın ikinci ve üçüncü haftası boyunca bütün derslerden bitirme sınavı verdikten sonra tatile başlamaktadır.¹⁴⁴ Şehir ilkokullarında böyleyken, köy okullarında ise tatil bir hafta erken başlamaktadır.¹⁴⁵ Yıl sonu bitirme sınavları bir öğretmen komisyonu önünde sözlü olarak yapılmaktadır. Maarif Müdürleri veya onların görevlendirdikleri bir başka yetkili memurun da bu sınavlarda hazır buldukları sık sık rastlanan bir durumdur.¹⁴⁶ Bu durum, sınavın ne kadar ciddiye alındığını ve bir komisyon önünde sınav vermek zorunda olan öğrenciler açısından başarılı olmanın ne kadar zor olduğunun ilk belirtileridir.

Komisyon önünde yapılan sözlü sınavlar, ilkokulun bütün konularını kapsamakta olduğundan bilgi yükü açısından son derece zor olmasının yanında, zaman zaman verilen talimatlarla sınıf geçmeye karar verilirken öğrencinin muhakeme kabiliyetinin ve zihni gelişiminin de dikkate alınması istemektedir.¹⁴⁷

¹⁴¹ “Talebenin Sık Sık Derse Kaldırılması H.”, **Tebliğler Dergisi**, 13.03.1939, S:9, s.39

¹⁴² “İlkokul İmtihanlarında Bulunacak Mümeyyizler”, **Vakit**, 14 Mayıs 1940, S:8025, s.2

¹⁴³ “İlkokul İmtihanları Hakkında Yeni Kararlar”, **Vakit**, 16 Mayıs 1940, S:8027, s.2, “Okulların İmtihan Hazırlıkları Başladı”, **Vakit**, 10 Mayıs 1940, S:8021, s.2

¹⁴⁴ “İlk Mekteplerde İmtihan”, **Duygu ve Düşünce**, 1927, C:1,S:8, s.12, “Mektepler İstatistik Tutacak”, **İkdam**, 29.11.1928, S:11352, s.2, “İlkmekteplerin İmtihan Günleri”, **İkdam**, 28.04.1928, S:11141, s.2, “Mekteplerde İmtihanlar”, **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1932, S:2880 s.2

¹⁴⁵ “İlk Mekteplerde İmtihan Hazırlığı: Dün Vilayette Bir Toplantı Yapıldı”, **Cumhuriyet**, 29 Nisan 1937, S:4654, s.4

¹⁴⁶ “İlk mekteplerden Çıkan Talebe”, **İkdam**, 2 Nisan 1928, S:11115, s.2, “İlkmekteplerde Umumi İmtihanlar Devam Etmektedir”, **Yeni Adana**, 9 Haziran 1929, S:2218, s.1

¹⁴⁷ “Talebenin Zihni İnkişafına Ehemmiyet Verilecek”, **Akşam**, 16 Şubat 1932, S:4795, s.3

İncelenen kaynaklardaki bilgiler de ilkokullarda başarılı olmanın çok zor olduğunu göstermektedir. Eldeki bilgiler, dönemin ilkokullarında çok sayıda öğrencinin sınıf tekrarı yapmak zorunda kaldığını veya ilkokulu bitiremeden terk ettiğini göstermektedir.¹⁴⁸ Örneğin, 1933-34 öğretim yılında sene sonunda tüm sınıflarda mevcut 563.718 öğrencinin 231.042'si, yani %41'i başarısız olarak sınıfta kalmaktadır.¹⁴⁹

Tablo 11: 1940-41 Öğretim Yılı İlkokullarda Sınıf Geçme Durumu

	Sınıf Geçme Oranları (%)												
	1. Sınıfta		2. Sınıfta		3. Sınıfta		4. Sınıfta		5. Sınıfta		Toplam		
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	T
Şehirlerde	64,6	64,5	76,0	74,9	76,6	74,1	68,6	67,3	82,6	84,0	72,7	71,6	72,3
Köylerde	50,9	36,7	64,8	52,1	72,6	61,1	64,6	49,8	75,8	70,0	63,0	47,9	59,0
Toplam	57,7	50,6	70,4	63,5	74,6	67,6	66,6	58,6	79,2	77,0	67,8	59,7	65,0

Maarif İstatistiği 1940-1941, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943 s.103

Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi, 1940-41 öğretim yılında sene sonunda mevcut 783.936 öğrencinin 278.657'si yani yaklaşık % 35'u başarılı olamayarak sınıf tekrarı yapmaktadır. Başarısızlık beşinci sınıflarda % 22 civarındayken bu oran birinci sınıflarda % 45 civarındadır. Bunun nedeni olarak; birinci sınıflarda günümüzde de uygulanmakta olan okuma yazma öğrenememiş çocuklara sınıf tekrarı yaptırılmasının olduğu düşünülebilir. Ayrıca, birinci sınıfa kaydolup okula devam etmeyen çocukların varlığı da söz konusudur.

Yine köylerde başarısızlık oranının şehirlerdekinden daha yüksek olduğu, köylerdeki kız öğrencilerin başarı oranında şehirlerdeki kız öğrencilere göre belirgin bir fark olduğu görülmektedir. Bu durum, köylerde eğitime önem verilmemesi, özellikle de kız çocuklarının okula devam edememelerinin göstergesi olarak da yorumlanabilir. Köylerde kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmeleri, erkek çocukların ise iş gücü olarak kullanılması bu devamsızlık sorununda başlıca nedenlerdendir.

Sınıf geçme oranlarındaki bu durumun bir sorun olarak görülmediği, hak etmeden sınıf geçmenin önünün alınmasına gayret edildiği anlaşılmaktadır. Örneğin, Adana Maarif Müdürü yıl sonu yaklaştığında öğretmenlerle bir toplantı yaprak

¹⁴⁸ Bkz: "İlk Tedrisat Hakkında İsmet Paşa'nın Fırkada Beyanatı", **Milliyet**, 14 Mart 1934, S:2907, s.1

¹⁴⁹ **Maarif 1933-34 İstatistiği**, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1935 s.163

ilkokul sınavlarıyla ilgili alınacak tedbirleri görmüş ve 1-4. Sınıflarda dahil bütün kademelerde öğrencilerin bilgi düzeylerinin yeterince incelendikten sonra sınıf geçirilmesi ve karne verilmesini, başarısız olanların sınıf tekrarı yaptırılmasını istemiştir.¹⁵⁰

Sınavların bu zorluk çok sayıda öğrencinin ilkokulu bitirememesine neden olmaktadır. Örneğin, 1929 yılında İstanbul ilkokullarında son sınıf bitirme imtihanına giren 9000 öğrenciden yaklaşık 1000 öğrencinin başarısız olarak sınıf tekrarı yapmak zorunda kaldığı,¹⁵¹ yine 1936 yılında bir gazete haberinde Aralık ayı yoklamalarındaki başarı oranının %82 olduğu bilgisi verilirken bunun iyi bir sonuç olduğu izlenimi verilmektedir.¹⁵²

1936 yılı İstanbul ilkokullarında başarı oranlarıyla ilgili verilen haberde öğrenciler birinci sınıflarda %77, ikinci sınıflarda % 80, üçüncü sınıflarda % 85, dördüncü sınıflarda %79 oranında başarılı olurken, son sınıf bitirme imtihanına girecek 6.000 öğrenciden 5.000'nin mezun olacağını tahmin edildiği bildirilmektedir.¹⁵³

İlkokullardaki sınıf geçme oranları gazetelerde sık sık haber olmuştur.¹⁵⁴ Örneğin 1936 yılına ait bir gazetede “*Çalışkan Bir Muallim*” başlığıyla verilen haberde, İstanbul 19.İlkokulu 5.sınıf öğretmenin sınıfında 56 öğrencinin sadece 5-6'sı dışında hepsinin diploma almaya hak kazandığı, bunun iyi bir sonuç olduğu ve bu durumun öğretmenin başarısına işaret ettiği aktarılmaktadır.¹⁵⁵

Aynı yıla ait bir başka haberde ise İstanbul ilkokullarındaki son sınıfların $\frac{3}{4}$ 'ünün mezun olması durumunda ortaokullar önünde yığılma olacağı ve yeni okullara ihtiyaç olacağından dolayı Maarif Müdürlüğü'nün ilkokul idarelerine resmi bir yazıyla mezun olacak öğrenci sayılarıyla ilgili bilgi sorduğu belirtilmektedir.¹⁵⁶

Bir başka haberde İstanbul ilkokullarındaki bitirme sınavında başarılı olan ve diploma almaya hak kazanan 6000 öğrenci için okullarında tören yapılacağı ve gidebilecekleri ortaokullar hakkında bilgi verileceği, özellikle meslek okullarına yönlendirilmeleri için okul idarelerinin bilgilendirildiği bildirilmektedir.¹⁵⁷

¹⁵⁰ “Muhtelif İçtimalar” **Yeni Adana**, 20 Kanunisanı 1930, S:2408, s.2

¹⁵¹ “İmtihanlar Bitiyor”, **İkdam**, 18.06.1929, S:11546, s.2

¹⁵² “İlkmekteplerde Yapılan Deneme İyi Netice Verdi ”, **Tan**, 1 İkincikanun 1936, S:252-3555, s.13

¹⁵³ “Ders Neticeleri”, **Akşam**, 20 Mayıs 1936, S:6317, s.3

¹⁵⁴ “İlkokullar”, **Vakit**, 13 Haziran 1939, S:7695, s.2, “Maraş İlkmektep Mezunları”, **Zaman**, 3 Temmuz 1934, S:23, s.2

¹⁵⁵ “Çalışkan Bir Muallim ”, **Cumhuriyet**, 23 Haziran 1936, S:4349, s.2

¹⁵⁶ “İlkmektep Mezunları ”, **Akşam**, 14 Haziran 1936, S:6341, s.3

¹⁵⁷ “6000 Çocuk İlkmektebi Bitiriyor”, **Cumhuriyet**, 4 Haziran 1937, S:4690, s.2

İlkokuldan mezun olan öğrencilerin ortaöğretim kurumlarına yönlendirilmesiyle ilgili çok fazla bilgiye rastlamamakla birlikte, bazı vilayetlerin bu konuda çeşitli kararlar aldığı görülmektedir. Örneğin, 1940 yılı itibariyle İstanbul Maarif Müdürlüğü, ilkokul bitiren öğrencilerin semt semt hangi okullara gidebileceğini gösteren bir çizelge hazırlamış, her öğrencinin kendi mahallesindeki en yakın ortaokula kayıt yaptırması şart koşulmuştur.¹⁵⁸ Bu uygulama günümüzdeki adrese dayalı nüfus kayıtlarına göre yapılan e-kayıt sistemine çok benzemektedir.

Bundan başka, ilkokul dördüncü sınıf öğrencileri arasındaki yetim veya öksüz öğrenciler sınavla Darüşşafaka Lisesi'ne kayıt yaptırabilmektedir.¹⁵⁹ Her yıl belirli dönemlerde yapılan bu uygulama günümüzde de aynen devam etmektedir.

Bir başka gazete haberinde ise 1939 yılı itibariyle ilkokullardaki başarı oranları hakkında bilgi verilmiş, her geçen yıl başarı oranlarının arttığı belirtilmiştir. Yazıda görüşlerine yer verilen ilköğretim müfettişleri; yatılı okullarda başarı oranının %90 civarında olduğunu, bunun da yatılı olmasından kaynaklandığını belirtirken, öğretmen Zeki Atalan ise; başarının yıldan yıla arttığını, bu sene 35 öğrencisinden sadece beşinin başarısız olduğunu söylemiştir.¹⁶⁰

Vakit gazetesinde çıkan bir haberde ise ortaokullarla ilkokullar arasındaki başarı oranları kıyaslanmaktadır. Örneğin 1940 yılı itibariyle ortaokullarda ikmale kalmadan geçenlerin oranı %26 iken, ilkokullarda bu oran % 80'dir. Aynı haberde, bakanlıktan gelen emre göre bitirme sınavlarında öğrenciye korku verilmemesi, şaşırtacak soru sorulmaması ve latife yapılmamasını istediği belirtilmektedir.¹⁶¹ 1940 yılı bitirme sınavlarında İstanbul ilkokullarında 9.801 öğrenciden 1907'si yani %20 si başarısız olarak sınıfta kalmıştır.¹⁶²

Yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı gibi, günümüzdekinden farklı olarak 1930'lu yıllarda öğrenciler ilkokul birinci sınıfından beşinci sınıfına kadar başarısız olmaları durumunda sınıf tekrarı yapmakta ve pek çoğu öğrenimini tamamlayamamaktadır. Bu zorluğun nedenleri arasında; dönem itibariyle "kemiyete" değil "keyfiyete" yani kaliteye önem verilmiş olması vardır. Bunun yanı sıra yeterli sayıda ortaokul olmaması nedeniyle ilkokuldan mezun olacak öğrencilerin ortaokul talebine karşılık verilemeyeceği gerçeği de ortadadır.

¹⁵⁸ "İlk ve Orta Okulları Bitirenler Hangi Mekteplere Girecek", **Vakit**, 28 Temmuz 1940, S:8100, s.3

¹⁵⁹ "İlkokulun 4. Sınıfındaki Çalışkan Çocukları Darüşşafaka Lisesine Girebilirsiniz", **Açık Söz**, 5 Temmuz 1936, S:77, Ek:Çocuk Yaprığı

¹⁶⁰ "İlkokullarda Randıman Vaziyeti", **Vakit**, 16 Haziran 1939, S:7698, s.5

¹⁶¹ "İlk ve Orta Okullarda Karneler Verildi", **Vakit**, 28 Mayıs 1940, S:8037, s.2

¹⁶² "İstanbul İlkokullarında Muvaffakiyet Yüzde Seksen", **Vakit**, 24 Temmuz 1940, S:8096, s.3

İlkokullardan başlayarak öğretimin bütün kademelerinde sınavların sıkı tutulmasının bakanlığın bir politikası olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, 1935 yılında bazı azınlık ve yabancı ilkokullarda iki dersten başarısız olanlara ikmal imtihanı yapılarak sınıf geçirilmiş, bu uygulama Maarif Müdürlüğü tarafından yönetmeliğe aykırı bulunarak diplomalar onaylanmamıştır.¹⁶³

Yine, dönemin bakanlarından Cemal Hüsnü Bey gazeteye verdiği beyanatta; *“İlkmektepler için maarif eminaliklerine bir tamim gönderdim ve imtihanlara çok itina edilmesini istedim....Talebenin umumi seviyesinde bir başarısızlık görülürse o mektebin muallimini başmuallimini ve mıntika müfettişini mesul tutacağız”* demektedir.¹⁶⁴

Yine dönemin bakanlarından Abidin Özmen, Mecliste yaptığı konuşmada sınav korkusuyla ilgili şu açıklamayı yapmaktadır:

“... İşte artık, gerekse Büyük Napolyona atfedilsin, gerekse edilmesin, meselenin karakteristik ciheti bunun icad edilmesindedir. İmtihan müşküldür: Bir iş için uykudan uyandırmışlar, imtihan mı var demiş? Hepiniz bilirsiniz. Demek ki imtihanda bir müşkülât var. ve herkesi korkutuyor.... Yalnız bu sene çocuklar birinci hususî imtihanları geçirdikleri zaman aldığımız netice hiçte bizi meyvus vaziyette bırakmadı...”¹⁶⁵

Sınavlardaki bu zorluk ve çocuklardaki sınav korkusu pek çok eleştiriye de neden olmakta ve gazeteler sık sık haber olmaktadır. Örneğin, Mümtaz Faik, özellikle ilkokullarda öğrencilere bu kadar sınav korkusu salmanın gerek olmadığını şu ifadelerle dile getirmekte;

“İmtihan ciddidir. Fakat, tahsil de ciddi olmalıdır...Bizim tahsilde kemiyet aramadığımız yerler vardır. Fakat, bazı ahvalde ilk, orta ve lise tahsillerinde sade keyfiyetle de iktifa edemeyiz. .. burada keyfiyetle beraber kemiyet te aramak vazifemizdir. İlk tahsil kanunen mecburidir. ...Onun için sade imtihanda döndürmek kafi değildir. Talebeyi sınıfı geçebilecek bir vaziyete sokmak da vazifemizdir.”¹⁶⁶

Mümtaz Faik; ilköğretim mecburidir, “keyfiyet” değil “kemiyet” aramalıyız, yani zorlaştırmak yerine daha fazla öğrenci okutmalıyız derken, eğitimde politika belirleyiciler bunun tam tersini düşünmektedir. Örneğin Başvekil İsmet İnönü: *“Mekteplerde haylaz ve tembel olanlar harbde de korkak olurlar. Bunun için her talebeyi çalışkan olmağa teşvik etmelidir”* düşüncesindedir. İnönü’nün bu sözünü bir makalesinde koyan da yine bir başka politika belirleyicisi Hasan Ali Yücel’dir.¹⁶⁷

Hasan Ali Yücel bakan olduğu dönemde de fikirleri değişmemiştir. 1940 yılı itibariyle gazeteye verdiği bir beyanatta sınavlarla ilgili şunları söylemektedir;

¹⁶³ “İki Dersten İkmal Kalanlar”, **Akşam**, 31 Temmuz 1935, S:6028, s.5

¹⁶⁴ “Maarif Siyasetimiz”, **Akşam**, 3 Haziran 1930, S:4181 s.1

¹⁶⁵ “Maarif vekâleti bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**,İ:29, 25.5.1935, C:1, s.252-261

¹⁶⁶ Mümtaz Faik, “Öğretmek Vazifesi”, **Milliyet**, 15 Teşrinisani 1934,S:3150, s.3

¹⁶⁷ Mehmed Karahasan, “Tembellik ve Çalışkanlık..”, **Cumhuriyet**, 29 Mayıs 1936, S:4324, s.5

“Bir cemiyet için en büyük felaket çalışanla çalışmayanın aynı muameleyi görmesidir. Onun için, imtihanları bu söylediğim vaziyetteki talebeyi bir birinden ayırt etmek için yapmaktayız.”¹⁶⁸

Bir başka beyanatında Yücel bu konudaki kesin görüşünü şu ifadelerle ortaya koymuştur: *“Ben Maarif Vekili kaldıkça çalışmayan talebe diploma alamayacaktır”¹⁶⁹*

Yine bu konudaki tartışmalarda sık sık İsmet İnönü'nün *“10 yarım adam bir tam adamın yerini tutmaz”* sözüne atıf yaparak eğitimde *“keyfiyete”* yani kaliteye önem verilmesi gerektiği savunulmuştur.¹⁷⁰

Yılısonu gelip bitirme sınavları yaklaştıkça okullarda sınav heyecanının arttığı, basında da buna dair pek çok haberin yer aldığı görülmektedir.¹⁷¹ Bir yerel gazetede makalesinde öğretmen Sıtkı Can sınav hareketliliğini şu ifadelerle dile getirmektedir:

“Veliler sınav (imtihan) mevsiminde birden bire öğretmene yakınlık gösterirler. Çocuğu sınıfta kalırsa, içli olduğundan bir hastalığa yakalanacağını, arkadaşlarından ayrılırsa okuma işlerine karşı ilgisinin (alaka) eksileceğini ileri sürerler, birçok kuru vaatlerde bulunurlar. Çocuğuna öğretmen tutup okutacağını, istenilen randımanı vermesini temin edeceğine söz verirler. Her yıl dinlediğimiz bu sözlerin hakikatle hiçbir ilgisi yoktur. Boş vaatlere kulağımız dolmuştur.

Yıl içinde çocuğunun durumunu soran pek az veliye rastlıyoruz. Yavrusunun okuma ve eğitim (terbiye) gidişatını öğrenmek ergesile (maksat) okul kapısına uğrayan pek az veli biliyoruz.”¹⁷²

Son Posta gazetesinde isimsiz bir makalede; sınav sisteminin eleyici yönünü *“Geçer not alanlara işte hayat, alamayanlar ıskartaya ayrılıyorlar. Hangi hakla?”* sözleriyle eleştirilmektedir.¹⁷³ Tan gazetesinden Peyami Safa'ya göre, eğitim sistemimizin *“afallatıcı”* ve *“sersemletici”* yönü değişim içindedir, bu değişim tam gerçekleşene kadar çocuklar mevcut sınav sistemine katlanmak durumundadır.¹⁷⁴

Sınav sistemine dair eleştirel yazılar yayınlayan Zaman gazetesi; öğrencilerin ilkokuldan itibaren çok serbest bırakıldığını ve yıl sonunda bu sıkı sınav sistemiyle karşı karşıya kaldığını belirterek sorunun okullardaki gevşek disiplin anlayışından kaynaklandığını belirtmektedir.¹⁷⁵

¹⁶⁸ “Maarif Vekilinin Gazetemize Beyanati”, **Vakit**, 7 Eylül 1940, S:8140, s.4

¹⁶⁹ “Maarif Vekili Dedi ki:”, **Tasviri Efkar**, 7 Temmuz 1940, S:67,s.1

¹⁷⁰ Bkz: Reşat Fevzi, “Tam Adam Yetiştirmek Lazım”, **Son Telgraf**, 20 Mart 1939, S:729, s.3, “Asım Us, “Hayata Yarayacak Şeyler”, **Vakit**, 6 İkincikanun 1939, S:7540, s.2

¹⁷¹ Cemal Refik, “İmtihan Hazırlıkları”, **Akşam**, 6 Haziran 1939, S:7407, s.3, Bkz: “İmtihan Talebeleri Birbirine Kattı!”, **Vakit**, 6 Haziran 1934,S:5894, s.1

¹⁷² Sıtkı Can, “Okullar Açılırken”, **Çoruh**, 10 Teşrievvel 1935, S:214, s.1

¹⁷³ *, “Kültür İşleri Hakkında Bir Görüş”, **Son Posta**, 15 Temmuz 1935, S:1777, s.3

¹⁷⁴ Peyami Sefa, “İmtihanlar”, **Tan**, 7 Haziran 1935, S:46-3349, s.2

¹⁷⁵ Zaman, “İmtihan İşleri Yine Sarpa Sarmış!”, **Zaman**, 12 Mayıs 1935, S:321, s.1, Zaman, “İmtihan Korkusu”, **Zaman**, 15 Mayıs 1935, S:324, s.1

Mevcut sınav sistemi her yıl çok sayıda öğrencinin sınıf tekrarı yapmasına, birçoğunun da öğrenimini tamamlamadan okulu terk etmesine nedne olmaktadır. Mevcut tabloya rağmen dönemin politikacılar bu zorlu sınıf geçme sistemini değiştirmemişler.

Gazetelerde sık sık rastladığımız sınıfta kalan öğrencilerin öğretmenlerine karşı uyguladıkları şiddet -ki bu saldırılar bazen silahlı olabilmektedir- haberleri daha çok orta ve lise kademeleriyle ilgili olsa da dönemin ilkokullarında da bazı olaylara rastlanmaktadır. Örneğin, İstanbul 12. İlkokul öğrencilerden bir çocuğun sınıfı geçirmediği için öğretmene önce okulda saldırması sonra da evine taşlı saldırıda bulunduğu Son Posta gazetesine haber olmuştur. Habere konu olan sınıfın öğretmeni Safinaz Hanım'ın beyanatı şöyledir;

“İbrahim 14 yaşında olmasına rağmen el'an 2 inci sınıfta okuyan haylaz bir talebemdır. Ders senesi zarfında kendisine çalışması için verdiğim nasihatler müspet bir netice vermedi. Ben de sınıfta bırakmağa mecbur kaldım. İşte bundan muğber olarak bu harekette bulundu.”¹⁷⁶

Görüldüğü gibi sıkı sınıf geçme sistemi dolayısıyla 14 yaşındaki bir çocuk ilkokul ikinci sınıfında defalarca bırakılabilmekte, başarısızlığa hiçbir şekilde pirim verilmemektedir. Günümüzdeki anlayışa ters olan bu durum dönemin okullarında birinci sınıfta öğrenimine başlayan çocukların çok küçük bir bölümünün mezun olup diploma almayı başarabilmesine neden olmuştur.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi dönemin eğitim politikalarının “kemmiyet” değil “keyfiyet” yani kaliteyi hedeflediğinin delillerinden biri de işte bu sınıf geçme sistemidir. Bütün maliyetine ve ilkokullardaki kontenjan azlığına rağmen başarısız öğrencilerin sınıf tekrarı yapmasının göze alındığı açıkça görülmektedir.

Günümüzde bakanlık yetkilileri yıl sonunda okullara gönderdikleri yazılarla öğrencilerin elemeye tabi tutulmaması konusunda uyarırken; incelenen dönemin bakanları ise yukarıda örnekleri verildiği gibi okullara gönderdikleri emirlerde sınavlarda titizlik gösterilmesini istemektedirler.¹⁷⁷

Sınavlardaki bu zorluğun öğrenciler arasında bir sınav korkusu yarattığı ve bu korkunun batıl inançlara dayalı bazı eski alışkanlıkları da beraberinde getirdiği anlaşılmaktadır. Bu konuda Mediha Berkes tarafından dönemin öğrencileri arasında yapılan bir araştırmanın sonuçları Temmuz 1941 tarihli Yurt ve Dünya dergisinde yayınlanmıştır. Makalede öğrencilerin sınav korkusunu yenmek için başvurdukları “totemlere” yer verilmektedir. Berkes'e göre bu tür uygulamalar ilkokulun beşinci

¹⁷⁶ “Küstah Talebe”, **Son Posta**, 3 Haziran 1936, S:2096, s.4

¹⁷⁷ “Maarif Siyasetimiz”, **Akşam**, 3 Haziran 1930, S:4181 s.1

sınıfında başlamaktadır.¹⁷⁸Bu alışkanlıkların en başında “dualar” gelmektedir. Sınav odasına besmele ile ve sağ ayakla girmek, “*üç Kulhuvallahü ve bir Elham*” okumak, okul önlüklerinin içinde “*muska*” taşımak, uğurlu eşya taşımak, adak adama gibi bugünde geçerli olan tedbirlere başvurulmaktadır. Bunun yanı sıra büyü ve sihir tarzında ilginç uygulamalar da vardır. Örneğin, bazı öğrenciler sınav odasının kapısına bir iğne saplamakta, öğretmenin adını söyleyerek “*apsun, apsun, apansın Hocanın ağzı dili kapansın*” ifadelerini söyleyerek içeri girmekte ve sınav yapacak öğretmene bir çeşit büyü yapmaktadırlar.¹⁷⁹

Dönemin ilkokullarında, her ne kadar bitirme sınavları ağırlıklı olarak sözlü yapılmaktaysa da bir ilkokul öğrencisinin birinci sınıftan son sınıfa kadar başarısının değerlendirmesiyle ilgili çeşitli unsurlar vardır. Örneğin, ders içi performansı, el işi faaliyetleri, ders dışı gezi gözlem faaliyetleri ve bütün bu faaliyetleri gösteren bir “*ürün dosyası*” uygulamasına rastlanmaktadır. Akşam gazetesinden Hikmet Feridun Es’in “*Güzel Bir İş*” başlıklı makalesinde; ilkokul 4.sınıf öğrencisinin velisi, okulda, kendisine çocuğunun üç senede yaptığı ders vazifelerinin olduğu üç farklı dosya verdiklerini, muntazaman tutulmuş dosyalardan ilkinde çocuğun ilk el yazısı, ilk yaptığı resim, ilk yazdığı rakamlar, özetle mektebe başladığı günden itibaren yaptığı faaliyetlerin olduğu bu dosyalardan övgüyle bahsediyor. Bütün çocuklar için bu dosyaların tutulduğu, ayrıca her dosyada çocuğun mektebe geldiğindeki halini yansıtan fotoğrafları ve boy kilo cetveli bulunmakta, konuşma özellikleri hatta hangi kelimeleri nasıl telaffuz ettiği de yer almaktadır. Veli, kendi çocuğunun dosyasıyla ilgili düşüncelerini şöyle aktarmaktadır:

“İlk senenin yazıları kargacık burgacık, sonra ikinci sene düzelmeye bağlıyor. Sene sonunda adamakıllı okunaklı bir yazı. Üçüncü sene yazı büsbütün düzgünleşiyor. Hele dosyanın sonlarına doğru çocuğun el yazısı adeta benim yazımdan daha okunaklı, daha muntazam. Öyle bir “f” yapmış ki bayıldım doğrusu..

Resimler pek dikkate değer. İlk yapılan bir kiraz ağacı var. Kiraz taneleri ağacın gövdesinden iri. Ve hiç dalsız, yapraksız olarak kirazlar birdenbire gövdeden fıskırıyor. Üçüncü senenin dosyasında resimlerde de büyük bir salah göz çarpıyor...”¹⁸⁰

“Ürün dosyası” uygulamasının yakın tarihlere kadar ilkokullarda modern ölçme değerlendirmenin bir unsuru olarak yerini koruduğunu düşündüğümüzde incelenen dönem için ne derece ileri bir uygulama olduğu anlaşılacaktır.

İncelenen dönemin ileri uygulamalarından biri de test sınavlarıdır. Sadrettin Celal Antel, dönemin ilkokullarında ölçme ve değerlendirme anlayışının yanlış olduğunu dile getirerek mevcut sınav sistemini eleştirmiş ve ölçme ve

¹⁷⁸ Mediha Berkes, “Mektepliler Arasında Bazı İnamlar”, **Yurt ve Dünya**, Temmuz 1941, S:7, s.23-31

¹⁷⁹ **A.g.m.**

¹⁸⁰ Hikmet Feridun Es, “Güzel Bir İş”, **Akşam**, 10Teşrinievvel 1938, S:71779, s.3

değerlendirmede objektif bir yöntem olarak “*test usulünü*” gündeme getirmiştir. Antel, başarının bir sınıfta geçer not alan öğrencinin yüzdesi ile ölçülmesinin doğru olmadığını, öğrencilerinin %60’ına geçer not vermeyen öğretmenlerin başarısız kabul edildiğini, bu durumda öğretmeni yanlış sevk ettiğini belirtmektedir. Ona göre, ölçme ve değerlendirmede objektiflik aranmalıdır.¹⁸¹

Türkiye’de test usulü sınavlar ilk defa 1932 yılında yapılmıştır. Deneme amaçlı olarak ilk defa İstanbul ilkokullarında yapılmış ve sınav soruları Sadettin Celal Antel’in başkanlığındaki bir komisyon tarafından hazırlanmıştır. Toplamda 10.079 ilkokul beşinci sınıf öğrencine yapılan testler, 50 kişilik heyet tarafından değerlendirilmiş ve sonuçları ortaya konmuştur.¹⁸² İlk defa 1932 yılında yapılan bu sınavın ilerleyen yıllarda da zaman zaman yapıldığı, ancak ilkokul bitirme sınavı yerine geçen bir uygulama olarak değil, sadece öğrencilerin bilgi seviyelerini ölçmek amacıyla bir deneme uygulaması olarak yapılmıştır.¹⁸³ Yapılan bu ilk test usulü sınav ilgili bir haberde; sınavın 3. ve 5. Sınıflara yapıldığı, ve farklı tiplerde 30 soru sorulduğu bilgisi verilmektedir.¹⁸⁴

1930’lu yıllar itibariyle ilerici bir uygulama olan test usulü sınavın genel kabul görmediği anlaşılmaktadır. 1932 yılında İstanbul’da yapılan bu sınavla ilgili bir haberde; sınav için bakanlıktan izin alınmadığı, Talim ve Terbiye Heyeti’nin soruların öğrenci seviyesinin üzerinde bulunduğu, bu sınavın bir daha yapılmamasını istediği ve mevcut sınav yöntemine devam edilmesini istediği bildiriliyor.¹⁸⁵ Bununla birlikte bu uygulama, dönemin eğitimcilerinin mevcut sisteme alternatif bir ölçme değerlendirme sistemi arayışında olduğunu göstermektedir.

Hıfzırrahman Raşit, bu sınavın İstanbul ve İzmir’de yapıldığı bilgisini verdikten sonra, Amerika ve Almanya’da uygulanan test usulünün Türkiye için uygun

¹⁸¹ Celal Antel, “İlk Mekteplerde Matematik Tedrisatı Bakımından Verimleri Üzerinde Bir Araştırma”, **PedagojiBülteni**, İstanbul, 1954, s.10-25

¹⁸² “Test Usulü Yoklama”, **Milliyet**, 26 Temmuz 1932, S:2319, s.3, Ayr.Bkz:“İlk Mektep Mezunları Yoklama Edilecek”, **Cumhuriyet**, 30 Mayıs 1932,S:2895 s.2, “Talebenin Randımanı”, **Milliyet**, 5 Temmuz 1932, S:2297, s.3

¹⁸³ “Bugün Beşinci Sınıf Talebeleri Bir Denemeye Tabii Tutuluyor”, **Kurun**, 24 Haziran 1938, S:7346-1436 s.3

¹⁸⁴ Bu sorulardan bazıları şöyledir: Öğrencilere beş dakika süre verilerek verilen altı farklı hikayeyi okumaları ve her hikayenin üstündeki resmin üzerinde hikayenin konusuna göre düzenlemeler yapması istenmekte. Diğer bir sordaki bazı kelimeler verilerek zıtları sorulmakta. Bir diğerinde ise bazı isimler verilerek bunlara sıfat eklemeleri istenmiş. Bkz: “İlk Tahsil Ne Öğretiyor?”, **Cumhuriyet**, 1 Haziran 1932, S:2897, s.1

¹⁸⁵ “İlk Mektep Talebesi Ne Biliyor?: Maarif Vekaleti Yapılan Yoklamayı Beğenmedi”, **Cumhuriyet**, 7 Eylül 1932, S:2995, s.3

olmadığını iddia etmiştir. Testlerin bilgiyi içselleştirmeden ezbere teşvik edeceğini ve sakıncalı olduğunu dile getirmiştir.¹⁸⁶

İlköğretim alanındaki modern ölçme tekniklerine dair başka bir uygulama da yine Pedagoji Enstitüsü tarafından yapılan bir testtir. İstanbul 44. İlkokulu'ndaki 6,8,9, ve 10 yaşlarındaki toplam 125 öğrenciye Binet-Terman yöntemiyle zeka testi yapılmıştır.¹⁸⁷

Deneme aşamasından öteye gitmeyen ve yaygınlaşmayan bu test uygulaması bir kenara bırakılırsa incelenen dönemin ölçme değerlendirme sistemi Türkçe dersi hariç, sözlü mülakatla öğrencilerin bilgi seviyelerinin ölçülmesi ve ders içi performanslarına dayalı kanaat notlarına dayanmaktadır.

3.1.7. Disiplin Uygulamaları

İlkokullarda uygulanacak disiplin kuralları 1929 tarihli İlkemektepler Talimatnamesinde belirtilmiştir. Talimatnamenin 23 ve 24. Maddelerine göre; Cumhuriyet okullarında disiplinin mihreri sevgi ve saygıya dayanır ve demokratiktir. Emir ve yasaklara zaruret miktarınca yer verilir. 30. maddeye göre ise; Öğrencilerde meydana getirilmek istenen davranış kalıpları, öğüt, nutuk tarzı telkinlerden ziyade yapılacak uygun faaliyetlerle kazandırılmalıdır.¹⁸⁸

Talimatnameye göre; okullarda hangi şekilde olursa olsun cismani ceza yasaktır. İlkokullarda maddi ödül ve cezalar yoktur, öğrencinin başarısını "takdir" etmek yeterli bir ödüldür. Verilebilecek cezalar sırasıyla şöyledir; sözlü uyarı, yazılı uyarı, gezilerden menetme, 6 güne kadar teneffüslerde oyundan menetme, başmuallim tarafından öğretmen ve öğrencilerin önünde tevbih ve veliye yazılı ihtar ve başka bir okula nakil.

Ayrıca, talimatnamenin 125.maddesinde; dördüncü ve beşinci sınıf öğrencileri arasından dört kişilik "*Haysiyet Divanı*" teşkil edilmesi öngörülmüştür. Bu kurul, öğrenciler arasında meydana gelen olayları görüşür ve başmuallime bilgi verir.

Günümüzdeki ilköğretim kurumları yönetmeliğiyle kıyaslandığında, disiplin anlayışının bugünkü pedagojik yaklaşımdan farkı yoktur. Talimatname, "*maddi ödül ve cezalar yoktur*" prensibiyle dayak gibi fiziki cezaları ve maddi ödüllendirmeyi

¹⁸⁶ Hıfzırrahman Raşit, "Mekteplerde Yeni Bir İmtihan Şekli", **Resimli Şark**, Ağustos 1932, S:20, s. 5-6

¹⁸⁷ W.Peters, **Pedagoji Enstitüsü Psikoloji ve Pedagoji Çalışmaları**, C:1, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1940, s.15-45

¹⁸⁸ "İlkemektepler Talimatnamesi", **Kültür Düsturu**, a.g.e., s.499-545

yasaklamaktadır. Aynı zamanda öğrenimden yoksun bırakma cezası da yoktur, öğrenciye verilebilecek en sert ceza ise başka bir okula nakil edilmektedir.¹⁸⁹

Türkiye’de eğitimde dayak cezasının uzun bir geçmişi olmakla birlikte, resmi bir belge olarak 1869 Maarifi Umumiye Nizamnamesinde “..*etfalin ...muamelei darbiye ücrası katiyen memnu olup..*” ifadesiyle dayacağı yasaklıyordu. Bununla birlikte sonraki süreçte dayak cezası uygulamada fiilen varlığını sürdürmüştür.¹⁹⁰Bu döneme ait okul anılarını anlatanların ifadelerine bakıldığında “*dayak*” olgusunun her ne kadar yasak olsa devam ettiğini anlaşılmaktadır.¹⁹¹

Ancak, dayak cezası açısından Cumhuriyeti Osmanlı döneminden ayıran fark şudur: Dayak cezası hoş görülmemekte, şikayete konu olmakta ve gazeteler bu olaylara haber değeri vermektedir. Ayrıca, yetkililer dayak başta olmak üzere aşırı disiplin uygulamalarına karşı taviz vermemektedir.

Örneğin, Çubuk kazasında Maarif Memurluğu yapan öğretmen Emin Türk Eliçin, Maarif Müdürlüğüne yazdığı 1928 tarihli bir yazıyla, okulunda yaşça büyük çocuklar olduğunu, disiplin sağlayamadığını, bu çocukların cismani cezanın kanunla yasak olduğunu öğrenmeleri durumunda bunu suiistimal edeceklerini bildirmektedir. Eliçin, yazısında Avrupa’dan alınan disiplin yöntemlerinin Türk toplumuna uymadığını, eksikliği öğretmenlere havale edildiğini belirtiyor ve “*hayalin pembe semasından şe’niyetin soğuk iklimine inmelerini teklif ederim*” ifadeleriyle yetkililerden realiteleri göz önüne almalarını istemektedir.¹⁹²

Eliçin’in bu talebine gelen cevapta Maarif Müdürlüğü, ilkokullarda tard (kesin ihraç) cezasının olmadığını, kanunun emretmediği bir cezanın verilemeyeceğini, öğretmenlerin çocukları ahlaken eğitmek zorunda olduklarını belirtmektedir.¹⁹³ Görüldüğü gibi dönemin eğitim yönetimi ilkokullarda ağır cezalara karşıdır.¹⁹⁴

Yine İzmir Maarif Müdürlüğü dayak olaylarıyla ilgili artan şikayetleri dikkate alarak okullara gönderdiği resmi bir yazıda; bazı öğretmenlerin hala dayığa başvurduğu şikayetlerinin alındığını ve tespit edilmesi halinde cezalandırılacağını bildirmektedir.¹⁹⁵

¹⁸⁹ Disiplin yaklaşımı ve verilebilecek cezalara bakıldığında günümüz ilköğretim kurumları yönetmeliğinden bir farkı yoktur. Bkz: Okul Öncesi ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/ilkveokuloncyon_0/ilkveokuloncyon_0.html, 01.10.2015

¹⁹⁰ Nafi Atuf, “Mekteplerde Ceza”, **Terbiye**, Teşrinisani 1929, S:19, s.23-27

¹⁹¹ **Cumhuriyette Çocuktular**, a.g.e., s.62-63

¹⁹² **Bir Dönemin Belge Mektupları (1927-1965)**, Haz: Asiye Özdemir Eliçin, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2008, s.18-25

¹⁹³ **A.g.e.**, s.18-25

¹⁹⁴ **A.g.e.**, s.18-25

¹⁹⁵ “İzmirde Mekteplerde Dayak Atılması Menedildi”, **Son Posta**, 17 Teşrinisani 1932, S:832, s.4

Özellikle bakanlık yetkililerinin dönemin başlarından itibaren bu konudaki hassasiyeti dikkat çekmektedir. Örneğin, Tosya merkez ilkokulu öğretmeni Zehra hanımın öğrencisine dayak attığı gerekçesiyle Vilayet İnzibat Komisyonu tarafından verilen “*tevbih*” cezası bakanlıktaki İnzibat Komisyonu tarafından artırılarak “*maaştan kesme*” cezasına çevrildiği görülmektedir.¹⁹⁶

Kamuoyunda öğrenciden yana bir anlayışın ağırlık kazandığı görülmektedir. Özellikle söz konusu olan ilkokul olduğunda, öğrenciye karşı baskıcı disiplin uygulamaları eleştirilmektedir. Örneğin, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “*Öldürmeyin Çocukları*” başlıklı bir makalesinde hırsızlık şüphesiyle polise teslim edilen ilkokul öğrencisini savunmakta, bu yaşta bir çocuğun polise teslim edilmesini “*bu bir cinayettir*” sözleriyle eleştirmektedir.¹⁹⁷

İncelenen dönem, disiplinde Batı modelinin kabul edildiği ve uygulanmaya çalışıldığı bir dönemdir. Disiplinde modern yaklaşımlara dair pek çok makale ve eser yayınlanmıştır. Bunların başında Hıfzırrahman Raşit Öymen’in 1929’da yayınlanan “*Mektep İnzibatında Reform*” adlı eseri gelmektedir. Öymen, eserinde “*kendi kendini idare*” olarak tanımlanan yeni disiplin anlayışını tanıtmış, Amerika’daki uygulamalara yer vermiştir.¹⁹⁸

Örnek alınan Batı tipi disiplin anlayışı gereği olarak, öğrencilere okulda önemli oranda bir serbestlik tanınmakta, öğrenimin serbest faaliyetlerle yapılmasına ve öğrencinin fikir hürriyetine önem verilmektedir.

Disiplin anlayışında modern yöntemlerin kabul edilmesi, Cumhuriyet rejiminin bir gereği olarak da görülmektedir. Dönemin bakanlarından Esat Bey, Atatürk’ün “*Tehdit esasına müstenit ahlak bir fazilet olmadıktan başka itimada da şayan değildir*” sözüne de atıf yaparak kabul edilen disiplin anlayışını ortaya koymaktadır.¹⁹⁹

Yine disiplin cezalarının yetersizliğinin tartışıldığı bir dönemde Maarif Vekili Saffet Arıkan’ın benzer ifadeleri bu anlayışın adeta bir devlet politikası olduğunu göstermektedir. Arıkan’da selefi gibi Atatürk’ün sözüne de atıf yaparak eleştirilere şöyle cevap vermektedir:

“Bizim rejimimiz ferdin şahsiyetine kıymet veren rejimdir. Halk hükümetinde daha ziyade talebeye verilecek cezalar, onun onurunu ve şahsiyetini inkişaf ettirecek cezalardır. Bunların verilmesi de zaruridir. ... cismani cezaların talebeyi kurtarıcı ve ıslah edici cezalar olmadığı anlaşılmıştır.”²⁰⁰

¹⁹⁶ B.C.A., f:180.09, k:57, d:284, s:1-18, 27.03.1929 tarihli İnzibat Komisyonu raporu.

¹⁹⁷ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “Öldürmeyin Çocukları”, **Yeni Adam**, 28.1.1937, S:161, s.2

¹⁹⁸ Hıfzırrahman Raşit, **Mektep İnzibatında Reform**, Yeni Matbaa, İstanbul, 1929, s.

¹⁹⁹ “Maarif Vekili İle Mülakat”, **Akşam**, 24 Teşrinisani 1930, S:4354 s.3

²⁰⁰ “Mekteplerde Talebeye Verilecek Ceza”, **Kurun**, 27 İkincikanun 1938, S:7201-1291, s.3

Bu tartışmalara katılan Selim Sırrı Tarcan ise, uygulanmakta olan disiplin anlayışının bilimsel bir dayanağı olduğunu Avrupa'da yapılan bir araştırmaya dayandırmaktadır. Tarcan, 1918'de İngiltere'de yapılan deneysel bir araştırmada, cezasız ve serbest olarak yapılan eğitimin daha başarılı olduğunun kanıtlandığını bildirmektedir.²⁰¹ Dönemin başlarında eğitimde disiplin ve dayak konusunda liberal bir hava estiği gözlemlenmektedir. Okullarda verilen orantısız cezalar şikayete konu olmakta, yeni rejimine uygun bir uygulama olmadığı vurgulanmaktadır.

Dayak cezasına karşı bir kamuoyu baskısı oluşturma çabası vardır. Örneğin, 1929 yılı 23 Nisan Çocuk Haftası etkinliklerinde çocukların kendilerine ebeveynleri tarafından dayak atılıp atılmadığı hakkında tartışılmakta ve bu konuda verecekleri kararları ilgililere bildirmeleri istenmektedir.²⁰²

Batı tipi bir disiplin anlayışının veli ve öğrencilere de yansıdığı, velilerin haklarını aramak için çeşitli yollara başvurduğu ve dayak olaylarının gazetelere haber olduğu görülmektedir. Buna dair çok sayıda örnek vermek mümkündür.²⁰³ Örneğin Cumhuriyet gazetesi bir ortaokulda öğretmenlerini şikayet eden öğrencilerin disiplin kuruluna havale edilmesini şu ifadelerle eleştirmektedir:

"Mekteplerde kurunu vustai bir terbiye usulü olan dayağı Cumhuriyet idaresi çoktan kaldırdığı halde bu talebe nasıl dövülmüştür ve dayakçı muallimin attığı dayak yanına kar mı kalacaktır?"²⁰⁴

Hür Adam gazetesi ise, dönemin kısmen liberal havasının bir yansıması olarak, öğrencilerin okul dışındaki faaliyetlerinin de polis ve jandarma vasıtasıyla takip edileceğine dair haberi eleştirel bir yaklaşımla ele almaktadır.²⁰⁵

Son Posta gazetesi ise, öğretmenine şiddet girişiminde bulunan bir öğrencinin hiçbir okula kabul edilmemek üzere okuldan atılmasının *"halkçı bir rejime"* uygun olmadığını vurgulamaktadır.²⁰⁶

Bu liberal hava, her ne kadar 1930'ların ortalarından itibaren etkisini azaltmışsa da eski ahlaki anlayışı yansıtacak uygulamalar eleştiriye konu olmaya

²⁰¹ Selim Sırrı Tarcan, "Mekteplerde Disiplin", **Akşam**, 2 Haziran 1938, S:7049, s.3

²⁰² "23 Nisan: Dün Ocakta Bir İctima Akdedildi", **İkdam**, 17.03.1929 S:11456, s.1

²⁰³ Bkz: "Mekteplerde Dayak", **Hür Adam**, 24.12.1930, S:24 s.3, Ayr.Bkz: "Maarif Vekilinin Nazarı Dikkatine", **Cumhuriyet**, 27 Nisan 1931, S:2505 s.3, "Dayak Hadisesi", **Cumhuriyet**, 11 Nisan 1933, S:3205, s.2, "İlkmekteplerde Dayak Hadisesi", **Cumhuriyet**, 28 Mart 1932, S:2835, s.2, "Yeni Bir Dayak İddiası", **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 1932, S:2869 s.2, "Bir Mektepte Dayak mı?", **Zaman**, 2 Mart 1936, S:614-5, s.3, "Bir Mektep Talebesinin Dayaktan Kafası Patlatılmış", **Son Posta**, 15 İkincikanun 1937, S:2320, s.4, "Esrarlı Bir Ölüm: Talebe Recep Öldü mü, Öldürüldü mü?", **Cumhuriyet**, 15 İkincikanun 1937, S:4553, s.1, "52 inci Mektepteki Ölüm Hadisesinin Tahkikati", **Cumhuriyet**, 5 Şubat 1937, S:4574, s.2

²⁰⁴ "Bu suale Cevap İsteriz: Mekteplerde Dayak", **Cumhuriyet**, 17 Kanunisani 1929, S:1687, s.3

²⁰⁵ "Talebenin Hayatı", **Hür Adam**, 28 Kanunievvel 1930, S:28 s.2

²⁰⁶ "Mektepten Çocuk Kovulabilir Mi?", **Son Posta**, 8 Şubat 1936, S:1983, s.2

devam etmiştir. Örneğin, İzmir’de okul müdürleri kız öğrencilerin okul dışı davranışlarında ahlaki kriterlere dikkat etmesi konusunda yazılı uyarı yapmış,²⁰⁷ bu uygulama Son Posta gazetesinde çıkan bir makalede “*Bilgi ile meşgul olan hocaların vazifesi bu softa zihniyeti idame etmek değil, öldürmektir*” ifadeleriyle şiddetle eleştirilmiştir.²⁰⁸

Anlaşıldığı üzere, dönemin ilkokullarında dayak konusunda önemli bir ilerleme kaydedilmiştir. Bu değişim, okullarda inceleme yapan yabancıların da dikkatini çekmektedir. 1934’de İstanbul’daki bazı okullarda inceleme yapan İngiliz eğitimci Prof. Stanley; İngiltere’de dayanın bazı okullarda uygulandığı halde Türkiye’de okullardan kaldırılmış olmasını hayretle karşıladığını belirtmiştir.²⁰⁹

1930’ların başlarında etkili olan bu liberal anlayış, yavaş yavaş yerini eleştirilere bırakacaktır. İlerleyen yıllarda, özellikle ilkokullardaki çocukların çok serbest alıştırdığı yolunda yüksek sesli itirazlar yükselecektir. Son Posta gazetesinin 02.04.1932 tarihli haberinde dayak atan öğretmenlerden şikayetçi olan veliler şu ifadelerle eleştiriliyordu:

“Gazetelerde okudum: bilmem hangi ilk mektepte kim bilir insanı nasıl dinden imandan çıkaracak bir afacanlık karşısında kendini tutamayan bir muallim, yaramaz talebesine bir tokat akşetmiş; çocuğun babası oğlunun dövüldüğünden şikâyetçi. Müfettiş, tahkikat, inzibat meclisi, ceza ... Belki de müddeiumumilik mahkemeye, mahkumiyet vesaire ..Çünkü bir yaramaz, hocasından bir tokat yemiştir!..

Dayak bir terbiye vasıtası değildir, fakat otoritesi kabul edilmeyen hocaların terbiyesinde de artık bir fayda beklenmemeli...”²¹⁰

Görüldüğü gibi 1932 yılından itibaren yavaş yavaş artan bir oranda itibaren ilkokullardaki çocuktan yana olan disiplin anlayışına itirazlar yükselmeye başlamıştır. Bazı eğitimciler ve aydınlar okullardaki bu serbestliği eleştirmekte, disiplin ve sınav sistemlerini tartışmaya başlamışlardır.

1930’ların ikinci yarısından itibaren, dayak olayına kısmen daha müsamahalı görüşlerin dile getirildiği görülmektedir. Örneğin, Cumhuriyet gazetesi ilkokuldaki bir dayak olayının adli makamlara taşınmasını eleştirmekte, hakimlerin bu tür başvuruları kabul etmeyip okul idarelerine havale etmesinin daha doğru olacağını söylemektedir.²¹¹Yine S.Gezgin imzalı “*Çocukları Şımartmayalım*” başlıklı bir yazıda; okullardaki dayak olaylarının gazetelerde yer almasının yarardan çok zarar

²⁰⁷ “İzmirde Kız Talebeler İçin Sıkı Kayıtlar”, **Son Posta**, 27 Mart 1936, S:2029, s.5, Ayr.Bkz:“İzmir Maarif Müdürlüğü İsabetli Bir Karar Verdi”, **Son Posta**, 25 Şubat 1936, S:2000, s.3, “İzmir’de Kız Talebe Velilerine Yapılan Tamim”, **Son Posta**, 27 Şubat 1936, S:2002, s.4

²⁰⁸ * “Mektepli Kızlar İçin Bir Tamim”, **Son Posta**, 26 Şubat 1936, S:2001, s.3

²⁰⁹ “Tedris ve Terbiyede Dayak Fayda Eder mi?”, **Cumhuriyet**, 12 Kanunisanı 1934, S:3481, s.3

²¹⁰ “Mektepte Çocuğu Dövülen Baba Ne Yapar?”, **Son Posta**, 21 Mart 1936, S:2022, s.2

²¹¹ “Talebe Muallimini Mahkemeye Veriri mi?”, **Cumhuriyet**, 15 Birinciteşrin 1936, S:4460 s.2

getirdiği, bu konulardan bahsederken dikkatli olunması ve çocukların şımartılmaması gerektiği belirtilmektedir.²¹²

Dönemin öğretmenlerinin bu konudaki fikirlerine yer veren Akşam gazetesinde çıkan bir yazıda emekli öğretmen Ahmet Halit; yanlış anlaşılan “hürriyet” nedeniyle çocukların büyüklerine hürmet ve itaat hissini kaybettiğini, özellikle şehirlerde bu durumun gözle görülür olduğunu ileri sürmektedir.²¹³

Eğitimdeki bu liberal etkiye kısmen daha erken bir tarihte 1934 yılındaki bir yazısında karşı çıkan Yunus Nadi “*Fazla liberallik*” olarak nitelediği bu yaklaşımın “*bizde felaket sayılabilecek neticeler vermiş olduğu ise çok meydanda bir hakikat.*” olduğunu ileri sürmektedir.²¹⁴

İsmail Hakkı Baltacıoğlu, dayanın talimatnamelerden değil kafalardan ve hayattan kalkabilmesi için okul rejiminin mutlakıyetten cumhuriyete dönüşmesi gerektiğini belirttiği yazısında görüşlerine yer verdiği öğretmenler; üzerlerinde otoriter bir baskının hakim olduğunu, öğretmenin otoritesinin idare tarafından kırıldığını ve otorite yokluğunun öğretmeni en sonunda dayak cezasına başvurmak zorunda bıraktığını vurgulamaktadır.²¹⁵

Köroğlu dergisi de sık sık ilkokul çocuklarının disiplin ve ahlaki eğitimlerine temas etmekte ve bakanlığın dikkatini çekmektedir. Derginin bir haberinde İstanbul 23. İlkokulda bir öğrencinin okula tabanca getirmesi ve kazara patlaması konu edilmekte ve “*söylesem acı, söylemesem dert olur, bu işler iyi değil*” ifadeleriyle bakanlığı ilkokul öğrencilerinin disiplin ve ahlaki eğitimiyle ilgilenmeye davet ediyor.²¹⁶ Başka bir yazıda da “*Başka çare yok, çocukları kendi havalalarına bırakmaya gelmez*”²¹⁷ diyen dergi, bakanlığı harekete geçmeye çağırmaktadır.²¹⁸

Ethem İzzet Benice'nin eleştirileri ise şöyledir; öğrencilere geniş bir hürriyet verilmiş, öğretmenin disiplini sağlaması için elindeki silahları alınmıştır. Bu yeni

²¹² S.Gezgin, “Çocukları Şımartmayalım”, **Kurun**, 16 Birinciteşrin1936, S:682,s.5

²¹³ İskender Fahrettin, “Muallimlerin Fikirleri: Aile Çocuğun Terbiyesile Alakadar Olmalı”, **Akşam**, 5 Mayıs 1932, S:4872, s.10

²¹⁴ Yunus Nadi, “Talim ve Terbiyede Ciddiyete Avdet Lüzumuna Dair”, **Cumhuriyet**, 7 Teşrinievvel 1934, S:3744, s.1

²¹⁵ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “Öğretmenin Hakkını Öğretmene Verelim”, **Yeni Adam**, 4.2.1937, S:162, s.2 Ayr.Bkz: Baltacıoğlu “*Değer Buhranı*” başlıklı bir başka yazısında disiplinsizliğe şu ifadelerle dikkat çekiyor: “*Abdulhamit devrinin okullarında disiplinsizlik diye bir şey yoktu. O tarihte değer buhranı diye bir şey yoktu. Ruhlarda bir anarşi yoktu.,. Cumhuriyetle birlikte Avrupalılaşmak kesin olarak başarıldı. ancak sarsıntılı oldu. Eski İslam medeniyet bağlarından koştuk, diğer yanda, Batı kültürünün aşılınması tehlikesi ile karşı karşıya kaldık.*” İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “Değer Buhranı”, **Yeni Adam**, 17 Şubat 1940, S:373, s.2

²¹⁶ “İlkmektepe Tabanca”, **Köroğlu**, 9 Mayıs 1936, S:841, s.2

²¹⁷ “İzmir, Her Yere Örnek Olsun”, **Köroğlu**, 29 Şubat 1936, S:821, s.2

²¹⁸ “Kültür Bakanı B. Saffet Arıkana”, **Köroğlu**, 5 Şubat 1936, S:814, s.2

yöntemler gelişmiş ülkelerde de tartışılmaktadır. İlkokuldan başlayarak disiplin ve sınav sistemlerini tartışılmalıdır.²¹⁹

Eski bir öğretmen olan Tahir Nadi ise, çocukların niçin kitap okumadıklarını soran gazeteciye şu cevabı vermekte:

“Çare mi, okutmak için çare mi? Okutmak için dayak lazım. Dayak. Sopasız bu iş yürümez. Madem ki insan okuyan adamdır. Okumiyana ne derler?..Ve onun hakkı kötekten başka nedir?”

Mekteplerden de cezayı kaldırdığımız bir bakımdan pek iyi olmadı gibi geliyor bana. Ver bana o canım cezaları, tekdirleri, tevbihleri, izinsizleri, hele izinsizleri, bak ben sana nasıl okuturum.”²²⁰

1930’ların ikinci yarısında tekrar patlak veren disiplin tartışmasında yine öne çıkan Yunus Nadi, Türk eğitimcileri körü körüne Batı taklitçiliği ile suçlamakta şu eleştirileri dile getirmektedir:

“Bizim pedagoji üstatlarımızın bayıla bayıla propaganda ederek memleketin başına bela kıldıkları maddi cezasız talim ve terbiye usulü bizim memlekete nispetle, serlerde (seralarda) çiçek yetiştirmeye benzeyen bir usuldür...”²²¹

M.Turhan Tan, Yunus Nadi’nin açtığı bu tartışmada disiplinsizliğe değinerek çocuk babalarının şükranını kazandığı tespitini yaptıktan sonra ona şu ifadelerle destek vermektedir: *“...Disiplin meselesi pedagoji nazariyesi olmaktan daha çok milli bir iştir.”²²²*

Peyami Safa da Yunus Nadi’nin fikirlerine katıldığını belirtmekte ve gerekçesini *“Cezasız terbiye mektep anarşisi doğurmuştur”* ifadeleriyle ortaya koymaktadır.²²³Başka bir yazısında ise; din derslerinin kaldırılmasından sonra bu boşluğun iyi bir ahlaki eğitimle doldurulmadığını ve bakanlığın bu konuya karşı ilgisizliğinin eleştirilerin temposunun artmasına neden olduğunu belirtmektedir.²²⁴

Okullardaki modern yöntemlere en sert eleştirileri dile getirenlerin başında gelen Va-Nü disiplin konusunda da son derece muhaliftir. Va-Nü ilgili yazısında *“Ultramoderne boykot!”*, *“Pedagojide yeni usul, Yere batsın”* ifadeleriyle modern yöntemlere adeta savaş açmaktadır:

²¹⁹ Ethem İzzet Benice, “Mekteplerde Disiplin mi Gevşek, Anormaller Mi Çoğalıyor?”, **Son Telgraf**, 28 Haziran 1938, S:467,s.2

²²⁰ Kandemir, “Niçin Kitap Okunmuyor?”, **Cumhuriyet**, 15 İkinciteşrin 1936, S:4494, s.5

²²¹ Yunus Nadi, “Mekteplerimizde Terbiye Usulü Süratle İslaha Muhtaç Görünüyor”, **Cumhuriyet**, 24 İkincikanun 1938, S:4921, s.1

²²² M.Turhan Tan, “Mekteplerde Terbiye Meselesi”, **Cumhuriyet**, 27 İkincikanun 1938, S:4924, s.5

²²³ Peyami Safa, “Cezasız Terbiye”, **Cumhuriyet**, 25 İkincikanun 1938, S:4922, s.3

²²⁴ Peyami Safa, “Din Ahlakından Dünya Ahlakına”, **Cumhuriyet**, 10 Şubat 1938, S:4938, s.3

“Ah nasıl bu yeni pedagoji usulüne kapıldık? O yaldızlı hâpı nasıl yuttuk? Zayıf tarafımıza denk geldi. Zira çocuğu kim sevmez? Ona kim acımaz? ...İşte bu haleti ruhiyemizi istismar ettiler:

Evlatlarımızı sıkıştırmak, onlara ceza vermek neymiş? Serbest bırakalım, eğlenir gibi okusunlar, oynayarak yetişsinler! Dediler.

...Adam akıllı, disiplinli, zabıt ve rabıtlı, sımsıkı bir maarif istiyoruz.”²²⁵

Va-Nü, disiplin konusundaki görüşlerine karşı çıkan bir okuyucusunun; *“Totaliter rejimlerin çocukları, uysallığı ve riyakarlığıyla ön plana çıkıyor.. Bizim çocuklarımız da, İngiliz çocukları gibi şahsiyet ve kuvvet sahibi olmalıdır.”* itirazına şu şekilde cevap vermektedir: İngiliz ve Amerikan çocukları bolluk ve refah içinde yaşamaktadır ve totaliter rejimlerin çocuklarına göre daha az çalışkandır. Biz onlar kadar bolluk ve refah içinde değiliz. Türk çocuğu sıkı disiplinle yetişmelidir.²²⁶

1938 yılı itibariyle artan eleştiriler, uygulanmakta olan “kendi kendini idare” sisteminin yürümediği ve çocukların başı boş kaldıkları yönündedir. Disiplinli bir eğitim isteyenler modern yöntemlerin yeniden ele alınması taraftarıdır.²²⁷

Hakkı Süha Gezgin mevcut disiplin sistemini; *“Şehirden polisi kaldıramadığımız gibi mektepten de cezayı söküp atamayız. İleri bildiğimiz birçok ülkelerde cismani cezaya hala el sürülmemiştir”* sözleriyle eleştirdikten sonra bu konuda çalışma yapan bakanlıktan bir müjde beklemektedir.²²⁸

Gezgin’e hak veren Agah Sırrı Levent; *“Kemiyetten ziyade keyfiyete bakalım; iki bin mevcutlu 10 mektep yapılacağına, beşyüz mevcutlu 10 mektep olsun”* ifadeleriyle okullardaki öğrenci kalabalığına dikkat çekmektedir.²²⁹

Cumhuriyet gazetesindeki bir makalede ise disiplinli bir eğitimden yana özetle şu görüşe yer verilmektedir: Çocuk toplumun malıdır ve her türlü zorluklara dayanacak ve enerji ile karşı koyabilecek disiplinli, ciddi, yumuşak olmayan bir sistemle yetiştirilmelidir.²³⁰

Yine, disiplinli bir eğitimden yana olan Naci Sadullah gazetedeki köşesinde mevcut durumu eleştirenlere yer vermektedir. Bunlardan Beyoğlu Halkevi Müdürü ve eski bir öğretmen olan Ekrem Tur’un görüşleri şöyledir:

“Çocuk ahlaki olarak kendi istikametini tayin edebilecek bir varlık değildir. Ona bu istikameti mektep verecektir. “Onlara karşı mekteplerimizde dünyanın en sert ordularında

²²⁵ Va-Nü, “Mekteplerde Ceza Meselesi”, **Haber**, 18 İlkteşrin 1937, S:2069 , s.3

²²⁶ Va-Nü, “Ferdin Talim ve Terbiyesi”, **Akşam**, 2 Temmuz 1940, S:7794, s.3

²²⁷ “Mekteplerde Terbiye ve Disiplin”, **Cumhuriyet**, 28 İkincikanun 1938, S:4925, s.3

²²⁸ “Terbiye ve Disiplin”, **Haber**, 16 Şubat 1937, S:1829, s.3

²²⁹ H.B. Levent, “Mekteplerinde Disiplin”, **Kurun**, 19 Şubat 1937, S:6864-984, s.3

²³⁰ Sırrı Aliçli, “En Lüzumlu Ameli Terbiye Sistemi”, **Cumhuriyet**, 5 Şubat 1938, S:4933, s.3

*olduğu kadar şiddetli bir disiplin tatbik edilmesi taraftarıyım. Öğretmenler sırtına yüklediğimiz mesuliyetler kadar büyük yetkilere de sahip olmalıdırlar.*²³¹

Gazeteye isminin yazılmasını istemeyen bir milletvekili ise görüşlerini şu ifadelerle dile getirmektedir; “*Terbiye sistemi adapte edilmez, telif edilir... Bu gün zabıta karakoluna düşen talebeler bizdeki tercüme pedagojinin kurbanıdırlar.*”²³²

Naci Sadullah; disiplin tartışmasında bazı eğitimcilerin “*Neee? Mekteplerde falaka ve dayak atılması mı isteniyor?*” diye çıkıştıklarını, ancak mesele tartışıldıkça ortaya atılan fikirlerin bu derece hayretle karşılanacak fikirler olmadığını anlaşıldığını belirtmektedir. Naci Sadullah, bu görüşünü dönemin meşhur ruh ve sinir hastalıkları uzmanı Profesör Mazhar Osman’ın “*...tatlı sözle uslanmayan serkeş talebeyi daha ağır cezalara mahkum etmelidir*” görüşlerine dayandırmaktadır. Mazhar Osman’a göre; aile terbiyesi almamış çocuklar için, işkence derecesine varmamak şartıyla dayak bir eğitim aracı olarak kullanılabilir.²³³ Mazhar Osman’ın bu radikal önerisi taraftar bulmuştur. Bu fikre katıldığını söyleyen Agah Sırrı Levent; dayanın bir eğitim aracı olmadığını, ancak gerektiğinde kullanılabileceğini ileri sürmektedir.²³⁴

Cismani cezalar, yani dayak konusunun gündeme geldiği günlerde bir gazete ilginç bir haberi okuyucularıyla paylaşmaktadır. Haberde, Alman okullarında öğrenciye ceza olarak dayak atılması kararlaştırıldığını ve bu cezanın nasıl uygulanacağına dair ayrıntılara yer verilmektedir.²³⁵

Artan bu eleştirilerin eğitim yöneticilerini de harekete geçirmiş olduğu anlaşılıyor. Şişli Halkevinde yapılan bir toplantıda, bakanlık yetkilileri, öğretmenler, üniversite öğretim üyeleri katılmış, okullarda disiplin sorunlarını tartışmıştır. Öğretmenler, cezaların yanı sıra ödüllendirmeye de ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. 44. ilköğretim müdürü Zihni Bey, bakanlığın bu konuda bir anket yapması gerektiğini ve sonuçlarına göre hareket edilmesi önerisinde bulunmuştur.²³⁶ Eski Maarif Müdürlerinden Saffet Bey ise; ilköğretim bu tartışmanın dışında tutulmasını, ilköğretimde mevcut sistemin nitelikli öğretmenlerle iyi sonuçlar verebileceğini belirtmiştir.²³⁷ İki gün süren bu toplantıda eğitimciler; okullar hakkında yapılan tenkitlere izin verilmemesi, bakanlık tarafından açılan soruşturmanın gazetelerde

²³¹ Naci Sadullah, “Mekteplerde Sıkı Disiplin İsteyenler Haklı mı?”, **Son Posta**, 27 İkincikanun 1938, S:2692 s.1-6

²³² **A.g.e.**

²³³ Naci Sadullah, “Dayak mı, Evet!”, **Son Posta**, 28 İkincikanun 1938, S:2693 s.1-10

²³⁴ **A.g.e.**

²³⁵ “Kız ve Erkek Talebeler Nasıl Dövülecek?”, **Haber**, 21 Birinciteşrin 1938, S:2411, s.3

²³⁶ “Mekteplerde İnzibat Meselesi:”, **Son Posta**, 28 Şubat 1938, S:2721, s.1

²³⁷ “Mekteplerde Disiplin Meselesi Hakkında Bir Toplantı”, **Akşam**, 1 Mart 1938, S:6956, s.2

aksettirilmemesi, mahkemeye intikal eden olayların yazılmaması gibi isteklerde bulunmuşlardır.²³⁸

Dayak gibi sıkı disiplin uygulamalarına karşı olan eğitimcilerden Kazım Nami Duru, CHP programının 41. maddesinde belirtilen, sevgi ve hoşgörüyü dayalı, öğrencilerin girişim kapasitelerini kırmayacak bir eğitim anlayışının politika olarak belirlendiğini hatırlatmaktadır.²³⁹

Nurullah Ataç ise, dayanın İngiltere gibi imparatorlukların veya Almanya gibi faşist rejimlerin başvurabileceği bir yöntem olduğunu; fakat, Türkiye'nin bir halk rejimi olduğunu, çocuklara hak, adalet, hürriyet mevhumlarını başlarına vura vura, sopadan korkutarak öğretilmeyeceğini belirtmektedir.²⁴⁰ Ayrıca Nurullah Ataç; hiç kimsenin bugünün çocuklarından hocalarına körü körüne hürmet ve bağlılık beklememesi gerektiğini, "*Bana bir tek kelime öğretenin kırk yıl kölesi olurum*" sözünün öğretmenliğin rahiplikle bir tutulduğu dönemlere ait olduğunu, bugünkü öğretmenlerin ise bu işi yapmakla memur edilmiş ve maaş almakta olduklarını hatırlatmaktadır.²⁴¹

Haber gazetesi ise artan sıkı disiplin taleplerine karşı "*Cumhuriyet Türkiyesinde öğrenciye dayak atılmasının savunulması düşünülemez. Dayak ancak, medreselere yakışır*" ifadeleriyle karşı çıkmıştır.²⁴²

Görüldüğü konu siyasal rejimin niteliği ile ilişkilendirmekte ve Cumhuriyet rejiminin okullarda sıkı disipline uygun düşmediği ileri sürülmektedir. Nitekim, dönemin Maarif Vekili Saffet Arıkan'ın gazetelere verdiği beyanatta bu eleştirilere sert bir şekilde cevap verdiği görülmektedir. Arıkan; "*Bizim rejimimiz ferdin şahsiyetine kıymet veren rejimdir*" demektedir ve Abdülhamit devrinin okullarında çocukların korkutularak itaate mecbur kılındığını, Cumhuriyet rejiminde ise itaatın korkudan değil sevgiden doğması gerektiğini belirtmektedir.²⁴³ Arıkan'ın bu çıkışı, özellikle, "*Abdülhamit devrinin okullarında disiplinsizlik diye bir şey yoktu*" diyen Baltacıoğlu'na bir cevap niteliğindedir.²⁴⁴

Sabiha Zekeriya Sertel'de sıkı disiplin taleplerine karşı olanlardandır. Sertel'e göre, okullardaki münferit disiplinsizlik olaylarının çocuklara verilen hürriyetten

²³⁸ "Mekteplerde İnzibat Meselesi:", **Son Posta**, 28 Şubat 1938, S:2721, s.1

²³⁹ Kazım Nami Duru, "Yunus Nadi Üstadımıza Açık Mektup", **Cumhuriyet**, 28 İkincikanun 1938, S:4925, s.5

²⁴⁰ Nurullah Ataç, "Dayak", **Haber**, 1 Şubat 1938, S:2171, s.2

²⁴¹ Nurullah Ataç, "Hocalık Hakkı", **Haber**, 20 Nisan 1938, S:2242, s.3

²⁴² "Talebeye Dayak Atılmaz!", **Haber**, 25 İkincikanun 1938, S:2164, s.2

²⁴³ Nadir Nadi, "Maarif Vekili Vaziyeti Nasıl İzah Ediyor?", **Cumhuriyet**, 9 Mart 1938, S:4962, s.3, Ayr.Bkz: "Mekteplerde Talebeye Verilecek Ceza", **Kurun**, 27 İkincikanun 1938, S:7201-1291, s.3

²⁴⁴ Bkz: İsmail Hakkı Baltacıoğlu, "Değer Buhanı", **Yeni Adam**, 17 Şubat 1940, S:373, s.2

kaynaklandığı doğru değildir. Bilakis, korku ve şiddetle yetişen çocukların moral değerleri bozulur ve onları yalan söylemeye sevk eder.²⁴⁵ Sertel'e göre bu tartışma eski nesille yeni nesil arasındaki anlayış farklılığından kaynaklanmaktadır. Örneğin, bir çocuğunun temsil esnasında makyajla sahneye çıkması rolün gereğiymiş babası bu durumu muhafazakar reflekslerle karşılamış ve şikayete konu olmuştur.²⁴⁶

Sadri Ertem de Sertel gibi düşünmektedir. “Çocuklarımız Bize Benzemeyecektir” başlıklı makalesinde anlaşmazlığın eski ve yeni nesil arasındaki farktan kaynaklandığını, bugünün çocuklarının hürriyetin tadını aldığını ve hür olarak yaşamak istediğini belirtmektedir.²⁴⁷

Her ne kadar Sertel'in ileri sürdüğü gibi ilkokullarda öğrencilerin özgürlükçü bir ortamda eğitim gördüklerine dair bilgiler mevcutsa da zaman zaman bazı ilginç yasaklamalar da söz konusu olmaktadır. Örneğin Burhan Asaf; ilkokullarda “yoyo” nun yasaklanmasını Kemalist rejimle ilişkilendirmektedir. Asaf; “yoyo” oyuncağının ileri geri giden çalışma prensibinden hareketle Kemalist rejimin kendini tekrarlamaktan ibaret şeylerden hoşlanmayacağını, başıboşluğun simgesi olan bu tip oyuncakların yasaklanmasından dolayı eğitim yöneticilerini tebrik etmektedir.²⁴⁸

Okullarda disiplinsizlik olduğu yönündeki eleştirilere rağmen, dönemin eğitim yöneticileri aşırı disiplin uygulamalarına yönelmedikleri görülmektedir. Bununla birlikte, bu sorunların eğitim yetkililerini zaman zaman önlem almaya da sevk ettiği anlaşılmaktadır. Öğrencilerin okul dışı yaşamlarının da kontrol altında tutulması yönünde eğilimler ortaya çıkmış; örneğin, 1936 yılında İstanbul Kültür Müdürlüğü ilkokul öğretmenlerinin sokak sokak dolaşarak tramvaylara asılan çocukların tespit edilip cezalandırılmalarını istemiştir.²⁴⁹

Yine 1939 yılında bakanlık ilkokul çocuklarının okul dışı yaşantılarıyla ilgili bir genelge yazarak okullara göndermiştir. Genelgeye göre; öğretmenler, öğrencilerinin uyku, ödev, oyun, okuma saatlerini gösteren bir program yaparak okul dışı zamanlarını nasıl kullanacakları konusunda rehberlik yapacaktır.²⁵⁰

Görüldüğü gibi, dönemin sonlarına doğru ilkokullarda da disiplini sağlama adına bakanlık bazı tedbirler almış, ancak bu tedbirler disiplin cezalarını artırmak şeklinde değil, okullara ve öğretmenlere daha fazla sorumluluk ve görev yüklemek

²⁴⁵ Sabiha Zekeriya Sertel, “Talebinin Morali, Muallimin Morali”, **Tan**, 3 Haziran 1939, S:1378,s.5

²⁴⁶ Sabiha Zekeriya Sertel, “Eski ve Yeni”, **Tan**, 29 Mayıs 1939, S:1373,s.5

²⁴⁷ Sadri Ertem, “Çocuklarımız Bize Benzemeyecektir”, **Kurun**, 1 Şubat 1938, S:7206-1296, s.2

²⁴⁸ Burhan Asaf, “Türk Mekteplerinde Yasak Edilen Nesne”, **Hakimiyeti Milliye**, 15 İkincikanun 1933, S:4132, s.3

²⁴⁹ “Talebe”, **Zaman**, 12 Mart 1936, S:624-15, s.3

²⁵⁰ “İlk Tedrisat İçin Yeni Kararlar”, **Vakit**, 9 Mart 1939, S:7599, s.11

şeklinde olmuştur. Bakanlığın bu önlemlerine ek olarak “*Matbuat Kanununa*” bir madde ekleyerek, okullardaki disiplin olaylarının gazetelerde yazılmasını engellenmeye çalışılmıştır. 1938 yılında yapılan bir değişiklikle matbuat kanununa eklenen madde şöyledir;

*“Madde 28.; intihar vakaları ile okullarda disiplini bozan vakaların o ilin enbüyük mülki amirinden izin alınmadan yazılamaz.”*²⁵¹

Cumhuriyet gazetesinden Abidin Daver yapılan bu değişikliği şöyle eleştirmektedir:

*“Mektep hadiselerini yazmayınca, suçlar ortadan kalkacaksa, susmaya hazırız. ... Biz yazmayalım, fakat sizde, bu hadiselerin hakiki sebeplerini ve esaslı ilaçlarını bulunuz.”*²⁵²

Görüldüğü gibi dönemin eğitim yöneticileri, okullarda modern bir disiplin yaklaşımından ödün vermemiş, bu kuralları katılaştırmak yerine daha farklı önlemler alma yoluna gitmişlerdir.

3.1.8. Öğrenci Kılık Kıyafetleri

Okul kıyafetinin nasıl olacağına dair 1929 Tarihli İlkemtepler Talimatnamesine göre; öğrencilere tek tip kıyafet zorunluluğu getirmemekle birlikte, laubaliliğe yer vermeyecek şekilde öğrenciye yakışan bir kıyafet istenmektedir. Maddi yük getirmemek şartıyla okullarda, erkeklerde kısa pantolon, gömlek, kışın ceket, hafif bir kasket ve kundura ayakkabı; kızlarda ise etek, bere, koyu renkli bir göğüslük (önlük) uygulamasına da izin verilmektedir.²⁵³

İlkokul öğrenimini bu tarihlerde görmüş olan Aziz Nesin, okullardaki kıyafet uygulamasının başlangıcını şöyle anlatmaktadır:

*“Şapka giyilmesinin ardından okullara bir buyruk geldi: İstanbul'daki bütün okul öğrencileri bir biçim giysi (forma) giyecekler. Bu öğrenci giysisi üç parçaydı: Kısa pantolon, ceket, kep.. Üçü de lacivert kumaştan olacaktı. Şapka endüstrisinden sonra bu kez de İstanbul'da öğrenci üniforması endüstrisi başladı. Toptan giysi yapan terziler iş yetiştiremez oldular. ... Bizim okulun öğrencileri tek tük üniformayı giymeye başladılar. Bu model öğrenci giysilerinin keplerine “limon kabuğu” adını takmıştı çocuklar.”*²⁵⁴

Yine döneme ait okul anılarında A.Haydar Caner okul kıyafetiyle ilgili şu bilgileri vermektedir:

²⁵¹ “Matbuat Kanunu Tadil Ediliyor”, **Haber**, 27 Haziran 1938, S:2306, s.1

²⁵² “Mektep Hadiselerini Yazma Yasağı”, **Haber**, 27 Haziran 1938, S:2306, s.2

²⁵³ **Kültür Düsturu, a.g.e.**, s.499-545

²⁵⁴ Bekir Onur, **a.g.e.**, s.379

“Göğüslük..Gri, gri.. Sümerbank dokuması, gri bir şey..Şöle önden kuşak, arkadan düğmeliydi. Kolları geçirirdik, annem arkadan düğmeleri bağlardı. Bir de beyaz yakamız vardı. Sonra dört, beşinci sınıflarda siyah göğüslüğe geçtik. Birde kep, kepimiz vardı...”²⁵⁵

Her ne kadar mevzuatta zorunluluk olmamakla birlikte özellikle şehirlerde tek tip kıyafet sistemi uygulanmaktadır. İncelenen dönem kaynaklarında öğrencilerin genellikle siyah ya da gri önlük kullandıkları, ayrıca milli bayramlarda bazı okulların kendine özgü kıyafetlerle katıldığı da görülmektedir. Bu okulların bayram günlerine özel bir kıyafet uygulaması bazı şikayetlere de neden olmuştur.²⁵⁶

Dönemin başlarında Maarif Vekili Mustafa Necati, Mecliste öğrenci kıyafetleri konusundaki sorulara karşılık olarak; halkın ekonomik şartlarına uygun bir kıyafet öngörüldüğünü, bunun eğitimde ikinci dereceden bir mesele olduğunu ifade etmiştir.²⁵⁷

İlerleyen yıllarda tek tip kıyafet konusunda daha sıkı önlemler alınmıştır. 03.07.1932 tarihli 2060 sayılı kanuna göre hazırlanan *“Muhtelif Derecelerdeki Mektepler Talebesinin Giyecekleri Kasketler Hakkında Talimatname”* ile Türkiye’deki bütün kız ve erkek öğrencilerin belirlenen kasket, bere veya kep giymeleri zorunluğunu getirilmiştir. Bu talimatnameye göre ilkokullarda erkek öğrenciler, lacivert kumaştan yapılmış “kep” veya evde örülmüş “bere” giyeceklerdir. Talimatnamede ayrıca, sınıf seviyelerine göre giyilecek kepler için detaylı bilgiler verilmektedir.²⁵⁸

Aynı talimatnameye göre; köy okullarında da şehir okullarındaki başlıklar tavsiye edilmekte, ancak köy okulları öğrencilerinin kullanacağı başlıkların şekil şartlarını taşıması mecburiyeti yoktur.²⁵⁹ Her ne kadar ortaokullarda olduğu kadar sıkı olmasa da özellikle şehir ilkokullarında tek tip kıyafet yaygındır. Ancak, köy okullarında kıyafet birliğinin dönem sonu itibariyle bile tam sağlanamadığı anlaşılmaktadır.²⁶⁰

İncelenen dönem itibariyle ilkokul öğrencilerinin kıyafetlerinin nasıl olduğuna dair nadiren rastlanan haberlerden birinde öğrenci kıyafetlerine dair detaylar aşağıdaki gibi tanıtılmaktadır:

“Kız çocuğu için göğüslük altına klasik elbise hemen daima aynıdır. Bu elbise üç parçadan tereküp eder(şekil 1) bel kısmı enli bir kemer halinde oyuk pilli bir eteklik, kemer

²⁵⁵ **Cumhuriyette Çocuktular, a.g.e.**, s.57

²⁵⁶ “Talebe Önlüğü Yün Kumaştan Olmamalı”, **Aksam**, 10Teşrinievvel 1938, S:71779, s.4

²⁵⁷ “MaarifVekâleti Bütçesi :”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:64, 22.4.1928, C:1, s.201

²⁵⁸ **Kültür Düsturu, a.g.e.**, s.701-708

²⁵⁹ **A.g.e.**

²⁶⁰ Ahmet Refik Sevengil, “Eğitmenli Köy Okullarında Çocuklar Nasıl Yetiştiriliyor”, **Vakit**, 21 Mayıs 1939, S:7672, s.3

üzerine düğümlemiş kısa bir bolero ceket, beyaz yahut kırmızı fanila, bir kumaştan bir gömlek bir bluz. Hem bluzun hem ceketin kolları kısadır.

Soğuk günlerde bluzun üzerine elde örülmüş bir kazak (şekil 4) giydirebilirsiniz. İlık havalarda fanila bluz yerine kolları kabarık ipekli bir bluz giydirilebilir.(şekil 5) Bu aynı elbise ile geçirilecek ders haftasının vereceği yeknesaklığı gidermeğe yarar.

Erkek mini minilere gelince.. Onlar mektep kapanırken giydikleri elbiseyi tekrar giyebilirler. Bu sene Avrupa'da bilhassa Fransada küçük çocukların ceket yerine yakası yeleklere benzeyen yünlü kadriganlar giymesi adet olmuştur. (şekil 2) Bunlar tamamen ceketin yerini tutabiliyor ve ceket kadar rahat giyiliyor.

Manto ve palto her sene yenilenmez, iki hatta üç sene giyilebilir. Paltoyu iyi kumaştan geniş ve uzun yaptırmak.. Çok çocuklu ailelerde bu meseleyi uzun uzadıya düşünmeye hacet yoktur. Bu ailelerde büyüğün eskisi küçük çocuğundur. Zavallı küçük kardeş yeni elbise yüzüne hasret kalmaya mahkum gibidir.

Göğüslük, çocuk elbisesinin en mühim kısmıdır. Mektep göğüslüklerinin klasik rengi gri ve siyahtır. Ya ketenden yahut yıkanabilir satenden yapılır. (şekil 3) Göğüslüğe daha neşeli bir manzara vermek, yaka tarafına küçük beyaz bir yaka ilave etmek suretiyle mümkündür.

Mektepliler başlarına giydikleri başlıklar muayyendir. İlk mektebe gidenler resmi bere, Avrupa'da küçük kızlar için İskoç kumaşından yapılmış boneler, veya renkli bir kumaştan yapılan şapkalar(şekil 7) çok beğeniliyor.²⁶¹

Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı gibi dönemin ilkokul kıyafeti, bere hariç yakın zamanlara kadar bazı okullardaki kıyafete benzemektedir. Yine bugün olduğu gibi talimatname her ne kadar isteğe bağlı dese de, fiilen neredeyse bütün okullarda öğrenci kıyafeti kullanılmaktadır.

İncelenen dönemde okul kıyafeti meselesinin iki açıdan ele alındığı görülmektedir. Biri disiplin yaklaşımı, bir diğeri ise modern kıyafetlerin yaygınlaştırılması yaklaşımıdır.

Bazı aydınlar zaman zaman devrim kanunlarına rağmen eski kıyafetleri kullanan vatandaşlar gördüklerini, öğretmen ve öğrenci kıyafetlerinin bu vatandaşlar için model oluşturabileceği gerekçesiyle okul üniforması konusuna değinmişlerdir.²⁶²

Bu yaklaşımın eğitim alanında kendini gösterdiği anlaşılmaktadır. Örneğin, milli bayramlarda törenlerde kıyafetlere daha fazla özen gösterildiği, 23 Nisan haftalarında yapılan balo ve müsamerelerde Batı tarzı kıyafetler giydirildiği görülmektedir. Örneğin 1929 yılı 23 Nisan haftası düzenlenecek baloya erkek çocukların firak, smokin ve silindir şapkayla, kızların da modern kıyafetlerle gelmesi kararlaştırılmıştır.²⁶³İncelen kaynaklardaki görsel unsurlara bakıldığında dönem boyunca 23 Nisan şenliklerinde bu modern kıyafet uygulamasının devam ettiği anlaşılmaktadır.

²⁶¹ "Mekteplerin Açıldı, Çocuklarınızı Nasıl Giydireceksiniz?", **Haber** Akşam Postası, 4 Birinciteşrin 1938, S:2394, s.6

²⁶² Raşit, "Terbiye ve Kıyafet", **Yeni Adana**, 7 Teşrinisani 1929, S:2346, s.1

²⁶³ "23 Nisan:Dün Ocakta Bir İçtima Akdedildi", **İkdam**, 17.03.1929 S:11456, s.1

Her ne kadar Batı tarzı modern kıyafet hassasiyeti varsa da dönemin hemen başında bu konuda bir muhafazakarlık da kendini göstermiştir. Örneğin İzmir’de ortaokullarda kısa etek ve ten rengi çorap giyen kızların okul idareleri tarafından evlerine gönderildiğine dair bir habere rastlanmaktadır.²⁶⁴ Diğer taraftan, aynı tarihlerde İstanbul’da yapılan benzer bir uygulamada öğrencilerin kıyafetlerini kontrol edilmesini “*garip bir muamele*” olarak nitelendirilmiş, bir kız öğrencinin resmi eklenerek altına “*Gayet tabii olarak kısa etek giyen mektepli bir hanım*” ibaresi düşülmüştür.²⁶⁵ Milliyet gazetesi ise aynı olayı “*Etekler Uzun: Dizden 10 Santim Aşağı*” ibaresiyle yorumsuz olarak haber yapmıştır.²⁶⁶

Görüldüğü gibi dönemin başlarında kız öğrencilerin kıyafetlerinin kontrol altına alınması yönünde muhafazakar uygulamalar yapılmakta, bunu eleştirenler olduğu gibi destek verenler de çıkmaktadır. Ancak, dönem kaynaklarındaki görsel materyallere bakıldığında kız öğrencilerin kıyafetlerinde muhafazakar bir kısıtlamaya gidilmediği görülmektedir. Buna dair bir tartışma ancak dönem sonu itibariyle gündeme gelmiştir. Örneğin, 1939 yılında bakanlık gönderdiği bir genelgeyle erkek öğrencilerin saçlarını uzatmalarını, kız öğrencilerin ise ondüle yapmalarını ve “*dudaklarını velev ki az bile olsa boyamalarını*” yasaklamıştır.²⁶⁷ Yine aynı yıl başka bir genelge ile kız öğrencilerin uzun ve koyu renk çorap giymeleri istenmiştir.²⁶⁸

Yine 1939 yılında, kız öğrencilerin kılık kıyafetiyle ilgili muhafazakâr yaklaşıma bir örnek olarak 11 yaşındaki kız öğrenciye bir müsamerede makyaj yatırılmış olması Mecliste gündeme gelmiştir. Bu eleştiriye cevap veren Hasan Ali Yücel; “*ben bu mevzularda çok alâkalıyım. Hatta ... belki de şiddetliyim*” demekte ve gerekeni yapacağını belirtmektedir.²⁶⁹

Kız öğrencilerin etek boyu ve makyajı gündeme gelirken erkek öğrencilerin ise saçlarının uzunluğu zaman zaman gündem olmuştur. Erkek öğrencilerin saçlarının makine ile iki numaraya kesilmesi yönünde bakanlık tarafından kararlar alındığı şeklinde haberler çıkmış; ancak, bakanlık bu haberleri doğrulamamıştır.²⁷⁰

²⁶⁴ “Kız Talebenin Kıyafetinde Yeknasaklık”, **İkdam**, 18 İkinciteşrin 1928, S:11341 s.2

²⁶⁵ “Garip Bir İhtar!”, **İkdam**, 15.10.1928, S: 11308, s.1

²⁶⁶ “Etekler Uzun: Dizden 10 Santim Aşağı”, **Milliyet**, 13 Kanunisanı 1929, S:1050,s.2

²⁶⁷ “Talebenin Kıyafeti Bildirildi”, **Son Telgraf**, 7 Şubat 1939, S:688, s.3

²⁶⁸ “Kız Talebenin Çorapları”, **Son Telgraf**, 30 Nisan 1939, S:770, s.2

²⁶⁹ “Maarif vekaleti bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:17,25.05.1939, s.245-273

²⁷⁰ “Talebe ve Saç”, **Yeni Ses**, 10 Birincikanun 1934, S:26, s.1, “Talebe ve Memurların Bir Kumaştan Elbise Giymeleri Düşünüyor”, **Yeni Asır**, 11 Kanunuevvel 1934,S:8822, s.1, “Saçlar Kesilmeyecek”, **Yeni Ses**, 17 Birincikanun 1934, S:30, s.1

Bakanlığın yaptığı açıklamaya bakıldığında; saçların kesilmesi meselesinin daha çok sağlık gerekçeleriyle düşünüldüğü anlaşılmaktadır.²⁷¹

Kıyafet sorununa dair başka bir tartışma konusu da öğretmenlerin kıyafeti olmuştur. 1934 yılında öğretmenlerin de tüm ülkede tek tip kıyafet giymelerine karar verildiği ve bu kıyafetin yerli malından üretilmesini düşündüğü yönünde haberler gazetelerde yer almıştır. Bu uygulamanın dönemin ekonomik şartları gereği yerli kumaş sanayiini desteklemek amacıyla yapılmak istendiği anlaşılmaktadır.²⁷² Bununla birlikte, öğretmenlerin için tek tip kıyafet düşünmediklerini belirten Maarif Vekili Abidin Özmen'in bu konudaki basına verdiği demeç şöyledir; "...Bizim bütün hocalarımız onörsable gitmektedir. Onun için yeknesak bir kıyafete lüzum yoktur."²⁷³

Tek tip kıyafet konusu dönem boyunca belirli aralıklarla gündemde kalmaya devam edecektir. Zaman zaman Avrupa ve Sovyet Rusya'dan örnekler verilerek, buralardaki eğitim sisteminin disiplinli yönüne işaret edilmektedir. Örneğin, 14.11.1935 tarihli Zaman gazetesi "*dost millet'in devlet ve hükümet reisi Stalin ve Molotof yoldaşlar*" resim altı yazısıyla birlikte Sovyet Kültür Bakanlığı'nın okullara gönderdiği emirle öğrenci kıyafetlerini tek tipleştirdiği, disiplin yönünden güçlendirdiği belirtilmektedir.²⁷⁴

Dönemin bazı aydınları tek tip kıyafet konusuna disiplin açısından yaklaşmakla birlikte, bunun böyle olmadığı, daha çok modern yaşamın benimsetilmesi açısından ele alındığı görülmektedir. Örneğin, dönemin eğitimcilerinden Yaşar Nabi'ye göre tek tip kıyafet konusunun Avrupa'da olduğu gibi gençliğe militarist bir ruh vermek için değil modern giyim tarzının benimsetilmesi için yapılan bir uygulamadır.²⁷⁵

Dönem boyunca tek tip kıyafet uygulamasına muhalif bir düşünce olarak sadece Hüseyin Cahit Yalçın görülmektedir. Yalçın, öğrenciler için tek tip kıyafetin gülünç olduğunu, öğretmenlerin de tek tip kıyafet giymesi düşüncesi için ise "*militarizm*" eleştirisi yapmaktadır.²⁷⁶

Sonuç olarak incelenen dönemde okul kıyafeti konusu başlarda resmen zorunlu olmamakla birlikte devam eden süreçte zorunlu ve yaygın bir uygulama

²⁷¹ "Saçlar Kesilmeyecek", **Yeni Ses**, 17 Birincikanun 1934, S:30, s.1, "Kültür Bakanı Geldi", **Zaman**, 11 Kanunisanı 1935, S:203, s.1

²⁷² "Muallim ve Talebeler Aynı Örnek Elbise Giyecek", **Yeni Ses**, 16 Birincikanun 1934, S:29, s.1, "Talebe ve Memurların Bir Kumaştan Elbise Giymeleri Düşünüyor", **Yeni Asır**, 11 Kanunuevvel 1934,S:8822,s.1, "Talebe Üniforması ve Halk", **Son Posta**, 12 Birincikanun 1934, S:1567,s.2

²⁷³ "Kültür Bakanı Geldi", **Zaman**, 11 Kanunisanı 1935, S:203, s.1

²⁷⁴ "Sovyetler Mektepleri Islah Ediyor!", **Zaman**, 14 İkinciteşrin 1935, S:507, s.3

²⁷⁵ Yaşar Nabi, "Talebe ve Üniforma", **Varlık**, 15.10.1935,S:55, s.1

²⁷⁶ Hüseyin Cahit Yalçın, "Maarif Şurasına Hazırlık", **Yeni Sabah**, 13 Mart 1939, S:307, s.1

haline gelmiştir. Bunun yanı sıra, kız öğrencilerin kılık ve kıyafetleri konusunun da resmi makamlar nezdinde gündeme gelmekle birlikte bu konuda muhafazakar bir uygulama yapılmadığı dönem kaynaklarından anlaşılmaktadır.

3.2. Törenselle Uygulamalar ve Ders Dışı Faaliyetler

3.2.1. Milli Günler ve Törenselle Uygulamalar

1929 yılına kadar yürürlükte kalan ve II.Meşrutiyet döneminden kalma İlk Tedrisat Talimatnamesi'ne göre okullarda kutlanacak milli günler; 23 Nisan Milli Bayramı, 1 Kasım Hakimiyeti Milliye Bayramı, 1 Temmuz ve 10 Temmuz günleridir.²⁷⁷ 1.5.1926 tarihli genelgeyle 29 Ekim Cumhuriyet ve 30 Ağustos Zafer bayramları da bu günler arasına eklenmiştir.²⁷⁸ Ayrıca, ilkokullarda Rebiyülevvel ayının 12. Günü Mevlidi Şerif okunması ve Kur'an-ı Kerimi hatmeden öğrenciler için Hatim Duası okunması öngörülmektedir.²⁷⁹ Görüldüğü gibi, 1929 yılına kadar ilkokullarda, Cumhuriyet rejiminin milli günleri ile Osmanlı döneminden kalma milli ve dini günler de kutlanmaktadır.

Törenselle faaliyetlerle ilgili daha derli toplu bir mevzuat düzenlemesi olan 1929 tarihli İlkmektepler Talimatnamesinde bu faaliyetler eğitim öğretimin bir parçası olarak yer almıştır. Talimatnamenin 14.maddesine göre öğrencilerin katılacağı milli günler şunlardır: Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Milli Egemenlik Bayramı, Bahar Bayramı (Mayısın birinci günü), Mahalli Kurtuluş Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı.²⁸⁰

Talimatnamenin 36.maddesinde; öğretimde Türklük ve Türk vatanını konularının odak olduğu ve milli duygu ve düşüncenin beslenmesi için her fırsattan yararlanılması istenmektedir. Ayrıca, Türk inkılabının kazanımların ve bunlara erişme uğruna yapılan mücadelelerin benimsetilmesi için 23 Nisan bayramları gibi milli günlerden istifade edilmesi istenmektedir. 37. maddede, öğrenciye bayrak sevgisinin aşılması için haftanın ilk günü sabahleyin ve son günü öğleden sonra bayrak töreni yapılması istenmektedir.

²⁷⁷ "Mekatibi İbtidaiye Umumiye Talimatnamesi", **Maarif Düsturu**, C:1, Milli Matbaa, İstanbul, 1927, s.279-310, Ayr.Bkz: **İlk Tedrisat Talimatnamesi.**, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1339

²⁷⁸ **Tebliğler Mecmuası**, 15 Temmuz 1926, S:6, s.43

²⁷⁹ "Mekatibi İbtidaiye Umumiye Talimatnamesi", **a.g.e.**, s.279-310, Ayr.Bkz: **İlk Tedrisat Talimatnamesi., a.g.e.**

²⁸⁰ **Kültür Düsturu, a.g.e.**, s.499-545

125. maddedeki “*Mektepte İctimai Faaliyetler*” bölümünde; okulun, çocuklar için küçük bir sosyal toplum olduğu, ders dışı faaliyetlere de önem verilmesi gerektiği özellikle milli bayramların okul içinde kutlanması gerektiği bildirilmektedir.

Görüldüğü gibi talimatnamede milli günlere özel bir önem vermekte ve bu günlerin eğitsel açıdan iyi değerlendirilmesi istenmektedir. Dönemin şartları gereği yeni kurulan yeni rejimin halkın duygu ve düşünce dünyasında yerleşmesi açısından milli günlerde yapılacak törensel uygulamalar hayati önem taşımaktadır.

İncelenen dönem, eğitim öğretimde ders dışı faaliyetlerin eğitsel öneminin anlaşıldığı bir dönemdir. Cumhuriyet gazetesinde çıkan bir yazıda Mustafa Namık, milli günlerin eğitimdeki önemine işaret etmekte ve eskiyi çağrıştıran dini günlerin yerine yeni milli günleri kutsallaştırmaktadır.²⁸¹

Mustafa Şekip Bey ise “*Milli Bayram ve Halk Terbiyesi*” başlıklı makalesinde milli bayramların “*propaganda*” aracı olduğunu, özellikle Sovyet Rusya’da bunun aktif bir şekilde kullanıldığını belirtmektedir.²⁸²

Dönemin yöneticileri de milli günlerin kutlanmasına özel bir önem vereceklerdir. Gerek okullarda gerekse halkın geniş katılımıyla meydanlarda yapılan törenler için haftalar önceden hazırlıklar yapılacak, tüm kurum ve kuruluşların bu etkinliklere katılımı sağlanacaktır.

İncelenen dönem ilkokullarında kutlanan günler yukarıda da belirtildiği gibi, Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Çocuk Haftası, Bahar Bayramı (Mektepliler Bayramı), Mahalli Kurtuluş Günü ve Zafer Bayramıdır.

Bunlardan başka günlerin de düzenli olmasa da kutlandığına dair bilgiler mevcuttur. Yerel nitelikli olan Kurtuluş Bayramlarının dışında, yine yerel nitelikli Ağaç Bayramı, Kömür Bayramı ve Toprak Bayramı gibi günlerin kutlandığına dair dönem basınında bazı haberlere rastlanmaktadır.²⁸³ Ayrıca, İstanbul’da CHP organizasyonu ile toplanan ve Milli Günleri tespit eden bir komisyonun “*Meşrutiyet ve Lozan Bayramı*”, “*Çanakkale Şehitlerini Ziyaret*”, “*Tayyare Şehitleri Günü*” gibi günleri de tören yapılması gereken günler arasında gösterdiği görülmektedir.²⁸⁴

²⁸¹ Mustafa Namık, “Mektepliler Bayramı”, **Cumhuriyet**, 5 Mayıs 1928, S:1434, s.1

²⁸² Mustafa Şekip, “Milli Bayramlar ve Halk Terbiyesi”, **Yeni Türk Mecmuası**, Teşrinisani 1932, S:2, s.147-149

²⁸³ “Mekteplerde ve İstanbulda Kömür Bayramı”, **Zonguldak**, 23 Senteşrin 1932, S:352, s.1, “Vezirköprüde Ağaç Bayramı”, **Yeni Sabah**, 18 Nisan 1939, S:343, s.5, “Adanada Toprak Bayramı Nasıl Kutlandı”, **Vakit**, 29 Mart 1933, S:5467, s.6

²⁸⁴ “Dün Bir Komisyon Milli Günlerimizi Tesbit Etti”, **İkdam**, 6 Teşrinisani 1929, S:11685, s.1

3.2.1.1. 23 Nisan Çocuk Bayramı

Çocuk bayramı, incelenen dönem itibariyle yeni uygulamalardan biridir. 1923 yılında kimsesiz çocuklar için yardım toplama kampanyası şeklinde başlayan ve 1929'da Çocuk Haftası olarak ülke genelinde kutlanmaya başlanacak olan bu uygulamanın bir benzerine yakın tarihte rastlanmamaktadır.

Ancak, 23 Nisan 1938 tarihli Haber gazetesinde çıkan “*Tarihte Çocuk Haftası*” başlıklı bir makalede Abdurrahman Şeref; Sultan Abdülaziz devrinde de (1861-1876) bugünkü çocuk bayramına benzer olarak “*mektep seyirleri*” adı verilen bir eğlencelerin 1860'lı yılların ortalarına kadar yapıldığını belirtmektedir.²⁸⁵ Ancak, incelenen döneme kadar gelen ve çocuklara özgü bir bayram kutlamasına rastlanmamaktadır. Mektep Bayramı adı verilen kutlamalar ise daha çok orta ve lise öğrencilerine ait okul gezileridir.

23 Nisan 1337 (1921) tarihinde çıkarılan kanunla bu tarih milli bayram ilan edilmiştir.²⁸⁶ Bu tarihi çocuklarla ilişkilendiren ise Himayei Etfal Cemiyeti olmuştur. Cemiyet, 1923'den itibaren yetim ve öksüz çocuklara yardım toplamak için bu günlerde pul satmaya başlamıştır.²⁸⁷

1926 tarihli gazetelerde “*rozet bayramı*” ve “*çocuk günü*” olarak anılan 23 Nisan tarihi, 1927 yılına gelindiğinde cemiyetin aldığı bir kararla 23 Nisan Çocuk Bayramı olarak ilan edilmiş ve kutlamalara bu cemiyet öncülük etmiştir.²⁸⁸ 23 Nisan Çocuk Bayramı günü ilk kez 1927'de Atatürk'ün himayesinde ve belli bir kutlama programı dahilinde kutlanmıştır.²⁸⁹ Çocuk Bayramı 1928 yılında daha geniş katılımı olarak kutlanmıştır. 1928 yılına ait haberlerde 23 Nisan tarihi “*Hakimiyet ve Çocuk Bayramı*” şeklinde ifade edilmiş ve iki ayrı bayramın aynı günde kutlandığı belirtilmiştir.²⁹⁰ Önceleri sadece bir gün yapılan çocuk bayramı 1929'a gelindiğinde ise 23-30 Nisan günleri “*Çocuk Haftası*” olarak ilan edilerek hafta boyunca kutlanacaktır. 1929 yılı kutlamaları Atatürk'ün himayesinde Ankara Palas otelde

²⁸⁵ Abdurrahman Şeref, “Tarihte Çocuk Haftası”, **Haber**, 23 Nisan 1938, S:2245, s.5

²⁸⁶ **T.B.M.M.Z.C.**, İ:24, 23.4.1337, C:1

²⁸⁷ Veysi Akın, “23 Nisan Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramının Tarihçesi”, **PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi**, s.91-96

²⁸⁸ **A.g.m.**

²⁸⁹ **A.g.m.**

²⁹⁰ Bkz: “23 Nisan Mili Bayram Günü!”, **İkdam**, 23 Nisan 1928, S:11136, s.1, “Hakimiyeti Milliye” Bayramı Dün Mektepliler Bayramı Oldu”, **İkdam**, 24 Nisan 1928, S:11137, s.1 “Vilayetlerde 23 Nisan”, **İkdam**, 24 Nisan 1928, S:11137, s.3 “23 Nisan:Hakimiyet ve Çocuk Bayramı”, **Çankaya**, 1 Mayıs 1928, S:1, s.33, “23 Nisan Bayramı”, **İkdam**, 13 Nisan 1928, S:11126, s.2 , “23 Nisan Mili Bayram Günü!”, **İkdam**, 23 Nisan 1928, S:11136, s.1

verilen bir Çocuk Balosu verilmesiyle bu bayram ilk defa resmi bir kimlik kazanmıştır.²⁹¹

1935 yılında çıkarılan bir kanunla önceleri 1 Kasım tarihi olarak belirlenmiş olan "*Hakimiyet-i Milliye Bayramı*" kaldırılarak 23 Nisan Milli Hakimiyet Bayramı olarak değiştirilmiş, Çocuk Bayramı ise bu tarihe denk gelen hafta boyunca kutlanmaya devam ederek günümüze kadar gelmiştir.1981 yılında çıkarılan bir kanunla "*23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı*" olarak değişmiştir.²⁹²

Bu iki günün birleştirilmesinin rastlantı mı yoksa bilinçli mi yapıldığına dair kesin bir bilgi mevcut olmamakla birlikte, 1933 yılında M.V. Reşit Galip Bey'in çocuklara hitaben yaptığı konuşmada "...Öz devletin kurulduğu günü kendinize bayram seçmeniz ne mutlu buluş" ifadesini kullandığı görülmektedir. Aynı yıl Himayeyi Etfal Cemiyeti reisi Fuat Bey çocuklara hitaben "*Cumhuriyet, ... en büyük günü 23 Nisanı size bayram diye bağışladı*" ifadesini kullanmıştır.²⁹³ Yine, İzmir Valisi Kazım Paşa çocuklara hitaben yaptığı konuşmada "*Gazi Neslinin aziz çocukları, ... inkılap silsilemizi yaratan büyük kahraman tarihini kendi açtı, kendi yarattı, kendi yazdı ve sizlere hediye etti*" ifadelerini kullanmaktadır.²⁹⁴

Ayrıca, Yunus Nadi de bir yazısında; 23 Nisan'ı çocuk günü yapanların bu düşüncelerinde büyük bir isabet ettiklerini belirtmekte, Himayei Etfal'in katkılarını anlatmaktadır.²⁹⁵ Yunus Nadi başka bir yazısında ise şöyle demektedir;

*"... Sonradan bu 23 Nisanı biz Türk çocuğunun büyük bayram günü de yaptık, iki iş arasında büyük benzeyiş olduğu için: 23 nisanda yeni Türk devleti doğmuştu. Çocuksa hayata her gün doğan, böylelikle ona sürekli veren körpe bir varlıktır."*²⁹⁶

Görüldüğü gibi, her ne kadar Himayeyi Etfal Cemiyeti'nin ilk başlarda daha fazla yardım toplayabilmek için bu günleri değerlendirmek amacıyla başlatmış olsa da, daha sonraki yıllarda bu bayramın resmi olarak milli gün olarak kabul edilmiş olan 23 Nisan tarihiyle birleştirilerek kutlanmasının bilinçli bir politika olduğu anlaşılmaktadır.

23 Nisan Çocuk Bayramının süreç içinde gelişiminin kısa tarihçesini verdikten sonra incelenen dönemde bu bayramın nasıl kutlandığına ve basında işgal ettiği yere dair kısa bilgiler vermek yerinde olacaktır.

²⁹¹ **A.g.m.**

²⁹² **A.g.m**

²⁹³ "Maarif Vekilinin Nutku", **Vakit**, 24 Nisan 1933, S:5490, s.9

²⁹⁴ "23 Nisan İzmir'de Nasıl Kutlandı", **Hakimiyeti Milliye**, 28 Nisan 1934, S:4583, s.3

²⁹⁵ Yunus Nadi, "Çocuk Günü", **Cumhuriyet**, 23 Nisan 1928, S:1421, s.1

²⁹⁶ Yunus Nadi, "23 Nisan Kutlu Olsun", **Cumhuriyet**, 23 Nisan 1935, S:3927, s.1-5

Bu kutlamaların 1929 yılından itibaren hafta boyunca basında geniş bir yer işgal etmiştir. Bayram kutlamaları gazetelerde “İki bayram birden kutluyoruz” ifadesiyle yer almıştır.²⁹⁷ Bir haftaya yayılan kutlamalara dair haberlerden elde edilen bilgilere göre başta İstanbul ve Ankara olmak üzere bütün ülkede yapılan faaliyetler özetle şunlardır: İstanbul Taksim meydanında ilkokullar öğrencilerinin toplanması, Ankara Palas’ta çocuk balosu, Çocuk Sarayında müsamere, Türk Ocağı’ndan çocuklu ailelere müsamereler, “Gürbüz Çocuk” müsabakaları, konferanslar, film gösterimleri, radyo konferansları, sinema gösterimleri.²⁹⁸

1929 yılı kutlamaları için Himayei Etfal tarafından İstanbul için hazırlanan program şöyledir;

“Çocuklar saat 12 de Türk Ocağı’nı teslim alacak, öğleden sonra Taksim’den kalkacak çocuk kafesi köprü üzerinden geçerken vapurlar düdük çalacak.

Bütün ilkmekteplerde çocuklar bayramlaşacak .

Ocağı teslim alan çocuklar aralarında gruplara ayrılarak resmi makamları ziyaret edecekler, hasta ve kimsesiz arkadaşlarının bulunduğu müesseseleri ziyaret edecek, hediye götürcek,

Program.

- 1. Sabah saat 11’de Taksim’den otomobillerle Fatih’e gidecek, bu katile yolda Vilayet, Halk Fırkası, Şehremaneti, fatih ve Beyazıt belediye dairelerine uğrayarak resmi tebrik ifa edecek,*
- 2. 14’de Türk Ocağı tarafından çocuklar için Tepebaşı belediye bahçesinde bir konser verilecek.*
- 3. 14’de aynı gün Sarayburnu parkında muhtelif eğlenceler.*
- 4. Gene aynı gün 14’de Çocuk kafileri tramvaylar ayrı semtlerde çocukları alacak,*
- 5. 11’de Taksim’den hareket edecek çocuk kafesi köprüden geçerken vapurlar düdük çalacak*
- 6. Sinemalar parasız olacak, İstanbul ve Beyoğlu sinemaları çocuklara özel matine düzenleyecek. Komik filimler için sinemalar hazırlık yapmıştır. Himaye-i Etfalin verdiği bilgiye göre; Ferah, Milli, Hilal sinemaları 24 Nisan günü saat 10 dan 14’e kadar , alemdar sineması 10’dan 12’ye kadar çocuklara meccanen açık bulundurulacak,*
- 7. Tramvay şirketi öğleden sonra çocuklara mahsus olarak ücretsiz trenler kaldıracak...²⁹⁹*

Söz konusu kutlama programı çerçevesinde Türk Ocağı’nı temsilen “Çocuk Komitesi” yönetecektir. Kutlamaların ilk gününde gerçekleşen bu uygulama çerçevesinde Çocuk Komitesi tarafından alınan kararları yetkililere duyurmak için kaleme aldıkları mektup şöyledir:

²⁹⁷“Bugün İki Bayram Yapıyoruz”, **İkdam**, 23.04.1929, S: 11493,s.1, “Çocuk Haftası”, **Milliyet**, 14 Şubat 1929, S:1080,s.1,

²⁹⁸ Bkz: “Çocuk Balosu”, **İkdam**, 29.03.1929 1146, s.2, “Çocuk Bayramı “ **İkdam**, 02.04.1929, s.2, “Çocuk haftasında Müsamereler”, **İkdam**, 20.04.1929,11490,s.3, “Bugün İki Bayram Yapıyoruz”, **İkdam** 23.04.1929, S:11493,s.1, “İki Bayram Bir Arada”, **İkdam** 24.04.1929, S:11494,s.1, “Bayram bugün devam ediyor”. **İkdam**, 25.0.1929, S:11495 s.1, “Çocuk haftasının İkinci Günü de İyi Geçtir”, **Cumhuriyet**, 25 Nisan 1929, S:1783, s.1

²⁹⁹“Çocuk haftası Bugün Başlıyor”, **Cumhuriyet**, 23 Nisan 1929, S:1781, s.1-3

“Muhterem efendim

Her çocuğa bir mektep isteriz.

Çünkü bir milletin temeli çocuklarıdır. Onların okuması demek o milletin temellerinin sağlam olması demektir. Sağlam temeller üzerine kurulan hükümetler hiçbir zaman mağlup olamazlar. Medeniyete o nisbetle yaklaşmış olurlar.

Çocuklarının hepsi okumuş olan milletler medeniyetin son merhalesine varmak üzerdirlir. Onun için bizde de çocukların okuması sevgili yurdumuzun yükselmesi lazımdır.

Tatbikat mektebi 5.sınıf 388, Namık Kemal ³⁰⁰

İstanbul'daki kutlamalara dair bir muhabirinin gözlemlerini aktaran gazetede kutlamaları şöyle anlatmaktadır; Himaye-i Etfal rozetlerinin çocuklar tarafından dağıtıldığı, öğrencilerin çoğunun lacivert beyaz giyindiği, ellerinde *“İstiyoruz: Temiz hava, güzel gıda”*, *“İstiyoruz: Mütahassis kabileler olmak”* *“İstemiyoruz: Tozlu ve sıhhsiz yerler”* gibi yazılı dövizler taşıdıkları, halkın caddenin iki tarafını doldurduğu, kafile halinde Vilayet binasının önüne kadar gelindiği, vali beyin çocukları kapıda karşıladığı ve tebrikleri aldığı, ardından CHF ve belediye binası önüne gidildiği ve devamında Türk Ocağı önüne gidilerek ocağın çocuklar tarafından temsilen yönetilmek üzere teslim alındığı belirtilmektedir.³⁰¹

1930 yılına gelindiğinde ise devletin başkenti olması sebebiyle Ankara'da Çocuk Haftası kutlama programlarının Himayei Etfal Cemiyetinin merkezi tarafından yapılması kararlaştırılmıştır.³⁰² Okullardan birer temsilci öğretmeninde katıldığı komisyon tarafından belirlenen programda; Himayei Etfal Cemiyeti ve Türk Ocağı merkezli olarak kutlandığı görülmektedir. Ayrıca; “Çocuk Sarayı” olarak tahsis edilen bir binada çocukların için yarışmalar ve gece havai fişek gösterileri yapılacağı, çocuklu aileler için balo verileceği, parti bandosu ve Cumhurbaşkanlığı bandosunun da hafta boyunca faaliyette olacağı belirtilmektedir.³⁰³

1930 yılına ait İstanbul'da verilecek bir müsamerenin programında ise öne çeken unsurlar şunlardır: İstiklal Marşı, Cumhuriyet Marşı, Monolog, Şiir, Çin dansı, Dayak münakaşası, Türk çocuğu marşı, İsveç dansı, Zeybek dansı, Menüe, Bohem, Kazak dansları, Çocuk oyunları, Polka, Köy eğlence tablosu, Asri hülyalar komedisi.³⁰⁴

Dönemin gazetelerinden edindiğimiz bilgiye göre ilkokul öğrencilerinin resmi makamlara oturtulması ve kısa süreli olarak temsil etmesi uygulaması 1930 yılında

³⁰⁰“Bayram Bugün Devam Ediyor”. **İkdam**, 25.0.1929, S:11495 s.1

³⁰¹“Çocuk haftasının İlk Günü”, **Cumhuriyet**, 24 Nisan 1929, S:1782, s.1-3

³⁰² “Çocuk Haftası”, **Hakimiyeti Milliye**, 5 Nisan 1930, S:3136, s.1

³⁰³ “Çocuk Haftası”, **Hakimiyeti Milliye**, 22 Nisan 1930, S:3153, s.2

³⁰⁴ **Çocuk Haftası 1930**, C:2, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1930, s.141

başlamıştır. 1931 yılında da devam eden bu uygulamaya dair detaylı bir gazete haberini buraya alıyoruz:

“Çocuk vali 10.Mektep’den Remzi Efendi sabah onda koltuğunda küçük çantası vilayete giderek hademelere valinin makamının nerede olduğunu sordu, içeri girerek “Ben yeni İstanbul Valisi Remzi Sadık!” diyerek kendini takdim etmiş, ilk işi, telefonla resmi daireleri arayarak göreve başladığını bildirmek oldu, Bundan sonra GAZİ hazretlerine, İsmet Paşaya ve Kazım Paşaya telgraf çekmiş...

Büyük Türk Milletinin Muhterem Reiscumhuru Gazi Mustafa Kemal Hz.ne

“Senin ulu himmetinle kurmuş olduğun temelin 12.yılını yaşıyoruz. Bundan doğan eserlerle şerefli ve mesut gününü bütün İstanbul halkı namına kutlar ve uzun müddet başımızdan ayrılmamanı dilerim efendim.” İstanbul Valisi :Remzi

İsmet Paşaya çekilen telgraf;

Başvekil muhterem İsmet Paşa Hazretlerine,

Biz çocuklar neler isteriz?

- 1- Yeni doğan kardeşlerimizin ölmemesi.*
- 2- Hiçbir çocuğun aç kalmaması,*
- 3- Hiçbir çocuğun mektepsiz kalmaması.*
- 4- Temiz su, temiz hava, temiz süt, temiz gıda almasının temini.*
- 5- Geçen sene arkadaşlarımızın istekleri yapıldı mı?*

Vali Remzi efendinin beyanâtı: “Bugün ilk icraatım olarak Darülacezedeki fakir çocuklara Nestle çikolata fabrikasından iki sandık çikolata vermelerini temin etmek oldu. Bundan sonra Belediyede mahalle aralarındaki garajların kalkması için emir verdim.

Himayeiefale de çocuk bahçesi yaptırmayı için gelecek seneki bütçeye tahsisat konmasını bildirdim.

Pederim sıhhiye müdüriyetinde memurdur. Kendisini terfi ettirecektim. Fakat terfi hakkı Sıhhiye Vekaletine ait olduğu için yapamadım”

Yeni Polis Müdürü 10.mektep talebesi Hamdun Efendi; “Evvvela yangın yerindeki şüpheli adamların gezmesini menedeceğim. Çocukların tramvaylara asılmasını menettireceğim. On beş onaltı yaşlarında kız ve erkeklerin gazinolara devam etmemesini temin edeceğim.”...

Belediye Reisi 10. Mektepten Orhan Efendi; “İlk işim delik hortumlu itfaiyeyi ıslah etmek olacaktır.”

Tahrir Müdürü Halit Efendi: “Hergün elimize geçen yüz para ve beş kuruşla bir çikolata alıyoruz. Buna mukabil, Nestle şirketi, zengin bir şirket olduğundan fakir çocuklara parasız birer çikolata vererek onları sevindirmelidir.”

Tayyare Cemiyeti Reisi : “Kurban bayramında deri ve bağırsakların muntazaman toplanması... Bütün mekteplerde çocukların Tayyare Cemiyetine aza kaydolmasını arzu ederim.... İstikbal harbinde en mühim rol tayyarelerindir. Tayyarelerden atılacak zehirli gaz bombaları çok müthiş tesirler yapacaktır. Tayyareye karşı müessir silah gene tayyaredir. Binaenaleyh tayyare filomuzu çoğaltmalıyız.”

Ankara Himaye Etfal Cemiyeti Reisi gazetelere beyanâtı: Yardım toplamak için. “Şefkat telgrafnameleri” bastırılmış, telgraf çekecekler gişedeki memura “şefkat” dedikleri zaman muhatapları telgrafnameleri itina ile hazırlanmış bir kağıt üzerinde alacaklar. 15 kuruş fiyat farkı vererek yardımda bulunmuş olacaklar...”³⁰⁵

Görüldüğü gibi bu kutlamalar daha çok Himaye Etfal Cemiyetinin faaliyetlerini tanıtmaya, çocuk sorunlarına dikkat çekme odaklı faaliyetlerdir.

1933 yılında daha geniş kapsamlı bir program hazırlanmış, Halkevleri de kutlama merkezlerinden biri olmuştur. Programda dikkat çeken başka bir unsur da okul öncesi çağıdaki küçük çocuklara daha geniş bir yer ayrılmış olmasıdır. Ayrıca

³⁰⁵ “Çocuklar Dün İstanbul İdaresine Vaziyet Ettiler”, *Cumhuriyet*, 26 Nisan 1931, S:2504 s.1

konferanslar, nutuklar ve Atatürk'ün Nutuk'undan parçalar okunması gibi propaganda unsurları da eklenmiştir.³⁰⁶

1933 yılı Çocuk Bayramı etkinlikleri arasında İsmet İnönü'nün çocukları Teoman ve Ömer tarafından köylerden gelen çocuklara verilen yemek davetinin gazetelerde haber olarak yer almıştır. İlerleyen yıllarda da aynı uygulama devam etmiştir.³⁰⁷ İnönü'ler tarafından Gazi Orman Çiftliğindeki lokantada verilen yemek davetinde konuşma yapan bir köy çocuğu şöyle hitap etmiştir:

“..Bir zamanlar büyüklerin çocukları yalnız uzaktan işitilir, yüzleri görülmezdi. Biz ne bahtiyarız ki sizinle görüşmek, candan bir arkadaş gibi sizinle bir sofrada bulunmakla şerefleniyoruz”³⁰⁸

Yıldan yıla da geniş katımlı ve farklı etkinliklerin yapıldığı bir kutlama haline gelen Çocuk Haftası diğer cemiyetler tarafından da desteklenmektedir. Çeşitli kurum ve kuruluşlarda bu hafta yapılan etkinliklere katılmaya başlamıştır. Örneğin, Tasarruf Cemiyeti bu hafta boyunca çeşitli afiş ve levhalarla yerli malı propagandası yaparken, İş Bankası ise tasarruf kumbaralarının tanıtımını yapmaktadır. Banka, bir otomobili süsleyerek maket şeklinde büyük bir kumbara yapmış ve resmi geçitte yerini almıştır.³⁰⁹

1937 yılı kutlamalarında Son Posta gazetesinden Naci Sadullah okullara giderek çocuklarla söyleşi yapmış ve bu söyleşilerde çocukların 23 Nisan Çocuk Bayramı hakkındaki görüşleri, hangi tür eğlencelerden hoşlandıklarına dair görüşlerine haberinde yer verilmiştir. Aynı haberde okul müdürünün kutlamalar

³⁰⁶ 1933 yılı kutlama programı şöyledir; 1-“TBMM ilk açılış yıldönümü olan 23 Nisan aynı zamanda Çocuk Haftası olduğundan resmi daireler tatildir. 2-Halkevinde merasim: İstiklal Marşı, CHF Vilayet İdare Heyeti Reisinin nutku, Atatürk'ün Nutuk'undan parçalar okunacak, 3-Çocuklar Fatih parkında buluşacak. Otomobillerle Belediye, Fırka, Himayietfal, Vilayet Kolordu merkezini ziyaretten sonra Taksim abidesi önünde toplanacaklar, bayrak selamlanacak ve abideye çelenk koyma, 4-Çocuk alayı köprüden geçerken vapurlar düdüğü çalarak çocukları selamlayacak, 5-23 nisan sabahı ilk ve orta mekteplerde muallimler konferans verecek ve Himayietfal cemiyetinin yardımlarıyla eğlenceler düzenlenecek, 6- Şehrin muhtelif yerlerine Himayietfal cemiyetinin vecizeler yazılı levhaları asılacak, 7-Hafta içinde gazetelerde çocuk mevzularına dair yazılar yayımlanacak, 8-Himayietfal tarafından mekteplere dağıtılacak kartpostallarla çocuklar birbirlerine tebrike teşvik edilecek (postalanacak) 9-Tayyare ile şehrin muhtelif yerlerine vecizeli kağıtlar atılacak, 10-Her kaza muntakasının Himayietfal ve Fırka reislerinin yardımıyla 23 günü öğleden sonra tramvaylarla çocuklar gezdirilecek, 11- Cemiyet tarafından Gülhane parkında çocuklara müsamereler tertip edilecek, 12-Cemiyet tarafından haftanın 5. Günü Maksim Barda bir çocuk eğlencesi, 13-2. Günü çocuklara bir konferans verilecek, 14-3. GÜNÜ Halkevinde Gürbüz Çocuk müsabakası, meme çocukları ve mama çocukları ayrılarak bunlara hediyeler verilecek, 15-4. Günü ilk mektep çocuklarına Halkevinde şiir ve söz müsabakası, 16-5. Gün Halkevinde Çocuk mevzulu bir konferans, 17-6. Günü Halkevi temsil şubesi tarafından çocuklara müsamereler verilecek, 18-7. Gün Halkevi heyeti Yatı mektebi ve Darülaceze'yi ziyaret edecek, çocuklara küçük hediyeler dağıtılacak, 19-Hafta boyunca Lise ve Orta mekteplerin salonlarında ilk mektep çocukları için müsamereler ve muhtelifsinemalarda çocuklar için film gösterimi...” Bkz: “Milli Bayram Ve Çocuk Günü”, **Vakit**, 22 Nisan 1933, S:5488, s.3

³⁰⁷“İnönü Çocuklarının Verdikleri Çay”,**Cumhuriyet**, 30 Nisan 1939, S:5374,s.5

³⁰⁸“Çocuk Haftası Bugün Bitiyor”, **Hakimiyeti Milliye**, 29 Nisan 1933, S:4228,s.5

³⁰⁹ Mehmet Asım, “Çocuk Haftası”, **Vakit**, 26 Nisan 1933, S:5492, s.2

çerçevesinde öğrencilerine “*Miki Mavz*” filmi izlettirmek için sarfettiği çabaya da yer vermektedir.³¹⁰

Tan gazetesi de İstanbul’daki ilkokul öğrencileriyle bir söyleşi yapmış, öğrenciler 23 Nisan Çocuk bayramına dair görüşlerini şöyle ifade etmişlerdir;

“İstanbul 15. İlkokul 5-A sınıfı 774 İsmail Kakgil; “23 nisan her şeyden evvel Türk çocuklarına ve Türk milletine yarın için büyük vazifelerini hatırlatıyor...Eğer, Atatürk’ün sonsuz azmi ve Türk milletinin kahramanlığı olmasaydı, hepimiz perişan olurduk sevgili yurdumuz bir müstemleke haline gelirdi...”

56. ilkokul 3. Sınıf 308 Nebahat; “23 nisan bizim tam bir sene beklediğimiz sayılı günlerden biridir. Ben ve bütün türk çocukları bugün tam manasıyla eğleneceğiz. ...”

15. ilkokul 5-B den 628 Melahat; “23 Nisan hem bir çocuk bayramı hem de Kamutayın ilk açıldığı gündür. ..Atatürk ilk defa olarak 23 Nisan 1920 de Kamutayı açtı ve bizi istibdat idaresinden kurtardı. Sevgili Cumhuriyetimize kavuşturdu. Eskiden hürriyetimiz elimizden alınmıştı. Türkler bu devre kadar boyunduruk altında yaşıyordu. ...”³¹¹

İstanbul, Ankara ve İzmir gibi şehirlerde büyük çaplı organizasyonlarla kutlamalar yapılırken, Anadolu vilayetlerinde de büyük çaplı olmasa da benzer etkinliklerle kutlanmalar yapılmaktadır. Yapılan etkinlikler şehrin hususiyetlerine göre ufak tefek farklılıklar arz etmektedir. Örneğin, Ege bölgesindeki kutlamalarda çocuklara yerli malı kuru üzüm, ceviz gibi gıdalar dağıtılmaktadır. Vilayetlerde de Halkevleri ve CHP’nin kutlamalarda ön safta olduğu görülmektedir. Resmi geçit törenine önem verilmekte, çocukların temiz ve bakımlı kıyafetlerle törene katılmaları istenmektedir.³¹²

Bu kutlamalar aynı zamanda eğitim öğretimin bir parçası olarak görüldüğü için törenler ve yapılan etkinlikler bu amaca uygun programlanmaktadır. Örneğin, Bursa’daki çocuk haftası kutlamalarına ilişkin gözlemlerin anlatan Akşam gazetesi haberi özetle şöyledir; Bursa’da, çocuklar bu bayramda yalnızca kuru gürültü neviinden eğlenmediklerini geçit resminde göstermişlerdir. Geçit resminde, her mektep bir fikri temsil ederek, o fikir etrafında canlı birer tablo vücuda getirmişler.

³¹⁰ Naci Sadullah, “Çocuklar Dün Biten Çocuk Haftası İçin Ne Diyorlar”, **Son Posta**, 30 Nisan 1937, S:2422, s.1-11

³¹¹“23 Nisan İçin Çocuklarımız Neler Söylüyor”, **Tan**, 23 Nisan 1937, S:723, s.2

³¹²“Çocuk Bayramı Her Yerde Emsalsiz Tezahüratla Tesit Edildi”,**Akşam**, 24 Nisan 1932, S:4861, s.2, “Manisada Çocuk Bayramı Çok Neşeli Geçiyor”, **Akşam**, 27 Nisan 1932, S:4864, s.7, “Vilayetlerde 23 Nisan Ve Çocuk Bayramı”, **Hakimiyeti Milliye**, 25 Nisan 1933, S:4224,s.5, “Mardin’de Akının Temsili”, **Hakimiyeti Milliye**, 1 Mayıs 1933, S:4230,s.5, “Yurtta 23 Nisan Merasimi”,**Yeni Sabah**, 26 Nisan 1939, S:351, s.5, “Çocuk Bayramı Yurdun her Yanında Emsalsiz Tezahüratla Kutlandı”, **Son Posta**, 29 Nisan 1937, S:2421, s.8, M. Şevket, “**Eskişehirde** Milli Bayram Nasıl Kutlandı”, **Vakit**, 24 Nisan 1933, S:5490, s.1, “Onbirinci Cumhuriyet Bayramı Kutlama Programı”, **Aydın**, 15 Birinciteşrin 1934, S:287, s.1, “23 Nisan Bayramı”, **Yeni Adana**, 25 Nisan 1936, S:4006, s.1, “Tokatta 23 Nisan”, **Kurun**, 1 Mayıs 1937, S:6932-1052,s.5, “Çocuk Bayramı Memleketin Her Tarafında Neşeli Geçiyor”, **Son Posta**, 28 Nisan 1937, S:2420, s.8, “İki bin Mektepli Büyük Bir Geçit Resmi Yapacak”, **Akşam**, 14 Nisan 1932, S:4851, s.8

Bazı mektepler çiftçiliği, tayyareciliği, Hilaliahmeri, Himayei Etfali, askerlik, bahar, çocuk bakımı, köylü, tasarruf, iktisat temalı bir geçit resmi düzenlenmiştir.³¹³

Yine farklı bir uygulama olarak Gemlik'te 23 Nisan kutlamalarında çocuklar devlet makamlarına değil, çiftçilik, işçilik, memurluk gibi hayatın içinden meslekler temsil ettirilmiştir. Vakit gazetesi bu kutlamalara dikkat çekerek, çocukların amirlik, memurluk gibi mesleklere değil, hayatın içindeki diğer mesleklere yönlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.³¹⁴ Benzer şekilde, dönemin eğitimcilerinden Sadri Ertem; “Ankara caddesinden vali çocukların değil, işçi, dükkancı, bankacı çocukların geçtiğini görmek istiyoruz?” demektedir.³¹⁵

Bu kutlamaların vazgeçilmezlerinden biri de çocukları ellerinde taşıdıkları propaganda dövizleridir. Çocukların toplumdan ve devletten beklentilerini yansıtan bu dövizler her vilayetteki kutlamalarda yerini almaktadır. Örneğin, Trabzon'daki kutlamalardaki çocukların taşıdığı dövizler şunlardır: “Temiz su”, “iyi gıda”, “tozdan korun”, “dispanser”, “çocuk bahçesi”, “yalnız yatmak”, “kum bahçesi”, “iyi hava”, “hürmet”, “güzel mektep”.³¹⁶

23 Nisan Çocuk Haftasının vazgeçilmez etkinliklerinden biri de Himayei Etfal Cemiyeti adına yardım toplamak için rozet satışlarıdır.³¹⁷ Esasen Çocuk Bayramının çıkış noktası olan yetim ve öksüz çocuklara yardım toplama faaliyetleri zamanla ikinci planda kalmıştır. Bununla birlikte, her yıl yapılan etkinliklerde gerek yardım toplama ve gerekse fakir çocuklara, gıda ve giyim yardımı dağıtımı yapılmaktadır.³¹⁸

Çocuk bayramı, Cumhuriyet'in çocuklara ve insana verdiği değeri ifade etmesi açısından önemlidir. Dönemin başlarından itibaren modernliğin bir gereği olarak gittikçe artan bir önem verildiği görülmektedir. Çocuğa verilen bu önemi “Çocuk Hazretleri” tabiriyle anlatan İbrahim Alaaddin Bey 1928 yılında bir gazeteye yazdığı makalede konuyu şu cümlede özetlemektedir: “Çocuk hazretleri” tabiri halk

³¹³“Mektep Müsamereleri ve Çocuk Haftası”, **Akşam**, 29 Nisan 1932, S:4866, s.6

³¹⁴ Kirazoğlu Ali, “23 Nisan Günü Gemlikte Çocuklar Memurluk Değil İşçilik Ettiler”, **Vakit**, 26 Nisan 1933, S:5492, s.4

³¹⁵ Sadri Etem, “Çocuk Haftası Geliyor!”, **Vakit**, 16 Nisan 1933, S:5482, s.3

³¹⁶ “Trabzonda Çocuk Haftası Neşeli Geçti”, **Akşam**, 6 Mayıs 1932, S:4873, s.10

³¹⁷ Bkz:“Rozet Dağıtan Çocuklar”, **Son Posta**, 26 Nisan 1937, S:2418, s.6

³¹⁸ Bkz:“Emirganda Sevindirilen Yavrular ve Verilen Müsamereler”, **Cumhuriyet**, 25 Nisan 1937, S:4650, s.2, “Çorumda 23 Nisan”, **Yeni Sabah**, 24 Nisan 1939, S:349, s.3, “Çocukların Bayramı”, **Haber**, 23 Nisan 1938, S:2245, s.12, “Çocuk Bayramı Hazırlıkları”, **Son Telgraf**, 15 Nisan 1939, S:755, s.3, “Çocuk Bayramı”, **Cumhuriyet**, 23 Nisan 1940, S:5728, s.5

*hükümlerle yaşayan milletlerde gerçek bir kanaat ifadesi haline geçmektedir.*³¹⁹

Çocuk haftası boyunca gazeteler genelde yapılan kutlamaları haber yapmaktaysalar da zaman zaman çocuk sorunlarına ve eğitime dair yazılarda çıkmaktadır.³²⁰

Sabiha Zekeriya 1929 yılında yazdığı bir yazıda çocuk haftasının amacını sorgulamakta, çocuk meselesinin daha liberal bir bakış açısıyla “*çocuk hakları*” diyebileceğimiz doğuştan gelen haklar çerçevesinde şöyle ele almaktadır:

“Çocuk haftasının gayesi bu mili meseleye halkı iştirak ettirmek. Nüfus meselesi olarak diplomatlara göre çocuklar yarın cepheyi bekleyen askerlerdir, bu askeri çoğaltmak lazımdır. Nesli ne askeri bir planla ne de siyasi bir manevra ile ne tezyit ne de idame edebilirler.

...Bir milletin medeni seviyesini ve terakkisini çocuklarını büyütme tarzları, terbiye sistemleri, çocuklarının mektepte ve hayatta gösterdiği kabiliyetler ve karakterlerle ölçerler...

*Gene bir sürü nutuklar, konferanslar, sözlerle çocuk haftası kapanacaksa emekler zayi olacaktır. Çünkü hatası başlar fakat bitmez....”*³²¹

1930’ların ortalarından itibaren bu haftanın amacına dair eleştirel yazılar da yayınlanmıştır. Örneğin, Son Posta gazetesinde çıkan bir yazıda “*10 senedir çocuk haftası yapıyoruz. Çocuklara karşı muamelemiz değişti mi. Çocuk ölümlerinin azalmasına yardımcı oldu mu?*” sorusu sorulmakta ve halen okutulamayan 500 bin çocuğun okulsuz olduğuna vurgu yapılmaktadır.³²²

Yine 24 Nisan 1936 tarihli Son Posta gazetesinde isimsiz bir makalede; *Çocuk Haftası nümayişleri ile kendi kendimizi aldatmayalım*” denilmekte, bu uygulamanın Amerika’dan esinlendiğini, amacının çocuk ölümlerine dikkat çekmek olduğunu, ancak, amacından saptırıldığını ileri sürmektedir.³²³ Çocuk Haftası kutlamalarının amacına ulaşamadığı yönünde eleştirel yazılar dönem boyunca dile getirilmiştir.³²⁴

Bir kısım aydınlar, bu kutlamalarda, Türk inkılabının yeni nesle benimsetilmesinin amaçladığını,³²⁵ bir kısım aydınlar ise bu bayramın, dini bayramların yerini doldurduğunu düşünmektedir.³²⁶

³¹⁹ İbrahim Alaaddin, “Medeniyet Miyarı Çocuk”, **a.g.m.**

³²⁰ Bkz:Selami İzzet, “Çocuk Davası”, **Vakit**, 3 Mayıs 1933, S:5499, s.3, Ayr.Bkz: Adsız Yazıcı, “Yüzde 95”, **Tan**, 23 Nisan 1937, S:723, s.2

³²¹ SabihaZekeriya, “Çocuk haftasının Gayesi Nedir”, **Cumhuriyet**, 25 Nisan 1929, S:1783, s.1

³²²“Çocuk Haftası”, **Son Posta**, 23 Nisan 1935, S:1694, s.3

³²³ *; “Bir Türlü Anlamadığımız Mesele”, **Son Posta**, 24 Nisan 1936, S:2056, s.2

³²⁴ Bkz: “Çocuk Bayramından Ne Anlıyoruz”, **Son Posta**, 25 Nisan 1935, S:1696, s.2, “Çocuk Meselesi”, **Son Posta**, 23 Nisan 1935, S:1694, s.3

³²⁵“Çocuk Meselesinden Başka Mesele Yok Ki!”,**Son Posta**, 26 Nisan 1932, S:628, s.3

³²⁶“23 Nisan”,**Akşam**, 28 Nisan 1932, S:4865, s.12

Bir kısım aydınlar meseleye çocuk hakları çerçevesinden baksa da devletin bu bayramdan daha farklı amaçlarda gütmekte olduğu anlaşılmaktadır. En başta, bu bayramın TBMM'nin açılışı ve yeni devletin başlangıcı olan 23 Nisan gibi bir tarihe denk getirilmiş olması buradaki siyasi amacı göstermektedir. Çocuk Haftası etkinlikleri her ne kadar çocuklar için eğlenceli olsa da genel içerik bakımından yoğun bir propagandanın varlığı da gözden kaçmamaktadır.

23 Nisan kutlamaları da medenileşme/ Batılılaşma projesinin bir parçası olarak ele alınmaktadır. Milli bayramlar, kurulacak yeni Türk toplumunun eskiye dair geleneklerinin yerini dolduracak ve yeni rejimin hatırlandığı, öğretildiği ve kutsandığı özel günler olacaktır. Kutlamalarda yapılan etkinlikler gerek şekil gerekse içerik açısından modern Batılı unsurlar taşımaktadır. 23 Nisan'ın bu yönüne işaret eden eleştirel bir yazıda; kutlamalar esnasında "firak" giydirilen ve "mandolin" çalan çocuklarla ilgili vatandaşlar arasında "Her şey bitti de bu mu kaldı?" söylentilerinin başladığını ileri sürmektedir.³²⁷

23 Nisan Çocuk Bayramı kutlamalarına dair dönem kaynaklarından edinilen bilgilere bakıldığında; dönemin ekonomik şartlarına rağmen özellikle büyük şehirlerde son derece geniş katılımlı ve zengin içerikli kutlamaların yapıldığı görülmektedir.

İncelenen dönemin ilköğretim alanındaki önemli yeniliklerinden olan Çocuk Haftası uygulamasının gerek eğitsel yönüyle gerekse çocukların eğlendirilmesi ve çocuk sorunlarına odaklanması açısından önemli uygulamalardandır.

3.2.1.2. Cumhuriyet Bayramı

Dönemin ilköğretim alanındaki önemli törensel uygulamalardan biri de Cumhuriyet Bayramı kutlamalarıdır. 23 Nisan Çocuk Haftası kutlamaları kadar olmasa da bu bayram da ilköğretim okullarında düzenli olarak kutlanan bir bayramdır.

Cumhuriyet bayramları resmi bir kutlama olarak yapılmaktadır. Genelde şehrin en büyük meydanında yapılan kutlamalarda ilkokul öğrencilerinin de resmi geçide katıldıkları görülmektedir. Bu resmi geçitlerde okulların aktif bir görevi bulunmamaktadır.³²⁸

³²⁷ "Mandolinli ve Firaklı Çocuklar", **Akşam**, 30 Mayıs 1939, S:7400 s.3

³²⁸ "Cumhuriyet Bayramının Tesidi", **Malatya**, 1Teşrinisani 1928, S:108-249, s.1,

Ayr.Bkz:"Bayramda Mekteplerin Sıraları", **Anadolu**, 27 Birinciteşrin 1935, S:6353, s.3, "Her Şehir Cumhuriyet Bayramı İçin Büyük Hazırlıklarda Bulunuyor", **İkdam**, 27.10.1928 ,S:11320, s.1

Bakanlık, okullarda yapılacak Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının müfredat programı çerçevesinde olmasını istemiştir. Yani, bu kutlamalar eğlence amaçlı değil eğitsel amaçlar doğrultusunda yapılmaktadır.³²⁹

İncelenen dönemin Cumhuriyet Bayramları arasında en geniş çaplı kutlamaların 1933 ve 1938 yılında yapıldığı görülmektedir. Cumhuriyet'in ilanının 10. ve 15. yıldönümü olan bu yıllarda bu kutlamalara ayrı bir önem verilmiştir.

Onuncu yıl kutlamaları için çıkarılan 11.06.1933 tarih ve 2305 sayılı kanuna göre kutlamalar üç gün sürecek ve resmi gayri resmi kurumlar tatil olacaktır. Ayrıca, tüm devlet kurumları ellerindeki imkanları bu kutlamaların için kullanıracak, vilayetlerde Hususi İdareler ve belediyeler bütçelerinden uygun bir miktar para ayıracaklardır.³³⁰

Onuncu Yıl kutlamaları çerçevesinde bir de Cumhuriyet Marşı bestelenmiştir. Bugün 10.yıl marşı olarak anılan bu marş müzik öğretmenleri tarafından verilen kurslarla bütün öğretmenlere öğretilmiştir. Örneğin, bayram gününe bir ay kala İstanbul'da 8000'den fazla öğretmen Halkevlerinde toplanarak Cemal Reşit Bey yönetiminde bu marşın hep bir ağızdan söylenmiştir.³³¹

Bayrama bir hafta kala okullarda derslere son verilmiş, bayram hazırlıkları çerçevesinde konferanslar vermeye başlanmış ve 10.yıl marşı öğrencilere ezberletilmiştir.³³² Bütün vilayetlerde öğrenciler ve öğretmenlerin bu marşı öğrenme seferberliğine girdiği görülmektedir.³³³

İstanbul valiliği tarafından hazırlanan kutlama programında; kutlamaların üç gün süreceği, resmi dairelerin kapalı olacağı, CHP tarafından çeşitli yerlerde Serbest Kürsüler kurulacağı, ilkokul öğrencilerinin resmi geçide katılmayacağı ancak kazalardaki geçitlere katılacağı, 3000 ilkokul öğrencisinin stadyuma toplanarak yürüyüş ve marş provası yapacağı, okullarda yapılacak müsamere ve konferans programının gönderildiği, bu konferanslarda Tanzimat, Meşrutiyet dönemleri, Birinci Dünya Savaşı ve Atatürk'ün hayatının anlatılacağı belirtilmektedir.³³⁴

10. yıldönümü Cumhuriyet Bayramı kutlamaları köylerde de yapılması için bir program hazırlanmıştır. Programda CHP tarafından köylere 20.000 bayrak

³²⁹“Cumhuriyet Bayramının Tesidi”, **a.g.m.**

³³⁰“Cumhuriyetin İlanının Onuncu Yıl Dönümünü Kutlama Kanunu”, **Resmi Gazete**, 26.06.1933,S: 2437

³³¹“Cumhuriyet Marşı Öğretilirken”, **Vakit**, 6 Birinciteşrin 1933, S:5656,s.1

³³² “İstanbulda Bayram”, **Vakit**, 16 Birinciteşrin 1933, S:5666,s.9, “İlk Mektepler”, **Vakit**, 19 Birinciteşrin 1933, S:5669,s.6

³³³ Cevdet, “İzmit Nasıl Hazırlanıyor”, **Vakit**, 19 Birinciteşrin 1933, S:5669,s.6

³³⁴ “Cumhuriyet Bayramı Programını Neşrediyoruz”, **Milliyet**, 24 Teşrinievvel 1933, S:2768, s.1

gönderildiği belirtilmekte, köy odasının, okulun ve evlerin bayraklarla süslenmesi, bayrak töreni yapılması, İstiklal Marşı, Onuncu Yıl marşının öğrenciler ve halkla birlikte söylenmesi, öğretmenin Cumhuriyet'in faydalarına dair konuşma yapması ve "Yarım Osman" adlı piyesin meydana sahnelenmesi istenmektedir.³³⁵

1938 yılı yani Cumhuriyet'in 15.yılında yapılan kutlamalarda da bir yenilik olarak CHP, bir yarışma düzenlemiştir. Bu yarışmayla ilk, orta ve liselerden öğrencileri yazacakları kompozisyonlarla Cumhuriyet rejiminin yeniliklerini, Atatürk'e karşı duyulan sevgi, saygı, minnet ve bağlılığını ifade etmeye davet edilmekteydiler. Bu yarışma bakanlık tarafından bütün okullara duyurulmuştur.³³⁶

Bu yarışma sonunda vilayetlerden elenerek Ankara'ya gönderilen ilkokullardan 620, orta ve liselerden 1185 eser arasından seçilen 50 eser CHP tarafından "Şeref Kitabı" adıyla kitaplaştırılmıştır.³³⁷

Cumhuriyet'in 15.yılında bakanlık tarafından okullarda yapılacak etkinliklere dair genelgede şunlar belirtilmektedir;

"... bayrama denk gelen haftada ilkokulların çalışma mihveri, bilhassa Atatürk ve İnkılap mevzularında olacaktır, öğretmenler Talebeyi ders ve konferanslarla irşat edeceklerdir.

Lise ve orta mekteplerde öğleden sonra ders yapmayıp, konferanslar verilecek, konferanslarda Atatürkün Nutku, TTK'nın Tarih kitabının 4. Cildi, kaynak olacak,

*Cumhuriyet bayramında tesis edilen halk hitabet kürsülerinde muallimler de yer alarak halkı tenvir edeceklerdir.*³³⁸

İlerleyen yıllarda da Cumhuriyet bayramları okullarda benzer şekilde kutlanmaya devam etmiştir.³³⁹ Yukarıda da belirtildiği gibi Cumhuriyet bayramı 23. Nisan Çocuk Haftası kadar olmasa da dönemin ilkokullarındaki önemli törensel faaliyet olarak günümüze kadar uygulanagelmıştır.

3.2.1.3. Mektepliler Bayramı ve 19 Mayıs Spor Bayramı

1929 İlkmeçler Talimatnamesinde kutlama yapılacak belirli günler arasında gösterilen Mektepliler Bayramı ilk olarak İkinci Meşrutiyet döneminde 1916 yılında İstanbul Erkek Öğretmen Okulu öğrencileri tarafından yapılan sportif

³³⁵"Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Köylerde Nasıl Kutlanacak?", **Vakit**, 16 Birinciteşrin 1933, S:5666,s.9

³³⁶"Kültür Bakanlığı Cumhuriyetin 15 inci Yılı Münasebetiyle Bir Yazı Müsabakası Açtı", **Kurun**, 21 Mayıs 1938, S:7312-1402, s.6, "Mektepliler Arasında Müsabaka", **Haber**, 26 Haziran 1938, S:2305, s.4

³³⁷"Mektep Talebelerinin Cumhuriyet ve Atatürk Hakkındaki Düşünceleri", **Akşam**, 30 Teşrinievvel 1938, S:7199, s.5

³³⁸"Cumhuriyet Bayramında Mektepler Nasıl Çalışacak", **Akşam**, 2 Teşrinievvel 1938, S:7171, s.4

³³⁹Bkz: "Cumhuriyet Bayramı Hazırlıkları Devam Ediyor", **Vakit**, 20 Birinciteşrin 1940, S:8183, s.3, Ayr.Bkz:**Tebliğler Dergisi**, 2 Birinciteşrin 1939, S:40, s.43

gösteriler barındıran bir tür yıl sonu eğlencesi iken zamanla kurumsallaşmıştır. “*Jimnastik Şenlikleri*” yada “*İdman Bayramı*” olarak da anılan bu etkinlikler Cumhuriyet dönemine geçişte devam etmiştir. 1927 yılında Maarif Vekaleti bu uygulamayı Türkiye'nin geneline yaygınlaştırmıştır.³⁴⁰

Mektepliler Bayramıyla ilgili ilk mevzuat düzenlemesi olan Maarif Vekilliği'nin 25 Şubat 1927 tarihinde yayımladığı “*Talebe Bayramı Hakkında Talimatname*”ye göre; her yılın Mayıs ayının beşinci günü öğrenciler kır gezisine götürülecek ve orada herhangi bir programa tabi olmadan serbest eğlenceler yaparak hoşça vakit geçirmeleri sağlanacaktır. 5 Mayıs günü Cuma'ya rasgelmesi veya hava durumu nedeniyle kutlamalar ertelenebilecektir.³⁴¹

Bu talimatnameyle birlikte, daha önce gayri resmi olarak İstanbul'da başlayan “Mektepliler Bayramı” bütün ülke çapındaki okullara yayılmıştır.

1927 yılı mektepliler bayramına dair Kütahya yerel gazetesinin yaptığı haber ve bayrama dair izlenimleri şöyledir;

“5 mayıs günü , geçler bayramın projesiz geçen neşesine, havanın da güzel olması neşe kattı. Mektep formalarını giyen mektepliler caddeleri doldurmuş, tabur halinde caddeye gelen mektepliler istasyona doğru yürüdüler. Marşlar söylüyor... koşan, oynayan, kahvaltı eden çocuklar.

Kız mekteplerine tahsis edilen ufak çayırılık ince seslerin ahengiyle çınlıyor. Formalarıyla çayırdaki koşuşan küçük hanımlar beyaz kırmızı başlıklarıyla ..., muhtelif oyunlar oynuyorlardı”³⁴²

1928 yılı mektepliler bayramına dair haberlerde ise; ilk ve ortaokulların 5 Mayıs'ta kırlara gezi düzenlendiği, çeşitli eğlenceler yapıldığı, müsabakalar yapıldığı, bazı okulların vapurlarla Adalar ve Boğaziçi gezisi yaptığına dair bilgiler mevcuttur.³⁴³

Azınlık ve yabancı okullar da bu bayrama katılmaktadır. 1928 yılına ait bazı haberlerde 5 Mayıs tarihine denk gelen Cumartesi gününün kutsal bir gün olması dolayısıyla Hahambaşının Maarif Müdürlüğü'ne başvurarak kendilerinin Mektepliler Bayramını Pazar günü kutlamaları için izin istediği belirtilmektedir. Haberde, laiklik

³⁴⁰ Aylanur Ataklı, “19 Mayıs 1919'dan 2000'e”, **Milli Eğitim Dergisi**, 1999, S:142
http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/medergi/5.htm

³⁴¹ Turan Tanyer, “Mekteplilerin İdman Bayramı”, **Mekteplilerin İdman Bayramı ve Samsun Posta Tarihi**, Türkiye Barolar Birliği, Ankara, 2010, s.20-21

³⁴² “Kütahya'da Mektepliler Bayramının Tesidi”, **Kütahya**, 15 Mayıs 1927, S:36, s.14

³⁴³ Bkz:“Mektepliler Bayramında Himaye-i Etfal”, **Cumhuriyet**,18 Nisan 1928, S:1416, s.3,
Ayr:Bkz:“Mektepliler Bayramı”, **Cumhuriyet**, 5 Mayıs 1928, S:1434, s.1, “Mektepliler Bayramı”,
İkdam, 26.04.1928, s:11139, s.2, “Talebe Bayramı”, **İkdam** 06.05.1928,s:11149, s.1,

gerekçesiyle bu talebin kabul edilmeyeceği belirtilse de ertesini günkü gazetelerde Maarif Müdürlüğü'nün bu talebi kabul ettiği bildirilmektedir.³⁴⁴

1929 yılı 5 Mayıs Mektepliler Bayramında ise yine Rum ve Musevi okullarının Hamursuz ve Paskalya tatilleri dolayısıyla bu bayrama katılmadıkları, Türk ve Ermeni okullarının ise bu bayrama katıldıkları gazetelerde yer almıştır.³⁴⁵ Yine, 5 Mayıs günü “*Hıdırellez*” gününe denk geldiği için İstanbul halkının da kırlara döküldüğü ve piknik yaptığı çıkan haberler arasındadır.³⁴⁶

İlköğrenimini 1930'u yıllarda yaşayan Mehmet Çınarlı 1958 yılında yayınlanan kitabında yer verdiği şiirinde 5 Mayıs Mektepliler Bayramından öyle bahsetmektedir;

*“Yıllarca gördüğüm nice eğlenceler bütün,
Bir (5 Mayıs) kadar heyecan vermiyor bana”*

Çınarlı, Mektepliler Bayramıyla ilgili hatıralarını ise şöyle anlatmaktadır:

“5 Mayıs bizim bahar bayramımızdı. O bayram şimdiki bayramlara benzemezdi. 5 Mayıs'ın hazırlıklarına daha şubatta, martta başladık. Birbirleriyle iyi anlaşan arkadaşlar gurup gurup ayrılır, aramızdan kur'a çekerdik. Kim pirinç pilavı, kim tavuk kızartması, kim yumurta getirecek bu kur'a sonucu anlaşılırdı. Hocalarımız Koru'ya mı, Kozoğlu'na mı gidileceğini tartışırken biz hazırlıklarımızı tamamlar, 5 Mayıs günü erkenden Merkez İlkokulu'nun önünde toplanırdık.

Kocaman bir al bayrak, kıvrıla kıvrıla yükselen yemyeşil dağ yollarını ağır ağır tırmanır; yürüyüş koluna girmiş öğrenciler, yiyecek içecek yüklü hayvanlar, öğretmenlerin gözetimi halinde onu takip ederdi.

Sabahtan akşama kadar çılgınca koşup eğlenerek, yumurta dövüştürüp çiğdem toplayarak geçirdiğimiz 5 Mayısların tadı bugün bile damağımdadır.”³⁴⁷

Devam eden yıllarda da Mektepliler Bayramının kutlandığına dair düşük yoğunlukta da olsa bazı gazete haberlerine rastlıyoruz. 5 Mayıs tarihinde yine kırlara gezi şeklinde kutlanan bu bayramın etkisini zamanla yitirdiği anlaşılmaktadır.³⁴⁸

1936 yılına gelindiğinde bir gazete haberinde bakanlığın bu bayramı kaldırdığı bunun yerine okulların izin alarak “*tetkik*” yani inceleme gezileri yapması istendiği bildirilmektedir.³⁴⁹ Aynı günlerde başka bir haberde ise yine bu bayramın

³⁴⁴“Musevilerin Talebi Kabul Edildi”, **İkdam**, 02.05.1928, S:11145, s.2, “Museviler ve Mektepliler Bayramı”, **İkdam**, 01.05.1928, S:11144, s.2

³⁴⁵ Bkz:“5 Mayıs Bayramı”, 26.04.1929 11496 s.2, “Çocuk Bayramı”, **İkdam**, 02.05.1929 11502 s.2, “5 Mayıs Bugün Mektepler Bayramıdır”, **İkdam**, 05.05.1929, S:11505, s.2

³⁴⁶ “Hıdırellez”, **İkdam**, 07.05.1929,S:11507, s.1

³⁴⁷ Mehmet Çınarlı, **Altmış Yılın Hikayesi**, Kitabevi Yay., İstanbul, 1999, s.25-26

³⁴⁸ “Mekteplerin Mayıs Bayramı”, **Cumhuriyet**, 17 Mayıs 1932,S:2882 s.2, “Talebe Bayramı Nerelerde Tesit Edilecek”, **Anadolu**, 3 Mayıs 1935, S:6202, s.3

³⁴⁹“Okullar Bayramı: Bakanlık Mayıs İçindeki Bayramı Kaldırdı”, **Kurun**, 17 Nisan 1936, S:6560-500, s.3

kaldırılarak 1 Mayıs bayramı ile birlikte yapılmasının istendiği bildirilmektedir.³⁵⁰ 1936 yılında, Mektepliler Bayramının kaldırılmasıyla, onun yerine daha çok ortaokul ve liselerin katılacağı “*İdman Bayramı*”nın ön plana çıktığı görülmektedir.

1936 yılına gelindiğinde, her sene Mayıs ayının ikinci haftası yapılan İdman Bayramının 19 Mayıs tarihinde yapılmasına karar verilmiştir. 1928 yılından beri 19 Mayıs tarihi Atatürk’ün Samsun’a çıkışı nedeniyle Samsun’da yerel olarak “*Gazi Günü*” adı altında kutlanmaktadır.³⁵¹ Kültür Bakanlığının 1936 yılındaki bir genelgesinde 10 Mayıs’taki İdman Bayramının, Atatürk’ün Anadolu’ya çıkış günü olan 19 Mayıs günü yapılacağı bildirilmektedir.³⁵² Bakanlığın bu emriyle 1936 ve 1937 yıllarında fiilen 19 Mayıs gününde Spor Bayramı yapılmıştır.³⁵³ 1938 yılında ise Spor Bayramı kanunla milli bayramlar arasında alınacaktır.³⁵⁴

Görüldüğü gibi, 1927 yılında başlayan Mektepliler Bayramı, 1936 yılına gelindiğinde 19 Mayıs Spor Bayramına dönüşmüştür. Ancak, bu bayrama ilkokullar sadece izleyici olarak katılmaktadırlar.

3.2.1.4. Bayrak Törenleri, İstiklal Marşı ve Öğrenci Andı

II. Meşrutiyet döneminden kalan 1331 tarihli Mekatibi İbtidaiye Umumiye Talimatnamesinde belirtilen ve 1926’ya kadar aynen uygulanan bayrak törenleri erkek ilkokullarında her gün yapılmaktadır. Tören, okulun büyük bayrağının bir öğrenci tarafından tutulması ve başmuallimin komutuyla bayrağa selam durulması ve devamında “vatan şarkısı” veya “mektep şarkısı” söylenerek sınıflara gidilmesi şeklinde yapılmakta, bayrak tutan öğrenci ise bayrağı hürmetle öperek yerine götürmektedir.³⁵⁵

19.12.1926 tarihli bakanlığın okullara gönderdiği bir genelgeyle bu törenlerin her gün yapılmak yerine sadece okulun ilk ve son günleri olan Cumartesi ve Perşembe günleri yapılması istenmiştir.³⁵⁶

1929 tarihli İlkmektepler talimatnamesine göre ise, “*vatanın ve milliyetin timsali olan bayrağı*” sevdirmek maksadıyla okulun ilk günü ve son günü bütün

³⁵⁰ “Mektepler 5 Mayıs Bayramını 1 Mayıs’ta Yapacaklar”, **Yeni Mersin**, 28 Nisan 1936, S:2370, s.2

³⁵¹ “19 Mayıs”, **Cumhuriyet**, 19 Mayıs 1928, S:1448, s.2, “Gazi Günü”, **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1928, S:1449, s.1

³⁵² “İdman Şenlikleri 19 Mayıs’ta”, **Kurun**, 3 Mayıs 1936, S:6565-505, s.3, “İdman Bayramı”, **Zaman**, 28 Mart 1936, S:637-28, s.3

³⁵³ “19 Mayıs Spor Bayramına Hazırlık”, **Cumhuriyet**, 13 Nisan 1937, S:4668, s.2, “İstanbulda 19 Mayıs Bayramı”, **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1937, S:4675, s.1

³⁵⁴ “19 Mayıs Bayramı Ulusal Bayramlar Arasına Alında”, **Haber**, 14 Haziran 1938, S:2294, s.3

³⁵⁵ “Mekatibi İbtidaiye Umumiye Talimatnamesi”, **a.g.e.**, s.279-310, Ayr.Bkz: **İlk Tedrisât Talimâtname**, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1339

³⁵⁶ “Mekatibi İbtidaiye Umumiye Talimatnamesi”, **a.g.e.**, s.279-310,

ilkokullarda bayrak töreni yapılmasını ve bayrağın okul binasının önündeki bir direğe çekilmesini öngörmektedir. Ancak, bayram merasiminin nasıl yapılacağı, marş söylenip söylenmeyeceği belirtilmemiştir.

Bununla birlikte, belirli günlerde bayrak çekilip tören yapıldığı ve İstiklal Marşı söylendiği anlaşılmaktadır. Örneğin, bir gazete haberinde 1928 yılı 23 Nisan kutlamalarında ilkokul öğrencilerinin Sarayburnu'nda Atatürk heykeli önünde İstiklal Marşı söyleyerek tören yaptığı belirtilmektedir.³⁵⁷ Yine 1930 tarihli 23 Nisan müsamere programının İstiklal Marşı, ve arkasından Cumhuriyet marşıyla başlatılmış olduğu görülmektedir.³⁵⁸

Dönemin başlarında İstiklal Marşı Ali Rifat Çağatay'ın bestesiyle söylenmektedir. 17.12.1928 tarihli İkdam gazetesindeki yazısında Yusuf Ziya bu besteyi beğenmediğini belirtmekte, seyrettiği bir Rus filmindeki müzikleri dinlerken *"Kağıthane havası ile bestelenmiş İstiklal Marşını düşündüm ve utandım!"* demektedir. Ziya, bu besteyi *"Avrupai kıyafet , Avrupai zihniyet, Avrupai hayat, Avrupai yazı, son el şakakta Mekkeli kör dilenci gibi : Medet!... öylemi?... Gülünç oluyoruz!"* ifadeleriyle eleştirmektedir.³⁵⁹

Bu bestenin inkılaplara uygun olmadığı düşünülmüş olacak ki 1930 tarihi itibarıyla Maarif Vekaleti'nin emriyle İstiklal Marşı Osman Zeki Üngör'ün bestesiyle söylenmeye başlanmıştır.³⁶⁰

1930'ların başlarında Avrupa ülkelerinde bayrağa karşı gösterilen saygı ve törensel uygulamalardan öykünmelerin başladığı görülmektedir. 1 Mayıs 1932 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki isimsiz bir yazıda, İstanbul'u ziyaret eden Bulgar öğretmenlerin hem kendi milli marşlarını hem de Türk milli marşını hep bir ağızdan mükemmel bir şekilde söyledikleri belirtilmekte, buna karşın Türkiye'de milli marşın bu mükemmellikte söylenemediğini, ezbere bilenlerin ve çalındığı zaman bestesini tanıyacakların az olduğunu vurgulamakta ve bu marşın bestesiyle birlikte bütün okullarda öğretiminin mecburi kılınmasını istemektedir.³⁶¹

1931 yılında yapılan Müfettişler Kongresinde bayrak törenleriyle ilgili şu eleştirilerin dile getirildiği görülmektedir:

"...çocuklar güftesini ve manasını anlamadıkları yavan bir besteyi her perdeden bir ses çıkararak söylüyorlar. Çocukların kimisi birbiri ile itişmektedir. Muallimlerde güya bu

³⁵⁷ "Hakimiyeti MilliyeBayramı Dün Mektepliler Bayramı Oldu", **İkdam**, 24.4.1928,S:11137, s.1

³⁵⁸ **Çocuk Haftası 1930**, C:2, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1930, s.141

³⁵⁹ Yusuf Ziya, "Gülünç Oluyoruz!", **İkdam**, 17.12.1928, S: 11370, s.3

³⁶⁰ Turan Sağer, "İstiklal Marşı Besteleri", **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Y:3, S:5, Aralık 2010, s.214-226

³⁶¹ "Milli Marş!", **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1932,S:2866 s.3

merasimde hazırdır. Fakat dikkat edin onlarda diğeriyle lafedip gülüşüyorlar. Rica ederim böyle bayrak merasimi mi olur?

...bu merasim bayrağın karşısında kalpleri huşun ettirmek içindir. Bütün Türk milleti bir mahluk halinde temessül etse onun karşısında ne yaparız? İşte bayrak o mahluktur. ...Bayrağın karşısında huşu yerine lakaydi duracaksak o merasimi yapmasak daha müreccaktır.”³⁶²

1933 yılı Onuncu Yıl kutlama hazırlıkları çerçevesinde, CHP tarafından yayınlanan bir tebliğle parti binaların bulunduğu yerlerde Cuma günü törenle bayrak çekilmesi istendiği, Rumeli Hisarı parti binasında törenle bayrak çekildiği, civar ilkokulları öğrencilerinin de katıldığı bilgisi mevcuttur. Bu haberin devamındaki yorumda; Avrupa ve Amerika’da herkesin selam durduğu törenle bayrağın direğe çekildiğini belirtmekte, CHP’nin bu uygulamasının okullara da örnek olmasını ve yeni neslin bayrağa saygıyı öğrenmesini dilemektedir.³⁶³

1933 yılı kutlamalarının ana temalarından biri bayrağa saygıdır. Her yerde çok sayıda bayrak dağıtılmaktadır ve kutlamalarda bayrak törenine özen gösterilmesi istenmektedir. Örneğin, köylere 20.000 bayrak gönderilmiştir. Kutlama programında meydana dikilecek bayrağın önünde öğrencilerin hep bir ağızdan İstiklal Marşını ve onuncu yıl marşının da söylemesi, ardından bayrağın önünden selam vaziyetinde geçilmesi istenmektedir.³⁶⁴

Görüüleceği üzere, bugünkü anlamda bayrak törenleri 1933 yılı itibariyle şekillenmektedir. 1934 yılında yapılan Kocaeli Muallimler Kurultayında bayrak törenlerinin Türkiye’nin her yerinde aynı olması gerektiği belirtilerek bu tören için iki şekil önerilmiştir. Birincisinde, bayrak etrafında hilal şeklinde toplanarak; diğesinde ise bugün olduğu gibi düz bir hat üstünde bayrağa karşı durarak marşın okunmasıdır. İlgili komisyon bayrak törenini şöyle tarif etmektedir: İlkokullarda tatile gidiş ve dönüşlerde bayrak töreni yapılır. Perşembe günleri törenden sonra milli ve vatani telkinler yapılır, Cumartesi töreninde konuşma yapılmaz. Öğrenciler sınıf sınıf dizili, bayrak üç öğrenciyle ortaya getirilir ve selam vaziyetinde bayrağa yönelerek Zeki Bey’in bestesiyle İstiklal Marşı söylenir. Marşla birlikte bayrak direğe çekilir, marş boyunca başlar açık ve selam vaziyetinde durulur.³⁶⁵

Yeni nesle bayrağı sevdirmek için 1933’de başlayan bayrak uygulamaları giderek önemini artırmaktadır. 1936 yılında “*Türk Bayrağı Kanunu*” ve “*Türk Bayrağı*

³⁶² “Müfettişler Kongresi-6”, **Çukurovada Memleket**, 1 Şubat 1931, S:24-37, s.1-6

³⁶³ “Bayrağımızın Merasimle Çekilmesi İçin Bir Tamim”, **Vakit**, 7 Mayıs 1933, S:5503, s.1

³⁶⁴ “Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Köylerde Nasıl Kutlanacak?”, **Vakit**, 16 Birinciteşrin 1933, S:5666,s.9

³⁶⁵ **Kocaeli Muallimler Kurultayı Kararları, a.g.e.**, s.63-64

Nizamnamesi” yapılarak bayrağın ve bayrak törenlerinin şekilsel yapısı tespit edilmiştir.³⁶⁶

Bayrak törenlerinde zaman zaman 10.Yıl marşının da söylenmesi istenmiştir. Ayrıca 1936 yılı itibariyle Azınlık okullarında da bayrak töreni zorunlu hale getirilmiştir.³⁶⁷ Azınlık okullarında sabah bayrak töreni ve ant içme töreni yapılması, bu okullarda çalışan Türk öğretmenler tarafından bayrağa karşı saygının ne demek olduğunun öğretilmesi istenmiştir.³⁶⁸ 1938 yılında ise okullarda milli bayramlarda kullanılacak bayrak ve flamalarla ilgili talimatname yapılmıştır. Buna göre, her ilkokulun ayrıca kırmızı ve üçgen şeklindeki bir de flaması olacaktır.³⁶⁹

Bayrağa ve İstiklal Marşına karşı yönelik saygısızlık iddiaları zaman zaman gazetelere yer almakta ve yetkilileri harekete geçirmektedir. Örneğin, üzerinde ay yıldız bulunan bir bezden minder yapılması eleştiri konusu olduğu gibi, sigara paketlerinin üzerindeki ay yıldız amblemi de eleştiri konusu olabilmektedir.³⁷⁰Yine 23.03.1938 tarihli bir haberde Afyon ve Edirne’de bayrağa karşı yapılan saldırılar neticesinde yetkililerin bazı tedbirler aldıkları, özellikle köylerde, okullarda ve halkevlerinde bayrak konusunda konferanslar verilmesi istendiği belirtilmektedir.³⁷¹

Bayrak ve İstiklal Marşına karşı saygı ve sevginin artırılması adına yapılan bu uygulamaların günümüze kadar etkileri devam etmektedir. Dönem itibariyle bayrak ve İstiklal Marşı günlük hayatın içinde daha fazla yer almaya başlamıştır. Okullarda yapılan bayrak törenlerinin etkisi günlük hayatta da kendini gösterecektir.

Sadri Ertem, 1940 yılı itibariyle çocukların İstiklal Marşına karşı gösterdiği saygıya dair bir gözlemini paylaşmaktadır. Bütün uyarılara rağmen sokaklarda gürültü yapan çocukların bir radyodan gelen İstiklal Marşını duyduklarında hazır ol vaziyetinde dinlediğini belirten Sadri Ertem “*cumhuriyet ruhu çocuklarda bir disiplin halinde işlemiş*” olduğunu ifade etmektedir.³⁷²

1925 yılında İstanbul’da doğan Nermi Uygur ilkokul yıllarındaki bayrak törenlerine ait hatırasını şöyle aktarıyor: “*Başöğretmenimiz bayrak törenlerinde*

³⁶⁶“Türk Bayrağı Kanunu”, **Resmi Gazete**, 5 Haziran 1936, S:3322, “Türk Bayrağı Nizamnamesi”, **Resmi Gazete**, 14 Eylül 1937, S: 3708

³⁶⁷ “Bayrak Töreni”, **Haber**, 14 Birincikanun 1936, S:1766,s.3

³⁶⁸ “Ekalliyet Okullarında Sabahları İlk Derste And İçme Töreni Yapılacak”, **Kurun**, 18 İkincikanun 1937, S:6834-774, s.1

³⁶⁹**Kültür Düsturu, a.g.e.**, s.653

³⁷⁰ Va-Nü,“Bayrak ve Alamenti Farika, Başka Başka Şeylerdir!”, **Akşam**, 8 Eylül 1938, S:7147, s.3

³⁷¹ “Bayrağımız”, **Son Telgraf**, 23 Mart 1938, S:374, s.3

³⁷² Sadri Ertem, “Çocuk ve İstiklal Marşı”, **Vakit**, 30 Eylül 1940, S:8163, s.3

*İstiklal Marşı'nı yüksek sesle söylemeyi çağırır, "Atatürk sana bakıyordu" diye çıkışırdı.*³⁷³

İncelenen dönemin ilköğretim alanındaki önemli yeniliklerinden biri de yakın zamanlara kadar devam eden "Öğrenci Andı" uygulamasıdır. Reşit Galip Bey'in bakanlığı döneminde başlayan bu "And" ilk defa 1933 yılının 23 Nisan kutlamaları sırasında bizzat kendisi tarafından çocuklara hep bir ağızdan söylettirilmesiyle başlamıştır.

1933 yılı 23 Nisan Çocuk Haftasının ilk günü Reşit Galip Bey'in Ankara'da toplanan binlerce çocuğa hitaben yaptığı konuşma şöyledir;

"Çocuklar, güzel yüzlü Türk yavruları;...

... Büyük Millet Kurultayının Gazi babanızın elile açıldığı gündür. Bunu bayram edinmeniz, ey Türk çocukları, öz kurultayın açıldığı, öz devletin kurulduğu günü kendi bayramınız için seçmeniz ne mutlu buluş!...

Büyük Türk yarınının yapıcıları arasına girmek için şimdiden hazırlanan güzel çocuklar, daima kulağınızda çınlasın ki çalışkan olmıyan Türk sayılmaz, ahlaklı olmıyan Türk olamaz. Şimdiden bağıarak söylüyorum ki sizlerden çalışmayanlar, iyi yetişmeğe kulak asmiyanlar bizim yarınki düşmanlarımızdır.

Budunlar içinde bir ve eşsiz Türkün güzel çocukları, Türölüğün büyük yarını sizin görünüşte mini mini dayanıksız, fakat hakikatte sağlam ve dayanıklı omuzlarınızdadır. Bunu düşünün bilin, anlayın ve bir an bile unutmayın.

Size bütün şu işi veriyorum, bayramınız biter bitmez mekteplerinize döndüğünüz ilk günden başlayarak birinci ders girdiğiniz zaman sınıflarında hep birden ve hergün şu sözleri tekrarlayacaksınız:

"Türk'üm, doğruyum, çalışkanım. Yasam küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak, yurdumu, budunumu özümnden çok sevmektir. Ülküm yükselmek, ileri gitmektir. Varlığım Türk varlığına armağan olsun."

*Bunu yalnız sizlerden, burada bunanlardan değil bütün mekteplilerden istiyorum. Haydi çocuklar bayramınız kutlu olsun gülün, oynayın eğlenin.*³⁷⁴

Görüldüğü gibi Reşit Galip, son derece siyasi içerikli hamasi bir konuşmayla birlikte çocuklara çalışkanlık ve dürüstlük aşıl原因 bu andı okullarda her gün okunmasını istemektedir. Hemen ardından ilkokullara göndereceği bir yazılı emirle birlikte bu uygulama resmen başlayacaktır. İlkokullara bu konuda gelen yazılı emir aynen şöyledir;

"İlkmekteplerde her sınıfta her gün derse girildiği zaman çocuklar hep birden:

"Türküm, doğruyum, çalışkanım. Yasam küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak, yurdumu, budunumu özümnden çok sevmektir. Ülküm yükselmek, ileri gitmektir. Varlığım Türk varlığına armağan olsun."

ibaresini söylemelerinin usul ittihazı muvafık görülmüştür.

³⁷³ Seyda, a.g.e., s.257

³⁷⁴ "23 Nisan ve Çocuk Bayramları", *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1933, S:3218,s.6

- 1- Her muallim, bu ibareyi bulunduğu sınıfta tahtaya yazacak ve talebenin defterlerine yazdıracaktır. Talebenin bu ibareyi doğru olarak defterlerine geçirdikleri kontrol edilecektir.
- 2- Muallim bu ibarenin ifade ettiği fikirleri birer birer, çocukların fikri seviyelerine uygun düşecek şekilde, canlı ve cazip bir dille anlatacak, çocukların ibarenin manasını iyice kavramalarına dikkat edilecek, ibarede çocukların anlamadığı hiçbir nokta kalmamasına ehemmiyet verilecektir. Arada geçen “Türklük, doğruluk, çalışkanlık, yasa, küçüklerini korumak, büyüklerini saymak, yurdu, budunu özünden çok sevmek, ülkü, yükselmek, ileri gitmek, varlığımızın Türk varlığına armağan olması.” Gibi tabirlere ve fikirlere çocukların iyice nüfuz etmelerine çalışılacaktır.
- 3- Muallim, talebenin bu fikirleri ve tabirleri iyice anlayıp anlamadıklarına emin olmak üzere her tabir ve her fikir hakkında çocuklara muhtelif sualler iyirata edecek, bu tabirleri yerli yerine kullanıp kullanmadıklarını anlamak için talebeye cümleler tertip ettirilecektir.
- 4- Çocukların bu ibareyi mihaniki bir şekilde değil, ifade etmek istediği fikirlerin ve hislerin iyice manalarına nüfuz ederek, onları bütün benlikleriyle duyarak ve candan benimseyerek söylemelerine dikkat olunacaktır.
- 5- Talebeye bu ibare ayakta ve hep birden söyletilecek, muallimde çocuklarla birlikte ayakta durarak onlarla birlikte söyleyecektir.
- 6- Bu ibareyi söylerken talebenin laubali bir vaziyet almamasına, dürüst ve ciddi durmasına muallim dikkat edecektir.
- 7- Çocuklar, candan duydukları ve zaman geçtikçe manasına daha derin bir suretle nüfuz edecekleri asil ve yüksek hislere tercüman olan bu ibareyi sevinçle ve büyük şevk ve alaka ile tekrar ederken milli bir vazife iyfa ettiklerini şuur ile duymalıdır.

*Bütün Türk çocuklarının vicdanlarında yaşatmalarını ehemmiyetle ittihaz ettiğim bu akideyi talebenin yalnız dilinde bırakmıyarak hayatlarının her safhasında takibi elzem bir hayat düsturu olarak telakki etmeleri için bütün meslektaşlarımla ellerinden gelen cehti sarfedeceklerinden emin olduğumu beyan ile muvaffakiyet temenni ederim.*³⁷⁵

Mehmet Saffet, Ülkü dergisindeki “*İnkılap Terbiyesi*” başlıklı makalesinde bu andı “*milli dua*” olarak tanımlamakta, bayrak törenlerinin eğitimde cumhuriyetçilik ve milliyetçilik açısından önemine değinmektedir.³⁷⁶

Daha sonraki yıllarda öğrenci andıyla ilgili bazı değişiklikler olmuştur. İlk yıllarda sınıflarda söylenen bu ant, zamanla sabahları bayrak töreninde söylenmeye başlanmıştır.³⁷⁷ Yine ilk yıllarda bazı okulların bu andı bir marş gibi besteli bir şekilde söyledikleri anlaşılmaktadır. Maarif Vekaleti okullara bir yazılı emir göndererek andın bestesiz şekilde okutulmasını istemiştir.³⁷⁸ Ayrıca, 29 Ağustos 1972 tarih 14291 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan İlkokul Yönetmeliği’nde yer verilen ant metninin sonuna “*Ne mutlu Türküm diyene*” ifadesinin eklendiği görülmektedir.³⁷⁹ “Öğrenci Andı” uygulaması 8 Ekim 2013 tarih 28789 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Millî

³⁷⁵“Türk Çocuğunun Yasası”, **Hakimiyeti Milliye**, 19 Mayıs 1933, S:4248, s.2

³⁷⁶ Mehmet Saffet, “İnkılap Terbiyesi”, **Ülkü**, Eylül 1933, S:8, s.105-114

³⁷⁷“Mükemmel: Mekteplerde Her Sabah Andedilecek”, **Milliyet**, 25 Nisan 1933, S:2586, s.4

³⁷⁸“Yasa Bestesiz Olacak”, **Milliyet**, 4 Kanunuevvel 1934, S:3169, s.3

³⁷⁹**Resmi Gazete**, 29.08.1972, S:14291

Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelikle uygulamadan kaldırılmıştır.³⁸⁰

Sonuç olarak, ilkokullarda öğrencilere “And” uygulaması incelenen dönemin yenilikleri arasında olup yakın zamanlara kadar devam etmiş uygulamalardandır.

3.2.1.5. Atatürk ve 10 Kasım Törenleri

Dönemin ilköğretim okullarında eğitim öğretimin odak noktalarından birini Atatürk konusu oluşturmaktadır. Müfredat programları ve ders kitaplarında bu böyle olduğu gibi bunun dışında törensel uygulamalarla da desteklenmektedir.

Törensel uygulama olarak Atatürk olgusuna dair ilk yapılan işlerden biri okullarda Atatürk büstü bulundurulmasıdır. Zorunlu olmamakla birlikte 1928’de okullara gönderilen emirde; ücreti öğretmenler tarafından ödenmek üzere Tayyare Cemiyeti tarafından satılan Atatürk büstlerinden edinilmesi ve binanın uygun bir yerine yerleştirilmesi istenmiştir.³⁸¹

1928’de başlayan ve zorunlu olmayan bu uygulamanın zamanla genişlediği ve bütün okullara yayıldığı görölmektedir. Başlarda bina içinde bir yere konulan büstler zamanla bugün olduğu gibi okul giriş kapısının yanına konulmaya başlanmıştır. Dönem içinde okullara alınan büstlerin törenle yerlerine konduğuna dair bilgiler mevcuttur. Örneğin 19.12.1935 tarihli bir gazete haberinde İstanbul’da bir ilkokul için alınan Atatürk büstünün açılış töreni yapıldığı belirtilmektedir.³⁸²

1930’larda okullarda yaygınlaşan bir uygulama olarak Atatürk büstleri, okul idarecilerinin veya Halkevi gibi kuruluşların teşvikiyle yayılmaktadır ve bu konuda herhangi bir standart yoktur. 1937 yılında okullara gönderilen bir genelgede; bazı okulların sanat değerini taşımayan Atatürk büstlerini bulundurduklarının tespit edildiği, bütün okulların onaylatmak üzere bulundurdukları Atatürk büstlerinin 9*12 boyutlarında çekilmiş bir fotoğrafı ve hangi heykeltıraş tarafından yapıldığı bilgisinin bakanlığa göndermesi, bakanlık tarafından onaylanmamış büstlerin kullanılmaması istenmiştir.³⁸³

10 Kasım 1938 tarihinde Atatürk’ün ölümünden sonra okullardaki Atatürk büstünün törensel anlamının daha da pekiştiği görölmektedir. Atatürk’ün ölümünden sonra bazı gazeteler Atatürk büstü dağıtmıştır. Bir gazete haberinde, iki ilkokul

³⁸⁰ **Resmi Gazete**, 08.10.2013, S:28789

³⁸¹“Mekteplerde Gazi’nin Büstü”, **İkdam**, 14.10.1928, S:11307 s.2

³⁸² “İkinci Okulda Atatürk Büstü”, **Kurun**, 19 Birincikanun 1935, S:385,s.3

³⁸³“Mekteplere Alınacak Atatürk Büstleri İçin Bir Tamim Yapıldı”, **Son Posta**, 10 Haziran 1937, S:2463, s.2, Ayr.Bkz:“Mekteplere Atatürk Büstü”, **Açık Söz**, 8 Haziran 1937, S:406-93, s.3

öğrencisinin sınıflarında Atatürk köşesine koymak üzere bir büst edinmeye çalıştıkları belirtilmektedir.³⁸⁴

1940 yılına gelindiğinde ise Atatürk büstlerinin artık iyiden iyiye yaygınlaştığı anlaşılmaktadır. Köy okullarında dahi bulunabilen Atatürk büstleri okul bahçesinde bir kaidenin üstüne konmakta ve altında da bugün olduğu gibi Gençliğe Hitabe yazılmaktadır.³⁸⁵

Görüldüğü gibi, eğitimde Atatürk olgusu içerik itibarıyla olduğu gibi törensel uygulamalarda da odak noktasındadır. Bu uygulamaların öğrencilerde Atatürk sevgisinin yerleşmesine katkı sağladığı da anlaşılmaktadır. 10 Kasım 1938 günü Atatürk'ün ölümü bütün yurttaki olduğu gibi ilkokul öğrencileri üzerinde de büyük tesir yarattığı görülmektedir. Akşam gazetesinden Cemal Refik, 10 Kasım 1938 tarihinden birkaç gün sonra İstanbul'da sokaklarda rastladığı bazı ilkokul öğrencileriyle Atatürk'ün ölümü üzerine söyleşi yapmıştır. Bu söyleşilere ait bazı örnekler aşağıdadır:

- *“Adım vahide. On iki yaşındayım. İstanbul 48 inci ilkokul 4 deyim.*
- *Neden gözlerin yaşlı?*
- *Atatürk'ü kaybettiğimize ağlıyorum. Hastalığını bildiğimiz için çok üzülüyorduk. O gün öğleye doğru sınıfta otururken içimi bir sıkıntı bastı. ...Öğle paydosunda mektepten çıktığım zaman her tarafta direklerin yarısına kadar çekilmiş bayrakları gördüm. Yolda rastladığım büyük küçük herkes ağlıyordu. Birdenbire içime bir ateş düştü. Bende kendim tutamadım..*
Cağaloğlu ortaokulu 1 inci sınıftan Muzaffer;
- *Bu acı duygu kalbimden hiçbir zaman silinemez. İlk kara haberi, matem bayrakları kulağıma fısladı. Kalbim sızlayarak eve koştum. Atamın resmini bağrıma basıp kendimi kaybettim. Ah.. o resmi her zaman karşıma, onunla neler konuşurdum. Kendisini bir gün Floryada görmüştüm. O tatlı hayal, kalbimin en derin köşesine yerleşti. Zaten Türk Atası Türkün kalbinde oturur.*
Ölmedin... Sen ölmedin değil mi Yüce Atam?.. Sen bizimle yaşıyorsun. Bizden sonra da ebediyen yaşayacaksın.
İlkokul 1. Sınıf öğrencisi Aysel;
- *O bize her şeyin kolayını öğretti. ... Nasıl ağlamam? Atatürk ölünce ağlanmaz mı? O hepimizin babası idi...”³⁸⁶*

10 Kasım 1939 tarihinden itibaren yani Atatürk'ün ölümünün ilk yıldönümünden itibaren ilkokullarda anma törenleri yapılmaya başlanmıştır. 10 Kasım 1939 günü sabah dokuzu beş geçe saygı duruşuyla başlayan törenler bütün

³⁸⁴ “Mekteplere Atatürk Köşeleri”, **Tan**, 8 İKkanun 1938,S:1205, s.3

³⁸⁵ “Nümunelik Bir İlk Mektep”, **Tasviri Efkar**, 2 Ağustos 1940, S:93,s.2

³⁸⁶ Cemal Refik, “Küçük Mekteplilerin Teessürü”, **Akşam**, 17 Teşrinisani 1938, S:7217,s.4

ilkokullarda aynı şekilde yapılmıştır.³⁸⁷ Örneğin, Niğde Sakarya İlkokulu'nda 10 Kasım Atatürk'ün ölüm yıldönümü törenlerine dair haberde; bir hafta önceden hazırlık yapıldığı, öğrenciler tarafından Atatürk'ün hayatına ait resim ve yazıları ile bir çocuk dergisi hazırlandığı, 10 Kasım günü okul salonunda toplanarak Atatürk büstüne çelenk konduğu, saat 9'u beş geçe 5 dakika saygı duruşu yapıldığı, hüzünlü bir havada geçen törende İsmet İnönü'nün nutkunun okunduğu bildirilmektedir.³⁸⁸

10 Kasım Atatürk'ü anma törenleri günümüzde halen yukarıdaki örnekte anlatıldığı gibi yapılmaya devam etmektedir. Yine okullarda Atatürk büstleri incelenen dönemde şekillendiği üzere okul bahçesinde bir kaide üzerinde bulundurulmaktadır.

3.2.1.6. Tasarruf ve Yerli Malı Haftası

Tasarruf ve Yerli Malı Haftası uygulaması 1929 ekonomik krizinin hemen sonrasında başlamıştır. Esasen ülkenin ekonomik gerçeklerinden hareketle başlamış olan bu uygulama kısa bir süre sonra eğitim öğretimin de bir parçası olmuştur. Krizin getirdiği realiteler müfredat programlarını ve ders kitaplarını içerik itibarıyla etkilerken diğer yandan da ülke genelinde kutlanmaya başlanan Tasarruf ve Yerli Malı Haftası etkinlikleriyle okullarda törensel bir faaliyet olarak yerini almıştır.

Tasarruf Haftası kutlamalarına öncülük eden Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti 12 Aralık 1929'da kurulmuş, başkanlığını TBMM başkanı Kazım Özalp Paşa yapmış ve bütün milletvekilleri cemiyetin doğal üyesi sayılmıştır.³⁸⁹ Atatürk himayesinde kurulması, başkan ve üyelerinin siyasilerden oluşması cemiyete yarı resmi bir hüviyet kazandırmış ve bu faaliyetlerin bir devlet politikası olarak etkinliğini artırmıştır.

Tasarruf ve Yerli Malı Haftası uygulaması ilk kez 12.12.1930 tarihinde başlamıştır. Bakanlığın okullarda gönderdiği 7.12.1930 tarihli 16 maddelik genelgede, Tasarruf Cemiyetin düzenlediği Yerli Malı ve Tasarruf Haftası ile bütün okulların alakadar olması istenmekte, neler yapılabileceği madde madde belirtilmektedir.³⁹⁰

Daha önce düşünce aşamasında kalan veya tavsiyeden öteye gitmeyen yerli malı kullanma ve tasarruf yapma düşüncesi 1930'ların başından itibaren daha

³⁸⁷ "Diğer Mekteplerde" **Cumhuriyet**, 11 İkindiçeşrin 1939, S:5569 s.2

³⁸⁸ Tahsin Günöz, "Okulda Atatürk Günü", **İlköğretim**, 4 Birincikanun 1939, S:28, s.148

³⁸⁹ Doğan Duman, "Yerli Malı Haftaları", **Tarih ve Toplum**, Mart 1993, S:111, s.143-147

³⁹⁰ **A.g.m.**

ciddi bir şekilde uygulamaya sokulacaktır. Dönemin eğitim yayınlarında, örneğin Muallimler Mecmuası 1932 yılı sayılarında çok sayıda kooperatif konulu yazı mevcuttur. Bu yazılarda, ilkokullarda kooperatifin nasıl kurulacağı konusu detaylı olarak işlenmektedir.³⁹¹

Bu tarihlerden sonra okullarda kooperatif kurma işi yaygınlaşmış, öğrencinin ihtiyaçları buradan karşılanmıştır.³⁹² Bira ara bu kooperatiflerde elde edilen gelir Maliye Bakanlığının dikkatini çekmiş, buralardan gelir vergisi alınıp alınmayacağı yönünde Maarif Vekaletiyle bir ihtilaf yaşandığı da anlaşılmaktadır.³⁹³

Dönemin sonlarına doğru kooperatif kurma işi bir tavsiye olmaktan çok bir zorunluluk halini almıştır. Bakanlık 1938 yılında bu konuda bir talimatname hazırlamıştır. Bu talimatnamede, kooperatifin nasıl kurulacağı ve yapacağı işler ayrıntılı olarak yer almıştır.³⁹⁴

Bakanlık 1938 ve 1939 yıllarında gönderdiği emirlerde kooperatifi olmayan okulların kooperatif kurulmasını istemiş, ilköğretim müfettişlerine de okullarda kooperatif kurulması ve teftişi konusunda görev verilmiştir. Gönderilen emirlerde, çocukların ilköğretimden itibaren birlikte hareket edebilme, tasarruf bilinci kazanması ve ders araç gereçlerini ucuz yoldan karşılaması amacıyla kurulan kooperatiflere öğrenci velilerinin de ortak olabileceği belirtilmektedir.³⁹⁵ Kooperatifi olmayan okullarda öğrencilerin bu ihtiyaçlarını başka yollardan karşılandığı ve bunun suiistimallere yol açtığı yönünde gazete haberlerine rastlanmaktadır.³⁹⁶

Sadece şehir okullarında değil köy okullarında da kooperatif uygulamasının başladığı görülmektedir. Bir gazete haberinde Haymana'ya bağlı Karahoca köyü muhtarı, köyündeki öğretmenin bu yöndeki çalışmalarını ve başarılarını şöyle anlatmaktadır:

“Köy muallimimiz Emir Güner mektepte kurduğu yardım teşkilatıyla üç fakir talebeye elbise yaptırdı. Gene mektep kooperatifi sayesinde talebeden başka köylü de ihtiyaçlarından bir kısmını ucuzca tedarik etti ve hissedarlarının bir kuruluşuna yirmi para kar getirdi. Köyümüz namına kendisine teşekkür etmeyi bir borç bilirim.”³⁹⁷

³⁹¹ Bkz: **Muallimler Mecmuası**, Eylül-Teşrinisani 1932

³⁹² “İlk Mekteplerde Kooperatifçilik”, **Cumhuriyet**, 1 Teşrinievvel 1931, S:2659, s.2, Ayr.Bkz:

“Mektep Kooperatifi, Bakkal Dükkanı Mı?”, **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1932, S:2885 s.2, “Mekteplerde Kooperatifler Kurulacak”, **Son Posta**, 13 Mayıs 1937, S:2435, s.4

³⁹³ “Mekteplerimizdeki Kooperatifler”, **Cumhuriyet**, 22 Birinciteşrin 1937, S:4829, s.3

³⁹⁴ **Kültür Düsturu**, a.g.e., s.709

³⁹⁵ **Tebliğler Dergisi**, 6 İkinciteşrin 1939, S:45, s.70, Ayr.Bkz: “Mekteplerde İstihlak Kooperatifleri”, **Haber Akşam Postası**, 20 Birinciteşrin 1938, S:2410, s.5, “Talebeye Ucuz Kırtasiye”, **Son Telgraf**, 1 Mayıs 1939, S:771, s.2

³⁹⁶ “Hademe mi Bakkal mı?”, **Son Telgraf**, 29 İkincikanun 1940, S:1039, s.2

³⁹⁷ “Bir Köy Hocasına Teşekkür”, **Cumhuriyet**, 8 Mart 1938, S:4961, s.7

Bu hafta etkinlikleri kapsamında ilkokullarda ödüllü yarışmalar yapılmıştır. Örneğin, CHP ve Tasarruf Cemiyeti tarafından organize edilen ve İstanbul'dan 1.800 öğrencinin katıldığı yarışmada, 14 ilkokul öğrencisine 5'er lira ödül verilmiştir.³⁹⁸ Bu türden yarışmaların dönem boyunca devam ettiği görülmektedir.³⁹⁹ Genelde Tasarruf Cemiyeti tarafından yapılan bu yarışmalarda öğrencilere verilen ödüller paranın dışında bazen “*yerli mahsul bir sandık portaka*” gibi ödüller de olabilmektedir.⁴⁰⁰

Tasarruf haftası etkinlikleri kapsamındaki uygulamalardan biri de öğrencilerde kumbara ile para biriktirme alışkanlığı kazandırmaktır. Gazetelerde bu konuda teşvik edici haber ve yorumlar yer almaktadır.⁴⁰¹ Bu hafta süresince ilkokullarda tasarruf konulu konferanslar verilmekte, derslerde öğretmenler tarafından tasarruf ve yerli malı propagandası yapılmakta öğrencilere para biriktirmeleri tavsiye edilmektedir. Tasarruf Cemiyeti tarafından öğrencilere kumbara dağıtılmakta ve paralarını burada biriktirmeleri tavsiye edilmektedir.⁴⁰² Yine aynı cemiyetin hazırladığı “*Yaşasın Yerli Malı Yaşasın Kumbara!*” gibi piyesler hafta boyunca okul müsamerelerinde sahnelenmektedir.⁴⁰³

Öğrenciler kumbaraya biriktirdikleri paraları bankada adlarına açılan hesaplara yatırmak üzere topluca bankaya götürülmekte, hafta boyunca bankalarda kuyruklar oluşmaktadır.⁴⁰⁴ Dönemin sonlarına doğru bakanlığın gönderdiği emirlerde okullarda kumbarası olmayan öğrencilerin bankalardan kumbara edinmesi yönünde propaganda yapılması istenmektedir.⁴⁰⁵ Özellikle, İş Bankasının kumbaraları okullarda yaygındır ve bu banka kumbarayı yaygınlaştırmak için piyango gibi çeşitli faaliyetler yapmaktadır. Bir gazete haberinde; bankanın 1935 yılında okullarda başlattığı kumbara edinme kampanyasında çekilen kurada 5.000 liralık ödülün İstanbul Sultanahmet'teki bir ilkokul öğrencisine çıktığı belirtilmektedir.⁴⁰⁶

İlkokulu 1930'lu yıllarda okuyan Turan Muşkara, Yerli Malı ve Tasarruf Haftası uygulamasını “*yazılmamış inkılaplardandır*” ifadeleriyle tanımlamakta ve bu haftayla ilgili anılarını şunları anlatmaktadır:

³⁹⁸ “Mükafat Kazanan Çocuklar”, **Akşam**, 11 Haziran 1932, S:4909, s.2, “Hala Sonu Alınmayan Müsabaka”, **Milliyet**, 21 Ağustos 1932, S:2345, s.3

³⁹⁹ “Güzel Yazı Müsabakası”, **Milliyet**, 21 Kanunuevvel 1934, S:3186, s.3

⁴⁰⁰ “Tasarruf Haftasında İlkemekteplerde Yapılan Müsabaka”, **Vakit**, 4 Nisan 1934, S:5831, s.4

⁴⁰¹ Duman, **a.g.m.**,

⁴⁰² Bkz: “İstikraz ve Çocuklarımız”, **Vakit**, 19 Nisan 1933, S:5485, s.1, “Tasarruf Haftası”, **Vakit**, 17 Birincikanun 1933, S:5728, s.3, “Konyada Tasarruf Fikri: Kumbaralı Çocuklar”, **Cumhuriyet**, 20 Kanunisani 1934, S:3487, s.3

⁴⁰³ Duman, **a.g.m.**

⁴⁰⁴ “İktisat Haftası Her Yerde Hareketli Geçiyor”, **Son Posta**, 18 Birincikanun 1937, S:2652, s.13

⁴⁰⁵ “Onuncu Tasarruf ve Yerli Malları Haftası”, **Yeni Asır**, 23 Sontesrin 1939, S:10306.s.4

⁴⁰⁶ “Tali Kuşu”, **Kurun**, 4 Birinciteşrin 1935, S:310,s.3

“İlkokulda hatırlarım: Özdilekte Çankaya/ Gidiyoruz bankaya/Ey kumbara kumbara/İçi dolu çil para.... “Yerli Malı Yurdun Malı Herkes Onu Kullanmalı” gibi sloganlar yaygındı.İnkılabın vefakar öğretmen ordusu ve inkılapçı basın yerli malı kullanmanın bir yurtseverlik olduğunu halka benimsetmişti. Bazı inkılaplar okuldan ailelere mesajlar da taşırdı. Sümerbank’ın “Yerli Mallar Pazarı” mağazaları çok revaçtaydı.”⁴⁰⁷

Yine ilkokul yıllarını bu dönemde yaşamış olan Ayfer Tunçda ilkokullarda çocuklara para biriktirmenin öğretildiğini, eğitimine önem verilen her çocuğun bir kumbarasının olduğunu, en revaçtaki kumbaranın ise İş Bankası kumbarası olduğunu aktarmaktadır.⁴⁰⁸

Dönem boyunca ekonomik kriz etkisini artırdıkça Tasarruf Haftası kutlamaları da eğitimin odak noktalarından biri olacaktır. 1934 yılı kutlamaları dolayısıyla Kültür Bakanı Abidin Özmen’in beyanatında, milli ekonomi açısından okullarda Tasarruf Haftası etkinliklerine önem verdiklerini belirtmesi, eğitimde içerik ve yöntemin iktisadi şartlardan etkilenmekte olduğunu ortaya koymaktadır.⁴⁰⁹

Dönem boyunca bu hafta dolayısıyla okullara gönderilen genelgelerle kutlamaların etkin bir şekilde yapılması istenmiştir.⁴¹⁰1939 yılı Tasarruf Haftası için eğitim teşkilatına gönderilen bir emirde ise; bu hafta boyunca öğretimin mihverinin tasarruf ve yerli malı olması, kumbara ve kooperatifin yaygınlaştırılması ve havanın uygun olması durumunda resmi geçit töreni yapılması istenmektedir.⁴¹¹

Dönemin sonlarına doğru okullarda bir “yemiş günü” yapılmaya başlanmıştır. Öğrencilerin yerli malı meyveler getirerek sınıflarda birlikte paylaşılması ve yenilmesi şeklinde yapılan, yakın zamana kadar okullarımızda devam eden bu uygulama yerli tarım ürünlerini desteklemek amacıyla yapıldığı anlaşılmaktadır.⁴¹² Bu uygulamada çocuklara beslenme alışkanlığı kazandırılması da amaçlanmaktadır. Zira, dönemin çocuklarının beslenme alışkanlığında popüler Batı kültürünün etkileri dönem aydınlarının gözünden kaçmamaktadır. Bir gazete haberinde; eskiden çocuklar, okula giderken leblebi tozu, macun şekeri, elma şekeri vesaire yerken yeni nesil öğrencilerde bunların yerini “frigo” denilen buzlu çikolatalar ve “Amerikan çikletleri”nin aldığı belirtilmektedir.⁴¹³

⁴⁰⁷ Bekir Onur, *Türkiye’de Çocukluğun Tarihi*, İmge Yay., İstanbul, 2005, s.378

⁴⁰⁸ *A.g.e.*, s.378

⁴⁰⁹“Kültür Bakanı Dün Bir Söylev Söyledi”, *Yeni Asır*, 20 Kanunuevvel 1934,S:8830, s.7

⁴¹⁰ “Tasarruf Haftası:Mekteplerde Yapılacak Merasim İçin program Hazırlandı”,*Akşam*, 6 Kanunuevvel 1936,S:6516, s.5

⁴¹¹*Tebliğler Dergisi*, 6 İkinciteşrin 1939, S:45, s.70

⁴¹² “Yerli Mallar ve Tasarruf Haftası Bugün Başlıyor”, *Kurun*, 12 Kanunievvel 1938, S:7515-1615, s.3, “İktisat Haftası”, *Vakit*, 7 Birincikanun 1940, S:8229, s.3

⁴¹³ H.F., “Yeni Çocuğun Yemişleri”, *Akşam*, 4 Kanunusani 1937, S:6543, s.3

Ekonomik kriz ve yaklaşan savaş tehlikesi hayatın her alanında olduğu gibi eğitim alanında da kendini göstermektedir. Örneğin, kağıttan tasarruf etmek için öğrencilerin defterlerini tasarruflu kullanmalarına dair bakanlık emirleri dikkat çekmektedir.⁴¹⁴Yine okullarda tasarruf amacıyla her öğrencinin sene başında iki kutu tebeşir getirme mecburiyeti gibi uygulamalar dönemin ekonomik realitelerini yansıtmaktadır.⁴¹⁵

Özetle, ülkenin ekonomik şartları gereği ortaya çıkan Tasarruf ve Yerli Mali Haftası uygulaması dönemin sonlarına doğru Avrupa'da patlak veren ve gittikçe Türkiye'ye de yaklaşan savaş şartlarında daha da önem kazanmış ve okullarda eğitim öğretimin bir parçası haline gelmiştir. Günümüze kadar gelen bu uygulama incelenen dönemin ilköğretim alanında ortaya çıkan önemli gelişmelerden biridir.

3.2.1.7. Diğer Törensel Uygulamalar

Dönemin süreli yayınlarından elde ettiğimiz bilgilerde, düzenli olmasa da bazı belirli gün ve haftalarda da törensel uygulamalar yapılmıştır. Örneğin yerel kurtuluş günü kutlamaları bunlardan biridir. Şehrin düşmandan kurtuluşunu simgeleyen bu günlerde bazı vilayetlerde kutlamalar yapılmakta ve bu kutlamalara ilkokullar da katılmaktadır.

Örneğin, İstanbul'un düşman işgalinden kurtuluşunun yıldönümü olan 6 Ekim 1927 tarihinde tören yapılmış ve okullara gönderilen emirde bütün okulların törene katılması istenmiştir.⁴¹⁶ Başka bir gazete haberinde Kırklareli'nin düşmandan kurtuluş günü yıldönümü 10 Kasım 1928 tarihinde kutlama yapmak üzere Muallimler Birliğinin hazırlıklar yaptığı, yapılacak müsamerede Gazi'nin nutkunun dinletileceği bildirilmektedir.⁴¹⁷ Yine Adana'nın düşmandan kurtuluşunun yıldönümü 5 Aralık 1930 tarihinde kutlanmış, ilk ve ortaöğretim okulları bu törene aktif olarak katılmıştır.⁴¹⁸

Yerel kurtuluş günlerinin kutlanmasına dair elde edebildiğimiz az sayıda örnek olmakla birlikte, bu günlerin kutlandığı ve ilkokulların bu törenlere katıldığı anlaşılmaktadır ki zaten 1929 İlkmeçtepler Talimatnamesinde bu günler okullarda tören yapılması gereken günler arasındadır.

Yerel kurtuluş günlerinin yanında, II. Meşrutiyet döneminde kalma 10-23 Temmuz tarihlerine denk gelen "Hürriyet" veya "Hakimiyeti Milliye" bayramı da 1935

⁴¹⁴Tebliğler Dergisi, 13 Mayıs 1940, S:70, s.197

⁴¹⁵ "Mekteplerde Talebelerin Tebeşir Getirme Mecburiyeti", **Son Telgraf**, 28 Eylül 1940, S:1281, s.2

⁴¹⁶ "Bilumum Mekteplere İlan", **Cumhuriyet**, 5 Teşrinievvel 1927, s.3

⁴¹⁷ "Kuruluş Bayramı İçin Hazırlık Yapılıyor", **İkdam**, 06.11.1928 11329, s.2

⁴¹⁸ "Kurtuluş Bayramı", **Yeni Adana**, 7 Kanunisanı 1930, S:2397, s.1

yılına kadar kutlanan bayramlardandır. Okulların tatil olduğu günlere gelmekle birlikte zaman zaman öğrencilerin de bu törenlere katıldığına dair bilgiler mevcuttur. Örneğin, 17 Temmuz 1932 tarihli Milliyet gazetesindeki bir haberde; “*Hakimiyeti Milliye Bayramı*”nın kutlandığı, Halkevinde tören yapıldığı ve küçük mekteplilerin Türk Maarif Cemiyeti yararına rozet dağıttığı belirtilmektedir.⁴¹⁹ Anadolu’nun pek çok şehrinde bu kutlamaların 1935 yılına kadar yapıldığı bilinmektedir.⁴²⁰

“*Ağaç Bayramı*” da okullarda kutlanan bayramlar arasındadır. Bu bayram 1930 yılında Himayei Eşcar Cemiyeti tarafından hazırlanan talimatnamenin Resmi Gazetede yayınlanmasıyla resmîyet kazanmıştır. Talimatnamede halka ağaç sevgisinin aşılması için valiliklerce belirlenecek bir günde yapılacak etkinliklere öğrencilerin de katılması ve cemiyet yararına rozet satması istenmektedir.⁴²¹

Bu bayramın ilkokullarda kutlandığına dair azda olsa bilgiye rastlanmaktadır. Örneğin, Vezirköprü’de Halkevi köycülük şubesi tarafından düzenlenen Toprak ve Ağaç Bayramı etkinliklerine ilkokullarda katılmışlar, jimnastik gösterisi yapmışlardır.⁴²²

Başka bir haberde ise, Ziraat Vekaleti tarafından başlatılan ağaç seferberliği dolayısıyla, ilk ve ortaokullarda “*Mektepliler Ağaç Birlikleri*” kurulmasının kararlaştırıldığı, bu birliklerinin ilkinin Edirne’de kurulduğu, her okulun bahçesinin ağaçlandırılacağı bildirilmektedir.⁴²³

Akşam gazetesinden Va-Nü, 14 Mart 1940 tarihli gazete yazısında her yerde yaygın olan Ağaç Bayramı etkinliklerinden bahsederek, kendi öğrencilik yıllarında da zaman zaman bu tür etkinlikler yapıldığını, ancak gelenekselleşmediği için verimsiz kaldığını belirtmektedir.⁴²⁴

Yine, yaygın olmasa da “*Köycülük Bayramı*” ve “*Toprak Bayramı*” gibi bayramların da kutlandığına dair bilgiler mevcuttur. Balıkesir Halkevi şubesinin köylerde “*Köycülük Bayramı*”nı kutladığı,⁴²⁵ Adana’da ise Toprak bayramı kutlandığı ve ilkokul öğrencilerinin de katıldığı gazetelerde yer alan haberler arasındadır.⁴²⁶

⁴¹⁹ “Hakimiyeti Milliye Bayramı”, **Milliyet**, 17 Temmuz 1932, S:2310, s.1

⁴²⁰ Hasan Babacan, Uğur Üçüncü, “Türk Basınına Göre Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Meşrutiyet Kutlamaları”, **History Studies**, 2010, 2/2, s.411-437

⁴²¹ “Türkiye Himayei Eşcar Cemiyeti Umumi Merkezi tarafından tanzim olunan ağaç bayramı talimatnamesi”, **ResmîGazete**, 11.11.1930, S: 1652, s.28

⁴²² “Vezirköprüde Ağaç Bayramı”, **Yeni Sabah**, 18 Nisan 1939, S:343, s.5

⁴²³ “Ağaç Seferberliği”, **Son Telgraf**, 6 Şubat 1938, S:332, s.3

⁴²⁴ Va-Nü, “Bizim Oğlan Bina Okur”, **Akşam**, 14 Mart 1940, S:7684, s.3

⁴²⁵ “Balıkesirde Köy Bayramı”, **Kurun**, 12 Haziran 1935, S:6258-198, s.6

⁴²⁶ “Adanada Toprak Bayramı Nasıl Kutlandı”, **Vakit**, 29 Mart 1933, S:5467, s.6

Zonguldak'ta ise kömür madenin keşfinin yıldönümlerinde "Kömür Bayramı"nın öğrencilerin katılımıyla kutlandığı görülmektedir. Maarif Vekaleti bu törenlerden dolayı okullara bir tebrik mesajı göndermiş, ayrıca CHP Zonguldak il başkanlığı ders kitaplarına bu bayramla ilgili konu eklenmesini istemiştir.⁴²⁷

Her ne kadar okullarda kutlandığına dair bir bilgiye rastlanmasa da 1934 yılında Himayei Etfal Cemiyetinin kongresinde 23 Nisan Çocuk Haftasının son gününün Anneler Günü olarak kutlanması kararlaştırılmıştır. Bu cemiyetin üyelerinden İffet Hanım gazetede yazısında; bunun eğitsel ve sosyal açıdan faydalı olacağı belirtmekte, babaların da aynı günde anılması teklifinin reddedildiği, bu günün Avrupa'da da sadece anneler günü olarak kutlandığını belirtmektedir.⁴²⁸

Bunların dışında öğrencilerin zaman zaman devlet ricalini karşılamak amaçlı olarak törenlere götürüldüğü anlaşılmaktadır. Akşam gazetesindeki bir haberde; öğrencilerin devlet ricalini karşılamak için kullanılmasının "*lüzumsuz bir adet*" olduğu belirtilmekte ve öğrencinin dersten mahrum edilmesini eleştirilmektedir.⁴²⁹

Dönemin ilkokullarındaki törensel uygulamalarla ilgili ilginç bir fikir dile getiren Sadri Ertem, Hasan Ali Yücel'in ilk defa olarak okulların açıldığı gün radyodan velilere hitaben bir konuşma yapmasından yola çıkarak, okulların açıldığını günü "*Mektep Bayramı*" olarak kutlanmasını önermektedir.⁴³⁰ Günümüzde "*İlköğretim Haftası*" adı altında bu uygulama yapılmaktadır.

Görüldüğü gibi incelenen dönemin ilkokullarındaki törensel uygulamalarda günümüz okullarında halen devam eden pek çok faaliyetin başlangıç noktasını yada bir benzeri görülmektedir. Bu durum, eğitim öğretimde törensel faaliyetler açısından 1928-1940 döneminin belirleyici ve şekillendirici olduğunu göstermektedir.

3.2.2. Okullardaki Ders Dışı Faaliyetler

3.2.2.1. Müsamereler

İncelenen dönemin ilkokullarında yapılan sosyal faaliyetlerden en yaygın olanı çeşitli zamanlarda yapılan müsamerelerdir. Belirli gün ve haftalarda yapılan müsamerelerin yanı sıra yıl sonu müsamereleri de rutin yapılan faaliyetlerdendir.

⁴²⁷ "Maarif Vekilimiz Tebrik Ediyor", **Zonguldak**, 30 Senteşrin 1932, S:353, s.1, Ayr.Bkz:"Kömür Bayramı", **Zonguldak**, 26 İlkteşrin 1932, S:349, s.1, "Mekteplerde ve İstanbulda Kömür Bayramı", **Zonguldak**, 23 Senteşrin 1932, S:352, s.1

⁴²⁸ İffet Halim, "Çocuk Haftası Münasebetiyle: Anneler Günü", **Hakimiyeti Milliye**, 11 Nisan 1934, S:4566, s.4

⁴²⁹ "Dersten Mahrum Bırakılan Talebe", **Akşam**, 14 Kanunievvel 1938, S:7242, s.1

⁴³⁰ Sadri Ertem, "Velilerin İnkılapçı Mektepteki Rolü", **Vakit**, 4 Birinciteşrin 1940, S:8167, s.3

Müsamerelere eğlence boyutunun yanı sıra eğitim ve çocuğun sosyalleşmesi açısından da önem verildiği anlaşılmaktadır. 1929 tarihli İlkmektepler Talimatnamesinin “*Mektepte İctimai Faaliyetler*” bölümünde okulu; çocuk için sosyal bir toplum yapmak için gereken faaliyetlerden biri olarak müsamereler gösterilmiştir.

Ayrıca, 1936 ilkokul programında hedefe ulaşma araçları dersler ve ders dışı eğitsel faaliyetler olarak ikiye ayrılmıştır. Yani, eğitim ve öğretimin sadece ders içinde değil, ders dışı bir takım sosyal faaliyetlerle de devam etmesi istenmektedir.⁴³¹

Okul müsamereleri öğrencilerin sanatsal kabiliyetlerini sergileyebilecekleri bir fırsat olmaktadır. Müsamerelerde yapılan gösteriler, hareketsiz çocukları harekete geçirebilecek bir araç olarak görülmekte ve öğretmenlerin bu faaliyetlerden yararlanması gerektiği düşünülmektedir.⁴³²

Hikmet Feridun Es’in dönemin okul müsamereleriyle ilgili görüşleri özetle şöyledir: Son zamanlara kadar okul müsamereleri katılımcıları eğlendirmek amacıyla yapılmaktaydı. Eğitici rolü akla getirilmezdi. Şimdi ise okul müsamerelerinden büyük faydalar sağlanıyor. Bizde son zamanlara kadar, can sıkıcı ve kötü tiyatro oyunları için “*mektep müsameresi gibi*” benzetmesi yapılırdı. Eskiden laf olsun diye yapılan okul müsamerelerinin imajı böyleyken şimdilerde layık olduğu ehemmiyete kavuşmuştur.⁴³³

Eğitim yöneticileri dönemin başlarından itibaren okul müsamereleriyle ilgili bazı düzenlemeler yapma gereği duymuşlardır. Örneğin, 1929 İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresinde alınan kararlar arasında; okul müsamerelerinin ayda bir defa işlenen ders konularını desteklemek amacıyla yapılmasını ve sahnelenecek piyeslerin müfettişlerin onayından geçmesi gerektiği belirtilmektedir.⁴³⁴

28.10.1930 tarihli “*Mektep Temsilleri Hakkında Alınacak Tedbirlere Dair Talimatname*” de ise; okullarda temsil edilecek piyeslerin Cumhuriyet’in ruhuna, örf ve ananelere uygun olması istenmektedir. Talimatnamede, temsillerin Molyer’den veya Ahmet Vefik Paşa tarafından yazılmış eserlerden olması, içlerinde açık saçık sahneler olmaması, konuları ahlaka aykırı oyunların sahnelenmemesi istenmektedir.⁴³⁵

⁴³¹ “Yeni İlkokul Müfredat Programı”, a.g.m.

⁴³² “Mektep Temsilleri”, **Son Posta**, 25 Şubat 1932, S:570, Muallim Sayfası

⁴³³ Hikmet Feridun Es, “Eski ve Yeni Mektep Müsamereleri”, **Akşam**, 19 Kanunisanı 1941, S:7990,s.3

⁴³⁴ **İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresi Zabıtnamesi ve Kararları**, a.g.e., s.33-34

⁴³⁵ **Kültür Düsturu**, a.g.e., s.665

Bununla birlikte devam eden yıllarda da okullara emirler gönderilerek bu müsamereler kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Bu temsillerin Maarif Müdürlüğünden onaylı olması şartına uyulmadığı yönünde gelen şikayetler üzerine okulların uyarıldığı görülmektedir.⁴³⁶

Bakanlık 1936 yılında gönderdiği emirde ise; ders senesi içerisinde dersleri aksatacak müsamerelerin yapılmaması, sadece fakir öğrenciler menfaatine yapılacak olanlara izin verilmesi ve bu müsamerelerin içkisiz olması istenmektedir.⁴³⁷

Bu düzenlemelere rağmen dönem sonuna kadar okul müsamereleriyle ilgili şikayetler devam etmiştir. Genellikle velilerden gelen bu şikayetler, derslerin aksatıldığı, oynanan piyeslerde ahlaki kurallara uyulmadığı yönünde olmaktadır.⁴³⁸ Bu temsillerin Maarif Müdürlüğünden onaylı olması şartına uyulmadığı yönünde gelen şikayetler üzerine okulların sık sık uyarıldığı görülmektedir.⁴³⁹ Örneğin, 1939 yılında yapılan uyarıda; piyeslerde öğrencilere verilecek rollerin iyi seçilmesi, kız rolünde erkek, erkek rolünde kız öğrenci oynatılmaması ve ayrıca müsamerelerin sınav dönemlerinde yapılmaması istenmektedir.⁴⁴⁰

Müsamerelerde genellikle bakanlık tarafından izin verilen temsil, koro, monologlar, milli danslar ve modern danslar yer almaktadır. Genellikle “Gazi Çocukları”, “Akın”, “Bayrağın Şerefi”, “Kızıl Çağlayan”, “İstiklal” gibi milli yönü ön plana çıkan temsiller; danslar da ise “zeybek oyunu” gibi milli danslar öne çıkmaktadır.⁴⁴¹ Şehirlerde yapılan müsamerelerde genellikle Halkevi salonları kullanılmaktadır.⁴⁴²

Özellikle son sınıflar için bir mezuniyet töreni veya “veda müsameresi” niteliğinde olan bu faaliyetler genellikle Haziran ayında yapılmaktadır. Örneğin, 1933 yılında Sarıyer bölgesindeki ilkokulların mezuniyet töreninin Halkevinde düzenlendiği ve öğrencilere diplomalarının törenle verildiği görülmektedir.⁴⁴³

⁴³⁶“Mektep Temsilleri”, **Cumhuriyet**, 22 Mayıs 1932,S:2887 s.2

⁴³⁷“Mekteplerde Müsamere”, **Son Posta**, 5 Şubat 1936, S:1980, s.2

⁴³⁸ “Talebinin Müsamere Mevsimi”, **Son Telgraf**, 9 Nisan 1939, S:749, s.3, “Yıllık Müsamereleer Nasıl Olacak”, **Son Telgraf**, 25 Şubat 1939, S:706, s.3

⁴³⁹“Mektep Temsilleri”, **Cumhuriyet**, 22 Mayıs 1932,S:2887 s.2

⁴⁴⁰ “Mekteplerdeki Müsamereleer Hakkında Tamim”, **İkdam**, 26 Şubat 1939, S:43, s.2

⁴⁴¹ Bkz:“Adana’da Mektep Müsamereleeri”, **Akşam**, 28 Kanunievvel 1933, S:5468, s.6,

Ayr.Bkz:“Mektep Müsameresi”, **Akşam**, 31 Mayıs 1936, S:6327, s.3, “Okulda Müsamere”, **Vakit**, 24 Nisan 1939, S:7645, İlkokul İlavesi

⁴⁴² “Yurt Mekteplerinde Müsamereleer”, **Akşam**, 8 Mayıs 1938, S:2790 ,s.5, “Ders kesimi Müsamereleeri”, **Akşam**, 4 Haziran 1930, S:4182 s.3

⁴⁴³ “İlmekteplerde Dün 140 Talebeye Şahadetname Verildi”, **Milliyet**, 30 Haziran 1933, S:2652,s.3

Anadolu şehirlerinde sönük olan sosyal hayatı canlandıran okul müsamereleri gazetelere de sık sık haber olmaktadır. Örneğin Akşam gazetesi Edirne’de yapılan okul müsamerelerini şu ifadelerle değerlendirmektedir;

“Durgun ve sönük olan şehir hayatı ancak mektepler canlandırabiliyor. Mekteplerin tertip ettikleri gece ve gündüz müsamereleri, kışın ara sıra fakir talebe menfaatine verilen balolar, yazın idman şenlikleri şehrimizin ölü hayatını canlandırıyor.”⁴⁴⁴

10.06.1938 tarihli bir haberde Bitlis’te mevcut iki ilkokuldan birinin yıl sonu dolayısıyla bir müsamere verdiği, bugüne kadar yapılanların en iyisi olduğu, ayrıca diğer ilkokulunda balo yaptığı, Bitlis’te ilk defa yapılan bu baloya Vali, komutan ve diğer devlet erkanının katıldığı bildirilmektedir.⁴⁴⁵

Gerek bakanlığın mevzuat düzenlemeleri ve gerekse zaman zaman yazılı emirlerinden de anlaşılacağı gibi müsamereler eğitim öğretimin bir parçası gibi görülmektedir. Dönemin aydınlarının gözlemlerinden de anlaşılacağı gibi okul müsamereleri halka ve çocuklara okulu sevdirmek, çocukta sanat zevkini uyandırmak ve milli bilinç geliştirmek amacıyla yapılmaktadır.

3.2.2.2. Çocuk Kampları

İncelenen dönemin ilköğretim alanına getirdiği yeniliklerden biri de yaz tatillerinde ilkokul öğrencileri için açılan çocuk kamplarıdır. Bu kamplar genellikle belli bir ücret karşılığında, şehir içinde veya şehir dışında müstakil bir alanda yapılmaktadır. Sadece tatil ve eğlence amaçlı olmayıp aynı zamanda eğitim amaçlı olduğu görülmektedir.

1932 yılında ilk defa Himayei Etfal Cemiyeti tarafından gündeme getirilen çocuk kampları fikrinin o günün ekonomik şartları gereği imkansızlıklardan dolayı uygulama alanı bulamadığı anlaşılmaktadır.⁴⁴⁶ 23.04.1932 tarihli bir yazıda; dünyanın her tarafında bulunan çocuk kamplarının Türkiye’de yapılmasının bir zorunluluk olduğu, bunun aynı zamanda bir eğitim fırsatı olduğu ve kampların bir an önce hayata geçmesi gerektiği belirtilmektedir.⁴⁴⁷

1932 yılında gündeme gelen çocuk kampı uygulaması ilk defa 1934 yılında İzmir’de yapılmıştır. Dönemin İzmir valisi Kazım Paşa’nın, çocuk kampları fikrini Selim Sırrı Tarcan’ın Almanya’daki deneyimlerinden edindiği anlaşılmaktadır. Kazım Paşa, 1934 yılı İzmir İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresi’ne sunduğu çocuk kampları

⁴⁴⁴“Edirne Mektepleri ve Mektepli Müsamereleri”, **Akşam**, 1 Haziran 1932, S:4899, s.6

⁴⁴⁵“Mektepler ve Mektepliler”, **Akşam**, 10 Haziran 1938, S:2823 ,s.5

⁴⁴⁶“Çocuk Kampları”,**Son Posta**, 24 Nisan 1932, S:626, s.6

⁴⁴⁷ Sinanoğlu, “Çocuk Kampları”, **Hakimiyeti Milliye**, 23 Nisan 1932, S:3867, s.4

hakkında raporda şu bilgileri aktarılmaktadır: Köylerden 300 çocuğun toplanarak yaz kamplarına alındığı ve başlarına da öğretmenler görevlendirildiği, bunlardan verimli sonuçlar alındığı, kampa katılan çocukların kilo aldıkları ve sağlık yönünden faydalı olduğu, gelecek sene 500 çocuk için kamplar yapılacağı belirtilmektedir.⁴⁴⁸

Ayrıca raporda, bu kamplar hakkında halk arasında şikayetler olduğu iddiası üzerine Tire kaymakamı köylere gönderilmiş ve durumun bir dedikodunun yayılmasından ibaret olduğu, önemli bir şey olmadığı anlaşılmıştır. Aynı raporda; köylerden çocukları toplama çalışmaları esnasında dul bir kadının: “*Benim çocuğum cumhuriyete armağan ve kurban olsun*” dediği ve onu takiben diğer köylülerin de çocuklarını bu kamplara vermeye razı olduğu belirtilmektedir.⁴⁴⁹

1934 yılında İzmir’de 16 farklı yerinde açılan ve 250 ilkokul öğrencisinin barındığı bu kamplardan iyi sonuç elde edilmesi üzerine 1935 yılında kamplara 800 öğrenci alınmasına karar verilmiştir.⁴⁵⁰

1936 yılının Temmuz ayında ise İstanbul’da ilk defa Kızıltoprak’ta bir ilkokul binasında yaz kampı açılmıştır.⁴⁵¹ İki ay boyunca öğretmen nezaretinde yatılı olarak yapılacak kamp için öğretmen ve öğrencilerden 15 lira ücret alınmaktadır.⁴⁵² İstanbul Maarif Müdürlüğü tarafından yayınlanan bir eserde; Kızıltoprak’ta bir ilkokul binasında açılan kampta 75’i ücretsiz toplam 144 öğrenci barındırıldığı belirtilmektedir. Kampın resmi programı zaman sırasıyla şöyledir: Sabah jimnastiği, bayrak töreni, kahvaltı, serbest zaman, deniz banyosu, yemek, öğle istirahati, okuma saati, Takım oyunları, ikindi kahvaltısı, serbest zaman, bayrak indirilmesi, yemek, akşam eğlenceleri ve uyku.⁴⁵³

Fakir çocuklar içinde belirli bir miktar kontenjan ayrılan bu kamplar basının da ilgi odağı olmuştur. Akşam gazetesinin muhabiri “*Bizde İlk Çocuk Kampı*” başlıklı makalesinde Kızıltoprak’taki çocuk kampına dair izlenimlerini detaylarıyla anlatmaktadır.⁴⁵⁴

Aynı yıl Kocaeli’nde de bir çocuk kampı açılmıştır. Akşam gazetesinden M. Gönç, Hereke’de köy çocukları için kurulan kampa dair izlenimlerini aktarmaktadır.

⁴⁴⁸ Vahit, “Cumhuriyet Maarifinde Onbir Yılında İzmir’de Maarif Hayatı”, **Anadolu**, 29 Teşrinievvel 1934, S:6051, s.4

⁴⁴⁹ Vahit, “Cumhuriyet Maarifinde Onbir Yılında İzmir’de Maarif Hayatı”, **Anadolu**, 29 Teşrinievvel 1934, S:6051, s.4

⁴⁵⁰ “Tatil Okulları”, **Akşam**, 8 Temmuz 1935, S:6005, s.3

⁴⁵¹ “Bizde İlk Çocuk Kampı”, **Akşam**, 5 Temmuz 1936, S:6362, s.1

⁴⁵² “İlkokul Kampları”, **Kurun**, 15 Mayıs 1936, S:6588-528, s.3, Ayr.Bkz: “İlkmektep Kampları”, **Son Posta**, 31 Mayıs 1936, S:2093, s.4, “İlkokullara Kamp”, **Kurun**, 3 Mayıs 1936, S:6565-505, s.3, “Fakir Talebe İçin İki Kamp Kurulacak”, **Akşam**, 3 Mayıs 1936, S:6300, s.3

⁴⁵³ **İstanbul İlk Okullarında Çocukları Koruma İşleri**, Maarifet Basımevi, İstanbul, 1937, s.60-61

⁴⁵⁴ H.F., “Bizde İlk Çocuk Kampı”, **Akşam**, 5 Temmuz 1936, S:6362, s.2-5

Buna göre kampta bir taraftan çocukların oyun, gıda gibi ihtiyaçları giderilirken diğer taraftan da eğitime tabi tutulmaktadır. Kampta öğretmenler nezaretinde radyo ve gramofon gibi modern araçlardan da yararlanmak suretiyle düzenli bir eğitim verilmektedir. Sabah saatlerinden itibaren jimnastik, bayrak törenleri, ant içme merasimi, yürüyüş, spor gibi uygulamalar kampların aynı zamanda disiplinli bir nesil yetiştirme amacı güttüğünü göstermektedir.⁴⁵⁵

1938 yılına ait bir haberde ise; Samsun'da, ilkokul öğrencileri için Matosyan çiftliği civarında kamp kurulacağı, kampın Temmuz ayında yapılacağı bildirilmektedir.⁴⁵⁶

Yatılı olan bu yaz kamplarının dışında şehir merkezindeki ilkokul bahçelerinde gündüzlü olarak çocukların oyun oynayabileceği bir düzenleme yapılmış ve tatil boyunca bu "*çocuk bahçelerinde*" çocukların öğretmen nezaretinde oyun ihtiyaçları karşılanmıştır.⁴⁵⁷ 1935 yılında İstanbul'da başlayan ilk uygulamada 16 ilkokul bahçesinde 16.000 çocuk yararlanmış, 120 öğretmen ücret karşılığında bu kamplarda görevlendirilmiştir.⁴⁵⁸ İstanbul Maarif Müdürlüğü tarafından başlatılan "Çocuk Bahçesi" uygulaması şehirde çocuklar için parkların olmamasından ileri gelmektedir. İlerleyen yıllarda CHP ve valilik şehrin bu ihtiyacını dikkate alarak belirli yerlerde çocuk parkı açmak için girişimlere başlayacaktır.⁴⁵⁹

Çocuk kampları ve çocuk bahçeleri uygulamasının ilerleyen yıllarda daha planlı ve programlı yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu kamplarda ve çocuk bahçelerinde çalışacak öğretmenlere kurslar açılmış, öğretmenler için yapılan hazırlık kamplarına daha çok öğrenci kamplarında görev alacak öğretmenler kabul edilerek burada bir çeşit staj yaptırılmıştır.⁴⁶⁰ Her geçen yıl kamplardan yararlanan öğrenci sayısı artmıştır. Örneğin, 1935 yılında İstanbul'da çocuk kamplarından 144 öğrenci yararlanırken⁴⁶¹, 1940 yılında bu sayının 1.250 olduğu, ayrıca kamplarda seyyar sinema ve eğitici filmlerde seyrettirildiği bilgisi gazetelerde yer almaktadır.⁴⁶²

⁴⁵⁵ M. Gönç, "Herekede Köy Çocukları Kampını Ziyaret ", **Akşam**, 16 Ağustos 1936, S:6401, s.3,

⁴⁵⁶ "Mektepler ve Mektepliler", **Akşam**, 10 Haziran 1938, S:2823 ,s.5

⁴⁵⁷ "Çocukları İçin Oyun Yerleri Hazırlandı", **Akşam**, 18 Temmuz 1936, S:6375, s.1,

⁴⁵⁸ **İstanbul İlk Okullarında Çocukları Koruma İşleri, a.g.e.**, s.58

⁴⁵⁹ "Çocuklar İçin Oyun Bahçeleri", **Tan**, 31 İlkkanun 1938,S:1228, s.2

⁴⁶⁰ Bkz: "Çocuk Bahçelerine Hazırlık", **Kurun**, 13 Mayıs 1937, S:6944-10614,s.3, "Şehrin Birçok Yerinde Talebe Kampı Açılıyor", **Tan**, 20 Haziran 1937, S:780, s.2, "Öğretmen Hazırlık Kampları Açılıyor", **Kurun**, 15 Haziran 1938, S:7337-1427 s.3, "Kamplarda Çalışacak Öğretmenler", **Vakit**, 14 Mayıs 1939, S:7665, s.2, "Talebe Kampı Hazırlığı", **Son Telgraf**, 13 Nisan 1939, S:753, s.3, "Talebe ve Muallim Kampları", **Akşam**, 14 Haziran 1939, S:7415, s.6, "İlkokul Çocuk Kampları", **Vakit**, 9 Haziran 1940, S:8051, s.2

⁴⁶¹ **İstanbul İlk Okullarında Çocukları Koruma İşleri**, Maarifet Basımevi, İstanbul, 1937, s.60-61

⁴⁶² "Çocuk Kampları", **Son Telgraf**, 29 Mart 1940, S:1098, s.3

İstanbul'da planlı ve programlı olarak yapılan bu kamplar Bakanlığın dikkatini çekmiştir. İstanbul Maarif Müdürlüğü'nün hazırlayarak bakanlığa sunduğu raporda; iki yıllık bir mazisi olan bu kamplar hakkında detaylı bilgi verildikten sonra Avrupa'da olduğu gibi Türkiye'de de çocuk kamplarının yaygınlaştırılması gerektiği, sabit kamp yerleri kurulması ve ayrıca bu işler için bakanlıkta bir müdürlük kurulması gerektiği belirtilmiştir.⁴⁶³ Gazetede çıkan haberlere göre bakanlık bu uygulamaların ülke geneline yaygınlaştırılmasını düşünmektedir.⁴⁶⁴

Bakanlık, ilerleyen yıllarda bu kamplarda fakir ve çelimsiz çocukların daha fazla yararlanması için Çocuk Esirgeme Kurumuyla işbirliği yapmıştır. Konuya dair haberde; İngiltere, İtalya ve Belçika'da olduğu gibi kurulacak sabit kamplarda her ay en az 100 ilkokul öğrencisinin barındırılması, böylelikle yılda 1200 öğrencinin aynı kamptan yararlandırılması düşünülmektedir.⁴⁶⁵

İstanbul'da, Vali, CHP ilçe başkanları ve ilköğretim müfettişlerinin katıldığı bir toplantıda çocuk kampları ve çocuk bahçelerinin sabit yerlerde kurulması için belediye ile işbirliği yapılması, eski medreselerden yararlanılması, mümkünse bu kampların sahil bölgelerinde kurulmasının kararlaştırıldığı görülmektedir.⁴⁶⁶

Çocuk kampları, çocuk bahçelerinin dışında İstanbul'da yapılan başka bir uygulamada barındırma odalarıdır. Barındırma odaları, özellikle büyükşehirlerde ikili eğitim yapan ilkokullardaki çalışan ailelerin çocuklarını ders zamanları dışında sokaklardan kurtarmak için düşünülmüştür. Okul binasının içinde veya farklı bir binada çocukların ders çalışabilecekleri ve vakit geçirebilecekleri odalar düzenlenmiştir.⁴⁶⁷

İstanbul'un birçok ilçesinde ilkokul binaları bünyesinde barınma odaları açılmıştır.⁴⁶⁸ Bu odalar, tam zamanlı eğitim yapan okullarda saat 06:45-08:30 ve 15:00-18:30 arası, iki eğitim yapan okullarda ise 06.45- 11.00, 14.00-19.00'a saatleri arasında hizmet vermektedir. Çocuklar burada gazete ve dergi okumakta, ders çalışabilmekte veya oyunlar oynayarak zaman geçirmektedir.⁴⁶⁹ Günümüzde buna benzer bir uygulama "Çocuk Kulübü" adı altında devam etmektedir.

İstanbul'da kurulan barındırma odalarına giderek incelemeler yapan H.Bedrettin Ülgen, izlenimlerini gazetesindeki köşesinde şöyle paylaşmaktadır.

⁴⁶³ "Çocuk Kamplarının Tezyidi Karar Altına Alındı", **Akşam**, 11 Eylül 1938, S:7150, s.7

⁴⁶⁴ "Çocuk Kampları Açıldı", **Kurun**, 9 Temmuz 1938, S:7361-1451,s.3, "Çocuk Kampları", **Kurun**, 2 Temmuz 1938, S:7354-1444,s.2

⁴⁶⁵ "Çocuk Koruma Yurtları", **Son Telgraf**, 27 Mart 1940, S:1096, s.3

⁴⁶⁶ "Valinin Riyasetinde Dünkü Mühim Toplantı", **Kurun**, 6 Ağustos 1938, S:7389-1479,s.1

⁴⁶⁷ **İstanbul İlk Okullarında Çocukları Koruma İşleri, a.g.e.**, s. s.60-61

⁴⁶⁸ "Barınma Yurtları Faaliyete Geçiyor", **Tan**, 29 İlkkanun 1938,S:1226, s.2

⁴⁶⁹ "Barındırma Odaları Çalışmaya Başladı", **Kurun**, 13 Kanunievvel 1938, S:7516-1616, s.5

“13. ilkokulda barındırma odasında;

Okulun dersleri bitmiş, okulun ayrı bir tarafından yapılmış ayrı bir salon barındırma odasına ayrılmış, ortada büyük bir pingpong masası, duvarlarda muhtelif haritalar, Atatürk ve İsmet İnönü'nün resimleri, Gençliğe hitabe,

Bir öğretmen çocukları etrafına toplamış hikaye anlatıyor, “Parmak Çocuk” masalı...

Öğretmen ve sorumlu müfettişin verdiği bilgiye göre; burada kalan çocuklar şimdiye kadar anneleri çalıştığı için sabah ve akşam sokakta bekleyen çocuklar. Barındırma odası sabah 6:45'de açılıyor. Odanın programında Çocukların günlük derslerine hazırlanıyor, musiki, resim, beden, mütalaa, hikaye ve masal saatleri var...⁴⁷⁰

Kamplar, barındırma odaları, himaye heyetleri ve çocuk bahçeleri gibi uygulamaların Viyana'dan örnek alındığı anlaşılmaktadır. İstanbul Kültür Direktörlüğü'nün okullardaki bu uygulamaları anlattığı kitapta Viyana'daki uygulamalar örnek olarak anlatılmaktadır.⁴⁷¹

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere, günümüzde de halen benzerleri devam eden “Çocuk Kampları” ve “Barındırma Odaları” gibi uygulamaların ilk örnekleri incelenen dönemde ortaya çıkmıştır.

3.2.2.3. Okullarda Sosyal Faaliyetler

İncelenen dönemin okullarında günümüz okullarındaki “Eğitsel Kollar” veya “Sosyal Kulüpler” adı altında yürütülen çalışmalara benzer faaliyetlere rastlanmaktadır. Daha çok sosyal yardım faaliyetleri alanında ve Kızılay (Hilaliahmer) kolları şeklinde yürüyen bu çalışmaların dönem içinde kurumsallaştığı görülmektedir.

1929 İlkemektepler Talimatnamesinde öğrenciler arasında “Koleksiyonculuk”, “Tasaruf Sandığı”, “Hilaliahmer”, “Himayei-efal” “hayvanların himayesi”, “ağaçlara ihtimam” gibi konularda öğrenci kulüpleri kurulabileceği belirtilmektedir.

Dönemin eğitimcilerinden İsmail Hakkı Baltacıoğlu, okullarda milli eğitim verilebilmesi içinde “Milli Guruplar” veya “Sosyal Guruplar” kurulması, sosyal faaliyetler yapılması gerektiğini ve bunlardan kastının ise Türkkuşu, dağcılık, izcilik, spor, müzik, gezi, müsamere, Kızılay faaliyetleri ve bunların kurumsallaşmış halleri olduğunu belirtmektedir.⁴⁷²

⁴⁷⁰ H.Bedrettin Ülgen, “Çocuk Kampları ve Bahçelerinden Sonra Barındırma Odaları”, **Vakit**, 9 İkincikanun 1939, S:7543, s.2

⁴⁷¹ **İstanbul İlk Okullarında Çocukları Koruma İşleri**, a.g.e., s.67

⁴⁷² İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “İlkokul Programının Tenkidi-1: Milli Terbiye Böyle Verilemez”, **Yeni Adam**, 1.4.1937, S:170, s.8-9

Esasen, Baltacıoğlu'nun bahsettiği faaliyetlerin pek çoğunun dönemin ilkokullarında yapıldığı görülmektedir. Ancak, 1930'lu yıllar bu faaliyetlerin henüz kurumsallaşmaya başladığı bir dönem olacaktır.

Milli bayramlar gibi belirli gün ve haftalar da ilkokullarda sosyal faaliyetlerin arttığı zamanlardır. Bunların dışında kurumsallaşmamış olmakla beraber okullarda havacılık, izcilik, koro çalışmalarının yapıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, incelenen dönemin ortaöğretim kurumlarında yaygın olan izcilik faaliyeti yaygın olmamakla birlikte bazı vilayetlerde ilkokullarda da izci gurupları oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Sinop Cumhuriyet İlkokulu dördüncü ve beşinci sınıf öğrencileri arasında "Atatürk Oymağı" adında bir izci gurubu oluşturulduğu ve 23 Nisan törenlerine hazırlandığı;⁴⁷³yine Zonguldak ilkokullarında da 75 kişilik kız ve erkek izci gurupları oluşturulduğu yerel gazetelerde yer almaktadır.⁴⁷⁴

Bununla birlikte, zaman zaman meydana gelen doğal felaketler dolayısıyla ilkokullarda yardım toplama faaliyetleri yapılmaktadır.⁴⁷⁵ Öğretmenlerin organizasyonu ile yapıldığı anlaşılan bu faaliyetler 1934 yılında itibaren kurumsal bir çatı altında yapılacaktır. Hilaliahmer (Kızılay) 1934 yılı itibariyle ilkokullarda "Kızılay Kolları" kurarak teşkilatlanmaya başlamıştır. Kızılay Gençlik Kolları Teşkilatı Başkanı Sivas milletvekili Rahmi Bey'in verdiği bilgiye göre; 1934 yılı itibariyle okullardaki Kızılay Kollarına üye öğrenci sayısı 20.000 civarındadır ve 600.000 öğrencinin üye yapılması hedeflenmektedir. Ayrıca; bu kollara üye olan öğrencilerden ayda 5 kuruş aidat alındığı bilgisi de verilmektedir.⁴⁷⁶

Anadolu vilayetlerindeki okullarda da Kızılay Kolları kurulmaktadır. Örneğin, Samsun vilayetinde 1936 yılında 23 ilkokulda, 1937 yılında ise 26 ilkokulda Kızılay kolu aktiftir. 1937 yılında Kızılay kolları üye sayısı 1.843, toplam satılan pul karşılığı ise 452 lira 20 kuruştur. Ayrıca, 14 ilkokuldaki biriktirme sandıklarında 3.014 lira para toplanmıştır.⁴⁷⁷

Kasım ayının ilk haftasında yapılan Hilaliahmer Haftası etkinliklerine ilkokulların son sınıfları katılmaktadır. İlkokullardaki Kızılay Koluna üye olan

⁴⁷³ "Cumhuriyet Okulunda İzci Teşkilatı Yapıldı", **Sinob**, 19 Mart 1936, S:170, s.1

⁴⁷⁴ "Maarif Faaliyetleri", **Zonguldak**, 22 İlkteşrin 1929, S:283, s.2

⁴⁷⁵ "Aferin Mekteplilere", **İkdam**, 13 Nisan 1928, S:11126, s.1, "İane Defterini Kapattık", **İkdam**, 17 Nisan 1928, S:11130, s.1

⁴⁷⁶ "Mekteplerde Hilaliahmer Teşkilatı", **Cumhuriyet**, 6 Şubat 1934, S:3504, s.3

⁴⁷⁷ "Vilayetimizde Bir Yılda Yapılan İşler", **Samsun**, 29 Birinciteşrin 1936, S:668, s.2, Ayr.Bkz:

"Vilayetimizde Bir Yıl İçinde Yapılan İşler", **Samsun**, 1 Teşrinievvel 1937, S:714, s.3

öğrenciler bu törenlere kollarında kırmızı renkli “kol bağları” ile katıldıkları ve tezahürat yaptıklarına dair bilgiler mevcuttur.⁴⁷⁸

İlkokullardaki Kızılay Kollarına üye öğrencilerin doğal felaketlerde mağdurlar için yardım toplama faaliyetlerine de sık sık rastlanmaktadır.⁴⁷⁹ Örneğin, 1939 yılında Tokat ve Gümüşhane’de meydana gelen deprem dolayısıyla İstanbul’daki 670 eğitim kurumu yardım toplamış, ilk ve ortaokullardaki Kızılay Kolları birer yardım şubeleri gibi çalışmıştır. Okullarda oluşturulan komisyonlar, öğrencilerden ve dışardan gelen para, eşya ve erzak yardımlarını toplamışlardır.⁴⁸⁰ Bu faaliyetlerin köy okullarında da yapıldığına dair örnekler mevcuttur.⁴⁸¹ Dönemin ilkokullarında yapılan bir sosyal faaliyet olarak Kızılay kollarına üye öğrencilere ait fotoğraflar zaman zaman gazetelerde yer aldığı görülmektedir.⁴⁸²

Kızılay’a yardım yapmanın yanı sıra zaman zaman farklı kurumlara da yardım toplanmaktadır. Örneğin, okullarda Türk Hava Kurumu’na yardım toplama faaliyetleri yapılmaktadır.⁴⁸³ Bu kuruma yardım amacıyla okullara fitre ve zekat zarfları gönderilmekte, öğrencilerin yapacakları yardımları bu zarfın içine koymaları istenmektedir.⁴⁸⁴ İlk defa 1934 yılında başlayan fitre ve zekat zarfları ile yardım toplanması uygulaması günümüze kadar devam etmiş bir uygulamadır.

1940 yılına gelindiğinde bakanlık okullardaki sosyal yardım faaliyetlerinin gelişmesi için ilköğretim müfettişlerinden bu faaliyetlere önem verilmesini ve teftişlerde Kızılay Kollarının da teftiş edilmesini istemiştir.⁴⁸⁵

Görüldüğü gibi dönemin ilkokullarında, eğitimin bir parçası olarak sosyal yardım faaliyetlerine geniş yer verilmektedir. Bu faaliyetlerin okul içinde kurumsallaşmış hali olan Kızılay kolları uygulamasının bu dönemde başladığı anlaşılmaktadır.

⁴⁷⁸ “Hilaliahmer Haftası”, **Anadolu**, 8 Teşrinisani 1934, S:6060, s.3, Ayr.Bkz: “Gençlik Cuma Günü Canlı Tezahürat Yaptı”, **Yeni Asır**, 11 Teşrinisani 1934, S:8796, s.2

⁴⁷⁹ “Okullarda Felaketzedelere İane”, **Cumhuriyet**, 24 İkincikanun 1935, S:3841, s.2

⁴⁸⁰ “Mektepler Kızılay Teberrü Şubeleri Haline Kondu”, **İkdam Sabah Postası**, 30 Birincikanun 1939, S:138, s.2, Ayr.Bkz: “Kültür Müesseselerinin Kızılaya Yardımı”, **Kurun**, 21 Temmuz 1938, S:7373-1463, s.3

⁴⁸¹ “Köy Muallimine Örnek Olacak Bir Genç”, **Son Posta**, 24 Şubat 1936, S:1999, s.5, Ayr.Bkz: “Gezi Notları”, **İnci**, 3 Nisan 1936, S:191, s.1

⁴⁸² Bkz: Resim: Kızılay koluğu takmış Turgutlu İsmet Paşa İlkokulu öğrencileri öğretmenleriyle birlikte, **Akşam**, 26 Haziran 1939, S:7427, s.13

⁴⁸³ “Küçük Yavruların Armağanı”, **Kurun**, 12 Haziran 1935, S:6258-198, s.1, Ayr.Bkz: “Aydın’da Mektep Yavruları ve Havacılığa Yardım”, **Anadolu**, 20 İkinciteşrin 1935, S:6377, s.5

⁴⁸⁴ “Mekteplere Fitir ve Zekat Zarfları Gönderildi”, **Milliyet**, 14 Kanunuevvel 1934, S:3179, s.3

⁴⁸⁵ “İlk Tedrisat Müfettişlerine Verilen Yeni Vazife”, **Son Telgraf**, 8 Mart 1940, S:1077, s.2

3.2.2.4. Okullarda Çocukları Koruma İşleri

Dönemin ilkokullarında göze çarpan uygulamalardan biri de hasta ve fakir çocukları koruma işleridir. Himayei Etfal Cemiyeti, Hilaliahmer gibi kurumların yanı sıra okullarda kurulan Himaye Heyetleri de bu alanda önemli işler yapmışlardır.

İlkokullardaki çocuklara yardım alanında faaliyet gösteren kurumların başlarında Himayei Etfal gelmektedir. 1921 yılında, savaştan olumsuz etkilenen çocuklara yardım amacıyla Ankara'da kurulan kurum zamanla ülke çapında teşkilatlanmıştır. Cemiyet gelirlerini, üye aidatları, rozet satışı gibi çeşitli faaliyetlerden elde etmektedir. Cemiyetin, fakir çocuklara sağlık, gıda, giyim, ders araç gereçleri gibi yardımlarının yanı sıra kütüphane, çocuk kampları ve çocuk bahçeleri kurmak gibi icraatları da vardır.⁴⁸⁶

1928 yılına gelindiğinde okullardaki fakir çocukların sorunları basında gündeme gelmeye başlamıştır.⁴⁸⁷ Örneğin, bazı fakir çocukların açlıktan derslerde bayıldığı yapılan haberler arasındadır.⁴⁸⁸

Sadri Ertem, okullarda öğle yemeği yiyemeyen fakir çocuklara dikkat çektiği yazısında; eskiden vakıflara bağlı imaretlerin bu işi yaptığını, bu vakıfların Cumhuriyetle birlikte kapatılıp malvarlıklarının vilayetlere devredildiğini, ancak tahsisatları Evkafa kaldığından bu tahsisatın bu iş için kullanılması gerektiğine dikkat çekmektedir.⁴⁸⁹

Dönemin başlarında Himayei Etfal, Hilaliahmer gibi kurumların yanı sıra belediye ve Hususi İdare bütçesinden ayrılan cüzi ödeneklerle karşılanmaya çalışılan fakir öğrencilere yardım işinin yürümediği ortaya çıkmıştır. Büyük şehirlerdeki okullarda bu yönde bazı çalışmaların dönemin başlarından itibaren başladığı görülmektedir.⁴⁹⁰ Ancak, bunların yetersiz kalması nedeniyle fakir öğrencilerin öğle yemeği gibi bazı ihtiyaçları karşılanamadığından bu durum eleştirilere neden olmuştur.

Nitekim, 1930 yılında yapılan Maarif Eminleri toplantısında okullarda Himaye Heyetleri kurulması kararlaştırılmıştır. Kongrede, kurulması düşünülen Himaye

⁴⁸⁶ Makbule Sarıkaya, **Türkiye Himayei Etfal Cemiyeti 1921-1935**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011, s.268

⁴⁸⁷ Bkz: "Elim Bir Vaziyet", **İkdam**, 26.10.1928, S:11319, s.2, Ayr.Bkz: **Kurtuluş Yolu**, 1.05.1926, S:1, s.15

⁴⁸⁸ "Kim Yapacak? Maarife mi Bırakılacak?", **Milliyet**, 28.9.1928, S:944, s.2

⁴⁸⁹ Sadri Ertem, "Aç Çocuklar ve Eski İmaretler", **Vakit**, 14 Birincikanun 1933, S:5725, s.3

⁴⁹⁰ "Fakir Çocuklar", **İkdam**, 21 Teşrinievvel 1929, s.3

Heyetlerinin yapacağı işlere dair ayrıntılı bir liste hazırlamıştır.⁴⁹¹ Bu kararlar doğrultusunda bakanlık bir talimatname hazırlanmış ve okullara tebliğ edilmiştir.⁴⁹²

1931 yılında Maarif Vekaleti tarafından hazırlanan “*İlkokul Himaye Heyetleri Talimatnamesi*”ne göre; okul ve veliler arasındaki bağı güçlendirmek için kurulan bu birlikler, fakir çocuklara gıda, sağlık ve giyecek yardımının yanı sıra okulun diğer ihtiyaçlarını karşılamaya çalışacaklar; ayrıca, ders dışı sosyal faaliyetlere de destek olacaklardır.⁴⁹³ Özü itibariyle bu talimatname, günümüz ilköğretim okullarındaki Okul Aile Birliği uygulamasına benzemektedir.

Bu talimatnamenin hazırlanmasından sonra özellikle İstanbul başta olmak üzere bütün vilayetlerde ilkokullarda Himaye Heyetleri kurma faaliyetleri hız kazanmıştır. Himaye Heyetleri kendi bünyelerinde yaptıkları çalışmalar neticesinde elde ettikleri yardımları fakir öğrencilere dağıtmaktadırlar. Genelde, sıcak yemek vermek, giyim yardımı yapmak şeklinde devam eden yardımlar zaman zaman farklı alanlarda da kendini göstermiştir.⁴⁹⁴ Örneğin, Beyoğlu Birinci İlkokulu ve İkinci İlkokulu Himaye Heyetleri öğrencilere sıcak yemek vermenin yanı sıra saçlarını tıraş edilmesi, hamamda ücretsiz yıkanması gibi yardımlar da yapmaktadır.⁴⁹⁵

Özellikle İstanbul’da kısa sürede yaygınlaşan Himaye Heyetleri etkinliklerini yıldan yıla artırmaktadırlar. Örneğin, 1936-37 ders yılında şehir dahilindeki 182 ilkokulun 103’ünde Himaye Heyeti mevcuttur.⁴⁹⁶ 1937 yılı itibariyle İstanbul’da ilkokullardaki 10.000 fakir çocuğun 5.823’üne okul Himaye Heyetleri, 1.606’sına Kızılay, 127’sine Çocuk Esirgeme Kurumu ve 225’ine ise diğer yardım kuruluşları olmak üzere toplam 7.781 öğrenciye sıcak yemek verilmektedir.⁴⁹⁷ 1940 yılında ise bu sayı 10.449 öğrenciye çıkacaktır.⁴⁹⁸

Himaye Heyetleri yardım toplamak için piyango, eğlence gezileri düzenlemek gibi gelir getirici faaliyetler yapmaktadır. Bu faaliyetler, zaman zaman, basında şikayet konusu da almaktadır.⁴⁹⁹

⁴⁹¹ M.Nedim, M.Nurettin, **Aile ile Mektepte Elbirliği**, Resimli Ay Matb., İstanbul, 1933, s.60-63

⁴⁹² “İlk Mektepleri Himaye Heyetleri”, **Muallimler Mecmuası**, 15 Mart 931, S:17, s.217, Ayrıca Bkz: Demiray, “Türkiye Cumhuriyetinin 10 Yıllık Maarif İşleri...”, **a.g.m.**

⁴⁹³ **İstanbul İlk Okullarında Çocukları Koruma İşleri, a.g.e.**, s.6-7

⁴⁹⁴ Bkz:“41 inci İlk Mektep Himaye Heyeti Kongresi”, **Milliyet**, 3 Teşrinisani 1934,S:3138, s.3, “Bir Himaye Cemiyeti”, **Cumhuriyet**, 31 İkincikanun 1935, S:3848, s.2

⁴⁹⁵ “Çocuklara Hamam, Berber Bulan Kurum”, **Son Telgraf**,16 İkinciteşrin 1937, S:261, s.13,

⁴⁹⁶ **İstanbul İlk Okullarında Çocukları Koruma İşleri, a.g.e.**, s.8

⁴⁹⁷ **A.g.e.**, s.8

⁴⁹⁸ “İlkokullardaki Muhtaç Talebelerinin Yüzde 76 sına Yardım Ediliyor”, **Vakit**, 24 Birincikanun 1940, S:8246, s.4

⁴⁹⁹ Bkz:Orhan Selim, “Benim Derdim Değil Ama..”,**Tan**, 5 Temmuz 1935, S:74-3377,s.2, Ayr.Bkz:“Mekteplerde Tertip Edilen Piyangolar”, **Cumhuriyet**, 12 Nisan 1940, S:5715, s.2

İstanbul gibi büyük şehirlerde daha organize bir şekilde yapılan bu yardım faaliyetleri Anadolu vilayetlerinde de yapılmaktadır. Örneğin, Samsun'da, 1936 yılı itibariyle şehir merkezindeki 24 ilkokulda Himaye Heyeti mevcuttur. Bu heyetler beş yılda 7.293 lira gelir elde etmiştir.⁵⁰⁰

Dönemin kaynaklarına göre ilkokullardaki Himaye Heyetleri, diğer faaliyetlerin yanı sıra, okul binasının tamir ve tadilat işleri, içme suyu ihtiyacı, kitap ve mecmua temin etmek ve okullara radyo gibi araç gereçler satın almak gibi faaliyetlerde de bulunmuşlardır.⁵⁰¹

Himaye Heyetlerinden başka varlıklı işadamları da okullarda yardım faaliyetine katılmaktadır. Örneğin, müteahhit Naci Demirağ'ın Erenköy 4.İlkokuldaki 50 çocuğa Kayseri mensucattan kıyafet ve Beykoz fabrikasından kundura olmak üzere ihtiyacını tek başına yüklediği;⁵⁰²Manisa'da bir doktorun her yıl 300 fakir çocuğa giyim yardımı yaptığı; Manisa Muhasebei Hususiye müdürünün 50 fakir çocuğa sıcak yemek yardımı yaptığı basında yer alan haberler arasındadır.⁵⁰³

Büyük şehirlerdeki ilkokullar bu konuda daha şanslıdılar. 1938 yılı itibariyle İstanbul'da bulunan 140 kadar okulun Himaye Heyeti vardır. Bu birlikler, İstanbul'daki belediye, ticaret odaları, Emniyet Sandığı, Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu başta olmak üzere 100'e yakın kurum ve kuruluştan destek alabilmektedir.⁵⁰⁴

Halkevlerinin kuruluşundan sonra bu kurumlardaki İçtimai Yarım Şubeleri okullardaki yardım faaliyetleriyle yakından ilgilenmişlerdir.⁵⁰⁵1937 yılına gelindiğinde CHP, ilkokullardaki yardım faaliyetleri meselesini ele almaya karar vermiştir. Bakanlık da bu faaliyetlerin tek çatı altında toplanmasını istemektedir.⁵⁰⁶ Nitekim, 1937 Nisan ayında CHP il başkanlığı öncülüğünde kurulan bir çatı kurum olarak İstanbul İlkokulları Yoksul Çocuklara Yardım Birliği kurulmuştur. Okullardaki Himaye

⁵⁰⁰“Vilayetimizde Bir Yılda Yapılan İşler”, **Samsun**, 29 Birinciteşrin 1936, S:668, s.2

⁵⁰¹ Bkz: “Kütahyanın Yeni Valisi Kültür İşlerine Çok Ehemmiyet Veriyor”, **Son Posta**, 5 İkincikanun 1935, S:1591, s.4, Ayr.Bkz: Süleyman Telli, “Isparta İli İlkokullarının Koruma Kurullarının 1935-1936 Yılında Gördüğü İşler”, **Ün**, İkinciteşrin, Birincikanun 1936, S:32-33, s.460-462, “Bafra İlk Mekteplerinde”, **Vakit**, 28 Mayıs 1934,S:5885, s.6, “Okullarımız ve Radyo”, **Yeni Mersin**, 11 Mart 1939, S:3234 , s.2

⁵⁰²“50 Çocuk Giydiren Hayırsever Bir Yurttaş”, **Cumhuriyet**, 19 İkincikanun 1935, S:3836, s.2, Ayr.Bkz:“Müteahhid A.Nacinin Sevindirdiği Yavrular”, **Cumhuriyet**, 2 İkincikanun 1937,S:4540, s.2

⁵⁰³ “Manisada Hayır Sahibi Vatandaşlar”, **Cumhuriyet**, 19 İkincikanun 1935, S:3836, s.2, Ayr.Bkz: “Fakir Mektepliler”, **Akşam**, 29 Şubat 1932, S:4809, s.3, “Fakir Çocuklara Yardım”, **Milliyet**, 3 Nisan 1934, S:2924, s.5

⁵⁰⁴ “Himaye Heyetleri”, **Akşam**, 20 Şubat 1938, S:6947, s.3

⁵⁰⁵ Bkz:“Tahsildeki Talebeye Yardım”, **Milliyet**, 3 Haziran1934, S:2985, s.3, Ayr.Bkz: “Yoksul Mekteplilerin Menfaatine Deve Güreşi”, **Akşam**, 20 Kanunusani 1935, S:5839, s.4

⁵⁰⁶“İlkokul Çocuklarına Yardım”, **Kurun**, 30 İkincikanun 1937, S:6844-784, s.3

Heyetleri ise bu birliğin bir şubesi olarak çalışmalarına devam etmişlerdir.⁵⁰⁷ Hazırlanan birlik talimatnamesine göre birliğin üyeleri, Halkevi Sosyal Yardım Kolları, hayır kurumları ve yılda 24 lira vermeyi kabul eden kişilerden oluşacaktır. Birlik toplantılarını parti binasında yada Halkevinde yapacaktır.⁵⁰⁸

İstanbul İlkokulları Yoksul Çocuklara Yardım Birliği Başkanı ve aynı zamanda İstanbul Maarif Müdürü Tefik Kut bu birliğin kurulma gerekçesini anlatırken; ilkokullarda 1931 yılında beri himaye heyetleri olduğunu, ancak bunların ihtiyaca cevap veremediğini, bundan dolayı bunları tek çatı altında toplanmasına karar verildiğini belirtmektedir.⁵⁰⁹

İstanbul İlkokulları Yoksul Çocuklara yardım Birliği'nin 1938 yılı kongresinde bir yıl içerisinde yapılan yardım faaliyetleri çerçevesinde:

- Yoksullara yardım teşekkülleri birleştirilerek bu birlik vücuda getirildiği,
- 170 ilkmektepe bakım evleri, köy çocukları yatı mektepleri, çocuk kampları tesis edildiği,
- Himaye Heyeti olmayan mekteplerde de kurulması temin edildiği, 27 himaye heyeti varken şehirde 121 ilkokulda, köylerde ise 21 okulda himaye heyetlerinin kurulduğu belirtilmiştir.⁵¹⁰

Bu birliklerin gelirleri, aylık veli aidatları, balo ve müsamere hasılatları, okul kooperatifinden ayrılan hisse, aileler tarafından gönderilen yemekler, vilayet bütçesinden yardım, esnafların aynı yardımları, kurban etleri ve gümrüklerde unutulmuş eşyalardır.⁵¹¹

Özetle, günümüzde "Okul Aile Birlikleri" olarak anılan birlikler 1930 yılından itibaren okullarda hızla yaygınlaşmıştır. Bu birlikler fakir öğrencilerin gıda ve giyecek ihtiyaçlarını karşılamak için faaliyet göstermişlerdir. Bundan başka, okulun diğer ihtiyaçlarını da karşıladıkları görülmektedir.

3.2.2.5. Okullarda Sağlık Sorunları ve Önlemler

Dönemin ilkokullarında baş gösteren önemli sorunlardan biri sağlık sorunlarıdır. Halk sağlığını derinden etkileyen bulaşıcı hastalıklar okulları da etkilemekte, zaman zaman eğitimi de aksatmaktadır.

⁵⁰⁷ İstanbul İlk Okullarında Çocukları Koruma İşleri, a.g.e., s.84

⁵⁰⁸ "İlkokul Çocuklarına Yardım Birliği Kuruldu", *Son Posta*, 9 Nisan 1937, S:2401, s.4

⁵⁰⁹ "Talebeye Yardım", *Tan*, 10 Nisan 1937, S:711, s.2

⁵¹⁰ "Yoksul Çocuklara Yardım Birliği Kongresi Toplandı", *Akşam*, 30 Eylül 1938, S:7169, s.4

⁵¹¹ İstanbul İlk Okullarında Çocukları Koruma İşleri, a.g.e., s.13-15

Örneğin, 1932 ve 1935 yılında okullarda baş gösteren grip salgını nedeniyle ilkokullar 10 günden fazla tatil edilmiştir. 1932 yılında bu tatiller nedeniyle okullarda ders kesim tarihi Haziran ayının 15'ine kadar uzatılmıştır.⁵¹²1935 yılında ise grip salgınından başta İstanbul, Samsun, Bursa gibi büyükşehirler etkilenmiştir.⁵¹³Yapılan incelemelerde ilkokullardaki öğrencilerin %20'sinin bu salgından etkilendiği görülmüştür.⁵¹⁴

Bir diğer sağlık sorunuysa verem, trahom, tifo, boğmaca gibi tedavisi zor hastalıklardır. Bu hastalıklar, gerek öğretmenleri ve gerekse öğrencileri etkilemektedir. Özellikle bulaşıcı yönü olan verem hastalığı için dönemin başlarından itibaren bir dizi önlem alınmaya çalışılmıştır. Bu önlemlerin başında ilkokula kayıtlarda öğrencilerden aşı kartı ve sağlık raporu istenmesi gelmektedir.⁵¹⁵

Bakanlık okullardaki verem salgınına engellemek için 1927 ve 1928 yıllarında Validebağ'da 50 ve 80 yataklı Çocuk Prevariantoryumu açmıştır. Okullardaki veremli çocuklar tespit edilerek burada tedavi edilmeye başlanmıştır. Gazetenin verdiği bilgiye göre burada ilk yıl 332 veremli öğrenci tedavi edilmiştir.⁵¹⁶

Dönem ilkokullarında, bulaşıcı hastalıkların gıdasızlıktan kaynaklandığı gerekçesiyle fakir çocukların sıcak yemek ihtiyacını karşılama yönünde gayret gösterilmektedir. Bakanlığın bulaşıcı hastalıklarla ilgili 1929 yılında okullara gönderdiği genelgede; verem, sıtma ve trahom gibi hastalıkların dikkatsizlik ve bakımsızlıktan kaynaklandığını, okul yöneticileri ve öğretmenlerinin bu konuda lakaytlık göstermesi durumunda şiddetle cezalandırılacağını bildirmektedir.⁵¹⁷

Gazetelere yansıyan haberlere bakıldığında özellikle 1936 yılında okullarda verem, tifo ve trahom gibi bulaşıcı hastalıkların arttığı, bulaşıcı hastalıkların önemli bir halk sağlığı sorunu olduğu anlaşılmaktadır.⁵¹⁸ 1.3.1936 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Suad Derviş'in "*İstanbul Halkı Feryad Ediyor: S.O.S!!....*" başlıklı

⁵¹²"İlk Mekteplerde Ders Senesinin Temdit Edilmesi Düşünüyor", **Cumhuriyet**, 26 Nisan 1932,S:2861 s.3, "İlk Mekteplerin Müddeti Uzatıldı", **Cumhuriyet**, 8 Mayıs 1932,S:2873 s.2

⁵¹³ Bkz: "Mektepler Grip Tatili Bittiği İçin Öbür Gün Açılıyor", **Son Posta**, 11 Şubat 1932,S:556,s.2, "İlk Mekteplerde Tatil", **Cumhuriyet**, 4 Şubat 1935, S:3852, s.2, "Bursada Mektepler Tatil Edildi", **Cumhuriyet**, 17 Şubat 1935, S:3865, s.6, "Mekteplerimiz On Gün Tatil Edildi", **Samsun**, 28 Şubat 1935, S:583, s.2, "İlkmektepler Bir Hafta Tatil", **Zaman**, 4 Şubat 1935, S:227, s.3

⁵¹⁴"Mektepler Tatil Edilmeyecek", **Cumhuriyet**, 17 Şubat 1935, S:3865, s.1

⁵¹⁵ "Çocuğunuzu Hangi Okula Vereceksiniz?", **Kurun**, 25 Temmuz 1938, S:7377-1467,s.3

⁵¹⁶"Veremli Talebelerin Tedavisi İçin Çalışıyor", **Cumhuriyet** ,6 Nisan 1928, S:1405, s.1

⁵¹⁷"Mektep Çocuklarının Sıhhati", **İkdam**, 9 Temmuz 1929, S:11567, s.2

⁵¹⁸Örneğin, 1936-1937 öğretim yılı itibariyle İstanbul'daki okullarda yapılan sağlık teftişleri neticesinde göz, diş, zayıflık, bademcik, trahom, kulak burun, aptallık, kanburluk, kekemelik, topallık gibi sağlık sorunları tespit edilmiştir. Bu tespitlere göre; hiç hastalığı ve kusuru bulunmayan çocuk oranı %5,6, 1 hastalığı ve kusuru bulunan çocuk sayısı %5,6, 2 hastalığı bulunan çocuk sayısı %29,9, 3 hastalığı bulunan çocuk sayısı %36,0, 4 hastalığı bulunan çocuk sayısı %16,4 5 hastalığı bulunan çocuk sayısı %9,8, 6 hastalığı bulunan çocuk sayısı %5,6'dır. Bkz: **İstanbul İlk Okullarında Çocukları Koruma İşleri, a.g.e., s.37**

makalesinde; okullardaki aç çocukların verem gibi hastalıkların tehdidi altında olduğu vurgulanmaktadır.⁵¹⁹

Başka bir gazete haberine göre; yapılan okul teftişlerinde İstanbul ilkokullarında 2.000 trahomlu öğrenci tespit edilmiştir. Bunun üzerine Balmumcu'daki yatılı okul lağvedilerek bu öğrencilerin tek bir okulda toplanması ve eğitimlerine burada devam etmesi sağlanmıştır.⁵²⁰

Buna paralel olarak ilkokullarda sağlık muayeneleri ve aşı çalışmaları da artırılmıştır. Aşılamanın yanı sıra okullarda öğrencilerin aynı bardaktan su içmelerinin önüne geçilmesi gibi bir dizi hijyen tedbirlerine de başvurulmuştur.⁵²¹

Bakanlık, diğer taraftan ilkokullarda sağlık odaları kurmaya başlamıştır. 1937 yılı itibariyle İstanbul merkezde sekiz ilkokulda sağlık odası kurulduğu ve buralara hemşireler tayin edileceği bildirilmektedir.⁵²² İstanbul Maarif Müdürlüğü'nün aldığı sağlık önlemleri ise şöyledir: Okullarda muayene yapmak üzere bir sağlık müfettişi atanmış, ayrıca yatılı okullarda 3 doktor, dış kliniklerini idare eden 2 dişiçi, okul sağlık odalarında çalışan 10 hasta bakıcı görevlendirilmiştir.⁵²³

1938 yılında İstanbul'da bulunan ilkokullardaki 75.000 öğrenci için 5 mektep doktoru görevlendirildiği, 15.000 öğrenciye bir doktor düştüğü anlaşılmaktadır.⁵²⁴ Maarif Müdürlüğü elindeki çok az sayıda doktorla, okullarda sık sık sağlık taramaları yaparak önleyici sağlık hizmeti vermeye çalışmaktadır. Bu sağlık taramalarında tespit edilen hastalar tedavi için ayrılmakta ve her öğrenci için bir "*sıhhat cüzdanı*" düzenlenerek sağlık durumları düzenli olarak buraya kaydedilmektedir.⁵²⁵ Ayrıca, gerek görüldüğü de okullarda aşı uygulaması yapılmaktadır.⁵²⁶

Yine bu önlemlerden olarak 1940 yılında İstanbul'un bazı ilçelerinde ilkokul öğrencilerine hizmet vermek üzere "*Sıhhi İmdat*" merkezleri ve dış klinikleri kurulmuştur. Herhangi bir sağlık sorunu olan veya okuldaki ufak tefek yaralanma durumlarında öğretmenler veya velileri tarafından bu merkezlere götürülerek ücretsiz muayene ve tedavi imkanı sağlanmıştır.⁵²⁷

⁵¹⁹ Suad Derviş, "İstanbul Halkı Feryad Ediyor: S.O.S!!....", **Cumhuriyet**, 1 Mart 1936, S:4238, s.3,

⁵²⁰ "İlkmektep Talebeleri İçinde 2000 Trahomlu Var", **Son Posta**, 15 Haziran 1937, S:2468, s.2

⁵²¹ "Mekteplerde Hastalık", **Son Posta**, 1 Şubat 1936, S:1976, s.2, "Mekteplerde Hatalık", **Son Posta**, 4 Şubat 1936, S:1979, s.2, "Trahomlu Talebe Ayrı Bir Mektepte Toplanacak", **Yeni Mersin**, 14 İlkteşrin 1936, S:2514, s.2

⁵²² "Mekteplerde Sağlık Odası", **Son Posta**, 5 Mart 1937, S:2366, s.4

⁵²³ **A.g.e.**, s.25

⁵²⁴ A.N., "Bir Doktora 15000 Çocuk", **Kurun**, 1 Eylül 1938, S:7415-1515, s.5

⁵²⁵ "İlkokullarda Muayene", **Vakit**, 7 İkincikanun 1939, S:7541, s.2

⁵²⁶ "Mekteplerde Tifo Aşısı", **Yeni Sabah**, 2 Kanunisani 1939, S:240, s.4

⁵²⁷ "İlkokul Çocukları İçin Sıhhi İmdat Merkezler Kuruluyor", **Son Dakika**, 1 İkincikanun 1940, S:121, s.2,

İlkokullarda yaygın görülen bu bulaşıcı hastalıkların dönem sonuna kadar devam ettiği, zaman zaman hasta çocukların açık hava mektebi adı altında portatif binalarda eğitimlerine devam ettirildiği görülmektedir. 1940 yılına ait bir haberde; İstanbul'daki köylerdeki 15 portatif okul binasının Maltepe'ye taşınarak burada 1000 kadar hasta ilkokul öğrencisinin eğitimine devam ettiği bildirilmektedir.⁵²⁸

Dönemin gazetelerinden edindiğimiz bilgiye göre ilkokullarda sık sık diş muayenesi yapılmakta, fakir öğrencilerinin tedavileri ücretsiz olarak yapılmakta, her çocuk için diş muayene fişleri tutulmaktadır.⁵²⁹ Bu sağlık taramaları Maarif Müdürlüğüne bağlı diş doktorları tarafından yapıldığı gibi Diş Tabipleri Cemiyeti tarafından gönüllü olarak da yapılmaktadır.⁵³⁰1930'ların sonuna doğru bakanlığın emriyle diş muayenelerinin üç ayda bir yapılması istendiği gazetelerde yer alan bilgiler arasındadır.⁵³¹

Özetle, incelenen dönemin ilkokullarında sağlık sorunları, özellikle de bulaşıcı hastalıklar önemli bir sorundur. Bu sorunla kısıtlı imkanlarla da olsa mücadele edilmeye çalışılmış, zaman zaman olağan dışı önlemlere de başvurulmuştur.

3.2.2.6. Okullarda Sivil Savunma Önlemleri

Günümüz okullarında düzenli olarak yapılan sivil savunma tatbikatlarının ilk örnekleri incelenen dönemde başlamıştır. “*Pasif Korunma*” adı verilen bu çalışmaların yaklaşan muhtemel bir savaşın etkilerinden çocukları korumak için yapıldığı anlaşılmaktadır.⁵³²

İkinci Dünya Savaşı'nın toplumsal hayatta etkisini artırdığı 1930'ların sonralarına doğru okullarda da sivil savunma faaliyetlerinin arttığı görülmektedir. Özellikle, uçaklardan atılacak gaz bombalarına karşı önlemleri içeren çalışmalar 1938 yılından itibaren başlamıştır. Bu çalışmaların 27.06.1938 tarih 3502 sayılı kanun⁵³³ ve 1939 tarihli “*Hava taarruzlarına karşı pasif korunma Nizamnamesi*” ile hız kazanmıştır. Bu tarihten itibaren okullarda tatbikatlar yapılmaya başlanmıştır. Nizamnamede sivil savunmanın bir eğitim işi olduğu, bunun için

⁵²⁸“Mektep Talebelerinin Sıhhi Vaziyeti”, **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1940, S:5715, s.2

⁵²⁹ Bkz:“Mekteplerde Diş Muayenesi”, **Vakit**, 11 Ağustos 1934,S:5960, s.4, “İlk Mektep Çocuklarının Diş Muayenesi”, **Cumhuriyet**, 20 Şubat 1934, S:3518, s.2

⁵³⁰“Çocukların Dişleri Çürük”, **Milliyet**, 6 Mayıs 1934, S:2957, s.2

⁵³¹ “Talebenin Diş Muayeneleri ”, **Son Telgraf**, 24 Şubat 1939, S:705, s.3

⁵³² Bkz:Şakir Hazım Gökmen,“Milli Müdafaada Öğretmenin Rolü”,**Rize**, 20 Haziran 1936, S:247, s.3

⁵³³“Hava Taarruzlarına Karşı Korunma Kanunu”, **Resmi Gazete**, 09.07.1938, S:3955

görevlendirileceklerin münevverler arasından özellikle öğretmenler arasından seçileceği belirtilmektedir.⁵³⁴

Esasen bu tarihten önce de okullarda hava tehlikesine karşı bir duyarlılık, havacılığa ve Tayyare Cemiyetine karşı bir ilgi vardır. 1931 yılı 23 Nisan kutlamaları çerçevesinde temsilen Tayyare Cemiyeti Başkanlığına getirilen çocuk şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Kurban bayramında deri ve bağırsakların muntazaman toplanması... Bütün mekteplerde çocukların Tayyare Cemiyetine aza kaydolmasını arzu ederim.... İstikbal harbinde en mühim rol tayyarelerindir. Tayyarelerden atılacak zehirli gaz bombaları çok müthiş tesirler yapacaktır. Tayyareye karşı müessir silah gene tayyaredir. Binaenaleyh tayyare filomuzu çoğaltmalıyız.”⁵³⁵

Sivil savunma tatbikatı şeklinde olmasa da okullarda zehirli gazlara karşı bazı önlemler alınmaktadır. Örneğin, 1936 yılında İstanbul'daki bütün ilkokul öğretmenlerine 60 kişilik guruplar halinde *“Zehirli Gazlar”* kursu verilmiştir.⁵³⁶

Bu kursların her yıl aralıksız devam ettiği anlaşılmaktadır.⁵³⁷ 1939 yılında yapılan kurslara katılmayanlara 5 ile 25 lira arasında ceza verildiği, katılanlara *“sertifika”* verildiği ve bu öğretmenlerin yaz aylarında köylüyü eğitmek için köylere gönderileceği bir gazete haberinde aktarılan bilgiler arasındadır.⁵³⁸

“Pasif Korunma” kurslarında öğretmenlere öğretilen konular şunlardır: uçak tipleri ve bombaları, zehirli gazlar, komşu devletlerin hava kuvvetleri hakkında bilgiler, uçaklara karşı savunma, alarm işareti, hava saldırısı durumunda alınacak tedbirler, okulların ve resmi kurumların maskelenmesi.⁵³⁹

Okullarda sivil savunma planlarının ilk defa 1936 yılında yapılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Örneğin, Yeni Mersin gazetesi, ilkokul öğretmenlerinin okullarda *“ışık söndürme talimleri”* yapmak üzere sınıf seviyesinde plan yaptıklarını bildirmektedir.⁵⁴⁰

İncelenen kaynaklardan ilkokullarda ilk sivil savunma tatbikatının 1939-40 öğretim yılında yapıldığı anlaşılmaktadır. 18.11.1939 tarihli haberde bütün İstanbul ilkokullarında yapılacak olan sivil savunma tatbikatı için hazırlıklar yapıldığı, her okulda hastabakıcı, gaz temizleme, itfaiye ve zehirlenenlerin seri nakli için ekipler oluşturulduğu, öğrencilerden oluşturulan ekiplerinin alarm işareti görevi görecektir.

⁵³⁴“Hava Taarruzlarına Karşı Pasif Korunma Nizamnamesi”, **Resmi Gazete**, 8.4.1939,S:4178

⁵³⁵ “Çocuklar Dün İstanbul İdaresine Vaziyet Ettiler”, **Cumhuriyet**, 26 Nisan 1931, S:2504 s.1

⁵³⁶ “Zehirli Gaz Kursları”, **Son Posta**, 3 Haziran 1936, S:2096, s.4

⁵³⁷“Zehirli Gaz Konferansı”, **Tan**, 31 İlkanun 1938,S:1228, s.2

⁵³⁸“Zehirli Gaz Kursları”, **Son Telgraf**, 13 Mart 1939, S:722, s.2

⁵³⁹**1939-40 Ders Yılı Konferans ve Kursları**, Asri Basımevi, İstanbul, 1939,

⁵⁴⁰“İlimizde Kültür Hareketleri”,**Yeni Mersin**, 1 İkincikanun 1936, S:2273, s.1

olan zil ve düdük sesleriyle harekete geçeceği bildirilmektedir.⁵⁴¹ Başka bir haberde ise; ilk defa İstanbul 44. İlkokulda yapılan sivil savunma tatbikatının başarıyla gerçekleştirildiği, iki dakika gibi kısa bir sürede okul tahliye edilerek sığınaklara gidildiği bildirilmektedir. Ayrıca, okulların bahçesine siper kazılması da emredildiği, ancak ilkokulların bahçesinin yetersiz olması nedeniyle bunun yapılamayacağı bildirilmektedir.⁵⁴² Bu tatbikatlara ait gazetelerde yer alan fotoğraflar da gaz maskeli öğrenciler binayı tahliye ederken görünmektedir.⁵⁴³

Gaz maskesi edinilmesi meselesi ise ayrı bir sorundur. Yaklaşan savaş tehlikesi nedeniyle önem kazanan gaz maskeleri Kızılay tarafından satılmaktadır. Öğretmenler, fiyatı altı lira olan bu maskeleri maaşlarından her ay 2'şer lira kesilerek üç taksitle alabilmektedir. Ancak öğrenciler bu maskelerden edinmekte güçlük çekmektedir. Maske edinen öğrenci oranı çok düşüktür. 02.12.1939 tarihli bir gazete haberinde; Avrupa'da yalnız öğretmen ve öğrencilerin değil bütün halkın maske edindiği ve maskesiz gezmenin yasak olduğundan söz edilmektedir.⁵⁴⁴

Okullarda sivil savunma tatbikatlarıyla ilgili 01.11.1940 tarihli bir haberde ise; yakında tatbikatlara başlanacağı, İstanbul'da bütün okullarda savunma ekiplerinin kurulduğu, 10.000'e yakın öğrencinin "gaz maskesi" aldığı, ayrıca pasif korunma ve zehirli gazlar konusunun müfredat programına ekleneceği bilgisi aktarılmaktadır.⁵⁴⁵

Sivil savunma önlemleri kapsamında 1940 yılından itibaren okulların ders saatlerinde de değişikliğe gidilmiştir. Akşam saatlerinde şehir dahilinde karartma yapılmaktadır ve akşam saatlerine kalmadan derslerin bitirilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı, sabah çok erken ve akşam çok geç saatlerde ders yapılmaması için ders saatlerinde kısıtlamaya gidilmiştir.⁵⁴⁶

Özetle, 1936 yılından itibaren ilkokullarda savaş tehlikesi dolayısıyla hava saldırılarına karşı öğretmen ve öğrencilere eğitimler verilmeye başlanmış, 1939 yılında ise okullarda sivil savunma tatbikatlarının ilk uygulamaları yapılmıştır. Sivil Savunma tatbikatları günümüz ilkokullarında da devam etmektedir.

⁵⁴¹ "Pasif Korunma", **İkdam**, 18 İkinciteşrin 1939, S:95-212 s.2

⁵⁴² "İlkemekteplerimizde Müdafaa Tecrübesi Başladı" **Cumhuriyet**, 2 Birincikanun 1939, S:5588, s.1

⁵⁴³ Bkz: Resim: Maskelerle Ders Yapan İnönü İlkokul Öğrencileri, **Tan**, 30 Nisan 1940, S:1705, s.2

⁵⁴⁴ "Her Talebe 6 Lira Verip Nasıl Maske Satın Alabilir?" **İkdam** Sabah Postası, 16 Birinciteşrin 1939, S:64-212, s.2

⁵⁴⁵ "Okullarda Pasif Korunma Teşkilatı Dersleri", **Vakit**, 1 İkinciteşrin 1940, S:8194, s.3

⁵⁴⁶ "Ders Saatleri", **Akşam**, 5 Kanunuevvel 1940, S:7948, s.3

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İLKÖĞRETİMDE PERSONEL POLİTİKALARI

4.1. Öğretmen Yetiştirme Sorunu

İncelenen dönemde yürütülen öğretmen yetiştirme politikaları Mustafa Necati Bey'in bakanlığı döneminde belirlenmiştir. Vilayetlerdeki bazı öğretmen okulları kapatılarak büyük şehirlerde büyük ve modern öğretmen okulları açılması kararlaştırılmıştır. Bu okulların finansmanı, 1926 yılında çıkarılan kanunla Vilayet Hususi İdare bütçelerinden %10'luk bir payın bakanlık bütçesine aktarılmasıyla gerçekleştirilmesi düşünülmektedir.¹ Bu yönde ilk adımlar Ankara'da Gazi Öğretmen Okulu ve Balıkesir'de Necatibey Öğretmen Okulunun temellerinin atılmasıyla başlamıştır. Bunları daha sonra Erzurum Öğretmen Okulu takip edecektir. Bunlara ek olarak Denizli ve Kayseri'de de Köy Öğretmen Okulları açılmıştır. Buna paralel olarak eski ve kısıtlı imkanlarla eğitim yapan bazı öğretmen okulları da kapatılmaya başlanacaktır. 10 yeni öğretmen okulu açılmasını öngören beş yıllık bu plan daha sonraki yıllarda sekteye uğrayacaktır.²

Ayrıca, bu okulların yanı sıra birde Musiki Muallim Mektebi açılmıştır. Bu okulun 1931 tarihli talimatnamesine göre amacının ilk ve orta derecedeki okullara müzik öğretmeni yetiştirmek olduğu belirtilmektedir.³ Dönemin başlarında, şehir merkezlerindeki bazı okullarda Müzik, Beden Eğitimi ve Resim branşlarında öğretmenlerin istihdam edildiği görülmektedir. Ancak, süreç içinde ilkokullardaki bu kadrolar kaldırılarak bu öğretmenlerin ortaokullara kaydırıldığı anlaşılmaktadır.

Mustafa Necati'nin başlattığı bu reform çalışmaları onun ölümünden sonra yavaşlatılmış, açılan köy öğretmen okulları da kapatılmıştır. 1929 dünya ekonomik krizinin de etkisiyle mevcut öğretmen okulları kapatılmaya devam ederken planlandığı şekilde yerlerine yenileri açılmamıştır. Buna sebep olarak da ülke

¹ “Muallim Mekteplerine Muâvenet Hakkında Kânun”, **Resmî Gazete**, 2 Mayıs 1926, S:361.

² “Muallim Mekteplerine Muavenet Hakkındaki 819, 843 ve 1051 Numaralı Kanunlara Müzeyyel 1/473 Numaralı Kanun Lâyihası ve Dahiliye ve Maarif Encümenleri Mazbataları”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:24, 14.1.1933, C:1, Sıra No:58

³ “Musiki Muallim Mektebi Talimatnamesi”, **Resmî Gazete**, 8 Nisan 1931, S:1769

çapında yeni ilkokul açılmadığı, yeni mezun öğretmenlerin istihdam edilemediği gösterilmiştir. Sonuç olarak, dönemin hemen başında 22 olan öğretmen okulu sayısı 1937-1938 yılında 11'e kadar düşmüştür.⁴

Öğretmen okullarındaki niceliksel bu gerilemeye karşın niteliksel açıdan bazı gelişmeler olmuştur. 1930-1933 yılları arasında bu okulların teşkilat ve müfredat programları yeniden düzenlemiştir. 1916 tarihli Darulmuallimin ve Darulmuallimatı İbtidaiye Talimatnamesi 21.06.1930 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla feshedilmiş, onun yerine 10.11.1930 tarihli Muallim Mektebi Talimatnamesi yürürlüğe girmiştir. 1932-1933 öğretim yılında ise bu okullar ortaokul üzerine üç yıl eğitim veren lise düzeyinde birer meslek okulu haline dönüştürülmüştür.⁵

Bakanlığın bu dönemde sayıca fazla öğretmen yetiştirmek yerine az sayıda ama nitelik itibariyle kaliteli öğretmenler yetiştirmeyi politika olarak belirlediği görülmektedir. Bu politikanın teorik altyapısını gösteren bir belge olarak bakanlığa sunulduğu anlaşılan ve Maarif Vekaleti Mecmuasında yayınlanan 1927 tarihli bir raporda bu politikanın gerekçesi şöyle izah edilmektedir:

“Türkiyede henüz bu tahsil taammum etmiş değil. İki engel vardır:...Adet itibariyle lüzumundan fazla Muallim Mektebine sahip olması, fakat nitelik itibariyle iyi olan tek bir muallim mektebine malik olmaması. Türkiye muallim yetiştirmek hususundaki kudretini acemi bir kumandan gibi dağıtmış, bu hatasına devam ettikçe muallim yetişmeyecektir. Türkiye maarifi, başarılı olmuş harbiye ve mühendishane örnekleri dikkate almalıdır. Muallim yetiştirmek işini bir en fazla iki mektebe hasretmeli, başına uzman pedogoklar getirerek geniş yetkiler vermeli. Bu “teksif siyaseti” sayesinde az miktarda ama nitelikli muallim yetiştirmeli, bir muallim sınıfı yetiştirerek muallimlik sanatını taammüm edecektir.”⁶

Raporda, Türkiye’de eğitimin gelişmesi için iki önemli engelden birisinin ülkede bir öğretmen sınıfı yani eğitimci bir zümre olmayışı gösterilmektedir. Bu zümreyi yetiştirmek için sayıca az ancak nitelik itibariyle iyi öğretmen okulları kurulması gerektiği belirtilmektedir. Kısmen Emrullah Efendi’nin Tuğba Ağacı teorisini de çağrıştıran bu gerekçeye göre Türkiye, gücünü acemice dağıtmış bir komutanın yaptığı hatayı yapmamalı, kısıtlı imkanlarını dağıtmamalı ve birkaç merkezde yetiştireceği nitelikli öğretmenlerle işe başlamalıdır.

Mustafa Necati Bey’in bu raporda belirtilen teoriye göre öğretmen yetiştirme politikasını belirlediği görülmektedir. Necati, gerek Meclis konuşmalarında ve diğer beyanatlarında bu rapordaki teoriye paralel ifadelerle öğretmen yetiştirme

⁴ Cemil Öztürk, **Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**, Türk Tarih Kurumu Bas., Ankara, 1996, s.80

⁵ **A.g.e.**, s.80-81

⁶ “Halk Mektepleri Hakkında Layihalar”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, Kanunievvel 1927, S:14, s.298

politikasını savunmuştur.⁷ Adana Mıntıkası Maarif Emini İsmail Habip Bey'de aynı yıllarda yukarıdaki raporda ileri sürülen görüşlere benzer ifadelerle Mustafa Necati Bey'in politikasını tanımlamaktadır:

“Maarif ondan evvel “dağınık kemiyet”lerdi. Halbuki “mütekasif keyfiyet” halinde mütecellî olması lazımdı. Her yerde “muallim mektepleri , her yerde liseler... Fakat hiçbir tam değildi.... Necati Bey maarifin kumanda mevkiine gelince tehlikeyi derhal gören mahir bir asker gibi dağınık kuvvetlerini teksife başladı...”⁸

Yapılan işlere baktığımızda da durum bu merkezdedir. Vilayetlerdeki eski öğretmen okulları kapatılmakta; bunun yerine Ankara, Balıkesir ve daha sonraki yıllarda da Erzurum'da büyük ve modern öğretmen okulları açılmaktadır.

Anadolu vilayetlerindeki eski öğretmen okullarının kapatılması Mecliste de tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmalardan birinde Besim Atalay; *“Bunları silip süpürmek hepsinden daha iyidir”* diyerek bu okulların kalitesizliğine işaret etmiştir. Atalay, aynı konuşmada araya girerek bir şekilde öğretmen yetiştirilmesinin gerektiğine belirten bir milletvekiline *“Turp mu bu Beyefendi?”* şeklinde karşılık vererek nitelikli öğretmenler yetiştirecek okulların açılmasını savunmuştur.⁹ Benzer şekilde dönemin eğitimcilerinden Kazım Nami de; *“düt deyince bütün dağların keçi kesilmesi gibi değildir”* diyerek öğretmen yetiştirme meselesinin bir zaman meselesi olduğunu vurgulamaktadır.¹⁰

Bakanlık bu okulların öğretim kadrolarının nitelik yönünden güçlendirilmesine önem vermiş ve bu alanda ciddi bir ilerleme de kaydedilmiştir. Diğer yandan, gerek öğretmen okulu sayılarının azalması ve 1932 yılında orta kısımların lağvedilmesiyle öğretim kadrolarının sayılarında ciddi bir azalma olmuştur. Ancak, okul başına düşen öğretim görevlisi oranının korunduğu görülmektedir.¹¹

Gerek bakanlık yetkilileri ve gerekse siyasi önderler öğretmen okullarından yeni rejimin esaslarına sadık, nitelikli ve idealist öğretmenler yetiştirmesini beklemektedir. Bu beklenti, dönemin bakanlarının zaman zaman öğretmen adaylarına yazdıkları mektuplarda da görülmektedir.¹²

Cumhuriyet'in kurucu lideri Atatürk 1924 yılında Muallimler Birliği Kongresinde yaptığı konuşmada idealist öğretmen arayışını şöyle ifade etmektedir:

“Muallimler; yeni nesli, Cumhuriyetin fedakar muallim ve mürebbileri, sizler yetiştireceksiniz, yeni nesil, sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti, sizin maharetiniz ve

⁷“Maarif Vekâleti Bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, 1:64, 22. 4.1928, C:1, s.201-214

⁸“Muallimler İctimaında”, **a.g.e.** s.1-6

⁹“Maarif Vekâleti bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, 1:60 18-5-1930 C:1 , s,104-112

¹⁰ Kazım Nami, “Maarifimiz IV”, **Hakimiyeti Milliye**, 22 Birincikanun 1933, S:4464, s.1

¹¹ Öztürk, **A.g.e.**, s.80-84

¹² Bkz: Bölüm: 1.2.3. Milli Eğitim Bakanları ve Bakanlık Bürokrasisi

fedakarlığınızın derecesiyle mütenasip olacaktır. ...Sizin muvaffakiyetiniz Cumhuriyetin muvaffakiyeti olacaktır....Hiçbir zaman hatırıңызdan çıkmasında ki, Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister.”¹³

Atatürk, 1925 yılında öğretmenlere hitaben şöyle seslenmiştir;

“Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak muallimlerdir. Muallimden, mürebbiden mahrum bir millet henüz millet namını almak istidadını kesbetmemiştir. Ona alelade bir kütle denir, millet denemez. Bir kütle millet olabilmek için mutlaka mürebbilere, muallimlere muhtaçtır... Millet, memleket , Cumhuriyet sizden yüksek hizmet intizarındadır...”¹⁴

Atatürk'ün öğretmenlerle ilgili sözlerinden de anlaşılacağı gibi dönemin öğretmenlerinden yeni bir “millet” yaratması beklenmektedir. Bu idealist bakış açısının neticesi olarak öğretmen okulların talimatnamesi ve müfredatında da değişiklikler yapılmıştır.

1931 tarihli Muallim Mektepleri Talimatnamesi bu okulların amacını: “*Muallim Mektepleri talebesini ilk tedrisat muallimliğine hazırlayan mekteplerdir*” biçiminde ifade edilmektedir. Talimatname bu okulların kayıt kabul şartları, disiplin sistemi ve sınav sistemini detaylı bir şekilde belirlemektedir. Buna göre bu okulların orta kısımlarına ilkokul mezunları arasından sınavla; yine lise kısımlarına ortaokul mezunlarından sınavla öğrenci alınmaktadır. Uzvi bir sakatlığı ve bulaşıcı bir hastalığı olmamak gibi sağlık şartlarını taşıyan öğrenciler Türkçe, Matematik, Tarih ve Coğrafya derslerinden sınava girmektedirler. Okulda, Disiplin Kurulu dışında bir de öğrenciler arasındaki ceza gerektirmeyen olumsuz davranışları kontrol etmek amacıyla öğrenci temsilcilerinden oluşan bir Haysiyet Divanı vardır. Öğrenciler sene içindeki yazılı ve sözlü yoklamalarla sınıf geçmektedir. Mezuniyet imtihanları ise dördüncü ve beşinci sınıfın sonunda iki aşamalı yapılmaktadır. Bu imtihanlar, her sene bakanlık tarafından seçilen bir ders için yine bakanlık tarafından kapalı zarfla gönderilen sorularla bir komisyon huzurunda yazılı yapılmaktadır. Diğer dersler ise yine komisyon önünde sözlü olarak yapılır.¹⁵

Talimatnameden de anlaşılacağı gibi öğretmen okulları ilkokul öğretmeni yetiştirmek üzere, beş yıllık ilkokul üzerine beş yıl öğretim yapan okullardır. 1932 yılında bu okullar öğrencilerini ilkokul mezunlarından değil, ortaokul mezunlarından almak suretiyle üç yıl öğretim yapan okullar haline getirilmiştir. Böylelikle, ilkokul öğretmenliği beş yıl ilkokul, üç yıl ortaokul ve üç yıl da öğretmen okulu olmak üzere toplam 11 yıl öğrenim gerektiren bir meslek haline gelmiştir. Bu değişiklik yapılırken aynı zamanda Bolu ve Elazığ gibi vilayetlerdeki öğretmen okulları

¹³ Öztürk, A.g.e., s.95

¹⁴ Öztürk, A.g.e., s.95

¹⁵ “Muallim Mektepleri Talimatnamesi”, **Resmi Gazete**, 31.01.1931,S:1713

lağvedilmiş, bunların öğrencileri yeni inşa edilen Balıkesir Öğretmen Okulu'na nakledilerek nitelikli öğretmen yetiştirme politikasında bir adım daha atılmıştır.¹⁶

1930 tarihli Maarif Müfettişleri Kongresi'nde hazırlanan bir raporda, ilköğretim okullarının müfredat programlarının eğitim alanındaki son gelişmelere göre yeniden düzenlenmesi istenmiştir. İlköğretmen okulu müdürleriyle yapılan toplantılarda da bu okulların programlarında yapılacak değişiklikler ele alınmıştır.¹⁷ 1931 ve 1932 yıllarında tekrar düzenlenen müfredat programlarında Din Dersleri tamamen çıkarılmış, yerine Askerlik ve Yurt Bilgisi dersleri konmuştur. Ayrıca, Ruhیات ve Terbiye gibi derslerin haftalık saatleri artırılmış, Riyaziye, Fizik, Kimya gibi derslerin müfredatlarındaki eksikleri giderilerek lise düzeyine çıkarılmıştır.¹⁸ 1932 tarihli öğretmen okulları müfredat programı şöyledir;

Tablo 12: İlköğretmen Okulları 1932 Yılı Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi:

Dersler	1.Yıl	2.Yıl	3.Yıl
Edebiyat	3	2	2
Terbiye ve Ruhیات	2	2	2
Felsefe ve İctimaiyat	-	-	3
İktisat	-	-	2
Tedris Usulü	-	2	7
Tarih	2	2	2
Coğrafya	1	1	1
Riyaziye	4	4	-
Fizik, Kimya	4	4	2
Tabiiye	2	2	-
Hıfzıssıhha	-	1	1
Ecnebi Lisani	5	4	4
Jimnastik	2	2	1
Resim	2	2	1
El İşi	2	2	1
Askerlik *	2	2	-
Musiki	1	1	1
Laboratuvar	1	1	4
Biçki Dikiş	1	1	-
Ev İdaresi	1	1	-
Çocuk Bakımı	-	1	-
Toplam	32	34	34

Öztürk, A.g.e., s.101

(*)Biçki-Dikiş,Evİdaresi ve Çocuk Bakımı dersleri Askerlik derslerinden boş kalan saatlerde yapılacaktır.

¹⁶ “Muallim Mektepleri Bu Sene Lise Derecesine Çıkarıldı”, **Milliyet**, 3 Ağustos 1932, S:2327, s.3

¹⁷ Öztürk, A.g.e., s.100

¹⁸ A.g.e., s.80-81

1924 yılında haftalık ders saati toplamı 28 iken 1931 yılında 34'e yükseltilmiştir. Ayrıca, erkek öğrenciler için Askerlik dersi öngörülürken kız öğrenciler için ise Biçki Dikiş, Ev İdaresi ve Çocuk Bakımı gibi dersler dikkat çekmektedir.

Programlar 1938 yılında yeniden ele alınarak derslerin isimleri ve müfredatları değiştirilmiştir. Bu değişikliklerle öğretmen okullarındaki ders müfredatlarının üniversitedeki branşlarla uyumlu hale getirilmiştir.¹⁹

Tablo 13: İlköğretmen Okulları 1938 Yılı Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi :

Dersler	1.Yıl	2.Yıl	3.Yıl
Edebiyat	3	2	2
Pedagoji	-	2	1
Psikoloji	2	2	-
Terbiye Tarihi	-	-	2
Tedris Usulü ve Tatbikat	-	2	7
Sosyoloji	-	-	2
Tarih	2	2	2
Coğrafya	2	1	2
Riyaziye	4	4	1
Fizik, Kimya	4	4	-
Tabii İlimler ve Sağlık Bilgisi	2	2	3
Okul Sağlık Bilgisi	-	-	1
Yabancı Dil	3	2	-
Jimnastik	1	1	1
Resim	1	1	1
El İşi	2	1	1
Müzik	1	1	1
Askerlik *	2	2	2
Toplam	29	29	29

Öztürk, A.g.e., s.101

(*) Kız Öğretmen Okullarında Askerlik dersi yerine 1.sınıflarda 2 saat Biçki-Dikiş, 2.sınıflarda 1 saat Çocuk Bakımı, 1 saat Biçki-Dikiş, 3.sınıflarda 1 saat Ev İdaresi, 1 saat de Biçki Dikiş ders verilir.

Tabloya bakıldığında; 1938 programında bazı derslerin isimlerinin değiştirilmiş, Resim, Jimnastik ve El İşi derslerinin saati azaltılırken Sağlık Bilgisi ve Coğrafya derslerinin saati artırılmış, Terbiye Tarihi ve Okul Sağlık Bilgisi ismiyle yeni dersler eklenmiştir. Ayrıca, 1932 programında toplam ders saati 34 iken 1938 programında 29'a indirilmiş, erkek öğrenciler için Askerlik ve kız öğrenciler için Biçki Dikiş, Ev İdaresi ve Çocuk Bakımı derslerindeki uygulama ise aynen devam ettirilmiştir.

1932 yılında öğretmen okulları ortaokuldan sonra öğrenci alan okullar haline dönüştürüldükten sonra ülke genelinde sekiz erkek ve yedi kız öğretmen okulu belirli

¹⁹ Öztürk, A.g.e., s.100

mıntikalara ayrılmış ve her öğretmen okulu kendi mıntıkası olarak belirlenen vilayetlerden öğrenci kabul etmeye başlamıştır.²⁰

Örneğin, İstanbul Muallim Mektebi'nin 1932 yılı öğrenci kayıt kabulleriyle ilgili ilanda; İstanbul, Bolu ve Kocaeli vilayetlerinden ortaokullarda "iyi" ve "pekiyi" derece ile mezun olmuş öğrenciler arasında Türkçe, Matematik, Tarih ve Coğrafya derslerinden yapılacak sınava göre öğrenci kabul edileceği belirtilmektedir.²¹

Öğretmen okullarında yapılan başka bir değişiklik de Tatbikat Okullarıyla ilgilidir. 1915 yılından beri yapılagelen bir uygulama olarak öğretmen okullarına bağlı birer "*Tatbikat Mektebi*" yani uygulama ilkokulu açılmakta ve son sınıf öğrencileri stajlarını burada yapmaktaydılar. 1936 yılından itibaren bu uygulama kaldırılmış, son sınıf öğrencisi öğretmen adayları stajlarını çevredeki ilkokullarda yapmaya başlamışlardır. Öğretmen okulundan mezun olabilmek için "*tatbikat imtihanı*"ndan da başarılı olmak gerekmektedir.²²

1939 yılında Balıkesir Öğretmen Okulu'nda öğrenim görmeye başlayan Şemseddin Koçan'ın anılarında da yaşadığı imtihan kaygısının ön plana çıktığını görüyoruz. Yine bu anılarda; öğretmen okullarının okula kabul edilme sürecinden başlayarak mezuniyete kadar belli bir disiplinle işleyen kurumlar olduğu anlaşılmaktadır.²³

Öğretmen okulundan mezun olacak öğrencilere atanmak istedikleri vilayetleri tercih etme hakkı verilmektedir. 1929-1930 öğretim yılında ait bir arşiv belgesinde Konya Muallim Mektebi'nden mezun olacak öğrencilerin isimlerinin karşısına tercih ettiği vilayetin adı yazılmış olduğu görülmektedir. Yine aynı belgeden, toplam 40 mezundan 20'si tercih ettiği vilayete, diğerleri ise başka vilayetlere tayin edilmiş olduğu anlaşılmaktadır.²⁴

Bu listede, okul yönetiminin öğrenci hakkında görüşleri yazıldığı ve öğrenciye ait doktor raporu özetinin belirtilmiş olduğu; öğrencilerin isimlerinin karşısına "*salim*", "*hasta*"; "*çok iyi*" gibi ibareler düşüldüğü görülmektedir. Örneğin bir öğrenci için doktor raporu sütununa "*Lisan*" notu düşülerek dil problemi yaşadığı belirtmiş olduğu ve bu öğrencinin atamasının yapılmadığı anlaşılmaktadır. Aynı listede, öğrencilerin kişisel özelliklerini tanımlayan "*Ciddi, iyi bir idareci olur*", "*çok vakur*,

²⁰ "İlk Muallim Mektepleri", **Milliyet**, 26 Ağustos 1932, S:2350, s.3

²¹ "İstanbul Erkek Muallim Mektebinden", **Milliyet**, 24 Ağustos 1932, S:2348, s.7

²² Öztürk, **A.g.e.**, s.103

²³ "Bir muallimin hatıra defteri", <http://blog.milliyet.com.tr/bir-muallimin-hatira-defteri-1--bandirma-orta-okulu--19-ekim-1939-/Blog/?BlogNo=343615>

²⁴ **B.C.A.** f:180.09 ,k:142, d:682, s:1-20, Konya Muallim Mektebi Mezunları 1929-1930, atandıkları vilayetleri gösterir çizelge.

vaziperver”, “Gavgacı, telkine kapılır, mal.(malumatı) çok iyi”, “lakayd, terbiyeye muhtaç” “olgun, intizamperver”, “asabi”, “az asabi, resme meraklı”, “vakur, hem idareci hemde iyi bir başmuallim olur”, “saf ve telkine kapılır”, “havayi, yalancı, malumatı makul” gibi ifadeler eklenmiştir.²⁵

Görüldüğü gibi öğretmen okulları, öğrencilerini okula kayıt kabulden başlayarak mezuniyetten sonra atama sürecine varıncaya kadar nitelik yönünden ciddi bir elemenden geçirmektedir.

Özetlemek gerekirse 1928-1940 yılları arasında öğretmen okullarıyla ilgili niteliksel gelişmeler başlıca şunlardır;

1. Müfredat programları modernleştirilmiş, din dersleri kaldırılarak dönemin gerektirdiği nitelikte öğretmeni yetiştirmek üzere laikleştirilmiştir.
2. Vilayetlerdeki eski öğretmen okullarından bazıları kadrolarıyla birlikte dağıtılarak, yerine Ankara, Balıkesir ve Erzurum gibi merkezi şehirlerde büyük ve modern okul binaları yapılmıştır.
3. İlkokul öğretmenlerinin toplam öğrenim süresi 10 yıldan 11 yıla çıkarılmış, öğretmen okulları ortaokuldan sonra öğrenci alan lise dengi okullar haline getirilmiştir.

Bu gelişmelerle rağmen öğretmen yetiştirme politikaları gerek nitelik ve gerekse nicelik yönünde hep tartışılır olmuştur. İlerleyen bölümlerde öğretmen nitelikleri ve öğretmene biçilen misyon açısından yapılan tartışmalar ele alınacaktır.

4.2. Öğretmenler ve Köy Eğitimi Sorunu

4.2.1. Köy Eğitimine Dair Arayışlar

Köye uygun öğretmen yetiştirme düşüncesi II. Meşrutiyet dönemine kadar gitmektedir. Cumhuriyet döneminde de bu konu sık sık gündeme gelecektir. 1924’de John Dewey de raporunda bu yönde öneriler sunmuştur. Nitekim, Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, 1926 tarihli Maarif Teşkilatına Dair Kanun öğretmen okullarını “İlk Muallim Mektepleri” ve “Köy Muallim Mektepleri” olarak iki kategoriye ayırmıştır.²⁶ Kanunun hemen ardından 1927’de birisi Denizli’de, diğeri Kayseri’de olmak üzere iki adet Köy Öğretmen Okulu açılmıştır.²⁷

²⁵ B.C.A. f:180.09 ,k:142, d:682, s:1-20

²⁶ “Maarif Teşkilâtına Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 3 Nisan 1926, S:338, s.522-526

²⁷ “Muallim Mekteplerine Verilen Ehemmiyet ve Semereleri”, **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1928, S:1440, s.1

19.10.1926 tarihli Köy Muallim Mektepleri Talimatnamesine göre bu okullar ilkokul mezunlarını kabul eden, üç yıl eğitim veren parasız ve yatılı okullardı. Bu talimatnameye göre bu okullarda köy ilkokullarına model oluşturacak şekilde birer “*tatbikat mektebi*”, öğretmen adaylarının el işleri ve öğretim için araç gereç yapabilecekleri bir “*iş dershanesi*” ve küçük bir “*numune tarlası*” bulunacaktır.²⁸

Mustafa Necati Bey döneminde yapılan bu girişimlerin devamı gelmeyecek, bu okulların sayıları ikiyle sınırlı kalacaktır. Nitekim 1932 yılında da diğer öğretmen okullarının orta kısımlarının kapatılmasıyla birlikte Köy Öğretmen Okulları’na da öğrenci alınmamış ve bu okullar kapatılmışlardır.²⁹

İncelenen dönemde köylerde üç yıl ve beş yıl öğretim yapan okullar olmak üzere iki tür ilkokul vardır. Bu okulların müfredat programları ayrı tip köy eğitimi talebini karşılamamış ve sık sık eleştirilere konu olmuştur. Köy ilkokullarının öğrenim süresinin beş yıla çıkarılması ve köye uygun farklı bir müfredat programı yapılması ancak 1939’da gerçekleştirilebilmiştir.

Bu gecikmenin nedeni; “*tek mektep*” olarak adlandırılan tek tip eğitim anlayışının bir yansıması olarak köyde ve şehirde yeni rejimin prensiplerinin benimsemiş kültürlü vatandaşlar yetiştirmek istenmesidir. Böyle olunca, köy okulunda da vatandaş yetiştirme odaklı klasik eğitime ağırlık vermek kaçınılmaz olmuştur.

Müfettişler ve bazı eğitimcilerin köy okullarındaki bazı kültür derslerinin gereksizliğine işaret etmesi ve bunların ayıklanması hususunda bakanlığa görüş bildirmesine karşı 1927 yılında Talim ve Terbiye Dairesinin bir genelgesinde ortaya konan resmi görüş; “*Türkiye’de köylü için ayrı, şehirli için ayrı bir eğitim söz konusu değildir*” şeklindedir.³⁰

Bu resmi görüşe karşı olarak Vedat Nedim Tör, 1928 yılında yazdığı bir makalede; mevcut haliyle köy okullarının faydalı olmaktan öte zararlı olduklarını, köy şartlarına göre eğitilmeyen çocukların kendi çevrelerine yabancılaşacağını, şehirli olmaya hevesleneceğini belirtmektedir. Tör, köyler için kooperatifçiliği önermekte ve bunun içinde öğretmenin öncü rol oynamasını istemektedir. Tör’e göre; Bulgar köy öğretmenlerinin yaptığı gibi, Türk köylerinin ekonomik kalkınmasında Türk öğretmenleri bir “*manivela*” rolü üstlenebilir.³¹

²⁸ Cemil Öztürk, **Türkiye’de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar**, MEB yay., İstanbul, 2005, s.84-85

²⁹ “Maarif Vekaletinden”, **Cumhuriyet**, 24.08.1932, S: 2981, s.7

³⁰ “İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresinde-20”, **Anadolu**, 5 Teşrinievvel 1934, S:6031, s.4

³¹ Vedat Nedim, “Köylü Kooperatif, Muallim”, **Hayat Mecmuası**, S:80 C:4, 7 Haziran 1928, s.26-27

Bununla birlikte, köy eğitimi üzerine bazı çalışmaların da yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalardan birisi İsmail Hakkı Tonguç'a aittir. Tonguç, Meşrutiyet döneminde Almanya'ya gönderilen eğitimcilerdendir. Tonguç, 1926 yılında yayınlanan bir raporunda Almanya'daki "Kır Eğitim Yurtları" na büyük yer vermiştir. Kendisi Bakanlıkta genel müdür olduktan sonra 1937 tarihli Kültür Bakanlığı Dergisi'nde bu yazıların yeniden yayınlayacaktır.³²

Köyler için farklı bir eğitim sistemi talep edenlerden Ruşen Zeki'nin 1927 yılında yayınlanan makalesine değinmek gerekir. Ruşen Zeki'nin görüşleri özetle şunlardır: Köy okulları için bireysel bir öğretim sistemi getirilmelidir. Her öğrenciye verilecek bir faaliyet programıyla köy hayatının doğal akışı içerisinde bir eğitim yapılmalı, çocuk ailesine yardımcı olurken ona rehberlik yapılmalı, yaşarken öğretecek bir sistem getirilmelidir.³³Yine Ruşen Zeki'ye göre; mevcut programlar İstanbul dışındaki taşra şartlarına uymamaktadır. Avrupa'dan aldığımız sistemlerin realitelerimize uymamaktadır. Eldeki mevcut teorik programlara karşılık gelen bir hayat yoktur ve yapılamaz. Programlarımızı realitemize uydurmak zorundayız.³⁴

Ruşen Zeki'nin de değindiği gibi, ilkokul programlarını yapanlar gelecekte olmasını arzu ettikleri toplum düzenine göre bir program yapmış ve eğitim vasıtasıyla bu yeni toplumun bireylerini yetiştirmeyi düşünmüşlerdi. Ancak, mevcut realiteler bu müfredat programıyla çelişmektedir.

Talim Terbiye Dairesi Başkanı Mehmet Emin Bey ise; köylere öğretmen gönderme işinin uzun zaman alacağına ve bunun için köylü kitlesinin asker ocağında alacağı eğitimin önemine değinmektedir. Mehmet Emin Bey, bu yazısında yine Talim Terbiye Dairesi üyesi Ali Haydar Bey tarafından aynı yıl Türkçeye çevrilerek öğretmenlere önerilen Gregory Petrov'un "Beyaz Zambaklar Memleketinde" isimli eserine atıf yapmaktadır. Bu eserde, Finlandiya'da ordu mensubu subayların köylü kitlesini nasıl eğittiği anlatılmaktadır.³⁵

Aynı yıllarda, klasik eğitimden farklı bir köy eğitimi için ileriye dönük bazı girişimlerde de bulunulduğu görülmektedir. Örneğin, bir gazete haberinde; hükümetin Danimarka hükümetiyle işbirliği yaparak Türkiye'den gönderilecek köylü çocuklarının buradaki çiftliklerde eğitilmesi yönünde girişimlerde bulunulduğunu, bu

³² Cavit Binbaşıoğlu, **Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi-Araştırmalar**, Anı Yay., İstanbul, 2005, s.133

³³ Ruşen Zeki, "Köy mektepleri ve Mevcut Program", **Duygu ve Düşünce**, 15 Şubat 1927, C:1 S:2,s.8-9, Ayr.Bkz: Ruşen Zeki-Eflatun Cem,"Köy Mekteplerimiz ve Ferdi Talim ve Terbiye", **Duygu ve Düşünce**,12.04.1927,S:5, s,3-6, Ayr.Bkz: Ruşen Zeki-Eflatun Cem,"Köy Mekteplerimiz ve Ferdi Talim ve Terbiye-4",**Duygu ve Düşünce**,15.04.1927,S:6, s,6-7

³⁴ Ruşen Zeki, "Köy Mekteplerimiz ve Ferdi Talim ve Terbiye", **Duygu ve Düşünce**, 1 Mart 1927, C:1,S:3, s,4-6

³⁵ Bkz: Mehmet Emin, "Beyaz Zambaklar Memleketinde", **Hayat**, 26 Nisan 1928 C:3 S:74 , s.1-2

iş için gereken masrafların ise çiftlik sahipleri ve İl Özel İdareleri tarafından karşılanmasının düşünüldüğünü belirtilmektedir.³⁶ Ancak, bu düşüncenin uygulamaya geçtiğine dair bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Dönemin basınında konuya ilgi duyan yazarlar tarafından köy eğitimi ve köy öğretmeninin nasıl olması gerektiğine dair bazı önerilerin yapıldığı görülmektedir. Bunlar arasında ilerleyen yıllarda gerçekleşecek olan Köy Eğitimcileri ve Köy Enstitüleri'ne benzer öneriler de bulunmaktadır.³⁷

1930 yılında yapılan ilköğretim müfettişleri kongresinde köy okullarının verimsizliğine değinildikten sonra şu tespit yapılmaktadır: Köylüler kendi çocuklarının şehir çocuklarından daha az önemsendiğini düşünmekte ve bunda da haklıdır.³⁸

Aynı kongrede ilköğretim müfettişleri şehir okullarında okutulan bazı konuların köy okullarında da okutulmasını gereksiz bulmuş; ancak, Maarif Emini Fuat Bey buna karşı çıkarak beş sınıflı köy okullarında eğitimin şehir müfredatına göre yapılacağını belirtmiştir.³⁹ Dönemin, tek tip vatandaş yetiştirmek için köy ve şehir için aynı tip eğitim anlayışını yansıtan bu düşünce tarzı resmi makamlarca bir süre daha devam ettirilecektir.

1930'ların başlarında meydana gelen bazı olaylar köy eğitimi meselesini yeniden gündeme gelmesini sağlamıştır. 1930 yılında çok partili demokrasi denemesi olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın etrafında toplanan halkın bir kısmının inkılaplardan geri adım beklentisinde olduğu görülmüştür. Bu durum dönemin basınında şok etkisi yapmış, inkılapların halka mal olmadığı anlaşılmıştır. Diğer bir neden ise, aynı dönemde Avrupa'da da köycülük hareketinin yükselişte olmasıdır. Esasen gelişmiş ülkelerde sanayileşmenin getirdiği sorunlara tepki olarak ortaya çıkan bu köycü söylem az gelişmiş ülkelerde köylüyü modernleştirme çabası olarak ortaya çıkacaktır. Bu düşünce tarzı Türkiye'de benimsenmiş olan köylünün

³⁶ "Avrupa'ya Gönderilecek Çocuklar", **Cumhuriyet**, 5 Teşrinievvel 1927, s.3

³⁷ Örneğin; 02.03.1932 tarihli Akşam gazetesinde yer alan bir makalede ise "*Çiftçi Mektepleri*" önerilmektedir. Şehirlerden uzak bir ortamda kurulacak bu okullara üç senelik köy okullarını bitirmiş köylü çocuklarının alınması, öğretimin iki yıl olması ve mezunlarının yine köye gönderilerek köylüye önderlik etmesi önerilmektedir. Bkz: I.E. "Ziraat Mektepleri", **Akşam**, 2 Mart 1932, S:4811, s.3, Yine, Asım Us, kaleme aldığı bir makalede "*her köye örnek bir köylü yetiştirmek, daha doğrusu köy öğretmenini köylüler arasından seçmek*" şeklinde özetlediği fikirler "eğitmen" uygulamasına benzer fikirlerdir. Asım Us'a göre Türkiye, köy öğretmenine 30-40 lira maaş veremez, bu şekilde yetiştirilecek köylü çocuğuna ise 10 lira yeterli olacaktır. Böyle ucuz yoldan köylüye hem okuma yazma öğretecek, hem de tarım işlerinde kılavuzluk edecek bir eleman yetiştirilmiş olacaktır. Bkz: Asım Us, "Her Köy İçin Bir Örnek Köylü", **Kurum**, 1 Temmuz 1935, S:6277-217, s.1

³⁸ **İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresi Zabıtnamesi ve Kararları, a.g.e., s.30-34**

³⁹ **A.g.e., s.30-34**

şehirlere akın etmesinin engellenmesi ve köylüyü köyünde modernleştirme idealiyle örtüşmekteydi.⁴⁰

CHP'nin bir kolu olarak kurulan Halkevleri tarafından yayınlanan dergiler ağırlıklı olarak köy ve köy eğitimi üzerine yayınlan yapmışlardır. Bu bağlamda, Ankara Halkevi tarafından çıkarılan Ülkü dergisi 1930'lu yılların köycülük akımının başta gelen temsilcilerindendir. Başta Nusret Köymen olmak üzere köycülüğe dair yazılar, köy araştırmaları, köy eğitimine dair yazılar bu derginin ana konusudur. Ülkü gibi pek çok dergi ve gazete de 1933'den sonra köye ve köy eğitimine dair yayınların arttığı görülmektedir.⁴¹

Halkevlerine bağlı Köycülük Şubesi, köylere kısa gezintiler yaparak bazı eğitim faaliyetleri yapmaktadır. Ancak bu gezintiler, lokal uygulamalar olarak yapılmakta ve ilerleyen yıllarda "*romantik köycülük*" olarak eleştirilmiş, sonuç vermeyen adımlar olarak kalmıştır. Bu romantik köycülüğün bir işareti olarak Halkevlerinin köylere Batı müziği götürmek gibi bazı lokal uygulamaları da bu bağlamda dikkat çekmektedir.⁴² Peyami Safa ve Cihat Baban gibi yazarlar Halkevleri tarafından temsil edilen bu köycülük hareketinin piknik heyecanından öteye gidemediğini ileri sürmektedir.⁴³ Ancak, dönemin ikinci yarısından itibaren Halkevi dergilerinde bilimsel araştırmalar ağırlık kazanmaya başlayacaktır.

Dönemin aydınları sık sık köye dair yazılar yayınlamakta ve fikirler ileri sürmektedirler. İlerleyen yıllarda "Romantik Köycülük" olarak isimlendirilen bu görüşler bilimsel araştırmalara dayanmamakta, genelde köyü ve köylüyü tanımayan şehirli aydınların görüşleri olarak kalmaktadır. Bununla birlikte, bu dönemde köy araştırmaları yapan ve farklı fikirler ileri süren araştırmacılar da mevcuttur. Bunlar arasında, Rüknettin Fethi, Ferid Karlı, Zile Kaymakamı Kerim Tümay ve Kırşehir Valisi Mitat Saylam sayılabilir.

Rüknettin Fethi; doğudaki 4.863 köyden sadece 401'inde okul bulunduğunu, bunların da çoğunluğunun üç yıllık olduğunu ve köyde sosyal bir değişim meydana getirebilecek bir etkisi olmadığını belirtmektedir.⁴⁴ Ona göre; dönemin aydınları realiteden habersiz bir şekilde köycülük yapmaktadır. Fethi; Yakup Kadri'nin köye

⁴⁰ Tezcan Durna, **Kemalist Modernleşme ve Seçkincilik: Peyami Safa ve Falih Rıfkı Atay'da Halk İnşası**, Dipnot Yay., Ankara, 2009, s.139-140, Ayr.Bkz: Asım Karaömeroğlu, **Orda Bir Köy Var Uzakta:Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem**, İletişim Yay.,İstanbul, 2006, s.52

⁴¹ Bkz: Ülkü Dergisi, çeşitli sayılar

⁴² "Köylerimizde Garp Musikisi", **Son Telgraf**, 24 Birinciteşrin 1938, S:587, s.1

⁴³ Peyami Sefa, "Gençleri ve Mütakaitleri Seferber Etsek", **Tasviri Efkar**, 26 Birincikanun 1940, S:220,s.1, C.B., "Gençleri ve Mütakaitleri Seferber Etsek", **Tasviri Efkar**, 25.01.1940, S:219, s.3

⁴⁴ Ali Arayıcı, **Kemalist Dönem Türkiye'sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri**, Ceylan Yay.,1999, s.122-123

“Yaban” romanında aşırı bir realizm ile baktığını, Falih Rifkî’nin ise idealist bir gözle bakarak “Baştan başa dinamo gibi cihazlanmış, ...ocağı başında Hamburg piyasasının zahire fiyatlarını soran..” bir köylü hayal etmekteydi.⁴⁵

Fuad Karslı tarafından kaleme alınan “Köy Öğretmeninin Anıları” isimli eserse bir köy öğretmenin kaleme aldığı rapora yer vermektedir. Raporda; köylere eğitim hizmetinin götürülmesinde adalet ve eşitlik prensiplerine uyulmadığını, bundan dolayı bazı köylülerin okul yapımı yükümlülüğü altına girmekten kaçındıklarını sürmektedir.⁴⁶Raporda, 40 bin köye eğitim hizmeti götürmenin mevcut bütçe imkanlarıyla mümkün olmadığı izah edildikten sonra köylülerin devletten alamadıkları eğitim hizmetine alternatif bir yöntem olarak eski sistemi hatırlatıyor ve köylünün talebini şöyle ifade ediyor:

“(Türk köylüsü) Türk harfleriyle okuma-yazma bilen imamın, hiç olmazsa köylüden çocuklarına yalnız okuma yazma öğretmesine izin istiyor, doğal olarak olumsuz yanıt alıyor ve –Efendi diyor onu isteriz olmaz dersiniz, bunu isteriz olmaz dersiniz. Cahil kalmamızı mı istiyorsunuz? Bu soruya karşılık vermek gereklidir?”⁴⁷

Zile Kaymakamı Kerim Tümay da “Köylümüzün Kalkınması İçin” başlıklı yazısında köylerdeki üç yıllık okulların yetersizliğine ve köy-şehir arasındaki eşitsizliğe değinmiştir.⁴⁸

Dönemin Kırşehir Valisi Mithat Saylam da deneyimlerinden yola çıkarak yazdığı “Köy ve Köylü Karşısında Düşüncem” adındaki eserinde köylere tek öğretmen göndermenin etkisizliğini ve verimsizliğine değinmiştir.⁴⁹ Saylam’ın konuya dair makaleleri dönemin basınında yankı bulmuştur.⁵⁰

Kurun gazetesindeki bir yazıda ise yerel aktörlerin görüşlerine yer verilmektedir. Gazetede yerel Denizli gazetesinde çıkan bir makaleye yer verilmekte ve “Ordu kadrosunu köylü dolduruyor, yolları köylü yapıyor, ekmeğimizi köylü veriyor... Bu kadar çalışmaya karşı biz köylüye ne veriyoruz?” sorusu sorulmaktadır.⁵¹ Aynı gazetede, Mithat Saylam’ın köyleri birleştirme tezine taraftar olan eğitimcilerin görüşlerine yer verilmektedir. Romantik köycülük anlayışının bir sonucu olan köye gönderilecek bir öğretmenin köylüleri aydınlatması düşüncesine karşı şu eleştiriler yapılmaktadır:

⁴⁵ Rüknettin Fethi, “Köy ve Köycülük”, **Tasvirî Efkar**, 26 01 1940, S:220, s.3

⁴⁶ M. Ferid Karslı, **Köy Öğretmeninin Anıları**, Köy Hocası Basımevi, Ankara, 1935, s.246-250

⁴⁷ **A.g.e.**, s.250

⁴⁸ Arayıcı, **a.g.e.**, s.122-123

⁴⁹ **A.g.e.**, s.123

⁵⁰ Bkz: “Bir Valinin Düşünceleri”, **Kurun**, 10 Mart 1936, S:462, s.4, Ayr.Bkz: Mitat Saydam, “Bana Göre Köy Kanunu”, **Tan**, 9 Haziran 1937, S:770, s.5, Mehmet Rauf, “Köylerin Sayısını Azaltmak imkansızdır”, **Tan**, 18 Haziran 1937, S:778, s.5,

⁵¹ “Köy ve Köylü Önünde: Bu Kadar Çalışmaya Karşı Köylüye Ne Veriyoruz?”, **Kurun**, 4 Mayıs 1936, S:6577-517, s.3

“...Öğretmenler, (beyaz zambaklar memleketinde) ve (mefkûreci muallim) gibi kitapları okumuşlardır ve okurlar. Fakat, bir ideali benimsemekle gerçekleştirmek arasında dağlar vardır.”⁵²

Mithat Saylam, köylerin birleştirilmesi tezine karşı çıkan Hüseyin Cahit'e cevap olarak; köy davasını çözmek için başka bir yol olmadığını, bu işin çeşitli endişelerle Atatürk nesli tarafından yapılmayıp gelecek nesle bırakılması durumunda köylünün bugünkü sefaleti daha uzun seneler çekmeye mahkum kalacağını iddia etmektedir.⁵³

Dönemin aydınlarından pek çoğu köy eğitimi konusunda “romantik” denilebilecek görüşler ileri sürmekle birlikte bu yaklaşım tarzını eleştiren aydınlar da mevcuttur. Örneğin, “Köyü kurtarmak” ifadesini kabul etmeyen Baltacıoğlu; yok olmak üzere olan bir şeyin kurtarılabileceğini, Türk köyünün böyle bir tehlike altında olmadığını belirtmektedir. Baltacıoğlu; “köye kültür götürmek” ifadesine de karşı çıkıyor, köyün zaten bir kültürü olduğunu ve aydınlar tarafından yapılacak bir değer sisteminin köye uygun olmayacağını dile getirmektedir. Ona göre, gerçek dışı bir yaklaşımla, köye Avrupalı hayatı sokmak yerine köye modern araçlar ve modern kurallar götürülmelidir.⁵⁴

“Romantik Köycülük” ifadesiyle eleştirilen ve daha çok rejimin propagandasının köylüye ulaştırılması yaklaşımı somut sonuçlar doğurmayacaktır. Halkevleri köycülük şubeleri zaman zaman köylere geziler yapsa da bu faaliyetler kısıtlı bir zaman diliminde yapılan lokal faaliyetler olarak kalmıştır. Halkevlerinin ağırlıklı olarak yaptığı işlerden biri de çeşitli yayınlarla ve teatral faaliyetlerle köycülük propagandası yapmaktır. Bu romantik köycülüğe bir örnek vermek gerekirse, Halkevlerinden sergilenen “Devrimden Evvel ve Devrimden Sonra Köy” adlı tiyatro eserinde tekke ve medreseleri savunan bir imama karşı öğretmenin bu mücadeleyi kazanarak köylüyü yanına çektiği, aydınlanan köylünün imamı köyden kovarak devrimlere sahip çıktığı anlatılmaktadır.⁵⁵

Nusret Köymen ve İsmail Hakkı Tonguç gibi önde gelen eğitimcilerin Ülkü dergisindeki yazıları köycülük fikrinin temellerini oluşturacaktır. 1934 yılından itibaren ağırlıklı olarak köy okulları ve öğretmenleri üzerine yazılar yazan Köymen, köy öğretmeni sorununa pratik bazı öneriler de sunmuştur.⁵⁶ Bu öneriler arasında

⁵² “Köy ve köylü Önünde: Aranan İlaç Topluluktur”, **Kurun**, 5 Mayıs 1936, S:6578-518, s.3, Ayr. Bkz: “Köy ve Köylü: Köylüyü Kurtarmak İçin Köy Kooperatifleri”, **Kurun**, 6 Mayıs 1936, S:6579-519, s.3, “Köy ve Köylü: Kuvvetler Toplanmalı”, **Kurun**, 7 Mayıs 1936, S:6580-520, s.3

⁵³ M.Saylam, “Hüseyin Cahite Bir Cevap”, **Kurun**, 27 Eylül 1937, S:1171, s.1

⁵⁴ İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, **Batıya Doğru**, Sebati Bas., İstanbul, 1945, s.184-185

⁵⁵ “Devrimden Evvel ve Devrimden Sonra Köy”, **Yeni Türk**, 9 Mayıs 1935, S:33, s.2125-2133

⁵⁶ Bkz: Ülkü Dergisi,

emekli devlet memurlarının köye öğretmen olarak gönderilmesi de vardır. Yine bu dergide, İsmail Hakkı Tonguç'un köyün sosyal ve ekonomik durumunu analiz eden bilimsel çalışmaları da yer almıştır.⁵⁷

1930'ların ortalarından itibaren romantik köycülüğün yerini yavaş yavaş bilimsel çalışmalara bıraktığı görülmektedir. Başta Ülkü olmak üzere Halkevleri dergilerinde bilimsel köy incelemelerine dair yazılar çıkmaya başlamıştır. Yine bir Halkevi dergisi olan Altan dergisinde yayınlanan bir makalede; dönemin Dördüncü Umumi Müfettişi General Alptogan'ın emri ile 1937 yılında 24 öğretmenin Tunceli köylerinde yaptığı inceleme raporuna yer verilmiştir. Köyü bizzat yerinde görmek ve değerlendirmek üzere görevlendirilen öğretmenler bölge köylerini gezerek, sosyoekonomik ve coğrafi yapısına dair notlar tutmuşlardır. Buna dair bazı örnekler şunlardır:⁵⁸

"Dereova Köyü:

Köy alevidir, seyyitlere hürmetleri fazladır. Dini mahiyette hiçbir ayin yapılmaz, köy civarında ziyaretgah olarak kullanılan bir yer yoktur.

Katıyen toleransları yoktur. Sunnilerden kız alırlar fakat vermezler. ...iktisadi hayata kadınlarda iştirak ederler. Kadınlarda tesettür yoktur.

Köylüler birbirleriyle sadece dağ Türkçesiyle anlaşılır. Kadınlar ve çocuklar şehir Türkçesini bilmezler. 3 erkek okuryazardır. Tahsil çağında 25 çocuk vardır. ...köyde bir okul açıldığı takdirde (çevre) köylerin çocukları da kolayca gelebileceklerdir.

Civarık Köyü:

Köylüler büyük ölçüde sunnidirler. Fakat dini mahiyette hiçbir merasim yapılmaz. Seyyitlere karşı kontr vaziyettedirler. ..genellikle tolerans sahibidirler. Diğer köylerde sihri münasebet tesis ederler. ...Köy civarında ziyaretgah yoktur. Gizli evlenme yoktur. ..

Köyün okulu yoktur, fakat bir okula şiddetle ihtiyaç vardır. Halkın kültüre karşı alakası övünülecek derecededir. Okur yazarların sayısı 11 dir. Tahsil çağında 80 çocuk vardır. Köylüler kendi aralarında dağ Türkçesiyle konuşurlar...

Keşkuvar Köyü:

Köylüleri muayyen bir mezhebe bağlamak mümkün olmuyor.Şu muhakkak ki, hiçbir mezhep dağ Türkleri üzerinde, itikatlar ve ameller sistemi tesis edememiştir...Dağ Türkleri arasında iki yıldır, dini reformasyon başlamıştır. Ve bu hareket kısa bir zamanda gayesine erecektir.

Kendi aralarında dağ Türkçesi konuşurlar...Tahsil çağında 25 çocuk vardır, fakat köy için bir okula ihtiyaç yoktur. Dereova da açılacak bir okuldan bu köyün çocukları da istifade edebileceklerdir...⁵⁹

Raporun değerlendirme kısmında; Köylerin hiçbirinde okul olmadığı, Türkçe bilmedikleri, devlete karşı iyi niyetli oldukları, masum, zeki, mutaassıp olmayan ve

⁵⁷ İsmail Hakkı Tonguç, "Köy Eğitimi Meselesi", **Ülkü**, Temmuz 1938, S:65, s.434-444, Ayr.Bkz:İsmail Hakkı Tonguç, "Köy Eğitimi Meselesi", **Ülkü**, Ağustos 1938, S:66, s.501-507

⁵⁸ Hayrettin Özdal, Necip Erdem, "Nazimiye Tetkik Notları", **Altan**, 1938, S:39-42, s.46-59

⁵⁹ **A.g.m.**

devletin ihtimamına layık insanlar oldukları belirtildikten sonra “*Bu muhitte devrim yapmak hiçte zor olmayacaktır*” tespiti yapılmaktadır.⁶⁰

Bu raporda da görüldüğü gibi, incelenen dönemin köy meselesi bir başka yönüyle; etnik ve mezhepsel açıdan azınlık olarak görülen unsurların yeni sisteme entegrasyonu meselesidir. Bunu başarmak için başvurulacak yollardan biri de eğitim olacaktır. Bir sorun olarak görülen bu etnik ve mezhepsel farklılığın başında Kürtler ve Aleviler gelmektedir. Bu iki gurup için izlenecek politikalar konusunda bir kararsızlık yaşandığı görülmektedir. Atatürk’ün 1931 yılı gezi notlarında da bu kararsızlık halini görmek mümkündür.⁶¹ Aynı durum İsmet İnönü’nün 1935 yılı gezi notlarında da görülmektedir.⁶² Nitekim, 1939 yılında yapılan Maarif Şurasında da anadili Türkçe olmayan köylere eğitim hizmeti götürmeden önce bilimsel araştırmalar yapılması ve bu araştırmaların neticesinde izlenecek politikaların belirlenmesi kararlaştırılmıştır.⁶³

Köy eğitimi meselesi etnik ve mezhepsel sorunlardan bağımsız olarak ayrıca kalkınma sorunu olarak tartışma konusudur. Köycülük ve köy eğitimine dair görüşleri ileri sürenlerin ortak yanlarından biri; şehirleşmeye karşı oluşları yani köylünün köyünde tutulması gerektiğine inanmalarıdır. Köy ve köylünün kalkınması ve dolayısıyla Türkiye’nin ekonomik kalkınması için yeni bir tip köy eğitimine ihtiyaç olduğu düşüncesi genel kabul görmektedir. Ancak, bu işin nasıl yapılacağı, gerekli insan gücü yani öğretmenin nasıl ve hangi finansmanla yetiştirileceği konusunda net bir düşünceleri yoktur.

Köycülük fikrinin altında yatan ve bu fikri motive eden kaynaklardan biri de Balkan Savaşlarında elde edilen yenilgidir. Gerek II.Meşrutiyet ve gerekse Cumhuriyet dönemi aydınları Balkan yenilgisinin nedenlerini eğitim sisteminde aramışlardır. Bu düşünceye göre; Balkan savaşlarında Bulgarların başarısının temelinde köy öğretmenleri vardır. İdealist Bulgar köy öğretmenlerinin fedakarca çalışarak Bulgar köylüsünü eğittiği, buna karşın Türk köylüsünün cahil kaldığı ve sonuç olarak bu cahil köylülerden oluşan Türk ordusunun bu savaşta yenik düştüğü tezi daima ileri sürülen bir tez olmuştur. Buna paralel olarak, Alman birliğinin kurucusu olan Bismarck’ın Alman ordularının zaferlerinin Alman ilkokul öğretmenlerin başarısı olduğunu belirttiği sözleri de dönemin aydınları tarafından sık

⁶⁰ **A.g.m.**

⁶¹ **Atatürk’ün Bütün Eserleri, : (26 Ocak 1931-28 Eylül 1932),**Kaynak Yay.,İstanbul, 2009, s.38

⁶² Saygı Öztürk, **Kasadaki Dosyalar**, 4.bs, Ümit ay., Ankara, 2003, s.85-86

⁶³ “Lahika 39: Plan Komisyonu Raporu”, **Birinci Maarif Şurası...**, a.g.e., s.670

sık dile getirilmiştir. Atatürk'ün de “Zabit ve Kumandan ile Hasbihal” adlı eserinde Bulgar okullarında çocuklara verilen eğitime dikkat çektiği görülmektedir.⁶⁴

İsmail Hakkı, Tahsin Tola ve Suat Hüsnü isimli yazarlar tarafından hazırlanan ve II.Köycülük Kurultayında dile getirilen görüşleri özetleyen “Köycülüğümüzün Temelleri” adlı 1935 yılına ait bir eserde Türkiye’de köycülük hareketi ele alınmaktadır. Buna göre Türkiye’de Romantik Görüş, 1925 Görüşü, Kadrocu Görüş ve Ülkücü Görüş olmak üzere dört tip köycülük yapılmaktadır.⁶⁵

Romantik görüşe göre; köylü cahildir ve muasır medeniyetin icaplarını yaşamak istememektedir. Köylüyü kurtarmak için her şeyden önce milli terbiye ve inkılap terbiyesi verilmesi gerekmektedir.⁶⁶

Eserde yer verilen 1925 görüşüne göre ise köy meselesi bir toprak meselesidir. Köylü zirai üretim yapmak için toprak ve mera bulamamaktadır. Köylüye lazım olan şey toprak, zirai üretim ve nihayet okuldur.⁶⁷

Eserde Kadrocu görüş ise şu cümlelerle tanımlanıyor;

“Bu görüş... Anadolu yaylasında Avrupa köylerini arıyor. Bu köy baştan başa cihazlanmış,... ocağı başında gazetesini okuyan, radyodan Hamburg piyasasının zahire fiyatlarını soran bir köylü olacak. Bu görüş, bu mucizeyi köy hocasının yerini tutan terbiyeciler ile devlet organizmasının içinde atomlaşan iktisatçıdan bekliyor. Bu son görüş kullandığı kelimelerin realiteliğine rağmen, manasında sembolizme taşan bir dilektir. 1925’deki görüş gibi güzel ama ikisi de su götürür.”⁶⁸

Yine eserde, Kadro dergisinden Tahir Hayrettin’in “*İnkılap ve Köy*” başlıklı makalesine atıf yapılmakta ve buna göre; Ankara’nın adamı olacak öğretmen yetiştirmek, yetişecek öğretmenin kendini hem Ankara’ya hem de köye göre ayarlaması istemek ve köy meselesinin hallini bu “*fevkalbeşerler*” den beklemekten başka çare olmadığı ileri sürülmektedir. Bunun için ise bu öğretmenlere klasik eğitim yerine köycülük eğitimi verilmesi ve bunların her türlü yokluklara göğüs gerecek bir iman ve irade adamları olması gerekmektedir.⁶⁹

Ülkücü görüş olarak adlandırılan Nusret Kemal (Köymen)’in şahsı üzerinde toplanan görüşler ise özetle şöyledir; 37.000 köyde okul, posta, dükkan gibi medeni unsurlar yoktur. Yapılacak şey köyü imar etmektir. Bunun için köylünün ruhen ve

⁶⁴ Yahya Akyüz, “Eğitim Alanındaki Aydınların Özeleştirisi ve Balkan Savaşları”, **Tarih ve Toplum**, Aralık 2002, S:228, s.54-58

⁶⁵ **Köycülüğümüzün Temelleri**, II. Köycüler Kurultayına Gelen Tezlerden, Haz: Suat Hüsnü, Tahsin Tola vd., Sebat Matb., İstanbul, 1935, s.9-12

⁶⁶ **A.g.e.** s.11

⁶⁷ **A.g.e.** s.11

⁶⁸ **A.g.e.** s.11-12

⁶⁹ **A.g.e.**, s.12-13, Ayr. Bkz:Tahir Hayrettin, “İnkılap ve Köy”, **Kadro**, Ağustos 1933, S.20, s.29

iktisaden yetişmesi gerekir Ona göre köy meselesi köylüyü eğitmek meselesidir.⁷⁰ Köymen'e göre köy ve şehir için farklı tipte eğitim verilmesi bir zorunluluktur. Köylerde eğitim, teorik olmaktan daha çok köy hayatının pratiklerine dayanmalıdır. Ayrıca; Köy öğretmeni, çocuklarla olduğu kadar yetişkinlerle de meşgul olmalıdır. Köymen, "Köy Rehberi" olarak tanımladığı köy öğretmenin köylüye hayatın her alanında önderlik etmesini istemekte, ilkokul öğretmeninden daha çok köyü kalkındırarak bir köy lideri portesi çizmektedir.⁷¹

Yukarıda adı geçen eserde, Köymen'in şahsında özetlediği bu köycülük anlayışına karşı ilginç sorular yönelmektedir. Esere göre; bu görüşlerin sahipleri "*köyü kafalarındaki hülya yurduna bir nevi şehir modeline benzetmiye çabalamakta*" ve hiç biri "*bu köyün ruhunu ne ile dolduracağız?*" sorusuna tatmin edici bir cevap verememektedir. Yine aynı eserde; köye eğitim hizmeti götürülmesinde önceliğin Batı illerine verilmesinin doğru olup olmadığı da sorgulanmakta; köy adına büyük beklentilerin gerçekleşmesini eğitimden beklemenin "*romantizm*" olduğu, köylerin sayısının çok ve dağınık olması bahanesiyle eğitimde ilk sırayı şehirlere vermek suretiyle köylünün görmezden gelindiği belirtilmektedir.⁷²

Eserde ilköğretimle ilgili görüşler ise özetle şöyledir; halihazırda eğitim şehirli sınıf için bir ayrıcalıktır. İlköğretimin finansmanı devlet bütçesine alınmayarak ülke genelindeki ekonomik güç farklılığının esiri yapılmakta ve "*imtiyaz ve sınıf tanımayan bir rejim*" içinde imtiyazlı bir sınıf doğmaktadır. Mevcut sistem, İstanbul'da yaşayan zekası vasat bir çocuğa en az ilköğretim hakkını verdiği halde Erzurum'da yaşayan üstün zekaları "*cahil*" bırakmaktadır.⁷³

Yine bu esere göre; Türkiye'de köycülük adına "*yerli bilgi*" henüz üretilmemiş, ileri sürülen görüşler ise Batı menşeli ve taklitçidir. Esere göre; araç ve yöntem dışında Batıdan alınacak bir şey yoktur, bu iki dünya arasında büyük bir nitelik farkı vardır ve Batıya doğru gitmek batağa saplanmaktır. Yapılması gereken ise; köy incelemelerinden sonra yani köye dair "*yerli bilgi*" üretildikten sonra bir köy politikasının belirlenmesidir.⁷⁴

Türkiye'de köye dair yerli bilgi üretilmemiş olması eğitim meselesinde taklitçiliği zorunlu kılmaktadır. İsmail Hakkı Tonguç köy eğitimi meselesinde en önemli güçlüğün Avrupa'da kolayca kopya edilebilecek kurumların bulunamayışı

⁷⁰ A.g.e., s.13, Ayr..Bkz: Durmuş Türkmenoğlu, "Köycülüğümüzün Temelleri-7", **Rize**, 2 Mayıs 1936, S:240, s.3

⁷¹ Nusret Kemal, **Halkçılık ve Köycülük**, Tarık Edip ve Ş.Kütüphanesi, Ankara, 1934, s.62-81

⁷² A.g.e., s.15-17, Ayr..Bkz: Durmuş Türkmenoğlu, "Köycülüğümüzün Temelleri-7", **Rize**, 2 Mayıs 1936, S:240, s.3

⁷³ A.g.e., s.17,

⁷⁴ A.g.e., s.17,

olduğunu belirtmektedir. Tonguç'a göre, Türkiye'nin kendi ihtiyaçlarına uygun yeni bir kurum yaratılması gerekmemektedir.⁷⁵

Esasen yukarıdaki eserde de belirttiği gibi köye dair "yerli bilgi" nin üretilmemiş olması dönemin aydınları ve yöneticileri tarafından farkında olunan bir durumdur. Yukarıda örneğini verdiğimiz Dördüncü Umumi Müfettişi General Alptogan'ın emri ile 1937 yılı yapılan köy incelemeleri bu farkındalığın kanıtıdır. Yine 1939 yılı Maarif Şurası'nda da anadili Türkçe olmayan köyler için bu tür bir bilimsel çalışmadan sonra politika belirlenmesi yönünde karar alındığı görülmektedir.

Her ne kadar yetkililer ve aydınların sık sık dile getirdiği ve önem atfettiği köy eğitimi konusunda birçok fikirler ileri sürülse de bunların uygulamaya yansımadağı; aksine, köy eğitiminin ikinci planda tutulduğunu söyleyebiliriz. Öyle ki, başarısız öğretmenler köylere gönderilmekte, buna karşın başarılı öğretmenler ise şehir merkezlerinde toplanmaktadır. Köy okulları bir nevi sürgün yeri olarak işlev görmektedir. Buna dair çıkan 28.04.1932 tarihli bir haberde, müfettiş raporlarına göre başarısız olan öğretmenlerin köylere nakledileceğini bildirmekte ve bu politika eleştirilmektedir.⁷⁶ Dönemin yazarlarından Reşat Feyzi'ye göre; Maarif Vekaletindeki hakim zihniyete göre köy, bir sürgün yeri olarak düşünülmektedir ve öğretmeni cezalandırma yöntemlerinden birisi de onu köy okuluna atamak şeklinde gerçekleşmektedir.⁷⁷

Yeni Mersin gazetesinde Rıza Atila ise bu uygulamayı "köylüyü hiçe saymak" olarak tanımlıyor ve şu soruyu soruyor: "Köylünün efendilik sıfatı; ...yönünde parlak sözler bu vaziyetle nihayet bir fantezi mevkiinde kalmıyor mu? İş söze uymadıktan sonra köycülük cereyanı ve o cereyanın masa başında bayraktarlığını yapmak neye yarar..."⁷⁸

Dönemin sonlarına doğru Tan gazetesinde çıkan imzasız bir makalede geçmiş on yılın köy eğitimi politikası özetlenmektedir. Makalede; Cumhuriyetle birlikte ortaya çıkan köy meselesinin köy öğretmeninın sırtına yıkıldığı, köylere alaylı ilkokul öğretmenlerinin gönderildiği, en genci 40-50 yaşında olan, menşeleri medrese yada mahalle mektebi olan bu öğretmenlerin kendini dışlanmış hissettiği, öğretmen okulu mezunları arttıkça bu öğretmenlerin tasfiyeye tabi tutulduğu ve

⁷⁵ İ.Hakkı Tonguç, **Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy**, 3.Bsm., Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay., Ankara, 1998, s.27

⁷⁶ "Muallimler ve Köy Mektepleri", **Son Posta**, 28 Nisan 1932, S:630, Muallim Sayfası

⁷⁷ Reşad Feyzi, "Köy Bir Ceza Yeri midir?", **Son Telgraf**, 29 Mart 1939, S:738, s.3

⁷⁸ Rıza Atila, "Bir Tamim Münasebetiyle", **Yeni Mersin**, 19.8.1934, S:1860, s.1

yerlerine genç öğretmenlerin atandığı, bu genç öğretmenlerin de köylü tarafından kabullenilmediği ileri sürülmektedir.⁷⁹

Feridun Osman ise dönemin köy eğitimi politikasını “*dostlar alışverişte görsün*” anlayışında olduğunu ve üç yıllık bir eğitimin yetersiz olduğunu belirttiikten sonra 1933 tarihi itibarıyla geleceğe dönük şu karamsar tespiti yapmaktadır: “*Bugünkü teşkilat, 943 de 10 senelik faaliyetinin muhasebesini verdiğiinde, temenni edelim ki, üzerine aldığı yükü yarı yarıya ifa etmiş olarak çıksın.*”⁸⁰

Feridun Osman’ın “*dostlar alışverişte görsün*” eleştirisini dile getirdiği yıllarda köy eğitimi adına yapılan şeylerden biri de köy öğretmenlerine “*ziraat kursu*” vermektir. 1933 yılında üzerinde durulan bu kurslar Ankara, İzmir, Bursa ve Adana’da açılmış ve bir kısım köy öğretmenleri eğitimden geçirilmiştir.⁸¹

Dönemin aydınları bu kurslara büyük bir önem atfetmiştir. Cumhuriyet gazetesindeki makalesinde bu kursların yarının köy öğretmen okullarının öncüsü olacağını belirten Ali Süreyya’nın köy eğitiminden beklentileri şöyledir:

“Artık şu hakikat anlaşılmalıdır: modern Türk köyünü her şeyden evvel devletin düşünen ve yaratan bir mümessili olarak köye yerleşen köy muallimi kuracaktır...”

*Evleri beton, mektebi, kooperatifi, otel, dispanseri, yolu telefonu, sulama kanalları, traktörü ve harman makinesi olan, insanları akşam radyoda dünya zahire piyasasını ve tahvilat fiyatlarını dinleyen, gazetesini okuyan ve bankada hesabı carisi olan Avrupa köyü.. İşte bugün kurslarda, yarın köy muallim mekteplerinde yetişecek köy hocasının yaratacakları şey!”*⁸²

Görüldüğü gibi, lokal bir uygulama olan ziraat kurslarından çok şey beklenmektedir. Esasen dönemin aydınları bu tür girişimlere önem atfetmekte; ancak bu girişimlerin genele yansıyor yansımadığı, sonuçlarının ne olduğu takip edilmemektedir.

Bu dönemde köy eğitimine dair uygulamalardan biri de yatılı köy okullarıdır. 1926 tarihli Maarif Teşkilâtına Dair Kanun’a göre köy okulları “*Köy Gündüz*” ve “*Köy Yatı*” şeklinde ikiye ayrılmıştır. Köy yatılı okulları, köyünde okul olmayan veya üç sınıfın üzerine dördüncü ve beşinci sınıfları tamamlayamayan çocuklar için merkezi köylerde açılan yatılı okullardır. Kanunda, bu okullarda çocukları köy hayatından soğutmayacak bir eğitim yapılacağı belirtilmektedir. Bu okulların finansmanı ise yine Hususi İdarelere verilmiştir. Söz konusu kanunun görüşmelerinde köy yatı

⁷⁹ “Köy Öğretmeni Meselesi”, **Tan**, 12 Temmuz 1939, S:1417, s.11

⁸⁰ Feridun Osman, “Gene Köy Mektepleri”, **Cumhuriyet**, 12 Mayıs 1934, S:3596, s.3

⁸¹ “Kurs Muallimleri Tiftik Dersinde”, **Hikimyeti Milliye**, 13 Ağustos 1933, S:4334, s.3, “Köycülük Kursu Kapandı”, **Hikimyeti Milliye**, 4 Eylül 1933, S:4356, s.1, “Ziraat Enstitüsünde Köy Muallimlerine Kurs”, **Hikimyeti Milliye**, 2 Ağustos 1933, S:4323, s.3

⁸² Ali Süreyya, “Köy Muallimlerine Ziraat Kursları”, **Cumhuriyet**, 6 Ağustos 1933, S:3322, s.1

okullarının da bakanlık tarafından desteklenmesi talep edilmişse de bu kabul görmemiştir.⁸³

Köy eğitimi sorununa bir çözüm olarak yatılı okullar dönemin başlarından itibaren gündemde olan bir konudur. Köy çocuklarının modern bir eğitime ancak köyünün dışında yatılı olarak kalacağı bu okullarda uyum sağlayacağı düşünülmektedir.⁸⁴

Mustafa Necati Bey döneminde önem verilerek vilayetlerin bu tip okullar açması istenmiştir.⁸⁵ Ancak, Cemal Hüsnü Bey'in bakanlığı döneminde ise bu okullar bir süre gündemden düşmüştür. Ona göre bu okullar gereksiz harcamalara neden olmaktadır. Nitekim, 15.1.1930 tarihinde bakanlıkta yapılan bir toplantıda alınan kararla vilayetlere yeni yatılı okul açmamaları bildirilmiş, şayet açmak isteyen olursa bakanlıktan bir yıl öncesinden izin aldıktan sonra açabileceği belirtilmiştir.⁸⁶

Köycülüğü ile bilinen Dr.Reşit Galip Bey 1933 yılında bakanlığa geldikten sonra köy eğitimi meselesi tekrar gündeme gelmiştir. İlk akla gelen çare ise, Köy Yatılı Okulları açılması olmuştur. Reşit Galip Bey bu konuda köy yatılı okullarına önem vereceğini dile getirmiş, basında da bu fikri destekleyen yazılar çıkmıştır.⁸⁷ Bu yıllarda köy yatılı okullarına talebin arttığı, Reşit Galip Bey'inde köylülerden gelen bu tür taleplere karşı kayıtsız kalmadığı görülmektedir.⁸⁸ Reşit Galip Bey bu işin belirli bir düzen içinde yapılması için "*Köy Yatılıları Çalışma Yolları*" adı altında bir talimatname hazırlamış ve vilayetlere göndermiştir. Valiliklerden bu işe önem vermelerini talep eden bir genelgede ise; 40 bin köyün hepsine okul ve öğretmen göndermek mümkün olamayacağı, okulu olmayan köy çocukları için bu uygulamanın önemine değinilmektedir.⁸⁹ 19.3.1933 tarihli "*Köy Yatılı Mektepleri Talimatnamesi*" ile bu okulların nerelerde ve nasıl açılacağı, nasıl bir eğitim yapılacağı ve okulun iş ve işleyişine dair detaylar belirlenmiştir.⁹⁰

Köy yatılı okulları büyük ölçüde köy çocuklarının evlerinden getirdiği kışlık yiyeceklerle ve okula ait tarlada üretim yapılmak suretiyle kendi kendini finanse eden okullardır. Mümkün olduğu kadar az masrafla köy çocuklarının beş yıllık bir

⁸³ T.B.M.M.Z.C., İ:72, 26.5.1927, C:1, s.536-540

⁸⁴ B.H. "Köy Yatılı Mektepleri", *Kurtuluş Yolu*, 1 Nisan 1926, S:1, s.2-5

⁸⁵ "Maarif Vekaleti Bütçesi". T.B.M.M.Z.C., İ:51, 12.4.1927, C:1, s.82-92

⁸⁶ Erdoğan Başar, *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)*, MEB yay., İstanbul, 2004, s.225

⁸⁷ Dr.Reşit Galip, Haz: A.Şevket Elman, y.y., Ankara, 1955, s.90

⁸⁸ Bkz: "Köylülerden Maarif Vekiline", *Hakimiyeti Milliye*, 21 Şubat 1933, S:4165, s.1, Ayr.Bkz: "Köy Yatılı Mektepleri", *Milliyet*, 8 Şubat 1933, S:2513, s.5

⁸⁹ B.C.A., f:490.01, k:501, d:2012, s:1-10

⁹⁰ Bkz: "Köy Yatılı Mektepleri Talimatnamesi", B.C.A., f:490.01, k:501, d:2012, s:1-11

ilköğretim hizmetine kavuşmasını sağlamak düşüncesinden hareket eden bu okulların sayısı istenen seviyeye çıkamamıştır.⁹¹

Bazı Valiler yatılı köy okulu açmak için gayret göstermiş; ancak, bu uygulama nicelik yönünden okullaşma oranlarını etkileyecek bir dereceye ulaşmamıştır. Bu okullar başka bir açıdan da eleştiri konusu olmuştur. Yatılı okullara giden çocukların köy hayatından koptuğu, köyüne döndüğünde evini ve ailesini beğenmediği yönünde eleştiriler gerek Meclis görüşmelerinde ve gerekse basında dile getirilmiştir. Köylüyü köyünden soğutmadan okutma politikasının bir gereği olarak bu uygulama da lokal bir uygulama olarak kalmıştır. Diğer taraftan, köy yatılarının kurulması ve işletilmesi vilayetlere verildiğinden pek çok vilayetin bütçe durumu da buna izin vermemiştir.⁹²

Reşit Galip Bey, normal yollardan ve mevcut finansmanla ilköğretimin yaygınlaştırılmasının bir *“hayalperestlik”* olacağını görmekte, köy okulları meselesine pratik çözümler düşünmektedir. Bu çözümlerden olarak köy yatılı okullarının yanı sıra *“Köy Yatı Anası”* uygulaması da ilginç uygulamalardandır. Okulsuz 8-10 köyün merkez köyünde bir okul yapmak, boş evlerden birini pansiyon olarak kullanmak, bu eve bir *“yatı anası”* tahsis etmek, köylerden gelen çocukların giyecek, yiyecek ve barınma ihtiyaçlarını yanlarında getirmeleri suretiyle daha ucuza mal olacak bir sistem düşünülmektedir. Bu sisteme göre 20-30 bin liralık inşaat masrafına girmeden, bir köy evi pansiyon haline getiriliyor, köyden temiz ve yaşı olgun bir kadın yatı anası olarak bu evden sorumlu oluyor ve çocuklar temizlik gibi işlerde kendi işlerini kendileri yapıyordu. Ayrıca, okulun tarlasında sebze meyve yetiştirilerek, yatı evinin gıda ihtiyacı karşılanıyordu.⁹³ Ancak, bu uygulamanın da yaygınlaşmadığı ve soruna çare olamadığı anlaşılmaktadır.

Reşit Galip Bey'in bakanlığı döneminde kurulan Köy İşleri Komisyonu köy okulları ve köy öğretmenleri hakkında başlıca şu önerilerde bulunmuştur:⁹⁴

1. Ülkenin bölgelerini iktisadi ihtiyaçlarına göre ayırmak ve buna göre bir eğitim planı yapılması gerekmektedir.
2. Köy okullarının ve köy öğretmenin bugünkü yapısıyla köylünün geçim kaynağı olan ziraatla alakası yok gibidir. Köy öğretmeni okul dışında köylünün eğitimiyle meşgul değildir. Köylüye yabancıdır. Köy okulunun programı ve öğretmenin görevleri yeniden ele alınmalıdır.

⁹¹ Bkz: Sadık Bilgiç, *“Köy Yatı Mektepleri”*, **ResmîIsparta**, 13 Mart 1935, S:610, s.1, Ayr.Bkz:Tahir Erdem, *“Isparta Pansiyonlu Okullarının Bugünkü Durumu”*, **Isparta**, 12 İkincikanun 1938, S:755, s.1, Hasan Bedrettin Ülgen, *“Şehir ve Köy Yatı Okullarının Sayısı Artıyor”*, **Vakit**, 18 Birinciteşrin 1940,S:8181, s.2

⁹² **Dr.Reşit Galip, a.g.e.**, s.90

⁹³ *“Maarif Vekâleti Bütçesi”*, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:52, 17.5.1933, C:1, s.140-150

⁹⁴ Binbaşıoğlu, **a.g.e.**, s.133-134

3. Köy okulları için öğretmen yetiştirecek öğretmen okulu yoktur. Köy Öğretmen Okulları yeniden açılmalıdır. Bu okullar ülkenin ziraat bölgelerinin ihtiyaçlarına göre şekillendirilmelidir.
4. Mevcut öğretmen okullarının programı değiştirilmelidir. Köy iktisadiyatı ve ziraat bilgileri hakkında donanımlı öğretmen yetiştirilmelidir.
5. Görevdeki öğretmenler, içinde bulunduğu köyün iktisadi ve zirai yapısını hakkında eğitilmelidir.

Reşit Galip Bey döneminde başlayan bu hareketlilik basında da büyük destek görmüştür. Dönemin basını bu çalışmalarını okuyucularına müjdeli bir haber olarak duyurmaktadırlar. Vakit gazetesi, “Köylerde Maarif Seferberliği”, “Köylüyü Yükseltmek İçin”, “Köy Çocuklarını Okutmak İçin”⁹⁵ başlıklı haberlerle duyururken Cumhuriyet gazetesi “Çok Uğurlu Bir İş: Köylüyü Okutmak”, “Çok Hayırlı Bir İnkılab..”, “İnkılap Maarifinin Temelleri Kuruluyor!” başlıklı makale ve haberlerle okuyucusuna duyurmakta ve bu hareketin yalnızca köylüyü okutmak değil, köyün ekonomik ve sosyal kalkınmasını da hedeflediği belirtilmektedir.⁹⁶ Köycülük hareketinin öncülerinden Nusret Kemal ise Hakimiyeti Milliye gazetesindeki makalesinde Maarif Vekili Reşit Galip Bey’le yaptığı mülakata değinerek; köy ve şehir için aynı tip eğitim yanlısından dönüleceğini, yeni köy öğretmenleri yetiştirileceğini ve bu bunların kendilerini köye vakfedeceğini belirtmektedir.⁹⁷

Burhan Asaf Maarif Vekili Reşit Galip Bey’in beyanlarına atıf yaptığı makalesinde yeni köy eğitimi politikasını şöyle açıklamaktadır:

“Köy hocasını inkılabın mümessili yapmak” ve “maarif teşkilatına inkılap fikirlerini yaydırmak” usullerinin tespit edildiğini belirtmekte ve “...Türk millî kurtuluş inkılabı da bir “ıyman rejimi” olduğundan yani, gayelerine varabilmek için kendisine bütün bir milletin inanmasını şart koştuğundan,...misyonerlik teşkilatını kurmağa mecburdur.... bunu ancak “köy hocası” yapabilir...”⁹⁸

Reşit Galip Bey’in başlattığı bu çalışmalar somut sonuçlar doğurmamakla birlikte 1936’da başlayacak olan “eğitmen” uygulamasına temel oluşturmuştur. Öyle ki, yetiştirilmesi düşünülen yeni tip köy öğretmenine ne isim verileceği bile düşünülmüştür. Bir habere göre bakanlık tarafından Türk Dil Kurumu’ndan bir isim

⁹⁵ Bkz: “Köylüyü Yükseltmek İçin”, **Vakit**, 26 Mart 1933, S:5464, s.4, “Köy Çocuklarını Okutmak İçin”, **Vakit**, 28 Mart 1933, S:5466, s.4, “Köylerde Maarif Seferberliği”, **Vakit**, 12 Nisan 1933, S:5478, s.2

⁹⁶ Abidin Daver, “Çok Uğurlu Bir İş: Köylüyü Okutmak” **Cumhuriyet**, 15 Nisan 1933, S:3209,s.1, Ayr.Bkz: A.S. “Çok Hayırlı Bir İnkılab..” **Cumhuriyet**, 15 Nisan 1933, S:3209,s.1, “İnkılap Maarifinin Temelleri Kuruluyor!”, **Cumhuriyet**, 19 Haziran 1933, S:3274,s.1

⁹⁷ Nusret Kemal, “Maarif Vekili ve Köy Terbiyesi”, **Hakimiyeti Milliye**, 25 Mayıs 1933, S:4254,s.3

⁹⁸ Burhan Asaf, “Maarif Hareketlerimiz”, **a.g.m.**,s.1

bulması istenmiş olduğu, “Danışman” veya “Öğütçü” isimlerinin önerildiği bildirilmektedir.⁹⁹

Bu çalışmaların Reşit Galip Bey’in bakanlıktan ayrılmasıyla rafa kaldırılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte köy eğitimi meselesi eğitimciler tarafından sık sık ele alınmaya devam edecektir. 1934 yılı ilköğretim müfettişleri kongresinde köy okullarının ele alındığı ve köye uygun bir eğitim sistemi arayışının devam ettiği görülmektedir.¹⁰⁰

1934 yılında İsmet İnönü CHP gurubunda yaptığı konuşmada köy okullarının verimsiz bulunduğunu belirtmiş ve parti grubunun daha az masrafla bir çözüm bulması için talimat vermiştir. Aynı günlerde, Maarif Vekili Hikmet Bey’in bir gazeteye verdiği beyanatta, İnönü’nün bu talimatları doğrultusunda bir çalışma başlatıldığı, ilk iş olarak köy okullarını bitirenler arasında bir araştırma başlatıldığı ve bilgi seviyelerinin ölçülerek köy okullarının verimliliği konusunda bir sonuç ortaya çıkarılmaya çalışıldığı belirtilmektedir.¹⁰¹

Yeniden gündeme gelen köy okulları meselesine “*Köy mektepleri Nasıl Olmalıdır*” başlıklı makalesiyle ele alan Yunus Nadi; 1924 tarihli John Dewey raporunun tekrar ele alınması gerektiğini, köylerde teorik eğitimden vazgeçilmesi gerektiğini belirttikten sonra öğretmenlerin maaşlarını alamadıklarını hatırlatarak asıl meselenin ise ilköğretimin finansmanı meselesi olduğunu vurgulamaktadır.¹⁰²

Yunus Nadi, aynı günlerdeki başka bir makalesinde ise; mevcut köy eğitimi sisteminde köylü çocuklarından “*efendiler*” ve “*centilmenler*” yetiştirilmeye çalışıldığını, bunun yanlış olduğunu, köyde asla bir şehir hayatı yaratılamayacağını ve mevcut haliyle köy eğitiminin bütçe itibarıyla bir lüks olduğunu kabul etmek gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁰³

Esasen sorun, daha çok ekonomik temellidir. Vilayet bütçeleri her köye öğretmen gönderebilecek durumdan çok uzaktır. Köy eğitimiyle ilgili somut bir adım atılamamış olmasının başta gelen nedenleri arasında; eldeki finans imkanları son derece kısıtlı olmasına karşın idealist bir bakış açısının varlığıdır. Köy eğitiminden ve köy öğretmeninden beklenen şey “*köy kurtarmak*” tır. Köyü içinde bulunduğu durumdan kurtaracak en az 41.000 idealist köy öğretmenine ihtiyaç vardır. Dönemin eğitimcilerinden Rahmi Balaban, beklenen köy öğretmenini “*41 bin köye 41 bin*

⁹⁹ “Köy Muallimleri”, **Milliyet**, 15 Şubat 1933, S:2520, s.3

¹⁰⁰ “İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresinde-20”, **Anadolu**, 5 Teşrinievvel 1934, S:6031, s.4

¹⁰¹ “Maarif Islahatı”, **Hakimiyeti Milliye**, 8 Nisan 1934, S:4563, s.3

¹⁰² Yunus Nadi, “Köy mektepleri Nasıl Olmalıdır”, **Cumhuriyet**, 5 Kanunisanı 1934, S:3474, s.1

¹⁰³ Yunus Nadi, “Köy Maarifini Nasıl Yaparız”, **Cumhuriyet**, 6 Kanunisanı 1934, S:3475, s.1

Promete tabiatla ilgili savaşta önder olabilecek liderler*” olarak tanımlaması realitelerden uzak idealist bakış açısının en somut örneklerindedir.¹⁰⁴

Yapılan teorik tartışmalarda herkesin birleştiği nokta; köy şartlarına uygun bir köy eğitimi meselesinin bir an önce çözüm yoluna sokulmasının gerekliliğidir. Dönemin köycülerinden Selahaddin Kandemir bu meselenin sosyal ve fiziki kanunlara göre ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre, köy meselesini devlete havale eden aydınların *“ah ve vah” ları* çözümden uzak görüşler ileri sürmekten başka bir şey değildir.¹⁰⁵Kandemir’e göre artık bir karar alma zamanı gelmiştir; köy meselesinde, yukarıdan indirilen siyasal hedefler yerine, köyün kendi fiziki ve sosyal şartlarına göre bir yol belirlenmelidir.¹⁰⁶

Teorik tartışmaların pratiğe dönüşmediğinden yakınan Kandemir *“..küçük çiftliklerin kurulmasına şakacıktan başlamış olsak, bu şakamıza sonra kendimiz de seviniriz sanırım...”*¹⁰⁷ ifadeleriyle çok zaman kaybedildiğini vurgulamaktadır.

Meseleyi daha realist boyuttan ele alanlar olduğu gibi bir kısım aydınlar ise meseleyi Batılılaşma ve uluslaşma bağlamında ele almaya devam etmektedirler. 14.01.1936 tarihli Kurun gazetesi Adana’da köylerde Türkçe konuşulmadığını, köy okullarından verim alınamadığını belirtmekte ve bu köylerde Türk dilini hakim kılmak için radikal bir çare olarak iskan kanununun tatbik edilmesi gerektiğini, başka türlü çalışmaların sonuç vermeyeceği belirtilmektedir.¹⁰⁸

Falih Rıfki Atay ise, köy eğitimi meselesini Batılılaşma meselesi olarak gördüğünü, Türk köylüsünü eğitim yoluyla modernleştirmek için uzman köycüler yetiştirmek gerektiğini belirtmekte ve fikirlerini şu cümleyle özetlemektedir; *“Biz garpli adam, garpli şehir, garpli müessese gibi garpli Türk köyü istiyoruz...”*¹⁰⁹

10.12.1938 tarihli yazısında Vala Nurettin ise, köylünün kıyafetine dikkat çekerek bir yabancı gazetecinin kendisine sorduğu şu soruları okuyucusuyla paylaşmaktadır:

* Prometheus: Antik Yunan mitolojisinde, ilk ölümlüleri yani insanları toprakla sudan ortaya çıkaran tanrıdır. Zeus’un bu insanları yok etmek istemesi üzerine Prometheus, Hephaistos’un ocağından ateş alarak insanlara vermiş, insanların ilerlemesi için kendini feda etmiş, çağlar boyunca da birçok sanatçıyı mitik kişiliğiyle etkilemiştir., Bkz: Dona Rosenberg, **Dünya Mitolojisi**, Çev; Koray Akten vd., İmge Yay., 1998, s.20

¹⁰⁴ R.Balaban, “Ulusal Ekonomi ve Köy Muallim Mektebi”, **Fikirler**, 15 Şubat 1935, S:122, s.1-2

¹⁰⁵ Salahaddin Kandemir, “Köy Davasını Halle Nasıl ve Nereden Başlamalıyız?-2”, **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1935, S:3935, s.7

¹⁰⁶ S. Kandemir, “Türk Köyünü Kalkındırma İşi Tamamen İlim İşidir”, **Cumhuriyet**, 29 Nisan 1935, S:3933, s.7

¹⁰⁷ “Köylü Çocuğunun Kültürü”, **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1935, S:3935, s.4

¹⁰⁸ “Ehalisi Türkçe Konuşmayan Köylere Dikkat!”, **Kurun**, 14 Nisan 1936, S:6557-497, s.6-14

Kurun’un İlavesi

¹⁰⁹ Falih Rıfki Atay, “Köy”, **Yeni Mersin**, 7 Haziran 1936, S:2405, s.1

“... Bütün milli hareketler, inkılaplar, köylünün yaşamasında ne gibi değişiklikler yaptı?... Eskiden daha fena yerde oturuyordu da şimdi daha iyi ev mi yapıyor? Kapkacağı kilimi, sandalyesi, örtüsü, havlusu mu oldu?...Giyimi değişti mi? Nasıl değişti?”¹¹⁰

İsmail Hakkı Baltacıoğlu ise mevcut köy eğitimi politikalarını eksik bulduğunu şu eleştirilerle dile getirmektedir;

“Bundan çeyrek asır evvel bir Ziraat Nazırı Maarif Nezaretine gönderdiği bir tezkerede, mekteplerde ziraat derslerine ehemmiyet verilmesini istemişti. Netice ne olmuştu? Tahmin edersiniz. Hiç! Çünkü o zamanın pedagoji adamları ziraat terbiyesinden “mekteplerde ziraat okutmak” anlıyorlardı.”

Ziraat terbiyesi ufak mikyasta bir çiftçi, bir sebzeçi, bir çiçekçi yetiştirmekten başka bir şey değildir. ... Evet yetişir, fakat ilk derecede bir çiftçi, bir çiftçi çırağı...”¹¹¹

Dönemin köycülük politikalarına daha somut bir eleştiri ise Yalçın Dağlar tarafından yapılmıştır. Köylerimizden Örnekler adlı eserinde İzmir ve Ankara civarında 1926 yılında gezdiği yüzlerce köyü 1950 yılında tekrar gezerek notlar tutan Yalçın Dağlar yaptığı araştırmadan çıkardığı sonuçları özetle şöyle ifade etmektedir:

“ (İzmir’de) 1926’da 66 köyün ancak beşinde oku vardı. Kazım Dirik 1933 e kadar bunların hepsine okul yaptırmış. Hükümete de “okullar hazır, köylü öğretmen istiyor” demiş. Köylünün parası ve emeğiyle yapılan ...senelerce öğretmensiz kalmışlar. Nihayet 10 sene evvel eğitmenine, şimdi de (1950) pek çoğu öğretmene kavuşmuşlar. ...

...Milli savunma bütçesinin bir kısmı, diğer bakanlıklar bütçesinden yapılan israfların tasarrufuyla, 40 bin köyün öğretmen ihtiyacı pek ala karşılanabilir. ...

Bu öğretmenlerin maaşı, artan istihsalin, doğrudan doğruya veya dolayısıyla bütçeye saptıyacağı gelir ile karşılanır. Bunda asla tereddüt etmemelidir. Aksi takdirde 24 sene sonra tekrar bu köyleri gezenler yerinde saydığını görürler.”¹¹²

Yalçın Dağlar, “Siyasette Köycülüğümüz” adlı başka bir eserinde ise köycülük politikalarının başarısızlığını şu ifadelerle dile getirmektedir:

“Atatürk devrinde Halkevleri vasıtasıyla yapılan köycülük başarılı sonuçlar vermemiştir. Bu dönemde köylülük fikri yayılmaya çalışılmışsa da, herkes memleketi güllük gülüstanlık gösterme çabasında ve bir nevi yaranma çabasında olduğundan başarılı olunamamıştır.

Kendi kendimizi aldatmamızın, gözlemlere kıymet vermeyişimizin cezasını çekmekteyiz.

Atatürk devrinde yapılan inkılaplar köylüye hiç tesir etmedi denilemez. Fakat, bunların etkisi o kadar azdı ki, dünyanın ilerlemesi yanında pek zayıf ve basit kalır.”¹¹³

¹¹⁰ Va-Nü, “Köylünün Kılığı”, **Akşam**, 10 Kanunievvel 1938, s.3

¹¹¹ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “Ziraat Kalkınması Karşısında Türk Okulları Ne Yapmalı”, **Kurun**, 31 Kanunievvel 1938, S:7534-1634, s.2

¹¹² Yalçın Dağlar, **Köylerimizden Örnekler**, Kader Bas., İstanbul, 1951, s.89-91

¹¹³ Yalçın Dağlar, **Siyasette Köycülüğümüz**, Nurgök Mat., İstanbul, 1954, s.10-11

1920'li yıllarda köyleri gezenlerin 1950'lerde tekrar gezmeleri durumunda köylerde ciddi bir fark göremeyeceklerini ileri süren Yalçın Dağlar, CHP devrinde yapılan maddi ve manevi eserlerin daha çok şehirlerde ve şehirliilerin kafasında kalabildiğini, inkılapların köylere götürülemediğini ve bu nedenle sağ siyasi hareketlerin köylüyü etkisi altına aldığını ileri sürmektedir.¹¹⁴

Muhittin Birgen ortaya konan teorik fikirlerle ve eğitim yoluyla köylünün kalkınamayacağına inananlardandır. Birgen'e göre köyü ve köylüyü kalkındıracak olan vekalet Maarif Vekaleti değil Ziraat Vekaletidir. Köy kooperatifleri fikrine karşı olan Birgen'e göre; yüzde yüz ferdiyetçi olan Türk köylüsünü yüzde yüz kolektivist olan kolhoz¹¹⁵ sistemleri kalkındıramaz. Ona göre, köylüyü "*Tantanalı fikirler, köyü iki senede cennete çevirmek iddiasile hazırlanmış projeler*" değil, köyün milli bünyesine uygun fiili uygulamalar kurtaracaktır.¹¹⁶

Aka Gündüz Bey de köylünün kurtarılması işinde Ziraat Vekaletini işaret etmektedir. Aka Gündüz'ün bu fikirlerine karşı, Tarımman imzasıyla çıkan bir yazıda; öncelikle köylünün bilgi seviyesinin yükseltilmesi gerektiğini, ancak bundan sonra köy meselesinin Ziraat Vekaleti'nin meselesi olabileceğin belirtilmektedir.¹¹⁷

İleri sürülen iki karşıt görüşten birincisine göre; öncelikle köylüyü cahillikten kurtararak yeni rejime uygun vatandaşlar yapmak ve bu temel üzerine ekonomik kalkınmasını sağlayacak uygulamalara girişmek gerekmektedir. İkinci teze göre ise, köylüye lazım olan şey teorik bir kültür eğitimi değil, doğrudan doğruya tarım eğitimi ve tarım aletleridir.

Bir taraftan resmi görüşün aksine köy için farklı tip eğitim talepleri dile getirilirken, diğer taraftan köy ve şehir ayrımı yapılamayacağını, CHP programında

¹¹⁴ A.g.e., s.10-11

¹¹⁵(*) Kolhoz Sistemi: Sovyet Rusya'da uygulanan, mülkiyeti devlete ait toprakları köylüye kirya verilmesi ve köylünün kolektif bir anlayışla belirlenen üretim hedeflerine göre ürettiği tarımsal ürünleri yine devlet kuruluşlarına satmasını öngören sistemdir. 1930'larda sayıları oldukça artan Kolhoz'larda toprağın yöntemii için karar alma mekanizması olarak köylülerden Kolhoz Meclisleri bulunmaktadır. Kolhoz sisteminde toprak, kolektif mülkiyet ve kolektif paylaşım esasına göre yönetilmektedir. Bkz: Yusuf Ziya Kınacı "Kolhozlar, Sovhozlar ve Kibutzlar: Kolektif Örgüt Yapılarının İncelenmesi Üzerine Bir Deneme"
https://www.academia.edu/10079148/Kolhozlar_Sovhozlar_ve_Kibutzlar_Kolektif_%C3%96rg%C3%BCt_Yap%C4%B1lar%C4%B1n%C4%B1n_%C4%B0ncelenmesi_%C3%9Czerine_Bir_Deneme
18.10.2015

¹¹⁶ Muhittin Birgen, "Münevverler ve Köylü", **Akşam**, 16 Mayıs 1938, S:2798 ,s.2

¹¹⁷ Tarımman, "Köylünün Bilgive Alakasını Artırmak Mecburiyetindeyiz", **Son Posta**, 2 İkindeşrin 1937, S:2608, s.6

belirtildiği gibi vatandaşlar arasında sınıfsal bir ayırım yapmadan herkese eşit bir eğitim verilmesi gerektiğini düşünenler de vardır.¹¹⁸

Gerek dönemin aydınlarına ve gerekse politika belirleyici unsurlara bakıldığında; tek tip vatandaş yetiştirmek prensibinden hareket eden politika belirleyiciler köy eğitimi konusunda sorunları görmekle birlikte radikal bir adım atmak konusunda kararsızlık yaşamışlar ve dönemin sonlarına kadar bu kararsızlık durumu devam etmiştir.

Şevket Gedikoğlu'na göre yeni Cumhuriyet bir an önce devrimleriyle köye inmek ve cehaleti ortadan kaldırmak istiyordu. Bu amaçla çeşitli girişimlerde bulunulmuştu, ama, genelde köy işlerinin idealistlikle yürütülebileceği düşünülüyordu. Harf devrimi ile başlayan hareketlilik çok kısa bir süre hızını yitirmiş, bütün bu çabalar biraz okuma yazma ve birazda vatandaşlık bilgisini içeren klasik eğitimi dahi köylerde yaygınlaştıramamıştı. Ona göre bütün bu denemeler, mevcut düzenle köylerde toplumsal değişiklikler yapmanın mümkün olamayacağını ortaya koymuştu.¹¹⁹

Esasen, bir takım resmi raporlarda da köye uygun bir eğitim sistemi talebi yavaş yavaş kendini göstermeye başlamıştı. Trakya Umumi Müfettişi İbrahim Tali Öngören'in 1934 yılında kaleme aldığı raporda, köylü çocuklarından seçilecek az maaşla çalışabilecek ve köylünün üretim biçimlerine göre uzmanlaşmış köy öğretmeni yetiştirilmelidir.¹²⁰

Sonuç itibariyle, 1936'ya kadar bir arayış dönemi geçiren köy eğitimi meselesinde mevcut uygulamalarla köylerde eğitim hizmetinin yaygınlaştırılmayacağı gerçeği somut bir şekilde ortaya çıkmış bulunmaktaydı. Saffet Arıkan döneminde, 1936 yılında "*Köy Eğitimcileri*" projesinin başlatılmasıyla köylere eğitim hizmetinin yaygınlaştırılması yolunda ilk somut adımlar atılmış olacaktır.

4.2.2. Köy Eğitimcileri Uygulaması

1934 yılında Maarif Vekilliği görevine gelen Saffet Arıkan, köy eğitim meselesinde fikir tartışmalarından çıkarak artık somut uygulamalarla bir şeyler

¹¹⁸ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, "Halk Partisinin Yeni Programı Üzerine", *Yeni Adam*, 16.5.1935, S:72, s.2, Ayr.Bkz:"Kültür İşlerinde Yapılmak İstenen Yenilikler", *Muallim Sesi*, 1 Birinciteşrin 1935, S:37-20, s. 1

¹¹⁹ *A.g.e.*, s.14-17

¹²⁰ Berna Pekesen, "Umumi Müfettiş İbrahim Tali Öngören: Müfettişlik İcraatları ve 1934 Trakya Teftiş Gezisi Raporu", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Bahar-Yaz 2008, S:7, s.145-177

yapmak gerektiğini düşünmektedir. Aynı tarihlerde CHP bünyesinde kurulan komisyonun raporunda her ne kadar köyler için farklı tip bir öğretmen yetiştirmeyi gerekli görmüyorsa da dönemin Maarif Vekili Saffet Arıkan farklı düşünmektedir. Arıkan, 1935 yılında Ahmet Ağaoğlu'na verdiği bir mülakatta şu fikirleri ileri sürecektir;

- "Köy mektebi kaç senelik ve kaç sınıflı olacak?"
- "Böyle bir mesele yoktur. İsterse bir sınıflı ve bir senelik, isterse on sınıflı ve on senelik olsun, köy mektebinden köylü istifade ediyor mu?"

İşte asıl mesele! ...Etmiyor! Ve etmediği içinde köylü bu mektebi sevmemiştir, sevmiyor!... Yapılacak ilk iş sınıf ve yıl meselesini halletmek değildir; mektebi köylünün hayatına, ihtiyacına uydurmaktır...

Hedef böylece taayyun ettikten sonra, artık ders programı kendi kendine kurulmuş olur. Mesela hesap ilminden köylüyü yalnız hayatta kendisine lazım olanı kadar öğretilmelidir.

Amali Erbaa ile, kendisini murabahacılar karşı koruyabilecek faiz ve faizi mürekkep usulleri kifayet eder. Kalanı fazladır;Diğer derslerde böyle, tasarruf edilmiş saatler demircilik, kerestecilik, ev yapmak gibi ibtidai san'at derslerine verilmelidir."¹²¹

Söz konusu mülakatta Arıkan; köy öğretmen okullarının mutlaka köy muhiti içerisinde kurulması gerektiğini de belirtmektedir. Mülakatı yapan Ahmet Ağaoğlu, bakanın köy okulları ile ilgili planını derli toplu ve gerçekçi bulduğunu, böyle bir plan 25 yıl evvel uygulanmış olması durumunda köylerin tarihe kadar bambaşka olacağını belirtmekte ve "geç olsun da güç olmasın" demektedir.¹²²

Arıkan döneminde, Meksika gibi ülkelerin köy kalkınmasında izledikleri politikalara dair 1934-35 yıllarında incelemeler yapılmıştır. Bu çalışmalarda, köy eğitimi meselesinde köye uygun öğretmen yetiştirilmesi gereği ön plana çıkmıştır. Ayrıca, 1936 yılında Rusya, Almanya, Polonya, İtalya ve Fransa'daki ilköğretim ve özellikle köy eğitimine dair detaylı raporlar hazırlanmış ve bu raporlar bakanlığın dergisinde yayınlanmıştır. Bunlardan özellikle Rusya'ya bir inceleme gezisine giden öğretmenlerin hazırladığı raporun detaylı olduğu ve her konuda Türkiye'ye yapılacak reformlara dair görüş ve önerilere yer verildiği görülmektedir. Ayrıca, Almanya'daki Kır Terbiye Yurtlarına dair bir yazıya da bu dergide yer verilmiştir.¹²³

Saffet Arıkan, Başvekalet'e yazdığı 20.06.1935 tarihli bir yazıda, köylüyü inkılaba düşman unsurların telkinlerinden korumak ve onlarda rejime karşı sevgi ve saygı duygusu uyandırmak için yeni tipte köy okulları için hazırlık yapıldığını, ancak

¹²¹ Ahmed Ağaoğlu, "Kültür Bakanı İle Bir Mülakat", **Cumhuriyet**, 23 Eylül 1935, S:4080, s.1

¹²² **A.g.m.**

¹²³ Bkz: **Kültür Bakanlığı Dergisi**, Sonkanun 1937, S:20-1,

bunun için diğer bakanlıkların da yardımına ihtiyaç duyulduğunu ve köy eğitimi konusundaki fikirlerini iletmelerini istenmektedir.¹²⁴

Bu düşüncelerin bir sonucu olarak nihayet 1936 yılında “eğitmen” uygulamasıyla köye uygun öğretmen yetiştirme fikri gecikmeli olarak da olsa fiiliyata geçirilmiş olacaktır. Eğitmen fikrinin ortaya çıkışıyla ilgili farklı iddialar vardır. Bunlardan birine göre bu fikrin bizzat Atatürk tarafından Saffet Arıkan’a telkin edildiği söylenmektedir. Bir diğer iddia ise şöyledir:1934 Temmuz’unda İlk Tedrisat Dairesinin bakanlığa sunduğu raporda, bu tip bir köy öğretmeni yetiştirmek için yeni bir köy öğretmen okulu kurulması önerilmekteydi. Köy eğitimi noksanlığı şiddetle duyulmaya başlandığı bir dönemde 1934 yılında Cumhurreisliği Muhafız Kıtası’nda erlere okuma yazma öğretmek konusunda büyük başarı gösterildiği fark edilmiş, buradan terhis olan bazı erlerin köylerine döndüklerinde köylülere okuma yazma öğrettikleri görülmüştü. Bunun üzerine yetkililer bu gençleri köy kalkınması için kullanmayı düşünmüşlerdir.¹²⁵

Atatürk’ün 1936 Meclis açılış konuşmasında ifade ettiği “ilk tahsilin yapılması için sade ve pratik bir yol” olarak ortaya konan “eğitmen” uygulaması başlamış ve diğer yandan da Köy Enstitüleri’nin temelini oluşturacak köy öğretmen okulları 1937 yılında tekrar açılmaya başlayacaktır. Bu okullar 1940 yılında Köy Enstitüleri’ne dönüşecek ve 1948 yılına kadar 10 yıllık bir süreç içinde hızla sayıları artarak 21’e kadar çıkacaktır.

Saffet Arıkan, 1936 yılı bütçe görüşmelerinde yaptığı konuşmada eğitmen uygulamasını şu ifadelerle müjdelemektedir:

“Muhterem arkadaşlar; düşündüğümüz sudur Bu gün kahraman ordumuz bütün memlekete şamil ve başlarında binlerce zabiti olan bir mekteptir. Bahusus harf inkılabından sonra orduda okuma, yazma bilenlerin miktarı yüzde 90 nı geçmiştir. Hele küçük zabıtlık yapmış olanlar bu gün köylerde mükemmelen muallimlik yapmaktadırlar....Bu gibi unsurlardan istifa etmek istiyoruz...”¹²⁶

Bu düşüncelerle ortaya çıkan eğitmen kurslarının ilki Temmuz 1936’da Eskişehir’in Çifteler Çiftliğinde açılmıştır. Maarif Vekaleti ve Ziraat Vekaleti’nin işbirliği ile açılan bu kurs Kasım 1936’da sona ermiş ve eğitmen adayları stajyer olarak köylerine gönderilmiştir.¹²⁷

İlk yetiştirilen eğitmenlerin köylerde başarılı olduğu görüldükten sonra Maarif Vekaleti bu kursların sayılarını artırmaya karar vermiştir. 11.06.1937 tarihinde

¹²⁴B.C.A., f:030.10, k:142, d:20, s:5

¹²⁵Birinci Maarif Şurası..., a.g.e., s.340-341

¹²⁶“Maarif Vekaleti Bütçesi”, T.B.M.M.Z.C., İ:68 26.5.1936 C:2, s.238-246

¹²⁷ Öztürk, A.g.e., s.90-91

çıkarılan Köy Öğretmenleri Kanununa göre; öğretmen gönderilmesi elverişli olmayan köylere eğitim öğretim işlerini görmek, köylüye ziraat işlerinde rehberlik yapmak üzere köy öğretmenleri istidam edilecektir. Öğitmenler; okuma yazma bilen, askerliğini başarılı bir şekilde yapmış köylülerden seçilecektir. Öğitmenlerin yetiştirilmesi için açılacak kursların masrafı Ziraat ve Maarif Vekaletleri tarafından, maaşları ise Maarif Vekaleti tarafından ödenecektir. Bu öğretmenleri denetleyecek ve onlara rehberlik yapacak olan gezici başöğretmenlerin maaşları ise yine diğer ilkokul öğretmenlerinin maaşlarında olduğu gibi Hususi İdare bütçelerinden karşılanacaktır.¹²⁸ Bu kanunla birlikte, bakanlık ilköğretimin finansmanını kısmen de olsa merkezi bütçeden desteklemeyi kabul etmiş oluyordu.

Bu kanunun gerekçesinde; öğretmen uygulamasının ilköğretim meselesinin kökünden halledecek bir uygulama olarak görülmediğini; ancak, köylünün bilgi ve becerilerini artıracak faydalı bir uygulama olacağını belirtilmektedir.¹²⁹

Kanunun gerekçesinden de anlaşılacağı gibi, geçici bir çözüm olarak, ucuz yoldan köylere öğretmen göndermiş olmak için başvuru olan bir yoldur. İlköğretim ve köy eğitiminin çözümüne dair esas uygulama ise 1940 yılında Köy Enstitüleri uygulamasıyla yapılmış olacaktır.

Bu kanunun hazırlanmasında da görev alan dönemin İlk Tedrisat Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç, bundan bir yıl evvel Rauf İnan'a yazdığı 22.05.1935 tarihli mektubunda öğretmen uygulamasıyla ilgili düşüncelerini şöyle aktarmaktadır:

“Mektubundaki bazı noktalara gelince: askerlerden köylerde istifade meselesi anladığın tarzda okuma ve yazma için düşünülmüyor. “Önder” olarak fikrince kuvvetli söker mi, tatbikatta dejenere olur mu? Orların pek bir şey söyleyemem. Biz de yapmacık münevverlerle köye giremeyiz. Onun için köyü harekete getirebilecek içinden eleman bulmak lazımdır. Bu itibarla nüfusları 150’den aşağı köyler için öğretmen verebileceğimiz zamana kadar o köyün en kuvvetli adamını sosyal ve kültürel işlerde rol sahibi yapmak istiyoruz. Fakat bütün bu teşebbüsün gayesi ve mesnedi köyde istihsali çoğaltmak, teknikleştirmek, olabildiği kadar rasyonelize etmektir. ...Bu işi yapmak, kontrol etmek, idare etmek de bizim öğretmenlerden becerikli olanlara verilmek isteniyor. Askerlerden istifade meselesinde Maarif, Ziraat ve İktisat Vekaleti müşterek hareket etmek istemektedir. Mevzu henüz “belirgin” değildir, işlenecektir. Bugünkü mukaddes mektebe –maatteessüf- hanel de getirilmek istenmiyor.”¹³⁰

Tonguç’un “Bugünkü mukaddes mektebe –maatteessüf- hanel de getirilmek istenmiyor” ifadelerinden anlaşılacağı gibi geçici bir çözüm olarak görülmekte ve

¹²⁸“Köy Öğretmenleri Kanunu”, **Resmi Gazete**, 24.6.1937, S:3639

¹²⁹“Köy eğitimleri hakkmda kanun layihasi ... mucib sebepleri” **T.B.M.M.Z.C.**, İ:74
11.6.1937,C:1, s.213

¹³⁰ İ.Hakkı Tonguç, **Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları**, a.g.e. s.9-10

klasik eğitimden, yani kültür aktarımı yapacak bir okul sisteminden de vazgeçilmiş değildir.

Tonguç, “Canlandırılacak Köy” adlı eserinde köylerde teorik eğitime karşı çıkmaktadır. Ona göre, bu tür bir klasik eğitimle ancak “yarı münevverler” yetiştirilebilecek ve bu yarı münevver köylüler, köyden soğuyacak, hayata atılmaktan korkacak ve en sonunda şehirlere sığınmak zorunda kalacaklardır.¹³¹

Tonguç’un da belirttiği gibi geçici bir çözüm yolu düşünülerek açılan ilk öğretmen kurslarında görülen başarılı sonuçlardan sonra 1937’de çıkarılan Köy Öğretmenleri Kanunu’na dayanarak Eskişehir, Kars, Edirne, Erzincan ve Kocaeli’nde yeni öğretmen kursları açılmıştır.1938’de bu kursların sayısı 11’i, 1939’da ise 15’i bulacaktır. Kursta alınan öğrenci sayıları da yıldan yıla hızla artırılmıştır. 1936’da açılan ilk kursta 79 olan öğrenci sayısı, 1937’de 650, 1938’de 1.500 ve 1939’da da 2000’e çıkmıştır.¹³²

Öğretmen kurslarında yapılan eğitimin programı ilk yıllarda kursta atanan öğretim kadrosu tarafından belirlenmiştir. Daha sonra kursun müfredat programı hazırlanmış, ders kitapları ve öğretmenler için kılavuzlar hazırlanmıştır. 1940’lı yıllarda hazırlanan Köy Öğretmeni Yetiştirme Kursları Müfredat Programı Taslağı’na göre öğretmen kurslarında verilen dersler Kültür Dersleri ve Ziraat Dersleri adı altında başlıca iki kısma ayrılmıştır. Kültür Derslerinde; Türkçe, Aritmetik ve Geometri, Yurt ve Yaşama Bilgisi, Atölye Dersleri ve Eğitim Bilgisi dersleridir. Ziraat Dersleri ise; Tarla Ziraati, Bahçe Ziraati, Hayvan Yetiştiriciliği ve Ziraat Sanatlarından ibarettir.¹³³

İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç öğretmenlerde aradığı özellikleri sıralarken onlardan köyün mukadderatını değiştirmelerini istemekte ve devletin mukadderatının da bununla yakından ilgili olduğu vurgusu yapmaktadır. Bu durum, öğretmen projesinin arka planında köylerde hüküm süren ve devleti zor durumda bırakan toprak ağalığı sistemine karşı bir uygulama olduğunu da göstermektedir.¹³⁴

Dönemin basını daha önceki girişimlerde olduğu gibi bakanlığın bu girişimini de desteklemiştir. Bakanlık, basının desteğini almak için bazı yazarları öğretmen

¹³¹ İ.Hakkı Tonguç, **Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy**, 3.Bsm., Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay., Ankara, 1998, s.27

¹³² Öztürk, **A.g.e.**, s.90-91

¹³³ Öztürk, **A.g.e.**, s.95-96

¹³⁴ Gülşah Eser, **Köy Enstitülerinde Bir Öncü: Özgün Arşivi Işığında Göl Köy Enstitüsü**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan: Aynur Soydan Erdemir, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2011, s.39-40

kurslarına götürerek gezdirilmiştir. Gezi dönüşü gözlemlerini aktaran yazarların izlenimlerin aktarırken coşkunun ifadelere yer verdiği görülmektedir.¹³⁵

Örneğin Son Posta gazetesi öğretmen kurslarına dair haberini “*Eğitmen Köye Bir Nur Gibi, Kuvvet Gibi, İman Gibi Girecek*” başlığıyla duyurmaktadır.¹³⁶ Falih Rıfki Atay, öğretmenleri köylüyü partiye ve hükümete bağlayacak, köyde imamın yerine geçecek bir unsur olarak gördüğünü,¹³⁷ M.Şevki ise “*Hızlı yoldan Türk köylüsünü kurtarma*” ifadeleriyle öğretmen uygulamasına desteğini açıklamaktadır.¹³⁸

Basında “*Eğitmen*” uygulamasıyla bakanlığın ucuz ve pratik bir yoldan köylüyü öğretmenin yolunu keşfettiğine dair bir kanaat mevcuttur. Bazı aydınlar, dönemin bakanı Saffet Arıkan’ın bu keşfine “*Kristof Kolomp’un yumurtası*”¹³⁹ örneğini vererek büyük bir önem atfetmektedir. Asım Us bir makalesinde köy eğitimi meselesinde geç kalındığını ve öğretmen uygulamasının daha önceki Köy Öğretmen Okullarına benzemediğini, öğretmenlerin köylünün ihtiyaçlarına uygun yetiştirildiğini belirttikten sonra bu uygulamayla ilgili şu benzetmeyi yapmaktadır:

“*Kendi kendimize; “Nasıl olmuştaki Kristof Kolombun yumurtası kadar basit ve fakat o nispette faydalı olan bu iş bugüne kalmış?” demek mecburiyetini duyuyor.*”¹⁴⁰

Aynı benzetmeyi 1940 yılında Sadri Ertem bu sefer Köy Enstitüleri için yapacaktır. Ertem, öğretmenler ve Köy Enstitüsü mezunlarıyla 10 sene için mecburi öğrenimde okullaşmanın %100 olacağını bunun bir kehanet olmadığını, iyi bir buluş olan Köy Enstitüleri’nin bu davayı halledeceğini ve bu buluşun Türkiye için Kristof Kolomp’un yumurtası olduğunu belirtmektedir.¹⁴¹

Eğitmen uygulamasını heyecanla karşılamayan yok gibidir. Genel itibariyle “*Köylerimiz Tam İsteddiği Hocayı Buldu*” tarzında başlıklar dikkat çekmektedir.¹⁴² Akşam gazetesi Arifiye Köy Öğretmen Kursundan özetle şu bilgileri aktarmaktadır: Çevredeki köylerden gelen öğretmen adayları, sabah jimnastiği yapıyor, bol ve

¹³⁵ Bkz: Akşamcı, “Türk Köyünü Kurtaracak Büyük Teşebbüs”, **Akşam**, 21 Teşrinisani 1936, S:6488, s.3, Asım Us, “Köylüleri Okutacağız”, **Kurun**, 5 Haziran 1936, S:6609-549, s.1, “Köy, Mektep ve Ordu”, **Son Posta**, 4 Haziran 1936, S:2097, s.2, “Yeni Köy Öğretmenleri; Vazifelerinin Başına Gittiler”, **Ulus**, 20 Sontışrin 1936, S:5503, s.2

¹³⁶ “Eğitmen Köye Bir Nur Gibi, Kuvvet Gibi, İman Gibi Girecek”, **Son Posta**, 7.05.1937, S:2429, s.5
¹³⁷ Falih Rıfki Atay, “Köy Terbiyecileri”, **Ulus**, 19 Sontışrin 1936, S:5502, s.1, F.R. Atay, “Ordu ve Köy”, **Ulus**, 28 Sonkanun 1936, S:5209, s.1

¹³⁸ M. Şevki, “Cumhuriyet Ordusunun Kültür İşlerindeki Rolü”, **Akşam**, 14 Haziran 1936, S:6341, s.7

¹³⁹ Kristof Kolomb İspanyol elitleriyle girdiği iddiada, yumurtanın ucunu hafifçe kırarak masada dik tutmayı başarması olayı, farklı bir başarı elde edildiğinde onun herkes tarafından yapılabileceğini ama önemli olanın o farklılığı ilk defa düşünmek olduğunu anlatmak için Kolombun Yumurtası örneği kullanılmaktadır. Bkz: Gultekin Cetiner, “Kristof Kolomb’un Yumurtası”, <http://dracetiner.org/egitim-tekniikleri/kristof-kolomb%E2%80%99un-yumurtasi.html>, 20.11.2014

¹⁴⁰ Asım Us, “Kültür Hayatımızda Muvaffakiyetli Bir Netice”, **Kurun**, 23 Mart 1938, S:7253-1343, s.1

¹⁴¹ Sadri Ertem, “Bir Küçük Hesap Bir Büyük Netice”, **Vakit**, 16 Birinciteşrin 1940, S:8179, s.3

¹⁴² “Köylülerimiz İçin: Köylerimiz Tam İsteddiği Hocayı Buldu”, **Yeni Yol**, 23 Eylül 1937, S:2422, s.1

düzenli yemek yiyor. Sekiz kişilik gruplar halinde çalışıyorlar, öğleden önce, okuma yazma hesap ve genel kültür bilgileri, öğleden sonra ziraat öğretmenleri tarafından çiftçilik uygulamaları yapılıyor. Kursta fenni kümesler yapılmış, 25 adet arı kovanı getirilmiş, Adapazarı aygır deposunda hayvan yetiştirme uygulamaları yapılmaktadır. Eğitim adayları her gün doktor tarafından muayene edilmekte, kitap okumakta, eğitim şarkısı başta olmak üzere şarkılar ezberlemektedir.¹⁴³

Yerel Çankırı gazetesi ise eğitim uygulaması özetle şöyle değerlendirilmektedir: Cumhuriyet'in başından beri bir türlü çare bulunamayan köy eğitimi meselesine çare bulunmuştur. "Okutmak ve çok okutmak" üzerine kurulu Fransız sistemi ülkemizde tufan gibi tahribata neden olmuştur. Bu görüşten artık vazgeçmeliyiz. İlk yıllarda tatbiki düşünülen Amerikan sistemi düşüncesini ise bir serap gibi kaybetmek üzereydik. Maarif Vekaleti ve Ziraat Vekaletlerinin ortak uygulaması olan "eğitmen" sistemi biz de Amerikan sisteminin en güzel tezahürü olacaktır.¹⁴⁴

Hasan Ali Yücel ise; köylüyü kalkındırmak açısından desteklediği bu uygulamanın asla normal ilköğretimle karıştırılmaması gerektiğini, eğitimler aracılığıyla yapılacak bu eğitimin bütün dünyada prensipleri ve yöntemleri belirlenmiş olan ilköğretim sanmakta büyük hata olacağını, her ikisinin de birbirinden farklı olarak teşkilatlandırılması, geliştirilmesi ve iletilmesi gerektiğini belirtmektedir.¹⁴⁵ Yücel, bu yöndeki görüşlerini bakan olduktan sonra da dile getirecektir.¹⁴⁶

Kazım Nami Duru ise; ilk başlarda bu uygulamayı çok garip bulduğunu, tereddüt ettiğini; ancak, eğitim kurslarını gezdikten sonra fikrinin değiştiğini gelecek adına ümit verici bir uygulama olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁷

Baltacıoğlu ise; "köylünün köylü tarafından yetiştirilmesi" fikrine karşı olduğunu, düşük kalitede bir ilköğretimin yanlış ve ülke menfaatlerine aykırı olduğunu belirtmektedir. Gerekçesi ise özetle şöyledir: Köylü, köylü yada şehirli tarafından değil, kültürü tam ve yeni olan insanlar tarafından yetiştirilmelidir. Modern tekniği iyice anlamış insanlar genellikle şehirliiler arasındadır. Köy, bir amaç değil; daha büyük bir realite için, kasaba, şehir, metropol için bir vasıta.¹⁴⁸

¹⁴³ "Arifiye Köy Eğitimcileri Kursunda Nasıl Çalışılıyor", **Akşam**, 23 Temmuz 1937, S:6740, s.3

¹⁴⁴ "Yeni Türk Maarif Sistemi", **Çankırı**, 6 Mart 1937, S:184, s.1

¹⁴⁵ Hasan Ali Yücel, "Köye Doğru", **Akşam**, 21 Teşrinisani 1936, S:6488, s.3

¹⁴⁶ "Maarif vekaleti bütçesi", **T. B. M. M. Z.C. İ:**17, 25-V-1939, s.245-273

¹⁴⁷ Kazım Nami, "Köy Kalkınması", **Cumhuriyet**, 11 Nisan 1937, S:4636, s.5

¹⁴⁸ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, "Öğretmen Niçin Böyle Yetişmez", **Yeni Adam**, 25.6.1936, S:130, s.2

Baltacıoğlu, “keyfiyete” yani niteliğe önem vermektedir. Ona göre; tek başına nicelik bir şey ifade etmez, bu projeyi hemen bir kenara atıp, ilköğretmen okullarını sağlam bir lise öğrenimi üzerine kurmak ve ilkokul öğretmenlerine Üniversite kapılarını açmak yoluna gidilmelidir¹⁴⁹

Birkaç yıl sonra yazdığı bir makalede kendisinin haklı çıktığını belirten Baltacıoğlu'nun düşünceleri Köy Enstitüleri'nin açılmasıyla kısmen değişmiştir.¹⁵⁰Baltacıoğlu, eğitmen uygulamasına benzer bir şekilde köylünün köylü tarafından eğitilmesi düşüncesine dayanan Köy Enstitüleri'ni “*Köy Enstitüleri Hem Kemiyetin Hem Keyfiyetin Zaferidir*” başlıklı makalesiyle karşılamaktadır.¹⁵¹

1937 yılında bir taraftan eğitmen yetiştirme faaliyetleri devam ederken diğer taraftan da köy okullarının müfredat programını değiştirmek için köy öğretmenlerine ve ilköğretim müfettişlerine bir anket yapılmış, köy öğretmenin nasıl yetiştirilmesi gerektiği sorulmuştur.¹⁵²Bu anket çalışmalarından başka diğer bakanlıklara da köy eğitimiyle ilgili görüşleri sorulmuştur. Bu çalışmalar neticesinde bir komisyon tarafından köy okulları müfredat taslağı geliştirilmiştir. Bu program 1939 yılında yürürlüğe girecektir.

Köy öğretmeni yetiştirme adına aynı yıl bir başka gelişmeye sahne olacaktır. Daha önce kapatılan Köy Öğretmen Okulları yeniden açılacaktır. Bunlardan ilki, İzmir'de satın alınan eski Amerikan Kız Koleji binasında açılacaktır. Cumhuriyet gazetesi, eski bir misyoner okulu olan bu okulda yeni köy öğretmenlerinin yetiştirilecek olmasını manidar bulmaktadır.¹⁵³ Gerçekten de bu bina, büyüklük ve bulunduğu konum bakımında köy öğretmeni yetiştirmek için geniş imkanlara sahiptir. Arıcılık, bağcılık, marangozluk gibi bölümleri olan ve daha sonra Köy Enstitüleri'ninbir başlangıç hamlesi olacak olan bu okul 1937-1938 öğretim yılından itibaren öğrenci almaya başlamıştır.¹⁵⁴

Büyük bir heyecanla karşılanan eğitmen uygulamasıyla köycülük politikaları yeni bir aşamaya girmiş oluyordu. Teorik fikirlerden çok pratik uygulamalara sahne olacak olan bu süreçte, çok kısa sürede binlerce eğitmen yetiştirilerek köylere gönderilecek, buna paralel olarak 1940 yılında daha ileri bir uygulama olan Köy Enstitüleri açılacaktır.

¹⁴⁹ **A.g.m.**

¹⁵⁰ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “Eğitmen ve Pedagojide Türk’e Doğru”, **Yeni Adam**,13 Temmuz 1939, S:237, s.10

¹⁵¹İsmail Hakkı Baltacıoğlu,“Köy Enstitüleri Hem Kemiyetin Hem Keyfiyetin Zaferidir”,**Yeni Adam**, 23. Mayıs 1940, S:282,s.2

¹⁵² “Köy Eğitimi”, **Kültür Bakanlığı Dergisi**, Sonkanun 1937, S:20-1, s.43-122

¹⁵³ “Köy Muallimi Yetiştirecek Mektep:”, **Cumhuriyet**, 28 Şubat 1937, S:4594, s.4

¹⁵⁴ “İzmir Köy Muallim Mektebi Açıldı”, **Son Posta**, 4 İkinçteşrin 1937, S:2610, s.11

Bu süreç dönemin aydınları arasında büyük bir heyecan yaratmış olmakla birlikte bu politikalara karşı fikirler de ileri sürülecektir. Örneğin Behice Boran, yazdığı makalelerde; medenileşme ve şehirleşme arasındaki paralelliğe vurgu yapıyor, köylüleşme yerine şehirleşmeyi savunuyordu. Boran'a göre; köy davası esasen bir şehirleşme davasıdır ve yapılması gereken "köye dönmek", köylüyü kendi iktisadi ve sosyal şartları içinde bırakmak değil, bilakis o şartları değiştirmek olmalıdır. Boran, meseleyi "köy romantizm" içine sokanlar gibi köy ve şehir ikiliğini kabul etmiyor, köye gitmek değil, köylüyü şehir seviyesine getirmek fikrini savunuyordu.¹⁵⁵

Emin Soysal, Sabri Kolçak, Hasan Raşit Tankut ve Necati Erçetingöz gibi eğitimcilerde ilerleyen yıllarda yazdıkları eserlerde bu dönemin köy eğitimi politikalarını başarısız bulduklarını ifade etmişlerdir.¹⁵⁶

Bununla birlikte Selahaddin Çoruh ise, eğitim uygulamasını özetleyen görüşleriyle daha insafli bir eleştiri yapmaktadır. 1950 yılında yapılan bir ankete değerlendiren Selahaddin Çoruh eğitim uygulamasını "Acelecı bir hareket" olarak tanımlamakta görüşlerini şöyle dile getirmektedir;

*"...Yavaş yürüyen ve ihtiyaca tam cevap veremeyen köy mektepçiliğinde, devletçe programlı ve acele bir hareket gerekiyordu. Zaman dardı. Siyasi hadiselerle, inkılap hamlelerimiz bu aceleciliği zorluyordu."*¹⁵⁷

Köy şartlarına uygun bir eğitim fikri, 1940 yılında, Köy Enstitüleri kurulmasını içeren kanunun Meclis görüşmeleri sırasında da az sayıda milletvekilinin itirazlarına neden olacaktır. Bu görüşmelerde bir kısım milletvekilleri, köy ve şehir için farklı tip eğitim ve farklı tip öğretmen uygulamasına karşı olduklarını dile getirmişlerdir.¹⁵⁸

Bu itiraza cevap olarak Hasan Ali Yücel; bu kanunla ilköğretim davasını halletmeyi umduklarını, ayrı bir sosyal sınıf oluşturmak istenmediğini; ancak, realitelere göz önünde almak gerektiğini, köy çocuklarının şehirlere akın etmesinin daha büyük bir sorun olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁹

Yukarda Çoruh'un da ifade ettiği gibi; eğitim uygulaması mevcut ekonomik sıkıntılarının ve gecikmişliğin doğurduğu bir çözüm yolu olarak ortaya çıkmıştır.

¹⁵⁵ Behice S.Boran, "Şehir ve Şehirleşme Davamız", **Yurt ve Dünya**, Mart 1941, S:3, s.25-35

¹⁵⁶ Bkz: Emin Soysal, **İlköğretim Olayları ve Köy Enstitüleri**, Uygun Bas., Bursa, 1945, s.3, Sabri Kolçak, **İlk Öğretimin Temel Davaları**, Kanaat Kit., İstanbul, 1946, s.9-11, Hasan Raşit Tankut, **Köylerimiz**, Kenan Bs., y.y., 1939, s.37-38, O.Necati Ergingöz, **Köy Eğitiminde Yaşanmış Realiteler**, Yeni Bas., Bursa, 1943, s.5-6

¹⁵⁷ **Köy Enstitüleri ve Köy Öğretmeni Anket Cevapları 1950**, Öğretmen Dergisi Yay., Ankara, 1950, s.84

¹⁵⁸ **T.B.M.M.Z.C.**,İ:41, 17.04.1940, C:1, s.70-92

¹⁵⁹ **A.y.**

Mevcut finansman kaynakları köylere klasik bir ilköğretim hizmetinin götürülmesi için yeterli olmadığı gibi diğer taraftan da bu konuda geçmiş dönemlerin ihmalinden kaynaklanan bir gecikmişlik söz konusudur. Bütün bu nedenlerle dönemin politikacıları eğitmen uygulamasına başvurmuşlardır.

Daha çok Çok Partili dönemde yapılan eleştirilerde köycülük politikalarını ve eğitmen uygulamalarını başarısız bulunsa da, söz konusu uygulamaların yapıldığı yıllarda bu soruna dair daha somut ve uygulanabilir önerilerin ortaya konmadığı da bir gerçektir. 1930'ların başlarında ortaya çıkan ve somut sonuçlar doğurmayan köycülük fikri 1937'den itibaren eğitmenlerin köylere gönderilmesiyle bir hareket haline gelmiş, 1940 yılında Köy Enstitüleri'nin açılmasıyla da hem teoride hem de uygulamada zirve noktasına ulaşmıştır. Bu uygulamaların başladığı 1936-1937 yıllarına kadar, niceliksel bir ilerleme kaydedilemeyen köy eğitimi meselesinde bu tarihlerden sonra binlerce eğitmen köylere gönderilebilmiş, binlerce köy okulla ilk defa tanışmıştır.

Bütün eleştirilere rağmen, uzun süren arayışların sonunda 1936-1937 öğretim yılında Eğitmen kurslarıyla başlayan ve ucuz yoldan, köylüyü köyünden soğutmadan rejime bağlamak ve daha üretici olarak yetiştirmeyi amaçlayan bu politika 1940'da açılmaya başlayan Köy Enstitüleri'yle daha ileri bir boyuta taşınmıştır. Köy Enstitüleri, hem nicelik hem de nitelik bakımından kendisinden önceki girişimlerle kıyaslanamayacak kadar başarılı bir çalışma olarak eğitim tarihimizdeki hakkettiği yerini almıştır.

4.3. Öğretmen İstihdam Politikaları

4.3.1. Öğretmenlerin Menşei

İncelenen dönemde, ilkokul öğretmeni istihdamında öğretmen okulu mezunlarına öncelik tanınmıştır. Ayrıca, öğretmen okulu ve gerek diğer ortaöğretim kurumlarında yatılı olarak öğrenim gördükten sonra mezun olanlar zorunlu hizmet yükümlüsüdürler. Öğrenim gördükleri sürenin bir buçuk katı kadar süre görev yapmak, bu yükümlülüğü yerine getirmeyenler öğrenim masraflarını faiziyle birlikte yüzde elli fazlasını ödemek zorundadırlar. Ayrıca, 1928 yılında zorunlu hizmet yükümlülüğünü yerine getirmeyenler başka devlet memurluklarına kabul edilmeyecekleri hükme bağlanmıştır.¹⁶⁰

¹⁶⁰ “Maarif Teşkilatı Hakkındaki 22 Mart 1926 Tarih ve 789 Numaralı Kanununun Sekizinci Maddesinin Tadiline Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 05.06.1928, S:905,s.16

Cumhuriyet'in devraldığı öğretmen kadrosu menşei itibariyle çeşitlilikler göstermekteydi. Örneğin, 1923 yılı itibariyle mevcut 10.102 öğretmenden sadece 2.734'ü öğretmen okulu mezundur.¹⁶¹İncelenen dönem boyunca öğretmen okulu mezunlarına öncelik tanınmakla birlikte öğretmen kadrosundaki çeşitlilik kısmen devam edecektir. Aşağıda, 1935 yılı itibariyle öğretmenlerin menşei itibariyle sayıları belirtilmektedir.

Tablo 14: Asil Öğretmenlerin Menşeleri İtibariyle Görev Yerleri:

Öğretmenin Menşei	Ders Yılı	Şehirlerde		Köylerde		Toplam %
		Adet	%	Adet	%	
Öğretmen Okulu Mezunu Öğretmenler	1933-34	5.475	41,98	2.894	22,19	64,17
	1937-38	5.296	39,22	4.110	30,44	69,66
	1940-41	6.620	45,31	3.863	26,44	71,74
Diğer Kaynaklardan Mezun Öğretmenler	1933-34	1.219	9,35	3.454	26,48	35,83
	1937-38	878	6,73	3.218	24,67	31,41
	1940-41	1.133	8,69	2.996	22,97	31,66

Öğretmenler İstatistiği 1934-1938, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara,1942, s.21, Maarif İstatistiği 1940-1941, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943 s.13 *Köylerde çalışan eğitimciler hesaba dahil değildir.

Tablodan da görüleceği gibi, asil kadroda çalışan öğretmenler arasında öğretmen okulu mezunu öğretmenlerin oranı yıldan yıla artmaktadır. Yine bu okullardan mezun olanların daha çok şehirlerde istihdam edildiği görülmektedir.

Tablo 15: 1935 Yılı İtibariyle Öğretmenlerin Öğrenim Durumları:

Menşei	Adedi	Oranı (%)
Yüksek Okul Mezunu	180	1,25
Lise mezunu	418	2,90
Öğretmen Okulu Mezunu	9.169	63,51
Ortaokul Mezunu	2.252	15,60
İlkokul Mezunu	1.823	12,63
Vekil Öğretmenler	585	4,05
Toplam	14.437	100

"İlköğretim ve Eğitim Meselesi", **Kültür Bakanlığı Dergisi**, Sonkanun 1937, S:20-1, s.2-43

Tabloda görüldüğü gibi öğretmen okulu mezunları 1935 yılı itibariyle %63'lük bir oranla çoğunluğu teşkil etmektedirler. Bununla birlikte azımsanmayacak bir oranda ortaokul ve lise mezunu ve hatta ilkokul mezunu öğretmende görevine devam etmektedir. Ancak, Bakanlığın yayınında verilen bu istatistiki tablonun hemen altında: ilkokul mezunu ve vekil olarak çalışan 2.418 öğretmen

¹⁶¹ Akyüz, **Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri**, a.g.e. s.227

başarısızlıkları ve diğer sebeplerle görevden ayrılmaları muhtemel olduğu notu düşülmüştür.¹⁶² Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi, gelecek yıllarda bu öğretmenlerin tasfiye edilmesi düşünülmektedir.

1940-41 öğretim yılında ise asil kadroda çalışan öğretmenlerin menşeleri itibariyle dağılımları şöyledir:

Tablo 16: Resmi İlkokullarda Çalışan Asil Öğretmenlerin Menşeleri (1940-41):

Görev Yeri	İlkokul Mezunu	Ortaokul Mezunu	İlk Öğretmen Okulu Mezunu	Lise Mezunu	Yüksek Okul Mezunu	Boş Kadroya Vekil	Toplam	İzinlilerin Yerine Vekil
Şehirlerde	456	448	6.620	126	26	77	7.753	192
Köylerde	824	1.615	3.863	161	33	363	6.859	329
Toplam	1.280	2.063	10.483	287	59	440	14.612	521
Oranı (%)	8,76	14,12	71,74	1,96	0,40	3,01	100	

Maarif İstatistiği 1940-1941, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943 s.131
*Eğitmenler dahil değildir.

Tablodan da anlaşılacağı üzere, büyük çoğunluğu öğretmen okulu mezunu olmakla birlikte öğretmen kadroları menşeleri itibariyle bir çeşitlilik göstermektedirler. 1940-41 yılı itibariyle hala 1.280 ilkokul mezunu ve 2.063 ortaokul mezununun öğretmen olarak çalışmaktadır. Bununla birlikte 1935 yılında %12,63 olan ilkokul mezunu oranının 1940 yılında %8,76'ya düştüğü görülmektedir.

Tabloda dikkat çeken başka bir unsur da öğretmen okulu mezunu olmayanların ağırlıklı olarak köylerde istihdam edilmiş olmasıdır. Bu tercihin bakanlık tarafından bir politika olarak benimsendiği anlaşılmaktadır. 15.12.1934 tarihli Muallim Sesi dergisi bakanlığın bu politikasını eleştirdiği “*Yanlış Gidişin Sonu Gelmeyecek mi?*” başlıklı makalesinde; bir takım eğitim yöneticilerinin “*köy okulları olsa da olur, olmasa da*” anlayışında olduğunu ileri sürmektedir.¹⁶³

1928 yılında yapılan kanun değişikliğinde ortaokul ve liselerde parasız ve yatılı okuyup mezun olanlara da zorunlu hizmet şartı getirilmiştir. Kanuna göre, bu gibiler mezun olduktan sonra yüksek öğrenime devam etmezlerse açılacak ilkokul öğretmenliği kurslarına katılarak yatılı öğrenim gördükleri süre kadar ilkokul öğretmenliği yapmak zorundadırlar.¹⁶⁴

¹⁶² “İlköğretim ve Eğitim Meselesi”, **Kültür Bakanlığı Dergisi**, Sonkanun 1937, S:20-1, s.2-43

¹⁶³ “Yanlış Gidişin Sonu Gelmeyecek mi?”, **Muallimler Sesi**, 15 Kanunuevel 1934, S:7, s.1

¹⁶⁴ “Meârif Teşkilâtı Hakkındaki 22 Mart 1926 Târîh ve 789 Numaralı Kânûnun Sekizinci Maddesinin Ta’diline Dâir Kânûn”, **Resmi Gazete**, 05.06.1928, S:905,s.16

Bu kurslara katılanlar kursun sonunda bir sınav vererek öğretmen unvanı almaktadırlar. Bir arşiv belgesinde bu kurslar sonunda yapılan sınavlarda sorulan sorular ve bir soruya verilen cevap şöyledir;

1. “Bir ibtidai mualliminde ne gibi evsaf bulunmalıdır?”
 2. İstiklal harbi esbabı ve netayici?
 3. İstanbul Vilayeti? (hakkında bilgi)
 4. % 9 dan 768 kuruşun bir buçuk senelik faizi ne kadardır?
- Sual 1- “Bir ibtidai mualliminde ne gibi evsaf bulunmalıdır?”

Cevap 1- Bir ibtidai mualliminde bulunması lazımgelen evsaf şunlardan ibarettir: Evvela bir muallim talebeyi iyi okutabilmek ve herhangi bir dersi talebenin aklına iyice yerleştirebilmek için her halde talebenin seviyesini anlayabilmek isdidına haiz bulunmalıdır.

Talebeyi iyi yetiştirmek ve ona esaslı malumat vermek için bir muallimin iyi tahsil görmüş olması şarttır. Muallim, çocuklara daima yakın ile muamele etmesi ve onlara kendini sevdirmesi bir muallimin kendi faidesi icabıdır. Çünkü talebe muallimli ne kadar severse o nebzedeki dersine çalışır ve onu sayar...”¹⁶⁵

Ortaokul ve liselerin yanı sıra İmam Hatip Mekteplerinden mezun olanların da öğretmenlik yapmalarına izin verildiği anlaşılmaktadır. Bu okullardan mezun olanlar kadro yokluğundan dolayı imamlığa atanamamakta ve işsiz kalmaktadırlar. Bu durum onları, diğer ortaokul mezunlarına tanınan öğretmen olabileme imkanlarını değerlendirmeye sevk etmiştir.¹⁶⁶ 1.7.1929 tarihli İkdam gazetesinde Yusuf Ziya imzalı yazıda bu okullardan mezun olanların imamlık yapmak istemedikleri, öğretmen olmayı tercih ettikleri ve talimatname gereği öğretmen olabileceklerini belirtilmektedir.¹⁶⁷

Bu dönemin İmam Hatip Mektebi Mezunlarının anılarına bakıldığında, öğretmen olmayı tercih ettikleri görülmektedir. Örneğin, 1928 Kütahya İmam ve Hatip Mektebi mezunu Ahmet Özbeoğlu anılarında; bu okullarından mezun olanların ancak %2’sinin imam olduğunu, geri kalanların çoğunlukla öğretmenlik mesleğine yöneldiğini belirtmektedir.¹⁶⁸ Ayrıca, bu sıralarda bakanlığın bu okulları köy öğretmen okuluna dönüştürmeyi planladığına dair bilgiler de mevcuttur.¹⁶⁹

Bunun dışında ilkokullarda “Muallim Muavini” unvanıyla vekil öğretmenler de istihdam edilmiştir. Bunlar, kurstan geçmeden ve sınav vermeden boş kadrolara geçici olarak görevlendirilmekte, zaman zaman yapılan öğretmenlik sınavlarına girerek “ehliyetname” almak suretiyle öğretmen unvanı alabilmektedirler. Başarılı olamayanların ise görevlerine son verilmektedir. Örneğin, 1929 yılında halen görevde olan 1000’e yakın vekil öğretmen için yaz tatilinde merkezi vilayetlerdeki

¹⁶⁵ B.C.A., f:180.09, k:126, d:602, s:1.209.

¹⁶⁶ “Yeni Köy Muallimleri”, **Son Saat**, 17 Haziran 1929, s:1523, s.4

¹⁶⁷ Yusuf Ziya, “İmam ve Hatip Mektebi Mezunları”, **İkdam**, 1 Temmuz 1929, 11559, s.3, Ayr.Bkz: “Bir Muallim Başka Ne İş Yapabilir”, **Cumhuriyet**, 25 Şubat 1928, S:1366, s.4

¹⁶⁸ Öcal, **A.g.e.**, s.78-79, Ayr.Bkz: **A.g.e.**, s.107

¹⁶⁹ “İmam Hatip Mektepleri”, **Son Saat**, 19 Ağustos 1929, s:1586, s.1

öğretmen okullarında kurs açılmış, bu kursun sonunda yapılan sınavda başarılı olamayanların görevlerine son verilmiş, başarılı olanlar ise “*ilk mektep muallimliği şahadetnamesi*” verilmek suretiyle görevlerine devam etmişlerdir.¹⁷⁰ Örneğin, İstanbul Muallim Mektebinde açılan kursa katılıp sınava giren 380 vekil öğretmenden ancak 140’ı başarılı olmuş, başarılı olamayan 240 vekil öğretmen tasfiyeye tabi tutulmuştur.¹⁷¹

Görüldüğü gibi asil öğretmenliğe geçmek son derece zordur. Bu zorluğun, vekil öğretmenleri zaman zaman başka çarelere desevk ettiği anlaşılmaktadır. 22.4.1936 tarihli bir gazete haberine göre; İstanbul 15. İlkokulda görevli bir vekil öğretmen, asil öğretmen olarak atanabilmek için bakanlıkta tanıdıkları olduğunu söyleyen bir dolandırıcıya 35 lira vermiş, fakat paranın geri kalanı olan 15 lirayı da verecekken şüphelenerek polise başvurmuştur.¹⁷²

Genel olarak dönemin ilkokullarında “*muallim*” ve “*muallim muavini*” unvanıyla iki tip öğretmen görevlendirilmektedir. Bunun yanı sıra, 1933 yılında bazı vilayetlerde göçebe olarak yaşan köylüler için “*Seyyar Aşiret Muallimliği*” adı altında öğretmenler de görevlendirildiği anlaşılmaktadır.¹⁷³ Daha sonraki yıllarda bu uygulamaya dair elde fazla bilgi olmamakla birlikte, aynı yıl bakanlığın bazı vilayetlere gönderdiği yazıda, aşiret çocuklarının okutulabilmesi için aşiretlerin durak noktalarının tespit edilmesini, buralara seyyar aşiret muallimi görevlendirileceği ve bu öğretmenlere özendirici bazı imtiyazlar tanınacağı belirtilmektedir.¹⁷⁴ Ayrıca, 1933 Maarif Vekaleti bütçesine bu iş için 7000 lira ödenek ayrıldığı da görülmektedir.¹⁷⁵

Politika belirleyicilerin öğretmen istihdamı konusunda “*keyfiyete*” yani niteliğe önem verdikleri söylenebilir. Öğretmen istihdamıyla ilgili eleştirilere cevap veren dönemin bakanlarından Hikmet Bayur; ilkokullarda öğretmen kıtlığı yaşanmadığını, lalettayin herkesin öğretmen olamayacağını ve ilköğretimde “*kemiyet*” ve “*keyfiyet*”in aynı derecede önemli olduğunu belirtmektedir.¹⁷⁶

Bu yaklaşımın sonucu olarak 1930’ların ortalarına kadar Anadolu’da çok ciddi bir öğretmen talebi olmasına rağmen, ekonomik krizin de etkisiyle, eski öğretmenler ve öğretmen okulu mezunu olmayanlar süreç içinde tasfiye edilerek

¹⁷⁰ “Muallim Muavinleri İçin Kurslar”, **İkdam**, 20 Temmuz 1929, s.2

¹⁷¹ “380 Muallimden 140’ı Kazandı”, **İkdam**, 24 Teşrinievvel 1929, s.2

¹⁷² “Bir Muallim Vekilini Dolandırdılar”, **Son Posta**, 22 Nisan 1936, S:2054, s.4

¹⁷³ “Bazı vilâyetlerde seyyar aşiret muallimleriteşkilâtı hakkındaki kanun ...”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:11, 9.12.1933, C:1, s.34

¹⁷⁴ “Bazı Vilayetlere Gönderilen Bir Tamim”, **Vakit**, 12 Nisan 1933, S:5478, s.2

¹⁷⁵ “1933 Senesi Muvazenei Umumiye Kanun Lâyihası...”, I:52, 17.5.1933, C:1, s.152

¹⁷⁶ “Maarif vekâleti bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:60, 29.5.1934, C:2, s.438-446

yerlerine Cumhuriyet rejiminin öngördüğü niteliklere sahip olduğu düşünülen yeni mezun öğretmenler atanacaktır.

4.3.2. Öğretmen Kadrosunda Tasfiyeler ve Gençleştirme Politikası

İncelenen dönem boyunca, öğretmen kadrosunda gençleştirme ve eski öğretmenleri tasfiye etme politikası güdülmüştür. 1924 Tevhidi Tedrisat Kanunu ile başlayan tasfiye uygulamalarının incelenen dönem boyunca da devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu politika, Cumhuriyet döneminde öğretmen okullarından mezun olmuş genç öğretmenler yetiştikçe, eski öğretmenlerin ve menşei itibariyle öğrenim düzeyleri düşük öğretmenlerin görevden alınmaları şeklinde yürütülmüştür. Örneğin, 1937 yılında yayınlanan Kültür Bakanlığı dergisinde öğretmen sayılarına ilişkin bir tablonun altındaki “İlkokul mezunu ve vekil olarak çalışan 2.418 öğretmen başarısızlıkları ve diğer sebeplerle görevden ayrılmaları muhtemeldir” ifadesi tasfiye ve gençleştirme politikaların devam etmekte olduğunu göstermektedir.¹⁷⁷

Yeni mezun olan genç öğretmenlerin tercih edilmesinin bir sonucu olarak, henüz 16-17 yaşında öğretmenler de atanmaktadır. Bu durumda olanlarla ilgili bazı vilayetlerde tereddüt yaşandığı anlaşılmaktadır. Buna ilişkin olarak, Dahiliye Vekaleti'nin vilayetlere bir genelge göndererek 16 yaşını doldurmuşların öğretmenliğe kabul edilebileceklerini bildirdiği görülmektedir.¹⁷⁸

Eski dönemden kalan öğretmenlerin, süreç içerisinde tasfiye edildiği veya köylere gönderilmek suretiyle dolaylı olarak meslekten ayrılmalarına sebebiyet verildiği anlaşılmaktadır. Bu politikanın bir sonucu olarak öğretmen kadroları yaş ortalaması bakımından hayli genç bir nitelik kazanmıştır. 1935 yılına ait bir istatistiğe göre öğretmenlerin yaş durumlarına göre sayıları öyledir;

Tablo 17: 1933-1934 Yılı İtibariyle Öğretmenlerin Yaş Durumları:

Yaş Aralığı	1933-34				1937-38			
	Erkek	Kadın	Toplam	Oran %	Erkek	Kadın	Toplam	Oran %
20	161	138	299	2	67	112	179	1
21-30	4.269	2.300	6.569	50	3.531	2.665	6196	46
31-40	2.572	969	3.541	27	3.021	1261	4282	32
41-50	1.757	272	2.029	16	1.736	401	2137	16
51-65	555	43	598	5	635	65	700	5
66	5	1	6	0	5	3	8	0
Toplam	9.319	3.723	13.042	100	8.995	4.507	13.502	100

Öğretmenler İstatistiği 1934-1938, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1942, s.LVII

¹⁷⁷ “İlköğretim ve Eğitim Meselesi”, **Kültür Bakanlığı Dergisi**, Sonkanun 1937, S:20-1, s.2-43

¹⁷⁸ “On altı Yaşındaki Muallimler”, **Cumhuriyet**, 11 Mart 1928, S:1381, s.4

Görüldüğü gibi 1933-34 öğretim yılında öğretmen kadrosunun %50'den fazlası 30 yaş altı öğretmenlerden oluşmaktadır. Bu oranlar 1937-1938 öğretim yılında da ciddi bir değişime uğramamıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi bu durumun sebebi politika belirleyicilerin öğretmen okulu mezunlarına öncelik tanınmasıdır. Öğretmenlerin hizmet süreleri itibariyle ise durum şöyledir;

Tablo 18: Asil Öğretmenlerin Hizmet Süreleri İtibariyle Sayıları (1934-1938):

Hizmet Süresi Aralığı	1933-34				1937-38			
	Erkek	Kadın	Toplam	Oran %	Erkek	Kadın	Toplam	Oran %
1-5	2.643	1.610	4.253	32,61	1.543	1.445	2.988	22,13
6-10	3.031	962	3.993	30,62	2.722	1439	4.161	30,82
11-15	1.727	698	2.425	18,59	2.258	796	3.054	22,62
16-20	836	318	1.154	8,85	1212	427	1.639	12,14
21-25	814	156	970	7,44	846	277	1.123	8,32
26-30	183	54	237	1,82	354	90	444	3,29
31+	85	25	110	0,05	60	33	93	0,69
Toplam	9.319	3.823	13.032	100	8.995	4.507	13.502	100

Öğretmenler İstatistiği 1934-1938, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1942, s.LVII

Tablo incelendiğinde; 1923-1924 yılı itibariyle 10.200 ilkokul öğretmenin görevde olduğu düşünüldüğünde, 10 yıl sonra 1933-1934 öğretim yılında bu öğretmenlerden geriye sadece 4.786 öğretmen kalmış olduğu anlaşılmaktadır. Bir kısmının yaşları dolayısıyla emekliliğe ayrılmış olacağı düşünülse bile pek çoğunun tasfiye edildiği veya kendiliğinden meslekten ayrıldığı bilinmektedir. Meslekten ayrılan öğretmenler sorunu incelenen dönemin tartışma konularından biridir.¹⁷⁹

1937-38 öğretim yılına gelindiğinde ise hizmet süreleri itibariyle öğretmen kadrolarındaki gençleşme hızının azaldığı görülmektedir. Bu durum, öğretmen okullarının az sayıda mezun vermesinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı değerlendirilebilir. Bununla birlikte 1934 yılı itibariyle Cumhuriyet döneminde öğretmenliğe başlamış olanların oranı %63 iken 1938 yılında bu oran %75'e çıkmıştır.

Öğretmen okullarından mezun olanların istemeleri halinde atanamama sorunları yoktur. Öyle ki, 1930'ların başlarında ekonomik kriz dolayısıyla yeni mezunları atamak için boş kadro bulunmadığında bile eski öğretmenler tasfiyeye tabi tutularak bu öğretmenlere yer açılmış ve atamaları yapılmıştır. Örneğin, 1930 yılına ait bir haberde; İstanbul emrine verilen 120 yeni mezun öğretmenin tasfiyeye tabi tutulanların yerlerine atandığı ve bu sayede öğretmen kadrosunun hayli

¹⁷⁹ Bkz: Bölüm 5.2.4. Öğretmen Maaşları Sorunu

gençleştiği bildirilmektedir.¹⁸⁰Yine 1932 yılına ait bazı gazete haberlerinde ise, İstanbul Maarif Müdürlüğü emrine verilen 135 öğretmene yer bulunmadığı ve bunun için eski öğretmenlerin tasfiyeye tabi tutulduğu bildirilmektedir.¹⁸¹

İlköğretimde tasfiye hareketi 1924 yılında Tevhidi Tedrisat Kanunu ile başlamış olmakla birlikte 1928 yılına gelindiğinde halen imam kökenli öğretmenlerin görev yaptığı anlaşılmaktadır. Özellikle köylerde, az sayıda da olsa imam kökenli öğretmenlerin varlığı söz konusudur. Örneğin, 03.03.1928 tarihli *“Köy İmamları Muallimlik Yapmamalıdır”* başlıklı bir gazete haberinde bir okuyucu; imamların öğretmenlik yapmamaları gerektiğini, bunların eğitim teşkilatına zarar verdiklerini ileri sürmekte ve bu gibilerin öğretmenlikten alınarak yalnız imamlık yapmaları gerektiğini belirtmektedir.¹⁸²

Bu öğretmenlerin, 1924'den önce imamlık ve öğretmenlik görevini birlikte yürüten kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Bakanlıktaki Müdürler Encümeni 4.5.1926 tarihli kararıyla, imamlığın da bir memurluk olduğu dolayısıyla iki memurluğun aynı anda yapılamayacağı, bu iki görevi aynı anda yapanların bunlardan birini tercih ettiklerine dair işlemlerini biran önce yapmaları, aksi halde öğretmenlik görevinden el çektirilmeleri istenmiştir.¹⁸³ Yine aynı yıl, bakanlığın gönderdiği bir genelgede imamlık ve öğretmenlik yapanlar arasında cenaze, mevlit, hatim okuma, sadaka ve zekat toplama gibi faaliyetlerde bulunanlar olduğunun haber alındığı, bu durumun kanun gereği olarak *“İki memuriyetin bir yerde cem edilmeyeceği”* prensibine aykırı olduğu, öğretmenlerin diyanet işlerinde resmi veya özel hiçbir görev alamayacaklarının ilgililere bildirilmesi istenmiştir.¹⁸⁴

Bu imamlardan bazılarının ise imamlıktan istifa edip öğretmenliği tercih ettikleri anlaşılmaktadır.¹⁸⁵ Bununla birlikte köylerdeki bazı imamların kanuna aykırı olarak eski harflerle eğitime devam ettiklerine dair bilgiler de mevcuttur. Örneğin, 23.03.1931 tarihli bir arşiv belgesinde, köy çocuklarına Arap harfleriyle ders verdiğinden dolayı soruşturmaya tabi tutulan köy imamının görevden alınması gerektiği müftülüğe bildirilmektedir.¹⁸⁶

¹⁸⁰ “İstanbul Başmuallimleri”, **Muallimler Mecmuası**, Teşrinevvel 1930, S:11, s.7

¹⁸¹ “İlk Mektep Muallimleri”, **Milliyet**, 26 Ağustos 1932, S:2350, s.3, “Yeni Muallimlere Yer Bulunamıyor”, **Milliyet**, 31 Ağustos 1932, S:2355, s.3

¹⁸² “Köy İmamları Muallimlik Yapmamalıdır”, **Cumhuriyet**, 3 Mart 1928, S:1373, s.5

¹⁸³ **TebliğlerMecmuası**, 15 Haziran 1926, S:5, s.48

¹⁸⁴ **TebliğlerMecmuası**, 15 Haziran 1926, S:5, s.48

¹⁸⁵ **B.C.A.**, f:51.0., k:5, d:44, s:9, 23.1.1926 tarihli Bıçakçı imam ve muallimi Hüseyin efendinin imamlıktan istifasına dair dilekçesi .

¹⁸⁶ **B.C.A.**, f:51.0. k:8, d:69, s:32-1

İmamlık yapan öğretmenler sorununun dönemin sonlarına kadar kısmen devam ettiği de anlaşılmaktadır. Örneğin, Silivri Damanra köyü öğretmeni Hamit'in camide Arapça ezan okuduğu gerekçesiyle tutuklandığı 30.10.1939 tarihli gazetelerde yer almaktadır.¹⁸⁷

Tasfiye uygulamaları bir takım mağduriyetleri de beraberinde getirmiştir. Tasfiye edilen ilkokul öğretmenleri tazminatlarını alamamaktadırlar. Örneğin, Maarif Vekili Mustafa Necati imzasıyla Başvekalet'e gönderilen 25.11.1928 bir yazıda 1927 senesinde tasfiye edilen diğer devlet memurları için genel bütçeye 500.000 lira gibi büyük bir meblağ konulurken, ilkokul öğretmenleri için herhangi bir bütçe ayrılmadığı belirtilmektedir. Mustafa Necati, senelerce eğitime hizmet etmiş bu ilkokul öğretmenlerinin mağduriyet yaşamalarının halen görevde olanların da moralini bozduğunu ve üzüntüyle karşılandığını belirtmektedir.¹⁸⁸ Bakanlığın bu talebi sonucunda Şurayı Devlet 21.02.1929 tarihinde bu tazminatların genel bütçeden ödenmesine karar vermiştir.¹⁸⁹

1928'e gelindiğinde öğretmen kadrosunda önemli oranda tasfiye gerçekleşmiştir. Bu tasfiyelerin en önde gelen nedeni hiç kuşkusuz 1924 tarihli Tevhidi Tedrisat kanunu olmakla birlikte dönem boyunca çeşitli nedenlerle tasfiyeler devam etmiştir. Örneğin, 1926 çıkarılan 854 numaralı "*Milli Mücadeleye İştirak Etmeyen Memurin Hakkında Kanun*" la, işgal yıllarında milli mücadeleye destek vermeyip, aksine işgal güçlerinin emri doğrultusunda okullarda eğitime devam eden öğretmenlerin de tasfiyesi öngörülmektedir. Hakkı Tarık Bey verdiği bir önergeyle bu kanunun öğretmenlere uygulanmamasını istemiştir. Ancak, Mecliste bu teklif şiddetli "*Hayır!*" sesleriyle karşılık bulunca, Hakkı Tarık Bey; "*...ben biç olmazsa yalnız bu sınıf muallimleri kurtarmak istiyorum*" diyerek ilkokul öğretmenlerini tasfiye edilmekten kurtarmak istemiştir.¹⁹⁰ Bu teklife destek veren Şevket Bey(Kırklareli); özellikle Trakya gibi işgale uğramış bölgelerde öğretmenlerin bu kanun dolayısıyla mağdur olacaklarını belirtse de bu talepler Mecliste kabul görmemiştir. Teklife karşı çıkan Reşit Bey (Malatya) gerekçesini şöyle izah etmektedir;

"...Vatanını sevmeyen* milletini sevmeyen bir Muallimden bizim çocuklarımız ne gibi istifade eder? Bunlar gelecek bizim çocuklarımızı talim ve terbiye edeceklerdir. En

¹⁸⁷ "Bir Köy Muallimi Tevkif Olundu", **Tan**, 30 İkciteşrin 1939, S:1556, s.3

¹⁸⁸ **B.C.A.**, f:30.0.10, k:20, d:119, s:6

¹⁸⁹ **B.C.A.**, f:30.10, k:20, d:119, s:5

¹⁹⁰ **T.B.M.M.Z.C.**, İ:108, 26.5.1926, C:2, s.549-557

ziyade çıkarılacaklar bunlardır. Bunlardan çocuklarımız terbiye öğrenmediği gibi bilakis terbiyesiz olurlar. Bundan dolayı onların katıyyen çıkarılması muvafıktır.”¹⁹¹

Bu dönemde yapılan tasfiyelerle ilgili eleştirilere karşı yetkililer; müfettiş raporlarına dayanarak liyakatsiz öğretmenlerin tasfiye edildiğini belirtmektedir.¹⁹² Bununla birlikte her yıl bir miktar öğretmen tasfiye edilmekte ve bunlar genellikle meslekte eski veya menşei farklı olanlar olmaktadır. Bunun yanı sıra, eski iki veya üç yıllık öğretmen okulu mezunlarının da süreç için tasfiyeye tabi tutulduğu anlaşılmaktadır.¹⁹³

Bu politika eski eğitim sitemini ortadan kaldırılarak yeni sistemin yerleşmesi adına yapılmaktadır. Dönemin bakanlarından Cemal Hüsnü Bey Ağustos 1929'da *Matin* gazetesine verdiği mülakatta bu politikayı şöyle izah etmektedir:

*“Muallimleri tasfiye ettik. Medreselerden çıkanlardan ancak yüzde ikisi kalmıştır. Yalnızca Kur'an sürelerini anlamadan ezberlemekten ibaret dini bir tahsil gösteren 3850 ibtidai tahsil mektebi yerine 6580 ilk mektebimiz var. Burada tahsil gören 442000 çocuk tarihi, coğrafyeyi öğreniyor. Paris, Newyork nerededir biliyor ve Pastörün büyük şerefine bigane değildir.”*¹⁹⁴

Bu politika şehirlerdeki ilkokullarda önemli oranda gerçekleşmiştir. Ancak, köylere gelindiğinde durum biraz farklılık arz etmiştir. Uzun süre köylere öğretmen gönderme konusunda sıkıntılar yaşanacak ve köy okulları öğretmensiz kalacaktır. Öğretmensiz köylerde, çocukların eğitimsiz kalmaması adına köylüler tarafından imamların görevlendirilmek istendiği anlaşılmaktadır.¹⁹⁵

Öğretmen okullarının mezun ettiği öğretmen sayısının azlığı bu tasfiye işlemlerinin yavaş yürümesine neden olmuş, 1930'ların sonuna kadar öğretmen kadrolarında farklı unsurlar yer almaya devam etmiştir. Yaşar Nabi, 1936 yılı itibarıyla, öğretmen kadrolarında işe yaramaz unsurlar olduğunu, hızlı bir şekilde okullaşma durumunda nitelikten ödün verilmesi gerekeceğini ve bunun da sakıncalı olacağını belirtmektedir.¹⁹⁶

Tasfiyeler başlarda medreselilerin ve imam-muallimlerin tasfiyesi şeklinde başlamıştır. Ancak, daha sonraki yıllarda irtica, komünizm, hükümet aleyhine konuşmak gibi çeşitli nedenlerle de görevden almalar olmuştur.

¹⁹¹ A.y.

¹⁹² Bkz: “İlk Mektep Muallimleri:Maarif Müdürü Tasfiye Şaiyelerini Tekzip Ediyor”, **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1932,S:2876 s.2, “Ceza verilen Muallimler”, **Cumhuriyet**, 14 Mart 1935, S:3890, s.2, “Açığa Çıkarılacak Muallimler”, **Cumhuriyet**, 3 İkincikanun 1935, S:3822, s.2, “TasfiyeEdilen Hocalar”, **Cumhuriyet**, 10 İkincikanun 1935, S:3827, s.2

¹⁹³ “Müfettişler Rapor Hazırlıyorlar”, **Son Posta**, 17 Mart 1932, S:591, s.3

¹⁹⁴ “Maarifimiz:Matin Muhabiri İle Bir Mulakat”, **İkdam**, 18 Ağustos 1929, S:11606, s.1

¹⁹⁵ Bkz: Nuri Öztürk, “Köy Mekteplerinin Eksiği”, **Muallim Sesi**, 15 Kanunusani 1935, S:9, s. 2

¹⁹⁶ Yaşar Nabi, “Okul İhtiyacımız Karşısında”, **Ulus**, 8 Şubat 1936, S:5220, s.2

İrtica tehlikesinin yanı sıra 1930'lar boyunca komünizm tehlikesine karşı da teyakkuz halinde bulunduğu görülmektedir. Örneğin, devlet arşivlerinde 1932 yılında CHP'sine sunulduğu anlaşılan bir raporda komünizm tehlikesine dikkat çekilmekte, bu ideolojiye sempati duyan öğretmenler olduğu ve bu durumdan Maarif Vekili Esat Bey'in de dikkatinin çekildiği belirtilmektedir.¹⁹⁷

Öğretmenlere karşı devletin diğer birimlerinin de genelde şüpheli davrandıklarını gösteren örnekler vardır. İsmail Hakkı Tonguç, 1930'larda, yer yer şüpheli kişiler gibi takip edildikleri söylentisinin öğretmenler üzerinde çok kötü bir etki yarattığını belirtmektedir.¹⁹⁸

Siyasi hayatın gergin olduğu dönemlerde devlet memurlarının siyaseti ilgilendiren söylemleri hoş karşılanmamıştır. Örneğin, Maraş'ta 1930 yılı Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında konuşma yapan bir başöğretmen; "*Cumhuriyet kanunlarının rüşvet ve irtikabı menettiğini*" söylemesi siyasi bir söylem olarak görülmüş hakkında inceleme başlatılıp sorguya çekilmiştir.¹⁹⁹Yine 1930 seçimlerinde "*Hangi fırkaya oy verelim?*" sorusuna karşılık "*istediğiniz fırkaya verin*" cevabını veren öğretmen işten el çektirilmiştir.²⁰⁰

Yine 1929 yılına ait bir belgede; Siirt'te bir öğretmenin "*Hükümet, Kürt ve Arapları okutmayacak*" şeklinde ifadeler kullandığından hakkında soruşturma açılacağı, yine aynı yazıda; hükümet aleyhinde beyanatta bulunan Van öğretmenlerinden Bitlisli Fevzi Efendinin "*(öğretmenlik) mesleğinin(n) inkılapdaki mevkii ile kabili telif görülmediğinden*" derhal mahkemeye sevk edildiği bildirilmektedir.²⁰¹ Benzer bir şekilde, 1.10.1929 tarihli İkdam gazetesinin haberine göre; komünizm gerekçesiyle hapse mahkum olan Bulgaristanlı Ahmet Kaya efendinin eşi Hacer Hanımın öğretmenlik mesleğinden çıkarıldığı bildirilmektedir.²⁰²

1927 yılından itibaren köy ve kasabalarda öğretmenlik yapmış olan sol görüşleriyle bilinen Emin Türk Eliçin'in, köy okulları, öğretmen okulları ve genel sorunlarla ilgili verdiği fikir mücadelesi, dergilere gönderdiği yazılarla düşüncelerini

¹⁹⁷ Bkz: **B.C.A.**, f:490.0, k:1204, d:222, s:1.1, Raporda; Komünizme sempati duyan öğretmenlerin belirlenmesi gerektiği, komünizm faaliyetleri son zamanlarda azalmış olmakla birlikte, öğretmenlerin kanuni hakları olan maaş ve diğer tahsisatlarının verilmemesi nedeniyle özellikle "*zaten yarı münevver olan*" köy öğretmenlerinin bu ideolojiye yönelebileceği belirtilmektedir. Yine aynı rapora göre; yapılan tasfiyelerle açıkta kalanların geçim sıkıntısı çektiği, bu durumda olanların sayılarının resmi rakamlara göre 4000 civarında olduğu belirtilmekte, öğretmen yetiştirme ve tasfiye işini yeni okul açma işi ile uzlaştıracak bir düzene şiddetle ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Ayrıca raporda, komünizm tehlikesine karşı Maarif Vekili Esat Bey'e de bilgi verildiği belirtilmektedir.

¹⁹⁸ Yahya Akyüz, **Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri 1848-1940**, y.y., Ankara, 1978, s.233

¹⁹⁹ **A.g.e.**, s.233

²⁰⁰ **A.g.e.**, s.233

²⁰¹ **B.C.A.**, f:30.10. k:114, d:792, s:4.2

²⁰² "Bir Muallim Vazifesinden Çıkarıldı", **İkdam**, 1 Teşrinievvel 1929, S:11650, s.2

ortaya koyduğu ve bu tür davranışları nedeniyle sık sık Bakanlık tarafından uyarılmış ve en sonunda da açığa alınmıştır.²⁰³

Falih Rıfki Atay, 2.6.1931 tarihli yazısında Aydın'da iki öğretmenin siyasi nedenlerle tutuklanmasını acı bir haber olarak niteledikten sonra öğretmenler arasındaki siyasi hareketlerin yayılmasının rejim açısından önemine işaret etmektedir.²⁰⁴ Öğretmenler arasındaki komünizm hareketlerinin Mecliste de gündeme geldiği görülmektedir. 1935 yılı bütçe görüşmelerinde Halil Menteşe'nin eleştirilerine cevap veren Maarif Vekili Abidin Özmen; komünizm meselesinin abartıldığını, çok az sayıda öğretmenin bu harekete kendilerini kaptırdığını belirttikten sonra konuya daha müsamahalı baktığını gösteren şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Esasen mekteblere ve muallimlere daima yaptığımız tamimlerde, bu nazik mesele üzerinde çok durmalarını tenbih etmişizdir. Sonra bir fikirde bahsedebilmek, onu boğabilmek, ancak onu bilmek ve fena noktalarını görerek onun aleyhinde propaganda yapmakla kabildir. Filhakika bir muallimin komünizme aid bir meseleyi veya bu hususta yazılmış bir kitabı okuduğu görülebilir.

Bunu okuması, onun mutlaka fena bir fikri olduğuna hükmetmemelidir. Belki, aleyhteki sebepleri, cereyanları aramak için okuduğunu da kabul etmelidir.(Bravo sesleri).”²⁰⁵

Öğretmenler, yaptıkları işin gereği olarak göz önünde olmaları ve yeni rejimin kendilerinden beklentisi nedeniyle zaman zaman şikayet konusu olmaktadır. Bu şikayetler de genellikle “*hükümet aleyhinde konuşma*” veya “*geri zihniyette olma*” gibi rejimin geleceğini doğrudan ilgilendiren konulardır. Arşivlerde bu tür şikayetlerle ilgili birçok belge mevcuttur.²⁰⁶ Bunun yanı sıra, okulda sigara içmek, sarhoş gezmek, şapka giymemek gibi şikayetlerde soruşturmalara konu olmuştur.²⁰⁷

Vilayetlerde öğretmenler üzerine bir çeşit denetim görevi gören CHP teşkilatları da bu süreçlerde etkin olmuştur. Arşiv belgelerinde CHP vilayet kongreleri parti müfettişi raporlarında öğretmenlere dair şikayetler mevcuttur. Örneğin, 8.12.1939 tarihli Amasya bölgesi parti müfettişi Salim Altuğ'un raporunda; Kadri isimli bir öğretmenin “*komünistlik ruhu*” taşıdığına dair güvenilir kişilerden bilgi alındığını ve bakanlığın gereğini yapmasını istenmektedir.²⁰⁸ CHP Kars parti müfettişi ise yerli halktan olan öğretmenlerin lehçelerinin bozuk olmasından şikayet

²⁰³ **Bir Dönemin Belge Mektupları (1927-1965)**, Haz: Asiye Özdemir Eliçin, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2008, Ayr.Bkz: “Emin Türk Eliçin'in Biyografisi”, http://etev.org/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=36&Itemid=53

²⁰⁴ Falih Rıfki, “Muallim”, **Hakimiyeti Milliye**, 2 Haziran 1931, S:3448, s.1

²⁰⁵ “Maarif vekâleti bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:29 25.5.1935, C:1, s.252-261

²⁰⁶ Bkz: **B.C.A.**, f:30.0.10, k:43, d:274, s:12, **B.C.A.**, f:30.10. k:43, d:274, s:12.3, **B.C.A.**, f:30.10. k:114, d:792, s:4.2

²⁰⁷ **Tebliğler Mecmuası**, 15 Nisan 1927, S:15, s.47

²⁰⁸ **B.C.A.**, f:490.01, k:1206, d:229, s:1.98,

etmektedir.²⁰⁹ CHP arşiv belgelerinde bu tür şikayetlere dair başka örnekler de mevcuttur.²¹⁰

Bu tür şikayetlerin ilköğretim müfettişlerinin derhal soruşturma açmasıyla sonuçlandığı görülmektedir. Hasan Ali Yücel, göreve geldikten sonra müfettişlerle bir toplantı yaparak o güne kadar 8.000 ilkokul öğretmenin görevden ayrıldığını ve bunda müfettişlerin tutumlarının büyük payı olduğunu vurgulamıştır. Müfettişliğin “*kelle getirmek*” olarak algılanmasını doğru bulmadığını belirten Yücel müfettişlere şöyle seslenmiştir.

*“...Onları yönetmeliklerin ve kendi görüşünüzün bir robotu yerine koyarak baskı altında tutuyorsunuz. ...kendinizi korkulacak bir öcü konumuna sokuyorsunuz. Yetersizlik arayan, gizli raporlar veren bir umacı oluyorsunuz...”*²¹¹

Sonuç olarak, Hasan Ali Yücel’in de belirttiği gibi, bu dönemde öğretmenler üzerindeki baskı ve tasfiye politikaları neticesinde sayıca azımsanmayacak kadar öğretmenin görevinden el çektirildiği ve kendi isteğiyle ayrıldığı bilinmektedir.

4.3.3. Öğretmenlerin Cinsiyet İtibariyle Durumu

Cumhuriyet döneminde kadınlar hayatın her alanında daha fazla yer almaya başlamıştır. Kadınların kendilerine en yakın meslek olarak gördüğü öğretmenlik mesleği içinde de ağırlıkları artmıştır. 1923-1940 yılları arasında ilkokul öğretmen kadrolarında erkek ve kadın oranları şöyledir;

Tablo 19:İlkokul Öğretmenlerinin Cinsiyet İtibariyle Dağılımı:

Yıllar	İlkokullardaki Öğretmen Sayısı				
	Erkek		Kadın		Toplam
	Sayı	Oranı %	Sayı	Oranı %	
1923-1924	9.021	88,11	1.214	11,86	10.238
1928-1929	11.153	70,96	4.565	29,04	15.718
1932-1933	10.440	69,30	4.624	30,70	15.064
1937-1938	10.483	66,45	5.292	33,55	15.775
1939-1940	13.290	69,77	5.757	30,23	19.047

***Maarif İstatistiği 1939-1940**,Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü.

Görüldüğü gibi 1923-1924 öğretim yılında %11 düzeylerinde olan kadın öğretmen oranı 1937-38 öğretim yılına gelindiğinde %33’e kadar çıkmış, sonra kısmi bir azalma ile 1939-1940 öğretim yılında %30’a gerilemiştir.

²⁰⁹B.C.A., f:490.01, k:1206, d:230, s:1.120

²¹⁰B.C.A., f:490.01, k:1206, d:230, s:1.111

²¹¹Akyüz, **Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri**, a.g.e. s.232

Öğretmen istihdamında kadınlara kısmen pozitif ayrımcılık yapıldığı görülmektedir. Şöyle ki, kadın öğretmenler çoğunlukla şehir merkezlerinde; buna karşın erkek öğretmenler ise ağırlıklı olarak köy okullarında istihdam edilmektedir. Bu durum zaman zaman eleştiri konusu da olmuştur.²¹²

İncelenen kaynaklardan ilkokullarda çok sayıda kadın öğretmenin “başmuallim” olarak idari görevler de almış olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, 1933 yılında Ankara Kız Öğretmen Okulu Müdürü Tezer (Taşkiran) hanımın ilk defa olarak Antalya Maarif Müdürlüğü görevine atanmasına karar verildiği bir gazete haberinden anlaşılmaktadır. Ancak, bu atamanın gerçekleştiğine dair başka bir bilgi mevcut değildir.²¹³

İncelenen kaynaklardaki bilgilere göre 1928 yılında kadın öğretmenlerin kıyafetleriyle ilgili önemli bir dönüşümün gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bakanlık Ekim 1928’de gönderdiği genelgede; 1341 yılında gönderilen emirde kadın öğretmenlerin kıyafet seçiminde kendi tercihlerine bırakıldığı, ancak bu durumun karışıklığa ve göze hoş görünmeyen bir şekle dönüştüğü, hak ve sorumluluk bakımında erkeklerden bir farkı olmayan kadınların genel kurallara uymak bakımından da erkeklerden bir farklarının olmadığı belirtilmekte ve kıyafetlerini düzelterek başlarına şapka giymeleri istenmektedir.²¹⁴

Maarif İdaresinin Kasım 1928’de okullara gönderdiği emirle, kadın öğretmenlerin okula şapka ile gidecekleri ve sınıflarda başı açık olarak çalışacakları bildirmiştir.²¹⁵Yine aynı günlerde bakanlığın gönderdiği genelge ile; tüm öğretmen ve öğrencilerin derslerde başı açık olarak bulunmalarının emredildiği, teftişler yapılarak derslere açık başla girmeyenlerin cezalandırılacağı bildirilmektedir.²¹⁶

Adana Mıntıkası Maarif Mecmuası 8 Kasım 1928’de Maarif Emininin yaptığı toplantıya katılan bütün kadın öğretmenlerin hemen hepsinin şapka ile geldiklerine vurgu yapması, 1928 yılının kadın öğretmenlerin kıyafetleri açısından bir dönüşüm yılı olduğunu göstermektedir.²¹⁷Yine, 17.12.1928 tarihli bir haberde; Bursa’da ilk defa öğretmen Mediha Hanım’ın şapka kullanmaya başladığı bildirilmektedir.²¹⁸

Görüldüğü gibi, 1928 yılına kadar kısmen kadın öğretmenlerin kendi tercihlerine bırakılan kıyafetleriyle ilgili olarak bu tarihten sonra şapka kullanma ve

²¹² Rıza Atilla, “Yarım Teşkilat”, **Yeni Mersin**, 8.8.1934, S:1851, s.1

²¹³ “İlk Kadın Maarif Müdürü”, **Cumhuriyet**, 19 Ağustos 1933, S:3335, s.2

²¹⁴ “Kadın Memur ve Muallimler Şapka Giyecek”, **İkdam**, 21 Teşrinisani 1928 S:11344 s.2

²¹⁵ “Muallim Hanımlar Şapka Giyecekler”, **İkdam**, 16.11.1928, S:11339, s.2

²¹⁶ “Şapka! Hanım Muallimler Şapka Giyeceklerdir”, **Milliyet**, 1 Kanunievvel 1928, S:1006, s.4

²¹⁷ “Muallimler İçtimanda”, **a.g.e.**, s.1-6

²¹⁸ “Bursa’da İlk Defa Şapka Giyen Kadın”, **Milliyet**, 17 Kanunievvel 1928, S:1021, s.1

derslere de başı açık girme zorunluluğu getirilmiştir. Bununla birlikte, Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde kadın öğretmenlerin başörtüsü kullandıkları da anlaşılmaktadır. 1939 yılına ait bir belgede CHP Muş milletvekili Hakkı Kılıçoğlu merkeze şu bilgileri aktarmaktadır:

*"...Kadınların açılması şöyle dursun kız çocukları bile okula gönderilmemektedir. Kadın okutanlar bu alanda büyük basımlar göstermeleri gerekirken sınıflarında baş örtü ile dolaşmaktadırlar."*²¹⁹

Kadın öğretmenlerin başı açık ve çağdaş bir kıyafet içinde olmaları istenmektedir. Ancak, büyük ölçüde bu kurala uyan kadın öğretmenler bir başka açıdan moda düşkünü olmak ve fazla makyaj yapmakla da eleştirilmişlerdir. Kadın öğretmenlerin sade ve gösterişsiz bir kıyafet tercih etmeleri istenmektedir.²²⁰ 1930 yılından 1940 yılları arasında çeşitli tarihlerde genelgelerle kadın öğretmenleri fazla süslenmemeleri ve makyaj yapmamaları, aksi halde cezai işlem yapılacağı yönünde uyarıl yapıldığı görülmektedir.²²¹ Kadın öğretmenlerin ise moda ve makyaj konusunda direnç gösterdiği anlaşılmaktadır. Yerel bir gazetede makalesinde Enver Demiray; bakanlığın gönderdiği emirlere uyulmadığından şikayet etmekte, öğretmenlerin çantalarında ayna ve makyaj malzemeleri değil faydalı kitap taşımalarını istemektedir.²²² Kamuoyunda, fazla süslenen kadın öğretmenlerin çocuklara kötü model olacağı, bunun toplumda hoş karşılanmayacağı yönünde görüşler ileri sürülmektedir.²²³ Feriha Ünlü isimli bir yazar ise, kadın öğretmenlerin moda düşkünlüğüne atıf yaparak *"Muallimlik Züppeliğe Müsait Bir Meslek Değildir"* demektedir.²²⁴ Nitekim, 1938 yılı itibariyle ilk defa bazı kadın öğretmenlere makyajlı olarak derse girdiği için müfettişler tarafından ihtar cezası verilmiştir.²²⁵

Dönemin önde gelen eğitimcilerinden Kazım Nami tarafından 1934'de yayınlanan ve Talim ve Terbiye Dairesinin 20.06.1934 tarih ve 2429 sayılı emri ile 5000 adet basılan *"Muallimin Meslek Ahlakı"* adlı eserde kadın öğretmenlerle ilgili yukarıdaki bilgileri destekleyen şu prensiplere yer verilmiştir:

"Kadın muallim... kılık kıyafetinde temiz ve sade olmalı. Köylü kadınlara gülünç olmamalı, onların dedikodusuna, kıskançlığına meydan vermemeli. Belli olmayacak kadar hafif bir pudraya bir şey denmez. Ama, yanaklarını ve dudaklarını allıkla boyayan, tırnaklarını

²¹⁹ B.C.A., f:490.01, k:1206, d:229, s:1.119

²²⁰ "Muallimler İçtimainda", a.g.e., s.1-6

²²¹ Tevfik, "Muallimler İçin", **Yeni Adana**, 11 Şubat 1930, S:2422, s.1, AYR.Bkz: "Fazla Tuvalet Yasak", **Milliyet**, 28 Teşrinisani 1934, S:3163, s.3, "Fazla Boyanan Muallimler Hakkında Takibat Yapılacak", **Kurun**, 1 Birinciteşrin 1936, S:667, s.1

²²² Enver Demiray, "Öğretmenlerimizle Bir Görüşme", **İnci**, 21 Eylül 1935, S:26, s.1

²²³ Tevfik, "Muallimler İçin", **Yeni Adana**, 11 Şubat 1930, S:2422, s.1

²²⁴ Feriha Ünlü, "Muallimlik Züppeliğe Müsait Bir Meslek Değildir", **Vatan**, 11 Birincikanun 1940, S:113, s.2

²²⁵ "Bazı Bayan Öğretmenlere İhtar Verildi", **Kurun**, 12 Kanunievvel 1938, S:7515-1615, s.3

*boyalı manükürleyen, gözlerinin sürmesini eksik etmeyen, giyinişinde hoppalık gösteren muallim hanım, vazifesinde liyaakatsizlik göstermiş olur. Modaya uygun elbise giymek doğru değildir. Moda köylere girmez...*²²⁶

Kadın öğretmenlerle ilgili diğer bir tartışma konusu da onların sınıfta öğrenciye hakim olamadıkları yönünde eleştirilerdir. Örneğin, 25.06.1932 tarihli Meclis görüşmelerinde Manisa milletvekili Refik Şevket; okullarda kadın öğretmenlerin sayısının arttığını, buna karşın bu öğretmenlerin disiplinli bir eğitim veremediğini, aynı zamanda ev kadını olan bu öğretmenlerin eğitimde zaafa neden olduğundan şikayet etmektedir.²²⁷ Gazetelerde yer alan haberlerde zaman zaman kadın öğretmenler aleyhinde Avrupa'dan da örnekler verildiği görülmektedir.²²⁸

Diğer taraftan, 30.04.1937 tarihli bir gazete haberinde bakanlığın kadın öğretmenlere üst sınıfların verilmemesini istediğine dair bir duyumdan bahsedilmekte, Afyon Maarif İdaresinin bu yöndeki uygulaması eleştirilmektedir.²²⁹ Bu konuda genel bir ayrımcılık olmamakla birlikte 1939 yılına ait bir genelgede, dört ve beşinci sınıfı okutan erkek öğretmenlerin sınıflarında Aile Bilgisi dersinin kadın öğretmenler tarafından verilmesi, erkek öğretmenlerin ise kadın öğretmenin sınıfında Yazı veya Jimnastik dersine girmesi istenmektedir.²³⁰

Özetle 1928-1940 dönemi; öğretmen kadrolarında kadınların temsil oranının arttığı, kadın öğretmenlerin çağdaş kıyafeti konusunda bir dönüşümün yaşandığı bir dönem olmuştur. Bununla birlikte, kadın öğretmenlere karşı cinsiyet ayrımcılığını çağrıştıran görüşler de dile getirildiği görülmektedir. Yine, bu dönemde kadın öğretmenlerin makyaj yapmasının da sorun olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

4.3.4. Öğretmene Biçilen Misyon ve İdealist Öğretmen Arayışları

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren politika belirleyicilerin söylemlerine bakıldığında, öğretmene ve onun yaptığı işe bir kutsiyet atfedildiğini ve ondan adeta yeni bir millet yaratmasının beklendiğini söyleyebiliriz. Bu beklenti incelenen dönem boyunca devam edecektir. Özellikle 1928 yılında yapılan Harf Devrimiyle birlikte öğretmene ve özellikle de ilkokul öğretmenlerine biçilen rol daha da önem kazanacaktır.

İdealist bir öğretmen kadrosuyla yeni bir millet yaratma idealinin gerçekleşebileceğine inanılmakta ve bu inanç dayanağını tarihi olaylardan

²²⁶ Nami, **a.g.e.**, s.145-147

²²⁷ "Maarif vekâleti bütçesi", **T.B.M.M.Z.C.**, İ.70, 25.6.1932, C:2, s.313

²²⁸ "Kadın Hocalar", **Vakit**, 17 Nisan 1934, S:5844, s.5

²²⁹ "Garip Bir Tamim: Kadın Muallimlerin İktidarlarından Şüphe Edilemez", **Haber**, 30 Nisan 1937, S:1899, s.3

²³⁰ **Tebliğler Dergisi**, 27 Mart 1939, S:7, s.51

almaktadır. Cumhuriyet aydınlarının en sık başvurduğu tarihi olaylar olarak, Almanların ve Bulgarların milli birliklerini kurmasında idealist ve fedakar ilkokul öğretmenlerine atfedilen roldür. Buna göre; nasıl ki bu milletlerin kuruluşunda ilkokul öğretmenlerinin büyük rolü olmuştur, öyle de Türk milli birliğinin kurulması ve devamı da ilkokul öğretmenleri sayesinde olacaktır. Bu teori genel kabul gören bir teoridir olarak dönemin aydınları ve yöneticileri tarafından sık sık dile getirilmiştir.²³¹

Türk öğretmenlerine model olarak Menemen olayında şehit olan Kubilay ön plana çıkarılmaktadır.²³² Bir öğretmen olan Kubilay yedek subaylık yaptığı sırada irticai bir başkaldırıya karşı durmuş ve şehit edilmiştir. Bu olaydan sonra öğretmen birlikleri olayı kınamış, eğitim yoluyla halkı aydınlatmayı bir görev olarak kabul ettiklerini deklare etmişlerdir.²³³Yine bir irtica kalkışmasını yetkililere haber verdiği için şehit edilen öğretmenlerden Zeki Dünder Bey de idealist bir öğretmen tipi arayışlarına örnek teşkil etmiş ve kendisi için ölüm yıldönümlerinde anma programları yapılmıştır.²³⁴

Öğretmenlerden bir misyoner gibi çalışması beklenmektedir. İbrahim Necmi Bey bu beklentisini şöyle dillendirmektedir;

“...Alman milli birliğini yapan ilkmektep hocalarıdır diyorlar. Türk milli birliğini yapılmasında ve ebedileştirilmesinde Türk ilk mektep hocalarının hissesi ve şerefi neden daha az olsun?”²³⁵

Burhan Cahit; Avrupalı misyoner okullarında çalışan, hayat endişesi olmayan, dünyasından vazgeçmiş, eğitim işini Allah için yapan misyoner öğretmenler gibi idealist öğretmenler yetiştirilmesini istemektedir.²³⁶

Hakkı Süha Gezgin ise beklentisi şöyle izah etmektedir; okul ve öğretmen bir ülkenin ideallerini gerçekleştirecek faktörlerdir. Nasıl ki Bulgar öğretmenler ülkelerini on dört yılda baştan başa değiştirdiler ise idealist Türk öğretmeni de bu ülkenin her karış toprağında bir gönül anıtı kurabilir.²³⁷

²³¹ Bkz:İbrahim Necmi, “Yeni İlk Mektep Hocalarımıza”, **Hakimiyeti Milliye**, 14 Eylül 1931, S:3652, s.2, Hakkı Süha Gezgin, “İşe Birde Öğretmenler Tarafından Bakalım”, **Kurun**, 24 Şubat 1937, S:6868-988, s.3, “Maarif vekâleti bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:60, 29.5.1934, C:2, s.438-446

²³²“Maarif vekâleti bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:60, 29.5.1934, C:2, s.438-446

²³³“Beyanname”, **Muallimler Mecmuası**, 1 Kanunisanı 1931, S:14, s.106

²³⁴ “Erkek Muallim Mektebinde Bir İhtifal”, **Cumhuriyet** , 20 Mart 1928, S:1390, s.4, “Şark İsyânında Şehid Edilen Muallimin Tezkiyesi”, **Cumhuriyet** , 22 Mart 1928, S:1392, s.1,

²³⁵ İbrahim Necmi, “Yeni İlk Mektep Hocalarımıza”, **Hakimiyeti Milliye**, 14 Eylül 1931, S:3652, s.2

²³⁶ Burhan Cahit, “İlkmektep Hocası”, **Milliyet**, 26 Mart 1933, S:2559, s.3

²³⁷ Hakkı Süha Gezgin, “İşe Birde Öğretmenler Tarafından Bakalım”, **Kurun**, 24 Şubat 1937, S:6868-988, s.3

İsmail Hakkı Baltacıoğlu'na göre de “*idealistlik*” öğretmenin en büyük özelliğidir. İnkılabın yeni ruhunu çocukların benliğine katacak olan öğretmenler bu idealin teknisyenleri ve bu yeni kültürün artistleridir.²³⁸

Kars Valisi Akif Eyidoğan ise köylere gönderilecek eğitmenlere “*Gireceğiniz köye, nur gibi, kuvvet gibi, iman gibi girmelisiniz*” demekte ve eğitmeni Şöyle betimlemektedir:

“...elik duvardan kopan bir parça, bastığı yeri inletircesine ortaya atıldı. Atılanın fizyonomik tipini, Atatürkün ideolojisini canlandırان bu tunç yüzlü Türk genci.”²³⁹

Kazım Nami, “*Muallimin Meslek Ahlakı*” adlı eserinde ideal bir öğretmenin yapması ve yapmaması gerekenleri ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Eserin girişinde “*Bu kitap, Fransızca bir kitaptan eviri değildir. Fransız'a göre değil, Türke göre yazılmıştır*” diyen Nami'ye göre ideal bir Türk ğretmeni: milli, iktisadi ve siyasi görevlerini bilir, çocukları okutmanın yanı sıra halkı da aydınlatır, eğitimde Türklüğü merkez kabul eder, mesleğini bir geçim aracı olarak görmez, tasarrufludur, borlanmaz ve taksitle alışveriş yapmaz, konuşma diline dikkat eder, iki içmez, kumar oynamaz, kadınlara kötü gözle bakmaz, namusludur, laubali hareketlerde bulunmaz.²⁴⁰

Yukarıda ayrıntılılarıyla tanımlanan “*idealist*” ğretmen tipi, incelenen dönemin hemen başında “*Faziletli Muallim*” olarak tanımlanmıştır. Bakanlık, 1925 yılında bir “*Fazilet Mükafatı*” uygulaması başlatmış ve bu uygulama 1928 yılına kadar devam etmiştir.²⁴¹ Maarif Vekaleti'nin başlattığı bu uygulamaya göre, her vilayette öğretmenler oy kullanarak kendi aralarından seçecekleri bir “*Faziletli Muallime*” bakanlık tarafından 100 lira ve “*Fazilet Mükafatı*” adı altında bir ödül verilmektedir. Nitekim 1928 yılında, İstanbul'da bulunan 1.385 ilkokul ğretmeni arasında 24 aday için yapılan seçimde 70 oy alarak kazanan 15.İlkokul Müdürü Yusuf Ziya Bey'in ismi bakanlığa “*Faziletli Muallim*” olarak teklif edilmiştir.²⁴² Bu ödüle aday olabilmek için görevine ihtirasla bağlı olan, öğrencisine ve evre halkına faydalı olan, görevi dışındaki işleri de yapan, imkansızlıkları açarak ders araçlarını temin edip derslerini verimli işleyen öğretmenler arasından kıdemi en fazla olan ve aile nüfusu en fazla olan öğretmenler aday gösterilmektedir.²⁴³

²³⁸ İ.H. Baltacıoğlu, “ğretmenin En Büyük Hassası”, **Kurun**, 6 Eylül 1938, S:7420-1520,s.2

²³⁹ “Eğitmen Köye Bir Nur Gibi, Kuvvet Gibi, İman Gibi Girecek”, **Son Posta**, 7 Mayıs 1937, S:2429, s.5

²⁴⁰ Nami, **a.g.e.**, s.2-147

²⁴¹ “Fazilet Mükafatı”, **Cumhuriyet**, 15 Kanunievvel 1927, S:1294, s.3

²⁴² “İstanbulda En Faziletli İbtidai Muallimi”, **Cumhuriyet**, 31 Kanunisani 1928, S:1341,s.1

²⁴³ “Fazilet Mükafatı”, **Cumhuriyet**, 15 Kanunievvel 1927, S:1294, s.3

“Faziletli Muallim” uygulaması 1928’den sonraki yıllarda gündemde olmuş, ancak 1930 yılında çıkarılan “İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyelerine Dair” kanunla öğretmenlerin ödül ve ceza uygulamaları yeniden sistemleştirilmiştir.²⁴⁴ Bu tarihten sonra bu “Faziletli Muallim uygulamasına rastlanmamaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi öğretmenlik mesleğine bir kutsiyet atfedilmekte, fazilet ve ahlak gibi değerler öne çıkarılmaktadır. Öğretmenlerden sadece yeni rejime bağlılık değil, aynı zamanda toplumun sahip olduğu ahlaki değerlerle de donanmış olması beklenmektedir. Kazım Nami’ye göre öğretmen her istediğini yapamaz, o bir misyon adamıdır ve peygamberler gibi ahlak ve fazilet timsali olmalıdır.²⁴⁵

Öğretmenlerin adının karıştığı herhangi bir ahlak dışı davranış derhal cezalandırılmaktadır. Örneğin, sokakta genç kızlara laf atan iki öğretmen derhal görevden el çektirilmektedir.²⁴⁶ Yine, cinsel istismar olaylarını önlemek amacıyla 1933’de yapılan Ceza Kanunu değişikliğinde bu suçu işleyen kişi öğretmen olması durumunda ceza %50 oranında artırılmıştır.²⁴⁷ Öğretmenlerin adının karıştığı en küçük olaylar bile kamuoyunda da tepkiyle karşılanmakta, “Öğretmen Böyle Yapar mı?” tarzında başlıklarla haber yapılmaktadır.²⁴⁸ Örneğin, öğretmenlerin öğrencileriyle ortak olarak piyango bileti almaları dahi yasaklanmıştır.²⁴⁹

İncelenen dönemde öğretmenlerle dair ahlaki konularla ilgili haberlerin arttığı görülmektedir. Cumhuriyet gazetesi 1.1.1934 tarihli bir haberde; öğretmenlerin adının karıştığı cinsel istismar suçlarının haber yapılmasını eleştirmekte ve öğretmenlik mesleğinin itibarının zedelenmemesi adına basını daha sorumlu davranmaya davet etmektedir.²⁵⁰

İdealist öğretmen arayışları çerçevesinde dönemin bakanları da zaman zaman öğretmenlere mektup yazarak onları motive etmeye çalışmışlardır. Mustafa Necati Bey’in öğretmenlere gönderdiği mektuplar incelendiğinde içinde fazla hamaset barındırmayan, bir meslektaş edasıyla yazılmış, öğretmenin halini hatırları

²⁴⁴ “İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 29 Haziran 1930, S:1532, s.9161-9164

²⁴⁵ Kazım Nami, “Muallimlerde Fazilet”, **Hakimiyeti Milliye**, 19 Ağustos 1930, S:3269, s.2

²⁴⁶ “İki Muallimin Vazifelerine Nihayet Verildi”, **İkdam**, 20 Teşrinisani 1929, S:11699, s.3

²⁴⁷ “Ceza Kanunu...”, **Resmi Gazete**, 20.06.1933, S:2432, s.2748

²⁴⁸ Bkz: “Öğretmen Böyle Yapar mı?”, **Zaman**, 23 Haziran 1935, S:363, s.3, “İki Muallimin Vazifelerine Nihayet Verildi”, **İkdam**, 20 Teşrinisani 1929, S:11699, s.3, “Kız Talebelere Tasallut Eden Bir Muallim Mahkum Oldu”, **Tan**, 9 Mayıs 1940, S:1714, s.3

²⁴⁹ “70.000 Liralık Bilet: Muallimlerle Talebenin Müşterek Bilet Alması Yasak”, **Akşam**, 10 Kanunusani 1939, S:7269, s.5

²⁵⁰ “Türk Muallimi Faziletin Timsalidir”, **Cumhuriyet**, 2 Kanunusani 1934, S:3471, s.1

sorar mahiyette bir mektup olduğu görölür.²⁵¹ Buna mukabil, kendisinden sonra bakanlığa gelen Cemal Hüsnü Bey ise mektuplarında çok daha fazla hamasi cümlelerle öğretmenlere hitap ettiği görölmektedir. Cemal Hüsnü Bey mektubunda öğretmenlere şöyle seslenmektedir;

“... senin için mukadder olan fani zevkler değil muzaffer olan, ibda eden ve yaratanların cavidani hazlardır.

...Sen zengin ve müreffeh bir vatan, zinde, kemalli ve layemut bir millet ibda yolunda mücadeleye kendini vakfetmeye memursun.”²⁵²

Dönemin Maarif Eminlerinden İsmail Habip Bey ise öğretmenlere hitabında *“...Muallim arkadaş yaptığın bu iş Allah'ın işine en yakın olan bir iştir”* ifadesiyle öğretmenlik mesleğine kutsiyet atfetmektedir.²⁵³

Buna karşın, son derece idealize edilmiş bu yaklaşımlara gerçekçi bulmayanlar da vardır. Örneğin, 1932 tarihli bir yazısında Sadrettin Celal Antel, sık sık başvurulan Alman ve Bulgar öğretmenleri örneğini abartılı bulmakta, bütün sorunların çözümünü ilkokuldan ve öğretmenden beklemenin basit ve hatalı bir görüş olduğunu belirtmektedir.²⁵⁴ Antel, öğretmen okullarının niteliğinin tartışıldığı bir dönemde, 1939 yılında kaleme aldığı eserinde 1932 yılındaki görüşünü şöyle tekrar edecektir; *“Bütün muallimlerden (Beyaz Zambaklar Memleketinde) ki veya (Mefkûreci Muallim) deki kahramanların vasıflarını aramıza ve istemiye hakkımız yoktur.”²⁵⁵*

Yine 1938 yılında yazdığı *“Hocalık En Yüksek Rütbedir!”* diyen Hakkı Süha Gezgin, cümlenin sonuna ünlem işareti koymakta ve *“Açık konuşmaktan çekinmeyelim...”* diyerek gençlerin öğretmenlik mesleğini özenilecek bir meslek olarak görmediklerini, daha az yorucu mesleklere rağbet ettiklerini belirtmektedir.²⁵⁶

Va-Nü ise, *“her şeyi tamim edecek bir Robinson'u dört gözle bekliyoruz”* diyerek her şeyin öğretmenden beklendiği vurgusunu yapmaktadır.²⁵⁷ Bütün hamasi söylemlere karşın yaşanan gerçekliği görmeye çağıran Yeni Adam dergisi; öğretmenlerin tavladan başını kaldırmadığını belirttiikten sonra şu çağırıyor:

²⁵¹ “Maarif Vekilinin Genç Muallimlere Bir Mektubu”, **a.g.e.**, s.2

²⁵² “Muallimlere Mektuplar”, **İkdam**, 14 Eylül 1929, S:11633, s.1

²⁵³ İsmail Habip, “Muallimlik Nedir?”, **Adana Mıntıkası Maarif Mecmuası**, 15 Nisan 1928, S:3, s.14-15

²⁵⁴ Sadrettin Celal, “İlk Mektepten Beklediklerimiz”, **Muallimler Mecmuası**, Birinciteşrin 1932, S:31, s.1-4

²⁵⁵ S.Celal Antel, “Köyde ve Şehirde Maarif”, **Tan**, 19 Ağustos 1939, S:1455, s.5

²⁵⁶ Hakkı Süha Gezgin, “Hocalık En Yüksek Rütbedir!”, **Kurun**, 27 Mayıs 1938, S:7318-1408, s.6

²⁵⁷ Va-Nü, “Türk Tipi Maarif”, **Akşam**, 19 Haziran 1939, S:7420, s.3

“Yapılacak şeyi tekrar haykırırım da şimdiye kadar işitmeyenler işitsin: zorla okutma seferberliği. Uykudan uyanalım, sonu korkunçtur.”²⁵⁸

Bütün bu eleştirilere, imkansızlıklara ve bir türlü alamadığı özlük haklarına rağmen öğretmen camiası görevini yapmaya devam etmekte, öğretmenlik ruhunu canlı tutmaya çalışmaktadır. Öğretmenlerin rağbet gösterdiği yayınlardan olan Öğretmen Sesi dergisindeki bir yazıda *“Doğuda Bekliyorum Gel...”* başlığıyla ülkenin doğusuna atanacak öğretmenlere şu ifadelerle seslenilmekte;

“...Doğunun çocukları uçan kuşlardan seni soruyorlar. Taze bir yel esse sen misin diye bakıyorlar. Batıdan gelen yolcu bir kuşla senden haber bekliyorlar. Gel, kardeş seni nemrut eteklerinin karla örtülü yamaçlarında, önünde sürüsü, ekinde kavalıyla şehre yaklaşan çobanla bekliyorum... Gel, arkana bakmadan gel. ...Yalnız gelirken yanında şu silahları al: Neşe ve azim.”²⁵⁹

Bir köy öğretmeni ise öğretmenin sırtına yüklenen ağır yükü şu edebi cümlelerle anlatmaktadır:

“...Çiğnene çiğnene çürütülmüş bir sakızın ağızdan fırlatıldığı gibi umumi kelimeler de artık usarelerini bitirdikleri için maksatlarını özden ifadeye çalışan kalemlerden atılmıştır...

Realitenin diyecek çok şeyi var. Fakat ne benim vaktim söylemeğe müsait, ne de bu sütunlar yeterli.

Şeniyetin bütün hakikatlerine rağmen ben yine başarısızım. Değil mi ki, yoklama defterim devamsızları gösteriyor; kabahat. 600 yıl bir kartal gibi cehalet kanatlarile nur, irfan alemi karartan sultanlar da...değil, 600 yıllık zihniyeti birkaç yıl içinde tamamen kazımayan genç Cumhuriyetin öğretmenlerinde, bende...

Bir şehre tayin edilip başarımlarım daha küçük ölçülerle tartılmadığı ve işim şehir öğretmeni makyasına vurulduğu için bir fatalist gibi kaderime değil, bir illiyetçi gibi amile küseyim.”²⁶⁰

Esasen incelenen dönem, 1929 ekonomik krizinin ülkeyi derinden etkilediği bir dönemdir. Öğretmene sağlanan maddi imkanlar yeterli değildir ve gençler bu mesleğe fazla rağbet etmemektedir. Böyle bir dönemde öğretmenlik mesleğinin idealize edilmesi, ona bir kutsiyet atfedilmesi tesadüf değildir. Ancak, bu yaklaşımın da soruna çözüm olmadığı görülmektedir.

Dönemin eğitimcilerinden Sabri Kolçak bu idealist yaklaşımın sonuçsuz kaldığını bu ifadelerle dile getirmektedir;

“Asrın materyalist karakterine ters düşerek, öğretmenleri fedakar, feragatkar, kanaatkar bir unsur olarak düşünmek ve onu bu sözlerle avutmaya çalışmak çare değildi....”²⁶¹

²⁵⁸ “Bu Ne Acıklı Hal”, **Yeni Adam**, 23.7.1936, S:134, s.5

²⁵⁹ Enver Sanlav, “Doğuda Bekliyorum Gel...”, **Öğretmen Sesi**, 1 İkincikanun 1939, S:37-78, s.201

²⁶⁰ “Zam Görmenin Zorlukları”, **Öğretmen Sesi**, 15 Nisan 1938, S:37-68, s.453-454

²⁶¹ Kolçak, **a.g.e.**, s.30

Nitekim, öğretmenlik mesleğine atfedilen kutsiyete ve dönem boyunca yapılan hamasete rağmen, öğretmen okulu mezunlarının köye gitmemesi realitesiyle karşı karşıya kalınmış ve başka yollar aranmıştır. Köy Enstitüleri Kanunu'nun da gerekçesini oluşturan bu realite karşısında daha radikal tedbirlere başvurulacaktır.²⁶²

4.4. Öğretmen Birlikleri

Cumhuriyet döneminde öğretmenler, her vilayette ayrı ayrı olmak üzere Muallimler Birliği çatısı altında bir çeşit sendikal faaliyet yürütmüşlerdir. Bu birliklerin, önemli meslek kuruluşlarından biri olarak Milli Mücadele dönemlerinden itibaren aktif bir rol üstlendiği görülmektedir. Ancak, incelenen dönem itibariyle faaliyetleri eskisine oranla azalarak devam edecek ve 1936 yılın da bu birlikler kapatılarak Halkevlerine devredilecektir.

Bu birliklerin Maarif Vekili Mustafa Necati Bey döneminde etkin oldukları görülmektedir. 1927 yılında bu birlikler her vilayette yeni bir yapılanmaya gitmiş, yeni rejimin kültür politikalarına destek sözü vermişlerdir. Örneğin Kütahya Muallimler Birliği Atatürk'e gönderdiği telgrafta "*işaret buyrulan inkılap ve medeniyet yolunda*" yürüyeceklerini belirterek desteklerini ifade etmektedirler.²⁶³

Nitekim, aynı yıl bu birliklerin, daha sonra açılacak Halkevlerine benzer bir yapılanmaya gittikleri görülmektedir. Örneğin, Kütahya Muallimler Birliği çatısı altında, "*Hars*", "*Sanai-i Nefise*", "*Spor*", "*Musiki*", "*İlim ve İrşat Heyetleri*" gibi şubeler açılmış, ayrıca bir de öğretmenler için "*Yardım Sandığı*" kurulmuştur.²⁶⁴

Yine aynı şekilde Sivas Muallimler Birliğinde de Sivas Maarif Emininin başkanlığında "*Hars*", "*Tarih*", "*Lisan*", "*Bedii Hars*", "*Musiki*", "*Halkiyat*" gibi şubeler oluşturulmuş olduğu görülmektedir.²⁶⁵

Her vilayette ayrı ayrı örgütlenmiş olan bu birlikler 1928 yılında Ankara'da Türkiye Muallimler Federasyonu adı altında toplanmış ve Harf Devrimine destek vermişlerdir.²⁶⁶ Harf Devrimiyle birlikte öğretmen birlikleri faaliyetlerinde okuma yazma öğretimine ağırlık vermişlerdir. Nitekim, Dahiliye Vekaleti'nin 10.08.1930 tarihli bir yazısında Muallimler Birliğinin kamu yararına hizmet eden derneklerden

²⁶² Köy enstitüleri teşkili hakkında kanun lâyihası ve Maarif, Ziraat, Dahiliye ve Bütçe encümenleri mazbataları "**T.B.M.M.Z.C.**", İ:41, 17.04.1940, C:1, s.70-92

²⁶³ "Kütahya Muallimler Birliği Kongresi", **Kütahya**, 1 Temmuz 1927, S:38-39, s.9

²⁶⁴ **A.g.m.**

²⁶⁵ "Hars Şubesi", **Duygu ve Düşünce**, 15 Şubat 1927, C:1 S:2, s.12

²⁶⁶ "Muallimler Birliği Kongresi", **İkdam**, 28.08.1928, S:11260, s. 3

sayıldığı görülmektedir.²⁶⁷ Ancak bu faaliyetler de yıldan yıla azalmaya yüz tutmuştur. 1928 yılında kurulan federatif yapı da dağılarak, eskiden olduğu gibi her vilayette birlikler bağımsız çalışma yoluna gitmişlerdir.²⁶⁸

1930'ların başından itibaren birliklerin faaliyetleri ve üye sayıları azalmış, ayrıca varlığı da tartışma konusu olmaya başlamıştır. Adana Mıntıkası Maarif Emni İsmail Habip Bey; bu birliklerin öğretmenleri birleştirmesi gerekirken onları küme küme ayırıştırarak bir yapı olduğunu belirtmekte ve "*böyle olmaksızın hiç olmasın daha iyi*" demektedir.²⁶⁹ İsmail Habip Bey'in bu düşünceleri birkaç ay önce yapılan Maarif Eminleri toplantısında bu yönde konuşma yapan Maarif Vekili Cemal Hüsnü beye dayanmaktadır. Cemal Hüsnü Bey bu toplantıda "*Muallim birlikleri çok yanlış bir zihniyetle fena bir istihaleye uğratılmaktan sakınılmalıdır*" demektedir ve bu birliklerin sendika gibi değil, bir mesleki dayanışma derneği gibi çalışmalarını istemektedir.²⁷⁰

Kazım Nami Bey, bakanın bu sözlerini ele aldığı makalesinde; bu birliklerin kökeninin aslında sendikalist hareketlere dayandığını; ancak, bugün itibarıyla bunların sendikalist hiçbir mahiyetleri kalmadığını belirtmektedir. Nami, bakanın "*fena istihaleler*" ifadesiyle, işçi sendikaları gibi menfaat elde edilmesine alet edilmesi, siyasi teşekkül haline gelmesinden ve sosyalizm hareketlerinden korkulduğunu belirtmektedir. Nami'ye göre, bu birlikler, korkulduğu gibi siyasi bir hareket içinde olmadıkları gibi mesleki bir birlik olmaktan da çok uzaktırlar ve bundan dolayı varlıkları da anlamsızdır.²⁷¹

Bu birliklerin sendikalaşması istenmemekte, sadece öğretmenlerin mesleki bilgilerini artırıcı çalışmalar içinde kalmaları istenmektedir. Birliklerin çıkardığı yayınlarda, öğretmenlerin özlük haklarıyla ilgili sorunların dile getiriliyor olmasının ekonomik krizinde etkisiyle sosyalist bir harekete dönüşeceğinden endişe edildiği anlaşılmaktadır. Esasen, bu birliklerin rejime ve iktidara karşı herhangi bir tavır söz konusu değildir. Aksine, rejimi ve iktidarın politikalarını desteklenmektedirler. Birliğe üye öğretmenlerin bir kısmı 1930'ların başlarından itibaren CHP yanlısı tutum almaya başlamıştır. Örneğin, muhalif Yarın gazetesi Burdur Muallimler Birliği toplantısında bir öğretmenin bir CHP üyesi gibi muhalif gazeteler aleyhine konuşmasını şöyle eleştirmektedir.

²⁶⁷ B.C.A., f:30.10, k:80, d:526, s:8.1.

²⁶⁸ "İstanbul Muallimler Birliği 930 Yılı Kongresi İdare Heyeti Raporu", **Muallimler Mecmuası**, 15 Teşrinisani 1930, S:12, s.62-64

²⁶⁹ "Mıntika Müfettişler Kongresi", **Çukurovada Memleket**, 15 Teşrinisani 1930, S:19-32, s.1-15

²⁷⁰ "Maarif Eminleri", **Hakimiyeti Milliye**, 30 Temmuz 1930, S.3249, s.3

²⁷¹ Kazım Nami, "Muallim Birlikleri Hakkında", **Hakimiyeti Milliye**, 14 Ağustos 1930, S.3264, s.2

“Muallim efendi, sen muhalif gazeteleri telin ederken kurduğun müfettişlik hülyası gözlerinin önünde ebediyen bir serap kalacaktır.

Riya, taassup, jurnalcılık devri tarihe değil, toprağa imparatorlukla birlikte gömülmüştür.

Mensup olduğun Halk Fırkasının bir maddesini sana hatırlatırım. O madde, bir takım züresile muallimlerin siyasetle uğraşmasını meneder...²⁷²

1936 yılına kadar pek çok vilayette varlığını sürdürmüş olan birliklerin bu dönemde yaptığı göze çarpan faaliyetleri özetle şöyle sıralanabilir;

- Üyesi bulunan öğretmenlere yardım faaliyetleri yapılmış, özellikle ölen öğretmenlerin ailelerine cenaze yardımı gibi yardımlar yapılmıştır.²⁷³
- Mesleki toplantılar ve konferanslar yoluyla eğitime dair konularda öğretmenlerin mesleki bilgilerini artırmak yönünde çalışmalar yapılmıştır.²⁷⁴
- Öğretmenler için yurt içi ve yurt dışı geziler düzenlenmiştir.²⁷⁵
- Öğretmenlerin maaş ve özlük haklarını koruması adına bir takım girişimlerde bulunmuştur.²⁷⁶
- Dergi ve kitap yayın faaliyetleri yapılmıştır. Bunlardan en uzun süre hayatta kalmayı başaran yayını İstanbul Muallimler Birliğinin çıkardığı Muallimler Mecmuasıdır. 1928 yılına gelindiğinde diğer vilayetlerdeki birliklerin çıkardığı yayınların hemen hepsi yayınına son vermiştir.
- Hava kuvvetlerine destek olmak adına pek çok vilayette bu birlikler maaşlarından %1 kesinti yapılarak uçak alımı kampanyalarının başlatılması sağlanmıştır.²⁷⁷

²⁷² Burhanettin Ali, “Muallim mi Politikacı mı?”, **Yarın**, 31 Temmuz 1931, S:578, s.3

²⁷³ Bkz:“İstanbul Muallimler Birliği 930 Yılı Kongresi İdare Heyeti Raporu”, **Muallimler Mecmuası**, 15 Teşrinisani 1930, S:12, s.62-64, “Gemlik Muallimleri Arasında”, **Milliyet**, 3 Nisan 1934, S:2924, s.5, “Muallimler Birliği Dün Senelik Kongresini Aktedemedi”, **Cumhuriyet**,9 Mart 1935,S:3885,s.2

²⁷⁴ Bkz: “Muallimler Birliği Konferansı”, **Cumhuriyet**, 20 Şubat 1934, S:3518, s.2, M. Hulusi, “Bütün Vilayetlerde Örnek Olacak Bir Varlık”, **Yeni Asır**, 2 Kanunuevvel 1934,S:8814, s.7, “Şark İsyânında Şehid Edilen Muallimin Tezkihamı”, **Cumhuriyet** , 22 Mart 1928, S:1392,s.1, Ömer Cemal, “Urfada Okuyanlar”, **Vakit**, 4 Temmuz 1934,S:5922, s.6

²⁷⁵ Bkz:“Simav Muallimlerinin Tetkik Seyahati”, **Cumhuriyet**, 13 Şubat 1933, S:3151, s.5, “Bursa Muallimler Birliği”, **Cumhuriyet**, 31 Mart 1932, S:2838, s.4, “Çanakkale Muallimler Birliği Ne Oldu?”, **Milliyet**, 29 Teşrinisani 1932, S:2444, s.3, “Muallimler Birliği Balosu”, **Zonguldak**, 15 Mayıs 1929, S:231, s.2, “Milas Muallimleri”, **Milliyet**, 4 Nisan 1933, S:2568, s.6

²⁷⁶ Bkz:“Makam Tahsisatı: Muallimler Birliği Umumi Bir Kongre Hazırlıyor”, **Cumhuriyet**, 14 Mart 1935, “Muallimlerin Müracaatı”, **Cumhuriyet**, 31 Mart 1935, S:3904, s.2, “Muallimler Birliği Dün Kongresini Bitirdi”, **Cumhuriyet**, 9 Nisan 1935, S:3913, s.1-2, S:3890, s.2, “Muallimlerin Sükna Bedeli Meselesi”, **Cumhuriyet**, 5 Mayıs 1933, S:3229,s.2, “Okutanlar”, **Kurun**, 9 Nisan 1935, S:6196-134, s.4

²⁷⁷ Bkz:“Muallimler Tayyaresi”, **Son Posta**, 1 Nisan 1935, S:1671, s.2, “Amasya Muallimlerinin Vatanseverliği”, **Son Posta**, 30 Nisan 1935, S:1701, s.4, “Okul Hocaları Hava Kuvvetlerine Bir Uçak Armağan Edecek”, **Yeni Ses**, 26 Mart 1935, S:92, s.2, “Bravo Çeşme Muallimlerine!”, **Cumhuriyet**, 9 Mart 1935, S:3885, s.2

1935'ya gelindiğinde pek çok vilayette birlikler kapanmış olduğu veya kapanmaya yüz tutmuştur. İstanbul Muallimler Birliği ise ayakta kalmak için 1936 yılına kadar direnecektir. İstanbul öğretmenleri 1933 yılından itibaren birliğin faaliyetlerine katılmamaya başlamışlardır. Yıllık olağan kongreler katılım olmadığı için ertelenmek zorunda kalınmaktadır. Nitekim, ertelenerek yapılan 1933 yılı kongresine 700 üyeden sadece 30 kişi katılmıştır.²⁷⁸ Bu kongreye katılan öğretmenler birlik yönetimini eleştirmiş ve tartışmalar çıkmıştır.²⁷⁹ Birliğin 1935 yılı kongresi de yine katılım olmadığından ertelenerek yapılabilmiş²⁸⁰, yönetimden şikayetçi olan öğretmenlerin ayrılıp başka bir birlik kurmak istedikleri söylentileri gazetelerde yer almıştı.²⁸¹ Kongrede yapılan tartışmalarda, aidatının beş kuruşa indirilmesine rağmen üyelerin aidatlarını ödemediği ve yılda ancak 156 lira toplandığı ortaya çıkmıştır.²⁸²

1935 yılı itibariyle CHP tarafından parti devleti uygulaması başlatılmış olduğundan sivil toplum kuruluşlarının da partiye bağlanması istenmektedir. Nitekim, Kadınlar Birliği* ve Halk Bilgisi Derneği** gibi kuruluşlar bu nedenle kendilerini feshetmiştir. Diğer yandan öğretmenlerin Halkevleri faaliyetlerine daha etkin katılımı istenmekte, sık sık bu yönde talimatlar verilmektedir. Muallimler Birliği ise dağılmamak, aksine bütün birlikleri Mustafa Necati Bey'in zamanında olduğu gibi tek çatı halinde toplamak için çağrılar yapmaktadır.²⁸³

1936 yılına gelindiğinde ise Halkevlerinde aktif faaliyet gösteren öğretmenler birliğin kapatılmasını istemekte, Halkevleri varken bu birliğin gereksiz olduğu düşünülmektedirler. Bu arada İstanbul Muallimler Birliği, Üsküdar Muallimler Birliği ve Bursa Muallimler Birliğinin kendilerini feshettiğine dair haberler gazetede yer almakta, ancak birlikler bu iddiaları yalanlamaktadırlar.²⁸⁴ İstanbul Muallimler Birliğine üye olup Halkevi müdavimi olan bir kısım öğretmenler valiliğe de

²⁷⁸ “Muallimler Arasında Dün Yapılan Kongrede Konuşulanlar”, **Vakit**, 8 Birincikanun 1933, S:5719, s.3

²⁷⁹ “Muallimler Birliği Senelik Toplantısında Gürültülü Bir Hadise Çıktı”, **Vakit**, 12 Mayıs 1933, S:5508, s.1

²⁸⁰ “Muallimler Birliği Dün Senelik Kongresini Aktedemedi”, **Cumhuriyet**, 9 Mart 1935, S:3885, s.2

²⁸¹ “Muallimler Ayrılmayacaklar”, **Zaman**, 6 Mayıs 1935, S:315, s.3

²⁸² “5 Kuruşa İndirilen Taahhütler Bile Alınamıyor”, **Tan**, 24 İkinciteşrin 1935, S:216-3519, s.2

* Kadınlar Birliğinin kendi kendini feshettiğine dair haberde bu kararın gerekçesi Türkiye’de kadın erkek ayrımının kalmadığından dolayı böyle bir derneğe ihtiyaç kalmaması gösterilmektedir. Bkz: “Kadın Birliği de Tarihe Karışıyor”, **Tan**, 1 Mayıs 1935, s.6,

** Halkevlerinin açıldığını duyuran 1932 tarihli bir haberde; Halk Bilgisi Derneği’de aynı maksatla teşkil etmiş olduğundan bu derneğin idare heyeti derneği feshederek Halkevlerine iltihak etmeye karar verdiği belirtilmektedir. Bkz: “Halkevi”, **Akşam**, 16 Şubat 1932, S:4795, s.3

²⁸³ “Birleşmeyen Birlikler”, **Muallimler Sesi**, 15 Nisan 1935, S:15, s.1

²⁸⁴ Bkz: “Muallimler Birliği Kendi Kendini Feshediyor”, **Son Posta**, 18 İkincikanun 1936, S:1962, s.2, “Muallimler Birliği”, **Son Posta**, 25 İkincikanun 1936, S:1969, s.1, “Bursa Muallimler Birliği Feshedilmiyor”, **Tan**, 14 Şubat 1936, S:296-3599, s.7, “Üsküdar Muallimler Birliği Kendi Kendini Feshetti”, **Zaman**, 30 İkincikanun 1936, S:582, s.3

başvurarak birliğin kapatılması için gereken işlemleri yapmasını istemesi üzerine valilik bu birliği incelemeye almıştır.²⁸⁵ Yapılan incelemenin sonucunda birlik kongresinin toplanarak fesih kararı alması ve Halkevlerine devredilmesi istenmiştir.²⁸⁶ Buna rağmen birlik yönetimi dağılmamakta ısrar etmiş, konu İçişleri Bakanlığına kadar götürülmüştür.²⁸⁷ Dönemin basınında birliğin kapanmasını destekleyenler çoğunlukta olmakla birlikte bu fikre açıktan karşı çıkanlar da vardır. Örneğin, birliğin devamından yana olan Peyami Safa; Halkevlerinin yarı resmi bir kuruluş olduğu, öğretmenlerin bu faaliyetlere zaten destek verdiği, birliğin kapanmasına gerek olmadığını savunmuştur.²⁸⁸ Yine Zaman gazetesi de birliğin devamından yana yazılar yayınlamaktadır.²⁸⁹ Gazetenin 10.02.1936 tarihli sayısında bütün vilayetlerdeki birliklerin kendi kendini feshederek Halkevlerine iltihak ettiği, yalnız İstanbul Muallimler Birliğinin kaldığını belirlemekte ve “*İşte bunun için olacak ki-tek tük de olsa- ona bir türlü kıymak istemeyenler de bulunuyor*” ifadeleriyle bu birliğin devamına destek vermektedir.²⁹⁰

Bu dirence rağmen birliğin kapanması yönünde güçlü bir baskı vardır. Zira, partinin aynı tarihlerde aldığı karara göre sivil toplum kuruluşlarının partiye bağlanması istenmektedir. 30.04.1936 tarihli bu karara göre, partiye bağlanacak kuruluşların kongre de tüzüklerini Kemalizm’e de gönderme yaparak parti programına uygun bir şekilde düzenlemeleri istenmektedir. Bu bağlılık isteğinin parti tarafından da onaylanması gerekmektedir. Bu karara eklenen bir listede bağlanmak isteyen cemiyetlerin listesinin yapıldığı, bu listede vilayetlerdeki birçok Muallimler Birliğinin de olduğu görülmektedir.²⁹¹

Muallim Birlikleri üyesi bazı öğretmenler ise doğrudan doğruya birliğin feshedilerek öğretmenlerin Halkevlerine üye olmasını istemektedir. İstanbul Muallimler Birliği üyesi öğretmenlerin bir gazeteye gönderdiği mektupta; birliğin devamını isteyenlerin boşuna uğraştığı, yaşanan asrın ulusal birliği sağlama yolunda kuvvetlerin birleştirildiği bir devir olduğu ve öğretmenlerin de Halkevleri çatısı altında bu büyük ideale kendini adanması gerektiği bildirilmektedir.²⁹²

²⁸⁵ “Muallimler Birliği Hakkında Yapılan Tahsikat”, **Cumhuriyet**, 1 Mart 1936, S:4238, s.2, Ayr.Bkz:

“Muallimler Birliği Kapanacak mı?”, **Kurun**, 23 Haziran 1936, S:6627-5567, s.3

²⁸⁶ “Muallimler Birliği Kapanıyor”, **Kurun**, 4 Mayıs 1936, S:6577-517, s.3

²⁸⁷ “Birlik İşi İç Bakanlığa İntikal Etti”, **Tan**, 8 Şubat 1936, S:290-3593, s.2

²⁸⁸ Peyami Safa, “Muallimler Birliği ve Meslek Cemiyetleri”, **Tan**, 3 Şubat 1936, S:285-3588, s.2

²⁸⁹ Bkz: “Şahsiyet ve Meslek”, **Zaman**, 5 Şubat 1936, S:587, s.5, “Muallimler Birliği”, **Zaman**, 5 Şubat 1936, S:587, s.6, “Meslek Birlikleri”, **Zaman**, 4 Şubat 1936, S:587, s.3

²⁹⁰ “Muallimler Birliği”, **Zaman**, 10 Şubat 1936, S:593, s.3

²⁹¹ **B.C.A.**, f:490.01, k:594, d:53, s:2.3

²⁹² “Muallimler Birliği”, **Kurun**, 8 Şubat 1936, S:432, s.3

Bir yerel gazetede ise ; Halkevleri gibi kutsal bir müessese varken öğretmen birliklerine gerek olmadığı, devletçilik ilkesi gereği olarak bu kuruluşların Partinin işaret ettiği yönde hareket etmesi gerektiği, birçok sivil toplum kuruluşu yerine tekbir kuruluş çatısı altında daha verimli çalışmalar yapılabileceği, bazı öğretmenlerin direnç göstererek Halkevlerine karşı bir duruş sergilemelerinin mantıklı olmadığı belirtilmektedir.²⁹³

Selim Siret tarafından çıkarılan Öğretmen Sesi dergisi ise birliklerin kapatılmasına karşıdır. Dergideki 15.02.1936 tarihli başyazıda şu görüşler belirtilmektedir;

“Biz birliklerinizin federe edilmesini isterken onların feshini düşünenler bulunduğunu öğrenince hayretler içinde kaldık. Öğretmen birliklerinin dağıtılmasını istemek, Maarifimizin ilerlememesini temenni etmek kadar gariptir. Bu garabeti haklı göstermek için de öğretmenlerimizin Halkevlerine iltihak etmeleri lüzumundan bahsolunuyor. ...halkevlerinde çalışmalarına Birlikler neden mani olsun?... Bilmeyenler bilsinler ki Öğretmen Birlikleri siyasi teşekküller değildir. . .”²⁹⁴

Birliğin kapanmasından yana olan üyelerinin valiliğe başvurmasıyla yılan hikayesine dönen Muallimler Birliği tartışmasında Ağustos 1936'ya gelindiğinde Valilik yaptığı incelemede, öğretmenlerin çoğunun Halkevlerine kaydolması neticesinde birlikleriyle alakaları kalmadığı ve birliğin devamına imkan kalmadığı neticesine varmıştır. Resmi bir kapatma kararına dair elde bilgi mevcut olmamakla birlikte 1936 yılı sonu itibariyle İstanbul Muallimler Birliğinin fiilen kapandığı anlaşılmaktadır.²⁹⁵ Nitekim, bu kapanma işleminden sonra, daha önceki yıllarda bu birliğe tahsis edilmiş olan binaların 1936 yılı itibariyle başka kurumlara tahsis edildiği görülmektedir.²⁹⁶

Birliğin son başkanlığını yapan Tahsin Demiray; Recep Peker'in parti genel sekreterliği zamanında öğretmenleri Halkevlerine iltihak etmeleri konusunda baskı yapıldığını, buna en çok İstanbul Muallimler Birliğinin direndiğini, bu direnişi iki yıl sürdürdükten sonra Bakanlar Kurulu Kararıyla kapatıldığını belirtmektedir.²⁹⁷

Halkevlerinin 1932'de kurulmasıyla birlikte bu kuruluşların en faal üyeleri öğretmenler olmuştur. 19.07.1932 tarihli kararname ile Halkevlerine devam etmenin siyasi partiye üye olmak anlamına gelmediği için öğretmenlerin teşvik edilmesine

²⁹³ F.Ş.Yersel, “Talebe Birliği, Muallimler Birliği ve Başka Birlikler”, **Sakarya**, 27 İkinciteşrin1936, S:551,s.1

²⁹⁴ “Birlikleri Dağıtmayı Değil Kuvvetlendirmeyi Düşünelim”, **Öğretmen Sesi**, 15 Şubat 1936, S:37-29, s.1

²⁹⁵ “Muallimler Birliği: Vilayet Birliğin Vaziyetini Tetkik Ediyor”, **Akşam**, 13 Ağustos 1936, S:6401,s.3

²⁹⁶ **B.C.A.**, f:30.0.10, k:139, d:997, s:6.3

²⁹⁷ Akyüz, **Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri...**, a.g.e., s.250-251

karar verilmiştir.²⁹⁸ Sonraki yıllarda da bakanlık sık sık emir göndererek öğretmenlerin Halkevlerine üye olmaları ve faaliyetlerine katılmalarını istemiştir.²⁹⁹

Öğretmen ve öğrencilerin Halkevleri faaliyetlerinin bel kemiğini oluşturduğu görülmektedir. Kurulduğu 1932 yılında bu kurumlarda 3.182 öğretmen üye olarak meslek gurupları arasında en yüksek oranla temsil edilmişlerdir. Bu sayı 1935 yılında 7.733'e, 1940 yılında ise 15.580'e çıkacaktır.³⁰⁰ Öğretmenler bu kurumların yönetim kurullarında da yüksek oranla temsil edilmişlerdir. Örneğin, Manisa Halkevinin dokuz şubesinin yönetim kurulunda görevli toplam 45 kişiden 25'i öğretmendir. Yine bu halkevinin faaliyetlerine ait bir istatistik bilgisine göre kütüphanede okunan toplam 22.360 kitabın 18,582'si öğrenciler, 2,036'sını ise öğretmenler, geriye kalan 1.452'sinin ise diğer memur ve serbest meslek sahipleri tarafından okunduğu görülmektedir.³⁰¹

Birliklerin kapanmasına paralel olarak vilayetlerdeki Halkevleri çatısı altında toplanan öğretmenler Maarif Müdürlükleri öncülüğünde Öğretmen Yardım Sandıkları adı altında birlikler kurulmuştur. Esasen, öğretmenler için bir "Hayat Sigortası" 1933 yılında İlk Tedrisat Umum Müdürü Ragıp Nurettin Bey tarafından gündeme getirilmişti. Ülkedeki bütün ilkokul öğretmenlerini kapsayacak olan bu birliğin tüzüğü de taslak olarak hazırlanmış olmasına rağmen yürürlüğe konulamamıştır.³⁰² Bu birliklerden ilki İstanbul'da 5.8.1936'da resmen faaliyete geçmiştir. Birliğin bakanlığa gönderdiği yazıya göre, ölen öğretmenlerin mağdur olan ailelerine yardım amacıyla faaliyet göstermektedir.³⁰³ Bu tarihten sonra diğer vilayetlerde de bu tip kuruluşlar yaygınlaşacaktır.³⁰⁴

İstanbul Öğretmenlere Yardım Sandığı, 1938'de tüzük değişikliği yaparak sadece ölen öğretmenlerin yakınlarına değil, ihtiyacı olan öğretmenlere de borç verme kararı almıştır.³⁰⁵ Faizli borç vermenin cemiyetler kanuna uymadığı gerekçesiyle bu borçlar faizsiz olarak verilmektedir.³⁰⁶ 1940 yılı kongresinde verilen

²⁹⁸ B.C.A., f:30.0.18.01.02 k:30, d:55, s:015

²⁹⁹ "Kültür Bakanlığının Bir Genelgesi", **Yeni Asır**, 10 Teşrinievvel 1935, S:9157, s.2

³⁰⁰ Selçuk Duman, **Modern Türkiye'nin İnşasında Halkevleri ve Sivas Halkevi Örneği**, Berkan Yay., Ankara, 2013, s.116

³⁰¹ "Halkevleri Şubelerinin Yönetim Kurulunu Teşkil Eden Arkadaşların Listesi", **Gediz**, 1.3.1939, S:23

³⁰² "Muallimlerin Toplantısında", **Hakimiyeti Milliye**, 10 Nisan 1933, S:4209,s.4, "Maarif Yardım Sandığı", **Hakimiyeti Milliye**, 9 Mayıs 1933, S:4238,s.1

³⁰³ B.C.A., f:490.01, k:594, d:53, s:6.2

³⁰⁴ "Öğretmenler Yardım Sandığı Kongresi", **Yeni Adana**, 29 Teşrinisani 1937, S:4380, s.2, "Balıkesir Öğretmenleri Tasarruf ve Yardım Sandığı Kurdular", **Öğretmen Sesi**, 15.2.1939, S:37-81,s.319

³⁰⁵ "Öğretmenlere Yardım Sandık Nizamnamesinde Tadilat Yapılıyor", **Kurun**, 5 İkincikanun 1938, S:7179-1269,s.2

³⁰⁶ "Öğretmenler Cemiyeti", **Vakit**, 13 Mayıs 1940, S:8024, s.2

bilgiye göre; üye sayısının 700 olduğu, üç yıl içinde ölen 55 öğretmenin ailelerine toplam 14.634 lira yardım yapılmış, 93 üye öğretmene de toplam 4.148 lira borç verilmiştir. Sandığın, üye aidatlarının yanı sıra çay ziyafetleri, geziler, yayınlardan elde ettikleri gelirler ve Vilayet bütçesinden yapılan yardımlarla birlikte 4.114 lira toplam yıllık geliri vardır.³⁰⁷

Sonuç olarak öğretmen birlikleri 1936 yılı itibariyle kapatılmış, sadece öğretmen yardım birlikleri olarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. 1932'de Halkevleri'nin açılması ve yaygınlaşmasına paralel olarak öğretmenler faaliyetlerini bu kurumlarda sürdürmüşlerdir. Bu birlikler 1946 yılında tekrar açılmışlardır.³⁰⁸

4.5. Öğretmenlerin Sosyal ve Özlük Hakları

Öğretmenlerin özlük hakları, 1926 tarih ve 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun, Memurin Kanunu ve 1930 tarihli 1702 sayılı "*İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkında Kanun*" la düzenlenmiştir.

789 sayılı kanun ilkokul öğretmenlerini diğer devlet memurları ile aynı statüde ele almakta ve özlük haklarını garanti altına almaktadır. Kanun maaş, makam tahsisatının yanı sıra "*mesken bedeli*" adı altında bir kira yardımı hakkı da tanınmaktadır. Bu kanunda tanınan haklardan olan her üç yılda otomatik terfi alma hakkı ise 1931 yılında yapılan değişiklikle bütçede yeterince tahsisat olması şartına bağlanmıştır. Yani, Vilayet Hususi İdareleri bütçeleri imkan veriyorsa bu terfileri ve dolayısıyla maaş zamlarını gerçekleştirebileceklerdir.³⁰⁹

Öğretmenlerin kendilerine tanınan bu maaş zammı hakkında tam olarak yararlanabildikleri söylenemez. Bu haklar vilayetlerin inisiyatifine bırakıldığı için pek çok öğretmen 1926 tarih 789 sayı kanunla tanınan hakları uzun yıllar alamamıştır.³¹⁰

Öğretmenlere verilebilecek cezalar ve ödüller ise 1702 sayılı "*İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkında Kanun*" la tespit edilmiştir. Bu cezalar sırasıyla şunlardır: İhtar, tevbih, ders ücretinin kesilmesi, maaş kesilmesi, kıdem indirilmesi, derece indirilmesi, istifa etmiş sayılmak, meslekten çıkarılmak ve devlet memurluğundan çıkarılmak.³¹¹En ağır ceza olan meslekten çıkarılmayı

³⁰⁷ "Muallimlerin Dün Yaptığı Kongre Yaptı", **Cumhuriyet**, 12 Mayıs 1940, S:5747, s.2, Ayr.Bkz:

"Öğretmenler Cemiyetinin Yıllık Kongresi", **Vakit**, 12 Mayıs 1940, S:8023, s.2

³⁰⁸ Nurettin Ergin, "Teşkilatlanmak", **Yeni Bilgi**, 1.8.1948, S:15, s.1-10

³⁰⁹ "İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkındaki Kanunun Bazı Maddelerinin Tadiline Dair Kanun", **Resmi Gazete**, 3 Ağustos 1931, S:1863,

³¹⁰ Demiray, "Türkiye Cumhuriyetinin 10 Yıllık Maarif İşleri...", **a.g.m.**

³¹¹ "İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkında...", **a.y.**,

gerektiren davranışlar şunlardır: Öğrencisine karşı iffetsizlik yapmak, öğrenciyi amirlere karşı itaatsizliğe teşvik etmek, öğrencisine kopya vermek. Ayrıca, üç defa başarısız teftiş notu alan öğretmen zorunlu olarak emekliliğe sevk edilmektedir.

Cezalar, vilayetlerdeki Maarif İnzibat Meclisleri tarafından verilmekte, on gün içerisinde itiraz edildiğinde bakanlıktaki İnzibat Komisyonu itirazı değerlendirmektedir. Bu komisyonun kararına itiraz ise Şurayı Devlete yapılmaktadır.³¹²

1702 sayılı kanununun 18. maddesinde, kıymetli bir eser yazan öğretmenlere bir sene kıdem zammı, ayrıca, görevlerinde üstün başarı gösterenlerin takdirname veya kıdem zammıyla ödüllendirilmesi öngörülmektedir.³¹³

Öğretmenleri atama yetkisi Maarif Eminliklerinde iken 1929 yılında yapılan kanun değişikliği ile bu yetki bakanlığa verilmiştir.³¹⁴ Öğretmen okulu mezunlarına, ilk atama dönemlerinde, atanmak istedikleri vilayeti tercih etme hakkı verilmiş, bakanlık bu tercihleri dikkate alarak atama yapmıştır. 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanuna göre öğretmenler mezun olduktan sonra toplam sekiz yıl zorunlu hizmet yükümlüsüdürler. Ayrıca, atandıkları köyde üç sene çalışmak zorundadırlar. Bu üç yılın sonunda bakanlık kendilerini istedikleri bir yere atamak zorundadır. Yine kanuna göre bakanlık öğretmenleri maaş ve statülerine hanel gelmemek üzere görev yerlerini değiştirmeye yetkilidir.³¹⁵

Bu atama ve tayinler öğretmenlerden gelen taleplere göre yapılabildiği gibi, talep olmaksızın idari sebeplerle de yapılmıştır. Bakanlık, bu yetkisine dayanarak her yıl çok sayıda öğretmenin görev yerini değiştirmiştir. Bazı öğretmenleri merkezi şehirlerden taşraya atayabildiği gibi, şehirde görev yapan öğretmeni kendi isteği dışında köylere de atayabilmektedir.³¹⁶ İsteğe bağlı nakiller ise sağlık özüne ve evlilik şartına bağlı olduğu için tayin olmak oldukça güçtür.³¹⁷ İncelenen kaynaklara göre, çok sayıda öğretmen uzun yıllar istedikleri yerlere atanmak için beklemişlerdir. Ayrıca tayin isteği kabul edilip, görevine başlayamadan sıra bekleyen öğretmenler de vardır. Örneğin, 1937 yılı itibarıyla 80 öğretmenin İstanbul'a ataması yapıldığı

³¹² A.y.,

³¹³ A.y.,

³¹⁴ “Maarif Teşkilatına Ait Kanununun 21 inci Maddesinin Tadiline Dair Kanun” **Resmi Gazete**, 9 NİSAN 1929, S:1163, s.6912

³¹⁵ “Maarif Teşkilâtına Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 3 Nisan 1926, S:338, s.522-526

³¹⁶ “Yeni Mektepler : İstanbul Muallimlerinden Bir Kısmı Anadolu'ya Gidecek” , **Akşam**, 5 Haziran 1929, S:3822, s.3

³¹⁷ Bkz: “200 Muallim Taşraya Verildi”, **Zaman**, 7 Eylül 1934, S:89, s.3, “Muallimler Hakkında Yeni Bir Karar”, **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1932, S:2888 s.2, “Muallimler Sıhhi Sebepler Olmadıkça Başka Yere Nakledilmeyecek”, **Vakit**, 18 Mayıs 1934, S:5875, s.2, “Nakillerini İstiyen Muallimler”, **Son Telgraf**, 13 Ağustos 1939, S:875, s.2, “Öğretmenler Hakkında Yeni Kararlar”, **Vakit**, 25 Haziran 1940, S:8067, s.3

halde, boş kadro için 1940 yılı itibariyle hala sıra bekledikleri gazete haberleri arasında yer almaktadır.³¹⁸

İstatistiki bilgilere göre 1933-34 öğretim yılında 3.101 öğretmen nakil işlemine tabi tutulmuştur. Asil öğretmenlerin %24'üne denk gelen bu sayı 1937-38 öğretim yılında 2.957 öğretmenle %22 olarak gerçekleşmiştir.³¹⁹

Tablo 20: Resmi İlkokul Öğretmenlerinin Nakil Edilme Sebepleri 1934-1938

Yer Değiştirme Nedenleri	1933-34		1937-38	
	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %
İdari Nedenle	1.532	49,4	1.335	45,1
Ailevi Nedenlerle	1.056	34,1	1.182	40,0
Sağlık Nedeniyle	391	12,6	369	12,5
Disiplin Soruşturması Nedeniyle	122	3,9	71	2,4
Toplam	3.101	100	2.957	100,0

Öğretmenler İstatistiği 1934-1938, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1942, s.36

Yukarıdaki tablolardan da anlaşılacağı gibi 1933-1934 öğretim yılında görev başındaki öğretmenlerin yaklaşık % 25'i yer değiştirmiştir. Yine yer değiştiren öğretmenlerin yaklaşık % 50'si kendi isteği dışında yer değiştirmek zorunda kalmıştır. 1937-38 öğretim yılında ise yer değiştiren öğretmen oranında kısmi bir düşüş yaşanmıştır. Yine, kendi isteği dışında nakil gören öğretmenlerin oranı ise %45'e gerilemekle birlikte nakil edilme sebepleri arasında en yüksek oranı temsil etmektedir.

Bakanlığın atama ve nakil yetkisini zaman zaman tasfiye amaçlı da kullandığı görülmektedir. Örneğin, 1930'lu yılların başlarında başarısı düşük olan öğretmenlerin köylere atandığına dair pek çok gazete haberine rastlıyoruz. “*Vur Abalya Gibi Bir Şey*” başlıklı bir gazete haberine göre köylere gönderilecek öğretmenlerin seçiminde şu hususlar dikkate alınmaktadır: kendi isteği ile, sağlık durumu itibariyle merkezde kalmasına gerek olmayanlardan, menşei zayıf olanlar ve liyakati şüpheli olanlar, son iki teftiş raporu olumsuz olanlar, disiplin kararı ile nakline karar verilenler, daha önce köye gitmemiş olanlar, eşi şehirde görevli olmayanlar, bekar olanlar veya tahsilde çocuğu bulunmayanlar.³²⁰

İsteğe bağlı tayinlerdeki güçlüklerin öğretmenleri çok zor durumda bıraktığı anlaşılmaktadır. Bir gazete haberine göre; bir köy öğretmeni hasta olduğu

³¹⁸ “Sıra Bekleyen Öğretmenler”, *Vakit*, 27 İkinciteşrin 1940, S:8219, s.3

³¹⁹ *Öğretmenler İstatistiği 1934-1938*, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1942, s.36

³²⁰ “Vur Abalya Gibi Bir Şey”, *Yeni Mersin*, 17.8.1934, S:1859, s.1

gerekçesiyle şehir okullarına tayin olabilmek için doktordan rapor alamayınca, doktoru tabancasıyla öldürmüştür.³²¹

Öğretmen Sesi dergisi bu tayin sistemini özetle şöyle eleştirmektedir: Bakanlığın öğretmenleri istediği yere atama yetkisi öğretmenleri bir göçebe hayatı sürmesine neden olmaktadır. Yıllardan beri öğretmenler hiçbir sebep olmadan yerini yurdunu bırakmak, bir yere yerleşerek yuva kurmak hakkından mahrumdur. Öğretmenler her ders yılı başında “*acaba yeni kadroda nereye verileceğim*” korkusu yaşamaktadır. Ayrıca, bu zorunlu tayinlerde öğretmene verilmesi gereken yolluk harcırahları da bütçeleri sıkıntıya sokmaktadır. Gerek olmadıkça öğretmenlerin yeri değiştirilmemeli, yapılacak değişiklikler en az üç ay önceden bildirilmeli ve itiraz hakkı tanınmalıdır.³²²

Bakanlık, tayin dönemlerinde bir yazı göndererek başvuru şartlarını bildirmekte ve her yıl bu şartlar değişebilmektedir. Örneğin, 1936 yılı tayinleriyle ilgili genelgesinde tayin gerekçeleri arasına çocuğu ortaokul veya lisede okuyor olmak da eklenmiştir. Genelgede tayin istekleriyle ilgili şartlar özetle şöyledir.³²³

1. Sağlık sorunu olanlar, raporla belgelemek şartıyla doktor ve hastane olan yerlere,
2. Eş durumu olanlar eşinin çalıştığı yere.
3. Ortaokul ve Lisede çocuğu okuyanlar bu okulların bulunduğu yerlere.
4. Doğu vilayetlerinde başarılı görev yapanlar durumlarına uygun yerlere tayin edilebilir.

Öğretmenlerin atama ve yer değiştirmeleriyle ilgili şartlar yıldan yıla küçük değişiklikler olmakla birlikte yukarıda örneği verilen başvuru şartları yakın zamanlara kadar uygulanagelmiş tayin sistemine çok benzemektedir.

İlkokul öğretmenlerine tanınan başka bir hak da, sınavla ortaokul öğretmeni olma hakkıdır. Ortaokul öğretmeni yetiştiren tek kurum olan Ankara'daki Gazi Öğretmen Okulu esasen ilkokul öğretmeni yetiştirmek için açılmış, zamanla ortaokul öğretmeni yetiştiren bir kurum haline dönüşmüş, ancak mezun olan sınırlı sayıdaki öğretmen ihtiyacı karşılamaya yetmemiştir. 1934 yılına gelindiğinde gittikçe artan ortaokul talebi ve ortaokul öğretmen ihtiyacı karşısında kalınmıştır.³²⁴ Bakanlık, aynı yıl çıkarılan “*Orta Tahsil Mekteplerinde Yardımcı Muallim Çalıştırılması Hakkında*

³²¹ “Bir Muallim Neden Cinayet İşledi ve Ne Oldu?”, **Vakit**, 25 Mart 1933, S:5463, s.6

³²² “Öğretmenlerin Terfihî ve Nakiller”, **Öğretmen Sesi**, 1 Nisan 1938, S:37-67, s.395

³²³ “Kültür Bakanlığının Öğretmenlerin Nakli Hakkında Bir Tamimi”, **Yeni Mersin**, 23 İlkteşrin 1936, S:2522, s.1

³²⁴ “Maarif vekâleti bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:60, 29.5.1934,C:2,s.438-446

Kanun'la ortaokullara vekil öğretmen görevlendirmek üzere lise derecesindeki öğretmen okulu mezunlarına ve dolayısıyla ilkokul öğretmenlerine ortaokul öğretmeni olma imkanı getirmiştir.³²⁵

Bu kanuna dayanarak yapılan ortaokul öğretmenliği sınavları büyük rağbet görmüştür. İlkokul öğretmenleri için ortaokul öğretmenliğine geçmek çok cazip gelmektedir. Zira, ortalama bir ilkokul öğretmeni ayda 50-60 lira kazanabilirken, ortaokul öğretmeni 100 lira kadar kazanabilmektedir. Ayrıca, maaşları bakanlık bütçesinden verileceği için, maaşlarını ve terfi zamlarını düzenli olarak alabilme imkanına kavuşacaklardır. Örneğin, 1936 yılında yapılan ortaokul öğretmenliği sınavına 1200 ilkokul öğretmeni başvurmuş, bunlardan 250 kadarı kabul edilmiştir.³²⁶ Bu sınavlar Türkçe, Matematik, Fen bilimleri, Tarih ve Coğrafya grubu olmak üzere dört ana branşta yazılı ve sözlü mülakat olmak üzere iki aşamalı yapılmaktadır. Yazılı sınavda başarılı olanlar sözlü mülakata alınmaktadır. Sınavlar, merkezi vilayetlerde yapılmakta, sorular bakanlık tarafından kapalı zarflarda gönderilmektedir.³²⁷ Örneğin, Türkçe öğretmenliği için yapılan sınavın kapsamı şöyledir; Lise son sınıf edebiyat konuları, Türkçe modern bir edebi metnin izahı, bir kompozisyon yazımı ve bir numune ders planının izahının heyet önünde yapılmasıdır.³²⁸

İlkokul öğretmenleri dönemin başlarında müfettiş olabilmekteyken sonraki yıllarda, müfettiş olabilmek için Gazi Terbiye Enstitüsü mezunu olma şartı getirilmiştir. Öğretmenler bu hakkın kendilerine tanınması için bazı girişimlerde buldukları görülmektedir.³²⁹ Nitekim, 1939 yılında yapılan Maarif Şurasının gündemine de getirmişlerdir.³³⁰

İlkokul öğretmenleri, "*Başmuallim*" yani okul müdürü olabilmektedirler. Dönemin başlarında ilkokullarda başmuallim atamalarıyla ilgili herhangi bir mevzuata rastlamıyoruz. Ancak, 1934 yılında yayınlanan bir genelgeyle başmuallimlerin nasıl seçileceğine dair bazı kıstaslar getirilmiştir. Buna göre, en az üç yıl başarılı bir şekilde öğretmenlik yapmış öğretmenler başmuallim olabileceklerdir. Başvuranlar arasında, kıdem ve sicil durumlarına göre Maarif İdareleri tarafından bir liste yapılarak bakanlığın onayına sunulacak; bakanlık,

³²⁵“Orta tahsil mekteplerinde yardımcı muallim çalıştırılması hakkında kanun lâiyhası”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:18, 17.12.1934,C:1,s.197-202

³²⁶ “Muallim İhtiyacı”, **Yeni Mersin**,2 Haziran 1936, S:2400, s.1

³²⁷ “Orta Okul Sınavına Girecek Muallimler”, **Yeni Mersin**,3 Haziran 1936, S:2401, s.2, Ayr.Bkz:“Kültür Hareketleri”, **Yeni Mersin**, 19 Ağustos 1936, S:2466, s.1

³²⁸ “Ortaokul Öğretmeni Olmak İçin...”, **Kurun**, 10 Mayıs 1938, S:7301-1391, s.3

³²⁹ “Yeniden Müfettiş Olmak İsteyen Muallimler”, **Tan**, 14 İkinciteşrin 1938,S:1183,s.3

³³⁰ “Öğretmenler Müfettiş Olabilecekler”, **Ekekon**, 22 Temmuz 1939, S:534-582, s.2

başvuranları vilayet dahilindeki herhangi bir okula atayabilmektedir. Ayrıca, başvuru yapmadığı halde, liyakatli görülenler de kendi isteği dışında başmuallim olarak atanabilmektedir.³³¹

Bakanlık, başmuallimleri atama yetkisine sahip olduğu gibi istediği zaman görevden alma veya yer değiştirme yetkisine de sahiptir. Örneğin, 1930 yılında İstanbul ilkokullarındaki 70'den fazla başmuallimin yeri değiştirilmiş, 20 kadar başmuallimin ise görevine sona verilerek öğretmen olarak ataması yapılmıştır.³³² Bakanlığın bu yetkisi kanundaki "*Maarif hizmetlerinde asıl olan muallimlik*" ilkesine dayanmaktadır.

Başmuallimler, 789 sayılı kanuna göre Vilayet Encümenlerinde alınacak karara göre 12-20 lira arasında makam tahsisatı alabilmektedirler. Ancak, merkezi şehirlerdeki başmuallimler bu tahsisatı alabilmekte iken, taşrada pek çok vilayette bu tahsisat bütçe sıkıntısı yüzünden ödenmemektedir.³³³

Başmuallimler idari görevlerinin yanı sıra haftada 12 saat ders okutmak ve diğer öğretmenlerin dersini teftiş etmek durumundadır. Ancak, bunun dışında öğretmen ihtiyacının arttığı dönemlerde başmuallimlere de sınıf verilmiş, böylece başmuallimler diğer öğretmenler gibi sınıf okutmanın yanı sıra idari görevleri de yapmak durumunda kalmışlardır.³³⁴

1936 yılında bir düzenleme ile 300'den fazla öğrencisi olan okullarda başmuallimlerin girmesi gereken ders saati 6 saate indirilmiş, ayrıca kendilerine bir yardımcı seçebilme yetkisi verilmiştir. Buna göre, başmuallim girmesi gereken 6 saat dersi yardımcısının sınıfından alacaktır.³³⁵ 1939 yılında gönderilen bir genelgeyle, başmuallimler yaz aylarında diğer öğretmenlere tanınan tatil hakkından yararlandırılmayıp görevleri başında kalmaları, sadece 15 gün izin kullanmaları yolunda bir düzenleme yapılmıştır.³³⁶

Öğretmenlerin önemli sorunlarından biri konut sorunudur. Atandıkları yerde oturabilecekleri bir konut bulmakta zorlanmaktadırlar. Aldıkları maaş yeterli gelmemekte, pek çok vilayette öğretmenler maaşlarını önemli bir kısmını kiraya vererek ancak derme çatma kerpiç evlerde ikamet etmek durumundadır.³³⁷ Mustafa Necati Bey'in öğretmenlerin bu sorununa eğildiği görülmektedir. Onun bakanlığı

³³¹ "Başmuallimler Ne Surette Seçilecektir?", **Yeni Asır**, 21 Eylül 1934, S:8753, s.2

³³² "İstanbul Başmuallimleri", **Muallimler Mecmuası**, Teşrinevvel 1930, S:11, s.7

³³³ Demiray, "Türkiye Cumhuriyetinin 10 Yıllık Maarif İşleri...", **a.g.m.**

³³⁴ "İlk Tedrisat...", **Milliyet**, 7 Eylül 1934, S:3081, s.1

³³⁵ "Yeni İlkemektepler Talimatnamesi" **Cumhuriyet**, 15 Birinciteşrin 1936, S:4460 s.2, "Çifte Tedrisat İçin Talimatname Hazırlandı", **Kurun**, 15 Birinciteşrin 1936, S:681, s.3

³³⁶ "İlkokul Başöğretmen ve Öğretmenleri...!", **Vakit**, 20 Birincikanun 1939, S:7882, s.3

³³⁷ "Suruç'ta Memurlar Ne Haldedir", **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1928, S:1431, s.4

döneminde 789 sayılı teşkilat kanununda öğretmenlere mesken bedeli adı altında bir kira yardımı hakkı verilmiştir. Mustafa Necati Bey ayrıca vilayetlere gönderdiği genelgede, ilgililerin öğretmenlerin barınma sorunuyla yakından ilgilenmesini istemiş, onları en azından dul kalmış yaşlıların yanına yerleştirmelerini istemiştir.³³⁸ . Ancak daha sonraki yıllarda öğretmenlerin kanuni hakkı olan kira yardımı pek çok vilayette bütçe sıkıntısından dolayı ödenemeyeceği anlaşıldığından dolayı yeni kanuni düzenlemelerle ertelenmiştir.³³⁹

Dönem boyunca öğretmenlerin konut sorunu devam etmiştir. Öğretmenlerden bir kısmı yüksek kira bedeli ödememek için çalıştıkları okulun müştemilatında kalmaktadırlar. Buralarda da kendilerinde emlak vergisi istendiği için zaman zaman başka ev bulmak zorunda kalacaklardır.³⁴⁰

Bununla birlikte bazı vilayetlerde öğretmenler için konut yapımı çalışmalarına da rastlanmaktadır. Örneğin, 1934 yılında İzmir Valisinin öncülüğünde “*Muallimler Mahallesi*” adı altında 200 konut inşa edilmek üzere bir kooperatif çalışması başlatıldığı görülmektedir. Öğretmenler, maaşlarının dörtte biri oranında taksitle bu evlerden satın alabilecekleri bildirilmektedir.³⁴¹ Son Posta gazetesi İzmir’deki bu uygulamaya dair haberinde; İstanbul’da da Ayasofya’nın denize bakan kısmının bomboş olduğunu belirterek buraya öğretmenler için konut yapılmasını istemektedir.³⁴²

Öğretmenlerin sorunlarından bir diğeri de bulaşıcı hastalıklardır. Okullarda bulaşıcı hastalıklar ciddi sorunlar yaratmakta, zaman zaman okullar bu yüzden tatil edilmektedir. Kalabalık sınıflarda eğitim yapan öğretmenler verem gibi ciddi sağlık sorunlarıyla karşı karşıyadır. Muallimler Birliği Başkanı Tahsin Demiray, öğretmenlerin bu sorunlarına dikkat çektiği yazılarından birinde İstanbul’da 220 veremli öğretmen olduğunu ve öğretmenlerin pek çoğunun emekliliklerini göremeden hayatlarını kaybettiğini belirtmektedir.³⁴³

Mustafa Necati Bey döneminde öğretmenlerin bu sorununa çare olmak üzere İstanbul Validebağ korusunda bir hastane yapılması ve burada hasta öğretmen ve öğrencilerin tedavisi çalışmalarına başlanmıştır. Burada 1926 yılında bir Prevantorium açılmış, 1928’de 10 yataklı öğretmenler pavyonu eklenmiş, 1938 yılında 120 yataklı bir Senatoryum ilave edilmiştir. Burada, 1928’de 13 öğretmen

³³⁸ “Muallimlerin İskanı”, **İkdam**, 22.10.1928, S:11315 s.2

³³⁹ Bkz: Bölüm 5.2.4. Öğretmen Maaşları Sorunu

³⁴⁰ “Mekteplerde Oturan Muallimler”, **Cumhuriyet**, 1 Teşrinisani 1931,S:2689, s.2

³⁴¹ “İzmir’de Muallimler Mahallesi”, **Akşam**, 6 Şubat 1935, S:5856, s.6

³⁴² “İzmir Valisi Her Tarafa Örnek Olmalı”, **Son Posta**, 25 İkinciteşrin 1934, S:1580, s.2

³⁴³ Tahsin Demiray, “Muallimlerimiz Fizyolojik Felaketlerin Tehdidi Altında”, **Muallimler Mecmuası**, Teşrinisani 1932, S:23, s.86-88

tedavi edilirken, kapasite yıldan yıla artırılarak 1937’de 99 öğretmen tedavi edilir duruma gelinmiştir.³⁴⁴

Muallimler Birliğinin de bu yönde çalışmaları olduğu görülmektedir. Birlik üyesi hasta öğretmenlere yardım yapabilmek için gelir elde etmek amacıyla ilginç bir girişimde bulunulduğu görülmektedir. Bir çikolata fabrikasıyla anlaşarak okullarda “*Mektepli Çikolatası*” adı altında bir çikolata satışı yapılması ve elde edilecek gelirin %1’i birliğe verilerek hasta öğretmenlerin tedavisinde kullanılması amaçlanmıştır.³⁴⁵

Bunun dışında öğretmenler için bir sağlık sigortası söz konusu değildir. 1936’dan itibaren hız kazanan Öğretmen Yardım Sandıkları, sadece ölüm halinde öğretmen ailelerine yardım yapmaktadır. Bunun yanında bakanlık, hasta öğretmenlere hava değişimi için yaz aylarında yazlık bölgelerdeki okul binalarında kalmaları için izin vermektedir.³⁴⁶ Ayrıca sene içerisinde hastalanan öğretmenlere izin kolaylığı getirilmiştir.³⁴⁷ Yine tayinlerde sağlık sorunu olan öğretmenlere hastane olan şehir merkezlerine atanmaları için öncelik tanınmaktadır.

Öğretmenlerin sık sık hastalanması eğitim öğretimi de aksatmaktadır. 1936 yılında öğretmenlerin sık sık izin almalarından dolayı eğitimin aksaması neticesinde bakanlık, öğretmenlerden heyet raporu istemeye başlamış ve bu raporun bakanlık tarafından onaylanması şart koşulmuştur. Maarif Müdürlüklerinde istihdam edilen doktorlar tarafından hastalanan öğretmenlerinin tedavilerinin evlerinde takip edilmesi uygulaması başlatmıştır. Böylelikle, gereksiz izinlerin önüne geçilmesi ve hastalıkların tedavi süresinin kısaltılması düşünülmektedir.³⁴⁸ Öğretmen Sesi dergisi bu uygulamaları eleştirmekte, bazı öğretmenlerin bu yüzden Şurayı Devlet’e* başvurduklarını bildirmektedir.³⁴⁹

³⁴⁴ “Hasta Öğretmen ve Talebeler İçin 50 Yataklı Sanatoryum Bugün Açılıyor”, **Kurun**, 20 Kanunievvel 1938, S:7523-1623, s.11

³⁴⁵ “Mektepli Çikolatası”, **Muallimler Mecmuası**, Eylül-Teşrinievvel 1931, S:21-22, s.17,

“Muallimler Birliğine Yeni Varıdat”, **Cumhuriyet**, 3 Nisan 1932, S:2841, s.2

³⁴⁶ “Tebdilihavaya Muhtaç Muallimler”, **Cumhuriyet**, 27 Haziran 1933, S:3282,s.2

³⁴⁷ “Öğretmenler Ne Vakit İzin Alabilecekler”, **Kurun**, 17 Mart 1937, S:6887-1007, s.3

³⁴⁸ “Hasta Muallimler”, **Akşam**, 6 Kanunuevvel 1936, S:6516, s.3

* Şura-yı Devlet günümüzde Danıştay’a karşılık gelen yargı kurumudur. Şura-yı Devlet Osmanlı Devletinde modernleş(tir)me çalışmalarının bir ürünü olarak 1868’de ortaya çıkmıştır. Şura-yı Devlet Nizamnamesi ne göre bu kurumun görevi; hükümetle şahıslar arasındaki davaların halli ve görüşülmesi, devlet memurlarından kanun dışı hareket edenlerin muhakemelerinin yapılmasıdır.

Özette idari yargı görevi üstlenmektedir. 1924 Anayasası’nın 51. maddesinde düzenlenerek daha sonra çıkarılan 1925 tarihli ve 669 sayılı kanunla Cumhuriyet döneminde yeniden ihdas edilmiş ve 6 Temmuz 1927’de fiilen çalışmalarına başlamıştır. Bkz: Mehmet Canatar, Yaşar Baş, “Şura-yı Devlet Teşkilatı ve Tarihi Gelişimi”, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, 1998, S:9 s.111-148,<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1153/13569.pdf>

³⁴⁹ “Meslektaşların Sağlıkları Böyle mi Korunur?”, **Öğretmen Sesi**, 15 Mart 1938, S:37-66, s.363-364

Bakanlık, izinler konusunda çok hassas davranmaktadır. Öğretmenlerin günlük devam takip cetvelleri tutulmakta ve gereksiz izinlerin önüne geçilmek istenmektedir. 1937 yılında bu konuda bir istatistik çalışması yapılmış, izin alan öğretmenlerin %90'ından fazlasının kadın öğretmenler olduğu görülmüştür. Bakanlık, yalnızca hastalık durumunda izin verilmesi için sık sık emirler göndermiştir.³⁵⁰

Bu arada ilginç bir girişim olarak, kadın öğretmenlerin hamilelik ve çocuk bakımı nedeniyle sık sık izin almaları sorununa çözüm bulmak için İstanbul Maarif Müdürlüğü'nün bakanlığa bir başvurusu söz konusu olmuştur. 1940 yılında gündeme gelen bu öneriye göre, kadın öğretmenlere bir yıl süreyle "*Hamilelik İzni*" verilmesi ve yerlerine vekil öğretmen atanması istenmektedir.³⁵¹ Ancak, bu önerinin uygulandığına dair bir bilgi mevcut değildir.

İncelenen dönemde eğitim öğretimin aksamasına neden olan diğer bir sorun ise öğretmenlerin askerlik hizmetine alınmalarıyla ilgilidir. 1926 tarih 789 sayılı kanunda öğretmenlerin askerlik hizmetinde geçen süreleri kıdemlerine esas hizmet sürelerine dahil edilmiştir. Ancak, öğretmen kadrosunun genç bir yapıya sahip olması nedeniyle çok sayıda öğretmen göreve başladıktan kısa bir süre sonra zorunlu askerlik hizmetine alınmaktadır. Bütçe sıkıntısı yaşayan bazı vilayetlerde bu öğretmenlerin yerine vekil istihdam edilmediği için öğretmen sıkıntısı yaşanmaktadır. 1933 yılında Maarif Vekaleti'nin girişimleriyle öğretmenlerin askerlik hizmetlerini iki yaz dönemi ve bir kış dönemi olmak üzere Mayıs ayından itibaren askere alınması ve ertesi senenin Ekim ayında terhis olmaları şeklinde düzenleme yapılmıştır. Böylece, öğretmenlerin askerliği sadece bir öğretim dönemini kapsayacaktır.³⁵²

Öğretmenlerle ilgili tartışma konusu olan bir başka konu ise özel ders veren öğretmenlerle ilgilidir. Geçim sıkıntısı yaşayan öğretmenler gazetelere ilan vererek isteyenlere özel ders verebileceğini belirtmektedir. Örneğin, 29.08.1934 tarihli bir gazetede ilan şöyledir;

"İlk ve Orta Mektep Talebelerine;

*Az zaman zarfında büyük bir terakki ve muvaffakiyet temin etmeği deruhte eden, tecrübe görmüş ve usul aşına bir muallim ders vermeğe başlamıştır. İstiyenler (Halkın Sesi) idaresine müracaat edebilirler."*³⁵³

³⁵⁰ "Öğretmenler Ne Vakit İzin Alabilecekler", **Kurun**, 17 Mart 1937, S:6887-1007, s.3

³⁵¹ "Kadın Muallimler", **Son Telgraf**, 3 Eylül 1940, S:1256, s.2

³⁵² **Kültür Düsturu, a.g.e.**, s.309

³⁵³ "İlk ve Orta Mektep Talebelerine", **Halkın Sesi**, 29 Ağustos 1934, S:1258, s.3

Bir başka ilanda ise, derslerinde geri kalan, sınavlara hazırlanmak isteyen öğrenciler tecrübeli bir öğretmenden ders almak istiyorlarsa gazete idaresine başvurmaları istenmektedir.³⁵⁴

İncelenen dönemde okul bitirime imtihanlarının zorluğundan dolayı özel ders olayının yaygınlaşmaya başladığı anlaşılmaktadır. Bakanlık, özel ders verilmesini yasaklamamakla birlikte 1934 yılında çıkardığı bir genelgeyle bir takım kısıtlamalar getirmiştir. Özel ders vermek isteyen öğretmenlerin "*Hususî Ders Verme Beyannamesi*" doldurmak suretiyle izin almaları ve ayrıca özel ders verdiği öğrencinin sınavına mümeyyiz olarak girmemeleri şartı getirilmiştir.³⁵⁵ 1938 yılında ise öğretmenlerin kendi okulundaki öğrencilere özel ders vermesi yasaklanmıştır.³⁵⁶ Aynı yıl gönderilen bir emirle, özel ders veren öğretmenlerin takibe alınacağı, vergi vermeden ders vermenin yasak olduğu bildirilmiştir.³⁵⁷

1940 yılına gelindiğinde ise evde ve özel ofislerinde özel ders veren öğretmenlerin çoğaldığı anlaşılmaktadır. Bakanlık, bunlar arasında resmi okullarda çalışmayan ve öğretmenlik ehliyetnamesi olmayanlar olduğunu ve bunların takip edilmesini istemektedir. Ehliyetnamesi olanlara ise özel dersane açılması için ruhsat verilmeyeceğini, ancak bunlara vergi hükümlerine tabi olduklarının hatırlatılmasını istemektedir.³⁵⁸

Yine 1940 yılında gönderilen bir emirde, bazı öğretmenlerin kendi öğrencilerini özel ders almaya mecbur ettiklerinin haber alındığını ve bunun yasaklandığı bildirilmektedir.³⁵⁹ Kendi öğrencisi olmayanlara ders verecekler için "*Hususî Ders Verme Beyannamesi*" yeniden düzenlenmiş ve Tebliğler Dergisinde yayınlanmıştır. Beynamede, öğrencinin kimlik bilgileri ve dersin ücretinin belirtilmesi istenmektedir.³⁶⁰

Öğretmenlerin bir diğer sorunu da seyahat ücretleridir. 1939 yılında öğretmenlerin vapur, tren, tramvay ve otobüslere öğrenciler gibi indirimli binmek

³⁵⁴ "İlk ve Orta Okul Talebelerine", **Yeni Asır**, 7 Şubat 1936, S:9161, s.8

³⁵⁵ "Muallimler Talebeye Hususî Ders Vermek İçin İzin Alacaklar", **Hakimiyeti Milliye**, 23 İncincikanun 1934, S:4492, s.2

³⁵⁶ "Hususî Ders Verecek Muallimler", **Son Telgraf**, 23 İncincikanun 1938, S:318, s.1

³⁵⁷ "Hususî Muallimlik", **Son Telgraf**, 27 Ağustos 1938, S:529,s.2

³⁵⁸ "Sahte Muallimler", **Son Telgraf**, 4 Eylül 1940, S:1257, s.2

³⁵⁹ "Hususî Dersler: Hiçbir Muallim Talebesine Parasız ve Paralı Ders Veremiycek!", **Son Telgraf**, 24 İncincikanun 1940, S:1034, s.2

³⁶⁰ **Tebliğler Dergisi**, 15 İncincikanun 1940, S:55, s.116

taleplerini Maarif Şurası gündemine getirdikleri görülmektedir. Öğretmenler, bakanlıktan Nafia Vekaleti nezdinde girişimlerde bulunulmasını istemektedirler.³⁶¹

Öğretmenlerin özlük haklarına dair bir çabası da, ortaokul ve liselerde okuyan çocukları için olmuştur. Özellikle köy öğretmenleri kendi çocuklarını ortaokula gönderememektedir. Bakanlığa başvurarak bir çözüm bulması istenmiş, bakanlık verdiği cevapta köy öğretmenlerinin çocuklarının pansiyonlu okullarda ücretsiz okutulacağını bildirmiştir.³⁶²

Özetle, bu dönemde öğretmenlerin sosyal haklarına dair önemli gelişmeler olmuştur. Ancak, ilköğretimin finansmanını sağlayan Vilayet Hususi İdarelerinin bütçelerinin kısıtlı imkanlarından dolayı bu sosyal hakların tam olarak kullanılabildiği söylenemez.

4.6. Öğretmenlerin Teftişi

Öğretmenlerin teftişi ile ilgili ilk düzenleme 1927 yılında yapılmıştır. 03.01.1927 tarihli İlk Tedrisat Müfettişleri Talimatnamesine göre her kazada an az bir ilköğretim müfettişi bulunacaktır. Beş yıl öğretmenlik yapmış öğretmen okulu mezunları arasından sınavla seçilen ilköğretim müfettişlerinin buldukları kaza merkez ve köylerindeki okulları ve öğretmenleri teftişin yanı sıra, mahallin eğitim ihtiyaçları, öğretmenlerin mesleki bilgilerinin artırılması, şikayete konu olan olayları soruşturma yetkisi ve sorumluluğu vardır. Talimatnamede ilköğretim müfettişlerinin teftiş edeceği yerlere önceden haber vermemesi, öğretmenlerle laubali ilişkiler kurmaması, borç alışverişinde bulunmaması ve öğretmenin evinde misafir olmaması istenmektedir. Ayrıca, yapılan teftiş sonucunda okul teftiş defterine yazılan rapordan başka bakanlığa gönderilmek üzere görüş ve önerilerin yazıldığı gizli bir rapor daha hazırlanması istenmektedir. Talimatnameye göre, yapılan teftişlerden sonra hazırlanacak raporlarda başlıca şu bölümler bulunmalıdır:³⁶³

Birinci Kısım: Okulun maddi durumu; binası, temizliği, düzeni, ders araçları, kütüphane ve müzesinin durumu,

İkinci Kısım: Okulun manevi durumu; Okul idaresinin durumu, okulun sıhhi ve eğitim durumu, öğretmenlerin kabiliyetleri, genel ve ahlaki durumları, öğretimin gidişatı,

³⁶¹ Hikmet Münir, "Muallimler İçin", **Vakit**, 8 Şubat 1939, S:7570, s.2, Ayr.Bkz:"Muallimlerin Tramvay Ücreti", **Son Telgraf**, 12 Şubat 1939, S:693, s.3

³⁶² "Köy Muallimlerinin Çocukları Bedava Okutulacak", **Son Posta**, 7 Mayıs 1937, S:2429, s.2

³⁶³ **Kültür Düsturu**, a.g.e., s.491-499

Üçüncü Kısım; Kasaba ve köylerin genel durumu.

Dördüncü kısım: Bölgede o yıl içinde nerelerde okul açıldığı, ne kadar öğrenci devam ettiği, hangi başarıların elde edildiği, başarısızlığın nedenleri hakkında istatistiki bilgiler, ilköğretimin gelişimi ve kalkınması hakkında gereken tedbirlere dair görüşler.

Bu talimatnamenin hazırlanmasından sonra ilköğretim müfettişlerinin mesleki gelişimine önem verildiği görülmektedir. Dönemin hemen başlarında Sivas ve Ankara'da açılan kurslarda ilköğretim müfettişleri eğitime tabi tutulmuşlardır.³⁶⁴

Bununla birlikte, Kültür Bakanlığı Dergisi'nin 1937 tarihli 20. Sayısında ilköğretim teftiş sistemiyle ilgili ciddi eleştiriler yapılmakta ve önemli bilgiler verilmektedir. Buna göre; mevcut ilköğretim teftiş sisteminin kendisinden beklenen rolü yerine getiremediği ve müfettiş kadrosunda bir çok tasfiyeler yapılmasına rağmen nitelik açısından öğretmenler karşısında zayıf kaldıkları belirtilmektedir.³⁶⁵

1931 yılı itibariyle biri kadın 210 ilköğretim müfettişi vardır.³⁶⁶ 1934 yılına gelindiğinde bu sayının 191'edüştüğü görülmektedir. 1934 yılı itibariyle 190 kişi olan ilköğretim müfettişleri kadrosunun menşei itibariyle durumu şöyledir; Yüksek okul mezunu 10, öğretmen okulu mezunu 170, Lise mezunu 5, Ortaokul mezunu 3 ve ilkokul mezunu 4 kişidir. 1938 yılında ise sayıları 168'e düşen ilköğretim müfettişlerinden 34'ü yüksek okul, 3'ü lise, 129'u öğretmen okulu, biri ortaokul ve biri ise ilkokul mezunudur.³⁶⁷

Görüldüğü gibi ilköğretim müfettişlerinin sayıları gittikçe azalmakta, ancak menşeleri itibariyle nitelikleri artmaktadır. Dönemin eğitim yöneticileri müfettişlerin nitelik itibariyle öğretmenleri iş başında yetiştirebilecek uzmanlık seviyesinde olmasını arzu etmektedir. Bunun için ilköğretim müfettişi olarak yetiştirilmek üzere Gazi Terbiye Enstitüsüne daha fazla öğrenci alımı yoluna gidilmiştir.³⁶⁸ 1935 yılından sonra ilköğretim müfettişliğine sadece Gazi Eğitim Enstitüsü mezunları kabul edilmiştir.³⁶⁹ 1938 yılında yapılan kanunda ise, ilköğretim müfettişi olabilmek için Gazi Terbiye Enstitüsü mezunu olmak veya yabancı ülkelerde emsal bir öğrenim görmüş olmak şartı kanunlaştırılmıştır.³⁷⁰

³⁶⁴ **Maarif Sergisi Rehberi**, Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası, İstanbul, t.y.

³⁶⁵ "Yeni İlkokul Müfredat Programı", **a.g.m.**

³⁶⁶ **B.C.A.**, f:490.01, k:1204, d:222, s:1.46, 3.5.1931 tarihli bir rapor.

³⁶⁷ **Öğretmenler İstatistiği 1934-1938**, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1942, s.162

³⁶⁸ "Yeni İlkokul Müfredat Programı", **a.g.m.**

³⁶⁹ "İlk Tedrisat Müfettişleri İlkokullarda Öğretmen", **Tan**, 28 Temmuz 1935, S:97-3400, s.2

³⁷⁰ "İlk Tedrisat Müfettişlerinin Muvazenei Umumiye İçine Alınmasına Dair Kanun", **Resmi Gazete**, 11.6.1938, S:3931, s.1

Müfettişlerin niceliksel durumuna baktığımızda ise, 1933-1934 istatistiklerine göre bir müfettişe 33 okul, 80 öğretmen ve 3.111 öğrenci isabet etmektedir. Ayrıca, müfettişler maaşlarını Vilayet Hususi İdarelerinden almaktadırlar ve 1930'lu yıllarda bu idareler müfettiş kadrolarını artırmak şöyle dursun zaman zaman azaltma yoluna da gitmişlerdir.³⁷¹

Taşra vilayetlerinde okullaşma oranları son derece düşük olmakla birlikte bu vilayetlerin müfettiş başına düşen okul, öğretmen ve öğrenci sayıları yönünden daha avantajlı olduğu görülmektedir. Örneğin İstanbul'da bir müfettişe düşen öğretmen sayısı 111 iken Van'da bir müfettişe 40 öğretmen düşmektedir.³⁷²

Bakanlığın söz konusu yayınında ilköğretim müfettişlerinin bir an önce merkezi bütçeye bağlanması tavsiye edilmektedir.³⁷³ Nitekim, 1938 yılı itibarıyla ilköğretim müfettişlerinin maaşları bakanlık bütçesinden ödenmeye başlanacaktır.³⁷⁴

Dönemin teftiş sistemini daha iyi anlayabilmek için ilköğretim müfettişleri tarafından tutulmuş teftiş raporlarına değinmek yerinde olacaktır. Örneğin, Bolu mıntıkası İlköğretim Müfettişi A. Remzi tarafından tutulan 1928 tarihli teftiş raporlarında dikkate değer noktalar aşağıda belirtilmiştir.³⁷⁵

Rapora göre; Üçü kız, üçü erkek ve 43'ü karma olmak üzere toplam 49 ilkokulda 3.558 öğrenci vardır. Geçen yıla göre öğrenci sayısı 78 artmıştır. Mevcut mektepler ihtiyacı karşılamamaktadır. Bunun sebepleri; köylerde istenen şartlarda bina yoktur, nitelikli öğretmen yoktur ve ayrıca Hususi İdare bütçesi yeterli gelmemektedir. Mevcut okulların çoğunun bina, ders araçları bakımından eksik olduğu ve ders kitaplarının çocukların seviyesine uygun olmadığından yeni müfredat programının uygulanmasında sıkıntılar çekilmektedir. Şimdiye kadar eğitimde maksat yalnız okuyup yazma öğretmek olduğundan, gerek okul ihtiyacı ve gerekse nitelikli öğretmen ihtiyacına gereken önem verilmemiştir. Bu sene öğretmenlerin mesleki yeterliliklerini artırmak için Maarif Müdürlükleri çeşitli konferanslar ve henüz öğretmen sınıfına dahil olmayan vekil öğretmenler için kurslar açmışlardır.

Raporlarda, teftiş edilen okulların bina, ders araçları, okul müzesi gibi alt yapısal sorunlar hakkında durum tespiti yapılmakta ve öneriler sıralanmaktadır. Öğretmenler için ise ayrı ayrı notlar tutulmakta, menşei, bilgi düzeyi ve deneyimi, aldığı hizmet içi eğitimlere yer verilmektedir.

³⁷¹ "Yeni İlkokul Müfredat Programı", **a.g.m.**

³⁷² "Yeni İlkokul Müfredat Programı", **a.g.m.**

³⁷³ **A.g.m.**

³⁷⁴ "İlk Tedrisat Müfettişlerinin Muvazenei Umumiye İçine Alınmasına Dair Kanun", **Resmi Gazete**, 11.6.1938, S:3931, s.1

³⁷⁵ **B.C.A.**, f:180.0.09, k:141, d:679, s:1, 3.11.1928 Tarihli Teftiş Notları

Örneğin, Düzce Merkez Namık Kemal Erkek Mektebi'nin binasının tam teşkilatlı bir okul için uygun olmadığı, kütüphane ve müzenin faaliyete başlamadığı tespiti yapılmaktadır. Öğretmen Bahtiyar Bey hakkında ise; ortaokul mezunu olduğu, bilgi seviyesi ve tecrübesinin noksan olduğu, köy öğretmeni kursuna katıldığı halde başarısız olduğu belirtilmiştir. Vekil Öğretmen Hacer Hanım hakkında; İlkokul mezunu olduğu, fakat kudretli ve tecrübeli bir öğretmen olduğu, önceki yıllarda Toplu Tedris usulünde ve birinci sınıfın Elifba dersinde yeteri derecede başarılı olamadığı, ancak açılan A kurslarına devam ettiği ve eksiklerini tamamladığı belirtilmektedir.

Aynı raporda Düzce Azmi Milli Erkek İlkokulu hakkında; birer hafta süreyle yıl içinde iki kez teftiş edildiği, okulun binasının yeterli olduğu, bahçesinde "Ziraat Bahçesi" uygulaması yapıldığı, ders araçlarının yeterli olduğu, kütüphane oluşturulduğu, yine öğretmenlerin gayretleriyle bir müze teşkil edilmiş olduğu belirtilmektedir. Başmuallim İhsan Bey'in, ilmi kudreti, zeka ve yeteneği ile kendisinden istifade edilen bir öğretmen olduğu, ancak başmuallimlerde bulunması gereken vasıflara sahip olmadığı, okulun sev ve idaresinde başarılı olamadığı, öğretmenlerle arasında samimi ilişkilerin resmi görevine tezat teşkil ettiği ve bu durumda başmuallimlik görevine devam etmesi yarar yerine zarar getireceği belirtilmektedir.

Yine raporda, aynı okuldaki öğretmen Sabri Bey'in bilgili, çalışkan ve görevine sadık bir genç olduğu, fazla bilgi vermek hevesine kapıldığı, verdiği bilgiyi çocukların hazmedip etmediğini kontrol etmediği, programdaki maddelerin tamamlanması için çalıştığı, fakat asıl amaç olan çocukları hayat için hazırlama işinde başarılı olamadığı belirtilmektedir.

Düzce köylerinin genel durumuyla ilgili bölümde; okulların daha çok ova köylerinde bulunduğu, pek çok köyde okul bulunmadığı, bunun için köy yatı teşkilatına ihtiyaç hissedildiği belirtilmektedir. Devamında Bolu'nun genel itibarıyla Türk unsuru olduğu halde Düzce'de Türk, Çerkez, Abaza, Gürcü, Kürt, Arnavut, Boşnak ve Tatarların mevcut olduğu, halen kendi dillerini kullandıkları, ilkokulların bu hususta başarılı olmasının mümkün olmadığı belirtildikten sonra yatı okullarının Düzce'de Türk kültürü ve lisanına bağlılığı artırmada etkili olabileceği belirtilmektedir.

Raporun ilköğretimin gelişmesi için alınması gerekli tedbirlerle ilgili bölümünde; köy kanununun köylüye faydalı diğer maddeleri uygulanmaz ise köylülerin kendi okullarını yapmaları için senelerce beklemek gerekeceği belirtilmektedir. Ayrıca, öğretmenler için kurslar açarak Toplu Öğretim sisteminin

öğretilmesi gerektiği, Arap harfleri yerine Yeni Türk Harflerinin kabul edilmesinin alfabe öğretimini kolaylaştıracağı da belirtilmektedir.

Yukarıda özeti verilen, yaklaşık 67 sayfadan ibaret olan bu teftiş notları incelendiğinde dikkat çeken noktalar şunlardır;³⁷⁶

- 1- Müfettişler okulun bina durumuna dair genel bilgiler vermiştir. Bu açıdan okulların binaları çoğu yerde yetersizdir. 1927-28 öğretim yılından itibaren kız ve erkek ilkokullarının birleştirilmesine başlamış, binanın yeterli olmadığı durumlarda sadece erkek öğrenciler kabul edilmiştir.
- 2- Pek çok yerde ders araçları eksiktir. Bazı köylerde halen eski tip sıralar kullanılmaktadır.
- 3- Yeni İlkokul Programının okullardaki uygulamasında meydana gelen aksaklıklar tespit edilmektedir. Özellikle Toplu Öğretim ve Alfabe öğretim yöntemi üzerinde durulmuş, yeni Türk harflerinin kabulü durumunda kelime usulü veya karma usulün uygun olacağı tespiti yapılmıştır.
- 4- Başmuallimler hem öğretmen olarak teftiş edilmiş, hem de yöneticilik yönü bakımından değerlendirmeye tabi tutulmuş, yöneticiliği yetersiz görülenlerin başmuallimlik görevinden alınmaları istenmiştir.
- 5- Öğretmenlerin menşelerine dikkat çekilmiş, yeni öğretim yöntemlerine vakıf olup olmadıkları ve bilgi seviyeleri değerlendirilmiştir.
- 6- Vekil öğretmenler (Muallim Muavinleri) mesleki yeterlilikleri açısından değerlendirmeye tabi tutulmuş, kursa ihtiyacı olanlar tespit edilmiş, öğretmenlik mesleki becerileri yeterli görülmeyenler hakkında tasfiye edilmesi yönünde rapor tutulmuştur.
- 7- Öğretmenler arasındaki ilişkiler, birbirlerine karşı davranışları, uyumlu çalışıp çalışmadıkları değerlendirilmiştir.
- 8- Teftişi yapılan okulun bulunduğu şehir, kasaba veya köyün sosyal, coğrafi ve ekonomik durumu hakkında ayrıca bir analiz yapılmış, halkın etnik durumu, geçim kaynakları tespit edilmiştir.
- 9- İlköğretim yaygınlaşması için öneriler dile getirilmekte ve Köy Kanununun tam olarak tatbik edilmesi istenmektedir.

Elde mevcut olan bir başka teftiş raporu da 1929-1930 öğretim yılına aittir. Üsküdar bölgesi ilköğretim müfettişi S.Edip imzalı bu teftiş raporlarında yapılan tespitler özetle şöyledir; Bölgedeki 140 öğretmenin derslerine bir yıl boyunca 3-4 kez girilmiştir. Öğretmenlerin derse hazırlıklı gelmiş olduklarından yapılan gözlemin tam

³⁷⁶B.C.A., f:180.0.09, k:141, d:679, s:1, 3.11.1928 Tarihli Teftiş Notları

olarak gerçeği yansıtmama ihtimali vardır. Öğrencilerin bilgi seviyelerinin sık sık kontrol edilmiş, görülen eksiklikler öğretmenlere bir toplantı yapılarak bildirilmiştir. Okullar ders araçlarından mahrumdur, ancak öğretmenler kendi imkanlarıyla basit araçlar yaparak ihtiyacı gidermektedir. Bu eksikliğı gidermek için ya okullara yeteri kadar ödenek verilmeli ya da her mıntıkada ders araçları yapımı için birimler oluşturulmalıdır. Okul kütüphanelerinde öğretmene rehber olacak eserler yoktur. Geçen yılki raporda, müzik dersinin zararlı bir karikatür halini aldığını belirtilmişti. Üsküdar mıntıkasında öğretmenler için müzik kursları açılmış ve yeni şarkılar ve bu şarkıların bir aletle çalınması öğretilmiştir. Bu kursun diğer bölgelerde de yapılması gerekmektedir.³⁷⁷

Teftiş raporundaki okullar ve öğretmenlerle ilgili değerlendirmelerden bazıları şöyledir;

“Üsküdar 15. Mektep:

Bina maarife aittir. Kargir ve iki katlıdır. Geniş dersaneleri, kışlık teneffüs ve konferans salonları ile müsait ve sağlam bir mekteptir. Yalınız çok ratıp ve güneşsizdir. Bu itibarla gayrisihhidir. Bahçesi küçüktür. ...büyütülmesi mümkündür.

Mektep ders levazımı bakımından diğer mekteplerden zengindir.

Vaktile talebe mesaisi ile yapılmış olan vesait mühim bir ihtiyaca tekabül ediyor.

Mıntıkamda mesaisinin durgunluğu ve hareketsizliği itibarile sarih olarak nazarı dikkati celbeden bu mektebin başında bulunan merhum Hilmi Bey hastalananınca idareyi vekaleten muallimlerden Sadık Bey almıştır. Bazı muallimler...bu vaziyeti fena bir şekilde istismar etmek istedikleri zaman devamlı takibimle ve mümkün olan tedbirlerle bunun önüne geçtim.

Darulaceze başmuallimi Nurettin Bey'in vekaleten mektebin başına geçmesi, takiplerimle temin ettiğim salahı nisbeten idame ettirebilmiştir.

Başmuallim Vekili Nurettin Bey:

Mektebin başında pek az bir zeman kaldı. Haluk, çalışmak isteyen bir zat olarak görünüyor. Bu mektebin umumi hayatından kuvvetli bir nazım olamayacağını zannediyorum.

Muallim Hüsnü Bey:

İstanbul Muallim Mektebinin 335 senesi mezunlarındandır. Beşinci sınıfı okutmuştur. Mesaisinin hedefini kuvvetle tayin eden ve bu hedefe lazım olan vasıtaları iyi bir şekilde kullanıp emniyetle yürüyen bir muallimdir. Faaliyeti iyi semereler vermiştir. Düzgün konuşur, makul ve anlayışlıdır.

Muallim Şevki Bey:

Kulağı hasta olduğu için Karacabeyden naklen gelen bu muallimin umumi vaziyeti umit verecek kadar mazbut görünüyor. Mektebe yeni gelmiştir. Mesaisini esaslı bir tarzda tetkik edemedim.

Muallim Halil Bey;

³⁷⁷B.C.A., f:180.09, k:63, d:312, s:1.58,

Yüksek muallim mektebinin mahreç sınıfından 335 te çıkmıştır. Dördüncü sınıfı okutmuştur. Devamlı, vazifeşinas, gayretli bir muallimdir. Fakat malumatının geriliği, dağınıklığı hesabile bu faaliyeti semeresizdir. Çabuk tesir almağa müsait, şayanı dikkat bir safiyeti vardır. Hareketlerinde istikrar yoktur. Dürüst ve temizdir. İyi idare edilmek şartıyla ve muayyen direktiflerle mesaisinden istifade edilebilir.

Muallim Hilmi Bey:

İzmir muallim mektebi 335 mezunlarındandır. Hareketlerinde, mesaisinde umumi bezginliği göze çarpmak kadar vazihdir. Mesleki alakasını zayıf buldum. Faaliyeti bir gayeyi istihsal maksadından ziyade zamanı doldurmak isteyen bir betaat içinde yürür ve az semere verir. Devamlı gördüğüm arızaları tashih ettim. Mahallesinin muhtarlığı vazifesini görmektedir. Bu nevi işler için kendisini mektepten sık sık ararlar. Öyle tahmin ediyorum ki, imkanını bulsa mektepte bir masa kurup zamandan yapacağı alelacele tasarruflarla mahallesinin işlerini görecektir.

Muallim Mahmut Bey:

Muallim mektebi 337 mezunudur. Üçüncü sınıfı okutmuştur. Ümit edilen muvaffakiyeti verememiştir. Hayatı gayri muntazamdır. Meslekin şerefini düşünmez. Muhitinde hiç itibarı yoktur. Uzak bir mektebe nakli lazımdır.

Muallim Kemal Bey:

Muallim mektebinin 332 mezunlarındandır. Üçüncü sınıfı okutmuştur. Mesaisi müspet netice vermiştir. Vazifesine merbut gayretli bir muallimdir. Buraya Başmuallimlikten naklen gelmiştir. Küçük bir mektebin nazımı olabilir.

Muallim Kazım Bey;

Selanik muallim mektebinin 323 mezunlarındandır. İkinci sınıfı okutmuştur. Çalışkan, dürüst, intizamperver, bilmediğini öğrenen, öğrendiğini tatbika çalışan bir muallimdir.

Muallim sadık Bey;

Selanik muallim mektebinden 302 de çıkmıştır. 1282 doğumludur. 42 senedenberi hocalık yapıyor. İhtiyar fakat gayretini kaybetmemiştir. Mamafih uzviyeti fazla iş yapmasına müsait değildir. Önümüzdeki sene tekaüde sevki muvafık olur.

Muallim Zeki Bey:

Muallim addedilmiştir. Mektebin Beden terbiyesi derslerini idare etmiştir. Genç, zeki fakat tembel ve alaycı bir muallimdir. Şantajı sever; murakaba haricindeki mesaisini doldurursa bırakır, devamsız, bilhassa yalancıdır. Çalıştırılırsa müsfit olabilir. Takipçi bir erkek Başmuallim idaresine vermek lazımdır.

Muallim Sıtkı Bey:

İzmir muallim mektebi 337 mezunlarındandır. Mektebin Resim Elishleri derslerini idare etmiştir. Soran, öğrenmek isteyen, yeni şeyleri takip eden bir muallimdir. Atak be geçimsizliğe mütemayildir. İdare edilirse mektep için vücudunda istifade edilebilir....³⁷⁸

Yukarıda bir bölümü verilen ve Üsküdar bölgesi ilköğretim müfettişinin teftiş ettiği toplam 20 ilkokula ait bu teftiş notlarında dikkat çeken hususlar şunlardır:

³⁷⁸B.C.A., f:180.09, k:63, d:312, s:1.58, 19.07.1930 tarihli teftiş raporu

- 1- Okul binalarının pek çoğu okul olarak yapılmamış kiralanmış binalardır. Yine pek çoğu Rum ve Ermenilerden kalmış eski okul binaları veya Evkaf'dan devralınmış binalardır.
- 2- Teftiş raporlarında öğretmenlerin kişilikleri hakkında “yalancı”, “alaycı”, “şantajcı” “hodbin”, “zevksiz” gibi sübjektif bazı değerlendirmelerde bulunmaktadır.
- 3- Öğretmenin kişiliklerinin yanı sıra özel hayatlarına dair değerlendirmeler de yapılmaktadır.
- 4- Başarısız görülen öğretmenlerin başka bir okula nakli veya tasfiyesi için ayrı rapor düzenlenmektedir.

İncelenen dönemde ilköğretim müfettişleri sık sık kongre düzenleyerek teftiş işlerine dair konuları görüşmüş ve bazı kararlar almışlardır. Örneğin, İstanbul bölgesi ilköğretim müfettişleri 20-31 Ağustos 1932 tarihleri arasında toplanmışlardır.³⁷⁹

26.06.1929-27.06.1929 tarihleri arasında yapılan İzmir İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresi'nde ise “İlkokullarda Ruhi Tetkikler”, “Sınıf Sergileri”, “Mektep Müzesi” gibi konularda ayrı ayrı talimatnameler hazırlanmıştır. Bu kongrede alınan kararlardan bazıları özetle şunlardır:³⁸⁰

1- Okullarda “Çocuk Mahkemeleri” uygulaması terk edilecek, onun yerine “Çocuk Teşekkülleri” (Eğitsel Kollar, E.K.) uygulamasına önem verilecektir.

2- Sınıf disiplinde öğretmenin ders işlemesine ortam sağlayacak kadar eğitici önlemler alınması yeterlidir. Öğretmen, dersin işlenişinde eğitici bir otorite temin edecektir.

3- Müsamereler, ayda bir defa ders konularını takviye için yapılacak ve sene sonunda da çocukların seviyesine uygun temsiller müfettişin onayıyla yapılacaktır.

4- Okul müzelerinde öğretmen ve öğrencinin yaptığı eserler sergilenecektir.

5- Müşahede defterlerine; akvaryum, teraryum, hayat köşeleri, coğrafi, içtimai ve doğal çevrede rastlanan olaylar, okulda yaşanan olaylar; hayvan müşahedeleri hakkında notlar yazılacaktır.

6- Öğrencileri sıra yapmaktan kaçınılmalıdır. Okula girerken ve çıkarken eskiden olduğu gibi sıra yapılmayacak, öğretmenin gözetiminde serbest ve özgürce toplu hareket edilecektir.

³⁷⁹ “Müfettişler Kongresi”, **Milliyet**, 21 Ağustos 1932, S:2345, s.1, Ayr.Bkz:“Müfettişler Kongresi Yarın Bitiyor”, **Milliyet**, 31 Ağustos 1932, S:2355, s.3

³⁸⁰ **İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresi Zabıtnamesi ve Kararları, a.g.e., s.33-73**

7- Teftişlerde, öğretmenin ders içindeki durumu, menşei, bilgi düzeyi, ahlaki durumu, kılık kıyafeti, kişiliği ve tutumları dikkate alınacaktır.

8- İlköğretimin gelişmesi için öneriler;

a. İlköğretimin devlet bütçesine alınması lazımdır.

b. Devamsızlık yapan öğrenci velisine ceza uygulanmalıdır.

c. Köy okullarının çoğu, cami odalarında, medreselerden kalma binalardır. Bunlartadil ettirilmeli, yapılamayanlara ise öğretmen gönderilmemelidir.

d. Eski planlara göre köy okulu yapımı pahalıya mal olmaktadır. Köy bütçeleri buna yeterli gelmemektedir. Vilayet bütçesinde yeteri kadar yardım yapılmalıdır.

e. Gelişmiş ülkelerde ilköğretim sekiz sene iken, bizde beş sene olmasını yetersiz görüyoruz. İlkokullar altı seneye çıkarılmalıdır.

f. Okullarda karma eğitim yapıldığından dolayı daha fazla kadın öğretmen istihdam edilmelidir.

İzmir bölgesi ilköğretim müfettişlerinin 1930 yılında yaptıkları kongrede, Maarif Şurasında olduğu gibi encümenler halinde çalışılmış ve eğitime dair pek çok konu etraflı bir şekilde ele alınmıştır. Bunlar arasında; karma eğitimin getirdiği sorunlar, okul aile birlikleri, eğitsel kollar, zeka testleri ve test usulü sınavlar gibi eğitimde dönemin gündemde olan konuları vardır.³⁸¹

1935-1936 öğretim yılına ait Kocaeli'ndeki 22 ilkokul ve 138 öğretmeni kapsayan teftişe dair raporlar 1936 yılında yapılan müfettişler kurultayında değerlendirilmiş ve özetle derslerle ilgili şu tespitler yapılmıştır:³⁸²

Alfabe öğretimi ve Türkçe Dersleri: Bazı öğretmenlerin alfabe dersinde öğrenciyi sıralı sırasız okutarak minhaniki şekilde ders işledikleri görülmektedir. Tersli doğrulu okutmanın öğrenciye faydası olmadığından terkedilmesi gerekir.

Türkçe dersine izahlı okuma suiistimal edilmekte, dersin dörtte üçü konuşmayla geçmektedir. Yabancı kelimelerin izah edilmesi prensibin mahiyeti anlaşılmamış olduğu görülmektedir. Çocukların yazı ve ifadeleri yeterli görülmemiştir.

Hayat Bilgisi Dersi: Bir kısım öğretmenler ders araçları tedarik etmeleri mümkün iken kupkuru bir hikaye şeklinde ders anlatmaktadır. Mahalli şive ve yanlış tabirler düzeltilmelidir. Koleksiyonculuk faaliyetine önem verilmelidir.

³⁸¹ Bkz: İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresi Zabıtnamesi ve Kararları, a.g.e.

³⁸² Bkz: Kocaeli İlköğretim İspekterler Kurultayı Kararları ve Grup Teftiş Sonuçları, a.g.e..

Tarih Dersi: Çok yerlerde öğretmenin dersi yalnız harita başında hikaye anlatır gibi işledikleri görülmüştür. Çocukları içinde yaşadığımız zaman dilimi hakkında düşündürmek inkılabımız üzerinde incelemeler yaptırmak gerekir.

Coğrafya Dersi: Yazılı yoklamalarda öğrencilerin yurt haritası çizemedikleri görülmüştür. Kusursuz bir harita olmasa da hayata atılacak bir çocuk yurdunun haritasını ana çizgileriyle çizebilmelidir.

Tabiat ve Eşya Dersleri: Bu iki derste gözlemlere az yer verildiği görülmüştür. Gözlem, inceleme ve deneme bu dersler açısından önemlidir. Deneyle sadece öğretmen yapıyor. Öğrenci de bu faaliyete iştirak etmelidir. Tarif ve hikaye kılıklı derslere şahit olunmuştur. Çocuklar Arşimet terazisini, teferruatını, balonun tarihçesini anlatıyor; ancak, "niçin" lerini ve hayata uygulama şekillerini bilmiyor. Okullarda ders araçları olduğu halde kullanılmıyor.

Hesap-Hendese Dersi: Zihni hesapların yalnız rakamlar üzerinden yaptırıldığı, hayata dair konularda yaptığımız yoklamalarda öğrencilerin geri olduğunu görülmüştür. Hendese aletlerinden yalnız öğretmen değil, öğrenciler de yararlanmalıdır. Bu aletlerin Elişleri dersinde yaptırılması gerekir.

Resim-Elişi Dersi: Toplu öğretim ve iş prensipleri açısından bu dersler önemlidir. Müşahhas, hayali ve ezberden resimler yaptırılmalıdır.

Beden Terbiyesi: Hareketlerin öğrencilerin yaş seviyesine uygunluğu ve muntazam yürüyüşlere önem verilmelidir.

Musiki: Bu derslere gereken önem verilmemektedir. Yirmi sene önce bestelenmiş, bugünün zevkini okşamayan şarkılar hala öğretilmektedir. Keman, piyano ve nota bilen öğretmenlerden yararlanılmalıdır.

Genel Tavsiyeler:

- Öğretmen derse hazırlıklı gelmeli, öğrenci üzerinde sempati uyandırmalı, neşeli ve güler yüzlü olmalıdır. Sınıf disiplini dersin ahengini bozmayacak bir mahiyet göstermelidir.
- Okullardaki, teşekküller (eğitsel kollar) bir unvandan ibaret kalmamalı, öğrenci okul hayatına katılmalı, görev ve sorumluluk duygusu ve takip fikri geliştirilmelidir.
- 1933 öğretmenler kurultayında alınan karar gereği "tek defter" kullandırılmalıdır. Öğrencinin defterinin her sayfası numaralandırılacak, sayfa koparması ve israf engellenecektir. Her dersin başında deftere tarih ve gün yazılacaktır.

- Dersliklerde bulundurulması zorunlu tablolar: Atatürk fotoğrafı, Türk bayrağı, yurt haritası, duvar takvimi, haftalık ders programı, devam grafiği ve sosyal grafik.
- Sergiler amaca uygun bulunmamıştır. Yapılan el işlerini anne ve babalar yapmaktadır. Okullarımızın, uzaktan seyredilen esrarengiz yerler olmaktan çıkması için halkın katılımının sağlanacağı sergilere önem verilmelidir. Sergilerde ders araçları, deneylerden alınan sonuçlar, haritalar, modeller, grafikler, öğrenci faaliyetleri (müşahede defterleri), okul faaliyetlerini gösteren fotoğraflar sergilenmelidir.

Yukarıda ayrı ayrı verilen 1928 ve 1929 yılların ait teftiş tutanaklarıyla 1936 yılı teftiş tutanakları karşılaştırıldığında, teftişlerin süreç içerisinde daha çok eğitim öğretime dair konulara odaklandığı görülmektedir. Dönemin başlarındaki teftiş notlarında öğretmen odaklı bir teftiş söz konusuysa 1936 yılı teftişlerinde daha çok öğrenci faaliyetlerinin odak alındığı görülmektedir.

Dönemin başlarındaki teftişlerde öğretmenlerle ve çevreyle ilgili “mahrem” olarak nitelenen siyasi ve sosyal konuların ele alındığı, bazı öğretmenlerin tasfiye edilmesinde bu teftiş raporlarının baz alındığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde yetkililer tarafından ilköğretim müfettişlerine bazı “mahrem” talimatlar verilmektedir.³⁸³ Nitekim, 1931 yılı İzmir’de yapılan müfettişler kongresinde teftiş defterine “mahrem” konuların yazılıp yazılmaması ve bu raporların öğretmenlere okutulup okutulmamasının tartışıldığı görülmektedir.³⁸⁴ Yine Adana bölgesi ilköğretim müfettişler toplantısında Maarif Emni İsmail Habip Bey, konuşmasında köy öğretmeni ile köy imamının rekabetine değindiği bölümde müfettişlere “mahrem ve çok dikkate şayan izahatta” bulunduğu belirtilmektedir.³⁸⁵

Nitekim, 1939 yılına gelindiğinde bu teftiş raporlarının öğretmenler ve idare için ayrı ayrı tutulması, öğretmene ait raporun kendisine imza karşılığında okutulması ve dosyasına konulması yönünde bir karar alınmıştır.³⁸⁶

Eldeki bilgilere göre; ilkokul öğretmenleri bir öğretim yılında birkaç kez teftiş edilmekte, ayrıntılı incelemeler yapılmaktadır. Diğer eğitim kademelerinde ise aynı durum söz konusu değildir. Dönemin öğretmenlerinden Rıza Öz, ilkokul

³⁸³ “İlk Tedrisat Müfettişlerine Bazı Direktifler”, **Milliyet**, 26 Eylül 1933, S:2740, s.3

³⁸⁴ **İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresi Zabıtnamesi ve Kararları, a.g.e.**, s.19

³⁸⁵ “Müfettişler Kongresi-4”, **Çukurovada Memleket**, 1 Kanunusani 1931, S:22-35, s.1-16

³⁸⁶ “Maarif Vekaletinin Yeni Kararları”, **Tan**, 29 Mayıs 1939, S:1373,s.2

öğretmenlerinin sık sık teftiş edildiğini ve her sene mesleki kurslar açıldığını, buna karşın ortaokul öğretmenleri için bunların söz konusu olmadığını belirtmektedir.³⁸⁷

İlkokul öğretmeni için teftişin önemli bir yeri vardır. Zira, öğretmenin görevine devam edip etmeyeceği, tayin ve nakil talepleri ve maaş terfi zamlarına karar verilirken bu raporlar dikkate alınmaktadır. Nitekim, pek çok öğretmen üç yıl üst üste başarılı rapor alamadığı için terfi ve dolayısıyla maaş zammı alamamıştır.

Arşivlerde ve dönemin gazetelerindeki bilgilere göre çok sayıda öğretmen teftiş raporlarına dayanarak tasfiyeye tabi tutulmuş, emekliliğe sevk edilmiş veya görev yeri değiştirilmiştir. Bu kararlarda genellikle, “*usulü tedrise vakıf olmaması*” sebep gösterilmektedir.³⁸⁸

Dönemin ilkokul öğretmenlerinden biri teftiş sistemine dair eleştirilerinde; müfettişin kendisinden, masa sıra yaptırmak, ders araçlarını tamamlamak, öğrenciler için tuvalet yaptırmak ve çeşme yaptırmak gibi şeyler istediğini belirtmekte ve isyanını şu ifadelerle dile getirmektedir;

“Şeniyetin bütün hakikatlerine rağmen ben yine başarısızım. Değil mi ki, yoklama defterim devamsızları gösteriyor; kabahat. 600 yıl bir kartal gibi cehalet kanatlarla nur, irfan alemi karartan sultanlar da...değil, 600 yıllık zihniyeti birkaç yıl içinde tamamen kazımayan genç Cumhuriyetin öğretmenlerinde, bende...”

Bir şehre tayin edilip başarımla daha küçük ölçülerle tartılmadığı ve işim şehir öğretmeni makyasına vurulduğu için bir fatalist gibi kaderime değil, bir illiyetçi gibi amile küseyim.”³⁸⁹

İlköğretim müfettişleri rutin teftişlerin yanı sıra öğretmenlerle ilgili şikayetler hakkında soruşturmalar da yapmaktadır. Okullardaki dayak olayı en çok şikayete konu olan olaylardandır.³⁹⁰ Bunun yanı sıra kır gezisinde rakı içmek³⁹¹ ve “*iffetsizlik*” gibi ahlaki konular da soruşturmalara konu olmaktadır.³⁹²Yine derslere plansız girdiği için “*kıdem tenzil*” ile cezalandırılan öğretmenler de vardır.³⁹³

İncelenen dönemde başmuallimlere de öğretmenlerin mesaisini takip ve denetim görevi verilmiştir. Öğretmenlerin devam takip defterleri tutulmakta, buraya günlük olarak öğretmenin mesaisi rapor edilmekte, kaç dakika geç kaldığı, mazereti, tam gün gelmediyse raporu veya izni olup olmadığı belirtilmektedir. Bu devam takip

³⁸⁷ Öğretmen Rıza ÖZ, “İlk Okullarla Orta Okullar Arasında Hakiki Bir İrtibat Lazımdır?”, **Öğretmen Sesi**, 15.1.1939, S:37-79,s.253

³⁸⁸ **Tebliğler Mecmuası**, 10 Mayıs 1927, S:16, s.25, Ayr. Bkz: Tebliğler Mecmuası diğer sayılar.

³⁸⁹ “Zam Görmenin Zorlukları”, **Öğretmen Sesi**, 15 Nisan 1938, S:37-68, s.453-454

³⁹⁰ **B.C.A.**, f:180.09, k:57, d:284, s:1.18, Maarif Vekaleti İnzibat Komisyonu 27.3.1929 tarihli kararı.

³⁹¹ **B.C.A.**, f:180.09, k:63, d:312, s:1.19, 1928 tarihli bir belge

³⁹² **B.C.A.**, f:180.09, k:63, d:312, s:1.50, 1.6.1929 tarihli soruşturma raporu

³⁹³ **B.C.A.**, f:180.09, k:63, d:313, s:1.1, 3.4.1930 tarihli karar.

cetvelleri aylık olarak Maarif Müdürlüğüne gönderilmektedir.³⁹⁴ Örneğin, sürekli geç kalan bir öğretmen hakkında bu cetvele işlenen kayıt şöyledir: "*Bu hanım devamda lakayt olduğu gibi teneffüslerde de derste de tamamen lakayttır. Ademi vücudu mevcudundan evladır*".³⁹⁵Yine okul idaresi tarafından hakkında olumsuz not düşülen bir öğretmene "*tekerrür etmemesini ve vazifenizi benimseyerek muntazaman ifasına çalışmanız lüzumunu tebliğ ederim*" şeklinde uyarı yazısı gönderdiği görülmektedir.³⁹⁶

İlköğretim müfettişleri zaman zaman vilayetlerdeki Maarif Müdürlüklerini de teftiş etmekte ve bazı soruşturmalar açmaktadır. Örneğin, 1934 yılında İlköğretim müfettişlerinden Nuri Bey'in bakanlığa gönderdiği mektupta; İstanbul Maarif Müdürlüğünde usulsüz iş ve işlemler yapıldığını, ayrıca malzeme alımlarında yolsuzluklar yapıldığını şikayet ederek soruşturma açılmasına neden olmuştur.³⁹⁷ Yapılan soruşturmada; öğretmen tayinlerinde bazı usulsüzlükler yapıldığı, köylerden şehir merkezine gelmek isteyen öğretmenlerin başvurularının dikkate alınmadığı ve ayrıca okullara malzeme alımında da yolsuzluklar yapıldığı anlaşılmıştır.³⁹⁸ Bu yolsuzluklar nedeniyle kısa bir süre sonra uzun yıllar İstanbul Maarif Müdürlüğü yapan Haydar Bey bu görevden alınıp başka bir göreve tayin edilecektir.³⁹⁹

Özetlemek gerekirse incelenen dönemde ilköğretim müfettişlerinin çalışma esas ve usulleri 1927'de belirlenmiş ve bu usullere göre öğretmenler için sıkı bir denetim mekanizması kurulmuştur. İlköğretim müfettişleri yaptıkları teftişlerde okullardaki bina, araç gereç durumu, kütüphane ve müzesinin durumu, öğretmenlerin ve başöğretmenlerin görevlerinde başarılı olup olmadıkları, başarısız olanlar hakkında alınması gerekli tedbirler gibi öğretimi ilgilendiren konuların yanı sıra bölgenin sosyo-kültürel yapısı ve ilköğretimin yaygınlaştırılması için alınması gerekli tedbirler gibi idari konuları üzerinde de ciddi incelemeler yaptıkları ve öneriler sundukları görülmektedir.

³⁹⁴ B.C.A., f:180.09, k:142, d:682, s:1.3, 1933 tarihli 15. Mektep Ademi Devam vukuat Cetveli

³⁹⁵ B.C.A., f:180.09, k:142, d:683, s:1.17, 1933 tarihli 32.Mektep Ademi Devam Cetveli.

³⁹⁶ B.C.A., f:180.09, k:142, d:683, s:1.17, 28.01.1934 tarihli belge.

³⁹⁷ "İstanbul Maarif İşleri Tahkik Olunuyor", **Zaman**, 2 Teşrinievvel 1934, S:114, s.1

³⁹⁸ "Maarif İşlerinde Yolsuzluk", **Zaman**, 6 Teşrinievvel 1934, S:118, s.3

³⁹⁹ "İstanbul Maarif Müdürü Değişti", **Zaman**, 21 Mart 1935, S:269, s.1

BEŞİNCİ BÖLÜM

İLKÖĞRETİMDE NİCELİKSEL GELİŞMELER

5.1. İlköğretime Dair Sayısal Veriler

5.1.1. Sayısal Veriler Işığında Öğretmen Okulları

1913 tarihli Tedrisatı İptidaiye Kanunu Muvakkatı 46. maddesinde, her vilayette ilköğretmen okulları açılmasını öngörmektedir.¹Nitekim II.Meşrutiyet döneminde bir çok vilayete öğretmen okulu açılmıştır. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde vilayetlerdeki bu okulların sayıları 1925 yılında 26'ya kadar çıkmıştır.

Mustafa NecatiBey, 1926 yılından itibaren öğretmen okullarında reform başlatmış, modern ve büyük öğretmen okulları açılmaya başlanmıştır. Onun ölümünden sonra bu çalışmalar aksamış, 1929 dünya ekonomik krizinin de etkisiyle yeni öğretmen okulları açılmadığı gibi mevcut öğretmen okullarında da bir takım tasarruflara gidilmiştir. Bakanlık, 1934 yılında bazı öğretmen okullarının kapatılmasını ve mevcut okullara da öğrenci alınmamasını kararlaştırmıştır. Buna sebep olarak da ülke çapında yeni ilkokul açılmadığı, yeni mezun öğretmenlerin istihdam edilemediği gösterilmiştir.²

Tablo 21'deki istatistiğe bakıldığında, 1923 yılından itibaren öğretmen okulu sayılarında bir artış gözlenmekte, 1927-1931 yılları arasında ise kısmen bir azalma ve devamındaki yıllarda ise hızlı bir düşüş gözlenmektedir. Bu durum öğrenci sayıları için de geçerlidir. Buna karşın, öğretmen başına düşen öğrenci sayısında ise belirgin bir değişme görülmemektedir. 1928-1938 yılları arasında öğretmen okullarında görev yapan her öğretmene karşılık sekiz öğrenci düşmektedir ki bu durum nitelikten ödün verilmediğini göstermektedir.

Yine bu okullarda öğrenim gören kız öğrenci oranı ise 1923'de %30 civarında iken 1938'de %50'ye çıkarak belirgin bir artış göstermiştir. İncelenen dönemin öğretmen okullarında kız öğrenciler lehine bu artış niteliksel açıdan öne çıkan gelişmelerden biridir.

¹ Maarif Düsturu, Der: F.Reşit Unat, 2.cilt, Milli Matbaa, İstanbul, 1927, s.17

² Öztürk, Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası, a.g.e., s.79

Tablo 21: 1923-1938 Arası İlk Öğretmen Okullarının Sayısal Durumu:

Öğretim Yılı	Öğretmen Okulu Sayısı	Öğretim Görevlisi Sayısı	Öğrenci Sayısı Erkek	Öğrenci Sayısı Kız	Toplam Öğrenci Sayısı	Kız Öğrencilerin Oranı	Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Oranı
1923-24	20	325	1.745	783	2.528	30,97	12,86
1924-25	24	385	2.389	1.382	3.771	36,65	10,21
1925-26	25	429	2.556	1.577	4.133	38,16	10,38
1926-27	22	358	2.782	1.776	4.558	38,96	7,85
1927-28	19	391	2.986	2.036	5.022	40,54	7,79
1928-29	21	417	3.307	2.442	5.749	42,48	7,25
1929-30	21	461	2.873	2.537	5.410	46,89	8,52
1930-31	20	398	3.040	2.495	5.535	45,08	7,19
1931-32	20	320	2.948	2.345	5.293	44,30	6,05
1933-34*	17	329	1.128	1.017	2.145	47,41	15,34
1933-34	15	254	1.376	1.350	2.726	49,52	9,32
1934-35	13	230	1.309	1.268	2.577	49,20	8,93
1935-36	11	248	1.403	1.402	2.805	49,98	8,84
1936-37	11	236	1.357	1.592	2.949	53,98	8,00
1937-38	11	236	1.209	1.598	2.807	56,93	8,41

Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, a.g.e., s.91

*Bu tarihte öğretmen okulları öğrenim süresi altı yıldan üç yıla düşürülmüş, orta kısımlar lağvedilmiş olmasından dolayı öğrenci sayılarında belirgin bir düşüş yaşanmıştır.

1923-1924 yılında sayıları 20 olan ilköğretmen okulları 1924-1925 yılında 24'e çıkmış, ancak 1926 yılından itibaren bu sayı gittikçe azalarak 1937-1938 yılında 11'e kadar düşmüştür. Bu düşüşün nedeni, ekonomik sorunların yanı sıra vilayetlerdeki eski okulların kapatılarak merkezi yerlerde büyük ve modern okullar açma politikasının bir sonucudur.

8.4.1923 tarihinde çıkarılan İdare-i Vilayet Kanunu ve Tedirsatı İptidaiye Kanun-ı Muvakkatinin Tadiline Dair Kanun'la ilk öğretmen okullarının finansmanı vilayetlerden alınarak Maarif Vekaleti'ne bağlanmıştır.³ Ancak, bakanlığın bütçesi bu okulların yenilenmesine yetmemesi üzerine 02.05.1926 tarih 819 sayılı "*Muallim Mekteplerine Muavenet Hakkında Kanun*"la yapılması planlanan 10 öğretmen okulu inşaatı için beş yıl boyunca vilayet bütçelerinden %10 kesinti yapılarak merkezi bütçeye aktarılması öngörülmüştür.⁴

³ Öztürk, *A.g.e.*, s.112-113

⁴ "Muallim Mekteplerine Muavenet Hakkında Kanun", *Resmi Gazete*, 02.05.1926, S:361

Mustafa Necati Bey döneminde başlatılan bu politika gereği Ankara, Balıkesir ve Erzurum'da modern öğretmen okulları yapımına başlanmıştır. Ancak, vilayet bütçelerinde %10 kesintiler yapılarak merkezi bütçeye aktarılmasına rağmen Necati'nin ölümünden sonra sözü edilen Ankara, Balıkesir ve Erzurum'daki okulların dışında yeni okullar açılmamıştır.

İlköğretmen okullarının masrafları Maarif Vekaleti bütçesinin önemli kalemlerinden biri olmuştur. Ancak, bu okullar için harcanan rakam yıldan yıla azalacaktır. Örneğin, 1928 yılında bakanlığın 9.631.033 TL'lik bütçesinin %10.3'ü olan 1.000.000 TL iken 1930 yılından itibaren bu rakam gittikçe düşerek 1938 yılında 436.140 TL'ye kadar düşmüştür.⁵

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey Meclis görüşmelerinde bu kanunun gerekçesini şöyle izah etmiştir: Mevcut 26 öğretmen okulu istenilen nitelikte ve ihtiyaç duyulan sayıda öğretmen yetiştirememektedir. Yine yanlış bir anlayış olarak, vilayetlerdeki okullardan mezun olan öğretmenler o vilayetin öğretmenidir anlayışı mevcuttur. Bundan dolayı bazı vilayetlere öğretmen gönderilememektedir. Yeni mezun öğretmenlerin Türkiye'nin her yerine gönderilebilmesi, bakanlığın istediği niteliklerde öğretmen yetiştirilebilmesi için merkezi yerlerde beş yıl zarfında 10 adet yeni öğretmen okulu açılması ve bu okullardan her yıl 3.000 öğretmen yetiştirilmesi düşünülmektedir. Bu sayede, önümüzdeki 10 yıl zarfında Türkiye'nin ilköğretim meselesinin halledilmesi planlanmaktadır.⁶

Meclis görüşmelerinde bazı milletvekilleri bu kanunda ilkokul öğretmeni yetiştirilmesi meselesinin tamamen vilayetlere yüklendiğini, beş yılda kesilecek toplam 20 milyon liranın vilayetleri zor durumda bırakacağı, diğer görevlerini yapamayacağı şeklinde itirazlar dile getirilmişse de bunlar dikkate alınmamıştır. Ayrıca, bu planlama ile mevcut öğretmen okullarından bazılarının kapatılmasına da itiraz edilmiştir.⁷

Bu kanunda aynı yıl yapılan değişiklikle bu fonda birikecek para ile mevcut öğretmen okulların tamir ve tadilatında da kullanması için bakanlık yetkili kılınmıştır.⁸ Yine 1927 yılında yapılan ikinci bir değişiklikle bu fonda toplanacak paranın şehir ve köy yatılı okullarının finansmanında da kullanılmasına izin verilmiştir.⁹ Yapılan

⁵A.g.e., s.112-113

⁶T.B.M.M.Z.C., İ:89, 22.4.1926, C:2, s.176-184

⁷T.B.M.M.Z.C., İ:89, 22.4.1926, C:2, s.176-184

⁸“Muallim Mekteplerine Muavenet Hakkındaki 22 Nisan 1926 Tarih ve 819 Numaralı Kanuna Müzeyyel Kanun” **Resmi Gazete**, 2.6.1926, S:388,

⁹“Şehir ve Köy Yatılı Mekteplerinin Kânûnunun Sureti-İ İdâresi Hakkında Kânûn”, **Resmi Gazete**, 19.06.1927, S:611

değişikliklerden de anlaşılacağı gibi, 1926 yılında yapılan planlamaya uyulmamış, bu fonda biriken paraların bir kısmı bakanlığın başka harcama kalemleri için kullanılmıştır. Ayrıca, Maarif Vekaleti ve Dahiliye Vekaleti arasında bu fonun kullanımıyla ilgili bazı itilaflar da yaşandığı, bu itilafların Şûrayı Devlette halledildiği anlaşılmaktadır.¹⁰

1926 tarih 819 numaralı kanunla aynı yıl başlanan kesintilerle oluşturulan %10'lar fonu, yapılacak yeni öğretmen okulları inşaatı için düşünülmüş olsa da eski öğretmen okullarının tamir masrafları için de kullanılmıştır. 1051 sayılı kanunla, bu fonda biriken paranın harcanmayan kısmının gelecek yıllara devredileceği, beşinci yıl sonunda harcanmayan paraları ise yedinci yıl sonuna kadar harcanabileceği hükmü getirilmiştir.¹¹

1933 yılında 1743 sayılı kanunla bu fonda 80.000 liraya kadar öğretmen maaşlarını veremeyen vilayetlere borç verilmesi için bakanlığa yetki verilmiştir.¹² Bu miktar 2312 sayılı kanunla 200.000 liraya çıkarılmıştır.¹³

Ayrıca, Maarif Vekaleti bu fondaki paralarla öğretmen okulu inşaatı dışında kamu yararına kütüphane, müze ve akademi kurmak gibi çeşitli harcamalarda kullanmaya yetkili kılınmıştır.¹⁴

Vilayet bütçelerinden 1926 ve 1931 yılları arasında bakanlık bütçesine aktarılmak üzere yapılan %10 kesintilerle toplam 16.615.276 liranın 10.918.507lirası ödenebilmiş, ödenemeyen kısmı için ise yeni bir kanun yapılarak 1937 yılına kadar süre tanınmıştır.¹⁵ Aynı kanunun görüşmelerinde Maarif Vekaleti 1933 yılında Meclise sunduğu raporunda bu fonda toplanan paralarla yapılan harcamalar hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir.¹⁶

¹⁰ “Şûrayı Devlet Kararı”, **Resmi Gazete**, 16.02.1933, S:2330

¹¹ “Mu’allim Mekteplerine Mu’avenet Hakkındaki 22 Nisan 1926 Târihli ve 819 Numaralı Kânuna Müzeyyel 20 Mayıs 1926 Târih ve 843 Numaralı Kânunun İkinci Mâddesine İlâve Olunacak Fıkra Hakkında Kânun”, **Resmi Gazete**, 09.06.1927, S:606

¹² “Muallim Maaşları İçin Vilâyetlere İkrâz Mezuniyetine Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 26 Kanunisanı 1931, S:1709

¹³ “Muallim Maaşları İçin Vilâyetlere İkrâz Yapılması Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 24 Haziran 1933, S:2435

¹⁴ “Muallim Mekteplerine Muavenet Hakkındaki 819, 843 ve 1051 nNumaralı Kanunlara Müzeyyel Kanun”, **Resmi Gazete**, 23.1.1933, S:1311

¹⁵ **A.y.**

¹⁶ “Muallim mekteplerine Muavenet Hakkındaki 819, 843 ve 1051 Numaralı Kanunlara Müzeyyel 1/473 Numaralı Kanun Lâyihası ve Dahiliye ve Maarif Encümenleri Mazbataları: Sıra No:58”, **T.B.M.M.Z.C.**, I:24, 14.1.1933, C:1, s.90

Tablo 22: Vilayet Bütçelerinden Merkezi Bütçeye Aktarılan Miktarlar (1926-1931):¹⁷

Yıl	Bütçelere Konan Tahsisat (Lira)	Ödenen (Lira)
1926	2.664.922	1.312.260
1927	3.463.279	2.295.564
1928	3.542.209	2.182.799
1929	3.334.666	2.381.960
1930	3.610.200	2.043.446
1931	0	702.469
Toplam	16.615.276	10.918.507

“Muallim mekteplerine Muavenet Hakkındaki 819, 843 ve 1051 Numaralı Kanunlara Müzeyyel 1/473 Numaralı Kanun Lâyihası ve Dahiliye ve Maarif Encümenleri Mazbataları: Sıra No:58”, **T.B.M.M.Z.C.**, I:24, 14.1.1933, C:1, s.90

Görüldüğü gibi yeni kurulacak öğretmen okulları için 1926-1931 yılları arasında vilayet bütçelerinden merkezi bütçeye aktarılmak üzere ayrılan 16.615.276 liralık tahsisatın 10.918.507 lirası 1931 yılı itibariyle ödenmiştir.

Zamanında ödenmediğinden vilayetlerin borç olarak gelecek yıllara devrettiği geri kalan paranın bir kısmının affı da gündeme gelmiştir. 1934 yılında zor durumda kalan vilayetlerin bütçelerini inceleyip yeniden düzenlemek amacıyla CHP gurubunda oluşturulan heyetin tavsiyesi üzerine bu borcun bir kısmı affedilmiştir. Bu durumun bir siyasi krize neden olduğu anlaşılmaktadır. Maarif Vekaleti, bu borcun affından yana değildir, zira bu fonda biriken para ile bakanlık öğretmen okullarının yanı sıra yatılı okulları ve sanat okullarını da finanse etmektedir. Milliyet gazetesinin 12.07.1934 tarihli nüshasında çıkan bir habere göre, Maarif Vekili Yusuf Hikmet Bayur'un %10'lar üzerinde çıkan bu kriz üzerine istifa ettiği belirtilmektedir.¹⁸

Bakanlık bütçesindeki bu fondan 10.918.507 liranın 6.481.139 lirası öğretmen okulları için, 3.220.216 lirası şehir ve köy yatılı okulları için harcanmıştır. 134.000 lira ise vilayetlere verilen ikraz olarak verilen miktardır. Geri kalan 1.082.952 lira ise bu hesaplamanın yapıldığı 1933 yılı itibariyle harcanmamış olan bakiyesidir. Öğretmen okulları için yapılan 6.481.139 liralık harcamanın özeti ise aşağıdaki gibidir;¹⁹

¹⁷“Muallim Mekteplerine Muavenet Hakkındaki 819, 843 ve 1051 ...”, **a.y.**

¹⁸ Mecdi Sadrettin, “Maarif Vekaleti”, **Milliyet**, 12 Temmuz 1934, S:3024, s.2

¹⁹“Muallim Mekteplerine Muavenet Hakkındaki 819, 843 ve 1051 ...”, **a.y.**

Tablo 23: Yüzde Onlar Hesabından Öğretmen Okulları İçin Yapılan Harcamalar:

Yapılan İşler	Harcanan Miktar (Lira)
Gazi Muallim Mektebi İnşaatı	2.235.211
Balıkesir Necati Bey Muallim Mektebi İnşaatı	804.256
Erzurum Erkek Muallim Mektebi İnşaatı	661.150
Diğer Öğretmen Okullarının Tamir ve Tadilatı	683.438
Musiki Muallim Mektebi İnşaatı	557.549
Diğer Masraflar	1.539.535
Toplam	6.481.139

T.B.M.M.Z.C., I:24, 14.1.1933, C:1, s.90

Görüldüğü gibi, 1926 yılında çıkarılan kanunla 10 adet öğretmen okulu yapılmak üzere ayrılan bütçe ile 1933 yılına kadar Ankara, Balıkesir ve Erzurum'da olmak üzere sadece üç adet yeni öğretmen okulu yapılabildiği görülmüştür. 1933'den sonra ise yeni bir öğretmen okulu yapılmamış, 1937'ye kadar tahsil edilmeye devam eden bütçenin geri kalan kısmı başka harcamalar için kullanılmıştır. İnşa edilen bu üç okul için toplam 3.700.617 lira harcanmış olduğu görülmektedir. Toplam 16 milyon civarındaki bütçenin sadece 3,7 milyon lirasının asli amacı için harcandığı, geri kalanının ise 1926 yılında çıkarılan kanunun ilk halinde öngörülmemiş olan diğer masraflar için harcandığı anlaşılmaktadır.

Bu bilgiler ışığında, öğretmen okullarının yapımı için finansman yönetiminde bir sıkıntı olduğu anlaşılmaktadır. 1926 yılında dönemin bakanı Mustafa Necati'nin söylemlerine bakıldığında daha ilk bir iki yılda dört okul yapılacağı bildirilmektedir. Ancak, Ankara'daki Gazi Öğretmen Okulu 1930 yılında, Balıkesir Necatibey Öğretmen Okulu binası 1932 yılında, Erzurum Öğretmen Okulu ise 1937 yılında açılabilmiştir. Yapılışı bir yılın hikayesine dönen Erzurum Öğretmen Okulu'nun ihalesinde bazı sorunlar çıkmış konu mahkemeye taşınmıştır.²⁰ 1937 yılında yeniden 250.000 bütçe ayrılarak yapımı bitirilebilmiştir.²¹ Yurt gezisi notlarında İsmet İnönü, Erzurum Öğretmen Okulu ile ilgili şunları söylemektedir.

"...Erzurum'a sarf edilen devletin türlü şekilde imar paraları hep israftır. Senelerdir büyük muallim mektebi bitmiyor. Şimdi, İzmir'e elverişli olan plânın Erzurum'a uydurulmasına çalışılıyor. Erzurum'un etrafla muvasalas tabiatın ve bizim idaremizin neticesi olarak bugün henüz yoktur denilebilir..."²²

²⁰ "Erzurum Muallim Mektebinin İnşası...", **Vakit**, 18 Temmuz 1934, S:5936, s.4

²¹ Tahsin Üzer, "Cumhuriyete Doğru", **Yeni Yol**, 29 Birinciteşrin 1937, S:2434, s.1

²² İsmet İnönü, "Şark Seyahati Raporu", **İleri**, 27 Ekim 2005, S:27,

<http://www.turksolu.com.tr/ileri/27/index.htm>

İsmet İnönü'nün sözlerinden de anlaşılacağı gibi 1926 yılında öğretmen okulları modern ve büyük binalar yapmak üzere yola çıkmış ancak 1930'ların ortalarında ekonomik krizin de etkisiyle bu harcamalar israf olarak görülmeye başlanmıştır.

İnönü'nün bu düşüncesine paralel olarak yeni okullar yapmak yerine mevcut öğretmen okullarının daha uygun binalara taşınması söz konusu olmuştur. Bu şekilde sık sık bina değiştiren okulların başında İstanbul Erkek Öğretmen Okulu gelmektedir. Bu okulun binası 1933'de Erkek Lisesine verilince birkaç yer değiştirdikten sonra en son 1938 yılında Balmumcu'daki bir köşk binasına taşınmak zorunda kalmıştır.²³

Bina sorununa çözüm olarak yabancı ve azınlık okullarının terkedilmiş binaları da kullanılmıştır. Örneğin, 1930'da Edirne'deki eski Maria Lout Koleji binası satın alınmış ve Edirne Erkek Öğretmen Okuluna verilmiştir.²⁴ Yine 1937 yılında İzmir Amerikan Kolejinin büyük ve tam teşkilatlı olan binası da 62.000 lira gibi o dönem için uygun bir fiyatla satın alınarak Kızılçullu Öğretmen Okuluna dönüştürülmüştür.²⁵ Aynı yıl, Erzurum Öğretmen Okulu binası için 661.150 liraya ek olarak 250.000 lira bütçe ayrıldığı ve 1930 yılında yapılan Gazi Öğretmen Okulu binasının 2.235.000 liraya mal olduğu dikkate alınırca İsmet İnönü'nün bu harcamalar için israf niteliğinin haklılığı ortaya çıkmaktadır.

Sonuç itibarıyla, nitelikli öğretmen yetiştirmek üzere 1926 yılında ortaya atılan ve Mustafa Necati tarafından yürürlüğe konan 10 adet modern öğretmen okulu yapma projesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ancak, Necati Bey bu projeyi ortaya koyduğunda vilayet bütçeleri her yıl artmakta ve geleceğe dair umut vermekteydi. Zira kendisi 1926'da Mecliste yaptığı konuşmada bu duruma dikkat çekmiştir. Ancak, 1929 yılından itibaren ekonomik krizin etkisiyle bu binaların yapımı için ayrılan ödenekler vilayetler için büyük bir yük olmuştur.

Beş yıl içerisinde tahminen 20 milyon liralık bir fon oluşması ve bu fonla yeni 10 adet okul yapımı ve eskilerin onarımı düşünülmekteydi. Bu fonda 20 milyon olmasa bile 16 milyon civarında bir miktarın biriktiği görülmektedir. Buna rağmen, yılda 3.000 öğretmen mezun etmesi planlanan okullar yapılamamış, 1937'ye

²³ **A.g.e.**, s.106-107

²⁴ **A.g.e.**, s.107

²⁵ "Köy Muallimi Yetiştirecek Mektep: İzmirin Eski Amerikan Koleji Muallim Mektebi Oluyor", **Cumhuriyet**, 28 Şubat 1937, S:4594, s.4

gelindiğinde Türkiye’de mevcut 11 öğretmen okulundan her yıl ortalama 850 civarında öğretmen mezun olabilmektedir.²⁶

Tablo 24: Öğretmen Okulları Mezun Öğrenci Sayıları:

Yıllar	Öğretmen Okulları		
	Erkek	Kız	Toplam
1931-32	438	475	913
1932-33	511	377	888
1934-35	448	419	867
1935-36	396	395	791
1936-37	364	374	738
1937-38	451	539	990
1938-39	380	517	897
1939-40	263	452	715
1940-41	400	598	998

Maarif 1933-34 İstatistiği, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1935 s. VI

Maarif İstatistiği 1940-1941, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943 s.VI

Tabloda görüldüğü gibi, 1931-1941 yılları arasında öğretmen okullarından mezun olanların sayısında bir artış sağlanamamıştır. Dönemin başlarında belirlenen politikaya göre yeni 10 adet öğretmen okulu açmak ve her yıl 3.000 öğretmen mezun etme hedefi tutturulamamıştır. Planlanan yeni öğretmen okulları açılmadığı gibi mevcut okullardan da bazıları kapatılmıştır.

Öğretmen okullarındaki bu niceliksel gerilemede her ne kadar 1929 ekonomik krizinin etkisi olsa da dönemin başlarında belirlenen politikanın da bir sonucudur. Zira bakanlık tarafından hazırlanan 1927 tarihli bir raporda sayıca fazla öğretmen yetiştirmek yerine az sayıda ama nitelik itibarıyla kaliteli öğretmenler yetiştirmeyi politika olarak belirlediği görülmektedir. Bu raporda, Türkiye’nin eğitim yönünden gelişebilmesi için gereğinden fazla sayıda öğretmen okulu yerine az sayıda da olsa istenen niteliklerde öğretmen okulları açılması gerektiği ve bu okullarda nitelikli bir eğitimci sınıfının yetiştirilmesinin hedeflendiği belirtilmektedir.²⁷ Nitekim dönemin bakanı Mustafa Necati Bey de gerek Meclis konuşmalarında ve diğer beyanatlarında bu rapordaki teoriye paralel ifadelerle öğretmen yetiştirme politikasını savunmuştur.²⁸

Öğretmen okullarının kapatılması basında da zaman zaman gündeme gelmiş, bu politikaya karşı eleştiriler dile getirilmiştir. Örneğin Cumhuriyet gazetesi İstanbul Erkek Muallim Mektebinin kapatılarak binasının İstanbul Lisesine verilmek

²⁶ **Maarif İstatistiği 1940-1941**, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943, s.V

²⁷ “Halk Mektepleri Hakkında Layihalar”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, Kanunievvel 1927, S:14, s.298

²⁸ “Maarif Vekâleti Bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, 1:64, 22. 4.1928, C:1, s.201-214

istenmesine karşı çıkan İbrahim Alaaddin (Gövsa)'nın görüşlerine yer vermektedir. Gövsa; bu okulun tarihimizde önemli bir yeri olduğunu belirtmekte, ayrıca her geçen yıl daha fazla öğretmene ihtiyaç olduğunu belirterek bakanlığın politikasını eleştirmektedir.²⁹

Öğretmen okullarındaki bu niceliksel gerilemenin dönemin yöneticilerini rahatsız etmediği de görülmektedir. Örneğin, 29.05.1934 tarihli Meclis görüşmelerinde öğretmen yetersizliği tartışmalarında dönemin bakanı Hikmet Bayur; *“ilk tedrisatta muallim kıtlığı değil para kıtlığı vardır..”* ifadesiyle bu eleştirilere cevap vermiştir.³⁰

Her ne kadar dönemin bakanları zaman zaman günü kurtarmak için bu tür söylemler dile getirmişlerse de dönemin başlarından itibaren mevcut alt yapı ile yeterli sayıda öğretmen yetiştirme işinin çok uzun seneler alacağı ve buna bir çare bulunması gerektiği bilinmekteydi. 1931 tarihli bir raporda; genel nüfusun %10'unun öğrenim çağında olduğu hesabıyla 1.357.356 çocuktan 899.966'sının okulsuz olduğu, bunun sebeplerinden birinin *“muallim kıtlığı”* olduğu ve 14.515 yeni öğretmene ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Aynı raporda, *“Muallim yetiştirmenin o kadar zor olmadığı kanaati vardır. Esasen hali hazırda kullandığımız muallimlerin 6339'u mektep mezunu değildir”* ifadeleriyle halkın beklentileri dile getirilmekte, öğretmen yetiştirmenin o kadar zor olmadığı vurgulanmaktadır.³¹

Tablo 25: Asil Öğretmenlerin Menşeleri İtibariyle Görev Yerleri:

Öğretmenin Menşesi	Ders Yılı	Şehirlerde		Köylerde		Toplam %
		Adet	%	Adet	%	
Öğretmen Okulu Mezunu Öğretmenler	1933-34	5.475	41,98	2.894	22,19	64,17
	1937-38	5.296	39,22	4.110	30,44	69,66
	1940-41	6.620	45,31	3.863	26,44	71,74
Diğer Kaynaklardan Mezun Öğretmenler	1933-34	1.219	9,35	3.454	26,48	35,83
	1937-38	878	6,73	3.218	24,67	31,41
	1940-41	1.133	8,69	2.996	22,97	31,66

Öğretmenler İstatistiği 1934-1938, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1942, s.21,

Maarif İstatistiği 1940-1941, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943 s.131

*Köylerde çalışan eğitimci hesapta dahil değildir.

Tabloda görüldüğü gibi ilköğretim kadrosunda çalışan öğretmenlerin menşeleri itibarıyla yıldan yıla niteliksel bir değişime uğramıştır. 1933-34 öğretim yılından önceki istatistiklerde bu ayrıntıya yer verilmediği için öğretmenlerin

²⁹ “Erkek Muallim Mektebi İlgâ Edilmemlidir”, **Cumhuriyet**, 23 Eylül 1933, S:3370, s.1

³⁰ “Maarif vekâleti bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ : 60 29 5-1934 C : 2, s.438-446

³¹ **B.C.A.**, f:490.01, k:1204, d:222, s:1.46, 03.05.1931 tarihli bir rapor

menşelerine dair bilgi mevcut değildir. Bununla birlikte 1933-34 öğretim yılında %64 olan öğretmen okulu mezunu asil öğretmen oranı 1937-38'de %69'a, 1940-41'de ise %71'e yükselmiştir.³²

Bu durum, öğretmen yetiştirme ve atamadaki niceliksel artıştan değil, farklı menşelerden gelen öğretmenlerin zaman içinde emekli edilmesi veya tasfiye edilmesi politikasının bir sonucudur. Zira incelenen dönem boyunca mevcut öğretmen okullarının mezun sayılarında bir artış gözlenmemiştir.

Dönemin başlarındaki az sayıda ama modern öğretmen okulları açma politikası planlandığı gibi yürümemiş, açılması hedeflenen 10 öğretmen okulundan sadece üçü açılabilmiştir. Dönemin sonlarına doğru bu politikaya karşı görüşler de dile getirilmiştir. Sadrettin Celal Antel 1939 yılında kaleme aldığı eserinde bu politikayı şu ifadelerle eleştirmektedir;

“Ya hep ya hiç zihniyetiyle, modern pedagojinin esaslarına uygun olarak muallimler yetiştirilinceye kadar, her sene tahsil çağına giren Türk çocuklarının yarısını yani 700.000 çocuğu karacahil bırakmağa razı olamayız.”³³

Antel, dönemin başlarında farklı düşünmektedir. 1931 yılında Muallimler Mecmuasında kaleme aldığı bir yazıda; mevcut 24 öğretmen okulunun azaltılarak bunları beş altı bölgede toplamak ve nitelikli öğretmen yetiştirmek gerektiğini, mevcut okullardan çıkan öğretmenlerin yetersiz olduğunu, bunların yakın bir zamanda tasfiye edilmesi gerekeceğini, bunda ısrar etmenin hatalı olacağını belirtmektedir.³⁴

Antel'in düşüncelerinin değişmesinden de görüleceği gibi bu politikasının yürümeyeceği görülmüş, 1936 yılında bu durumun farkına varılarak, daha gerçekçi bir adımla ucuz yoldan ve çok sayıda öğretmen yetiştirmek için “eğitmen” projesi başlatılmıştır.

Dönemin önemli yayın organlarından Öğretmen Sesi dergisi öğretmen okullarındaki bu niceliksel durumu değerlendirirken CHP tarafından çıkarılan Onbeşinci Yıl Kitabı adlı eserde verilen istatistiğe dikkat çekmekte ve “*Halen durum bu acıklı safhada iken geleceğin maarif inkişafını nasıl karşılamağa hazırlandığımızı merak etmemek elden gelmez*” ifadeleriyle mevcut durumu eleştirmektedir.³⁵ Aynı dergi “*Maarifimizin Acıklı Durumu*” başlıklı makalede de yine öğretmen okulu ve

³² **Öğretmenler İstatistiği 1934-1938**, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1942, s.21, Ayr.Bkz: **Maarif İstatistiği 1940-1941**, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943 s.131

³³ Sadrettin Celal Antel, **Maarifimiz ve Meseleleri**, Remzi Kit., İstanbul, 1939, s.38

³⁴ Sadrettin Celal, “Maarifte ıslahat”, **Muallimler Mecmuası**, 1 Şubat 1931, S:15, s.131-133

³⁵ “Kültür Vaziyetimiz Üzerine Önemle Durmalıyız”, **Öğretmen Sesi**, 15 Birincikanun 1938, S:37-77, s.163

ilkokul sayılarındaki düşüşe dikkat çekmekte, bu durumu Maarif Vekaleti erkanının başarısızlığı olarak yorumlamaktadır.³⁶

Öğretmen yetiştirmedeki niceliksel gerileme dönemin yetkililerinin ancak 1936 yılında dikkatini çekebilmiş ve bu tarihten sonra “eğitmen” uygulaması ve 1940 yılında Köy Enstitüleri'nin açılmasıyla soruna çare aranmıştır. 1940 yılına kadar azalan öğretmen okullarının sayısı bu tarihten sonra radikal bir şekilde artış gösterecektir.

Eğitmenler; köy çocuklarından seçilmiş ve öğretmen gönderilemeyen, nüfusları az ve dağınık olan köylere ucuz yoldan öğretmen temin etmek düşüncesiyle geliştirilmiş bir politikadır. 1936'da 80 eğitmen yetiştirilmesiyle başlayan ve devam eden yıllarda hızla artan eğitmenlerin sayısı 1940 yılında ülke genelinde 5.024'e kadar yükselmiştir.

Tablo 26: 1940-41 Öğretim Yılı İtibariyle Vilayetlerdeki Eğitmen Sayıları:

Vilayet	Eğitmen Sayısı	Vilayet	Eğitmen Sayısı	Vilayet	Eğitmen Sayısı	Vilayet	Eğitmen Sayısı
Bingöl	0	Kütahya	42	Antalya	73	Manisa	117
Bitlis	0	Aydın	43	Niğde	74	Edirne	128
Hakkari	0	Elazığ	43	Bursa	75	Malatya	128
Mardin	0	Tokat	45	Balıkesir	82	İzmir	132
Siirt	0	Zonguldak	47	A.Karahisar	84	Çanakkale	134
Van	0	Trabzon	49	Çankırı	88	Çoruh	141
Muş	12	Rize	51	Erzurum	92	Tekirdağ	144
İstanbul	13	Denizli	53	Sinop	93	Maraş	146
İçel	25	Kırşehir	59	Konya	96	Kocaeli	154
Tunceli	27	Bilecik	60	Sivas	97	Kayseri	167
Diyarbakır	34	Muğla	60	Gümüşhane	104	Kastamonu	172
Gaziantep	34	Ağrı	63	Yozgat	105	Isparta	173
Giresun	39	Hatay	63	Çorum	111	Kars	173
Urfa	39	Seyhan	65	Erzincan	114	Eskişehir	183
Ordu	40	Burdur	67	Kırklareli	114	Ankara	334
Amasya	42	Samsun	70	Bolu	115		
Toplam							5.024

Maarif İstatistiği 1940-1941, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943 s.133-134

* Sadece İzmir'de 14 Kadın Eğitmen Mevcuttur.

Tabloya baktığımızda eğitmenlerin dağıtımından en fazla faydalanan vilayetin belirgin bir şekilde Ankara olduğu görülmektedir. Yine Eskişehir, Kars,

³⁶ “Maarifimizin Acıklı Durumu”, **Öğretmen Sesi**, 15 Birincikanun 1939, S.37-91, s.67-68

İsparta, Kastamonu vilayetlere de çok sayıda eğitimci gönderilmiştir. Buna karşın, hiç eğitimci gönderilmeyen veya çok az sayıda gönderilen vilayetler ise; Bingöl, Bitlis, Hakkari, Mardin, Siirt, Van ve Muş gibi Doğu vilayetleridir. Esasen eğitimci kanunu, öğretmen gönderilemeyen dağınık ve küçük köylere ucuz yoldan eğitimci göndermek gerekçesiyle yürürlüğe konmuşken, kanundan dört yıl sonra toplam 5.024 eğitimcinin dağılımında bir çelişki vardır. Zira okullaşmanın zaten kısmen yüksek olduğu vilayetlere daha fazla eğitimci gönderildiği, buna karşın okullaşmanın çok düşük olduğu Doğu vilayetlerine ise aynı oranda öğretmen gönderilmemiştir. Bu durum, dönemin başlarından beri izlenen ana dili Türkçe olmayan vatandaşların yaşadığı köylere şimdilik öğretmen gönderilmemesi politikasının devam ettiğini göstermektedir. Zira 1939 yılı Maarif Şurasında alınan karar da bu doğrultudadır.

Sonuç olarak, 1928-1940 yılları arasında, dönemin başlarında belirlenen politikalar istenen neticeyi vermemiştir. Öğretmen yetiştirmek için yeteri kadar finansman ayrılamamasının yanında, özellikle köylerde verilecek eğitimin nasıl olması gerektiği ve köyler için hangi niteliklerde öğretmen yetiştirilmesi gerektiği konusunda yaşanan kararsızlık da bu sonuçta etkili olmuştur. Ancak, 1940 yılında kurulmaya başlanan Köy Enstitüleri köy öğretmenin niteliği konusunda kesin karar alındıktan sonra ilköğretim için merkezi bütçeden önemli oranda bir finansman desteği sağlanmıştır. 1940 yılında çıkarılan Köy Enstitüleri Kanunu'nun gerekçesinde geçmiş dönemin ilköğretim politikalarıyla ilgili eleştirilere yer verilmiştir. Kanunun gerekçesi özetle şöyledir;³⁷

- İlköğretimin yaygınlaştırılması başarılamamıştır. Özellikle köylerde okullaşma oranı %21'de kalmıştır.
- Nüfusun büyük bir çoğunluğu köylerde yaşamaktadır ve tarımla uğraşmaktadır.
- Mevcut öğretmen okulları yeteri kadar mezun vermemektedir.
- Bu okullardan mezun olan öğretmenler köylere gitmek istememekte ve giden öğretmenler ise köydeki değişimi ve dönüşümü sağlamaktan uzaktır.
- Köylünün genel yaşantısına uyum sağlayabilecek, onun tarımsal üretimine katkı sağlayabilecek ve sağlık vb. gibi sorunlarına çözüm olabilecek nitelikte bir öğretmen yetiştirmek gerekmektedir.

1940 yılında bu gerekçelerle çıkartılan kanun gereği bakanlık bütçesinden bir finansman sağlanmış ve kısa sürede çok sayıda Köy Enstitüsü açılabilmiştir.

³⁷T.B.M.M.Z.C.,İ:41, 17.04.1940, C:1, s.70-92

Zamanla sayıları 21'i bulacak olan Köy Enstitüleri'nden 1944 yılından itibaren yılda 2000'den fazla öğretmen yetiştirilecektir.

5.1.2. Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Modern devletlerde ilköğretim kavramı; tüm vatandaşların yararlandığı ve vatandaş olabilmek için gereken nitelikleri kazandıran temel eğitimi ifade etmek için kullanılmaktadır. Batıda modern devletlerin ortaya çıkmasının hemen ardından bu devletlerin ilk yaptığı işlerden olarak ilköğretimi zorunlu ve parasız olarak tüm halk tabanına yaymak olmuştur. Türkiye'de de 1821'den itibaren zorunlu ve parasız ilköğretim gündemdedir. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra yapılan 1924 anayasası da tüm vatandaşlar için zorunlu ve parasız bir ilköğretim hizmeti öngörmüştür.

İlköğretimin bu yönü söz konusu olduğunda doğal olarak okul, öğretmen ve öğrenci sayıları yani niceliksel durum başlı başına ele alınması gereken bir konu olmaktadır. 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı devletinden devraldığı eğitim sistemi, gerek altyapısı ve gerekse niteliksel yönü itibarıyla modern bir devletin kabul edebileceği bir durum arz etmiyordu. İlköğretim hizmeti, büyük çoğunluğu itibarıyla merkezin kontrolünden uzak olan sıbyan mekteplerinde ve görece modern denilebilecek daha az sayıdaki ibtidai mekteplerde yapılmaktaydı. Bu haliyle ilköğretim sistemi bir dağınıklık arz etmekteydi. 1924 yılında Tevhidi Tedrisat kanunuyla sıbyan mektepleri kaldırılmış, kısa bir süre sonra da altı yıl olan ibtidai mektepler beş yıla indirilerek ilköğretime bir standart getirilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyet'in devraldığı eğitim altyapısına dair istatistikler açısından durumun vahameti kendini göstermektedir. 1923-1940 yılları arası ilköğretim ve ortaöğretim okullarındaki öğrenci sayıları aşağıdaki tablodaki gibidir:

Tablo 27: 1923-1940 Yılları Arası İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrenci Sayıları:

Yıllar	İlkokul Öğrenci Sayıları			Ortaokul Öğrenci Sayıları	Lise Öğrenci Sayıları	Öğretmen Okulları Öğrenci Sayısı	Meslek Liseleri Öğrenci Sayısı
	E	K	T				
1923-24	278.107	62.954	341.941	5.905	1.241	2.528	4.019
1924-25	301.381	88.987	390.368	10.052	2.234	3.771	3.376
1925-26	313.893	92.895	406.788	11.622	2.748	4.133	2.702
1926-27	350.669	87.259	437.928	15.263	3.152	4.558	1.740
1927-28	328.016	133.969	461.985	19.858	3.819	5.022	2.332
1928-29	323.260	154.309	477.569	23.225	4.168	5.749	2.371
1929-30	308.028	161.043	469.071	25.398	4.746	5.410	2.699
1930-31	315.072	174.227	489.299	27.093	5.699	5.535	3.761
1931-32	335.921	187.690	523.611	30.316	6.740	5.293	4.155
1932-33	366.344	201.619	567.963	35.658	7.848	2145 *	4.976
1933-34	385.247	205.922	591.169	42.522	9.876	2.726	4.389
1934-35	426.880	220.621	647.501	46.120	10.113	2.577	4.940
1935-36	454.126	233.974	688.100	42.496	13.876	2.805	5.772
1936-37	472.187	239.541	711.728	62.936	17.508	2.949	6.528
1937-38	509.949	254.742	764.691	74.107	21.000	2.807	7.574
1938-39	547.122	266.410	813.532	84.355	24.582	3.259	8.335
1939-40	619.246	285.893	905.139	92.327	26.401	4.120	9.504

Maarif İstatistiği 1939-1940, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, s.III

* Öğretmen okullarının ve Liselerin orta kısımları kapatılmış olup, buradaki öğrenciler ortaokul öğrenci sayıları arasında gösterilmiştir.

** Köy Öğretmen Okulları Dahildir.

Tablodan da görüleceği üzere Cumhuriyet'in devraldığı ilköğretim altyapısı 1923-24 öğretim yılında sadece 341.941 öğrenciye eğitim hizmeti verebilmektedir. İncelenen dönemin başı olan 1928-29 öğretim yılına gelindiğinde ise bu sayı %50 oranında artarak 477.569'a çıkacaktır. 12 yıl sonra 1939-40 öğretim yılında ise toplam 905.893 öğrenciye ilköğretim hizmeti verilmektedir. Öğrenci sayıları, 1923-1940 arası 17 yıllık dönemde yaklaşık olarak üç kat artmıştır.

İstatistikte dikkat çeken bir başka gelişme ise kız öğrencilerin sayısının artmasıdır. 1923-24 öğretim yılında öğrenim kız öğrenci sayılarının genele oranı % 18,41 iken, 1928-29 öğretim yılında bu oran %31'e yükselmiş, bu tarihten sonra ise durağan bir seyir izleyerek 1939-40 öğretim yılında %31'de kalmıştır.

Diğer yandan, öğrenci sayılarındaki artışlara bakıldığında ortaöğretim öğrenci sayılarında oransal olarak daha fazla bir ilerleme kaydedildiği görülmektedir.

1928-1940 arası dönemde ilkokul öğrenci sayıları % 95 oranında bir ilerleme kaydederken aynı dönemde ortaokul öğrenci sayıları %400, lise öğrenci sayıları ise %650 gibi radikal bir sıçrama gerçekleştirmiştir. Öğretmen okulları öğrenci sayılarında ise kayda değer bir gelişme olmamıştır.

Tablo 28: Resmi ve Özel Okul ve Öğretmen Sayıları:

Öğretim Yılı	Okul Sayıları						Öğretmen Sayıları					
	İlkokul	Ortaokul	Lise	Öğretmen Okulu	Meslek Okulları	Yüksek Okul	İlkokul	Ortaokul	Lise	Öğretmen Okulu	Meslek Okulları	Yüksek Okul
1928-29	6.599	78	20	25	20	12	15.718	815	510	417	298	515
1929-30	6.562	82	19	24	22	11	15.308	982	578	461	328	502
1930-31	6.598	83	22	24	36	11	16.318	1.068	637	398	436	526
1931-32	6.713	80	25	24	40	12	16.973	968	637	320	423	526
1932-33	6.733	108	62	19	39	12	15.064	1.390	1.827	329	605	502
1933-34	6.345	119	71	16	36	15	15.123	1.140	1.315	254	406	574
1934-35	6.402	118	68	14	36	15	15.083	2.354	1.044	230	469	691
1935-36	6.275	118	65	13	36	16	14.949	2.403	1.029	248	507	743
1936-37	6.125	125	68	13	40	17	14.698	2.648	1.050	236	633	796
1937-38	6.700	140	68	16	47	17	15.775	2.840	1.164	236	705	837
1938-39	7.862	150	74	17	49	17	17.120	3.402	1.314	237	735	855
1939-40	9.417	155	77	17	56	17	19.047	3.744	1.499	199	780	1.013

Maarif İstatistiği 1939-1940, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü,s.III

İlköğretim açısından 1928-1940 arası dönemde okul ve öğretmen sayılarına bakıldığında ise öğrenci sayılarındaki artışa paralel bir artış görülmemektedir. Örneğin, öğrenci sayılarında %95 oranında bir artış sağlanmışken, okul sayısında sadece %43'lük artış gerçekleştirilmiştir. Öğretmen sayılarında ise sadece %21 oranında bir artış gerçekleştirilmiştir.

Eğitimin finansmanı ile doğrudan ilgili olan okul yapımı ve öğretmen istihdamında 1928-1940 arası 13 yıllık dönemin ilköğretim açısından kayda değer bir sonuç ortaya konmadığı anlaşılmaktadır. Buna karşın ortaöğretimde okul yapımı ve öğretmen istihdamında çok daha büyük artışlar gerçekleştirilmiştir. 1928-29 öğretim yılında 78 adet ortaokul mevcutken bu sayı 1940-41 öğretim yılında 155'e, öğretmen sayısı ise 815'den 3.744'e çıkmıştır ki bu okul sayılarında % 100, öğretmen sayısında ise % 450 artışa karşılık gelmektedir. Aynı dönemde lise sayısında %350, liselerdeki öğretmen sayısında %300'lük bir artış gerçekleştirilmiştir.

İstatistiklere bu açıdan bakıldığında, 1928-1940 arası dönemde ortaöğretime daha fazla önem verildiği sonucu çıkarılabilir. Bu durumun ilköğretimin yerel yönetimler tarafından finanse edilmesi, buna karşın ortaöğretimin ise doğrudan merkezi bütçeden finanse edilmesinden ileri geldiği söylenebilir.

Görüldüğü gibi, ilköğretim alanında öğrenci sayılarına kayda değer bir artış gözlenirken okul ve öğretmen sayılarında aynı durum söz konusu değildir. Bu durum; 1928-1940 arasında ilköğretimde bir talep artışının gerçekleştiğini, buna karşın bu talebi karşılayacak bir arzın gerçekleşmediğini göstermektedir.

Uzun süren savaşlardan sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti, 1923-1940 yılları arasında savaşı ve istikrarlı bir dönem geçirmiştir. Bu durum, doğum oranlarında bir artışa neden olmuş ve ilköğretim talebini artırmıştır. 1929 ekonomik krizinin de etkileriyle ilköğretime yatırımlar azalmış ve nüfus artışına paralel olarak artan ilköğretim talebi karşılanamaz hale gelmiştir. Artan talep karşılayabilmek için, mevcut okullar ve öğretmenlerle daha fazla öğrenciye hizmet vermek için bir takım geçici önlemler alınmıştır.

Artan talebi karşılamak için alınan önlemlerin başında ilkokullarda ikili eğitim uygulaması gelmektedir. Sabahtan öğle saatlerine kadar bir grup, öğleden sonra ise diğer grup olmak üzere bir okul binasından iki farklı öğrenci gurubunu faydalandırmak olarak tanımlayabileceğimiz bu uygulama 1930'ların hemen başlarında İstanbul gibi büyük şehirlerde başlamış, ilerleyen yıllarda diğer vilayetlere de yayılmıştır.³⁸

Talebi karşılamak için alınan geçici önlemlerden bir diğeri ise, mevcut okullara yeni şubeler ilave etmek ve sınıflardaki öğrenci mevcutlarını artırmak olmuştur. Bu dönemde, sınıflarda öğrenci mevcutları 60, 70 ve 80'e kadar çıkarılmıştır. 1928-29 öğretim yılında Türkiye genelinde bir öğretmene ortalama 30 öğrenci isabet ederken, bu rakam 1932-33 yılında 38'e, 1939-40 öğretim yılında ise 47'ye çıkacaktır.

Bu rakamlar aynı zamanda sınıf mevcutlarını da göstermektedir. Bazı vilayetler 1932 yılından itibaren ikili eğitime geçerek sınıf mevcutlarını düşürmüşlerdir. Örneğin 1932-33 öğretim yılında sınıf mevcutları itibarıyla Türkiye ortalaması 38 iken, bu yıl bazı okullarda ikili eğitime başlayan İstanbul'da 29'dur.³⁹

³⁸ "Yeni Bir Tamim Geldi", **Yeni Adana**, 10 Haziran 1930, S:2517, s.2

³⁹ **Maarif 1932-33 İstatistiği**, Başvekalet Umum Müdürlüğü, İstanbul, 1934, s.XI

İstanbul hariç tutulursa, okullaşma oranlarının yüksek olduğu vilayetlerde sınıf mevcutlarının yüksek olduğu görülmektedir. Örneğin, 1932-33 öğretim yılında sınıf mevcutları okullaşma oranı yüksek olan İzmir'de 43, Bolu'da 46, Isparta'da 48, Denizli'de 44, Ankara'da 43'dür. Buna karşın, okullaşma oranları son derece düşük olan Hakkari'de sınıf mevcutları 14, Urfa'da 23, Siirt'te 23, Muş'ta 23, Diyarbakir'de 23 ve Ağrı'da 35'dir.⁴⁰

İlköğretim açısından önemli verilerden biri de öğrenim çağındaki çocukların okullaşma oranlarıdır. İncelenen dönem itibariyle ilköğretim çağı 7-16 yaş olarak belirlenmiş, Anayasa ve kanunlarla bu yaşlardaki çocuklar için ilköğretim zorunluluğu getirilmiştir.

Dönemin yetkilileri 1940'a kadar okullaşma oranını hesaplarken, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi nüfusun %10-12'sinin öğrenim çağında olacağı öngörüsünden hareketle hesaplamaktaydılar. Buna göre; 1927 nüfus sayımına göre 13,3 milyon nüfusun %10'u olan 1,3 milyon okul çağı nüfusu mevcuttur. 1928-29 öğretim yılında 477.569 öğrenci ilköğrenime devam ettiği ve bir miktar da halen öğrenim çağında olup mezun öğrenciler dikkate alındığında okullaşma oranı %30-35 civarında hesaplanmaktaydı.

Nusret Kemal'in 1934 yılında yaptığı tahmini hesaba göre Türkiye'de nüfusun %10'u yani 1.600.000 çocuk öğrenim çağındadır. 1933-34 istatistiklerine göre halen öğrenime devam eden 591.169 öğrenci bulunmaktadır. Üç sınıflı ve beş sınıflı ilkokulu bitirmiş olan çocukların sayısı ise yaklaşık 115 bin civarında olduğu düşünüldüğünde %38 civarında bir okullaşma oranı tahmin edilmekteydi.⁴¹

Ancak, bu hesaplamanın yanlış olduğu 1940 yılında yapılan sayımla anlaşılacaktır. Gerek 1940 yılı ve gerekse 1941 yılı sayımlarında Türkiye'de öğrenim çağı nüfusunun genel nüfusun % 21' i olduğu görülmüştür. Dönemin başlarından itibaren %35 civarında hesaplanan okullaşma oranlarında artan öğrenci sayısına göre bir artış olması beklenirken, 1940 yılı sayımında okullaşma oranı %29,8 olarak hesaplanmıştır. Bu farklılığın, savaş sonrası artan doğum oranlarından kaynaklandığı söylenebilse de 1940 yılından önceki tahmini hesapların gerçeği tam olarak yansıtmadığı da ortadadır.

Bu sebeplerle, vilayetler bazında genel nüfusun okullaşma oranlarıyla dönem sonu oranlarını kıyaslamak yerinde olacaktır. Örneğin, 1933-34 öğretim yılında vilayetler bazında öğrenci, öğretmen ve okul sayılarıyla 1935 nüfus sayımına göre

⁴⁰ **Maarif 1932-33 İstatistiği**, Başvekalet Umum Müdürlüğü, İstanbul, 1934, s.XI

⁴¹ Nusret Kemal, "İlk Tahsil ve Köy Terbiyesi-1", **Hakimiyeti Milliye**, 8 Nisan 1934, S:4563, s.3

kıyaslandığında ilköğretim hizmetinin vilayetlere dağılımı aşağıdaki şekilde ortaya çıkmaktadır.

Tablo 29: 1933-1934 Öğretim Yılı Vilayetlerde Eğitim İstatistikleri:

Vilayet	Nüfus (1935)	İlkokul	Öğretmen	Öğrenci Sayısı	Öğrenci/Nüfus Oranı	Nüfus/Öğretmen Oranı
Hakkari	271.914	-	-	-	-	
Siirt	127.728	14	37	872	0,68	3.452
Muş	143.427	20	36	1.104	0,77	3.984
Mardin	226.030	18	56	1.780	0,79	4.036
Van	142.672	17	40	1.217	0,85	3.567
Diyarbakır	214.871	21	82	2.159	1	2.620
Urfa	229.201	28	89	2.457	1,07	2.575
Erzurum	386.428	74	172	5.405	1,4	2.247
Malatya	411.513	76	155	6.103	1,48	2.655
Ağrı (Beyazıt)	106.727	21	41	1.676	1,57	2.603
Elazığ	253.693	53	129	4.202	1,66	1.967
Kars	306.444	76	124	5.461	1,78	2.471
Erzincan	158.383	43	88	3.239	2,05	1.800
Maraş	189.570	60	101	3.903	2,06	1.877
Gaziantep	283.616	74	172	6.000	2,12	1.649
Çorum	286.751	78	190	6.122	2,13	1.509
Ordu	283.340	70	160	6.075	2,14	1.771
Sivas	435.630	121	215	10.067	2,31	2.026
Tokat	310.152	75	175	7.257	2,34	1.772
Gümüşhane	162.921	49	81	3.814	2,34	2.011
Giresun	259.673	60	147	6.241	2,4	1.766
Sinop	192.150	72	114	4.808	2,5	1.686
Trabzon	359.791	89	180	9.715	2,7	1.999
Kastamonu	361.671	148	266	9.824	2,72	1.360
Çoruh	270.688	74	142	7.593	2,81	1.906
Yozgat	262.268	107	153	7.572	2,89	1.714
Konya	570.992	239	438	17.676	3,1	1.304
Samsun	338.014	143	240	10.755	3,18	1.408
Niğde	247.592	79	185	7.881	3,18	1.338
Çankırı	177.734	71	133	5.787	3,26	1.336
Kütahya	349.005	135	248	11.936	3,42	1.407
Seyhan	387.009	164	340	13.317	3,44	1.138
Kayseri	312.469	125	237	11.427	3,66	1.318
Kırşehir	145.676	79	127	5.362	3,68	1.147
Ankara	538.669	194	490	20.139	3,74	1.099
İçel	271.914	133	240	10.215	3,76	1.133

Vilayet	Nüfus (1935)	İlkokul	Öğretmen	Öğrenci Sayısı	Öğrenci/Nüfus Oranı	Nüfus/Öğretmen Oranı
Balıkesir	482.261	205	468	18.193	3,77	1.030
Amasya	128.497	63	114	4.848	3,77	1.127
Aydın	260.749	97	249	9.852	3,78	1.047
A. Karahisar	299.794	134	245	11.477	3,83	1.224
Antalya	241.569	106	227	9.544	3,95	1.064
Zonguldak	321.246	164	273	12.936	4,03	1.177
Burdur	96.152	44	91	3.934	4,09	1.057
Denizli	286.365	116	240	12.291	4,29	1.193
Manisa	425.038	161	383	18.284	4,3	1.110
Bilecik	125.417	82	146	6.053	4,83	859
Eskişehir	182.961	91	207	8.972	4,9	884
Muğla	197.069	115	215	9.751	4,95	917
Bolu	254.254	138	250	12.712	5	1.017
Kocaeli	335.492	205	394	16.830	5,02	852
Kırklareli	172.344	91	171	8.767	5,09	1.008
Çanakkale	223.225	136	270	11.687	5,24	827
Isparta	164.256	92	170	9.058	5,51	966
Tekirdağ	193.537	126	227	10.677	5,52	853
Bursa	441.663	278	577	25.261	5,72	765
Edirne	184.801	130	276	11.402	6,17	670
İzmir	596.078	338	987	42.392	7,11	604
İstanbul	883.414	534	3.120	77.087	8,73	283
Toplam	16.200.694	6.345	15.123	591.169	3,65	1.071

Maarif 1933-34 İstatistiği, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1935, XXIII

* Nüfus/Öğretmen ve Nüfus/Öğrenci oranları ilgili istatistikteki bilgilere göre hesaplanarak çizelgeye eklenmiştir.

* Binasızlık yüzünden kapalı 537 ilkokul ve 510 öğretmenli okul toplama dahil değildir. Özel okullar dahildir.

* 41'i İstanbul'da olmak üzere 17 Türk, 30 azınlık ve 7'si yabancı olmak üzere 54 anaokulu vardır. Resmi anaokulu yoktur.

Tabloda görüldüğü gibi 1934 yılı itibarıyla Türkiye genelinde nüfusuna kıyasla en fazla okullaşma İstanbul, İzmir, Edirne, Bursa gibi vilayetlerdedir. Buna karşın Siirt, Muş, Van, Mardin gibi Doğu vilayetlerinde okullaşma oranları son derece düşüktür. Örneğin İstanbul'da her 283 nüfusa bir öğretmen isabet ederken Mardin'de 4.000 nüfusa bir öğretmen düşmektedir. Tablo incelendiğinde, eğitim hizmetlerinden yararlanma açısından Doğu vilayetleriyle Batı vilayetleri arasındaki derin uçurum ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de ilk defa öğrenim çağı nüfusu sayımı 16.04.1940 tarihinde yapılmıştır. Deneme amaçlı yapılan bu sayımda, köy ve şehir ayrımının tam olarak yapılamamış olması ve mevsimsel etkilerden dolayı sayımda hata yapılmış olabileceği göz önüne alınarak ertesi yıl okulların açılmasından kısa bir süre sonra 08.11.1941 tarihinde ikinci kez tekrar sayım yapılmıştır. Bu sayımın güvenilir olabilmesi için bir talimatname hazırlanmış ve bu talimatname doğrultusunda, okullar tatil edilerek ülke genelinde bütün öğretmenler sayım için görevlendirilmiştir.⁴²

1940 ve 1941 yılında yapılan bu sayıma göre Türkiye genelinde çağ nüfusu ve okullaşma oranları şöyledir;

Tablo 30: Öğrenim Çağındaki Nüfus ve Okullaşma Oranları (1940/1941):

Sayım Yılı	Yerleşim Birimi	Öğrenim Çağındaki (7-16 Yaş Arası) Çocuklar	3 ve 5 Sınıflı İlkokullara Devam Edenler	3 ve 5 Sınıflı Okullardan Mezun Olanlar	Öğrenim Görmeyen Çağ Nüfusu	Okullaşma Oranı %
1940	Şehir	712.304	367.488	89.495	255.042	64,2
1941	Şehir	816.604	387.454	149.455	279.695	65,7
1940	Köy	3.041.238	534.714	127.225	2.375.948	21,8
1941	Köy	2.968.834	571.490	182.890	2.214.454	25,4
1940	Toplam	3.753.542	902.199	216.720	2.630.990	29,8
1941	Toplam	3.785.438	958.974	332.345	2.494.149	34,1

İlk Tahsil Çağındaki Çocuklar İstatistiği 1940 ve 1941, Başvekalet İstatistik Umum Müd., Ankara, 1943

Görüldüğü gibi 1940 yılında %29,8 çıkan okullaşma oranı 1941 yılındaki sayımda %34,1 çıkmıştır. Bu sayıma göre, Türkiye’de 1940 yılı sayımına göre Türkiye’de öğrenim çağında 3.753.542 çocuk bulunmaktadır ve bunların sadece 902.199’u okullarda devam etmektedir. 08.11.1941 tarihinde yani 1941-42 öğretim yılı başında yapılan sayımda ise öğrenim çağında 3.785.438 çocuk bulunmaktadır ve bunlardan 958.974’ü öğrenimine devam etmektedir.

Büyük çoğunluğu köylerde olmak üzere öğrenim çağındaki çocukların %65’i eğitim hizmeti alamamaktadır. Eğitim hizmeti alamayan çocukların vilayetlere göre dağılımı sırasıyla şöyledir:

⁴² Bkz: İlk Tahsil Mecburiyetinde Bulunan Çocukların Sayımına Ait Talimatname, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1941

Tablo 31: Öğrenime Devam Etmeyen Çocukların Vilayetlere Göre Dağılımı:

Vilayet	Köy Sayısı	Okulu Bulunan Köy Sayısı	Faal Okul Sayısı 1940-41 (Resmi)				Öğrenim Görmeyen 7-16 Yaş Çocuk Oranı (%)					
			Eğitmenli Köy	Öğretmenli Köy	Şehir	Toplam	1940			1941		
							Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy	Toplam
Hakkari	112	8	-	1	3	4	55,4	98,3	94,2	61,0	99,2	95,0
Siirt	449	1	-	1	13	14	63,1	99,8	93,7	76,1	99,5	93,7
Bingöl	295	12	-	8	5	13	29,3	97,3	93,5	25,9	95,8	92,5
Van	524	8	-	8	10	18	69,1	97,2	91,7	66,7	97,3	90,8
Muş	361	15	12	-	5	17	41,6	99,6	93,2	41,2	96,6	90,2
Bitlis	238	4	-	1	10	11	62,1	99,1	89,1	62,5	97,3	88,8
Mardin	688	26	-	25	14	39	63,1	96,4	91,9	67,1	95,1	88,1
Urfa	559	55	39	14	17	70	66,7	95	88,8	68,0	92,8	85,4
Diyarbakır	666	65	34	12	15	61	61,5	95,3	87,6	59,7	94,0	84,4
Ordu	507	104	40	41	12	93	40,2	90,9	86,7	32,2	88,4	84,3
Ağrı	529	94	63	17	6	86	50,3	91,1	86,7	41,2	88,3	83,3
Konya	885	335	96	143	39	278	39,9	78,6	71,4	81,3*	81,4	81,4
Erzurum	982	207	92	63	18	173	49,7	89,8	85,4	46,8	87,3	81,3
Elazığ	598	82	48	26	7	81	45	87,9	81,4	41,8	86,3	78,8
Gaziantep	655	86	34	27	19	80	60	85,8	78,6	63,6	87,7	78,7
Tunceli	374	56	27	21	8	56	40,3	88,3	84,0	29,3	83,3	78,4
Giresun	435	112	39	53	16	108	33,9	86,7	80,7	34,2	83,9	78,1
Sivas	1.232	219	97	82	23	202	47,6	87,8	81,8	41,8	84,9	78,0
Çorum	647	173	111	40	14	165	51,3	87,6	82,8	47,6	82,1	77,0
Malatya	781	241	128	65	20	213	51,5	86	79,8	49,3	83,3	77,0
Tokat	686	125	45	55	20	120	49,6	87,9	81,8	41,9	83,6	76,7
Trabzon	578	133	49	76	19	144	21,2	82,6	71,9	22,5	83,0	76,1
Kastamonu	1.121	287	172	70	19	261	22,2	82,3	74,8	27,7	79,9	74,6
Kars	765	274	173	54	17	244	36,7	81,6	76,7	42,7	76,6	72,8
Kütahya	754	194	42	78	18	138	37,8	82,2	76,2	33,3	79,5	72,6
Rize	269	92	51	26	5	82	32,7	80,9	77,8	43,4	76,2	72,2
Sinop	431	174	93	48	9	150	28,7	82,4	79,1	19,4	75,5	71,7
Yozgat	640	187	105	58	9	172	43,3	78,2	75,6	36,8	75,2	71,7
Gümüşhane	506	157	104	43	8	155	45,4	79,6	76,5	35,5	75,4	71,6
Maraş	338	210	146	20	13	179	64,5	82,8	79,0	30,8	74,5	71,4
Samsun	740	227	70	118	26	214	27,6	80,3	70,8	29,2	79,8	69,8
Erzincan	486	177	114	36	7	157	60,3	90,2	88,6	33,8	74,3	69,5
Hatay	344	189	63	50	17	130	52,8	87,7	80,1	44,0	77,1	69,2
Zonguldak	723	214	47	114	18	179	16,5	75,4	69,9	10,0	75,7	68,9
Niğde	378	184	74	79	17	170	56,5	78,7	75,0	39,8	74,7	68,3
Çankırı	465	172	88	49	6	143	33,7	80	76,4	27,2	71,4	67,6
Kırşehir	299	141	59	44	9	112	48,5	79,7	75,1	48,8	70,7	67,2
Amasya	285	108	42	30	10	82	35,3	76,4	67,4	35,8	76,5	66,3
Bolu	742	226	115	71	14	200	19,5	79,1	71,8	21,3	70,4	65,8
Balıkesir	911	267	82	139	34	255	29,7	67,8	60,3	35,7	72,3	64,7
Antalya	576	209	73	76	22	171	38,2	80,5	73,7	30,1	72,4	64,6
Edirne	265	186	128	40	23	191	48,7	64,5	60,6	45,5	70,3	64,1
Aydın	559	143	42	82	18	142	35,1	75,9	68,7	29,1	71,5	63,7

Vilayet	Köy Sayısı	Okulu Bulunan Köy Sayısı	Faal Okul Sayısı 1940-41 (Resmi)				Öğrenim Görmeyen 7-16 Yaş Çocuk Oranı					
			Eğitmenli Köy	Öğretmenli Köy	Şehir	Toplam	1940			1941		
							Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy	Toplam
Burdur	203	123	67	39	9	115	41,5	68,3	64,0	36,4	68,4	63,0
Seyhan	699	191	65	105	40	210	43,5	77,7	66,6	40,4	74,2	62,7
Çoruh	285	224	141	55	6	202	20	74	70,4	31,6	64,5	62,3
Denizli	427	179	53	104	14	171	42	70,5	66,0	36,0	67,3	62,2
A.Karahisar	480	250	84	115	16	215	39,8	73,1	68,4	40,7	65,8	61,5
Kayseri	487	244	167	52	20	239	18,2	72,4	65,2	42,5	66,7	61,0
Manisa	883	802	117	111	25	253	42,3	72,6	64,8	38,3	69,1	60,9
İçel	502	161	25	108	22	155	46,9	72	65,8	38,7	67,3	60,2
Çanakkale	560	280	134	97	22	253	25,1	68,8	62,7	31,4	63,5	58,6
Tekirdağ	286	240	144	86	16	246	43,4	59	55,8	35,4*	62,7	58,4
Bursa	762	283	75	160	47	282	33,9	69,5	60,2	29,0	69,1	57,7
Kocaeli	677	295	154	105	24	283	31,6	70,9	64,9	30,2	63,2	57,6
Muğla	343	186	60	97	14	171	23,8	65,2	59,3	17,5	62,0	55,3
Ankara	1.139	529	334	119	33	486	18,4	72,7	62,0	27,4	67,8	54,8
Isparta	214	151	64	42	14	120	44,7	63,8	59,2	39,0	59,3	54,2
Kırklareli	181	184	114	57	12	183	47,7	54,2	52,8	41,6	52,2	50,3
Bilecik	282	181	60	51	8	119	33,8	61,7	57,9	28,5	53,3	50,0
Eskişehir	356	287	183	71	19	273	30,8	57,4	49,5	21,2	50,6	41,6
İzmir	643	446	132	269	70	471	32,6	53,7	44,8	27,8	51,2	40,9
İstanbul	256	259	13	228	193	434	7,1	29,2	26,1	12,7	23,2	14,7
Toplam	34.043	11.674	4.5023	4.175	1.256	10.454	35,8	78,2	70,2	34,3	74,6	65,9

İlk Tahsil Çağındaki Çocuklar İstatistiği 1940 ve 1941, Başvekalet İstatistik Umum Müd., Ankara, 1943

Maarif İstatistiği 1940-1941, Basvekalet İstatistik Umum Mud. Ankara. 1943. s.2-37

* Okullaşma oranlarına özel okullar dahildir

Tabloda dikkat çeken bir veri olarak; 11.674 köyde okul binası mevcut olduğu halde bunlardan ancak 9.199'u faal haldedir. Okul binasını yaptırmış olan 2.476 köye öğretmen veya eğitmen gönderilemediği anlaşılmaktadır. Önceki yıllarda yayınlanan eğitim istatistiklerinde kapalı okul sayıları daha az görünmektedir.

Tablo 29'daki 1933-34 istatistiklerine bakıldığında, 1935 sayımı genel nüfusa göre okullaşma oranının en düşük olduğu vilayetlerin 1940 ve 1941 yılı sayımlarında da değişmediği görülmektedir.

1933-34 ve 1940 istatistikleri kıyaslandığında; Konya, Edirne, Bolu, Zonguldak, Ordu, Giresun, Bursa vilayetlerinin sıralamadaki yerleri belirgin bir şekilde düştüğü, yani okullaşma hızlarının yavaşladığı görülmektedir.

Buna karşın Ankara, Erzincan, Maraş, Kayseri, İçel, Bilecik, Eskişehir, Seyhan vilayetlerinin ise bu yıllarda hızlı bir şekilde okullaşma oranlarını

yükselttikleri ve Türkiye sıralamasındaki yerlerini yukarı çektikleri görülmektedir. Özellikle, Ankara vilayeti 1933-34 yılı sıralamasında 24. Sırada iken 1941 yılı sayımında 7. Sıraya yükselerek en yüksek sıçramayı gerçekleştiren vilayet olmuştur.

Okullaşma oranları yabancı ülkelerle kıyaslandığında da durum iç açıcı görünmemektedir. Beynelmillel Talim ve Terbiye Bürosu'nun bir yayınından alınarak Maarif Vekaleti tarafından yayınlanan bir rapordaki 1938 yılında verilere göre bazı ülkelerin okul, öğrenci ve öğretmen sayıları aşağıdaki gibidir. Nüfus ve eğitim istatistikleri söz konusu yayından derlenmiş olup, nüfusa göre öğrenci sayısı tarafımızdan hesaplanarak tablo haline getirilmiştir.

Tablo 32: Bazı Ükelere Ait İlköğretim İstatistikleri:⁴³

Ülke Adı	İlkokul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Nüfusu	Öğrenci Sayısının Nüfusa Oranı
Almanya (1936)	52.370	184.927	7.892.184	66.029.000	12,0
Belçika (1935)	5.168	33.822	964.802	8.330.959	11,6
Bulgaristan (1936)	4.725	17.825	686.089	6.185.454	11,1
Büyük Britanya (1936)	29.478	69.591	5.250.843	39.947.931	13,1
Fransa (1937)	69.306	-	4.410.738	41.905.968	10,5
İsviçre (1936)	-	13.409	466.874	4.066.400	11,5
İtalya (1936)	-	104.158	4.648.171	42.258.000	11,0
Sovyet Rusya (1927)	-	-	10.502.954 ⁽¹⁾	99.312.981	10,6
Japonya (1933)	25.602	244.823	11.008.539	69.251.265	15,9
Yugoslavya (1937)	8.395	30.650	1.343.300	13.930.918	9,6
Yunanistan (1937)	8.437	15.355	908.499	6.933.341	13,1
Romanya (1938)	16.924	47.283	2.339.792	19.442.060	12,0
Macaristan (1938)	6.753	19.662	1.004.067	8.688.139	11,6
Yugoslavya (1937)	8.395	30.650	1.343.300	13.930.918	9,6
Mısır (1936)	8.559	----	1.375.011	15.639.000	8,8
Türkiye (1936)	9.996	14.949	688.100	16.158.018	4,3

⁴³ **Muhtelif Memleketlerde Maarif Teşkilatı Hakkında Rapor**, t.y., y.y , Bu rapor, 1939'da Maarif Şurasına hazırlık olarak yayınlanan bir seri rapordan biridir. Beynelmillel Talim ve Terbiye Bürosu'nun 1938 yılından derlenmiştir. Bu tablo ise bu raporda verilen sayısal verilerin tablolaştırılmasıyla oluşturulmuştur. 1. Sovyet Rusya'da okul çağındaki çocukların%70'inin okula devam ettiği bilgisi verilmiştir. 2. Türkiye dışındaki ülkelerde öğretmen maaşları, asli maaş üzerinden gösterilmiş olup, ek ödemeler gösterilmemiştir. 3.Nüfus rakamları ile öğrenci sayıları aynı yıla ait değildir. 4. Tabloda Mısır'daki ilköğretim öğrencilerinin sayısının da Türkiye'den fazla olduğu görülmektedir. Bilgiler bakanlığa ait ilgili yayından alınmış olup, burada bahsedilen ilköğretim okullarının nitelikleri tam olarak bilinmemektedir. Nitelik olarak farklı olsa bile, niceliksel olarak Mısır'da ilköğretimin Türkiye'dekinden ileri durumda olması dikkat çekmektedir.

Görüldüğü gibi, okul, öğretmen ve öğrenci sayıları bakımından Türkiye ile gelişmiş Batı Avrupa ülkeleri arasında kıyaslanamayacak derecede bir fark mevcuttur. Diğer yandan, bağımsızlığını yeni kazanmış sayılabilecek Yunanistan, Romanya, Macaristan, Yugoslavya ve Mısır gibi ülkelerdeki nüfusa göre öğrenci oranları da Türkiye'nin üstündedir.

1936 yılında Türkiye'de nüfusa göre öğrenci oranı % 4,3 iken, Mısır'da %8,8, Yugoslavya'da %9,6, Yunanistan'da %13,1, Romanya'da ise %12'dir. Diğer gelişmiş Batı ülkelerinde ise, % 11 ile %15 arasında değişmektedir ki bu ülkelerde ilköğretimde okullaşma oranı tamamlanmış durumdadır.

Muallim Sesi dergisi 1.11.1934 tarihli sayısındaki başmakalede; okul ve öğrenci sayılarının nüfusa oranla yetersiz olduğunu, okullaşma oranlarında Mısır'dan sonra en kötü durumda olduğunu, bağımsızlığını yeni kazanan Arnavutluk'un da Osmanlı döneminde aynı ihmale maruz kaldığı halde az zamanda eğitimini ilerlettiğini belirttikten sonra; *“Vaziyetin fecaatı ortadadır..... biz de hiç olmasa bu 10 senede 10.000 okul açabilmeliydik...”* demektedir.⁴⁴

Dönemin eğitimcilerinden Nusret Kemal ise yine 1934 yılında kaleme aldığı bir yazıda Türkiye'de ilköğretimin resmi olarak 130 yıl önce zorunlu hale getirildiğini belirttikten sonra bu alandaki başarısızlığı itiraf etmek gerektiğini şu ifadelerle desteklemektedir;

*“...Fakat memleketin ihtiyacı ve halkçı ve cumhuriyetçi bir rejimin bu vaziyet karşısında üzerine almakla mükellef olduğu vazife düşünülürse cumhuriyetin bu ilk on yıllık “tempo” sunun da ihtiyaca tamamiyle kafi olmadığını itiraf etmek lazımdır. Bugün, muntazam devlet teşkilatına malik olan devletler arasında ümmilik nispeti bizden yüksek olanı yok gibidir. yalnız iki memleket vardır. Mısır ve Hindistan. Ve kabul etmek lazımdır ki bu memleketlerden birincisi istiklalini henüz yeni kavuşmuştur, ikincisi ise henüz bir müstemlekedir.”*⁴⁵

Aynı yıl, Varlık dergisinde Osman Halit imzalı yazılarda da yabancı ülkelerin okullaşma oranları verilerek Türkiye'nin durumu değerlendirilmektedir. Osman Halit makalesinde ayrıca okullaşma oranları bakımında Türkiye'nin Doğu ve Batı vilayetleri arasındaki derin uçurumun da üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir mesele olduğunu vurgulamaktadır. Halit, Türkiye'nin 30.000 öğretmene ve bunun için 20 milyon lira fazladan bütçeye ihtiyacı olduğunu, *“bugün böyle birşeyi istemek muhali temenni kabilinden”* olduğunu; ancak, ülkenin realitelerine uygun olarak

⁴⁴ “Maarif Vaziyetimiz Ehemmiyetle Üzerinde Durulmağa Değer”, **Muallim Sesi**, 1 Teşrinisani 1934, S:4, s.1

⁴⁵ A.g.e.

hazırlanacak plan çerçevesinde derece derece ilerlemenin de her halde mümkün olacağını belirtmektedir. Halit, ayrıca sorunun görmezden gelinmemesini ve yetkili kişilerin düşüncelerini açık açık dile getirmelerini istemektedir.⁴⁶

Türkiye'nin eğitim sisteminin en fazla kıyaslandığı ülke Bulgaristan olmuştur. Eğitim sistemin genel yapısına dair olduğu kadar okullaşma oranlarında da Bulgaristan sık sık gündeme getirilecektir. Örneğin, 30.06.1929 tarihli İkdam gazetesinde çıkan bir yazıda nüfus ve zenginlik açısından Türkiye'den geri olan Bulgaristan'ın öğrenci sayılarının Türkiye'den fazla olmasına dikkat çekilmiştir.⁴⁷ Benzer bir eleştiri 1936 yılında Son Posta'da yayınlanmıştır. Yazıda, 6 milyon nüfusu olan Bulgaristan'da 1.000.000 ilkokul öğrencisi olmasına karşın, nüfusu 18 milyon olan Türkiye'de 800.000 (gerçek rakam 688.000'dir. E.K.) ilkokul öğrencisi olmasına dikkat çekilerek "...Avrupa milletlerinden vazgeçtik. Balkan milletlerine yetişmeye çalışalım" denilmektedir.⁴⁸ Yine dönemin sonlarına doğru 1939'da kaleme aldığı "Bulgarlar Okuyor" başlıklı makalesinde Selim Sırrı Tarcan da Bulgaristan'daki okullaşma oranlarına dikkat çekmektedir.⁴⁹

Okullaşma oranlarında dikkat çeken başka bir unsur da şehirler ve köyler arasındaki derin uçurumdur. 1940 sayımına göre şehirlerde %64,2 olan okullaşma oranı köylerde %21,8 olarak gerçekleşmiştir. Dönem boyunca farkında olunan bu durumun sebepleri arasında ekonomik nedenlerin yanı sıra köylere götürülecek eğitim hizmetinin niteliğinin ne olacağı konusunda yaşanan kararsızlık halinin de etkisi vardır.

Mevcut köy okullarının ve öğretmenlerinin köy hayatına uyum sağlamadığı ve köylünün çocuklarını bu okullara göndermek istemediği, başka bir deyişle köylünün eğitime rağbet etmediği görüşleri ileri sürülmüştür. Bu görüş, göreceli olarak gerçeğe temas etmiş olsa da dönem kaynaklarındaki bazı bilgiler bu teorinin köylerdeki okullaşma oranlarındaki düşüklüğü açıklamadığını göstermektedir.

Köy kanunu gereği olarak, köylünün kendi okulunu kendisinin yapması gerekmektedir. İncelenen dönem boyunca, birçok köyün bu yükümlülüğü yerine getirerek bir okul binası yaptığı ve yetkililerden öğretmen gönderilmesini talep ettiği halde bu talebe karşılık verilemediği görülmektedir. Yani, köylülerde göreceli de olsa bir eğitim talebi olduğu; ancak, mevcut talebi karşılayacak bir arzın yokluğu söz konusudur.

⁴⁶ Osman Halit, "İlk Tahsil Hakkında Düşünceler", **Hakimiyeti Milliye**, 17 Nisan 1934, S:4571, s.5

⁴⁷ C.N., "Bir Mukayese", **İkdam**, 30 Haziran 1929, 11558, s.1

⁴⁸ "Bir Küçük Mukayese", **Son Posta**, 28 Haziran 1936, S:2121, s.2

⁴⁹ Selim Sırrı Tarcan, "Bulgarlar Okuyor-4", **Akşam**, 23 Mart 1939, S:7338 s.3

Tablo 31'deki istatistiğe bakıldığında; köy kanununa tabi 34.043 köyün 11.674'ünde okul binası mevcut iken bunlardan 5.023'üne eğitimci 4.175'ine de öğretmen olmak üzere 10.454'ünde okullar faal haldedir. Yani, dönemin sonu itibarıyla okul binası bulunduğu halde 2.476 köye öğretmen ve eğitimci gönderilmemiştir.

Dönemin başlarından itibaren köylerdeki öğretmen eksikliği ve bu yöndeki taleplere karşı bütçe sıkıntısından dolayı cevap verilemediğine dair pek çok örnek mevcuttur. Vilayet Umum Meclislerinde bütçe görüşmeleri esnasında, köylerden ve kazalardan gelen öğretmen talepleri çoğu kez bütçe yetersizliği dolayısıyla geri çevrilmiştir.⁵⁰

Köylerden gelen öğretmen talepleri basına da yansımıştır. Örneğin, 3.11.1928 bir haberde; Konya'nın Sekban köyünden Durmuş Ağa'nın valiliğe başvurarak maaşı kendisi tarafından verilmek üzere bir öğretmen gönderilmesini istediği belirtilmektedir.⁵¹

3.08.1929 tarihli bir haberde Bursa köylerinde 25 öğretmen kadrosunun boş olduğunu,⁵² diğer bir haberde ise; Elazığ'da köylülerin, öğretmen kadrosu verildiği takdirde okullarını gösterilecek plana göre yaptıracaklarına dair mazbata ile valiliğe başvurduklarını bildirilmektedir.⁵³

15.02.1932 tarihli bir makalede Balıkesir Maarif Müdürü; halkın okul ihtiyacını tatmin edemediklerini, Maarif Vekilinin Balıkesir'e gelişlerinde köylüler bizzat başvurarak öğretmen istediklerini, bakanın bundan üzüntü duyduğu ifadelerine yer verilmekte ve yazının devamında *"Bu ihtiyaç için daha pratik bir yol bulunamayacak mı?"* sorusu sorulmaktadır.⁵⁴

1937 yılına ait bir haberde, Mihaliçık kaymakamının köy ihtiyar heyeti ile bir camide toplantı yaparak onlara Köy Kanunu gereği köylünün yükümlülüklerini anlattığı; buna karşı köy muhtarları ise 3-4 bin lira harcayarak köylerine okul yaptıklarını ancak öğretmen gönderilmediği cevabını verdikleri belirtilmektedir. Toplantıda, ihtiyar bir muhtar ise köylerinden 17 seneden beri okur yazar çıkmadığından şikayet etmiştir. Bu şikayetlere karşı Kaymakam ise; öğretmen gönderilemediği için yeni okul yapılmasını anlamı olmayacağını belirtmiştir.⁵⁵

⁵⁰Bkz:aş., s.473-485

⁵¹"Vatanımızın Maarif Aşkına Yüksek Bir Misal", **Hakimiyeti Milliye**, 3 Teşrinievvel 1928, S:2599, s.2

⁵²"Küçük Haberler: Muallim İhtiyacı", **İkdam**, 3 Ağustos 1929, s.3

⁵³Elaziz Modern Bir Şehir Halini Alıyor", **Akşam**, 5 Temmuz 1936, S:6362,s.7

⁵⁴A.Fuat, "Köy Çocuğu Mektep İstiyor", **Mektep**, 15.02.1932, S:8, s.1

⁵⁵"Mihaliçıkta Köy İhtiyar Heyetlerinin Toplantısı", **Akşam**, 7 Nisan 1937, S:6633, s.6

Köylerin okul ve öğretmen ihtiyacına dair gazete haberlerinde özellikle kapanan okullara dikkat çekilmektedir. Örneğin, 27.10.1934 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Rüştü Bekir imzalı yazıda; Cide kazası ve köylerinde önceleri 20 okul bulunduğu, Vilayet Meclisinin bunlardan 12'sini kapattığı, biri merkezde toplam 6 okul bulunduğu, bunların da üçünde öğretmen bulunmadığı belirtilmektedir.⁵⁶ Yine 23.08.1937 tarihli bir haberde; Kaş kazasının 60 köyünün sadece altısında okul bulunduğu belirtildikten sonra, eskiden bu köylerde 17 okul bulunduğu hatırlatılmaktadır.⁵⁷

Salihli'nin Kirveli köyü muhtarı gazeteye yazdığı mektupta; uzun senelerdir köylerinde çalışan öğretmenin alındığını ve yerine de öğretmen gönderilmediği belirttikten sonra şikayetini şu ifadelerle dile getirmektedir;

“Eğer mektebimizi lağvetmek maksadıyla köyümüzden muallimimiz kaldırılmışsa Cumhuriyet idareimizin takip ettiği halkçılık ve köycülük prensiplerile kabili telif olmıyan, aykırı bir harekettir.”⁵⁸

Güzeloluk köyünden gelen bir mektupta; köylerinde 1321 yılında yapılmış okulları ve 30 yıldır öğretmenleri olduğunu; ancak yakın zamanda öğretmenlerinin alındığından çocukların uzak kaza ve köylere gitmek zorunda kaldığını belirttikten sonra şu ifadelerle köylü ve şehirli ayırımına dikkat çekilmektedirler;

“Sizin İstanbulda, mesela Beykozda oturan bir çocuğun, mektebine gidebilmek için bir saatini yolda geçirmesi çok görülüyor. Kaldı ki, o çocuk bu bir saati de yürüyerek geçirecek değildir... Fakat bizim köy Beykoza benzer mi? Şimdi biz, -sofralarında karınları doyamadan kalkan talihsiz misafirler gibi- açıkta kalan ve muallimsiz mekteplerine masum bir tenevvür iştahıyla bakan yavrularımızı ne yapalım?”

Açık bir şekilde köylü-şehirli ayırımından şikayet eden bu mektuba yer veren gazete mektubun altına şu yorumu eklemektedir;

“Köylünün bu ezeli derdimizden kurtulmadığımız müddetçe, bu kabil suallere birer cevap vermek imkanına malik olamayacağımız muhakkaktır. Köylerimizin böyle sorunları varken bazı “nikbin” münevverlerimiz hala, derslerin sabah erken başlaması meselesini, önemli bir maarif meselesi imiş gibi tartışıyorlar. Düzünelerle makaleler yazıldı, ancak, Güzelokul köyünden gelen bu kısa mektup, malum ve ezeli maarif davamızı bu makalelerden çok daha belagatle izah etmiyor mu?”⁵⁹

Ülkenin her tarafından okul ve öğretmen talebi yükselmektedir. Bu talepler dönem sonuna kadar aynı yoğunlukta devam etmiştir. 1939 yılında Dinar'ın Yüreğil köyünden bir gazeteye gönderilen mektupta; gösterilen plana göre okul yaptıkları

⁵⁶ Rüştü Bekir, “Cidede 8000 Çocuğa Yalnız 6 Mektep”, **Cumhuriyet**, 27 Teşrinieevvel 1934,S:3764, s.2

⁵⁷ “Kaşta Mektep İhtiyacı”, **Son Posta**, 23 Ağustos 1937, S:2537, s.4

⁵⁸ “Salihlide Bir Köy Mektebi Muallimsiz Kaldı”, **Yeni Asır**, 28 Teşrinieevvel 1934,S:8784, s.4

⁵⁹ “Bir Köylünün Temennisi”, **Tan**, 31 Sonkanun 1940, S:1615, s.5

halde öğretmen gönderilmediğinden şikayet edilmektedir.⁶⁰ Yine 1940 yılında, bir yerel gazetede “*Haklı değil mi?*” alt başlığı ile verilen mektupta; “*1931 yılında mektep yaptırdığımız halde yavrularımız ancak iki yıl okuyabildiler. Bundan sonra öğretmensiz kaldık...*” denilmektedir.⁶¹ 1938 yılına ait bir haberde; Sarıkamış köylerinde okul olmadığı, okulu yaptıran köylere de öğretmen verilmediği⁶²; 1939 yılına ait bir haberde ise; Kaş’a bağlı nahiye ve köylerde yeni okul binaları yapıldığı halde öğretmen verilmediğinden eğitim yapılamadığı⁶³; başka bir gazetede yer verilen Kemaliye’nin Geşü köyünden gelen bakanlığa hitaben yazılmış bir mektuba; köylerinde 40 seneden beri öğretmen olduğu, ancak son sekiz seneden beri tahsisat yokluğu sebep gösterilerek öğretmen gönderilmediğini bildirmektedirler.⁶⁴

Öğretmen Sesi dergisi, vilayetlerde okul ve öğretmen işinin valilerin şahsi kanaatlerine bağlı olduğunu, bazı valilerin eğitime önem verirken bazı valilerin ise yol yapımına önem verdiğini belirtmektedir. Dergi, bir köy muhtarının başbakanın yalvarırcasına öğretmen talep eden şu mektubuna yer vermektedir;

“Dört yıl evvel şu yoksulluk içinde dışımızdan tırnağımızdan artırarak iki dersaneli bir mektep yaptırdık ve öğretmen istedik. Konya bizi dört yıldır gelecek sene öğretmen vereyim diye avutuyor vermiyor. Bizim 150 kadar çocuğumuz var. Bunlar cahil mi kalacak? Ne yapacaksan yap, bizim derdimize bir çare bul ve bize bu sene öğretmen gönder. Sana köyüm namına yalvarır, ellerinden öperim.”⁶⁵

Okulu bulunan köylere öğretmen gönderme sorunun yanı sıra daha büyük ve çetin bir sorun da hiç okulu bulunmayan köylerin durumudur. Kanun gereği, köylünün kendi okulunu kendisinin yapması gerekmektedir. Ancak, dönem boyunca bu köylere okul yaptırmak konusunda yetkili makamların teşvik edici oldukları söylenemez. Zira köylü okulunu yapsa bile, yukarıda da örnekleri verildiği gibi öğretmen gönderilememektedir.⁶⁶ Dönemin süreli yayınlarında bu türden taleplere

⁶⁰ “Dınarın Yüreğil Köyündeki Mektep Neden Açılmıyor”, **Vakit**, 1 Mayıs 1939, S:7652, s.2

⁶¹ “Öğretmensiz Okul”, **Hakikat**, 5 Birinciteşrin 1940, S:77, s.4

⁶² “Mektep Var, Talebe Çok, Fakat Öğretmen Yok!”, **Doğu**, 24 Şubat 1938, S:70, s.2

⁶³ “Kaş Mektepleri Öğretmensiz Kaldı”, **Son Posta**, 26 Birincikanun 1939, S:3380, s. 10

⁶⁴ “Mektep Yaptıran Muallimsiz Köy”, **Tasviri Efkar**, 16 Haziran 1940, S:46,s.2

⁶⁵ “İlk Öğretim İspekterleri Umumi Bütçeye Alınırken”, **Öğretmen Sesi**, 15.3.1937, S:37-49, s.418

⁶⁶ Örneğin, Bkz: Alaşehir’in 250 haneli Derbent köylüleri; vaktiyle bir öğretmenleri olduğunu fakat son yıllarda öğretmen verilmediğinden şikayet etmektedirler. “Muallimsiz Köyler”, **Akşam**, 16 Teşrinisani 1929, S:3985, s.3, Bkz: Ordu’nun dört köyü adına gelen bir mektupta ise köylere birer öğretmen gönderilmesi için bakanlık nezdinde gazetenin aracılığını talep etmektedirler. “Mektep İsteyen Köyler”, **Cumhuriyet**, 12 Birinciteşrin 1938, S:5178, s.3 Bkz: Derebucak köyü adına mektup yazan bir vatandaş ise; 1600 nüfuslarını olduğunu, özene bezene bir okul yaptıklarını, öğretmen gönderilmediğinden şikayet etmekte ve “...beş çocuğum var, bunları okutmak için içim titriyor” demektedir. “Öğretmen Dileği”, **Ekekon**, 17 Birinciteşrin 1939, S:1190, s.2, Bkz: Iğın’ın Ruusler köyünden 70 yaşında bir köylü yerel bir gazeteye giderek; 500’e yakında çocukları olduğunu ve Maarif Müdürlüğünden bir öğretmen tayin edilmesini rica ettiklerini bildirmektedir. Erem Çalikoğlu, “Ruus Köyü Mektep İstiyor!”, **Ekekon**, 14 Birincikanun 1939, S:1237, s.2 Bkz: Gebze’nin Tavşancıl

dair pek çok örnek vermek mümkündür.⁶⁷ Bazı durumlarda vatandaşlar, kasabasına veya köyüne okul yaptırabilmek için vilayet nezdinde senelerce uğraşmak zorunda kalmışlardır.⁶⁸

Kırsal bölgelerde hem öğretmen hem de okul sorunu yaşanırken, kısmen kalkınmış şehirlerde ise daha çok eğitim yapmaya uygun bir okul binası yokluğu göze çarpmaktadır. Öğrenciler, mevcut okullardaki kalabalık sınıflarda okumak zorunda kalmaktadır. İstanbul ve İzmir gibi ekonomik açıdan kalkınmış vilayetler bu sorunu çeşitli yollarla çözebilirken, taşrada bazı ilçe merkezleri yeni bir okul binası yapımı için uzun süre beklemek zorundadır.⁶⁹

Okul ve öğretmen sorunu aydınların da sürekli gündeminde olmuştur. Necmettin Sadak, Akşam gazetesindeki makalesinde, Türkiye’de ilköğretimin zorunlu olduğu gerçeğini hatırlattıktan sonra; özellikle köylerde okullaşma oranlarının düşüklüğüne dikkat çekmekte ve bu sorununun köylünün eğitime rağbet etmemesinden değil, bu hizmetin ona sunulmamasından kaynaklandığını şu ifadelerle dile getirmektedir;

“... Memleketimizde hiçbir köy yoktur ki, ne kadar yoksul olursa olsun, kendi emeğiyle, kendine göre bir mektep binası yapmaya rıza göstermesin. Hangi köye giderseniz gidin, sizden isteyecekleri ilk şey, ne yiyecek ne giyecek. Hoca isterler, sanki istedikleri müstesna bir lütfmuş gibi, devletin vermeye mecbur olduğu öğretmeni yalvararak, ağlıyarak isterler.”⁷⁰

Görüldüğü gibi, gerek finansman yokluğu ve gerekse öğretmen yetiştirmedeki sorunların dönemin ortalarında açık bir şekilde farkına varılmış; aydınlar ve hatta bizzat köylüler hakkettikleri eğitim taleplerini açık ve sert bir şekilde dile getirmişlerdir.

köyü ise, 7000 lira masrafla beş sınıflı okul yaptıklarını, hiç olmazsa gelecek seneye iki öğretmen verilmesini istemektedir. “Tavşancılık Derdi”, **Kurun**, 24 Birincikanun 1935, S:390,s.3

⁶⁷Bkz: “Mektep İsteyolar”, **Yeni Adana**, 5 Teşrinisani 1929, S:2344, s.1, “Talebe Tahaccümü Karşısında Ne Yapılacak”, **Yeni Asır**, 13 Eylül 1934,S:8746, s.2, “Eğridir Mektep İsteyor”, **Milliyet**, 17 Şubat 1934, S:2882, s.5, “Bafrada Birçok Çocuklar Mektep Bulamıyor”, **Milliyet**, 25 Mayıs 1934, S:2976, s.5, “Mektep İstiyoruz!”, **Son Posta**, 9 Ağustos 1935, S:1802, s.7, Rıza Atila, “Okul İhtiyacı”, **Yeni Mersin**, 18 Eylül 1935, S:2188, s.1, “Zarada Mektep İhtiyacı”, **Son Posta**, 4 Mart 1937, S:2365, s.4, “Mektep İhtiyacı”, **Akşam**, 15 Temmuz 1936, s.3, “Taraklı Nahiyesi Mektep İstiyor”, **Cumhuriyet**, 16 İkincikanun 1936, S:4193, s.10, “Ezineliler Maariften ve Belediyeden Himmet Bekliyorlar”, **Son Posta**, 21 Ağustos 1937, S:2535, s.4, “Zarada Mektep İhtiyacı”, **Son Posta**, 4 Mart 1937, S:2365, s.4, “Her Büyük Köy Mektep İstiyor”, **Cumhuriyet**, 22 Şubat 1937, S:4589, s.3, “Mardinde Okumak Hevesi Çok Fazla”, **Kurun**, 15 Mart 1938, S:7245-1335, s.9, “Köylü Okumak İstiyor”,**Vakit**, 17 Haziran 1939, S:7699, s.2, Muşta Mektep İhtiyacı”, **Son Posta**, 22 Şubat 1938, S:2715, s.5,

⁶⁸ “Mektebe Kavuşan Bir Köy”, **Son Posta**, 15 Kanunuevvel 1932, S:860, s.3

⁶⁹ Bkz: Bölüm 5.2.5.Köylerde İlköğretimin Finansmanı ve Okul Binası Yapımı, Ayr.Bkz: Bölüm 5.2.6. Şehirlerde Okul Binası Sorunu

⁷⁰ Necmeddin Sadak, “Çok Mühim Milli Bir Davanın Halli Yolunda”, **Akşam**, 19 Nisan 1940, S:7720,s.1

5.1.2.1. İlköğretimin Zorunluluğu Tartışmaları ve Çözüm Arayışları

İlköğretimin yaygınlaştırılması yolunda ilerleme kaydedilememesi esasen dönemin başlarından itibaren farkında olunan bir durumdur. İsmet İnönü'nün 1934 yılında parti gurubunda ilköğretime dair uzun bir konuşma yaptıktan sonra partinin bu sorunu ele almasını istemiştir. Parti gurubunda oluşturulan komisyon daha çok vilayet bütçelerindeki sıkıntıların giderilmesi amacıyla bazı öneriler sunmuştur. Bu komisyonun çalışmaları dönem sonuna kadar devam edecektir.⁷¹

İnönü'nün 1934 yılında yaptığı bu konuşmasından sonra ilköğretim sorunu açık bir şekilde konuşulmaya başlanacaktır. İsmail Hakkı Tonguç; İnönü'nün bu konuşmasıyla Türkiye'de ilköğretimin çıkmaza saplandığının daha iyi anlaşıldığını belirtmektedir.⁷²

Bu tarihten sonra özellikle köylere bu hizmetin götürülememiş olması, bu hizmetin dağılımında köy ve şehir arasındaki orantısızlık dikkat çekmeye ve bazı eleştirilere konu olmaya başlamıştır. Örneğin, Ankara milletvekillerinden Muslihiddin Bey, bir gazetede yer alan yazısında; köyler adına *"bütçeden payımı istiyorum"* demektedir ve eleştirilerini şöyle devam ettirmektedir;

"...Her köye mektep açmanın imkanı olmadığını ben de biliyorum, ben yalnız bütçe nisbetinde bilgi payımı istiyorum.

*Layık Cumhuriyetin istediği faydalı insanlar onlar arasında ne vakit yayılacak?...nüfusumuzun yüzde 85 ini teşkil eden köylülere, mütebaki yüzde on beşe verilen ehemmiyetin hiç olmasa yarısı verildiği takdirde o asli sahabe karşı olan vatan ve milli borcumuzun birazını ödemiş olacağız."*⁷³

Muallim Sesi dergisindeki makalesinde Cevat Bey köy-şehir ayırımına dikkat çeken bir okuyucu mektubuna yer vermektedir. Mektupta ilköğretimin finansmanı ile ilgili çelişkiler şu ifadelerle anlatılmaktadır:

"...Köy mektebi ve onun muallimi hakkında öteden beri köy-şehir ayrılığı gösteren usul ve muameleler çok dikkate değer.

En başta: köy mektebi binasını köylü kendi yapar. Şehir mektebini hususi muhasebe ve hükümet. Şu halde, vasıtasız olarak kendi mektebini yapmakla beraber vergisi vasıtasıyla şehir mektebine büyük yardımlar ediyor.

Köy bütçesinin darlığı köy mektebini mükemmelleştiremiyor. Fakat şehir mektebi hükümet bütçesinden her eksikliğini tamamlıyor.

...Demokraside halk hep aynı haklara mukaddes bir kütledir. Demokraside şehirlî hizmet edilmeye köylü hizmet etmeğe layık görülemez. Halbuki şehir mekteplerinde mevcut nispetinde bir kaç hademesi olduğu halde köy mektebi talebesi kendi işimi kendi yapmağa mecburdur. Şehir çocuğu, şehir muallimi ve şehir mektebi acaba hangi sebeplerle köy mektebinden bu kadar üstün tutuluyor...

⁷¹ Bkz: Bölüm 5.2.1.3. Vilayet Hususi İdarelerinin Giderlerinin Düzenlenmesi. s.479

⁷² Tonguç, **Canlandırılacak Köy**, a.g.e., S.424

⁷³ Muslihiddin, "Köylüler İçin", **Milliyet**, 19 Nisan 1933, S:2580, s.8

Köylü şehirliden daha yoksul olduğu halde mektebinin yakacağını "birçok yerlerde" kendisi tedarike mecburdur. Şehirli daha zengin olduğu halde bu kayıttan kurtulmuştur; hem de gideceği mektep binası daha müsait ve uygun olduğu halde...

*Maaş kanununun en geri derecesinden başlayan maaş artışları ise üç senede müfettiş raporlarına bağlı bulunan köy muallimlerinden bir de bu suretle hiçbir meslek adamının yapamayacağı para fedakarlığını beklemek benim düşünceme göre haksızlıktır.*⁷⁴

Görüldüğü gibi, ilköğretim hizmetinin yaygınlaştırılmasında köy şehir ayrımı dikkat çekmekte ve bu sorun demokrasi açısından ele alınarak vatandaşların en temel hakkı olan eğitim hizmetinden eşit şartlarda yararlanmadığına vurgu yapılmaktadır.

Ekonomik krizin etkisini en çok hissettirdiği 1930'ların başlarından itibaren köylülerin Cumhuriyet'in avantajlarından yeterince yararlanamadığı düşüncesi gittikçe yaygınlaşmış ve dillendirilmeye başlanmıştır. Örneğin, Son Posta gazetesindeki "*Biraz Da Köylüyü Himaye Etsek!*" başlıklı imzasız bir makalede; "*Köylü efendimizdir*" gibi sloganlarla köylünün yüceltildiği, ancak; iş realiteye geldiğinde köylüyü himaye etmek anlamında somut şeyler yapılmadığı, buna karşın sanayicinin desteklenmesi için pek çok şey yapıldığı ileri sürülmektedir.⁷⁵

Köylülerin öğretmen ve okul talepleri Atatürk'e kadar gelmektedir. Yurt gezilerinde, örneğin Edirne'de kendisine bir gün içinde verilen 241 dilekçenin 44'ü yatılı okul taleplerine dairdir. Köylüler ayrıca, üç sınıflı okullarının beş sınıfa çıkarılmasını istemektedir.⁷⁶

Vakit gazetesinin 3.7.1933 tarihli sayısındaki makalesinde Sadri Ertem, bazı vilayetlerinde okulların öğretmensizlik yüzünden kapatılmasına karşın "*Bu rejim mektep kapamaz...ancak mektep açar*" demekte ve bu soruna bir çare olarak ilköğretimin finansmanının merkezi bütçeye alınmasını istemektedir. 37.000 köyün okulsuz olduğuna dikkat çeken Ertem'e göre bu durumun kabullenilmesinin "*cehaletle barışmak için mütareke*" imzalamak demek olduğuna vurgu yapmaktadır.⁷⁷

İlköğretimin bütün halk çocukları için zorunlu olduğuna dikkat çeken bir öğretmen, gazeteye gönderdiği mektubunda köy ve şehir ayrımına dair şu itirazları dile getirmektedir:

"... Köy daha münevver midir de bu kadar az muallimi var? Yoksa bütün hususi ilktedrisat müesseseleri köylerde midir? Acaba şimdiye kadar köye verdiğimiz levazım parası nedir? Belki senede 8-10 lira değil mi? İlk tedrisat mecburi ve halk için olduğuna göre köyden

⁷⁴ Cevat, "Köy Mektebi ve Köy Muallimi", **Muallim Sesi**, 15 Şubat 1935, S:11, s. 1

⁷⁵ "Biraz Da Köylüyü Himaye Etsek!", **Son Posta**, 10 Nisan 1932, S:615, s.3

⁷⁶ **Atatürk'ün Bütün Eserleri: (Ağustos 1930-25 Ocak 1931)**, Kaynak Yay., İstanbul, 2009, 336

⁷⁷ Sadri Ertem, "Kapanan Mektepler", **Vakit**, 3 Temmuz 1933, S:5560, s.3,

işe başlamak icap etmez mi? Bu üzerinde –Osmanlı devletinin meşhur Maarif Nazırı gibi-Tuğba ağacı münakaşası yapmak zamanında değiliz.

...bütün muallimlerin yarısı şehirde ve ekserisi muallim mektebi mezunu... İcap ederse şehirde az mektep açar ve yalnız fakirleri okutabiliriz. Ortahalliler ve zenginler hususi mekteplere gitsinler. 11 milyon köylü için birkaç yüz bin şehirligi müteessir olursa büyük bir iş değil...⁷⁸

Yine 20.08.1935 tarihli Zaman gazetesinde C.H. rumuzuyla çıkan ve “İnkara lüzum yok...” ifadesiyle başlayan yazıda, “mektep yok...muallim yok...yol yok... bu yoklar tevali ettikçe istediğimiz süratle ilerlemeğe imkan yok” denilmektedir.⁷⁹

Şehir merkezlerinde asıl sorun bina sorunudur. İlkokul yapmaya uygun bina bulmakta zorluk çekilmektedir. Öğrenciler mevcut okullarda kalabalık sınıflarda okumak zorundadır. Her yıl, kayıt dönemlerinde okul kapılarına yığılan öğrencilerin bir kısmının geri çevrilmesi söz konusudur. Eylül ve Ekim aylarına ait gazete nüshalarında bu yönde bol miktarda haber ve yorum bulunmaktadır. Öğrenci velilerine verilen cevap genellikle “yer yok” olmaktadır.⁸⁰ Anadolu gazetesinde çıkan bir haberde İzmir gibi kalkınmış bir şehirde, velilere “Yer yok çocuğunuzu alamayacağız” cevabı verildiği, bu durumun 4-5 yıldır böyle olduğu belirtilmekte ve yetkililerin görevinin çocukları okullara yerleştirmek olduğu hatırlatılmaktadır.⁸¹

Okul kapılarına yığılan çocuklara “yer yok” denilmesine itiraz eden Mehmet Sırrı; “Çocuklara “mektep yok” demek, “burada hiçbir şey yok” demektir” ifadeleriyle yetkilileri eleştirmektedir.⁸²

İzmir’de böyle olduğu gibi, ilköğretim açısından daha gelişmiş olan İstanbul’da da durum bundan farklı değildir. Yetkililer, gazetelere verdikleri beyanatlarda bütün çocukların kayıtlarının yapıldığını ileri sürse de okula kaydı yapılmayan çok sayıda çocuk vardır. Gazeteci Suat Derviş, İstanbul sokaklarında yaptığı röportajlarda; çocukların ve velilerin kendisini okullara kayıt yapmak için gelen görevli zannettiklerini ve “Beni de yaz...” diyerek başvurduğunu anlatmaktadır.⁸³ İstanbul ve İzmir gibi şehirlerde ilköğretim kısmen yaygındır ve okula gitmeyen çocuklar gündemdedir. Anadolu’da ise durum çok daha vahimdir. Mevcut okullar, ilköğretim talebine cevap verememektedir. Okul talebinde

⁷⁸ M. Selahaddin, “Bu Derdin Çaresi Nedir?”, **Milliyet**, 24 Mart 1934, S:2917, s.6

⁷⁹ C.H., “Genel Seviyeyi Yükseltmenin Yolu!”, **Zaman**, 20 Ağustos 1935,S:421, s.3

⁸⁰ Bkz: “Talebe Fazla”, **Akşam**, 11Eylül 1932, S:5001, s.2, “Mektepsiz Çocuklar”, **Milliyet**, 17 Teşrinisani 1932, S:2432, s.3, “İlk Mekteplerde Tedrisat”, **Hakimiyeti Milliye**, 18 Eylül 1930, S.3299, s.2, “İzmir Mektep İhtiyacı ve Köy Hizmetleri”, **Anadolu**, 25 Eylül 1935, S:6323, s.2, “Yavrular Mektep Kapılarından Dönmemelidir”, **Anadolu**, 13 Eylül 1934, S:6012, s.2, “1500 Talebenin Açıkta Kalacağı Anlaşıldı”, **Anadolu**, 16 Eylül 1934, S:6015, s.2

⁸¹ **“Mekteplerde Yer Yok”, **Anadolu**, 16 Eylül 1934, S:6015, s.5

⁸² Mehmet Sırrı, “Mektep Yok Demek, Ne Demek Bilir misiniz?”, **Halkın Sesi**, 16 Eylül 1934, S:1271, s.1

⁸³ Suat Derviş, “Mektebe Hasret Çocuklar”, **Son Posta**, 11 Haziran 1936, S:2104, s.1-9

bulunmayanlar ise henüz gündemde değildir. Dönemin pek çok yayınında Anadolu şehirlerindeki sorun “*mektep buhranı*” olarak tanımlanmaktadır.⁸⁴

Anadolu’da okul bulamayan çocuklar İstanbul gibi büyükşehirlere gelmektedir. Örneğin, 1928 yılında, 10 yaşında bir çocuğun bir yatılı okula girebilmek için yolun bir kısmını yürüyerek ve bir kısmını da kamyonlarla seyahat ederek Bayburt’tan İstanbul’a geldiği, bir yatılı okula yerleştirilmeyi istediği haberi gazetelerde yer almıştır.⁸⁵ Dönemin aydınlarından İbrahim Alaaddin Bey, bu çocuğun yaptığı şeyin yüzbinlerce memleket çocuğunun ilköğretim hakkını ve talebini haykırmak olduğunu, eğitim açısından Anadolu’nun bir “*manevi kuraklık*” içinde olduğunu belirtmektedir.⁸⁶

Bu ve bunun gibi son zamanlarda okumak için İstanbul’a gelen çocuklarla ilgili olarak dönemin İstanbul Valisi Muhiddin Bey, pek çok konuda olduğu gibi eğitim hizmetleri açısından İstanbul ve taşra ayrımının açık bir göstergesi olarak şöyle cevap vermektedir;

“...Biz bunlara ne yapabiliriz? Nasıl geldilerse öyle gitsinler. Bu şehir saygısız yapılan hareketlerin cezasını çekmekle mi mükellefdir? Mahaza bir kaçtanesini gönderdim. Fakat baktım ki müracaatların arkası gelmeyecek, cevap vermemek mecburiyetinde kaldım.”⁸⁷

Gazetelerde, öğrenim görmek için İstanbul’a gelen çocuklar veya okulsuz kalan çocuklarla ilgili haberler dönemin sonuna kadar devam edecektir.⁸⁸ Örneğin, 1938 yılına ait bir haberde, vilayetlerden çok sayıda çocuğun okumak için geldiği, yalnız başına gelen bu çocukların polis tarafından sorguya çekildiği bildirilmektedir.⁸⁹ 1939 yılına ait bir haberde ise, okul bulmak için Malatya’dan İstanbul’a gelen bir yetim çocuğun mektubuna yer verilmektedir.⁹⁰

Dönemin başlarından itibaren İstanbul’da ilköğretime daha fazla önem verildiği görülmektedir. Gerek valiler ve gerekse bakanlık nezdinde İstanbul’un okul ihtiyacı yakından takip edilmektedir.⁹¹ Bakanlar sık sık İstanbul’a gelerek okul

⁸⁴ “Yurtta Kültür Hareketleri : Merzifonda Mektep Buhranı” **Son Posta**, 9 Birinciteşrin 1937, S:2584, s.2, “Akhisarda Mektepsizlik Sıkıntısı” **Son Posta**, 28 Eylül1937, S:2572, s.11, “Sivasta İrfan Hayatı”, **Vakit**, 1 Teşrinisani 1930, s:4603 s.3, Cihad Baban, “Doğunun Maküs Kültür Talii”, **Doğu**, 10 Birincikanun1937, S:6, s.1, “Okullarda Yer Yok”, **Yeni Mersin**, 17 Eylül 1935, S:2187, s.1 “Mektep İstiyoruz”, **Yeni Asır**, 14 Eylül 1934,S:8747, s.2

⁸⁵ “Bir Çocukta Okumak Aşkı”, **İkdam**, 24.07.1928, S:11226, s.2

⁸⁶ İbrahim Alaaddin, “Çocuğun Hakkı”, **İkdam**, 31.07.1928, S: 11232,s.1

⁸⁷ “Muhiddin Beyin Söyledikleri”, **İkdam**, 21.08.1928 no:111253 s. 2

⁸⁸ “Bu İki Yavru Sürünsün mü?”, **Son Posta**, 30 Ağustos 1935, S:1823, s.1-3, “Bu Çocuk Okumak İstiyor!”,**Son Posta**, 10 Temmuz 1935, S:1772, s.2

⁸⁹ “Vilayetlerden Gelen Çocuklar”, **Kurun**, 5 İkincikanun 1938, S:7179-1269, s.2

⁹⁰ “Bu Talebe Bu Vaziyette Bırakılamaz”, **Akşam**, 28 Kanunusani 1939, S:7287, s.3

⁹¹ Bkz: “Necati Bey geldi”, **İkdam**, 15 Mart 1928, S:11097, s.1

ihtiyacı konusunu yakından takip etmektedir.⁹² Diğer vilayetlere göre daha fazla bütçe ayrılmakta ve daha fazla öğretmen atanmaktadır. Ayrıca, çok sayıda yeni okul binası yapılmaktadır. Örneğin, Fındıklı'daki 20 derslikli İsmet Paşa İlkmektebi 1934 yılında 250.000 lira masrafla yapılmıştır ki incelenen dönemde Anadolu'da beş sınıflı bir ilkokul için ortalama 10 bin ila 25 bin lira bir bütçe ayrılabilir. ⁹³ Maarif Vekaleti'nin İstanbul'un okul ihtiyacıyla yakından ilgilendiği, Maarif Müdürlerinin sık sık Ankara'ya giderek yetkililerle bu konuda görüşmeler yaptığına dair bilgiler mevcuttur. Ayrıca, dönemin bakanlarının en çok ziyaret ettiği vilayet İstanbul'dur. İstanbul'un bu ayrıcalıklı durumu dönemin aydınları tarafından da dile getirilmiştir. ⁹⁴

İstanbul'un bu ayrıcalıklı durumu ve eğitim hizmetlerinin orantısız dağılımı taşra vilayetleri halkının da dikkatini çekmektedir. Çorum halkı tarafından 25.05.1939 tarihli "*Cumhuriyet Halk Partisinin Değişmez Genel Başkanına*" hitabıyla yazılan bir mektupta; Çorum halkının "*saf ve asil Türk kitle*" olduğu vurgusu yapılmakta ve Cumhuriyet'in feyizlerinden yararlanmak istediklerini şu ifadelerle belirtmektedirler:

"Çorumumuz ilim ve irfan müesseselerinden esefle arz ederiz ki çok mahrum kalmıştır. Gerçi bir orta mektebimiz vardır fakat istibdat devrinde mevcut olan idadi mektebinin yerine kaim olmuştur..."

...Bu haller istatistiklerle müsbettir. Öyle iken her nedense Cumhuriyetin verdiği inkişaf güneşleri şimdiki kadar ne çare ki Çorumumuza pek az düşmüştür.

*Yolsuz ve irfansız kalmıştır. ... cumhuriyetin refah ve iytila verici feyizlerinden nimetlenemedik. ..."*⁹⁵

Çorum halkı adına yazılan 1940 ve 1941 tarihli diğer mektuplarda ise; "*sızlanmakta*" haklı olduklarını, Cumhuriyet'in Çorum'a eğitim alanında eski idadi yerine kaim olan ortaokuldan başka hiçbir yenilik getirmediğini, diğer alanlarda kalkınma yaratılırken eğitim alanında eksik kalınmasının acınacak bir hal olduğunu belirtmektedirler. Diğer mektuplarda ise; İstanbul, Bursa, Eskişehir vilayetlerinin istisnai durumuna dikkat çekilmekte ve "*Acaba Çorum ...bizim bilmediğimiz içtimai bir cezaya mı mahkum... biz böyle bir manevi cezayı icap ettirecek bir günah*

⁹² "Çocuklarımız Okulsuz Kalmayacak", **Kurun**, 6 Eylül 1935, S:6342-282, s.4

⁹³ "Fındıklı İlk Mektebi Açılıyor", **Milliyet**, 13 Teşrinisani 1934, S:3148, s.5, "İnönü İlkmektebi", **Milliyet**, 5 Kanunuevvel 1934, S:3170, s.3

⁹⁴ Burhan Asaf, "Şark Vaziyeti-İsanbul Civarı", **Hakimiyeti Milliye**, 17 Haziran 1931, S:3562, s.2, Va-Nü, "Diplomasızlar ve Barem", **Akşam**, 16 Haziran 1939, S:7417, s.3, Yunus Nadi, "Memleketin Şarkı Başka Garbi Başka mı?", **Cumhuriyet**, 16 Haziran 1936, S:4342, s.1

⁹⁵ M.İhsan Sabuncuoğlu, **Çorum Tarihine Ait Derlemelerim I-II-III, y.y.**, Çorum, 2010, s.21-22

işlediğimizi bilmiyoruz” sorusu sorulmaktadır. Yine bu mektuplarda Çorum’da Türk’ten başka unsur olmadığı da vurgulanmaktadır.⁹⁶

1937 tarihli CHP Samsun vilayeti teftişine ait raporda Kocaeli milletvekili Ali Dikmen okul ve öğretmen talep eden bir vatandaşla diyalogunu şöyle aktarıyor:

“Veziköprüde bir zat önüme çıktı, çok sert bir lisan ve tavırla “çocuğumu okutamıyorum. Çocuğum sokakta kaldı sen müfettişsen buna bir çare bul, bana bir cevap ver..” dedi. İnşallah mekteplere de bakılacak diyerek başladığım sözü bitirmeğe meydan vermeden arkasını döndü ve hiddetli hiddetli söylenerek yürüdü.”⁹⁷

Anadolu vilayetlerinden okul ve öğretmen talepleri bizzat yetkililer tarafından da dile getirilmiştir. CHP milletvekillerinin 1939 ve 1940 yılı seçim bölgesi raporlarında en başta gelen şikayet okulsuzluk ve öğretmensizliktir.⁹⁸ Bu yıllara ait milletvekili raporlarında İzmir dışındaki bütün vilayetlerin vekillerinin sert ve net ifadelerle okulsuzluk şikayetlerini ilettikleri görülmektedir. İzmir’e ait raporda ise *“kültür hareketleri mütevessidir”* ifadesiyle, eğitim faaliyetlerinin genişlemekte olduğu belirtilmektedir.⁹⁹

1940 yılına ait Konya milletvekillerinin seçim bölgesi raporlarında, okul olduğu halde öğretmen gönderilmeyen köyler olduğu vurgulanmakta ve *“Bu hayati işe biran evvel cezri ve şümüllü bir tedbir salınmasını rica etmeyi bir borç biliriz”* denilmektedir.¹⁰⁰ Tokat milletvekilleri ise yazdıkları uzun raporlarında; köylerin öğretmensizlikten cahil kaldığını, bazı köylerde Atatürk’e *“Türkiye’nin padişahı”* diyenlerin olduğunu, başkentin neresi olduğunu bilmeyenlerin varlığına dikkat çekilmektedir.¹⁰¹ CHP Niğde müfettişi Şevket Önül ise raporunda; okul ihtiyacına dair her sene aynı dilekler tekrar edildiği halde çözüm bulunmadığını, geçen sene gelen taleplerin hiçbirinin karşılanmadığını belirtmektedir.¹⁰² Diyarbakir milletvekilleri raporlarında; *“Türk kültürünün başlıca kaynağı olan ilmekteplerin doğu vilayetlerinde hiç olmasa on köye bir mektep düşecek kadar çoğaltılmasını...”* talep etmektedir.¹⁰³

CHP tarafından her yıl yazılan bu raporlar tek bir rapor halinde Maarif Vekaleti’ne bildirilmektedir. Maarif Vekaleti ise çoğunlukla bu taleplere aynı formatta cevap vermektedir. Verilen cevaplarda genellikle *“ilkokul talepleri vilayetlere*

⁹⁶ A.g.e., s.30-41

⁹⁷ B.C.A.,f:490.01, k:1206, d:229, s:1.111

⁹⁸ Bkz: B.C.A., f:490.01, k:1206, d:229, s:1, B.C.A., f:490.01, k:1206, d:230, s:1

⁹⁹ B.C.A., f:490.01, k:1206, d:229, s:1.17, 25.10.1939

¹⁰⁰ B.C.A., f:490.01, k:1206, d:230, s:1.36

¹⁰¹ B.C.A.,f:490.01, k:1206, d:230, s:1.60

¹⁰² B.C.A., f:490.01, k:1206, d:230, s:1.92

¹⁰³ B.C.A., f:490.01, k:1206, d:230, s:1.127

bildirildi” gibi ifadeler kullanılmaktadır.¹⁰⁴ Vilayetlerden gelen bu taleplerin CHP tarafından bakanlığa iletilmesi, bakanlığın ise bu talepleri ilgili vilayete iletilmesi şeklinde yürüyen bu kısır döngü dönem sonuna kadar devam edecektir. İlköğretim hizmetinin Maarif Vekaleti tarafından yönetiliyor olması, buna karşın vilayetler tarafından finanse ediliyor olmasından kaynaklanan bu kısır döngü, tarafların sorumluluğu karşısındakine yöneltmesi veya başka bahanelere sığınması şeklinde devam etmiştir.

Dönemin aydınları zaman zaman farklı çözüm yolları dile getirmişlerdir. Akla gelen çözüm yollarından biri de eski sisteme dönmek olmuştur. Yani, gerek şehirlerde ve gerekse köylerde imamlardan yararlanmak yoluyla köylü veya şehirlinin kendi öğretmenini kendisinin istihdam etmesi önerilmiştir. Bu konunun CHP içinde kurulan ilköğretim komisyonunda da gündeme geldiği ancak kabul görmediği anlaşılmaktadır. Esasen bu konu, CHP 1931 kongresinde de bir takım köylülerin talepleri doğrultusunda ele alınmıştır. Maarif Vekili Esat Bey’in kısmen sıcak baktığı anlaşılan bu konuda şiddetli itirazlar üzerine kesin bir karar alınmamıştır.¹⁰⁵

Köylerde daha önce yasaklanan öğretmenlik ve imamlığın bir arada yapılmasının serbest bırakılmasının ilerleyen yıllarda tekrar gündeme gelmiştir. 15.01.1935 tarihli Muallim Sesi dergisine bir yazı yazan ilkokul öğretmeni Nuri Öztürk bu söylentilere karşı şu itirazları dile getirmektedir: Gazetelerde köy imamlarının köydeki değişimi daha iyi yapabileceklerinin ileri sürüldüğünü, CHP gurubunda 15 vilayet için bu yönde talepler dile getirildiğini, ancak bunun doğru olmayacağını belirtmekte ve Atatürk’ün “*Milleti kurtaranlar yalnız ve ancak muallimlerdir*” sözüne vurgu yapmaktadır.¹⁰⁶

Her ne kadar fazla dillendirilmese de köy eğitiminin gündeme geldiği dönemlerde köy imamların da bir alternatif olarak akla geldiği anlaşılmaktadır. Ancak, dönemin politika belirleyicileri bu eski sistemi tekrar denemektense yeni çözüm yollarına başvurmayı tercih etmişler. Nitekim, köylerde eğitim sorununu çözmek adına 1936 yılında Köy Eğitimleri projesi başlatılmıştır.

Nusret Kemal ise, 1934 yılında kaleme aldığı makalesine, ilköğretim için Türk milletinin ruhunda var olan “*vakıf*” sistemini önermektedir. Şehirler için “*vakıf*”

¹⁰⁴ B.C.A., f:490.01, k:1206, d:230, s:1.111

¹⁰⁵ C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931 s.141-146

¹⁰⁶ Nuri Öztürk, “Köy Mekteplerinin Eksiği”, *Muallim Sesi*, 15 Kanunusani 1935, S:9, s. 2

sistemini öneren Nusret Kemal, köyler için ise eskiden olduğu gibi köy halkının kendi öğretmenini istihdam etmesine izin verilmesinin yerinde olacağını belirtmektedir.¹⁰⁷

Benzer bir şekilde, Haber gazetesindeki makalesinde Va-Nü ise; “*Mahalle Mekteplerini İhya Etmeliyiz!*” başlıklı makalesinde; eğitim sistemimizde Avrupalılara öykünmenin doğru olmadığını, Türkiye’de öğretmen bolluğu olmadığını, eski mahalle mekteplerinin modernleştirilerek canlandırılması gerektiğini, mahallelinin öğretmen maaşını kendisi karşılayarak devletin kontrolünde olmak şartıyla eski sistemin tekrar canlandırılmasını önermektedir.¹⁰⁸

İlköğretim hizmetinin yaygınlaştırılmasında karşılaşılan engellerin başında nüfusun büyük bir çoğunluğunun köylerde yaşaması gelmiştir. Genel nüfusun %75’i yaklaşık 40.000 köyde dağınık halde yaşamaktadır.

Tablo 33: Yerleşim Yerine Göre Nüfus Durumu :

Sayım Yılı	İl ve İlçe merkezi			Belde ve köy			
	Adet	Nüfus	Oran	Belde	Köy	Nüfus	Oran
1927	391	3.305.879	24,22	69	40.600	10.342.391	75,78
1935	413	3.802.642	23,53	92	34.876	12.355.376	76,47
1940	433	4.346.249	24,39	116	34.024	13.474.701	75,61
1945	459	4.687.102	24,94	124	34.063	14.103.072	75,06

İstatistik Göstergeler1923-2009,TürkiyeİstatistikKurumu,Ankara,2010,s.10

Tabloda da görüleceği gibi 1927 yılı itibariyle nüfusun %75’i 69 belde ve 40.600 adet köyde yaşamaktadır. Her yerleşim birimine ortalama 254 nüfus isabet etmektedir. 1940’a kadar incelenen dönemde böyle parçalı bir yapıda dağılmış olan köylere ilköğretim hizmetinin nasıl götürülmesi gerektiği tartışılmıştır. Bu tartışmalarda daha çok verilecek eğitimin nitelik yönü ele alınmıştır. Yani, “*köylüye nasıl bir eğitim verilmelidir?*” sorusunun cevabı aranmıştır. Ancak, zaman zaman, meselenin nicelik yönü de ele alınmıştır.

Köy eğitimi sorununa çare olarak ileri sürülen önerilerden biri de; köylerin birleştirilerek büyük ve kalkınmış köyler haline getirilmesidir. Buna göre, küçük köyler birleştirilerek nüfus ve hane olarak daha büyük köyler haline getirilecek; böylelikle, ekonomik olarak kalkınmanın yanı sıra bu yerleşim birimlerine eğitim, sağlık ve bayındırlık hizmetlerinin daha kolay götürülebileceği düşünülmektedir. 1937 yılında Kırşehir Valisi Mitat Saylam tarafından tekrar gündeme getirilen bu fikir

¹⁰⁷ Nusret Kemal, “Köy Terbiyesi İçin Gelir Kaynakları”, **Hakimiyeti Milliye**, 11 Nisan 1934, S:4566, s.4

¹⁰⁸ Va-nü, “Mahalle Mekteplerini İhya Etmeliyiz!”, **Haber**, 29 Eylül 1936, S:1691, s.3

basında da yankı bulmuş, destekleyenler olduğu gibi köylerin birleştirilmesinin mümkün olmayacağını ileri sürenlerde olmuştur.¹⁰⁹

Köylerin birleştirilmesi fikrinin Dahiliye Vekaleti nezdinde de üzerinde durulan bir çözüm yolu olduğu anlaşılmaktadır. Bir milletvekilinin 28.05.1934 tarihli Meclis oturumunda köylerin merkezlerde toplanması yönündeki talebine cevap olarak Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın cevabından bu fikrin üzerinde durulduğu anlaşılmaktadır. Kaya, yaptığı konuşmada; köylerin dağınık olmasının ilköğretimin yaygınlaştırılmasını da engellediği, ayrıca, küçük ve dağınık köy biçimindeki yerleşim birimlerinin asayiş açısından da sakıncalı olduğunu belirtmektedir. Kaya, köylerin birleştirilmesi için İskan Kanunu'nda bakanlığa bazı yetkiler verildiğini, bu konunun düşünülmekte olduğunu belirtmektedir.¹¹⁰

Ancak, incelenen dönemde köylerin birleştirilmesi ve büyük köylere dönüşmesi yönünde de ciddi adımlar atıldığı söylenemez. Tablo 33'e bakıldığında, 1927 yılından 1945 yılına kadar belde ve köy sayılarında ciddi değişimler olmadığı, köyde yaşayan nüfus oranının bu 18 yıllık dönemde %75'de sabit kaldığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloda 1941 yılı itibariyle nüfuslarına göre köylerdeki okul sayıları ele alınmıştır.

Tablo 34: Köylerin Nüfusa Göre Dağılımı ve Okul Sayıları-1941

Nüfus Aralığı	Köy Sayısı	Okul Sayısı	Oran %
0-100	2.763	94	3,40
101-150	3.344	390	11,66
151-200	3.863	658	17,03
201-250	3.817	947	24,81
251-300	3.412	965	28,28
301-350	2.967	993	33,47
351-400	2.451	895	36,52
401-500	3.500	1.522	43,49
501-750	4.498	2.335	51,91
751-1000	1.708	1.120	65,57
1001-1500	1.093	797	72,92
1501-2000	311	252	81,03
2000'den Fazla	225	206	91,56
Toplam	33.952	11.174	32,91

İlk Tahsil Çağındaki Çocuklar İstatistiği 1940 ve 1941, Başvekalet İstatistik Umum Müd., Ankara, 1943,s.XXVII

¹⁰⁹ Mîtat Saydam, "Bana Göre Köy Kanunu", **Tan**, 9 Haziran 1937, S:770, s.5, Ayr.Bkz:Mehmet Rauf,"Köylerin Sayısını Azaltmak imkansızdır", **Tan**, 18 Haziran 1937, S:778, s.5

¹¹⁰ **T.B.M.M.Z.C.**, İ: 59, 28.5.1934, C:4, s.387

Tabloda da görüldüğü gibi köylerin nüfus miktarı arttıkça okulu bulunan köy miktarı da artmaktadır. Ancak, belde olarak tanımlanabilecek ve nüfusu 2000'den fazla olan 225 yerleşim biriminin 19'unda, 1500-2000 arası nüfusu bulunan 311 yerleşim biriminin 59'unda okul binası mevcut değildir.

İlköğretimin yaygınlaştırılması için düşünülen çarelerden biri de yatılı bölge okulları olmuştur. Buna göre, 8-10 köyün merkezindeki büyük bir köye yatılı okul açılacak ve böylelikle her köye okul yapmak gerekmeyecektir. Öğrenim çağındaki çocuk sayısı az olan köylere bir okul binası ve birkaç öğretmen istihdam etmek gibi pahalı bir yol yerine, 8-10 köy için bir yatılı okul açmak fikri dönem sonuna kadar üzerinde durulan bir fikirdir. Buna göre, köylerdeki tek öğretmenli okulların çoğu kapatılacak ve merkezi büyük yerleşim birimlerinde beş sınıflı ve tam teşekküllü yatılı okullarla bölgenin eğitim ihtiyacına cevap verilmiş olacaktır.1930'ların başlarından itibaren pek çok vilayette yapılan bu uygulama özellikle Reşit Galip Bey'in bakanlığı döneminde üzerinde ciddiyetle durulan çözüm yollarından biri olmuştur. Bazı vilayetlerin de bu yönde gayretleri olduğu görülmektedir. Örneğin, Ordu Valiliğinin böyle bir karar aldığına, küçük köylerdeki okulları kapatarak 20-30 kadar yatılı okul açmak suretiyle sorunu çözmek için plan yaptığına dair bilgiler mevcuttur.¹¹¹

Bu soruna çare olarak eğitimcilerin ve aydınların köy yatılı okulları konusundaki ısrarı dönemin sonlarına kadar devam edecektir. Bütün köylerde okul açılmasını beklemektense az sayıda yatılı okul açarak bu sorunun halledilebileceği konusunda ısrarlı görüşler söz konusudur.¹¹² Köy yatılı okulları etrafında yapılan bütün bu tartışmalara rağmen incelenen dönemde bu uygulama hiçbir zaman yaygınlaşmamış ve köye eğitim hizmeti götürmemeye sorununa çözüm olamamıştır.

Köylerde ilköğretimi yaygınlaştırmak için çaresiz kalınırken şehirlerde kısmen lokal bazı çözümler üretilmiştir. Okullarda sabah ve öğlen "*ikili eğitim*" yapmak suretiyle iki farklı gurubun aynı binada eğitim alabilmesini sağlamak bu lokal çözümlerin başında gelmiştir. 1930 yılından itibaren başta İstanbul olmak üzere pek çok şehirde bu uygulamaya geçilmiştir. 1930 yılında bakanlığın gönderdiği bir genelge ile okul binalarından azami ölçüde faydalanabilmek için "*yarım gün mektebi*" yani ikili eğitim uygulamasına geçilmesi istenmiştir. Buna göre haftalık ders saatleri

¹¹¹ M. Selahaddin, "Yatılı Köy Mektepleri", **Milliyet**, 3 Nisan 1934, S:2924, s.5

¹¹² Bkz: Etem İzzet Benice, "Köylüyü Nasıl Okutmalıyız", **Son Telgraf**, 24 İkincikanun 1939, S:677, s.2, Etem İzzet Benice, "Nasıl Kabil Olabilir?", **Son Telgraf**, 26 İkincikanun 1939, S:679, s.1, Ayr.Bkz: R.Tarakçıoğlu, "Köylerde Kültür Yayımak niçin Çetin ve Nazik Bir İştir-1", **Yeniöl**, 14 Mayıs 1937, S:2366, s.1

26'dan 18 saate düşürülmekte ve kapasitenin iki katı kadar çocuk okutulabilmektedir.¹¹³ Bu uygulama beraberinde başka sorunları da getirecektir. Bu okullarda görev yapan öğretmenlerin fazla mesai ücretlerinin ödenmesiyle ilgili dönem boyunca sıkıntılar yaşanmıştır. Bu uygulamaya paralel olarak ayrıca başmuallimlere de sınıf verilerek öğretmen eksikliği sorununa çözüm aranmıştır.¹¹⁴

Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey'in Temmuz 1930'da Maarif Eminleri toplantısındaki ifadelerinden "*ikili eğitim*" uygulamasının öğretmenlerden ve paradan tasarruf etmek maksadıyla ekonomik krizin zorunlu kıldığı bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır. Cemal Hüsnü Bey aynı toplantıda bu uygulamanın yaygınlaştırılmasını istemiştir.¹¹⁵

İstanbul'da başlayan bu uygulama Ankara, İzmir, Balıkesir, Eskişehir, Denizli gibi vilayetlerde de başvurulan bir yöntem olmuştur.¹¹⁶ İlerleyen yıllarda ise Anadolu vilayetlerinde yaygınlaşmıştır. 1936 yılında ise bu uygulama için geniş kapsamlı bir talimatname hazırlanmıştır.¹¹⁷ Buna göre; dersler 45 dakikaya, teneffüsler 10 dakikaya indirilmek suretiyle haftada 26 saat olarak haftalık ders programı düzenlenmiştir.¹¹⁸

İkili eğitim uygulamasına karşı bazı veliler ve eğitimcilerden şikayetler yükselmiştir.¹¹⁹ Dönemin yetkilileri bu uygulamanın çocukları okulsuz bırakmamak için geçici bir tedbir olduğunu, yakın zamanda kaldırılacağını açıklasa da uygulama uzun yıllar devam edecektir. 1938 ve 1939 yıllarında, ikili eğitim uygulamasının yasaklandığı ve kaldırılacağı yönünde bazı haberler çıkmış, ancak bunların gerçeği yansıtmadığı devam eden yıllardaki uygulamalardan anlaşılmaktadır.¹²⁰ Geçici bir tedbir olarak başlayan ikili eğitim uygulaması incelenen dönemde başlamış olup günümüze kadar devam eden uygulamalardandır.

¹¹³ "Yeni Bir Tamim Geldi", **Yeni Adana**, 10 Haziran 1930, S:2517, s.2

¹¹⁴ "Yarım Gün Mektepleri", **Cumhuriyet**, 17 Haziran 1931, S:2553, S.2

¹¹⁵ "Maarif Eminleri", **Hakimiyeti Milliye**, 30 Temmuz 1930, S.3249, s.3

¹¹⁶ Bkz: **B.C.A.**, f:30.18.1.2, k:33, d:1, s:6, **B.C.A.**, f:30.18.1.2, k:51, d:6, s:19, **B.C.A.**, f:30.18.1.2, k:82, d:7, s:2, **B.C.A.**, f:30.18.1.2, k:38, d:53, s:19, **B.C.A.**, f:30.18.1.2, k:84, d:74, s:10, **B.C.A.**, f:30.18.1.2, k:85, d:10, s:6,

¹¹⁷ "Kültür Haberleri", **Rize**, 26 İkinciteşrin 1936, S:270, s.3

¹¹⁸ "Çifte Tedrisat İçin Talimatname Hazırlandı", **Kurun**, 15 Birinciteşrin 1936, S:681,s.3, "Yarım Tedrisat Usulü ve Küçük Talebe", **Açık Söz**, 16 Birinciteşrin 1936, S:180, s.3

¹¹⁹ Bkz: "Talebe Velileri Çifte Tedrisat Usulünden Şikayetçi", **Kurun**, 12 Kanunievvel 1938, S:7515-1615, s.3, "Mekteplerde Çifte Tedrisat", **Haber** Akşam Postası, 3 Birincikanun 1938, S:2452, s.2, "Çocukları Mektepsiz Bırakmamak İçin", **Tan**, 14 Mayıs 1935, S:22-3325, s.3, "Mekteplerde Çifte Tedrisat", **Kurun**, 7 Nisan 1936, S:6550-490, s.2, "Çift Tedrisat", **Kurun**, 6 İkincikanun 1938, S:7180-1270, s.3

¹²⁰ Bkz: "Okullarda Çifte Tedrisat Usulü Kaldırıldı", **Vakit**, 18 Haziran 1939, S:7700, s.2, "İlkmekteplerde Çifte Tedrisat Usulü Mahsurlu Görüldü, Bu Sene Kalkacak", **Son Posta**, 17 Şubat 1938, S:2710 s.4, "Çifte Tedrisat Usulüne Daha Uzun Müddet Devam Olunacak", **Son Posta**, 22 Ağustos 1940, S:3617, s.3

Savaşın bittiği 1922'den sonra doğum oranları artmış ve bu çocuklar 1930'larda öğrenim çağına gelmişlerdir. Durumun farkına varılması ise, bu çocukların okul kapılarına yığılmasıyla olmuştur. Dönemin aydınları ve yöneticileri, gittikçe artan ve önü alınamayan eğitim talebinin nedeninin 1920'lerdeki doğum oranlarındaki artış olduğunu ancak 1930'ların başında anlayabilmişlerdir. Bakanlık okullara emir göndererek, kayıt için başvuran hiçbir çocuğun geri çevrilmemesini istemektedir.¹²¹ Bakanlığın buna benzer emirleri her yıl okullara gönderdiği anlaşılmaktadır.¹²²

Vilayetlerdeki eğitim yetkilileri, her kayıt döneminde, “Hiçbir çocuk geri çevrilmeyecek”, “Hiçbir Çocuk Mektepsiz Kalmayacak”, “Mektepsiz Kalmış Tek bir Çocuk Yoktur” gibi açıklamalar yapmaktadırlar.¹²³ Ancak, bu söylemlerin uygulama alanı bulamadığı görülmektedir.

Okul kapılarındaki yığılmayı önleyebilmek için başvurulmuş bir diğer uygulama da; öğrenim çağına gelmiş çocukları bir yıl gecikmeli olarak okula kaydetmek olmuştur. Örneğin, 1932 yılında, kanunen öğrenim çağına gelmiş olan altı yaşını doldurmuş çocuklar yerine yedi yaşındaki çocuklar kaydedilmiştir.¹²⁴ Devam eden yıllarda ise okula kayıt yaşı daha da büyüyecektir. Örneğin, 1935 yılında, 1928 doğumlu çocukların birinci sınıfa kaydedilmesi gerekirken, bunların kayıtları yapılmamış, 1926 ve 1927 doğumlular kaydedilmiştir.¹²⁵ Maarif Müdürlüklerinin bu türden tasarrufları her yıl devam etmiştir.¹²⁶

Bu durumun, çocuğunu okula kaydettirmek isteyen öğrenci velilerini başka çareler aramaya yönelttiği görülmektedir. Örneğin, 17.09.1934 tarihli Yeni Asır gazetesindeki bir habere göre; İzmir'de çocuklarını okula kaydettirebilmek için

¹²¹ “İlk Mekteplerde Tedrisat”, **Hakimiyeti Milliye**, 18 Eylül 1930, S.3299, s.2, Ayr.Bkz: “Talebe Fazla”, **Akşam**, 11 Eylül 1932, S:5001, s.2,

¹²² “İzmir Mektep İhtiyacı ve Köy Hizmetleri”, **Anadolu**, 25 Eylül 1935, S:6323, s.2

¹²³ Bkz: “Tahsil Çağından Bulunan Çocuklar Mektepsiz Kalmayacak”, **Son Posta**, 15 Şubat 1938, S:2708 s.3, “Hiçbir Çocuk Geri Çevrilmeyecek”, **Anadolu**, 8 Eylül 1935, S:6309, s.3, “Köylerde Tedrisata Daha Fazla Ehemmiyet Verilecek”, **Son Posta**, 11 Şubat 1932, S:556, s.2, “Hiçbir Talebe Tahsilden Mahrum Bırakılmayacak”, **Yeni Mersin**, 8 İlkteşrin 1936, S:2509, s.3, “İlkokul Talebesi Tamamile Yerleştirildi”, **Anadolu**, 5 Birinciteşrin 1935, S:6332, s.3, “Tahsil Çağındaki Küçükler”, **Son Posta**, 15 Temmuz 1935, S:1777, s.2, “İlk Tahsil Yapmamış Çocuk Kalmayacak”, **Tan**, 9 Temmuz 1935, S:78-3381, s.2, “İstanbulda Mektepsiz Kalmış Tek Bir Çocuk Yok”, **Kurun**, 16 Birinciteşrin 1936, S:682, s.1, “Açıkta İlk Mektep Talebesi Yok”, **Kurun**, 5 İkinciteşrin 1935, S:342, s.3

¹²⁴ “İlk Mektepler İşi Vilayet Encümeninde Kısmen Halledildi”, **Yeni Asır**, 17 Eylül 1934, S:8749, s.2

¹²⁵ “Okullarda Yer Yok”, **Yeni Mersin**, 17 Eylül 1935, S:2187, s.1

¹²⁶ “Bir Kısım Muallimler Yarım Günlük Tedrisatı Zararlı Buluyor”, **Akşam**, 3 Nisan 1936, S:6270, s.3

300'den fazla ailenin mahkemeye başvurarak çocukların yaşını 6'dan 7'ye büyüttüğü bilgisi verilmektedir.¹²⁷

8.09.1935 tarihli Anadolu gazetesi ise, ilkokul talimatnamesi gereği çocukların okula kayıtlarının zorunlu olduğu halde, başvuranların çoğunun geri çevrildiğini, velilerin valiliğe şikayette bulunduğu ve bunun üzerine okul yöneticilerinin bu çocukları “*namzet*” olarak kaydettikleri ve yer olursa kendilerine haber verileceğinin söylendiğini bildirmektedir.¹²⁸ Yine “*yerimiz yoktur*” cevabını alan bir annenin ise; “*...ben onu size bırakıyorum, ne yaparsanız yapın*” diyerek çocuğunu Maarif İdaresinin önüne bırakıp ağlayarak oradan ayrıldığı haberi gazetelerde yer almıştır.¹²⁹

Okul ve öğretmen yokluğu her yıl bir kısım çocukların öğrenimden mahrum kalmasına neden olmaktadır. 1930'ların sonlarına kadar bu sorun ya görmezden gelinmiş ya da geçici çözümlerle ertelenmiştir. Basında ise sorunun halledildiği yönünde yetkililerin beyanatları yer almaktadır. Buna dair yukarıdaki örneklere ek olarak, 1935 yılına ait bir haberde İzmir Maarif Müdürlüğü; çocukların hepsinin kaydının yapıldığını, önümüzdeki sene ise bu ihtiyacın bir devlet meselesi olarak halledileceğini belirtmektedir.¹³⁰

Aynı yıl, okul ve öğretmen sıkıntısının had safhada olduğu gerçeğine karşın dönemin Maarif Vekili ise; “*Türkiyede hocasız mektep kalmadığı gibi hali hazırdaki mekteplerimiz de tahsile kifayet etmektedir. Bütün vilayetlerde kadrolar tamamdır*” şeklinde basına beyanat vermektedir.¹³¹

Dönemin yetkilileri sorunu geçici önlemlerle geçiştirmekte, sorunu temelden çözecek bir adım atılmamaktadır. Sadece, sınıf mevcutlarını artırmak ve ikili eğitim yapmak gibi yollarla daha fazla öğrenci okutmak yoluna gidilerek sorunlar ertelenmektedir. Tan gazetesinin “*Rakamlara Hüremetsizliğimiz*” başlıklı yazıda bu durum şöyle anlatılmaktadır:

“Medeniyet ilerledikçe rakamların yeri yükselir ve ona karşı herkeste bir saygı başlar... Mektep sınıflarına 40 dan fazla talebe alınmaz diye buyrultular çıkarır, 70 kişi alırız..Hocaların 15 saat ders okutmasına önce karar verir, sonra bunu yavaş yavaş 24 saate çıkarırız ve bütün bunlarla rakam mevhumuna karşı açık bir kayıtsızlık gösteririz. Bu, kötü bir alamet ve mutlaka çekinilmesi lazımgelen bir alışkanlıktır...”¹³²

¹²⁷ “İlk Mektepler İşi Vilayet Encümeninde Kısmen Halledildi”, **Yeni Asır**, 17 Eylül 1934, S:8749, s.2

¹²⁸ “Hiçbir Çocuk Geri Çevrilmeyecek”, **Anadolu**, 8 Eylül 1935, S:6309, s.3

¹²⁹ “Mektep İstiyoruz”, **Yeni Asır**, 14 Eylül 1934, S:8747, s.2

¹³⁰ “İlkokul Talebesi Tamamile Yerleştirildi”, **Anadolu**, 5 Birinciteşrin 1935, S:6332, s.3

¹³¹ “Kültür Bakanı Geldi”, **Zaman**, 11 Kanunisanı 1935, S:203, s.1

¹³² “Rakamlara Hüremetsizliğimiz”, **Tan**, 1 Ağustos 1935, S:101-3404, s.2

Sorunun görmezden gelindiğine örnek olarak dönemin bakanlarından Abidin Özmen'in 1934 yılındaki beyanatındaki şu ifadeler ilginçtir:

"...elimizdeki mekteplerin müracaat eden talebeye kafi gelmemesi kederle değil, memnuniyetle karşılanacak bir iştir. ...Biz mekteplerin boş kalmasından korkarız. Dolup taşması memnuniyeti mucip bir haldir. Ben bu hali sevinçle seyrettim..."¹³³

Bakanın, sınıf mevcutlarının artmasına dair eleştirilerle ilgili olarak *"...bu hali sevinçle karşılarım"* şeklindeki bu beyanına karşı Yeni Mersin gazetesinden Rıza Atila; her yıl açıkta hiçbir çocuğun bırakılmaması yönünde emirler verildiğini, ancak seneler ilerledikçe daha fazla çocuğun açıkta kaldığı gerçeğinin görmezden gelindiğini ileri sürmektedir. Rıza Atila, bakanların büyük şehirlerle ilgilendiğini, taşra vilayetlerindeki durumu önemsemediklerini belirttikten sonra şu alaycı ifadeleri kullanmaktadır:

"Bakan Abidin Bey, büyük merkezlerde yaptığı seyahatten sonra verdikleri beyanatta öğrendik ki;...bu halin tamamen önü alınmış ve başka yerlerden de bir şikayet duyulmadığına göre mektep buhranı içinde bütün ümitleri eriyen yalnız Mersin kalmıştır..."¹³⁴

Yeni Asır gazetesinden İsmail Hakkı Bey ise; İzmir'de okul bulunamayan çocuklarla ilgili olarak, yetkililerin bu durumun nedenlerini sıralamak yerine çözüm üretmelerini istemekte ve sorun kalmadığı yönündeki gerçek dışı beyanları sorgulamaktadır;

"Açıkta kalan bin küsur çocuk ne oldu? Bunlar hangi mektebe yerleştirildi?" bunların cevabı yoktur. İdarenin ileri sürdüğü bahaneler vaziyeti mazur göstermeye yetmiyor. Beklenen şey, İhtiyacın neden arttığını tefsir değil, çocukları mektebe kavuşturmaktır..."

Cumhuriyet çocukları okumak istiyor. Ve rejim bu istek karşısında aciz bir mevkide kalmaktan çok uzaktır. Bilhassa maddi manevi varlığı bu ihtiyaca cevap verecek mevkide bulunan İzmir muhitinde.. bin beş yüz çocuğu tahsilsiz bırakmanın acısından kurtulmak isteyenler daha ameli tedbirler düşünmeğe mecburdurlar. Biz bu mecburiyetin yerine getirilmesini istiyoruz."¹³⁵

Önü alınamayan eğitim talebine karşı geçici ve lokal çözümlere başvurmaktan öteye gidilememiştir. Bunun dışında, düşünce aşamasında kalmış veya lokal uygulamayı aşamamış bazı çözüm arayışları da sonuç vermemiştir.

Orhan Rahmi Gökçe; yetkililerin bu tutumunu eleştirmekte, asıl sorunun okul ve öğretmen yokluğu olduğunu vurgulamakta, geçici tedbirlerin *"hasta bir uzvu uyuşturmaktan farksız"* olduğunu belirtmektedir.¹³⁶

¹³³ "Mekteplere Alaka Fazlaştı", **Yeni Mersin**, 15.10.1934, S:1909, s.1

¹³⁴ Rıza Atila, "Mektepsiz Kalan Talebe", **Yeni Mersin**, 4.11.1934, S:1924, s.1

¹³⁵ İsmail Hakkı, "Mektep İhtiyacı Tatmin Edilmiş Değil", **Yeni Asır**, 21 Eylül 1934,S:8753, s.1

¹³⁶ Orhan Rahmi Gökçe, "Muallim. Okul İşimiz", **Anadolu**, 19 Eylül 1935, S:6318, s.3

Şehirlerdeki bazı uygulamalarla öğrenci sayılarında bir artış sağlansa da köylerde eğitim hizmeti açısından bir ilerleme olamamaktadır. Dönemin sonunda ise bu konuda hedeflere ulaşamadığı gerçeği kabul edilecek; nitekim 1936 yılından itibaren “eğitmen” uygulaması, devamında ise Köy Enstitüleri gündeme gelecektir.

1936 yılında kaleme aldığı bir makalesinde Hasan Ali Yücel, köy eğitimi konusundaki başarısızlığı şu ifadelerle itiraf edecektir;

“...Türk köylüsüne yapılması lazım her şey yapılmıştır diyecek bir iddiada değiliz. Bu yapılanların daha pek çoğunu daha uzun yıllar içinde yapmaya mecburuz; buna şüphe yoktur.

“...henüz veremediğimiz şeylerin biri de kültürdür. ...41 bin köyde ancak 5000 mektebimiz var. Bunda okuyan çocuklarımız 250.000 dir...”¹³⁷

İlköğretimin yaygınlaştırılamamış olmasının yanı sıra ülke coğrafyasında son derece adaletsiz bir dağılım da söz konusudur. Doğu vilayetlerindeki okullaşma oranları Batıdakilerle kıyaslanamayacak derecede azdır.

Bu farklılık, dönemin basını tarafından 1930’ların ortalarından itibaren dikkat çekilen bir durum olmuştur. Dönemin başlarında ise bu durumun farkında olunmadığı veya görmezden gelindiği anlaşılmaktadır. Gazetelerde, ülkenin her yerinde eğitim faaliyetlerinde bir canlılık olduğu yönünde haberler yapılmaktadır. Örneğin, 31.12.1928 tarihli Cumhuriyet gazetesinde, Diyarbakir’de ilköğretim faaliyetleriyle ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

“...genç, mesleklerine hevesli muallimlerinin Türk yavrularını saadeti içtimaiyelerine eriştirmek için aşk ile çalıştıkları ilk mektepleri Diyarbakiri maarif hususunda mümtaz bir vaziyette bulunduruyor...”¹³⁸

Yine aynı gazete, 7.5.1928 tarihli haberde Bakanlık Müşavirinin Doğu vilayetlerinde eğitim faaliyetlerinin “fevkalade” surette devam ettiği, ülkenin diğer bölgelerinden geri kalmadığı yönündeki açıklamalarına yer vermektedir.¹³⁹

Eğitim sorunlarına değinmese de henüz 1931 yılında Burhan Asaf’ın İstanbul’un ayrıcalıklı durumuna ve Doğu vilayetlerindeki devlet hizmetlerinin eksikliğine temas ettiği görülmektedir. Devlet memurlarının şark hizmetini bir mahkumiyet olarak gördüğünü belirten Asaf’a göre, “..yaratıcı bir rejimin, yıkacağına eyice yıkmak ve yaratacağını aksamiyan bir cihaz halinde noksansız yaratması” gereklidir.¹⁴⁰

¹³⁷ Hasan Ali Yücel, “Köye Doğru”, **Akşam**, 21 Teşrinisani 1936, S:6488, s.3

¹³⁸ “Diyarbakirde Hayat-ı İçtimaiye ve Mektepler”, **Cumhuriyet**, 31 Kanunisani 1928, S:1341, s.2

¹³⁹ “Şarkta Maarif İşleri”, **Cumhuriyet**, 7 Mayıs 1928, S:1436, s.2

¹⁴⁰ Burhan Asaf, “Şark Vaziyeti-İsanbul Civarı”, **Hakimiyeti Milliye**, 17 Haziran 1931, S:3562, s.2

Yunus Nadi, 1936 yılında kaleme aldığı makalesinde; Doğuda görev yapan bir memurdan aldığı mektuptan hareketle, “*Hala şark vilayetleri ile garp vilayetlerimiz arasında fark gözetilen zihniyet devam edecek mi?*” sorusunu yöneltmekte ve devlet memurlarının Doğu vilayetlerine gitmek istemediklerinden şikayet etmektedir.¹⁴¹ Başka bir makalesinde ise, ihmal edilmiş olan Doğu bölgesi ile Batı bölgesi arasında fark gözetilmemesini istemektedir.¹⁴²

Sabiha Zekeriya Sertel ise; eğitim faaliyetlerinin yalnız büyük şehirlerde ilerlemesi, buna karşın Doğu bölgelerinin “*bir kültür viranesi*” halinde kalmasının köylü ve şehirli arasındaki kültür farklarını açacağını belirtmektedir.¹⁴³

Va-Nü ise, okulların ülke coğrafyasına dağılışına bakıldığında İstanbul’un istisnai hali olduğunu, bu ayrımcılığın teoride kalkmış olmasına rağmen uygulamada devam ettiğini belirtmektedir.¹⁴⁴

Cihad Baban, Erzurum’un yerel gazetesindeki makalesinde; Doğunun eğitim bakımından çok geride olduğunu, devletin henüz Doğuya öğretmen gönderemediğini belirtmektedir. Baban, mukayesenin daima geçmişle yapılmasının yanlış olduğunu, bugün köylülerin kendi okulunu kendisinin yaptığını belirttiikten sonra Doğulu vatandaşlar adına şu ifadeler yer veriyor;

“*Doğulular; “Bizim garp vilayetlerindeki talebelerden ne farkımız var? Vanda, Karsta, Artvinde doğmuş ve buradan ayrılmamış bulunmak, cezayi müstelzem bir hareket midir ki, devletin aynı ilim müesseselerinden mezun olduğumuz halde, her bakımdan oradaki arkadaşlarımızdan geri kalmış olalım” derlerse ne denir?*”¹⁴⁵

Yine aynı gazetede; Doğu bölgelerinin eğitim açısından talihsizliğine değindikten sonra, bütün bu eksikliklerin telafi edilmesinin ise bir devlet meselesi olduğu vurgulanmaktadır.¹⁴⁶

Kurun gazetesinde birinci sayfadan büyük başlıkla verilen 1935 yılına ait bir makalede ise; İstanbul’da 459 nüfusa bir öğretmen isabet ederken, Mardin’de 3.594 nüfusa bir öğretmen isabet ettiği bilgisini verilmekte, ilköğretimin “*talih ve mukadderata*” bağlandığı belirtilen yazıda öğretmenlerin ülke coğrafyasına adaletsiz dağıtıldığını vurgulamak için “*bir tesadüf ilk mektep muallimlerini memleketin dört bir tarafına dağıtivermiş...*” ifadeleri kullanılmaktadır. Makalede ayrıca; parası olmayan

¹⁴¹ Yunus Nadi, “Memleketin Şarkı Başka Garbi Başka mı?”, **Cumhuriyet**, 16 Haziran 1936, S:4342, s.1

¹⁴² Yunus Nadi, “Memleketin Şark ve Garbi Arasında Fark Yoktur”, **Cumhuriyet**, 21 Haziran 1936, S:4347, s.1

¹⁴³ Sabiha Zekeriya Sertel, “Muallimlerin Mecburi Şark Hizmeti”, **Tan**, 21 Şubat 1940, S:1636, s.5

¹⁴⁴ Va-Nü, “Diplomasızlar ve Barem”, **Akşam**, 16 Haziran 1939, S:7417, s.3

¹⁴⁵ Cihad Baban, “Doğunun Makûs Kültür Talii”, **Doğu**, 10 Birincikanun1937, S:6, s.1

¹⁴⁶ “Muallim İhtiyacına Karşı Koymak Bir Zarurettir”, **Doğu**, 16 Birincikanun1937, S:12, s.2

vilayetlerde çocukların eğitim hizmetinden mahrum kaldığı, ilköğretimin zorunlu olduğuna vurgu yapıldıktan sonra bu hizmetin merkezi bütçe ile doğrudan devlet tarafından yürütülmesi ve adaletli bir dağılımın sağlanması istenmektedir.¹⁴⁷

İncelenen dönemin basınındaki genel eğilim eğitime dair olumlu haberler yapmaktan yanadır. Bununla birlikte çok sayıda eleştirel makalede de eğitime dair sorunlar ele alınmıştır. Ancak, 1934 yılında İsmet İnönü'nün CHP gurubunda yaptığı ve ilköğretime dair uzun bir konuşmasından sonra, bu sorunlar kamuoyunun gündeminde daha fazla yer bulmaya başlayacaktır.¹⁴⁸

1934 yılına kadar, açık açık yazılmayan sorunlar daha açık bir dille yazılmaya başlanacaktır. Örneğin, Burhan Cahit; *“İsmet Paşa gizli yarayı deşti. Zamanında deşti. Çünkü az kalsın kangren olacaktı. ...Evet, ilk tahsil yavan”* demektedir.¹⁴⁹ İnönü'nün bu konuşmasını referans olarak yapılan pek çok eleştirel makale yayınlanacaktır.¹⁵⁰

1934 yılında İsmet Paşa'nın söz konusu konuşmayı yaptığı CHP gurup toplantısında çok sayıda milletvekili de ilköğretime dair görüşlerini dile getirmiştir. Milletvekilleri, yatılı okullar açmak, köylere az maaşlı öğretmenler bulunması, fakir vilayetlerin birleştirilmesi gibi öneriler dile getirmişlerdir.¹⁵¹ Örneğin, meseleye diğerlerinden farklı bakan Fazıl Ahmet Bey'e göre; asırlarca birikmiş bir çığırın karanlığın sembolü olan cehaletle mücadele, herhangi bir komisyonun raporuyla ve çapaçul araçlarla başarılabilir bir iş değildir. Ona göre; mesele bir ilim meselesidir ve harp planı, şimendifer planı ne ise ondan daha kolay olmayan birde maarif planıyla ilköğretim için seferberlik yapılması lazımdır. Aksi takdirde, geçici *“küçük kararlarla”* bunun çaresi bulunamayacaktır.¹⁵²

Fazıl Ahmet Bey'in de belirttiği gibi *“küçük kararlarla”* halledilemeyecek kadar önemli bir mesele olan ilköğretim meselesi Türkiye'yi çok uzun seneler meşgul edegelmiştir.

¹⁴⁷ “İlk Tahsil İşini Devlet Bütçesine Almalı!”, **Kurun**, 13 Mayıs 1935, S:6228-1168, s.1

¹⁴⁸ “İlk Tedrisat Hakkında İsmet Paşa'nın Fırkada Beyanati”, **Milliyet**, 14 Mart 1934, S:2907, s.1

¹⁴⁹ Burhan Cahit, “Tapon Nesil”, **Milliyet**, 25 Mart 1934, S:2918, s.3

¹⁵⁰ Bkz: “İsmet Paşanın Suallerini Bizde Tekrarlıyoruz”, **Milliyet**, 15 Mart 1934, S:2908, s.1, M. Selahattin, “Bu Derde Çare Nedir?”, **Milliyet**, 16 Mart 1934, S:2909, s.1-5, Burhan Cahit, “Haklı Bir Endişe”, **Milliyet**, 16 Mart 1934, S:2909, s.3, “Mebuslarımız Ne Düşünüyor”, **Milliyet**, 17 Mart 1934, S:2910, s.5, Burhan Cahit, “Tapon Nesil”, **Milliyet**, 25 Mart 1934, S:2918, s.3, Ali Süreyya, “İlk Tahsil ve Fırka”, **Cumhuriyet**, 12 Mart 1934, S:3538, s.1, Necmettin Sadak, “Maarif İşleri”, **Akşam**, 17 Teşrinisani 1939, S:7569, s.1

¹⁵¹ “Mebuslarımız Ne Düşünüyor”, **Milliyet**, 17 Mart 1934, S:2910, s.5

¹⁵² **A.g.m.**

İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “Okuma Seferberliği Niçin Yapılmıyor?” başlıklı makalesinde; devletin, kıyafet, kadın, demiryolları ve harf devrimini bir seferberlik ruhu ile başardığını, eğitim işinin de ancak böyle bir ruh ile başarılabileceğini belirtmektedir.¹⁵³

Suat Derviş, Son Posta gazetesindeki makalesinde ilköğretime dair istatistikleri “Hayret!” ifadesiyle karşılamakta, İstanbul’da bile çocukların %20’snin okulsuz olduğunu, sorunların görmezden geldiğini, önemsiz bir habermiş gibi gazetelerde yer aldığını belirtmekte ve yetkilileri şu ifadelerle göreve çağırmaktadır:

“Hayret ! İstanbul gibi Türkiyenin en belli başlı ve en münevver şehirlerinde ilk tahsil gören Türkün adedi bu kadarken, memleketin köşesinde, bucağında acaba mecburi tahsili yapan Türkün sayısı yüzde yirmiyi bulabilir mi? ...

Memleketin cehaletle mücadele etmekle mükellef olan makama gelince onun da, çocukların yüzde yirmisinin cahil kalmasına karşı lakaydi gösterdiği ve elinden geleni yapmadığı sabit olursa mes’ul tutulmalıdır.”¹⁵⁴

Halkın eğitim talep etmediği ve çocuğunu okula göndermek istemediği yönünde bahanelere karşı Peyami Safa, “Yalan!” başlıklı makalesiyle şöyle cevap vermektedir;

“Yalan! Bizim yalanlarımız. Halk istiyor biz vermiyoruz. Bizde yok. Ve acimizi maskeleyerek için uyduruyoruz: “Halk istemiyor” “Yalan!”

Okullar az geliyor. Şubeler açıldı..Şubelerden önce zihinler açılmış ki, çocuk yığınları, muhasara altında bir şehir halkının fırınlara saldırışı gibi, okullara üşüşüyorlar...Kültürün mübarek ekmeğini yetiştiremiyoruz. Birer dilim alamıyanlar pek çok.”¹⁵⁵

1939 yılında Peyami Safa tarafından tekrar başlatılan ve yıllardan beri ülkede eğitim alanında bir ilerleme olmadığı iddiasıyla ateşlenen tartışmaya birçok aydın taraf olmuştur. Öğretmen Sesi dergisi de bu tartışmaya katkı olarak yer verdiği makalede; CHP tarafından çıkartılan “iftiharla” sunulan Onbeşinci Yıl Kitabı isimli eserde yer verilen eğitim istatistiklerinin “iftihar” değil üzüntü verici olduğunu, öğretmen okullarının kapatılmış olduğunu, okul sayılarında düşüş olduğunu belirttikten sonra dönemi özetleyen şu eleştirileri yapmaktadır:

“Maarifimizin noksanlarını, aksaklıklarını yalnız bizim kalemimiz meydana çıkardığı zaman mesleki inzibatı sarsmakla itham ediliyorduk. Maarifin acıklı hali bugün o kadar göze batar bir şekil almıştır ki şimdi maarifçi olmayan muharrir ve münevverlerimiz bile vaziyetin vehametini kavramış bulunuyorlar. Yazıları ile endişelerini izhar etmekten çekinmiyorlar.

¹⁵³ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “Okuma Seferberliği Niçin Yapılmıyor?”, **Yeni Adam**, 11.6.1936, S:128, s.2

¹⁵⁴ Suat Derviş, “İlk Tahsil”, **Son Posta**, 9 Haziran 1936, S:2102, s.3

¹⁵⁵ Peyami Safa “Yalan!”, **Tan**, 15 Birinciteşrin 1935, S:176, s.2

Bu teşkilatın başardığı muvaffakiyetler (!) Cumhuriyet Hak Partisinin (onbeşinci yıl) kitabında rakamların belagati ile pek güzel canlandırılmıştır. Bu rakamlar bize şunu gösteriyor ki altı yıl içinde talebe sayısı dörtte bir nispetinde arttığı halde öğretmen sayısı beşte bir nispetinde eksilmiştir. Altı yıl içinde kapanan ilkokulların sayısı (317) dir. 1925-26 ders yılında 26 öğretmen okulu mevcutken bu rakamı (14) e inmiş görüyoruz. 1928-29 yılında öğretmen okullarında (5749) çocuk okurken on sene sonra bu okullarda talebe adedi 2404'e düşmüştür.

Kendi ifadeleri ile sabittir ki yurttan mecburi tahsil kanununu tatbik edebilmek için, daha 17.000 öğretmen ve 25.000 eğitime ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacı kısa zamanda karşılamak için alınmış ve tatbikine geçilmiş ciddi bir tedbir bilmiyoruz. Köy okulları beş sınıfa çıkarılırken köy öğretmeni yetiştirilecek okulların ehemmiyetli bir şekilde miktarlarının artırılmadığı meydandadır. Birkaç ayda ümmilikten eğitmenliğe çıkarılan sayısı mahdut bu insanlar mı bu işi başaracaklar!?"¹⁵⁶

Necmettin Sadak ise 1939 yılına ait bir makalesinde ilköğretim alanındaki başarısızlığı şu ifadelerle dile getirmektedir;

"Maarif, Cumhuriyet rejiminde, diğer sahalara nispetle en az ileri gitmiş şubedir. Demiryolunu Erzuruma götürdük, ağır sanayi fabrikaları kurduk, fakat henüz bir lise yapamadık. ...Biz hala Maarif Şurasında dünyanın bir asır evvel hallettiği kültür davalarını münakaşa ediyoruz. Anadoluda, ilk tahsil çağındaki çocukların ancak yüzde yirmisini okutabiliyoruz. ...

...Beş senelik programda fabrikaların işlediğini görmeye alışmış bir rejim maarıftan de aynı sürati bekliyor....istediğimizin geciktiğini görünce hemen planları altüst ediveriyoruz. Şimdiye kadar gelen giden Maarif Vekillerinin görüş ve tarzlarını yan yana getirsek, renk imtiyazsızlığı ile simetri uygunsuzluğunun numunesi bir mozaik elde ederiz!"¹⁵⁷

Sadak'ın da yaptığı gibi, zaman zaman, devletin diğer alanlardaki başarısıyla kıyaslamak suretiyle ilköğretim alanındaki geri kalmışlık dile getirilmiştir. Muallim Sesi dergisi; bakanların sık sık değişmesi ve plansızlıktan dolayı diğer alanlardaki ilerleme derecesinde bir eğitim devrimi yapılamadığını belirtmektedir.¹⁵⁸

Ebuzziya Zade Tefvik ise; "Mesele kanun çıkarmakta değil, iş başarmakta" başlıklı makalesinde eğitim yöneticilerini şu ifadelerle eleştirmektedir;

"Otuz sene gayret ve fedakarlıktan sonra topu dörtbin köyde mektep açabilmiş olmamız, her şeyden evvel şimdiye kadar takip etmiş olduğumuz muhtelif maarif siyasetlerinin ancak bu kadar verim verebileceğini ispat eder.

Siyasetlerin bu kadar uzun tecrübeden sonra başka netice vermeyecekleri bu şekilde tahakkuk etmesi üzerine, yapılacak yegane iş ise, usulü değiştirmek, yeni tedbirler bulmak, yeni çarelere başvurmak olabilirdi.

İşte bay Hasan Ali de bunu takdir etmiş olacak ki maarifin tamimi gibi hayati bir davayı mümkün mertebe süratle halletmek için, köy enstitülerini açmak tedbirine başvurmak istemiştir...

¹⁵⁶ "Maarifimizin Acıklı Durumu", **Öğretmen Sesi**, 15.12.1939, S:37-91, s.67-69

¹⁵⁷ Necmettin Sadak, "Maarif İşleri", **Akşam**, 17 Teşrinisani 1939, S:7569, s.1

¹⁵⁸ "Devrim ve Kültür", **Muallim Sesi**, 29 Birinciteşrin 1935, S:37-22, s. 1

Rakamların bu dehşetli belagati karşısında ise en nikbin olanlarımızın bile hatırına gelecek şey, mektep işlerinden derhal vazgeçerek maarifin kapılarını kapamaktan ibaret olabilir.”¹⁵⁹

Ebuzziya Zade Tefik ayrıca; basının uzun süre eğitimle ilgili gerçekleri görmediğini, işlerin çok iyiye gittiğine dair gerçek dışı haberler yaptığını da vurgulamaktadır.¹⁶⁰

Çok partili siyasi hayata geçildikten sonra, 27 yıllık CHP iktidarı dönemi ilköğretim politikaları daha sert ifadelerle eleştirilmeye başlanacaktır. Muallimler Birliği tarafından çıkarılan Bilgi dergisinde “*Ucuz Etin Tiridi*” başlıklı baş makalede bu 27 yıllık dönemin ilk 17 yılı yani 1940’a kadar olan dönem ayrı olarak ele alınmaktadır. Buna göre, bu 17 yıllık döneme dair eleştiriler haklıdır. Makalede, acele ve ucuz yoldan öğretmen temini için eğitim uygulaması eleştirilmektedir. Ayrıca; söz konusu dönemde eğitim politikalarına karşı eleştirilerin susturulduğu, aydınların “*dalkavukluk*” yolunu tercih ettiği ileri sürülmektedir.¹⁶¹

Sonuç itibarıyla incelenen 1928-1940 döneminde ilköğretim hizmetinin bütün halk tabanına yayılmasında başarılı olunamadığı görülmektedir. Esasen, bunun zorluğu dönemin başından beri görülmekteydi. Maarif Vekaleti’nin bu noktada bir tercihte bulunmak zorunda kaldığı anlaşılmaktadır.¹⁶²

Dönemin başlarındaki bazı belgelere bakıldığında bakanlığın ilköğretimi geniş halk kitlelerine yaymak istediği; ancak, ilköğretimin devlet bütçesine alınmaması durumunda bunun gerçekleşemeyeceğini gördüğü anlaşılmaktadır. Buna dair yapılan bazı girişimlerde başarılı olamayınca ilköğretimin yerel bütçelerle finanse edilmesine devam edilmiştir.

Dönemin aydınları da durumun farkındadırlar. Örneğin Nevzat Ayas, 1931 yılına ait “*Vatandaş Niçin ve Nasıl Okutmalı*” başlıklı bir makalesinde; Tedrisatı İptidaiye Kanunundaki ilköğretimin mahalliliği ilkesinin zaaf teşkil ettiğini, bu zaaf devam ettiği sürece ilköğretimin yaygınlaşmayacağını ve yatılı okullar gibi çözüm yollarının yetersiz kalacağını belirtmektedir.¹⁶³

Yeni Adana gazetesinden Tefik Bey, 1929 yılına ait bir makalesinde ilköğretimin zorunluluğu kavramını ele almakta, halkın eğitim ihtiyacını kanunun

¹⁵⁹ Ebuzziya Zade Velid, “Mesele Kanun Çıkarmak Değil İş Başarmakta!”, **Tasviri Efkar**, 8 Mayıs 1940, S:7,s.1

¹⁶⁰ **A.g.m.**

¹⁶¹ M.B., “Ucuz Etin Tiridi”, **Bilgi**, 1 Aralık 1950, S:44, s.1-2

¹⁶² Bkz: “Halk Mektepleri Hakkında Layihalar”, **a.g.m.**

¹⁶³ Nevzat Ayas, “Vatandaş Niçin ve Nasıl Okutmalı”, **Muallimler Mecmuası**, İkinciteşrin-Kanunuevvel 12.1932, S:32,-33, s.21-23

zoruyla değil kendi ihtiyacıyla hissettiğini, mevcut durumda ilkokullardaki öğrenci sayılarındaki artışın da kanun gereği olarak değil kendiliğinden gerçekleştiği tespitini yapmaktadır.¹⁶⁴Tevfik Bey'e göre yetkililer, ilköğretimin zorunluğu gerçeğini görmezden gelmekte ve istatistiklerde daima bardağın dolu tarafı gösterilmektedir. Ona göre, bütün çocukların öğrenimden yararlanması mümkün olmayan bir şey değildir.¹⁶⁵Tevfik Bey, 1931 yılına ait bir makalesinde ise; okulların orantılı olarak dağıtılması gerektiğini, halkın okula gelmesinin beklenmemesi ve eğitim hizmetinin halkın ayağına götürülmesi gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁶⁶

İlköğretimin zorunluluğu kavramına değinen az sayıda makaleden biri de Hızırrahman Raşit Öymen'e aittir. Öymen, bu kavramı geniş kapsamlı olarak ele aldığı 1936 tarihli makalede; Türk çocukları için devlet okullarının parasız yapılmasını, yabancı ve azınlık ilkokulların kapatılmasını takdirle karşılıyor. Ancak, bu reformların ruhuna uygun bir devrimci teşkilatlanma yapılmadığını, okulsuz milyonlarca çocuk olduğu gerçeğinin bu kanunların ruhuna uymadığını belirtmektedir. Yine Öymen; üç sınıflı köy okullarının da ilköğretimin zorunluluğu anlayışına uymadığını, bu okulların ilkokul sayılamayacağını belirtmektedir.¹⁶⁷

Öymen, ilköğretim açısından mevcut durumun Cumhuriyet rejimin ilkeleriyle bağdaşmadığını, "*İmtiyazsız ve kaynaşmış bir insan kitlesi*" için ilköğretim hizmetinin hayati önemde olduğunu, ilkokulların bütün halk çocuklarının bulunduğu ve bir millete mensup oldukları fikrinin geliştiği kurumlar olduğunu, halkın eğitim hakkını aramıyor olmasının devlet açısından ilköğretimin zorunluluğu ilkesinin görmezden gelinmesini gerektirmediğini vurgulamaktadır.¹⁶⁸

Öymen, Türkiye'de ilköğretim hizmetinin, bu hizmeti alabilen çocuklara bir bilgi "*kantitesi*" yani bilgi yığını kazandırmayı hedeflediğini, bu hizmeti alamayan çocuklarla ilgili bir düşünce üretilmediğini ileri sürmektedir.¹⁶⁹Zorunlu ilköğretimin ülkenin her tarafında bilfiil uygulanan bir eğitim kademesi olarak kabul edilmesi gerektiğini belirten Öymen, ilkokulların altı yıldan beş yıla indirilmesi ve üç yıllık köy okullarını da eleştirmektedir. Ona göre; "*hiçbir ülke yoktur ki, zorunlu eğitimi başarmak için süresini azaltma yoluna gitsin. Halk hakimiyetine dayanan bir Cumhuriyet'te böyle bir şey düşünülemez.*"¹⁷⁰

¹⁶⁴ Tevfik, "İlk Tedrisat", **Yeni Adana**, 8 Eylül 1929, S:2295, s.1

¹⁶⁵ **A.g.m.**

¹⁶⁶ Tevfik, "İlk Tahsil Mecburiyeti", **Yeni Adana**, Eylül 1931, S:2910, s.1

¹⁶⁷ H.R.O., "Umumi İlkokul ve Mecburi Tahsil Meselesi", **Okul ve Öğretmen**, Mayıs 1936, S:5, s.8-12

¹⁶⁸ **A.g.m.**

¹⁶⁹ **A.g.m.**

¹⁷⁰ **A.g.m.**

Sonuç itibariyle Öymen, 1936'da kaleme aldığı bu yazısında; ilköğretimin genelliği ile zorunluluğunun aynı şey olmadığını, Türkiye'de ilköğretim meselesinin yeni baştan ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁷¹

Aynı yıl ilköğretim zorunluluğu kavramını ele alan Prof. Salih Murad; Türkiye'de ilköğretimin zorunluluğunun kabul edilmesinin uzun bir geçmişi olduğunu, hatta İngiltere'den bile önce olduğunu belirttikten sonra mevcut durumu gösteren istatistiklerin bu durumla bir tezat teşkil ettiğini; ancak, ekonomik durumun bunu gerçekleştirmeye elvermediği gerçeğinin de göremezden gelinemeyeceğini vurgulamaktadır. Salih Murad, bir an için bütün halk çocuklarının ilköğrenimini yaptığı edilse bile bununla böbürlenmenin yersiz olduğunu ve ilerlemenin ölçütünün okur yazarların sayısı olmadığını ileri sürmektedir.¹⁷² Salih Murad, mevcut durumda nicelikten ziyade değil niteliğin öne çıkarılmasından yanadır.

Sadri Ertem de nitelikten yana tavır alanlardandır. Ertem, orta ve liselerin sayısının artmasından şikayetçidir. Ona göre; eğitim işinde kalite meselesi önde gelir, sadece nicelikten medet beklemek, sadece nicelik ile kültür davasını halledileceğini zannetmek hata olacaktır.¹⁷³

1936 yılına kadar dönemin bakanları da çoğunlukla ilköğretimin nitelik yönüne temas etmeyi tercih etmiş, bardağın boş tarafı yani ilköğretim hizmeti alamayan geniş halk kitleleri hakkında fikir beyan etmekten kaçınmışlardır.

Sonuç itibariyle 1928-1940 döneminde okul, öğretmen ve öğrenci sayılarındaki artış tatmin edici düzeyde gerçekleşmemiştir. Eldeki okul ve öğretmen sayıları yeterli olmadığından ilköğretimin zorunluluğu ilkesi gözardı edilmek zorunda kalmıştır.

¹⁷¹ **A.g.m.**

¹⁷² Salih Murad, "İlkmektepler", **Cumhuriyet**, 5 İkcinciteşrin 1936, S:4484, s.4

¹⁷³ Sadri Ertem, "Kalite ve Kantite", **Yeni Mersin**, 20 Ağustos 1936, S:2467, s.1, Ayr.Bkz: Sadri Ertem, "Lise Talebesi Çoğalıyor Bu İş Zararlı Olabilir", **Vakit**, 12 Birincikanun 1933, S:5723, s.2

5.2. Vilayet Hususi İdareleri ve İlköğretimin Finansmanı

5.2.1. Vilayet Hususi İdareleri

Vilayet Hususi İdareleri, günümüzdeki adıyla İl Özel İdareleri, ilk olarak 1864 yılında Vilayet Nizamnamesi ile kurulmuş, ancak tüzel kişiliğe kavuşması 1913 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-ı Muvakkati ile mümkün olabilmektedir. 1864 yılında yapılan Vilayet Nizamnamesi ile Vilayet Umum Meclislerinin kurulması öngörülmekte ve bu Meclislerin yılda bir defa 40 günü geçmemek üzere toplanması, bu toplantılarda vilayetin eğitim, yol ve köprülerin yapılması, ticaret ve ziraatın geliştirilmesi, vergilerin asıllarına hanel gelmemek kaydıyla değiştirilmesi gibi konularda müzakere yapılması ve görüş bildirilmesi öngörülmüştür. Ancak, nizamnamede bu Meclislere icrai karar alma yetkisi verilmemiş, bu nedenle bu idare özerk bir yapıya kavuşmamıştır.¹⁷⁴

1913 yılında yapılan İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-ı Muvakkati ile özerk bir mahalli idare birimi haline ve dolayısıyla tüzel kişiliğine kavuşacak olan Vilayet Umum Meclisleri 2005 yılına kadar aynı kanunla yönetilmiştir.¹⁷⁵

Vilayet Hususi İdarelerinin üç organı vardır. Bunlar Vilayet Umumi Meclisi, Daimi Encümen ve Valiliktir. Vilayet Umumi Meclisi seçilmiş üyelerden oluşur. Bu Meclise vali başkanlık eder ve her yılın başında vilayet bütçesi bu meclis tarafından müzakere edilerek belirlenir. Bu Meclis kendi içinden bir Daimi Encümen seçer ve bu encümen yıl boyunca vilayet işlerini takip eder. 1913 tarihli kanuna göre kurulan Hususi İdareleriyle, kolluk ve yargı hariç vilayetlerde adeta bir mikro devlet taslağı çizilmiştir. Kanun, vilayetlere asıl olarak ekonomik ve ticari nitelikli görevler vermiş; bunların yanında ulaşım, eğitim ve sağlık gibi üç önemli toplumsal hizmetin sorumluluğunu vermiştir.¹⁷⁶

¹⁷⁴ M.Kamil Mutluer, Erdoğan Üner, **Teoride ve Uygulamada Mahalli İdareler Maliyesi**, İstanbul Bilgi Üniv. Yay., İstanbul, 2009, s.98

¹⁷⁵ **A.g.m.**

¹⁷⁶ Birgül Güler, "İl Özel İdaresi Harcamaları 1925-1990", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Mayıs 1995, C:4, S:3, s.11-25

Tarım, ticaret ve hizmet sektörlerine ait görevler, Cumhuriyet döneminde merkezileştirilmiş ve yetkiler bakanlıklara kaydırılmıştır. İncelenen dönemde bu idarelerin asıl görevleri bayındırlık ve eğitim alanında olmuştur. Bayındırlık alanında, kaza ve nahiyeleri birbirine bağlayan yolların yapımı için ayrıca bir “*Yol Vergisi*” de ihdas edilmiştir. Diğer önemli hizmet alanı ise ilköğretim olmuştur. Bu alanda da Cumhuriyet döneminde bazı yetkiler bakanlıklara devredilmiştir. 1926 yılında, okulların açılması, öğretmenlerin atama ve yer değiştirmeleri gibi yetkiler bakanlığa geçmiştir.¹⁷⁷

5.2.1.1. Vilayet Hususi İdarelerin Lağvedilmesi Tartışmaları

İncelenen dönemde ilköğretimin finansmanı tamamen Vilayet Hususi İdareleri tarafından sağlanmaktadır. Böyle olunca, ekonomik durumu iyi olan vilayetler daha fazla okul açabilmiş ve daha fazla öğretmen istihdam edebilmiştir. Bu durum, ilköğretim hizmetinin ülke genelinde dağılımında orantısızlıklar ortaya çıkarmıştır.

Dönemin başlarında Maarif Vekilliği görevini yürütmekte olan Mustafa Necati'nin bu sorunun farkına vardığı anlaşılmaktadır. 1927 ve 1928 yıllarında Necati Bey'in girişimleriyle bu idarelerin lağvedilmesi gündeme gelmiştir. Maarif Vekili ve bakanlık bürokrasisi bu idarelerin lağvedilmesi ve ilköğretimin finansmanının tek elden yani genel bütçeden yapılması taraftarıdır. Buna karşın, Dahiliye Vekaleti ve bürokrasisi ise buna karşı çıkmaktadır.

Maarif Vekaleti'ne sunulan 1927 tarihli bir raporda; ilköğretimin yerel yönetimler tarafından finanse edilmesinin bu hizmetin yaygınlaşmasının önündeki bir engel olduğu ve bu hizmetin finansmanın merkezi bütçeye alınmadığı sürece bu sorunun çözülemeyeceği belirtilmektedir.¹⁷⁸ Aralık 1927 tarihli bir gazete haberine göre; Necati Bey, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya ile bu konuda çalışma yapmaktadır ve yakında bir kanun tasarısının hazırlanması muhtemeldir.¹⁷⁹ Talim ve Terbiye Heyeti başkanı Mehmet Emin Bey de 3.1.1928 tarihinde bir gazeteye bu yönde beyanatlar vermiştir.¹⁸⁰ Basında yer alan diğer haberlerde bu yöndedir.¹⁸¹

05.12.1927 tarihli Cumhuriyet gazetesinde “*İdarei Hususiyelerin Lağvı Hakkında Cereyan Kuvvetleniyor*” başlıklı haberde; memurlardan tasarruf yapmak

¹⁷⁷ **A.g.m.**

¹⁷⁸ “Halk Mektepleri Hakkında Layihalar”, **a.g.m**

¹⁷⁹ “Muallim Maaşları Muvazenei Umumiyyeden Verilecek”, **Cumhuriyet**, 15 Kanunievvel 1927, S:1294, s.3

¹⁸⁰ “Mekteplerimiz Tekamüle Doğru İlerlemektedir”, **Milliyet**, 3.1.1928, S:680, s.2

¹⁸¹ “Gazi Hazretlerinin Nutukları: Maarif İdaresinde Islahat”, **Milliyet**, 25.11.1928, S:1071, s.1

açısından vergilerin tek elden toplanmasının düşünüldüğü ve bu idarelerin lağvedileceği belirtilmektedir.¹⁸²

1928 yılı sonuna gelindiğinde ise Mustafa Necati Bey; gelecek sene itibariyle Vilayet Hususi İdareleri üzerindeki ilköğretimin bütün mali ve idari işlerinin merkeze devredileceğine dair karar alındığını kesin ve net bir ifadeyle belirtmektedir.¹⁸³

Maarif Vekaleti tarafından bu düzenlemenin gerekliliğini ispat etmek için Avrupa ülkelerinde bir araştırma yapıldığı anlaşılmaktadır. Mart 1928 tarihli arşiv belgelerine göre; bakanlık Avrupa'daki büyükelçiliklerden buldukları ülkelerde ilköğretimin finansmanın nasıl yapıldığı, öğretmen maaşlarının nasıl ödendiği hakkında ayrıntılı bilgi talep ettiği görülmektedir. Danimarka, İtalya, Yeni Zelanda gibi ülkelerdeki büyükelçiliklerden Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'e hitaben gelen raporlar Talim ve Terbiye Heyeti Başkanı Mehmet Emin Bey tarafından derlenmiş ve Bakan'a sunulmak üzere bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporda Avrupa ülkelerinin durumu kısaca özetlendikten sonra ilköğretimin finansmanı ile ilgili şu sonuca varılmıştır:

*"...heyetimiz maarifi umumiyetle en ileri olan memleketlerden seçtiği bu kadar misalle İlk Tedrisat işinin tamamıyla veya kısmen devlet bütçesinden muvaffakiyetle ve azami semere ile idame olunabileceğine kani bulunduğu cihetle ilk maarifin doğrudan doğruya devlet bütçesine ithali esasına müstenit olarak hazırlanan yeni İlktedrisat Kanunu layihasının biran evvel meriyete çıkarılması esbabının ikmalini kemali hürmetle rica eyler, bu mesele hakkında muhtelif memleketlerde elçilerimizden yapılan ankete ait vesikalar merbuten takdim olunmuştur efendim."*¹⁸⁴

1928 tarihli bu raporlarda Belçika, Danimarka, İtalya, Yeni Zelanda gibi ülkelerde ilköğretimin merkezden finanse edilmesi sayesinde yaygınlaştığı belirtilmektedir.¹⁸⁵ Bu raporlara dayanarak kaleme alınan Talim Terbiye Heyeti Reisi Mehmet Emin imzalı yazıda ise; Yeni Zelanda örneğini vererek ilköğretimin yaygınlaştırılmasının merkezi bütçeden desteklenmesi sayesinde olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, hazırlanmış olan bir "İlk Tedrisat Kanunu" tasarısından bahsedilmekte ve ilköğretimin tamamen devlet bütçesine aktarılmasının öngörüldüğü bu tasarının bir an evvel kanunlaşması gerektiği belirtilmektedir.¹⁸⁶

Bu çalışmaya paralel olarak Maarif Vekaleti Müsteşarı Ragıp Nureddin Bey de taşra bürokrasisi nezdinde bir çalışma yürütmektedir. 1928 tarihli bir arşiv

¹⁸² "Vergilerin Tevhidi: İdarei Hususiyelerin Lağvı Hakkındaki Ceryan Kuvvetleniyor", **Cumhuriyet**, 5 Kanunuevvel 1927, S:1275, s.3

¹⁸³ "İlkmektepler: Maarif Vekilinin Beyanatı", **Milliyet**, 23.11.1928, S:999, s.1

¹⁸⁴ **B.C.A.**, f:180.09, k:127, d:608, s:1.7

¹⁸⁵ **B.C.A.**, f:180.09, k:127, d:608, s:1

¹⁸⁶ **B.C.A.**, f:180.09, k:127, d:608, s:1.8

belgesinde; Ragıp Nureddin Bey tarafından tutulduğu anlaşılan notlarda bir anket çalışması yapıldığı görülmektedir. Bu notlarda Valiler, Maarif Müdürleri ve Muallim Birliklerine ilköğretimin merkezi bütçeye alınmasına taraftar olup olmadıkları sorulmuş ve karşılıklarına “*Muvafık Buluyor*”, “*Hararetle Muvafık Buluyor*” veya “*Muvafık Bulmuyor*” biçiminde notlar düşülmüştür.¹⁸⁷

Bu notlardan anlaşıldığı kadarıyla ülke genelinde görüşü sorulan 32 birlikten sadece Denizli Muallimler Birliği hariç,¹⁸⁸yine görüşü sorulan 18 validen Burdur ve Artvin valileri hariç diğerlerinin ilköğretimin merkezi bütçeye alınmasına taraftar olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸⁹

Mustafa Necati Bey'in ölümünden hemen önce bir gazetenin Ankara muhabirinin gönderdiği ama ölümünden sonra yayınlanabilen bir habere göre; bakanlıkta bu konu ile ilgili detaylı bir çalışma yapılmakta ve hazırlanan plan hükümete sunulmak üzeredir. Bu plana göre ilköğretim meselesi radikal bir hamleyle halledilmek istenmektedir.¹⁹⁰ Ölümünün hemen öncesinde bu konunun bakanlar kurulunda görüşülmekte olduğuna dair çıkan haberler de bu iddiayı güçlendirmektedir.¹⁹¹ Bu haberlere ek olarak, Adana Mıntıkası Maarif Emini İsmail Habip Bey de Aralık 1928'de yaptığı öğretmenler toplantısında ilköğretim bütçesinin bakanlık bütçesiyle birleşeceğini belirtmiş ve öğretmenlere “*artık hususi bütçelerden kurtulup umumi bütçeye geçiyorlar*” ifadesiyle müjde vermektedir.¹⁹²

Maarif Vekaleti Hususi İdarelerin kapatılmasını savunurken Dahiliye Vekaleti farklı bir görüşü savunmaktadır. Dahiliye Vekaleti tarafından çıkarılan İdare dergisindeki Nisan 1928 tarihli “*İdarei Hususiyeler Kalkmalı mı, Yoksa Kalmalı mı?*” başlıklı makalesinde Atıf Bey düşüncesini özetle şöyle temellendirmektedir; Bu idareler kaldırılması inkılabın, halk idaresi usulü demek olan Cumhuriyet'in ve Anayasanın ruhuna aykırıdır. İnkılap demek, mevcut durumu keyfi yere bozup değiştirmek demek değildir. Anayasa, vilayetlerin idaresinde “*tevsiî mezuniyet*” ve “*tefriki vezâif*” yani yetkilerin dağılımı ve görevlerin ayrımı ilkesini kabul etmektedir. İdare tarihimiz incelenirse Mithat Paşa, Halil Rifat Paşa, Abdurrahman Paşa gibi görev yaptıkları vilayetlerde medeniyet eserleri bırakmış valiler vardır. İyi çalışan ve ehliyetli valilerle devlet hizmetleri bu idareler yoluyla hızla gelişebilecektir. Yakın

¹⁸⁷B.C.A., f:180.09, k:127, d:608, s:1.41

¹⁸⁸B.C.A., f:180.09, k:127, d:608, s:1.41

¹⁸⁹B.C.A., f:180.09, k:127, d:608, s:1.41

¹⁹⁰“İlk Tedrisat Mecburiyeti”, **İkdam**, 05.01.1929, S:11389, s.1

¹⁹¹“Maarif Kanunları”, **Cumhuriyet**, 22 Kanunisani 1928, S:1332, s.2, “İdarei Umumiye Vilayat Layihası”, **Cumhuriyet**, 26 Kanunisani 1928, S:1336, s.2, “İdare-i Hususiyeler”, **Cumhuriyet**, 25 Şubat 1928, S:1366, s.2

¹⁹²“Muallimler İçtimainda”, **a.g.e.** s.1-6

geçmişte, savaşlar nedeniyle verimli olamamış bu idareler Cumhuriyet döneminde merkezin kontrolünde olmak şartıyla başarılı olacaklardır.¹⁹³

Maliye bürokrasisi de bu idarelerin kaldırılmasına taraftar değildir. Müsteşar Hilmi Rıza Bey gazeteye verdiği beyanatta bu fikre karşı olduğunu beyan ederek bakanlığın görüşünü kamuoyuyla paylaşmaktadır. Muhasebei Hususiye Müdürü Cemal Bey de bu fikre karşı olanlardandır. Ona göre, yerel hizmetler yerinden yönetilmeli ve finanse edilmeli, vergilerin toplanması ise teknik bir sorundur.¹⁹⁴

Dahiliye ve Maliye Vekaletlerinin bu muhalefetine rağmen Maarif Vekaleti'nin bu düşüncesinden vazgeçmediği anlaşılmaktadır. 6.12.1928 tarihli habere göre Talim ve Terbi Heyeti başkanı Mehmet Emin Bey'in bu konudaki fikirleri özetle şöyledir; ilkokul öğretmenlerinin maaşları merkezi bütçeye geçmedikçe ilköğretimde ilerleme kaydedilemez. İlköğretim bir yerel yönetim meselesi değil devlet meselesidir. Nitekim Fransa gibi ülkelerde öğretmen maaşları merkezi bütçeden verilmektedir. Hemen her ülkede, ilköğretim masrafları için genel bütçeden önemli ölçüde yardım yapılmaktadır. Gelirleri az olan vilayetlerde yaşayan çocuklar, en tabii hakları olan ilköğretim hizmetinden yararlanamamaktadırlar. Bu hizmeti devletten istemeye hakları vardır. İlköğretimin sorunu merkezi bütçeye alınmadıkça çözülemeyecektir.¹⁹⁵

Tartışmaya dahil olan aydınlardan Yunus Nadi ise 28.04.1928 tarihli makalesinde bu tartışmayla ilgili şu bilgileri vermektedir; Son zamanlarda bu dairelerin lağvedilmesi tartışmaları devletin memleket idaresinde merkeziyetçiliğe doğru gittiği düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Dahiliye Vekili, parti prensipleri meyanında "*tevsii mezuniyet*" esasını ifade etmesi yerinde olmuştur. Bu idareleri lağvetmektense ıslah etmek daha yerinde olacaktır. Çalışkan valiler çok başarılı işler yapabilirler.¹⁹⁶

Milliyet gazetesinin 24.12.1928 tarihli sayısında çıkan bir makalede ise; Hususi İdarelerin merkezi hükümetin yükünü azaltmak için ortaya çıktığını; ancak mevcut durumda bu maksadı temin etmekten uzak olduğunu, özellikle eğitim ve bayındırlık işlerinde her vilayetin farklı pencerelerden baktığını belirtmektedir. Özellikle Harf Devriminden sonra eğitim işlerinin tek elden yürütülmesi gerektiği belirtilen makalede ayrıca vatandaşların devlete verdiği verginin yanı sıra bir de

¹⁹³ Atıf, "İdarei Hususiyeler Kalmalı mı, Yoksa Kalkmalı mı?", **İdare**, Nisan 1928, S:1, s.87-92

¹⁹⁴ "Mahusbei Hususiyeler", **İkdam**, 23 Şubat 1928, S:11079, s.2

¹⁹⁵ "Muallimler vazifelerine Alakadar Bulunuyorlar", **İkdam**, 6 Kanunisanı 1928, s.2

¹⁹⁶ Yunus Nadi, "İdari Islahat", **Cumhuriyet**, 28 Nisan 1928, S:1426, s.1

Hususi İdarelere vergi verdiğini ve bunun da sıkıntılara neden olduğu belirtilmektedir.¹⁹⁷

Mustafa Necati Bey'in ölümünden sonra göreve gelen Vasıf Beyde benzer bir çalışma içinde olmuş, bu yöndeki fikirleri bakanlar kurulunda önce kabul edilmiş; ancak daha sonraki görüşmelerde Hususi İdarelerin lağvının CHP prensiplerine uymayacağı gerekçesiyle kabul edilmemiş ve Vasıf Bey bunun üzerine istifa etmiştir.¹⁹⁸

Nitekim Nisan 1929'da İdarei Vilayat Kanununda yapılacak değişiklikler için yapılan Meclis görüşmelerinde bu idarelerin kapatılması gündeme gelmemiştir.¹⁹⁹ Bu değişiklikte, 1913 tarihli kanunda ciddi değişikliklere gidilmeyerek valilerin yetkilerinin artırılması gibi bazı düzenlemeler yapılmıştır. Celal Nuri İleri, bu değişikliğin öne çıkan yanını valilerin otoritesinin artırılması ve merkezi hükümetin gözü kulağı haline getirilmesi olarak tanımlamaktadır.²⁰⁰

Bununla birlikte, ilkokul öğretmenlerinin maaşlarının merkezi bütçeye alınması talepleri dönem boyunca devam etmiştir. Henüz Kasım 1929 tarihli bir gazete haberinde, yeni bir komisyon kurulduğu ve öğretmen maaşlarının merkezi bütçeye alınacağı belirtilmektedir.²⁰¹ Ancak, bu haberi doğrulayan başka bir bilgiye rastlanmamıştır. Her ne kadar hükümet buna yanaşmasa da eğitim camiası her fırsatta bu talebini sürdürmüştür. İlköğretim müfettişlerinin Haziran 1929'da yaptıkları kongrenin sonucunda kaleme aldıkları raporun, ilköğretimin gelişmesi için yapılması gerekenler arasında öğretmen maaşlarının devlet bütçesine alınması da gösterilmektedir.²⁰²

Muallimler Birliği başkanı Tahsin Demiray ise *"ilkokullar halk müessesesi midir; devlet müessesesi midir?"* sorusunu yönelterek konuyla ilgili sert bir eleştiri yaptığı görülmektedir.²⁰³

Bu konunun 1933 yılında CHP parti gurubuna havale edildiği anlaşılmaktadır. 1933'de kurulan C.H.P. Grubu Mahalli İdareler ve İlk Tedrisat Komisyonu , birinci raporunu 05.06.1935 tarihinde , ikinci raporunu ise 11.06.1935 tarihinde yazmıştır.

¹⁹⁷ "Hususi İdareler", **Milliyet**, 24 Kanunievvel 1928, S:1028, s.4

¹⁹⁸ "Cemal Hüsnü Beyin Vekaletine Tayini Kararnamesi Derdesttir", **İkdam**, 10.04.1929, S:11480, s.1

¹⁹⁹ **T.B.M.M.Z.C.**, I:54, 18.04.1929, C:1, s.72-88

²⁰⁰ Celal Nuri, "Vilayetlerin İdaresi", **İkdam**, 08.02.1929 S:11421 s.2

²⁰¹ "İlk Mektepler Umumi Bütçeden İdare Edilecek", **Yeni Adana**, 29 Teşrinisani 1929, S:2365, s.2

²⁰² **İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresi Zabıtnamesi ve Kararları, a.g.e.**, s.73

²⁰³ Tahsin Demiray, "İlk Mekteplerimiz Halk Müessesesi mi? Devlet Müessesesi mi?", **Muallimler Mecmuası**, 15 Mart 931, S:17, s.196-197

Her iki raporda da Hususi İdarelerin gelirlerini artırıcı bazı tavsiyeler dışında reform sayılabilecek bir tavsiyede bulunulmamıştır.²⁰⁴

CHP, bu idarelerin kapatılmasından yana değildir. Ancak, Maarif Vekaleti bu düşüncesinden vazgeçmeyecektir. 17.12.1935 tarihli gazetelerde yer alan habere göre Maarif Vekaleti'nin ilköğretimi genel bütçeye almak için diğer bakanlıklarla görüşmeler başlattığı bildirilmektedir.²⁰⁵

CHP, bu idarelerin devamından yana olsa da kamuoyunda buna dair beklentiler sık sık dile getirilmeye devam etmiştir. Muallim Sesi dergisi; "C.H.P. Kamutayından Beklentilerimiz" başlıklı makalede; "Neden, hususi muhasebelerde ısrar ediliyor?" sorusu sorulmakta ve ilköğretimin finansmanın bu idarelerin elinde kaldığı sürece bu hizmetin asla yaygınlaşmayacağı belirtilmektedir.²⁰⁶

Bu konu Aralık 1936'da yapılan Umumi Müfettişler toplantısında Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın ifadelerine göre Hususi İdareler konusunda devlet katında uzun süredir bir tartışma yaşandığı anlaşılmaktadır. Kaya; "...birçok münakaşalar olur. Bu yüzden birkaç nafia ve maarif vekili değişti" ifadeleriyle bunu doğrulamaktadır. Kaya'ya göre; demokrasi prensiplerine göre bu idarelerin kaldırılması mümkün değildir. Kaya'nın konuyla ilgili ifadeleri şöyledir;

"Maarif davamız büyüktür. Memleket evlatlarının %30'unu okutuyoruz, parasını alıyoruz, askere çağırıyoruz, vergi istiyoruz, kendisinden her işi bekliyoruz, çocuğunu okutamıyoruz.... Mahalli idareleri kaldıralım diyelim. Fakat demokrasi memleketlerde bu kaldırılamaz. Mahalli idarelerin varidatı 40 milyon lira tahmin ediliyor. Bunu umumi bütçeye koyalım, hamur yapalım, merkezden idare edelim buna politik psikolojik ve mali sebepler manidir.

Dahiliye Vekaleti idarei hususiyeye işlerinde bir komiser gibi bulunur. ...idarei hususiyelerin bütçelerini tertip ve tasdik işleri... bunu yaparken birçok münakaşalar olur. Bu yüzden birkaç nafia ve maarif vekili değişti. ...Her vekil kendisine muğber (küşkün) olunca iş yürümez. Her vekil kendi işinden bahseder. bir komisyon kurulsun dedik. Vilayet varidatlarına bakarak muvazaneyi sağlasın... İdarei Hususiyeler kalkmayacağına göre prensipleri halletmek lazımdır. ...Türkiyenin her köyüne yirmi bin mektep açmak lazımdır. Bugünkü varidatla bu hayalidir. Dertlerimiz yalnız bu değildir..."²⁰⁷

Kaya'nın ifadelerinden de anlaşılacağı gibi birkaç Maarif Vekilinin istifasına dahi neden olan Hususi İdarelerin kapatılması konusu devlet katında gündemden düşse de kamuoyunun gündeminden düşmemektedir. Yunus Nadi, 24.12.1933 tarihli makalesinde, ilköğretimin Hususi İdarelerin elinden alınması konusunda önceki bakanlar döneminde birkaç kez ele alınsa da bir türlü çözülemediğini

²⁰⁴ B.C.A., f:30.10, k:67, d:445, s:4.40

²⁰⁵ "İlk Mektepler Muhasebei Hususiyeden Alınıyor", **Kurun**, 17 Birincikanun 1935, S:383,s.4

²⁰⁶ "C.H.P. Kamutayından Beklediklerimiz", **Muallimler Sesi**, 9 Mayıs 1935, S:17, s..1

²⁰⁷ **Umumi Müfettişler: Toplantı Tutanakları 1936**, Haz: M.Bülent Varlık, Dipnot Yay., Ankara, 2010, s.311-313

vurgulamaktadır.²⁰⁸ Kazım Nami, 20.12.1933 tarihli makalesinde, ilköğretimin istenilen ölçüde ilerlemesi için finansmanın genel bütçeye alınmasının şart olduğunu hatırlatmaktadır. Nami'ye göre, devlet katında zaman zaman gündeme gelen bu konuda somut bir gelişme olmamasının nedeni “*müesses kaideleri bozmak korkusunun*” zihinlerde hakim olmasıdır.²⁰⁹Yine, 17.06.1939 tarihli Son Posta gazetesindeki köşesinde Reşat Fevzi, bir okuyucusunun mektubuna dayanarak, Hususi İdarelerin gereksiz masraf olduğunu, eğitimi genel bütçeye almak suretiyle bu idareleri kapatarak bu gereksiz masrafın ortadan kaldırılmasından yana tavır koymaktadır.²¹⁰

Hususi İdarelerin kapatılması gündemde olmasa da öğretmenlerinin maaşlarının genel bütçeye alınması konusu 1938 yılında tekrar gündeme gelmiştir. Başbakan Celal Bayar, göreve geldikten kısa bir süre sonra Dahiliye Vekaleti'nden bu konudaki görüşünü sormuştur. Dahiliye Vekaleti 14.07.1938 tarihli raporunda Hususi İdarelerin tarihçesi ve mevcut durumu izah edildikten sonra görüşünü şöyle açıklamaktadır:

“İlköğretimin bina ve öğretmen maaşlarının Genel bütçeye alınması müşkülâtı ortadan kaldırmayacak, bilakis eşitlik esasına dayanarak bugün daha çok çocuk okutmakta olan vilayetlerin bu alandaki gelişmesini durduracağı için Parti uzmanlar heyetince kabuledilmemiştir.”²¹¹

Aynı yıl, Üçüncü Umumi Müfettişliğinin 20.01.1938 tarihli raporunda ise bu görüşe zıt bir görüş dile getirilmektedir;

“Hususi İdarelerin şekli Türkiye'nin dev adımlarla ilerlediği Cumhuriyet ve inkılap devrinde mevcut durumu güçlkle korumaktan başka bir işe yaramaz.

Bu idarelerin gelirlerinin artırılması yada vilayetlere verilmiş bütün kamu hizmetlerinin devletçe üstlenilmesi şıklarından birinin acilen tercih ve tatbik edilmesi gerekmektedir.”²¹²

Aynı tarihlerde kaleme alınan Birinci Umumi Müfettişliği raporunda ise; bu idarelerle ilgili öteden beri çeşitli fikirler ortaya atıldığını, bunların başında lağvedilmesi fikrinin geldiğini, ancak, CHP prensiplerine uymayacağı için lağvedilmesinin doğru olmayacağı savunmaktadır. Raporda, bu idarelerin elindeki 30-35 milyon liralık bütçenin merkeze devredilmesiyle aynı işlerin yapılamayacağı,

²⁰⁸ Yunus Nadi, “Maarif Hayatımızda Hususi İdare Vaziyeti”, **Cumhuriyet**, 24 Kanunuevvel 1933, S:3482,s.2

²⁰⁹ Kazım Nami, “Maarifimiz III”, **Hakimiyeti Milliye**, 20 Birincikanun 1933, S:4462, s.1

²¹⁰ Reşat Fevzi, “Hususi İdareleri LağvedenOkuyucu”, **Son Telgraf**, 17 Haziran 1939, S:818, s.3

²¹¹ **B.C.A.**, f:30.10, k:66, d:441, s:8.1

²¹² **B.C.A.**, f:30.10, k:67, d:445, s:4.24

bununla birlikte öğretmen maaşlarının merkezi bütçeye alınmasının gerekliliğine de vurgu yapmaktadır.²¹³

Dahiliye Vekaleti'nin direnci nedeniyle ilköğretimin finansmanı ve öğretmen maaşları genel bütçeye alınamamaktadır. 1937 yılında az sayıdaki ilköğretim müfettişinin maaşları genel bütçeye alınmış, fakat öğretmen maaşları alınmamıştır. Ancak, CHP vilayet kongrelerinde sık sık bu yönde dilekler gelmektedir. Maarif Vekaleti tarafından yayınlan İlköğretim dergisinin Haziran 1939 sayısında bu kongrelerden gelen eğitim taleplerinin yer aldığını ve “*yıllardan beri hükümeti meşgul eten bir dava*” nitelemesiyle ilköğretim masraflarının genel bütçeye alınması talebine yer verilmiş olduğu görülmektedir.²¹⁴

Maarif Vekaleti Hasan Ali Yücel 1939 yılında Başvekalet nezdinde bir girişimde daha bulunmuştur. Başvekalete yazılan 23.03.1939 tarihli yazıyla; ilköğretim işlerinin yoluna konulması için Maarif, Dahiliye, Ziraat ve Maliye Vekaletlerinin temsilcilerinden bir komisyon kurulması istenmektedir. Yazıda, 10 senedir alınan bazı tedbirlerin sorunu çözmediği, rasyonel ve acil tedbirler almak gerektiği vurgulanmaktadır.²¹⁵

CHP milletvekillerinin 1940 yılına ait seçim bölgelerine dair raporlarında da aynı talep yer almaktadır. Örneğin Rize milletvekilleri raporlarında öğrenim çağındakilerin ancak %18'inin okula devam ettiğini belirttikten sonra “*..Hususi idarelerin keyfine ve kifayetine bırakıldığında bu vaziyetin devam edeceği şüphesizdir*” denilmektedir.²¹⁶

Seyhan milletvekilleri ise bu idarelerin üzerine aldığı yükü kaldıramayan, topladığı vergilerin büyük bir bölümü maaş ve kurumsal harcamalara *aktaran* “*fuzuli bir müessese*” haline geldiğini, faydadan çok zararı olduğunu ve bunların kapatılmasının artık zamanının geldiğini altını çizerek vilayetlerindeki eğitim durumu genel merkeze rapor ettiği görülmektedir.²¹⁷

Bitlis milletvekilleri ise; yerel bütçelerle ilköğretimin yaygınlaştırılmasına imkan olmadığının anlaşıldığını belirtmekte ve ilköğretimin devlet bütçesine alınmasının gerekçesini şöyle açıklamaktadır;

²¹³B.C.A., f:30.10, k:67, d:445, s:4.17

²¹⁴“Kurultay Dilek Encümeninde Maarif Meseleleri”, **İlköğretim**, 3 Haziran 1939, S:16, s.246-247

²¹⁵B.C.A., f:30.10, k:142, d:17, s:12

²¹⁶B.C.A., f:490.01, k:1206, d:230, s:1.6

²¹⁷B.C.A., f:490.01, k:1206, d:230, s:1.83

“Bitlis vilayeti içinde köylüyü Türkçe konuşurmaya alıştırarak kadar, okutabilmek için kaza ve nahiye merkezlerinden başlayarak köy semtlerine kadar müşterek yatılı mektep açmak istenirse bunun için merkezin maarif işi üzerine elini koyması lazım geleceği görülmektedir.”²¹⁸

Maarif Vekaleti, 1940 yılında tekrar harekete geçmiş, Başvekalete bu yönde bir girişimde daha bulunmuştur. Başvekalet ilgili bakanlıklardan görüş istemiş, Dahiliye Vekaleti, vilayetlerin ve parti ihtisas encümeninin görüşlerini içeren yazısında Vilayet Umum Meclislerine vergilere zam yapabilme yetkisi verilmesi, genel hizmetlerle yerel hizmetlerin ayrılması, yol vergisinden yapılan kesintinin vilayetlere devredilmesi gibi öneriler sunmuştur.²¹⁹

Maarif Vekaleti'nin Hasan Ali Yücel imzasıyla Başvekalete gönderdiği 16.02.1940 tarihli görüş yazısında ise şu hususların üzerinde durulmaktadır:

“İlköğretimin gelişmesini, her vilayetin mali gücüne göre yapacakları işlere bırakmak prensip itibarıyla ve memleketin menfaatlerine uygun bir hareket değildir. Çünkü arazi ve bina vergisine tabi vatandaşlar bu fedakarlığa katlanmakta, ancak, sıra ilköğretim hizmetinden yararlanmaya gelince en çok vergiyi veren köylü vatandaşlar bu hizmetten hiç yararlanamamakta veya geç yararlanmaktadır. Buna karşın, bu vergileri hiç vermeyen fakat şehirlerde ve zengin mıntikalarda

Öğretmenlerin kanuni hakları olan maaş, ücret, kıdem ve mesken zamları, emeklilikleri, yol paraları, teçhizat bedelleri merkezi bütçeden ödenmeli,

Hususi idarelerin istikrarsızlıktan ilköğretim meselesini kurtarmak zarureti vardır. Ancak, bu takdirde ilköğretimi memleket ihtiyaçlarını karşılayacak ve bir inkişafa kavuşturmak mümkün olabilecektir.”²²⁰

Maarif Vekaleti bu raporda; Dahiliye Vekaleti'nin teklif ettiği, öğretmenlerin özlük haklarından tasarruf yapılması yoluyla bu sorunun halledilemeyeceğini belirtilmekte ve sorunun kökünden halledilmesi için teklifini üç madde ile şöyle özetlemektedir.²²¹

- 1- Öğretmenlerin maaş ve diğer özlük hakları merkezi bütçeden ödenmeli,
- 2- İlkokulların tamir, yakacak, araç gereç gibi giderleri belediyeler tarafından karşılanmalı,
- 3- Okul binası inşaat masrafları şehirlerde belediye ve Hususi İdareler, köylerde ise köy bütçesinden karşılanmalıdır.

Görüldüğü gibi Maarif Vekaleti dönemin başında sonuna kadar ilköğretim masraflarının genel bütçeye alınması taraftarıyken, Dahiliye Vekaleti ve parti gurubu buna yanaşmamıştır. Maarif Vekaleti'nin 1928 yılında başlattığı mücadele

²¹⁸B.C.A., f:490.01, k:1206, d:230, s:1.60

²¹⁹B.C.A., f:30.10, k:67, d:447, s:8.27

²²⁰B.C.A., f:30.10, k:67, d:447, s:8.18

²²¹B.C.A., f:30.10, k:67, d:447, s:8.18

başarılı olamayacak, öğretmen maaşlarının merkezi bütçeye alınması ancak 1948 yılında gerçekleşecektir.

Sonuç itibarıyla, 1928-1940 arası Hususi İdarelerin lağvedilmesi veya ilköğretimin finansmanının merkezileştirilmesi çalışmaları sonuçsuz kalmış, ilköğretim hizmeti vilayetlerin ekonomik durumlarına göre bütçe ayırabildiği bir alan olmuştur.

5.2.1.2. Vilayet Hususi İdarelerinin Gelirleri

Vilayet Hususi İdarelerinin kuruluşundan itibaren gelir kalemleri üzerinde pek çok düzenleme yapılmıştır. Cumhuriyet öncesinde bu idarelerin gelirleriyle ilgili ilk düzenlemeler şunlardır;²²²

- 1- 24 Mart 1329 tarihli kanunla vasıtasız vergilere %7,5 oranını geçmemek üzere Maarif Vergisi koyabilme yetkisi verilmiştir.
- 2- 16 Kanunuevvel 1329 tarihli kanunla müsakkafat vergisine %5 ,temettü vergisine %5 , ferağ ve intikal harçlarına %10, deve, camuz, canavar rüsumuna %5, bedeli askerinin aslına %10 zam yapabilme yetkisi verilmiştir.
- 3- 11 Kanunuevvel 1339 tarihli 395 nolu kanunla sayım vergisinin %7,5 ve arazi vergisinin %7,5'inin maarif işlerine ayrılması esası getirilmiştir.

Cumhuriyet döneminde vilayet bütçelerini ıslah etmek maksadıyla yapılan vergi düzenlemeleri ise şunlardır;²²³

- 1- 31.05.1926 tarihli 883 numaralı kanunla devlet vergisi olan kazanç vergisine kesri munzam olarak %5 kadar zam yapma yetkisi Vilayet Umum Meclislerine ve belediyelere verilmiştir.²²⁴
- 2- 22 Haziran 1927 tarih ve 1130 sayılı kanunla bu sefer "*Maarif Vergisi*" ad altında sayım ve kazanç vergilerine %50'ye kadar, arazi ve müsakkafat vergilerine %25'e kadar zam yapma yetkisi verilmiştir. Aynı kanunda, çalışanlardan %1 Maarif Vergisi kesilmesi öngörülmüştür.²²⁵
- 3- 1.06.1929 tarih 1454 sayılı kanunda Vilayet Umum Meclislerinin devlet vergilerine zam yapma yetkisi kaldırılmış, bunun yerine vergiler asıllarıyla birleştirilerek belirli oranlarda "*maarif hissesi*" ayrılmıştır.²²⁶

²²²B.C.A., f:30.10, k:66, d:441, s:8.28, 14.07.1938 tarihli rapor.

²²³B.C.A., f:30.10, k:66, d:441, s:8.28, 14.07.1938 tarihli rapor.

²²⁴“Kazanç Vergisine Munzamm Vilâyât-ı İdâre-i Husûsiyyeleri ve Belediyeler Hisleri Hakkında Kânûn”, **Resmi Gazete**, 26.06.1926, S:404

²²⁵“Maarif vergisi hakkında kanun”, **Resmi Gazete**, 18.7.1927, S:636

²²⁶“Bilâvasıta Vergilere Munzam Kesirlerin Tevhit ve Nisbetlerin Tadiline Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 26.05.1929, S:1199

- 4- 1.06.1936 tarihinde yürürlüğe giren 2871 sayılı kanunla, arazi, bina ve iktisadi buhran vergileri tamamen Hususi İdarelere terk edilmiş, buna karşın hayvan ve kazanç vergileri üzerindeki vilayet ve maarif hisseleri hazineye alınmıştır.²²⁷

Görüldüğü gibi 1913 yılından 1936 yılına kadar bu idarelerin gelirlerinin büyük bir kısmı merkezi bütçeyi oluşturan vergiler üzerine bir miktar zam yapılmak ve bu zamlı kısmının vilayet bütçesine aktırılmasıyla oluşmaktaydı. 1936 yılında ise arazi, bina ve iktisadi buhran vergileri tamamen bu idarelere terkedilmiştir. Bu düzenlemeden sonra vilayet bütçelerinin durumundaki değişiklik aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 35: Vilayet Hususi İdareleri Toplam Gelirleri 1933-1941:

Yıllar	Yol Vergisi Devlet	Vergileriyle Birlikte Tahsil Edilen Vilayet Hissesi	Bina Vergisi	Arazi Vergisi	Hususi İdarece Tahsil Edilen Diğer Vergiler	Emlak ve Kurum Gelirleri	Geçen Yıllan Nakden Devir	Diğer Çeşitli Gelirler	Toplam
1933	7.694.164	14.680.155	-	-	2.870.370	815.824	-	4.210.622	30.271.135
Oranı %	25,42	48,50	-	-	9,48	2,70	-	13,90	100
1934	8.181.188	15.243.056	-	-	2.512.869	575.234	-	4.235.649	30.747.996
Oranı %	26,60	49,58	-	-	8,17	1,87	-	13,78	100
1935	8.542.847	15.370.617	-	-	1.807.798	551.161	-	4.205.969	30.478.392
Oranı %	28,30	50,43	-	-	5,93	1,81	-	13,80	100
1936	9.706.021	720.721	-	-	19.525.501	580.103	4.239.172	3.309.978	38.081.496
Oranı %	25,49	1,89	-	-	51,28	1,52	11,13	8,69	100
1937	10.277.503	490.188	7.326.345	11.556.850	2.534.092	693.136	5.600.767	2.853.065	41.331.946
Oranı %	24,87	1,18	17,73	27,96	6,13	1,68	13,55	6,90	100
1938	10.814.823	871.603	8.759.645	11.355.629	1.822.257	654.919	6.872.142	3.743.084	44.894.102
Oranı %	24,09	1,94	19,51	25,29	4,06	1,46	15,31	8,34	100
1939	9.710.560	1.051.979	7.426.473	11.271.851	4.261.049	665.730	5.939.483	4.525.231	44.852.356
Oranı %	21,65	2,35	16,56	25,13	9,50	1,48	13,24	10,09	100
1940	10.507.196	1.251.119	8.530.793	12.455.687	1.937.736	633.821	6.459.182	5.186.973	46.962.507
Oranı %	22,87	2,68	18,16	26,52	4,13	1,35	13,75	11,00	100

Vilayet Hususi İdareleri İstatistiği 1929-1941, Başvekalet İstatistik Umum Müd., İstanbul, 1944,s.II
* 1936'ya kadar devreden gelirler diğer gelirler içinde gösterilmiştir.

Tablodan da anlaşılacağı gibivilayetlerin kendilerine özgü gelirlerinin bütçedeki payı çok düşüktür. Örneğin, 1933 yılında vergi gelirleri 22.374.319 lira olarak toplam bütçenin %74'ünü oluşturmaktadır. 1937 yılı itibariyle, merkezi

²²⁷ “Arazi ve Bina Vergileri ile Binalardan Alınan İktisadi Buhran Vergisinin Vilayet Hususi İdarelerine Devri Hakkında Kanun” **Resmi Gazete**, 30 Kanuunevvel 1935, **S:3193**

hükümet tarafından tespit edilen yol, arazi ve bina vergilerinden elde edilen gelirlerin toplamı 29.650.886 lira olarak toplam bütçenin %71'ini oluşturmuştur. 1940 yılında ise bu oran %69 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranın dışındaki bütçenin geri kalınının detayları bilinmediğinden, bunların ne kadarının vilayetlerin kontrol edebileceği gelirlerden olduğu anlaşılamamaktadır.

Görüleceği üzere, incelenen dönem itibariyle vilayetlerin gelirlerini artırmak ve çeşitlendirmek bakımından Vilayet Umum Meclislerinin önemli bir yetkileri söz konusu değildir. Geliler açısından böyle olduğu gibi giderler açısından da geniş yetkilerden söz edilemez. Zira bütçelerin merkezi hükümet tarafından kontrol edilmesi ve ilgili bakanlıkların baskısıyla bütçelerde değişiklikler yapılabilmesi bunu imkansız kılmaktadır.

5.2.1.3. Vilayet Hususi İdareleri Giderlerinin Düzenleme Çalışmaları

Vilayet Hususi İdareleri giderleri ağırlıklı olarak ilköğretim masrafları, bayındırlık işleri masrafları, sağlık hizmeti masrafları ve ziraat işleri masraflarıdır. Bunun dışında kurumsal masraflar olarak Vilayet Umum Meclisi üyelerinin maaşları, Hususi Muhasebe biriminin memur maaşları ve diğer kurumsal masraflarda bu bütçelerden karşılanmaktadır. Bu idarelerin 1929-1941 dönemindeki giderleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 36: Vilayet Hususi İdareleri Toplam Gelirleri 1929-1941

Yıllar	Tahakkuk Eden Toplam Masraflar (Lira)	Sene İçinde Ödemeler Toplamı (Lira)
1929	41.252.819	36.283.607
1930	39.963.676	34.831.075
1931	32.637.039	27.953.133
1932	32.025.591	27.377.323
1933	28.468.041	26.413.037
1934	30.376.014	27.323.140
1935	28.469.015	26.507.974
1936	34.868.032	33.271.609
1937	38.021.009	36.203.260
1938	41.253.421	39.675.529
1939	39.481.764	38.592.308
1940	40.663.627	38.651.745

Vilayet Hususi İdareleri İstatistiği 1929-1941, Başvekalet İstatistik Umum Müd., İstanbul, 1944,s.III

Tabloda görüldüğü gibi, Vilayet Hususi İdarelerinin bütçe miktarları 1929 ekonomik krizinin etkisiyle her geçen yıl düşmüştür. 1929 yılında 36.283.607 lira

olan ödemeler toplamı 1933 yılında 26.413.037 liraya kadar düşmüş, merkezi hükümetin vilayetler lehine yaptığı bazı düzenlemeler neticesinde dönem sonu itibariyle 1940 yılında tekrar 38.651.745 liraya yükselebilmiştir.

1929 ekonomik krizinin etkisiyle vilayet gelirlerinin düşmesi sonucunda bu idareler tarafından finanse edilen hizmetlerdeki aksama hükümeti harekete geçirmiştir. Hükümet, meseleyi bir parti meselesi olarak görmüş ve sorunun çözümü için alınması gereken önlemleri görüşmek üzere 1933 yılında CHP parti gurubu içinde kurulan bir komisyon çalışmalarına başlamıştır. 21.03.1933 tarihli parti gurubu tarafından alınan kararla kurulan komisyon, 05.06.1934 tarihli ilk raporunda Vilayet Hususi İdarelerinin durumuyla ilgili şu tespitleri yapmıştır;²²⁸

- 1- Vilayetlerin gelirleri azalmakta, buna karşın vilayetlere verilen görevler artmaktadır. Örneğin, yatılı okullar ve sanat mektepleri vilayetler üzerine verilmiştir.
- 2- Artan yerel ihtiyaçlar için hayali bütçeler yapılmakta, bu durum bütçelerin borç yükünü artırmaktadır. 1934 yılı itibariyle 10 milyon liralık borç yükü mevcuttur.
- 3- Muallim Mekteplerine yardım faslı olarak vilayet bütçelerinden kesilen %10 kesintiler bu bütçelere artık ağır gelmektedir,
- 4- Merkezi bütçe inceleme komisyonu marifetiyle Maarif, Nafia ve Sıhhiye Vekaletleri bu bütçelerde kendi lehlerine değişiklikler yapmakta, aslında mütevazi olarak düzenlenen bütçeler değişmektedir.

Komisyonun bütçelerin ıslahı için önerileri özetle; merkezi hizmetlerle yerel hizmetlerin birbirinden ayrılması, % 10'lar fonunda vilayetlere yardım yapılması, yatılı okullar ve sanat okullarının merkezi bütçeye alınması, bakanlıkları vilayet kadrolarına müdahale etmemesi, öğretmenlerin otomatik terfi zammı bütçe imkanlarına bağlı olarak her vilayetin kendi yetkisine bırakılması gibi bazı palyatif tedbirlerden ibaret kalmıştır.

Aynı komisyonun 11.06.1935 tarihli ikinci raporunda da benzer sorunları dile getirdiği görülmektedir. Parti komisyonunun ısrarla üzerinde durduğu konu vilayetlerin hayali bütçe yapmamaları gerekliliğidir. Komisyon, vilayet borçlarının gittikçe arttığını, yaklaşık 13 milyon liraya çıktığını belirtmektedir. Bununla birlikte merkezi hükümetin yapabileceği aşğıdaki düzenlemelere de dikkat çekmiştir.

- 1- Geciken maaşların ödenmesi için, vilayet bütçelerinden yapılan kesintilerden 120.000 lira bazı vilayetlere borç verilmeli,

²²⁸B.C.A., f:30.10, k:67, d:445, s:4.40

- 2- Ankara'da yapılan Vilayetler Evi için vilayetlerden kesilen 100.000 liradan başka kesinti yapılmaması,
- 3- Muallim Mekteplerine yardım adı altında yapılan %10 kesintilerle bazı öğretmen okulları yapılmışsa da artık vilayetlerin bu borcu ödemelerine imkan olmadığından kalan borcun affı,
- 4- Yol vergisinden yapılan %15'lerden kalan borcun 1.220.075 lirasının 800.000 lirası dışında kalan borcun affı,
- 5- Sanat ve yatı okulları için yapılan kesintilerden kalan borcun affı ve bu okulları merkezi bütçeye devri,
- 6- Bütçe tetkik komisyonunun vilayet masraflarını artıracak türden müdahaleler yapmaması,
- 7- Merkezden tayin edilen idare memurlarının merkezi bütçeye alınması,
- 8- Vilayet bütçelerinden yapılan, tekaüt sandığı, merkez bankası, tayyare hissesi, köy okulları, köy telefonları gibi yardım fasıllarının bütçelerden çıkarılması önerilmiştir.

Raporda belirtilen yardım fasılları vilayet bütçeleri üzerindeki en büyük yüklerden biridir. Vilayetler ilköğretim, yol, sağlık gibi temel hizmetlerin dışında, aslen merkezi hükümetin görev alanında olan bir takım yatırımlara yardım adı altında bütçelerinden pay ayırmaktadırlar. İlgili raporda 1934 yılı vilayet bütçelerinden ayrılan yardım miktarları aşağıdaki gibi tespit edilmiştir.

Tablo 37:1934 Senesi Vilayet Bütçeleri Yardım Fasıllarındaki Miktarlar:

Bütçede Ayrılan Tahsisatın Adı	Miktarı(Lira)
İskan Bankasına Yardım	12.505
Müteferrik Yardımlar	220.181
Merkez Bankası Hissesi	299.236
Nafia Vekaleti Hissesi	1.220.075
Menafi Umumiyye Hadim Cemiyetlere Yardım (Teyyare Hissesi)	1.288.657
Sanat Mektepleri İştirak Hissesi	645.546
Yatı Mektepleri İştirak Hissesi	245.271
Tekaüd Sandığı Aidatı	231.041
Cemiyetlere Yardım	205.322
Tahsilde Bulunan Talebe, pansiyon ve mekteplere yardım	32.440
Vilayetler Evine yardım	348.687
Halkevlerine Yardım	131.346
Belediyelere Yardım	186.348
Spor Cemiyetlerine Yardım	15.367
Köy Telefonlarına Yardım	55.036
Köy Mekteplerine Yardım	64.766
Köy yollarına yardım	32.622
Toplam Miktar	5.234.446

B.C.A., f:30.10, k:67, d:445, s:4.40

Görüldüğü gibi, vilayet bütçelerinden çeşitli alanlarda yardım faslı olarak toplam 5.234.446 lira harcanmaktadır. Komisyon, bu yardım fasıllarından bazılarının vilayet bütçelerinden kaldırılması önermektedir.

Komisyonun ikinci raporunda Vilayet Umum Meclisi üyelerinin kendilerini seçenleri memnun etmek adına hayali bütçe yaptıkları, bu durumun borç yükünü artırdığı tespiti yapılmaktadır. Ayrıca, denk bütçe yaptığı halde gelirleri giderlerini karşılamayan vilayetlere ise devlet bütçesinden yardım yapılmasını önermektedir.²²⁹

CHP gurubu tarafından oluşturulan komisyonun yaptığı incelemeler 1938 ve 1940 yılında da devam edecektir. Bütün bu çalışmaların sonucunda uygulamaya konular düzenlemeler özetle şöyledir;²³⁰

- 1- Öğretmenlerin mesken bedeli ve makam tahsisatı gibi özlük haklarının ertelenerek tasarruf yapılmıştır.
- 2- Öğretmen maaşlarını ödeyemeyen bazı vilayetlere genel bütçeden kredi verilmiştir.
- 3- Muallim Mekteplerine yardım olarak kesilen%10 lardan ödenmeyen borçların bir kısmı affedilmiştir.
- 4- Yıllık masrafları 651.000 lira olan Sanat mektepleri ve yine yıllık masrafları 399.791 lira olan Şehir Yatı Okulları genel bütçeye alınmıştır.
- 5- Maarif İdareleri memurlarının ve İlköğretim Müfettişlerinin maaşlarının genel bütçeye alınmıştır.

Vilayet bütçelerin önemli bir kısmını merkezi idare lehine yapılan kesintiler oluşturmaktadır. Komisyon 1934 yılından itibaren bu kesintilerin bir kısmının affı yönünde görüşler sunmuştur. Ancak, vilayetlerin bu harcamalarının azalması bir yana daha arttığı görülmektedir. 1939 yılı itibariyle, vilayetlerin çeşitli vesilelerle yaptığı yan harcamalar ve merkezden yapılan kesintiler listesi şöyledir;²³¹

²²⁹B.C.A., f:30.10, k:67, d:445, s:4.40

²³⁰B.C.A., f:30.10, k:66, d:441, s:8.28

²³¹B.C.A., f:30.10, k:67, d:447, s:8.27

Tablo 38: Vilayet Hususi İdareleri Yan Harcamaları ve Kesintiler:

Harcama veya Kesintinin Sebebi	Miktarı
Bina vergilerinden %3 tayyare hissesi,	220.534
Arazi vergisinden %3 tayyare hissesi	346.533
Bina vergisinden %10 belediye hissesi,	993.902
Arazi vergisinden %6 banka hissesi,	693.066
Şose ve köprüler için yol vergisinden %15 Nafia hissesi,	1.613.840
Bütçenin toplamından %1 Cumhuriyet Merkez Bankası hissesi,	381.546
Tekaüt sandığı iştirak hissesi %6	438.281
Beden Terbiyesi hissesi %2	702.134
Makam tahsisatı	738.000
Vilayet memurları maaşından Buhran ve Muvazene vergisi	2.515.246
Merkezden tayin edilen müdür ve memurların maaş ve masrafları	249.455
Belediyelere yardım	220.768
Telefon tesisatı için köy sandıklarına yardım	85.725
Milli Seferberlik hazırlıkları masrafı	49.702
Halkevlerine yardım	439.199
Hayır Cemiyetlerine yardım	582.355
Toplam	10.270.288

B.C.A., f:30.10, k:67, d:447, s:8.27, 03.01.1940 tarihli rapor.

Görüldüğü gibi, vilayetler 1939 yılı itibariyle de merkezi hükümetin görev alanında olan bazı hizmetler için de bütçelerinde tahsisat koymak zorundadırlar. Bu tahsisatların toplamı 1934 yılında 5.234.446 lira iken 1939 yılında 10.270.288 liraya yükselmiştir. Her ne kadar ödenmeyen borçların bir kısmı birkaç kez af yada ertelemeye tabi tutulsa da bunlar vilayet bütçelerinin açıklarını kapamaya yetmeyecektir. Umumi Müfettişliklerin Dahiliye Vekaleti'ne gönderdiği raporlarda da bu yan harcamalara dikkat çekilmektedir.²³²

Bu yan harcamaların dışında ayrıca Hususi İdarelerin kurumsal harcamaları da önemli bir harcama kalemini oluşturmaktadır. Vilayetlerin gelirlerini ve giderlerini düzenlemek, tahsilat ve ödemeleri yapmakla görevli olan Hususi Muhasebelerin masrafları dikkat çekici bir şekilde artmaktadır. Üçüncü Umumi Müfettişliği 20.01.1938 tarihli raporunda; Hususi Muhasebe ve Vilayet Umumi Encümeni masraflarının bütçede önemli bir kalemi oluşturduğunu, bunların merkezi bütçeye aktarılmasını teklif etmektedir.²³³ Trakya Umumi Müfettişliği ise raporunda, bu idarelerin yetkilerinin zaafa uğratıldığını, bütçelerin merkezden kontrol ve müdahale edilmesinin şikayet konusu olduğunu belirtmektedir.²³⁴

²³²B.C.A., f:30.10, k:67, d:445, s:4.28

²³³B.C.A., f:30.10, k:67, d:445, s:4.24

²³⁴B.C.A., f:30.10, k:67, d:445, s:4.9

Hususi İdarelerin kurumsal masraflarına dair tartışma konularından biri de tahsil edilen Maarif Vergisinin %1'inin maliye memurlarına dağıtılması olmuştur. Maarif Vergisine Dair Kanun'a dayanan bu uygulama şikayet konusu olmuş, Meclis tartışmalarına kadar girmiştir. Örneğin, 1930 yılında İstanbul Defterdarlığı, bu verginin %1'i olan 21.000 lirayı Hususi Muhasebeye vermeyerek maliye memurlarına ikramiye olarak dağıttığı, yine aynı yıl İzmir defterdarlığının ise 5.000 lira dağıttığı gazetelerde yer almıştır.²³⁵ Aynı konu, 1931 yılında Meclis görüşmelerinde de şikayet konusu olmuştur.²³⁶

Konu 1932 yılında da gündeme gelmiş ve Mecliste tartışma konusu olmuştur. 22 haziran 1927 tarihli ve 1130 numaralı kanunda bu vergiyi tahsil eden tahsildarlara vergi toplamının %1'nin ikramiye olarak verilmesi gerektiği, ancak, 1454 sayılı kanunla vergilerin birleştirilmesiyle bu maddenin de mülga olduğu iddia edilmiş ve konu Şurayı Devlet kararıyla kapanmıştır. Bu karara göre, Maarif Vergisi ve bu vergilerin %1'nin tahsildarlara ikramiye verilmesini öngören madde mülgadır.²³⁷

Vilayet bütçelerinin yan harcamalarını azaltmak yönünde bir çaba olsa da, aksine yıldan yıla bu harcamaların arttığı görülmektedir. Vilayetler, merkezi hükümetin eğitim ve kültür politikalarını da finanse etmek zorunda kalmışlardır. Örneğin, devlet partisi konumundaki CHP'nin yan kuruluşu Halkevleri'ne bu idareler tarafından düzenli olarak finansal destek sağlanmaktadır. Ayrıca, sık sık partinin bina ve diğer masrafları için vilayet bütçelerinden tahsisat alındığı da görülmektedir. Vilayet Umum Meclislerinde etkin olan CHP, halkevleri ve parti çalışmaları için bütçelere konmasını istediği ödeneği bir itirazla karşılaşmadan koydurabilmektedir. Araştırmanın bir sonraki bölümünde yer verdiğimiz Vilayet Umum Meclislerinin tutanaklarında da bu açıklıkla görülmektedir.

Ayrıca bir arşiv belgesinde, vilayet bütçelerinden her yıl Halkevleri inşaat ve diğer faaliyetleri için yapılan harcamalarla ilgili bir çizelge hazırlandığı görülmektedir. Buna göre; vilayet bütçelerinden sadece halkevleri için 1932 yılında 85.116 lira harcanırken, bu miktar yıldan yıla düzenli bir artışla 1936'da 433.713 liraya, 1940 yılında ise 688.754 liraya çıkacaktır. Bu paraların Halkevlerinin inşaat masrafları, kurumsal masrafları, kültürel ve sportif faaliyetleri için harcandığı görülmektedir.²³⁸

²³⁵ “Defterdarlığın İkramesi”, **Hür Adam**, 4 Kanunievvel 1930, S:4, s.3, “Maarif Vergisi mi?”,

Hür Adam, 25 Kanunievvel 1930, S:25, s.1

²³⁶ **T.B.M.M.Z.C.**, İ:10,6.6.1931, C:1, s.38-40

²³⁷ **T.B.M.M.Z.C.**, İ:44, 7.5.1932, C:1, s.75-76

²³⁸ **B.C.A.**, f:490.01, k:1543, d:273, s:1

Yine, 1928 yılından 1934 yılına kadar yoğun olarak devam eden Millet Mektepleri faaliyetleri de vilayet bütçelerinden finanse edilmiştir. Gittikçe azalan bir miktar olsa da 1928-1934 yılları arasında toplam 2.619.439 lira gibi önemli miktarda tahsisat bu faaliyetler için ayrılmak zorunda kalınmıştır.²³⁹ Başka bir arşiv belgesinde ise, 1929-30 öğretim yılında Millet Mektepleri için Hususi İdare bütçelerinden 794.632 lira harcanırken bakanlığın bu işler için toplam 13 vilayete yardımı sadece 43.000 lira olarak gerçekleştiği görülmektedir.²⁴⁰

Vilayet Umumi Meclis tutanaklarına bakıldığında, vilayet bütçelerinden, zaman zaman ortaokul ve lise yapımı için de ödenek ayrıldığı görülmektedir. Örneğin, Tokat'ta 1935 yılında temelleri ilkokul olarak atılan ve 60.000 liraya mal olan bir ilkokul binası Vilayet Umum Meclisinin kararıyla ortaokul yapılmak üzere bakanlığa devredilmiştir.²⁴¹ Yine Zonguldak Vilayet Umumi Meclisi 1932 yılı görüşmelerine; şehirde bir lise açılması için karar almış, bunun için bir bina temin edilmiş ve daimi masraflar için her yıl bütçeden 10.000 lira tahsisat ayrılmasına karar vermiştir.²⁴² Bunun gibi ortaöğretim harcamalarında dair Vilayet Umumi Meclis tutanaklarında ve süreli yayınlardan pek çok örneğe rastlanmaktadır.

Ayrıca, Sanat mektepleri ve şehir yatılı okulları için 1937 yılına kadar kesintiler yapılmıştır. Örneğin, 1934 yılında Sanat Mektepleri için 645.546 lira, şehir yatılı okulları için 245.271 lira kesinti yapıldığı görülmektedir. Bunun dışında, Tablo37ve Tablo38'de görüldüğü gibi, yerel hizmetlerin alanı dışında kalan pek çok harcama bu bütçelerden yapılmıştır.

Bu dönemde bu idarelerle ilgili bir başka düzenlemede bütçeler üzerinde merkezi kontrolü sağlamak ve her yıl vilayetlerin bütçelerine onay vermek üzere karma bir komisyon oluşturulmasıdır. 1929 ekonomik krizinin ardından, merkezi hükümet vilayet bütçelerini kontrol etmek amacıyla bir yasal düzenlemeye gitmiştir. Gelirlerin belirli oranlarda yol yapım çalışmaları ve eğitim harcamalarına ayrılıp ayrılmadığını tespit etmek amacıyla ilgili bakanlıkların temsilcilerinden oluşacak bir karma komisyon kurulması kararlaştırılmıştır.²⁴³ Bu komisyonun bir diğer amacı da, vilayetlerin gelirleri oranında harcama yapmalarını sağlamaktır.²⁴⁴

²³⁹Maarif 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyet İstatistiği,a.g.e.

²⁴⁰B.C.A., f:490.01, k:1204, d:222, s:1.44

²⁴¹“Tokatta Yek Mektep Binaları”, **Tan**, 6 Temmuz 1937, S:796, s.8

²⁴²“Umumi Vilayet Meclisinin Yerinde ve Çok Feyizli Bir Kararı”,**Zonguldak**,02.03.1932, S:329,s.1

²⁴³“Hususi İdare Bütçeleri”, **Hakimiyeti Milliye**, 29 Mayıs 1930, S.3187, s.1

²⁴⁴“Vilayetler Varidatı Nisbetinde İş Yapacak”, **Yeni Adana**, 16 Kanunisani 1930, S:2405, s.1

1930 yılında 1561 sayılı kanunla Dahiliye, Maliye, Nafia ve Maarif Vekaletleri temsilcilerinden oluşan bir karma komisyon oluşturulmuş ve bütçelerin bu komisyon tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girmesi öngörülmüştür.²⁴⁵ Bu komisyon, her yıl vilayetlerden gelen bütçeleri incelerken bütçe üzerinde pek çok değişiklikler yaptıktan sonra onaylamıştır. Vilayet bütçeleri bu komisyon marifetiyle merkezi hükümetin kontrolü altına alınmaya çalışılmıştır.

Örneğin, Merkezi Tetkik Komisyonunun Sinop vilayeti 1937 bütçesinde yaptığı inceleme sonucunda aşağıdaki değişiklikleri yaptığı görülmektedir.²⁴⁶

- 1- Maaş faslına kıdem zamanlarının eklenmesi,
- 2- İstanbul Mıntıka Yatı Mektebi iştirak hissesi olarak bütçeye konulmayan 848 liranın, öğretmen maaşları faslında indirim yapılarak yeni açılacak fasla eklenmesi,
- 3- % 6 Ziraat Bankası hissesi olarak noksan konulan tahsisata 4.500 lira ilave edilmesi,
- 4- % 3 tayyare hissesi olarak noksan konulan 2.550 lira ilave edilmesi,
- 5- Şehitlikleri İmar Cemiyetine yardım olarak konan 50 liraya 450 lira daha ilave edilmesi.

Görüldüğü gibi bu komisyon, daha çok merkezi idare adına vilayetlerden yapılması gereken kesintileri korumaya yönelik bir refleksle hareket etmektedir. Böyle olunca, Vilayet Hususi İdareleri hiçbir zaman bağımsız bir bütçe planlamasına gidememiş, merkezin koyduğu ağır yüklerin altında yerel hizmetleri yapmaya gücü yetmemiştir.

Sonuç itibarıyla; 1928-40 arası dönemde Vilayet Hususi İdarelerinin gelirlerini artırıcı radikal bir reform yapılmadığı gibi bu idareler kendi alanı dışında birçok harcamayı yüklenmek zorunda kalmışlardır. Maarif Vekaleti'ne göre; 1929 yılından itibaren bu idarelerin mali durumlarını düzeltmek için yapılan çalışmalarda radikal bir reform yapılamamış, toplanan komisyonların kararları geçici çözüm önerilerinden öteye gidememiştir. Dönemin başlarından itibaren Maarif Vekaleti, ilköğretimin gelişimi için bu tür düzenlemelerin yeterli olmayacağını başbakanlığa sunulan raporlarda vurgulamış ve ilköğretim masraflarını genel bütçeye alınmasının ısrarla talep etmiştir.²⁴⁷ Ancak, CHP gurubu tarafından kurulan komisyonlar bu teklife dönem boyunca sıcak bakmamıştır. Parti gurubu, bu öneriyi parti prensiplerine aykırı

²⁴⁵ “13 Mart 1329 Tarihli İdarei Umumiyei Vilâyat Kanununun 86 ve 133 üncü Maddeleriyle 144 üncü Maddesinin 4 üncü Fıkrasının İkinci Babını Tadil Eden Kanun”, **Resmi Gazete**, 27.02.1930, S:1435

²⁴⁶ **B.C.A.**, f:30.10, k:66, d:443.2

²⁴⁷ **B.C.A.**, f:30.10, k:67, d:447, s:8.18

olacağı, bazı vilayetlerin gayretiyle artırılan okullaşma oranlarının da düşeceği iddiasıyla reddetmektedir. Parti gurubu daha çok bütçelerde öğretmenlerin maaş ve özlük haklarından tasarruf yapılması yönünde teklifler yapmaktadır.²⁴⁸

5.2.2. Vilayet Umum Meclisleri ve İlköğretime Dair Kararları

Vilayet Umum Meclisleri, 1913 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilâyat Kanunu gereği olarak vilayetlerde nüfus miktarına göre belirlenen sayıda her kazayı temsilen seçilen üyelerden oluşmaktadır. Kazalardan 18.500 nüfusa kadar bir, 31.250 nüfusa kadar iki, 37.500'e nüfusa kadar üç ve 50.000 nüfusa kadar 4'er temsilci seçimle Vilayet Umum Meclisini oluştururlar. Bu Meclislerin başkanı merkezi hükümet tarafından atanan valilerdir. Dört yıllığına seçilen bu Meclisler her sene vilayet bütçesini görüşmek üzere en fazla 40 gün sürmek şartıyla bir defa toplanırlar.²⁴⁹

Cumhuriyet'in başlarında bu meclisler yetki ve üye nitelikleri açısından yeni rejimin politikalarını gerçekleştirebilecek bir durumda değildir. Bu meclislerin üyelerinin çoğunluğu eşraftan oluşmaktaydı ve eğitim vergisinin salınması konusunda pek çok haksızlıklar yapıldığı, vergilerin yoksul halkın sırtına yüklendiği yönünde şikayetler gündeme gelmekteydi. 1927 yılında yapılan Maarif Vergisi Kanunu ile bu meclislerin bu alandaki yetkileri de sınırlandırmıştır. Ayrıca, incelenen dönemde bu meclislere merkezden atanan Valiler ve CHP üyeleri hakim olmuşlardır.²⁵⁰

Diğer yandan Vilayet bütçeleri 1930 yılına kadar bu Meclisler tarafından tespit edilip Dahiliye Vekaleti'nin onayı ile yürürlüğe girmekte iken 20.02.1930 tarih ve 1561 sayılı kanun değişikliği ile vilayetlerin gönderdiği bütçeler Maarif, Sıhhiye, Nafia, iktisat ve Dahiliye Vekaletlerinin temsilcilerinden oluşan bir karma komisyonun incelemesinden ve bu komisyon tarafından bazı değişiklikler yapıldıktan sonra bakanlar kurulunun onayına sunulması kuralı getirilmiştir.²⁵¹ 18.04.1929 tarih 1426 sayılı Vilayet İdaresi Kanunu ile vilayetlerin idaresinde bu Meclislerin yetkileri sınırlandırılmış, valilerin yetkileri artırılmıştır.²⁵²

²⁴⁸ B.C.A., f:30.10, k:66, d:441, s:8.28, 14.07.1938 tarihli rapor

²⁴⁹ Ahmet Ferit Tek, Yenal Ünal, "İdare-yi Umumiye-yi Vilayet ve İdare-yi Hususiye-yi Vilayet Kanunları", **Tarih Okulu**, Yaz 2009, S:IV, s.77-101

²⁵⁰ Başgöz, **a.g.e.**, s.83-87

²⁵¹ "13 Mart 1329 tarihli İdarei Umumiyei Vilâyat Kanununun 86 ve 133 üncü Maddelerile 144 üncü Maddesinin 4 üncü Fıkrasının İkinci Babını Tadil Eden Kanun", **Resmi Gazete**, 27.02.1930, S:1435

²⁵² "Vilayet İdaresi Kanunu", **Resmi Gazete**, 5 Mayıs 1929, S:1184

Vilayet Umum Meclislerinin ilköğretime dair uygulamalarını anlayabilmek için, bu bölümde bazı vilayetlerin Meclis zabıtlarına dair inceleme sonuçlarına değinilecektir.

İstanbul Vilayet Umum Meclisi'nin 1928 yılı bütçe görüşmelerinin detaylarına ait gazetelere yansıyan bilgiler doğrultusunda ilköğretime dair görüşmeler ve kararlar özetle aşağıda çıkarılmıştır;

“29 Mart 1928 Tarihli İçtima:

- *Muallim mekteplerinde vilayet hesabına talebe yetiştirilmesi için bütçeye tahsisat konulması hakkında Maarif Vekaletinin tezkeresi Maarif Encümenine havale edildi.*
- *1928 senesi Eylül başından itibaren kız ve erkek muallim mekteplerinde birer pansiyon açılması için vilayetlerin kendi hesaplarına bu mekteplerde talebe yetiştirmek istediği takdirde bütçeye tahsisat konulması lüzumu bildirilmektedir.*
- *Şehir yatı mekteplerinin idare-i hususiyeye devren alınması hakkındaki Maarif Vekaletinin tezkeresi maarif encümenine gönderildi,*
- *İstanbul ilkmektepleri hademesi tarafından maaşlarının tezyidine dair verilen arzuhal encümene havale,*
- *Uzun Yusuf mahallesi ihtiyar heyeti semtlerinde mektep olmadığından çocukların tahsilden mahrum kalmaması için o civarda bir mektep inşa edilmesi hakkında, Arzuhaller encümene havale,*
- *Dahiliye vekaletinin tahrirati; hükümet konaklarından idarei hususiyelerin de yararlandığından yapılması zorunlu olan tamiratların idarei hususiyeye tavsiyesi hakkındaki tahrirat encümene havale,*
- *Ayrıca Beyoğlu kaymakamı ve Kemerburgaz nahiyesi müdürü için birer konak mubayaası istenmektedir.*

16 Nisan 1928 tarihli içtima;

- *Himayeyi Etfal Cemiyetine ve Türk Maarif Cemiyeti ne para yardımı için bütçeye tahsisat konulması hakkında Cemiyetin başvurusu encümene havale edildi.²⁵³*
- *19.04.1928 tarihli içtima;*
- *Vilayet hesabına Muallim Mekteplerinde 20 talebe okutulması için bütçeye tahsisat konması encümene havale,*
- *Azadan Fehmi Bey'in takriri; Sarıyer'de mektep olmadığından çocukların camide okutulduklarını bildirilerek bir mektep inşası teklif edildi. Evvelce Sarıyer'de bir mektep vardı, 331 senesine maarif idaresi mektebi kapatmış bina da karakola tahsis edilmiş, Çocuklar camide okutuluyor..*
- *Fehmi Bey ; “bunun çok mahsuru vardır . Bir kere kışın cami teshin edilemiyor....çocuklar her namaz vakti camiden çıkmağa mecbur oluyorlar... küçük bir masraf ihtiyarıyla yeni bir mektep inşası teklif ederiz”²⁵⁴*

21 Nisan 1928 tarihli İçtima:

Vali Bey'in açıklaması:

²⁵³ “Vilayette”, **İkdam**, 17 Nisan 1928, S:11130, s.2

²⁵⁴ “Vilayet Meclisinin Dünkü İçtimarı”, **İkdam**, 20 Nisan 1928, S:11133,s.2

Geçen sene 1.400.000 lira olan maarif bütçesi bu sene 2.700.000 liraya çıkarılmış. Halbuki geçen sene kazanç vergisinin %30 u nisbetinde tedarisat vergisi almak suretiyle maarif karşılanıyordu. Bu sene kazanç vergisinin %50 nisbetinde tedarisat vergisi tasarlanıyor. BU tasavvur hükümete arz olunacak, ancak, bu şekilde bile ardaki fark kapatılamıyor. Bir tedarisat vergisi artırılmakla beraber diğer taraftan bütçenin tenzili cihetine gidilecektir. Esasen yeni tanzim oluna muhasebei hususiye bütçe yekünü 4.304.000 lira nisfından fazlası mesarife ait bulunmaktadır.²⁵⁵

26 Nisan 1928 tarihli içtimaya dair gazete haberi;

“...haber aldığımızı göre Tedrisat Vergisi konusunda aza arasında ihtilaf var. Encümen verginin tezyidine taraftardır. Azadan ekserisi verginin tezyidine mütemayil değildir. Meselenin Fırkada müzakere olunduktan sonra mecliste münakaşa edileceği zan edilmektedir. Müzakerenin tehir edileceği tahmin edilmektedir.”²⁵⁶

30 Nisan 1928 tarihli İçtima:

Vali Bey; Yeniden inşa edilecek mektepler için Maarif vergisinin tezyidi yani nisbeti kazanç vergisinin %30 undan %50 ye , müsküfat vergisi. %18 den %25 e iblağı ve fevkalade bütçeye 500 bin lira tahsisat konarak bunun beş senede sarfını , mektep inşasının herhangi bir müteahhide ihalesini makamı icraiyyeye salahiyet verilmesini teklif etti. Kabul edildi. ...²⁵⁷

“30 Nisan 1928 Tarihli içtima;

Kazanç vergisinden almakta olunan %30 tedarisat vergisinin %50'ye arazi ve müsküfat vergisinden alınan %18 tedarisat vergisin %25'e çıkarılması konusu vilayet meclisinde itirazlara neden olmuş, vali Bey mektep ihtiyacı için bunun gerekli olduğunu söylese de bir karara varılamamış, sonrasında Halk Fırkasında görüşülmüş ve dünkü vilayet meclisi toplantısında karar bağlanmıştır,

Aynı içtimada, yeni yapılacak olan ilk mektep binalarının beş senelik bir program dahilinde tek bir müteahhide verilerek yaptırılması karar bağlanmıştır.²⁵⁸

“3 Mayıs 1928 Tarihli İçtimaya dair :

Vali Mithat Bey; dispanser yapılması için bütçenin müsait olmadığı, bu çocuklara sıhhiye dairesine verilen bütçeden muavenet edilmesini teklif etti.

Müteakiben bütçe müzakeresinde, Himaye-i Etfal'e 5.000 lira ayrılırken Opera heyetine 5.000 lira verilmesine üyelerden çoğunun itiraz ederek, veremli çocuklar için müsait olmayan bütçenin Opera gibi gereksiz bir iş için 5.000 lira ayrılması şiddetli tartışmalara yol açmış,

Vali Bey cevabında; belediyenin desteklediği opera için bizden 10.000 lira istediler, biz 5.000 verebiliyoruz. Bu günlerde muhterem bir ziyaretçimiz gelecek. Bir operet heyeti teşkil edilecek.

Üyelerden biri; bu para daha şuurlu bir hareket ve daha müfid maksatla ortaya atılan Maarif Cemiyeti'ne verilmesi daha doğru olur,

Tartışmalar artınca celseye 5 dakika ara verilmek zorunda kalmış, daha sonra yapılan oylamada bütçe kabul edilmiş,

²⁵⁵“Vilayet Maarif Bütçesi”, **İkdam**, 22 Nisan 1928, S:11135, s.2

²⁵⁶“Vilayet Meclisinin Dünkü İçtimar”,**İkdam**, 27Nisan 1928,S:111140,s.2

²⁵⁷“Vilayet Meclisinin Dünkü İçtimar”,**İkdam**, 1 Mayıs1928,S:11144,s.2

²⁵⁸ “Vilayet Meclisi Faaliyette!”, **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1928, S:1429, s.1

Sanayi mektepleri hakkında uzman raporlarına göre bu mekteplerde yapılacak işler için bütçeye 64.000 lira konulmuş. Sanayi mektebi fabrika gibi çalıştırılacak, gece de ders verilecek.

Daruşşafakaya 9.000, hayat mekteplerine 20.000, Şile dispanserine 1.000, esirgeme derneğine 500 lira tahsisat ayrılmasına karar verildi.²⁵⁹

“3 Mayıs 1928 Tarihli İçtima:

Hilaliahmer Cemiyetine fakir çocukların iaşesi için verilmekte olan tahsisat hakkında; cemiyetin tezkeresinde ayda beşbin üçyüz lira ile fakir çocuklar iaşe edildiği, halbuki mevcut tahsisatın ancak bir ay kifayet edebileceği bildiriliyor,

İdarei Hususiye esasen Hilali Ahmer'e tahsisat vermekte olduğundan bu muavenetinde mezkur tahsisattan teminine karar verildi.

Azadan Hüsnü ve Sadık beyler; İstanbuldaki mekteplerdeki talebelerin %10'u fakir aileler. Gıdasızlıktan vereme yakalanıyor. Bunları kurtarmak için mektep inşaatı için ayrılan beşyüz bin liranın bir kısmıyla dispanserler yapılması, kamplar yapılarak talebenin tatil zamanlarını burada geçirmesi teklif olundu.

Vali Bey; Her şey için ayrı ayrı dispanser açmak mümkün değil. Bu kabil çocuklar için sıhhiyeye verilen tahsisattan yardım verilmesini teklif etti. Havale edildi.

- Cemiyeti hayriyeye muavenet kısmında , Hımayei Etfale beş bin, Operet heyetine beş bin, Maarif cemiyetine bin, kadın derneğine beş yüz lira yardım konmuştur.

Azadan ekserisi itiraz ederek bütçenin fasıl ve madde üzerine reyeye konulmasını istedi,

Azadan Said Bey de Operetheyete verilen beş yüz liraya itiraz ederek; “Daha biraz evvel Hilali Ahmere mekteplerdeki fakir talebeye muavenet mevzu bahs olunurken, mekteplerdeki çocuklar aciz iken operete nasıl muavenet edilebilir” demiş, bu esnada münakaşalı ve oldukça hararetle bir safha almış,

Azadan bazıları; bütçenin müstacilen teksir edilerek azaya tevziini ve tetkikatta bulunduktan sonra müzakere olunmasını teklif etmişlerdir. Halbuki meclis önümüzdeki Salı günü içtima müddeti hitam bulunduğundan buna imkan görülmemiştir.

Yapılan itirazlara Vali Bey cevap vermiş;

Vali Bey; Bütçenin iki mühim faslı yollar ve maariftir. Verdiğini salahiyet dahilinde yollar beş sene zarfında yapılacaktır. Bunun nesini tetkik edeceksiniz? Maarife gelince buda uzun uzadıya tetkik olundu, tezahür etmeyen bir noktası kalmadı. Milyonlara balığ olan şu iki kısım heyeti alinizce tetkik olunmuşken geri kalan husussatı müteferrika yetmiş iki bin liradan ibarettir. Operet heyetine verilen beşyüz liraya itiraz edildi. Memleketimizde bir Darülbedayi var Emanet bunu on yedibin lira ile çalıştırıyor... Bu gün pek mühim bir misafirimiz gelmektedir. Bir tiyatromuz yok . Erbabı ihtisas bir operet heyeti teşkil etmişler .. On bin lirada bizden muavenet istediler.. olmadığında bütçeye beş bin lira koyduk. Bu izahattan sonra bütçenin tabına luzum görürmüsünüz...

Azadan bir zat; Bu para daha şuurlu bir hareketle ortaya atılan Maarif Cemiyetine verilmesi daha doğru olur.

Münakaşa hararetlendi.

Encümen reisi: Biz bu bütçeyi encümenlerden gelen raporlar üzerine tanzim eyledik. Kendiliğimizden değil...

Doktor Said Bey; “O halde bizim lüzumumuz yok , siz bütçeyi tanzim edin” cevabını verdi.

²⁵⁹ “Umumi Vilayet Meclisinde Hararetle Bir Celse”, Cumhuriyet , 4 Mayıs 1928, S:1433, s.3

Vali Bey; "Öyle bir hareket gösterilmemiştir....."

Bütçe fasıl fasıl madde madde reye konulması kabul edildi.

- Darüşşafakaya 30.000, Fakir talebe iaşesine 3.500, Hayat Mekteplerine 25.000, Topkapı Fakror cemiyetine 500, Esirgeme Derneğine 500, Himayei Etfale 5.000, maarif cemiyetine 1.000, operet heyetine 5.000 lira muavenet kabul edilmiş."

"8 Mayıs 1928 tarihli içtima;

Fevkalade bütçe;

- Fevkalade bütçe varidatı 1.174.848 lira 50 kuruş.
- Masarafı fevkalade için 1.248.900 lira tahsisat konmuştur.
- Efka müdürü medrese ve mektep binaları ile arsaların furuhatından müstahsil mebla varidat bütçesinin üçüncü faslına yazılmakla beraber mektep masarifi inşasını faslına tahsisat manzume olarak ilave edilecektir.
- Mektep binaları için 928 bütçesine mevzu beşyüz bin lira tahsisatın beş misli derecesinde beş senede ödenmek üzere 2500000 liralık taahhüde girişmeğe makamı vilayet mezundur. İcrasına makamı vilayet mezundur.
- Üç maddesi tartışmasız kabul edildi. 4.madde bir hayli gürültüye mucip oldu. Azadan Said Bey, mektep inşasının ne kadar sürede yapılacağını nizamnamede belirtilmemiş olmasına itiraz etti. ...inşaatın beş sene devam etmesinin ihtimal dahilinde olduğunu ... halbuki beşyüz bin lira tahsisat kabul edildiğinde inşaatın süratle biteceğini belirtti.

Asım Bey ; Mektep vergisinin azami sınıra iblağı teklif edildiği zaman bu teklif çocuklarımızın bir ana evvel ihtiyacını temin edecek mektep binası vücuda getirileceği düşünülmüş kabul olundu. Halk yaptığı fedakarlığın karşılığını bir an evvel ve bil fiil görmek ister. .. bendeniz inşaatın azami üç sene zarfında yapılması kaydının konmasını teklif ediyorum.

- Kabul edildi ve maddeye ilave edildi.
- Madde 4: 5 senede planlanan binaların azami 3 senede bitirilmesi.. .

Azadan Nuri Bey, (30 yada 60 bin liraya) satılmak üzere olan merhum Habip Bey'in Cerrahpaşadaki konağının mektep yapılmasına çok elverişli olduğu, muhasebei hususiye namına bu binanın mubayaası teklif edilmekte idi.

- Takrir makamı icraiyyeye havale edildi.²⁶⁰

İncelenen dönemde İzmit, Kütahya, Denizli, Isparta, Samsun ve Sinop vilayetleri Vilayet Umum Meclislerinin her yıl Şubat ve Mayıs ayları arasında yaptıkları bütçe görüşmelerine dair zabıtlar incelendiğinde bu meclislerin çalışma usulleriyle ilgili olarak elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir;²⁶¹

²⁶⁰ "Vilayet Meclisi Dün Toplandı", **İkdam**, 9 Mayıs 1928,S:11152,s.2

²⁶¹"Meclisi Umumi Vilayet İçtimarı", **Kütahya**, 30 Mart 1927, S:33, s.4-16, "Meclisi Umumi Vilayet İçtimarı", **Kütahya**, 15 Mayıs 1927, S:36, s.12-14, Oğuz Polatel, "1927 Yılı İzmit Meclisi Umumisi Zapt-namesi", **M.Sabri Yalım'a Armağan**, Kocaeli Döümantasyon Merkezi Yay., s.101-136, "Vilayet Genel Kurulunun İkinci İçtiması",**Resmi Isparta**, 1 Nisan 1936, S:664, s.3, "Vilayet Genel Kurulunun 11/3/937 İçtimarı",**Resmi Isparta**,14 Temmuz 1937,S:729,s.3, "Vilayet Genel Kurulunun 15/3/937 İçtimarı",**Resmi Isparta**, 21 Temmuz 1937,S:732,s.3, "Vilayet Umum Meclisi Zabıt Hulasası",**Isparta**, 30 Mart 1938,S:766,s.2, "Isparta Vilayeti Umumi Meclisi",**Isparta**,10 Nisan 1940, S:870, s.2, "Vilayet Umum Meclisinin 1940 Yılı Onbirinci İçtimarı",**Isparta**, 24 Nisan 1940, S:872,s.3, "Vilayet Umum Meclisinin 1940 Yılı Onbirinci İçtimarı",**Isparta**, 8 Mayıs 1940, S:874,s.3, "Vilayet Umum Meclisinde Valimizin İzahatı", **Rize**, 15 İkincikanun 1937, S:327, s.3, "Vilayet

- 1- Bu Meclislerin, bütçelerini ve hizmetlerini artırmak için yetkileri sınırlıdır. İçtimalarda gelirlerin artırılmasına yönelik neredeyse hiçbir görüşme ve karar alınamamaktadır. Vergilerin miktarı ve toplanmasıyla ilgili söylenenler temenniden öteye gidememektedir. Giderler kısmında ise, bütçe imkanları kısıtlı olduğu için mevcut okul ve öğretmen sayılarını korumak yönünde bir refleksin olduğu görülmektedir.
- 2- Valilerin ve daire müdürlerinin Meclis üzerinde etkileri üst seviyededir. Bu bürokratlar Meclisten istedikleri kararı çıkarabilmektedir.
- 3- Müzakere maddeleri genellikle çok fazla tartışılmadan geçmektedir. Tartışılan konular ise genellikle merkezi hükümetin belirlediği politika çerçevesinde karar alınmasıyla sonuçlanmaktadır.
- 4- Çok sayıda okul ve öğretmen talebi gelmektedir. Bu talepler, doğrudan halk tarafından olduğu gibi, kazalardan kaymakamlıklar aracılığı ile, mahalle ve köylerden ise ihtiyar heyetleri aracılığı ile gelmektedir. Ayrıca, CHP vilayet başkanlığından da bu yönde talepler Meclislere iletilmektedir.
- 5- Okul ve öğretmen talepleri genellikle "bütçe yetersizliği" gerekçe gösterilerek reddedilmektedir.

Umum Meclisinde Valimizin İzahatı", **Rize**, 22 İkincikanun 1937, S:328, s.3 "Vilayet Genel Meclisi", **Rize**, 22 Şubat 1936, S:231, s.3, "Vilayet Genel Meclisi...", **Sinob**, 11 Nisan 1935, S: 948, s.2, "Vilayet Genel Meclisi...", **Sinob**, 9 Mayıs 1935, S: 951, s.2, "Vilayet Genel Meclisi...", **Sinob**, 19 Mart 1936, S: 993, s.2, "Vilayet Genel Meclisi...", **Sinob**, 26 Mart 1936, S: 994, s.2, "Vilayet Genel Meclisi...", **Sinob**, 2 Nisan 1936, S:995, s.1, "Vilayet Makamından", **Sinob**, 1 Birinciteşrin 1936, S: 1020, s.2, "Vilayet Genel Meclisi Toplantısı", **Sinob**, 11 Mart 1937, S:1038, s.1, "Vilayet Genel Meclisi Toplantısı", **Sinob**, 18 Mart 1937, S:1039, s.1, "Vilayet Genel Meclisi Toplantısı", **Sinob**, 25 Mart 1937, S:1040, s.1, "Vilayet Genel Meclisi Toplantısı", **Sinob**, 8 Nisan 1937, S:1042, s.1, "Vilayet Genel Meclisi Toplantısı", **Sinob**, 15 Nisan 1937, S:1043, s.1, "Vilayet Umum Meclisi", **Sinob**, 24 Şubat 1938, S:1087, s.2, "Vilayet Umum Meclisi", **Sinob**, 10 Mart 1938, S:1089, s.3, "Vilayet Umum Meclisi", **Sinob**, 24 Mart 1938, S:1091, s.2, "Vilayet Umum Meclisi", **Sinob**, 7 Nisan 1938, S:1093, s.2, "Vilayet Umum Meclisi", **Sinob**, 21 Nisan 1938, S:1095, s.3, ²⁶¹ "Vilayet Umum Meclisi", **Sinob**, 28 Nisan 1938, S:1096, s.2, "Denizli Vilayeti Umumi Meclisinin 5 inci Seçim Devresi 2inci İçtimai", **Denizli**, 13 Mart 1936, S:638, s.1, "İl Genel Kurulu Tutum Özeti-2", **Denizli**, 20 Mart 1936, S:639, S.1, "İl Genel Kurulu Tutum Özeti-3", **Denizli**, 27 Mart 1936, S:640, s.1 "İl Genel Kurulu Tutum Özeti-4", **Denizli**, 27 Mart 1936, S:640, s.1, "İl Genel Kurulu Tutum Özeti-6", **Denizli**, 10 Nisan 1936, S:642, s.1, "İl Genel Kurulu Tutum Özeti-8", **Denizli**, 17 Nisan 1936, S:643, s.3, "İl Genel Kurulu Tutum Özeti-16", **Denizli**, 22 Mayıs 1936, S:648, s.2, "Köy Mekteplerine Yardım", **Denizli**, 15 Eylül 1936, S:686, s.2, "İl Genel Kurulu Tutulga Özeti", **Denizli**, 9 Mart 1937, S:750, s.2, "İl Genel Kurulu Tutulga Özeti", **Denizli**, 18 Mart 1937, S:754, s.1, "Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratı", **Samsun**, 14 Mart 1935, S:585, s.1, "Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratı", **Samsun**, 21 Mart 1935, S:586, s.2, "Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratı", **Samsun**, 28 Mart 1935, S:587, s.2, "Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratı", **Samsun**, 14 Şubat 1936, S:632, s.2, "Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratı", **Samsun**, 28 Şubat 1936, S:635, s.1, "Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratı", **Samsun**, 3 Nisan 1936, S:639, s.2, "Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratı", **Samsun**, 17 Nisan 1936, S:641, s.2, "Vilayetimizde Bir Yılda Yapılan İşler", **Samsun**, 29 Birinciteşrin 1936, S:668, s.2, "Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratı", **Samsun**, 6 Şubat 1937, S:681, s.1, "Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratı", **Samsun**, 26 Mart 1937, S:687, s.1, "Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratı", **Samsun**, 9 Nisan 1937, S:689, s.1, "Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratı", **Samsun**, 14 Mayıs 1937, S:694, s.1, "Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratı", **Samsun**, 28 Mayıs 1937, S:696, s.1, "Vilayetimizde Bir Yıl İçinde Yapılan İşler", **Samsun**, 1 Teşrinievvel 1937, S:714, s.3, "Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratı", **Samsun**, 10 Şubat 1938, S:732, s.1, "Vilayet Umumi Meclisi Müzaheratı", **Samsun**, 25 Mart 1938, S:737, s.1

- 6- Köy okulları inşaatlarına yapılan yardımlar genellikle 50 lira, 100 lira, 200 lira, 300 lira gibi çok küçük meblağlarla yapılmaktadır.
- 7- Köylerde olduğu gibi şehirlerde de okul yapımında halkın yardımına başvurulmaktadır.
- 8- CHP vilayet başkanlığı tarafından Halkevlerine yardım talepleri, diğer yardım kalemleriyle kıyaslandığında yüksek sayılabilecek miktarlar genellikle tartışmasız kabul edilmektedir.

1928-1940 dönemine ait çok sayıda tutanak incelenmiş olup istisnai birkaç olay dışında tartışma yapılmadığı görülmektedir. İstanbul vilayetine ait 1928 yılı görüşmeleri hariç tutulursa bu dönemde genellikle tartışmasız geçen Meclis görüşmeleri her yıl yapılması gereken bir prosedür intibai uyandırmaktadır. Bununla birlikte, incelenen kaynaklarda ilginç bazı tartışmalara da rastlanmıştır.

İstanbul Vilayet Umum Meclisinin 1928 yılı görüşmelerinde, o tarihte vilayetlere verilmiş yetki gereği bazı vergilerde %35 ila %50'ye varan zamlar yapılması gündeme gelmiş, üyeler arasında çıkan tartışmanın sonucunda bir karara varılamamış ve konu CHP parti vilayet başkanlığına götürülmüştür. Partinin İstanbul merkezinde yapılan uzun tartışmalardan sonra vergilere yapılacak zammın miktarı karara bağlanabilmiştir.²⁶²

İzmir Vilayet Umum Meclisinin 1935 yılı görüşmelerinde ise ilginç bir tartışma çıkmıştır. Gazetelerde çıkan habere göre; 19 Meclis üyesi kendi aralarında kararlaştırarak içtima başına aldıkları huzur ücretlerini 7 liradan 10 liraya çıkarılmasını yönünde bir önerge hazırlamış ve Meclis gündemine almışlardır. Bunun üzerine devam eden görüşmeler şöyledir;

“Vali Kazım Dirik: ...bütçe vaziyeti düzelmiş olacak ki, böyle bir teklifte bulunuluyor. Harhalde bir yerlerden elli bin lira bir fazla bulunmuş demektir. Halbuki ben bütçede altmış sekiz bin liralık bir açık bulunduğunu zannediyorum.

Ahmet Şükrü (İzmir)- Bu takdirde İzmir üyelerinin imzaları yoktur.

Yusuf Ziya (Bayındır) : Arkadaşımın bu sözü genel kurultayda ikilik ihdas etmek istediklerini gösteriyor. Bunu hiç tahmin etmemiştim.

(Meclis üyelerinin)..içtimai bakımdan bunu istemeleri bir haktır. Civar vilayetlerde İzmirden daha fazla ücret veriliyor.

Eczacı Ferit Bey (İzmir) : ..Geçen yıl bütçe yüzünden memur kadrolarında tenkihat yapıldı. ...umumi meclis üyelerinden de ücretlerinden fedakarlık yapmaları ileri sürüldü ve bu

²⁶² “Tedrisat Vergisinin Tezyidi”, **Cumhuriyet**, 27 Nisan 1928, S:1425, s.2, Ayr.Bkz:“Tedrisat Vergisi kazanç Vergisinin Yüzde Ellisine İbلاغ Edildi”, **Cumhuriyet**, 20 Nisan 1928, S:1418, s.1

yıl tatbik edilmek üzere üye ücretleri yedi liraya indirildi. Bu tavrı imzalayanlar arasında bay Yusuf Ziya da vardı. Ne çabuk döndüler? ...

- (Tavrı oylamaya sunuldu ve 8 üye el kaldırdı)

Vali Kazım Dirik: Dikkatinizi celbederim. Tavrı 19 imza vardır!"²⁶³

Görüldüğü gibi Meclis görüşmelerinde valiler ağırlıklarını koyduklarında üyeler verdikleri önergelerde imzalarını çekebilmekte veya imzası olduğu halde önergeyi desteklememektedir.

Konya Vilayet Umum Meclisinin 1940 görüşmelerine dair gazetelere yansıyan bir tartışmada ise bütçe yetersizliği nedeniyle ilköğretimin 100 sene daha tamamlanamayacağına dair bir tartışmadır. Okul ve öğretmen taleplerinin bütçe yetersizliği nedeniyle reddedilmesi üzerine üyelerden gelen itiraz üzerine yapılan tartışma şöyledir;

"Akşehir azalarından Ömer Baysal; "O halde ne olacak? Maarif Müdürlüğü bu elim vaziyet karşısında ne düşünüyor?"

Maarif Müdürü; Birbirimizi aldatmayalım. Hayale kapılmayalım. Şimdiki vaziyete göre bu ihtiyaç, ...yüz sene sonra dahi karşılanması mümkün değildir. Bütçe meydandadır. .."tek bir çare düşünülmüş, bu çare "eğitmenler"dir. Fakat bu vilayette eğitmen kursuna elverişli bir bina ve yer bulunamadı. ...Konya'da bir eğitmen kursu açamıyoruz. Fakat, Eskişehir'deki eğitmen kursuna buradan elli kadar eğitmen göndereceğiz. Bunlar yetişecek ve önümüzdeki ders yılında bunlarla mektep kadromuzu çoğaltacağız. İşte maarif müdürlüğünün yüz senelik bir intizara mani olmak üzere bulduğu çare budur"²⁶⁴

Aynı görüşmede Vali Nafiz Erkin'in okul yapımı için bütçe yetersizliğine çare olarak görüşleri şöyledir;

"Şiddetli ve hayati ihtiyaç karşındayız. ...Mektep binası yapmak hususunda programlara bağlanmıyalım. Mahalli yardımlar olmayacak olursa, yılda yaptırabileceğimiz bir mektep binası bir sıfır olarak kalacaktır. Bütçemizdeki, para ile nerede bir mektep binası yükseldiğini görürsek oraya yardım edelim. Hamiyetli halkımızın muavenetile bu iş ancak yürür ve ancak bu suretle en kısa zamanda mektep ihtiyacını karşılayabiliriz."²⁶⁵

Konya Valisinin bu teklifinin Vilayet Meclisinde prensip olarak kabul edildiği görülmektedir. Yukarıda verilen Vilayet Umumi Meclis tutanaklarında da görüldüğü gibi; gerek şehirlerde ve gerekse köylerde okul yapımı için sık sık halkın yardımına başvurulmaktadır.

İstanbul Vilayeti Umumi Meclisinin 1938 yılı görüşmelerinde, yıllardır kanunla ertelendiği için verilmeyen öğretmenlerin mesken bedellerinin kanunun süresi dolduğundan dolayı verilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bazı Meclis

²⁶³ "Ücretlerini Artırdılar", **Kurun**, 28 Mart 1935, S:122, s.4

²⁶⁴ "Konya Vilayetinde Okul Ve Muallim İhtiyacı", **Cumhuriyet**, 25 Nisan 1939, S:5369,s.8

²⁶⁵ "Konya Vilayetinde Okul Ve Muallim İhtiyacı", **Cumhuriyet**, 25 Nisan 1939, S:5369,s.8

üyelerinin toplam 15.206 lira olan bu paranın okul yapımı için harcanmasını talep etse de Maarif Müdürünün Tevfik Kut'un ısrarıyla bu paraların ödenmesine karar verilmiştir.²⁶⁶

Vilayet Umumi Meclislerinde sık sık bütçe sıkıntısı gerekçesiyle ilköğretim harcamalarından tasarruf yapılmaktadır. Dönemin Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in bu duruma itirazını şu ifadelerle dile getirmektedir;

*"Mesul arkadaşlar; bunların yapılmamasına sebep olarak "tahsisat noksanı" nı müşterek bir dille ileriye sürüyorlar. Bu mazeret mühim ve masraflı kusurlar için makbul olabilir. Fakat mahalli imkanlardan istifade olunarak her zaman izalesi kabil noksanlar kalmışsa; bunların sebepleri ancak dikkatsizlik, çalışmamazlık ve beceriksizliktir. Bunun böyle olduğunu göstermek için bazı kusurları yerinde ve zamanında tashih ettirmiş bulunduğumu misal olarak söyleyebilirim. İdare başında bulunan arkadaşlarım bu noktalarda teşebbüslü ve dikkatli olmalıdırlar. "Tahsisat yokluğu" bir ihmalin mazeretini haline getirilmemelidir."*²⁶⁷

Konya Vilayet Umumi Meclisi 1932 yılı bütçe görüşmelerinde bazı okulları kapatarak 139 öğretmenin istihdam etmemeye karar verilmiş, bu olay gazetelerde "*Mektep Kapatılan Bir Vilayet*" başlığı ile duyurulmuştur.²⁶⁸ Son Posta gazetesinde P.S. rumuzuyla çıkan yazıda Konya ve Çankırı vilayetleri karşılaştırılıyor. Yazıda; Konya vilayetinin "*Cehalete sebep parasızlıktır*" zihniyetinde olduğunu, buna karşın Çankırı vilayetinin bütçesinin büyük bir çoğunluğunu eğitime ayırdığını ve "*Parasızlığa sebep cehalettir*" zihniyetiyle hareket ettiğini belirtmektedir.²⁶⁹

Buna benzer eleştirilere karşı Konya valisi Vilayet Umumi Meclisi'nde verdiği izahatta şu ifadeleri kullanmaktadır;

"...vilayetimizin bütçesini bilmeyenler yapılanı az görürler. Fakat memleketin kuraklık yüzünden düştüğü fakirlik göz önüne alınırsa yapılan işlerin bütçeye çok farklı olduğu görülür. ...

*Vilayetimizde 800 köyden yalnız 207 sinde mektep vardır. .Mektepsiz köylerden gelen dileklere parasızlık yüzünden hiçbir cevap verilememiştir."*²⁷⁰

Valilerden ve Vilayet Umumi Meclislerinden parasızlığı bahane etmemeleri istenmektedir. Bu söylem merkezi hükümet nezdinde ve de kamuoyunda taraftar bulmaktadır. Başarılı valiler hakkında sık sık haberler yapılmakta ve hükümet tarafından "*takdirname*" ile ödüllendirilmektedirler. Örneğin, İzmir Valisi Kazım Dirik'in köylerde yaptığı okul yapımı çalışmaları basının sık sık gündeme getirdiği

²⁶⁶ "Şehir Meclisinde", **Kurun**, 26 Nisan 1938, S:7287-1377, s.6

²⁶⁷ "Tahsisat Yokluğu: Maarif Vekili; Hep Bunu İleri Sürenleri Bir Tamimle Tenkit Etti", **Son Telgraf**, 14 İnkincikanun 1940, S:1027, s.2

²⁶⁸ "Mektep Kapatılan Bir Vilayet!", **Son Posta**, 19 Mart 1932, S:593, s.3

²⁶⁹ P.S., "İki Türlü Düşünüş", **Son Posta**, 17 Mart 1932, S:591, s.3

²⁷⁰ "Vilayet Genel Meclisi Toplantılara Başladı", **Yeni Ses**, 24 Mart 1935, S:90, s.1

gelişmelerdendir.²⁷¹ Yine İstanbul, Antalya, Kocaeli, Çankırı Valileri ve Maarif Müdürleri, eğitim alanındaki gayretlerinden dolayı 1933 yılında Maarif Vekaleti tarafından takdirname ile ödüllendirilmişlerdir.²⁷² Yine bir arşiv belgesinde Kütahya Valisi Sahip Behiç Bey'in eğitim hizmetlerinde gösterdiği başarısından dolayı Maarif Vekaleti tarafından takdirname ile ödüllendirildiği görülmektedir.²⁷³

Bazı valilerin hükümet nezdinde özel girişimleri sonucunda özel ilgi gördüğü durumlarda mevcuttur. İstanbul bu vilayetlerin başında gelmektedir. Ayrıca, İzmir valilerinin de hükümet nezdinde girişimleriyle vilayetlerin lehine kararlar çıkarttıkları görülmektedir.

Vilayetler arasında haksızlık yapıldığına dair 22.07.1931 tarihli Meclis görüşmelerinde bir tartışma yaşanmıştır. Sanat ve yatı okullarının vilayetlere devredilmesiyle ilgili kanun görüşmelerinde Samsun Milletvekili Ethem Bey; *"Hakkâri vilâyetinin ahalisinin İzmirde açılan yatı mekteplerine para vermek için harap olan memleketlerinin imar işlerinden para artırmasına imkân yoktur"* ifadeleriyle eğitim hizmetinin vilayetlere eşit dağıtılmadığını ima etmiştir. Bu itiraza cevap olarak Dahiliye Vekili Şükrü Kaya; *"Her vilâyetin ihtiyacı bir değildir. Bir vilâyet yalnız yola muhtaçtır. Başka vilâyetin diğer bir ihtiyacı vardır"* ifadeleriyle karşılık vermiştir.²⁷⁴

02.04.1935 tarihli Son Posta gazetesi haberinde; eğitime önem veren İzmir valisinin 100.000 lira borç temin ettiği ve bunun yarısını okul yapımında kullanacağı bildirilmektedir.²⁷⁵

Yine İzmir Valisi Fazlı Güleç'in 1936 yılında İzmir'i ziyareti sırasında Başvekil İsmet İnönü'ye bütçe sıkıntılarını özetle şöyle aktarmıştır: Köy kanununda köy ihtiyar heyetlerinin köylüye vergi ihdas etme yetkileri olduğu halde, Vilayet Meclislerinin böyle bir yetkisinin bulunmadığı, buna gerek olduğu, mesela İzmir'de üzüm kutularının her birinden 1 lira almak suretiyle büyük bir gelir elde edilebileceği belirtmektedir. Vali Güleç'in vilayet bütçesi konusunda bakanlıklarla yaşadığı sıkıntıyı gidermek için İnönü ile girdiği diyalog ise şöyledir;

- *"Vilayetler çok aciz bir vaziyette bulunuyorlar. Ben her şeyi açık söylüyorum. Zatinalinize söylemeyip kime söyleyeceğim.*
- *Tabii, söyleyiniz*

²⁷¹ "Yurtta Köy İlerleyişi", **Son Posta**, 23 Mart 1935, S:1663, s.4

²⁷² "Vali ve Maarif Müdürü Vekaletten Takdirname Aldılar", **Milliyet**, 17 Kanunisanı 1933, S:2493, s.2

²⁷³ **B.C.A.**, f:30.0.10, k:197, d:348, s:22

²⁷⁴ **T.B.M.M.Z.C.**, İ:34, 22.7.1931, C:1, s.309-312

²⁷⁵ "İzmirde Kültür İşleri", **Son Posta**, 2 Nisan 1935, S:1673, s.2

- ...tasdik edilip gelmemiş olan vilayet bütçesi üzerinde Maliye Vekaleti ile 208 bin liralık bir vergi ihtilafı bulunduğunu söylemiş...Bu parayı verecek olursak 70 muallim açığta bırakmak lazımdır. Tabii mektepleri kapatamam, maliye fedakarlık yapsın.²⁷⁶

Yine 1935 yılına ait bir haberde; Başvekilin İzmir'e özel hassasiyet gösterdiği ve bazı masrafları genel bütçeden destekleyerek vilayet bütçesindeki 300.000 liralık açığın 68.000 liraya indirilmesini sağladığı bildirilmektedir.²⁷⁷

İzmir'in dönem boyunca bu özel durumu 9.05.1941 tarihli Meclis görüşmelerinde de tartışma konusu olmuştur. Bu görüşmelerde İzmir Vilayet Hususi İdaresine borç verilmesiyle ilgili kanunun görüşmelerinde bazı milletvekilleri İzmir'e borç verilmesine itiraz etmişlerdir. Rasih Kaplan (Antalya); İzmir'de olağan üstü bir durum olmadığı halde daha önce de borç aldığını, bu borcu ödemediği yeni borç istediğini, diğer vilayetlerin yaptığı gibi "ayağını yorganına göre uzatması" gerektiğini belirtmektedir. Dahiliye Vekili Faik Öztrak bu borcun verilmesini desteklerken, Bingöl milletvekili Feridun Fikir ve dört arkadaşı bu kanuna karşı bir takrir vermişler, ancak takrir görüşmeye bile alınmamıştır.²⁷⁸

Vilayet Umum Meclisleri ile merkezi hükümet arasında bazı itilafların da yaşandığı görülmektedir. Vilayet bütçelerini kontrol etmek ve yönetmek isteyen bakanlıklar; vilayetlerden yapılması gereken kesintilerin yapılmadığı, bütçelere tahsisat konmadığı yönünde şikayetleri Dahiliye Vekaleti aracılığı ile vilayetlere iletmektedirler. 1934 yılında Maarif Vekaleti, şehir yatılı okulları ve Sanat Mektepleri için tahsisat koymadıkları gerekçesiyle valiliklerden izahat istemiştir.²⁷⁹ Samsun valisi, buna dair gönderdiği cevapta; görev yaptığı 1,5 yıl için vilayet borçlarını azalttığını, 30 yeni okul açtığını, kalan borcun önümüzdeki sene bütçesine konulacağını, bakanlığın yazılarına cevap verilmemesinin söz konusu olmadığını belirterek savunma yapmaktadır.²⁸⁰

Bir arşiv belgesinde ise, 1932 yılında Maarif Vekaleti ile Diyarbakir Valiliği arasındaki bir ihtilafın Başvekalete şikayet edildiği görülmektedir. Diyarbakir Valiliği Maarif Vekaleti'nin itirazı üzerine gönderdiği cevabi yazıda; vilayetin yapması gereken asıl işlerine para yetmediğinden %10'lar hesabına tahsisat ayrılmadığını, 140.000 borç oluştuğunu, bu borcun ise ne şimdi ne de gelecekte ödenmesinin mümkün olmadığını belirtmektedir.²⁸¹ Valiliğin bu cevabından memnun olmayan

²⁷⁶ "Başvekilimiz Diyor ki", **Akşam**, 20 Teşrinievvel 1936, S:6469, s.1

²⁷⁷ A.Bilget, "İzmirde Yol ve Mektep İşleri", **Son Posta**, 24 Mart 1935, S:1664, s.

²⁷⁸ **T.B.M.M.Z.C.**, İ:50, 9.5.1941, C:1, s.35-41

²⁷⁹ **B.C.A.**, f:30.0.10, k:174, d:201, s:1

²⁸⁰ **B.C.A.**, f:30.0.10, k:173, d:197, s:6

²⁸¹ **B.C.A.**, f:30.10, k:68, d:451, s:2.5

Maarif Vekaleti, Diyarbakir Valiliği hakkında gereğinin yapılmasını Başvekalet'ten istemiştir.²⁸²

Görüldüğü gibi Vilayet Hususi İdareleri, bir taraftan ekonomik krizin getirdiği handikapları yaşarken bir taraftan da merkezi hükümetin ve bakanlıkların baskısı altındadırlar. Bakanlıklar, kendi hizmet alanlarına giren ödemelerin düzenli yapılması için sık sık bu idarelerin bütçelerine müdahale etmişlerdir.

Vilayet bütçeleri hakkında bakanlıklar arasında da ihtilaflar yaşanmıştır. Örneğin Maarif Vekaleti, öğretmen maaşları ve terfi zamları konusunda bir direniş gösterirken Ziraat Vekaleti ise hayvan neslinin ıslahının Milli Müdafaa açısından da önemine vurgu yaparak yapılması düşünülen tasarrufun ziraat ve veteriner masrafları dışındaki kalemlerden yapılmasını istemektedir.²⁸³ Nafia Vekaleti ise yol yapım işlerinin ekonomik önemine vurgu yapmakta, yol vergisinin tamamının yol işlerine ayrılması istemekte, aksi takdirde 10 yılda yapılması planlanan 15.000 km yolun yapılamayacağını belirtmektedir.²⁸⁴

Vilayet Hususi İdareleri üzerindeki bu baskı dönem boyunca devam edecektir. Her bakanlık, kendi alanına giren hizmetlerin aksamaması için bu bütçelerde yapılacak tasarruflara itiraz etmektedir.

Vilayet Umum Meclislerinin çalışma usullerini anlatan bir örnek olarak, vilayetlerin borçlarıyla ilgili Mecliste yapılan bir tartışmada Bursa milletvekili Fazıl Güleç; vilayet meclislerinin yetkilerinin kanunlarla kısıtlandığını, meclis toplantılarının "*kanuni bir merasimden ibaret*" olduğunu, vilayetlerin gelirlerini artıramadığını vurgulamaktadır.²⁸⁵

Sonuç itibariyle, 1928-1940 arası dönemde vilayet bütçelerini yapmakla yükümlü olan Vilayet Umumi Meclisleri, yerel ihtiyaçları karşılayabilmesi bir tarafa sınırlı yetkilerine ve imkanlarına karşın merkezi hükümetin görev alanındaki bazı hizmetleri de yüklenmek zorunda kalmıştır. Gelirlerini artırmak için yapabilecekleri sınırlı olan bu Meclisler dönem boyunca yapılan toplantılarda ağırlıklı olarak bütçeden nasıl tasarruf yapılacağı hususlarını görüşmüştür. Bütçe görüşmelerine bakıldığında bu Meclisler; bir prosedürü yerine getiren, kendi iradesi dışında alınmış kararları uygulamak zorunda kalan bir yapı görünümü vermektedir.

²⁸²B.C.A., f:30.10, k:68, d:451, s:2.5

²⁸³B.C.A., f:30.10, k:67, d:447, s:8.11

²⁸⁴B.C.A., f:30.10, k:67, d:447, s:8.14

²⁸⁵T.B.M.M.Z.C., İ:50, 9.5.1941, C:1, s.35-41

5.2.3. İlköğretimin Finansmanı Sorunu

1928-1940 arası dönemde ilköğretimin finansmanı Vilayet Hususi İdareleri tarafından yapılmıştır. Bu uygulamanın geçmişi Cumhuriyet öncesine dayanmaktadır. 1913 yılına kadar ilköğretimin finansmanı büyük ölçüde yerel halkın yardımlarına ve vakıf gelirlerine dayanmaktadır. İlköğretimin finansmanı ile ilgili ilk yasal düzenleme olarak 1913 yılında Tedrisatı İptidaiye Kanunu Muvakkatı öğretmen maaşlarını ve okul yapımı masraflarını mahalline, yani doğrudan doğruya bu hizmetten yararlanacak halka yüklemektedir.

Tedrisatı İptidaiye Kanunu Muvakkatı 65. maddesinde ilköğretimin giderlerinin vilayet bütçelerinden karşılanacağı belirtilmektedir. Buna göre, ilkokul öğretmenleri, öğretmen okulu öğretmenleri, ilköğretim müfettişi ve idare memurlarının maaşları vilayet bütçelerinden ödenecektir. 15. Maddede ise; giderlerinin mahalle halkı tarafından karşılanması zorunlu olduğu belirtilmektedir. 75.maddede ise ilköğretime ait gelir kalemleri şöyle sıralanmıştır;²⁸⁶

- 1- 15. Maddede mucibince tahsil olunacak gelirler,
- 2- Maarif bütçesinden ifraz olunacak tahsisatlar,
- 3- Okula devam etmeyenlerden alınacak nakit cezalar.
- 4- Vilayete ait özel gelirler.
- 5- İlköğretime ait yardımlar

9 Nisan 1330 tarihli bir kanunla da bu finansmanın nasıl yapılacağına açıklık getirilmiştir. Buna göre; köy ve mahalle halkı tarafından karşılanması zorunlu olan maaş, okul inşaatı, arsa, kira ve donatım giderleri için vilayet meclisleri tarafından aşar vergisiyle orantılı olarak vatandaşlara ve temettü vergilerle orantılı olarak tüccarlara tevzi edileceği belirtilmektedir.²⁸⁷

1924 Tevhidi Tedrisat Kanunu ve 1926 Maarif Teşkilatına Dair Kanunla Hususi İdarelerin öğretmen okulu açma yetkisinin bakanlığa kaydırılması gibi ilköğretim alanı yetki bakımından merkezileştirilmiştir. Ancak, bu merkezileştirme ilköğretimin finansmanına yansımamış, ilköğretim giderleri yerel idarelere bırakılmıştır.²⁸⁸

Cumhuriyet döneminde ilköğretimin gelirleriyle ilgili ilk düzenleme 8 Nisan 1339 tarihli 326 sayılı kanunla “*İdarai Vilayat Kanuniyle Tedrisatı İptidaiye*

²⁸⁶ **Maarif Düsturu**, Der: F.Reşit Unat, 2.cilt, Milli Matbaa, İstanbul, 1927, s.17

²⁸⁷ **A.g.e.**, s.17

²⁸⁸ Işıl Çakan, “Cumhuriyet Döneminde İlköğretimin Finansman Sorunu ve Mektep Vergisi Uygulaması”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Yıl:1/2002, S:2, s.85-127

Kararnamesinin Tadiline Dair Kanun” ile yapılmıştır. Osmanlı döneminden kalan bu iki kanunda değişiklik yapan bu düzenlemeye göre;

- 1- İlkokulların maaş ve masrafları şehir, kasaba ve köy halkı tarafından karşılanır. 1.500 nüfustan küçük kasaba ve köyler masrafların %35’i, 1500’den fazla nüfuslu şehir ve kasabalarda ise masrafların %50’si halka aittir. Yeniden açılacak okullarda bu kapsamdadır.
- 2- Gelirlerine göre yedi dereceye ayrılmış vatandaşlardan sırasıyla 1, 2, 5, 7,10, 15 ve 20 lira,
- 3- Genel ve yerel bütçelerden maaş alanlardan %1 oranında “*Tedrisatı İptidaiye Vergisi*” alınacaktır.
- 4- Öğretmen okullarının masrafları Maarif Vekaleti tarafından karşılanır.
- 5- Öğretmen maaşları 600 kuruştan başlar, her iki senede 100 kuruş zammedilerek hizmet müddetinin 29. Senesinde 2.000 kuruşa ulaşır.²⁸⁹

13.04.1925 tarih ve 616 sayılı Mektep Vergisi Kanunu Cumhuriyet rejiminin Osmanlı döneminden kalan Tedrisatı İptidaiye Kanunu Muvakkatı’ndan bağımsız olarak ilk eğitim vergisi kanunudur. Kanuna göre her fert, mektepten yararlansın yararlanmasın bu vergiyi vermekle yükümlü kılınmış, bu kanundan sonra okulu olmayan köylülerde eğitim masraflarına ortak olmuştur.²⁹⁰

Mektep Vergisi Kanunu’na göre ilköğretime ait gelir ve giderler şöyle düzenlenmiştir:²⁹¹

- 1- Mektep Vergisi; zorunlu öğrenim çağında bulunan çocukların okutulması için halktan alınan katkı payıdır.
- 2- Şehir ve köylerde oturan, az çok kazanç ve servet sahibi her vatandaş ve şirket ve müesseseler Mektep Vergisi mükellefidir.
- 3- Mektep vergisi;
Daimi masraflar: Gündüzlü ve yatılı ilkokulların senelik idame masraflarıyla, öğretmenlerin, ilköğretim müfettişlerinin ve hademelerin maaşları ve ek ödemeleri,
Fevkalade Masraflar; Gündüz ve yatılı ilkokulların inşa ve tesisi masraflarıdır.

²⁸⁹ “8 Nisan 1339 Tarihli İdarei Vilayat Kanunuile ve Tedrisatı İptidaiye Kararnamesinin Tadili Hakkında Kanun”,

http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/kanunlar_kararlar/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200426.pdf

²⁹⁰ Çakan, **a.g.m.**,

²⁹¹“Mektep Vergisi Kanunu”, **Resmi Gazete**, 20.04.1341, S:95

- 4- İlköğretimin finansmanında kullanılacak diğer gelirler şunlardır:
 - a- Emekli ve ücretlilerin maaşlar ve ödeneklerinden %1 mektep hakkı,
 - b- Devlet bütçesinden yardım,
 - c- Maarif adına toplanan bağışlar,
 - d- Maarife devredilen akaratin gelirleri,
 - e- Halka tevzi edilecek mektep vergisi,
 - f- Devlet vergilerinden özel kanunla ilköğretime tahsis edilecek hisseler
- 5- Hangi vatandaşın ne kadar vergi vereceği İlk Tedrisat Meclisleri tarafından belirlenir.

1927 yılında art arda yapılan iki kanuni düzenleme ile ilköğretimin gelir ve giderleri yeniden tespit edilmiştir. 22 Haziran 1927 tarih 1130 sayılı kanun gelirleri yeniden düzenlerken 23 Haziran 1927 tarih 1135 sayılı kanun ise gider kalemlerini yeniden düzenlemektedir. Mektep Vergisi Kanunu'nun üçüncü maddesinde 23.06.1927 tarih 1135 sayılı kanunla yapılan değişiklikle vilayet bütçesinden karşılanması gereken eğitim giderlerine yenileri eklenmiştir. Buna göre:

- 1- Bilumum ilkmektepler ve Hususi İdarelerce açılacak ilk yatı mektepleri maaş ve masrafları,
- 2- Halk Mektepleri ve İkmal Mektepleri masrafları,
- 3- Öğretmenlerin hizmet içi eğitim kursları, ülke içinde ve dışında araştırma amaçlı seyahat giderleri,
- 4- Ana okullarının maaş ve masrafları da vilayet bütçelerince karşılanacaktır.²⁹²

Bu maddelere ek olarak Maarif Vekaleti uhdesindeki az sayıda şehir ve köy yatı mektebinin maaş ve diğer masrafları için vilayet bütçelerinden kesilen %10'larla oluşan fondan 1927 yılında 1.000.000 lira, 1928 yılında 920.000 lira, 1929 yılında 878.040 lira, 1930 yılı için 150.000 lira ve 1931 yılları için ise 150.000 lira harcamak üzere Maarif Vekaleti'ne yetki verilmiştir.²⁹³ Yine 1929 yılında sanat mekteplerine bu

²⁹² "Mektep Vergisi Kânûnunun Üçüncü Maddesini Muaddil Kânûn", **Resmi Gazete**, 24.07.1927, S:640

²⁹³ Bkz: "Şehir ve Köy Yatı Mekteplerinin Kânûnunun Suret-i İdâresi Hakkında Kânûn", **Resmi Gazete**, 19.06.1927, S:611, "Şehir ve Köy Yatı Mekteplerinin 1928 Masârifi Hakkında Kânûn", **Resmi Gazete**, 06.05.1928, S: 881, "Şehir ve Köy Yatı Mekteplerinin 1929 Malî Senesi Masarifi Hakkında Kanun", **Resmi Gazete**, 03.06.1929, S:1206, "Şehir ve Köy yatı Mekteplerinin 1931 Haziran ve Temmuz Ayları Masarifi ile San'at Mekteplerine Yapılacak Muavenet Hakkında Kanun", **Resmi Gazete**, 31.05.1931, S:1810, "Şehir ve Köy Yatı Mektepleri Maaş ve Ücretleri ile San'at Mekteplerine Yardım Hakkındaki 1816 Numaralı Kanuna Müzeyyel Kanun", **Resmi Gazete**, 1.8.1931, S:1861

fondan yardım yapılması için kanun çıkartılmıştır.²⁹⁴ 1931 yılında çıkartılan 1867 sayılı kanunla sanat mektepleri ve yatılı ilkokullar tamamen vilayet bütçelerine devredilecektir.²⁹⁵

22 Haziran 1927 tarih ve 1130 sayılı “*Maarif Vergisi*” olarak isimlendirilen kanunla ise verginin miktarı ve vilayetlerin bu vergiyi nasıl toplayacaklarına dair detaylar yer almıştır. Buna göre Maarif Vergisi şunlardan ibarettir.²⁹⁶

- A- Yerel ve genel bütçeden maaş alanlardan yapılacak %1 kesinti,
- B- Vilayet Umumi Meclislerince;
 - 1- Sayım ve Kazanç vergilerine %50'ye kadar,
 - 2- Arazi ve müsakkafat vergilerine %25'e kadar zam yapılmak suretiyle tarh edilecek kesri munzamlar.

Aynı kanunun beşinci maddesinde toplanan verginin %1'i söz konusu bu vergiyi toplamakla görevli mahalli memurlara ikramiye olarak dağıtılır denilmektedir. Bu uygulama ilerleyen yıllarda tartışmalara neden olacak, daha sonra ise kaldırılacaktır.²⁹⁷

Ayrıca, 8 Nisan 1339, 28 Şubat 1340 ve 13 nisan 1341 tarihli kanunların bu kanuna uymayan hükümleri ortadan kalkmıştır.

Maarif vergisiyle okulu olmayan, yani eğitim hizmetinden hiç bir şekilde yararlanmayan köylülerde bu vergiyi vermeye zorlanırken, 27.1.1927 tarihli kanunla Jandarma ve küçük zabitanın mektep vergisinden muafiyeti kabul edilmiştir. 18.3.1929 tarihli kanunla ise ek olarak hava, deniz, kara kuvvetlerine mensup askerlerinde bu vergiden muafiyetleri sağlanmıştır.²⁹⁸

22 Haziran 1927 tarihli ve 1130 sayılı Maarif Vergisi Kanunu ile mektep vergisi bundan böyle ayrı bir vergi olarak değil, mevcut vergilere ilave olarak alınacaktır.

01.05.1928 tarihli bir kanunla, toplanan Maarif Vergisi eğitim hizmetleri için yeterli olmayan vilayetler için yol vergisi mükelleflerinden 1928 senesine mahsus

²⁹⁴“İdarei Hususiyelere Ait Maarif Hissesinde San’at Mekteplerine Tefrik Edilecek Mebaliğe Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 08.06.1929, S:1210

²⁹⁵“San’at ve Yatı Mekteplerinin İdaresi Hakkına Kanun”, **Resmi Gazete**, 1.8.1931, S:1861

²⁹⁶“Maarif Vergisi Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 18.7.1927, S:636

²⁹⁷“Maarif Vergisi Kanununun 5 inci Maddesinin Mülga Olduğu Hakkında”, **Resmi Gazete**, 14 Mayıs 1932, S:2097

²⁹⁸ Çakan, **a.g.m.**, Ay.bkz: “Jandarma Efrat ve Küçük Zabitanının Tedrisatı İptidaiye Vergisinden Muaf Tutulmalarına Dair Kanun” **Resmi Gazete**, 12.02.1927, S:561, “Jandarma Efrat Ve Küçük Zabitanının Maarif Vergisinden Muafiyetine Dair Olan 969 Numaralı Kanunun Birinci Maddesinin Tadiline Dair Kanun” **Resmi Gazete**, 26.03.1929, S:1151

olmak üzere azami dört yevmiye alma yetkisi verilmiştir. Bu vergiyi bedenen ödemek isteyenlerin mektep inşaatlarında çalışarak ödemeleri esası kabul edilmiştir. Aynı kanunla, bütçe açıklarını kapatamayan bazı vilayetlere 1927 senesi hesabına da aynı verginin tahsil edilebileceği kaydı konmuştur.²⁹⁹

Bu düzenlemeler de ilköğretimin finansmanı sorununu çözülemeyince yeni bir yasal düzenleme olarak 18.5.1929 tarih 1454 sayılı kanunla “*munzam kesirler*” olarak alınan vergilerin asıllarıyla birleştirmek suretiyle belirli oranlarda “*Maarif Hissesi*” olarak tespit edilmiştir. Buna göre; müsakkafat, arazi, kazanç ve sayım verilerinden ayrılacak Maarif Hisseleri aşağıdaki gibidir:³⁰⁰

Tablo 39:1454 Sayılı Kanuna Göre Bazı Vergilere Eklenecek Maarif Hissesi Oranları:

Verginin Çeşidi	Miktar	Vilâyet Hissesi	İdarei Hususiye Hissesi	Maarif Hissesi	Belediye Hissesi	İane
Müsakkafat Vergisi Tahsilatından		15%	3%	15%	15%	
Arazi Vergisi Tahsilatından		18%	3%	19%		6%
Kazanç Vergisi Tahsilatından		3%	2%	28%		
Sayım Vergisi Tahsilatından						
Koyun, Kıl Keçisi,Eşek	60 Kuruş	3%	4%	25%		
Tiftik keçisi	50 Kuruş	3%	4%	21%		
Deve	230 Kuruş	5%	2%	32%		
Manda	200 Kuruş	4%	2%	32%		
İnek, Öküz:	125 Kuruş	5%	2%	32%		
At, İğdiş, kısrak,	155 Kuruş	5%	3%	32%		
Domuz:	350 Kuruş	4%	1%	25%		

“Bilâvasıta Vergilere Munzam Kesirlerin Tevhit ve Nispetlerin Tadiline Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 26.05.1929, S:1199

Bu düzenlemelere rağmen ekonomik krizin de etkileriyle pek çok vilayet öğretmen maaşlarını ödeyemez duruma gelmiş ve bütçelerinde açıklar meydana gelmiştir. 15.5.1930 tarihli 1618 sayılı kanunla bütçeleri yeterli olmayan vilayetlerin yol vergisi mükelleflerinden 1931 senesi sonuna kadar Maarif Vergisine ek olarak 300 kuruş vergi almalarına yetki verilmiştir.³⁰¹

²⁹⁹“22 Haziran 1927 Târih ve 1130 Numaralı Ma’ârif Vergisi Kânununa Ba’zı Mevâdd Tezyîline Dâir Kânun”, **Resmi Gazete**, 6.05.1928, S:881

³⁰⁰“Bilâvasıta Vergilere Munzam Kesirlerin Tevhit ve Nisbetlerin Tadiline Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 26.05.1929, S:1199

³⁰¹“Yol Mükelleflerinden Alınacak Maarif Vergisi Hakkında Kanun” , **Resmi Gazete**, 21 Mayıs 1930, S:1499

1935 yılına kadar bu düzenlemelerle finanse edilen ilköğretim hizmetlerinde bu tarihe kadar bir ilerleme olmamış, aksine bütçe sıkıntısı çeken pek çok vilayet mevcut okullarından bazılarını kapatır duruma gelmişlerdir. Vilayet Hususi İdareleri diğer hizmet alanlarının yanı sıra bütçelerinin büyük bir kısmını teşkil eden eğitim hizmetlerinden ödün vermek zorunda kalmışlardır.

Tablo 40:1928-1935 Vilayet Hususi İdareleri Ödeme Tablosu:

Seneler	Toplam Tahsilat	İdari İşlere Harcanan	Maarif İşlerine Harcanan	Sıhhat İşlerine Harcanan	Yol İşlerine Harcanan	Ziraat İşlerine Harcanan	Mütenevvi İşlere Harcanan
1928	38.628.586	3.976.025	17.276.480	2.776.119	8.263.067	1.611.183	4.725.702
1929	38.673.173	3.503.225	17.324.220	2.717.139	9.291.421	1.918.778	3.987.400
1930	37.972.431	3.541.207	16.450.587	2.571.376	8.936.537	1.518.467	3.954.257
1931	30.349.560	3.010.475	15.311.530	2.145.150	6.147.282	1.014.329	3.020.814
1932	30.945.247	3.533.641	13.774.783	2.494.826	6.110.536	974.254	4.057.250
1933	30.667.148	3.318.602	13.154.515	2.345.792	6.861.073	916.137	4.071.029
1934	30.154.778	3.286.927	12.874.810	2.371.551	7.131.153	845.396	3.744.941
1935	29.029.069	3.048.155	11.434.734	2.388.162	8.248.120	838.880	3.070.988

B.C.A., f:30.10, k:66, d:441, s:8.27 14.07.1938 tarihli rapor.

Tablo incelendiğinde, yol, sağlık ve hususi idarelerin kurumsal harcamalarında bir azalma olmadığı, hatta oransal bir artış olduğu halde, eğitim harcamalarında kayda değer bir azalma olduğu görülmektedir. 1928 yılı itibariyle eğitim için toplam bütçenin %45'i harcanırken, 1935 yılı itibariyle bütçenin %39'u harcanmaktadır.

İlköğretimin finansmanına yeni bir çözüm üretmek için 1933 yılında CHP gurubunda oluşturulan komisyonun tavsiyeleri üzerine yeni bir kanuni düzenleme yapılmıştır. 23.12.1935 tarihli ve 2871 sayılı kanunla bina vergisi, arazi vergisi ve iktisadi buhran vergisi tamamen Hususi İdarelere devredilmiş, kazanç ve sayım vergisi ise tamamı genel bütçeye kalmıştır. Buna göre, bina ve arazi vergilerinin tamamı vilayet bütçelerinde kalacak, bunun %75'i ise "Maarif Hissesi" olarak eğitim hizmetlerinde harcanacaktır.³⁰²

Bu son düzenleme vilayet bütçelerinde kısmi bir gelir artışı sağlamışsa da ilköğretimin finansmanı sorununa çare olmamıştır. Arazi ve bina vergilerinin tamamen vilayetlere devri gelirleri artırmakla birlikte bu vergilerin toplanması için

³⁰² "Arazi ve Bina Vergileri ile Binalardan Alınan İktisadi Buhran Vergisinin Vilayet Hususi İdarelerine Devri Hakkında Kanun" **Resmi Gazete**, 30 Kanunnevvil 1935, S:3193

yapılan kurumsal harcamaları artırmıştır. Vilayet Hususi İdarelerin gider kalemlerine göre harcama miktarları ve oranları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 41: Vilayet Hususi İdareleri Çeşitli Giderleri 1933-1941

Yıllar	Maarif İşleri	Nafia İşleri	Meclisi Umumi Masrafları	Hususi Muhasebe Masrafları	Ziraat İşleri	Sıhhat İşleri	Cemiyet ve Hayır İşleri	Muhtelif ve Müşterek Masraflar	Toplam
	(Lira)	(Lira)	(Lira)	(Lira)	(Lira)	(Lira)	(Lira)	(Lira)	(Lira)
1933	11.841.734	4.040.944	552.129	2.106.475	916.157	1.911.850	1.056.262	4.154.654	26.580.205
	44,55	15,20	2,08	7,92	3,45	7,19	3,97	15,63	100
1934	12.008.139	5.032.058	583.668	2.117.220	1.648.683	2.142.886	578.102	4.094.133	28.204.889
	42,57	17,84	2,07	7,51	5,85	7,60	2,05	14,52	100
1935	11.472.612	5.524.914	590.626	2.122.668	1.433.263	2.299.546	640.622	3.322.685	27.406.936
	41,86	20,16	2,16	7,75	5,23	8,39	2,34	12,12	100
1936	11.789.514	6.252.001	651.164	4.976.063	871.231	2.384.578	882.454	5.464.604	33.271.609
	35,43	18,79	1,96	14,96	2,62	7,17	2,65	16,42	100
1937	12.584.554	6.644.672	884.122	5.224.500	1.127.396	2.496.131	1.208.717	6.033.168	36.203.260
	34,76	18,35	2,44	14,43	3,11	6,89	3,34	16,66	100
1938	13.622.830	7.712.397	881.092	5.577.261	998.776	2.703.694	1.221.949	6.957.530	39.675.529
	34,34	19,44	2,22	14,06	2,52	6,81	3,08	17,54	100
1939	14.780.462	6.719.362	745.133	5.748.662	1.267.437	2.770.849	1.150.403	5.410.000	38.592.308
	38,30	17,41	1,93	14,90	3,28	7,18	2,98	14,02	100
1940	15.305.031	6.032.190	710.212	5.959.866	1.081.003	2.610.519	1.369.527	5.583.397	38.651.745
	39,60	15,61	1,84	15,42	2,80	6,75	3,54	14,45	100
1941	17.142.844	6.692.364	746.997	6.585.507	1.081.013	2.950.541	1.207.263	6.504.414	42.910.943
	39,95	15,60	1,74	15,35	2,52	6,88	2,81	15,16	100

Vilayet Hususi İdareleri İstatistiği 1929-1941, Başvekalet İstatistik Umum Müd., İstanbul, 1944,s.III

Tablodan da görüleceği gibi, devlet vergilerinden munzam kesirler ayırmak yönteminin terkedildiği 1936 yılından itibaren bu idarelerin kurumsal harcamaları, yani Vilayet Umumi Meclisi ve Hususi Muhasebe masraflarında belirgin bir artış yaşanmıştır. Vilayetlere ait vergiyi toplamak ve harcamaları yapmakla görevli olan Hususi Muhasebenin kendi kurumsal harcamalarının toplam giderlere oranı 1935 yılında % 7,5 iken, 1936 yılında 14,96 ya çıkmış ve dönem sonuna kadar buna yaklaşık oranlarda gerçekleşmiştir. Yani, 1936 yılında yapılan vergi düzenlemesi vilayet bütçelerine yaklaşık % 7,5'lik ek bir yük getirmiştir.

İlköğretim harcamalarına gelince, bu harcamaların oranı dönemin başından beri düşüşüne devam etmiştir. 1939 yılından sonra ilköğretim harcamalarında kısmı bir artış gözlenmektedir. Bu artışın nedeni ise herhangi bir vergi düzenlemesi

olmayıp, Maarif Vekaleti görevine getirilen Hasan Ali Yücel'in harcamaları sıkı takip etmesiyle anlaşılabilir. Zira Yücel'in, göreve geldiği günden itibaren vilayetlerin eğitim harcamaları hususunda Başvekalet nezdinde girişimlerde bulunduğu bilinmektedir.³⁰³

İlköğretim harcamalarının büyük bir bölümünü öğretmen maaşları oluşturmaktadır. Vilayet Hususi İdareleri eğitim bütçelerinin küçük bir bölümünü altyapı çalışmalarına ayırabilmektedir.1938 yılından itibaren bu bütçelerden okul inşaatı için ayırdıkları miktarlara bakıldığında eğitim bütçesinin 1938 yılında %8,8'i, 1939 yılında 7,15, 1940 yılında ise %3 ünün inşaat masraflarına ayrıldığı görülmektedir. Vilayet bütçelerindeki eğitim ödeneğinin neredeyse tamamının öğretmen maaşları için kullanılmak zorunda kaldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 42: Vilayet Hususi İdareleri Eğitim Bütçesi İnşaat Masrafları:

Yıllar	Maarif Bütçesi	Okul İnşaat ve Tamiri	İnşaat Masraflarının Bütçeye Oranı %
1938	13.622.830	1.199.956	8,81
1939	14.780.462	1.056.749	7,15
1940	15.305.031	458.387	3,00
1941	17.142.844	390.840	2,28

Vilayet Hususi İdareleri İstatistiği 1929-1941, Başvekalet İstatistik Umum Müd., İstanbul, 1944,s.V

Dönemin İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un verdiği bilgilere göre Cumhuriyet döneminde 1939 yılına kadar inşa edilen yeni okul binası sayısı şehirlerde 437, köylerde ise 3.936'dır.³⁰⁴

Köylerde okul binalarının neredeyse tamamen köylünün mali ve işgücü desteği ile yapıldığı düşünüldüğünde 1923-1939 yılları arasındaki 16 yıllık dönemde şehirlerde 437 adet okul binasının vilayet bütçelerinden yapıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Dönem sonu itibariyle şehirlerde mevcut olan 1.256 okul binasından 437'sinin yani %34'nün bu 16 yıllık dönemde yapılabildiği anlaşılmaktadır.

Aşağıdaki tabloda 1933-1941 yılları arasında vilayet bütçelerinde ilköğretime ayrılan tahsisat miktarı ve bütçe toplamlarına göre oranlar verilmiştir.

³⁰³Bkz: yuk., s.480

³⁰⁴Hakkı Tonguç, "Köylerde Okul Binaları İnşaatı", **İlköğretim**,27 İkinciteşrin1939, S:27, s.130-131

Tablo 43: Vilayet Hususi İdareleri Bütçe ve Maarif Tahsisatı Topamları 1933-1941

Vilayet	Bütçeler Toplamı (1933-41)	Maarif Tahsisatı Toplamı (1933-41)	Maarif Tahsisatı Oranı (%)	Vilayet	Bütçeler Toplamı (1933-41)	Maarif Tahsisatı Toplamı (1933-41)	Maarif Tahsisatı Oranı (%)
Hakkari	493.717	83.584	16,93	Kars	4.079.078	1.450.570	35,56
Bingöl	826.690	155.260	18,78	Eskişehir	5.942.609	2.126.102	35,78
Siirt	1.504.051	325.069	21,61	Trabzon	4.498.903	1.618.084	35,97
Van	2.129.459	529.984	24,89	Gaziantep	4.156.050	1.500.154	36,10
Muş	1.465.454	369.794	25,23	Aydın	6.957.573	2.534.129	36,42
Ağrı	2.172.204	583.593	26,87	Burdur	2.268.589	828.479	36,52
Diyarbakır	3.743.787	1.015.057	27,11	Balıkesir	11.757.768	4.297.738	36,55
Mardin	2.642.846	720.580	27,27	Çankırı	3.302.681	1.234.721	37,39
Bitlis	685.667	189.774	27,68	Kırşehir	2.749.386	1.042.528	37,92
Yozgat	5.067.641	1.487.250	29,35	Seyhan	7.400.424	2.814.466	38,03
Kastamonu	7.816.657	2.308.309	29,53	Bolu	3.822.261	1.454.077	38,04
Elazığ	3.765.861	1.124.826	29,87	Kocaeli	7.734.007	2.957.447	38,24
Rize	1.257.085	376.363	29,94	Niğde	4.460.165	1.706.753	38,27
Zonguldak	6.638.685	1.993.535	30,03	İzmir	19.688.547	7.544.365	38,32
Kütahya	7.055.702	2.139.664	30,33	Çanakkale	4.995.905	1.920.413	38,44
Ankara*	20.981.840	6.346.049	30,25	Kayseri	4.482.967	1.777.235	39,64
Maraş	2.302.592	729.887	31,70	Muğla	4.265.997	1.727.611	40,50
Tokat	5.357.483	1.726.000	32,22	Erzincan	2.175.921	885.448	40,69
Sinop	3.143.048	1.017.495	32,37	İstanbul	46.312.585	18.950.349	40,92
Malatya	5.326.855	1.751.480	32,88	Amasya	2.149.641	891.804	41,49
Urfa	2.947.859	970.367	32,92	Bursa	10.186.023	4.245.690	41,68
Antalya	5.935.111	1.953.803	32,92	Denizli	4.651.643	1.953.997	42,01
Afyon	6.484.537	2.135.919	32,94	Gümüşhane	2.228.951	949.414	42,59
Ordu	3.450.566	1.143.512	33,14	İçel	4.868.384	2.074.607	42,61
Edirne	4.879.375	1.630.230	33,41	Bilecik	2.754.967	1.179.016	42,80
Samsun	7.263.824	2.448.357	33,71	Tunceli	775.935	333.431	42,97
Manisa	10.874.172	3.668.647	33,74	Sivas	4.943.013	2.232.073	45,16
Erzurum	5.215.135	1.784.949	34,23	Isparta	2.765.294	1.252.171	45,28
Çoruh	2.591.981	889.598	34,32	Kırklareli	3.372.347	1.532.815	45,45
Konya	10.740.102	3.721.133	34,65	Hatay	1.293.831	590.169	45,61
Çorum	4.384.081	1.544.340	35,23	Tekirdağ	4.004.551	1.940.159	48,45
Giresun	4.156.956	1.474.252	35,46	Toplam	350.750.019	125.923.041	35,90

Vilayet Hususi İdareleri İstatistiği 1929-1941, Başvekalet İstatistik Umum Müd., İstanbul, 1944,s.71

Tabloda görüldüğü gibi 1933-1941 yılları arasında 350.750.019 lira olan bütçeler toplamının %35,9'u ilköğretime ayrılmıştır. Vilayetlerin ilköğretim tahsisat oranları %16 ila %48 arasında belirgin farklılıklar göstermektedir. Ekonomik olarak zayıf vilayetlerin ilköğretime düşük oranlı pay ayırdığı görülmektedir. Bu vilayetlerde aynı zamanda okullaşma oranları da düşüktür.

Tablo 44: Vilayet Hususi İdareler Bütçeleri ve Eğitim Bütçesi Oranları:

Bütçe Yılı	Bütçe Toplamları	Maarif Tahsisatı	Oranı (%)
1933	32.827.624	13.054.545	39,77
1934	31.029.566	12.663.575	40,81
1935	30.996.365	12.004.034	38,73
1936	36.890.923	12.303.603	33,35
1937	40.188.666	13.068.558	32,52
1938	43.491.273	14.075.570	32,36
1939	44.249.746	15.329.074	34,64
1940	43.269.865	16.042.176	37,07
1941	47.805.991	17.381.906	36,36
Toplam	350.750.019	125.923.041	35,90

Vilayet Hususi İdareleri İstatistiği 1929-1941, Başvekalet İstatistik Umum Müd., İstanbul, 1944,s.II

1933 ve 1934 yılında eğitime ayrılan bütçe tahsisatı %40 civarında iken 1941 yılında %36'ya kadar düştüğü görülmektedir. Bütçenin toplam miktarı artarken eğitime ayrılan pay oransal olarak azalmıştır.

Tablo 45: Resmi ve Özel Tüm İlköğretim Harcamalar:³⁰⁵

Yıllar	Okul Sayısı**	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Diploma Alanlar	Yapılan Harcama (Lira)
1928-29*	6.599	15.718	477.569		17.276.480
1929-30*	6.562	15.308	469.071		17.324.220
1930-31*	6.598	16.318	489.299		16.450.587
1931-32	6.713	15.353	523.611	21.928	14.996.777
1932-33	6.777	15.064	567.963	24.740	13.422.375
1933-34	6.383	15.123	691.169	26.680	12.186.351
1934-35	6.402	15.102	647.501	30.079	12.345.311
1935-36	6.274	14.949	688.100	37.697	11.826.633
1936-37	6.202	14.777	714.178	42.208	12.064.625
1937-38	6.700	15.775	764.691	48.338	12.594.761
1938-39	7.863	17.120	813.532	56.657	14.281.394
1939-40	9.418	19.047	905.139	69.636	15.167.612

İlk Tahsil Çağındaki Çocuklar İstatistiği 1940 ve 1941, Başvekalet İstatistik Umum Müd., Ankara, 1943, s.VII

Tablo incelendiğinde, 1928 yılından itibaren öğrenci sayılarında belirgin bir artış olmasına rağmen, ilköğretimin altyapısını oluşturan okul sayılarında ve yapılan toplam harcamalarda aynı artış söz konusu değildir. Okul, öğretmen ve

* 1928-1931 Yılları Arasındaki Harcama Miktarları **B.C.A.**, f:30.10, k:66, d:441, s:8.27 künyeli arşiv belgesinde Dahiliye Vekaleti tarafından hazırlanmış bir rapordan alınmıştır.

* Eğitimli köy okulları dahildir.

öğrenci sayılarında ve harcamalarda 1937-1938 yıllarından itibaren görülen iyileşmede ise eğitimli okul uygulamasının başlıca etkisi olduğu söylenebilir. Eğitimli okullar, kısmen Maarif Vekaleti tarafından finanse edilip, 1936 yılından itibaren köylere gönderilmeye başlanmışlardır.

Aşağıdaki tabloda resmi özel tüm ilköğretim harcamalarının okul çeşitlerine göre miktarları gösterilmektedir. Görüldüğü gibi 1936 yılından itibaren gittikçe artan bir oranda eğitimli okullara yapılan harcamalar artmaktadır. Bu uygulamanın okul ve öğrenci sayılarında belirgin bir artışa neden olduğu bilinmektedir.

Tablo 46: Resmi İlkokullarda Yapılan Harcamaların Dağılımı:

Yıllar	Gündüz İlkokulları	Eğitmenli okullar	Yatılı Okulları		Resmi Okullar Toplamı		Resmi-Özel Toplam Harcama
			Bakanlığa Bağlı	Vilayetlere Bağlı	Miktar	Toplam Harcamaya Oran %	
1931-32	13.755.316	-	218.566	178.723	14.152.605	94,6	14.960.787
1932-33	12.143.131	-	230.620	259.941	12.633.692	94,1	13.422.375
1933-34	11.047.562	-	310.554	116.946	11.475.062	94,2	12.186.351
1934-35	11.032.826	-	178.357	84.509	11.295.692	91,5	12.345.311
1935-36	11.089.294	-	99.557	72.667	11.261.518	95,2	11.826.633
1936-37	11.413.192	8.385	84.884	65.701	11.572.162	95,7	12.094.325
1937-38	11.917.631	89.710	62.573	65.219	12.135.133	96,4	12.593.761
1938-39	13.343.477	399.902	32.764	68.631	13.844.774	96,9	14.281.394
1939-40	14.068.064	614.627	-	26.565	14.709.256	97,0	15.167.612
1940-41	14.394.992	739.457	-	21.674	15.156.123	97,2	15.596.901

İlk Tahsil Çağındaki Çocuklar İstatistiği 1940 ve 1941, Başvekalet İstatistik Umum Müd., Ankara, 1943, s.VII

Tabloda dikkat çeken bir diğer unsurda yatılı okullara yapılan masrafların yıldan yıla gittikçe azalarak dönem sonu itibariyle neredeyse sıfıra yaklaşmasıdır. İncelenen dönem boyunca bir çözüm yolu olarak sunulmuş olan yatılı okullara yapılan harcamanın en yüksek olduğu dönemde bile toplam miktarın ancak % 3 ile %4'ü arasında kaldığı görülmektedir.

Yetkililerin sık sık yatılı ilkokul uygulamasına önem verdiklerini ve bunun köy çocuklarına ilköğretim hizmetini ulaştırmanın yollarından biri olarak gördüklerini belirtmiş olmasına rağmen bu uygulama için yapılan harcamanın en fazla %3 oranında gerçekleşmiş olması ilginçtir. Günümüze, Yatılı İlköğretim Bölge Okulları adıyla devam etmekte olan bu uygulama incelenen 1928-1940 arası dönemde başlayan bir uygulama olmakla beraber yeterli ilgiyi görmediği anlaşılmaktadır.

İncelenen dönemde ilköğretim harcamalarının bir kısmı vatandaşın doğrudan yaptığı harcama olarak özel okullar tarafından yapılmaktadır. 1931-1941 yılları arasında özel ilkokullarda yapılan harcamaları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 47: Özel İkokullarda Yapılan Harcamaların Dağılımı:

Yıllar	Özel İkokullar				Toplam Harcamaya Oran %	Resmi-Özel Toplam Harcama
	Özel Türk Okulları	Azınlık Okulları	Yabancı Okullar	Toplam		
1931-32	93.418	566.046	148.718	808.182	5,4	14.960.787
1932-33	81.297	542.546	164.840	788.683	5,9	13.422.375
1933-34	74.770	505.075	131.444	711.289	5,8	12.186.351
1934-35	51.947	912.019	85.653	1.049.619	8,5	12.345.311
1935-36	67.064	425.307	72.744	565.115	4,8	11.826.633
1936-37	71.406	389.445	61.312	522.163	4,3	12.094.325
1937-38	30.972	375.304	52.352	458.628	3,6	12.593.761
1938-39	34.359	354.544	47.717	436.620	3,1	14.281.394
1939-40	48.680	364.933	44.743	458.356	3,0	15.167.612
1940-41	41.555	352.851	46.372	440.778	2,8	15.596.901

İlk Tahsil Çağındaki Çocuklar İstatistiği 1940 ve 1941, Başvekalet İstatistik Umum Müd., Ankara, 1943, s.XXIII

Tabloda görüldüğü gibi özel ilkokullar; özel Türk okulları, azınlık okulları ve yabancı okullar olarak üç farklı kategoride faaliyet sürdürmektedir. Dönemin devletçilik politikasının bir yansıması olarak 1934 yılından itibaren özel okulların yaptığı eğitim harcamalarının miktarında istikrarlı bir düşüş görülmektedir. 1931-32 öğretim yılında toplam ilköğretim harcamalarının %5,4'ü özel okullar aracılığı ile yapılmakta iken, bu oran 1934-35 öğretim yılında %8,5 olarak gerçekleşmiş, ancak bu yıldan itibaren hızlı bir düşüşle 1940-41 öğretim yılında % 2,8'e kadar gerilemiştir.

Tabloda dikkat çeken bir unsur olarak Türk özel okullarında yabancı ve azınlık okulları harcamalarına paralel olarak düşüş yaşamış olmasıdır. 23.03.1931 tarih 1778 sayılı kanunla Türk vatandaşlarının ilköğretimlerini yabancı ve azınlık okullarında yapmaları yasaklanmıştır.³⁰⁶ Bu tarihe kadar yabancı ve azınlık okullarının ilk kısımlarında okuyan Türk veya azınlık çocukların Türk okullarına kayıt yaptırdığı bilinmektedir. Bu durumun özel Türk okullarını olumlu etkilemediği anlaşılmaktadır.

³⁰⁶“Türkiyede İlk Tahsillerini Mektepte Yapacak Türk Vatandaşı Çocukların t Türk Mekteplerine Girmelerine Dair ve 23 Eylül 1329 Tarihli Tedrisatı İptidaiye Kanununa Müzeyyel Kanun”, **Resmi Gazete**, 29.03.1931, S:1760

Azınlık ve yabancı okullardaki harcamaların düşmüş olmasının başkaca siyasi nedenleri ileri sürülebilse de Türk özel okullarındaki harcamalarında aynı derecede düşmüş olması bu durumun ekonomik sıkıntılarla ilişkisinin daha kuvvetli olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 48: Eğitim Harcamalarının Bütçe Kaynağına Göre Ayrılışları:

	Devlet Bütçesinden (Lira)	Oranı %	Vilayetler Bütçesinden (Lira)	Oranı %	Toplam
1931-32	7.650.071	35	13.992.639	65	21.642.710
1932-33	6.749.899	35	12.451.752	65	19.201.651
1933-34	8.774.822	44	11.198.625	56	19.973.447
1934-35	8.782.245	44	11.180.499	56	19.962.744
1935-36	9.827.165	47	11.201.514	53	21.028.679
1936-37	11.005.467	49	11.556.540	51	22.562.007
1937-38	12.161.718	50	12.148.359	50	24.310.077
1938-39	13.846.111	50	13.882.235	50	27.728.346
1939-40	14.970.355	50	14.783.735	50	29.754.090
1940-41	17.068.579	53	15.238.844	47	32.307.423

Maarif İstatistiği 1940-1941, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943 s.IX

Devlet ve vilayet bütçelerinin toplam eğitim harcamalarını kıyasladığımızda ise Tablo 48'deki sonuçlar karşımıza çıkmaktadır. İlköğretimi finanse eden vilayet harcamaları 1931-32 öğretim yılında toplam harcamaların %65'ini oluşturmaktayken bu oran istikrarlı bir düşüşle 1940-41 öğretim yılında %47'ye kadar düşmüştür. Buna karşın, ortaöğretim ve yüksek öğretimi finanse eden devlet bütçesinden yapılan harcamaların 1931-32 öğretim yılında %35 iken, 1940-41 öğretim yılında % 53'e kadar yükselmiştir.

Tablo incelendiğinde,1928-1940 döneminde toplam eğitim harcamalarına kıyasla ilköğretim harcamalarının düştüğü sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu sonuçlar aşağıdaki tabloda daha net olarak görülebilmektedir.

Tablo 49: Tüm Eğitim Kademelerine Yapılan Harcamalar (1931-1940).³⁰⁷

Yıllar	İlkokullar	Ortaokullar	Liseler	Öğretmen Okulları	Yüksek Okullar ve Fakülteler	Diğer Okullar (Ziraat, Ticaret, Sanat, Teknik, Sıhhat vd. Meslek Okulları)	Toplam
1931-32	14.996.777	1.607.970	4.400.193	1.342.276	1.999.308	1.576.010	25.922.534
1932-33	13.422.375	1.399.778	3.525.490	1.085.513	1.856.894	1.448.648	22.738.698
1933-34	12.186.351	1.507.572	3.836.362	917.914	2.788.940	1.463.570	22.700.709
1934-35	12.345.311	1.538.554	3.827.213	746.675	2.900.116	1.521.212	22.879.081
1935-36	11.826.633	1.811.258	4.019.450	767.162	3.345.711	1.505.899	23.276.113
1936-37	12.064.625	1.937.884	4.292.421	728.019	4.043.052	1.753.246	24.819.247
1937-38	12.594.761	2.361.560	4.855.614	841.338	3.748.498	2.355.915	26.757.686
1938-39	14.281.394	2.929.269	5.468.291	938.877	4.067.787	2.661.196	30.346.814
1939-40	15.167.612	3.365.824	5.918.256	937.221	4.180.067	3.113.301	32.682.281
1940-41	15.596.901	3.614.325	6.239.745	2.168.514	4.260.061	3.626.168	35.498.714

Maarif İstatistiği 1940-1941, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943 s.VIII

Tabloya bakıldığında 1931 yılından itibaren ilköğretim ve öğretmen okulu harcamalarında düşüş görülmekteyken ortaokullar, liseler ve yüksek okullar için yapılan harcamalarda belirgin bir artış söz konusudur. Bu 10 yıllık dönemde ortaokul harcamaları %225, lise harcamaları %45, yüksek okul harcamaları ise %215 artış göstermiş iken ilkokullar için yapılan harcamaları sadece %5 artış göstermiştir.

Aynı tabloda, ilköğretim harcamalarının toplam eğitim harcamalarına oranı 1931-32 öğretim yılında %58 iken, bu oran 1935-36 öğretim yılında %51'e, 1940-41 öğretim yılında ise %44'e düştüğü görülmektedir. Tabloda yer almayan 1928-1930 yılları arasında yapılan ilköğretim harcamalarına dair bilgi Tablo 45'de mevcuttur. Buna göre 1928 yılında 17.276.480 lira, 1929 yılında ise 17.324.220 lira maarif harcaması yapılmıştır. Bu rakamlarla 1940-41 öğretim yılı rakamları kıyaslandığında 1928-1940 döneminde ilköğretim harcamalarında artış değil azalma olduğu anlaşılmaktadır.

İlköğretimin finansmanı açısından bir diğer sorun da kişi başı eğitim harcamalarının ülkenin bölgelerine göre farklılıklar göstermesidir. İlköğretimin vilayet bütçelerinden finanse edilmesinin bir sonucu olarak bazı vilayetler ülkenin gelişmiş Batı vilayetlerine göre bu hizmetten daha az yararlanmıştır.

³⁰⁷ Açıklama: Tablolarda bütçe rakamlarındaki farklılıklar birkaç nedenden ileri gelmektedir. 1. Bazı kaynaklarda takvim yılı baz alınırken, bazılarında öğretim yılı baz alınmış olması. 2. Bütçelerdeki "tahsisat" ile yıl içindeki "ödemeler" arasındaki fark. 3. Bazı vilayetler yıl içinde "fevkalade bütçe" yaparak bütçeye ekleme ve çıkarmalar yapmaktadırlar.

Metin Kopar'ın yaptığı araştırmaya göre; ülke nüfusunun %18,53'ünü oluşturan Doğu ve Güneydoğu vilayetleri 1927-35 döneminde vilayet bütçelerinden yapılan toplam eğitim harcamasından %11,41'lik pay alabilmişlerdir. Bu oran 1936-1940 döneminde ise % 11,20 olarak gerçekleşmiştir. Yerel bütçelerden yapılan kişi başı eğitim harcaması 1927-1935 döneminde ülke genelinde 5,57 TL olarak gerçekleşirken bu vilayetlerde 4,11 TL olarak gerçekleşmiştir. Yine, 1936-1940 döneminde ülke genelinde 4,38 TL olan kişi başı eğitim harcaması, bu vilayetlerde 2,65 TL olarak gerçekleşmiştir. Doğu vilayetleri aleyhine olan bu durum ancak 1940 yılından sonra kısmi bir düzelme gösterecektir.³⁰⁸

Sonuç olarak incelenen dönem, ilköğretimin finansmanı açısından bir tasarruf dönemi olmuştur. İzlenen politika gereği olarak daha az para ile daha fazla öğrenci okutma yoluna gidilmiştir. Dönemin bakanlarının söylemlerinde bu tasarruf yaklaşımının izlerini görmek mümkündür.

Ayrıca, 1934 yılında CHP gurubunda ilköğretim sorununa dair yaptığı uzun konuşmasında Başvekil İsmet İnönü, ilköğretim için harcanan miktarlarla mezun öğrenci sayılarını kıyaslayarak bu hizmetin pahalıya mal olduğunu, kaynakların boşa sarf edildiğini ileri sürmüştür. İnönü'nün konuşmasının özeti şöyledir;³⁰⁹

- Öğretmen maaşlarıyla ilgili şikayetler vardır,
- Vilayet Hususi İdareleri bütçe miktarları düşmektedir,
- Şehir ve köy okullarında başlayan her öğrencilerin bitirme oranları 1/6'dır.
- İlköğretim için harcanan 13.000.000 lira ile 170.000 öğrenci köy ve şehir okullarından mezun edilebilmektedir.
- Öğrenci başında çok para harcanmaktadır.
- Kaynaklar daha intizamlı değerlendirilirse daha fazla çocuk okutulabilir.

Ana başlıklarıyla verdiğimiz uzun konuşmasında İsmet İnönü, ilköğretim için harcanan parayla daha fazla çocuk okutulabileceği kanaatindedir. Dönemin özellikleri gereği her alanda olduğu gibi bu alanda da tasarruf politikaları gündeme getirilmektedir.

³⁰⁸ Metin Kopar, **Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğru Anadolu'ya Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1927-1950)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2009, s.111-115

³⁰⁹ "İlk Tedrisat Hakkında İsmet Paşa'nın Fırkada Beyanâtı", **Milliyet**, 14 Mart 1934, S:2907, s.1

İnönü'nün bu yaklaşımı basında da yankı bulmuştur. Örneğin Burhan Cahit'e göre de ilköğretim için harcanan 13 milyon lirayla bütün çocukların okuması mümkündür. Cahit'e göre kusur, ilköğretimi idare edenlerde ve velilerdedir.³¹⁰

Yunus Nadi ise, parti gurubunda beş saat süren bu görüşmeye dair intibainı *“Şeflerin nazarında büyük bir hamle yapılamadığına dair teessürlerine şahit olduk”* ifadeleriyle anlatmaktadır.³¹¹

Ali Süreyya ise durumdan şu sonucu çıkarmaktadır: İlköğretimin yaygınlaştırılamayacağı anlaşılınca, eldeki imkanlar ne kadarına müsaade ediyorsa o kadar çocuk okutmak, bu arada da nitelik yönünden, rejim yönünden yapılacak değişiklikleri yapmak.³¹²

Hasan Ali Yücel 1939 yılında CHP kongresinde eğitime dair konuşmasında bu tasarruf politikasını şu ifadelerle anlatmaktadır:

“Bu iş onuncu yıl bayramından beri meclisi, hükümeti ..işgal eden bir meseledir. “ parti grubu komisyonu ve ilgili bakanlıkların temsilcilerinden oluşan komisyon çalışmalarını bitirdi. Yakında bazı kanunları meclise sevkedeceğiz...”

Ben ve benden önceki vekiller göğsünde sütleri az birer ana gibi çocuklarını gönüllerinin istediği kadar emzirememek ızdırabını çekmişlerdir. Mamafih, bizler ızdıraba başeğecek insanlar değiliz. Ben ve benden sonraki vekiller maarif hayatımızdaki bütün eksikleri tamamlayacaklardır.”³¹³

İnönü'nün de yukarda dile getirdiği bu yaklaşımının sonucunda zaten tasarruflu bir ilköğretim finansmanı politikası güdülmekteyken, bu tarihten sonra bu hizmeti daha ucuza maletme yolları aranmıştır. Bu arayışın neticesi olarak 1936 yılında başlayan *“eğitmen”* uygulaması ile köy çocuklarına ucuz öğretmen temin etme yoluna gidilmiştir.

İncelenen dönemde Türkiye'nin ilköğretim için harcadığı miktarın çağdaşı ülkelerle kıyaslamak için bulabildiğimiz veriler aşağıda tablo haline getirilmiştir. Tablodaki bilgiler, Maarif Vekaleti tarafından 1939 yılında yapılan Maarif Şurası hazırlık çalışmaları kapsamında yayınlanan bir dizi rapordan birisi olan *“Muhtelif Memleketler Maarif Teşkilatı Hakkında Rapor”* isimli yayından derlenmiştir.

³¹⁰ Burhan Cahit, “Haklı Bir Endişe”, **Milliyet**, 16 Mart 1934, S:2909, s.3

³¹¹ Yunus Nadi, “İlk Tedrisat ve Umumi Okutma”, **Cumhuriyet**, 11 Mart 1934, S:3537, s.1

³¹² Ali Süreyya, “İlk Tahsil ve Fırka”, **Cumhuriyet**, 12 Mart 1934, S:3538, s.1

³¹³“Kurultay Dilek Encümeninde Maarif Meseleleri”, **İlköğretim**, 3 Haziran 1939, S:16, s.246-247

Tablo 50: Bazı Ülkelerin Eğitim Harcama İstatistikleri (Milyon Lira):

Ülke Adı	Nüfusu ⁽¹⁾	Devlet Bütçesi	Eğitim İşleri İçin Harcanan Para			
			Ortaöğretim Giderleri	İlköğretim (Devlet Bütçesinden)	İlköğretim (Yerel Bütçelerden)	İlköğretim Toplam
Belçika (1935)	8.330.959	-	24,67	133,99	45,10	179,09
Britanya (1936)	39.947.931	4.406,82	117,50	203,78	205,82	409,60
Fransa (1937)	41.905.968	1.617,52	18,43	88,16	-	88,16
İtalya (1936)	42.258.000	-	11,75	71,98	-	71,98
Japonya (1933)	69.251.265	790,56	13,35	34,94	100,63	135,57
Romanya (1938)	19.442.060	206,75	5,98	20,18	-	20,18
Yugoslavya (1937)	13.930.918	293,18	4,37	14,24	0,24	14,48
Macaristan (1938)	8.688.139	205,18	4,66	7,90	0,51	8,40
Bulgaristan	6.185.454	107,84	1,62	10,51	-	10,51
Yunanistan (1937)	6.933.341	179,96	2,33	6,99	-	6,99
Mısır (1936)	15.639.000	219,36	3,10	9,88	-	9,88
Türkiye (1936) ⁽²⁾	16.158.018	252,00	6,60	-	11,82	11,82

Muhtelif Memleketlerde Maarif Teşkilatı Hakkında Rapor, t.y., y.y, 1939'da Maarif Şurasına hazırlık olarak bakanlık tarafından yayınlanan raporlardan D serisidir. Bilgiler Beynelmilel Talim ve Terbiye Bürosu'nun 1938 yıllığından derlenmiştir. Türkiye'ye ait sayılar ilgili istatistiklerden alınmış ve tabloya eklenmiştir.

(1) Nüfus rakamları ile öğrenci sayıları aynı yıla ait değildir. İlgili raporda verilen sayılar tablolaştırılmıştır.

(2) Türkiye'ye ait sayılar ilgili istatistiklerden alınmış ve tabloya eklenmiştir.

Tablonun üst sıralarında görüldüğü gibi gelişmiş Avrupa ülkelerinin ilköğretim için ayırdığı finansman miktarı Türkiye ile kıyaslanmayacak kadar büyüktür. Yine Romanya, Yugoslavya, Macaristan, Bulgaristan, Yunanistan gibi gelişmişlik bakımından Türkiye ile kıyaslanabilecek ülkelerdeki ilköğretim için harcanan paraların nüfuslarıyla kıyaslandığında Türkiye'nin ancak Mısır'la boy ölçüşebildiği görülmektedir.

1928-1940 yılları arasında ilköğretimin en temel sorunu olan finansmanın nasıl yapılacağı sorunu dönem sonu itibarıyla çözüme kavuşturulamamıştır. İlköğretim hizmetine talep hızla artmaktayken vilayetlerin ilköğretim bütçeleri artış gösterememiştir. Esasen dönemin başlarından itibaren görünür olan bu sorun sık sık gündeme gelmiş, ancak yapılan düzenleme çalışmaları başarısız olmuştur.

Bu başarısızlığın nedenlerinin başında 1929 ekonomik krizi gelmekle birlikte, krizin etkilerinin geçtiği 1930'ların ikinci yarısında da sorun devam etmiştir. Sorunun tanımı ve çözümü kişiye veya kurumlara göre değişmektedir. Bütçeleri denkleştirmek her gündeme geldiğinde, Vilayet Umum Meclisleri ve Dahiliye

Vekaleti, bütçe sıkıntısının öğretmenlere tanınmış özlük haklarından kaynaklandığını ileri sürmüş ve tasarruf için bu haklardan ödün verilmesi yoluna gidilmiştir.³¹⁴

1928-1940 yılları arası ilköğretimin finansmanı politikasıyla ilgili en çarpıcı tespiti Kazım Nami Duru yapmıştır. Duru'ya göre ilköğretim “*suyu başkasın, tarlaları da başkasının elinde bulunduran rejimden*” kurtarılmalıdır. Duru, şu iki yoldan biri tercih edilmesi gerektiğini belirtmektedir; Ya ileriye gidilmeli, ilköğretimi devletleştirmeli, yahut eskiden olduğu gibi halka devretmelidir. Birinci yol, hükümet tarafından kabul görmediğinden ikinci yolu takip etmekten başka çare kalmamıştır. İkinci yol olarak devlet, halkın vergi yükünü hafifletmeli ve ilköğretimin finansmanını da doğrudan doğruya mahalli halka bırakmalıdır.³¹⁵

1940 yılına gelindiğinde hükümet bu iki yolu da tercih etmemiş, ilköğretimin karar alma organı Maarif Vekaleti, finansmanı ise Dahiliye Vekaleti'ne bağlı Vilayet Umumi Meclisleri tarafından yapılmıştır. Devlet, 1928 yılında Mustafa Necati Bey'in ilk girişimlerinden ancak 20 yıl sonra, 1948 yılında bu meseledeki kararını verecek ve bu tarihte öğretmen maaşları merkezi hükümet tarafından ödenmeye başlanacaktır.

5.2.3.1. Öğretmen Maaşları Sorunu

Cumhuriyet öncesinde öğretmen maaşlarıyla ilgili ilk düzenleme 1913 tarihli Tedrisatı İptidaiye Kanunu ile olmuştur. Bu kanuna göre, öğretmenler 7 dereceye ayrılmış ve 300 kuruş maaşla göreve başlayıp, her üç senede bir 100 lira terfi zammı alarak 1000 kuruş maaşa kadar yükselecekleri belirtilmiştir.³¹⁶

Cumhuriyet'in ilk yıllarında öğretmen maaşlarıyla ilgili belirsizlikler vardır. 08.04.1339 tarihinde Tedrisatı İptidaiye Kanunu Muvakkatı'nda yapılan değişiklikle öğretmenlerin maaşı 600 kuruştan başlatılmıştır.³¹⁷ Bu düzenleme sorunu çözmemiştir. Çünkü, vilayetlerde bu kanundan önce, örneğin 1337 yılında 800 kuruşla öğretmen istihdam edilmekteydi. Bu maaşlar, vilayetten vilayete ve öğretmenden öğretmene göre değişebilmekteydi. 1340 yılında yapılan değişiklikle

³¹⁴ B.C.A., f:30.10, k:66, d:441, s:8.28

³¹⁵ Kazım Nami Duru, “İlk Öğretimde Son Koz”, **Yeni Kültür**, Temmuz 1938, S:27, s.193-199

³¹⁶ **Maarif Düsturu**, Der: F.Reşit Unat, 2.cilt, Milli Matbaa, İstanbul, 1927, s.23

³¹⁷ 8 Nisan 1339 tarihli İdare-i vilayat kanunu ile ve tedrisatı iptidaiye kararnamesinin tadili hakkında kanun”http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200426.pdf

ise en az 1000 kuruş maaş ve üç senede bir 200 kuruş zam öngörülmüşse de bu kanun da ilkokul öğretmenlerinin maaş sorununu çözememiştir.³¹⁸

Öğretmen maaşlarıyla ilgili ilk derli toplu düzenleme 1926 yılında Mustafa Necati Bey tarafından yapılmıştır. 3.4.1926 tarih 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanuna göre;

- İllkokul öğretmenleri 15 lira maaşla göreve başlarlar,
- Her üç yılda bir terfi zammı verilir,
- Her öğretmene 5 lira ile 10 lira arası ev kirası yardımı verilir.
- İllkokul müdür ve başmuallimlerine makam ücreti olarak 10 ile 20 lira arası bir tahsisat, ortaokul müdürlerine 20 ila 30, Lise müdürlerine 30-60 lira makam ücreti verilir,
- İlköğretim müfettişlerine 15 ile 20 lira arası makam ücreti verilir,
- Muallim Mektebi mezunlarına bir defaya mahsus 80 lira harcırah verilir.³¹⁹

Ayrıca aynı kanunda, Bakanlar Kurulu tarafından tespit edilmiş mahrumiyet bölgelerine giden öğretmenlere en az 1/3 oranında zam yapılır ve ona göre tahsisat verilir hükmü getirilmiştir. Ancak, bu maddenin uygulandığına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. İncelenen dönemde ülkenin her bölgesindeki öğretmenlerin maaşı aynı şekilde hesaplanmıştır.

Görüldüğü gibi 1926 tarihli bu düzenlemeyle ilkokul öğretmenleri önemli haklara sahip olmuşlardır. Her ne kadar, maaşını merkezi bütçeden alan ortaokul öğretmenleri kadar olmasa da henüz erken sayılabilecek bir tarihte bu haklara sahip olmaları önemli bir gelişmedir. Fakat bu tarihten sonra bu haklarda bir ilerleme olmayacak, aksine gerileme yaşanacaktır.

Esasen Mustafa Necati Bey döneminde yapılan bu kanun acil bir tedbir olarak düşünülmekteydi. Necati Bey, en kısa zamanda kapsamlı bir Maarifi Umumiye Kanunu yapılacağını vadetmekteydi.³²⁰ Ancak, Necati Bey bu vaadini yerine getirememiş, kendisinden sonra gelen bakanlarda kapsamlı ve derli toplu bir eğitim kanunu yapamamışlardır.

Bununla birlikte 1926 tarihli bu düzenleme öğretmenlere Avrupa'daki emsallerine denk bazı haklar tanımış olmaktadır. Öğretmenler kendilerine tanınan bu haklardan dolayı daha sonraki yıllarda Mustafa Necati Bey'i hayırla anacaklardır.

³¹⁸Demiray, "Türkiye Cumhuriyetinin 10 Yıllık Maarif İşleri...", **a.g.m.**

³¹⁹"Maarif Teşkilatına Dair Kanun", **Resmi Gazete**, 3 Nisan 1926, S:338, s.522-526

³²⁰Demiray, "Türkiye Cumhuriyetinin 10 Yıllık Maarif İşleri...", **a.g.m.**

Ekonomik krizin etkisiyle, öğretmenlere tanınan bu haklar daha sonraki yıllarda yapılan düzenlemelerle ya tamamen ellerinden alınacak yada bazı şartlara bağlanarak fiilen ellerinden alınacaktır.

Mesken bedeli adı altındaki kira yardımını öngören 1926 tarih 789 sayılı kanunun 11. Maddesinin hükmü 1930 yılında 2 yıl, 1933'de 2 yıl, 1935'de 2 yıl ve 1937'de bir yıl ertelenmek suretiyle 7 Haziran 1938 tarihine kadar verilmemiştir.³²¹Maddenin ertelenmesinin görüşüldüğü Meclis oturumunda bazı milletvekillerinin karşı çıkmasına rağmen dikkate alınmamıştır. Örneğin, İbrahim Alaaddin Bey (Sivas) kanuni bir hakkın geri alınmasını doğru bulmadığını, asıl sorun olan Hususi İdarelerde ıslahat yapmak gerektiğini belirtmiştir. Naim Hazim Bey (Konya); iki yıl sonra ne olacağını sormakta ve öğretmenlerin aldatılmaması gerektiğini belirtmektedir.³²²Nitekim, Naim Hazim Bey'in iddiası gerçekleşmiş, öğretmenlerin kira yardımı hakkı bu ilk ertelemeden sonra üç kez daha erteleme yapılarak toplam 8 yıl ertelenmiştir. Bu ertelemelerin gerekçesi; ekonomik krizin etkileriyle vilayet bütçelerinde meydana gelen açıkların kapatılması olmuştur. Örneğin, ilk erteleme 1929 ekonomik krizinin etkilerinin hissedilmeye başlandığı 1930 yılında yapılmış, bu düzenleme ile 1930 yılı vilayet bütçelerinde 1.033.204 lira tasarruf yapılmıştır.³²³

Ayrıca, yine öğretmenlerin özlük haklarından olan başmuallimlerin makam tahsisatı hakkında da bir düzenleme yapılmıştır. 25.07.1931 tarihli 1880 sayılı kanunla; bu tahsisatın verilebilmesi her vilayetin bütçe durumuna bağlı olarak Vilayet Umum Meclislerinin kararına bırakılmıştır.³²⁴

İlkokul öğretmenlerinin özlük haklarındaki bu gerilemeye rağmen, maaşını merkezi bütçeden alan ortaokul ve lise öğretmenlerinin haklarında ilerlemeler

³²¹“Maarif Teşkilâtı Kanununun 11 inci Maddesinin İki Sene Müddetle Tecili Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 19.06.1930, S:1524, “22 Mart 1926 Tarih ve 789 Numaralı Kanunun 11 inci Maddesinin Tecili Hakkındaki 1707 Numaralı Kanunun iki Sene Daha Temdidine Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 24.06.1933, S:2435, “Kültür Örgütlerine İlişkin Kanunun 11 inci Maddesinin İki Yıl Sonratılması Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 22.06.1935, S: 3035, “Maarif Teşkilâtına Dair Olan 789 Sayılı Kanunun 11 inci Maddesi Hükmünün Bir Yıl Tecili Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 21.06.1937, S:3636

³²²“Maarif Teşkilâtı Hakkındaki Kanunun 11 inci Maddesi Hükmünün 2 Sene Tecili Hakkında...”

T.B.M.M.Z.C., İ:74, 10.6.1930, s.183-185

³²³**A.y.**

³²⁴“İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkındaki Kanunun Bazı Maddelerinin Tadiline Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 3 Ağustos1931, S:1863,

kaydedilmiştir. Örneğin, 1930 ve 1934 yıllarında ortaokul ve lise müdürlerinin makam ücretlerinde ciddi artışlar sağlayan düzenlemeler yapılmıştır.³²⁵

18.05.1929 tarih 1454 sayılı Devlet Memurları Maşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Kanun'la bütün memurların maaşlarıyla ilgili yeni bir düzenleme gidilmiştir. Barem Kanunu olarak anılan bu kanuna göre memurlar 1.'den 20. dereceye kadar kademelendirilmiştir.³²⁶ Bu kanuna paralel olarak ilkokul öğretmenleri için ayrı bir düzenleme yapılarak 1930 tarih 1702 sayılı kanunla öğretmenlerin maaş ve diğer özlük hakları düzenlenmiştir. Buna göre ilkokul öğretmenleri memuriyete 16. dereceden başlayıp 16 lira asli maaş alacaklar, her üç yılda bir terfi ederek 27 yıl sonra 7. dereceye yükselerek 60 lira asli maaşa hak kazanacaklardır.³²⁷

Bu kanuni düzenlemeler ilkokul öğretmenleri açısından bir yenilik veya iyileştirme getirmemiştir. Aksine bazı öğretmenlerin maaşları eskisine oranla düşüş gösterecektir. Kanuna göre yeni atanan bir öğretmenin maaşı 16. Dereceden başlayıp, 16 lira asli maaş üzerinden 52 lira olacaktır. Bu miktar mesken bedelleriyle birlikte hesaplandığında eski maaşlarından daha düşük olacaktır. Aşağıdaki tabloda, bu kanuni düzenlemeden sonra vilayetler tarafından yapılmış cetvellerde öğretmen maaşlarının eski ve yeni hali aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

³²⁵ Bkz:“İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin...”,**Resmi Gazete**, 29.06.1930, S: 1532, Bkz: “1702 ve 1880 Numaralı Kanunların Tadiline Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 25.06.1934, S: 2735

³²⁶ “Devlet Memurları Maşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 30.06.1929, S:1229,

³²⁷ “İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin...”, **Resmi Gazete**, 29.06.1930, S:1532

Tablo 51: Vilayet Hususi İdare Bütçesi Memur Maaşlarını Gösterir Cetvel (Lira):

Memuriyet Unvanı	1929 Senesinde Aldığı Maaş					Teadül Kanununa Göre Yeni Maaşı		
	Asli Maaş	Tahsisatı	Makam /Mesken Bedeli	Kira Miktarı	Toplam	Derecesi	Maaşı	Alacağı Miktar
Muhasebei Hususiye	40	57,5	0	92,4	97,5	9	40	108
Muhasebei Hususiye	23	43	0	63,24	66	13	22	66
Encümen Katibi	23	43		63,24	66	13	22	66
Katip	14	34		46,32	48	17	14	49
Kaza Katibi	18	38		53,84	56	19	10	40
Tahsildar	15	35		48,2	50	17	14	49
İlkredrisat Müfettişi	26,16	46,16	8	73,72	80,32	12	25	75
İlkredrisat Müfettişi	34,39	53,29	8	87,29	95,68	10	35	98
Maarif Sicil Katibi	15	35		48,2	50	17	14	49
Maarif Katibi	13,8	33,8		43,67	47,6	17	14	49
Muallim	15	35	8	53,79	58	16	16	52
Muallim	15	35	5	50,79	55	16	16	52
Muallim	16,2	36,2	8	55,53	60,4	16	16	52
Muallim	16,2	36,2	5	52,79	57,4	16	16	52
Muallim	17,25	37,25	8	58,36	62,5	15	17,5	56
Muallim	17,25	37,25	5	55,36	59,5	15	17,5	56
Muallim	18,63	38,63	5	57,39	62,26	15	17,5	56
Muallim	19,84	39,84	5	59,59	64,68	14	20	60
Muallim	20,1	40,1	5	59,74	65,2	14	20	60
Muallim	21,16	41,16	8	64,79	70,32	13	22	66
Muallim	22,43	42,43	5	64,6	69,86	13	22	66
Muallim	23,58	43,58	5	66,11	72,16	12	25	75
Muallim	24,5	44,5	8	70,76	77	12	25	75
Muallim	25,3	45,3	5	69,18	75,6	12	25	75
Muallim	25,88	45,88	8	73,23	79,76	12	25	75
Başkatip	18	38	0		56	13	22	66
Ambar Memuru	12,5	32,5	0		45	18	12	45

1930 Senesine Mahsus Olarak Vilayet Umum Meclisleri Tarafından Tanzim Olunup Yüksek Tasdika İktiran Edilen Hususi İdareler Teadül Cedvelleri, Dahiliye Vekaleti Mahalli İdareler Umum Müd., İstanbul, 1932, s.47

* Aynı eserde bazı vilayetlerde 1929 maaş hesabında Makam Tahsisatı veya mesken bedeli hiç verilmediği ve dolayısıyla Teadül Kanununa göre yeni maaşları eski maaşlarına göre daha fazla olduğu görülmektedir.

* Çoğunlukla Mesken Bedeli olarak 8 lira maaşlara eklendiği görülmektedir. Ancak, 1930 yılından itibaren bu miktarlar eklenmemiştir. Diğer memurlar gibi maaş hesabı yapılmıştır.

Tabloda da görüldüğü gibi, 1929 yılı itibariyle kira yardımıyla birlikte 55 lira maaş alan bir öğretmen Teadül Kanuna tabi olduktan sonra 52 lira alabilmektedir. Aynı derecedeki bir başmuallim ise makam tahsisatıyla birlikte 58 lira alırken, bu kanunda net maaşı 52 lira olmuştur. Öğretmenlerin bu zararı, bu tarihlerden sonra kira yardımı ve makam tahsisatlarını alamamış olmalarından kaynaklanmaktadır.

Tablo 52: Vilayet Hususi İdareleri Maaş Ödemeleri 1933-1939

Yıl	Memur ve Öğretmen Sayısı	Ödenen Maaş Miktarı	Ortalama Aylık Maaş
1933	17.384	11.022.225	52,84
1934	16.850	11.483.000	56,79
1935	16.958	11.542.015	56,72
1936	19.953	13.357.039	55,79
1937	18.665	12.991.370	58,00
1938	19.927	13.802.857	57,72
1939	20.277	14.805.959	60,85

Vilayet Hususi İdareleri İstatistiği 1929-1939, Başvekalet İstatistik Umum Müd., Ankara, 1941,s.IV

Tablodaki istatistikte öğretmen maaşlarıyla ilgili ayrıca bir istatistik yapılmadığı için memurlarla birlikte hesap yapılmıştır. Buna göre, Vilayet Hususi İdarelerinden maaş alan memur ve öğretmenler 1933-1939 döneminde ortalama 52 ila 60 lira arasında bir maaş almaktadır. 1939 yılında maaş alan 20.277 kişiden yaklaşık 19.000'inin öğretmen olduğu düşünüldüğünde bu hesaplamanın aynı zamanda öğretmenlerin ortalama maaş miktarlarını da gösterdiği anlaşılacaktır.

Öğretmen maaşlarıyla ilgili bir düzenleme de dönem sonu itibariyle 30.06.1939 tarihli 3656sayılı "Devlet Memurlarının Aylıklarının Tevhid ve Teadülüne Dair Kanun"da değişiklik yapılmasıdır. Buna göre, göreve yeni başlayan bir öğretmenin maaşı 13.dereceden 20 lira asli maaş üzerinden 60 lira olarak belirlenmiş, ancak görevdeki öğretmenlerin maaş miktarlarında bir değişiklik yapılmamıştır.³²⁸ 1945 yılında 4805 sayılı kanunla bu miktar 75 liraya, 1946 yılında 175 liraya çıkacaktır.³²⁹

Sonuç itibariyle 1929 yılında 16 asli maaş üzerinden 52 lira olan en düşük öğretmen maaşı 1939 yılı itibariyle 20 asli maaş olmak üzere 60 liraya çıkartılmış, ancak diğer öğretmenlerin maaşlarında bir artış olmamıştır.

Aşağıdaki tabloda 1933 ve 1937 yılları itibariyle öğretmenlerin maaş aldıkları derecelere göre sayısal dağılımı gösterilmektedir.

³²⁸“Devlet Memurları Aylıklarının Tevhid ve Teadülüne Dair Kanun”,**Resmi Gazete**,08.07.1939, S:4523

³²⁹ Bkz:“Devlet Memurları Aylıklarının Tevhid ve Teadülüne Dair Olan 3656 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Aylıklardan % 5 Emeklilik Karşılığı Kesilmesi Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 25.12.1945, S: 6189, “Devlet Memurları Aylıklarının Tevhid ve Teadülüne Dair Olan 3656 Sayılı Kanunla Buna Ek 4644 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 31.12.1946, S:6494

Tablo 53: Maaş Derecelerine Göre Öğretmen Sayıları:

Asli Maaş Miktarı	İlkokul Öğretmenleri		Ortaokul-Lise Öğretmenleri	
	1933-34	1937-38	1933-34	1937-38
10 Lira	44	79		3
12 Lira	72	19	-	-
14 Lira	30	31	-	-
16 Lira	5.676	3.773	-	-
17,5 Lira	3.342	3.720	86	67
20 Lira	1.932	2.706	101	58
22 Lira	1.117	1.705	67	104
25 Lira	535	806	524	894
30 Lira	197	449	298	373
35 Lira	84	146	268	260
40 Lira	9	51	205	279
45 Lira	4	14	205	178
55 Lira	-	2	42	198
70 Lira	20	38	-	1
80 Lira	-	-	17	30
90 Lira	-	-	6	13
Toplam	13.042	13.502	1.839	2.496
Ortalama Asli Maaş	18,3	19,5	31,6	32,5

Öğretmenler İstatistiği 1934-1938, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1942, s.LVII

Tablo görülen 10 lira, 12 lira ve 14 lira maaş alan öğretmenler vekil öğretmenlerdir. Asil ilkokul öğretmenlerinin maaşları ise 16 liradan başlamaktadır. Tablo incelendiğinde; ortaokul öğretmenlerinin maaş derecelerine göre dağılımlarının orantılı olduğu, ilkokul öğretmenlerinde ise çoğunlukla başlangıç derecelerinde yığılma olduğu görülmektedir. Ayrıca, ilkokul öğretmenlerinin ortalama asli maaşı 1938 yılında 19,5 lira iken ortaokul öğretmenlerinin ortalama asli maaşı 32,5 liradır. Bu durumun nedeni, merkezi bütçeye bağlı olan ortaokul öğretmenlerinin her üç yılda bir almaları gereken terfilerini düzenli alabilmeleri, buna karşın vilayet bütçelerine bağlı olan ilkokul öğretmenlerinin terfilerini alamadıkları için alt derecelerden maaş almaya devam etmesidir. Zira, bütçe sıkıntısı gerekçesiyle Vilayet Umumi Meclislerince ilkokul öğretmenlerinin terfi hakları verilmemiştir.

Tablo 54: İlkokul Öğretmenlerinin Hizmet Sürelerine Göre Dağılımları 1933-1937:

Ders Yılı	Hizmet Süreleri						Toplam	Ortalama Hizmet Süresi	
	1-5	6-10	11-15	16-20	21-25	26-30			31 +
1933-34	4.253	3.993	2.325	1.154	970	237	110	13.042	9
1937-38	2.988	4.161	3.054	1.639	1.123	444	93	13.502	11

Öğretmenler İstatistiği 1934-1938, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1942, s.LVII

Tabloda 1933 ve 1937 yılları itibariyle öğretmenlerin hizmet sürelerine göre dağılımları verilmiştir. Tablolar birlikte değerlendirildiğinde, mesleğinde beş yılını tamamlamamış öğretmen sayısı 4.523 olduğu halde, başlangıç maaşı olan 16. dereceden maaş alan öğretmen sayı 5.676 olduğu görülmektedir. Yani, 6-10 yıl hizmet süresi olan en az 1.153 öğretmen hiç terfi alamamıştır.

İlgili kanunlara göre bir ilkokul öğretmenin mesleğinin 15.yılında 30 lira asli maaşa yükselmesi gerekmektedir. 1933 yılı itibariyle hizmet süresi 16 yıldan fazla olan toplam 2.471 öğretmen bulunmaktayken bunlardan sadece 314'ü 30 lira ve üstünde asli maaşa kavuşmuştur. Yani, öğretmenlerin %87,3'ünün hakkettikleri terfilerini alamadıkları ve düşük maaşlarla görev yaptıkları görülmektedir. 1937-38 öğretim yılında bu oran %79'a düşmüştür. Yine 1933 yılında hizmet süresi 21-25 yıl olan 970 öğretmen varken, bu hizmetin karşılığı olan 40 lira asli maaşa kavuşmuş sadece 9 öğretmen vardır. Özetle, tablolar incelendiğinde öğretmenlerin yüksek maaş derecelerine çıkamadıkları görülmektedir.

İncelenen dönem boyunca, neredeyse bütün vilayetlerde öğretmenlerin başta gelen şikayetleri maaşlarını düzenli alamamak olmuştur. Bu sorunlar, 1928 yılından itibaren gerek basının ve gerekse yetkililerin gündeminden düşmeyecektir. Örneğin, maaşlarını alamayan öğretmenler telgraf çekerek yardım istemesi üzerine Maarif Vekili Necati Bey, o vilayetin valisine telgraf çekerek; 24 saat içinde maaşlar verilmezse öğretmenleri alıp başka bir vilayette görevlendireceğini belirtmiştir.³³⁰

Bazı vilayetlerdeki Hususi İdareler, öğretmen maaşlarını ikinci plana atmakta ve geciktirmektedir. Örneğin, 11.02.1928 tarihli bir gazete haberinde Niğde öğretmenleri; Vilayet Encümeni azalarının 100 liraya çıkardıkları kendi maaşlarını gününde almalarına karşın öğretmen maaşlarının aylardır ödenmediğini, istendiğinde ise; *“Eylül maaşınızı yeni verdik, yalnız sizi mi düşüneceğiz.*

³³⁰ Akyüz, Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri..., a.g.e., s.240

Muhasebei Hususiyenin bir çok işleri var, size para yoktur diyoruz” şeklinde hakaretamiz cevaplar aldıklarını belirtmektedirler.³³¹

Kemaliye öğretmenleri mektuplarında; beş aydır maaş alamadıklarını, perişan hallerini yetkilileri arz ettiklerini ama sonuç alamadıklarını belirttikten sonra *“alacaklılar, bakkal, kasap, ekmekçi, hülasa evlerimizdeki aç çoluk çocuk Muhasebei Hususiyenin parası olmadığını, aylarca maaş alamadığımızı dinler mi?”* demektedir. Mektuba yer veren gazete; *“Memurin maaş her ay bidayetinde peşin verilir”* kanuni hükmünü hatırlatarak sorunun çözülmesini rica etmektedir.³³²

Maarif Vekili Reşit Galip Bey, Anadolu Ajansına verdiği 25.09.1932 tarihli demecinde ödenmeyen öğretmen maaşlarıyla ilgilendiğini ifade ediyor ve şu sert açıklamaları yapıyordu: *“...Bundan sonra kendileri maaş aldıkları halde muallimleri aylıksız bıraktıkları görülürse hususi muhasebelerin yakasından tutacağım.”³³³*

Yine Reşit Galip Bey, mektup yazarak altı aydır maaş alamadığından şikayet eden bir öğretmenin sorunuyla yakından ilgilenmiş ve aylığını almasını sağlamıştır. Ayrıca kendisine şu mesajı göndermiştir;

“Muallimlerin vaziyetlerini daima göz önünde bulunduruyorum. Aylık almamak yüzünden sefalet çekmenize katiyen müsaade edemem. Mensup olduğun vilayet nezdinde teşebbüs yapmıştı. Aylıklarınızı vaktinde alacaksınız.”³³⁴

Öğretmenler çeşitli yollarla dertlerini dile getirmek ve resmi makamları eleştirmek için ilginç ifadelerle başvurmak durumunda kalmaktadırlar; 1930'da Muallimler Mecmuası, ölen ve hiç parası çıkmayan bir öğretmenin defin masrafları için İstanbul İl Özel İdaresinden 100 lira alındığını söyledikten sonra şu alaycı ifadeleri eklemektedir;

“Burada vilayet encümeni azalarını açıkça teşekkür ederiz. Çünkü bir maarif emektarının emeği velev gömülürken de olsa takdir edilmiş oluyor”³³⁵

Son Posta gazetesinin 1930'da açtığı *“Gaziye görebilseydiniz nelerden şikayet ederiniz?”* anketine bir öğretmen şu cevabı vermektedir:

“...Cumhuriyetin ulu reisine, tavsiye, iltimas kelimelerinin her daireden daha ziyade maalesef Maarifte icra-yı hüküm ettiğini söylemek isterdim.”³³⁶

³³¹ “Niğde Muallimleri Ne Haldedir?”, **Cumhuriyet**, 11 Şubat 1928, S:1352, s.4

³³² “Beş Ay Maaş Verilmez Olur mu?”, **Cumhuriyet**, 4 Kanunusani 1929, S:, s.2

³³³ “Maarif Vekili”, **Akşam**, 25 Eylül 1932, S:5015, s.2, Ay.Bkz: **Dr.Reşit Galip**, Haz: A.Şevket Elman, y.y., Ankara, 1955, s.90

³³⁴ “Muallim Maaşları Muntazam Verilecek”, **Cumhuriyet**, 22 Temmuz 1933, S:3307, s.2

³³⁵ Akyüz, **Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri...**, a.g.e., s.233

³³⁶ **A.g.e.**, s.234

Bir yazarın iddiasına göre 1932 yılında yırtık, yamalı elbiseleri ve aç karnı ile öğrencilerin karşısına çıkmaktan utanan bir öğretmen intihar etmiştir.³³⁷

1930 yılında bir öğretmen gazeteğe gönderdiği mektubunda Şu serzenişte bulunmaktadır;

“...Merhum Necati Bey maarife ait söylediği bir sözde : “Yerden ses duyuyorum!” demişti. Şimdi ben vazifesini bilen bir muallim sıfatıyla Necati Bey merhuma söylüyorum :”Necati, Necati, kulağını midelerimize koy da bak, neler söylüyor!”³³⁸

Muallimler Mecmuasında 1935 yılında çıkan yazıda ise bir öğretmen geçim sıkıntısını Şu ifadelerle anlatmaktadır;

“Bugün meslekte ekseriyeti 42-46 lira alan muallimler teşkil ediyor. ..ev kirası veren, karnını doyan, hasta annesine, kardeşlerine bakmak zorunda olan muallimler vardır. Aynı zamanda temiz giyinmek zaruriyetinde olan muallim bu paradan elbise için ne artırabilir? Hangi kitabı okuyabilir? ...bütçe darlığının, buhranın ne demek olduğunu bilir anlarız. Sıkıntılı zamanlarda vaziyeti takdir eder, sükut ederdik. Fakat bugün ortada feragat ve tahammülü icap edecek bir hal görmüyoruz.”³³⁹

Öğretmenler haklarını daha çok gazetelere gönderdikleri mektuplarla aramaktadırlar. Bundan sonuç alamayanlar ise doğrudan Bakan, Başbakan veya Cumhurbaşkanına telgraf çekerek haklarını arama yoluna gitmişlerdir.

08.12.1930 tarihli bir arşiv belgesinde, bazı öğretmenlerin maaşlarının ödenmediği gerekçesiyle Atatürk'e Şikayette bulunması üzerine Dahiliye Vekaleti'nin vilayetlere bunun gerekçesini sorduğu görülmektedir. Toplam altı vilayetin valisinden alınan cevaplarda genellikle Şikayetlerin gerçeği yansıtmadığı, maaşların zamanında ödendiği ileri sürülmektedir. Aynı raporda, ödenemeyen maaşların bütçe sıkıntısından kaynaklandığı, bu vilayetlere borç verileceği bildirilmektedir.³⁴⁰

Atatürk'ün 1930 yılı yurt gezisi notlarında; 100 kadar emekli öğretmen maaşlarını alamadıkları, bu paranın hangi merciden verilmesi gerekiyorsa bir an önce tespit edilmesini ve öğretmenlerin memnun edilmesini istemektedir.³⁴¹ Aynı gezi sırasında Trabzon'dan Başvekalete gönderdiği telgrafında Atatürk; üç dört aydır maaş alamayan öğretmenlerin maaşlarının verilmesini, ayrıca, maaş meselesinin bir düzene sokulmasını istemektedir.³⁴²

³³⁷ A.g.e., s.234

³³⁸ A.g.e., s.244-245

³³⁹ A.g.e., s.242

³⁴⁰ B.C.A., f:30.10, k:64, d:432, s:13.1

³⁴¹ Atatürk'ün Bütün Eserleri: (Ağustos 1930-25 Ocak 1931),Kaynak Yay.,İstanbul, 2009, s.330

³⁴² A.g.e., s.333-334

18.11.1931 tarihli bir gazetede bir öğretmen mektubunda; diğer memurlar maaşını aldığı halde öğretmenlerin ödenmediğini, öğretmenlerin Hususi İdarelerin elinde oyuncak olduğu, başvurulara rağmen ilgisiz davrandıklarından şikayet edilmektedir.³⁴³

1932 yılında Niğde'de görev yapan 24 öğretmen o sıralarda Yalova'da bulunan Atatürk'e şu telgrafı çekmişlerdir;

"Yalova Reiscumhur Gazi Hz.

*Beş aylık maaşımız müterakimdir. Şeref ve haysiyetini kaybetmek tehlikesine düşmüş Cumhuriyetin aç bir muallimi sıfatıyla huzurunuzda çıkıyoruz. Ulu himmetinizin bir çare bulacağına imanımızın takdimi vesilesiyle merhametinizi dahalet ederiz ulu gazimiz."*³⁴⁴

Merhamet dilenen bu telgrafı alan Atatürk, konuyu Başvekil İsmet İnönü'ye havale etmiştir. İnönü, Niğde valiliğine 07.0.1932 tarihli şu telgrafı çekmektedir;

"Niğde Vilayetine;

Makine başında

*Niğde muallimlerinin beş aydan beri maaş alamadıkları telgrafla vaki müracaatlarından anlaşılmalıdır. Doğru mudur? İzahat verilmesini rica ederim."*³⁴⁵

Niğde valiliği bu telgrafa karşılık, vergi tahsilatlarındaki gecikmeden dolayı maaşlarda gecikme yaşandığını, gelecek sene bütçesinde bu açığın kapatılacağı savunmasını yapmaktadır.³⁴⁶

İnönü, bu sorunu Maarif Vekili Esat Bey'e de aktarmıştır. Esat Bey, aldığı emir üzerine Niğde'ye gitmiş, oradan Osmaniye, Cebelitarık, Antep ve İçel vilayetlerine giderek ödenmeyen öğretmen maaşlarıyla ilgili raporlarını Yalova'ya telgrafla bildirmiştir. Esat Bey'in yerinden yaptığı bilgilendirmeler ve daha sonra Başvekalete yazdığı izahatlarında; Niğde'de dahil olmak üzere bazı illerde diğer memurların maaşlarını zamanında aldığı halde, öğretmenlerin birkaç aylık maaşlarının verilmedi bildirilmektedir. Ağustos başından Eylül başına kadar devam eden bu yazışmalardan, Atatürk tarafından el konulan bu sorunun bakanlar kurulunda da gündeme alındığı anlaşılmaktadır.³⁴⁷

9.05.1934 tarihli bir arşiv belgesinde Maarif Vekaleti'ne telgraf gönderen öğretmen Haydar Bey şu ifadeleri kullanmaktadır;

"Ankara Maarif Vekaletine

³⁴³ "Kars Muallimleri Niçin Maaş Alamıyor?", **Cumhuriyet**, 18 Teşrinisani 1931, S:2706, s.5

³⁴⁴ **B.C.A.**, f:30.10, k:142, d:16, s:19.10

³⁴⁵ **B.C.A.**, f:30.10, k:142, d:16, s:19.9

³⁴⁶ **B.C.A.**, f:30.10, k:142, d:16, s:19.6

³⁴⁷ **B.C.A.**, f:30.10, k:142, d:17, s:2.1

*Parasız. Hususi idare Dahiliye Vekaletinden müsaade istedi. Para hazırdır. Tavassutunuzu dileriz.*³⁴⁸

Bunun üzerine Maarif Vekaleti valilerden şikayet eden aşağıdaki imalı notu düştüğü telgrafı Başvekalete göndermektedir;

*“Bazı vilayetlerde ve valilerde mevcut zihniyeti ve Vilayetler Evi için ayrılan paralarla muallim maaşlarının nasıl tehadül edilebileceğini gösteren bir misal olmak itibarile Burdur ilk mektep muallimlerinden Haydar Bey’in telgrafı,”*³⁴⁹

9.05.1934 tarihli bir arşiv belgesinde Maarif Vekaleti Burdur vilayetine gönderdiği yazıda; para hazır olduğu halde maaşların ödenmesi için Dahiliye Vekaleti’ne sorulması ve izin istenmesinin doğru olmadığını, maaşların ödenmesini ve öğretmenlerin ıstıraptan kurtarılmasını istemektedir.³⁵⁰

30.05.1934 tarihli bir arşiv belgesinde ise Kars’ın Kağızman ilçesinden öğretmenlerin Başvekalete telgraf çekerek; iki üç aydır maaş alamadıklarını, Hususi İdarelerde maaş ödemelerinde usulsüzlük yapıldığından şikayet ettikleri, bunun üzerine soruşturma için Maarif müfettişlerinin görevlendirildiği görülmektedir.³⁵¹

24.02.1935 tarihli belgede ise, Afyon’daki 43 öğretmenin önceki yıldan terfi farklarının verilmesi için vilayet bütçesinde değişiklik yapılmasına dair bakanlar kurulu kararı çıkarıldığı;³⁵²yine 27.04.1935 tarih 2416 sayılı bakanlar kurulu kararı ile Nazilli’nin Hacıbeyli köy öğretmeni Rıza Özün’e 1934 Eylülünden itibaren verilmeyen terfi farklarının verilmesi için vilayet bütçesinde değişiklik yapılmış olduğu görülmektedir.³⁵³

Muallim Sesi dergisinde yer verilen bir öğretmen mektubunda; Cumhuriyet bayramı şerefine maaşlarının ödenmesini istediklerini, Başvekalete telgraf çektiklerini henüz bir cevap gelmediğini, alamadıkları maaşlarına karşılık göstererek dışardan 4-6 lira karşılığında borç aldıklarını belirtmektedir.³⁵⁴

Dönemin başlarında faal olan Muallimler Birliği ise, gerek yayın organında bu sorunları dile getirmekte ve gerekse yetkili merciler nezdinde girişimlerde bulunmaktaydı. Muallimler Birliğinin, 1930 yılından 1935 yılına kadar zaman zaman

³⁴⁸ B.C.A., f:30.10, k:142, d:17, s:7.2

³⁴⁹ B.C.A., f:30.10, k:142, d:17, s:7.1

³⁵⁰ B.C.A., f:30.10, k:142, d:17, s:7.4

³⁵¹ B.C.A., f:30.10, k:142, d:17, s:8.1

³⁵² B.C.A., f:30.18.1.2, k:52, d:12, s:9

³⁵³ B.C.A., f:30.18.1.2, k:54, d:31, s:12

³⁵⁴ “Hala Maaşlar İntizama Girmeyecek mi?”, **Muallim Sesi**, 15 Teşrinisani 1934, S:5, s. 2

Ankara'ya heyetler halinde giderek öğretmenlerin maaş ve özlük haklarıyla ilgili girişimlerde bulunduğu görülmektedir.³⁵⁵

Muallimler Birliği başkanlarından Tahsin Demiray; resmi açıklamaların gerçeği yansıtmadığı, yöneticilerin öğretmenlerin sorunlarını görmezden geldiğini belirtmekte ve şu soruyu sormaktadır:

“...İlkokul öğretmenleri ızdırıp içindedir... İlkmekteplerimiz halk müessesesi midir; devlet müessesesi midir?”

*Bu sorunun cevabı verilmelidir. İlkokul öğretmenlerinin bu derin sorusuna bir büyüğümüz umarım cevap verir.*³⁵⁶

Öğretmenlerin şikayetlerinin yoğunlaştığı bir dönemde Maarif Eminlerinden İsmail Habip Bey, bir toplantıda yaptığı konuşmada öğretmenlere kanaat telkin etmektedir. “*Muallimlik bankerlik mesleği değildir*” diyen Habip beye göre; “*saadet*” parada ve servette değil mesleki tatminde aranmalıdır.³⁵⁷

Kazım Nami; maaş alamayan öğretmenlerin Hususi Muhasebe memurları tarafından maaş taleplerine karşılık, sert ve tahkir edici tavırlarla cevap verildiğini, kendileri maaşlarını zamanında aldığı halde öğretmenleri hakir gören bu memurların zihniyetinin saltanat dönemlerini çağrıştırdığını belirtmektedir.³⁵⁸

Öğretmenler terfi zamları ve makam ücretlerini de fiilen alamamaktadırlar. Vilayetler sık sık bütçe darlığı nedeniyle bu haklarını vermemektedir. İstanbul gibi zengin vilayetlerde bile bazı yıllarda terfi zamları verilmemiştir.³⁵⁹ 1935 yılından İstanbul Vilayet Meclisinde bu hakların verilmesinin istenmesi üzerine üyelerden Refik Ahmet Bey; bu hakların verilmeyişinin nedeninin Dahiliye Vekaleti'nin emri gereği olduğunun öğretmenlere açıklanmasını istemekte ve “*hiç olmazsa yürek ferahlığı olacaktır*” demektedir. Buna karşı diğer üyelerden gelen bir ses ise “*Karın doyurmaz*” karşılığını vermektedir.³⁶⁰

³⁵⁵ Bkz: “Hararetili Bir İçtima”, **Vakit**, 15 Teşrinisani 1930, s:4617 s.1, “Muallim Maaşları”, **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1931, S:2528, S.2 “İlk Tedrisat Muallimleri”, **Cumhuriyet**, 24 Kanunisanı 1931, S:2742, s.2, “Muallimler Birliği”, **Hakimiyeti Milliye**, 9 İkincikanun 1932, S:3769, s.5, “Muallimlerden Sayınlara Mektup”, **Son Posta**, 29 Mart 1935, S:1669, s.2, “Kültür Bakanı Abidin Özmen”, **Cumhuriyet**, 24 İkincikanun 1935, S:3841, s.2, “Maaş Alamayan Hocalar”, **Cumhuriyet**, 21 Şubat 1935, S:3869, s.2, “İlkmektep Hocaları Telaşa..”, **Cumhuriyet**, 9 Mart 1935, S:3885, s.2, “Makam Tahsisatı: Muallimler Birliği Umumi Bir Kongre Hazırlıyor”, **Cumhuriyet**, 14 Mart 1935, S:3890, s.2

³⁵⁶ Tahsin Demiray, “İlk Mekteplerimiz Halk Müessesesi mi? Devlet Müessesesi mi?”, **Muallimler Mecmuası**, 15 Mart 931, S:17, s.196-197

³⁵⁷ “Müfettişler Kongresi-5”, **Çukurovada Memleket**, 15 Kanunusani 1931, S:23-36, s.1-16

³⁵⁸ Kazım Nami, “İlk mektep Muallimlerinin Maaşları”, **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 1932, S:2869 s.1

³⁵⁹ “Şehir Meclisinde: Muallimlere Zam Yapılması İmkansız!”, **Akşam**, 16 Mayıs 1932, S:4883, s.2

³⁶⁰ “Şehir Meclisi Dağıldı”, **Kurun**, 22 Mart 1935, S:116, s.1

Bütçelerde tasarruf yapabilmek ve daha fazla öğrenci okutabilmek için sürekli olarak öğretmenlerin özlük haklarına müdahale edilmiştir. Örneğin, 1937 yılında İstanbul'da 1.000 öğretmen terfi süresi geldiği halde bunlardan sadece 350'si terfi ettirilmiştir.³⁶¹ Bir gazete 770 öğretmenin birkaç yıldır terfi beklediğini, bunların bir araya gelerek kanuni yollardan nasıl haklarını arayacaklarını görüşüklerini bildirmektedir.³⁶² Bir başka haberde ise, bazı öğretmenlerin mesken bedellerinin ödenmesi için Devlet Şurasına başvurmaya karar verdikleri belirtilmektedir.³⁶³

Bir başka haberde ise Bursa Vilayet Meclisi'nin öğretmenlerin terfi haklarını ve makam ücretlerini bütçeye koymayarak tasarrufa gittiği belirtilmektedir. İlgili haberde, Meclis üyelerinin 250 lira olan huzur haklarını aldıkları, ancak öğretmenlerin geçen ay maaşlarını alamadıklarını bildirmektedir.³⁶⁴

1930 yılından itibaren kanunlarla ertelenen mesken bedelleriyle ilgili olarak 1937 yılına gelindiğinde Maarif Vekaleti bu hakların iki yıl daha ertelenmesi için kanun teklifini Meclise sevk etmiş, ancak Maarif Encümeni bunu doğru bulmayarak, sadece bir yıl ertelemeyi kabul etmiştir. Bu şekilde, mesken bedellerinin ödenmesi 1938 Haziranına ertelenmiştir.³⁶⁵ Ancak, Haziran 1938 tarihi geldiğinde yine pek çok vilayette bu paraların ödenmediği görülmektedir.³⁶⁶ Vilayetler Yine bütçe açıklarını kapatmak gerekçesiyle öğretmenlerin özlük haklarını vermemeyi tercih edeceklerdir. 1938 yılına ait bir arşiv belgesinde öğretmenlerin terfileri, mesken bedelleri ve makam ücretlerinin bütçelere konulmayarak 2.000.000 lira tasarruf yapılacağı belirtilmektedir.³⁶⁷ Konya vilayeti ise 1939 yılı bütçesinde maaşlarda tasarruf yaparak istihdam ettiği öğretmen sayısını 433'den 453'e çıkardığını belirtmektedir.³⁶⁸

Mesken bedelleri ve terfi zamları verilmeyen öğretmenler bir araya gelmiş, aralarından seçtikleri bir heyetle Başvekil Celal Bayar'ı ziyaret etmeye karar vermişlerdir.³⁶⁹ Öğretmenler Celal Bayar'ın sorunlarını çözeceğinden umutludurlar. Öğretmen Sesi dergisi; *"Karşımıza ilköğretime önem verdiğini söyleyen Celal Bayar*

³⁶¹ "Muallimlerin Zamları", **Son Posta**, 14 Şubat 1937, S:2350, s.4

³⁶² "Terfi Eden Öğretmenler Zam Alamadılar", **Son Posta**, 2 Nisan 1937, S:2394, s.4

³⁶³ "Mesken Bedelleri Verilemiyor", **Kurun**, 24 Mayıs 1936, S:6597-537, s.3

³⁶⁴ "Tasarruf: Bursa'nın Yeni Sene Bütçesi", **Akşam**, 9 Mart 1932, S:4818, s.3

³⁶⁵ "Muallimlerin Ev Kiraları", **Cumhuriyet**, 5 Haziran 1937, S:4691, s.2

³⁶⁶ "Muallimlere Mesken Bedeli Verilemiyor", **Tan**, 17 İkinciteşrin 1938,S:1186, s.3

³⁶⁷ **B.C.A.**, f:30.0.10, k:65, d:434, s:5

³⁶⁸ "Konya Vilayetinde Okul Ve Muallim İhtiyacı", **Cumhuriyet**, 25 Nisan 1939, S:5369,s.8

³⁶⁹ "Öğretmenler Bakanlığa Müracaat Etti", **Kurun**,11 Şubat 1938, S:1306, s.6

gibi bir başbakan çıkmış olmasaydı bu konuyu tekrar etmeye cesaret etmeyecektik” demektedir.³⁷⁰

Maaş kanununda 1939 yılında yapılan 3656 sayılı kanunla maaşlarda yeni bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme sadece en düşük öğretmen maaşında bir değişiklik olmuş, buna göre en düşük öğretmen maaşı 20 lira asli maaş üzerinden 60 lira olmuştur.³⁷¹ Bunun da kesintilerden sonra 45-50 liraya düştüğü bilinmektedir. Öğretmenler bu maaşlarla geçinemediklerini dönem boyunca dile getirmişlerdir.

1928-1940 yılları arasında paranın alım gücünü etkileyecek bir enflasyon olmadığı bilinmektedir.³⁷² Alım gücü açısından öğretmen maaşları dönem boyunca aynı kalmıştır denilebilir. Bununla birlikte maaşların düşüklüğü ve düzenli ödenmemesi öğretmenleri geçim sıkıntısı yaşamaya sevk etmiştir. Geçim sıkıntısı yaşayan öğretmenlerin bir kısmının meslekten ayrılarak başka arayışlara girdiği anlaşılmaktadır.

Ekim 1931 için İTO'nun İstanbul için düzenlediği geçim rakamlarına göre İstanbul'da bir aile 139 lira ile geçinebilmektedir.³⁷³ Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun 50 lira ile 60 lira arasında maaş aldığı ve vilayet bütçelerinin düzenli maaş ödeyememeleri de eklendiğinde incelenen dönemde öğretmenlerin mali durumları ortaya çıkmaktadır.

Öğretmenlerin sürekli gazetelere mektuplar göndererek geçim sıkıntısını dile getirmeleri üzerine, Maarif Vekaleti biri 1929 yılında, diğeri 1939 yılında olmak üzere iki kez genelge göndererek öğretmenlerin basın yoluyla açıklama yapmalarını yasaklamıştır.³⁷⁴

Bazı öğretmenlerin bu yasağa rağmen sorunlarını basın mensuplarına aktarmaya devam ettiği görülmektedir. Örneğin, bir öğretmen Yen Asır gazetesinde çıkan maaşların bir iki gün gecikerek te olsa ödendiği haberine karşı gönderdiği mektubunda; bakanlığın şikayeti yasakladığını biliyorum, ancak, bir düzeltme olarak Hususi Muhasebenin maaşları düzenli ödediği bilgisinin yanlış olduğunu belirtmektedir.³⁷⁵

³⁷⁰ “İlkterdrisatçılığın Terfihî Artık Bir Zaruret Halini Almıştır”, **Öğretmen Sesi**, 1 Mart 1938, S:37-65, s.331

³⁷¹ “Devlet Memurları Aylıklarının Tevhid ve Teadülüne Dair Kanun”, **Resmî Gazete**, 08.07.1939, S:4253

³⁷² Bkz:Fatma Doğruel, A.Suut Doğruel, **Türkiye’de Enflasyonun Tarihi**, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 2005

³⁷³ Akyüz, **Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri...**, a.g.e., s.244-245

³⁷⁴ **Tebliğler Dergisi**,4 Birincikanun 1939, S:49, s.92

³⁷⁵ “Muallim Maaşları”, **Yeni Asır**, 22 İlkkanun 1939, S:10335.s.4

Öğretmenler gazetelerde isimsiz mektuplarla şikayetlerini duyurmaya devam etmişlerdir. Peyami Safa, Cumhuriyet gazetesinde “*Muallimlerin Hali Berbad*” başlığı ile kendisine gelen mektupları isim vermeden yayınlamaktadır. Mektuplarda; öğretmenler maaşlarının azlığından şikayet etmekte, yaşadıklarını “*dünya günahı*” olarak tanımlamakta ve “*İnşallah dünyada rahat edemedik bari öbür dünyada olsun rahat ederiz. Çünkü ona mahsup günahı bu dünyada çekmekteyiz*” demektedirler.³⁷⁶

Sefa'nın bu yazılarına karşın, Ulus gazetesinde Nurettin Artam “*Türk Muallimi Berbat Bir Halde Değildir!*”, başlığı ile kaleme aldığı yazılarda, isimsiz öğretmen mektuplarıyla hükümeti eleştirmenin doğru olmadığını, öğretmenlerin mektuplarında “*demagoji*” yaptığını ileri sürmektedir. Artam; kendilerinin de bir sürü mektup aldığını ancak bakanlıkla memurları arasında bir kavga ortamı oluşmaması için bu mektupları yayınlamadıklarını da belirtmektedir.³⁷⁷

M.Turhan Tan, Son Posta gazetesindeki makalesinde ilkökul öğretmenlerinin maddi durumlarını Aksak Timur'a atfedilen bir fıkraya dayandırarak betimlemektedir; Aksak Timur şehir halkına ağır bir vergi koyar ve adamlarına şehri gezip halkın durumunu gözlemlenmelerini emreder. Timur'un adamları şehri gezerler ve halkı üzgün ve bezgin bulurlar. Bunun üzerine Timur, ikinci bir emir vererek vergiyi iki katına çıkarır ve halkın durumu tekrar gözlemlenir. Halk yine üzgün ve bezgindir. Vergi tekrar artırılır ve halkın durumu gözlemlenmek için giden adamlar, halkı “*vur patlasın çal oynasın*” kıvamında gülüp eğlendiğini görürler. Bunun üzerine Timur şu sözleri söyler: “*İşte vergi şimdi kararını buldu. Bu halktan daha fazla vergi alınamaz*”

Tan'a göre ekonomik sıkıntının gerektirdiği bütçe tasarrufları sadece ilkökul öğretmenlerine yüklenmiş ve bundan fazlasına dayanacak güçleri de yoktur. Tan, öğretmenlere şu tavsiyede bulunmaktadır;

“Acaba, ... muallimlerin şevklerini kırmak, boyunlarını bükük ve ümitlerini sönük hale koymak için alınan tedbirler şu son hamle ile bitmiş midir? Sebepsiz ve sudan bahanelerle yapılan işlere bakılırsa biz bunu şüpheli görülmektedir. ...

*O halde aziz muallimler, yukarıya koyduğumuz fıkradan ibret alıp düşünmeyi, dert yanmayı bırakın. Gülmeye, neşeli kalmıya bakın.”*³⁷⁸

Son Posta gazetesindeki bir makalede ise öğretmen maaşları sorununun yönetim boyutunu şöyle ele alınmaktadır;

“Maarif Vekaleti bir fikir bir tedbir buluyor, bu tedbiri Maliye Vekaleti kabul etmiyor. Bunun üzerine gelsin mütalealar ve müzakereler. Bunlar, kırtasiye tarzının neticesi olarak, Arap mavalı gibi uzadıkça, ötede muallimler sızlanıp duruyorlar.

³⁷⁶ Peyami Safa, “Muallimlerin Hali Berbad” **Cumhuriyet**, 3 Birincikanun 1939, S:5589, s.3

³⁷⁷ Nurettin Artam, “Türk Muallimi Berbat Bir Halde Değildir!”, **Ulus**, 8 Birincikanun 1939, s.2

³⁷⁸ M.T. Tan, “Muallimlerin Geçirdiği İmtihan”, **Son Posta**, 8 Nisan 1935, S:1679, s.6

Hakları yok mu? Elbette var. Cumhuriyet idaresi, en büyüğünden en küçüğüne kadar, her ayın başında maaşını temin ederken, bazı vilayetlerin aylarca maaş beklemeleri de nasıl doğru olur?

Muallimler, hangi memurdan daha kıymetsizdirler...Mesele adilane ve mantıklı bir usul bulunamamasıdır...

Devlet, bütün müesseseleri devletleştirirken ilköğretmenlerin yalnız maaşlarını umumi devlet prensipleri haricinde görmemelidir.

Artık ananeye değil, diğer işlerdeki gibi cezri hareketlere dönmek lazım. Muallim maaşları, en yakın zamanda, insaf ve mantığın istediği hal yoluna sokulmalıdır.”³⁷⁹

Bir öğretmen gazetesine gönderdiği mektubunda, “*muhterem mütehasşısalar*” ifadesiyle Parti gurubu tarafından kurulan komisyonu eleştirdikten sonra şu ifadelerle şikayetini dile getiriyor;

“Muhterem mütehasşısalar mesken bedellerine hiç temas etmediklerine göre Maarif Teşkilatı kanununun 11 ci maddesinin lağvedileceğine hükmedebiliriz...

Böyle dolambaçlı yollardan yürümekten ise (ilkokul öğretmenleri mesleğe 1600 kuruş ile başlar 25 yıl sonra yine 1600 kuruş aslı maaşla tekaüde sevk edilirler) mealinde bir madde kanuniye ile bu meslek mensuplarının mukadderatını tayin ve takrir etmek daha doğru daha merdane bir hareket olur... Ortaokul direktörlerine...verilen 60-70-80 lira makam maaşı göze görünmüyor da,ilkokul öğretmenlerinin ayda aldığı üçbuçuk kuruş makam ücreti diken gibi ne için göze batıyor?”³⁸⁰

Bir başka öğretmen ise; Atatürk’ün öğretmenlerle ilgili sözlerine atıf yaparak hakkını şöyle aramaktadır;

“Büyük önderimiz Mustafa Kemal Atatürk’ün on ki sene evvel söyledikleri (Muallimlik sair serbest ve yüksek meslekler gibi tedricen terakkiye ve her halde temini refaha müsait bir meslek haline konmalıdır) vecizesile işaret ettikleri ihmal götürmez hakikat böyle mi tahakkuk ettiriliyor?”³⁸¹

Öğretmen Sesi dergisi ise, öğretmenlerin sorunlarıyla ilgilenmeyen başarısız Maarif Müdürlerinin neden istifa etmediğini soruyor ve bakanlığın bunları derhal görevden alması gerektiğini belirtiyor.³⁸²

Bir köy öğretmeni ise Başvekil Celal Bayar’dan umutlu olduğunu belirtmekle birlikte sıkıntılarını şu ifadelerle dile getirmektedir;

“Realitenin diyecek çok şeyi var. Fakat ne benim vaktim söylemeğe müsait, ne de bu sütunlar yeterli.

Düşün, düşün fayda yok. Bu yıl da zamdan mahrumuz. ;

Bir teselli bulmak ümidiyle eşine dert yazar. Tam teselli alacak yeri buldu ya.. Karısı der;

³⁷⁹ “Muallimlerin Maaşları Meselesi”, **Son Posta**, 24 Mart 1932, S:598, Muallim Sayfası

³⁸⁰ “Bir Meslektaşın Haklı Şikayeti”, **Öğretmen Sesi**, 1 Nisan 1937, S:37-50, s.450

³⁸¹ “İnanmak İstemiyoruz”, **Muallim Sesi**, 1 Nisan 1935, S:14, s. 1

³⁸² “Zam Görmenin Zorlukları”, **Öğretmen Sesi**, 1 Mayıs 1938, S:37-69, s.459

- Bak, tatil geliyor. Elde yok, sırtta yok. İl yanında giyilecek bir robum kalmadı. Mantomun asli rengini ben bile unuttum....öğretmen oldun, ne kazandın? Köye geldik, karımız ne?.....o senin çifte kavrulmuş feragatinle bir toplu iğne almak mümkün olsaydı...

Bir hakikat ki, bana bunları yazdırdı. Daha da yazacaktım. Fakat, elli lira makam ücreti alan bir ortaokul direktörü gibi katibim, muavinim olmadığı için ... yarın okulumun birçok işlerini tek başıma görmek mecburiyetindeyim. 749 kuruşluk makam ücretinin mukabili olan bu mecburiyet ben yazmak zevkinde de mahrum etti.³⁸³

Son Posta gazetesi ise okuyucularına öğretmen maaşlarıyla ilgili düşüncelerini sormaktadır. Okuyuculardan Faik Bey; *"İrfana verdiğimiz ehemmiyetle muallime ayırdığımız şu para mukayese edilince insan ciddiyetimizden şüpheye düşerdi"* demektedir.³⁸⁴

Cumhuriyet gazetesinden M.Turhan Tan, *"Muallimlerin Bahtı Açıldı!"* başlıklı makalesinde öğretmenlerin maddi sıkıntılarını esprili bir tarzda dile getirmektedir. Tan, iki öğretmene Tayyare Piyangosundan ikramiye çıkması haberinden yola çıkarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"... artık bizim öğretmenlerin de bahtı açılmıştır. Bundan sonra onlarda para yüzü görecekler.... İnanılmayacak bir hadiseden bahsettiğimi bende biliyorum, tahayyülü bile gülünç istikballeri öne sürdüğümü bende anlıyorum..."

*Öğretmenlerimizin kıdem zamları, makam maaşları çoktan beri verilmiyordu. Onların talihi bu durumda taviz vermek zaruretini hissetmiş olacak ki tayyare piyangosundan kendilerine büyücek ikramiyeler dağıtmaya başladı."*³⁸⁵

Öğretmen Sesi dergisi *"Bütçe Artığından Kültürümüzde Faydalanmalıdır"* başlığı ile 1937 bütçesindeki artıştan ilkökul öğretmenlerinin de faydalanması gerektiğini belirtmektedir.³⁸⁶ Ayrıca, bu dergi sık sık Batı ülkelerindeki öğretmenlerin mali durumları hakkında makaleler yayınlamaktadır.³⁸⁷

Yetkililerin hamasi söylemlerine karşı İsmail Hakkı Baltacıoğlu; bir öğretmen *"evliya"* olmadığı sürece geçim sıkıntısını düşüneneğini, bir Fransız Maarif Vekili gibi *"ilkokul öğretmenleri mükafatlarını ahirette göreceklerdir"* demenin alafranga bir hafiflik olduğunu söylemektedir.³⁸⁸ Baltacıoğlu'na göre öğretmenin aldığı maaşla bir çiftçi rahat geçinebilir, ancak aynı para ile bir kültür memuru, bir insan ve ruh mimarı olan öğretmen geçinemez.³⁸⁹

³⁸³ "Zam Görmenin Zorlukları", **Öğretmen Sesi**, 15 Nisan 1938, S:37-68, s.453-454

³⁸⁴ "Muallim Maaşları ve Halk", **Son Posta**, 19 Birincikanun 1934, S:1574,s.2

³⁸⁵ M. Turhan Tan, "Muallimlerin Bahtı Açıldı!", **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1936, S:4309, s.3

³⁸⁶ "Bütçe Artığından Kültürümüzde Faydalanmalıdır", **Öğretmen Sesi**, 1 Mart 1937, S:37-48, s.386

³⁸⁷ "Medeni Dünyada İktedrisat Muallimleri", **Muallim Sesi**, 15 Teşrinisani 1934, S:5, s. 1

³⁸⁸ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, "Öğretmen İçin ", **Yeni Adam**, 10 İlkkanun 1942, S:415, s.2

³⁸⁹ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, "Öğretmenin Bütçesi", **Yeni Adam**, 29.10.1936, S:148, s.2

Reşat Fevzi; “*Politika yapmağa, teville, tefsire, idarei maslahata lüzum yok...Allah aşkına şu ilk mektep hocalarının işini halledin!*” ifadeleri ile 10 yıldır terfi zammı alamayan öğretmenlerin sorunlarının dile getirmektedir.³⁹⁰ Makam ücretini alamayan bir köy öğretmeni ise “*Parlak lakırdılar, hakikati gizlemekten başka bir netice vermiyor*” ifadeleriyle köy öğretmenlerine önem verilmediğini dile getirmektedir.³⁹¹

Bu sert eleştirilerin nedeni, öğretmenlerin sorunlarıyla ilgili dönemin başlarından itibaren yapılacağı iddia edilen sözler ve yayılan haberlerin hiçbir zaman gerçekleşmemiş olmasıdır. Örneğin, öğretmenler bu sorunları yaşarken, basında; öğretmen maaşlarının genel bütçeye alınarak sorunun halledileceği, bununla ilgili bakanlıkların aralarında müzakereler yaptığı şeklinde haberler 1939 yılında dahi devam etmiştir.³⁹² Bunlardan birinde, kesin ifadelerle 1940 Haziranından itibaren öğretmen maaşlarının genel bütçeye alınacağı şeklinde haberler çıkmış, ancak bu iddiaları gerçekleşmemiştir.³⁹³

Vilayet meclislerinin, kanunlara rağmen bu özlük haklarını bütçelerine koymamaları üzere 1940 yılında Maarif Vekili Hasan Ali Yücel’in valilere bir genelge göndererek, halen bütçelere terfi ve makam ücretlerinin konulmadığının haber alındığını belirtmekte ve öğretmenlerin özlük haklarından tasarrufa gidilmemesini istemektedir.³⁹⁴ Bütün bu girişimlere rağmen incelenen dönemin sonlarına kadar mesken bedellerini alamayan öğretmenler vardır. 1941 tarihli bir haberde; İstanbul’da 1938, 1939 ve 1940 yıllarından terfi zammı almayan 1275 öğretmen olduğu belirtilmektedir.³⁹⁵

Öğretmenlerin özlük haklarına dair yaptığı mücadelelerden biri de maaşlarından Kazanç Vergisi kesilmesi sorunudur. 1929 yılında vilayet bütçelerinden maaş alan ilkokul öğretmenlerinin maaşlarından da % 5 Kazanç Vergisi kesilmesi istenmektedir.³⁹⁶ 19.07.1931 tarihli 1847 sayılı kanuna göre genel ve yerel bütçelerden 100 liraya kadar maaş alanlardan % 5 Kazanç vergisi kesilmesi

³⁹⁰ Reşat Fevzi, “Allah Aşkına Halledin!”, **Son Telgraf**, 4 İkciteşrin 1939, s:958, s.2

³⁹¹ “Köy Muallimleri”, **Tan**, 9 Nisan 1940, S:1684, s.5

³⁹² Bkz: “Her Kazada Bir Mektep Açılacak, İlk Tedrisat Muallimleri Maaşlarını Muvazenei Umumiyeden Alacaklar”, **Son Posta**, 15 Şubat 1938, S:2708 s.3, Burhan Cevad, “İlk mektep Muallimleri”, **Son Telgraf**, 17 Haziran 1939, S:818, s.3, “İlk Tedrisat Muallimlerinin Maaşları”, **Son Telgraf**, 12 Ağustos 1939, S:874, s.2,

³⁹³ “İlk Mektep Muallimleri”, **Son Telgraf**, 27 Haziran 1939, S:828, s.2

³⁹⁴ **Tebliğler Dergisi**, 4 Mart 1940, S:60, s.142

³⁹⁵ “Muallimlerin Kıdem Zamları”, **Akşam**, 22 Kanunisani 1941, S:7993, s.2, “Muallimlerin Kıdem Zammı: Birikmiş Zamların Tamamen Verilmesi İtirazlara Sebep Oldu”, **Akşam**, 22 Kanunisani 1941, S:7993, s.3

³⁹⁶ “Maaşlar” Vilayetin Maliyeye Bir Müracaatı”, **İkdam**, 23 Temmuz 1929, S:11581, s.2

öngörülmektedir.³⁹⁷ Muallimler Birliği kanunun gündeme gelmesinden itibaren girişimlerden bulunmuş, yüzlerce öğretmenin imzasıyla yetkili mercilere başvurarak ilkokul öğretmenlerin bu verginin kesilmemesini istemiştir.³⁹⁸ Yapılan girişimler sonucunda teadül kanunundan yararlanan ilkokul öğretmenleri bu kanundan muaf tutulmuştur.³⁹⁹ Ancak, köylerde ücreti köylü tarafından verilen öğretmenler ve yabancı okullarda çalışan öğretmenlerin maaşlarından bu vergi kesintisi yapılmıştır.⁴⁰⁰

Öğretmenlerin özlük haklarında dair bir diğer sorunda ikili eğitim yapan okullarda fazla mesai yapan öğretmenlerin ücretleridir. 1930 yılından itibaren şehirlerde ikili eğitim uygulamasına geçilmiş, bu okullardaki öğretmenler hem sabah gurubunda hem de öğleden sonraki grupta olmak üzere iki sınıf okutmaktadırlar. Ancak, fazla mesai ücretlerine dair bir mevzuat düzenlemesi olmadığından fazladan girdikleri derslerin ücretini alamamaktadırlar.⁴⁰¹

1933 yılından itibaren bakanlar kurulu kararlarıyla bazı vilayetlerdeki ikili eğitim yapan öğretmenlerin ek ders ücretlerinin ödenmesiyle ilgili uygulama yapıldığı görülmektedir. Örneğin, 02.01.1933 tarihli kararname ile Ankara’da ikili eğitim yapan 40 kadar öğretmene girdikleri 32 saat fazla ders için 50 kuruştan ayda 16 lira ödenmesine,⁴⁰² 20.07.1933 tarihli kararname ile Eskişehir’de ikili eğitim yapan öğretmenlerin fazladan girdikleri her ders için 50 kuruş ödenmesine karar verildiği görülmektedir.⁴⁰³

Günümüzde ek ders ücreti olarak bilinen bu uygulamanın ilk örnekleri olan bu ödemelerle ilgili daha önce bir mevzuat bulunmadığından 1933 yılında vilayetlere özel bakanlar kurulu kararı çıkartıldığı anlaşılmaktadır. Bakanlar Kurulu’nun

³⁹⁷“Umumî, Mülhak ve Hususi Bütçelerden Verilen Maaş, Ücret, Tahsisat, Hakkı Huzur, Tazminat, Yevmiye, İkramiye ve İhbariyelerden Alınacak Kazanç Vergisi Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 26.07.1931, S:1857

³⁹⁸ T.D.,“% 5 ler Meselesi ve İstanbul Muallimler Birliği”, **Muallimler Mecmuası**, 15 Kanunuevvel 1930, S:13, s.89-91

³⁹⁹ Bkz: “Muallimlerin Kazanç Vergisi”, **Cumhuriyet**, 24 Nisan 1931, S:2502, s.1, “İstanbul Muallimler Birliği 1931 Kongresi İdare Heyeti Raporu”, **Muallimler Mecmuası**, Teşrinisani 1932, S:23, s.89-96

⁴⁰⁰ “Köy Muallimlerinin Kazancı”, **İkdam**, 14 Temmuz 1929, S:11572, s.2, “Muallimlerin Kazanç Vergisi”, **Cumhuriyet**, 31 Temmuz 1940, S:5827, s.2

⁴⁰¹ “Yarım Gün Mektepleri”, **Cumhuriyet**, 17 Haziran 1931, S:2553, S.2

* Ayr.Bkz: 29.01.1935 tarihli kararname ile Ankara’da ikili eğitim yapan öğretmenlere ders başına 50 kuruştan aylık 16’şar lira verilmesine, **B.C.A.**, f:30.18.1.2, k:38, d:53, s:19, 19.01.1938 tarihli kararname ile Ankara’da ikili eğitim yapan ilkokullardaki başöğretmenlere aldıkları makam ücretinin yanı sıra aylık 25 lira daha ücret verilmesine **B.C.A.**, f:30.18.1.2, k:51, d:6, s:19 11.08.1938 tarihli kararname ile Balıkesir’de ikili eğitim yapan öğretmenlere ders başına 30 kuruş ücret verilmesine karar verildiği görülmektedir. **B.C.A.**, f:30.18.1.2, k:82, d:7, s:2,

⁴⁰² **B.C.A.**, f:30.18.1.2, k:33, d:1, s:6,

⁴⁰³ **B.C.A.**, f:30.18.1.2, k:38, d:53, s:19

kararına bağılı olarak yapılan bu uygulamadan 1939 yılında vazgeçildiği anlaşılmaktadır. 28.03.1939 tarihli bir gazete haberinde; 24 saatten fazla ders veren öğretmenlere ek ders ücreti ödenip ödenmeyeceğini sorumaktadır.⁴⁰⁴ Buna cevap veren bakanlık ise; 24 saatten fazla ders için 01.06.1938 tarihinden itibaren ücret verilmeyeceği Maliye Vekaleti'nin yazısıyla okullara bildirildiğini, ayrıca; öğretmenlerden 24 saatten fazla derse girmesinin istenmediğini belirtmektedir.⁴⁰⁵

Görüldüğü gibi 1933 yılında başlayan ek ders uygulaması 1938 yılı itibariyle son bulmuştur. Ancak, ikili eğitim uygulaması devam etmektedir. Bu konuya dair başka bir bilgiye rastlanmamıştır. Muhtemelen, ikili eğitim yapan okullarda daha fazla öğretmen görevlendirilmeye başlanmış ve ek ders sorunu yaşanmamış olduğu düşünülebilir.

Öğretmenlerin emeklilik haklarıyla ilgili olarak 1933 yılında biz düzenleme yapılmıştır. Esasen diğer devlet memurlarıyla ilgili 1930 yılında yapılan “*Askerî Ve Mülkî Tekaüt Hakkında Kanun*” gecikmeli olarak 14.01.1933 tarih 2097 sayılı “*Vilâyet Hususi İdarelerinden Maaş Alan Memur ve Muallimlerin Tekaüt Maaşları Hakkında Kanun*” la ilkokul öğretmenlerine uygulanmıştır. Kanuna göre; “*Vilâyet hususî idareleri tekaüt sandığı*” adı altında bir fon kurulmuş, vilayet bütçelerinden maaş alan memur ve öğretmen maaşlarından %2 kesinti yapılarak Ziraat Bankasına yatırılması esası getirilmiştir. Bu fonda biriken paralarla 1683 sayılı “*Askerî Ve Mülkî Tekaüt Hakkında Kanun*”a göre öğretmenlerin emeklilik işlemleri yapılmaktadır. Emekliliği gelen öğretmenin alacağı emekli maaşı veya yetim maaşı miktarları ilgili bakanlıklar tarafından belirlenerek sandığa bildirilmektedir.⁴⁰⁶

Emeklilik maaşı; memur ve öğretmenin son iki yılda aldığı maaşına göre hesaplanmaktadır. Örneğin; 25 lira asli maaş üzerinden 75 lira maaş almaktayken emekli olan bir öğretmen 36 ila 44 lira arasında, 30 lira asli maaş üzerinden 84 lira maaş almaktayken 25 yılını tamamlayıp emekli olan bir öğretmen ise 40 ila 48 lira arasında emekli maaşı alacaktır.⁴⁰⁷

Bu kanun 1930 tarihinden sonra emekli olacakları kapsamaktadır. 1930 yılından önce emekli olan öğretmenler ise 11 ağustos 1325 tarihli kanuna göre maaşlarını almaya devam edeceklerdir.⁴⁰⁸

⁴⁰⁴ Kemalist, “İki Karar ve İki Mütalea”, **İkdam**, 16 Mart 1939, S:61, s.1

⁴⁰⁵ İkdancı, “Talebe ve Öğretmen”, **İkdam**, 28 Mart 1939, S:73 s.3

⁴⁰⁶ “Vilâyet Hususi İdarelerinden Maaş Alan Memur ve Muallimlerin Tekaüt Maaşları Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 23.01.1933, S: 2311

⁴⁰⁷ “Askerî Ve Mülkî Tekaüt Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 11.06.1930, S: 1517

⁴⁰⁸ **A.y.**

1933 tarih 2097 sayılı kanunun Meclis görüşmelerinde dönemin bakanı Reşit Galip Bey milletvekillerine hitaben yaptığı teşekkür konuşması şöyledir;

"...memlekette 15 000 muallimin, bütün hususî idare memurlarının yıllardan beri bekledikleri emniyete kavuşturabilecek bir hale gelmiştir... bir yıl daha gecikmemesi için bu tatil gününde muallimlerinize bir kıymetli hediye olarak müstaceliyet kararını lütfetmenizi rica ederim (Muvafık sesleri)..."

Muhterem arkadaşlar, bu kanun hakkındaki kararınızla büyük bir içtimaî adalet hükmü yerine gelmiş oluyor. Köy muallimi artık köyünde ati ve istikbaline en derin huzur ve emniyetle bakarak bütün gayretile çalışabilir. 15 bin ilk mektep muallimi ve bütün hususî idare memurları namına yüce Meclise şükran sunarım (Bravo sesleri, alkışlar)."⁴⁰⁹

Sonuç itibariyle 1928-1940 arası dönemde vilayet bütçelerinden maaş alan ilkokul öğretmenlerinin maaş ve özlük haklarıyla ilgili gelişmeler şöyle özetlenebilir;

- 1- 1926-1939 yılları arasında en düşük öğretmen maaşı 16 lira asli maaş üzerinden 52 liradır.
- 2- Vilayet bütçelerindeki sıkıntılar nedeniyle maaşlarını sürekli olarak gecikmeli almışlardır.
- 3- Vilayet bütçelerinde tasarrufa gitmek için öğretmenlerin terfi zammı, mesken bedeli ve makam ücretleri çoğu kez verilmemiştir.
- 4- Terfi etmenin zorluklarından dolayı öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu 52 ve 55 lira maaş almaktadır.
- 5- Öğretmenlerin emeklilik haklarıyla ilgili düzenleme 1933 yılında yapılmıştır.

İncelenen dönemin kaynaklarında öğretmenlerin mali durumları gündeme geldiğinde ilkokul öğretmenlerinin söz konusu edildiği görülmektedir. Ortaokul ve lise öğretmenlerinin maaş sorununa dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Zira, ortaokul ve lise öğretmenleri bir taraftan daha yüksek maaşa sahiptir, diğer taraftan ise bu maaşlarını düzenli almaktadırlar.

Devlet memurları arasında maaş problemi yaşayan neredeyse sadece öğretmenlerdir. Örneğin, 1940 yılı itibariyle ordu hariç toplam 135.759 memur vardır. Bunlardan 28.000'i Hususi İdareden maaş alan memur ve öğretmenlerdir.⁴¹⁰ Hususi İdarelerden maaş alan diğer memurların sorun yaşadıklarına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Maaşlarını ve diğer yan ödemelerini düzenli alamayanlar sadece ilkokul öğretmenleridir. Bunların da sayıları 1940 yılı itibariyle 19.000 civarındadır. Yani, toplam 135.759 memur arasında sadece 19.000'ini teşkil eden ilkokul öğretmenleri maaş sıkıntısı yaşamışlardır denilebilir.

⁴⁰⁹T.B.M.M.Z.C., İ:24, 14.1.1933, C:1, s.84-89

⁴¹⁰"Ne Kadar Memur Var?", **Akşam**, 1 Nisan 1940, S:7702, s.3

Toplam memur sayısının %14'ünü teşkil eden ilkokul öğretmenleri ancak 1948 yılında maaşları merkezi bütçeden ödenmeye başladıktan sonra gündemden düşecektir.⁴¹¹ Aynı yıl yapılan başka bir kanunla, mesleğinde 15 yılı doldurmuş olup, hizmet süresine karşılık gelen maaşı alamayan ilkokul öğretmenlerine fazladan bir derece verilmiştir.⁴¹² Böylece, incelenen dönemde mağdur olmuş öğretmenlerin bu mağduriyeti 1948 yılı itibariyle kısmen giderilmiştir.

Sonuç itibariyle 1928-1940 arası dönemde maaşları ve yan ödemeleri açısından ilkokul öğretmenlerinin mağdur olduğu bir dönem olmuştur. Vilayet Hususi İdarelerinin bütçe yetersizliğinin sebep olduğu bu mağduriyetin çözümü için 1928 yılından itibaren maaşların merkezi bütçeye alınması düşünülmüş ancak bu başarılamamıştır.

5.2.3.2. Meslekten Ayrılan Öğretmenler Sorunu

Büyük bir çoğunluğu 52 ve 55 lira maaş alan öğretmenler dönem boyunca maddi sıkıntılar çekmişler ve şikayetlerini çoğu kez basın yoluyla duyurmaya çalışmışlardır. Bunun dışında Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanlara doğrudan telgraf çekerek şikayetlerini ilettikleri ve sorunlarının çözüldüğü durumlar da olmuştur. Maaşlarını düzenli alamadıkları bir yana, kanuni hakları olan terfi zamlarını ve mesken bedellerini alamayan öğretmenler meslekten ayrılmaya başlayacaklardır. Daha iyi bir maaşla memuriyet ve iş bulabilen öğretmenler istifa ederek meslekten tamamen ayrılacaklardır.

⁴¹¹ “Özel İdarelerden Aylık Alan İllkokul Öğretmenlerinin Kadrolarının Millî Eğitim Bakanlığı Teşkilâtına Alınması Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 02.02.1948, S: 6821

⁴¹² “İllkokul Öğretmenlerinin Almakta Oldukları Aylık Dereceleri Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 12.07.1948, S: 6955

Tablo 55: Bir Yıl İçerisinde Öğretmenlerin Başlama, Ayrılma, Nakil ve Ceza Durumları:

Görev Yeri	Yıllar	Toplam Öğretmen Sayısı	Mesleğe Yeni Giren ve Dönemler	Meslekten Tamamen Ayrılanlar	Nakil Gören	Nakil Gören Oranı %	Ceza Gören	Ceza Görme oranı %
Resmi İlkokul Öğretmenleri	1933-34	13.042	220	360	3.101	23,78	545	4,18
	1937-38	13.502	702	593	2.957	21,90	456	3,38
Orta ve Lise Öğretmenleri	1933-34	1.952	36	45	251	12,88	24	1,23
	1937-38	3.077	567	217	383	12,45	15	0,49
Meslek Okulu Öğretmenleri	1933-34	396	17	31	13	3,28	3	0,10
	1937-38	714	150	55	38	5,32	1	0,01

Öğretmenler İstatistiği 1934-1938, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1942, s.LXX

Tabloda görüldüğü gibi 1933-34 öğretim yılında 220 öğretmen göreve başlarken aynı yıl 360 öğretmen görevden ayrılmaktadır. 1937-38 öğretim yılında ise görevden ayrılan öğretmen sayısı 593'e yükselecektir. Tabloda dikkat çeken bir başka unsur ise ortaokul ve lise öğretmenleri arasında görevden ayrılanların sayısı da 1937-38 yılında önceki dönemlere göre belirgin bir artışın olmasıdır. Bu durum ortaokul ve lise öğretmenleri arasında emeklilik süresini dolduranların sayıca fazla olmasıyla açıklanabilir.⁴¹³ İncelenen kaynaklar, meslekten ayrılan öğretmenlerin başka devlet memurluklarına geçiş yaptığı gerçeğini ortaya koymaktadır.

1933-34 öğretim yılında ilkokul öğretmenlerinin %23,78'i kendi isteği veya kendi isteği dışında nakil görmüş, %4,18'i ise ceza almıştır. Buna karşın ortaokul ve lise öğretmenlerinin %12,88'i nakil işlemine tabi tutulduğu görülmektedir. Öğretmenlerin, kendi isteği dışında nakil edilebilmesi ve bu oranların yüksek olması dönem boyunca öğretmenlerin şikayetçi olduğu konuların başındadır. Ayrıca, müfettişlerin tahammülsüz tutumu ve terfi alabilmek için başarılı teftiş geçirmek zorunluluğunun öğretmenler üzerindeki baskısı sürekli dile getirilen sorunlardandır.

Yine tabloya göre, 1933-34 öğretim yılında ilkokul öğretmenlerinin %4,18'i ceza alırken, ortaokul öğretmenlerinin sadece %1,23'ünün ceza almış olması ilkokul öğretmenlerinin üzerindeki teftiş baskısını göstermesi açısından önemlidir. Hasan Ali Yücel, göreve geldikten sonra müfettişlerle bir toplantı yaparak o güne kadar 8.000 ilkokul öğretmenin görevden ayrıldığını ve bunda müfettişlerin tutumlarının büyük payı olduğunu vurgulamıştır.⁴¹⁴

⁴¹³ Bkz: **Hata! Yalnızca Ana Belge.**: Bölüm 5.2.3.1. Öğretmen Maaşları Sorunu, Tablo 52: Maaş Derecelerine Göre Öğretmen Sayıları, s.514

⁴¹⁴ Akyüz, **Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri...**, a.g.e., s.232

Tablo 56: Meslekten Ayrılan Asil Öğretmenler İstatistiği (1934-38)

Ayrılma Nedeni		1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38
Emekli Olanlar	Adet	91	108	85	91	65
	%	25,3	27,4	20,1	20,7	16,2
Aczinden Dolayı Emekli Edilenler	Adet	63	46	93	55	28
	%	17,5	10,4	21,9	12,5	7
İstifa Edenler	Adet	143	171	182	209	241
	%	39,7	43,4	42,9	47,5	60,3
Meslekten İhraç Edilenler	Adet	6	21	18	20	12
	%	1,67	5,3	4,2	4,5	3
Ölüm	Adet	57	53	46	65	54
	%	15,8	13,5	10,9	14,8	13,5
Toplam	Adet	360	427	487	677	593
	%	100	100	100	100	100

Öğretmenler İstatistiği 1934-1938, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1942, s.47

Tabloda görüldüğü gibi istifa etmek suretiyle meslekten ayrılanların oranı oldukça yüksektir. İstifa edenlerin meslekten ayrılanlar içindeki oranı 1933-34 öğretim yılında %39,7 iken, 1934-35'de %43,4'e, 1935-36'da %42,9, 1936-37'de %47,5, 1937-38'de ise %60,3'e yükselmiştir. Görüldüğü gibi istifa edenlerin oranı her yıl belirgin bir şekilde artış göstermektedir.

Ayrıca, istifa edenlerin Öğretmen Okulu mezunları arasından olması da dikkat çekicidir. 1933-34'de meslekten ayrılanların %46,9'u öğretmen okulu mezunu iken bu oran yıldan yıla artarak 1937-38'de %70,2 olmuştur.⁴¹⁵

Bu sayılara ve oranlara sınavlara girerek ortaokul öğretmenliğine geçenler dahil değildir. Ortaokul öğretmenliğinin maaş olarak daha cazip olmasından dolayı birçok ilköğretmeni sınavlara girerek ortaokul öğretmenliğine geçmiştir. Bu öğretmenlerin sayılarıyla ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Dönemin başından itibaren öğretmenleri mesleklerinde tutabilmek için düzenlemeler yapılmıştır. 1926 tarih ve 789 sayılı kanunda öğretmenlere önemli özlük hakları tanınmış, 1933 yılında emeklilikleri yeniden düzenlenmiştir. Bununla birlikte kendilerine tanınan hakları alamayan öğretmenler meslekten ayrılmaya devam etmişlerdir.

Muallimler Birliği üyelerinden Faruk Zeren; 1937 yılına ait bir hatırasında, tanıdığı bir öğretmenin 20 lira asli maaşla çalışırken ayrılıp başka bir devlet

⁴¹⁵Bkz: Öğretmenler İstatistiği 1934-1938, s.45

daireesinde katip olarak 40 lira asli maaşa işe başladığını anlatmaktadır. Zeren, kendisinin ise senelerce 25 asli maaş almaya devam ettiğini belirtmektedir.⁴¹⁶

Görevden ayrılmaları engellemek amacıyla, 1926 tarih ve 789 sayılı kanunda belirtilen zorunlu hizmet yükümlülüğünün yakından takibi yapılmıştır. Bakanlık, toplam 8 yıl zorunlu hizmetini tamamlayanlar hakkında 1935 yılında yayınlanan genelgede; vilayetlerin bu tür öğretmenlere başka memuriyetlere girmelerine izin verilmemesini istemiştir.⁴¹⁷

Bütün önlemlere rağmen meslekten ayrılanların sayıları artarak devam etmiştir. Dönemin sonlarında doğru bu sorun iyice gün yüzüne çıkmış ve kamuoyunun gündemine gelmiştir. 18.06.1939 tarihli Tan gazetesi “*Muallimler Neden Çekiliyorlar?*” başlıklı haberinde, son beş yılda 5000’den fazla öğretmenin ayrıldığını, bunun nedeninin ise öğretmenlerin Mustafa Necati Bey döneminde elde ettikleri özlük haklarını kaybetmiş olmalarından ileri geldiğini belirtmektedir.⁴¹⁸

Dönemin Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, okullara gönderdiği genelgede; öğretmen okulu mezunlarının meslekten ayrılmalarının eğitim sistemimiz için büyük bir kayıp olacağını, öğretmenlerin bu noktayı dikkate alarak meslekten ayrılmamalarını rica etmektedir.⁴¹⁹

Vakit gazetesinin 12.06.1939 tarihli nüshasında bu sorunla ilgili öğretmenlerin görüşlerine yer verilmiştir. Gazeteye beyanat veren öğretmen Fahri Bey; maaşlarının 52 lira olduğunu, vergisi kesildikten sonra ellerine 42 lira kaldığını, bununda birkaç kişilik aileyi geçindirmeye yetmediğini ve bir öğretmenin en az 70-80 lira alması gerektiğini belirtmektedir.⁴²⁰

Öğretmen Hayrunnisa hanım ise; en büyük dertlerinin terfi zamları olduğunu, terfi zammını hak ettikten sonra birkaç yıl beklediklerini, müfettiş raporlarına göre terfi zammı verilmesinin kendilerini mağdur ettiğini belirtmektedir.⁴²¹

Öğretmen Avni Bey ise; maaş ve kıdem meselesinden önce öğretmenin yüksek öğretime devam etme olanaklarının sağlanmasını istemektedir. Öğretmen

⁴¹⁶ Faruk Zeren, “Öğretmenlerin Tatmini”, **Yeni Bilgi**, 16.03.1948, S.10, s.69-71

⁴¹⁷ “Maarif Vekaletinden”, **Resmi Gazete**, 02.08.1935, S: 3070

⁴¹⁸ “Muallimler Neden Çekiliyorlar?”, **Tan**, 18 Haziran 1939, S:1393,s.2

⁴¹⁹ “Bir Kısım Muallimler Meslekten Çekilmek İçin Müracaat Etmişler”, **Tan**, 5 Haziran 1939, S:1380, s.2

⁴²⁰ “İlkokul Öğretmenleri Meslekten Niçin Ayrılıyor?”, **Vakit**, 12 Haziran 1939, S:7694, s.5

⁴²¹ **A.g.m.**

Baha Bey ise; ilkokul öğretmenlerinin meslekte yükselme imkanlarının olmadığını, Maarif Müdürü ve müfettiş olabilmelerinin önünün kapandığını belirtmektedir.⁴²²

Meslekten ayrılan öğretmenler sorunu Mecliste de gündeme gelmiştir. 19.06.1939 tarihli görüşmelerde Hasip Ahmet Aytuna (Tokat); ilkokul öğretmenlerinin daima “üvey evlat” muamelesi gördüğünü ve Hususi İdareler meselesinin kökünden halledilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bazı milletvekilleri, öğretmenleri doktorlarla kıyaslamaktadır. Dr. Ali Süha Delibaş (Kütahya) ise; bir ilkokul öğretmenin öğrenimi itibarıyla asla bir doktorla kıyaslanamayacağını ileri sürmüş, Ziya Gevher Etili (Çanakale) ise; öğretmenliğinde doktorluk gibi kendine has önemi olduğunu söyleyerek öğretmenlerin haklarını savunmuştur.⁴²³

25.05.1939 tarihli Meclis görüşmelerinde, ayrılan öğretmenler sorunuyla ilgili olarak Berç Türker (Afyon) “*bu maaş meselesi lütfen tedkik buyrulsun ve elde bulunan öğretmenleri kaçırmayalım*” demektedir. Hasip Ahmet Aytuna (Tokat) ise; ilkokul mezunu bir polisin 20 lira asli maaşla başladığını, öğrenimi itibarıyla polisten daha ileride olan ilkokul öğretmenlerinden de bu maaşın esirgenmemesini istemektedir.⁴²⁴

Baltacıoğlu, Maarif Vekilinin genelgesinde meslekten ayrılan öğretmenlerin vatanseverlik duygularına hitap etmesi karşısında “*Meslek aşkı kafi midir?*” sorusunu sormakta ve şu tespiti yapmaktadır;

“15 senelik Cumhuriyet devrinde maarif mesleğinin bir türlü istikrar bulamaması, her Vekilin; “Düzelteceğim” diyerek, ... işleri büsbütün çıkmaza sokması, muallimlerin asabını bozmuş, cesaretlerini kırmış olabilir.

Bilhassa ilkmektep hocaları için hiçbir istikbal imkanı bulunmamasını da unutmamalıyız. ..Onlara hiçbir istikbal vaat etmezsek, sayılarının çoğalmayacağını tabii görmeli değil miyiz?”⁴²⁵

Bütün bu eleştirilere rağmen meslekten ayrılan öğretmenler sorunuyla ilgili ciddi bir düzenleme yapılamamıştır. Hasan Ali Yücel Hususi İdareler üzerinde baskısını artırarak maaşların düzenli ödenmesini sağlamaya çalışmışsa da soruna köklü bir çözüm getirememiştir.

⁴²² “İlkokul Öğretmenleri Meslekten Niçin Ayrılıyor?”, **Vakit**, 12 Haziran 1939, S:7694, s.5

⁴²³ **T.B.M.M.Z.C.**, İ:28, 19.6.1939, C:1, s.220-243

⁴²⁴ “Maarif vekaleti bütçesi”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:17, 25.V.1939, s.245-273

⁴²⁵ Nadir Nadi, “Meslek Aşkı Kafi midir?”, **Cumhuriyet**, 6 Haziran 1939, S:5411, s.1

5.2.3.3. Köylerde İlköğretimin Finansmanı ve Okul Yapımı Sorunu

Cumhuriyet döneminde köylerde ilköğretimin finansmanı, yani okul yapımı ile ilgili ilk yasal düzenleme 1924 tarih 442 sayılı Köy Kanunu ile yapılmıştır. Kanuna göre nüfusu 2.000'den aşağı olan yerleşim birimleri köy sayılmakta ve bu kanun hükümlerine tabi olmaktadır. Kanuna göre köylünün yapmakla yükümlü tuttuğu işlerden bazıları şunlardır.⁴²⁶

- Köye kapalı yoldan içilecek su getirmek ve çeşme yapmak, su birikintilerini kurutmak.
- Bir köy odası ve köyün öbür başına kadar çaprazlama iki yol yapmak.
- Köyde bir konuk odası ve bir mescit yapmak.
- Köyde bakanlığın belirlediği plana göre bir okul binası yapmak.

Yapmakla yükümlü olunan bu işler için köyün gelirleri de belirlenmiştir. Bu gelirlerin başında “*salma*” adı verilen her hanenin gelir durumuna göre alınacak paralar ve köyün ortak malı olan arazi ve hayvanlardan elde edilen gelirler gelmektedir.⁴²⁷

Kanuna göre, köyün okulu bizzat köylü tarafından yapılacaktır. İncelenen dönemde birçok köyde “*salma*” usulle para toplanarak ve bizzat köylünün işgücüyle çok sayıda köy okulu yapılmıştır.

İsmail Hakkı Tonguç'un verdiği bilgilere göre, 1939 yılı itibariyle Cumhuriyet'in ilk 16 yılında toplam 3.936 köyde yeniden okul binası yapılmıştır. Yeniden yapılan köy okullarının vilayetlere dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.⁴²⁸

⁴²⁶ “Köy Kânûnu”, **Resmi Gazete**, 07.04.1924, S: 68

⁴²⁷ **A.y.**

⁴²⁸ Hakkı Tonguç, “Köylerde Okul Binaları İnşaatı”, **İlköğretim**, 27 İkinciteşrin 1939, S:27, s.130-131

Tablo 57: 1939'a Kadar Cumhuriyet'in 16 Yılında İnşa Edilen Okul Binaları:

Vilayet	Köylerde	Kasaba ve Şehirlerde	Vilayet	Köylerde	Kasaba ve Şehirlerde	Vilayet	Köylerde	Kasaba ve Şehirlerde
Ankara	268	27	Seyhan	70	11	Tokat	34	5
İzmir	267	19	Bolu	68	7	Burdur	32	4
Zonguldak	164	3	Isparta	63	7	Çorum	31	8
Bursa	157	5	Amasya	62	3	Trabzon	30	6
Konya	136	14	Malatya	61	6	Erzincan	29	3
Kocaeli	124	8	Kayseri	61	4	Maraş	25	3
Eskişehir	120	6	Kars	61	1	Ordu	23	2
Afyon	117	8	İçel	57	7	Rize	21	4
Manisa	114	18	Antalya	57	3	Elazığ	20	3
Kırklareli	112	2	Kırşehir	55	6	Ağrı	14	5
Edirne	104	4	Kastamonu	54	6	Mardin	13	4
Samsun	101	15	Gümüşhane	52	3	Urfa	10	5
Denizli	93	11	Bilecik	50	6	Diyarbakır	7	5
Kütahya	92	10	Giresun	47	6	Tunceli	7	5
Yozgat	86	3	Erzurum	46	10	Van	5	7
Niğde	85	13	Tekirdağ	41	3	Bingöl	4	2
Balıkesir	85	8	Çoruh	41	2	Siirt	3	1
İstanbul	82	42	Sivas	37	6	Hakkari	2	4
Muğla	76	7	Çankırı	37	5	Muş		4
Aydın	75	12	Sinop	37	5	Bitlis		2
Çanakkale	75	3	Gaziantep	34	10	Toplam	3.936	437

Hakkı Tonguç, "Köylerde Okul Binaları İnşaatı", **İlköğretim**, 27 İkinciteşrin 1939, S:27, s.130-131

Görüldüğü gibi bu dönemde köylüler tarafından 3.936 adet okul yapılırken, şehirlerde vilayet bütçelerinden sadece 437 okul yapılabildiği görülmüştür. Tonguç'a göre köylüler, okul yapımı konusunda şehir halkına örnek olacak bir durumdadır. Köylerde inşa edilen 3.936 okul binasının kabaca toplam 12.000.000 liralık masrafa karşılık gelmektedir.⁴²⁹ Şehirlerde ise okul yapımı için harcanan para tam olarak tespit edilememekle birlikte vilayet bütçeleri incelendiğinde bu rakamdan çok daha düşük bir seviyede olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 57'de dikkat çeken bir bilgi olarak Muş, Bitlis, Hakkari, Siirt, Bingöl, Van, Tunceli, Diyarbakır, Urfa, Mardin ve Ağrı gibi Doğu vilayetlerinde çok az sayıda köy okulu yapılmış olmasıdır. Bu vilayetlerde okullaşma oranları da düşüktür. Bu

⁴²⁹ A.g.m,

durumun temel nedeni her ne kadar bu bölgede halkın gelir seviyesinin düşük olması ise de bu sonuçların bazı politik nedenleri de olduğu bilinmektedir.⁴³⁰

1937 yılında Köy Öğretmenleri Kanunu ile birlikte köylere okul yapımı işi hızlanmıştır. Bu kanunla açılan kurslarda yetiştirilen öğretmenler gittikleri köylerde okul yapımı işine öncülük etmişlerdir. Bakanlık öğretmenli köy okulları için 1937 yılında yeni tipte okul planları hazırlamıştır. Ucuza mal edilmesi öngörülen bu okullar; en az 40 kişilik bir derslik, bir öğretmen odası (evi), koridor ve bir köy kurulu odasından ibaret olacaktır. Ayrıca bu planlar için Bayındırlık Bakanlığı tarafından hazırlanan “*Bir Sınıflı Köy Okulu Projesi*”nin detaylarıyla ilgili bir broşür hazırlanmıştır.⁴³¹

Köylerde okul yapımı konusunda en başarılı vilayetlerin Ankara, İzmir, Zonguldak ve Bursa vilayetleri olduğu görülmektedir. İstanbul vilayetinin köy sayısı az olmakla birlikte bütün köyllerine bu dönemde okul yapılmıştır. Köy okulu yapımında başarılı olan vilayetlerin ekonomik olarak gelişmişliklerinin bunda etkisi olmakla birlikte bu vilayetlerin merkezi idare ile yakın ilişkileri, valilerin ve diğer bürokratların özel gayretlerinin de etkili olduğu bilinmektedir.

Köylerde okul yapımı masrafları için vilayet bütçelerinden de yardım yapılmıştır. Ancak bu yardımlar yapılan toplam masrafa oranla çok küçük oranlarda kalmıştır. Bütçeden en fazla yardımı yapan İstanbul’da bile bu yardımlar okul başına 300 ila 600 lira arasında rakamlarla sınırlı kalmıştır. Vilayet Umumi Meclisi tutanaklarına bakıldığında birçok vilayette köy okulu için 100, 150, 200 lira gibi küçük miktarlarda yardım yapıldığı görülmektedir. Tonguç’un hesabına göre bir köy okulu ortalama 3.000 liraya mal olduğu düşünülürse, vilayet bütçelerinden yapılan bu yardımların toplam masrafın % 10’unu hiç geçmediği görülmektedir.

Örneğin, bütçesi itibariyle en fazla imkana sahip olan İstanbul vilayeti 1940 yılı bütçesinden 15 köy okulu için toplam 6.000 lira yardım yapmıştır.⁴³² Zonguldak vilayeti bütçesinden ise 30 köy okulu için 8.000 lira yardım yapılmış ki bu okul binaları arasında 10.000 liraya mal olanlar vardır.⁴³³ Yine Aydın Yenipazar köyünde yapılan ve 8.000 liraya mal olan okul binası için vilayet bütçesinden sadece 400 lira yardım yapıldığı görülmektedir.⁴³⁴ Yine Bursa vilayeti 1937 yılı faaliyet raporunda 14 köy okuluna 50 ve 100’er lira olmak üzere toplam 1000 lira yardım yapılabiliştir.

⁴³⁰ Bkz: yuk., s.67-68

⁴³¹ **Köy Okulu Binası**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937

⁴³² “Köy Mektepleri”, **Vakit**, 27 Nisan 1939, S:7648 s.2

⁴³³ “Maarif Faaliyetleri”, **Zonguldak**, 22 İlkteşrin 1929, S:283, s.2

⁴³⁴ İnci, “Gezi Notları”, **İnci**, 3 Nisan 1936, S:191, s.1

Bütçe yetersizliği yüzünden birçok köyün yardım ve öğretmen talebine cevap verilemediği belirtilmektedir.⁴³⁵

Görüldüğü gibi köy okullarına yapılan yardımlar vilayet bütçesinin durumuna göre değişmekle birlikte bu bütçelerden önemli bir katkı da sunulmamıştır. Örneğin, 1934 yılında vilayet bütçelerinden eğitime harcanan toplam 12.874.810 liranın 1.243.000 lirası yol ve köprüler hariç inşaat masraflarına ayrılmışken köy okulu inşaatına 64.766 lira yardım yapılmıştır.⁴³⁶ Yani; 1934 yılı vilayet bütçelerinden yol ve köprüler hariç inşaat için harcanan paranın ancak % 5'i kadar köy okulları inşaatına yardım olarak tahsis edilmiştir.

Taşra vilayetlerinde, özellikle Doğuda, vilayet bütçelerinden yardım yapılmadığı ve teşvik edilmediği için köyler okulsuz kalmaktadır. Örneğin, Seyhan milletvekillerininin 1940 yılı seçim bölgesi raporlarında vilayetin yapması gereken 300 lira yardımın yapılmadığından dolayı 18 köyde okul binaları bitirilemediği belirtilmektedir.⁴³⁷ Yine Dördüncü Umumi Müfettişliğinin 23.01.1938 tarihli raporunda; bölgedeki dört vilayette 90 merkezdeki 145 ilkokul için yaklaşık 700.000 lira harcama yapılmış iken köy okullarına yardım yapılmadığından sadece 55 köyde okul mevcut olduğu bildirilmektedir.⁴³⁸

Bazı köylerde ise okul binası olmadığından eğitim öğretimin camilerde yapıldığı anlaşılmaktadır. Vala Nureddin'in gazetede köşesinde yer verdiği bir köy öğretmeni; Valinin camilerde eğitime izin vermediğini, ancak köyde bina olmadığından kendi cebinden 17 lira masraf yaparak caminin üst katını sınıfa çevirdiğini belirtmektedir.⁴³⁹

Bazı vilayetlerde, köylünün kendi öğretmenini kendisinin bulmasına da göz yumulmuştur. CHP kongresinde de gündeme getirilen, ancak kabul edilmeyen bu uygulamanın fiilen yürürlükte olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, 1929 yılında vilayetlere gönderilen bir genelgede; ücretini köy bütçesinden alan öğretmenlerin kazanç vergisine tabi olduğu belirtilmektedir.⁴⁴⁰

Fiilen yürürlükte olduğu anlaşılan bu uygulamaya izin verilmesiyle ilgili talepler dönem içinde zaman zaman gündeme gelecektir. Örneğin, 1932 yılı CHP

⁴³⁵ C.H.P Bursa Vilayet Kongresi Hizmet Raporu, Bursa Vilayet Matb., 1938

⁴³⁶ Vilayet Hususi İdareleri İstatistiği 1929-1941, Başvekalet İstatistik Umum Müd., İstanbul, 1944, s.V, Bkz: B.C.A., f:30.10, k:67, d:445, s:4.40

⁴³⁷ B.C.A., f:490.01, k:1206, d:230, s:1.83

⁴³⁸ B.C.A., f:30.10, k:67, d:445, s:4.28

⁴³⁹ Va-Nü, "Bir Köy Mektebi ve Öğretmeni", Haber, 31 Mart 1937, S:1869, s.2

⁴⁴⁰ "Köy Muallimlerinin Kazancı", İkdam, 14 Temmuz 1929, S:11572, s.2

vilayet kongrelerinden gelen talepler arasında da yer alan ücreti köylü tarafından ödenmek üzere öğretmen istihdam edilmek istenmektedir.⁴⁴¹

Yine 1938 yılı CHP Bursa Vilayet Kongrelerine ait bir raporda, Kastel köyündeki ikinci öğretmenin maaşının köy bütçesinden verildiği belirtilmekte ve bu maaşların vilayet bütçesine alınması talep edilmektedir. Siğ köyü ve Yeniköye ise maaşı köylü tarafından verilmek şartıyla birer öğretmen gönderildiği belirtilmektedir. Ovaesemen ve Beyli köylerine ise köy bütçesine tahsisat konması durumunda birer öğretmen gönderileceği belirtilmiştir. Yine aynı raporda, Akdere köyünde imamlık yapan Halil Dengiz'in çocukları okutmasına izin verilmesi istendiği, ancak; talimatnamelere aykırı olduğu için izin verilmediği belirtilmektedir.⁴⁴²

Köylüler, kendi köyündeki okul yapımını kendileri üstlendiği gibi kasaba ve şehirlerde yapılan ilkokul ve hatta ortaokul yapımında da salma usulüyle para toplanması da söz konusudur. Örneğin, Nazilli kazasında 70.000 liraya mal olacak ortaokul binası yapımı için çevre köylerde mahsulden %2 vergi alınması yoluna gidilmiştir.⁴⁴³

1930'ların başlarında bakanlık tarafından yapılan okul projeleri masraflı ve lüks bulunmaktadır. Vilayetlerden gelen şikayetler arasında yer alan bu konuya dair dönemin ilköğretim müfettişlerinden O.Necatî Erçetingöz'ün okul yaptırmak üzere gittiği bir köydeki anısı dikkat çekmektedir. Erçetingöz köylüleri topladıktan sonra elindeki okul planına göre okul binasının nasıl yapılacağını anlattığında, köylülerin bu planın köy şartlarına uymadığını belirttiği ve devamında "*Sen bizden büyüklerine selam götür, köyümüzün haline göre bir şey yapsınlar da canla başla çalışalım*" dediklerini belirtmektedir. Erçetingöz buna dair düşüncesini şöyle ifade etmektedir;

*"Realitenin ta kendisine çatmıştım. Masa üzerinde çizilip gönderilen nazariyat orada ve kağnı arabasını üzerinde hurda haş olmuştu. Köyü anlamının ve ona göre çareler bulmanın ilk sillesini orada yedim. Mazrufu toplayarak döndüm."*⁴⁴⁴

Projesi bakanlık tarafından belirlenen plana göre köylülerin okul binası yapmasındaki mali zorluğa rağmen köylüler okul yapımı konusunda şehirlere nazaran çok daha büyük bir fedakarlığa katlanmıştır. Dönem sonu itibariyle şehirlerde 237 adet, buna karşın köylerde 3.936 adet okul binasının yapılmış olması bunun göstergesidir.

⁴⁴¹ B.C.A., f:490.01, k:1204, d:222, s:1

⁴⁴² C.H.P Bursa Vilayet Kongresi Hizmet Raporu, Bursa Vilayet Matb., 1938

⁴⁴³ "Memlekette Kültür İnkişafı Hızla İlerliyor", **Son Posta**, 19 Haziran 1937, S:2472, s.5

⁴⁴⁴ Ergingöz, a.g.e., s.4-6

Köylüler, şehirlerdeki ilköğretim hizmetinin finansmanına da katkı sağlamakta, diğer vergilerin yanı sıra Maarif Vergisini de vermektedirler. Dönem içinde kendi okulunu yaptıran köylerin maarif vergisinden muaf tutulması yönünde görüşler ve talepler olmuştur.⁴⁴⁵ Ancak, bu konuda somut bir ayırımın yapıldığına dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Yani, okulu faal olsun olmasın bütün köylerin tamamında bu vergiler toplanmıştır.

Eğitim hizmetinden yeterince yararlanmayan köylünün üzerindeki bu vergi yükü zaman zaman eleştiri konusu da olmuştur. Örneğin, Zekariya Sertel “*Memleketin Efendisi*” başlıklı makalesinde; milli gelirin %70’nin tarımdan elde edildiği bir ülkede memleketin efendisi olan köylüyü vergi tahsildarının elinden kurtarmak gerektiğini belirtmektedir.⁴⁴⁶

Gerek 1927 yılında yapılan 1130 sayılı Maarif Vergisi Kanunu ve gerekse 1929 yılında yapılan 1454 sayılı kanunda ilköğretim hizmetinin finansmanı büyük oranda köylüden toplanan sayım ve arazi vergilerine dayanmaktaydı. Esasen kanun yapımcıların da bu haksız durumun farkında olduğu anlaşılmaktadır. 1931 yılında davar ve ehil hayvanlarla ilgili vergi düzenlemesine dair Bütçe Encümeni mazbatasında bu haksızlık açıklıkla ortaya konmaktadır. Encümen, sayım vergisindeki maarif hisselerinin kaldırılmasının gerektiğini, bu vergi ile şehirlerdeki eğitimin finanse edildiğini, 60 kuruş olan davar vergisinin 20 kuruşunun maarif hissesi olduğunu, bu vergiyi veren köylünün bu hizmetten yararlanmadığı ve bu haksızlığın ortadan kaldırılması gerektiği yönünde görüşünü mazbataya eklemiştir.⁴⁴⁷

İlköğretimin finansmanında köylülerin aleyhine bir durum söz konusudur. Köylüler, dönem boyunca yeterince ilköğretim hizmeti alamadığı halde, bu hizmetin kem köyünde hem de ülke genelindeki finansmanına katkı sağlamıştır. Köylünün üzerindeki bu vergi yükü 1927 yılında Maarif Vergisi Kanununun görüşüldüğü Meclis oturumunda da gündeme gelmiştir. Besim Atalay (Aksaray), sayım vergisine Maarif Vergisi payı olarak zam yapılmasının köylünün üzerindeki etkilerini şöyle anlatmaktadır:

“...yeni vergilerle davarcılığın belini kırmak muvafık değildir, ...Binaenaleyh gerek ağnam ve gerekse sair cihetlere vazedilen mektep vergisi ağırdır. ... Bakınız size bir köylüyü arz edeyim :

⁴⁴⁵ Bkz: **B.C.A.**, f:490.01, k:1204, d:222, s:1, 1932 yılı CHP Vilayet Kongrelerinden gelen taleplere dair raporlar.

⁴⁴⁶ Sabiha Zekerya Sertel, “Memleketin Efendisi”, **Tan**, 30 İlkanun 1938,S:1227, s.5

⁴⁴⁷“Davar ve ehil hayvanlar vergisi hakkında kanun lâyihası Bütçe Encümeni mazbatası”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:19, 29.06.1931, C:2, Sıra No: 49,

Sungurlu'nun Kamışlı köyünden Cafer oğlu Mustafa. Bir çifti, üç davarı, bir merkebi, sonra altı nüfuslu bir ailesi bir de kardeşi var. Verdiği vergiler : Yedi lira tarla parası, altı lira inekler için, on beş lira tayyare ianesi, üç lira mektep ianesi, üç buçuk lira davarlara, yirmi beş yol parası; yekûnu altmış bir buçuk lira eder. Şimdi köy müsakkafatının kesri munzamını, mektep vergisinin son alacağı şekli de alırsanız vergisi doksan liraya varır. ... Memleket günden güne iktisaden, ziraaten inkişaf eder, ondan sonra istediğimiz şekilde tatbik ederiz. Fakat bugün azamîsini talep etmek doğru hareket değildir”⁴⁴⁸

Emin Bey (Eskişehir) ve Ağaoğlu Ahmet Bey (Kars) arasında geçen Maarif Vergisi tartışması şöyledir:

Emin Bey (Eskişehir) “... Her şeyin bir tahammülü vardır. Bir insan elli okka yüke tahammül ederse bunun ihtiyatı beis okka daha olabilir. Fakat buna yetmiş okka yükletecek olursak, ya altından kaçır veyahutta yükü atar.

.... böyle alafranga lüks hayat şekli düşünülmemeli. Milletimize göre, milletimizin içinde bir köyde yaşayacak olan bir muallim köylüden biraz farklı yaşamak sekini düşünmeli ve memleketin inkişafı, istidat, kabiliyeti maliyesi nispetinde maarifi de terakki ettirilmelidir Bendenize kalsa memleketi zengin eder, ondan sonra adliye ve maarifi açarım. (Gürültüler)

Ağaoğlu Ahmet Bey (Kars): Verirsin verirsin...

Emin Bey: Zatı âliniz vergi vermediğimiz için bunların acısını duymazsınız. Şimdi memleketimiz bir kere kuraktan (müteessir oluyor...)

Oturmalı, kaç mektebim var, bir defa bunu hesap edelim. Bendeniz bin lira mektep vergisi veriyorum. Şimdi yedi bin lira mektep vergisi vereceğim, fakat bunu veremem.”⁴⁴⁹

1930 yılında yol vergisine maarif hissesi eklenmesiyle ilgili kanun görüşmelerinde Ethem Bey (Samsun); sayım, kazanç ve müsakkafat vergilerinden sonra yol vergisine de maarif hissesinin eklenmesi yoluyla eğitimin finansmanın bütün halka yayılmasının “*tenkide layık*” yöntem olduğunu, köylülerin yol yapımında bedenen çalıştıktan sonra şimdi de okul yapımında çalışmak zorunda kalacağını belirtmektedir. Ethem Bey; ilköğretimin finansmanın mahalli halka terkedilmesi, her mahalle halkının kendi okulunu kendisinin yapmasının daha doğru bir yöntem olacağını düşünmektedir.⁴⁵⁰

Bu görüşmelerde vergilerin ağır olduğu eleştirilerine karşı Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey; bu kanun çıkmazsa vilayetlerde birçok ilkokulun kapanmak zorunda kalacağını belirtmiştir.⁴⁵¹

İlköğretimin finansmanı için mevcut vergiler üzerine zam yapılmasının halka ağır geldiği farkında olunan bir durumdur. Ancak, vilayet bütçelerindeki açığın kapanması için sürekli aynı yola başvurulmak zorunda kalmıştır. 25.05.1933 tarihli,

^{448c}Maarif Vergisi hakkında kanun lâyihası ...”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:79, 21.06.1927, C:1, s.347-351

⁴⁴⁹**A.y.**

⁴⁵⁰**T.B.M.M.Z.C.**, İ:55, 03.05.1930, C:1, s.23-25

⁴⁵¹**A.y.**

Osmanlıdan kalan borçların ertelenmesine dair anlaşmayla ilgili kanunun layihası Bütçe Encümeni mazbatasında bu zorunluluk şu ifadelerle anlatılmaktadır;

“... kırk küsur bin köyünün mühim kısmında henüz ilk mektep açmak imkânını bulamayan vilâyetlerin hususî idarelerine ait vergi hisseleri üzerinde dahi (her yerde dokunulmayan muhtariyetlerine) tenzilât ve takyîdat yapmak zaruretinde kalan memleketimiz.... tediye kudretimizi artırmak ümidini besliyorduk. Dünyayı kıvrandıran iktisadî buhran amansız tesir ve tahribini bizde de icra etmekte devam ediyor...”⁴⁵²

Bazı milletvekilleri vergi yükü konusunda köylüden yana tavır alırken bazı milletvekilleri de köylüden daha fazla vergi toplanmasından yanadır. Kastamonu milletvekili Fehmi Bey Mecliste verdiği bir kanun teklifinde; köylerde verginin kolaylıkla toplanması için her köylü için bir “*Vergi Defteri*” düzenlenmesini ve verginin veznelere bizzat mükellefler tarafından ödenmesini, bu defter sayesinde vergisini daha kolay takip edileceğinden vergisini vermeyen köylünün mallarına jandarma marifetiyle el konulmasını önermektedir. Maliye Encümeni; vergi borcundan dolayı mal varlıklarına el konulmasının kanunlarımızla örtüşmeyeceğini, bu tip bir ceza sisteminin medeni ülkelerde yeri olmadığını belirtmiş ve kanun teklifi kabul edilmemiştir.⁴⁵³

Köylü üzerindeki ağır vergi yükü CHP milletvekillerinin seçim bölgelerine dair raporlarında da yer almaktadır. 1940 yılına ait Zonguldak milletvekilleri raporunda; Bu seneki kuraklık nedeniyle, köylerde öğretmenli ve eğitimli okulların yapımının gelecek seneye bırakılması ve “*köylünün tahammül sınırlarının tazyik edilmemesi*” talep ve rica edilmektedir.⁴⁵⁴

Erzincan bölgesine parti müfettişi olarak giden Balıkesir milletvekili Muzaffer Akpınar ise 15.03.1940 tarihli yazıya ek raporlarında köylünün şikayetlerini şu ifadelerle dile getirmiş;

“İtiraf ederim ki şarkta yürekler acısı manzaralarla karşılaşmaktadır. Muhasebei hususiye yalnız vergi almayı düşünmüş, peş para masraf etmemiştir. Hınıs, Torum, İspir, Oltu. Buralara valiler de uğramamış. İspirin 144 köyü vardır. Bu köylerin 9 tanesinde mektep ve 4 tanesinde telefon vardır.... Muhasebei hususiyenin senelik tahsisatı daha şimdiden toplanmış. Jandarma ve tahsildarlar dipçik ve kırbaçla tahsilat yapıyorlarmış. Bu vaziyeti bir meclisi umumi azasının ağzından işitmek çok feci oluyor... Köylü bilgisiz. Yol çavuşları elinde köle gibi kullanıyorlar...Halk mutidir. Sakindir, sadıktır. Bu hallere nihayet verdirmek lazımdır. Yazıktır, gūnahtır.

⁴⁵²“Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetile Osmanlı umum borçları hâmilleri arasında imza edilen itilafname ve ilişkilerinin tasdikine dair I 703 numaralı kanun lâyihası ve Bütçe encümeni mazbatası” , <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c015/b061/tbmm040150610435.pdf>

⁴⁵³“Kastamonu mebusu H. Fehmi Beyin, verginin kolaylıkla alınması yollarına dair 2/50 numaralı kanun teklifi ve Maliye ve Bütçe encümenleri mazbataları”, **T.B.M.M.Z.C.**, İ:44, 1.5.1933, C:1, Sıra No:146

⁴⁵⁴**B.C.A.**, f:490.01, k:1206, d:229, s:1.14

...Köylü kalkınsın derken onun en haklı ihtiyaçlarına bile cevap veremeyecek kadar bigane idare amirlerini biraz insaf ve merhamete davet etmek lazımdır. Glavanize işlerle göz kamaştırmağa uğraşırken köylünün de nasibini ayırmak vazifeleri olsun.”⁴⁵⁵

Balıkesir Milletvekili Sezai Uzun, seçim bölgesi raporunda; Susurluk kazasında yaptığı toplantıda bir köy muhtarının önemli bir gerçeğe parmak bastığını ve bu gerçeği Vilayet Meclisi azası olan birkaç kişiden daha dinlediği belirtiyor. Buna göre; köylünün şehir halkından aşağı vergi vermediği halde okulunu kendi yapmak zorunda olmasına karşın şehirlerdeki okulların Hususi Muhasebe tarafından yapıldığı, köylünün bu yardıma layık görülmediğinden şikayet edilmektedir. Uzun, ilköğretimin finansmanına dair bu şikayetini aktardıktan sonra şu notu düşmektedir; *“Hakikaten çok mühim gördüğüm bu mesele ile partimizin alakadar olması zamanının geldiğine kani bulunuyorum.”*⁴⁵⁶

Köylü vatandaşlar fırsat buldukça ilköğretimin finansmanı konusundaki haksız durumdan şikayetlerini dile getirmektedirler. Örneğin, Yarın gazetesi 12.06.1931 tarihli nüshasında bir çiftçiyle yaptığı mülakatı aktarmaktadır. Çiftçi; köylerine yaptıkları okulu devletin beğenmediğini, esasen kendi evlerinin de modern olmadığı belirttikten sonra *“...zaten biz hükümete Maarif Vergimizi veriyoruz, mektebimizi onlar yapsın diye bekliyoruz”* demektedir.⁴⁵⁷

Bir başka köylü ise bir yerel gazeteye verdiği beyanatta; Maarif Vergisinden şikayet etmekte, gerekli yardımlar yapılmadığı için okul binasının bitirilemediğinden ve köylerinin hor görüldüğünden şu ifadelerle şikayet etmektedir;

*“Oğlum derdimizi hiç açma. Her yıl mektep parası diye salma salarlar. Zararı yok verelim. Fakat, çocuklarımız hala bu soğukta yaşta yağmursa iskeleye taban teptikten sonra neye yarar...Bu köy artık hor görülmeğe başlandı... Mektebimiz kalktı yenisi yapılmadı.”*⁴⁵⁸

İsmail Hakkı Tonguç’un Ülkü dergisinde yayınladığı köylülerin mali durumlarına dair bir araştırmaya göre bir köylü ailesinin üretim ve tüketim kalemlerini gösterir tablo aşağıdadır.

⁴⁵⁵ B.C.A., f:490.01, k:1206, d:229, s:1.106

⁴⁵⁶ B.C.A., f:490.01, k:1206, d:230, s:1.26

⁴⁵⁷ “Aydın Çiftçileriyle Hür Bir Mülakat!”, Yarın, 12 Haziran 1931, s:529, s.1

⁴⁵⁸ Hilmi Tükel, “İki Köy”, İnci, 4 İkinciteşrin 1936, S:370, s.1

Tablo 58: 1938 Yılı İtibariyle Köy Ürünleri ve İhtiyaç Malzemeleri Fiyatları:

Üretim Kalemleri			İhtiyaç Kalemleri		
Miktar	Ürün	Fiyat (Kuruş)	Miktar	Ürün	Fiyat (Kuruş)
1 Adet	Tavuk	20-30	1 Kilo	Tuz	6-7
4 Adet	Piliç	12-15	1 Kilo	Gazyağı	30-40
1 Adet	Yumurta	5-6	1 Kilo	Sabun	35-40
1 Adet	Kuzu	150-200	1 Kilo	Şeker	33
1 Adet	Koyun	400-500	1 Kilo	Et	20-30
1 Adet	Dana	800-900	1 Çift	Çocuk Yemenisi	50-60
1 Adet	İnek	1200-1500	1 Çift	Büyük Ayakkabı	250-500
1 Adet	Öküz	3000-4000	1 Metre	Basma	14-40
1 Kilo	Bal	45-50	1 Metre	Şayak	80-100
1 Kilo	Pekmez	12-20	1 Metre	Kaput Bezi	20-30
1 Kilo	Yağ	70-20			
1 Kilo	Peynir	15-20			
1 Kilo	Buğday	4-5			

İsmail Hakkı Tonguç, "Köy Eğitimi Meselesi", **Ülkü**, Temmuz 1938, S:65, s.434-444

Yukarıdaki istatistiği hazırlayan Tonguç'a göre bir köylü ailesi, hanede yol vergisine tabi üç kişi bulunması durumunda 18 lira olan vergiyi verebilmek için iki dana veya bir ineğini satması gerekmektedir.⁴⁵⁹ Yine bir köylü, bir kilo tuz alabilmek için 5-7 yumurta, bir kilo gazyağı alabilmek için bir tavuk, bir kilo şeker için 2 kilo peynir, bir çift ayakkabı alabilmek için bir koyun satması gerekmektedir.⁴⁶⁰

Ekonomik krizin etkilerini göstermeye başladığı 1929 yılından itibaren geçim sıkıntısı çeken köylüler bir taraftan da kendi okullarını yapmak için ayrıca bir vergi yükü altına girmek zorundadır. Esasen, yetkililer de dahil olmak üzere bu haksız durum dile getirilmektedir. Ancak, yetkililer bundan başka çıkar yol olmadığını düşünmektedir. Milliyet gazetesinde "İki Yol" başlıklı makalede bu zorunluluk şöyle anlatılmaktadır;

"Süratle bir modern devlet kurmak için ağır masraflara katlanmak ve bu masrafları halktan çıkarmak zaruretinde olduğumuzdan sıtmal bir ekonomi hayatı içindeyiz.

Bu sıtmal hayat, şu meseleyi önümüze koyuyor: Ağır masraflara halk ne nispetle iştirak etmeli...

İki yol var:

Ya, halk, ihtiyacını daraltarak yaşar, iradının arslan payını devlete verir. O halde halk medeni hayattan vazgeçer ki, bu yol geri dönüş yoludur, fakr ve zaruret yoludur.

Yahut, halkın iradı artırılır, millet ekonomisi, istihsalî gençleştirecek surette sevk olunur....Bugün, ihtiyaçları daraltan fakr yolu içindeyiz. İstihsalimiz artmıyor, kazanç ve

⁴⁵⁹ İsmail Hakkı Tonguç, "Köy Eğitimi Meselesi", **Ülkü**, Temmuz 1938, S:65, s.434-444

⁴⁶⁰ **A.g.m.**

*iradımız artmıyor. ...Türkiye, hızla ilerlediği medeni yoldan geri dönmeyecek, ihtiyaçlarını daraltmak uyuşukluğunu göstermeyecektir!*⁴⁶¹

İncelenen dönemin özeti olan “*Modern devlet kurmak için ağır masraflara katlanmak*” ve bu masrafları halka yüklemek zorunluluğu en çok köylüleri etkilemiştir denilebilir. Zira, köylü bir taraftan kendi okulunu kendisi yapmak, hatta bazı durumlara kendi öğretmenini kendisi istihdam etmek, bir taraftan da ülke genelindeki eğitimin finansmanına katkı sağlamak zorunda kalmıştır.

5.2.3.4. Şehirlerde Okul Binası Sorunu

Şehirlerde ve kasabalarda ilkokul binaları Maarif Vekaleti tarafından belirlenen veya onaylanan planlara göre Vilayet Hususi İdaresi bütçelerinden finanse edilmek suretiyle yapılmaktadır. 1926 yılında bakanlık bünyesinde bir İnşaat Bürosu kurulmuş, bu büroda yabancı uzmanlar çalıştırılmıştır. 1927 yılında bu büroya “danışman mimar” olarak görevlendirilen Ernst Egli tarafından farklı tipte okul planları hazırlanmıştır. Vilayetlerde Maarif Müdürlükleri okul yapımında bu planlardan uygun olanı seçmek zorundadırlar. Bu dönemde II.Meşrutiyet döneminden kalma Mimar Kemalettin Bey’in projeleri de kullanılmıştır.⁴⁶²

1933 yılında çıkarılan İlkmekep Planları Albümünde mevcut inşaat malzemeleriyle en az masrafla, kullanılacak malzemenin ulaşılabilirliğine göre taş, kerpiç ve ahşap seçeneklerinde planlar çizilmiştir.⁴⁶³

Köy Eğitim Kanunu çıktıktan sonra, öğretmenlerin gidecekleri köylerde yapacakları okullar için Bayındırlık Bakanlığı tarafından “*Bir Sınıflı Köy Okulu Projesi*” hazırlanmıştır. Buna göre 40 öğrencilik bir derslik, bir koridor, bir öğretmen odası (evi) ve bir köy kurulu odasından oluşan ve mahalli şartlara göre taş, tuğla, gerektiğinde kerpiç ve ahşap malzemelerle yapılmaları öngörülmektedir.⁴⁶⁴

Köylerde okul binaları genellikle tek dersliklidir. Şehirlerde ise, okul binaları çeşitlilik göstermektedir. Şehirlerdeki okul binaları genellikle sonradan tadilat yapılarak okula çevrilmiş birkaç derslikli eski binalardan oluşmaktadır. 1939-40 öğretim yılında ilkokul binalarının derslik sayıları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

⁴⁶¹ N., “İki Yol”, **Milliyet**, 26 Teşrinievvel 1929, S:1331,s.3

⁴⁶² F.Nurşen Kul, “Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Binaları”, **Mimarlık** 360, Temmuz-Ağustos 2011 s.66-71

⁴⁶³ **A.g.m.**

⁴⁶⁴ **Köy Okulu Binası**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937

Tablo 59: Derslik Sayısına Göre İlkokul Sayıları:

Derslik sayısına Göre Okullar							Kapalı Kalan okullar
1 Derslikli	2 Derslikli	3 Derslikli	4 Derslikli	5 Derslikli	6-10 Derslikli	10'dan Fazla Derslikli	
6.917	694	509	201	428	457	78	654

Maarif İstatistiği 1939-1940, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, s.34

Görüldüğü gibi ilkokul binaları günümüzdekinden farklı olarak az sayıda derslikten oluşmaktadır. Bir derslikli binalar genellikle köy okullarıdır. Şehirlerdeki binaların büyük çoğunluğu ise iki, üç, dört ve beş dersliklidir. 10'dan fazla dersliği olan okulların sayısı ise sadece 78'dir.

Vilayetler öğretmen maaşlarını ödeyebilmek için okul inşaatına yeterli tahsisatı ayıramamışlardır. Aşağıdaki tabloda vilayet bütçelerinden ayrılan inşaat tahsisatları görülmektedir.

Tablo 60: Hususi İdare Bütçelerinden Yapılan İnşaat ve Tamirat Giderleri:

Yıllar	Maarif Tahsisatı	Masrafın Türü	İnşa ve Tamir Edilen Okul Adedi	İnşaat ve Tamir Masrafları (Lira)	Maarif Bütçesine Oranı
1938	14.075.570	İnşaat	80	1.011.347	8,53
		Tamirat	509	188.609	
1939	15.329.074	İnşaat	90	896.969	6,89
		Tamirat	428	159.780	
1940	16.042.176	İnşaat	37	298.698	2,86
		Tamirat	371	159.689	
1941	17.381.906	İnşaat	25	196.681	2,25
		Tamirat	385	194.159	

Vilayet Hususi İdareleri İstatistiği 1929-1941, Başvekalet İstatistik Umum Müd., İstanbul, 1944,s.V

Tabloda görüldüğü gibi toplam ilköğretim bütçesinin ancak %8'i inşaat ve tamir masraflarına ayrılabilir. Birçok vilayette eldeki bütçeyle sadece öğretmen maaşlarını karşılayabildiği için okul inşaat işlerini tamamen durdurmuştur.⁴⁶⁵ Durum böyle olunca 1939 yılında kadar şehirlerde ancak 437 okul inşa edilebilmiştir.

Her ne kadar okul binası inşaatları şehirlerde Hususi İdare bütçesinden yapılırsa da araştırmanın ilgili bölümlerde de örnekleri verildiği üzere taşrada şehir ve

⁴⁶⁵ "Yeni Mektep İnşa Edilemiyor", **Milliyet**, 17 Şubat 1934, S:2882, s.3, Bkz:"İlk Mekteplerin İnşaatı Geri Bırakılıyor", **Tasvirî Efkar**, 10 Mayıs 1940, S:9,s.4

köy halkının yardımına da başvurulması söz konusudur. Örneğin, 1940 tarihli bir haberde Adana Maarif Müdürü Vilayet Umum Meclisine sunduğu raporda; okul inşaatı için bütçeye tahsisat konmadığını ve halkın yardımına başvurmaktan başka çare olmadığını belirtmektedir.⁴⁶⁶ Yine 1939 yılında Isparta'da yeni bir bina yapmak için ilköğretim müfettişleri tarafından yürütülen yardım kampanyasında nakdi yardım toplanmakta, nakdi yardımların yanı sıra tütün satışlarından ayrılan payla birlikte 2.000 lira toplandığı bilgisi gazetelerde yer almaktadır.⁴⁶⁷

Yukarıda ilgili bölümlerde de ele alınan nedenlerden dolayı incelenen dönem yeni ilkokul bina inşaatı açısından kısır bir dönem olmuştur. Aşağıda verilen tabloda Çanakkale merkez, kaza ve köylerinde 10'ar yıllık periyotlar halinde okulların açıldığı dönemler verilmiştir. Görüleceği üzere 1931-1940 arası dönem öncesi ve sonrasıyla karşılaştırıldığında okul inşaatı açısından kısır bir dönem olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 61: Çanakkale Merkez ve İlçelerinde Onar Yıllık Periyotlara Göre İlkokul Sayıları:

Yıllar	(...)- 1923	1924 1930	1931 1940	1941 1950	1951 1960	1961 1970	1971 1980
Açılan Okul Sayısı	19	85	68	128	140	133	49

“Çanakkale'de Eğitim ve Okullar Tarihi”, <http://www.selcukuygun.com/site/wp-content/uploads/2010/09/%C3%A7anakkale-e%C4%9Fitim-tarihi-son-23042009.pdf>
*Köy Okulları Dahildir.

Tabloda görüldüğü gibi 1924-1930 arasındaki altı yıllık dönemde 85 okul binası yapılırken 1931-1940 arası 10 yıllık dönemde 68 okul binası yapılabildiği görülmüştür. 1941-1950 arası 10 yıllık dönemde ise bunun iki katı 128 okul binası yapılmıştır.

İstanbul'da 1923-1933 yılları arasında mevcut 399 okul binasından 98'iyeni inşa edilmiş veya tamir edilmek suretiyle okula dönüştürülmüş binalardır. Bunlardan bazıları ise satın alınmak suretiyle temin edilmiştir. Örneğin, Mısır Hidivi Abbas Paşa'nın Çubukludaki binası, Halıcıoğlundaki Tuğlacı Şahbazın konağı, Kuledibinde İskoç İngiliz okulu, Yeldeğirmeninde Alman okulu, Kanlıcada Rasim Paşa yalısı, Beyoğlu'nda Necip Melhame konağı bu tür binalardandır. Bunlardan Necip Melhame konağı 1933 yılında 65.000 liraya satın alınmıştır. Bu 98 okul binasının satın alınması, inşaatı veya tamiri için 10 yılda yaklaşık 3.000.000 lira harcanmıştır.⁴⁶⁸

⁴⁶⁶ “Çukurovada Tahsilsiz Kalan 32.000 Çocuk Var”, **Son Posta**, 9 Şubat 1940, S:3422, s.10

⁴⁶⁷ “Yarıda Kalan Bir Teşebbüs Yardım Bekliyor”, **Vakit**, 21 Şubat 1939, S:7583, s.10

⁴⁶⁸ Osman Nuri, **Cumhuriyet ve İstanbul Mahalli İdaresi**, Matbaacılık ve Neşiriyat Türk Anonim Şirketi Yay., İstanbul, 1933, s.95-96

1923-33 yılları arasında İstanbul'da 11 derslikli 20 adet, sekiz derslikli 1 adet, yedi derslikli 16 adet, altı derslikli 1 adet, beş derslikli 2 adet, dört derslikli 2 adet, üç derslikli 10 adet, 2 derslikli 32 adet olmak üzere toplam 88 okul binası inşa edilmiştir. Bunlardan bir derslikliler 5-6 bin liraya, 2 derslikliler 10 bin liraya, beş derslikliler 32-34 bin liraya, 11 derslikliler ise 100-120 liraya mal olmaktadır. Diğerlerinden farklı olarak Fındıklı'da yapılan ilkokulun inşa bedeli 200.000 liradır. Ayrıca 32 adet kiralık okul binası mevcuttur.⁴⁶⁹

İstanbul ve Ankara gibi şehirlerde yeni okul binası yapımı işlerinin kısmen daha erken bir dönemde ve planlı başladığı görülmektedir. Örneğin, 1928 yılında İstanbul Vilayeti Umumi Meclisi beş yıl içinde yapılacak 45 civarındaki ilkokul inşaatı için borçlanmak suretiyle tek seferde ve tek bir firmaya yaklaşık 2.500.000 liraya ihale edilmesi için valiliğe yetki vermiştir.⁴⁷⁰ Valilik bunlardan 22 adet okulu iki yılda bitirmek şartıyla tek bir firmaya 1.229.000 liraya ihale etmiştir.⁴⁷¹ Ancak bu okullar planlandığı gibi bitirilememiş, 1932 yılında tekrar yeni bir plan yapılmıştır.⁴⁷² Yine Ankara'da 1933 yılında toplam 550.000 liralık ihale bedelini borçlanmak suretiyle yapılması gereken okul inşaatlarını tek firmaya ihale etmek üzere vilayet meclisi valiliğe yetki vermiştir.⁴⁷³

1935 yılında okul yapımı işlerinin bütün vilayetlerde beş yıllık bir plana bağlanması istenmiş, bazı vilayetler bu yönde çalışmalar yapmıştır. Ancak, bu planlara uyulmadığı için bir sonuç alınamamıştır.⁴⁷⁴

1938'de İstanbul'un şehir planını yapmak üzere görevlendirilen şehircilik uzmanı Prof. Prost'un öncülüğünde yapılan çalışmalarda; gelecekte yapılacak okul binalarının yerleri tespit edilmiş, mevcut okullarla ilgili bazı düzenlemeler yapılmıştır.⁴⁷⁵ Buna göre okul binasının çevresinde 50 metrelik açıklık bulunması, spor alanları gibi bazı ölçütler getirilmiş ve yeniden yapılacak 75 adet ilkokulun yeri

⁴⁶⁹ A.g.e., s.95-96

⁴⁷⁰ "Yeni Mektep Binaları", **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1928, S:1432, s.3

⁴⁷¹ "Yeni Mektepler", **İkdam**, 9 Temmuz 1929, S:11567, s.2

⁴⁷² "Yeni İlk Mektepler", **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1932,S:2892 s.2, Bkz: "Beş Senelik Maarif Programı", **Milliyet**, 13 Ağustos 1932, S:2337, s.3

⁴⁷³ "Ankarada Yeni Mektepler", **Milliyet**, 10 Mayıs 1933, S:2601, s.3

⁴⁷⁴ Bkz: "Bazı Vilayetler Kalkınma Programını Eksik Yapıyor", **Son Telgraf**, 9 Mayıs 1937, S:67, s.1, Ayr.Bkz: "İzmirde İlk Tahsil Seferberliği Başladı", **Son Posta**, 9 Nisan 1937, S:2401, s.5

⁴⁷⁵ Bkz: "Şehirde Kültür Meseleleri", **Tan**, 4 İlkkanun 1938,S:1201,s.2, Ayr.Bkz: "Yeni Mektepler B.Prostun Mütalaasına Göre Yapılacak", **Akşam**, 2 Mayıs 1939, S:7378, s.3, "Maarif Bir Harita Hazırlıyor", **Tan**, 30 İlkkanun 1938,S:1227, s.4, "Şehir Planına Göre İlk ve Orta Okulların Yerleri Tespit Edilecek", **Kurun**, 4 Kanunievvel 1938, S:7507-1607,s.5, "Maarif Planı Hazırlığı: On Yıllık İhtiyaç Tespit Ediliyor", **Son Telgraf**, 14 Şubat 1939, S:695, s.3, "Mektep Binaları Etrafında 50 Metrelik Açık Saha Bulunacak", **Akşam**, 13 Kanunisanı 1941, S:7987, s.3

belirlenmiştir.⁴⁷⁶ Ankara’da ise 1933 yılında şehircilik uzmanı Jansen’in hazırladığı plana göre ilkokul binalarını yerleri tespiti edilmiştir.⁴⁷⁷

1928-1940 dönemi okul binalarının modernleştirilmesi çalışmalarının yapıldığı bir dönem olmuştur. 1926 yılında bakanlık bünyesinde kurulan inşaat dairesi ve yabancı uzmanlar tarafından yapılan bu çalışmaların 1940’a kadar sürdüğü anlaşılmaktadır.

Binaların modernleştirilmesinin yanında okulların yakınında eğitim öğretime uygun olmayan zararlı unsurlara da dikkat çekilmeye başlamıştır. Örneğin, 19 Nisan 1939 tarihli bir haberde Beyoğlu’ndaki bir ilkokulun umumhaneler sokağına yakınlığı eleştirilmekte, okulun başka bir yere taşınması istenmektedir.⁴⁷⁸

Okul binası yapımı için Vilayet Umumi Meclislerinin bütçeye tahsisat konmasının ardından Maarif Müdürlüklerinin ihale ilanı yapması suretiyle günümüzdekine benzer bir süreç işlemektedir.⁴⁷⁹ Örneğin, 20.04.1928 tarihli ilanla İzmir Topaltı mevkiinde inşa edilecek beş derslikli ilkokul binası için ihale ilanı yapılmış, şartname ve keşif evraklarını almak için Maarif Müdürlüğüne başvurmaları, teklifnamelerini ise İzmir Encümeni Daimisine vermeleri istenmiştir.⁴⁸⁰ Ankara Vilayet Daimi Encümeni 17.09.1930 tarihli ilanında hal civarında yapılan ilkokul inşaatı için 45.711 lira keşif bedelli olarak ihale açıldığı bildirmektedir.⁴⁸¹ Yine Çarşamba’da bir ilkokul binası inşaatı işi 17.000 lira üzerinden %9 indirimle bir müteahhide ihale edilmiştir.⁴⁸² 1938 yılına ait Kütahya Valiliğinin ilkokul binası inşaatı ihalesi için ise daha detaylı bir ilan verildiği görülmektedir.⁴⁸³

Yeni okul binalarının inşaatı sürecinde bazı sorunların yaşandığı da anlaşılmaktadır. 1938 yılında İstanbul’da yeni yapılan binalarla ilgili olarak Hususi İdarelerin 13 yıllık işlerini teftiş eden mülkiye müfettişleri; okul inşaatlarında yolsuzluk yapıldığı, duvarlarının çatlamış ve sıvalarının dökülmüş olduğu, bazı okul binalarının boşaltılmak zorunda kaldığı tespit etmişlerdir.⁴⁸⁴

⁴⁷⁶ “Yeni Yapılacak Resmi Binalar”, **Tan**, 3 Mart 1940, S:1647,s.3

⁴⁷⁷ “Ankarada Yeni Mektepler”, **Milliyet**, 10 Mayıs 1933, S:2601, s.3

⁴⁷⁸ “Beyoğlu 47. Mektep Derhal Başka Bir Binaya Nakledilmelidir”, **Cumhuriyet**, 19 Nisan 1939, S:5363,s.2

⁴⁷⁹ Bkz: “Mektep İnşaatı Münakesesi”, **İkdam**, 21.02.1929, s.8, “Mektep İnşaatı”, **İkdam**, 09.03.1929, s.7, “Balıkesir Encümeni Daimisinden”, **İkdam**, 20 Teşrinisani 1929, S:11699, s.8

⁴⁸⁰ “İzmir Maarif Müdüriyetinden”, **Cumhuriyet**, 20 Nisan 1928, S:1418, s.5

⁴⁸¹ “Ankara Maarif Müdürlüğünden”, **Hakimiyeti Milliye**, 17 Eylül 1930, S.3298, s.3

⁴⁸² “Yeni Okul Binaları”, **Samsun**, 3 Nisan 1936, S:639, s.1

⁴⁸³ “Okul Binası Yapıtılacak”, **Yurt**, 3 Eylül 1938, S:41, s.3

⁴⁸⁴ “Yeni Mektep Binaları: On Sen İçinde Yapılan Binalar Muayene Edilecek”, **Akşam**, 24 Nisan 1939, S:7370 s.3, “İlk Mektep Binaları İyi Yapılmamış”, **Tan**, 23 Nisan 1939, S:1338,s.2

İnşaat işleri bazen uzun yıllar alabilmektedir. Örneğin bir gazete haberinde; Bursa'da bir ilkokulun yapımının 29 yıl sürdüğü, bu süre içinde 23 vali, 11 Maarif Müdürü değiştiği ve 42 kez dilekçe verildiği bildirilmektedir. Toplamda 39.000 liraya mal olan okulun inşaatı bittiğinde ise duvarlarına okul inşaatının nasıl başladığına dair eski bir Cumhuriyet gazetesi nüshası levha olarak asıldığı belirtilmektedir.⁴⁸⁵

Taşra vilayetlerinde ise inşaat sorunu daha derindir. Bütçeden yeterli tahsisat ayrılmadığı için yeni bina yapılamamakta yada başlanan inşaatlar bitirilememektedir. 09.10.1937 tarihli Akşam gazetesinin "*Milli Zıyanlar*" başlıklı haberine göre; Tokat'ta 68.000 lira harcanarak temelleri atılan okul binaları bitirilememiş, eskileri yıkılmış ancak yenileri yapılamamış, halka sorulduğunda "*Buna filanca amir teşebbüs etmişti*" dendiği belirtilmektedir.⁴⁸⁶

02.09.1933 tarihli bir haberde, kısmen zengin bir kaza sayılan Milas kazasında sadece bir ilkokul olduğu, Milas'ın eğitim bakımından "*en kara bahtlı kasaba*" olduğu belirtilmektedir.⁴⁸⁷ Milas'la ilgili iki yıl sonra çıkan bir haberde ise durum yine aynıdır. Zaman gazetesinin haberinde; yıllardır yazıldığı söylendiği halde iktisadi açıdan birinci sınıf bir kaza olan Milas'ta sadece bir ilkokul olduğu, velilerin okul kapılarından döndüğü, kayıt yaptırabilen öğrencilerin 120 mevcutlu sınıflarda okumak zorunda kaldığı, Maarif Müdürünün ise bina sorununa çare olarak Yahudi vatandaşlardan kalma üç odalı bir binayı tamir ettirmek suretiyle okula dönüştürmeyi düşündüğü belirtilmektedir.⁴⁸⁸

1936 yılına ait bir haberde ise Elazığ'da yeni yapılmış bir okul binası bulunmadığı, binaların çoğunun eğitim öğretime elverişli olmadığı belirtilmektedir.⁴⁸⁹ 12 Mart 1936 tarihli haberde ise Mersin'de ilk defa modern bir okul binası için temel atma töreni yapıldığı belirtilmektedir. Kurban kesilerek başlanan temel atma töreninde konuşan Maarif Müdürü Nahid Cemal Toker şunları söylemektedir;

"...Cumhuriyet rejimin güzel ülkemizin her tarafında ateşlediği bayındırlık ve yapıcılık çalışmalarının kıvılcıkları burayı da tutuşturmuş bulunuyor. ...ne mutlu ki bu öğünülecek hareket bir okul yapısına başlıyor.

⁴⁸⁵ "Bursada Asri Bir Mektep", **Cumhuriyet**, 19 Eylül 1934, S:3726, s.3

⁴⁸⁶ "Milli Zıyanlar", **Akşam**, 9 Teşrin-evvel 1937, S:6818, s.3

⁴⁸⁷ Ahmet Azmi, "Milasta Mektep Bekleyen Yavrular", **Cumhuriyet**, 2 Eylül 1933, S:3349, s.2

⁴⁸⁸ "Milasta Maarif", **Zaman**, 22 Kanunisanı 1935, S:214, s.4

⁴⁸⁹ "Elazizde Maarif", **Akşam**, 5 Temmuz 1936, S:6362, s.7

*Bu günü sevgili Mersin için uğurlu bir gün sayıyorum. Bunu diğer törenler kovalayacaktır. Bu günü hazırlamak için yapılan gayretler atlatılan engeller yakından bilinseydi sevincimizde bizi çok haklı bulurdunuz.*⁴⁹⁰

Erzurum'da çıkan Doğu gazetesi ise okul sorununu sert ifadelerle dile getirmektedir. Gazetenin 04.01.1938 tarihli haberinde; Torul merkezde 30 yıl önce yapılmış bir ilkokuldan başka okul olmadığını, yetkililerin sürekli “*olacak, yapılacak*” gibi ifadelerle sorunu geçiştirdiğini ileri sürmekte, “*Halkın bu kadar derin okuma arzusu karşısında ne okul vaziyeti ile ne de okul binası ile alakadar olan yok...*” ifadeleriyle kasaba ve köylere layık olduğu önemin verilmesini istemektedir.⁴⁹¹

23.02.1938 tarihli Yenyol dergisindeki makalesinde Bekir Sukuti Kulaksızoğlu; yakın zamana kadar yürümeyen eğitim yatırımlarının yapılmaya başlandığını ve 50.000 lira masrafla yapılacak olan modern bir ilkokul binasının Trabzon'un en güzel binalarından biri olacağını belirtiyor.⁴⁹²

12 Nisan 1939 tarihli bir gazetede; Adana'daki 30'ya yakın okul binasından hepsinin harap vaziyette ve bir kısmının da Rum ve Ermenilerden kalma binalar olduğu, 12 yıl önce yapılan Gazi ilkokulu istisna edilirse diğerlerden hiçbirinin ilkokul binası olma şartı taşımadığı belirtilmektedir. Aynı haberde, vilayet bütçesinden her yıl bir miktar para ayırarak yeni binalar yapmak mümkünken şu veya bu sebeplerle yapılmadığı ve yeni atanan validen bu eksikliğin giderilmesinin umulduğu belirtiliyor.⁴⁹³

İlginç bir şekilde Adana'nın bu durumu altı yıl önce Vakit gazetesinde de aynı tarzda bir habere konu olmuştur. 17.12.1933 tarihli haberde; Adana gibi nüfusu kalabalık bir şehirde 10 yıl içinde sadece tek bir okul yapıldığı, köylerde ise halkın kendi okulunu vilayetin de yardımı olmadan yaptığı tespiti yapılmıştır.⁴⁹⁴

Bir diğer haberde ise; Mengen nahiyesinde köylerde halkın fedakarlıklarıyla okul binaları yapılırken nahije merkezindeki okulun ise eski ve köhne olduğu, yeni bina yapılmadığı belirtilmiştir.⁴⁹⁵

⁴⁹⁰ “Mersinde İlk Defa Yapılacak Okul Yapısının Temeli Atıldı”, **Yeni Mersin**, 12 Mart 1936, S:2330, s.1

⁴⁹¹ “Toruldaki İlkokul Binasının Vaziyeti Çok Acıklıdır”, **Doğu**, 4 İkincikanun 1938, S:29, s.2

⁴⁹² Bekir Sukuti Kulaksızoğlu, “Valimizin El Koyduğu Bir İş:Modern Mektep”, **Yenyol**, 23 Şubat 1938, S:2466,s.1

⁴⁹³ “Adanada Mektep Binası İhtiyacı Her gün Artıyor”, **Cumhuriyet**, 12 Nisan 1939, S:5356,s.2

⁴⁹⁴ “Adana Maarifi Günden Güne İlerlemektedir”, **Vakit**, 17 Birincikanun 1933, S:5728, s.6

⁴⁹⁵ Osman “Mengende Mektep İhtiyacı”, **Son Posta**, 19 Mart 1932, S:593, s.4

3 Mayıs 1938 tarihli Kurun gazetesinde; Kilis'te 1927'de açılan okul binalarının ihtiyaca yetmediği, ilkokul binalarından sadece birinin yeni olduğu, diğerlerinin evden bozma küçük binalar olduğu belirtilmektedir.⁴⁹⁶

Taşra vilayetlerinde ilkokul binaları için bütçe ayırmak o günün şartlarında lüks görülmüştür. Dönemin Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey 1930 yılında yaptığı konuşmada; okul inşaatından azami tasarruf yapmak zorunda olduğunu, 45 bin liraya, 60 bin lira ilkokul inşaatı yapılmasını hoş görmeyeceğini belirtmektedir.⁴⁹⁷

İlkokul bina inşaatından tasarruf yapılmakla birlikte geniş halk kitlelerine bir propaganda aracı olarak görülen Halkevleri için daha cömert davranıldığı görülmektedir. Vilayet bütçelerinden Halkevleri faaliyetleri için yardım yapıldığı gibi, bu kurumlar için modern binalar yapmak içinde büyük çaplı bütçeler ayrılmıştır.

Örneğin, 1937 yılında Diyarbakır'da 100.000 lira gibi büyük bir meblağ harcanarak 2.000 kişi alabilecek büyüklükte Halkevi binası yapılmış, bu iş için ayrıca Başbakan İsmet İnönü de 10.000 lira yardımda bulunmuştur.⁴⁹⁸ Diyarbakır'ın 1937 yılı toplam eğitim bütçesinin 91.000 lira olduğu göz önüne alındığında Halkevi için yapılan harcamanın büyüklüğünü ve Halkevi faaliyetlerine verilen önemi göstermektedir.⁴⁹⁹ Yine aynı yıl, Bitlis'te de büyük bir Halkevi binası yapıldığı, bu bina için CHP Genel Merkezinden de 25.000 yardım istendiği gazetelerde yer alan haberler arasındadır.⁵⁰⁰

Yetkililer her ne kadar bina inşaatı için büyük çaplı harcamaları lüks olarak görse de İstanbul ve Ankara gibi vilayetlerde büyük ve modern ilkokul binaları yapılmıştır. Örneğin Ankara'da yapılan bazı ilkokulların derslik sayısı ve maliyetleri aşağıdaki gibidir.

⁴⁹⁶ “Kilis’de Okumak Hevesi Artıyor Fakat Mektep Binası Yok”, **Kurun**, 3 Mayıs 1938, S:7294-1384, s.3

⁴⁹⁷ “Maarif Eminleri”, **Hakimiyeti Milliye**, 30 Temmuz 1930, S.3249, s.3, “Maarif Eminleri”, **Hakimiyeti Milliye**, 31 Temmuz 1930, S.3250, s.1

⁴⁹⁸ “Diyarbakır’de Kültür İşleri”, **Kurun**, 9 Nisan 1937, S:6910-1030,s.10

⁴⁹⁹ **Vilayet Hususi İdareleri İstatistiği 1929-1941,a.g.e.,s.71**

⁵⁰⁰ “Bitliste İlk Modern Bina Halkevi Olarak Kuruluyor”, **Son Posta**, 27 Nisan 1937, S:2419, s.5

Tablo 62: Ankara'da İnşa Edilen Bazı İlkokulların Maliyetleri:

Okul Adı	Derslik Sayısı	Maliyeti (Lira)
Necatibey İlkokulu	15	53.000
İsmet Paşa İlkokulu	11	53.328
İnkılap İlkokulu	6	42.540
İnönü İlkokulu	10	58.860
Ulus İlkokulu	15	83.000

“İlköğretim ve Eğitim Meselesi”, **Kültür Bakanlığı Dergisi**, Sonkanun 1937, S:20-1, s.2-29

*Arsa istimlak bedelleri hariçtir.

Kültür Bakanlığı Dergisinde 1937 yılında çıkan bir makalede ilköğretim sorunu geniş kapsamlı olarak ele alınmıştır. Buna göre, şehirlerde 6.000 derslikli 1.200 okula ihtiyaç vardır. Beş derslikli bir okul inşaatı ortalama 25.000 liraya mal olmaktadır. Şehirlerde bina sorunu çözmek için 3.0000.000, köylerde ise her okula 500 lira yardım edildiğinde 17.000.000 liraya ihtiyaç vardır. Ancak, 1935 yılında vilayet bütçelerinden toplam 394.225 lira ayrılabilmiştir. Bu hesaba göre bina sorununu çözmek için 100 yıla ihtiyaç vardır. Aynı dergide, bu sebeplerden dolayı okul binası yapımında aşağıdaki prensiplere dikkat edilmesi tavsiye edilmektedir;

- 1- Pahalı ve lük bina yapmaktan kaçınılmalıdır,
- 2- Çok derslikli binalar yerine, az derslikli küçük binalar tercih edilmeli, mahallelere serpiştirilmelidir.
- 3- Şehirlerde de köylerde olduğu gibi bina yapımı için halkın doğrudan yardımına başvurulmalıdır. Örneğin, Bulgaristan'da olduğu gibi kooperatif sistemiyle fon oluşturularak bu fonla bina yapılabilir.

Bakanlığın 1937 yılı itibariyle belirlediği bu üç prensibe taşra vilayetlerinde uyulmaktadır. Bütçelerden inşaat için küçük miktarlar ayrılmakta, genellikle beş derslikli binalar tercih edilmekte ve halkın yardımına sıklıkla başvurulmaktadır. Köylerde olduğu gibi kasaba ve şehirlerde de okul yapımında halkın ve çevre köylerin yardımına başvurulmuştur. Dönem kaynaklarında buna dair pek çok örnek vermek mümkündür. Örneğin, Konya'nın Çumra nahiyesinde halkın okul yapımına parasal ve işgücü yardımı taahhüt etmesi, Adana'nın Ceyhan ilçesinde tüccar ve esnafın 19.000 lira gibi nakit bir parayı toplamış olması gibi örnekler verilebilir.⁵⁰¹

Bununla birlikte hayırsever işadamlarının tek başına okul yaptırıp bağışladığı durumlara nadiren rastlanmaktadır. Örneğin, 27.05.1933 tarihli bir gazetede

⁵⁰¹ “Çumra Okul Binasına Muhtaçtır”, **Ekekon**, 27 Birinciteşrin 1939, S:1199, s.2, Ayr.Bkz: Ceyhanda Kültür Faaliyeti Artıyor”, **Son Posta**, 27 İkincikanun 1940, S:3409, s.4

Havza'da büyük köylerden birinde hayırsever bir zatin 40.000 lira harcayarak okul yaptırdığı ve Maarif Vekaleti'nden öğretmen istendiği bildirilmektedir.⁵⁰² Yine başka bir haberde; Maarif Emini İsmail Habip Bey'in beyanına göre Antep'deki pek çok okul binasının Ahmet Ağa isimli bir zata ait olduğu, valilinin girişimleriyle bu zatin bu binaları maarife devrettiği bildirilmektedir. Gazete, Balkan ülkelerinde okul binalarının bunun gibi hayırseverler tarafından yapıldığını vurgulamaktadır.⁵⁰³ Hayırseverlerin okul yapımına destek olması istenmektedir. Bir başka haberde ise cami yaptıran bir hayırseverle mülakat yapılmakta ve okul yaptırmayı düşünüp düşünmediği sorulmaktadır.⁵⁰⁴

Vilayet bütçesinden veya halkın yardımlarıyla yapılan binalarının dışında birçok okul ya metruk binalarda ya da kiralık binalarda eğitim yapmaktadır. Metruk binaların bir kısmı eski vakıflardan kalma binalardır.

Evkaf Umum Müdürlüğü ile bakanlıklar arasında bu binalarla ilgili zaman zaman sorunlar çıktığı anlaşılmaktadır. 1924 tarihli Tevhidi Tedrisat Kanunu'na eski medrese ve okul binaları Maarif Vekaleti'ne devredilmesi gerekmektedir. Yine 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla yayınlanan bir talimatname ile bunlardan elverişli olan binaların okul yapılmak üzere mahalline terkedilmesi veya satılarak elde edilen para ile okul inşa edilmesi gerekmektedir.⁵⁰⁵

Ancak, bu eski binaların kullanımıyla ilgili Maarif Vekaleti, Maliye Vekaleti ve Evkaf Umum Müdürlüğü arasında dönem içinde bazı ihtilaflar çıktığı görülmektedir. Bu sorun 1926 yılı Meclis görüşmelerinde de gündeme gelmiş; Evkaf Müdürlüğü'nün elinde bulunan eski medrese ve mektep binalarının devredilmesi gerektiği; ancak, hala bu binaların devredilmediği, Maliye tarafından satılmak veya kiraya verilmek suretiyle gelir elde edildiği itirazları dile getirilmiştir.⁵⁰⁶

Aynı tartışmanın 1931 yılında da devam ettiği görülmektedir. 08.06.1931 Meclis oturumundaki Evkaf Umum Müdürlüğü bütçesi görüşmeleri esnasında, kanun gereği olarak bu kurumun elinde bazı metruk binaların Hususi İdarelere devredilmesi veya buna karşılık mahallin ihtiyacı olan okul binalarını yapması gerektiği yönünde şikayetler dile getirilmiştir.⁵⁰⁷ Maarif Vekaleti ve Evkaf Umum Müdürlüğü arasında ihtilafa neden olan bu konu 1932 yılında Devlet Şurasına taşınmıştır. Üsküdar'da bulunan Adile Sultan Sarayı binası ile ilgili olan bu ihtilafta Maarif Vekaleti; eğitim

⁵⁰² "Türk Köylüsü ve Maarif Vekili", **Hakimiyeti Milliye**, 27 Mayıs 1933, S:4256, s.3

⁵⁰³ "İsmail Habip Beyin Beyanattı", **Yeni Adana**, 7 Haziran 1929, S:2217, s.2

⁵⁰⁴ M. Hulusi, "Muradiyede Yeni Cami", **Yeni Asır**, 8 Teşrinievvel 1934,S:8767, s.6

⁵⁰⁵ "Tekke ve Zâviyelerle Türbelerin Seddine Dair Tamim"; **Resmi Gazete**,13.12.1925, S:243

⁵⁰⁶ **T.B.M.M.Z.C.**,İ:107, 24.5.1926, C 2, s.487, Bkz: **T.B.M.M.Z.C.**, İ:9, 25.11.1926, C:1, s,105-108

⁵⁰⁷ **T.B.M.M.Z.C.**, İ:11, 8.6.1931, C:1, s.48

amacıyla kullanılagelen eski medrese ve vakıf binalarının Maarif Vekaleti'ne ve Hususi İdarelere bedelsiz devredilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Evkaf Müdürlüğü ise; ilk inşa amacı okul olmayan Adile Sultan Sarayı gibi vakıf binalarının bu kapsamda değerlendirilemeyeceği tezini ileri sürmüştür. Şura'da, bazı üyelerin karşı oylarına rağmen Evkaf Müdürlüğü haklı bulunmuştur.⁵⁰⁸

Dönem içinde ilkokullar için bina ihtiyacı hissedildikçe eski tekkeler ve bazı cami binaları dahi okul yapılmak üzere gündeme gelmiştir. Diğer yandan, eski rejimi temsil eden müesseselere ait binaların yeni rejime hizmet etmesi düşüncesi diğer ülkelerde kendini göstermektedir. Örneğin, 20.05.1929 tarihli bir gazetede ilginç bir haber olarak; Sovyet Ukrayna'sında 10 bin kadar kilisenin kapatılarak okul ve komünist kulübü haline dönüştürüleceği haber yapılmaktadır.⁵⁰⁹

Diğer yandan, Evkaf Umum Müdürlüğü'nün kendi uhdesinde kalan ve gelir getiren binalara karşılık olarak Ankara'da 14 adet okul inşa ettiği anlaşılmaktadır. 5.09.1928 tarihli gazete ilanında, Evkaf Müdüriyeti adına Ankara merkez ve kazalarında yapılacak 14 adet okul binası için ihale açıldığı görülmektedir.⁵¹⁰

Yine,20.12.1930 tarihli bir arşiv belgesinde; Ankara Valiliğinin Kırıkkale'de 60.000 lira masrafla yapılacak bir ilkokul için Evkaf Umum Müdürlüğü'nden 20.000 lira talep ettiği görülmektedir.⁵¹¹ Bu talebe karşılık Evkaf Müdürlüğü cevaben; kapatılan tekke satışlarından şimdilik sadece 5.000 lira elde edildiği için bu talebin karşılanamayacağı bildirilmiştir.⁵¹²

23.03.1933 tarihli bir arşiv belgesinde ise Bursa Halkevi tarafından Başvekalete gönderilen yazıda; kapatılan tekkelerden elde edilen paralarla okul yapılması gerektiği, Bursa Evkaf Müdürlüğü'nün bu para ile köylerde okul yapımına yardım etmesi için gereğinin yapılması isteniyor.⁵¹³Bu şikayete dair Evkaf Umum Müdürlüğü Başvekalete gönderdiği cevabında; söz konusu tekkelerin satışından bu güne kadar sadece 35.000 lira elde edildiği, buna karşın Ankara ve Eskişehir'de 500.000 liraya yakın masraf edilerek okullar yapıldığı, bunun da bir mecburiyet olarak değil eğitime destek amaçlı yapıldığı belirtildikten sonra yeni okul yapımı için mali durumlarının müsait olmadığı bildirilmiştir.⁵¹⁴

⁵⁰⁸“Şûrayı Devlet Kararı”, **Resmi Gazete**, 11.04.1932,S:2074

⁵⁰⁹ “10000 KİLİSE MEKTEP OLDU”, **İkdam**, 20.05.1929, S:11520, s.3

⁵¹⁰ “Mektep İnşaatı Munakesesi”, **İkdam**, 5 Eylül 1928, S: 11268, s.6

⁵¹¹ **B.C.A.**, f:30.10, k:143, d:28, s:6.8

⁵¹² **B.C.A.**, f:30.10, k:143, d:28, s:6.2

⁵¹³ **B.C.A.**, f:30.10, k:189, d:294, s:3.2,

⁵¹⁴ **B.C.A.**, f:30.10, k:189, d:294, s:3.1,

Evkaf Umum Müdürlüğünün yazılarından da anlaşılacağı üzere kapatılan tekke ve zaviyelerin satışlarından Türkiye çapında elde edilen miktar zannedildiği kadar büyük bir miktar değildir. Bununla birlikte Evkaf Müdürlüğü Ankara'da ve Eskişehir'de okullar yaparak bunun karşılığını fazlasıyla ödemiş görünmektedir.

Satılan bina ve arsaların yanı sıra, Evkaf Umum Müdürlüğünün elindeki eski vakıflara ait mülklerinde okul yapılmak amacıyla zaman zaman ihtilaflara konu olduğu görülmektedir. 13.02.1930 tarihli bir arşiv belgesinde Evkaf Umum Müdürlüğü; Konya Muallim Mektebi tarafından kullanılan Anber Reis Camiinin çinilerinin tahrip edildiği gerekçesiyle tahliye edilmesini istemiştir.⁵¹⁵ Maarif Vekaleti cevabi yazısında; bu caminin musiki salonu olarak kullanıldığını ve ders yılı sonuna kadar kullanıldıktan sonra devredileceğini bildirmiştir.⁵¹⁶

Yine 08.03.1937 tarihli bir arşiv belgesinde Maarif İdaresi tarafından kütüphane olarak kullanılan bir vakıf binası hakkında Reisülküttap Mustafa Efendi Vakfı mütevellisi tarafından Başvekalete gönderilen bir yazıda; vakıflara ait okul, medrese ve kütüphane gibi binaların Hususi İdarelere devri hakkındaki kanunun yanlış uygulandığı ileri sürülmekte ve durumun yeniden incelenmesi istenmektedir.⁵¹⁷ Evkaf Umum Müdürlüğü ise; söz konusu kütüphanenin vakfın amacına uygun olarak Maarif İdaresi tarafından kütüphane olarak kullanıldığını ve eski vakıflara ait gelirlerin kullanılmasında bir yanlışlık olmadığını belirtmektedir.⁵¹⁸

Bursa Valiliğinin Başvekalete gönderdiği 02.07.1934 tarihli yazıda; Bursa'da mevcut ilkokulların tahsil çağındaki çocuklar için yetersiz olduğu, Hususi İdarenin yeni okul binaları yapmak için mali durumunun müsait olmadığından Evkafa ait bazı binaların okul olarak kullanılmak istendiği belirtilmektedir. Aynı yazıda; Bu binalardan İsmail Hakkı Tekkesinin devir işlemlerinin yapıldığı tarihte cami olarak kullanıldığı için Evkaf müdüriyetince Maarif emrine verilmemiş olduğu, bu binada dört derslikli bir okul yapmanın mümkün olduğu, buna benzer ekli listede belirtilen diğer binaların Vilayet emrine bedelsiz, bedelsiz mümkün olmazsa düşük bir bedelle terk edilmesi istenmektedir.⁵¹⁹ Okul yapılmak üzere vilayete devredilmesi istenen binalar ise şunlardır; Yahşibey Camisi, Hocahasan Camii Veledikazaz Camii, Orhan

⁵¹⁵ B.C.A., f:30.10, k:192, d:314, s:18.4

⁵¹⁶ B.C.A., f:30.10, k:192, d:314, s:18.3

⁵¹⁷ B.C.A., f:30.10, k:189, d:294., s:9.8

⁵¹⁸ B.C.A., f:30.10, k:189, d:294., s:9.7

⁵¹⁹ B.C.A., f:30.10, k:192, d:315, s:14.4

Camii, İsmail Hakkı Tekkesi, Hacılar Camii, İncirli Camii, Araplar Camii, Veli Şemsettin Camii, Mecnundede Camii, İvas Paşa Camii.⁵²⁰

Evkaf Umum Müdürlüğü ise bu talebe cevaben 08.07.1934 tarihli yazısında; bu tür tasnif dışı cami ve mescitler satılarak gelir elde edileceği için devredilmesinin mümkün olmadığını, devri istenen Orhan Camii ise tarihi kıymeti olduğundan dolayı kütüphane veya okul olarak kullanılamayacağını daha önce bildirildiğini belirtmektedir.⁵²¹

Evkaf Umum Müdürlüğünün elindeki eski binalar ve arsalar dönem boyunca gündeme gelmiştir. 6.12.1937 tarihli bir haberde; İstanbul'da okul sıkıntısını gidermek için eski medrese ve imaret binalarının Vakıflar İdaresinden alınarak okul ve kütüphane yapılmak istendiği bildirilmektedir.⁵²² Yine 6.03.1939 tarihli bir haberde İstanbul Maarif Müdürlüğü'nün Evkafa ait metruk binaların listesini yaparak bakanlığa gönderdiği, bunların okula çevirmek amacıyla kendilerine devredilmesini istediği bildirilmektedir.⁵²³

1939 CHP kurultayında üyelerden biri; Evkafın Balıkesir'de birçok mülkünün olduğu, bunlardan elde ettiği gelirlerle Balıkesir'e bir kuruluş bile harcamadığı şikayeti dile getirilmiş ve buna cevaben izahat veren Evkaf Umum Müdürü Fahrettin Bey; Balıkesir'in imar planının yapılmamış olmasını gerekçe göstermiştir.⁵²⁴

İhtilafa konu binaları dışındaki eski binalardan elverişli olanlar okul olarak kullanılmakta, olmayanlar ise satılarak vilayet bütçesine gelir elde edilmektedir. Bunun yanında sahipsiz binalar hakkında 1926 tarih ve 1080 sayılı kanuna dayanarak mahkeme tarafından ilan verilmekte ve sahibi çıkmaz ise Hususi İdare adına tapuya tescil edilmektedir.⁵²⁵ Örneğin, 28.08.1929 tarihli resmi gazetede ilanda; Bucak'ın Yüreğil köyündeki cami yanındaki eski okul binasının Hususi İdare adına tapuya tescil edileceği, varsa ilgililerinin mahkemeye başvurması istenmektedir.⁵²⁶ Kaş Hakimliğinin 16.07.1929 tarihli ilanında ise; tapuda kaydı olmayan eski bir okul binasının Hususi İdare adına kaydedileceği, itirazı olanların bir ay için mahkemeye başvurması istenmektedir.⁵²⁷

⁵²⁰ B.C.A., f:30.10. k:192, d:315, s:14.5

⁵²¹ B.C.A., f:30.10. k:192, d:315, s:14.2

⁵²² "İstanbulda Mektep Buhranı Var!", **Son Posta**, 6 Birincikanun 1937, S:2640, s.4

⁵²³ "Köy Okulu İş: Metruk Tekkelerden İstifade Edilecek", **Son Telgraf**, 6 Mart 1939, S:715, s.2

⁵²⁴ "Parti Kurultayında", **Akşam**, 30 Mayıs 1939, S:7400 s.11

⁵²⁵ "Menâfi'-i Umûmiyye Hâdim Müessesâtın Husûsî Binâsı Olmayanlara Birer Bina Satılmasına Dâir Kânûn", **Resmi Gazete**, 25.06.1927, S: 616

⁵²⁶ "Bucak Sulh Mahkemesinden", **Resmi Gazete**, 28.08.1929, S:1279

⁵²⁷ "Kaş Hakimliğinden:", **Resmi Gazete**, 16.07.1929, S:1243

Okul olmaya elverişli olmayan konak, tekke ve medrese binaları ise müzayedeye konularak satılmaktadır. 1928 ve 1929 yıllarına ait kaynaklarda bu türden binalar için çok sayıda satış ilanına rastlanmaktadır.⁵²⁸

14.01.1939 tarihli bir haberde; İstanbul Maarif Müdürlüğü'nün okul olmaya müsait eski binaları araştırdığı, bunlardan Mimar Sinan'ın eserlerinden Haseki'de eski bir binayı da tadilat yaparak okula çevireceği bildirilmektedir.⁵²⁹ Yine 20.08.1937 tarihli bir haberde; metruk medrese ve dergah binalarından Şemsipaşa Medresesi, Büyükçekmece dergahı, Galata Mevlevihanesi ve Haseki imarethanesi gibi binaların okul yapılmasının düşünüldüğü bildirilmektedir.⁵³⁰ 03.01.1938 tarihli haberde; İstanbul'daki Tetimme medresesi, Tophane medresesi gibi altı adet medrese binasının ilkokula çevrileceğini bildirmektedir.⁵³¹ 01.10.1938 tarihli haberde ise Said Paşa konağının 1295 tarihli bir kararnameye dayanılarak 38.000 liraya istimlak edildiği ve okul yapılacağı bildirilmektedir.⁵³² 24.01.1928 tarihli bir gazetede okul yapılmak üzere Galata Mevlevihanesinin 570 lira keşif bedeli ile tamiri için ihale ilanı yapılmaktadır.⁵³³ 04.05.1936 tarihli bir haberde ise Beyoğlu Mevlevihanesinin ilkokula çevrilmesine karar verildiği bildirilmektedir.⁵³⁴ Yine 04.01.1939 tarihli gazete haberinde ise Gazi caddesi Musalla Medresesi ve arsasının alınarak buraya okul yapılması kararlaştırıldığı bildirilmektedir.⁵³⁵

Görüldüğü gibi İstanbul'da ilkokul bina ihtiyacını karşılamak için büyük ölçüde eski medrese ve vakıfların bina ve arsalarının kullanımı yoluna gidilmiştir. Bunlar arasında büyük ve tarihi kıymeti olan binalar da vardır. Örneğin, Taksim'deki Mehmet Paşa Konağı 29. İlkmekektep binası olarak kullanılmıştır.⁵³⁶ İstanbul'da böyle olduğu gibi taşra vilayetlerinde de bu yola sık sık başvurulmuştur. Örneğin, Çorum'da Oluk tekkesine ait arsanın yatılı ilkokul yapımı için kullanıldığı yerel bir mecmuada yer almaktadır.⁵³⁷

Rum ve Ermenilerden kalma konak, okul ve mabet binalarının da etkin bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu binalara mahkeme kararıyla el konulduğu

⁵²⁸ Bkz: "Encümeni Daimi Vilayetten" **Cumhuriyet**, 12 Teşrinisani 1927, s.3, "Encümeni Daimi Vilayetten", **Cumhuriyet**, 4 Şubat 1928, S:1345, s.3, "Encümeni Daimi Vilayetten", **Cumhuriyet**, 7 Şubat 1928, S:1348, s.2, "Encümeni Daimi Vilayetten:", **Cumhuriyet**, 2 Şubat 1928, S:1343, s.5,

⁵²⁹ "Mektep Olmıya Müsait Yeni Binalar Bulundu", **Vakit**, 14 İkincikanun 1939, S:7548, s.2

⁵³⁰ "Eski Tekkelerden Müsait Olanlar Mektep Yapılacak", **Son Posta**, 20 Ağustos 1937, S:2534, s.4

⁵³¹ "Altı Medrese Mektep Binası Haline Konacak", **Akşam**, 3 Kanunisani 1938, S:6902, s.3

⁵³² "Nişantaşı Mektebi İçin Bir Konak İstimlak Edildi", **Haber Akşam Postası**, 1 Birinciteşrin 1938, S:2391, s.2

⁵³³ "Encümeni Daimi Vilayetten" **Cumhuriyet**, 24 Kanunisani 1928, S:1334, s.6

⁵³⁴ "Beyoğlu Mevlevihanesi İlkmekektep Olacak", **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 1936, S:4299, s.3

⁵³⁵ "Kültür Direktörlüğü Bakanlığa Bir Rapor Gönderdi", **Vakit**, 4 İkincikanun 1939, S:7539, s.2

⁵³⁶ "Beyoğlu Taksim 29 uncu İlk Mektepte", **Vakit**, 7 Haziran 1934, S:5895, çocuk sayfası

⁵³⁷ **Kurtuluş Yolu**, 1 Nisan 1926, S:1, s.15

anlaşılmaktadır. Örneğin, Kemaliye Sulh Mahkemesi tarafından verilen ilanda; Nernel köyündeki Meryem Kilisesi vakfına ait kilise ve okul arsasının Hususi Muhasebe tarafından satıldığı, varsa itirazı olanların mahkemeye başvurması istenmiştir.⁵³⁸

Bu tür binaların kullanımına dair sık sık talepler dile getirilmektedir. Örneğin, CHP vilayet kongresinde Çatalca'daki metruk kilise binasının okul yapılması istenmiştir.⁵³⁹Yine Malatya Vilayeti Umum Meclisi Arapkir'deki kilisenin okula çevrilmesine karar verdiği görülmüştür.⁵⁴⁰

Yine, Tekirdağ'daki incelenen dönemdeki mevcut altı adet ilkokuldan ikisi eski Rum okulu, ikisi eski Ermeni okulu, biri eski Rüstem Paşa medresesi ve bir diğeri olan Süleyman Paşa İlkokulu ise Cemaati İslamiye tarafından 1907'de yapılmış özel bir Türk okulu iken Cumhuriyetten sonra bakanlığa devredilmiş binalardan ibarettir.⁵⁴¹

Bu tür binalara Bakanlar Kurulu kararıyla belirli bir bedel karşılığında Hususi İdare tarafından el konulmak suretiyle okula çevrililmektedir. Örneğin, 12.04.1931 tarihli bakanlar kurulu kararı ile Trabzon'daki Ermenilerden kalma bina,⁵⁴² 02.03.1932 tarihli kararname ile Samsun'da Rumlardan kalma ilkokul binası,⁵⁴³ 27.04.1932 tarihli kararname ile Tirebolu'daki Rumlardan kalma bina bedeli karşılığında okul olarak kullanılmak üzere Hususi İdareye devredilmiştir.⁵⁴⁴Yine, 02.03.1932 tarihli bakanlar kurulu kararıyla; Samsun Alaçam'daki eski kilise binasının 1080 sayılı kanuna dayanarak okul olarak kullanılmak üzere Hususi İdareye devredildiği görülmektedir.⁵⁴⁵ Yine 19.07.1932 tarihli kararname ile Samsun'da Rumlardan kalma bir bina ve arsası okul olarak kullanılmak üzere Hususi İdareye devredilmiştir.⁵⁴⁶

15.09.1933 tarihli bir gazete haberinde; İstanbul Gedikpaşa'daki eski Amerikan Okulu binasının kiralanarak ilkokul yapılacağı,⁵⁴⁷ 27.09.1933 tarihli

⁵³⁸“Kemaliye Sulh Mahkemesinden.”, **Resmi Gazete**, 01.08.1929, S:1256,

⁵³⁹ “Parti Kongresinde Dilekler Okundu”, **Akşam**, 27 Kanunuevvel 1940, S:7970, s.3

⁵⁴⁰ “Genel Mecliste Neler Görüşüldü”, **Fırat**, 28 Mart 1935, S:231, s.2

⁵⁴¹ Hikmet Çevik, **Tekirdağ Tarihi Araştırmaları**, Ahmet Sait Bas., İstanbul, 1949, s.85

⁵⁴² **B.C.A.**, f:30.0.18.01.02, k:19, d:26, s:9

⁵⁴³ **B.C.A.**, f:30.0.18.01.02, k:26, d:14, s:13

⁵⁴⁴ **B.C.A.**, f:30.0.18.01.02, k:27, d:30, s:12

⁵⁴⁵ **B.C.A.**, f:30.18.1.2, k:26, d:14, s:12

⁵⁴⁶ **B.C.A.**, f:30.18.1.2, k:30, d:56, s:3

⁵⁴⁷ “Gedikpaşada Yeni Mektep Açılıyor”, **Cumhuriyet**, 15 Eylül 1933, S:3362, s.2

haberde ise Beyoğlu'nda kapanan Rum lisesi binasının kiralanarak ilkokul yapılacağı bildirilmektedir.⁵⁴⁸

Yine 27.10.1933 tarihli bir gazetede; Tarlabası'ndaki eski Ermeni okulu binasının 47.İlkmektep olarak kullanılmaya başlandığı bildirilmektedir.⁵⁴⁹ Bu bina ile ilgili 08.12.1934 tarihli haberde; Ermeni Katolik Kilisesinin binanın kendilerine ait olduğunu ileri sürdüğü, Ermeni cemaati lideri Kasapyan'ın ise binanın bakanlığa kirasız olarak tahsis edildiği, okul binasının milletin malı olduğunu belirttiği yazılmaktadır.⁵⁵⁰

03.03.1935 tarihli bir haberde ise; kıyafet kanunu dolayısıyla Fransız sörlerinin ülkeyi terk etmeye başladığı, kapanacak olan Harbiye'yeki Damdösyon Okulu binasının bakanlık tarafından alınarak kız ortaokulu yapılacağı⁵⁵¹, 20.02.1934 tarihli haberde; Selamsızdaki kapanan Fransız Sent Mari okulunun satın alınması için görüşmelere başlandığı⁵⁵², yine aynı gazetede Kadıköy'deki Sent Lui okulunun da satın alınacağı bildirilmektedir.⁵⁵³

Görüldüğü gibi incelenen dönemde ilkokul binası ihtiyacı çoğunlukla metruk binaların istimlak edilmesi veya kiralanması yoluyla giderilmeye çalışılmıştır. Bu durum, kullanılmakta olan binaların çoğunluğu aslen okul binası olmadığından bazı eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Örneğin, 1931 yılı İstanbul Vilayeti Umum Meclisi görüşmelerinde izahat veren Maarif Müdürü Haydar Bey ilkokul binalarıyla ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

*“İstanbul'un mektebe o kadar çok ihtiyacı vardır ki bazı mektep binalarımızı görürseniz çocukların burada nasıl oturduklarına hayret edersiniz. Bunun için biz evvela mektep binaları yapıyoruz ve etraf duvarlarını tehir ediyoruz. Bu sene bu binaların noksanlarını ikmal edeceğiz.”*⁵⁵⁴

Okul binalarının durumuyla ilgili olarak Son Posta gazetesinden İsmet Hulusi bir hikayeye atıf yapmaktadır. Bir Fransız aktör jübilesini yapmak üzere sahneye çıktığında; yirmi beş sene önce yine bu sahnede mesleğe başladığını, salonda pek çok şeyin değiştiğini ve geliştiğini belirtirken izleyiciler arasında bir çocuk ağlaması

⁵⁴⁸ “3 Mektep Daha Açılıyor”, **Cumhuriyet**, 27 Eylül 1933, S:3374, s.2

⁵⁴⁹ “Tarlabasındaki Mektep”, **Milliyet**, 24 Teşrinievvel 1933, S:2768, s.3

⁵⁵⁰ “47 inci İlkmektebin Üst Katı Kimin?”, **Cumhuriyet**, 8 Birincikanun 1934, S:3796, s.2

⁵⁵¹ “Damdösyon Binasını Maarif Alıyor”, **Cumhuriyet**, 3 Mart 1935, S:3879, s.2

⁵⁵² “Selamsızda İlkmektep”, **Cumhuriyet**, 20 Şubat 1934, S:3518, s.2

⁵⁵³ “Sen Lui Mektebi Satın Alınıyor”, **Cumhuriyet**, 20 Şubat 1934, S:3518, s.2

⁵⁵⁴ “Beş Senelik Program Dün Kabul Edildi”, **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1931, S:2519, s.2

duyulur ve aktör derki; ”*Yalnız değişmeyen bir şey var; Ben yirmi beş sene evvel bu sahneye çıktığım zaman bu çocuk gene burada ağlıyordu.*”⁵⁵⁵

İsmet Hulusi ise Fransız aktörün ifadelerine atıf yaparak ilkokulların bina durumlarını şöyle betimlemektedir;

*“Burada her şey değişmiş, yalnız değişmemiş olan bir şey var: Mektep binası. Bundan yirmi beş sene evvelde mektep binası gene böyle ahşap bir konak eskisiydi, pencereleri kırık, kapısının rezesi yoktu ve duvarları badanasızdı.”*⁵⁵⁶

İncelenen dönemin ilkokul binalarını sınıflayacak olursak 1928-1940 arası dönemde bina ihtiyacı başlıca şu kaynaklardan karşılanmıştır;

- 1- Cumhuriyet döneminde yapılan ilkokul binaları,
- 2- Rum, Ermeni ve yabancılardan kalma okul binaları,
- 3- Osmanlı döneminden kalma, çoğunluğu II.Meşrutiyet döneminden kalma İptidai Mektep binaları,
- 4- Tevhidi Tedrisat Kanunu ve Tekke ve Zaviyelerin Seddine Dair Kanun gereğince eski tekke, medrese, dergah bina ve arsaları,
- 5- Gerek Rum ve Ermenilerden kalma ve gerekse Osmanlı’dan kalma konakların istimlakı veya satın alınması yoluyla okul çevrilen binalar.

Sonuç olarak 1928-1940 döneminde ekonomik krizin de etkisiyle yeni binalar yapmak yerine eski binalar tadil edilerek okul olarak kullanımı tercih edilmiştir. Yapılan yeni binaların çoğunluğu İstanbul ve Ankara gibi bütçe itibariyle avantajlı vilayetlerde. Taşra vilayetlerinde ise bu dönemde çok az sayıda yeni okul binası yapılabilmektedir.

Köylere gelince, şehirlerdekinden farklı olarak bu dönemde çok sayıda köy okulu binası yapıldığı görülmektedir. Bu dönemde köylüler, kendi köylere okul yapımını finanse ettikleri gibi bazı şehir okullarının yapımına da doğrudan finansman desteği sağlamışlardır.

⁵⁵⁵ İsmet Hulusi, “İlkmektep”, **Son Posta**, 18 İkincikanun 1938, S:2683 s.4

⁵⁵⁶ **A.g.m.**

Sonuç

Bilindiği gibi, Türkiye’de ilköğretimin zorunluluğu ilkesi, gerçek anlamda uygulama alanı bulamamış olsa da, ilk olarak 1824 yılında gündeme getirilmişti. Meşrutiyet dönemine kadar ilköğretim, ağırlıklı olarak, Osmanlı Devleti ve toplum yapısı açısından önemli bir işlev görmekle birlikte, modern anlamda bir ilkokul olmaktan çok uzak nitelikteki geleneksel sıbyan mekteplerinde yapılıırken, bu dönemden itibaren ibtidai mektepler daha etkili hale gelecekti. Ancak, 1913’te çıkarılan Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu ile zorunlu ve devlet okullarında parasız hale getirildikten sonra ilköğretim alanında kısmen bir hareketlik söz konusu olmuş; ancak, niteliksel ve niceliksel açıdan öngörüldüğü ölçüde gelişeme sağlanamamıştı.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise, yoğun geçen savaş dönemlerinden de etkilenmiş olan eğitim sistemi hem niceliksel hem de niteliksel olarak neredeyse bir enkaz görünümündeydi. Niceliksel bir yığından ibaret olan ve esasen ilköğretim niteliği taşımayan sıbyan mektepleri 1924 yılında kapatılınca geriye az sayıda “*ibtidai mektep*” adı verilen ilkokullar kalmıştır. Bu okullar ise sayıca öğrenim çağındaki çocuk nüfusu için yeterli olmaktan çok uzaktır.

1928 yılına gelindiğinde 6.599 ilkokulda 477.569 öğrenciye ilköğretim hizmeti verilebilmekteydi. Bu sayı ise bir hesaba göre öğrenim çağındaki çocukların ancak %30’unun okullaştığı anlamına gelmekteydi. Diğer yandan 1928’e kadar yapılan reformlarla ilköğretim, niteliği itibariyle Cumhuriyet rejimine uygun hale getirilmiştir. Tevhidi Tedrisat Kanunu ile bütün okullar bakanlığa bağlanmış ve ilköğretim niteliği taşımayan sıbyan mektepleri kapatılmıştır. Yine 1926 yılında modern bir müfredat programı yapılmış ve modern öğretim yöntemleri benimsenmiştir.

Bu reformlarla modern bir görünüm kazanan ilköğretim sistemi, incelenen dönemde bu reformların uygulama alanına yansıtılması çalışmalarına konu olacaktır. Eğitimde laiklik, öğretim yöntemleri, ders dışı faaliyetler, törensel uygulamalar ve disiplin uygulamaları itibariyle modern bir eğitim anlayışının okullarda yaygınlaştırıldığına dair pek çok örnek bu dönemde görülmektedir. Esasen 1928-1940 dönemi, II.Meşrutiyet döneminden itibaren lokal uygulamalarla ortaya

çıkan bu modern eğitim anlayışının tartışmasız kabul edildiği ve yaygınlaştırılmaya çalışıldığı bir dönem olmuştur.

İlkokullarda yapılan eğitim öğretim faaliyetinin niteliğini belirleyen temel iki mevzuat bulunmaktadır: Biri müfredat programı, diğeri ise okul yönetmeliği. Bunlardan, müfredat programı 1926 yılında modern bir niteliğe kavuşmakla beraber 1929-1930 yıllarında din derslerinin kademeli olarak kaldırılmasıyla tam anlamıyla laik bir nitelik kazanacaktır.

İlköğretim açısından temel mevzuat düzenlemelerinden bir diğeri olan İlkemektepler Talimatnamesi ise 1929 yılında yeniden düzenlenmiştir. 1929'a kadar uygulanan İlkemektepler Talimatnamesi'ne göre eğitimin amaçlarından biri dindar nesiller yetiştirmektir. Yine bu yönetmeliğe göre eğitim, ders içi ve ders dışı dini faaliyetleri de içermektedir. 1929 yılında yapılan değişiklikle yönetmeliğin bu özelliği de ortadan kaldırılmış ve tamamen yeni rejimin laik niteliğine uygun hale getirilmiştir.

1928-1929 öğretim yılı Türkiye'de ilköğretim açısından dönüm noktalarından biri olan Harf Devriminin gerçekleştirildiği dönem olacaktır. İlköğretimin temeli olan okuma yazma öğretimine konu olan "alfabe" değiştirilmiş ve bu değişim ilkokullarda üç ay gibi kısa bir süre içerisinde gerçekleştirilmiştir. Son derece radikal bir dönüşüm olan harf değişiminin ilkokullarda herhangi bir zorlukla karşılanmadan benimsendiği anlaşılmaktadır. Dönemin kaynaklarında öğrencilerin ve öğretmenlerin öğretim faaliyeti esnasında yeni harflerden dolayı zorluk çektiklerine dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Aksine, okuma yazma öğretiminin kolaylaştığı ve daha kısa bir sürede gerçekleştiği genel kabul gören bir düşüncedir.

Yeni harfler öğretim faaliyeti açısından herhangi bir zorluğa neden olmazken, diğer yandan bazı öğretmenlerin bu yeni harflere uzun süre uyum sağlayamadığı ve özel yazışmalarında eski harfleri kullanmaya devam ettiği anlaşılmaktadır.

1928-1940 döneminin eğitim sistemi açısından öne çıkan yönlerinden bir diğeri ise merkezileşmedir. Her ne kadar finansmanı yerel idarelerde olsa da, ilköğretim, niteliğini belirleyen yönetim boyutu açısından tamamen merkezileşmiştir. İlkokullarda yapılan eğitim öğretim faaliyetleri en ince ayrıntısına kadar bakanlık tarafından belirlenmekte ve denetlenmektedir. Bu durum resmi ilköğretim kurumları yanında özel okulları da kapsamıştır. 1930'lu yıllarda özel öğretim kurumu statüsündeki yabancı ve azınlık okullarının müfredat programı, ders kitapları ve diğer işleyişleri açısından Maarif Vekaleti'ne bağlı Talim ve Terbiye Kurulu'nun vereceği kararlara tabidir. Ayrıca bu okullarda Türkçe, Tarih ve Yurt Bilgisi

derslerinde Türk öğretmenlerin görevlendirilmesi uygulamasına gidilmiştir. Yabancı ve azınlık okullarıyla ilgili en çarpıcı gelişme ise 1931 yılında bu okulların ilkokul kısımlarının Türk vatandaşlarına kapatılmasıdır. Buna göre; her Türk vatandaşı beş yıllık ilköğretimi Türk okullarında yapacaktır.

Türkiye’de eğitimin merkezileşmesi, eğitim sistemlerinin Batı’da geçirdiği evrime benzer bir şekilde gerçekleşmiştir. Batı’da modern ulus devletlerin kurulmasına paralel olarak eğitim devletleştirilmiş ve devletlerin öngördüğü niteliklerde vatandaşlar yetiştirmenin bir aracı olarak görülmüştür. Özellikle Fransız İhtilali sonrası eğitim sistemlerinin merkezileşmesi süreci Türkiye Cumhuriyeti kurucu kadrolarını ve eğitimcilerini etkilemiştir. Batı’da, kilisenin kontrolünde olan çocuk Fransız İhtilali sonrasında artık devletin kontrolünde olacaktır. Türkiye’de de ilköğretimin 1924 yılından itibaren benzer bir süreci yaşadığı görülmektedir. Çocukların artık “*devletin çocukları*” olarak görüldüğünü dönemin eğitimcilerinin söylemleri ortaya koymaktadır.

Eğitim, ulus devlet anlayışı ekseninde milli kimlik yaratmanın en önemli araçlarından biridir. Eğitimin milli olması ve devletin belirlediği ideolojiyle şekillenmesi söz konusu hedef çerçevesinde zorunluluk olarak algılanmaktadır. Türkiye’de, incelenen dönemde “*Tek Mektep*” ve “*Tek Terbiye*” ifadeleriyle özetlenen bu yaklaşım ilerleyen süreçlerde “*Tek Kitap*” uygulamasıyla eğitimin her alanına yansımaktadır. Esasen Batı’dan esinlenerek yürütülen bu politikanın hedefi; Osmanlı’dan intikal etmiş, farklı etnik kimliklerden gelen ve “*millet*” olma bilincine sahip olamayan toplumu eğitim yoluyla aynı potada eriterek “*Türk millet*” ortak paydasında buluşturmaktır.

Eğitimin milli olması tartışmalarında “*millilik*” kavramından ne anlaşıldığı da zaman zaman tartışma konusu olmuştur. Yapılan tartışmalara bakıldığında “*Milli Eğitim*” kavramından kastedilen şeyin aynı zamanda “*Modern Eğitim*” kavramıyla ilintili olduğu anlaşılmaktadır. Eğitimde millileşme denildiğinde; Osmanlıdan intikal etmiş köhne ve miadını doldurmuş olan sistemin modernleştirilmesi de söz konusudur. Modernleştirme ise yine Batı eğitim sistemlerinin mihenk taşı olarak görülmesi biçiminde ortaya çıkmaktadır. Kısaca, modern bir toplum yaratmanın yolu Batı tipi modern bir eğitim sistemi kurmaktan geçmektedir ve bu da eğitimde “*millilik*” hedefiyle çelişen bir durum olarak görülmemiştir.

Batı eksenli bir eğitim politikası belirleyen Cumhuriyet’in kurucu kadroları, ilköğretim kurumlarını modernleşmenin bir manivelası olarak kullanmayı düşünmüşlerdir. Batı tipi modern bir devlet olmayı hedefleyen yeni rejimin kök

salması için ilköğretim kurumları vazgeçilmez bir unsur olarak görülmüştür. Böyle olunca ilköğretim; nitelik itibariyle neredeyse Avrupa ülkelerindekilerle boy ölçüşebilecek hale getirilmeye çalışılmıştır. Öyle ki, dönem içerisinde uluslararası eğitim fuarlarına Türkiye'deki ilköğretim faaliyetlerini tanıtıcı örneklerle katılım sağlanması gibi cesur girişimlerde de bulunulmuştur.

İncelenen dönemde ilköğretim okullarında radikal değişim gözlenen alanlarından biri de çocuklara yönelik disiplin anlayışıdır. Batı'da uzun bir geçmişi olan ve Hümanizm akımının etkileriyle ortaya çıkmış olan çocuğa bakış açısındaki değişim Cumhuriyet'in politika belirleyicileri tarafından tartışmasız kabul edilmiştir. Eski eğitim anlayışında horlanan, işgücü olarak görülen ve gerektiğinde dayakla cezalandırılabilen çocuk artık "*Çocuk Hazretleri*" olmuştur. Devlet, 23 Nisan bayramı gibi etkinlikleri resmi bayramlara dönüştürmek suretiyle çocuğa verdiği önemi perçinlemiştir. Dönemin ilkokullarında disiplin anlayışı itibariyle son derece özgürlükçü bir anlayışın kendini gösterdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Öyle ki bu durum eleştiri konusu bile olacaktır. Çocukların fazla serbest yetiştirildiği yönünde eleştiriler dile getirilecek, "*Çocukları Şımartmayalım*" başlıklı makaleler yazılacaktır. Yine çocuklara verilen bu fazla özgürlük alanının onlarda itaat ve sorumluluk hislerini zayıflattığı ileri sürülecek, dayak cezasının kaldırılmasının zararlarından bahsedeceklerdir. Ancak bu tartışmalar politika belirleyiciler ve eğitim yöneticileri tarafından itibar görmemiştir. Okullarda dayak yiyen çocuklar ve velileri şikayetlerini en yüksek perdeden dile getirecek, bazı şikayetler ise adli makamlara kadar yansıyacaktır.

Batıdaki çocuk algısındaki değişimin bir yansıması olan bu anlayış en üst düzey politika belirleyiciler tarafından da dile getirilmektedir. Eğitimde disiplin tartışmaları gündeme geldiğinde Atatürk'ün "*tehdit esasına müstenit ahlak bir fazilet olmadıktan başka itimada da şayan değildir*" ifadesine atıf yapılarak karşı tez üretilmiştir. Sonuç itibariyle, dönem boyunca bu anlayıştan taviz verilmemiştir.

Eğitime dair bu modern bakış açısı, yabancı eğitim sistemlerini ve yabancı uzmanları da öne çıkaracaktır. İncelenen dönemde çok sayıda yabancı uzman, eğitim sistemi içerisinde görevlendirilmiş ve dünyaca ünlü bazı yabancı eğitimcilerin görüşlerine başvurulmuştur. Bu döneme damgasını vuran Amerikalı eğitimci John Dewey'in raporları 1924 yılından itibaren yapılan reformlarda yönlendirici etkisi olduğu genel kabul gören belgelerdendir.

Eğitim politikalarında Batı modelinin örnek alınmasının diğer yansımalarından biri de eğitimin dönüştürücü etkisine olan inançtır. Eğitimin

toplumları dönüştürücü etkisi Cumhuriyet'in kurucu kadroları tarafından göz ardı edilmemişti. Yeni düzenin simgesi Cumhuriyet'le birlikte, yeni bir toplum ve hatta yeni bir millet yaratmak söz konusu olduğunda eldeki en yaygın kurumlardan olan ilkokullar vazgeçilmez bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Eğitimin dönüştürücü etkisine olan inanç aynı zamanda eğitime ilişkin ideolojik bir yaklaşımı da beraberinde getirecektir. Yeni rejimin tek temsilcisi konumunda olan Cumhuriyet Halk Partisi eğitim alanında etkin rol üstlenen aktörlerden olmuştur. Özellikle ilkokul müfredatında 1936 yılında yapılan değişiklikte bu etki kendisini bariz bir şekilde göstermektedir. 1936 İlkokul Programı, esasen eğitim bilimleri açısından 1926 programına göre bir yenilik getirmemektedir. Yapılan değişiklik programın parti programındaki hedeflere uygun hale getirilmesinden ibarettir. Programın içeriği incelendiğinde son derece ideolojik dil ve üslup kullanıldığı görülecektir. Eğitimin yeni rejimin ideolojisine hizmet etmesi düşüncesi de Batı'daki örneklerden hareketle ortaya konan bir düşüncedir. Bu düşüncenin yansıması olarak Almanya, İtalya ve Rusya örnekleri dönemin kaynaklarında sık sık yer alacaktır.

Eğitim politikalarının belirlenmesindeki bu ideolojik yaklaşım zaman zaman modern eğitim anlayışıyla da çelişen bir durum ortaya çıkarmıştır. Şöyle ki; modern öğretim yöntemleri gereği çocukların seviyesine uygun bilgilerin yaparak ve yaşayarak öğretilmesi söz konusuysen; eğitime ideolojik bakışın bir sonucu olarak ilkokullardaki Tarih ve Yurt Bilgisi gibi derslerinin müfredatlarının son derece yoğun biçimde düzenlenmiş, bu derslerin öğretilmesinde sıklıkla eski yöntemlere başvurulmuştur. Çocukların, ilköğretim aşamasından sonra öğrenime devam etmeyecekleri gerekçesiyle her vatandaşın bilmesi gerekli görülen Tarih ve vatandaşlık bilgisinin bu derslerin müfredatını ağırlaştırdığı görülmektedir.

Bununla birlikte, dönemin ilkokullarında modern yöntemlerin uygulandığına dair pek çok örneğe rastlamaktayız. Bu uygulamalar ders içinde olduğu gibi zaman zaman okul dışı gezi ve gözlem faaliyetleri olarak da kendini göstermektedir. Bu türden gezi ve inceleme faaliyetleri dönemin gazetelerinde de haber olarak yer almıştır. İncelenen kaynaklarda; dönemin ilkokullarında modern öğretim yöntemlerinin benimsendiği ve diğer eğitim kademelerinden bu yönüyle bir farklılık arz ettiği genel kabul gören bir gerçekliktir. Öyle ki, ilkokullarda bu anlayışla öğretim gören çocukların daha klasik olan ortaokul öğrenimi aşamasında zorluk çektiği yönünde eleştiriler de yapılmıştır.

İncelenen dönemde, ilköğretim alanında göze çarpan uygulamalar arasında törensel uygulamalar ve sosyal faaliyetler göze çarpmaktadır. Bu uygulamalardan

bazıları incelenen dönemde başlatılmış ve şekillendirilmiş olup yakın zamanlara kadar devam eden uygulamalardır. 23 Nisan Çocuk Bayramı, Cumhuriyet Bayramı, bayrak törenleri ve ant içme gibi törensel uygulamalar günümüze kadar ilköğretim okullarında önde gelen törensel uygulamalar olarak yerini korumuştur. Ayrıca, okul içindeki sosyal faaliyetler olarak Kızılay Kolları, gezi faaliyetleri, Çocuk Kampları, müsamereler, Sivil Savunma Tatbikatları gibi günümüze kadar gelmiş olan faaliyetlerin ilk somut örnekleri yine 1928-1940 döneminde şekillendirilmiştir. Diğer yandan, okulların iş ve işleyişiyle ilgili olarak Himaye Heyetleri, Barınma Odaları, toplum sağlığı uygulamaları da izlerini günümüzdeki ilkokullarda görebileceğimiz uygulamalardır.

İncelenen dönem, yukarıda da belirtildiği gibi günümüzde modern ilköğretim sisteminin şekillendiği bir dönem olmuştur. İlköğretimin niteliği açısından değerlendirmek gerekirse bu döneme ait gelişmeler aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- 1- Batı'da eğitim sistemlerinin geçirdiği evrelere uygun olarak Cumhuriyet döneminde eğitim merkezleştirilmiş ve denetim altına alınmıştır.
- 2- İlköğretim, ulus devlet olmak ve ortak bir paydada buluşan bir millet olabilmek için işlevsel bir önem kazanmıştır.
- 3- Modern öğretim yöntemleri yaygınlaştırılmıştır. Okullarda eğitim, ders dışı faaliyetlerle genişletilerek toplumsal yaşamla ilişkilendirilmiştir. Başka bir deyişle eğitimde bilimsellik ilkesi hayat bulmuştur.
- 4- Eğitim sisteminin öznelerinden biri olan çocuğa bakış açısında ciddi değişimler yaşamış, çocuklar pasif bir obje olmaktan ziyade kendisine değer verilen aktif bir katılımcı olarak görülmüşlerdir. İlkokullardaki disiplin anlayışının eskisine oranla çok daha özgürlükçü olduğu görülmektedir.
- 5- İlköğretimin temel konularından olan okuma yazma öğretimi konusunda devrim niteliğinde bir değişim yaşanmıştır. 1928 yılında yapılan Harf Devrimi ile Arap harfleri yerine Latin harfleri ilkokullarda öğretilmeye başlanmıştır. Bu radikal değişim çok kısa bir süre içerisinde benimsenmiştir.

Özetle; eğitimin yönetimi, eğitime konu olan bilgilerin ve derslerin içeriği ve bu içeriğin çocuklara aktarılma yöntemleri bakımından incelenen dönemin ilköğretim alanındaki gelişmeleri son derece parlaktır.

Ancak söz konusu olan ilköğretim olunca; öğrenim çağındaki tüm çocukların zorunlu ve parasız olarak alması gereken bir eğitim hizmeti olduğu gerçeği de göz önüne alındığında, sorunun nicelik yönü ayrıca önem kazanmaktadır. İncelenen

dönemin, ülke çapında tüm çocukların ilköğretim hizmetine erişiminin ve fırsat eşitliğinin sağlanması açısından parlak bir dönem olduğu söylenemez. İlköğretimin zorunluluğu kavramı ve her çocuğun bu hizmetten yararlanma hakkı olduğu düşüncesi Türkiye’de uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen bu alanda önemli ilerlemeler sağlanamamıştır. Özellikle, dönemin ekonomik şartları da bu alanda belirgin bir ilerlemeye fırsat vermemiştir.

İncelenen dönemde vergi mükellefi olan her Türk vatandaşı, devletin ekonomik yetersizliği nedeniyle, “*Maarif Vergisi*” adı altında ayrıca bir vergi yükünü sırtlanmak zorunda kalmıştır. Bu verginin adı ve alınma şekli süreç içerisinde değişse de dönem boyunca diğer vergilere ek olarak bir eğitim vergisi alındığı anlaşılmaktadır.

Modern bir devlet olmanın bedeli olarak verilen eğitim vergisi gerek şehirli ve gerekse köylü tarafından ekstra bir yük olarak devlete ödenmiştir. Ancak, bunun karşılığında tüm vatandaşların eğitim hizmetinden eşit oranda yararlanması sağlanamamıştır. Bu eşitsizlik en bariz bir şekilde kendini köy ve şehirlerdeki okullaşma oranlarında göstermektedir. Ayrıca, taşra vilayetleri ve batı vilayetleri arasındaki okullaşma oranlarında da aynı durum söz konudur.

1928-1940 arası dönemde okul ve öğrenci sayılarında ciddi bir artış olmakla birlikte, bu artışın daha çok okul çağı nüfusunun artışına paralel olarak eğitime olan talepteki artıştan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde, bu talep artışını karşılamak adına öğretmen yetiştirme ve alt yapı yatırımları açısından ciddi bir ilerlemeden bahsedilemez. Şöyle ki; dönemin başlarında yılda 900 civarında öğretmen mezun eden öğretmen okulları, dönemin sonu itibariyle yine yakın sayılarda mezun vermekteydiler. İlköğretim altyapısının en önemli unsurlarından biri olan yeni okul binaları inşaatı için ciddi bir finansman sağlanamadığı da görülmektedir.

İncelenen dönemde köylere eğitim hizmetinin götürülmesi konusunda da başarılı olunduğu söylenemez. Bu başarısızlık, dönem sonu itibariyle gerek yetkililer ve gerekse eğitim camiası tarafından kabul edilmiştir. Köylere yeterli düzeyde eğitim hizmeti götürülememesinin nedeni daha çok ekonomik sıkıntılardır. Sayıları 40.000 civarında olan köylerin her birine bir öğretmen göndermek ve bir okul binası yapmak incelenen dönemin vilayet bütçeleri itibariyle mümkün olmamıştır. Bununla birlikte, köy eğitimleri projesiyle bu alanda dönem sonu itibariyle önemli bir ivme kazanılmıştır.

Ekonomik sıkıntılarının, politika belirleyicilerini eğitim hizmetinin dağılımı konusunda bir tercih yapmaya ittiği söylenebilir. Eldeki mevcut kaynaklar ülke çapında bu hizmeti vermek için yeterli değildir. Esasen, şartların zorlamasıyla kendiliğinden ortaya çıkan bir tercih olarak; eğitilmiş bir zümre yaratmak için ağırlıklı olarak batı vilayetlerinde olmak üzere şehirlerde ilköğretimin yaygınlaştırılmasına çalışılmıştır. Böyle olunca, kendi okulunu kendisi yapmak zorunda olan köylüler uzun süre köyelerine öğretmen gönderilmesini beklemişlerdir.

Köy eğitimine bir çözüm yolu olarak 1936 yılında başlatılan köy öğretmenleri projesinde; askerliğini çavuş veya onbaşı olarak yapmış olan köylü gençlerin kurslarda yetiştirilerek köylere gönderilmesi ve köylerde eğitim sorununun ekonomik yoldan halledilmesi düşünülmüştür. Bir kısmı, beş yıllık bir ilkokul mezunu bile olmayan bu gençlerin 6-8 ay gibi kısa süreli eğitimle "öğretmen" niteliği kazanamayacakları bilinmekteyken mevcut ekonomik kriz, politika belirleyicilerini bu yola sevk etmiştir. 1940'a gelindiğinde ise kesin bir çözüm olarak Köy Enstitüleri kurulacaktır.

Köylünün eğitimi sorununa el atılmasının 1940'a kadar gecikmesinin tek nedeni ekonomik sıkıntılar da değildir. İncelenen dönemin başta gelen tartışma konularından biri de köylüye nasıl bir eğitim verilmesi gerektiğidir. Bu dönemde köy eğitiminde "nasıl" sorusuna cevap arandığı ve bu konuda bir kararsızlık yaşandığı ortadadır. Bu alanda yaşanan kararsızlık bununla da sınırlı değildir. Ayrıca, doğu vilayetlerindeki ana dili Türkçe olmayan ve dağınık yapılaşmış köylere eğitim hizmetinin ne şekilde götürüleceği konusunda da bir kararsızlık yaşandığı bilinmektedir.

Ancak, köy eğitimi konusundaki asıl endişe; tarıma dayalı bir üretim sisteminin varlığıdır. Nüfusun neredeyse %80'i köylerde oturmaktadır ve ekonomik düzen köylülerin yapacağı üretime dayalıdır. Bir taraftan köylünün modernleşmesi, aydınlanması istenmekte; diğer yandan da köylülerin şehirlere göç etmesinin ekonomik ve sosyal sorunlara yol açacağı düşünülmektedir. İncelenen dönem itibarıyla Türkiye'deki ekonominin temelini tarımsal üretime dayalı olması ve bu durumun bir süre daha böyle kalabileceği ihtimali bu düşünceyi beslemiştir. Köylünün köyünde kalmasını sağlayacak bir eğitim sistemi gerektiği düşüncesi sık sık dile getirilse de uzun süre köy okullarında kültür aktarımına dayalı klasik eğitim verilmeye devam edilmiştir. İlköğretim yoluyla her Türk vatandaşına yeni rejimin öngördüğü bilgilerin verilmesi gereği söz konusu olunca köy okullarında da kısmen

klasik kültür eğitimi uzun süre devam etmiş, bu nedenle köy okullarının müfredatı 1939 yılına kadar şehir okullarının müfredatından önemli bir farklılık içermemiştir.

Dönemin temel tartışma konularından biri de ilköğretimin finansmanı olmuştur. Bu dönemde ilköğretimin Vilayet Hususi İdareleri tarafından finanse edilmesi ülke çapında okullaşmanın orantısız bir şekilde dağılımına neden olmuştur. Kısmen kalkınmış vilayetlerde daha fazla çocuk bu hizmetten yararlanırken, vergi gelirleri düşük vilayetlerde ise okullaşma oranları son derece düşük kalmıştır. Örneğin, 1941 yılı itibarıyla, İstanbul'da okullaşma oranı %86 iken Hakkari'de %5 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, Doğu ve Güneydoğu vilayetlerinin genelinde böyledir.

İlköğretime erişimdeki bu eşitsizliğin en önemli nedeni; bu hizmetin yerel bütçelerden karşılanmakta olmasıdır. Esasen, bu gerçeklik dönemin başlarından itibaren eğitim yetkililerinin de farkında olduğu bir durumdur. 1928 yılından itibaren dönemin sonuna kadar ilköğretimin finansmanını ve öğretmen maaşlarını genel bütçeye alma girişimleri devam etmiştir. Ancak, bu girişimler başarılı olamamış, mevcut durum 1948 yılına kadar devam etmiştir.

İlköğretimin yerel bütçelerden finanse edilmesinin dezavantajlarını yaşayanların başında ilkokul öğretmenleri gelmektedir. Bu dönemde ilkokul öğretmenlerinin maaşları düzenli ödenmemiş, terfileri düzenli yapılmamış ve diğer bazı özlük hakları ise uzun süre verilmemiştir. Diğer eğitim kademelerinde görev yapan ve maaşlarını genel bütçeden alan öğretmenlere göre daha az ücret alan ilkokul öğretmenlerinin maaş sorunu incelenen dönemin tartışma konularının başında gelmiştir.

İncelenen dönemde ilköğretim alanındaki gelişmeler günümüz ilköğretim sisteminde etkilerini halen sürdürmektedir. Mevcut ilköğretim sistemimiz, öğretmen yetiştirme, atama, yönetim, denetim, disiplin sistemleri, müfredat programları, öğretim yöntemleri, ders dışı faaliyetler ve törensel uygulamalar açısından büyük ölçüde 1940'a kadar geçen süreçte şekillenmiştir denilebilir. Bu açıdan, bu dönemde ilköğretim alanındaki gelişmeler ve tartışmalar günümüzdeki eğitim tartışmalarına da ışık tutacak niteliktedir.

Modern eğitim düşüncesi 19. Yüzyılda ve 20. Yüzyılın başlarından ortaya çıkmış bir olgudur. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadroları da eğitimde bu yeni yaklaşımları tartışmasız kabul etmiş ve uygulamaya çalışmıştır. Bu kabul, 1925 tarihli Maarif Vekaleti tarafından kaleme alınmış bir raporda aynen şu ifadelerle dile

getirilmektedir; “Yeni Türk mektebi; oturan, dinleyen ve öğreten mektep değil; ayakta, uğraşan, çalışan, yapan, arayan ve bulan mekteptir.”⁵⁵⁷

Yukarıda da belirttiğimiz gibi asıl sorun eğitimin niteliksel yönü değil, niceliksel yönündeki altyapı sorunudur. Günümüzde hüküm süren eğitim sistemimizin niteliksel yönü araştırmamıza da konu olan 1928-1940 arası dönemde şekillenmiş ve uygulamaya konmuştur. Örneğin, günümüzde eğitim alanında reform yapmak söz konusu olduğunda ortaya konan ve “yeni” olarak nitelendirilen söylemler yukarıda değindiğimiz 1925 tarihli belgedeki bakış açısından daha ileriye gidememektedir. Yine, günümüzde uygulanmakta olan mevcut müfredat programlarındaki eğitim anlayışı 1926 tarihli programla ortaya konan modern eğitim yaklaşımından çok farklı değildir.

Asıl sorun ise bu modern eğitim anlayışının istikrarlı bir şekilde uygulamaya yansıtılması ve genele yaygınlaştırılması sorunudur. Bu noktada eğitim sisteminin niceliksel yönü öne çıkmaktadır. Ekonomik sorunlar, anayasal bir hak olan eğitimin yaygınlaşmasını engellemektedir. Bu yönüyle, eğitimde fırsat eşitliği günümüzde devam halen eden tartışmalar arasındadır. Diğer yandan, eğitim sistemimizde kaynaklar çoğunlukla sistemin yan unsurları olan personel, bina yapımı ve kurumsal harcamalar için ayrılmaktadır. Yani, bakanlık teşkilatından başlayarak il ve ilçe teşkilatları, öğretmen maaşları ve eğitim faaliyetinin yapıldığı mekanlar olan okul binaları için yapılan harcamalar eğitim bütçesinin neredeyse tamamını oluşturmaktadır. Esasen bütün bu sistemin asli unsuru; sınıfta öğretmen ve öğrenci arasında geçen eğitim öğretim faaliyetidir. Bu “faaliyet”, bir yönüyle sistemin kuruluş amacıdır. Ancak, sistemin tali unsurları için yapılan kurumsal harcamaların yanında eğitim faaliyetinin kendisi için, yani öğretmen ve öğrenci arasında geçen faaliyet için bütçe ayrılmamaktadır. Bu faaliyet için yapılan tek harcama ise ders kitabı teminidir. İncelenen dönemde de ders kitaplarının temini sürekli tartışma konusu olmuştur. Yakın zamanlara kadar devam eden bu tartışma günümüzde ders kitaplarının devlet tarafından ücretsiz sağlanmasıyla kısmen ortadan kalkmıştır. Ancak, gerek 1928-1940 döneminde ve gerekse günümüzde ders kitabı dışındaki ihtiyaçların öğretmenin kendisi tarafından temin edilmesi beklenmektedir. Öyle ki, öğretmenlerden hem eğitim faaliyetini planlaması hem de faaliyet için gerekli olan her türlü ihtiyacı temin etmesi beklenmektedir. Böyle olunca klasik ve kitabi eğitim okullarda hüküm sürmeye devam etmekte ve yapılan reformlar sonuçsuz kalmaktadır.

⁵⁵⁷B.C.A., f:30.10., k:142., d:19., s:9.1

İncelenen dönemde sınırlı kaynaklara sahip olan yetkililer bu kaynakları eğitim faaliyetini gerçekleştirecek olan personele, yani öğretmen istihdamına ayırmak zorunda kalmışlardır. Bunun dışında, öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerine de önem verilmiştir. Yine buna ek olarak ders kitaplarının devlet tarafından yayınlanması yoluyla ucuzlatılması da söz konusudur. Ancak, ders kitabı dışında kalan öğretim materyalleri için kaynak ayrılamamıştır. Bu materyallerin, öğretmen ve öğrenciler tarafından doğal süreçler içerisinde temin edilmesi istenmiştir.

1928-1940 dönemi, ilköğretim alanında niteliksel yönden bugün dahi geçerliliğini sürdüren modern eğitim anlayışının sistemleştiği dönem olmuştur. Diğer yandan, ilköğretime yeteri kadar kaynak ayrılamamış, bu hizmetin ülke genelinde eşit oranda dağılımı sağlanamadığı gibi genel okullaşma oranı da çok düşük düzeyde kalmıştır. Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti her vatandaşın alması gerekli olan ve bir hak olarak görülen ilköğretim hizmetini ülke çapında yaygınlaştırma hedefini gerçekleştirememiş, 1929 ekonomik krizinin de etkileriyle bu hedef ertelenmek zorunda kalmıştır.

1928-1940 dönemini dikkate değer taraflarından biri de eğitim sorunlarının ulusal ve yerel basında geniş yer bulabilmiş olmasıdır. Dönemin tek partili ve göreceli olarak otoriter kimliğine ters orantılı olarak eğitime dair eleştiriler diğer sorunlara oranla basında daha geniş yer bulmuştur. Dönemin aydınları, ilköğretimde dair sorunları dile getirmekten kaçınmamışlardır. Öyle ki, bu eleştiriler arasında zaman zaman sert hatta alaycı söylemelere de rastlanmaktadır. İncelenen dönemde, görev başında olan ilköğretim öğretmenleri de açık kimliklerini belirterek basın yoluyla sıkıntılarını ve eğitim sorunlarına dair görüşlerini paylaşmaktan kaçınmamışlardır.

Başka bir açıdan değerlendirilecek olursa; bu dönem bir arayış dönemi olmuştur denebilir. Köy eğitimi, ilköğretimin finansmanı, öz Türkçe hareketi ve ders kitapları gibi konular dönem boyunca yapılan tartışmaların konuları olacaktır. İlköğretimin finansmanı sorunu dışında kalan diğer tartışmalar dönem sonu itibarıyla son bulmuştur denilebilir. Örneğin, köy eğitim konusunda kesin bir karara varılmış ve önemli somut adımlar atılmıştır. Yine, ders kitapları ve öz Türkçe hareketi konusunda dönem sonu itibarıyla istikrarlı bir yola girildiği söylenebilir.

Sonuç itibarıyla; 1928-1940 dönemine ilköğretim alanında niteliksel yönden ciddi gelişmeler mevcutken, niceliksel yönden bunu söylemek oldukça zordur. Bu dönemde; ilköğretim okullarının yönetimi, denetimi, müfredat programları, ders kitapları ve öğretim yöntemleri açısından ele alındığında pek çok yenilik ve gelişme

söz konusudur. Bu yenilik ve gelişmeler, Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının modern bir devlet ve millet olma hedefleriyle paralellik göstermektedir. Yani, yeni Türkiye Cumhuriyeti, ilköğretim sistemini kendine özgü olarak biçimlendirmeyi başarmıştır denilebilir.

Kaynakça

I. Arşiv Belgeleri

- B.C.A., f:180.09, k:114, d:553, s:1
B.C.A., f:180.09, k:125, d:601, s:1
B.C.A., f:180.09, k:126, d:602, s:1
B.C.A., f:180.09, k:127, d:608, s:1
B.C.A., f:180.09, k:141, d:679, s:1
B.C.A., f:180.09, k:142, d:681, s:1
B.C.A., f:180.09, k:142, d:682, s:1
B.C.A., f:180.09, k:142, d:683, s:1
B.C.A., f:180.09, k:57, d:284, s:1
B.C.A., f:180.09, k:57, d:285, s:1
B.C.A., f:180.09, k:63, d:312, s:1
B.C.A., f:180.09, k:63, d:313, s:1
B.C.A., f:180.09, k:74, d:368, s:1
B.C.A., f:180.09, k:92, d:449, s:1
B.C.A., f:30.0.10, k:139, d:997, s:6
B.C.A., f:30.0.10, k:144, d:29, s:1
B.C.A., f:30.0.10, k:173, d:197, s:6
B.C.A., f:30.0.10, k:174, d:201, s:1
B.C.A., f:30.0.10, k:197, d:348, s:22
B.C.A., f:30.0.10, k:20, d:119, s:6
B.C.A., f:30.0.10, k:26, d:151, s:15
B.C.A., f:30.0.10, k:43, d:274, s:12,
B.C.A., f:30.0.10, k:65, d:434, s:5
B.C.A., f:30.0.18.01.02, k:19, d:26, s:9
B.C.A., f:30.0.18.01.02, k:26, d:14, s:13
B.C.A., f:30.0.18.01.02, k:27, d:30, s:12
B.C.A., f:30.0.18.01.02, k:30, d:55, s:15
B.C.A., f:30.0.18.01.02, k:58, d:74, s:3
B.C.A., f:30.10, k:142, d:10, s:5,
B.C.A., f:30.10, k:143, d:26, s:09

B.C.A., f:30.10, k:67, d:445, s:4
B.C.A., f:30.10, k:20, k:119, d:5, s:5
B.C.A., f:30.10, k:64, d:432, s:13
B.C.A., f:30.10, k:80, d:526, s:8
B.C.A., f:30.10, k:102, d:667, s:20
B.C.A., f:30.10, k:102, d:668, s:12
B.C.A., f:30.10, k:142, d:16, s:19
B.C.A., f:30.10, k:142, d:17, s:1
B.C.A., f:30.10, k:142, d:17, s:2
B.C.A., f:30.10, k:142, d:17, s:7
B.C.A., f:30.10, k:142, d:17, s:8
B.C.A., f:30.10, k:142, d:20, s:5
B.C.A., f:30.10, k:143, d:28, s:6
B.C.A., f:30.10, k:143, d:28, s:9
B.C.A., f:30.10, k:189, d:294, s:3
B.C.A., f:30.10, k:189, d:294., s:9
B.C.A., f:30.10, k:192, d:314, s:18
B.C.A., f:30.10, k:66, d:441, s:8
B.C.A., f:30.10, k:66, d:443.2
B.C.A., f:30.10, k:67, d:445, s:4
B.C.A., f:30.10, k:67, d:447, s:8
B.C.A., f:30.10, k:68, d:451, s:2
B.C.A., f:30.10. k:114, d:792, s:4
B.C.A., f:30.10. k:142, d:17, s:10
B.C.A., f:30.10. k:192, d:315, s:14
B.C.A., f:30.10., k:15., d:84., s:2
B.C.A., f:30.10., k:142., d:19., s:9.1
B.C.A., f:30.18.01.02, k:41, d:87, s:10
B.C.A., f:30.18.1.2, k:12, d:42, s:13
B.C.A., f:30.18.1.2, k:26, d:14, s:12
B.C.A., f:30.18.1.2, k:30, d:56, s:3
B.C.A., f:30.18.1.2, k:33, d:1, s:6,
B.C.A., f:30.18.1.2, k:38, d:53, s:19

B.C.A., f:30.18.1.2, k:51, d:6, s:19
B.C.A., f:30.18.1.2, k:52, d:12, s:9
B.C.A., f:30.18.1.2, k:54, d:31, s:12
B.C.A., f:30.18.1.2, k:82, d:7, s:2,
B.C.A., f:30.18.1.2, k:84, d:74, s:10
B.C.A., f:30.18.1.2, k:85, d:10, s:6,
B.C.A., f:30.18.1.2, k:88, d:90, s:17
B.C.A., f:490.0, k:1204, d:222, s:1
B.C.A., f:490.0.01 k:000, d:584, s:13
B.C.A., f:490.01, k:500, d:2010, s:2
B.C.A., f:490.01, k:501, d:2012, s:1
B.C.A., f:490.01, k:584, d:13, s:1
B.C.A., f:490.01, k:1204, d:222, s:1
B.C.A., f:490.01, k:1206, d:229, s:1
B.C.A., f:490.01, k:1206, d:230, s:1
B.C.A., f:490.01, k:1454, d:35, s:1
B.C.A., f:490.01, k:1543, d:273, s:1
B.C.A., f:490.01, k:501, d:2012, s:1
B.C.A., f:490.01, k:594, d:53, s:2.3
B.C.A., f:490.01, k:594, d:53, s:6.2
B.C.A., f:51.0., k:5, d:44, s:9
B.C.A., f:51.0., k:8, d:69, s:32

II. Gazete ve Dergiler

Açık Söz

Adana Mintıkası Maarif Mecmuası

Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Akşam

Altan

Anadolu

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi

Ankara Üniversitesi'nin 60.Kuruluş Yılı Armağanı

Babalık

Cumhuriyet

Cumhuriyet'in 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlimi Toplantısı-
Tebliğler

Çağ

Çağdaş Yerel Yönetimler

Çankaya

Çığır

Çoruh

Çukurovada Memleket

Denizli

Doğu

Duygu ve Düşünce

Eğitim Hareketleri

Ekekon

Fikirler

Gediz

Haber

Hakikat

Hakimiyeti Milliye

Halk Dostu

Halkın Sesi

Hayat Mecmuası

History Studies

Hür Adam

International Conference on New Trends in Education and Their Implications

Isparta

İdare

İkdam

İkdam Sabah Postası

İlköğretim

İnci

Kadro

Kars

Köroğlu

Kurtuluş

Kurtuluş Yolu

Kurun

Kültür Bakanlığı Dergisi

Kütahya
M.Sabri Yalım'a Armağan
Maarif Vekaleti Mecmuası
Malatya
Mektep
Mektepli
Mekteplilerin İdman Bayramı ve Samsun Posta Tarihi
Milliyet
Mimarlık 360
Muallim Sesi
Muallimler Mecmuası
Muallimler Sesi
Okul ve Öğretmen
Öğretmen Sesi
PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi
Pedagoji Bülteni
Resimli Şark
Resmi Gazete
Resmi Isparta
Rize
Samsun
Sinob
Son Posta
Son Saat
Son Telgraf
T.B.M.M. Zabıt Ceridesi
Tan
Tarih Okulu
Tarih ve Toplum
Tasviri Efkar
Tebliğler Mecmuası
Terbiye
Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi
Türkiyede Okullarda Din Öğretimi
Ulus
Ülkü

Vakit
Varlık
Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları
Yarın
Yeni Adam
Yeni Adana
Yeni Asır
Yeni Bilgi
Yeni Fikir
Yeni Mersin
Yeni Sabah
Yeni Ses
Yeni Türk Mecmuası
Yeniyol
Yurt ve Dünya
Zaman
Zonguldak

III. Diğer Kaynaklar

A. Kanunlar, Yönetmelik, Genelge, Müfredat Programları, İstatistikler

1930 Senesine Mahsus Olarak Vilayet Umum Meclisleri Tarafından Tanzim Olunup Yüksek Tasdika İktiran Edilen Hususi İdareler Teadül Cedvelleri, Dahiliye Vekaleti Mahalli İdareler Umum Müd., İstanbul, 1932.

Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, Devlet Matbası, İstanbul, 1939,

1939-40 Ders Yılı Konferans ve Kursları, Asri Basımevi, İstanbul, 1939

Azınlık ve Yabancı Okullarında Kültür Dersleri, Türkiye Basımevi, İstanbul, 1938.

Birinci Maarif Şurası (17-29 Temmuz 1939), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991.

C.H.F. 1936 İl Kongreleri, 1937

C.H.F. Programı, Ankara, Ulus Basımevi, 1935

C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931

C.H.P Bursa Vilayet Kongresi Hizmet Raporu, Bursa Vilayet Matb., 1938

C.H.P. Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları, Ulus Basımevi, Ankara, 1939,

Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi ve Programı,T.B.M.M. Mtb., Ankara, 1931

Cumhuriyet Halk Partisi Programı, Ulus Basımevi, Ankara, 1939

İlk Mekteplerin Müfredat Programı, İstanbul, Milli Matbaa,1926

İlk Tahsil Çağındaki Çocuklar İstatistiği 1940 ve 1941, Başvekalet İstatistik Umum Müd., Ankara, 1943

İlk Tahsil Mecburiyetinde Bulunan Çocukların Sayımına Ait Talimatname, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1941

İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresi Zabıtnamesi ve Kararları, İzmir Maarif Eminliği, İzmir, 1931.

İlk Tedrisat Talimatnamesi, Matbaa-i Amire, İstanbul ,1339-1342

İlkmektep Müfredat Programı, Maarif Vekaleti Yayınları, İstanbul, 1930 baskısı

İlkokul Programı, Maarif Vekaleti, Devlet Kitapları, İstanbul, 1936,

İstatistik Göstergeler 1923-2009, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2010,

İzmir İlk Tedrisat Müfettişleri 1931 Kongresi Zabıtnamesi, Hafız Ali Matb., İzmir, 1931

Kocaeli İlköğretim İspekterler Kurultayı Kararları ve Grup Teftiş Sonuçları, Kocaeli Maarif Müdürlüğü, Resimli Ay Matb., İstanbul, 1936, s.16

Köy İlkmektepler Müfredat Programı, Devlet Matbaası, İstanbul, 1930

Maarif 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyet İstatistiği, Başvekalet İstatistik Umum Müd., İstanbul, 1935

Maarif 1932-33 İstatistiği, Başvekalet Umum Müdürlüğü, İstanbul, 1934

Maarif 1933-34 İstatistiği, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1935

Maarif İstatistiği 1939-1940, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara,s.III

Maarif İstatistiği 1940-1941, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943 s.103

Maarif Vekâleti Mekteb Müzesi Rehberi, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928

Muhtelif Memleketlerde Maarif Teşkilatı Hakkında Rapor, t.y., y.y

Osmanlı Anayasası: Kanun-ı Esasi, Haz: Filiz Karaca, Doğu Yay., İstanbul, 2009

Öğretmenler İstatistiği 1934-1938, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1942

Umumi Müfettişler: Toplantı Tutanaqları 1936, Haz: M.Bülent Varlık, Dipnot Yay., Ankara, 2010

Vilayet Hususi İdareleri İstatistiği 1929-1939, Başvekalet İstatistik Umum Müd., Ankara, 1941

“13 Mart 1329 tarihli İdarei Umumiyei Vilâyat Kanununun 86 ve 133 üncü Maddelerile 144 üncü Maddesinin 4 üncü Fıkrasının İkinci Babını Tadil Eden Kanun”, **Resmi Gazete**, 27.02.1930,S:1435

“1702 ve 1880 Numaralı Kanunların Tadiline Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 25.06.1934, S: 2735

“22 Haziran 1927 Târih ve 1130 Numaralı Ma’ârif Vergisi Kânununa Ba’zı Mevâdd Tezyîline Dâir Kânun”, **Resmi Gazete**, 6.05.1928, S:881

“22 Mart 1926 tarih ve 789 Numaralı Kanunun 11 inci Maddesinin Tecili Hakkındaki 1707 Numaralı Kanunun iki Sene Daha Temdidine Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 24.06.1933, S:2435,

“Adliye Vekâletinden:”, **Resmi Gazete**, 31 Mart 1939, S:4171

“Arap Harflerile Tedrisat Yapmak İçin Gizli veya Aleni Dershane Açanlara Dair Talimatname”, **Resmi Gazete**, Kanunisani 1932, S:1993,

“Arazi ve Bina Vergileri ile Binalardan Alınan İktisadi Buhran Vergisinin Vilayet Hususi İdarelerine Devri Hakkında Kanun” **Resmi Gazete**, 30 Kanuunevvel 1935, S:3193

“Askerî Ve Mülkî Tekaüt Hakkında Kanun” , **Resmi Gazete**, 11.06.1930, S:1517

“Bilâvasıta Vergilere Munzam Kesirlerin Tevhit ve Nisbetlerin Tadiline Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 26.05.1929, S:1199

“Bucak Sulh Mahkemesinden”, **Resmi Gazete**, 28.08.1929, S:1279

“Bütçelerinde Maarife Muhtas Varıdatı Maarif Hizmetlerine Kâfi Gelmeyen Vilâyetlerin 1929 Malî Senesi Masrafları Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 11 Haziran 1929, S:1203

“Ceza kanunu...”, **Resmi Gazete**, 20.06.1933, S:2432, s.2748

“Cumhuriyetin İlanının Onuncu Yıl Dönümünü Kutlama Kanunu”, **Resmi Gazete**, 26.06.1933,S: 2437

“Çeşitli Teadül ve Teşkilât Kanunlarıyla Diğer Kanunlarda Mevcut Aylık ve Ücret Tutarlarının Değiştirilmesi Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 02.03.1959, S: 10148

“Dahiliye Vekâletinden:”, **Resmi Gazete**, 15 Şubat 1930 S:1424, s.8713,

“Devlet Memurları Aylıklarının Tevhid ve Teadülüne Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 08.07.1939, S:4253

“Devlet Memurları Aylıklarının Tevhid ve Teadülüne Dair Olan 3656 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Aylıklardan % 5 Emeklilik Karşılığı Kesilmesi Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 25.12.1945, S: 6189,

“Devlet Memurları Aylıklarının Tevhid ve Teadülüne Dair Olan 3656 Sayılı Kanunla Buna Ek 4644 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 31.12.1946, S:6494,

“Devlet Memurları Maşatının Tevhid ve Teadülüne Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 30.06.1929, S:1229,

“Dil Heyetinin Vazifeleri Hakkında Talimatname”, **Resmi Gazete**, 12 Kânunusani 1929, S: 1090, s.6417- 6418

“Eski Harflerle Basılmış Kitapların ...”, **Resmi Gazete**, 16 Mayıs 1939,S:4209, s.11755

“Hava Taarruzlarına Karşı Korunma Kanunu”, **Resmi Gazete**, 09.07.1938, S:3955

“Hava Taarruzlarına Karşı Pasif Korunma Nizamnamesi”, **Resmi Gazete**, 8.4.1939,S:4178

“İdarei Hususiyelere Ait Maarif Hissesinde San’at Mekteplerine Tefrik Edilecek Mebaliğe Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 08.06.1929, S:1210

“İlk Tedrisat Müfettişlerinin Muvazenei Umumiye İçine Alınmasına Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 11.6.1938, S:3931, s.1

“İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 29 Haziran 1930, S:1532, s.9161-9164

“İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkındaki Kanunun Bazı Maddelerinin Tadiline Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 3 Ağustos 1931, S:1863

“İlkokul Öğretmenlerinin Almakta Oldukları Aylık Dereceleri Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 12.07.1948, S: 6955

“İsparta Vilâyeti Hususi İdaresi Tarafından Yapılacak İstikraz Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 12 Temmuz 1934, SAYI: 2750, s.4125

“Jandarma Efrat Ve Küçük Zabitanının Maarif Vergisinden Muafiyetine Dair Olan 969 Numaralı Kanunun Birinci Madesinin Tadiline Dair Kanun” **Resmi Gazete**, 26.03.1929, S:1151

“Jandarma Efrat ve Küçük Zabitanının Tedrisatı İptidaiye Vergisinden Muaf Tutulmalarına Dair Kanun” **Resmi Gazete**, 12.02.1927, S:561

“Kaş Hakimliğinden:”, **Resmi Gazete**, 16.07.1929, S:1243

“Kazanç Vergisine Munzamm Vilâyât-ı İdâre-i Husûsiyyeleri ve Belediyeler Hisleri Hakkında Kânûn”, **Resmi Gazete**, 26.06.1926, S:404

- “Kemaliye Sulh Mahkemesinden:”, **Resmi Gazete**, 01.08.1929, S:1256,
- “Köy Eğitmenleri Kanunu”, **Resmi Gazete**, 24.6.1937, S:3639
- “Köy Kânûnu”, **Resmi Gazete**, 07.04.1924, S: 68
- “Kültür Örgütlerine İlişkin Kanununun 11 inci Maddesinin İki Yıl Sonratılması Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 22.01.1935, S: 3035,
- “Maarif Teşkilatı Hakkındaki 22 Mart 1926 Tarih ve 789 Numaralı Kanunun Sekizinci Maddesinin Tadiline Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 05 Haziran 1928, S:905,s.16
- “Maarif Teşkilâtı Kanununun 11 inci Maddesinin İki Sene Müddetle Tecili Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 19.06.1930, S:1524,
- “Maarif Teşkilatına Ait Kanunun 21 inci Maddesinin Tadiline Dair Kanun” **Resmi Gazete**, 9 Nisan 1929, S:1163, s.6912
- “Maarif Teşkilâtına Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 3 Nisan 1926, S:338, s.522-526
- “Maarif Teşkilatına Dâir Kanunun On Altıncı Maddesini Muaddil Kanun”, **Resmi Gazete**, 2 Temmuz 1927, S:631
- “Maarif Teşkilâtına Dair olan 789 Sayılı Kanunun 11 inci Maddesi Hükmünün Bir Yıl Tecili Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 21.06.1937, S:3636
- “Maarif Vekâleti Merkez Teşkilâtı ve Vazifeleri Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 22 Haziran 1933, S:2434,
- “Maarif Vekâleti Merkez Teşkilâtı ve Vazifeleri Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 22 Haziran 1933, S:2434, s.2765-2767
- “Maarif Vekaletinden “, **Resmi Gazete**, 02.08.1935, S: 3070
- “Maarif Vekilliğine Bağlı Mekteplerde Okutulacak Ders Kitaplarının Basılması ve Dağıtılmasile Bu Maksat İçin Kurulacak Mektep Kitapları Sandığı Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 13 Haziran 1933, S:2426, S. 2683
- “Maarif Vergisi Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 18.7.1927, S:636
- “Maarif Vergisi Kanununun 5 inci Maddesinin Mülga Olduğu Hakkında”, **Resmi Gazete**, 14 Mayıs 1932, S:2097
- “Meârif Teşkilâtı Hakkındaki 22 Mart 1926 Târîh ve 789 Numaralı Kânûnun Sekizinci Maddesinin Ta’dîline Dâir Kânûn”, **Resmi Gazete**, 05.06.1928, S:905,s.16
- “Mekatibi İbtidaiye Umumiye Talimatnamesi”, **Maarif Düsturu**, C:1, Milli Matbaa, İstanbul, 1927, s.279-310,
- “Mektep Vergisi Kanunu”, **Resmi Gazete**, 20.04.1341, S:95

“Mektep Vergisi Kânûnunun Üçüncü Maddesini Muaddil Kânûn”, **Resmi Gazete**, 24.07.1927, S:640

“Menâfi’-i Umûmiyye Hâdim Müessesâtın Husûsî Binâsı Olmayanlara Birer Bina Satılmasına Dâir Kânûn”, **Resmi Gazete**, 25.06.1927, S: 616

“Millet Mektepleri Talimatnamesinin Bir Senelik Tecrübeye Göre Tadil Edilen Yeni Şekline Ait...”, **Resmi Gazete**, 16.10.1929, S:1321

“Mu’allim Mekteplerine Mu’âvenet Hakkındaki 22 Nisan 1926 Târihli ve 819 Numaralı Kânuna Müzeyyel 20 Mayıs 1926 Târih ve 843 Numaralı Kânunun İkinci Mâddesine İlâve Olunacak Fıkra Hakkında Kânun”, **Resmi Gazete**, 09.06.1927, S:606

“Muallim Maaşları İçin Vilâyetlere İkrâz Mezuniyetine Dair Kanun”, **Resmi Gazete**, 26 Kanunisanı 1931, S:1709

“Muallim Maaşları İçin Vilâyetlere İkrâz Yapılması Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 24 Haziran 1933, S:2435

“Muallim Mektepleri Talimatnamesi”, **Resmi Gazete**, 31.01.1931,S:1713

“Muallim mekteplerine Muavenet Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 02.05.1926, S:361

“Muallim Mekteplerine Muavenet Hakkındaki 22 Nisan 1926 Tarih ve 819 Numaralı Kanuna Müzeyyel Kanun” **Resmi Gazete**, 2.6.1926, S:388,

“Muallim Mekteplerine Muavenet Hakkındaki 819, 843 ve 1051 Numaralı Kanunlara müzeyyel kanun”, **Resmi Gazete**, 23.1.1933, S:1311

“Musiki Muallim Mektebi Talimatnamesi”, **Resmi Gazete**, 8 Nisan 1931, S:1769

“Özel İdarelerden Aylık Alan İlkokul Öğretmenlerinin Kadrolarının Millî Eğitim Bakanlığı Teşkilâtına Alınması Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 02.02.1948, S: 6821

“San’at ve Yatı Mekteplerinin İdaresi Hakkına Kanun”, **Resmi Gazete**, 1 Ağustos 1931, S:1861

“Söz Derleme Talimatnamesi”, **Resmi Gazete**, 4 Kaunuevvel 1932 S:2268, s:2039-2040

“Şehir ve Köy Yatı Mekteplerinin 1931 Haziran ve Temmuz Ayları Masarifi San’at Mekteplerine Yapılacak Muavenet Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 31.05.1931, S:1810

“Şehir ve Köy Yatı Mekteplerinin 1928 Masârifi Hakkında Kânun”, **Resmi Gazete**, 06.05.1928, S: 881

“Şehir ve Köy Yatı Mektepleri Maaş ve Ücretleri ile San’at Mekteplerine Yardım Hakkındaki 1816 Numaralı Kanuna Müzeyyel Kanun”, **Resmi Gazete**, 1.8.1931, S:1861

“Şehir ve Köy Yatı Mekteplerinin 1929 Malî Senesi Masarifi Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 03.06.1929, S:1206

“Şehir ve Köy Yatı Mekteplerinin Kânûnunun Suret-i İdâresi Hakkında Kânûn”, **Resmi Gazete**, 19.06.1927, S:611

“Şûrayı Devlet Kararı”, **Resmi Gazete**, 11.04.1932, S:2074

“Şûrayı Devlet Kararı”, **Resmi Gazete**, 16.02.1933,S:2330

“Tekke ve Zâviyelerle Türbelerin Seddine Dair Tamim”; **Resmi Gazete**,13.12.1925, S:243

“Türk Bayrağı Kanunu”, **Resmi Gazete**, 5 Haziran 1936, S:3322,

“Türk Bayrağı Nizamnamesi”, **Resmi Gazete**, 14 Eylül 1937, S: 3708

“Türkiyede İlk Tahsillerini Mektepte Yapacak Türk Vatandaşı Çocukların Türk Mekteplerine Girmelerine Dair ve 23 Eylül 1329 Tarihli Tedrisatı İptidaiye Kanununa Müzeyyel Kanun”, **Resmi Gazete**, 29.03.1931, S:1760

“Umumî, Mülhak ve Hususi Bütçelerden Verilen Maaş, Ücret, Tahsisat, Hakkı Huzur, Tazminat, Yevmiye, İkramiye ve İhbariyelerden Alınacak Kazanç Vergisi Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 26.07.1931, S:1857

“Uygulama İmkânı Kalmamış Olan Kanunların Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 8.11.1988, S: 19983,

“Vilâyet Hususi İdarelerinden Maaş Alan Memur ve Muallimlerin Tekaüt Maaşları Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 23.01.1933, S: 2311

“Vilayet İdaresi Kanunu”, **Resmi Gazete**, 5 Mayıs 1929, S:1184

“Vilayetler Hususî İdarelerinin Borçlan ve 1934 Mali Senesi Bütçeleri Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 12.07.1934,S:2750,

“Yol Mükelleflerinden Alınacak Maarif Vergisi Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 21 Mayıs 1930, S:1499

B. İnternet Kaynakları

“Eski Bakanlarımız” <http://www.meb.gov.tr/meb/index3.html>, 03.06.2013, Milli Bakanlık Görevinde Bulunanlar ve Görev Süreleri

<http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/pCabinetRoot.aspx>, 03.06.2013, 1923-1940 Arası Dönemde İktidardaki Hükümetler ve Görev Süreleri.

“İlköğretim ve Eğitim Kanunu”, <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/24.html>, 05.02.2014

“8 Nisan 1339 tarihli İdarei vilayat kanunuile ve tedrisatı iptidaiye kararnamesinin tadili hakkında kanun”,
http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/kanunlar_kararlar/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200426.pdf, 02.02.2015

“Bir muallimin hatıra defteri”, <http://blog.milliyet.com.tr/bir-muallimin-hatira-defteri-1-bandirma-orta-okulu--19-ekim-1939-/Blog/?BlogNo=343615>, 10.04.2014

Talim Terbiye Kurulu Kararları Fihristi-1929,
http://ttkb.meb.gov.tr/kurulkararlari/fihristler/fihrist_1929.pdf, 12.03.2014

“Emin Türk Eliçin'in Biyografisi”,
http://etev.org/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=36&Itemid=53, 16.02.2014

“Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Tarihçesi”, <http://hayef.istanbul.edu.tr/?p=6286>, 20.11.2013

“Edirne Gazi Mahmut İlkokulu”, <http://www.gazimahmutilkokulu.meb.k12.tr/> 20.11.2013

“Edirne Şinasi İlköğretim Okulu Tarihçesi”,
<http://www.sinasiilkogretimokulu.k12.tr/?SyfNmb=2&pt=Tarihçe>. 20.01.2012

“Çanakale'de Eğitim ve Okullar Tarihi”, <http://www.selcukuygun.com/site/wp-content/uploads/2010/09/%C3%A7anakkale-e%C4%9Fitim-tarihi-son-23042009.pdf> 12.10.2014

Kaya, Miyase Koyuncu; “Aktif Öğrenme ve Öğrenci Merkezli Ders İşlenişine Tarihimizden Bir Örnek:Tahrir-i Nüfus Mihverinde Dersler”, **International Conference on New Trends in Education and Their Implications** 11-13 November, 2010 Antalya, <http://www.iconte.org/FileUpload/ks59689/File/216.pdf>

Mustafa Şahin, “Pierre Bovet'in Ege Konferansları ve Türk Eğitimine İlişkin Düşünceleri”, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-61/pierre-bovetin-ege-konferanslari-ve-turk-egitimine-iliskin-dusunceleri>, 14.02.2014

İsmet İnönü:Eğitim Öğretim Üzerine, Haz: İlhan Turan , Türk Eğitim Derneği–İnönü Vakfı, Aralık 2002 – Ankara www.ismetinonu.org.tr. 20.01.2015

C. Kitaplar

“Hocam”:**Maarif Vekili Esat Sagay'ın Hatıraları**, Haz: Eren Sagay, YKY Yay., İstanbul, 2012

Akın, Abdullah; **Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi**, Ensar Yay., İstanbul, 2011

Akyüz, Yahya; **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982'ye Kadar)**, Ankara Üniv.Eğitim Bilimleri Fak.Yay., Ankara, 1982

Akyüz, Yahya; **Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri 1848-1940**, y.y., Ankara, 1978

Algün, M.Hilmi; **Maarif Hakkında Dilekler**, y.y.,İstanbul, 1940

Alkan, Mehmet Ö.; **Terakki Vakfı ve Terakki Okulları 1877-2000**,İstanbul, Terakki Vakfı Yayınları, 2003.

- Alp, Hayrunnisa; **Tevhidi Tedrisattan Harf İnkılabına İlköğretim (1924-1928)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Dan: Sabahattin Özel, İstanbul, 2009
- Antel, Sadrettin Celal; **Maarifimiz ve Meseleleri**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1939
- Arayıcı, Ali; **Kemalist Dönem Türkiye'sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri**, Ceylan Yay.,1999
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, C. II, Ankara, 1997
- Atatürk'ün Bütün Eserleri, : (26 Ocak 1931-28 Eylül 1932)**, Kaynak Yay.,İstanbul, 2009
- Atatürk'ün Bütün Eserleri: (Ağustos 1930-25 Ocak 1931)**, Kaynak Yay.,İstanbul, 2009
- Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri**, Maarif Vekâleti Yayınevi, 1939
- Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, Haz:Hulusi Turgut, Türkiye İş Bank. Yay., İstanbul, 2005
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri-II**, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Türk Tarih Kurumu Bas., Ankara, 1959
- Aydemir, Şevket Süreyya; **İkinci Adam (İsmet İnönü)**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1967
- Aytaç, Kemal; **Avrupa Eğitim Tarihi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, İstanbul, 1992
- Bal, İhsan; **1924 Raporunun Türk Eğitimine Etkileri ve J.Dewey'in Eğitim Felsefesi**, Aydınlar Basımevi., 1991
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı; **Öğretmen**, Kültür Basımevi, 1944
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı; **Toplu Tedris**, Sebat Basımevi, İstanbul, 1938
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı; **Batıya Doğru**, Sebat Bas., İstanbul, 1945,
- Başar, Erdoğan; **Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)**, MEB yay.,İstanbul, 2004,
- Başgöz, İlhan **Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk**,Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1999,
- Batır, Betül; **İkinci Meşrutiyet'ten Tevhid-i Tedrisat'a Türkiye'de İlköğretim (1908-1924)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2007
- Batur, Muhsin; **Anılar ve Görüşler: Üç Dönemin Perde Arkası**, Milliyet Yay., İstanbul, 1985

- Bilgiseven, Amiran Kurtkan; **Eğitim Sosyoloji, Kavramlar, Teoriler-Eğitim Yolu ile Kalkınmanın Esasları**, 4.bs., Türk Dnyası Araştırmalar Vakfı yay., İstanbul, 1987
- Binbaşıoğlu, Cavit; **Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi-Araştırmalar**, Anı Yay., İstanbul, 2005
- Binbaşıoğlu, Cavit; **Yeni Köy Okulu**, İzmir Matbaası, İstanbul, 1959
- Bir Dönemin Belge Mektupları (1927-1965)**, Haz: Asiye Özdemir Eliçin, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2008
- Bulut, Faik; **Kürt Sorununa Çözüm Arayışları-Devlet ve Parti Raporları Yerli ve Yabancı Öneriler (1920-1997)**, Ozan Yay., İstanbul, 1998
- Bumin, Kürşad; **Batıda Devlet ve Çocuk**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1983
- Cemil Sena; **Mufassal Umumi Tedris Usulleri**, Suhulet Kütüphanesi, 1935
- Chomsky, Noam; **Demokrasi ve Eğitim**, Ed:C.P.Otero, Çev: Ender Abadoğlu vd., : Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu, İstanbul, 2007.
- Cumhuriyette Çocuklar**, Haz: Mine Göğüş Tan ve diğerleri, Boğaziçi Üniv.Yay., İstanbul, 2007
- Çelenk, Süleyman; Tertemiz, Neşe; Kalaycı, Nurdan; **İlköğretim Programları ve Gelişmeler**, Nobel Yay., Ankara, 2000
- Çevik, Hikmet ; **Tekirdağ Tarihi Araştırmaları**, Ahmet Sait Bas., İstanbul, 1949
- Çınarlı, Mehmet; **Altmış Yılın Hikayesi**, Kitabevi Yay., İstanbul, 1999
- Çocuk Haftası 1930**, C:2, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1930
- Dağlar, Yalçın; **Köylerimizden Örnekler**, Kader Bas., İstanbul, 1951
- Dağlar, Yalçın; **Siyasette Köycülüğümüz**, Nurgök Mat., İstanbul, 1954
- Dewey, John; **Mektep ve Cemiyet**, Çev:B.Avni, Devlet Matbbası, İstanbul , 1930
- Dewey, John; **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1939
- Doğruel, Fatma; Doğruel, A.Suut; **Türkiye'de Enflasyonun Tarihi**, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 2005
- Dr.Reşit Galip**, Haz: A.Şevket Elman, y.y., Ankara, 1955
- Duman, Selçuk; **Modern Türkiye'nin İnşasında Halkevleri ve Sivas Halkevi Örneği**, Berkan Yay., Ankara, 2013
- Durkheim, Emile; **Ahlak Eğitimi**, Çev:Oğuz Adanır, Dokuz Eylül Yay., İzmir, 2004
- Durna, Tezcan; **Kemalist Modernleşme ve Seçkincilik: Peyami Safa ve Falih Rıfkı Atay'da Halk İnşası**, Dipnot Yay., Ankara, 2009

- Ergin, Osman Nuri; **Türkiye Maarif Tarihi**, Osmanbey Matbaası., C:5, İstanbul, 1943
- Ergingöz, O.Necati; **Köy Eğitiminde Yaşanmış Realiteler**, Yeni Bas., Bursa, 1943
- Ergun, Doğan; **Sosyoloji ve Eğitim**, İmge Kitabevi, Ankara, 3.bs, 2005
- Ergün, Mustafa; **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Yay., Ankara, 1982
- Gülşah Eser, **“Köy Enstitülerinde Bir Öncü: Özgün Arşivi Işığında Göl Köy Enstitüsü**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan: Aynur Soydan Erdemir, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2011
- Falih Rıfki; **Yeni Rusya**, Ankara, 1931
- Ferriere, Adolphe; **Faal Usuller ve Yeni Türkiye Mektepleri**, Remzi Kitaphanesi, İstanbul, 1932.
- Gedikoğlu, Şevket; **Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri**, y.y., Ankara, 1971
- Georgeon, François; **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, Çev:Ali Berktaş, YKY, İstanbul, 2006, s.15.
- Gökalp, Ziya; **Milli Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri**, Haz:Rıza Kardaş, MEB yay., İstanbul, 1997
- Guttek, Gerald L.; **Eğitim Felsefesi ve İdeolojik Yaklaşımlar**, Çev:Nesrin Kale, Utobyay yay., Ankara, 2001
- Güven, İsmail; **Türk Eğitim Tarihi**, Naturel Yay., Ankara, 2010
- Heywood, Colin; **Baba Bana Top At:Batı’da Çocukluğun Tarihi**, Çev:Esin Hoşsucu, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003
- İlk ve Orta Öğretim Botanik Terimleri : Türkçe-Osmanlıca, Osmanlıca-Türkçe, Fransızca-Türkçe**, Maarif Vekilliği, İstanbul, 1939
- İlk ve Orta Öğretim Fizik Terimleri : Türkçe-Osmanlıca, Osmanlıca-Türkçe, Fransızca-Türkçe**, Maarif Vekilliği, İstanbul, 1939
- İlk ve Orta Öğretim Jeoloji Terimleri : Türkçe-Osmanlıca, Osmanlıca-Türkçe, Fransızca-Türkçe**, Maarif Vekilliği, İstanbul, 1939.
- İlk ve Orta Öğretim Matematik Terimleri : Türkçe-Osmanlıca, Osmanlıca-Türkçe, Fransızca-Türkçe**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1937.
- İsmail Hakkı, **Mürebbilere**, Suhulet Yay., İstanbul, 1932
- İstanbul İlk Okullarında Çocukları Koruma İşleri**, Maarifet Basımevi, İstanbul, 1937, s.60-61
- Kanad, H.Fikret; **Pedagoji Tarihi**, Milli Eğitim Basımevi, C:2, İstanbul, 1948

- Kanbolat, Erhan; **Hazırlanışı ve Uygulanması Açısından Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İlköğretim Programları (1913-1968)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü.Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2005
- Kaplan, İsmail; **Türkiye'de Milli Eğitimin İdeolojisi**, İletişim Yay., 2. Bs., İstanbul, 1995, s.89-90.
- Karaömeroğlu, Asım; **Orda Bir Köy Var Uzakta:Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem**, İletişim Yay., İstanbul, 2006
- Karslı, M. Ferid; **Köy Öğretmeninin Anıları**, Köy Hocası Basımevi, Ankara, 1935
- Kazım Özalp Anılar-Belgeler**, Der:Atilla Oral, Demkar Yay., İstanbul, 2011
- Koçer, Hasan Ali; **Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi**, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1991
- Kodaman, Bayram; **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara,1988,
- Kolçak, Sabri; **İlk Öğretimin Temel Davaları**, Kanaat Kit., İstanbul, 1946,
- Kopar, Metin; **Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğru Anadoluya Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1927-1950)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2009
- Kemal (Köymen), Nusret **Halkçılık ve Köycülük**, Tarık Edip ve Ş.Kütüphanesi, Ankara, 1934
- Köycülüğümüzün Temelleri**, Haz: Suat Hüsnu, Tahsin Tola vd., Sebat Matbaası., İstanbul, 1935,
- Köy Enstitüleri ve Köy Öğretmeni Anket Cevapları 1950**, Öğretmen Dergisi Yay., Ankara, 1950
- Köy Okulu Binası**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937
- Kültür Düsturu**, Haz: A.Bedri Edis, Resimli Ay Basımevi, İstanbul,1938-1939
- M.Nedim, M.Nurettin, **Aile ile Mektepte Elbirliği**, Resimli Ay Matbaası., İstanbul, 1933
- Maarif Düsturu**, Der: F.Reşit Unat, 2.cilt, Milli Matbaa, İstanbul, 1927
- Maarif Sergisi Rehberi**, Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933
- Maarifle İlgili Kanunlar**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940
- Mektep Eşyası**, Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası, İkinci bs., 1933
- Mektepten Okula, Talebeden Öğrenciye Üsküdar**, Haz: Seyfettin Ünlü, Üsküdar Belediye Başk.Yay., İstanbul, 2001
- Muallim Abdalbaki; **Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri**, Tefeyyüz Mat., İstanbul, 1930-1931

- Mutluer, M.Kamil;
Üner,Erdoğan; **Teoride ve Uygulamada Mahalli İdareler Maliyesi**, İstanbul Bilgi Üniv. Yay., İstanbul, 2009
- Nami, Kazım; **Muallimin Meslek Ahlaki**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934
- Onur, Bekir; **Türk Modernleşmesinde Çocuk**, İmge Yay., İstanbul, t.y.,
- Onur, Bekir; **Türkiye’de Çocukluğun Tarihi**, İmge Yay., İstanbul, 2005,
- Osman Nuri; **Cumhuriyet ve İstanbul Mahalli İdaresi**, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi Yay., İstanbul, 1933
- Öcal, Mustafa; **Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat-III**, Ensar Yay., İstanbul, 2008,
- Önder, Mehmet; **Mevlana Şehri Konya**, Yeni Kitap Bas., Konya, 1962
- Öztürk, Cemil; **Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**, Türk Tarih Kurumu Bas., Ankara, 1996
- Öztürk, Cemil; **Türkiye’de Dünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar**, MEB yay., İstanbul, 2005
- Öztürk, Saygı; **İsmet Paşa'nın Kürt Raporu**, Doğan Yay., İstanbul, 2007
- Öztürk, Saygı; **Kasadaki Dosyalar**, 4.bs, Ümit ay., Ankara, 2003
- Parlak, İsmet; **Kemalist İdeoloji’de Eğitim: Erken Cumhuriyet Dönemi Tarih ve Yurt Bilgisi ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme**, Turhan Ktabevi, Ankara, 2005
- Parker, Beryl; **Türkiyede İlk Tahsil Hakkında Rapor**, Maarif Vekaleti, 1939.
- Peters, W.; **Pedagoji Enstitüsü Psikoloji ve Pedagoji Çalışmaları**, C:1, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1940,
- Raşit, Hıfzırrahman; **Mektep İnzibatında Reform**, Yeni Matbaa, İstanbul, 1929,
- Russell, Bertrand; **Eğitim ve Toplum Düzeni**, Çev.Nail Bezel, Varlık Yayınevi, İstanbul,1969
- Sabuncuoğlu,
M.İhsan; **Çorum Tarihine Ait Derlemelerim I-II-III, y.y.**, Çorum, 2010
- Sarıkaya, Makbule; **Türkiye Himayei Etfal Cemiyeti 1921-1935**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011
- Seyda, Mehmet; **Çocukluk Yılları**, TDK Yay., Ankara, 1980
- Soysal, Emin; **İlköğretim Olayları ve Köy Enstitüleri**, Uygun Bas., Bursa, 1945
- Spring, Joel; **Özgür eğitim**, Çev.Ayşen Ekmekçi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1991
- Şevki, Mehmet Ali; **Yanlış Vaz’edilen Meselelerden Biri İlk Tahsil**, Türkiye Matbaası, İstanbul, 1934

- Şimşir, Bilal N.; **Türk Yazı Devrimi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara : 1992,
- Tankut, Hasan Raşit; **Köylerimiz**, Kenan Bs., y.y., 1939,
- Terimlerin Türkçeleştirilmesi Bakımından Profesör Ragıp Özerdim'in Muhturası Hakkında Rapor**, T.D.K.,Yay., Ankara, 1941
- Tonguç, İ.Hakkı ; **Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları (1935-1946)**,Haz:Engin Tonguç, Çağdaş Yay., İstanbul, 1976
- Tonguç, İ.Hakkı ; **Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy**, 3.Bsm., Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay., Ankara, 1998
- Tozlu, Necmettin; **İnsandan Devlete Eğitim**, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2003.
- Ülken, Hilmi Ziya; **Eğitim Felsefesi**, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1967,
- Üstel, Füsün; **Makbul Vatandaşın Peşinde : II. Meşrutiyet'ten Bugüne Türkiye'de Vatandaş Eğitimi**, İletişim yay., İstanbul ,2004.

D. Makaleler

- A.N., "Bir Doktora 15000 Çocuk", **Kurun**, 1 Eylül 1938, S:7415-1515,s.5
- A.S. "Çok Hayırlı Bir İnkılab", **Cumhuriyet**, 15 Nisan 1933, S:3209,s.1,
- Abdurrahman Şeref; "Tarihte Çocuk Haftası", **Haber**, 23 Nisan 1938, S:2245, s.5
- Abidin Daver; "Çok Uğurlu Bir İş: Köylüyü Okutmak" **Cumhuriyet**, 15 Nisan 1933, S:3209,s.1,
- Açık Göz; "Mahalle Mektebi", **Yeni Adana**, 16 Ağustos 1931, S:2874, s.1
- Adsız Yazıcı, "Yüzde 95", **Tan**, 23 Nisan 1937, S:723, s.2
- Ağaoğlu Ahmed; "Cumhuriyet Halk Partisi Programı Etrafında", **Cumhuriyet**, 18 Mayıs 1935, S:3952, s.2
- Ağaoğlu Ahmed; "Kültür Bakanı İle Bir Mülakat", **Cumhuriyet**, 23 Eylül 1935, S:4080, s.1
- Ahmet Azmi; "Milasta Mektep Bekleyen Yavrular", **Cumhuriyet**, 2 Eylül 1933, S:3349, s.2
- Ahmet Şükrü; "İlk Tahsil", **Milliyet**, 15 Mart 1934, S:2908, s.1
- Ahmet, Niyazi; "Yerli Film Sanayimiz Ne Zaman Çocuk Filmleri Hazırlayacak", **Kurun**, 18 İkincikanun 1938, S:7192-1282, s.6

- Akın, Veysi; "23 Nisan Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramının Tarihçesi", **PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi**, s.91-96
- Akşamcı, "Türk Köyünü Kurtaracak Büyük Teşebbüs", **Akşam**, 21 Teşrinisani 1936, S:6488, s.3,
- Akşamcı; "Maarif Teşkilatı", **Akşam**, 20 Kanunusani 1935, S:5839, s.3
- Akşamcı; "Mütehassis Raporları", **Akşam**, 24 Temmuz 1936, S:6381, s.2
- Akyüz, Yahya; "Atatürk'ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri", **Ankara Üniversitesi'nin 60.Kuruluş Yılı Armağanı**, Ed: Doğan Atılğan, Ankara,2006, s.186-204
- Akyüz, Yahya; "Eğitim Alanındaki Aydınların Özeleştirisi ve Balkan Savaşları", **Tarih ve Toplum**, Aralık 2002, S:228, s.54-58
- Akyüz, Yahya "Atatürk Öğretmenlere Dedi ki", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 1981, C:14, s:1-2, s.9-15
- Alaaddin, İbrahim; "Medeniyet Miyarı Çocuk", **İkdam**, 18 Nisan 1928, S:11131, s.1
- Alaaddin, İbrahim; "Çocuğun Hakkı", **İkdam**, 31.07.1928 , S: 11232,s.1
- Alaaddin, İbrahim; "Duygu Terbiyesine Dair- Sivas Muallimleriyle Hasbihal-1", **Duygu ve Düşünce**,20 Kanunusani 1928, C:1,S:12, s.12
- Alıçlı, Sırrı; "En Lüzumlu Ameli Terbiye Sistemi", **Cumhuriyet**, 5 Şubat 1938, S:4933, s.3
- Ali Naci; "Darülfünun", **İkdam**, 10 Teşrinievvel 1929, S:11659, s.1
- Ali Süreyya; "İlk Tahsil ve Fırka", **Cumhuriyet**, 12 Mart 1934, S:3538, s.1
- Ali Süreyya; "Köy Muallimlerine Ziraat Kursları", **Cumhuriyet**, 6 Ağustos 1933, S:3322, s.1
- Ali Yücel, Hasan; "Köye Doğru", **Akşam**, 21 Teşrinisani 1936, S:6488, s.3
- Antel, S.Celal; "Köyde ve Şehirde Maarif", **Tan**, 19 Ağustos 1939, S:1455, s.5
- Antel, Sadrettin Celal; "Kitaplarda Basitlik Ağırlık Meselesi", **Tan**, 22 Nisan 1939, S:1337,s.5
- Artam, Nurettin; "Türk Muallimi Berbat Bir Halde Değildir!", **Ulus**, 8 Birincikanun 1939, s.2
- Ataç, Nurullah; "Dayak", **Haber**, 1 Şubat 1938, S:2171, s.2
- Ataç, Nurullah; "Hocalık Hakkı", **Haber**, 20 Nisan 1938, S:2242, s.3
- Ataç, Nurullah; "Çocuk Şiirleri", **Haber**, 23 Nisan 1938, S:2245, s.3
- Ataç, Nurullah; "Gramer", **Haber**, 30 Birincikanun 1938, S:2479, s.3

- Ataç, Nurullah; "Çocuklara Sinema", **Haber**, 4 Mayıs 1938, S:2256, s.3
- Atay, F.R.; "Ordu ve Köy", **Ulus**, 28 Sonkanun 1936, S:5209, s.1
- Atay, F.R.; "Yeni Bir Kanun", **Ulus**, 19 Son kanun 1936, S:5201, s.1
- Atay, Falih Rıfki; "Köy Terbiyecileri", **Ulus**, 19 Sonteşrin1936, S:5502, s.1,
- Atay, Falih Rıfki; "Köy", **Yeni Mersin**, 7 Haziran 1936, S:2405, s.1
- Atıf; "İdarei Hususiyeler Kalmalı mı, Yoksa Kalkmalı mı?", **İdare**, Nisan 1928, S:1, s.87-92
- Atila, Rıza; "Bir Tamim Münasebetiyle", **Yeni Mersin**, 19.8.1934, S:1860,s.1
- Atila, Rıza; "Herşeyden Evvel Program", **Yeni Mersin**,18.7.1934, S:1833,s.1
- Atila, Rıza; "Mektepsiz Kalan Talebe", **Yeni Mersin**, 4.11.1934, S:1924, s.1
- Atila, Rıza; "Şark-Garp", **Yeni Mersin**, 24 Haziran 1936, S:2419, s.1
- Atila, Rıza; "Yarım Teşkilat", **Yeni Mersin**, 8.8.1934, S:1851, s.1
- Atila, Rıza; "Okul İhtiyacı", **Yeni Mersin**, 18 Eylül 1935, S:2188, s.1,
- Atuf, Nafi; "Mekteplerde Ceza", **Terbiye**, Teşrinisani 1929, S:19, s.23-27
- Ayas, Nevzat; "Vatandaş Niçin ve Nasıl Okutmalı", **Muallimler Mecmuası**, İkinciteşrin-Kanunuevvel 12.1932, S:32,-33, s.21-23
- B.Avni; "Yeni Yazı ve Alfabe", **Terbiye**, Kanunusani 1929, S:11, s.1,
- B.H.; "Köy Yatı Mektepleri", **Kurtuluş Yolu**, 1 Nisan 1926, S:1, s.2-5
- Babacan, Hasan; Üçüncü, Uğur; "Türk Basınına Göre Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Meşrutiyet Kutlamaları", **History Studies**, 2010, 2/2, s.411-437
- Baban, Cihad; "Doğunun Makûs Kültür Talii", **Doğu**,10 Birincikanun 1937, S:6, s.1
- Balaban, R.; "Ulusal Ekonomi ve Köy Muallim Mektebi", **Fikirler**, 15 Şubat 1935, S:122, s.1-2
- Balaban, Rahmi; "Köyü Kültürleştirme Yolları", **Anadolu**, 5 Kanunuevvel 1934, S:6082, s.1
- Baltacıoğlu, İ.H.; "Öğretmenin En Büyük Hassası", **Kurun**, 6 Eylül 1938, S:7420-1520, s.2
- Baltacıoğlu, İ.Hakkı; "Halk Partisinin Yeni Programı Üzerine", **Yeni Adam**, 16.5.1935,S:72, s.2

- Baltacıoğlu, İ.Hakkı; “Okutan, Öğretmen, Evrimmen”, **Yeni Mersin**, 28 Nisan 1936, S:2370, s.2,
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı; “Değer Buhranı”, **Yeni Adam**, 17 Şubat 1940, S:373, s.2
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı; “Eğitmen ve Pedagojide Türk’e Doğru”, **Yeni Adam**, 13 Temmuz 1939, S:237, s.10
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı; “Halk Partisinin Yeni Programı Üzerine”, **Yeni Adam**, 16.5.1935, S:72, s.2
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı; “İlkokul Programının Tenkidi-1:Milli Terbiye Böyle Verilemez”, **Yeni Adam**, 1.4.1937, S:170, s.8-9
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı; “Maarif İşleri Nasıl Düzelir”, **Zaman**, 27 Ağustos 1934, S:78, s.1-7
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı; “Okuma Seferberliği Niçin Yapılmıyor?”, **Yeni Adam**, 11.6.1936, S:128, s.2
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı; “Okutan, Öğretmen, Evrimmen”, **Yeni Adam**, 23.4.1936, S:121, s.3
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı; “Öğretmen İçin ”, **Yeni Adam**, 10 İlkanun 1942, S:415, s.2
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı; “Öğretmen Niçin Böyle Yetişmez”, **Yeni Adam**, 25.6.1936, S:130, s.2
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı; “Öğretmenin Bütçesi”, **Yeni Adam**, 29.10.1936, S:148, s.2
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı; “Öğretmenin Hakkını Öğretmene Verelim”, **Yeni Adam**, 4.2.1937, S:162, s.2
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı; “Öldürmeyin Çocukları”, **Yeni Adam**, 28.1.1937, S:161, s.2
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı; “Tedrisat Sitemi Niçin Değişiyor?”, **Yeni Adam**, 7.10.1937, S:197, s. 2
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı; “Ziraat Kalkınması Karşısında Türk Okulları Ne Yapmalı”, **Kurun**, 31 Kanunievvel 1938, S:7534-1634, s.2
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı; “Köy Enstitüleri Hem Kemiyyetin Hem Keyfiyyetin Zaferidir”, **Yeni Adam**, 23. Mayıs 1940, S:282, s.2
- Bekir, İlhami; “Yerli Çocuk Filmi Geniş Bir Seyirci Kitlesi Bulmağa Namzettir”, **Kurun**, 18 İkincikanun 1938, S:7192-1282, s.6,
- Benice, Etem İzzet; “Köylüyü Nasıl Okutmalyız”, **Son Telgraf**, 24 İkincikanun 1939, S:677, s.2,

- Benice, Etem İzzet; "Nasıl Kabil Olabilir?", **Son Telgraf**, 26 İkincikanun 1939, S:679, s.1,
- Benice, Etem İzzet; "Partinin Kalkınması", **Son Telgraf**, 8 Temmuz 1939, S:39 s.1
- Benice, Etem İzzet; "Hepsini Yakmak Yeniden Yapmak", **İkdam**, 19 İkinciteşrin 1939, S:96-212 s.1
- Benice, Etem İzzet; "Mekteplerde Disiplin mi Gevşek, Anormaller Mi Çoğalıyor?", **Son Telgraf**, 28 Haziran 1938, S:467,s.2
- Benice, Etem İzzet; "Her Şey Bitirdiğimiz Noktada Yeniden Başlıyor", **Son Telgraf**, 25 İkincikanun 1939, S:678, s.1
- Berkes, Mediha; "Mektepliler Arasında Bazı İnamlar", **Yurt ve Dünya**, Temmuz 1941, S:7, s.23-31
- Bilget, A ; "İzmirde Yol ve Mektep İşleri", **Son Posta**, 24 Mart 1935, S:1664, s.2
- Bilgiç, Sadık; "Köy Yatı Mektepleri", **Resmi Isparta**, 13 Mart 1935, S:610, s.1,
- Bir Muallim; "Kemiyet ve Keyfiyet", **Cumhuriyet**, 9 Şubat 1938, S:4937, s.5
- Birgen, Muhittin; "Bir inkılap İlmihaline İhtiyaç Var", **Son Posta**, 27 Birincikanun 1940, S:3742, s.2,
- Birgen, Muhittin; "İki Dil: Hayat Dili, Mektep Dili", **Son Posta**, 19 Birincikanun 1940, S:3734, s.3
- Birgen, Muhittin; "Münevverler ve Köylü", **Akşam**, 16 Mayıs 1938, S:2798,s.2
- Birgen, Muhittin; "Şavul, Şakül, Çekül", **Son Posta**, 9 İkinciteşrin 1940,S:3694,s.3
- Birgen, Muhittin; "Usulsüz Dilli Mektep Kitapları", **Son Posta**, 9 İkinciteşrin 1940, S:3694, s.3,
- Boran, Behice S.; "Şehir ve Şehirleşme Davamız", **Yurt ve Dünya**, Mart 1941, S:3, s.25-35
- Bozok, Hüsamettin; "Arap Harflerini Hortlatmayacağız", **Yeni Adam**, 15.2.1940, S:268, s.8
- Burhan Asaf; "İnkılap Maarifinde Bilgi Ve Duygu", **Vakit**, 6 Mart 1933, S:5444, s.8
- Burhan Asaf; "Maarif Hareketlerimiz", **Hakimiyeti Milliye**, 21 Haziran 1933, S:4283,s.1
- Burhan Asaf; "Şark Vaziyeti-İsanbul Civarı", **Hakimiyeti Milliye**, 17 Haziran 1931, S:3562, s.2

- Burhan Asaf; "Türk Mekteplerinde Yasak Edilen Nesne", **Hakimiyeti Milliye**, 15 İkincikanun 1933, S:4132, s.3
- Burhan Cahid; "15 Yıllık Maarif", **Son Posta**, 19 İkinciteşrin 1939, S:3343, s.1
- Burhan Cahid; "Tahrir Dersleri", **Son Posta**, 26 Şubat 1938, S:2719, s.1,
- Burhan Cahit; "Haklı Bir Endişe", **Milliyet**, 16 Mart 1934, S:2909, s.3,
- Burhan Cahit; "İlkmektep Hocası", **Milliyet**, 26 Mart 1933, S:2559, s.3
- Burhan Cahit; "Haklı Bir Endişe", **Milliyet**, 16 Mart 1934, S:2909, s.3
- Burhan Cahit; "Tapon Nesil", **Milliyet**, 25 Mart 1934, S:2918, s.3
- Burhanettin Ali; "Muallim mi Politikacı mı?", **Yarın**, 31 Temmuz 1931, S:578, s.3
- C.B.; "Gençleri ve Mütekaitleti Seferber Etsek", **Tasviri Efkar**, 25.01.1940, S:219, s.3
- C.H.; "Genel Seviyeyi Yükseltmenin Yolu!", **Zaman**, 20 Ağustos 1935,S:421, s.3
- C.H.; "Mekteplerde Terbiyevi Filmler", **Zaman**, 1 Şubat 1935, S:224,s.3
- C.N.; "Pek Güzel BiR Fıkra", **İkdam**, 18.10.1928, S:11311, s.1
- C.N.; "Kitap İstihsalı", **İkdam**, 5 Ağustos 1929, S:11594 s.3
- C.N.; "Bir Mukayese", **İkdam**, 30 Haziran 1929, 11558, s.1
- C.N.; "Mütehassıslardan İstifade" **İkdam**, 21 Temmuz 1929, s.3
- Yalçın, Hüseyin Cahit; "Maarif Şurasına Hazırlık", **Yeni Sabah**, 13 Mart 1939, S:307, s.1
- Yalçın, Hüseyin Cahit; "Mektep Kitaplarından Vergi", **Yeni Sabah**, 1 Mart 1939, S:295, s.1
- Can, Sıtkı; "Okullar Açılırken", **Çoruh**, 10 Teşrinevvel 1935, S:214, s.1
- Celal Antel, "İlk Mekteplerde Matematik Tedrisatı Bakımından Verimleri Üzerinde Bir Araştırma", **Pedagoji Bülteni**, İstanbul, 1954, s.10-25
- Celal Nuri; "Türk İnkılabının Yeni Bir Safhası: Latin Harfleri Meselesi ", **İkdam**, 07.Mayıs 1928 , S:11150, s.2
- Celal Nuri; "Vilayetlerin İdaresi", **İkdam**, 08.02.1929 S:11421 s.2
- Cemal, Ömer; "Urfada Okuyanlar", **Vakit**, 4 Temmuz 1934, S:5922, s.6

- Cevad, Burhan; "İlkmeektep Muallimleri", **Son Telgraf**, 17 Haziran 1939, S:818, s.3,
- Cevat Nizami; "İdare Makinemiz İşlemiyor", **Akşam**, 8 Nisan 1932, S:4848, s.1-2
- Cevat; "Köy Mektebi ve Köy Muallimi", **Muallim Sesi**, 15 Şubat 1935, S:11, s.1
- Cevdet Kerim; "Cemiyet ve Maarif", **Çankaya**, 1 Mayıs 1928, S:1, s.11-12
- Cevdet; "İzmit Nasıl Hazırlanıyor", **Vakit**, 19 Birinciteşrin 1933, S:5669,s.6
- Ciritli, H.; "John Dewey'in Tecrübe Okulu", **Yeni Adam**, 27.5.1937, S:178, s. 8-9
- Çakan, Işıl; "Cumhuriyet Döneminde İlköğretimin Finansman Sorunu ve Mektep Vergisi Uygulaması", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Yıl:1/2002, S:2, s.85-127
- Çalıkoğlu, Erem; "Ruus Köyü Mektep İstiyor!", **Ekekon**, 14 Birincikanun 1939, S:1237, s.2
- Çapan, M.S.; "Okuyanlarımız Atıyor mu?",**Zaman**, 28 Mart 1936,S:637-28,s.3
- D.M.N; "Harf İnkılabı ve İstanbul Kitapçılığının Perişan Hali", **Resimli Şark**, Ağustos 1931, S:8, s.15-17
- Dal, Fahri; "Yeni İlkokul Programı", **Yeni Adam**, 5.11.1936, S:149, s.8
- Demiray, Enver; "Öğretmenlerimizle Bir Görüşme ", **İnci**, 21 Eylül 1935, S:26, s.1
- Demiray, Tahsin; "İlk Mekteplerimiz Halk Müessesesi mi? Devlet Müessesesi mi?", **Muallimler Mecmuası**, 15 Mart 931, S:17, s.196-197
- Demiray, Tahsin; "Muallimlerimiz Fizyolojik Felaketlerin Tehdidi Altında", **Muallimler Mecmuası**, Teşrinisani 1932, S:23, s.86-88
- Demiray, Tahsin; "Türkiye Cumhuriyetinin 10 Yıllık Maarif İşleri ve İlkedrisat Muallimlerinin Maddi Vaziyetlerinin Takip Ettiği Seyir", **Muallimler Mecmuası**, 1932, Fevkalade Sayı, s.257-295
- Demirel, Ahmet; "1930'lu Yıllarda Bir İsim Değişikliği:Maarif Vekaleti/Kültür Bakanlığı", **Tarih ve Toplum**, Haziran 2003, S:234, s.31-37
- Derviş, Suad; "İstanbul Halkı Feryad Ediyor: S.O.S!!....", **Cumhuriyet**, 1 Mart 1936, S:4238, s.3
- Derviş, Suat; "İlk Tahsil", **Son Posta**, 9 Haziran 1936, S:2102, s.3
- Derviş, Suat; "Kitapçının İthamı Ağır:...", Cumhuriyet, 7 İkincikanun 1936, S:4184, s.3

- Derviş, Suat; "Mektebe Hasret Çocuklar", **Son Posta**, 11 Haziran 1936, S:2104, s.1-9
- Doğanoğlu, Z.; "İzmir Köylüsü Okumak İstiyor ", **Cumhuriyet**, 4 Teşrinisani 1931, S:2692, s.1
- Duman, Doğan; "Yerli Malı Haftaları", **Tarih ve Toplum**, Mart 1993, S:111, s.143-147
- Duru, Kazım Nami; "İlk Öğretimde Son Koz", **Yeni Kültür**, Temmuz 1938, S:27, s.193-199
- Duru, Kazım Nami; "Millet Mektepleri ve Halk Okuma Odaları", **Cumhuriyet**, 13 İkincikanun 1939, S:5270, s.5,
- Duru, Kazım Nami; "Son Münakaşalar", **Cumhuriyet**, 24 Şubat 1938, S:4949, s.5
- Duru, Kazım Nami; "Tuba Ağacı", **Cumhuriyet**, 29 Mart 1938, S:4982, s.5
- Duru, Kazım Nami; "Yunus Nadi Üstadımıza Açık Mektup", **Cumhuriyet**, 28 İkincikanun 1938, S:4925, s.5
- Duru, Kazım Nami; "Son Münakaşalar", **Cumhuriyet**, 24 Şubat 1938, S:4949, s.5
- Dürder, Baha; "Okullarda Yazı Dersleri", **Yeni Sabah**, 20 Nisan 1939, S:345, s.4
- Ebuzziya Zade; "Bu Kaçınıcı Mütehasıs", **Zaman**, 1 Ağustos 1934, S:52, s.1
- Ebuzziya Zade; "Maarif Sisteminde İstikrar Lazım!", **Zaman**, 3 Temmuz 1934, S:23, s.1
- Ebüzziya Zade, "Yine Maarif İşleri", **Zaman**, 20 Ağustos 1934, S:71, s.1-2
- Eğilmez, Sami; "İlkokul Programı-İlkokul Geometri Kitapları", **Öğretmen Sesi**, 1 İkincikanun 1939, S.37-78, s.201
- Enis, Salahaddin; "Mektep Kitaplarının Fietlerini Kontrol", **Milliyet**, 13 Mayıs 1934, S:2964, s.3
- Erdem, Tahir; "İsparta Pansiyonlu Okullarının Bugünkü Durumu", **Isparta**, 12 İkincikanun 1938, S:755, s.1,
- Erenel, Latif; "Yeni Kültür Programı", **Açık Söz**, 1 Birinciteşrin 1936, S:165, s.2
- Erenel, Latif; "Yeni Kültür Programı", **Açık Söz**, 30 Eylül 1936, S:164, s.1,
- Ergin, M.Saffet; "İnkılap Terbiyesi: Şark ve Garp Medeniyeti Arasındaki Farklar", **Cumhuriyet**, 26 İkinciteşrin 1936, S:4505, s.5
- Ergin, Nurettin; "Teşkilatlanmak", **Yeni Bilgi**, 1.8.1948, S:15, s.1-10

- Ertem, Sadri; "17inci Maarif Vekili", **Vakit**, 1 İkincikanun 1939, S:7535, s.2
- Ertem, Sadri; "Aç Çocuklar ve Eski İmaretler", **Vakit**, 14 Birincikanun 1933, S:5725, s.3
- Ertem, Sadri; "Bay Saffet Arıkanla Önemli Bir Görüşme:"**Kurun**, 1 Ağustos 1935, S:6308-248,s.3
- Ertem, Sadri; "Bir Küçük Hesap Bir Büyük Netice", **Vakit**, 16 Birinciteşrin 1940, S:8179, s.3
- Ertem, Sadri; "Çocuk ve İstiklal Marşı", **Vakit**, 30 Eylül 1940, S:8163, s.3
- Ertem, Sadri; "Çocuklarımız Bize Benzemeyecektir", **Kurun**, 1 Şubat 1938, S:7206-1296, s.2
- Ertem, Sadri; "Kapanan Mektepler", **Vakit**,3 Temmuz 1933, S:5560, s.3,
- Ertem, Sadri; "Köy Rehberleri", **Kurun**, 1 Şubat 1936, S:427, s.3
- Ertem, Sadri; "Nesillerin Farkı", **Vakit**,19 Temmuz 1933, S:5576, s.3,
- Ertem, Sadri; "Planlı Maarif",**Vakit**, 12 Şubat 1939, S:7574, s.2
- Ertem, Sadri; "Velilerin İnkılapçı Mektepteki Rolü", **Vakit**, 4 Birinciteşrin 1940, S:8167, s.3
- Ertez, Hikmet; "Terbiye Sistemimizin Islahı Bir Zarurettir", **Cumhuriyet**, 7 Şubat 1938, S:4935, s.3
- Es, Hikmet Feridun; "Bugünün Çocuğu Nasıl Yetiştiriyor?", **Akşam**, 20 Teşrinievvel 1938, S:7179, s.3
- Es, Hikmet Feridun; "Ezberciliğe Dair", **Akşam**, 6 Şubat 1941, S:8008, s.3
- Es, Hikmet Feridun; "Güzel Bir İş", **Akşam**, 10Teşrinievvel 1938, S:71779, s.3
- Es, Hikmet Feridun; "Eski ve Yeni Mektep Müsamereleri", **Akşam**, 19 Kanunisanı 1941, S:7990,s.3
- Etem, Sadri; "Çocuk Haftası Geliyor!", **Vakit**, 16 Nisan 1933, S:5482, s.3
- Etem, Sadri; "Kalite ve Kantite", **Yeni Mersin**, 20 Ağustos 1936, S:2467, s.1
- Ertem, Sadri; "Lise Talebesi Çoğalıyor Bu İş Zararlı Olabilir", **Vakit**, 12 Birincikanun 1933, S:5723, s.2
- Eyüp Hamdi; "Amerika'da Yeni Terbiye Sistemleri", **Duygu ve Düşünce**, 1 Şubat 1927, C:1 S:1,s.12
- Eyüp Hamdi; "Mektep ve İdeal", **Yeni Fikir**, 12 Eylül 1928, S:39, s.33-34,

- Eyüp Hamdi; “Mekteplerimizde İnkılap”, **Duygu ve Düşünce**, 1 Mart 1927, C:1,S:3, s.2-4
- Eyüp Hamdi; “Terbiyede Hakiki Hürriyet”, **Yeni Fikir**, 30 Nisan 1928, S:35, s.11-15,
- F.A.; “Mersinden Mut’a-5”, **Yeni Mersin**,6 Haziran 1936, S:2404, s.7
- Fahriye; “Aldanan Kim? Çocuk mu? Çocuk Velisi mi? Öğretmen mi? Buyurman mı? ”, **Fikirler**, 15 Mayıs 1935, S:130, s.6-7
- Falih Rıfkı; “Köy Hocasının Yeri Boştur”, **Hakimiyeti Milliye**, 27 İkincikanun 1932, S:3787, s.1
- Falih Rıfkı; “Maarifimizle Anlaşalım”, **Hakimiyeti Milliye**, 8 Kanunisani 1931, S:3409, s.1
- Falih Rıfkı; “Medrese ve Mektep”, **Hakimiyeti Milliye**, 6 Kanunisani 1931, S:3407, s.1
- Falih Rıfkı; “Muallim”, **Hakimiyeti Milliye**, 2 Haziran1931, S:3448, s.1
- Falih Rıfkı; “Taşra”, **Hakimiyeti Milliye**, 27 Haziran 1932, S:3932, s.1
- Falih Rıfkı; “Terbiye Kadrosu”, **Hakimiyeti Milliye**, 28 Mayıs 1931, S:3442, s.3
- Falih Rıfkı; “Fikir ve Terbiye İşleri”, **Hakimiyeti Milliye**, 18 Nisan 1933, S:4217,s.1,
- Feridun, Hikmet; “Tek Mektep, Tek Terbiye”, **Akşam**, 8 Teşrinisani 1933, S:5418, s.3;
- Fethi, Rüknettin; “Köy ve Köycülük”, **Tasviri Efkar**, 26 01 1940, S:220, s.3
- Feyzi, Reşad; “Çocuk Kütüphanesi”, **Son Telgraf**, 15 Nisan 1939, S:755, s.3,
- Feyzi, Reşad; “Köy Bir Ceza Yeri midir?”,**Son Telgraf**,29 Mart 1939,S:738, s.3
- Feyzi, Reşat; “Bizdeki Laubalilik”, **Son Telgraf**, 21 Mart 1939, S:730, s.3
- Feyzi, Reşat; “Çocuklar Okuyacak”, **Son Telgraf**, 8 Mart 1939, S:717, s.3,
- Feyzi, Reşat; “Hususi İdareleri Lağveden Okuyucu”, **Son Telgraf**, 17 Haziran 1939, S:818, s.3
- Feyzi, Reşat; “Tam Adam Yetiştirmek Lazım”, **Son Telgraf**, 20 Mart 1939, S:729, s.3,
- Feyzi, Reşat; “Tenkit ve Tahammül”, **Son Telgraf**, 3 İkincikanun 1939, S:656, s.3
- Feyzi, Reşat; “Allah Aşkına Halledin!”, **Son Telgraf**, 4 İkinciteşrin 1939, s:958, s.2

- Feyzi, Reşat; "Gaflet, Tabii Tekzip Edilecekti", **Son Telgraf**, 28 Haziran 1939, S:829, s.3
- Feyzi, Reşat; "Osmanlıca İsteyenler", **Son Telgraf**, 27 İkincikanun 1940, S:1037, s.2
- Feyzi, Reşat; "Serhat ve Açıklık", **Son Telgraf**, 20 İkinciteşrin 1939, S:972, s.2,
- Feyzi, Reşat; "Terim Meselesinde İstikrar Lazım", **Son Telgraf**, 29 Haziran 1939, S:830, s.3
- Feyzi, Reşat; "Yangından Mal Kaçırır Gibi", **Son Telgraf**, 21 İkinciteşrin 1939, s:973, s.2
- Feyzi, Reşat; "Yeniler, Eskiler Davası", **Son Telgraf**, 14 Mart 1939, S:723, s.3
- Fuat, A. ; "Köy Çocuğu Mektep İstiyor", **Mektep**, 15.02.1932, S:8, s.1
- Gezgin, Hakkı Süha; "Hocalık En Yüksek Rütbedir!", **Kurun**, 27 Mayıs 1938, S:7318-1408, s.6
- Gezgin, Hakkı Süha; "İşe Birde Öğretmenler Tarafından Bakalım", **Kurun**, 24 Şubat 1937, S:6868-988, s.3
- Gezgin, Hakkı Süha; "Film Sanayiimize Düşen Yeni Bir Vazife", **Kurun**, 19 İkincikanun 1938, S:7193-1283, s.6,
- Gezgin, S.; "Çocukları Şımartmayalım", **Kurun**, 16 Birinciteşrin 1936, S:682, s.5
- Gezgin, S.; "Sonu Nereye Varacak?", **Kurun**, 3 Birinciteşrin 1935, S:309, s.3
- Gökçe, Orhan Rahmi; "Muallim. Okul İşimiz", **Anadolu**, 19 Eylül 1935, S:6318, s.3
- Gökmen, Şakir Hazım; "Milli Müdafaada Öğretmenin Rolü", **Rize**, 20 Haziran 1936, S:247, s.3
- Gönç, M.; "Herekede Köy Çocukları Kampını Ziyaret ", **Akşam**, 16 Ağustos 1936, S:6401, s.3,
- Gövsa, İbrahim Alaettin; "Bakanlıktan Vekalet", **İkdam**, 14 İkincikanun 1939, S:3, s.3
- Gözalan, M.; "Müesseselerdeki Padişah İsimleri ", **Akşam**, 21 Teşrinievvel 1939, S:7544, s.3
- Güler, Birgül; "İl Özel İdaresi Harcamaları 1925-1990", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Mayıs 1995, C:4, S:3, s.11-25
- Güngör, Salahaddin; "Gramer Zarureti" **Cumhuriyet**, 3 İkinciteşrin 1939, S:5561 s.2

- Günöz, Tahsin; "Okulda Atatürk Günü", **İlköğretim**, 4 Birincikanun 1939, S:28, s.148
- H.F.; "Ahlak Meselesi", **Son Telgraf**, 20 Şubat 1938, S:343, s.3
- H.F.; "Modern Bir İlkmektepe Görülenler", **Akşam**, 7 Kanunusani 1936, S:6186, s.7
- H.F.; "Yeni Çocuğun Yemişleri", **Akşam**, 4 Kanunusani 1937, S:6543, s.3
- H.F.; "Bizde İlk Çocuk Kampı", **Akşam**, 5 Temmuz 1936, S:6362, s.2-5
- H.F.; "Çocuk Kütüphanesinde Gördüklerim", **Akşam**, 11 Şubat 1937, S:6581, s.3
- H.F.; "Ne Okuyorlar?", **Akşam**, 11 Şubat 1937, S:6581, s.3
- H.F.; "Yeni Mektep", **Akşam**, 25 Kanunusani 1937, S:6564, s.3
- H.M.; "Muallimin Rolü", **Hayat Mecmuası**, 15 Teşrinisani 1928, C:4, S:103, S.1
- H.Ö.; "1932 Rönesansı ve Milli Maarif", **Çığır**, 1 İkincikanun 1933, S:1, s.11
- H.R.Ö.; "Umumi İlkokul ve Mecburi Tahsil Meselesi", **Okul ve Öğretmen**, Mayıs 1936, S:5, s.8-12
- Halit Fahri; "Yüzü Gülmez Adam", **Hakimiyeti Milliye**, 13 Nisan 1933, S:4212, s.5
- Hasan Ali; "İlim Düşmanları", **Mihrab**; 1 Nisan 1340, S:10, s.308-310
- Hayrettin, Tahir; "İnkılap ve Köy", **Kadro**, Ağustos 1933, S.20, s.29
- Hıfzırrahman Raşit; "Devlet Gözile İlk Mektep Kitapları", **Vakit**, 15 Nisan 1933, S:5481, s.4,
- Hıfzırrahman Raşit; "Gençliğimizin Vatandaşlık Terbiyesi İçin", **Resimli Şark**, Teşrinisani 1931, S:11, s.2-3
- Hıfzırrahman Raşit; "Mekteplerde Yeni Bir İmtihan Şekli", **Resimli Şark**, Ağustos 1932, S:20, s. 5-6
- Hıfzırrahman Raşit; "Okuma Terbiyesi-1", **Vakit**, 20 Nisan 1933, S:5486, s.9
- Hikmet, Neriman; "Küçük Bir Babil Kulesinin İçindeyiz", **Vatan**, 2 Birincikanun 1940, S:104, s.2
- Hulusi, İsmet; "İlkmektep", **Son Posta**, 18 İkincikanun 1938, S:2683 s.4
- Hür Adam; "Memurcu Maarif", **Hür Adam**, 6 Kanunusani 1931, S:37 s.1

- I.E.; "Ziraat Mektepleri", **Akşam**, 2 Mart 1932, S:4811, s.3
- İ. Hakkı, "İlk Mektepler Sergisi", **Hakimiyeti Milliye**, 27 Haziran 1934, S:4643, s.6
- İbrahim Necmi; "Yeni İlk Mektep Hocalarımıza", **Hakimiyeti Milliye**, 14 Eylül 1931, S:3652, s.2,
- İffet Halim; "Çocuk Haftası Münasebetiyle: Anneler Günü", **Hakimiyeti Milliye**, 11 Nisan 1934, S:4566, s.4
- İkdamcı; "Talebe ve Öğretmen", **İkdam**, 28 Mart 1939, S:73 s.3
- İnan, M.Rauf; "İnkılapçı Türkiye Mektepçiliğinde Reşit Galip", **Fikirler**, 15 Mart 1935, S:124, s.1-2
- İskender Fahreddin; "Muallimlerin Fikirleri: Muallimlere Direktif Veren Bir Terbiye Evi Olmalı", **Akşam**, 19 Mayıs 1932, S:4886, s.7,
- İskender Fahreddin; "Muallimlerin Fikirleri:", **Akşam**, 19 Mayıs 1932, S:4886, s.7
- İskender Fahreddin; "Muallimlerin Fikirleri: Aile Çocuğun Terbiyesile Alakadar Olmalı", **Akşam**, 5 Mayıs 1932, S:4872, s.10
- İskender Fahreddin; "Muallimlerin Fikirleri: Grup Usulünün Bizde Tatbiki Kabil Değil", **Akşam**, 12 Mayıs 1932, S:4879, s.7,
- İsmail Habib; "Eski Harflere Veda", **Adana Mıntıkası Maarif Mecmuası**, 29 Teşrinisani 1928, S:13, s.1-3
- İsmail Habib; "Muallimlik Nedir?", **Adana Mıntıkası Maarif Mecmuası**, 15 Nisan 1928, S:3, s.14-15
- İsmail Hakkı; "Çocuğun Terbiyesi Ancak, Yaşanarak Kazanılır", **Tan**, 18 Mayıs 1937, S:748, s.5
- İsmail Hakkı; "İzmir'in Maarif Bakımından Hususi Bir Ehemmiyeti Var", **Yeni Asır**, 12 Teşrinievvel 1934, S:8771, s.1
- İsmail Hakkı; "Maarif Siyasetimiz İstikrara Çok Muhtaçtır", **Yeni Asır**, 12 Temmuz 1934, S:8693, s.1,
- İsmail Hakkı; "Mektep İhtiyacı Tatmin Edilmiş Değil", **Yeni Asır**, 21 Eylül 1934, S:8753, s.1
- Kandemir, S.; "Türk Köyünü Kalkındırma İşi Tamamen İlim İşidir", **Cumhuriyet**, 29 Nisan 1935, S:3933, s.7
- Kandemir, Salahaddin; "Köy Davasını Halle Nasıl ve Nereden Başlamalıyız?-2", **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1935, S:3935, s.7
- Kandemir; "Niçin Kitap Okunmuyor?", **Cumhuriyet**, 15 İkinciteşrin 1936, S:4494, s.5

- Kandemir; "Okuyarak Nesil Yetiştiren Mektep", **Cumhuriyet**, 27 Birincikanun 1936, S:4534, s.8
- Karacan, Ali Naci; "Çoban Oluyorlar", **Tan**, 7 Eylül 1935, S:138, s.1
- Karanakçı, Safaeddin; "Mütehassıs Meselesi", **Cumhuriyet**, 5 Haziran 1939, S:5410,s.7
- Kazım Nami; "Bize Nasıl Bir Mektep Sistemi Lazım", **Muallimler Mecmuası**, Şubat-Mart 1932, S:226-27, s.188-193
- Kazım Nami; "Çocuk Devletindir", **Cumhuriyet**, 26 Nisan 1932,S:2861 s.3
- Kazım Nami; "İlk mektep Muallimlerinin Maaşları", **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 1932,S:2869 s.1
- Kazım Nami; "Köy Kalkınması", **Cumhuriyet**, 11 Nisan 1937, S:4636, s.5
- Kazım Nami; "Maarif Sistemimiz", **Hakimiyeti Milliye**, 9 Nisan 1930, S:3140, s.2,
- Kazım Nami; "Maarifimiz III", **Hakimiyeti Milliye**, 20 Birincikanun 1933, S:4462, s.1
- Kazım Nami; "Maarifimiz IV", **Hakimiyeti Milliye**, 22 Birincikanun 1933, S:4464, s.1
- Kazım Nami; "Muallim Birlikleri Hakkında",**Hakimiyeti Milliye**,14 Ağustos 1930,S.3264, s.2
- Kazım Nami; "Muallimlerde Fazilet", **Hakimiyeti Milliye**, 19 Ağustos 1930, S.3269, s.2
- Kazım Nami; "Muallimlerin İztırabı", **Muallimler Mecmuası**, 15.11.1930, S:12, s.33-36
- Kazım Nami; "Mürebbi", **Muallimler Mecmuası**, 15 Şubat 1931, S:16, s.177-179
- Kazım Nami; "Yaratan Çocuklar Sergisi", **Hakimiyeti Milliye**, 24 Haziran 1934, S:4640, s.3
- Kemal, Nusret; "İlk Tahsil ve Köy Terbiyesi-1", **Hakimiyeti Milliye**, 8 Nisan 1934, S:4563, s.3
- Kemal, Nusret; "Köy Terbiyesi İçin Gelir Kaynakları", **Hakimiyeti Milliye**, 11 Nisan 1934, S:4566, s.4
- Kemal, Nusret; "Maarif Vekili ve Köy Terbiyesi", **Hakimiyeti Milliye**, 25 Mayıs 1933, S:4254,s.3
- Kemalist; "İki Karar ve İki Mütalea", **İkdam**, 16 Mart 1939, S:61, s.1

- Kemalist; "Mektep Kitaplarında İstilahlar", **İkdam** Sabah Postası, 6 Şubat 1939, S:23 s.1
- Kısakürek, Necip Fazıl; "Maarif Meselemiz-2", **Son Telgraf**, 17 İkinciteşrin 1939, s:969, s.1
- Kiraz Ali Oğlu; "Bursa Civarında Okutma İşlerinin, Okuyucuların Gözden Geçirilmesi", **Vakit**, 9 Nisan 1933, S:5475, s.11
- Kirazoğlu Ali; "23 Nisan Günü Gemlikte Çocuklar Memurluk Değil İşçilik Ettiler", **Vakit**, 26 Nisan 1933, S:5492, s.4
- Kul, F.Nurşen; "Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Binaları", **Mimarlık 360**, Temmuz-Ağustos 2011 s.66-71
- Kulaksızoğlu, Bekir Sukuti; "Valimizin El Koyduğu Bir İş:Modern Mektep", **Yeni Yol**, 23 Şubat 1938, S:2466,s.1
- L.; "Maarif Vekili Diyor ki:", **Zaman**, 29 Temmuz 1934, S:49, s.3
- Levend, Agah Sırrı ; "Çocuk Terbiyesinde Mektebin Rolü", **Cumhuriyet**, 17 İkincikanun 1940, S:5634, s.3
- Levend, Agah Sırrı ; "Milli Terbiyemizin Esasları", **Cumhuriyet**, 21 Şubat 1940,S:5666, s.2
- Levent, H.B.; "Mekteplerinde Disiplin",**Kurun**, 19 Şubat 1937, S:6864-984, s.3
- M. Hulusi, "Muradiyede Yeni Cami", **Yeni Asır**, 8 Teşrinievvel 1934, S:8767, s.6
- M. Hulusi; "Bütün Vilayetlerde Örnek Olacak Bir Varlık", **Yeni Asır**, 2 Kanunuevvel 1934, S:8814, s.7,
- M. Selahaddin; "Bu Derdin Çaresi Nedir?", **Milliyet**, 24 Mart 1934, S:2917, s.6
- M. Selahaddin; "Yatılı Köy Mektepleri", **Milliyet**, 3 Nisan 1934, S:2924, s.5
- M. Selahattin; "Bu Derde Çare Nedir?", **Milliyet**, 16 Mart 1934, S:2909, s.1-5,
- M. Şevki; "Cumhuriyet Ordusunun Kültür İşlerindeki Rolü ", **Akşam**,14 Haziran 1936, S:6341, s.7
- M.B.; "Ucuz Etin Tiridi", **Bilgi**, 1 Aralık 1950, S:44, s.1-2
- M.Kaynak, Cemal; "Bol Bol Karar", **Çağ**, 23 Şubat 1935, S:36, s.1
- Malik, Hilmi A.; "İlkmektepler Sergisi: Tedris Usulünde Yeni Ufuklar Açıyor", **Hakimiyeti Milliye**, 27 Haziran 1934, S:4643, s.6,
- Mayakon, İsmail Müştak; "Öz Türkçe Yazı Örnekleri: Bir Buyrultu", **Milliyet**, 6 Kanunuevvel 1934, S:3171, s.3,
- Mehmet Asım; "Çocuk Haftası", **Vakit**, 26 Nisan 1933, S:5492, s.2

- Mehmet Emin; "Beyaz Zambaklar Memleketinde", **Hayat**, 26 Nisan 1928 C:3 S:74 , s.1-2
- Mehmet Emin; Mehmet Emin, "İki Kitap Bir Netice", **Hayat Mecmuası**, 20 Kanunevvel 1928, S:108, s.4-6,
- Mehmet Emin; Mehmet Emin, "İrtica Karşısında Gençlik", **Anadolu Mecmuası** , Mayıs 1341, S:9-10-11, s.356-358
- Mehmet Emin; Mehmet Emin., "Harf İnkılabı Maarif Seferberliğidir", **Hayat Mecmuası**, S:90, C:4, Ankara, 16 Ağustos 1928, s.225
- Murad, Salih; "İlkmektepler", **Cumhuriyet**, 5 İkinciteşrin 1936, S:4484, s.4
- Muslihiddin; "Köylüler İçin", **Milliyet**, 19 Nisan 1933, S:2580, s.8
- Mustafa Namık; "Mektepliler Bayramı", **Cumhuriyet** , 5 Mayıs 1928, S:1434, s.1
- Mustafa Şekip; "Milli Bayramlar ve Halk Terbiyesi", **Yeni Türk Mecmuası**, Teşrinisani 1932, S:2, s.147-149
- Mümtaz Faik; "Öğretmek Vazifesi", **Milliyet**, 15 Teşrinisani 1934, S:3150, s.3
- Münir, Hikmet; "Muallimler İçin", **Vakit**, 8 Şubat 1939, S:7570, s.2,
- N.;
- "İki Yol", **Milliyet**, 26 Teşrinievvel 1929, S:1331,s.3
- Nabi, Yaşar; "Maarif Meselesi", **Varlık**, 1.12.1939, S:154, s.260-261
- Nabi, Yaşar; "Okul İhtiyacımız Karşısında", **Ulus**, 8 Şubat 1936, S:5220, s.2
- Nabi, Yaşar; "Talebe ve Üniforma", **Varlık**, 15.10.1935,S:55, s.1
- Nadi, Nadir; "İnkılabı Anlamayanlar", **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1939, S:5401,s.1
- Nadi, Nadir; "Maarif Vekili Vaziyeti Nasıl İzah Ediyor?", **Cumhuriyet**, 9 Mart 1938, S:4962, s.3
- Nadi, Nadir; "Meslek Aşk Kafi midir?", **Cumhuriyet**, 6 Haziran 1939, S:5411,s.1
- Nadi, Yunus; "23 Nisan Kutlu Olsun", **Cumhuriyet**, 23 Nisan 1935, S:3927, s.1-5
- Nadi, Yunus; "Çocuk Günü", **Cumhuriyet** , 23 Nisan 1928, S:1421, s.1
- Nadi, Yunus; "Halk Mektepleri", **Cumhuriyet**, 5 Kanunisani 1929, S:1675 , s.1
- Nadi, Yunus; "İdari İslahat", **Cumhuriyet** , 28 Nisan 1928, S:1426, s.1

- Nadi, Yunus; "İlk Tedrisat ve Onun Hocaları", **Cumhuriyet**, 4 Kanunisanı 1934, S:3473, s.1
- Nadi, Yunus; "İlk Tedrisat ve Umumi Okutma", **Cumhuriyet**, 11 Mart 1934, S:3537, s.1
- Nadi, Yunus; "Köy Maarifini Nasıl Yaparız", **Cumhuriyet**, 6 Kanunisanı 1934, S:3475, s.1
- Nadi, Yunus; "Köy mektepleri Nasıl Olmalıdır", **Cumhuriyet**, 5 Kanunisanı 1934, S:3474, s.1
- Nadi, Yunus; "Maarif Hayatımızda Hususi İdare Vaziyeti", **Cumhuriyet**, 24 Kanunuevvel 1933, S:3482,s.2
- Nadi, Yunus; "Mekteplerimizde Terbiye Usulü Süratle Islaha Muhtaç Görünüyor", **Cumhuriyet**, 24 İkincikanun 1938, S:4921, s.1
- Nadi, Yunus; "Memleketin Küçüklerinin Büyük İşi", **Cumhuriyet**, 15 Mart 1934, S:3541, s.1
- Nadi, Yunus; "Memleketin Şark ve Garbı Arasında Fark Yoktur", **Cumhuriyet**, 21 Haziran 1936, S:4347, s.1
- Nadi, Yunus; "Talim ve Terbiyede Ciddiyete Avdet Lüzumuna Dair", **Cumhuriyet**, 7 Teşrinievvel 1934, S:3744, s.1
- Nadi, Yunus; "Memleketin Şarkı Başka Garbi Başka mı?", **Cumhuriyet**, 16 Haziran 1936, S:4342, s.1
- Necip Asım; "Milli Bayramlar", **Anadolu Mecmuası**, 1340 , S:5, s.161-164
- O.Z.; "Aksarayda Okuma Yazma Öğrenenlere Para Veriliyor", **Son Posta**, 4 Nisan 1932, S:609, s.3
- Oral, Cavid; "Rejimlerde Terbiye", **Zaman**, 4 Nisan 1936, S:645-36, s.4
- Ortaç, Yusuf Ziya; "Mekteplerimiz", **İkdam**, 17 İkincikanun 1939, S:6, s.2
- Osman Halit; "İlk Tahsil Hakkında Düşünceler", **Hakimiyeti Milliye**, 17 Nisan 1934, S:4571, s.5
- Osman, Feridun; "Bizde Köy Maarifi Milli Müdafaa Meselesidir" **Cumhuriyet**, 9 Haziran 1934, S:3624, s.5
- Osman, Feridun; "Gene Köy Mektepleri", **Cumhuriyet**, 12 Mayıs 1934, S:3596, s.3
- Osman; "Mengende Mektep İhtiyacı", **Son Posta**, 19 Mart 1932, S:593, s.4
- Ozansoy, Halit Fahri; "Kitap mı Yok, Yoksa Onu Okuyan Halk Kitle mi?", **Son Posta**, 29 Birinciteşrin 1937, S:2604, s.3

- Öcal, Mustafa ; “Cumhuriyet Döneminde İlk, Orta ve Yüksek Öğretimde Din Eğitimi”, **Cumhuriyet’in 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi İlimi Toplantısı-Tebliğler**, Haz:Fahri Unan, Yücel Hacaloğlu, Ankara, 1999, s.313.
- Öğretmen İ.E.H.; “Öğretmenler Toplantısı ve Büyük Gaye”, **Yeniyol**, 7 Nisan 1937, S:2342, s.1
- Öğretmen Rıza ÖZ; “İlk Okullarla Orta Okullar Arasında Hakiki Bir İrtibat Lazımdır?”, **Öğretmen Sesi**, 15.1.1939, S:37-79,s.253
- Öğretmen; “Erdemin Mektubu”, **Vakit**, 23 Birinckanun 1940, S:8245, s.4
- Önen, Yekta Ragıp; “Yerli Çocuk Filmi Geniş Bir Seyirci Kitlesi Bulmağa Namzettir”, **Kurun**, 19 İkincikanun 1938, S:7193-1283, s.6,
- Öymen, Hıfzırahman Raşit; “Köy Enstitüleri-Köy Öğretmenler Okulu-Köy Kolejleri”, **Eğitim Hareketleri**, Temmuz-Ağustos 1959, S:55-56, s.1-4
- Özdal, Hayrettin; Erdem, Necip; “Nazimiye Tetkik Notları”, **Altan**, 1938, S:39-42, s.46-59
- Özgüven, Vahit; “Ulus Okulları”, **Anadolu**, 5 Kanunuevvel 1934, S:6082, s.2,
- Öztürk, Cemil; Nurdoğan, Arzu M.; “Millet Mekteplerinde Yurttaşlık Eğitimi: Öğretim Programları ve Ders Kitapları”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, 2001, S:5, s175-202
- Öztürk, Nuri; “Köy Mekteplerinin Eksiği”, **Muallim Sesi**, 15 Kanunusani 1935, S:9, s. 2
- P.S.; “YanlıŞ Bir Karar”, **Son Posta**, 24 Mart 1932, S:598, s.3
- P.S.; “İki TürLü DüşünüŞ”, **Son Posta**, 17 Mart 1932, S:591, s.3
- Parker, Beryl; **Türkiyede İlk Tahsil Hakkında Rapor**, Maarif Vekaleti, 1939.
- Parlatır, İsmail; “Yeni Türk Harflerinin Kabulü ve Uygulamada Türk Basının Rolü”, **Ankara Üniversitesi’nin 60.Kuruluş Yılı Armağanı, Atatürk ve Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Eğitimi ve Türk Kültürü Konusunda Seçme Yazılar**, Ed: Doğan Atılğan, Ankara,2006, s.130-135
- Pekesen, Berna; “Umumi Müfettiş İbrahim Tali Öngören: Müfettişlik İcraatları ve 1934 Trakya Teftiş Gezisi Raporu”, **Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar**, Bahar-Yaz 2008, S:7, s.145-177
- Polatel, Oğuz; “1927 Yılı İzmit Meclisi Umumisi Zapt-namesi”, **M.Sabri Yalım’a Armağan**, Kocaeli Döümantasyon Merkezi Yay., s.101-136
- Raşit; “Terbiye ve Kiyafet”, **Yeni Adana**,7 Teşrinisani 1929,S:2346,s.1

- Rauf, Mehmet; "Köylerin Sayısını Azaltmak imkansızdır", **Tan**, 18 Haziran 1937, S:778, s.5
- Refik, Cemal; "İmtihan Hazırlıkları",**Akşam**, 6 Haziran 1939, S:7407, s.3
- Refik, Cemal; "Küçük Mekteplilerin Teessürü", **Akşam**, 17 Teşrinisani 1938, S:7217,s.4
- Ruhi ; "Ahlaki Mebdeler", **Duygu ve Düşünce**, 15 Şubat 1927, C:1 S:2,s.2-4
- Ruşen Zeki; "İktisadi Terbiye", **Duygu ve Düşünce**,1 Şubat 1927,C:1 S:1, s.5-8
- Ruşen Zeki; "Köy mektepleri ve Mevcut Program", **Duygu ve Düşünce**, 15 Şubat 1927, C:1 S:2,s.8-9,
- Ruşen Zeki; "Köy Mekteplerimiz ve Ferdi Talim ve Terbiye", **Duygu ve Düşünce**, 1 Mart 1927, C:1,S:3, s,4-6
- Ruşen Zeki; Eflatun Cem; "Köy Mekteplerimiz ve Ferdi Talim ve Terbiye", **Duygu ve Düşünce**,12.04.1927,S:5, s,3-6,
- Ruşen Zeki; Eflatun Cem; "Köy Mekteplerimiz ve Ferdi Talim ve Terbiye-4",**Duygu ve Düşünce**,15.04.1927,S:6, s,6-7
- Rüştü Bekir; "Cidede 8000 Çocuğa Yalnız 6 Mektep", **Cumhuriyet**, 27 Teşrinieevvel 1934,S:3764, s.2
- Sabiha Zekeriya, "Çocuk haftasının Gayesi Nedir", **Cumhuriyet**, 25 Nisan 1929, S:1783, s.1
- Sadak, Necmeddin; "Çok Mühim Milli Bir Davanın Halli Yolunda", **Akşam**, 19 Nisan 1940, S:7720,s.1
- Sadak, Necmeddin; "Elifbe İle Kültür Elde Edilir mi?", **Akşam**, 25 Kanunisanı 1940, S:7635, s.1
- Sadak, Necmeddin; "Maarif İşleri",**Akşam**, 17 Teşrinisani 1939, S:7569, s.1
- Sadrettin Celal; "İlk Mektepten Beklediklerimiz", **Muallimler Mecmuası**, Birinciteşrin 1932, S:31, s.1-4
- Sadrettin Celal; "Maarifte İslahat", **Muallimler Mecmuası**, 1 Şubat 1931, S:15, s.131-133
- Sadrettin, Mecdi; "Maarif Vekaleti", **Milliyet**, 12 Temmuz 1934, S:3024, s.2
- Sadullah, Naci; "Çocuklar Dün Biten Çocuk Haftası İçin Ne Diyorlar", **Son Posta**, 30 Nisan 1937, S:2422, s.1-11
- Sadullah, Naci; "Dayak mı, Evet!", **Son Posta**, 28 İkincikanun 1938,S:2693,s.1-10

- Sadullah, Naci; "Mekteplerde Sıkı Disiplin İsteyenler Haklı mı?", **Son Posta**, 27 İkincikanun 1938, S:2692 s.1-6
- Safa, Payami; "Kitap Yetiştiriniz!", **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1939, S:5400,s.5
- Safa, Payami; "Yalan!", **Tan**, 15 Birinciteşrin 1935, S:176, s.2
- Safa, Payami; "Arap Harfleri", **Cumhuriyet**, 24 İkincikanun 1940, S:5638, s.3,
- Safa, Payami; "Cezasız Terbiye",**Cumhuriyet**, 25 İkincikanun 1938,S:4922, s.3
- Safa, Payami; "Din Ahlakından Dünya Ahlakına", **Cumhuriyet**, 10 Şubat 1938, S:4938, s.3
- Safa, Payami; "Falih Rıfkının İhtidası", **Cumhuriyet**, 26 İkincikanun 1939, S:5283, s.3
- Safa, Payami; "Kitap ve Program", **Tan**, 19 Şubat 1936, S:301-3604,s.2
- Safa, Payami; "Latin Harfi Neslinin İstikbali", **Cumhuriyet**, 11 Haziran 1939, S:5416,s.2.
- Safa, Payami; "Maarif Vecizeleri", **Cumhuriyet**, 1 Ağustos 1940, S:5828, s.2
- Safa, Payami; "Muallimler Birliği ve Meslek Cemiyetleri", **Tan**, 3 Şubat 1936, S:285-3588, s.2
- Safa, Payami; "Muallimlerin Hali Berbad" **Cumhuriyet**, 3 Birincikanun 1939, S:5589, s.3
- Safa, Payami; "Sınıfta Gazete", **Tan**, 13 Birinciteşrin 1935, S:174, s.2
- Safa, Payami; "Talebelerin Çıkardığı Gazeteler", **Cumhuriyet**, 24 Mayıs 1937, S:4679, s.2
- Safa, Payami; "Terim Rezaleti",**Cumhuriyet**,15 Birincikanun 1939, S:5601, s.3
- Safa, Payami; "Teşekkür", **Tan**, 2 Ağustos 1935, S:102-3405,s.2
- Safa, Payami; "Yazıklar Olsun!: Hulusa ve Netice", **Cumhuriyet**, 19 İkincikanun 1940, S:5636, s.3
- Safa, Payami; "Bir Amerikalı Terbiyecisi", **Tan**, 24 Haziran 1935, S:63-3366, s.2
- Safa, Payami; "Gençleri ve Mütakaitleri Seferber Etsek", **Tasviri Efkar**, 26 Birincikanun 1940, S:220,s.1
- Safa, Payami; "Hayat Karşısında Mektep ve Kitap", **Tan**, 7İkinciteşrin 1935, S:199-3502,s.2
- Safa, Payami; "İmtihanlar", **Tan**, 7 Haziran 1935, S:46-3349, s.2
- Safa, Payami; "Kütür Mütearifeleri", **Tan**, 14 Haziran 1935, S:53-3356, s.2

- Safa, Payami; "Talim ve Terbiyeye Dair Bir Haber", **Tan**, 27 Temmuz 1935, S:96-3399,s.2
- Saffet, Mehmet; "İnkılap Terbiyesi", **Ülkü**, Eylül 1933, S:8, s.105-114
- Sağır, Turan; "İstiklal Marşı Besteleri", **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Y:3, S:5, Aralık 2010, s.214-226
- Sanlav, Enver; "Doğuda Bekliyorum Gel...", **Öğretmen Sesi**, 1 İkincikanun 1939, S.37-78, s.201
- Saydam, Mitat; "Bana Göre Köy Kanunu", **Tan**, 9 Haziran 1937, S:770, s.5,
- Saylam, M.; "Hüseyin Cahite Bir Cevap", **Kurun**, 27 Eylül 1937, S:1171, s.1
- Sedes, Selami İzzet; "Arap Harflerini Öğretmeli miyiz?", **İkdam**, 25 İkincikanun 1940, S:161, s.2
- Sedes, Selami İzzet; "Bir Maarif Davasının Gülünç Neticesi:Yazıklar Olsun!", **İkdam**, 20 İkincikanun 1940, S:159, s.2
- Sedes, Selami İzzet; "Basitlik Meselesi", **Akşam**, 12 Nisan 1939, S:7358 s.3
- Selami İzzet; "Çocuk Davası", **Vakit**, 3 Mayıs 1933, S:5499, s.3,
- Selami İzzet; "Öz Türkçe", **Vakit**, 28 Mayıs 1934, S:5885, s.3
- Selim, Orhan; "Benim Derdim Değil Ama..", **Tan**, 5 Temmuz 1935, S:74-3377,s.2,
- Selim, Orhan; "200 Kişiye Bir Kitap", **Akşam**, 21 Mart 1936, S:6257, s.3,
- Sertel, M. Zekeriya; "Çocuklar ve Gençler Ne okuyorlar?", **Tan**, 28 İkinciteşrin 1938,S:1195, s.1
- Sertel, Sabiha Zekeriya; "Eski ve Yeni", **Tan**, 29 Mayıs 1939, S:1373,s.5
- Sertel, Sabiha Zekeriya; "Muallimlerin Mecburi Şark Hizmeti", **Tan**, 21 Şubat 1940, S:1636, s.5
- Sertel, Sabiha Zekeriya; "Talebenin Morali, Muallimin Morali", **Tan**, 3 Haziran 1939, S:1378,s.5
- Sevengil, Ahmet Refik; "Eğitmenli Köy Okullarında Çocuklar Nasıl Yetiştiriliyor", **Vakit**, 21 Mayıs 1939, S:7672, s.3
- Sırrı, Mehmet; "Mektep Yok Demek, Ne Demek Bilir misiniz?", **Halkın Sesi**, 16 Eylül 1934, S:1271, s.1
- Sinanoğlu; "Çocuk Kampları", **Hakimiyeti Milliye**, 23 Nisan 1932,S:3867, s.4

- T.; "Bir Tamime Dair", **Son Posta**, 11 Nisan 1932, S:616, s.3
- T.D.; "% 5 ler Meselesi ve İstanbul Muallimler Birliği", **Muallimler Mecmuası**, 15 Kanunuevvel 1930, S:13, s.89-91
- Tan, M. Turhan; "Muallimlerin Bahtı Açıldı!", **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1936, S:4309, s.3
- Tan, M. Turhan; "Neler Okumuşuz Neler?", **Cumhuriyet**, 10 Mart 1937, S:4604, s.5
- Tan, M.T.; "Muallimlerin Geçirdiği İmtihan", **Son Posta**, 8 Nisan 1935, S:1679, s.6
- Tan, M.Turhan; "Mekteplerde Terbiye Meselesi", **Cumhuriyet**, 27 İkincikanun 1938, S:4924, s.5
- Tanyer, Turan; "Mekteplilerin İdman Bayramı", **Mekteplilerin idman Bayramı ve Samsun Posta Tarihi**, Türkiye Barolar Birliği, Ankara, 2010, s.20-21
- Tarakçıoğlu, R.; "Köylerde Kültür Yaymak niçin Çetin ve Nazik Bir İştir-1", **Yeniyol**, 14 Mayıs 1937, S:2366, s.1
- Tarcan, Selim Sırrı; "(Pedagogie)nin Yeni Temayülleri", **Cumhuriyet**, 10 Mart 1936, S:4244, s.5
- Tarcan, Selim Sırrı; "Bulgarlar Okuyor-4", **Akşam**, 23 Mart 1939, S:7338 s.3
- Tarcan, Selim Sırrı; "İsveç Mektebi Nedir?", **Cumhuriyet**, 8 Mart 1936, S:4242, s.5
- Tarcan, Selim Sırrı; "Mekteplerde Disiplin", **Akşam**, 2 Haziran 1938, S:7049, s.3
- Tarcan, Selim Sırrı; "Mekteplerde Program Nasıl Hazırlanmalı", **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1935, S:3957, s.5
- Tarımman; "Köylünün Bilgi ve Alakasını Artırmak Mecburiyetindeyiz", **Son Posta**, 2 İkinciteşrin 1937, S:2608, s.6
- Tek, Ahmet Ferit; Ünal, Yenal; "İdare-yi Umumiye-yi Vilayet ve İdare-yi Hususiye-yi Vilayet Kanunları", **Tarih Okulu**, Yaz 2009, S:IV, s.77-101
- Telli, Süleyman; "İsparta İli İlkokullarının Koruma Kurullarının 1935-1936 Yılında Gördüğü İşler", **Ün**, İkinciteşrin, Birincikanun 1936, S:32-33, s.460-462,
- Tevfik; "Halk Okuyor mu", **Yeni Adana**, 4 Şubat 1930, S:2416, s.1,
- Tevfik; "İlk Tahsil Mecburiyeti", **Yeni Adana**, Eylül 1931, S:2910, s.1
- Tevfik; "İlk Tedrisat", **Yeni Adana**, 8 Eylül 1929, S:2295, s.1

- Tevfik; "Muallimler İçin", **Yeni Adana**, 11 Şubat 1930, S:2422, s.1
- Tonguç, Hakkı; "Köylerde Okul Binaları İnşaatı", **İlköğretim**,27 İkciteşrin1939, S:27, s.130-131
- Tonguç, İsmail Hakkı; "Köy Eğitimi Meselesi", **Ülkü**, Ağustos 1938, S:66, s.501-507
- Tonguç, İsmail Hakkı; "Köy Eğitimi Meselesi", **Ülkü**, Temmuz 1938, S:65, s.434-444
- Tongul, Neriman; "Türk Harf İnkılâbı", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi** S 33-34, Mayıs-Kasını 2004, s.103-130
- Topses, Gürsen; "Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Gelişimi", **75 Yılda Eğitim**, Ed: Fatma Gök, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1998, s.13-14.
- Tükel, Hilmi; "İki Köy", **İnci**, 4 İkciteşrin 1936, S:370, s.1
- Türkmen, Ömer; "Trabzon Köyleri", **Ülkü**, Eylül 1934, s.43158-161
- Türkmenoğlu, Durmuş; "Köycülüğümüzün Temelleri-6", **Rize**, 25 Nisan 1936, S:239, s.3
- Türkmenoğlu, Durmuş; "Köycülüğümüzün Temelleri-7", **Rize**, 2 Mayıs 1936, S:240, s.3
- Türkmenoğlu, Durmuş; "Köycülüğümüzün Temelleri-8", **Rize**, 9 Mayıs 1936, S:241, s.3
- Türkmenoğlu, Durmuş; "Köycülüğümüzün Temelleri-9", **Rize**, 16 Mayıs 1936,S:242, s.3
- Ulukut, A.İsmet; "Türkçe Programları Zaruri Bir Değişikliğe Muhtaçtır", **Kurun**, 6 Mayıs 1937, S:6937-1057,s.3
- Us, Asım; "Hayata Yarayacak Şeyler",**Vakit**, 6 İkcikanun 1939,S:7540, s.2
- Us, Asım; "Her Köy İçin Bir Örnek Köylü", **Kurun**, 1 Temmuz 1935, S:6277-217, s.1
- Us, Asım; "Yeni Kültür Bakanı Saffet Arıkan", **Kurun**, 12 Haziran 1935, S:6258-198, s.1
- Us, Asım; "Kültür Hayatımızda Muvaffakiyetli Bir Netice",**Kurun**, 23 Mart 1938, S:7253-1343,s.1
- Us, Asım; "Yeni Terimler", **Kurun**, 14 İkcikanun 1938, S:7188-1278, s.1
- Us, Asım; "Hayata Yarayacak Şeyler",**Vakit**, 6 İkcikanun 1939,S:7540, s.2

- Us, Asım; “Köylüleri Okutacağız”, **Kurun**, 5 Haziran 1936, S:6609-549, s.1
- Ülgen,
H.Bedrettin; “16 Yaşından Küçük Çocukların Sinemanın Yasak Edilmesi...”,
Kurun, 14 İkincikanun 1938, S:7188-1278, s.3
- Ülgen,
H.Bedrettin; “Okullarda Yazı Karışıklığının Önüne Geçilmeli”, **Vakit**, 25
Mayıs 1939, S:7676, s.3
- Ülgen,
H.Bedrettin; “Okulların Müfredat Programlarına Dair”,**Vakit**, 18 Haziran
1939, S:7700, s.3
- Ülgen,
H.Bedrettin; “Çocuk Kampları ve Bahçelerinden Sonra Barındırma
Odaları”,**Vakit**, 9 İkincikanun 1939, S:7543, s.2
- Ülgen, Hasan
Bedrettin; “Basit Aletlerle Denemeler Kursu Açıldı”, **Vakit**, 7 Mart 1941,
S:8316, s.5
- Ülgen, Hasan
Bedrettin; “Şehir ve Köy Yatı Okullarının Sayısı Artıyor”, **Vakit**, 18
Birinciteşrin 1940,S:8181, s.2
- Ülkü, Fuat; “İftira”, **Yeni Adam**, 28.1.1937, S:161, s.2
- Ünlü, Feriha; “Muallimlik Züppeliğe Müsait Bir Meslek Değildir”, **Vatan**, 11
Birincikanun 1940, S:113, s.2
- Üzer, Tahsin; “Cumhuriyete Doğru”, **Yeniyol**,29 Birinciteşrin 1937,S:2434, s.1
- Vahit; “Cumhuriyet Maarifinde Onbir Yılında İzmir’de Maarif Hayatı”,
Anadolu, 29 Teşrinievvel 1934, S:6051, s.4
- Vahit; “Cumhuriyet Maarifinde Onbir Yılında İzmir’de Maarif Hayatı”,
Anadolu, 29 Teşrinievvel 1934, S:6051, s.4
- Va-Nü; “Bir Köy Mektebi ve Öğretmeni”,**Haber**, 31 Mart 1937,S:1869,
s.2
- Va-Nü; “Bizim Oğlan Bina Okur”, **Akşam**, 14 Mart 1940, S:7684, s.3
- Va-Nü; “Diplomasızlar ve Barem”,**Akşam**, 16 Haziran 1939, S:7417, s.3
- Va-Nü; “Ferdin Talim ve Terbiyesi”,**Akşam**,2 Temmuz 1940,S:7794, s.3
- Va-Nü; “Gevşek Terbiyeyi Münevverlerimiz Tenkit Ediyor”, **Akşam**, 14
Eylül 1940, S:7868, s.3
- Va-Nü; “İlkmektepte Ahlak ve Muaşeret”, **Akşam**, 13 Şubat 1939,
S:7300, s.3
- Va-Nü; “İyi bir Sistem Amma, Bize Göre Değil!”, **Akşam**, 24 Şubat
1940, S:7665, s.3
- Va-Nü; “Kasaba Kadınları Hala Umacı Kılığında!”, **Haber**, 18
İkincikanun 1937, S:1799, s.3

- Va-Nü; "Köylünün Kılığı", **Akşam**, 10 Kanunievvel 1938, s.3
- Va-Nü; "Kültür Hayatımız İçin Mühim Bir Hadise", **Akşam**, 3 Teşrinisani 1938, S:7203,s.3,
- Va-Nü; "Mahalle Mekteplerini İhya Etmeliyiz!", **Haber**, 29 Eylül 1936, S:1691 , s.3
- Va-Nü; "Mekteplerde Ceza Meselesi",**Haber**,18 İkteşrin 1937, S:2069, s.3
- Va-Nü; "Müstebit Mektep ve Sıkı Mektep", **Haber**, 18 Mart 1937, S:1856, s.3
- Va-Nü; "Tahsili Basitleştirmemeli.", **Akşam**, 7 Nisan 1939, S:7353 s.4
- Va-Nü; "Türk Alfabeti Tadil Edilemez", **Akşam**, 22 Haziran 1939, S:7423, s.3
- Va-Nü; "Türk Harfleri ve Mukaddes Muhafazakarlık", **Akşam**, 24 Haziran 1939, S:7425, s.3
- Va-Nü; "Türk Tipi Maarif", **Akşam**, 19 Haziran 1939, S:7420, s.3
- Va-Nü; "Üç Nesil Üç Tarih Telakkisi", **Akşam**, 22 Temmuz 1940, S:7814, s.3
- Va-Nü; "Yeni Harflerin Taammümüne Dair", **Akşam**, 5 Kanunievvel 1929, S:4004, s.3
- Va-Nü; "Yeni Maarif Vekili Hasan Ali Yücel", **Akşam**, 31 Kanunisani 1938, S:7259, s.3,
- Va-Nü; "Bayrak ve Alameti Farika, Başka Başka Şeylerdir!", **Akşam**, 8 Eylül 1938, S:7147, s.3
- Va-Nü; "Kültür Hayatımız İçin Mühim Bir Hadise", **Akşam**, 3 Teşrinisani 1938, S:7203, s.3
- Vedat Nedim; "Köylü Kooperatif, Muallim", **Hayat Mecmuası** , S:80 C:4, 7 Haziran 1928, s.26-27
- Velid, Ebüsszıya Zade; "Mesele Kanun Çıkarmak Değil İş Başarmakta!", **Tasviri Efkar**, 8 Mayıs 1940, S:7,s.1
- Yakup Kadri; "Bir Facia", **Milliyet**, 5 Kanunisani 1929, S:1042,s.1
- Yakup Kadri; "Yeni İnsan", **İkdam**, 18 Eylül 1929, S:11637, s.1
- Yalçın, F.Osman; "Beş Yazıya Bir Cevap", **Muallimler Mecmuası**, Haziran 1935, S:40, s.261-275
- Yazıcı, Adsız; "Yüzde 95", **Tan**, 23 Nisan 1937, S:723, s.2

- Yaşaroğlu, Ahmet Halit; “İlk Mekteplerde Değişecek Kitaplar”, **Tan**, 4 Şubat 1936, S:3589, s.7
- Yersel, F.Ş.; “Talebe Birliği, Muallimler Birliği ve Başka Birlikler”, **Sakarya**, 27 İkinciteşrin1936, S:551,s.1
- Yusuf Ziya; “Gülünç Oluyoruz!”, **İkdam**, 17.12.1928, S: 11370, s.3
- Yusuf Ziya; “İmam ve Hatip Mektebi Mezunları”, **İkdam**, 1 Temmuz 1929, 11559, s.3
- Zekerya Sertel, Sabiha; “Memleketin Efendisi”, **Tan**, 30 İlkkanun 1938,S:1227, s.5
- Zeki Mesut; “Tahsil ve Terbiye”, **Milliyet**, 9 Teşrinievvel 1929, S:1314,s.1
- Zengin, Salih Zeki; “Osmanlıdan Cumhuriyete Mekteplerde Din Dersleri ve Programlardaki Gelişmeler”, **Türkiyede Okullarda Din Öğretimi**, Ed:Recep Kaymakcan vd., Dem Yay., 2011, s.153-174
- Zeren, Faruk; “Öğretmenlerin Tatmini”, **Yeni Bilgi**, 16.03.1948, S.10, s.69-71

E. Gazete Haberleri

- ***“Mekteplerde Yer Yok”, **Anadolu**, 16 Eylül 1934, S:6015, s.5
- *“Bir Türlü Anlamadığımız Mesele”, **Son Posta**, 24 Nisan 1936, S:2056, s.2
- *“Çocukların Sehayati”, **Son Posta**, 12 Nisan 1936, S:2044, s.2
- *“Kültür İşleri Hakkında Bir Görüş”,**Son Posta**, 15 Temmuz 1935, S:1777, s.3
- **“Mektepli Kızlar İçin Bir Tamim”, **Son Posta**, 26 Şubat 1936, S:2001, s.3
- “1 Kanunisani Büyük Şenlik Günü Olacak”, **Milliyet**, 25 Kanunievvel 1928, S:1029, s.2
- “10000 Kilise Mektep Oldu”, **İkdam**, 20.05.1929, S:11520, s.3
- “19 Mayıs Bayramı Ulusal Bayramlar Arasına Alında”, **Haber**, 14 Haziran 1938, S:2294, s.3
- “23 Nisan İçin Çocuklarımız Neler Söylüyor”, **Tan**, 23 Nisan 1937, S:723, s.2
- “23 Nisan İzmir’de Nasıl Kutlandı”, **Hakimiyeti Milliye**, 28 Nisan 1934, S:4583, s.3
- “23 Nisan ve Çocuk Bayramları”,**Cumhuriyet**, 24 Nisan 1933, S:3218,s.6
- “23 Nisan: Dün Ocakta Bir İçtima Akdedildi”, **İkdam**, 17.03.1929 S:11456, s.1
- “23 Nisan:Dün Ocakta Bir İçtima Akdedildi”, **İkdam**, 17.03.1929 S:11456, s.1
- “23 Nisan”, **Akşam**, 28 Nisan 1932, S:4865, s.12

- “3 Mektep Daha Açılıyor”, **Cumhuriyet**, 27 Eylül 1933, S:3374, s.2
- “35 Lira Maaş Alıyorum Gül Gibi Geçiniyoruz”, **Akşam**, 4 Şubat 1935, S:5854, s.5
- “380 Muallimden 140’ı Kazandı”, **İkdam**, 24 Teşrinievvel 1929, s.2
- “47 inci İlkemektebin Üst Katı Kimin?”, **Cumhuriyet**, 8 Birincikanun 1934, S:3796, s.2
- “5 Kuruşa İndirilen Taahhütler Bile Alınamıyor”, **Tan**, 24 İkinciteşrin 1935, S:216-3519,s.2
- “6000 Çocuk İlkemektebi Bitiriyor”, **Cumhuriyet**, 4 Haziran 1937, S:4690, s.2
- “70.000 Liralık Bilet: Muallimlerle Talebenin Müşterek Bilet Alması Yasak”, **Akşam**, 10 Kanunusani 1939, S:7269, s.5
- “Adana Maarifi Günden Güne İlerlemektedir”, **Vakit**, 17 Birincikanun 1933, S:5728, s.6
- “Adanada Mektep Binası İhtiyacı Her gün Artıyor”, **Cumhuriyet**, 12 Nisan 1939, S:5356,s.2
- “Adanada Toprak Bayramı Nasıl Kutlandı ”, **Vakit**, 29 Mart 1933, S:5467, s.6
- “Ağaç Seferberliği”, **Son Telgraf**, 6 Şubat 1938, S:332, s.3
- “Aile Bilgisi Dersi İçin Esaslı Tetkikler Yapılıyor”, **Son Posta**, 11 Mart 1937, S:2372, s.4
- “Aksaray İlkemektep Talebelerinin Tetkik Seyahati”, **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1935, S:3955, s.2
- “Alfabe Tedrisi”, **Akşam**, 11 Şubat 1932, S:4791, s.5
- “Almanyada Yeni Usullerle Köy Muallimi Yetiştiren Bir Mektep Açıldı”, **Vakit**, 24 Nisan 1934, S:5851, s.9
- “Altı Medrese Mektep Binası Haline Konacak”, **Akşam**, 3 Kanunusani 1938, S:6902, s.3
- “Amerikalı Gözüyle Türkiye”, **Yeni Mersin**,16 Mayıs 1936, S:2386, s.1
- “Amerikalı Terbiye Mütahassısı”, **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1931, S:2525, s2
- “Amerikalı Terbiye Mütahassısın Tetkikatı”, **Milliyet**, 3 Kanunusani 1934, S:2839, s.3
- “Ankara Maarif Müdürlüğünden”, **Hakimiyeti Milliye**, 17 Eylül 1930, S.3298, s.3
- “Ankara’da Yapılan Çocuk Bahçesine Amerikalı İki Muallim Geliyor”, **Yeni Adana**, 29 Teşrinievvel 1929, S:2336, s.1
- “Ankarada Yeni Mektepler”, **Milliyet**, 10 Mayıs 1933, S:2601, s.3
- “Antepte Maarif ve Sıhhat İşleri”, **Son Posta**, 21 İkincikanun 1935, S:1605, s.4,
- “Arab Harfli Kitapları Yeni Yazıya Çeviriyorum.”, **İkdam**, 16.11.1928 S:11339, s.3
- “Arap Harfleri Kullanan Öğretmenler”, **Kurun**, 14 Birinciteşrin 1936, S:1188, s.1

“Arap Harfleriyle Tedrisat Yapanlar Şiddetle Cezalandırılacak”, **Vakit**, 1 Nisan 1939, S:7622 s.6

“Arifiye Köy Eğitimcileri Kursunda Nasıl Çalışılıyor”, **Akşam**, 23 Temmuz 1937, S:6740, s.3

“Avrupa’ya Gönderilecek Çocuklar”, **Cumhuriyet**, 5 Teşrinievvel 1927, s.3

“Aydın Çiftçileriyle Hür Bir Mülakat!”, **Yarın**, 12 Haziran 1931, s:529, s.1

“B. Tahsin Üzerin Beyanati”, **Akşam**, 9 Teşrinisani 1936, S:6489, s.1

“Balıkesir Encimeni Daimisinden”, **İkdam**, 20 Teşrinisani 1929, S:11699, s.8

“Balıkesirde Köy Bayramı”, **Kurun**, 12 Haziran 1935, S:6258-198, s.6

“Barındırma Odaları Çalışmaya Başladı”, **Kurun**, 13 Kanunievvel 1938, S:7516-1616, s.5

“Barınma Yurtları Faaliyete Geçiyor”, **Tan**, 29 İlkkanun 1938, S:1226, s.2

“Başmuallimler Ne Surette Seçilecektir?”, **Yeni Asır**, 21 Eylül 1934, S:8753, s.2

“Başvekilimiz Diyor ki”, **Akşam**, 20 Teşrinievvel 1936, S:6469, s.1

“Bayrağımız”, **Son Telgraf**, 23 Mart 1938, S:374, s.3

“Bayrağımızın Merasimle Çekilmesi İçin Bir Tamim”, **Vakit**, 7 Mayıs 1933, S:5503, s.1

“Bayrak Töreni”, **Haber**, 14 Birincikanun 1936, S:1766, s.3

“Bayram Bugün Devam Ediyor”. **İkdam**, 25.0.1929, S:11495 s.1

“Bazı Bayan Öğretmenlere İhtar Verildi”, **Kurun**, 12 Kanunievvel 1938, S:7515-1615, s.3

“Bazı Vilayetlere Gönderilen Bir Tamim”, **Vakit**, 12 Nisan 1933, S:5478, s.2

“Beden Terbiyesi Dersleri”, **Haber**, 22 Haziran 1938, S:2301, s.4

“Belçikada Alat Tedrisiye Sergisi”, **İkdam**, 05.05.1928, S:11148, s.3

“Belki O da Bir Türk Edisonu Olur”, **İkdam**, 13.11.1928, S:11336, s.3

“Beş Ay Maaş Verilmez Olur mu?”, **Cumhuriyet**, 4 Kanunusani 1929, S:, s.2

“Beş Senelik Program Dün Kabul Edildi”, **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1931, S:2519, s.2

“Beyanname”, **Muallimler Mecmuası**, 1 Kanunusani 1931, S:14, s.106

“Beyoğlu 12nci Mektepte Bir Saat!”, **Vakit**, 17 Mayıs 1934, S:5874, s.6

“Beyoğlu 47. Mektep Derhal Başka Bir Binaya Nakledilmelidir”, **Cumhuriyet**, 19 Nisan 1939, S:5363, s.2

“Beyoğlu Mevlevihanesi İlkmektep Olacak”, **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 1936, S:4299, s.3

“Beyoğlu Taksim 29 uncu İlk Mektepte”, **Vakit**, 7 Haziran 1934, S:5895, çocuk sayfası

- “Bilumum Mekteplere İlan”, **Cumhuriyet**, 5 Teşrinievvel 1927, s.3
- “Bir Çocukta Okumak Aşkı”, **İkdam**, 24.07.1928, S:11226, s.2
- “Bir Kısım Muallimler Meslekten Çekilmek İçin Müracaat Etmışler”, **Tan**, 5 Haziran 1939, S:1380, s.2
- “Bir Kısım Muallimler Yarım Günlük Tedrisatı Zararlı Buluyor”, **Akşam**, 3 Nisan 1936, S:6270, s.3
- “Bir Köy Hocasına Teşekkür”, **Cumhuriyet**, 8 Mart 1938, S:4961, s.7
- “Bir Köy Muallimi Tevkif Olundu”, **Tan**, 30 İkinciteşrin 1939, S:1556, s.3
- “Bir Köylünün Temennisi”, **Tan**, 31 Sonkanun 1940, S:1615, s.5
- “Bir Küçük Mukayese”, **Son Posta**, 28 Haziran 1936, S:2121, s.2
- “Bir Meslektaşın Haklı Şikayeti”, **Öğretmen Sesi**, 1 Nisan 1937, S:37-50, s.450
- “Bir Muallim Neden Cinayet İşledi ve Ne Oldu?”, **Vakit**, 25 Mart 1933, S:5463, s.6
- “Bir Muallim Vazifesinden Çıkarıldı”, **İkdam**, 1 Teşrinievvel 1929, S:11650, s.2
- “Bir Muallim Vekilini Dolandırdılar”, **Son Posta**, 22 Nisan 1936, S:2054, s.4
- “Bir Talebe Grubu Matbaamızı Ziyaret Etti”, **Son Posta**, 10 İkinciteşrin 1939, S:3336, s.1
- “Bir Yavrumuzun Vatan Duygusu”, **Doğu**, 24 Şubat 1938, S:70, s.2
- “Biraz Da Köylüyü Himaye Etsek!”, **Son Posta**, 10 Nisan 1932, S:615, s.3
- “Birleşmeyen Birlikler”, **Muallimler Sesi**, 15 Nisan 1935, S:15, s.1
- “Birlik İşİ İç Bakanlığa İntikal Etti”, **Tan**, 8 Şubat 1936, S:290-3593, s.2
- “Birlikleri Dağıtmayı Değil Kuvvetlendirmeyi Düşünelim”, **Öğretmen Sesi**, 15 Şubat 1936, S:37-29, s.1
- “Bitliste İlk Modern Bina Halkevi Olarak Kuruluyor”, **Son Posta**, 27 Nisan 1937, S:2419, s.5
- “Bizde İlk Çocuk Kampı”, **Akşam**, 5 Temmuz 1936, S:6362, s.1
- “Bozkır İlkmektep Talebelerinin Seyahatleri”, **Cumhuriyet**, 31 Mayıs 1937, S:4686, s.5
- “Bu Ne Acıklı Hal”, **Yeni Adam**, 23.7.1936, S:134, s.5
- “Bu sene 250 Bin Kişi Okuma Öğrenecek”, **Cumhuriyet**, 10 Kanunisani 1929, S:1680, s.1
- “Bu suale Cevap İsteriz:Mekteplerde Dayak”, **Cumhuriyet**, 17 Kanunisani 1929, S:1687, s.3
- “Bu Talebe Bu Vaziyette Bırakılamaz”, **Akşam**, 28 Kanunusani 1939, S:7287, s.3
- “Bugün Beşinci Sınıf Talebeleri Bir Denemeye Tabii Tutuluyor”, **Kurun**, 24 Haziran 1938, S:7346-1436 s.3

- “Bugün İki Bayram Yapıyoruz”, **İkdam**, 23.04.1929, S: 11493,s.1
- “Bulaşık Nasıl Yıkanır”, **Vakit**, 30 İkincikanun 1939, S:7564, s.2
- “Bursa’da İlk Defa Çapka Giyen Kadın”, **Milliyet**, 17 Kanunievvel 1928, S:1021, s.1
- “Bursada Asri Bir Mektep”, **Cumhuriyet**, 19 Eylül 1934, S:3726, s.3
- “Bürüksel El İşleri Sergisine Hazırlık”, **Cumhuriyet** , 4 Mayıs 1928, S:1433, s.4
- “Bütçe Artığından Kültürümüzde Faydalanmalıdır”, **Öğretmen Sesi**, 1 Mart 1937, S:37-48, s.386
- “Bütün Çocuk Kitapları Gözden Geçiriliyor”, **Kurun**, 20 Mart 1937, S:6890-1010, s.3
- “Bütün Mekteplerde Gramer Tedrisatına Devam Edilecek”, **Tan**, 29 İlkkanun 1938,S:1226, s.2,
- “Bütün Seneler Gibi Yine Kitap Derdi”, **İkdam** Sabah Postası, 1 Birinciteşrin 1939, S:49-212, s.2
- “C.H.P. Kamutayından Beklediklerimiz”, **Muallimler Sesi**, 9 Mayıs 1935, S:17, s..1
- “Cemal hüsnü Bey’in vekaletе Tayini Kararnamaesi Derdesttir.”, **İkdam**, 10.04.1929, S:11480, s.1
- “Cemal Hüsnü Bey’in Vekaletе Tayini Kararnamesi Derdesttir”, **İkdam**, 10.04.1929, S:11480, s.1
- “Ceza Başladı”, **Yeni Adana**, 20 Kanunisani 1930, S:2408, s.2
- “Cumhuriyet Bayramı Programını Neşrediyoruz”, **Milliyet**, 24 Teşrinievvel 1933, S:2768, s.1
- “Cumhuriyet Bayramında Mektepler Nasıl Çalışacak”, **Akşam**, 2 Teşrinievvel 1938, S:7171, s.4
- “Cumhuriyet Marşı Öğretilirken”, **Vakit**, 6 Birinciteşrin 1933, S:5656,s.1
- “Cumhuriyet Okulunda İzci Teşkilatı Yapıldı”, **Sinob**, 19 Mart 1936, S:170, s.1
- “Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Köylerde Nasıl Kutlanacak?”, **Vakit**, 16 Birinciteşrin 1933, S:5666,s.9
- “Çalışkan Bir Muallim ”, **Cumhuriyet**, 23 Haziran 1936, S:4349, s.2
- “Çocuğunuzu Hangi Okula Vereceksiniz?”, **Kurun**, 25 Temmuz 1938, S:7377-1467,s.3
- “Çocuk haftası Bugün Başlıyor”, **Cumhuriyet**, 23 Nisan 1929, S:1781, s.1-3
- “Çocuk Haftası Bugün Bitiyor”, **Hakimiyeti Milliye**, 29 Nisan 1933, S:4228,s.5
- “Çocuk Haftası”, **Hakimiyeti Milliye**, 22 Nisan 1930, S:3153, s.2
- “Çocuk Haftası”, **Hakimiyeti Milliye**, 5 Nisan 1930, S:3136, s.1
- “Çocuk Haftası”, **Son Posta**, 23 Nisan 1935, S:1694, s.3

- “Çocuk haftasının İlk Günü”, **Cumhuriyet**, 24 Nisan 1929, S:1782, s.1-3
- “Çocuk Kampları”, **Son Posta**, 24 Nisan 1932, S:626, s.6
- “Çocuk Kampları”, **Son Telgraf**, 29 Mart 1940, S:1098, s.3
- “Çocuk Kamplarının Tezyidi Karar Altına Alındı”, **Akşam**, 11 Eylül 1938, S:7150, s.7
- “Çocuk Koruma Yurtları”, **Son Telgraf**, 27 Mart 1940, S:1096, s.3
- “Çocuk Mecmuaları”, **Yeni Sabah**, 24 Kanunisanı 1939, S:262, s.4
- “Çocuk Meselesinden Başka Mesele Yok Ki!”, **Son Posta**, 26 Nisan 1932, S:628, s.3
- “Çocuk Müsameresi”, **Akşam**, 12 Mayıs 1938, S:2794 ,s.5
- “Çocuklar Dün İstanbul İdaresine Vaziyet Etiler”, **Cumhuriyet**, 26 Nisan 1931, S:2504 s.1
- “Çocuklar İçin Oyun Bahçeleri”, **Tan**, 31 İlkkanun 1938, S:1228, s.2
- “Çocuklara Hamam, Berber Bulan Kurum”, **Son Telgraf**, 16 İkinciteşrin 1937, S:261, s.13,
- “Çocuklarda Hayat Bilgisi!”, **Cumhuriyet**, 11 Teşrinisanı 1931, S:2699, s.2
- “Çocukları İçin Oyun Yerleri Hazırlandı”, **Akşam**, 18 Temmuz 1936, S:6375, s.1,
- “Çocuklarımız Okulsuz Kalmayacak”, **Kurun**, 6 Eylül 1935, S:6342-282, s.4
- “Çocukların Dişleri Çürük”, **Milliyet**, 6 Mayıs 1934, S:2957, s.2
- “Çukurovada Tahsilsiz Kalan 32.000 Çocuk Var”, **Son Posta**, 9 Şubat 1940, S:3422, s.10
- “Damdösyon Binasını Maarif Alıyor”, **Cumhuriyet**, 3 Mart 1935, S:3879, s.2
- “Demokraside Terbiye”, **Hakimiyeti Milliye**, 3 Ağustos 1930, S:3253, s.4
- “Denizli Vilayeti Umumi Meclisinin 5 inci Seçim Devresi 2inci İçtimaı”, **Denizli**, 13 Mart 1936, S:638, s.1
- “Denizli’de Kültür İşleri ve Terfi Eden Muallimler”, **Anadolu**, 30 Kanunuevvel 1934, S:6104, s.2
- “Ders Gezintileri”, **Kurun**, 2 Nisan 1936, S:6545-485, s.6
- “Ders Neticeleri”, **Akşam**, 20 Mayıs 1936, S:6317, s.3
- “Ders Saatleri”, **Akşam**, 5 Kanunuevvel 1940, S:7948, s.3
- “Dersten Mahrum Bırakılan Talebe”, **Akşam**, 14 Kanunievvel 1938, S:7242, s.1
- “Devrim ve Kültür”, **Muallim Sesi**, 29 Birinciteşrin 1935, S:37-22, s. 1
- “Devairde Arap Harfleri Kullananlar”, **Milliyet**, 5 Ağustos 1932, S:2329, s.3
- “Devrimden Evvel ve Devrimden Sonra Köy”, **Yeni Türk**, 9 Mayıs 1935, S:33, s.2125-2133

- “Diğer Mekteplerde” **Cumhuriyet**, 11 İkciteşrin 1939, S:5569 s.2
- “Dikkat Dikkat!”, **İkdam**, 9 .09.1928 11272 s.1
- “Dikkat . Arap Harfleriyle Yapılan Müracaatlar Okunmayacak”, **Yeni Adana**, 25 Kanunievvel 1929, S:2389, s.2,
- “Dinarın Yüreğil Köyündeki Mektep Neden Açılmıyor”,**Vakit**, 1 Mayıs 1939, S:7652, s.2
- “Diyanet İşleri Teşkilatına Yapılan İtirazlar”, **Cumhuriyet**, 17 Teşrinievvel 1931, S:2675, s.1-4
- “Diyarbakir’de Kültür İşleri”, **Kurun**, 9 Nisan 1937, S:6910-1030,s.10
- “Diyarbakirde Hayat-ı İçtimaiye ve Mektepler”, **Cumhuriyet**, 31 Kanunisani 1928, S:1341, s.2
- “Doğu İlleri Programı”, **Son Posta**, 23 Ağustos 1935, S:1816, s.1,
- “Doğu İllerimiz İçin Beş Yıllık Bir Program Yapılıyor”, **Tan**, 25 Ağustos 1935, S:125-3428
- “Doğu İllerimiz İçin Bir Program Yapılıyor”, **Tan**, 23 Ağustos 1935, S:123-3426,s.1,
- “Doktor Karl Dimm’in Raporu”, **Akşam**, 4 Teşrinisani 1936, S:6484, s.3
- “Dün Bir Komisyon Milli Günlerimizi Tesbit Etti”, **İkdam**, 6 Teşrinisani 1929, S:11685, s.1
- “Edirne Mektepleri ve Mektepli Müsamereleleri”, **Akşam**, 1 Haziran 1932, S:4899, s.6
- “Eğitmen Köye Bir Nur Gibi, Kuvvet Gibi, İman Gibi Girecek”, **Son Posta**, 7 Mayıs 1937, S:2429, s.5
- “Eğitmen Köye Bir Nur Gibi,Kuvvet Gibi, İman Gibi Girecek”, **Son Posta**,7.05.1937, S:2429, s.5
- “Ehalisi Türkçe Konuşmayan Köylere Dikkat!”, **Kurun**, 14 Nisan 1936, S:6557-497, s.6-14 Kurun’un İlavesi
- “Ekalliyet Okullarında Sabahları İlk Derste And İçme Töreni Yapılacak”, **Kurun**, 18 İkcikanun 1937, S:6834-774, s.1
- “Ekilemeyen Tarla”, **İkdam**, 17.10.1928,S:11310, s.1
- “Elazizde Maarif”, **Akşam**, 5 Temmuz 1936, S:6362, s.7
- “Elli Yıllık Bilgi Yurdu”, **Milliyet**, 14 Kanunuevvel 1934, S:3179, s.5,
- “Encümeni Daimi Vilayetten” **Cumhuriyet**, 24 Kanunisani 1928, S:1334, s.6
- “Erkek Muallim Mektebi İlgâ Edilmemelidir”, **Cumhuriyet**, 23 Eylül 1933, S:3370, s.1
- “Erkek Muallim Mektebinde Konferanslar”, **İkdam**, 05.05.1928 11148 s.3
- “Erzurum Muallim Mektebinin İnşası....”, **Vakit**, 18 Temmuz 1934, S:5936, s.4

- “Eski Tekkelerden Müsait Olanlar Mektep Yapılacak”, **Son Posta**, 20 Ağustos 1937, S:2534, s.4
- “Eski Yazı Kullanan Memur”, **Yeni Adam**, 7.1.1937, S:158, s.7
- “Etekler Uzun: Dizden 10 Santim Aşağı”, **Milliyet**, 13 Kanunisanı 1929, S:1050,s.2
- “Fakir Çocuklar”, **İkdam**, 21 Teşrinievvel 1929, s.3
- “Fazilet Mükafatı”, **Cumhuriyet**, 15 Kanunievvel 1927, S:1294, s.3
- “Fırka Grubunda Alınan Kararlar”, **Akşam**,15Kanunievvel 1932, S:5095, s.2,
- “Fırka Grubunda Müzakereler”, **Akşam**, 4 Kanunievvel 1932, S:5084, s.3,
- “Fırka Komisyonu Dün Çalışmağa Başladı”, **Cumhuriyet**, 15 Mart 1934, S:3541, s.1
- “Fransızca İlisturasyon Gazinin Şayanı Dikkat Bir Resmini Neşrediyor Ediyor ve Diyor ki:”, **İkdam**, 16.10.1928, S:11309, s.1
- “Garip Bir İhtar!” , **İkdam**, 15.10.1928, S: 11308, s.1
- “Garip Bir Tamim: Kadın Muallimlerin İktidarlarından Şüphe Edilemez”, **Haber**, 30 Nisan 1937, S:1899,s.3
- “Gazi Hazretlerinin Nutukları:Maarif İdaresinde Islahat”, **Milliyet**, 25.11.1928, S:1071,s.1
- “Gazi hazretleri Evvelki gece teşrif buyurdıkları Gülhane Parkında...”, **İkdam**, 11 Ağustos 1928, S:11243, s.1
- “Gazi Hazretlerinin Yeni Harfler Hakkında Başvekalete Mühim Bir Mektubu”, **İkdam**, . 22.09.1928, S:11285, s.1
- “Gazi Mahmut Kimdir, Belli Değil”, **Son Posta**, 20 Nisan 1935, S:1691, s.4
- “Gece Dershaneleri:Okuma Yazma Bilmeyenler İçin Devam Mecburiyeti Var”, **Cumhuriyet**, 4 Şubat 1928, S:1345, s.1
- “Gedikpaşada Yeni Mektep Açılıyor”, **Cumhuriyet**, 15 Eylül 1933, S:3362, s.2
- “Gelecek Haftaya Pazara Bayramın İlk Günü”, **Vakit**, 21 Birinciteşrin 1933, S:5671,s.1
- “Genel Kurultayımızın Sekinci İçtima Zabıt Hülasası”,**Resmi Isparta** , 29 Mayıs 1935, S:620, s.4
- “Genel Mecliste Neler Görüşüldü”, **Fırat**, 28 Mart 1935, S:231, s.2
- “Gezi Notları”, **İnci**, 3 Nisan 1936, S:191, s.1
- “Göreceksiniz Neler Olacak”, **İkdam**, 10.09.1928 11273 s.1
- “Güzel Yazı Müsabakası”, **Milliyet**, 21 Kanunuevvel 1934, S:3186, s.3
- “Hademe mi Bakkal mı?”, **Son Telgraf**, 29 İkincikanun 1940, S:1039,s.2
- “Hadememi Bakkal mı?”, **Son Telgraf**, 27 İkincikanun 1940, S:1037, s.2

- “Hakimiyeti Milliye Bayramı Dün Mektepliler Bayramı Oldu”, **İkdam**, 24.4.1928,S:11137, s.1
- “Hakimiyeti Milliye Bayramı”, **Milliyet**, 17 Temmuz 1932, S:2310, s.1
- “Hala Maaşlar İntizama Girmeyecek mi?”, **Muallim Sesi**, 15 Teşrinisani 1934, S:5, s. 2
- “Halk Dershaneleri”, **Hür Adam**, 6 Kanunievvel 1930, S:6, s.3
- “Halk Fıkrası İstanbul Vilayeti Kongresi, **İkdam**, 21.10.1928 11315 s.1
- “Halk Fırkası Bütün Teşkilatına Bir Tamim Göndererek Millet Mektepleri İçin Harekete Geçmelerini Tavsiye Etti”, **İkdam**, 28 Teşrinievvel 1929, S:11677, s.1
- “Halk Mektepleri Hakkında Layihalar”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, Kanunievvel 1927, S:14, s.298
- “Halkevinde Küçüklerin Güzel Okuma Müsabakaları Yapıldı”,**Son Posta**, 29 Nisan 1936, S:2061, s.4
- “Halkevleri Şubelerinin Yönetim Kurulunu Teşkil Eden Arkadaşların Listesi”, **Gediz**, 1.3.1939, S:23
- “Halkı Parasız Okutanlar”, **Son Telgraf**, 14 Nisan 1939, S:754, s.2
- “Hararetili Bir İçtima”, **Vakit**, 15 Teşrinisani 1930, s:4617 s.1
- “Harf Seferberliği”, **İkdam**, 29.08.1928, S:11261, s. 4
- “Hars Şubesi”, **Duygu ve Düşünce**, 15 Şubat 1927, C:1 S:2,s.12
- “Hasta Muallimler”, **Akşam**, 6 Kanunuevvel 1936, S:6516, s.3
- “Hasta Öğretmen ve Talebeler İçin 50 Yataklı Sanatoryum Bugün Açılıyor”, **Kurun**, 20 Kanunievvel 1938, S:7523-1623, s.11
- “Hayat Bilgisi Tatbikatı” , **Son Posta**, 31 Mart 1932, S:605, Muallim sayfası
- “Hayat Bilgisi Tatbikatı”, **Milliyet**, 10 Teşrinisani 1932, S:2425, s.3
- “Her mahallede Yeni Harfler İçin Serbest Dersler Verilecektir”, **İkdam**, 17.08.1928, S:11249, s.1
- “Her Talebe 6 Lira Verip Nasıl Maske Satın Alabilir?”,**İkdam Sabah Postası**, 16 Birinciteşrin 1939, S:64-212, s.2
- “Herkes Öğrenecek”, **İkdam**, 19.12.1928, S:11372, s.1
- “Hıdırellez”, **İkdam**, 07.05.1929,S:11507, s.1
- “Hiçbir Çocuk Geri Çevrilmeyecek”, **Anadolu**, 8 Eylül 1935, S:6309, s.3
- “Himaye Heyetleri”, **Akşam**, 20 Şubat 1938, S:6947, s.3
- “Hoca ve Talebe Arasında Öz Türkçe Konuşanlar”, **Vakit**, 3 Mart 1933, S:5441, s.5
- “Hocalardan 20 Sual”, **Milliyet**, 19 Mayıs 1932, S:2251, s.3

- “Hususi Ders Verecek Muallimler”, **Son Telgraf**, 23 İkincikanun 1938, S:318, s.1
- “Hususi Dersler: Hiçbir Muallim Talebesine Parasız ve Paralı Ders Veremiyecek!”, **Son Telgraf**, 24 İkincikanun 1940, S:1034, s.2
- “Hususi İdare Bütçeleri”, **Hakimiyeti Milliye**, 29 Mayıs 1930, S.3187, s.1
- “Hususi Muallimlik”, **Son Telgraf**, 27 Ağustos 1938, S:529,s.2
- “İslahat Programları Niçin Geciktiriliyor”, **Muallim Sesi**, 15 Teşrinievvel 1934, S:3, s. 1
- “İslahat Programları Niçin Geciktiriliyor”, **Muallim Sesi**, 15 Teşrinievvel 1934, S:3, s. 1
- “Isparta Vilayeti Umumi Meclisi”,**Isparta** , 10 Nisan 1940, S:870, s.2
- “İki Dersten İkmale Kalanlar”, **Akşam**, 31 Temmuz 1935, S:6028, s.5
- “İki Muallimin Vazifelerine Nihayet Verildi”, **İkdam**, 20 Teşrinisani 1929, S:11699, s.3
- “İkinci Defa İmtihan Edilen Muallimler”, 14.10.1928, **İkdam**, S:11307, s.2
- “İkinci Okulda Atatürk Büstü”, **Kurun**, 19 Birincikanun 1935, S:385,s.3
- “İktisat Dersi İçin Müfredat Programı”, **Tan**, 15 İkinciteşrin 1938,S:1184, s.2
- “İktisat Haftası Her Yerde Hareketli Geçiyor”, **Son Posta**, 18 Birincikanun 1937, S:2652, s.13
- “İl Genel Kurulu Dağıldı”, **Zonguldak**, 25Nisan 1936, S:496, s.3
- “İl Genel Kurulu Tutulga Özeti”, **Denizli**, 18 Mart 1937, S:754,s.1
- “İl Genel Kurulu Tutulga Özeti”, **Denizli**, 9 Mart 1937, S:750,s.2
- “İl Genel Kurulu Tutum Özeti-16”, **Denizli**, 22 Mayıs 1936, S:648,s.2
- “İl Genel Kurulu Tutum Özeti-2”, **Denizli**, 20 Mart 1936, S:639,S.1
- “İl Genel Kurulu Tutum Özeti-3”, **Denizli**, 27 Mart 1936, S:640,s.1
- “İl Genel Kurulu Tutum Özeti-4”, **Denizli**, 27 Mart 1936, S:640,s.1
- “İl Genel Kurulu Tutum Özeti-6”, **Denizli**, 10 Nisan 1936, S:642,s.1
- “İl Genel Kurulu Tutum Özeti-8”, **Denizli**, 17 Nisan 1936, S:643,s.3
- “İlimizde Kültür Hareketleri”, **Yeni Mersin**, 1 İkincikanun 1936, S:2273, s.1
- “İlk Çocuk Kütüphanesi Cağaloğlundu Açılıyor”, **Kurun**, 3 Nisan 1936, S:6546-486, s.3
- “İlk Kadın Maarif Müdürü”, **Cumhuriyet**, 19 Ağustos 1933, S:3335, s.2
- “İlk Mektep Kitapları”, **İkdam**, 2 Nisan 1928, S:11115, s.2
- “İlk Mektep Muallimleri”, **Son Telgraf**, 27 Haziran 1939, S:828, s.2

- “İlk Mektep Talebesi Ne Biliyor?: Maarif Vekaleti Yapılan Yoklamayı Beğenmedi”, **Cumhuriyet**, 7 Eylül 1932, S:2995, s.3
- “İlk Mektepler İşi Vilayet Encümeninde Kısmen Halledildi”, **Yeni Asır**, 17 Eylül 1934, S:8749, s.2
- “İlk Mektepler Muhasebei Hususiyeden Alınıyor”, **Kurun**, 17 Birincikanun 1935, S:383, s.4
- “İlk Mektepler Talimatnamesinde Bir Madde”, **İkdam**, 27.10.1928, S:11320, s.2
- “İlk Mektepler Umumi Bütçeden İdare Edilecek”, **Yeni Adana**, 29 Teşrinisani 1929, S:2365, s.2
- “İlk Mekteplerde Beden Terbiyesi Dersleri”, **Cumhuriyet**, 29 Ağustos 1933, S:3345, s.1
- “İlk Mekteplerde İmtihan Hazırlığı: Dün Vilayette Bir Toplantı Yapıldı”, **Cumhuriyet**, 29 Nisan 1937, S:4654, s.4
- “İlk Mekteplerde Üç Aylık Program”, **İkdam**, 25.09.1928, S:11288, s.2
- “İlk mekteplerden Çıkan Talebe”, **İkdam**, 2 Nisan 1928, S:11115, s.2
- “İlk Mektepleri Himaye Heyetleri”, **Muallimler Mecmuası**, 15 Mart 1931, S:17, s.217,
- “İlk Muallim Mektepleri”, **Milliyet**, 26 Ağustos 1932, S:2350, s.3
- “İlk Öğretim İspekterleri Umumi Bütçeye Alınırken”, **Öğretmen Sesi**, 15.3.1937, S:37-49, s.418
- “İlk Tahsil 8 Seneye Çıkarılırsa”, **Yücel**, Eylül 1938, S:43, s.33
- “İlk Tahsil İşini Devlet Bütçesine Almalı!”, **Kurun**, 13 Mayıs 1935, S:6228-1168, s.1
- “İlk Tahsil Ne Öğretiyor?”, **Cumhuriyet**, 1 Haziran 1932, S:2897, s.1
- “İlk Tahsil Seviyesi”, **Milliyet**, 5 Nisan 1934, S:2926, s.3
- “İlk Tedrisat Hakkında İsmet Paşa'nın Fırkada Beyanattı”, **Milliyet**, 14 Mart 1934, S:2907, s.1
- “İlk Tedrisat İçin Yeni Kararlar”, **Vakit**, 9 Mart 1939, S:7599, s.11
- “İlk Tedrisat İşleri”, **Kurun**, 16 İkinciteşrin 1935, S:353, s.3
- “İlk Tedrisat Mecburiyeti”, **İkdam**, 05.01.1929, S:11389, s.1
- “İlk Tedrisat Müfettişleri İlkokullarda Öğretmen”, **Tan**, 28 Temmuz 1935, S:97-3400, s.2
- “İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresinde-17”, **Anadolu**, 1 Teşrinievvel 1934, S:6027, s.4
- “İlk Tedrisat Müfettişleri Kongresinde-20”, **Anadolu**, 5 Teşrinievvel 1934, S:6031, s.4
- “İlk Tedrisat Müfettişlerine Bazı Direktifler”, **Milliyet**, 26 Eylül 1933, S:2740, s.3

- “İlk Tedrisat Müfettişlerine Verilen Yeni Vazife”, **Son Telgraf**, 8 Mart 1940, S:1077, s.2
- “İlk Tedrisat Umum Müdürü Bulgaristanda Tetkikat Yapıyor”, **Akşam**, 7 Eylül 1938, S:7146, s.4
- “İlk Tedrisat:..”, **Milliyet**, 7 Eylül 1934,S:3081, s.1
- “İlk ve Orta Mektep Talebelerine”, **Halkın Sesi**, 29 Ağustos 1934, S:1258, s.3
- “İlk ve Orta Okul Talebelerine”, **Yeni Asır**, 7 Şubat 1936, S:9161, s.8
- “İlk ve Orta Okullarda Karneler Verildi”, **Vakit**, 28 Mayıs 1940, S:8037, s.2
- “İlk ve Orta Okullarda Yazı Vahdeti”, **Kurun**, 2 İkincikanun 1938, S:7176-1266, s.2
- “İlk ve Orta Okulları Bitirenler Hangi Mekteplere Girecek”, **Vakit**, 28 Temmuz 1940, S:8100, s.3
- “İlkmektep Mezunları ”, **Akşam**, 14 Haziran 1936, S:6341, s.3
- “İlkmektep Talebeleri İçinde 2000 Trahomlu Var”, **Son Posta**, 15 Haziran 1937, S:2468, s.2
- “İlkmektepler Müfredat Programında Mühim Değişiklikler Yapıldı”, **Yeni Adana**, 29 Eylül 1936, S:4072, s.1
- “İlkmektepler: Maarif Vekilinin Beyanatı”, **Milliyet**, 23.11.1928, S:999, s.1
- “İlkmekteplerde Elifba Levhaları”, **İkdam**, 19.10.1928 S:11312, s.2
- “İlkmekteplerde Ölçü ve Tartı Dersleri”, **Cumhuriyet**, 9 Mart 1934, S:3535, s.2
- “İlkmekteplerde Umumi İmtihanlar Devam Etmektedir”, **Yeni Adana**, 9 Haziran 1929, S:2218, s.1
- “İlkmekteplerde Yapılan Deneme İyi Netice Verdi ”, **Tan**, 1 İkincikanun 1936, S:252-3555, s.13
- “İlkmekteplerimizde Müdafaa Tecrübesi Başladı” **Cumhuriyet**, 2 Birincikanun 1939, S:5588, s.1
- “İlkmekteplerin Tahsil Hedefi”, **Son Telgraf**,16 İkinciteşrin 1937, S:261, s.13,
- “İlkmektepte Tabanca”, **Köroğlu**, 9 Mayıs 1936, S:841, s.2
- “İlkokul Başöğretmen ve Öğretmenleri...!”, **Vakit**, 20 Birincikanun 1939, S:7882, s.3
- “İlkokul Birinci Sınıf Okuma Kitabı Hakkında İlan”, **Akşam**, 10 Haziran 1936, S:6337, s.11
- “İlkokul Çocuklarına Yardım Birliği Kuruldu”, **Son Posta**, 9 Nisan 1937, S:2401, s.4
- “İlkokul Çocuklarına Yardım”, **Kurun**, 30 İkincikanun 1937, S:6844-784, s.3
- “İlkokul İmtihanlarında Bulunacak Mümeyyizler”, **Vakit**, 14 Mayıs 1940, S:8025, s.2
- “İlkokul Muallimlerinin Maarif Şurasından Talepleri”, **Yeni Sabah**, 13 Mart 1939, S:307, s.1-5

- “İlkokul Okuma Kitapları”, **İkdam**, 16 İkinciteşrin 1939, S:93-212 s.2
- “İlkokul Öğretmenleri Arasında Bir Anket”, **Kurun**, 24 Şubat 1938, S:7226-1316, s.2
- “İlkokul Öğretmenleri Meslekten Niçin Ayrılıyor?”, **Vakit**, 12 Haziran 1939, S:7694, s.5
- “İlkokul Öğretmenlerinin Ders ve Plan Örnekleri”, **Cumhuriyet**, 12 Mart 1937, S:4606, s.3
- “İlkokul Talebelerine Askerlik Konferansları Verilecek”, **Kurun**, 12 Haziran 1938, S:7334-1424 s.3
- “İlkokul Talebesi Tamamile Yerleştirildi”, **Anadolu**, 5 Birinciteşrin 1935, S:6332, s.3
- “İlkokullar Önümüzdeki Seneden İtibaren Ortaokullarla Birleştirilecek”, **Kurun**, 19 Birincikanun 1935, S:385, s.3
- “İlkokullar Sergisi Kapandı”, **Yeni Mersin**, 9 Haziran 1936, S:2406, s.1
- “İlkokullar”, **Vakit**, 13 Haziran 1939, S:7695, s.2
- “İlkokullarda Kitaplar”, **Tan**, 3 İkinciteşrin 1935, S:195-3498, s.2
- “İlkokullarda Muayene”, **Vakit**, 7 İkincikanun 1939, S:7541, s.2
- “İlkokullarda Randıman Vaziyeti”, **Vakit**, 16 Haziran 1939, S:7698, s.5
- “İlkokullarda Tarih Müfredat Programlarında Değişiklik Yapıldı”, **Babalık**, 25 Şubat 1939, S:5254, s.1
- “İlkokullarda Yeni Bir Ders”, **Son Posta**, 12 Birincikanun 1937, S:2646, s.4
- “İlkokullardaki Muhtaç Talebelerinin Yüzde 76 sına Yardım Ediliyor”, **Vakit**, 24 Birincikanun 1940, S:8246, s.4
- “İlkokulların Okuma Kitapları”, **İlköğretim**, 18 Şubat 1939, S:1, s.32
- “İlkokulların Sekiz Seneye Çıkartılması Etrafında”, **Kurun**, 18 Nisan 1938, S:7279-1369, s.3,
- “İlkokulların Yeni Müfredat Programları”, **Kurun**, 14 Ağustos 1935, S:6321-261, s.4
- “İlkokulun 4. Sınıfındaki Çalışkan Çocukları Darüşşafaka Lisesine Girebilirsiniz”, **Açık Söz**, 5 Temmuz 1936, S:77, Ek:Çocuk Yaprağı
- “İlköğretim ve Eğitim Meselesi”, **Kültür Bakanlığı Dergisi**, Sonkanun 1937, S:20-1, s.2-43
- “İktedrisatçılığın Terfihi Artık Bir Zaruret Halini Almıştır”, **Öğretmen Sesi**, 1 Mart 1938, S:37-65, s.331
- “İmekteplerde Dün 140 Talebeye Şahadetname Verildi”, **Milliyet**, 30 Haziran 1933, S:2652, s.3
- “İmam Hatip Mektepleri”, **Son Saat**, 19 Ağustos 1929, s:1586, s.1
- “İmla İçin Bir Tebligat Yok”, **Cumhuriyet**, 3 Mart 1935, S:3879, s.2
- “İmlada Anarşi”, **Son Telgraf**, 4 Temmuz 1939, S:35 s.7

- "İmtihan Talebeleri Birbirine Kattı!", **Vakit**, 6 Haziran 1934, S:5894, s.1
- "İmtihanlar Bitiyor", **İkdam**, 18.06.1929, S:11546, s.2
- "İnanmak İstemiyoruz", **Muallim Sesi**, 1 Nisan 1935, S:14, s. 1
- "İnönü Çocuklarının Verdikleri Çay", **Cumhuriyet**, 30 Nisan 1939, S:5374,s.5
- "İnönü Dünde Sabahtan Akşama Kadar Vatandaşları Dinledi",**Akşam**,4 Mart 1939,S:7319 s.1
- "İrfanda Maarif", **Milliyet**, 21 Kanunievvel 1928, S:1025, s.1
- "İrtica: Harf Aleyhtarlarının Mahkemesi Başladı" **Son Saat**, 19 Şubat 1929, S:1410, s.2
- "İsimlerini Türkçeye Çeviren Küçük Mektepliler", **Vakit**, 26 Mart 1933, S:5464, s.1
- "İsmail Habip Beyin Beyanatı", **Yeni Adana**, 7 Haziran 1929, S:2217, s.2
- "İsmi Değişen Mektepler", **Kurun**, 26 İkinciteşrin 1935, S:363,s.4
- "İstanbul Başmuallimleri", **Muallimler Mecmuası**, Teşrinievvel 1930, S:11, s.7
- "İstanbul Erkek Muallim Mektebinden", **Milliyet**, 24 Ağustos 1932, S:2348, s.7
- "İstanbul İlkokullarında Muvaffakiyet Yüzde Seksen", **Vakit**, 24 Temmuz 1940, S:8096, s.3
- "İstanbul Maarif İşleri Tahkik Olunuyor", **Zaman**, 2 Teşrinievvel 1934, S:114, s.1
- "İstanbul Maarif Müdürü Değişti", **Zaman**, 21 Mart 1935, S:269, s.1
- "İstanbul Muallimler Birliği 930 Yılı Kongresi İdare Heyeti Raporu", **Muallimler Mecmuası**, 15 Teşrinisani 1930, S:12, s.62-64
- "İstanbulda En Faziletli İbtidai Muallimi", **Cumhuriyet**, 31 Kanunisani 1928, S:1341,s.1
- "İstanbulda Mektep Buhranı Var!", **Son Posta**, 6 Birincikanun 1937, S:2640, s.4
- "İstanbuldaki 44.ilkmektepe ... ", **Tan**, 9 İkincikanun 1936, S:260-3563, s.3
- "İsveçli Terbiye Profesörü Mösyö Ferriere Dün Geldi", **İkdam**, 31.10.1928,S:11323,s.2
- "İşte Biz Buna Muarızız",**İkdam**, 17 İkinciteşrin 1939, S:94-212 s.1
- "İzmir Köy Muallim Mektebi Açıldı", **Son Posta**, 4 İkinciteşrin 1937, S:2610, s.11
- "İzmir Maarif Müdüriyetinden:", **Cumhuriyet** , 20 Nisan 1928, S:1418, s.5
- "İzmir Mektep İhtiyacı ve Köy Hizmetleri", **Anadolu**, 25 Eylül 1935, S:6323, s.2
- "İzmir Valisi Her Tarafa Örnek Olmalı",**Son Posta**, 25 İkinciteşrin 1934, S:1580, s.2
- "İzmir, Her Yere Örnek Olsun", **Köroğlu**, 29 Şubat 1936, S:821, s.2
- "İzmir'de Muallimler Mahallesi", **Akşam**, 6 Şubat 1935, S:5856, s.6
- "İzmirde Kültür İşleri", **Son Posta**, 2 Nisan 1935, S:1673, s.2

- “İzmirde Mekteplerde Dayak Atılması Menedildi”, **Son Posta**, 17 Teşrinisani 1932, S:832, s.4
- “John Dewey 9 Yıl Evvel Neler Söyledi?”, **Muallimler Mecmuası**, Birinciteşrin 1932, S:31, s.21-23
- “Kadın Birliği de Tarihe Karışıyor”, **Tan**, 1 Mayıs 1935,s.6,“Halkevi”, Akşam, 16 Şubat 1932, S:4795, s.3
- “Kadın Hocalar”, **Vakit**, 17 Nisan 1934, S:5844, s.5
- “Kadın Memur ve Muallimler Şapka Giyecek”, **İkdam**, 21 Teşrinisani 1928,S:11344 s.2
- “Kadın Muallimler”, **Son Telgraf**, 3 Eylül 1940, S:1256, s.2
- “Kapanması Gereken Bir Yara”, **İkdam Sabah Postası**, 17 Ağustos 1939,S:4-213, s.1
- “Karaman ve Tekirdağında Tasarruf Haftası Tezahüratı”, **Son Posta**, 21 Birincikanun 1935,S:1936, s.5
- “Kari sutunu :Yeni Harflerle Okumak Yazmak İsteyenler”, **İkdam**, 24.08.1928, S:11256, s.3
- “Kars Muallimleri Niçin **Maaş** Alamıyor?”, **Cumhuriyet**, 18 Teşrinisani 1931, S:2706, s.5
- “Kaş Mektepleri Öğretmensiz Kaldı”,**Son Posta**,26 Birincikanun 1939,S:3380,s.10
- “Kaşta Mektep İhtiyacı”, **Son Posta**, 23 Ağustos 1937, S:2537, s.4
- “Kız Talebenin Çorapları”,**Son Telgraf**, 30 Nisan 1939, S:770, s.2
- “Kız Talebenin Kıyafetinde Yeknasaklık”, **İkdam**, 18 İkinciteşrin 1928, S:11341 s.2
- “Kız Talebeye Yemek Pişirmesi Öğretilecek”,**Son Telgraf**, 23 Nisan 1937,S:51, s.3
- “Kız ve Erkek Talebeler Nasıl Dövülecek?”,**Haber**,21 Birinciteşrin 1938,S:2411, s.3
- “Kilis’de Okumak Hevesi Artıyor Fakat Mektep Binası Yok”, **Kurun**, 3 Mayıs 1938, S:7294-1384, s.3
- “Kim Yapacak? Maarife mi Bırakılacak?”, **Milliyet**, 28.9.1928, S:944, s.2
- “Kitap Buhranı”, **İkdam**, 23.06.1929, S:11551, s.2
- “Kitap Listeleri!”, **Zaman**, 2 Birincikanun 1935, S:525, s.3
- “Konfor”, **Yeni Adam**, 7.1.1937, S:158, s.8
- “Konya Vilayetinde Okul Ve Muallim İhtiyacı”, **Cumhuriyet**, 25 Nisan 1939, S:5369,s.8
- “Konya Vilayetinde Okul Ve Muallim İhtiyacı”, **Cumhuriyet**, 25 Nisan 1939, S:5369,s.8
- “Köy Eğitimi”, **Kültür Bakanlığı Dergisi**, Sonkanun 1937, S:20-1, s.43-122
- “Köy İmamları Muallimlik Yapmamalıdır”, **Cumhuriyet** ,3 Mart 1928, S:1373, s.5

- “Köy Mektepleri”, **Vakit**, 27 Nisan 1939, S:7648 s.2
- “Köy Mekteplerine Verilen Tedris Malzemesi”, **Cumhuriyet**, 10 İkincikanun 1937, S:4548, s.2
- “Köy Mekteplerine Yardım”, **Denizli**, 15 Eylül 1936, S:686,s.2
- “Köy Muallimi Yetiştirecek Mektep: İzmirin Eski Amerikan Koleji Muallim Mektebi Oluyor”, **Cumhuriyet**, 28 Şubat 1937, S:4594, s.4
- “Köy Muallimi Yetiştirecek Mektep:”, **Cumhuriyet**, 28 Şubat 1937, S:4594, s.4
- “Köy Muallimine Örnek Olacak Bir Genç”, **Son Posta**, 24 Şubat 1936, S:1999, s.5
- “Köy Muallimleri”, **Milliyet**, 15 Şubat 1933, S:2520, s.3
- “Köy Muallimleri”, **Tan**, 9 Nisan 1940, S:1684, s.5
- “Köy Muallimlerinin Çocukları Bedava Okutulacak”, **Son Posta**, 7 Mayıs 1937, S:2429, s.2
- “Köy Muallimlerinin Kazancı”, **İkdam**, 14 Temmuz 1929, S:11572, s.2
- “Köy Okulu İş: Metruk Tekkelerden İstifade Edilecek”, **Son Telgraf**, 6 Mart 1939, S:715, s.2
- “Köy Öğretmeni Meselesi”, **Tan**, 12 Temmuz 1939, S:1417, s.11
- “Köy ve Köylü Önünde: Bu Kadar Çalışmaya Karşı Köylüye Ne Veriyoruz?”, **Kurun**, 4 Mayıs 1936, S:6577-517, s.3
- “Köy Yatı Mektepleri”, **Milliyet**, 8 Şubat 1933, S:2513, s.5
- “Köylerde Derleme”, **İkdam**, 06.11.1928 S:11329 s.1
- “Köylerimizde Garp Musikisi”, **Son Telgraf**, 24 Birinciteşrin 1938, S:587, s.1
- “Köylü Çocuğunun Kültürü”, **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1935, S:3935, s.4
- “Köylülerden Maarif Vekiline”, **Hakimiyeti Milliye**, 21 Şubat 1933, S:4165, s.1
- “Köylülerimiz İçin: Köylerimiz Tam İsteddiği Hocayı Buldu”, **Yeniyol**, 23 Eylül 1937, S:2422,s.1
- “Köylüyü Okutmak İçin”, **Halkın Sesi**, 18 İkincikanun 1937, S:2996, s.1
- “Kurslara Girmeyen Muallimler”, **İkdam**, 3.10 1928, S:11296,s.2
- “Kurtuluş Bayramı”, **Yeni Adana**, 7 Kanunisani 1930, S:2397, s.1
- “Kurultay Dilek Encümeninde Maarif Meseleleri”, **İlköğretim**, 3 Haziran 1939, S:16, s.246-247
- “Kuruluş Bayramı İçin Hazırlık Yapılıyor”, **İkdam**, 06.11.1928 11329,s.2
- “Küçük Haberler: Muallim İhtiyacı”, **İkdam**, 3 Ağustos 1929, s.3
- “Kültür Bakanı Abidin Özmen”, **Cumhuriyet**, 24 İkincikanun 1935, S:3841, s.2
- “Kültür Bakanı B. Saffet Arıkana”, **Köroğlu**, 5 Şubat 1936, S:814, s.2

- “Kültür Bakanı Dün Bir Söylev Söyledi”, **Yeni Asır**, 20 Kanunuevvel 1934, S:8830, s.7
- “Kültür Bakanı Geldi”, **Zaman**, 11 Kanunisani 1935, S:203, s.1
- “Kültür Bakanının Beyanati”, **Yeni Mersin**, 23 Eylül 1936, S:2496, s.1
- “Kültür Bakanlığında Yeni Değişiklikler”, **Tan**, 27 Temmuz 1935, S:96-3399,s.1
- “Kültür Bakanlığının Bir Genelgesi”, **Yeni Asır**, 10 Teşrinievvel 1935, S:9157, s.2
- “Kültür Bakanlığının Öğretmenlerin Nakli Hakkında Bir Tamimi”, **Yeni Mersin**, 23 İlkteşrin 1936, S:2522, s.1
- “Kültür Direktörlüğü Bakanlığa Bir Rapor Gönderdi”, **Vakit**, 4 İkincikanun 1939, S:7539, s.2
- “Kültür Haberleri”, **Rize**, 26 İkinciteşrin 1936, S:270, s.3
- “Kültür Hayatımızda Dikkate Değer Noktalar”, **Öğretmen Sesi**, 1 Nisan 1938, S:37-67,s.395
- “Kültür İşleri”, **Tan**, 3 Ağustos 1935, S:103-3406,s.2
- “Kültür Vaziyetimiz Üzerine Önemle Durmalıyız”, **Öğretmen Sesi**, 15 Birincikanun 1938, S:37-77,s.163
- “Küstah Talebe”, **Son Posta**, 3 Haziran 1936, S:2096, s.4
- “Kütahya Muallimler Birliği Kongresi”, **Kütahya**, 1 Temmuz 1927, S:38-39, s.9
- “Kütahya’da Mektepliler Bayramının Tesidi”, **Kütahya**, 15 Mayıs 1927, S:36, s.14
- “Kütahyanın Yeni Valisi Kültür İşlerine Çok Ehemmiyet Veriyor”, **Son Posta**, 5 İkincikanun 1935, S:1591, s.4
- “Latin Harfleri ve Mavunacılar”, **İkdam**, 17.08.1928, S:11249, s.1
- “Latin Harflerini Kabul ediyoruz”, **İkdam**, 03.Mayıs 1928, S:11146, s.1
- “Maarif Vekaletinden” **İkdam**, 12 Eylül 1928, S: 11275 s.7
- “Maarif Cemiyetinin Defterleri”, **İkdam**, 4 Eylül 1929, S: 11653, s.2
- “Maarif Emni ile Mulakat: Yeni Harflerimiz”, **Adana Mıntıkası Maarif Mecmuası**, 31 Ağustos 1928, S:9, s.1-2
- “Maarif Emininin İzahatı”, **Milliyet**, 11.9.1928, S:927, s.1
- “Maarif Eminleri”, **Hakimiyeti Milliye**, 31 Temmuz 1930, S.3250, s.1
- “Maarif Eminleri”, **Hakimiyeti Milliye**, 30 Temmuz 1930, S.3249, s.3
- “Maarif Eminleri”, **Hakimiyeti Milliye**, 31 Temmuz 1930, S.3250, s.1
- “Maarif Faaliyetleri”, **Zonguldak**, 22 İlkteşrin 1929, S:283, s.2
- “Maarif Islahatı”, **Hakimiyeti Milliye**, 8 Nisan 1934, S:4563, s.3
- “Maarif İşleri Hakkında Verilen Yeni Kararlar”, **Zaman**, 26 Temmuz 1934, S:46, s.1

- “Maarif İşleri Nasıl Düzelir: Bize Mahsus Yeni Bir İlk Mektep Sistemi Lazım”, **Zaman**, 28 Ağustos 1934, S:79, s.1-7
- “Maarif İşleri Nasıl Düzelir:”, **Zaman**, 2 Eylül 1934, S:84, s.5
- “Maarif İşleri Nasıl Düzelir:”, **Zaman**, 28 Ağustos 1934, S:79, s.1-7
- “Maarif İşleri Nasıl Düzelir:”, **Zaman**, 26 Ağustos 1934, S:77, s.1-7
- “Maarif İşleri Nasıl Düzelir”, **Zaman**, 25 Ağustos 1934, S:76, s.1
- “Maarif İşleri Nasıl Düzelir”, **Zaman**, 24 Ağustos 1934, S:75, s.2
- “Maarif İşlerinde Yolsuzluk”, **Zaman**, 6 Teşrinievvel 1934, S:118, s.3
- “Maarif Müdürlüğünün Bir Tamimi”, **Akşam**, 12 Mart 1937, S:6607, s.3
- “Maarif Seven Bir Köylü Genci”, **Yeni Mersin**, 3.9.1934, S:1873, s.2
- “Maarif Siyasetimiz”, **Akşam**, 3 Haziran 1930, S:4181 s.1
- “Maarif Şurası Hazırlığı”, **Son Telgraf**, 13 Şubat 1939, S:694, s.3
- “Maarif Şurası”, **Cumhuriyet**, 14 Mart 1939, S:5327,s.1
- “Maarif Vaziyetimiz Ehemmiyetle Üzerinde Durulmağa Değer”, **Muallim Sesi**, 1 Teşrinisani 1934, S:4, s. 1
- “Maarif ve İktisat Vekilleri İstifa Etiler”, **Akşam**, 29 Kanunievvel 1938, S:7257, s.1
- “Maarif Vekaleti Kitapçılara Kırk Bin Lira Kredi Açmayı Kabul Etti”, **İkdam**, 5 Temmuz 1929, 11563, s.1
- “Maarif Vekaleti Kitapçıları Ankara’ya Çağırdı”, **İkdam**, 28 Haziran 1929, S:11556, s.1
- “Maarif Vekaleti Mekteplerin Açılacağı Zamanı Bildirdi”, **İkdam**, 28 Eylül 1928, S:11291,s.1
- “Maarif Vekaletinden:”, **Cumhuriyet** ,26 Şubat 1928, S:1367, s.5
- “Maarif Vekaletinden”, **Cumhuriyet**, 24.08.1932, S: 2981,s.7
- “Maarif Vekaletinden”, **Hakimiyeti Milliye**, 14 Nisan 1930, S:3145, s.2,
- “Maarif Vekaletinden”, **İkdam**, 18.09.1928, S:11281, s.2
- “Maarif Vekaletinin Güzel Bir Kararı Daha”, **Vakit**, 14 Mayıs 1939, S:7665, s.2
- “Maarif Vekâletinin Yeni Bir Tamimi”, **İkdam**, 17.11.1928, S:11340,s.2
- “Maarif Vekaletinin Yeni Kararları”, **Tan**, 29 Mayıs 1939, S:1373,s.2
- “Maarif Vekili Abidin Beyin Basına Beyanatı:”, **Zaman**, 26 Temmuz 1934, S:46, s.1
- “Maarif Vekili Antebe Gitti”, **Akşam**, 25 Kanunuevvel 1939, S:7607, s.2
- “Maarif Vekili Cemal Hüsnü B. İşe Başlarken Şayanı Dikkat Bir Tamim Neşretti”, **İkdam**, 12.04.1929 11482 s.1
- “Maarif Vekili Dedi ki:”, **Tasviri Efkar**, 7 Temmuz 1940, S:67,s.1

- “Maarif Vekili Değişti”, **Zaman**, 10 Temmuz 1934, S:30, s.1
- “Maarif Vekili ile Hasbihal:”, **İkdam**, 5 Şubat 1939, S:22, s.1-3
- “Maarif Vekili ile Mulakat”, **Zaman**, 16 Ağustos 1934, S:67, s.1-7
- “Maarif Vekili İle Mülakat”, **Akşam**, 24 Teşrinisani 1930, S:4354 s.3
- “Maarif Vekili Vasif Bey Dün Makamına Geldi”, **İkdam**, 28.02.1929, S:11441, s.2
- “Maarif Vekili Zeynelabidin Bey Denizli’de”, **Anadolu**, 15 Teşrinievvel 1934, S:6039, s.3
- “Maarif Vekili”, **Akşam**, 25 Eylül 1932, S:5015, s.2,
- “Maarif Vekilimizle Bir Mülakat”,**Vakit**, 6 Haziran 1939, S:7688, s.3
- “Maarif Vekilinin Bir Tamimi”, **İkdam**, 13 Şubat 1939, S:30, s.2
- “Maarif Vekilinin Dil İçin Bir Suali”, **İkdam**, 23 İkincikanun 1939, S:12, s.1
- “Maarif Vekilinin Gazetemize Beyanati”, **Vakit**, 7 Eylül 1940, S:8140, s.4
- “Maarif Vekilinin Genç Muallimlere Bir Mektubu”, **İkdam**, 18.09.1928,S:11281,s.2
- “Maarif Vekilinin Nutku ”, **Vakit**, 24 Nisan 1933, S:5490, s.9
- “Maarif Vekilliği: Hikmet Bey Çekildi.Vekalet Abidin Bey Getirildi”, **Vakit**, 10 Temmuz 1934, S:5928,s.1
- “Maarifimiz :Matin Muhabiri İle Bir Mulakat”, **İkdam**, 18 Ağustos 1929, S:11606, s.1
- “Maarifimiz Islaha Muhtaçtır!”, **Haber**, 4 Mayıs 1938, S:2256, s.3
- “Maarifimiz:Matin Muhabiri İle Bir Mulakat”, **İkdam**, 18 Ağustos 1929, S:11606, s.1
- “Maarifimizin Acıklı Durumu”, **Öğretmen Sesi**, 15 Birincikanun 1939, S.37-91, s.67-68
- “Maarifimizin Acıklı Durumu”, **Öğretmen Sesi**, 15.12.1939, S:37-91, s.67-69
- “Maarifte Islahat”, **Muallimler Mecmuası**, 15.02.1931, S:15, s.131-139
- “Maarifte Islahat”, **Vakit**, 3 Mart 1933, S:5441, s.2
- “Maarifte Yapılan ve Yapılacak İşler”, **Ulus**, 25 Sontişrin 1939, S: ,s.1
- “Maaşlar””Vilayetın Maliyeye Bir Müracaatı”,**İkdam**, 23 Temmuz 1929, S:11581, s.2
- “Mahusbei Hususiyeler”,**İkdam**, 23 Şubat 1928, S:11079, s.2
- “Mandolinli ve Fıraklı Çocuklar”, **Akşam**, 30 Mayıs 1939, S:7400 s.3
- “Maraş İlkmektep Mezunları”, **Zaman**, 3 Temmuz 1934, S:23, s.2
- “Matbuat Kanunu Tadil Ediliyor”, **Haber**, 27 Haziran 1938, S:2306, s.1
- “Mebuslarımız Ne Düşünüyor”, **Milliyet**, 17 Mart 1934, S:2910, s.5
- “Meccanen ve ... Latin Harflerini Öğreteceğim”, **İkdam**, 15.08.1928, S:11247, s.7

- “Medeni Dünyada İktedrisat Muallimleri”, **Muallim Sesi**, 15 Teşrinisani 1934, S:5, s. 1
- “Mektebe Kavuşan Bir Köy”, **Son Posta**, 15 Kanunuevvel 1932, S:860, s.3
- “Mektep Adları”, **Zaman**, 18 Kanunisani 1935, S:210, s.4
- “Mektep Binaları Cinslerine Göre Aynı Tipte Olacak”, **Haber**, 14 İkinciteşrin 1938, S:2434,s.2
- “Mektep Çocuklarının Sıhhati”, **İkdam**, 9 Temmuz 1929, S:11567, s.2
- “Mektep Hadiselerini Yazma Yasağı”, **Haber**, 27 Haziran 1938, S:2306, s.2
- “Mektep İnşaaası Münakesesi”, **İkdam**, 21.02.1929, s.8
- “Mektep İnşaatı Munakesesi”, **İkdam**, 5 Eylül 1928, S: 11268, s.6
- “Mektep İnşaatı”, **İkdam**, 09.03.1929, s.7
- “Mektep İsteyen Köyler”, **Cumhuriyet**, 12 Birinciteşrin 1938, S:5178, s.3
- “Mektep İstiyoruz”, **Yeni Asır**, 14 Eylül 1934, S:8747, s.2
- “Mektep Kapatılan Bir Vilayet!”, **Son Posta**, 19 Mart 1932, S:593, s.3
- “Mektep Kitapları Böyle Yazılmaz”, **Tan**, 18 Mart 1940, S:1662, s.5
- “Mektep Kitapları İşi”, **Vakit**, 24 Mart 1933, S:5462, s.9
- “Mektep Kitapları Pahalı Değil mi!”, **İkdam** Sabah Postası, 1 Birinciteşrin 1939, S:49-212, s.2
- “Mektep Kitapları: Kültür Bakanına Açık Mektup”, **Cumhuriyet**, 6 Mart 1937, S:4600, s.1
- “Mektep Kitapları”, **Akşam**, 17 Haziran 1929, S:3834, s.3
- “Mektep Kitapları”, **Son Posta**, 29 Mart 1932, S:603, s.3
- “Mektep Levhaları”, **İkdam**, 17.03.1929, S: 11456 s.2
- “Mektep Müsamereleleri ve Çocuk Haftası”, **Akşam**, 29 Nisan 1932, S:4866, s.6
- “Mektep Olmıya Müsait Yeni Binalar Bulundu”, **Vakit**, 14 İkincikanun 1939, S:7548, s.2
- “Mektep Talebelerinin Cumhuriyet ve Atatürk Hakkındaki Düşünceleri”, **Akşam**, 30 Teşrinievvel 1938, S:7199, s.5
- “Mektep Talebelerinin Sıhhi Vaziyeti”, **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1940, S:5715, s.2
- “Mektep Temsilleri”, **Cumhuriyet**, 22 Mayıs 1932,S:2887 s.2
- “Mektep Temsilleri”, **Son Posta**, 25 Şubat 1932, S:570, Muallim Sayfası
- “Mektep Var, Talebe Çok, Fakat Öğretmen Yok!”, **Doğu**, 24 Şubat 1938, S:70, s.2
- “Mektep Yaptıran Muallimsiz Köy”, **Tasviri Efkar**, 16 Haziran 1940, S:46,s.2
- “Mektep Yetiştiriyor”, **İkdam**, 06.01.1929, S:11390, s.3

- “Mektepler 5 Mayıs Bayramını 1 Mayısta Yapacaklar”, **Yeni Mersin**, 28 Nisan 1936, S:2370, s.2
- “Mektepler Açılırken: Maarif Vekilinin Konuşması”, **Vakit**, 1 Birinciteşrin 1940, S:8164, s.1-3
- “Mektepler insan almıyor! Dün bir kadın yer olmayan dershaneye zorla girdi”, **İkdam**, 10.01.1929 S:11393 s.1
- “Mektepler Kitapsız Kalmayacak”, **Son Posta**, 9 Birinciteşrin 1937, S:2584, s.4
- “Mektepler Tatil Edilmeyecek”, **Cumhuriyet**, 17 Şubat 1935, S:3865, s.1
- “Mektepler ve Mektepliler”, **Akşam**, 10 Haziran 1938, S:2823 ,s.5
- “Mekteplerde Bulunacak Malzeme”, **Son Telgraf**, 16 Birinciteşrin 1940, S:1299, s.2
- “Mekteplerde Disiplin Meselesi Hakkında Bir Toplantı”, **Akşam**, 1 Mart 1938, S:6956, s.2
- “Mekteplerde Gazi'nin Büstü”, **İkdam**, 14.10.1928, S:11307 s.2
- “Mekteplerde Gösterilecek Filmler”, **İkdam**, 23 Şubat 1939, S:40, s.2
- “Mekteplerde Hastalıklardan Korunma Filmi Gösterilecek”, **İkdam**, 17 Şubat 1939, S:34, s.2
- “Mekteplerde Hilaliahmer Teşkilatı”, **Cumhuriyet**, 6 Şubat 1934, S:3504, s.3
- “Mekteplerde İntihanlar”, **İkdam**, 25.05.1929,S:11522 s.2
- “Mekteplerde İnzibat Meselesi:”, **Son Posta**, 28 Şubat 1938, S:2721, s.1
- “Mekteplerde Müsamere”, **Son Posta**, 5 Şubat 1936, S:1980, s.2
- “Mekteplerde Okutulmayan Kitapları Satanlar Ceza Görecekler”, **Kurun**, 27 Birinciteşrin1936, S:693,s.3
- “Mekteplerde Oturan Muallimler”, **Cumhuriyet**, 1 Teşrinisani 1931,S:2689, s.2
- “Mekteplerde Sağlık Odası”, **Son Posta**, 5 Mart 1937, S:2366, s.4
- “Mekteplerde Sergiler”, **Yeni Adana**, 12 Haziran 1929, S:2221, s.1
- “Mekteplerde Talebelerin Tebeşir Getirme Mecburiyeti”, **Son Telgraf**, 28 Eylül 1940, S:1281, s.2
- “Mekteplerde Talebeye Hayat Terbiyesi Verilecek”, **Son Posta**, 26 Mart 1932, S:600, s.1
- “Mekteplerde Talebeye Verilecek Ceza”, **Kurun**, 27 İkincikanun 1938, S:7201-1291, s.3
- “Mekteplerde Talebeyi Havacılığa Alıştırmak İçin ..”, **Haber**, 28 Nisan 1937, S:1897,s.3
- “Mekteplerde Tek Kitap”, **Vakit**, 10 Mart 1933, S:5448, s.3
- “Mekteplerde Tekrar Gramer Okutulacak”, **Haber Akşam Postası**, 29 Birincikanun 1938, S:2478, s.2

- “Mekteplerde Terbiye ve Disiplin”, **Cumhuriyet**, 28 İkincikanun 1938, S:4925, s.3
- “Mekteplerde Tetkik”, **Akşam**, 3 Mayıs 1936, S:6300, s.3
- “Mekteplerde Tetkikat”, **Cumhuriyet**, 2 Kanunusani 1934, S:3471, s.2
- “Mekteplerde Tifo Aşısı”, **Yeni Sabah**, 2 Kanunusani 1939, S:240, s.4
- “Mekteplerde Türkçe Ad”, **Zonguldak**, 4 Mart 1934, S:388, s.2
- “Mekteplerde Yeni Beden Terbiyesi Programları”, **Kurun**, 28 Ağustos 1938,S:112, s.4
- “Mekteplerde Yeni Harfler”, **İkdam**, 24.08.1928, S:11256, s. 2,
- “Mekteplerde”, **İkdam**, 13 Kanunusani 1928, S:11038, s.3
- “Mekteplerdeki Eski Tabelalar” ,**İkdam**, 8.11.1928, S: 11331, s.2
- “Mekteplerdeki Müsamere Hakkında Tamim”, **İkdam**, 26 Şubat 1939, S:43, s.2
- “Mekteplere Alaka Fazlalaştı”, **Yeni Mersin**, 15.10.1934, S:1909, s.1
- “Mekteplere Atatürk Köşeleri”, **Tan**, 8 İkkanun 1938,S:1205, s.3
- “Mekteplere Fıtır ve Zekat Zarfları Gönderildi”, **Milliyet**, 14 Kanunuevvel 1934, S:3179, s.3
- “Mekteplerimiz İçin Beden Terbiyesinde Yeni Bir Sistem”, **Son Posta**, 18 Birincikanun 1937, S:2652, s.4
- “Mekteplerimiz Tekamüle Doğru İlerlemektedir”, **Milliyet**, 3.1.1928, S:680, s.2
- “Mekteplerimizde Ne Alman, Ne Fransız Sistemi:Atatürk Sistemi”,**Haber**,10.03.1937, S:1848, s.2
- “Mekteplerimizde Tedris Usulünde Değişiklik Yapılacak mı?”, **Akşam**, 6 Mart 1937, S:6601, s.1
- “Mekteplerimizde”, **Hakimiyeti Milliye**, 31 İkincikanun 1932, S:3791, s.1
- “Mekteplerimizdeki Kooperatifler”, **Cumhuriyet**, 22 Birinciteşrin 1937, S:4829, s.3
- “Mekteplerin Açıldı, Çocuklarınızı Nasıl Giydireceksiniz?”, **Haber Akşam Postası**, 4 Birinciteşrin 1938, S:2394, s.6
- “Mekteplerin Açılma Tarihi”, **İkdam**, 23.09.1928 11288 s.2
- “Mekteplerin Müfredat Programı”, **İkdam**, 29.11.1928, S:11352, s.2
- “Mekteplerin Tedris Levazımı Tamamlanacak”, **Son Posta**, 2 Mayıs 1937, S:2424, s.4
- “Mektepliler Dün Film Setrettiler”, **Anadolu**, 25 Teşrinievvel 1934, S:6048, s.3
- “Mektepte Çocuğu Dövülen Baba Ne Yapar?”, **Son Posta**, 21 Mart 1936, S:2022, s.2
- “Mektepten Çocuk Kovulabilir Mi?”, **Son Posta**, 8 Şubat 1936, S:1983, s.2
- “Memlekette Kültür İnkişafı Hızla İlerliyor”,**Son Posta**,19 Haziran 1937, S:2472, s.5

- “Mersinde Bir Mahkeme”, **Vakit**, 10 Birincikanun 1933, S:5721, s.6
- “Mersinde İlk Defa Yapılacak Okul Yapısının Temeli Atıldı”, **Yeni Mersin**, 12 Mart 1936, S:2330, s.1
- “Mersinde Maarif”, **Yarın**, 10 Ağustos 1931, S:588, s.4
- “Mesken Bedelleri Verilemiyor”, **Kurun**, 24 Mayıs 1936, S:6597-537, s.3
- “Meslektaşların Sağlıkları Böyle mi Korunur?”, **Öğretmen Sesi**, 15 Mart 1938, S:37-66, s.363-364
- “Mıntıka Müfettişler Kongresi”, **Çukurovada Memleket**, 15 Teşrinisani 1930, S:19-32, s.1-15
- “Mihaliççıkta Köy İhtiyar Heyetlerinin Toplantısı”, **Akşam**, 7 Nisan 1937, S:6633, s.6
- “Milasta Maarif”, **Zaman**, 22 Kanunisani 1935, S:214,s.4
- “Millet Mektepleri Başmualliminin Talebesine Hediyesi”, **Cumhuriyet**, 13 Ağustos 1929, S:1890, s.1
- “Millet Mektepleri Dün Açıldı”, **İkdam**, 2 Teşrinisani 1929, s:1
- “Millet Mektepleri Taşıyor”, **Cumhuriyet**, 4 Kanunisani 1929, s.1
- “Millet Mektepleri: Bari Bu sene Ciddi Tutulsa!”, **İkdam**, 24 Teşrinievvel 1929, S:11675, s.2
- “Millet Mektepleri”, **Anadolu**, 13 Teşrinisani 1934, S:6065, s.2
- “Millet mektepleri”, **İkdam**, 10.12.1928, S:11363 S.1
- “Millet Mektepleri”, **İkdam**, 16 Teşrinievvel 1929, S:11667,s.2
- “Millet Mektepleri”, **İkdam**, 18 Eylül 1929, S:11637, s.1
- “Millet Mektepleri”, **İkdam**, 28 Teşrinievvel 1929, S:11677, s.1
- “Millet Mektepleri”, **Milliyet**, 24 Haziran 1934, S:3006, s.3
- “Millet Mektepleri”, Yeni Asır, 14 Teşrinievvel 1934, S:8772, s.2, “Ulus Okulları Açıldı”, Samsun, 13 İkinciteşrin 1936, S:670, s.2,
- “Millet Mekteplerine Gitmek Lazımdır”, **Akşam**, 6 Kanunievvel 1929, S:4005, s.3
- “Milli Bayram Ve Çocuk Günü”, **Vakit**, 22 Nisan 1933, S:5488, s.3
- “Milli Hayata İntibak”, **Son Posta**, 25 Şubat 1932, S:570, Muallim Sayfası
- “Milli Marş!”, **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1932, S:2866 s.3
- “Milli Terbiye ve Milli Tarih Yolunda Gazi ”, **Milliyet**, 8 Temmuz 1932, S:2301, s.1
- “Milli Zıyanlar”, **Akşam**, 9 Teşrinievvel 1937, S:6818, s.3
- “Muallim Hanımlar Şapka Giyecekler”, **İkdam**, 16.11.1928, S:11339, s.2
- “Muallim İhtiyacı”, **Yeni Mersin**, 2 Haziran 1936, S:2400, s.1

- “Muallim İhtiyacına Karşı Koymak Bir Zarurettir”, **Doğu**, 16 Birincikanun 1937, S:12, s.2
- “Muallim Maaşları Muntazam Verilecek”, **Cumhuriyet**, 22 Temmuz 1933, S:3307, s.2
- “Muallim Maaşları Muvazenei Umumiyyeden Verilecek”, **Cumhuriyet**, 15 Kanunievvel 1927, S:1294, s.3
- “Muallim Maaşları ve Halk”, **Son Posta**, 19 Birincikanun 1934, S:1574, s.2
- “Muallim Maaşları”, **Yeni Asır**, 22 İlkkanun 1939, S:10335, s.4
- “Muallim Mektepleri Bu Sene Lise Derecesine Çıkarıldı”, **Milliyet**, 3 Ağustos 1932, S:2327, s.3
- “Muallim Mekteplerine Muâvenet Hakkında Kânun”, **Resmî Gazete**, 2 Mayıs 1926, Sayı: 361, s.1
- “Muallim Mekteplerine Verilen Ehemmiyet ve Semereleri”, **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1928, S:1440, s.1
- “Muallim Muavinleri İçin Kurslar”, **İkdam**, 20 Temmuz 1929, s.2
- “Muallime Göre Mektep” **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1934, S:3599, s.1
- “Muallimler Arasında Dün Yapılan Kongrede Konuşulanlar”, **Vakit**, 8 Birincikanun 1933, S:5719, s.3
- “Muallimler Arasında”, **Yeni Adam**, 9.5.1935, S:71, s.10
- “Muallimler Ayrılmayacaklar”, **Zaman**, 6 Mayıs 1935, S:315, s.3
- “Muallimler Birliği Dün Senelik Kongresini Aktedemedi”, **Cumhuriyet**, 9 Mart 1935, S:3885, s.2
- “Muallimler Birliği Kapanıyor”, **Kurun**, 4 Mayıs 1936, S:6577-517, s.3
- “Muallimler Birliği Kongresi”, **İkdam**, 28.08.1928, S:11260, s. 3
- “Muallimler Birliği Mebuslara Mükellef Bir Ziyafet Verdi”, **İkdam**, 05.10.1928, S:11298, s.1
- “Muallimler Birliği Senelik Toplantısında Gürültülü Bir Hadise Çıktı”, **Vakit**, 12 Mayıs 1933, S:5508, s.1
- “Muallimler Birliği: Vilayet Birliğinin Vaziyetini Tetkik Ediyor”, **Akşam**, 13 Ağustos 1936, S:6401, s.3
- “Muallimler Birliği”, **Hakimiyeti Milliye**, 9 İkincikanun 1932, S:3769, s.5
- “Muallimler Birliği”, **Kurun**, 8 Şubat 1936, S:432, s.3
- “Muallimler Birliği”, **Zaman**, 10 Şubat 1936, S:593, s.3
- “Muallimler İçtimainda”, **Adana Mıntıkası Maarif Mecmuası**, 15 Teşrinisani 1928, S:12, s.1-6
- “Muallimler Koro Heyeti Seçiliyor”, **Son Posta**, 22 Nisan 1937, S:2414, s.4

- “Muallimler Meclisi Nasıl Çalışacaklar”, **Hakimiyeti Milliye**, 2 Nisan 1932,S:3850, s.2
- “Muallimler Neden Çekiliyorlar?”, **Tan**, 18 Haziran 1939, S:1393,s.2
- “Muallimler Talebeye Hususi Ders Vermek İçin İzin Alacaklar”, **Hakimiyeti Milliye**, 23 İkincikanun 1934, S:4492, s.2
- “Muallimler Vazifelerine Alakadar Bulunuyorlar”, **İkdam**, 6 Kanunisani 1928, s.2
- “Muallimler ve Köy Mektepleri”, **Son Posta**, 28 Nisan 1932, S:630,
- “Muallimler ve Yeni Harfler”, **İkdam**, 29.09.1928,S:11292,s.2
- “Muallimlere Mektuplar”, **İkdam**, 14 Eylül 1929, S:11633, s.1
- “Muallimlere Mesken Bedeli Verilemiyor”, **Tan**, 17 İkinciteşrin 1938,S:1186, s.3
- “Muallimlerin Ev Kiraları”, **Cumhuriyet**, 5 Haziran 1937, S:4691, s.2
- “Muallimlerin İmtihanı”, **Milliyet**, 10.10.1928,S:955,s.2
- “Muallimlerin İskanı”, **İkdam**, 22.10.1928, S:11315 s.2
- “Muallimlerin Kazanç Vergisi”, **Cumhuriyet**, 31 Temmuz 1940, S:5827, s.2
- “Muallimlerin Maaşları Meselesi”, **Son Posta**, 24 Mart 1932, S:598,
- “Muallimlerin Toplantısında”, **Hakimiyeti Milliye**, 10 Nisan 1933, S:4209,s.4
- “Muallimlerin Tramvay Ücreti”, **Son Telgraf**, 12 Şubat 1939, S:693, s.3
- “Muallimlerin Vaziyetleri”, **Son Telgraf**, 2 İkincikanun 1939, S:655, s.3
- “Muallimlerin Zamları”, **Son Posta**, 14 Şubat 1937, S:2350, s.4
- “Muallimsiz Köyler”, **Akşam**, 16 Teşrinisani 1929, S:3985, s.3
- “Muhtelif İçtimalar” **Yeni Adana**, 20 Kanunisani 1930, S:2408, s.2
- “Müfettişler Kongresi-4”, **Çukurovada Memleket**, 1 Kanunusani 1931, S:22-35, s.1-16
- “Müfettişler Kongresi-5”, **Çukurovada Memleket**, 15 Kanunusani 1931, S:23-36, s.1-16
- “Müfettişler Kongresi-6”, **Çukurovada Memleket**, 1 Şubat 1931, S:24-37, s.1-6
- “Müfettişler Rapor Hazırlıyorlar”, **Son Posta**, 17 Mart 1932, S:591, s.3
- “Müfettişlerin Raporları”, **İkdam**, 14.12.1928 S:11367, s.2
- “Müfredat Programlarımız Neden Yüklüdür”, **Eğitim Hareketleri**, 1 Mart 1955, S:3, s.26-27
- “Müfredat Programlarında Esaslı Değişmeler Yapılmasına Başlandı”, **Kurun**, 6 Eylül 1935,S:6342-282, s.3
- “Mühim Bir Talimatname”, **Hakimiyeti Milliye**, 4 İkincikanun 1932, S:3764, s.1
- “Mühim Bir Tamim”, **Yeni Adana**, 29 Teşrinisani 1929, S:2365, s.1

- “Mükemmel: Mekteplerde Her Sabah Andedilecek”, **Milliyet**, 25 Nisan 1933, S:2586, s.4
- “Mütehassıslardan Bıktık Artık”, **Son Posta**, 29 Şubat 1932, S:574, s.3
- “Müzik ve Resim”, **Son Telgraf**, 19 Mart 1939, S:728, s.3
- “Namevcut Yok!”, **Cumhuriyet**, 4 Şubat 1935, S:3852, s.2
- “Ne Kadar Memur Var?”, **Akşam**, 1 Nisan 1940, S:7702, s.3
- “Necati Beyin Nutku”, **İkdam**, 27.08.1928, S:11259,s.1
- “Neden Okumak İstemiyoruz? Kurunu Vusataya mı Dönmek Niyetindeyiz?”, **Hür Adam**, 5 Kanunisanı 1931, S:36 s.1
- “Niğde Muallimleri Ne Haldedir?”,**Cumhuriyet**, 11 Şubat 1928, S:1352, s.4
- “Nişantaşı Mektebi İçin Bir Konak İstimlak Edildi”, **Haber Akşam Postası**, 1 Birinciteşrin 1938, S:2391, s.2
- “Nümunelik Bir İlk Mektep”, **Tasviri Efkar**, 2 Ağustos 1940, S:93,s.2
- “Okul Binası Yaptırılacak”, **Yurt**, 3 Eylül 1938, S:41, s.3
- “Okul ve Talebe Mefhumları Tamamile Değişti”, **Akşam**, 11 Temmuz 1935, S:6008, s.11
- “Okullar Bayramı: Bakanlık Mayıs İçindeki Bayramı Kaldırdı”, **Kurun**, 17 Nisan 1936, S:6560-500, s.3
- “Okullarda Muaşeret Kaideleri Öğretilecek”, **Babalık**, 17 Mart 1939, S:5263 ,s.2
- “Okullarda Felaketzedelere İlane”, **Cumhuriyet**, 24 İkincikanun 1935, S:3841, s.2
- “Okullarda Pasif Korunma Teşkilatı Dersleri”, **Vakit**, 1 İkinciteşrin 1940, S:8194, s.3
- “Okullarda Satılan Mecmualar”, **Vakit**, 2 Mayıs 1940, S:8013, s.2
- “Okullarda Yer Yok”, **Yeni Mersin**, 17 Eylül 1935, S:2187, s.1
- “Okuma Bilmeyenlere İş Verilmeyecek”, **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1931, S:2525, S.2
- “Okumak İstiyoruz, Fakat!”, **Tan**, 30 İkinciteşrin 1938,S:1197, s.3
- “Okuyucu Mektubu: Talimatname Üzerine”, **Muallimler Sesi**, 1 Haziran 1935, S:18, s.3
- “On altı Yaşındaki Muallimler”, **Cumhuriyet** , 11 Mart 1928, S:1381, s.4
- “On Yaşında Bir Çocuk Futbol Oynar mı?”, **Son Telgraf**, 27 Mart 1937, S:24, s.6
- “Onuncu Tasarruf ve Yerli Malları Haftası”, **Yeni Asır**, 23 Sonteşrin 1939, S:10306.s.4
- “Ortamekteplerin Lağvı Kararı”, **Son Posta**, 29 Eylül 1937, S:2574, s.4
- “Ortaokul Öğretmeni Olmak İçin...”, **Kurun**, 10 Mayıs 1938, S:7301-1391, s.3
- “Öğretmensiz Okul”, **Hakikat**, 5 Birinciteşrin 1940, S:77, s.4

- “Öğretelim Fakat Basitleştirerek”, **Akşam**, 26 Teşrinievvel 1937, S:6835, s.3
- “Öğretmen Dileği”, **Ekekon**, 17 Birinciteşrin 1939, S:1190, s.2
- “Öğretmenler Bakanlığa Müracaat Etti”, **Kurun**, 11 Şubat 1938, S:1306, s.6
- “Öğretmenler Cemiyeti”, **Vakit**, 13 Mayıs 1940, S:8024, s.2
- “Öğretmenler Müfettiş Olabilecekler”, **Ekekon**, 22 Temmuz 1939, S:534-582, s.2
- “Öğretmenler Ne Vakit İzin Alabilecekler”, **Kurun**, 17 Mart 1937, S:6887-1007, s.3
- “Öğretmenler Yardım Sandığı Kongresi”, **Yeni Adana**, 29 Teşrinisani 1937, S:4380, s.2.
- “Öğretmenlere Yardım Sandık Nizamnamesinde Tadilat Yapılıyor”, **Kurun**, 5 İkincikanun 1938, S:7179-1269,s.2
- “Öğretmenlerin Terfihi ve Nakiller”, **Öğretmen Sesi**, 1 Nisan 1938, S:37-67, s.395
- “Öz Türkçe Dersler”, **Cumhuriyet**, 21 Şubat 1935, S:3869, s.2
- “Öz Türkçe İstılahlar İçin Muallimlerin Düşünceleri Soruldu”, **Son Telgraf**, 22 İkincikanun 1939, S:675, s.3
- “Parti Kongresinde Dilekler Okundu”, **Akşam**, 27 Kanunuevvel 1940, S:7970, s.3
- “Parti Kurultayında”,**Akşam**, 30 Mayıs 1939, S:7400 s.11
- “Pasif Korunma”, **İkdam**, 18 İkinciteşrin 1939, S:95-212 s.2
- “Rakamlara Hüremetsizliğimiz”, **Tan**, 1 Ağustos 1935, S:101-3404,s.2
- “Reisicumhur hazretlerinin seyahati”, **İkdam**, 21.09.1928 11284 s.1
- “Resmi Makam ve Dairelerin Öz Türkçe Adları”, **Yeni Mersin**, 10 Temmuz 1935, S:2128, s.2
- “Riyaseti Cumhur Orkestra Şefi Zeki Bey Yeni Harfler İçin Marş Yazdı.”, **İkdam**, 29.09.1928, S:11292 s.1
- “Sabah Gazeteleri Ne Diyor?”, **Haber**, 11 Mart 1937, S:1849, s.3
- “Sahte Muallimler”, **Son Telgraf**, 4 Eylül 1940, S:1257, s.2
- “Salihlide Bir Köy Mektebi Muallimsiz Kaldı”, **Yeni Asır**, 28 Teşrinievvel 1934, S:8784, s.4
- “Sekiz Senelik Bir Müfredat Programı Yapıldı”, **Kurun**, 16 Eylül 1936, S:651, s.3
- “Selamsızda İlkmektep”, **Cumhuriyet**, 20 Şubat 1934, S:3518, s.2
- “Sen Lui Mektebi Satın Alınıyor”, **Cumhuriyet**, 20 Şubat 1934, S:3518, s.2
- “Seyyar Mektep ve Kütüphaneler”, **Cumhuriyet**, 1 Teşrinievvel 1931, S:2659, s.2
- “Seyyar Terbiye Sergisi”,**Vakit**, 29 Mart 1933, S:5467, s.6
- “Sıra Bekleyen Öğretmenler”, **Vakit**, 27 İkinciteşrin 1940, S:8219, s.3
- “Silifkede Mektep Çalışmaları”, **Tan**, 7 Haziran 1937, S:768, s.8

“Sorularımıza Cevaplar”, **Mektepli**, 11.7.1935, S:147, s.2, “Sorularımıza Cevaplar”, Mektepli, 18.7.1935, S:148, s.2

“Sovyetler Mektepleri Islah Ediyor!”, **Zaman**, 14 İkinciteşrin 1935, S:507, s.3

“Soyadı Almayanlar Ceza Görecek”, **Son Posta**, 7 Haziran 1936, S:2100, s.4

“Soyadları İçin Maarif Vekaletinin Tamimi”, **Cumhuriyet**, 9 İkincikanun 1937, S:4547, s.2

“Suruç’ta Memurlar Ne Haldedir”, **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1928, S:1431, s.4

“Şarkta Maarif İşleri”, **Cumhuriyet**, 7 Mayıs 1928, S:1436, s.2

“Şehir Meclisi Dağıldı”, **Kurun**, 22 Mart 1935, S:116, s.1

“Şehir Meclisinde: Muallimlere Zam Yapılması İmkansız!”, **Akşam**, 16 Mayıs 1932, S:4883, s.2

“Şehir Meclisinde”, **Kurun**, 26 Nisan 1938, S:7287-1377, s.6

“Tabur İmamaları Kursu”, **Cumhuriyet**, 21 Kanunisani 1928, S:1331,

“Talebe Muallimini Mahkemeye Veriri mi?”, **Cumhuriyet**, 15 Birinciteşrin 1936, S:4460 s.2

“Talebe Önlüğü Yün Kumaştan Olmamalı”, **Akşam**, 10 Teşrinievvel 1938, S:71779, s.4

“Talebe”, **Zaman**, 12 Mart 1936, S:624-15, s.3

“Talebenin Diş Muayeneleri”, **Son Telgraf**, 24 Şubat 1939, S:705, s.3

“Talebenin Hayatı”, **Hür Adam**, 28 Kanunievvel 1930, S:28 s.2

“Talebenin Kıyafeti Bildirildi”, **Son Telgraf**, 7 Şubat 1939, S:688, s.3

“Talebenin Sık Sık Derse Kaldırılması H.”, **Tebliğler Dergisi**, 13.03.1939, S:9, s.39

“Talebenin Zihni İnkişafına Ehemmiyet Verilecek”, **Akşam**, 16 Şubat 1932, S:4795, s.3

“Talebeye Dayak Atılamaz!”, **Haber**, 25 İkincikanun 1938, S:2164, s.2

“Talebeye Derslerde Not Tutturulmayacak”, **Cumhuriyet**, 14 Kanunisani 1928, S:1324, s.4

“Talebeye Dil Öğretimi”, **Anadolu**, 3 Mayıs 1935, S:6202, s.3

“Talebeye Öğretilecek Adabı Muaşeret Kaideleri”, **Cumhuriyet**, 21 Mart 1939, S:5334, s.3

“Talebeye Söylenen Şarkılar”, **Cumhuriyet**, 26 Haziran 1933, S:3281, s.2

“Talebeye Yardım”, **Tan**, 10 Nisan 1937, S:711, s.2

“Talebeye Yurt Tetkikleri Nasıl Yaptırılacak”, **Son Telgraf**, 27 İkinciteşrin 1938, S:619, s.3

- “Talebeyi Eyi Eserler Okumağa Teşvik”, **Hakimiyeti Milliye**, 20 Mart 1931, S:3477, s.1
- “Tali Kuşu”, **Kurun**, 4 Birinciteşrin 1935, S:310,s.3
- “Tarih Dersleri Yeni Usulle Tedrisata Başlanıyor”, **Akşam**, 3 Teşrinisani 1936, S:6483, s.3
- “Tarlabaşındaki Mektep”, **Milliyet**, 24 Teşrinievvel 1933, S:2768, s.3
- “Tasarruf Haftası:Mekteplerde Yapılacak Merasim İçin program Hazırlandı”,**Akşam**, 6 Kanunuevvel 1936,S:6516, s.5
- “Tasarruf Haftasında İlkmekteplerde Yapılan Müsabaka ”, **Vakit**, 4 Nisan 1934, S:5831, s.4
- “Tasarruf: Bursa'nın Yeni Sene Bütçesi”, **Akşam**, 9 Mart 1932, S:4818, s.3
- “Tatbikat Başladı”, **Milliyet**, 12 Şubat 1929, S:1080,s.1
- “Tatil Okulları”, **Akşam**, 8 Temmuz 1935, S:6005, s.3
- “Tavşancılın Derdi”, **Kurun**, 24 Birincikanun 1935, S:390,s.3
- “Tebdilihavaya Muhtaç Muallimler”, **Cumhuriyet**, 27 Haziran 1933, S:3282,s.2
- “Tedris ve Terbiyede Dayak Fayda Eder mi?”, **Cumhuriyet**, 12 Kanunisani 1934, S:3481, s.3
- “Tedrisat Behemehâl Yeni Harflerle Yapılacak”, **İkdam**, 21.10.1928, S:11315 s.2
- “Tedrisat Vergisi kazanç Vergisinin Yüzde Ellisine İblağ Edildi”, **Cumhuriyet** , 20 Nisan 1928, S:1418, s.1
- “Tedrisat Vergisinin Tezyidi”, **Cumhuriyet** , 27 Nisan 1928, S:1425, s.2
- “Teftiş!”, **Milliyet**, 4.12.1928,S:1009,s.3
- “Terbiye Mütihazası İzmir Gitti”, **Milliyet**, 25 Mart 1934, S:2918, s.3
- “Terbiye Nereye Gidiyor”, **Son Posta**, 25 Şubat 1932, S:570, Muallim Sayfası
- “Terbiye Sistemimize Tetkike Gelen İki Amerikalı”, **Açık Söz**, 25 Temmuz 1937, S:453-139, s.1
- “Terbiye Sistemlerimiz Değiştirilebilir Mi?”, **Kurun**, 6 Mart 1937, S:6876-996, s.3
- “Terbiye ve Disiplin”, **Haber**, 16 Şubat 1937, S:1829, s.3
- “Terbiyevi Çocuk Filmler Hazırlanacak”,**Son Posta**, 4 İkincikanun 1940,S:3389,s.4
- “Terfi Eden Öğretmenler Zam Alamadılar”, **Son Posta**, 2 Nisan 1937, S:2394,s.4
- “Tokatta Yek Mektep Binaları”, **Tan**, 6 Temmuz 1937, S:796, s.8
- “Toplu Halde Ad Değiştirme”, **Akşam**, 23 Şubat 1935, S:5873, s.5
- “Toplu Tedrisat:Viyana'ya Gidecekler”, **Milliyet**, 17.12.1928, S:1021, s.3
- “Toruldaki İlkokul Binasının Vaziyeti Çok Acıklıdır”, **Doğu**, 4 İkincikanun 1938, S:29, s.2

- “Trabzonda Çocuk Haftası Neşeli Geçti”, **Akşam**, 6 Mayıs 1932, S:4873, s.10
- “Türk Çocuğunun Yasası”, **Hakimiyeti Milliye**, 19 Mayıs 1933, S:4248,s.2
- “Türk Çocuğunun Yasası”, **Hakimiyeti Milliye**, 19 Mayıs 1933, S:4248,s.2
- “Türk Köylüsü Bilgiye Kavuşuyor”, **Kurun**, 19 Mart 1937, S:6889-1009, s.9
- “Türk Köylüsü ve Maarif Vekili”, **Hakimiyeti Milliye**, 27 Mayıs 1933, S:4256,s.3
- “Türk Muallimi Faziletin Timsalidir”, **Cumhuriyet**, 2 Kanunusani 1934, S:3471, s.1
- “Türkiye muallimler Birliği”, **İkdam**, 26 Ağustos 1928, S:11258, s. 4
- “Türkiye Şayan-ı Hayret Bir Süratle Değişiyor”, **Cumhuriyet** , 17 Nisan 1928, S:1415, s.4
- “Türkiye Yeni Islahatıyla Avrupaya Bir Hayli Yaklaştı”, **İkdam**, 06.11.1928, S:11329, s.1
- “Ucuz Kitapların Fiyat Açığını Vekalet Ödeyecek”, **Cumhuriyet**, 04 Nisan 1940, S:5709, s.2
- “Ulus Okulları Açıldı”, **Samsun**, 13 İkinciteşrin 1936, S:670, s.2,
- “**Ulusal Musikimizi** Yaratmaya Çalışıyoruz”, **Yeni Asır**, 30 Teşrinisani 1934, S:8813, s.3
- “Umumi Vilayet Meclisinin Yerinde ve Çok Feyizli Bir Kararı”, **Zonguldak**, 2 Mart 1932, S:329, s.1
- “Umumi Vilayet Meclisinde Hararetli Bir Celse”, **Cumhuriyet** , 4 Mayıs 1928, S:1433, s.3
- “Ücretlerini Artırdılar”, **Kurun**, 28 Mart 1935, S:122, s.4
- “Vali ve Maarif Müdürü Vekaletten Takdimname Aldılar”, **Milliyet**,17 Kanunusani 1933,S:2493,s.2
- “Valinin Riyasetinde Dünkü Mühim Toplantı”, **Kurun**, 6 Ağustos 1938, S:7389-1479,s.1
- “Vapurda Mektep”, **İkdam**, 09.01.1929, S:11393, s.1
- “Vasıf Bey İstifa Etti”, **İkdam**, 09.04.1929, S:11479 s.1
- “Vatandaşlar!”, **İkdam**, 22 Teşrinisani 1929, S:11701, s.1
- “Vatanımızın Maarif Aşkına Yüksek Bir Misal”, **Hakimiyeti Milliye**, 3 Teşrinievvel 1928, S:2599, s.2
- “Vazifelerine Başlamayan Muallimler”, **İkdam**, 27.10.1928, S: 11320, s.2
- “Veremli Talebelerin Tedavisi İçin Çalışıyor”,**Cumhuriyet** ,6 Nisan 1928,S:1405,s.1
- “Vergilerin Tevhidi: İdarei Hususiyelerin Lağvı Hakkındaki Ceryan Kuvvetleniyor”, **Cumhuriyet**, 5 kanunuevvel 1927, S:1275, s.3
- “Vezirköprüde Ağaç Bayramı”,**Yeni Sabah**, 18 Nisan 1939, S:343, s.5

- “Vilayet Maarif Bütçesi”, **İkdam**, 22 Nisan 1928, S:11135, s.2
- “Vilayet Genel Kurulunun 11/3/937 İçtimarı”, **Resmi Isparta**, 14 Temmuz 1937, S:729, s.3
- “Vilayet Genel Kurulunun 15/3/937 İçtimarı”, **Resmi Isparta**, 21 Temmuz 1937, S:732, s.3
- “Vilayet Genel Kurulunun İkinci İçtiması”, **Resmi Isparta**, 1 Nisan 1936, S:664, s.3
- “Vilayet Genel Meclisi Toplantılara Başladı”, **Yeni Ses**, 24 Mart 1935, S:90, s.1
- “Vilayet Genel Meclisi Toplantısı”, **Sinob**, 11 Mart 1937, S:1038, s.1
- “Vilayet Genel Meclisi Toplantısı”, **Sinob**, 15 Nisan 1937, S:1043, s.1
- “Vilayet Genel Meclisi Toplantısı”, **Sinob**, 18 Mart 1937, S:1039, s.1
- “Vilayet Genel Meclisi Toplantısı”, **Sinob**, 25 Mart 1937, S:1040, s.1
- “Vilayet Genel Meclisi Toplantısı”, **Sinob**, 8 Nisan 1937, S:1042, s.1
- “Vilayet Genel Meclisi”, **Rize**, 22 Şubat 1936, S:231, s.3
- “Vilayet Genel Meclisi...”, **Sinob**, 11 Nisan 1935, S: 948, s.2
- “Vilayet Genel Meclisi...”, **Sinob**, 19 Mart 1936, S: 993, s.2
- “Vilayet Genel Meclisi...”, **Sinob**, 2 Nisan 1936, S:995, s.1
- “Vilayet Genel Meclisi...”, **Sinob**, 26 Mart 1936, S: 994, s.2
- “Vilayet Genel Meclisi...”, **Sinob**, 9 Mayıs 1935, S: 951, s.2
- “Vilayet Makamından”, **Sinob**, 1 Birinciteşrin 1936, S: 1020, s.2
- “Vilayet Meclisi Dün Toplandı”, **İkdam**, 9 Mayıs 1928, S:11152, s.2
- “Vilayet Meclisi Faaliyette!”, **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1928, S:1429, s.1
- “Vilayet Meclisinin Dünkü İçtimarı”, **İkdam**, 20 Nisan 1928, S:11133, s.2
- “Vilayet Meclisinin Dünkü İçtimarı”, **İkdam**, 1 Mayıs 1928, S:11144, s.2
- “Vilayet Meclisinin Dünkü İçtimarı”, **İkdam**, 27 Nisan 1928, S:11140, s.2
- “Vilayet Umum Meclisi Zabıt Hulasası”, **Isparta**, 30 Mart 1938, S:766, s.2
- “Vilayet Umum Meclisi”, **Sinob**, 10 Mart 1938, S:1089, s.3
- “Vilayet Umum Meclisi”, **Sinob**, 21 Nisan 1938, S:1095, s.3
- “Vilayet Umum Meclisi”, **Sinob**, 24 Mart 1938, S:1091, s.2
- “Vilayet Umum Meclisi”, **Sinob**, 24 Şubat 1938, S:1087, s.2
- “Vilayet Umum Meclisi”, **Sinob**, 28 Nisan 1938, S:1096, s.2
- “Vilayet Umum Meclisi”, **Sinob**, 7 Nisan 1938, S:1093, s.2
- “Vilayet Umum Meclisinde Valimizin İzahatı”, **Rize**, 15 İkincikanun 1937, S:327, s.3

- “Vilayet Umum Meclisinde Valimizin İzahatı”, **Rize**, 22 İkincikanun 1937, S:328, s.3
- “Vilayet Umum Meclisinin 1940 Yılı Onbirinci İçtimarı”,**Isparta**, 24 Nisan 1940,S:872,s.3
- “Vilayet Umum Meclisinin 1940 Yılı Onbirinci İçtimarı”,**Isparta**, 8 Mayıs 1940,S:874,s.3
- “Vilayet Umumi Meclisi Müzaheratı”, **Samsun**, 25 Mart 1938, S:737, s.1
- “Vilayet Umumi Meclisi Müzakaratu”, **Samsun**, 14 Mart 1935, S:585, s.1
- “Vilayet Umumi Meclisi Müzakaratu”, **Samsun**, 21 Mart 1935, S:586, s.2
- “Vilayet Umumi Meclisi Müzakaratu”, **Samsun**, 28 Mart 1935, S:587, s.2
- “Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratu”, **Samsun**, 10 Şubat 1938, S:732, s.1
- “Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratu”, **Samsun**, 14 Mayıs 1937, S:694, s.1
- “Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratu”, **Samsun**, 14 Şubat 1936, S:632, s.2
- “Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratu”, **Samsun**, 17 Nisan 1936, S:641, s.2
- “Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratu”, **Samsun**, 25 Mart 1938, S:737, s.6
- “Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratu”, **Samsun**, 26 Mart 1937, S:687, s.1
- “Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratu”, **Samsun**, 28 Mayıs 1937, S:696, s.1
- “Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratu”, **Samsun**, 28 Şubat 1936,S:635, s.1
- “Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratu”, **Samsun**, 3 Nisan 1936, S:639, s.2
- “Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratu”, **Samsun**, 6 Şubat 1937, S:681, s.1
- “Vilayet Umumi Meclisi Müzakeratu”, **Samsun**, 9 Nisan 1937, S:689, s.1
- “Vilayetimizde Bir Yıl İçinde Yapılan İşler”,**Samsun**, 1 Teşrinievvel 1937, S:714, s.3
- “Vilayetimizde Bir Yılda Yapılan İşler”, **Samsun**, 29 Birinciteşrin 1936, S:668, s.2
- “Vilayetler Varidatı Nisbetinde İş Yapacak”, **Yeni Adana**, 16 Kanunisani 1930, S:2405, s.1
- “Vilayetlerden Gelen Çocuklar”, **Kurun**, 5 İkincikanun 1938, S:7179-1269, s.2
- “Vilayette”, **İkdam**, 17 Nisan 1928, S:11130, s.2
- “Viyanadan Mütahassıs Geliyor”, **Milliyet**, 3 Şubat 1929, S:1071,s.2
- “Vur Abalıya Gibi Bir Şey”, **Yeni Mersin**, 17.8.1934, S:1859, s.1
- “Yabancı Mektep İsimleri”, **Milliyet**, 29 Teşrinisani 1934, S:3164, s.3
- “Yanlış Gidişin Sonu Gelmeyecek mi?”,**Muallimler Sesi**,15 Kanunuevel 1934,S:7, s.1
- “Yanlış Yazan Memurlar”, **İkdam**, 29 Temmuz 1929, s.2,
- “Yarıda Kalan Bir Teşebbüs Yardım Bekliyor”,**Vakit**, 21 Şubat 1939, S:7583, s.10

- “Yarım Gün Mektepleri”, **Cumhuriyet**, 17 Haziran 1931, S:2553, S.2
- “Yasa Bestesiz Olacak”, **Milliyet**, 4 Kanunuevvel 1934, S:3169, s.3
- “Yeni Bir Tamim Geldi”, **Yeni Adana**, 10 Haziran 1930, S:2517, s.2
- “Yeni Ders Senesi Münasebetiyle”, **Hakimiyeti Milliye**, 26 Eylül 1930, S.3307, s.2
- “Yeni Ders Yılı Hazırlıkları”, **Ekekon**, 14 Temmuz 1939, S:534-575, s.2
- “Yeni Harf Tatbikatı”, **Milliyet**, 4.11.1928, S:980, s.5
- “Yeni Harfler İçin Kurslar”, **İkdam**, 11.08.1928, s: 11243,s.1
- “Yeni Harfler Ne Suretle Taammüm Edilecek”, **Milliyet**, 16.10.1928, S:962,s.5
- “Yeni Harfler”, **İkdam**, 17.08.1928 , S:11249, s.2
- “Yeni harfler”, **İkdam**, 18.09.1928, S:11281, s.2
- “Yeni Harflere Geçerken”, **Tarih Vesikaları**, Haziran 1941, S:1, s.17
- “Yeni Harflerin Kabulü Cehaletle Mücadelesi Demektir”, **Milliyet**, 28 Teşrinievvel 1928, s.1
- “Yeni Harflerin Kabulü Cehaletle Mücadelesi Demektir”, **Milliyet**, 28 Teşrinievvel 1928, s.1
- “Yeni İlkokul Müfredat Programı”, **Kültür Bakanlığı Dergisi**, Sonkanun 1937, S:20-1, s.3-197
- “Yeni Köy Muallimleri”, **Son Saat**, 17 Haziran 1929, s:1523, s.4
- “Yeni Mektep Binaları”, **Cumhuriyet** , 2 Mayıs 1928, S:1432, s.3
- “Yeni Mektepler : İstanbul Muallimlerinden Bir Kısmı Anadolu’ya Gidecek” , **Akşam**, 5 Haziran 1929, S:3822, s.3
- “Yeni Mektepler”, **İkdam**, 9 Temmuz 1929, S:11567, s.2
- “Yeni Müfredat Programı Mekteplerimizde Nasıl Tatbik Ediliyor?”, **Kurun**, 1 Nisan 1937, S:6900-1020,s.5
- “Yeni Okul Binaları”, **Samsun**, 3 Nisan 1936, S:639, s.1
- “Yeni Orta Mektep Programı ve Ankaradaki Kurslar”, **Son Posta**, 14 Nisan 1932, S:619,
- “Yeni Programın Tatbiki İyi Netice Veriyor”, **Akşam**,4 Kanunusani 1937, S:6543,s.3
- “Yeni Terbiye Sistemi”, **Cumhuriyet**, 19 Mayıs 1931, S:2524, s.1.
- “Yeni Türkçe Elifbalar”: **İkdam**, 17.08.1928, S:11249, s.2
- “Yeni Türk Maarif Sistemi”, **Çankırı**, 6 Mart 1937, S:184, s.1
- “Yeni Türkçe Gramer”, **Cumhuriyet**, 1 Kanunusani 1930, S:2030, s.2
- “Yeni Yapılacak Resmi Binalar”, **Tan**, 3 Mart 1940, S:1647,s.3
- “Yeniden Müfettiş Olmak İsteyen Muallimler”, **Tan**, 14 İkinciteşrin 1938,S:1183,s.3

“Yoksul Çocuklara Yardım Birliği Kongresi Toplandı”, **Akşam**, 30 Eylül 1938, S:7169, s.4

“Yurt Bilgisi: Bu Dersin Programı Tevsi Ediliyor”, **Halk Dostu**, 4.1.1931, S:32,s.2

“Yurtta Köy İlerleyişi”, **Son Posta**, 23 Mart 1935, S:1663, s.4

“Zam Görmenin Zorlukları”, **Öğretmen Sesi**, 1 Mayıs 1938, S:37-69, s.459

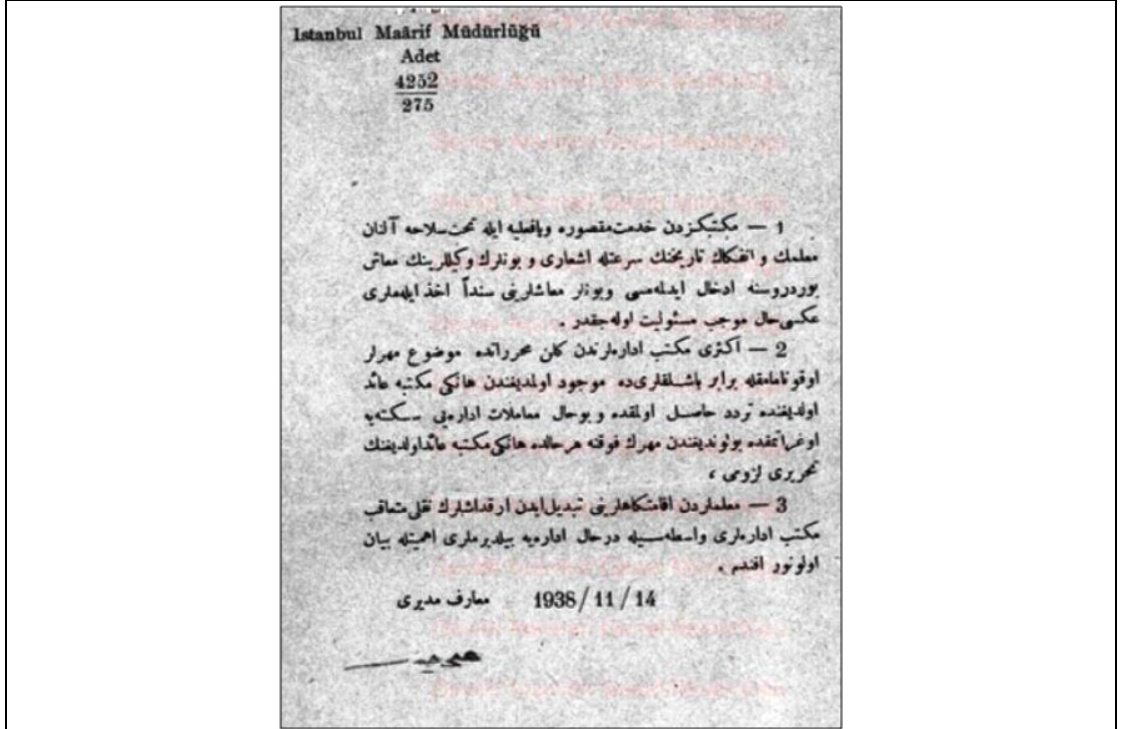
“Zam Görmenin Zorlukları”, **Öğretmen Sesi**, 15 Nisan 1938, S:37-68, s.453-454

“Zehirli Gaz Konferansı”, **Tan**, 31 İlkkanun 1938,S:1228, s.2

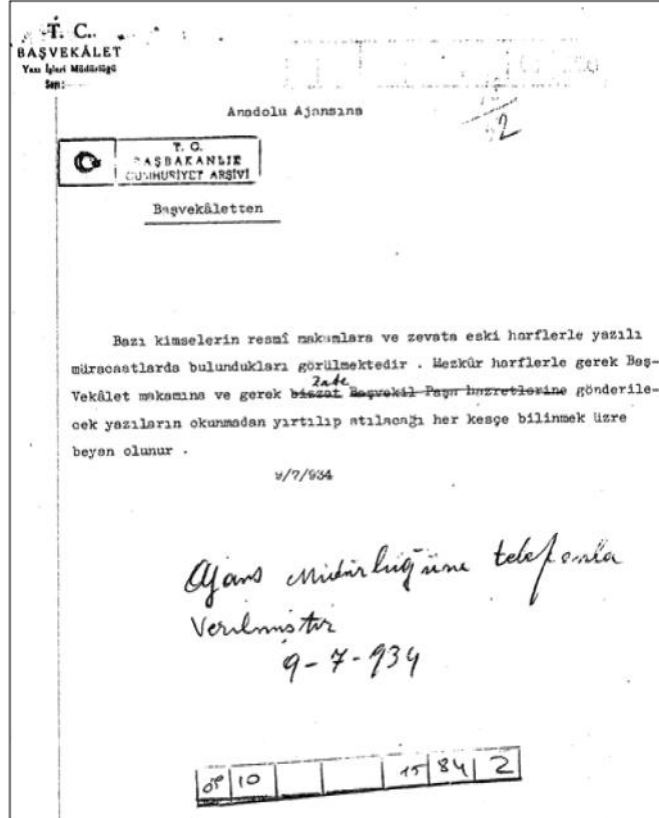
“Zehirli Gaz Kursları”, **Son Posta**, 3 Haziran 1936, S:2096, s.4

“Zehirli Gaz Kursları”, **Son Telgraf**, 13 Mart 1939, S:722, s.2

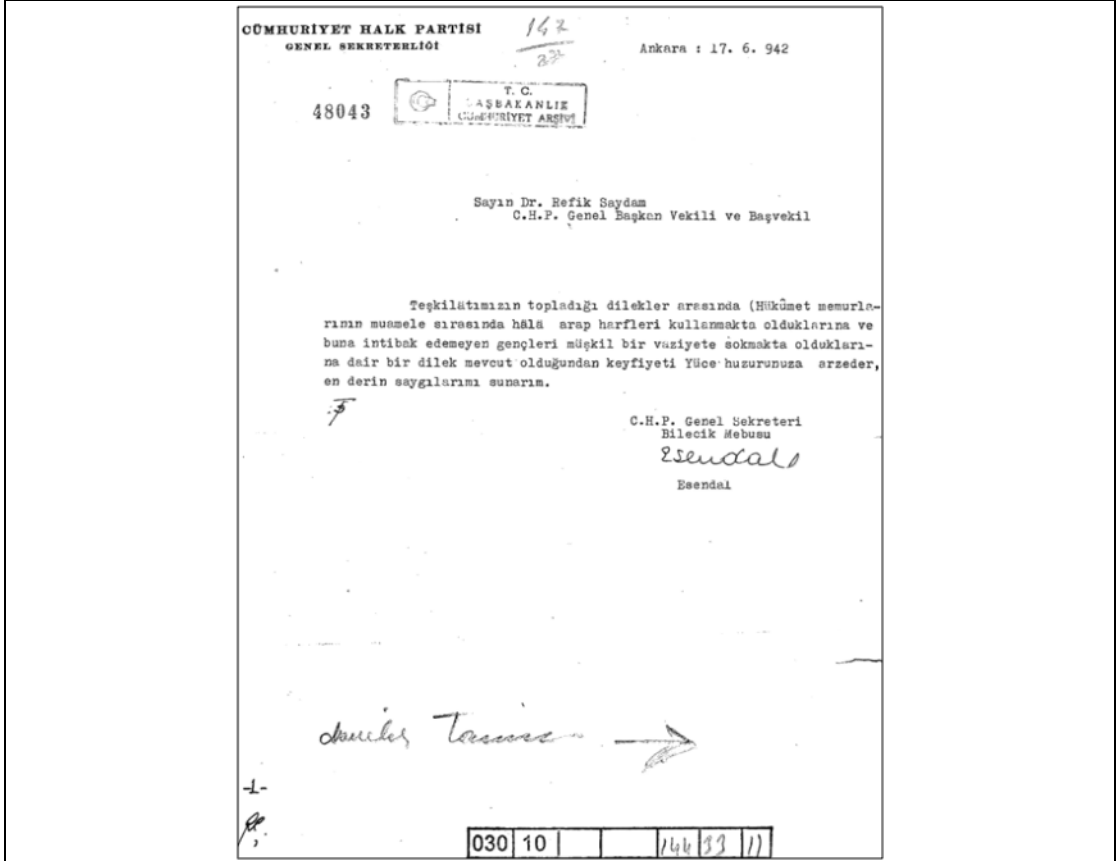
Ekler



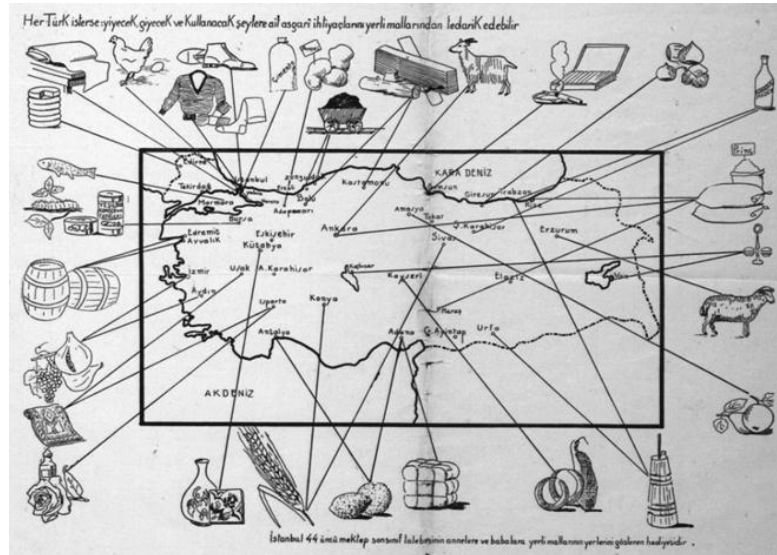
Ek 1: 1938 Yılında İstanbul Maarif Müdürlüğü tarafından Arap harfleriyle daktilo edilmiş resmi bir yazışmaya ait belge. **B.C.A.**, f:180.09, k:114, d:553, s:1



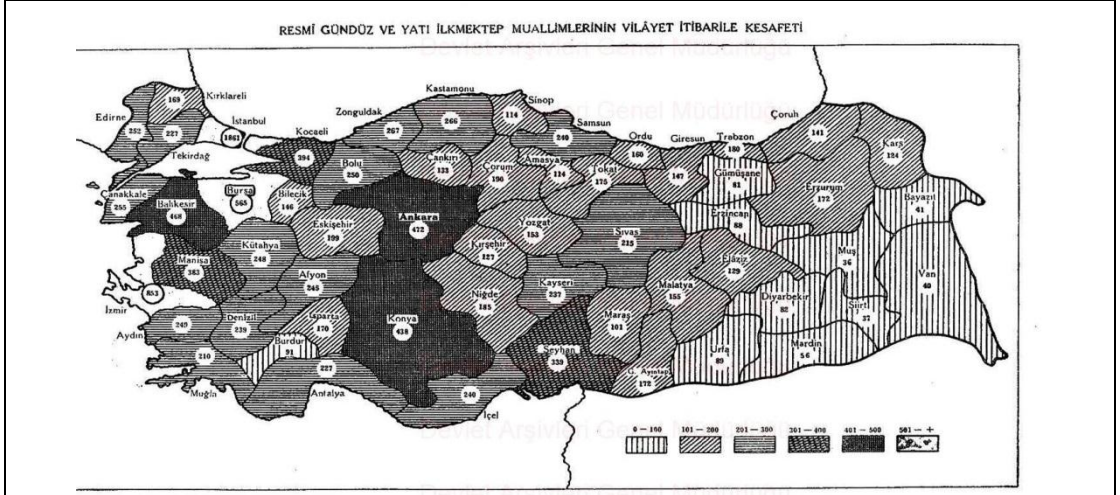
Ek 2: Arap harfleriyle gelen yazıların okunmadan yırtılıp atılacağı hakkında 09.07.1934 basın duyusu. **B.C.A.**, f:30.10, k:15, d:84, s:2.3



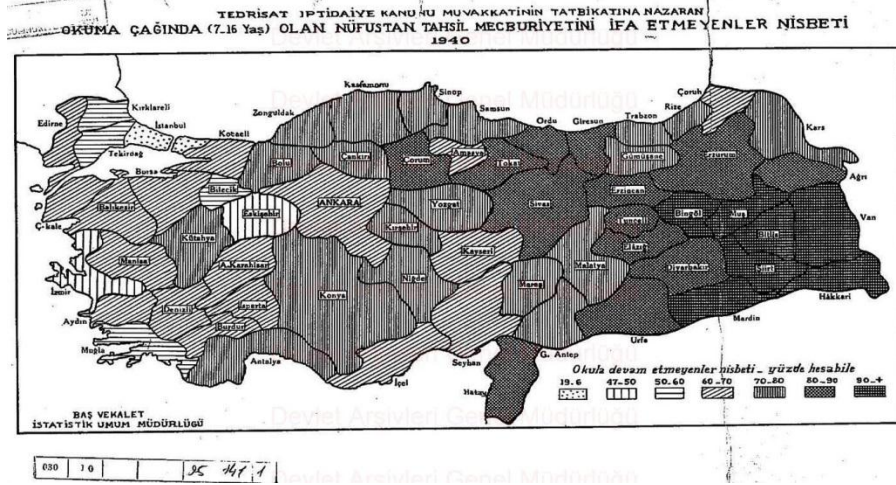
Ek 3: Bazı memurların Arap harflerini hala kullandığına dair CHP Genel Sekreterliğinin 1942 tarihli uyarı yazısı. **B.C.A.**, f:30.0.10., k:144, d:33, s:11



Ek 4: 1931 İstanbul 44.İlkmektep öğrencileri tarafından hazırlanan ve beğenilerek Tasarruf Cemiyeti tarafından halka dağıtılmak üzere broşür haline getirilen Yerli Malları Haritası, **B.C.A.**, f:180.09, k:92, d:449, s:1.15.



Ek 5: 1935 yılı itibariyle ilköğretim öğretmenlerinin ülke geneline dağılımını gösterir harita. Beyaz renkle gösterilen İstanbul, Balıkesir ve İzmir en fazla öğretmen bulunan vilayetlerdir. Dikey kesik çizgili gösterilen vilayetler ise en az öğretmenin bulunduğu vilayetlerdir. **B.C.A.,** f:490.01, k:1454, d:35, s:1



Ek 6: 1940 yılı itibariyle ilköğretim çağındaki çocukların okullaşma oranlarını gösteren harita. **B.C.A.,** f:30.10, k:25, d:141, s:1.3

Üsküdar 8. İlmektep

Efendim,
10/4/31 Cuma günü saat 10 da müsameremiizi
terfifiniz rica olunur.

Küçük çocuklar kabul edilmeyecektir.

<ol style="list-style-type: none"> 1.- İstiklal marşı 2.- Şiir 3.- Canlı film 4.- Himaye tablosu 5.- Himaye marşı 6.- Zeybek 7.- Fırat 8.- Eski borç 9.- Qörcünler 10.- Monoloğ 11.- Marş 12.- Ateş 13.- Şakrak Balbalı 14.- Şiir 15.- Demirci 16.- Ryak oyunları 17.- Çoban şarkısı 	<p>• Piyas •</p> <p>• Piyas •</p> <p>• Dil •</p> <p>• Türk gencl •</p> <p>• Manzum •</p>	<p>Umum talebe tarafından Beyneli sınıfından Şadiye h. - Metheret h. Dördüncü sınıf tarafından Beyneli • • Umum talebe tarafından Beyneli sınıf • • Kâmuran h. tarafından Beyneli sınıf tarafından Beyneli sınıfından Kâmuran h. Umum talebe tarafından Üçüncü sınıfından Ümit ef. Dördüncü sınıf tarafından Beyneli sınıfından Kâmuran Bir. s. Turhan ef. Dördüncü sınıf tarafından İkinci ve Üçüncü sınıf tarafından Dördüncü sınıf tarafından</p>
---	--	--

Üsküdar 8. Mektep Müsamere Davetiyesi - 1931

Ek 7: Üsküdar 8. İlköğretim müsamere davetiyesi, **Mektepten Okula Talebeden Öğrenciye**
Üsküdar, Haz: Seyfettin Ünlü, Üsküdar Belediye Başkanlığı, İstanbul, 1999

Beşiktaş 15. İnci Mektebin 15. Sayı 933 tarihinden 14. Evvel 933 tarihine kadar ademi devam vukuat cetvelidir.

Sıra Numarası	MUALLİMİN		MUALLİMİN BİR AY ZARFINDA				Muallimin geç geldiği günler		Gelmeyişi ve geç kaldığı günlerin tarihleri		Mazeretli Mazeretsiz Devamsızlıkların Esbabı Kısaça Yazılacaktır
			Mazeret ve mesumiyete binen gelmediği		Mazeretsiz olarak gelmediği		9 dan evvel dakika	9 dan sonra dakika	Tarihten	Tarihe	
	Gün Adet	Ders Adet	Gün Adet	Ders Adet	İ S M İ	SINIFI					
1	Servet	H. V-A					50	90			Mühim bir işi dolayısıyla 1,5 Saat gecikmiştir.
2	Mamduha	H. V-B					45	05			
3	Behiye	H. V-C									
4	Saadet "Vekil"	H. IV-A					10				
5	Mihricihan	H. IV-B					20				
6	Ulviye	H. IV-C	I/2								Mühim Mazeretine binen yarım gün tarafından mesumiyet
7	Sadika	H. IV-D	I				20		15/II/33	16/II/33	Hastadır.
8	"	"	I						18/II/33	19/II/33	"
9	Fatma	H. III-A	8						15/II/33	22/II/33	İdarece mesumdur. 6 K.Evvel 933. 7560-4640 X
10	Muri	B. III-B					40	10			
11	Nafia	H. III-C	3				40		21/II/33	24/II/33	Ankara'ya gitmek üzere Magrif Müdürü beyden şifahi mesumiyet aldığını söylemiş tahriri emri gelmemiştir.
12	Mübeccel	H. II-A					05				
13	Mahmure	H. II-D	1				20	15			
14	Muazzez Yakir	H. I-A	1				45				

1 - Muallimin mazeretli mazeretsiz gelmediği günler faslasız devam etmiş ise bir hanesine yoklunen dercedilir; şayet bu vukuat faslası ile tekrerrü ediyorsa her defası için ayrı yazılır.
2 - Bu cetvel; evvelki ayın 15.inci gününden bu ayın on dördüncü günü akşamına kadarki bir aylık vukuatı ihtiva etmek üzere her ayın 15.inci günü her halde postaya tevdi edilecektir.
3 - Bu cetvelleri tanziminde 16 - 10 - 933 tarih ve 222 sayılı tammim nazarı dikkatte bulundurulmasın.
4 - Mazeret sebepleri hanesine yazılı ve ka'li malûmatın yazılmasın, mazereti dolayısıyla gelmeyenlerin raporları iki gün zarfında alınarak idareye gönderilecek ve cetvelde de tarih ve numarası işaret edilecektir.
5 - Hölâs bu cetvel, üzerinde hiçbir tereddüdü mücip olmayacak şekilde, tanzim edilmiş olacaktır.
6 - Birinci cetvel: 1 Teşrinievelden 14 T. saniye kadar olmak üzere 1,5 aylık vukuatı ihtiva edecektir.

İmza ve devam defterine muvafık olduğu tasdik olunur.
14 K.Evvel 1933

Ek 8: İstanbul 15. İlkmektep haftalık öğretmen devam takip defteri . B.C.A., f:180.09, k:142, d:682, s:1.3



Ek 9: 1937'den itibaren gündeme gelen ilköğretimin sekiz yıla çıkartılması düşüncesini eleştiren bir karikatür., Yücel, Eylül 1938

T. C.
MILLÎ EĞİTİM VEKÂLETİ



Ders:

Verilen not: Rakamla 2 Yazıyla İki
/ 19

İmtihan Komisyonu
Başkan Üye Üye Üye Üye

5. Cevap
S. 1

Fikir hayatı içinde olanlar, kalem esyadan biri değildir, organlardan biridir. Hemde parmaktan üstündür, başa yakın bir organ. Dil, sözü kulaklara iletir; kalem uzaklar (i. A. Gövsa)

S. 1 a.) Parçada geçen "Fikir hayatı olanlar, parmaktan üstün, başa yakın" sözleri ne demektir?

b.) Yazar bir esya ile bir organ arasında, ne gibi farklar görmüş olabilir.

c.) "Dil, sözü kulaklara iletir; kalem uzaklar" ne demektir? Medeniyetin ilerlemesi, dilin de sözü kulaklara iletmesini, biraz sağlayabilmiş midir? ne bakımdan?

S. 2 a.) Bu parçada kaç cümle var? bunların çeşitleri nelerdir?

b.) "Hemde parmaktan üstün başa, başa yakın bir organ" sözünü, kelime seçimleri ve söz dizimi bakımından inceleyiniz.

S. 3) Şu cümleleri misaller vererek açıklayınız
"Bir kişiye yapılmış olan hakaretler herkeş yapılmış bir tehdit demektir."

- Cezaplar -

c. 1 a) Parçada geçen "Fikir hayatı olanlar parmaktan"

Not:

- 1 - Kâğıtların kapatılan yerinden başka bir yerine imza, numara ve herhangi bir işaret koymak yasaktır. Buna riayet etmeyenler imtihanında muvaffak olmamış sayılırlar.
- 2 - Öğrenciye, bir kâğıdın iki tarafı yazılıp bittikten sonra ikinci kâğıt verilecek ve bu kâğıtlar birbirine iğnelenecektir.
- 3 - Kögede öğrenci tarafından doldurulup kapatılacak kısmın dördüncü ve beşinci satırları yalnız parasız yatılı öğrenci seçimi imtihanları içindir.

(Stok No.: 94) (İlkoğullar hariç)

M. 29 Millî Eğitim Bakanlığı

18009 126602

Ek 11: 1930'lu yıllara ait Muallim Muavinliği sınavlarına ait bir cevap kağıdı.

B.C.A., f:180.09, k:126, d:602, s:1.224

Şube II Konya Muallim Mektebi mezunları - 1929-30

Kayıt No	İsmi	Babasının İsmi	Doğduğu Ve Mahalli	Talip olduğu Mahaller	Herberrinde gür-türmege mecbur olduğu aile	Mektep idaresinin Mutalası	Doktor raporu Hülâsası	Mulâhazat
88	Sait gultekin Ef	Halil Ef	Neveşhri 326	Yozgat	Annem, Büyük anne	Bir ay müddetinde...	salim	
12	Ekrem Ef	revfik "	Neveşhri 326	İstanbul	Yalnız	Sakin, çalışkan...	salim	
185	Nuri "	M. Rifat "	Fokat 326	Manisa	Hemşiresi	Ok için müddet...	salim	1 Kmal
415	Mustafa "	İbrahim "	Kayseri 324	Kayseri	Annem	Makuliyetle...	salim	1 Kmal
410	Halit "	Ahmet "	Neveşhri 323	Yozgat	Annem	Makuliyetle...	salim	1 Kmal
163	Ali kemal "	Hüseyin H.	Boskar 323	İstanbul	Hemşiresi	Makuliyetle...	çok iyi	
284	Süleyman "	Hakkı "	Sandıklı 326	Afyon	Yalnız	Sakin ve çalışkan...	çok iyi	1 Kmal
429	Enver "	Süreyya "	Develi 326	Kayseri	Yalnız	Makuliyetle...	salim	
271	Vahit "	İbrahim "	Sor 324	Akşehir	Yalnız	Gigim, mal...	salim	
421	Haris "	Osman "	Kayseri 326	Kayseri	Annem	Genel olarak...	çok iyi	
274	Rif'at "	Hüseyin "	Konya 324	Konya	Annem	Ok için müddet...	çok iyi	
355	Cevdet "	Mehmet "	Erzurum 325	Yozgat	Annem	Terübe...	salim	1 Kmal
418	Mustafa "	Ahmet "	Boğazlıya 324	Yozgat	Ailesi ve çetüğü	mal, iyi...	salim	
216	Bahattin "	Mustafa "	Karaman 323	Yozgat	Annem	Makuliyetle...	salim	
210	Edip "	Hüseyin "	Yozgat 326	Yozgat	Anne, Kardaş	Çalışkan, mal...	salim	
76	Saim "	Baki "	Soğut 327	Kütahya	" "	Makuliyetle...	salim	
140	İshak "	Ö. Latfa "	Elâziz 323	Konya Elâziz	Kardaş, anası	Sakin, çalışkan...	salim	
78	M. Kemal "	A. Rıza "	Sivas 328	Kayseri	Anası, kardaş	Makuliyetle...	çok iyi	
184	Y. Bahri "	Bekir "	Yozgat 323	Yozgat	Beş kişi	Çalışkan, mal...	salim	
222	Mehmet "	B. Niyazi "	Çorum 325	Çorum	Beş kişi	Sakin, çalışkan...	salim	1 Kmal
408	Mehmet "	Bekir "	Kayseri 324	Kütahya	A. İki kardaş	Makuliyetle...	salim	1 Kmal
186	Mahmut "	Abdullah "	Çarkıçla 327	Yozgat	Zevce, Kardaşım	Makuliyetle...	salim	
423	Hüseyin "	İbrahim "	Yozgat 326	Manisa	A. İki kardaş	Makuliyetle...	salim	
324	Seydi "	Mehmet "	Gümüşhane 327	Gümüşhane	" "	Sakin, çalışkan...	çok iyi	1 Kmal
412	Abdullah "	Bürhan "	Kayseri 325	Kayseri	A. Hemşiresi	Makuliyetle...	salim	
317	Mekki "	İ. Hakkı "	İstanbul 327	İstanbul	İki kardaş	Makuliyetle...	salim	
265	Mehmet "	Hüseyin "	Ziraman 325	Konya	Annem	Sakin, çalışkan...	salim	
311	Revik "	Mustafa "	Ermenek 326	Konya	Annem	Makuliyetle...	çok iyi	
313	İbrahim "	Adil "	İbradı 324	Antalya	Annem	Makuliyetle...	salim	
405	Bekir "	Hüseyi "	Kayseri 325	Yozgat	Yalnız	Makuliyetle...	salim	1 Kmal
80	Necati "	Şerif "	Uşak 329	Kütahya Uşak	Maaille	Makuliyetle...	çok iyi	
398	Kemal "	İbrahim "	Alaçık 327	Yozgat	" "	Makuliyetle...	salim	
184	Seyfi "	Mehmet "	Gümüşhane 325	Gümüşhane	Yalnız	Makuliyetle...	çok iyi	
402	Yusuf "	Ömer "	Silifke 326	İstanbul	Yalnız	Makuliyetle...	salim	
227	İrfan "	Mustafa "	İstanbul 323	Aydın	Yalnız	Makuliyetle...	salim	
240	Necati "	Halil "	Karatuva 326	Yozgat	Maaille	Makuliyetle...	miyop : 2 d	
425	Halil "	Bekir "	Kırşehir 325	Elâziz	Annem	Makuliyetle...	salim	1 Kmal
220	Şuayip "	M. Fethi "	İstanbul 326	İstanbul	Annem	Makuliyetle...	miyop : 1. 5 d	
321	Hayri "	Hafız "	Rumeli 326	Konya	Annem	Makuliyetle...	prespit : 2. 5 d	
14	Fahri "	Fahri "	Manastır 326	Akşehir	Anne, Kardaş	Makuliyetle...	salim	

Ek 12: Konya Muallim Mektebi 1930 mezunları atama tercih listesi.

B.C.A., f:180.09, k:142, d:682, s:1.21

1928 - 1929 ders senesi

Üsküdar 30-uncu ilköğretim umumî imtihan mümeyyiz atvelidir.

Sıra	Gün	Derslerin isimleri	Mümeyyizlerin isimleri
8,5,29	Çarşamba	Hisap, Mhendese	Üsküdar 13-üncü mektep müallimi Faruk H.
			" 21-inci " " " Salihattin B.
9	Pazar	Harik, Coğrafya	" 13-üncü " " " Sakir H.
			" 30-uncu " " " Nezihe "
10	Pazartesi	Latince	" 22-inci " " " Gervhide "
			" 23-üncü " " " İsmail Hakki B.
11	Salı	Erivadesi, Resim, Elise	" 46-ıncı " " " Muammer H.
			" 30-uncu " " " Mahide "
12	Çarşamba	Dindersleri, Kurt bilgisi	Bulqulu " " " Hayri B.
			Üsküdar 30 " " " Feriye H.
13	Perşembe	Eyadarsleri, tabiat tetkiki	" 13-üncü " " " Atifet "
			" 30-uncu " " " Vehiye "

İmtihanlara saat dokuzda baslanacaktır. 24/5/1929

27/5/1929

Feriye

180 09 125 600

Ek 13: İstanbul 30.İlköğretim 1929 yılı sene sonu imtihan tarihleri ve mümeyyiz heyetini gösterir çizelge.

B.C.A., f:180.09, k:125, d:600, s:1.49

13 Ağustos 1941
Ankara, 1 /194

T.C.
MAARİF VEKİLLİĞİ
İlk Tefrisat Umum Müdürlüğü
Sayı:
08926

T.C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARSIVI

Özet:

Başvekdlet Yüksek Makamına

Diyamet İşleri Reisliğince bazı vilâyetlerde açılan Kuran öğretim kurslarına henüz ilk tahsil mecburiyetinde bulunan 7-16 yaşlarındaki çocukların da alındığı öğrenilmiştir. Sözü geçen çocukların mecburi tahsil yapmalarına mani olacağı aşkâr olan bu halin tecviz olunamayacağına alâkadarlara tebliğine yüksek müsaadelerini diler, en derin saygılarımı sunarım.

Maarif Vekili

Gücel

yazı İş. ne
13.8.1941

Ek 14: İlköğrenimi bitirmemiş çocukların Kur'an Kurslarına kabul edildiğine dair şikayetlerle ilgili bir yazı. B.C.A., f:30.0.10, k:26, d:151, s:15

موردہ خبرہ نومروسی		آدرس : STAMPOULDA MAARIF VEKILI		اشارات عتملہ :	
طریق :		NEDJATI BEY EFENDIYE			
اعضا	ساعت	تاریخی	آندی عمل	مخرج نومروسی	کلمسی و عروبی
		3298			
اعضا	ساعت	تاریخی	پازندی عمل	مخرج نومروسی	کلمسی و عروبی
			تاریخی : ساعت : دقیقه :		
ELAZIZ 900 40 13/e 15					
BENLİGİNİZİ İSTILA İDEN ARAB TESİRİNDEN KURTULMAK					
BİN UCYUZ SENELİK SECDEDEN BASIMIZI KALDIRMAK DİMEKDIR					
YENİ HERFLARIMIZIN İNKLABİ TEHVİC İTDİGİ KADAR TÜRK					
MİLLİYETPERVERLERİDE SİZİ TEBDİL İDİYUR SİZE MUVAFFAKİYETLE					
SEEDİ SEADETLER DİLER ELLERİNİZDEN EUPERİM					
ELAZIZ MAARIF EMİNİ CALİL					
180 09 12 40					
نومرہ : ۸۰۱					

Ek 15: Latin harflerinin kabulü üzerine Elazi Maarif Emini Celil beyin Maarif Vekili Necati beye gönderdiği tebrik telgrafi. B.C.A., f:180.09, k:2, d:10, s:1.20

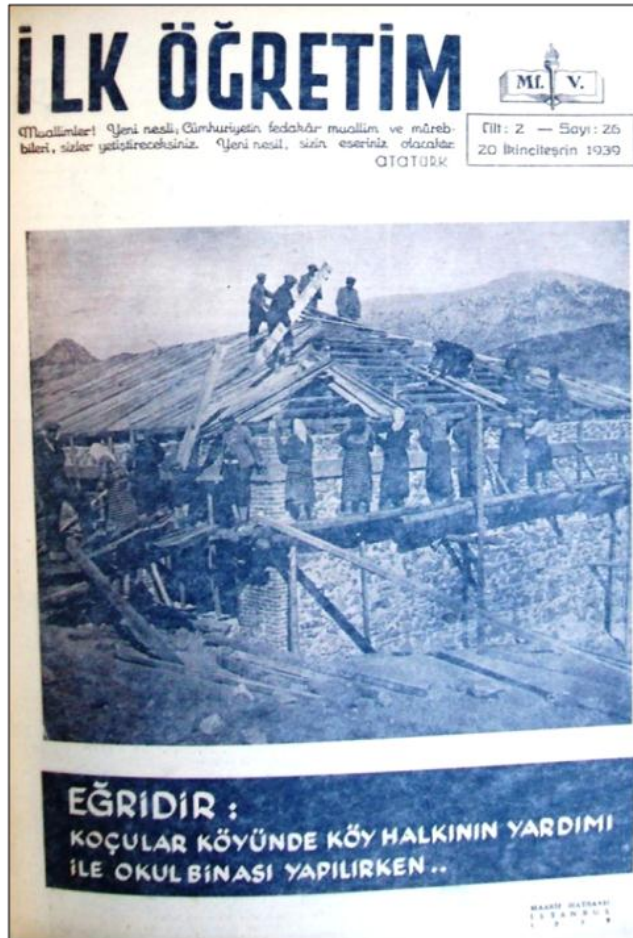
موردہ خبرہ نومروسی		آدرس : STAMPOULDA MAARIF VEKILI		اشارات عتملہ :	
طریق :		NEDJATI BEY EFENDIYE			
اعضا	ساعت	تاریخی	آندی عمل	مخرج نومروسی	کلمسی و عروبی
اعضا	ساعت	تاریخی	پازندی عمل	مخرج نومروسی	کلمسی و عروبی
			تاریخی : ساعت : دقیقه :		
اورفا					
مخرج نومروسی : ۵۶ ۱۰۶۷					
تاریخی : ساعت : دقیقه :					
جمهوری نماینده اورڈن رحم انقلا بیلر با بنار و در مسله سعادت و رضا عسکر					
ذات دولہاتہ اورفا معللہ برکی خودیادہ یا بای سناسیلہ الی عروسی سعادت					
ابلیغ ایفغ					
۸.					

Ek 16: Urfa Muallimler Birliği tarafından Maarif Vekaletine gönderilen Kurban Bayramı tebrik mesajı. 1927, B.C.A., f:180.09, k:6, d:36, s:1.7

Dersler	1 inci Teşrin 2 inci " " 1 inci Kânun 2 inci Kânun				VASATI İMTEHAN	Dersler	1 inci Teşrin 2 inci " " 1 inci Kânun 2 inci Kânun			
	Şubat Mart	Nisan Mayıs					Şubat Mart	Nisan Mayıs		
Türkçe	Orta	İyi	İyi	İyi		Diş koruma	Orta	Orta	Orta	
Tarih, Coğrafya Yurtbilgisi						İntizam	Orta	Orta	Orta	
Tahilat, Eşya Hayat B.	Orta	İyi	İyi	İyi		GÜNLER	Geldiği	26	39	22
Hesap, Hendes	Orta	İyi					Gelmediği		22	26
Resim, Eliği	Orta	İyi	İyi	İyi			Geçkaldığı			
Ev idaresi						SINIF MUALLİMİ	M. Akar M. Akar M. Akar M. Akar			
Jmnastik	Orta	İyi	İyi	İyi		BAŞ MUALLİM	M. Akar			
Muski	Orta	İyi	İyi	İyi		VELİ İMZASI	M. Akar			
Güdü	İyi	İyi	İyi	İyi			M. Akar			
Temizlik	Orta	Orta	Orta	Orta			M. Akar			
							M. Akar			

Bursa Vilayeti Setbaşı Mektebi 1934-1935 ders yılı talebe karnesi

Ek 17: 1934-35 öğretim yılına ait bir ilkökul karnesi, Şakirtten Mektepliye- Talebeden Öğrenciye, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1996



Ek 18: Bakanlık tarafından yayınlanan İlköğretim dergisi. 1939 yılında yayınlamaya başlamıştır.

Ek 19: 1928-1940 Dönemine Ait İlköğretim Yaşamına Dair Görsel Ögeler:



Mis Parker derste ve hocalarla beraber.

Soldaki Fotoğraf: Yabancı uzman olarak görevlendirilen Ms.Parker öğretmenlerle birlikte, Sağdaki Fotoğraf: Maarif Cemiyeti ilkokulundan bir görüntü., **Hakimiyeti Milliye**, 18 İkcitreşrin 1932, S:4075, s.3



Tasarruf Haftası etkinliklerinde ilkokul öğrencileri. **Ulus**, 13 İlkanun 1935, S:5167, s.6



**Üste : Mersin Çankaya mektebinde haysiyet divanı ve kooperatif.
Altta : Sağlık heyeti ve divar gazetesini yayınlar**

Mersin ilkokullarından görüntüler. **Tan**, 24 Haziran 1935, S:63



İlkokula kayıt yaptıran bir öğrenci. **Vakit**, 16 Eylül 1934, S:5996,s.2



İlkokula kayıt yaptıran öğrenciler. **Zaman**, 16 Eylül 1934, S:98, s.3



Okula başlayan bir öğrenci ve annesi. **Haber**, 1 Birinciteşrin 1936, S:1693



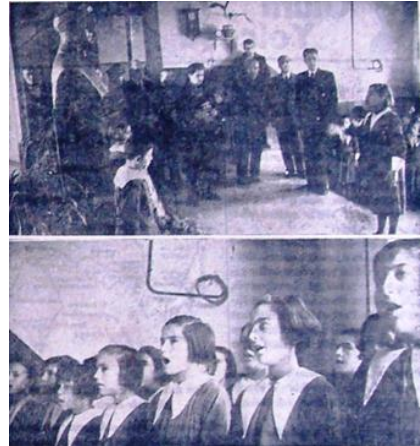
Akşam, 2 Teşrinievvel 1936, S:6451, s.4



Abide önündeki ihtifale iştirak eden yavrularımızdan bir grup Atatürk'ün ölümünün birinci yıldönümü münasebetiyle abide önünde çelenk koyan ilkokul öğrencileri. **Cumhuriyet**, 11 İkinciteşrin 1939, S:5569, s.1



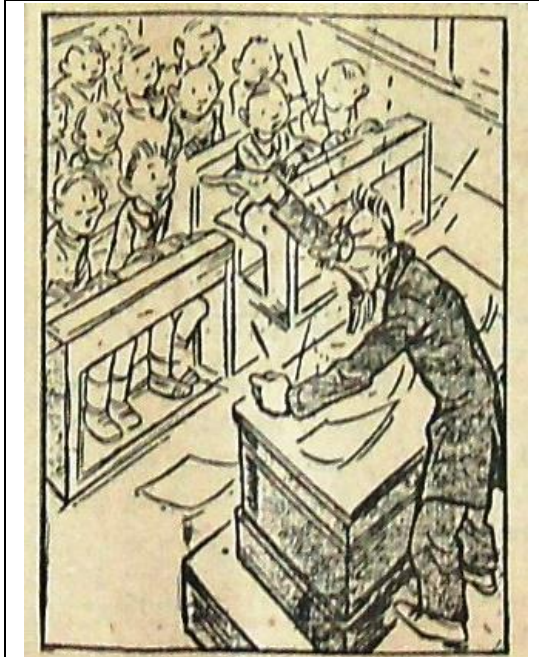
Milli Şef. Ervancında mekteb çocuklarına ilüflet ediyor Cumhurbaşkanı İsmet İnönü kendisini karşılamaya gelen ilkokul öğrencileriyle sohbet ederken. **Cumhuriyet**, 19 Birincikanun 1939, S:5605, s.3



Bir ilkokulda yapılan Atatürk büstünün açılış töreni. **Son Posta**, 19 Birincikanun 1935, S:1934



Millet Mektebinde yeni harfleri öğrenen bir imam.1928, **Milliyet**, 21 Kanunuevvel 1928, S:1025



Musilim — Etenudei, yaramaz çocukları Allah bile Sevmeyiz.
Çocuklardan biri — O halde, bizim sınıftan kimseyi sevmiyor demektir Muallim Beyl.

Son Posta, 6 Birinciteşrin 1934, Afacan eki.

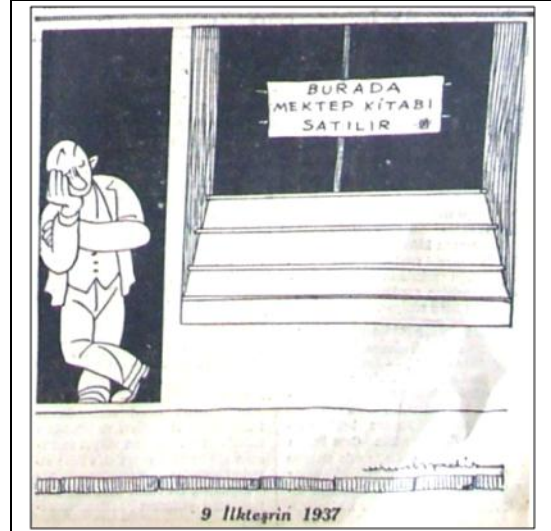
Mekteplerde talebenin istediği olunca

Talebe arasında konuşmalar - Muallimlerin korkusu - Eski muallimlere yol verildi - yeni muallimler kimlerdir?



Çocuklar konuşuyorlar: İyi dövmek hakkı bize veriliyor mu?

İlkokullarda disiplin hakkında bir yazı ve karikatür. **Son Posta**, 28 Birincikanun 1936, S:2302,



9 ilkteşrin 1937

Ders kitabı sıkıntısına dikkat çeken bir karikatür. **Akşam**, 9 Teşrinievvel 1937, S:6818, s.1



Muallim — Çocuklar bu çok eski iskelet karşısında ne düşünüyorsunuz?
Zeki bir çocuk — Sizin ikiniz olduğunuzu!

Vakit, 14 Mart 1931, S:4733, s.4

Resimli Makale

■ Ümit Yolu ■



Türkiye mektep çöğünde bir büyük milyon çocuk var. Mektebe gidebilenler bunların ancak yarısıdır. Cehalet, fakirlik, emsalsizlik ve emsalsizlikten doğan yoksulluk çocukları bu iki tehlikeli yoldan atarak milyonlarca çocukları öldürmektedir. Çocuklarını mektebe okutmayan müesseseler, onların sefalet ve fakirlikten kurtulmasını istiyor demektir. Okutmayı yapmayan, bu gazilere mektep açmakla meşgul değildir.

Okulsuz kalan çocuklara dikkat çeken bir karikatür. **Son Posta**, 28 Mart 1935, S:1668



Artık bu çocukları böyle sokakta zıgan etmek olmasın

Okulsuz çocuklara dikkat çeken bir haberin fotoğrafı., **Son Posta**, 8 Temmuz 1935, S:1770, s.1

Mektebe hasret çocuklar

“Bizim mahallede zaten hep böyle yapıyorlar. Çok çocuklu aileler yalnız birini okutuyorlar. O, adam olsun, ötekilere baksın diye!,,
Yazan: Suat Derviş



«Ben mektebe gitmek isterim.. Ben mektebe gitmek isterim»

Gazeteci Suat Derviş okulsuz çocuklarla röportaj yapmakta., **Son Posta**, 13 Haziran 1936, S:2106



İstanbul 11.İlkmektep bahçesindeki çocuk parkı,
Son Posta, 10 Eylül 1936, S:2195, s.1



Tokat öğretmenlerinin köy gezisi., **Son Posta**, 29 Eylül 1935, S:1853, s.4

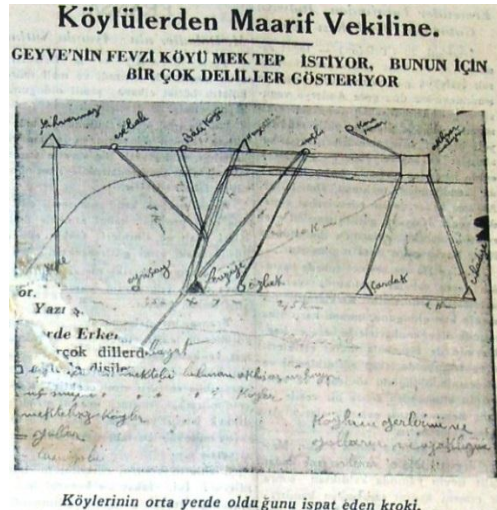


Maarif Vekilimiz Hasan - Ali Yücel köylü çocukların çalışmalarını seyrediyor

Ulus, 20 Birincisinin 1940,



Millet Mekteplerine giden babasına Latin harflerini öğreten çocuk. **Hakimiyeti Milliye**, 15 Kanunusani 1929, S:2702, s.1



Köylülerin orta yerde olduğunu ispat eden kroki.
Köyüne okul ve öğretmen isteyen bir köylünün, köyünün merkezi bir köy olduğunu ispat etmek için Maarif Vekiline gönderdiği mektubuna çizdiği kroki, **Hakimiyeti Milliye**, 21 Şubat 1933, S:4165,s.1

Dün Çocuk Velileri İle Terbiye İşleri Üzerinde
Bir Hasbihal Yapıldı.



Maarif Cemiyeti ilkokulu veli toplantısından bir
görüntü. **Hakimiyeti Milliye**, 21 Mart 1933,
S:4193,s.3



Bir köy okulunda okuma bayramı, **Vakit**, 17
Mart 1940, S:7967, s.2

Kumbara boşaltma ve alma müsabakaları ile mek-
teplerdeki müsabakaların müddetleri bitti



"İstanbul Onuncu ilmektep talebesinden kumbarası
olan yüz elli yavrudan bir kısmı

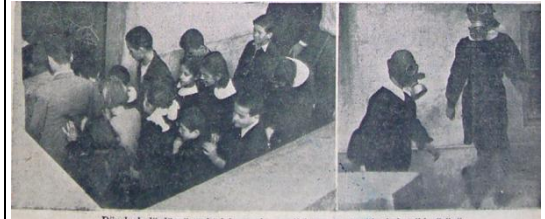
Tasarruf Haftası etkinliklerinden bir örnek.
Cumhuriyet, 19 Kanunevvel 1933, S:3457, s.3



Ankara ilkokul öğrencileri Ziraat Bankasında
hesap açtırırken. **Hakimiyeti Milliye**, 31
Birincitelrin 1932, S:4057,



Sivas'ta bir ilkokul sene sonu sergisi,
Cumhuriyet, 12 Haziran 1937, S:4694



Dün kırk dördüncü mektebde yapılan pasif korunma tecrübesinden iki görüntü

İlk defa İstanbul 44.İlkokulda yapılan kimyasal
saldırlara karşı "Pasif Korunma" tatbikatına
katılan öğrenciler. **Cumhuriyet**, 2 Birincikanun
1939, S:5588, s.1



İstanbul 44. İlkokul öğrencileri gaz maskesi
kullanmayı öğreniyor., **İlköğretim**, 30
Birinciteşrin 1939, S:23



Fındıklıda İsmet İnönü Mektebinde maskelerle
gaz dersi gören yavrular

Gaz maskesi kullanmayı öğrenen öğrenciler.,
Tan, 30 Nisan 1940, S:1705



İlkokul öğrencileri havacılık konferansında, **Vakit**, 30 İkincikanun 1941, S:8279



Tokat İlkokulu öğrencileri askerlere kışlık çorap ve kazak hızzrlarken, **Son Posta**, 11 Birincikanun 1940, S:3726



İzmir Bornova İlkokulu 4.Sınıf öğrencileri Geometri dersinde, **İlköğretim**, 2 Birinciteşrin 1939, S:19



Bir ilk mektebde gazete ile okuma temrini yapan çocuklarımız **Cumhuriyet**, 3 İkinciteşrin 1939, S:5561, s.3

Çorum'da İlkmektep sergisi

Çorum'dan gönderilen bir mektupta Çorum ilk mektep sergisinde gerek muallimler tarafından vücutta getirilen, gerek talebe tarafından yapıp ta teşhir olunan eserlerde çok büyük bir muvafakiyet temin edilmiş olduğu bildiriliyor.

Hatta bize bu mektubu yazan ve tafsilâtı veren Çorum Doğumevi baştabibi Ethem Bey bir bizim çocukluğumuzdaki mektepleri ve tarzı tedrisi, bir de şimdiki terakkiyat ve tahavvülâtı düşünüyorum da şimdi bir mektep çocuğu olmadığımıza acıyorum diyor. Hakikaten yeni mekteplerimizin yeni tarzı tedris ile yetiştirdikleri küçük çocuklarımızın evvelce aynı müddet zarfında tahsil silsilesi takip edenlerden kıyas olunamayacak derecede geniş ve yüksek malumata sahip olduklarına şüphe



Muallim Ziya Bey ve çok muvaffak olduğu eseri yoktur. Çorum mektebini ve talebelerini takdir ve tebrik ediyoruz.

Cumhuriyet, 15 Temmuz 1932, S:2941, s.3

Uşkudar 10 E. 939

Kardeşim Binnaz

Sana bu mektubu hem kendim hemde derslerine çalıştıkları için sana mektup gönderemiyen arkadaşların namına yazıyorum. Nasılsın iyimisin orada vaktini nasıl geçiriyorsun, biz daima seni anıyoruz. Bir an evvel aramıza dönmeni diliyoruz. Kardesciğim doktorların tavsiyelerine riayet et, derslerini orada yapabileceğin için memnunsundur. Bizce sık, sık mektup yaz hepimiz senin için sık hatler temenni ederiz gözlerinden öperiz.

Uşkudar 22ci okul 5ci sınıftaki arkadaşların namına
271 Bedia Bileçipek

Beşinci sınıfta bulunan bir çocuğun bir arkadaşına yazdığı mektup

Şükrü Özaltan, Fevzi Selen, **Okullarda Yazı Dersleri**, Maarifet Bas., İstanbul, 1939



Dün de sayısız kâfileler halinde on binlerce minimini Atalarımız - Bugünden son defa geçerek ağılladık

Atatürk'ün ölümü dolayısıyla Dolmabağçe'yi ziyaret eden ilkokul öğrencileri. **Cumhuriyet**, 18 İkinciteşrin 1938, S:5216, s.1



Atatürk'ün ölümü dolayısıyla Dolmabahçe'yi ziyaret eden ilkokul öğrencileri. **Tan**, 18 İkciteşrin 1938, S:1187, s.1



23 Nisan hediyesi olarak Cumhuriyet gazetesi tarafından sinemaya götürülen çocuklar, **Cumhuriyet**, 24 Nisan 1937, S:4649



Halk Kursüsünde konuşan bir ilkokul öğrencisi, **Cumhuriyet**, 31 Birinciteşrin 1938, S:5198, s.5



23 Nisan kutlamaları çerçevesinde temsilen Türk Ocağını idare eden ilkokul öğrencileri toplantı halinde. **Çocuk Haftası 1930**, Remli Ay Matb., İstanbul, 1930, s.132



Gazi Hazretleri Çocuk müsamesinde vavrular arasında. 1929 yılı 23 Nisan etkinlikleri. **Hakimiyeti Milliye**, 24 Nisan 1929, S:2798, s.1



Şişli Halkevinde, çocuklara dağıtılacak pasta ve şekerlemeler hazırlanıyor



Hokkabaz, çocukları eğlendirirken... Çocuk haftası münasebetiyle tertib edilmiş münamesi yarın (bugün) saat 15
23 Nisan etkinlikleri. Üste Halkevleri çocuklara dağıtılacak pasta ve şekerlemeleri hazırlıyor. Altta hokkabaz gösterisi. **Cumhuriyet**, 25 Nisan 1939, S:5369, s.9



Dün Hayriye lisesinde çocuklar oyun eğlencelerinde
23 Nisan kutlamalarına ait bir görüntü. **Cumhuriyet**, 23 Nisan 1932, S:625,s.3



onguldak meydanında 23 Nisan töreni, **Hakimiyeti Milliye**, 1 Mayıs 1933, S:4230



İsmet İnönü'nün çocukları Ömer İnönü ve Erdal İnönü'nün çocuklara verdikleri çay ziyafetine dair bir haber ve fotoğrafı. **Cumhuriyet**, 30.04.1939, S:5374, s.5



Çocuk Haftasında parklarda eğlenen çocuklar. **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1939, S:5375, s.1



Çocuk Bayramı kutlamalarına dair görüntüler. **Cumhuriyet**, 25 Nisan 1937, S:6651

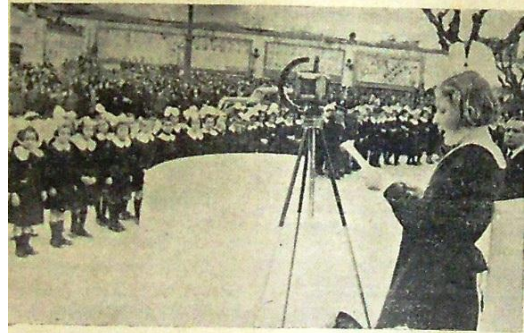


23 Nisan Çocuk Bayramı kutlamalarından bir görüntü. **Akşam**, 14 Mayıs 1938, S:7030



İzmir (Akşam) — İzmir - Dumlupınar okulunda dersler sona ermiş, 72 çocuk mezun olmuştur. Mektepte (35) talebeden mürrekkep bir koro teşkil edilmiş, bir de mandolin takımı yetiştirilmiştir. Yukarıdaki resimde Dumlupınar okulu mandolin takımı başmuallim ve muallimlerle birlikte görünür.

Sene sonu faaliyetlerinden bir görüntü. **Akşam**, 28 Haziran 1938, S:7075



Çocuk bayramı merasimine iştirak eden münâmınlerden bir kısım **Son Posta**, 24 Nisan 1938, S:2776, s.4



Hatayda Çocuk Bayramı münasebetiyle yapılan tezahürat 23 Nisan Çocuk Haftası etkinliklerinde "Temiz Süt", "Bol Gıda", "Çocuk Bahçesi" "İsteriz" dövizleri taşıyan çocuklar. **Tan**, 29 Nisan 1939, S:1344



Dünkü çocuk bayramını idare eden çocuklar; himayei etfal temsilî mektepler müfettişi umumisi ve mektepler mümessilleri bir arada. Öndeki yavrular cemiyetinin Keçiörendeki anakucağı yavruları.

23 Nisan etkinliklerini temsili olarak idare eden çocuk heyeti, **Hakimiyeti Milliye**, 24 Nisan 1932, S:3868,



23 Nisan etkinlikleri çerçevesinde temsili olarak valilik makamına oturan ilkokul öğrencisi ve katibi., **Kurun**, 24 Nisan 1936, S:507, s.4



23 Nisan törenlerinde isteklerini dile getiren çocuklar. **Kurun**, 24 Nisan 1937, S:1893,



23 Nisan Çocuk Bayramı münasebetiyle Fatih 13.İlkokul Himaye Heyeti çocuklara giyecek yardımı yaparken.



23 Nisan Çocuk Haftasında Himayei Etfal adına rozet satan çocuklar, **Akşam**, 20 Kanunisanı 1935, S:5839,



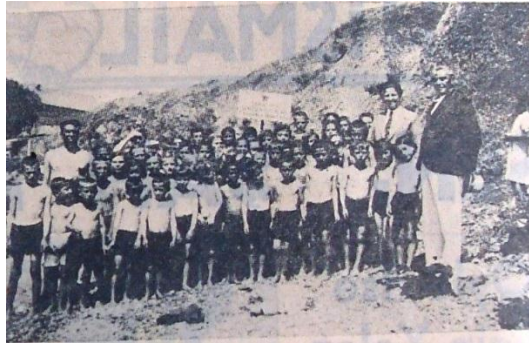
Geçen sene açılan bir çocuk kampında yapılan bir müsabaka Çocuk kamplarından bir görüntü. **Son Posta**, 23 Nisan 1938, S:2775, s.3



İstanbul ilkokul öğrencileri kampta, **Kurun**, 17 Ağustos 1938, S:7394



Çocuk kamplarından bir görüntü. **Son Posta**, 20 Ağustos 1937, S:2534, s.4



Erenköy çocuk kampından bir görüntü. **Tan**, 4 Ağustos 1938, S:824



Kamptaki çocuklar güneş banyosunda ve denizde Çocuk kamplarıyla ilgili bir haber. **Akşam**, 5 Temmuz 1936, S:6362



Hereke çocuk kampından bir görüntüler. **Tan**, 9 Ağustos 1938, S:829



Çocuklara Difteri aşısı tatbikinden bir intiba Okulda aşı yapılan bir öğrenci. **Zaman**, 9 Mart 1935, S:260, s.3



Kızılay Kurumu tarafından karınları doyurulmaya çalışılan yavrular sofraya başında Okulda sıcak yemek verilen fakir çocuklar. **Kurun**, 17 Birincikanun 1935, S:6443



1932 yılında ilk defa yapılan test usulü deneme sınavına giren ilkökul öğrencileri., **Milliyet**, 1 Haziran 1932, S:2264, S.3



Sene sonu bitirme imtihanına giren bir ilkökul öğrencisi, **Milliyet**, 20 Haziran 1932, S:2883,



Mümeyyiz heyeti önünde imtihan olan iki öğrenci, **Tan**, 4 Haziran 1935, S:43, s.2



Üstte: İmtihan kapısında bekleyen öğrenciler, Ortada: Okul önünde imtihana hazırlanan öğrenciler. Altta: İmtihan odasına giren bir öğrenci., **Tan**, 2 Haziran 1937, S:763



Sene sonu bitirme imtihanına giren bir ilkökul öğrencisi, **Cumhuriyet**, 2 Haziran 1931, S:2538



İlkokul çocukları Elişi dersinde, **Kurun**, 4 Teşrinievvel 1937, S:7088-1178



Bir ilkökulda kız ve erkek çocuklar Elişi dersinde., **Kurun**, 1 Nisan 1937, S:1022, s.1



Bir ilkökulda kız ve erkek çocuklar Aile Bilgisi dersinde sofrayı hazırlamayı öğreniyorlar. **Kurun**, 1 Nisan 1937, S:1022,s.1



Mecidiye köyünde Aile Bilgisi dersi alan ilkökul öğrencileri, **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1937, S:4676



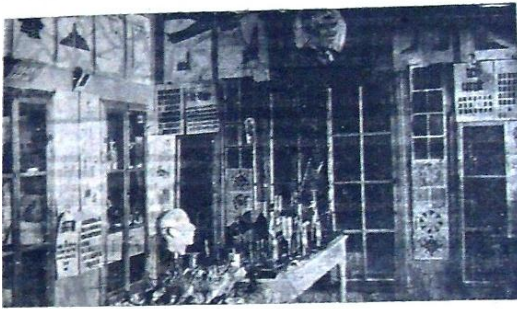
İzmir Bayraklı Okulu 3. Sınıf öğrencileri Matematik dersi tatbikatında, **İlköğretim**, 23 Birinciteşm 1939, S:22



El İşleri dersinde maket yapan öğrenciler, **Cumhuriyet**, 16 Mayıs 1928, S:1445,



Mandolin çalmayı öğrenen Köy Muallim Mektebi öğrencileri, **Son Posta**, 22 Şubat 1938, S:2715



Antabde bir mekteb müzesi
Gaziantep’de bir ilkokula ait Okul Müzesi. **Son Posta**, 21 İkincikanun 1935, S:1605

İlkmektepe ilk operet



İlkokullardaki faaliyetlere dair bir haber. **Milliyet**, 6 Mayıs 1933, S:2597



Bir ilk mektebimizde çoçuklara ders veriliyor...
İlkokul sınıfından bir görüntü. **Milliyet**, 10 Mayıs 1933, S:2601



Kızılay kolu üyesi ilkokul öğrencileri Cumhuriyet Bayramı törenlerinde, **Akşam**, 1 Teşrinisani 1937, S:6841,

Mekteblerimizde amelî tedrisat



Beyoğlu beşinci mekteb dördüncü sınıf talebesi
Beyoğlu beşinci ilk mekteb dördüncü sınıf talebesi bir taraftan dersle-
ni kitabdan takib ederlerken diğer taraftan hayata iyi hazırlanabilmek için
melî çalışmalara iştirak ettirilmiştir. Yukarıki resim, dördüncü sınıf bi-
inci sube talebesini bu amelî çalışmalardan sonra hep bir arada göster-
mektedir.

İlkokullardaki modern eğitime dair bir haber.,
Cumhuriyet, 25 İkincikanun 1938, S:4922,s.2



Küçük sanatkarlar şarkı söylüyor

Müzik dersinde orkestra çalışması yapan ilkokul öğrencileri, **Kurun**, 5 Mayıs 1937, S:1059, s.7



İstanbul 44. İlkmektepe karne verilirken, **Son Posta**, 20 Mart 1935, S:1635



İstanbul 44. İlkmektepe Elişi sergisi hazırlayan iki öğrenci. **Son Posta**, 20 Mart 1935, S:1635



Mardin ilkokulu sergisi., **Haber**, 14 Eylül 1937, S:2035,s.2



Çanakkale Cumhuriyet ve İstiklal ilkokulları öğrencileri mezuniyet töreninde. **Tan**, 1 Temmuz 1939, S:1406



Beyoğlu 12.İlkmektepten görüntüler. **Akşam**, 7 İkincikanun 1936, S:6186



Beyoğlu 45. İlkmektep fakir çocukları yemek esnasında. **Akşam**, 15 Şubat 1936,



Masraf vakıflarına emri izlenen bütün bu mekteplerimizde öğrencilerde muallim Hanım ve muallim Beyler açık başla bulunmaktadırlar. Yakında görüldüğü bu resimde tabiiyata haysanlığı anlaşıyor...

Bakanlığın öğrenci ve öğretmenlerin açık başla derse girilmesini emrettiğine dair haberin fotoğrafı, **Milliyet**, 21 Kanunuevvel 1928, S:1025,s.3



Çapa Kız Öğretmen Okulu'ndan 1928 yılına ait bir görüntü., **Aylık Öğretmen Dergisi**, Şubat 1948, S:4



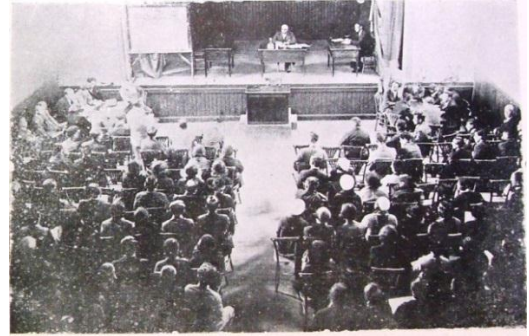
Seyahata çıkan 69 Türk muallimi Berlinde Alman Muallimler Birliği üzalarıle birlikte

İnceleme gezisine çıkan Türk öğretmenler Alman meslektaşlarıyla birlikte. **Açıksöz**, 31 Temmuz 1936, S:103, s.3



Kirazlık'ta Zeybek oynanırken..

Tetkik seyahatine çıkan İzmir öğretmenleri bir mesire yerinde eğlenirken., **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1932, S:2888



Vali Eref Beyefendinin riğasetindeki Kurultay toplantısından bir görünüş

Kocaeli Muallimler Kurultayı toplantı anında, 1933, **Kocaeli Muallimler Kurultayı Kararları**, Resimli Ay Matb., İstanbul, 1934



Yeni harflerden imtihan olan öğretmenler, **Milliyet**, 21 Kanunuevvel 1928, S:1025,s.3



Konferansta bulunan muallimler

Hizmetiçi eğitim kurslarına katılan öğretmenler, **Cumhuriyet**, 27 Şubat 1936, S:4235



Dün içtima eden ilk tedrisat müfettişle ilk mektep müdürleri

İlkokul müdürleri ve müfettişler toplantısı, **Cumhuriyet**, 29 Eylül 1930, s.1

İstanbul muallimlerinin dünkü kongresi hayli hararetle oldu



Dünkü kongrede hazır bulunanlardan bir grup
Cumhuriyet, 15 Teşrinisani 1930, s.1

Halkevinde muallimler toplantısı



Halkevinde toplantı yapan öğretmenler, **Ulus**, 21 İlkanun 1935, S:5175, s.3



Konferansta bulunan muallimlerden bir grup

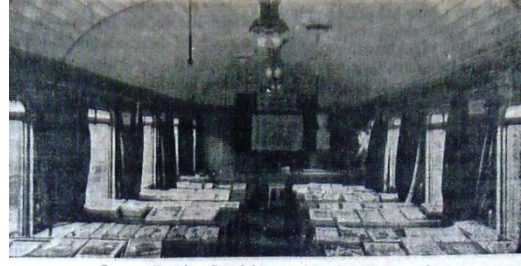
İlkokul öğretmenleri Üniversite salonunda Aile Bilgisi dersi hakkında konferans esnasında, **Cumhuriyet**, 21 İkincikanun 1937, s:4563



Kız Muallim Mektebinde oyun kursu alan öğretmenler, **Cumhuriyet**, 29 nisan 1937, S:4654

Seyyar Terbiye Sergisi.

SERGI VAGONLARI DÜN SAAT ON BİRDE KIRIKKALE'YE HAREKET ETTİ.



Seyyar Terbiye Sergisi vagonlarından birinin içi.

Seyyar eğitim sergisi haline getirilmiş tren vagonu. **Hakimiyeti Milliye**, 22 Nisan 1933,S:4221



Öğretmenler kampından bir görüntü. **Tan**, 5 Temmuz 1937, S:795



Öğretmenler geçen sene açılan bir kursta

Öğretmenler hizmetiçi eğitim kurslarından sonra eğlenirken, **Kurun**, 19 Mayıs 1937, S:1062



10. Yıl kutlaaları için öğretmenler marş öğreniyor, **Vakit**, 6 Birinciteşrin 1933, S:5656

Öğretmen konferans ve kursları Basit aletlerle denemeler kur- sunda neler hazırlanıyor ?

Yazan : Hasan Badrettin Ülgen



Basit aletlerle deneme kursun-
da çalışan öğretmenler



Yeni ilk teğinat müfredat. Bu suretle öğretmenlerin tetkik

Vakit, 19 Şubat 1940, S:7940, s.4

za geliyor. İktisatın içerisinde ü-
çünceğimize dikkatle esaslar,
etrafında Bayan ve Bay Öğret-
menlerden müteşekkül bir ça-
lışma ekibi gıze çalışıyor.
Kursun qefi Nuri Tosun elin-
de tuttuğu bir cetvel tahtasını
öğretmenlere göstererek işah e-
diyor:
"... Arkadaşlar! İyindi muku
tuna tekel etmek üzere vücutu

gülmeye başladığımız kitlele
deh bugün Arizmet prensipleri
göstererek olan Arizmet terisi
si yapacağız. Elinizdeki sayılı
ii cetvel tahtalarını tahta
gördüğünüz üzere hamiravınız
Safonda bir kaynağına bağıdı
di. Kaynağımayı delik açma,
vi kayma takridi takip et
İktisat içerisinde gıze çalış-
an mühim bir hususiyet te ç
İlgan öğretmenlerin arasını
hambayaz sağı öğretmenler
kaynağıdır. Çıkar anahtar



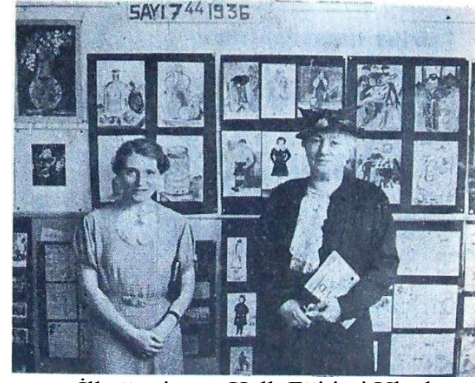
Basit aletlerle deneyler kursuna katılan
öğretmenler, **Vakit**, 7 Mart 1941, S:8213



Ortaokul öğretmenli imtihanına giren ilkokul
öğretmenleri, **Cumhuriyet**, 16 Haziran 1931,
S:2552



İstanbul Muallimler Birliğinin bir çay ziyafeti,
Son Posta, 12 Nisan 1936, S:2044



Cenevre İlköğretim ve Halk Eğitimi Uluslararası
fuvarında sergilenen Türkiye standı. **Kurun**, 17
Eylül 1937, S:7072-1162

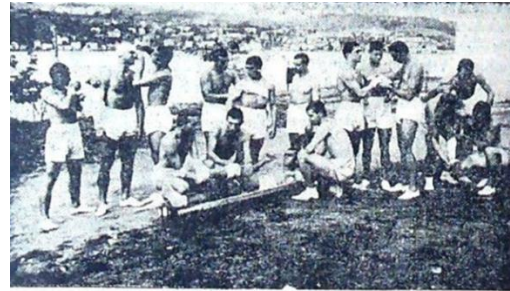


İlköğretim, 20 İkinciteşrin 1939, S:26



Bir köy eğitimci köyde vazife başında

Tan, 17 Mart 1938, S:1033, s.5



Talebe ilk yardım sarğı sarma dersinde
Eğitmenler, **Yeni Sabah**, 13 İlkteşrin 1939,
S:521,

Özgeçmiş

1976 yılında Tokat'ın Turhal ilçesinde doğmuştur. İlk, orta ve lise öğrenimini Turhal'da tamamladıktan sonra 1995 yılında İstanbul Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu önlisans programı, 2001 yılında ise Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi İköğretim Bölümünden mezun olmuştur. Halen Milli Eğitim Bakanlığına bağlı İstanbul ili Üsküdar ilçesinde bir ortaokulda Sosyal Bilgiler öğretmeni ve Müdür Yardımcısı olarak görev yapmaktadır. Evli ve bir çocuk babasıdır.

2003 yılında başladığı İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü yüksek lisans programından Doç. Dr. Aynur Soydan Erdemir'in danışmanlığında yaptığı *"Hazırlanışı ve Uygulanışı Açısından Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İköğretim Programları (1913-1968)"* konulu tezle 2005 yılında mezun olmuştur. 2006 yılında ise aynı enstitüde doktora programına başlamıştır.